This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

600099477%

BIBLIOTHECA·BODLEIANA·

SYLLOGE MONUMENTORUM

AD MYSTERIUM

CONCEPTIONIS IMMACULATAE

VIRGINIS DEIPARAE

ILLUSTRANDUM

CURA ET INDUSTRIA

ANTONII BALLERINI S. I.

Pars II.

ROMAE

TYPIS S. C. DE PROPAGANDA FIDE

MDCCCLVI.

110. b. 22.

PRAEFATIO

I. QUAESTIO DEFINITUR, AN S. HILDEFONSUS EPISCOPUS TOLETANUS DEIPARAE CONCEPTAE FESTUM IN HISPANIIS INSTITUERIT.

II. EA CONFIRMANTUR, QUAE IN PRIMA PARTE DE HOMILIA S. TARASII IN PRAESENTATIONEM DEIPARAE DISPUTATA SUNT.

> Carissimos nostros, qui nostris laboribus sincerissime favent, hoc potius quanta possumus instantia doceamus, quo sciant fieri posse, ut inter carissimos aliquid alterutro sermone contradicatur, nec tamen caritas minuatur, nec veritas odium pariat, quae debetur amicitiae. *S. Augustinus Epist. LXXXII ad Hieronymum, cap. IV, n.* 32.

I. Cum recedendum mihi non putaverim ab ea methodo, quam in priori voluminis huius parte servandam mihi proposui, ut si quae de Scriptis, quae edebam, eorumve Auctoribus adnotanda forent, ea singulis quibusque monumentis praefigerem; atque adeo cum nihil superesse videretur, quod heic instar praefationis praemitterem; visum est in hunc locum duo reiicere, quae ad disputata in priori illa parte vel illustranda vel confirmanda conferunt: alterum videlicet circa tempus, quo cultus Conceptae Deiparae mysterio ex Latinae Ecclesiae ritu primum tributus inter Occidentales fuerit; alterum circa Auctorem Homiliae, quae Tarasio inscribitur.

II. Et quod ad primum attinet, in monito Chartae Ugonis praemisso scripseram [1]), haud leve eidem instrumento pretium propterea accedere, quod exinde valedicendum iam sententiae foret, quae certa inter eruditos ferebatur, initia cultus Conceptae Deiparae in Latina Ecclesia a celebri Abbatis Helsini revelatione desumenda esse: quippe ex Ugonis Charta constare, hanc religionem in hac ipsa nostra Italia ante illud tempus viguisse. At enim vir egregius, mihique et amicitiae et sodalitii immo et contubernii vinculis coniunctissimus P. Carolus Passaglia in peramplo suo commentario *de immaculato Virginis Deiparae conceptu* [2]) e re esse censuit admonuisse, me haec aliaque eiusmodi scripturum fuisse numquam, si ad ea animum advertissem, quae de Festi huius institutione *Edmundus Martenius ex iis non ultimus qui veterem Ecclesiae disciplinam in Sanctorum mysteriorumque festis celebrandis diligentius investigarunt et antiquitatis hac de re monumenta perscrutati sunt operosius, de festo Conceptae Deiparae penes Occidentis ecclesias scribit:* videlicet *huius festi institutionem apud Hispanos esse antiquissimam, utpote quae sanctum Hildefonsum Toletanum Episcopum agnoscat auctorem, ... quamque Ervigius quoque rex lege lata a Iudaeis praeceperit observandam* [3]).

---

1) § V, huius Syllog. Part. I, pag. 4.

2) *De immaculato Deiparae semper virginis conceptu Caroli Passaglia S. I. commentarius*, Rom. 1855, Part. III, n. 1607, p. 1755. *Not.*

3) Hac ipsa de causa P. P. etiam nonnulla alia reprehendit, quae in Praefatione ad Homiliam Petri Argivi (§ XI, Part. I, pag. 115) scripsi. At fortassis abs re. Neque enim ibi vertebatur quaestio, ubi-

III. Gravis sane haec est postulatio, et praeter veritatis causam necessario tuendam duplex plane ratio exigit, ut ipsi faciam satis; tum nempe ne postulantem egregium sodalem, quem alioquin magni facio, contempsisse, tum etiam ne lectori illudere in ipso opellae meae initio voluisse videar. Videlicet cum probe persentirem, nec ingenii mihi inesse praestantiam, neque doctrinae copiam, neque opportuna alia huic operi adminicula, unum tamen, quo reliquis utcumque supplerem, polliceri me posse censui, accuratam aliquam in rebus indagandis perscrutandisque diligentiam. Porro si in ipsis initiis, si in controversia tanti momenti adeo graviter iam lapsus viderer, tamque insigne indiligentiae specimen in ipsa ferme fronte liber praeferret; quo tandem vultu, quove animi sensu sistere se opella haec mea litteratorum hominum

---

nam prius Deiparae Conceptae cultus invaluisset, sed utrum negare quis iure posset, Petri Argivi homiliam habitam in Sicilia fuisse, ideo quod in occidente ac *praesertim in Italia* ante Helsinum Abbatem incompertus adhuc cultus ille esset. Ad hoc autem eluendum dubium satis erat superque, neapolitanae ecclesiae IX saeculo idem festum agentis exemplum protulisse. Quin etiam si falso putassem, ante hoc tempus ab Hildefonso in Hispania festum fuisse institutum, tamen, cum *praesertim de Italia* ageretur, nescio an dialecticis plane probaretur, quod posthabito neapolitanae aut cremonensis ecclesiae exemplo consuetudinem Hispaniae huc advocassem. Sed insuper neapolitanae ecclesiae ritum etiam cremonensi instrumento (quod propterea per transennam dumtaxat innui) praeferendum ideo duxi, quia non de consuetudine latinorum propria hic agebatur, sed generatim de festo Conceptionis; cumque Sicilia ritum a Graecis fuisset mutuata, sane opportunius visum est ex neapolitana urbe argumentum petere, quippe quae eumdem ritum, ut palam faciebat dies IX Decembris festo assignata, et ipsa e Graecis acceperat.

conspectui posset? Praesertim cum iam non de re quapiam nova aut abditiore agatur, sed de tritissima ac pervulgatissima, et cuius mentio prope in omnibus sive parvae sive magnae molis libris, qui ab aliquot retro saeculis de hoc argumento prodiere, recurrat, quamque propterea cum nosse nullius sit laudis, tum sit turpissimum ignorasse. His vero accedit, quod non incassum forte cessurus sit eiusmodi labor. Nam cum plures nonnulla de hac controversia delibaverint, nemo tamen (quod sciam) plene adhuc et quaqua versus eam pertractavit. Non igitur actum agam, si accuratius eam versabo, praesertim si quae lectoris oculis subiiciam, eiusmodi videri queant, ut haec quaestio in posterum inter res iudicatas iam censeri possit.

IV. Atque ut ad rem accedamus, scripsi, primordia cultus Conceptioni Deiparae tribuendi inter Latinos ex eruditorum sententia computari huc usque consuevisse a revelatione, quae Helsino Abbati sub Guillelmo Conquaestore facta ferebatur; haec autem ex P. P. sententia ita inconsulto a me scripta censenda iam essent, ut mea me imprudentia in duplex peccatum impulerit, I quod mecum sentire ea de re dixerim eruditos quosque sive immaculati Conceptus Deiparae impugnatores ii fuerint, sive propugnatores, II quod nihil animum adverterim ad illa monumenta, quibus Martenius, Conceptae Deiparae festum iam inde a medio circiter saeculo VII in Hispaniis per S. Hildefonsum Toletanum fuisse institutum, demonstravit.

Atqui ut sincere fatear, res prorsus e converso se habet; videlicet ea scripsi, non quia animum ad Martenii argumenta et ad eruditorum sententiam

non adverterim, sed immo quia sedulo adverti. Nec consilii mei reddere rationem cunctabor.

V. Et de huius quidem cultus impugnatoribus quod dixi, eos in eadem mecum esse sententia de hoc ritu serius inter Latinos instituto, nulli, ut puto, dubitationi potest esse obnoxium. Tota igitur quaestio de propugnatoribus vertetur. Verum hos bifariam iuverit secernere. Sunt enim ex his, qui recogitantes [1]) *Edmundum Martenium ex iis non ultimum* esse, *qui Ecclesiae disciplinam in Sanctorum mysteriorumque festis celebrandis diligentius investigarunt, et antiquitatis hac de re monumenta perscrutati sunt operosius*, re nullatenus per se perpensa, Martenio cum plurimo obsequio crediderunt, Martenium cum summis laudibus allegarunt, e Martenio fidelissime transcripserunt [2]). Atqui horum suffragium, uti patet, ad suffragiorum numerum augendum nihil omnino confert. Alii vero exstiterunt, qui rem ad trutinam revocarunt. Verum ex his qui Martenio neutiquam acquieverint, plures egomet novi, eorumque nonnullos etiam P. P. [3]) et

1) *De immacul. Deip. Concep.* Part. III. n. 1607, pag. 1754.

2) Inter hos adnumerandus est Marcus Antonius Gravois, a P. P., ut videbimus, laudatus. Videsis eius opusculum, cui titulus: *De ortu et progressu cultus ac festi Immaculati Conceptus Beatae Dei Genitricis Virginis*, Lucae 1764, art. II, pag. 41.

3) *De Immacul. Deipar. Concept.* Part. III, n. 1608, pag. 1756. Inter illos, qui Martenii sententiam minus probandam duxerunt, digni sunt, qui non premantur silentio, Benedictus XIV (*De Festis B. Mariae Virginis* Cap. XV), Ioseph. Simon. Assemanius (*Kalendaria Ecclesiae Universae*, Tom. V, pag. 435-459), Benedictus Piazza (*Causa Immaculat. Conception.* Act. III, Art. II, § I, n. 43-44, pag. 245), Franc. Antonius Zaccaria (*Dissertazioni varie italiane*, Vol. II, Dissert. V, *sulle feste istituite ad onore di Maria Santissima nostra Signora*, § I, n. II, pag. 207-208), Faustinus Arevalo (*Hy-*

quidem adiecta *sagacitatis* laude memorat; contra vero qui post examen diligenter institutum pro Martenio steterint, ubinam, quaeso, isti sunt? Pro hac ergo opinione reliquos habemus Martenium ac Mabillonium, quamquam neque omnino hunc postremum, quippe qui aquam sibi deinde haesisse, ut suo loco videre erit, satis significavit. Itaque cum pro institutione Festi Deiparae Conceptae S. Hildefonso vindicanda iam prope unus videretur militare Martenius, huius autem opinatum communiter *sagaciores* viri exploderent; quid demum me moraretur, quominus affirmarem, exploratum ratumque penes eruditos viros hoc esse, initia illius cultus apud Latinos a sequiori aetate esse deducenda?

VI. Quod autem ad alterum caput pertinet, cur nempe institutionem Festi per S. Hildefonsum sic tacitus praeteriverim, ut suspicari P. P. potuerit, incomperta mihi, quae Martenius ac Mabillonius scripserant, fuisse, plane dicam, quod tunc silentio premendum duxi [1]): ideo nullam eius rei mentionem me

---

mnodia Hispanica, pag. 227 in not.), Io. Baptista Federici (*La Immacol. Concezione della B. V. Maria comprovata da' sentimenti de' SS. Padri*, Napoli 1792; Vide pag. 44 seqq. et p. 160-166), Alphonsus Muzzarelli (*Esame Critico delle principali feste di Maria Santissima* Cap. I. p. 29), et eximius Praeceptor meus P. Iohannes Perrone, qui (*De Immac. B. V. Mariae Conceptu* etc. Cap. XV, § III, pag. 105, edit. Rom. 1847) monumentum omnium vetustissimum in Occidente habendum esse illud, quod prostat in Kalendario Neapolitano, re perpensa decernit.

1) In hoc silentio prudenter servando praeeuntes habui cum alios plures tum Benedictum XIV; qui quidem cum non modo sententias certas, verum etiam probabiles opiniones circa festorum origines referre consuesceret, ubi tamen egit de festo Conceptionis, opportunum duxit, ut ne verbum quidem de hac Hildefonsi historia adderet (Conf. *De Festis* Lib. II, Cap. XV). Equidem si res tulisset, ut eo loci memorarentur quaecumque falsae de antiquiori Conceptae Deiparae cultu

iniecisse, quod re accurate pro viribus inspecta totam hanc historiam, quanta ipsa est, de Festo Conceptionis Deiparae per S. Hildefonsum instituto atque eiusdem constitutione per universam Hispaniam propagato ad puras putasque fabulas amandandam censuerim.

Re, inquam, *inspecta;* nam *sagaciorum*, quos superius memoravimus, virorum ea de re iudicium, quippe quos alioquin studiosissimos nossem eorum omnium, quae ad tuendum singulare illud S. Virginis privilegium conferrent, permovere utique me ad ambigendum de opinionis Martenianae soliditate

---

opiniones ferebantur, profecto hanc historiam, reliquis, iam vulgo cognitis, fabulis plane accensere debuissem: v. gr. de eodem festo instituto vel a quodam Gundisalvo Toletano episcopo, vel a Friderico quopiam, Regis Hungariae fratre et Patriarcha Aquileiensi aetate Caroli Francorum Regis, vel (si adhuc vetustiora dicenda erant) a S. Iacobo apostolo; et huc quidem revocanda fuissent tum Flavii Dextri et Luitprandi ac Iuliani chronica, tum Marci Maximi Caesaraugustani episcopi carmina, tum Missa de Conceptione a S. Isidoro Hispalensi inserta Missali Mozarabico, tum etiam plumbeae laminae anno 1595 in Granatensi agro effossae, quae arabicis characteribus exaratae de Concilio Apostolico ad immaculatam Deiparae Conceptionem definiendam celebrato testarentur; quibus addendae fuissent tum Segoviensis atque Abulensis Ecclesiae traditiones a B. Hierotheo Pauli Apostoli discipulo deductae, tum prophetae Heliae visiones a Iohanne Hierosolymitano in Monast. Institut. descriptae, tum Pauli Orosii ad Eustochium aut ad Heliodorum epistola. Haec omnia, inquam, si pro rei veritate scribendum fuerat, eodem loco habenda erant. At enim, quoniam horum nonnulla v. gr. quae de Hildefonso ferebantur, quibusdam etiam praeclaris viris placuerant, qua demum fruge, nisi ut in memoriam revocarentur horum lapsus, ista commemorassem? Atqui ubi nulla postulat necessitas aut saltem utilitas, refricari haec vulnera nec charitas nec prudentia suadet. Proinde cum de harum opinionum falsitate satis iam monuissent non pauci *sagaciores* viri, e re esse mihi videbatur, ut ab oblivionis tenebris, in quibus sepultae delitescebant, in lucem rursus non excitarentur.

potuit; verum memoriae haerebat illa S. Augustini sententia [1]), *tutiorem esse affectum vera quaerendi, quam incognita pro cognitis praesumendi,* et diuturna insuper edoctus experientia didiceram, male profecto sibi illum consulere, qui hisce in rebus tantum aliorum iudicio deferat, ut suis ipse oculis, ubi facultas suppetat, rem haurire praetermittat. Meis ergo ipse oculis rem hausi; et quam amplexus sum sententiam, ad hanc libratae hinc inde rationes adduxerunt, non aliorum auctoritas.

Neque erit, crediderim, qui suspicetur, cupidius me in hanc partem inclinasse. Quid enim me impelleret? Non sane concertationis ardor, cum sagaciores immo praeeuntes haberem; non partis susceptae studium, cum e converso causae, quam tuebar, id obesset potius quam prodesset, nec gratius mihi contingere quidpiam posset, quam si vera ea reperissem, quae antiquissimum Deiparae Conceptae cultum in Hispania quoque evincerent. Si quid ergo hac de re decrevi, decretum mihi non cupiditas ulla imposuit, sed necessitas, quae a perspecta veritate profluit. Sic autem se rem habere facile ea suadebunt, quae subiicio.

VII. Et quidem ad controversiam dirimendam vel unum mihi satis esse potuit argumentum. Adeo enim invictum in se est, ac tanta refulget luce, ut rem et prorsus et manifestissime per se definiat. Statui videlicet certo debet, nullo pacto fieri potuisse, ut festum Conceptae Deiparae ab Hildefonso institueretur, et huius festi celebrandi mos ex eiusdem

---

1) *De Trinitate* Lib. IX, Cap. I.

Hildefonsi constitutione per universam Hispaniam inolesceret, et tamen nullum interim festivitatis huius indicium, vestigium nullum reperire esset in iis instrumentis, quae suapte natura atque adeo ex canone critico penes omnes recepto tessera fallere nescia sunt festorum, quae alicubi ex stata lege aut consuetudine peragantur. Eiusmodi autem instrumenta libri praesertim liturgici habentur, qui sacros ecclesiarum ritus horumve leges ac statuta exhibent; kalendaria scilicet, quae in singulis quibusque ecclesiis servabantur, breviaria, quibus continentur sacra Officia in festis decantanda, Missalia denique, in quibus Missae ad quasque solemnitates recitandae prostant.

Dixi, debere id certo statui; non enim heic sermo est de uno quopiam kalendariorum exemplari, ut quaestio moveri possit, an forte festi omissio oscitantiae librarii sit tribuenda; non sermo heic est de unius cuiuspiám ecclesiae libris, ut dubitari queat, an forte in iis deesse quae spectant ad hoc festum, peculiari de causa factum sit; non sermo heic est de festo unius aut aliquot tantummodo ecclesiarum proprio, ut subesse suspicio possit, an qui supersunt liturgici libri ad illas potius quam ad alias ecclesias pertineant; verum de festo agitur, quod et constanter et in omnibus Hispaniarum ecclesiis celebrandum fuisset, et simul agitur de omnimoda huius festi absentia ab omnibus earum ecclesiarum libris. At vero fingamus licet quasvis et quotquot vis demum hypotheses, profecto, nisi somniis lubeat indulgere, fiet numquam, ut omnimoda haec festi a liturgicis libris absentia cum constanti penes omnes ecclesias eiusdem festi celebratione componi possit.

VIII. Hoc certo praestituto principio, iam duo veniunt inquirenda; I An cognoscere certo liceat, cuiusmodi fuerint sacri antiquae Hispaniae libri; II An celebratum olim Conceptae Deiparae festum hi libri testentur. Utraque porro haec quaestio facilem plenamque habet solutionem; neque enim eiusmodi ista sunt, quae ullis obvolvantur tenebris, aut ullum ambigendi locum relinquant.

Namque ad primum quod spectat, ad nostram usque aetatem servati sunt manuscripti codices, quibus hispanae ecclesiae saevo olim Saracenorum iugo pressae utebantur, et in quibus vetus liturgia Gotho-Hispana continetur. Hos plures collegerat iam Card. Ximenius; de quo Franciscus Antonius Card. Lorenzana sic scribit [1]): *Christianus et politicus heros (Ximenius) sparsos undique gothicos, Isidorianos, seu Muzarabicos codices in unum collegit, viros doctissimos undequaque accivit, peritiores in Muzarabico ritu sacerdotes elegit, iisque divitiis onustus Breviarium secundum regulam S. Isidori an.* 1502 *praelo commisit.* Et quidem *autographa manuscripta gothica, quae ad excudendum Missale ac Breviarium Isidorianum* sub Ximenio *deservierant*, summo se studio quaesivisse subdit Lorenzana, votique compotem ex parte factum se dicit [2]), aliquam eorum partem in Bibliotheca S. Theresiae Toletanae tandem nactus. De his autem aliisque codicibus, quibus usi sunt viri lectissimi, cum de Breviario Isidoriano emendatius edendo proxime elapso saeculo ageretur, haec habet idem vir eminentissi-

1) *In Praefat. ad Breviarium Gothicum* pag. I, edit. Matrit. 1775.
2) Ibid. pag. IX.

mus [1]): *Huic operi* (edendi scil. Muzarabici Breviarii) *obnixe incumbentes, prae oculis habuimus, propriisque manibus pervolvimus pervetustos codices veterem liturgiam redolentes, octingentis abhinc ferme annis manu exaratos;* quos deinde codices sic describit [2]): *Gothici codices, quos evolvimus, senio confecti, disrupti, lacerati, caracteribus fere obliteratis et absumptis* etc. Ergo, quod primum quaerebamus, iam patet, eiusmodi instrumenta viris doctis ad manum affuisse, ut internoscere certo potuerint, cuiusmodi fuerint sacri antiquae Hispaniae libri, seu qualis reipsa exstiterit vetus Gothica liturgia.

IX. Sed insuper opportunissime in rem nostram addendum est, doctos illos viros qui edendo sive Breviario sive Missali Gothico adlaborarunt, diligentissimas eo curas contulisse, ut accurate secernerent, quidnam ad veterem gothicam liturgiam, quid vero ad additiones posterioris aetatis referendum foret. Ut enim laudatus Card. Lorenzana inquit [3]), erant qui *ex festivitatibus et Sanctis Officio Muzarabico adiectis*, cuiusmodi sunt v. gr. Festa *Corporis Christi, S. Thomae Cantuariensis, S. Francisci* etc. ansam sumebant impugnandi vetustam liturgiae Gothicae auctoritatem, quam Cardinalis Ximenius se restaurasse gloriabatur. Huius vero controversiae occasione mirum est, quanto omnes desiderio arderent certo illud sciendi, quod ex editionibus Ximenii nosse non dabatur, quaenam festivitates ad veterem

---

1) Ibid. pag. I.
2) Ibid. pag. IX.
3) Ibid. pag. VIII.

liturgiam Muzarabicam, quaenam ad additamenta Ximenii pertinerent. *Huc usque*, inquit idem vi Emus [1]), *omnes studiosi solemnitates seu Sanctorun festivitates, quas Patres Gothici celebrabant, avi dissime scire cupiebant: ex ipso enim Breviario Card. Ximenio typis exarato decerpere non poterant* Huc igitur studia viri illi docti converterunt, u vetera ab addititiis discriminarent, atque hac ration palam facerent, ut Lorenzana inquit [2]), in genuinan veterem liturgiam *mutationem inducere non poss festivitates desumptas a Cardinali Ximenio ex rit antiquo Toletano, cuius Missale postea typis edi derunt* [3]) *Cardinales Iohannes de Tavera et Marti nez Siliceo ante correctionem Pii V.*

Quomodo autem doctissimi illi viri assequuti sint ut vetera a recentioribus, ac liturgiam gothicam a additionibus secernerent, id iuverit ex ore ipsius Car dinalis Lorenzana excepisse [4]): *Nunc autem ex per vetustis* (inquit) *nostris codicibus manuscriptis se cernuntur festivitates, de quibus tempore Gothorur seu paulo ante Maurorum invasionem agebatur, fa cilique negotio percallebunt id quod optabunt.* Norm ergo, ad quam velut ad lydium lapidem singula exi gerentur, antiqua ne essent an novitia, probatissim illa fuit, quae in pervetustorum manuscriptorum co dicum ineluctabili testimonio prostabat. Quod ver ibidem subditur, facili nunc negotio id percallere eo omnes posse, qui hoc exoptent, plane verissimur

---

1) *Praefat. cit. Breviarii* pag. XVII.
2) Ibid. pag. XVI.
3) Anno scilicet 1550.
4) Ibid. pag. XVII-XVIII.

iuxta ac perspicuum est, postquam egregii editores, praesidiis illis instructi, tum Kalendarium praemiserunt, quod festa vere Gothica brevi schemate repraesentat, tum in *Appendicem* ad calcem Breviarii reiecerunt, quidquid posterius adiectum cognoscitur. Et exinde merito concludit Lorenzana, ex veterum recentiorumque mixtione nihil auctoritatis deperire monumentis antiquis in Breviario Ximeniano editis; quandoquidem non ita antiquis nova adiecta sunt, ut vel primo intuitu cognosci modo non possit, quaenam veteri liturgiae accensenda sint. *Additione ergo*, inquit [1]), *quorumdam Sanctorum, qui post expulsos ex Hispania Saracenos floruerunt, Breviarii Isidoriani a Magno Cardinali* (Ximenio) *editi auctoritas non obumbratur.* Quin et aliud ex instituto hoc examine indicium se prodidit, quo festivitates recentius Breviario Ximeniano insertae a veteribus facile secernerentur. Recentiores enim, ut ibidem Lorenzana prosequitur, *nec officium proprium, lectiones, responsoria, aut orationes habent; sed omnia sunt de communi.*

Concludendum ergo ex his est, ita nobis praesto esse antiquae Hispanae liturgiae instrumenta, ut facili aeque ac certo indicio discere liceat, quaenam antiquitus agerentur festa, quaenam recentius sint inducta.

X. Illud itaque unum iam quaerendum superest: an doctissimi illi viri in antiquis Patrum Gothicorum festis etiam Deiparae Conceptae festivitatem invenerint.

---

1) Ibid. pag. XII.

Atqui haec plane omnium una vox est, ab antiqua illa liturgia hoc festum penitus abfuisse. Et in primis luculentissime id facto ipso testantur Breviarii Gothici editores; quippe qui in Kalendario, quod Breviario ipsi praemittunt, et in quo festivitates in vetustis Gothicis codicibus adnotatas describunt, festum Conceptae Deiparae prorsus omittunt. Iuverit ad rei evidentiam laterculum mensis Decembris, prout ibi prostat [1]), heic oculis subiicere.

DECEMBER

Habet dies XXXI, luna XXX. Nox habet horas XVI, dies vero VIII.

1 . . . . . .
2 . . . . . .
3 . . . . . .
4 *Barbarae Virginis et Martyris.*
5 . . . . . .
6 *S. Nicolai Episcopi et Confessoris.*
7 . . . . . .
8 . . . . . .
9 *Leocadiae Virginis.*
10 *Eulaliae Virginis et Martyris.*
11 . . . . . .
12 *Eugeniae Virginis et Martyris.*
13 . . . . . .
14 *Iusti et Abundantii Martyrum.*
15 . . . . . .
16 . . . . . .
17 . . . . . .

---

1) *Breviar. Gothic.* Edit. Matrit. an. 1775.

18 *Annuntiatio Sanctae Mariae Virginis.*
19 . . . . . .
20 . . . . . .
21 *Thomae Apostoli.*
22 . . . . . .
23 . . . . . .
24 . . . . . .
25 *Nativitas D. N. Iesu Christi.*
26 *Stephani Martyris.*
27 *Iohannis Apostoli et Evangelistae*
28 *Sanctorum Innocentium.*
29 *Iacobi fratris Domini.*
30 *Iacobi fratris Iohannis Ap. et Evangelistae.*
31 *Columbae Virginis.*

Hisce testibus, qui, uti patet, oculares sunt, satis nunc sit (nam plura congerere nihil est opus), suffragium addidisse Faustini Arevali, qui et Hispanarum rerum peritissimus fuit, et Missali Mozarabico edendo manum adhibuit: *Sedulo adverto*, inquit [1]), *in Officio Mozarabico-Hispano antiquo nullum huius solemnitatis* (Conceptae Deiparae) *vestigium apparere.*

Quod si et antiquius testimonium lubet audire, praesto illud est nobis in scripto, cui titulus [2]): *Ordo divini Officii Gothici Muzarabum, excerptus et in latinum sermonem conversus ex Hispanico libro de Vita et Gestis Francisci Ximenii.* Ubi enim praecipua per annum festa enumerantur, de beata Dei Genitrice haec recensentur [3]): *Nativitas beatae Vir-*

1) *Hymnod. Hispan.* pag. 227, in Notis.
2) *Apud Card. Thomasium* Opp. Tom. I, p. CXVII, Edit. Rom. 1741.
3) Ibid. Cap. XXXV, pag. CXXI.

ginis, eius Conceptio, Annuntiatio, vocata Maria de O, Purificatio et Assumptio; et mox subditur: *Quaedam ex his festis desumpta sunt ex antiquo Officio Toletano.* Constat ergo, haud omnes quinque hasce festivitates veterum Muzarabum proprias fuisse, sed utique earum quasdam penes eos olim exstitisse, quasdam vero, cum illud Officium Card. Ximenius restauraret, adiectas fuisse ex antiquo Officio Toletano, ex eo nempe, quo non Muzarabes sed communiter utebatur Clerus Toletanae Ecclesiae, quodque, ut superius ex Lorenzana audivimus [1]), anno 1550 curantibus Cardd. De Tavera et Siliceo editum est. At vero quaenam ex his quinque sunt, quae veteres habebant Mozarabes, quaenam sunt (namque non unum, sed plura B. Virginis festa addita fuisse discimus ex laudato instrumento), quae adiecit Ximenius? Res enimvero est in facto apertissimo posita; pervolve enim vetus Officium Gothicum, et festivitates atque adeo officia tum *Purificationis,* tum *Assumptionis,* tum *Annuntiationis* Deiparae apud veteres Gothos certissime exstitisse cognosces. Quae ergo additae sunt a Ximenio, nullae profecto sunt aut esse possunt, nisi binae reliquae, *Nativitatis* scilicet et *Conceptionis* festivitates.

XI. At enim, inquiet quispiam, in editis Missalibus Gothico-Hispanis Missae exstant propriae festorum tum *Nativitatis* tum *Conceptionis* Deiparae; et quidem veterem Gothico-Hispanam liturgiam plane istae redolent. Quo ergo iure e veterum Gothorum monumentis haec expunguntur? Quo iure editor Mis-

---

1) Vid. num. praec.

salis Gothici Alexander Lesleus affirmavit [1]), *Missam Conceptionis B. Virginis, quam in Missali Ximenii habemus, recentiorum Mozarabum opus esse?* Quo iure affirmavit, *festivitatem istam ignotam fuisse Gotho-Hispanis, et tam Officium quam Missam ex orationibus hinc inde ab antiquis Missis et Officiis Gotho-Hispanis desumptis composita fuisse?*

Verum enimvero pronum (puto) Lesleo foret reponere, ea affirmandi non modo ius sibi plenissimum, sed necessarium affuisse officium, quod in re evidentissima cuique hominum honestas et recta ratio districte praescribit. De re autem evidentissima in praesens agi, quis demum non videat? Nam cum in antiquis manuscriptis Gothicae Ecclesiae codicibus nullum omnino vestigium neque Festi, neque Officii, neque Missae exstet *de Concepta Deipara;* insuper vero historia gestorum Cardinalis Ximenii diserte testetur, virum istum eximium, dum Mozarabicum ritum restauraret, adiiciendi hoc festum ei-

---

1) *Praefat. et not. ad Missale Mixtum secundum regulam B. Isidori, dictum Mozarabes*, § II, p. 1153 et p. 1457, edit. Rom. 1804 curante Faustino Arevalo.

Clar. P. P. (*De Immac. Deip. Conceptu* P. III, n. 1608, pag. 1757, nota 3) haec de Lesleo scribebat: *E quibus* (ex iis nempe, quae Martenii monumentis innixus ipse disputaverat) *pronum est de his arbitrari, quae in notis ad Missale Mozarabum, occasione Missae de Concepta Deipara Lesleus scribit.* Et allatis Leslei verbis subdit: *Videlicet sunt haec ex errore dicta, et quemadmodum superioribus, ita hisce refelluntur, quae Mabillonius scribit in notis ad Bernardi epistolam CLXXIV.* Ita ille. Verum quae oculis subiicimus, satis probant, Lesleum reipsa non ex errore, sed ex certis instrumentis ea affirmasse. Quae vero scripsit Mabillonius, sint nec ne paria ad refellendam Leslei sententiam, inferius perpendemus.

dem ritui auctorem exstitisse, quis hominum haerere incertus ea de re possit?

Quod autem Missae de Deiparae *Conceptione* aut *Nativitate* antiquitatem Gotho-Hispanae liturgiae redolere videantur, nil mirum iis accidit, qui noverint, quam sibi oeconomiam in festorum, quae adiiciebantur, statuendis ritibus Ximenius proposuit. Nam quod attinet ad *Breviarium*, pro festis Sanctorum, si pauca quaedam excipias, generatim Officium *de Communi* Martyrum, aut Confessorum, aut Virginum etc. adsignavit. Pro festivitatibus autem, quas adiecit, SS. Deiparae, quae quidem tres sunt, nempe die XXIV Ianuarii *Sancta Maria de Pace*, die VIII Septembris *Nativitas*, die VIII Decembris *Conceptio*, iussit, ut recitaretur Officium *Assumptionis*, mutato tantum nomine *Assumptionis* in nomina vel *Descensionis* [1]), *vel Nativitatis*, *vel Conceptionis*. Quapropter de festo Conceptionis in Breviario nihil reperies, nisi in appendice ista verba [2]): *In festo Conceptionis Virginis Mariae omnia dicantur ut in Assumptione Virginis Mariae Fol. CCLXXXII, et ubi dicitur Assumptio, dicatur Conceptio.*

Quoad Missas vero, pro prima trium illarum festivitatum Ximenius eamdem Missam ac pro As-

---

1) Hoc festo videlicet recolebatur memoria *descensionis* Beatae Mariae Virginis ad Templum Toletanum, quando et pretiosam vestem S. Hildefonso dedit. Vid. *Martyrol. Hispan. per Iohannem Tamayo Salazar* ad diem XXIV Ianuar. Vol. I, pag. 271. Cur vero idem festum appellari consueverit *S. Maria de Pace*, tradit ipse Tamayo l. c. pag. 274.

2) *Breviarium Gothico-Hispanum*, *in Appendic.* pag. 24. Edit. Matrit. 1775.

sumptione praescripsit; pro Nativitate tamen et Conceptione maluit Missas veluti novas cudere, licet nonnulla (quod instituta collatione patet) ex veteri Mozarabum Missali hinc inde decerpserit, et praesenti mysterio utcumque aptaverit [1]). Hinc vero factum, ut in Missa de Conceptione Deiparae nonnulla occurrant, quae ad eamdem solemnitatem nihil spectare videantur. Sic in *Illatione* [2]) haec legimus: *Merito quidem et gloriosior Virgo Maria caeli petivit intimum, dum caeli et terrae sola visceribus sacris portavit Deum et Dominum. O ineffabilis castitas, o immaculata virginitas! Quae novo ineffabili modo assumi superna meruit sede: visura cum angelis ibidem perpetim Deum, cuius Verbi in terra sa-*

---

1) Illa igitur, quae P. P. ex Missa *de Nativitate Deiparae* allegat, ut ex Missali Gothico ostendat, quis olim scopus in celebranda Virginis nativitate propositus esset (Cf. *De Immac. Deipar. Concept.* Part. III, n. 1636, pag. 1806), minus ad rem faciunt; neque enim ea ad vetustam Gothorum liturgiam aut ad eiusdem excerpta, sed ad Ximeniana additamenta pertinent.

Neque movere debet, quod *de Deiparae Nativitate* quidam feratur S. Hildefonsi sermo, cuius dimidiam prope partem P. P. eodem loco sub ipsius Hildefonsi nomine exscribit (l. c. n. 1635, pagg. 1805-1806). Iamdiu enim obsolevit opinio, quae istum aliosve eiusmodi sermones S. Hildefonso tribuebat (V. Admonit., quam his sermonibus praefixere editores PP. Toletanor. Tom. I, pag. 332-333); et quod nunc ex antiquis Mozarabum codicibus petitur argumentum, invicte illam confirmat eruditorum sententiam, quae spuriis operibus, S. Hildefonsi nomine falso inscriptis, et hunc sermonem *de Deiparae Nativitate* accenset. Et sane palam est, genuinos S. Hildefonsi sermones *de beatae Virginis Nativitate* admitti non posse, quando certo constat, Gotho-Hispanas Ecclesias hanc festivitatem agere non consuevisse. Et haec quidem memorata fuerint, non quod circa egregium P. P. opus censoris partes mihi nunc assumam, sed tantum ut pauca quaedam ad hoc argumentum, ad Hildefonsi scilicet resque Hispaniae pertinentia, attingam.

2) *Missal. Goth.* Col. 1012-1013, Rom. 1804.

crum effecta est templum. Cui nullo modo ibidem incomprehensibilis frustratur sedes: sicuti incomprehensibilis partus non denegatur in terris. Talium est enim divinitus ascendisse, qualium in novo Virginis partu similem non invenisse etc. Quae quidem cum nihil ad mysterium Conceptionis pertineant, mira sane videri eo magis possent, quod notum sit, apud Gotho-Hispanos mysterii celebrandi rationem praesertim in *Illatione* consuevisse apte enarrari et collaudari. At stupor omnis aberit, si consideres, haec desumpta fuisse ex Illatione Missae de *Assumptione* Deiparae [1]); et reipsa huic solemnitati prorsus illa congruunt, utut ii, qui hanc Illationem composuerunt, Conceptionis vocem in fine sic addiderint [2]): *in hoc Conceptionis festo non cessant* (caelites) *clamare ita dicentes.* ℟. *Sanctus* etc. Haud obscura ergo ratio est, cur Missa de *Conceptione* aut de *Nativitate*, quamquam veterum Mozarabum opus non sit, sed Cardinalis Ximenii studio fuerit concinnata, quamdam tamen Gothicae vetustatis faciem praeferre videatur.

XII. Ut itaque paucis complectamur ea, quae ad rei perspicuitatem fusius prosecuti sumus, tamquam penitus explorata haberi haec debent: 1. conciliari nullo modo posse hinc quidem celebrationem festi Conceptionis Deiparae a S. Hildefonsi aetate institutam ac per Hispanias universim receptam, inde vero omnimodum de eodem festo in libris liturgicis Gothico-Hispanis silentium; 2. instrumenta suppe-

---

1) Conf. idem Missale Col. 893.
2) Ibid. Col. 1013.

tere, quae firmissimam in se habent auctoritatem, quaeque certissimam facere fidem possunt de omnimodo hoc librorum liturgicorum penes Mozarabes silentio: quandoquidem exstant pervetusti manuscripti liturgici codices, quibus Mozarabes ante restauratam a Card. Ximenio Gothicam liturgiam utebantur; 3. hosce codices tanta diligentia inspectos a viris probitate iuxta ac scientia insignibus fuisse, ut eorum testimonium certam pariat fidem; 4. multiplici horum testimonio constare, frustra in vetustis Mozarabum libris liturgicis ullum festi Conceptionis Deiparae requiri vestigium; 5. non modo ex eorumdem codicum fide, verum etiam ex historia gestorum Cardinalis Ximenii certo resciri, si quae nunc in liturgia Mozarabum de hoc festo cernimus, ea posterius fuisse adiecta; 6. denique, quod necessario ex praemissis consequitur, non licere ex sanae rectaeque rationis praescripto existimare, antiquis illis septimi aut octavi saeculi temporibus Deiparae Conceptae festum in Hispania a Gothicis Ecclesiis celebratum fuisse; atque adeo quaecumque demum feruntur de hac festivitate a S. Hildefonso Toletano instituta, atque eiusdem mandato per universas Hispaniae Ecclesias propagata, ad falsas opiniones fabulasque posterius confictas pertinere.

Quae quidem cum aperta sint, ac plane conspicua niteant evidentia, iam et iis perpendendis, quae pro falsa illa opinione afferri in medium solent, parcere possemus. Verumtamen ut maius aliquod huic controversiae lumen accedat, scrupulique omnes ita eximantur, ut ambigendi in posterum de hac causa quaelibet tollatur occasio, nonnulla subdam tum de Martenii argumentis, tum de iis,

quibus argumenta Martenii corroborari posse P. P. existimavit.

XIII. Duplex est monumentum, quo sententiam suam firmavit Martenius [1]); alterum est *Vita S. Hildefonsi Toletani Episcopi*, in qua diserte affirmatur, *Festum Conceptionis Sanctae Mariae, qua scilicet ipsa concepta est*, S. Hildefonsum habere auctorem [2]); alterum est Regis Ervigii lex, qua Iudaeis cum quaedam alia festa observanda praecipiuntur, tum *festum S. Virginis Mariae, quo gloriosa eiusdem Genitricis Domini Conceptio celebratur* [3]).

Porro ut nulla interposita mora candide aperiam, quid hisce de monumentis sentiendum mihi videatur, plane dixerim, primum quidem, *utpote adulterinum, nullius ad fidem faciendam esse pretii;* alterum vero *minus dextere a Martenio fuisse intellectum.*

XIV. Atque ut a postremo hoc capite, quod leviori negotio expediri potest, initium ducam, ita se habet lex Ervigii: *Dies tamen ipsi, qui ab iisdem Iudaeis sollicita devotione sunt observandi, hi sunt: idest, Festum Sanctae Virginis Mariae, quo gloriosa Conceptio eiusdem Genitricis Domini celebratur. Item natalis Christi vel circumcisionis, vel apparitionis suae dies etc.*

---

1) *De antiquis Monachorum ritibus* Lib. IV, cap. II, n. 15, pag. 573. edit. Lugd. 1690; et rursus *De Antiqu. Ecclesiae Disciplina in div. fest. celebrand.* Cap. XXX, n. XII, pag. 552, edit. Lugd. 1706.

2) Hanc vitam posterius edidit Mabillonius in *Actis SS. Ord. Bened.* Saec. II, pag. 521-522.

3) Legitur in *libro duodecimo Legis Visigothorum*, Tit. III. Leg. VI, cui titulus: *Ut omnis Iudaeus diebus Dominicis et in praenotatis festivitatibus ab opere cesset.*

Et Martenius quidem nihil dubitasse videtur de sensu, qui allatis verbis subiiciatur. Ast alii, qui probe noverant, in libris Gotho-Hispanae liturgiae nullum *Conceptionis* Deiparae festum contineri, recte animadverterunt, duplicem subesse sensum vocabulo *Conceptionis*, adeo ut festum, de quo lex, intelligi aeque possit de Virgine aut *concepta*, aut *concipiente*; ac proinde, quo utraque monumenta conciliarent, merito statuerunt, Ervigii legem posteriore sensu, idest de Virgine *concipiente*, esse intelligendam. *Merito*, inquam; nam prima artis criticae elementa hoc praescribunt, ut non quidem invicem opponendis, sed potius, ubi fieri possit, conciliandis monumentis studium adhibeatur, siquidem monumenta specie tenus inter se pugnantia occurrant.

XV. Verum eiusmodi interpretationem P. P. neque admittit ipse, neque ab aliis admitti posse sic contendit [1]): *Fas non est*, inquit, *verbis formulisque virtutem subiicere a recepto loquendi usu alienam atque abhorrentem. Sed ut lex Ervigii de festo Deiparae Unigenitum concipientis intelligi possit, necesse est verbis significationem tribuere a vulgato loquendi usu dissidentem. Verba namque legis sic habent* . . . . Festum sanctae Virginis Mariae, quo gloriosa Conceptio eiusdem genitricis Domini celebratur . . . . *Atqui numquam in kalendariis, numquam in martyrologiis, et numquam in reliquis ecclesiasticis monumentis festum Annuntiationis sive concipientis Deiparae appellatur Festum San-*

1) Op. cit. n. 1608, pag. 1757.

ctae Virginis Mariae, quo gloriosa Conceptio eiusdem Genitricis Domini celebratur. Sic ille.

XVI. Atqui, nisi totus fallor, vel in ipso instrumento, quo maxime in re praesenti ipse pugnat, in Vita inquam S. Hildefonsi a Martenio allegata, habebat ipse sane, unde coniiceret, virtutem vocabuli *Conceptionis* non ita constringi olim consuevisse, ut de Deipara *concipiente* intelligi non posset. Sic enim in vita illa legimus [1]): *Festum conceptionis Sanctae Mariae, quo scilicet ipsa concepta est, celebrari (Hildefonsus) constituit.* Cur, quaeso, Auctor subiecit illam interpretationem seu glossam, *quo scilicet ipsa concepta est*, nisi priora verba, *festum Conceptionis*, accipi etiam sic potuissent, ut significarent, *quo ipsa concepit?*

XVII. Sed missum modo faciamus adulterinum hoc instrumentum, quod vel inopportuna haec ipsa cura explicandi, quaenam ibi *Conceptio* intelligenda sit, merito suspectae arguit fidei. Potius huc advocetur, quod passim usurpatum penes Graecos scimus, ut festum Conceptae Deiparae innuerent per illa verba: *Conceptio Sanctae Annae,* ἡ Σύλληψις τῆς ἁγίας Ἄννης. Numquid enimvero contendemus, in his non satis servatam fuisse verborum proprietatem, adeo ut, si intelligantur non de ipsa Anna concepta, sed de Anna Deiparam concipiente, iam a communi loquendi usu aliena et abhorrentia censenda ea sint? Quod si huic dicendi formae satis sua constat proprietas, etiamsi de Anna concipiente intelligantur, nescio profecto, cur interire ipsa putanda sit, si

1) Apud Mabillonium, *Acta SS. O. B.* Saec. II, pag. 522.

aliquantulum eamdem formam sic protraxerim: *Festum beatae Annae, quo gloriosa eiusdem Conceptio celebratur.* Quid enim absoni aut obscuri haec formula praeferret? Et reipsa sic protractam cernis formam apud Graecos, ubi celebrantes Deiparae generationem ita canunt [1]: Τὴν Σύλληψιν σήμερον, θεόφρον Ἄννα, τὴν σὴν ἑορτάζομεν, *Tuam, o divina sapiens Anna, Conceptionem hodie solemni festo celebramus.*

XVIII. At enim, dices, esto id de Graecis, penes quos ea loquendi forma usu recepta erat immo et tritissima. Quid ista in rem nostram? Si enim, quod omnes cum Poeta ratum habemus, potestas vocabulorum definitur usu, *quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi;* iam ostendi debet, etiam apud Latinos usitatum fuisse, ut *Festum Conceptionis Deiparae* significaret festum *Annuntiationis.* Atqui, inquit P. P. [2], *numquam in Kalendariis, numquam in Martyrologiis, numquam in reliquis ecclesiasticis monumentis festum Annuntiationis sive concipientis Deiparae appellatur festum Sanctae Virginis, quo gloriosa Conceptio eiusdem genitricis Domini celebratur.*

Verumtamen Iohannes Mabillonius, qui et ipse kalendaria et reliqua monimenta pervolverat, paulo aliter hac de re sentit. Etenim in notis ad S. Bernardi epistolam CLXXIV perpendens quae in libello vulgo Anselmi leguntur, nempe *Conceptionem S. Mariae priscis temporibus frequentiori usu fuisse ce-*

---

1) *Men.* ad diem IX Decembr. Ode α'.

2) *De Immacul. Deiparae Concept.* Part. III, n. 1608, pag. 1757.

lebratam, expressissime haec dicit [1]): *Quod priscis temporibus hanc celebritatem obtinuisse dicit, vereor ut pro conceptione beatae Mariae acceperit conceptionem Verbi seu Annuntiationem, quae Conceptio beatae Mariae in quibusdam Kalendariis pervetustis inscripta est.* Mabillonium igitur habemus testimonio suo sancientem, in Kalendariis *festum Annuntiationis* hac quoque formula fuisse designatum, *Conceptio beatae Mariae.* Huius autem viri hisce praesertim in rebus testimonio, nemo, ut puto, plurimum deferendum esse inficiabitur. Quin idem Mabillonius etiam e reliquis ecclesiasticis monimentis quidpiam addit. Ita enim in eadem Nota prosequitur [2]): *Sic Abaelardo in Sermone de Assumptione vocatur* (Annuntiatio scilicet) *Conceptio Dominicae Matris.* Ex quo rursus discimus, non adeo inusita-

---

1) Nota 139 ad Calcem Opp. S. Bernardi pag. LX, Edit. Paris. 1719.

2) *Ibidem.* Cum P. P. particulam postremam huius Notae Mabillonii descripserit illo eodem in loco (Vid. pag. 1757, not. 3), in quo contendit, numquam in Martyrologiis, seu in Kalendariis, seu in reliquis monumentis Conceptionis vocabulo venisse festum Annuntiationis, ac propterea cum adversum sibi Mabillonii testimonium plane perspectum habuisse putandus sit (non enim videtur exscribere potuisse posteriorem partem brevis illius notulae, nec tamen paulo praecedentia vidisse), erit fortasse qui putet, ex eiusdem P. P. iudicio nutare Mabillonii fidem, atque adeo testimonium illud ceu falsum habendum esse, ac porro contemnendum.

Ego vero id aegre crediderim. Cur enim, cum de re non quidem abstrusa, sed in facto patenti posita agatur, Mabillonium quasi mendacem P. P. traduceret, praesertim cum etiam Abaelardi verba diserte ille referat? Insuper si Mabillonii dicta P. P. falsa iudicasset, profecto et refellere ipsa non esset cunctatus; quae enim versabatur controversia, id necessario exigebat. Ergo ne, inquies, incommodam sibi Mabillonii sententiam resecuit ac dissimulavit? Neque hoc, inquam, necesse est existimasse; et ut plane dicam, non arduum est, mea qui-

tam eam dicendi formam fuisse. Neque enim putandus est Abaelardus a recepto loquendi usu tantopere discessisse.

XIX. Caeterum quamquam longissime ipse absim ab ea mihi vindicanda monimentorum ecclesiasticorum peritia, quam tum in Martenio, tum in Mabillonio suspicimus omnes; attamen levis quaedam inspectio aliquod mihi obtulit exemplum, quo laudata Mabillonii sententia confirmetur. Nam in vetusto Kalendario, quod Genebrardus praemisit *Commentariis in Psalmos* [1]), ad diem XXV Martii haec vidi: *Ma-*

dem sententia, duo haec, quae merito videri inter se pugnantia queant, componere, quando ea componendi facilem rationem ipse P. P. nobis suppeditat. Et sane vix dum particulam Mabillonianae Notae descripsit, haec continuo addit (l. c.): Cf. *Antonii Gravois op. cit. art. II. pagg.* 41-42., quibus candide ipse aperit, unde ea mutuatus fuerit. Et reipsa absurdam hanc et vix aliqua venia dignam disputandi rationem apud Marc. Antonium Gravois (*De ortu et Progressu cultus etc.* p. 41) reperire est, ut eodem loco, quo ex lege Ervigii antiquitatem festi Conceptionis evincere studet, mox afferens particulam illam Notae Mabillonianae, praecedentia verba dissimulet, quae argumentum ex illa lege petitum infirmassent. In Marcum Antonium Gravois igitur incomposita haec sunt relicienda, nisi tamen et ipse ideo sit excusandus, quod, non lecta per se Mabillonii Nota, eamdem laciniam aliunde emendicarit. Eam autem particulam non ex inspecto Mabillonio, sed ex Marco Antonio Gravois in Commentarium P. P. profluxisse, illud etiam manifeste suadet, quod utrobique ipsam eodem modo interpolatam videre est. Cum ergo P. P. postremam Notae Mabillonianae particulam ita exscripserit, ut priorem tamen eiusdem partem non legerit, apertissima se prodit ratio, cur neque testimonium Mabillonii ceu falsum reiecisse, neque illud dissimulasse dicendus sit.

1) Edit. Lugd. 1607; hoc autem exemplum legere erat etiam apud Arevalum (*Hymnod. Hispan.* l. sup. cit.), immo et apud Salazarium et quidem in illo capite XXXV, quod P. P. (Op. cit. n. 1608) impugnandum assumpsit; quo quidem in loco Salazarius (*Imm. Deip. Concept. defens.* Cap. XXXV, § II, n. 16) plura alia exempla congerit ut

riae Conceptio, Filii Dei incarnatio. Insuper, quod sane magis mireris, aliud exemplum reperi apud illos Bollandianos, ad quos P. P. [1]) et ante ipsum Benedictus Piazza [2]) nos remittunt, ut ipsismet oculis

---

evincat, *Conceptionis* seu *Conceptus Deiparae* nomine in veterum monumentis saepius designari mysterium incarnationis dominicae consuevisse.

1) *De Immacul. Virg. Concept.* Part. III, n. 1608, pag. 1757 not. 2, P. P. scribit: *Cf. quae habent tum Bollandiani* T. III Martii, die XXV, pag. 536, *tum Martenius de antiq. eccles. disciplina in div. celebrand. officiis* cap. XXXI, n. 26, pag. 562.

2) Benedictus Piazza in eximio Opere, cui titulus, *Causa Immaculatae Conceptionis* etc., de Kalendariis, ac Martyrologiis, eamdem, ac P. P. sententiam sequutus est, eamque his verbis expressit (Act. III, art. II, § 1, n. 44, pag. 245): *Hoc festum (Annuntiationis) in antiquis Martyrologiis et Kalendariis nusquam nomine Conceptionis Genitricis Domini est designatum, ut videre est apud Bollandum et apud laudatum Martene.* Ac dein easdem ac P. P. subiicit allegationes: *Bolland.* Tom. III Martii, die XXV, pag. 536; *Marten. de Antiq. Eccl. Discipl.* cap. XXXI, n. 26, pag. 562.

Fato autem prorsus misero factum dixeris, ut Piazza Commentarii Bollandiani secundam dumtaxat paragraphum (id ex pagella 536 allegata patet) inspexerit, ubi de Annuntiationis festo *apud Graecos* agebatur. Si etiam sequentem paragraphum (pag. 537-538) legisset, ubi sermo est de eodem festo *apud Latinos* (quae quidem pars magis ad rem faciebat, et ideo non erat omittenda), illico opinionis illius falsitatem perspexisset. Hanc tamen indiligentiam non ipsi Piazza tribuendam putaverim, quippe prudens vir facile nosset, non satis esse illa perlegisse, quae ad Graecos pertinebant, sed potius culpiam alii, a quo idem Piazza mutuatus ea fuerit. Quo sane exemplo iterum edocemur, nusquam monumentorum usum minus felicem accidere, quam cum fontibus non inspectis emendicatas hinc inde e rivulis allegationes aut monumentorum lacinias corrogamus. Inde etiam fieri videmus, ut luto, quo semel infectae undae fuerint, plures deinde per longum decursum alveoli sordescant.

Id vero Benedicto Piazza laudi omnino vertendum, quod licet falso putaret, nulla in antiquis monumentis exempla suppetere, quae festum *Annuntiationis* etiam nomine *Conceptionis* appellatum evincerent, falsas tamen Martenii de tota hac re opiniones sequutus non fuerit,

nostris videamus, festum *Annuntiationis* nuspiam nomine festi *Conceptionis* fuisse appellatum. Namque in tertia paragrapho Commentarii de *Annuntiatione Deiparae*, ubi de festi huius celebratione apud Latinos disserunt, ac porro referunt, quomodo idem festum varie in variis Kalendariis ac Martyrologiis enuncietur, haec etiam habent [1]): *MS. Trevirense S. Maximini parvum sed valde antiquum: Conceptio Sanctae Mariae de Spiritu Sancto.*

XX. Neque vero arduum est pervidere, cur veteres hac quoque appellatione ad significandum hoc festum uterentur. Perinde est enim, sive de annuntiatione mentio fiat, sive de re annuntiata, de *Virgine* scilicet *concipiente* seu de *Verbo concepto* [2]). Quod sane factum videmus etiam de *Conceptae* Virginis mysterio. Homilias enim de hoc festo habemus inscriptas tum *in Annuntiationem SS. Iustorum Ioachimi et Annae*, tum *in Conceptionem S. Annae*, tum etiam *in Conceptionem S. Deiparae* [3]. Utrumque autem, annunciationem nempe et rem annunciatam, expressum habes in illa formula, quae

---

et insuper acri iudicio perviderit, ex Ervigii lege nullum firmum duci posse argumentum ad institutionem festi Conceptae Deiparae S. Hildefonso vindicandam. Cf. locus sup. citatus.

1) *Bolland.* Tom. III. Mart. ad diem XXV *Comment. de Annuntiat.* § III, n. 13, pag. 538.

2) Ea de re Adr. Baillet (*Les Vies des Saintes*, 25 Mart. p. 318): *On voit encore quelques calendriers du temps de Louis le Débonnaire à l'usage de la France, qui la marquent au XXV de Mars, non pas sous le nom d'Annonciation, mais sous le double titre de Conception de Iesus-Christ et Passion du Seigneur.*

3 Syllog. Part. I, pag. 49, not. *a*: εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῶν ἁγίων δικαίων Ἰωακείμ καὶ Ἄννης. - Pag. 121: εἰς τὴν σύλληψιν τῆς ἁγίας Ἄννης. - Pag. 49: εἰς τὴν σύλληψιν τῆς ἁγίας Θεοτόκου.

passim apud scriptores rei liturgicae cernitur, quamque etiam P. P. retulit ex Martenio [1]): *Annuntiatio Sanctae Mariae de Conceptione, quando ab Angelo est salutata.*

XXI. Verum ad rationem reddendam, cur demum Ervigius *Conceptionis* vocabulo usus fuerit, cum tamen nullum aliud festum nisi *Annuntiationis* seu *concipientis Deiparae* designaret, nihil opus reipsa erat, ut in vetustis Kalendariis, aliisque ecclesiasticis monumentis exempla aut causas quaereremus, quando haec ratio manifestissime sese prodit in ipsa antiquissima Gotho-Hispana liturgia, et quidem in Officio *Annuntiationis*, cuius solemne festum ex Toletanae X Synodi decreto die XVIII mensis Decembris celebrabatur. Hoc officium si inspexisset Martenius, sane neque errasset ipse, neque alios in eumdem secum errorem pertraxisset.

Rationem itaque, cur haec festivitas etiam *Conceptionis* appellatione ornaretur, in eo profecto habes, quod nihil magis aut saepius per Officii decursum laudibus extollatur, quam Deiparae *Conceptio.* Sic, ut pauca quaedam innuam, in ipsis initiis haec occurrunt [2]): *Magnum miraculum vidimus in Virginis Conceptione, ut nec virginitatem amitteret* etc. Et in subiecta mox Oratione [3]): *Magnum valde miraculum vidimus in Virginis Conceptione, ut nec decore pudoris careret, nec genitricum onera sustineret* etc. Et in alia Oratione [4]): *Tanto nobis copiam*

---

1) *De Immacul. Deipar. Concept.* l. c.
2) *In sec. Antiph.*, p. CCCLI. *Brev. Goth.* ed. Matrit. an. 1775.
3) Ibid.
4) *Orat. Goth-Hisp.* apud Card. Thomas. T. I. p. 25. Rom. 1741.

gratiae caelestis impendas, quanto Genitricem tuam gloria conceptionis exornas. Et rursus [1]): *Iesu virtutum omnium Deus, qui per beatae Genitricis tuae mysterium consecras tibi multitudines populorum; dum novo miraculo Virginem conceptione mirabili ditas, et Matrem honore virginitatis non privas* etc.

XXII. Quod si non meram *Conceptionis* Mariae vocem, sed insuper quamdam formulam quis cupiat, quae ad ervigianae legis propriam accedat, eamque veluti praeformet, illam habet in prece ad Virginem, quae apud Thomasium [2]) titulum gerit *Completuria*, in Matritensi vero Lorenzanae Breviario [3]) inscribitur *Capitula*, et in qua hoc pacto fideles Deiparam exorant: *Simas tuo praemuniti suffragio....; et omnes, qui ob honorem Conceptionis tuae hoc in loco tuis decantamus in laudibus, in tua perperpetuo servitute vivamus.* Ubi vides in communi loquendi usu fuisse, ut per hoc festum honos deferretur Virginis Mariae *Conceptioni.*

Multo autem luculentius id ipsum cernitur in illa eiusdem Officii Oratione, cui apud Thomasium titulus est [4]), *Oratio ad vesperum dicenda in eodem die, quo missa Sanctae Mariae celebratur*, in Matritensi vero Breviarii editione [5]), *Capitula;* sic enim Deus rogatur: *Praesta ergo nobis, exposcimus, ut qui conceptum Virginis celebrantes peregimus, ad festum Nativitatis tuae immaculatis cordibus ve-*

1) *Breviar. Edit.* Matrit. 1775, pag. CCCLII.
2) Opp. Cardin. Thomas. Tom. I, pag. 29, Edit. Rom. 1741.
3) Edit. Matrit. an. 1775, pag. CCCLV.
4) Opp. Card. Thom. l. c. pag. 29.
5) P. CCCLVI.

niamus. In quibus profecto habes festum Annuntiationis expressum nomine Conceptionis, non secus ac festum Paschatis describitur in orationibus, quas Sabato ac Dominica in Albis recitandas ita praescribit Romanum Breviarium: *Concede, quaesumus, omnipotens Deus, ut qui festa paschalia venerando egimus, per haec* etc.-*Praesta, quaesumus, omnipotens Deus, ut qui paschalia festa peregimus, haec te largiente* etc. Erat ergo in communi loquendi usu, ut haec festivitas vocabulo *Conceptionis* designaretur.

XXIII. Denique si vel eam ipsam verborum formam, quibus Ervigii lex constat, cernere in sacra huius festi de Annuntiatione Virginis liturgia quis desideret, perspicue enunciatam eam habet in sequenti Oratione ad Virginem [1]): *Virgo Maria, gloriae nunc vestimentis induta, et ornamentis sanctis ornata, ... concurrentis ad te plebeculae suscipe vota ..... ut .. qui meritorum ornamentis ornari non possumus, tuo interventu a criminibus expiati, Conceptionis tuae sacratissimum festum annuis recursibus celebremus.*

Quinimmo ex ipsa liturgia etiam ratio elucet, cur ad hoc festum designandum notissima inter fideles et tritissima esse ea verborum forma debuerit. Quippe eam expressam intueri licet in illis benedictionibus, quibus sacra explebantur Officia, ac plebs sacro solemnique ritu dimittebatur. Nam quemadmodum mos apud nos viget, ut in sacrorum officiorum fine sacerdos discessurum populum benedicens certa qua-

---

1) Ibid. pag. CCCLI-CCCLII.

dam verborum forma utatur, v. gr. *Benedicat vos omnipotens Deus, Pater* etc., vel formam adhibeat festivitati congruam, uti v. gr. *Per lignum sanctae Crucis* etc., vel in festis beatae Mariae illum usurpet versiculum,

Nos cum prole pia benedicat Virgo Maria;

quae quidem benedicendi formae rationem, quam exprimunt, mysterii et docent, et memoriae audientium infigunt; sic in huius diei Gothica liturgia duplicem huic scopo aptissimam benedictionem usurpatam videmus, alteram in fine Officii, in fine Missae alteram.

Et benedictio quidem, qua sacrum expletur Officium, tribus constabat distichis, ad quorum unumquodque populus respondebat, *Amen*. Horum autem tertium erat eiusmodi [1]):

Ut qui conceptum matris celebratis ovando
Lux sitis mundo iustificante Deo. ℟. *Amen.*

Et postrema pariter e tribus benedictionibus, quibus finiebatur Missa, sic se habet [2]): *Quique hodie virgineae festum Conceptionis devotissime celebratis, ad Nativitatem nostri Redemptoris exsultantibus animis et mundo corde perveniatis.* ℟. *Amen.*

Verborum ergo formula, quam in lege Ervigii cernimus, adeo non erat aliena et abhorrens ab usu loquendi inter fideles in Hispania tunc recepto, ut immo lex ipsa festum indicet per ea verba, quae in sacra eiusdem festi liturgia usurpabantur, atque formula legis Ervigianae evidenter desumpta appareat

---

1) *Breviar. Goth.* pag. CCCLVI: et apud Thom. l. c. pag. 29.
2) *Missal. Goth.* col. 84. Edit. Rom. 1804.

ex ea liturgiae particula, e qua populus et notionem et appellationem festi discebat.

XXIII. Neque vero in Ervigii legem ex sacra liturgia profluxit illa tantummodo pars, ubi dicitur, *quo gloriosa conceptio eiusdem Genitricis Domini celebratur;* sed ex eodem fonte dimanasse dicenda sunt et prima illa verba, *Festum sanctae Virginis Mariae.* Et sane sive amplectaris eorum sententiam, qui opinantur per Ervigii aetatem hoc unicum apud Hispanos viguisse Virginis Deiparae Festum, sive malis putare, huic festo antonomastice eam inditam fuisse appellationem; hoc interim exploratum est, hanc festivitatem apud Hispanos absolute et sine addito appellari consuevisse *Festum sanctae Virginis Mariae.* Sic in Officio Gothico, quod Cardinalis Thomasius edidit, orationibus huius diei propriis nullus alius, nisi sequens, titulus praecedit [1]: *Incipiunt orationes de festivitate gloriosae sanctae Mariae Virginis.*

Pari modo cum in decreto, quo Patres Synodi X. Toletanae hoc festum celebrandum die XVIII Decembris statuerunt, saepe se offerat occasio hoc festum memorandi, numquam tamen aliter nominatur, quam absolute aut *festivitas Gloriosae Matris eius* (Verbi), aut *huius sanctae Virginis festum*, aut *festivitas Matris*, aut *festum Matris*, aut *solemnitas dominicae Matris;* quin et titulus eiusdem decreti nil habet aliud, quam *De celebritate festivitatis dominicae Matris* [2]. Et, ne plura congeram, Cixila-

---

1) Opp. Tom. I. Edit. Rom. 1741. pag. 24.
2) Concil. Tolet. an. 656, Cap. I.

nes quoque in vita Hildefonsi [1]) narraturus visionem, qua, recurrente hoc festo, beatus Episcopus dignatus est, sic illud indicat: *Superveniente vero die sanctae et semper Virginis Mariae ante tres dies* etc.; et rursus [2]): *Ast ubi ventum est ad eius sanctam sollemnitatem, supradictus rex* etc. Oportet ergo ut concludamus, Ervigii legem, totumque illum verborum circuitum, quo istud festum indicatur, videlicet, *Festum sanctae Virginis Mariae, quo gloriosa conceptio eiusdem Genitricis Domini celebratur*, nihil nobis exhibere, nisi formulas, quibus vulgo significabatur *Festum Virginis Concipientis;* hanc autem verborum formulam non aliunde quam ex sacra liturgia, qua *Virgo Concipiens* celebrabatur, profectam fuisse.

XXIV. Caeterum, ut postremum hoc de praesenti argumento addam, vel ipsa Ervigii lex in se spectata ac levis aliqua Gotho-Hispanorum rituum cognitio satis interpretationis falsitatem aperire, aut saltem falsae interpretationis suspicionem Martenio iniicere potuisset. Nam lex ipsa hoc unum Deiparae festum et quidem hoc unicum ante Nativitatem Domini (in festis enim enumerandis servat ordinem temporum) observandum praescribit. Quapropter si de Conceptae Deiparae festivitate decretum intelligendum esset, omissa in eo iam fuisset *Annuntiationis* seu *Virginis Concipientis* sollemnitas, quae, uti notum est, octava die ante dominicam Nativitatem agebatur. Atqui vix aut ne vix quidem id sua-

1) § 5, apud Mabillon. *Acta SS. O. B.* Saec. II, pag. 518.
2) Ibid.

deri illi poterit, qui sciat, quanto studio quantaque cum pompa et cultus magnificentia *Concipientis* Virginis festum Gotho-Hispani celebrabant. Quam sollemnis enim illis esset haec festivitas, non modo ex Cixilane discere licet, ubi miraculum Virginis Hildefonso apparentis enarrat [1]), sed et luculentissime significatur in laudato decreto Patrum Toletanorum, quod Ervigio ipso iam vivente, licet nondum regnante, editum fuerat, et in quo Patres illi non dubitant idem festum cum festo Nativitatis Christi comparare. Inquiunt enim: « Quoniam die qua in-
» venitur Angelus Virgini Verbi conceptum et nun-
» tiasse verbis et indidisse miraculis, eadem festivitas
» non potest celebrari condigne, cum interdum qua-
» dragesimae dies vel paschale festum videtur in-
» cumbere .....: cum etiam et ipsam Incarnationem
» Verbi non conveniat tunc celebritatibus praedi-
» cari, quando constat id ipsum Verbum post mor-
» tem carnis gloria resurrectionis attolli; ideo spe-
» ciali constitutione sancitur, ut ante octavum diem,
» quo natus est Dominus, Genitricis quoque eius
» dies habeatur *celeberrimus et praeclarus*. Ex pari
» enim honore constat, ut sicut nativitatem filii se-
» quentium dierum insequitur dignitas, ita festivi-
» tatem matris tot dierum sequatur sacra solemnitas.
» Nam quod festum est Matris, nisi incarnatio Verbi?
» *Cuius utique ita debet esse solemne, sicut est et*
» *eiusdem Nativitas Verbi* .... Proinde, ut de cae-
» tero, quidquid est dubium, sit remotum, solem-
» nitas dominicae Matris die XV Kalendarum Ianua-

1) Apud Mabillon. l. c.

» riarum omnimodo celebretur etc. » Cum ergo tam manifeste ex monumentis constet, quodnam esset Deiparae festum, quod tanta tamque singulari solemnitate penes Hispanos agebatur, et cuius proinde observationem a Iudaeis quoque exigere par erat, nequaquam existimare fas est, Ervigium in ferenda ea lege ita alteri festo locum dedisse, ut hoc prorsus omitteret. Omisisset autem, si lex illa de Virginis *Conceptae* potius, quam de *Concipientis* festo intelligenda esset. Deprehendere igitur ex hoc ipso Martenius potuisset, sub eo *Conceptionis* nomine ipsam *Annuntiationem* seu *Concipientis Virginis* festum Ervigium intellexisse; et hoc quidem festum aptissime ante Nativitatem Domini fuisse collocatum, propterea quod recenti Patrum Toletanorum decreto diei XVIII Decembris fuerat assignatum.

Et haec quidem satis fuerint, ut ratum atque extra aleam controversiae positum habeatur, 1 festum *Conceptionis* Deiparae, de quo lex Ervigii, non ad *Conceptae* Virginis, sed ad Virginis *Concipientis* cultum spectasse; ac proinde 2 hoc monimentum omnino abs re proferri, quo suadeatur, *Conceptae* Deiparae festum iam inde a saeculo septimo in Hispania viguisse; et 3 denique falsam eiusmodi opinionem inde solum esse profectam, quod Martenius nec legem ipsam nec veteris Hispanae Ecclesiae ritus consuetudinesque satis perpendens, ac proinde Ervigii legem perperam interpretatus, et se et quotquot nimia fortasse fiducia ipsi crediderunt, eodem errore implicavit.

XXV. Restat, ut ad trutinam revocemus aliud monumentum, quo innixi et Martenius, et alii post eum contenderunt, *Conceptae Deiparae* cultum ab

institutione Sancti Hildefonsi Toletani Episcopi esse repetendum. Est autem hoc monimentum quaedam Vita S. Hildefonsi, e qua primus, quod sciam, Martenius haec verba, nulla profecto sensus ambiguitate laborantia, deprompsit [1]): *Unde etiam festum Conceptionis sanctae Mariae, quo scilicet ipsa concepta est, celebrari constituit* (S. Hildefonsus), *et eius constitutione per totam Hispaniam sollemniter colitur VI idus Decembris:* totam vero eamdem vitam e tenebris, in quibus delituerat, primus in lucem Mabillonius edidit.

XXVI. Fuerunt qui nodum hunc solvi posse arbitrati sunt, statuendo, incuria librariorum mendum in notas temporis irrepsisse, et pro notis, quibus indicabatur dies octava ante Nativitatem dominicam, substitutas perperam fuisse notas, *VI Idus Decembris* [2]); nullum aliud itaque festum ibi intel-

---

1) Apud Mabillon. *Acta SS. O. B.* Saec. II, pag. 522.

2) Vid. Trombellius (*De SS. Mariae Vita*, Part. II, Dissert. XIII, Quaest. II, n. 14, pag. 400). *Aiunt itaque* (Trombellii sunt verba) *legendum esse non VI Idus Decembris, qua die Conceptio Virginis Mariae postea celebrata est, sed XVI (Decemb.) die, qua die Toleti Conceptio (seu Annuntiatio) Mariae Virginis celebrari coepit, idest memoria illius diei, qua Maria ex Spiritu Sancto Unigenitum Dei concepit.* Verum alium heic errorem subrepsisse palam est. Sollemnis enim memoria *virgineae Conceptionis* seu *Dominicae Incarnationis* octava die ante Domini Nativitatem, idest die Decembris XVIII, non autem XVI, celebrabatur. Miror vero, eumdem hunc errorem irrepsisse etiam in Dissertationem eximii viri Franc. Antonii Zaccaria (est quinta in altero volumine Dissertationum italice scriptarum, et fert titulum: *Sulle feste istituite ad onore di Maria Santissima.* Vid. § I, n. II, pag. 207); sed cum hic alleget Trombellium (*Not.* 2), iam undenam error in opusculum Zaccariae dimanaverit, satis patet.

ligendum esse, nisi Annuntiationis Deiparae, quod, ut modo diximus, die octava ante dominicae Nativitatis solemnitatem celebrari eo tempore per Hispanias coeperat.

Ad quae P. P. [1]: *Nihil quidem pronius*, inquit, *quam amanuensium sphalmata comminisci, sed nihil vicissim eiusmodi commentis levius, nisi ea probabili saltem coniectura suadeantur.*

Verum temperantiori, ut puto, utendum forte erat calamo, pauloque mitius res agenda. Nam in illa quoque Vita S. Hildefonsi, in qua totum situm est robur virium ad tuendam causam, quam idem P. P. propugnat, ille error gravissimus occurrit, quo S. Hildefonso triginta episcopatus anni tribuuntur [2], cum tamen, ut certo constat Iuliani testimonio [3], novem dumtaxat annorum spatio Toletanam Sedem Hildefonsus tenuerit. Ergo Martenium quoque eosque, qui se asseclas Martenio dederunt, eadem premit dura necessitas, ut amanuensium sphalmata, quo tueantur scriptoris famam, comminiscantur.

Caeterum probabilior praesto erat respondendi ratio: nam cum diserte Vitae Auctor affirmet ab Hildefonso institutum fuisse festum *Conceptionis, quo ipsa concepta est*, iam satis liquet, vanissimum esse responsum quod ex sphalmate in notas temporis

---

1) *De Immac. Deiparae Concept.* Part. III, n. 1608, pag. 1757.

2) Sic Auctor huius Vitae: *Beatus vero Hildefonsus XXX annis in episcopatu expletis, beato fine a praesentis vitae laboribus quievit.* Apud Mabillon. *Act. SS. O. B.* Saec. II, pag. 522.

3) Vita S. Hildef. n. 4. *Novem annis et duobus fere mensibus clarus habitus fuit vitae meritis et retentione regiminis.* Apud Mabill. *Act. SS. O. B.* Saec. II, pag. 616.

inducto quaeratur, neque difficultatem exinde dissolvi aut imminui.

XXVII. Quod ergo caput est controversiae, inquirere opus est diligenter, cuiusnam tandem pretii sit opusculum, e quo illa sunt excerpta.

Et P. P. quidem quo maiorem aliquam, ut puto, auctoritatem isti opusculo tribueret, de ipso haec scribebat [1]): *Hildefonsi vita, ad quam se Martenius recipit, illa ipsa est, quam referunt Bollandiani et multo accuratiorem Mabillonius describit.*

At in primis prorsus nescio, quorsum Bollandianorum auctoritas hoc in loco invocetur. Nam *binas* utique S. Hildefonsi vitas a Bollandianis editas video; quarum altera [2]) *Cixilanem*, altera vero [3]) *Iulianum* praefert auctorem. At nihil istae habent commune cum Vita illa Hildefonsi, quam *tertiam* Mabillonius edidit [4]), et ex qua Martenius suum illud ducit argumentum; neque ullum tertiae huius biographiae vestigium apud Bollandianos sive eo loco, quem P. P. allegat, sive alibi reperire est.

Quinimmo tantum abest ut ad duarum illarum, quas Bollandiani edidere, alterutram recipere se Martenius posset, ut contra ex his ipsis (quippe quae de festivitate quapiam Deiparae ab Hildefonso instituta ne verbum quidem habeant) arma alii adversus Martenium desumpserint; quos quidem et idem P. P. paulo post [5]) refellere aggreditur.

---

1) Op. cit. Part. III, n. 1607, pag. 1755.
2) Bolland. *Ianuar.* Tom. II, ad diem XXIII; pag. 536.
3) Ibid. pag. 537.
4) *Acta SS. O. B.* Saec. II, pag. 521.
5) Op. cit. n. 1608, pag. 1756-1757.

XXVIII. Atque heic (liceat enim tantisper ab instituto digredi) malim hac eadem in re paulo aequius ipse decrevisset. Argumentum e Cixilae et Iuliani silentio ductum vocat *imbecillum*, duasque silentii promit causas, opusculorum nempe brevitatem, et tempus, quo scripta fuerunt, ante omnem scilicet de Virginis conceptu ortam quaestionem. Sic ille [1]): *Imbecillum est argumentum ex silentio ductum, eoque inbecillius, quo evidentius constat, tam Hildefonsi elogium, Iuliano auctore, quam libellum de eiusdem vita, auctore Cixila, ea esse brevitate conscriptum, ut sanctissimi praesulis gesta attingantur potius quam enarrentur. Quid ergo mirum, quod silentio prematur institutio festi Conceptae Deiparae, praesertim quum ad illorum usque aetatem nulla de mysterio Conceptionis quaestio exarserit?*

Atqui quod de libellorum Iuliani et Cixilae brevitate ait, inde forte repetendum, quod ipse non satis attente has vitas apud Mabillonium inspexerit. Cernere enim ibi erat, Cixilanis libellum [2]) multo prolixiorem esse, quam ille sit, in quo institutio festi enarratur. Insuper si quis inspiciat Hildefonsi elogia vel a Vincentio Bellovacensi vel a Iohanne Trithemio concinnata, ea vel brevi elogio per Iulianum scripto breviora reperiet; et nihilominus institutionem festi, quam Iulianus silet, in hisce brevioribus memoratam videmus. Non ergo in elogiorum brevitate causa silentii illius quaerenda videtur.

---

1) Ibid. pag. 1757.

2) Apud Mabillon. *Acta SS. O. B.* Saec. II, pag. 517.

Itidemque minus feliciter, ni fallor, silentii causam P. P. quaerit in controversia de mysterio Conceptionis nondum tunc temporis exorta. Nonne enim ipse contendit, etiam biographiam illam, in qua fit mentio institutionis festi, vetustiorem exorta controversia habendam esse? Fateatur ergo oportet, etiam ante controversiae exordia causam aliquam affuisse, cur festi institutio ab Hildefonsi biographo narraretur. Nam secus iure concludendum foret, biographiam illam, quae de instituto Conceptionis festo verba facit, post exortam controversiam fuisse conscriptam, tam sera nempe aetate, ut omne ad fidem faciendam robur ipsi plane deficiat. Porro si admittendum est, causam aliquam exstitisse, quae ad scribendum de eo argumento impellere posset biographum; profecto ut cesset vis argumenti negativi, quod ex aliorum silentio profluit, eiusmodi fingatur ea causa oportet, quae dumtaxat tertiae illius Vitae auctorem, non vero Iulianum et Cixilanem ad egregium hoc Hildefonsi facinus memorandum permovere potuerit.

At enim quae tandem eiusmodi causa fingi possit? Quae enim scriptoribus gestorum Hildefonsi causa fuit, ut falsa opinione ducti institutionem festi in honorem Deiparae inter eius facta enarrarent, eadem nullaque ex parte minor Cixilani erat, ut illam referret, si vere institutio illa et ea aetate et Hildefonso auctore facta fuisset. Et sane quae causa illos permoverit, in promptu est, et hanc ita legis in tertia ista Hildefonsi vita [1]): « Episcopus vero »

1) Apud Mabillon. l. c. pag. 522.

(post Virginis Deiparae sibi sacram vestem tradentis visionem) « quanto gaudio, quanta devotione festum » illud Dominae nostrae celebraverit, quantumque » deinceps in eius servitio magis confortatus fuerit, » nulla lingua promere, nullum cor facile valet ex» plicare. Unde etiam festum Conceptionis S. Ma» riae . . . celebrari instituit, et eius constitutione » per totam Hispaniam sollemniter colitur. » Perspicue igitur instituendi festi ratio exponitur: *Hildefonsi nempe fervens amor et devotio in Deiparam, studium ei deserviendi, eamque impense honorandi.* Hoc ipsum legis in quarto miraculorum libro, qui tribus ab Hermanno monacho conscriptis adiectus fuit [1]): « Ille (inquit) *cupiens eam altius honorare,* » constituit, ut celebraretur sollemnitas eius singu» lis annis ante festivitatem Natalis Domini, ita vi» delicet, ut si sollemnitas Annuntiationis Domini» cae etc. » Nec aliter Vincentius Bellovacensis [2]): » *Volens autem Beatam Virginem altius honorare,* » constituit, ut eius sollemnitas celebraretur singulis » annis octavo die ante Natale dominicum. » Eadem denique vides apud Trithemium [3]): « Ille vero » *cupiens eam altius honorare* constituit, ut cele» braretur sollemnitas eius singulis annis octavo die » ante Natalem Domini. » E quibus tria haec manifestissime elucent: 1. concordes esse scriptores in celebrando summo Hildefonsi studio Deiparam honorandi; 2. iisdem unanimiter scriptoribus luculentissimum talis studii argumentum visum fuisse, quod

1) Apud Mabillon. l. c. pag. 522, n. 11.
2) *Specul. Historial.* Lib. VII, Cap. CXX.
3) *De Script. Eccl.* Cap. LV.

Hildefonsus in Deiparae gloriam festum instituerit; 3. utut iidem pauca quaedam tantummodo, ac brevissime de Hildefonso scripserint, duo haec tamen, studium nempe augendi honoris Deiparae, atque adeo festi institutionem, utpote quae omnium splendidissima ac memoria dignissima Hildefonsi gesta viderentur, silentio praetermittenda nullatenus eos duxisse.

Et pro certo utique habendum, ea omnia quae ab iis narrantur de eiusmodi festivitate ab Hildefonso instituta, falsa omnino inniti opinione. Nam decretum de eo festo die octava ante Dominicam Nativitatem celebrando latum fuit in Synodo Toletana X anno 656 [1]); Hildefonsus vero factus est Toletanus Episcopus post Eugenium, qui mense Novembri sequentis anni 657 decessit; unde liquet, festum illud reipsa institutum antea fuisse, quam Hildefonsus episcopali sede potiretur. Nihilominus non minus illud manifestum est, haec gesta omnibus visa esse eiusmodi, quae, utpote praecipua ac potissima, prae ceteris memoriae prodenda essent.

Cum igitur res ita se habeant, curnam vero, quaeso, Cixilanes praeclara illa facinora parvi adeo pendisset, ut ne leviter quidem commemoranda duceret? Num dicemus, Cixilanem, animo ad alia Hildefonsi gesta intento, nihil de studio sancti Episcopi erga Deiparam efferendo cogitasse? Atqui e converso diligenter adeo et studiose laudandam Hildefonsi erga sanctam Virginem pietatem ac de-

---

1) Vid. *Acta Concilii Toletani X*, et *Episcoporum subscriptiones*, in quibus non Hildefonsum sed Eugenium reperies Toletanae Ecclesiae episcopum.

votionem suscepit, ut non modo *summum cordis eius affectum, libellumque pro tuenda Dominae suae Virginitate* concinnatum commendet, sed narret praeterea de *Missa*, quam Hildefonsus *perfecit, ut in eius laude decantaretur*, et ne *musicam* quidem *harmoniam* taceat, quam S. Episcopus in illius honorem composuit [1]). Ratio ergo, quae alios omnes ad enarrandam festi institutionem permoverit, quin Cixilani defuerit, immo validior affuisse videtur. Cum itaque, omnibus perpensis, primo quidem nulla probabilis ratio silentii afferri queat, deinde vero graves subsint rationes, cur illa festi institutio praeteriri silentio non posset, siquidem reipsa Hildefonsus festum instituisset; manifestum est, nequaquam per receptos artis criticae canones licere, ut argumentum negativum, ductum scilicet a silentio eorum, qui, utpote aetati Hildefonsi viciniores, melius ac sincerius eiusdem gesta nosse potuere, hoc loco *imbecillum* appelletur.

XXIX. Sed spartam paulo intermissam iam resumamus. Hoc unum de tertia illa Hildefonsi Vita animadvertimus, sine causa tum in eius tum in Martenii, qui ea usus est, patrocinium vocari Bollandianos [2]); quandoquidem neque eiusmodi Vita apud ipsos reperiatur, neque binae aliae, quae apud illos leguntur, ullo pacto eidem suffragentur. Nunc itaque ad gravioris momenti quaestionem deveniendum, de auctoritate scilicet monumenti, cui tota Martenii res nititur, disquirendum est.

1) Vid. *Vit. S. Hildef.* auctore Cixilani n. 5, apud Mabillon l. c. pag. 518.

2) Sup. n. XXVII.

In Praefatione seu Prologo, qui tertiae isti Vitae a Mabillonio primum editae praefixus est, haec inter alia de eiusdem auctore praemittuntur [1]): *Ut vero sciretur, cuius auctoritatis idem Hildefonsus fuerit, etiam Vitam eius simul detulit* [2]), *editam a successore eius Iuliano Toletanae Sedis Episcopo.* Manifestum ergo est, heic Vitam illam proponi eam Iuliani Toletani opusculum. At vero Hildefonsi Vitam Iuliano Toletano adscriptam iam aliam habebamus, eamque plures iam et quidem accuratissime vetustorum codicum ope emendatam ac perpolitam ediderant, e quibus satis sit nunc et Bollandianos [3]), et editores Patrum Toletanorum [4]), et ipsum quoque Mabillonium [5]) commemorasse. Neque vero nova illa Vita, quam tertio loco Mabillonius refert, et quam P. P. *accuratiorem* [6]) appellat, emendatior quaedam est prioris editio, neque prior illa est quaedam novae

1) Apud Mabillon. l. c. pag. 520-521, n. 7.

2) Sermo est de Godescalco Anicii in Gallia Episcopo, qui saeculo X peregrinatus per Hispaniam fertur.

3) Tom. II Ianuar. ad diem XXIII, pag. 537.

4) Tom. I, pag. 94.

5) l. c. pag. 516.

6) Vid. sup. n. XXVII. Ut P. P. Hildefonsi vitam *accuratius* diceret a Mabillonio editam quam a Bollandianis, forte ea effecerunt, quae Mabillonius in observationibus praeviis ad Hildefonsi vitam adnotaverat. Haec enim scripserat (*Act. SS. O. B.* Saec. II, pag. 515, n. 1.): *Bollandianam editionem cum Regia exemplari contulit rogatu nostro vir humanissimus iuxta et doctissimus Stephanus Baluzius...., multisque in locis, prout eam hic subiicimus, emendavit.* At si quis integram illam legat paragraphum, facile perspiciet, id Mabillonium utique de binis biographiis, quae Iulianum et Cixilanem auctores habent, affirmasse, non autem de hac tertia; quae profecto non in Regio aliquo Codice, sed in Codice Corbeiensi, ut Mabillonius ipse testatur (ibid. pag. 520, n. 6), reperta est.

stius epitome; sed binae sunt biographiae plane inter se diversae; idque Mabillonius quoque disparte monuit, eiusmodi notula ad marginem adiecta [1]: *Differt a Iuliano, ut ex collatione patet.* Alterutrum ergo dicendum est: aut Iulianum binas beati Hildefonsi Vitas plane diversas conscripsisse, aut falso earum alterutram Iuliano affictam fuisse. Porro binas Hildefonsi vitas fuisse a Iuliano exaratas nemo suspicatus est unquam; manifesta insuper styli diversitas per sese clamat, non unum eumdemque esse utriusque Vitae auctorem. Restat ergo, ut alterutra spurium opus sit, Iuliano Toletano perperam adscriptum. Sed rursus utra earum genuinus Iuliani foetus, utra sit adulterinus, adeo ambigendum non est, ut et ipse demum Mabillonius fateri coactus fuerit, tertiam illam Hildefonsi vitam posteriore aetate exaratam fuisse. Sic enim ipse de hac re [2]: *Si auctori*, inquit, *credimus, qui eius* (Hildefonsi) *gesta litteris mandavit ante annos septingentos* etc. Septingentis autem annis a Mabillonio si ascendamus, ad aetatem Iuliano Toletano posteriorem, ut patet, devenimus.

Hoc ergo iam certe tenemus, Vitam Hildefonsi, e qua festum Deiparae Conceptae ab eodem Hildefonso institutum fuisse Martenius aliique contenderunt, nihil esse aliud quam opus spurium, opus Iuliani Toletani nomen falso affictum gerens, opus incerti auctoris incertaeque aetatis, opus denique, quod per se, videlicet quando agatur de factis re-

1) L. c. pag. 521.

2) In not. 139 ad Bernardi Epist. CLXXIV, col. LXI.

cipiendis ideo tantum quia inibi narrantur ac solum propter scribentis auctoritatem, omni ad faciendam fidem robore destituitur.

XXX. Persensit id deinceps et Mabillonius; quocirca in notis ad S. Bernardum [1]) de antiquitate cultus Conceptae Deiparae disserens, primo quidem advertit, uti vidimus, *Conceptionis* nomine in vetustis Kalendariis indicatam fuisse etiam *Annuntiationem* [2]); quo tacite innuit, se nuntium iam remisisse argumento, quod olim [3]) ex Ervigii lege pro ea sententia desumi posse putaverat: deinde vero memorat quidem, quae de institutione festi Conceptionis leguntur in spuria illa Vita; sed de fide huius narrationis se trepidare palam facit, atque insuper non dissimulat, trepidandi adesse rationem tum ex Cixilanis silentio, tum ex eo quoque, quod alii non *Conceptionis festum, quo ipsa concepta sit*, sed festum *Annuntiationis* institutum ab Hildefonso perhibeant. Iuverit ipsum audivisse: *Quamquam*, inquit [4]), *S. Hildefonsus Toletanus episcopus festum Conceptionis sanctae Mariae, quo scilicet ipsa concepta est, celebrari constituit*, si auctori credimus, qui eius gesta litteris mandavit ante annos septingentos, Iulianus dictus [5]), *et eius constitutione per*

1) Not. 139 ad Epist. CLXXIV, col. LXI.

2) Vid. supr. n. XVIII.

3) In not. ad Saec. II *Act. SS. O. B.* pag. 1093.

4) Not. 139 ad S. Bernard. Epist. col. LXI.

5) Putaverim, Mabillonium hoc loco voluisse tantummodo significare, quodnam nomen falso praefixum illi Vitae fuerit, non autem affirmare, eamdem *cuipiam Iuliano* auctori esse tribuendam. Unde enim hoc constaret? Profecto si ex falsa illa inscriptione id arguas, eodem plane iure alius concluderet, homilias omnes, quae v. gr.

totam Hispaniam, inquit, colitur VI Idus Decembris; attamen nulla eius festi mentio in libello Zaxilanis episcopi Toletani de Vita Hildefonsi qui auctor fuisse ab aliis dicitur, ut festum Annuntiationis mense Decembri coleretur, approbante Concilio Toletano X in canone I [1]). Hinc, quod scite animadversum video etiam ab egregio Praeceptore meo P. Iohanne Perrone [2]), Mabillonius demum eo se recipit, ut saltem saeculo X. Conceptionis festum in Hispania usu receptum fuisse affirmet. *Sed tamen*, inquit [3]), *quin Conceptio saeculo X, quo libellus sub nomine Iuliani de gestis Hildefonsi ex Hispania in urbem Anicium est allatus, apud Hispanias celebrata sit, in dubium vix revocari potest.* Quasi nempe diceret: utut nutet fides libelli, dum narrat hoc festum ab Hildefonso institutum, tamen cum saeculo X a Godescalco episcopo idem libellus allatus ex Hispania fuerit, videtur idcirco affirmari posse, per hoc saltem tempus in Hispaniis celebratum festum illud fuisse.

XXXI. Verum utut tantisper referendum pedem Mabillonius duxerit, non sic tamen P.P., qui plane

---

S. Augustino vel S. Athanasio falso adscriptae fuerunt, alicui aut Augustino aut Athanasio auctori esse vindicandas.

1) Iam monuimus, Concilium Toletanum, in quo decretum est de festo Annuntiationis Deiparae celebrando, habitum fuisse antequam Hildefonsus sedem Toletanam obtinuisset. Mabillonius tamen ne hoc quidem loco falsam opinionem exuisse videtur, quam expresserat etiam in notula apposita ad Hildefonsi Vitam hisce verbis (*Acta SS. O. B.* Saec. II, pag. 521): *Hildefonsus (festum Annuntiationis) octo diebus ante Nativitatem (Domini) celebrari praecepit.*

2) *De Immac. Virg. Concept.* Cap. XII, pag. 73, not. 1, Edit. Rom. 1847.

3) In not. ad S. Bernardi l. c.

dextere ad vindicandam spuriae illius Vitae antiquitatem detorquet illa argumenta, quibus Mabillonius cultum Conceptae Deiparae in Hispaniis saltem ad decimum saeculum referre satagebat.

Quae argumenta, ut paucis ea exhibeam, eruuntur ex brevi prologo, qui spuriae illi Vitae praemittitur, estque huiusmodi [1]: « Libellum sancti Hildefonsi Toletanae civitatis Archiepiscopi, quem » composuit de Virginitate sanctae Mariae contra » Iudaeos nec non Iovinianum et Helvidium hostes » catholicae fidei, rescriptum transtulit ab Hispania » Godescalcus Aquitaniae episcopus cum iret in » Gallicianm orandi gratia ad sanctum Iacobum apo» stolum. Ut vero sciretur, cuius auctoritatis idem » Hildefonsus fuerit, *etiam vitam eius simul detu*» *lit editam a successore eius Iuliano Toletanae se*» *dis episcopo*, qui scripsit Prognosticon utilem valde » et luculentum de resurrectione mortuorum. »

Quibus P. P. ista subiicit [2]: *Atqui Godescalcus librum Hildefonsi de Virginitate beatae Mariae una cum illius Vita ex Hispania in Galliam atque in urbem Anicium transtulit anno* 951, *quemadmodum idoneis ad faciendam fidem testimoniis Mabillonius ostendit, iisque confirmatur, quae Nicolaus Antonius docet. Vita igitur Hildefonsi, qua institutum ab ipso Deiparae festum narratur, antiquitate insignis est, neque omnino indigna, cui assensio deferatur.* Sic ille.

XXXII. Ego vero suspicor, non defuturos forte qui stupeant, ad fidem spurio opusculo faciendam

1) Apud Mabillon. *Acta SS. O. B.* Saec. II, pag. 520, n. 7.

2) *De Immac. Deipar. Concept.* Par. III, n. 1607, pag. 1756.

testem adhiberi hoc idem opus spurium, et quidem testimonium peti ex illo prologo, qui dum spuriae illius Vitae auctorem esse tradit Iulianum Hildefonsi in Toletana Sede successorem, manifestissime se falsum testem omnibus probat.

Verum id missum nunc fiat; cumque falsis vera quaedam permisceri interdum possint, duo inquiremus: 1 an exploratum sit, Godescalcum aliquam Hildefonsi Vitam ex Hispania attulisse; 2 an, si aliquam attulisse dicendus sit, spurium ne illud opus, de quo nobis est quaestio, an vero quidpiam aliud ab hoc plane diversum in Gallias asportaverit.

XXXIII. Ratum itaque habebimus, Godescalcum Anicii seu Podii (hinc *Puy*) in Aquitania Episcopum medio decimo saeculo semet in Galliciam brandi gratia contulisse; ratum habebimus, Godescalcum ex Hispania in Gallias libellum Hildefonsi de Virginitate sanctae Mariae asportasse. Exstat enim quidam eiusdem libelli prologus et quidem eidem Godescalco inscriptus, in quo Gomesanus quidam, Ildensis Archisterii in finibus Pampelonìae Abbas, non solum haec diserte testatur, sed praeterea addit, suis se manibus eum libellum descripsisse. Nulla autem subest causa, cur fidem in dubium voceptus huius prologi, quem e vetustis codicibus in lucem ediderunt non modo Maurini Galliae Christianae Scriptores [1]), ac Mabillonius [2]), sed et longe ante eos Abbas Constantinus e nobili Caietanorum familia in opusculo Romae an. 1606 vulgato cum titulo:

1) *Gall. Christ.* Tom. II, *Instrum.* pag. 222.
2) *Act. SS. O. B.* Saec. III, Part. I, pag. 477.

Sanctorum trium Episcoporum Religionis Benedictinae luminum, Isidori Hispalensis, Hildefonsi Toletani, Gregorii Card. Ostiensis Vitae et Actiones [1].

Verum ex hoc ipso Gomesani prologo haud leve dubium exoritur, an reapse simul cum libello *de Virginitate sanctae Mariae* etiam Hildefonsi Vitam Godescalcus receperit. Abbas enim Gomesanus mentionem utique facit libelli *de Virginitate*; at de Hildefonsi Vita prorsus silet, et quidem in eo orationis contextu silet, qui per se utrumque commemorari plane postulabat. Ita siquidem se prologus iste habet: « Ego quidem Gomesanus, licet » indignus, Presbyterii tamen ordine functus, *in* » *finibus Pampeloniae* Abba Ildense in Archiste» rio [2], infra atria sacra ferens [3] reliquias sancti » ac beatissimi Martini Episcopi, regulariter de» gens sub regimine Patris almi, videlicet Dal» quinti [4] Abbatis, inter agmina Christi servorum, » ducentorum fere monachorum, compulsus a Go» thescalco Episcopo; qui gratia orandi egressus e » partibus Aquitaniae, devotione promptissima, ma» gno comitatu fultus, ad finem Galliciae perge» bat concitus, Dei misericordiam, sanctique Iacobi » Apostoli suffragium [5] humiliter imploraturus, li» benter conscripsi *libellum a Beato Hildefonso,* » *Toletanae Sedis Episcopo, dudum luculentissime*

1) Pag. 141. Codex tamen a Caietano editus multis scatet mendis.
2) In edit. Caietani, *Abbas Ildensis Archisterii.*
3) Edit. Caietan. *in antro sacro ferente reliquias.*
4) Caiet. et Gall. Christ. Scriptt. *Dulquitti.*
5) Apud Mabillon. *Dei misericordia S. Iacobi Apostoli suffragia.*

» *editum*: in quo continetur *de laude Virginitatis* » *sanctae Mariae perpetuae Virginis, Iesu Christi* » *Domini nostri Genitricis* 1). » Et nonnullis eiusdem libelli laudibus additis subiicit: « Unde aestimo in- » cunctanter, ut pari gloria ditetur a Christo Pon- » tifex Gothiscalcus, quo *hanc Laudem Genitricis* » *Domini* nunc Aquitaniae sanctae Mariae Annicio » in propriam sedem specialiter advexit, sicut Hil- » defonsus Episcopus, qui eam universae Ecclesiae » catholicae dudum generaliter tradidit; quia etsi » materia defuit laboris, aequiparatur tamen sacrae » devotio retributione mercedis. » Transtulit *hunc* » *libellum* sanctissimus Gothiscalcus Episcopus ex » Hispania ad Aquitaniam tempore hyemis, die- » bus coeptis Ianuarii mensis, currente feliciter

1) Nicolaus Antonius (Lib. VII *Bibliothecae Veteris Hispanae*, Cap. VI, n. 289, pag. 288) apud Caietanum Constantium legerat Gomesani libellum, et ex eo sic evincit, libellum *de Virginitate S. Mariae* esse S. Hildefonsi: *Liber, quo usus fuit Caietanus, per-antiquo eo, manuque exarato, non sine exscriptoris nomine consignatus venit ad posteros. Exstat enim ad calcem adnotatio, ut iam indicavimus, prolixior ea quam ut hic integra referatur, sed quae, id continet, Gomesanum Abbatem Ildensem rogatu Gotthiscalci Episcopi illius (in finibus Pampilonae, ut iam diximus) ex Aquitania in Gallaeciam invisendi Sancti Iacobi corporis gratia transeuntis conscripsisse hunc libellum; eumdem vero Episcopum transtulisse eum ex Hispania in Aquitaniam era CMLXXXIX (sive anno CMLI) tempore hyemis, diebus coeptis Ianuarii mensis, quibus ipsis diebus obiit Gallicanensis Rex Ranimirus. Haec fere Gomesani notitia.* Haec describenda ideo curavi, quia P. P. (supra n. XXXI) ut antiquitatem evincat spuriae illius Vitae S. Hildefonsi, eamque ab Hispanis asportatam in Gallias confirmet, etiam Nicolaum Antonium testem appellat. Porro Nicolaus, uti patet, utique de opusculo adversus hostes Virginitatis Deiparae sermonem instituit; sed de Vita S. Hildefonsi reipsa nullum verbum facit.

» Aera DCCCCLXXXIX . . . . Ipsis diebus igitur » obiit Gallicianensis Rex Ranimirus. »

Cum ergo Gomesanus minutiora quaeque adnotet, et tum quid Godescalcus petierit, tum quidd ipse descripserit, tum rursus quid Godescalcus acceperit, diligenter commemoret, et insuper haec omnia pompa quadam, styloque turgido et effuso describat; sane ab omni specie veri abhorret, voluisse eum silentio hoc unum premere, sese nempe simul cum Hildefonsi libello etiam eiusdem beati Episcopi Vitam ac gesta, Godescalco petente, exarasse, illique tradidisse: proindeque merito ex huiusmodi silentio licet inferre, Godescalcum ex Hispania utique Hildefonsi libellum secum detulisse, Vitam autem Hildefonsi nullo modo.

XXXIV. Neque vero praesto est firma quaepiam ratio, quae ab hac nos opinione deterreat. Duo enim omnino sunt, e quibus confici posset, etiam Hildefonsi Vitam ex Hispania a Godescalco advectam fuisse: videlicet 1 quod spurii illius opusculi prologus id testetur; 2 quod Mabillonius codicem ms. viderit, in quo Gomesani prologo vita S. Hildefonsi subiiciebatur [1]).

At vero 1 prologus ille ita iam prodidit se falsi testimonii reum, ut nulla ipsi inesse possit auctoritas; 2 quod Gomesani prologo in quopiam codice subiecta cernatur Vita S. Hildefonsi, est argumentum plane aequivocum; fatetur enim Mabillonius [2]), codice illo non iam exemplar ipsum Godescalci con-

1) *Acta* SS. O. B. Saec. III, Par. I, pag. 477.
2) Ibid.

neri, sed *apographum*; at vero quodnam deinde suppetit indicium, quo diiudicari queat, deducta ne ea omnia sint e Godescalci exemplari, an vero Hildefonsi Vita consuta deinde fuerit? Id sane innotescere ex ipso codice nullatenus potest. Aliunde vero ex Gomesani prologo satis licet dignoscere, Godescalcum nihil aliud ex Hispania asportasse, quam Hildefonsi *de Virginitate Sanctae Mariae* libellum. Merito ergo concludi potest, opinionem de Vita S. Hildefonsi a Godescalco ex Hispania in Aquitaniam delata nulli inniti argumento ac nullam sibi vindicare fidem [1]); quin et Gomesani eloquentissimo silentio explodi.

XXXV. Verum haec eatenus tantummodo dicta fuerint, ut sua gestis veritas constet; nam caeterum nihil reapse opus est, ut his tenacius insistamus. Indulgenter ergo quin et liberaliter agentes demus, Godescalcum Anicii episcopum ex Hispania in Gallias S. Hildefonsi vitam detulisse: demus et illud, quod Mabillonius sibi assumit [2]), codicem a se visum habendum esse ceu apographum ex codice Godescalci deductum.

1) Mirum omnino videri debet, quot commentis locum dederit historia haec Godescalci, qui codices ab Hispania asportaverit. Sic *Franciscus Feuardentius* (utar enim verbis Editorum PP. Toletanorum Tom. I, pag. 330), *nobilis Theologus Parisiensis e Fratrum Minorum familia, ex antiquo codice MS., quem a Gotiscalco inter Aquitanos Episcopo ex Hispaniis asportatum scribit, una cum libro* de Virginitate perpetua sanctae Mariae *et altero libello* De Parturitione *superius excusso sermones duodecim sub nomine S. Doctoris (Hildefonsi) evulgavit.* Godescalci igitur historiae illud etiam debemus, quod Paschasii Ratberti opus *de Partu Virginis* facilius S. Hildefonso fuerit attributum.

2) Loc. cit.

Atqui ista omnia quin causae spurii illius opusculi seu Vitae S. Hildefonsi minimum prodesse queant, obstant ipsi quam maxime, et manifeste id evincunt, quod contendimus, biographiam istam nullo alio nisi adulterini operis loco habendam esse. Neque vero multis est opus, ut id evincatur. Satis enim fuerit illud heic subiecisse, quod ea de re candide scripsit Mabillonius [1]): « *Quoniam Godescalci*, inquit, *mentio sese offert, huc adscribam quae de eo legi in quodam ms. codice Carolilocensi dioecesis Silvanectensis in haec verba:* » Et continuo totum Gomesani prologum, de quo supra, refert; quo descripto, pergit: « *Deinde sequitur in eo apographo, quod sine dubio excerptum est ex Godescalci exemplari, Vita S. Hildefonsi per Iulianum, hoc exordio:* Iulianus loquitur Episcopus. Hildefonsus memoria sui temporis clarus, etc. *ut eam edidimus saeculo nostro secundo ad annum 667; cui Vitae subiicitur liber Hildefonsi de Virginitate B. Mariae, praemisso titulo et initio in hunc modum:* Incipit confessio Hildefonsi. Deus, lumen verum, qui illuminas omnem hominem venientem in hunc mundum, etc. » *eodem prorsus ordine et modo, quo nostra hoc de opusculo censura procedit loco iam citato.* »

Ita quidem Mabillonius; cuius plane diligentiae debemus, quod dilucidissime praesens controversia solvi possit. Nam quod ad *S. Hildefonsi Vitam* spectat, cum accuratissime huius tum titulum tum initium ipse describat; nullo iam negotio, si facilis

1) Ibid.

uedam comparatio instituatur, cognoscere licet, rium ne illud opus, de quo sermo, an aliud idpiam ex Hispania advectum a Godescalco fue- . Age igitur, iam ista fiat comparatio. Vitae itu- e *titulus* in Carolilocensi Codice, in eo scilicet, em ex Godescalci exemplari excerptum Mabillo- s contendit, est huiusmodi: *Iulianus loquitur iscopus;* in spurio vero opusculo [1]) *titulum* sic inus: *Incipit Vita S. Hildefonsi Toletani epi- pi.* Rursus in Carolilocensi codice hoc ponitur ae initium: *Hildefonsus memoria sui temporis rus* etc.; in spurio vero opere hoc habes: *Bea- Hildefonsus Toletana civitate ex nobilissima sapia ortus* etc. Evidens ergo est, et titulos et tia plane differre, atque adeo spurium illud opus m Vita, quam in Godescalci codice exstitisse vult billonius, nihil habere commune. Contra vero si *titulum* et *initium* vitae Hildefonsi, prouti in dice Carolilocensi exhibentur, conferas cum *ti- lo et initio* genuinae Vitae S. Hildefonsi, quam idem Mabillonius praemiserat [2]), et ante ipsum iderant Bollandiani [3]), atque, ut alios plures omit- n, rursus accurate vulgarunt Editores PP. Tole- norum [4]), plane inter se consentire cernes, non cus ac a spurio illo opere plane discrepant. Sed iterum hoc discrimen se prodit etiam in S. Hil- fonsi libello *de Virginitate sanctae Mariae.* Nam Codice Carolilocensi hic titulus et prologus ei

1) Apud Mabillon. *Act. SS. O. B.* Saec. II, pag. 521.
2) *Act. SS. O. B.* Saec. II, pag. 516.
3) Ianuar. Tom. II, pag. 537.
4) Tom. I, pag. 94.

praemittitur: *Incipit Confessio Hildefonsi. Deus, lumen verum, qui illuminas omnem hominem* etc. Exemplar vero, quod spuriae Vitae coniungitur, (utar verbis Mabillonii [1]) *incipit hoc modo: Domina mea, Dominatrix mea*, etc. *omisso prologo.* Praeterea Hildefonsi opus spuriae Vitae subiectum *in tres libros*, ut Mabillonius testatur [2]), *divisum est;* quam divisionem Carolilocensis Codex, quem idem Mabillonius exscriptum ex Godescalci exemplari dicit, nullo modo praefert.

Ergo si qua Hildefonsi Vita ex Hispania in Gallias a Godescalco delata dici debet, ea quidem non illa ipsa dicenda est, quae spurio opusculo, de quo agimus, continetur; sed ea potius, quae utpote genuinum Iuliani opus a Bollandianis edita est, et in qua ne verbum quidem de festivitate ab Hildefonso instituta legitur; proindeque ex qualicumque hac historia de Godescalco Vitam S. Hildefonsi ex Hispaniis deferente, neque praesidium Mabillonius habet ad asserendam Cultus Conceptae Deiparae in Hispaniis a decimo usque saeculo vetustatem, neque argumenta haurire P. P. potuit, ad antiquitatem spurii illius opusculi vindicandam.

Quae omnia quod neque Mabillonius, qui eunctа haec monumenta ipse vulgaverat, neque P. P., qui ea omnia diligenter allegat, ullatenus viderint, proindeque non adverterint, sententiam, quam defendebant, ex iis non modo non confirmari, sed manifestae argui falsitatis, id sane mirum videri debet;

1) *Acta SS. O. B.* Saec. II, pag. 522, n. 9.
2) Ibid.

sed nihilominus cum adeo perspicua sint, de iis dubitare nulla profecto ratione licet.

XXXVI. Ne qua vero dubitandi ratio hac de re supersit, ac plane evidenter eluceat, 1 quam nulli fides sit historiae, quae spurium illud opus ex Hispania delatum in Gallias perhibet, 2 quam perperam spurio illi operi ulla addatur ex vetustate auctoritas, quasi saeculo decimo ex Hispania fuerit advectum, et 3 denique quam longe a vero abhorreat, per saeculum decimum in Hispania Deiparae Conceptae cultum viguisse, instrumentum hoc invenit protulisse, quo vel uno tria ista manifeste falsa evincuntur.

Eo autem opportunius hoc monumentum accidit, quod illud quin dubiae fidei videri possit, notissimum immo sit ac probatissimum, atque eiusmodi ut illud paulo post et describat, et laudet et pro solidissimo habeat ipse P. P.; tum etiam quia agitur in eo de illa Hispaniarum parte, quae maxime ad praesentem controversiam spectat. Gomesanus enim diserte tradit [1]), monasterium Ildense, in quo scripsit pro Godescalco Episcopo quaecumque demum scripsit, in finibus Pampelonis exstitisse. Pampelon autem, seu, ut Gomesanus habet, Pampilonia caput est, ut omnes norunt, illius in Hispania Provinciae, cui nomen *Navarra*. Quocirca si vera sunt quae in spurio illo opusculo de institutione et propagatione festi conceptae Deiparae enarrantur, et si vere e Pampelonensibus finibus Godescalcus saeculo X illud detulit, iam in Provincia Navarrae non modo

1) Vid. Sup. n. XXXIII.

Godescalci aetate per X saeculum Cultus Conceptionis b. Mariae viguisset, sed receptum ibi fuisset tum inde a S. Hildefonsi aetate. Navarram enim ad Gothorum Hispanum regnum pertinuisse, et in ecclesiasticis Hispaniae Provinciis fuisse adnumeratam, res est compertissima [1]).

Quid itaque de Navarrae regno certa produnt monumenta? Hoc nobis edicit ipse P. P., qui cum ex veterum testimoniis de festo Conceptionis Deiparae apud Anglos affirmasset [2]), *Nihil esse manifestius, quam ipsa Anselmi aetate hoc idem festum fuisse Anglorum usu receptum*; dein de eodem cultu ex Anglia in Navarram propagato haec addit [3]): *Porro quod iis usuvenit, quae cum praeceptis animo sententiis consentanea, vix dum semet exserunt, laetissime propagantur* [4]), *festum Conceptae Deiparae*

---

1) Vid. *Mariana de Reb. Hispan.* Lib. VI, Cap. XV, ubi enumerantur Hispaniae Gothis subiectae Episcopatus.

2) *De Immac. Deip. Concept.* Part. III, n. 1613, pag. 1765.

3) Ibid. n. 1614.

4) Si recte ista affirmantur, non ergo velut inanis aut improbabilis contemni debuit eorum argumentandi ratio, qui fabulam de Instituta et per Hispaniam propagata a S. Hildefonso Conceptae Deiparae festivitate, ex eo etiam falsitatis convincebant, quod incredibile videretur, non modo ipsum ritum, verum etiam eiusdem famam ad alias gentes per tot saeculorum decursum nullatenus dimanasse. Dixi, *si recte ista affirmantur*; nam ut nunc praeteream quae de Cremonensi Ecclesia alias adnotavi, pro certo tenemus omnes, saeculo IX in Neapolitana Ecclesia hoc festum agi consuevisse; attamen festi celerrime et latissime a Neapolitana ad alias Italiae Ecclesias propagati nullum vestigium apparet. Ergo ne committamus, ut ex nulla festi propagatione quispiam concludat, festum illud in Italia non fuisse *praeceptis animo sententiis consentaneum*, res ita temperanda videtur, ut celerrima ac latissima festi alicuius propagatio utique tamquam

incredibili quadam populorum conspiratione Navarram, Galliam . . . . celerrime occupavit.

Ergo praeclarissimus quoque P. P. non admittit modo, sed contendit, in Navarram Deiparae Con-

---

sententiae animo praeceptae indicium, non vero tamquam consectarium habeatur; adeo ut ex festo celerrime propagato inferri quidem possit consona populorum sententia, non autem e converso hoc consonae sententiae ceu proprium haberi, ut festa celerrime et latissime propagentur.

Ratio vero est, quia etsi Ecclesiae in alicuius mysterii fide prorsus concordes sint, dissidere tamen de opportunitate eiusdem mysterii peculiari festo celebrandi possunt. Hinc fit, ut etiam nunc (quod oculis nostris ipsi videmus) quaedam mysteria Deiparae vel etiam Servatoris nostri Christi Domini peculiari sollemnitate alicubi recolantur, alibi autem nullo modo. Et plane huc faciunt, quae apud Pothonem Pramiensem de novis sollemnitatibus non inducendis sic legimus (*De statu domus Dei* Lib. III in fin. *Bibl. PP. Lugd.* Tom. XXI, p. 502): *Miramur ergo satis, quid visum fuerit hoc tempore* (floruit medio saeculo XII) *quibusdam monasteriis mutare colorem optimum, novas quasdam inducendo celebritates. Numquid patribus doctiores aut devotiores sumus? Superba mente praesumimus, quidquid ipsorum in talibus prudentia praeterivit. Neque vero nos in huiusmodi aliquid invenire possumus, quod illorum quiverit diligentiam praeteriisse.* At enim numquid ex mente Pothonis *praesumptio superba* in eo erat, quod simul cum novis festis novae inducerentur sententiae? Minime vero; inter ea enim festa cernere est etiam illud, quo SS. Trinitatis mysterium recolitur. Nam ita pergit: *Quae igitur ratio haec festa celebranda nobis induxit? Festum videlicet sanctae Trinitatis, festum Transfigurationis Domini? Additur his a quibusdam, quod magis absurdum videtur, festum quoque Conceptionis sanctae Mariae. Nos in his omnibus devotioni fidelium minime derogamus, dum rationem quaerimus, qua rationabile obsequium nostrum offerre Domino debemus, ne forte a via recta deviantes, praesumptionis spiritu seducamur.*

Ratio itaque, quam Potho quaerendam dicit, non ad mysteriorum veritatem, sed ad quaestionem pertinet, an limites in celebrandis festis a Patribus constitutos transilire par esset. Ipse autem, ut patet, cum iis stabat, qui a novis admittendis festis abhorrentes proclamabant, eam servandam esse hac in re mensuram, quam a

ceptae festum propagatum ex Anglia fuisse, idque Anselmi, ut citius dicamus, aetate contigisse. Quod vero affirmat, id testimonio communit luculentissimo, quod ex Vita S. Veremundi, Abbatis Hyrachensis in Navarra monasterii, a Bollandianis [1]) descripta petitur. *Et de Navarrae quidem regno* (inquit idem P.P.) *nihil iis praeclarius, quae in Collectaneis de vita et veneratione sancti Veremundi, qui circa annum MLXXXV fuit abbas hyrachensis, memorantur.*

Et reipsa nihil praeclarius in rem nostram afferri poterat. Quippe in hoc monimento clarissime indicatur, Deiparae Conceptae festum post mortem dumtaxat S. Abbatis Veremundi in Regno Navarrae celebrari coepisse. Nam ubi agitur de eiusdem Veremundi in Deiparam pietate, et de quadam Vir-

---

Patribus accepissent. Adversus eos autem, qui aliter sentiebant, inculcabat (l. c. pag. 500), *praesumptuosum esse quibuslibet praelatis veterum statuta immutare, nova instituere, cum solum id Apostolicae Sedis dispensationi concessum sit, ut pro temporis necessitate vel pro utilitate Ecclesiae aliquid de institutis Patrum commutare possit.* De Ecclesia vero Romana subdit (ibid.): *Sciendum sane, quod Romani Pontifices semper magis antiqua exsequi et observare, quam nova instituere, nisi aliqua rationabilis causa perurgeret, consueverunt.*

E quibus perspicue confirmatur, causas subesse posse, cur festum, quod alicubi celebratur, ad alias ecclesias non propagetur, licet de illo mysterio par omnium atque una sit sententia; festorum autem propagationem potiusquam a concordi de mysterio sententia, a superna providentia Dei repetendam esse, quae efficaciter simul et suaviter ista quoque in pondere, numero et mensura disponere consuevit.

1) Titulum habet: *Collectanea de Vita et veneratione (S. Veremundi) fideliter desumpta ex archivio ac veteribus monumentis eiusdem monasterii ac Missali et Breviario antiquo Ordinis.* Martii Tom. I ad diem VIII pag. 795.

ginis imagine a multis retro saeculis celeberrima, haec, quae et P.P. refert, ibidem leguntur [1]): *Coram hac ergo imagine Veremundus devotionis igne ardebat, et non ita multo post eius obitum in eodem monasterio festivitas Conceptionis Immaculatae celebrata est octavo die Decembris. Nam non multo post mortem eiusdem Sancti constat ex antiquissima scriptura, characteribus gothicis exarata, diem illum sollemniter quotannis celebrari solitum in toto Navarrae regno.* Quando autem mors eiusdem Veremundi contigerit, sic eadem Acta edicunt [2]): *Tandemque peractis praelaturae quadraginta et amplius annis, ac prophetico spiritu clarus, migravit ad Dominum Aera Caesaris millesimo centesimo trigesimo* (sic), *quae respondet anno Christi millesimo nonagesimo secundo.*

Exploratum ergo est, in Navarrae regno Conceptionis festum agi post annum 1092 coepisse, ritumque eiusmodi per illud tempus ex Anglia in Navarram fuisse delatum. Ergo, uti patet, ad inanes opiniones reiiciendum, quod saeculo decimo eiusmodi cultus in Navarra obtineret; ad inanes opiniones reiiciendum, quod quispiam medio saeculo X in Navarra crederet, ac porro scriberet, Conceptae Deiparae festum a S. Hildephonso fuisse institutum ac lege data per Hispaniam universam propagatum [3]); ad inanes denique opiniones reii-

1) *Collect. de Vita* etc. Cap. I, n. 6, apud Bolland. l. c. p. 796.

2) Ibid. n. 9, pag. 797.

3) Portentosam plane dixeris et eam, quae coepit M. Antonium Gravois, oblivionem sui. Vix enim ex Martenio et Mabillonio illa exscripserat, quae suadere poterant, festum Conceptionis in Hispaniis

ciendum est, e Navarra saeculo X potuisse in Galliam eam Hildefonsi vitam deferri, in qua eiusmodi fabulae narrarentur.

XXXVII. Quae cum certa ex aequo sint et manifesta, iam supervacaneum est plura disputare de rebus et scriptis Hermanni monachi, quem P. P. laudat [1]), quasi hic ex Mabillonii sententia auctor habendus esset fallacis illius prologi, qui spuriae Vitae S. Hildefonsi praemittitur [2]), atque adeo auctoritate sua pondus addere dicendus sit illi fabellae, quae memoratas adulterinas merces ex Navarra in Galliam a Godescalco asportatas iactat. Supervacaneum, inquam, videri debet de hisce disputare. Numquid enim Hermanni testimonium permovere quempiam posset ad ea ceu vera amplectenda, quae ex certissimis monumentis fabulosa dignoscuntur? Praeterea nonne Hermannus ad eam aetatem pertinet, qua de Conceptionis mysterio moveri quaestio iam coeperat?

XXXVIII. Verumtamen neque necesse nunc est, ut huic responsioni tantopere insistam. Cur vero? Quia videlicet quantacumque demum Hermanno auctoritas in hac controversia tribuatur, et quan-

---

a S. Hildefonso fuisse institutum ac late per totam Hispaniam propagatum, aut saltem ibidem a decimo saeculo obtinuisse, eadem prorsus pagella (*De Ort. et Progress. festi et cultus Immac. Concept.* pag. 41) continuo ex Vita S. Veremundi ea addit, quae evincunt, ineunte demum saeculo XII hoc festum in Navarrae regno celebrari coepisse. Numquid enim Navarrae regnum ad Hispanias non pertinet, aut initium sumpsisse a saeculo XII id poterat, quod ex eius sententia iam a septimo aut saltem a decimo saeculo ibidem vigebat?

1) *De Immac. Deipar. Concept.* Part. III, n. 1607, p. 1755.

2) Apud Mabillon. *Acta SS. O. B.* Saec. II, pag. 520, n. 7.

tumlibet fingas, testimonium Hermanni nullo alio validiore testimonio infringi; nihil tamen haec proderunt, nisi certa praeterea sit illorum scriptorum fides, quae sub Hermanni nomine proferuntur. Atqui vel hoc ipsum impraesentiarum plane desideraretur. Neque enim ex sanioris criticae canonibus fas est, pro sincero Hermanni foetu congeriem illam recipere, quam Mąbillonius ceu Hermanni opus vulgavit, quamque alia manu consarcinatam fuisse haud ambigua produnt indicia.

Pauca quaedam ex his iam satis fuerit innuisse. Et in primis illud occurrit, quod Hermannus in genuina quadam epistola, quam ex parte Mabillonius refert [1]), item ex parte describunt Maurini Galliae Christianae Scriptores [2]), integram vero vulgavit Lucas Dacherius [3]), in genuina, inquam, hac epistola Hermannus constanter de *S. Hildefonsi opusculo* loquatur ceu *de tribus libellis*, prouti nempe saepius a veteribus dividi, et secundum hanc divisionem indicari idem opus consuevisse ipse Mabillonius [4]) tradit. Iuverit hic Hermanni verba subiicere, ut eius constans hic loquendi usus palam fiat. Alloquens itaque Bartholomaeum Laudunensem Episcopum, postquam memoravit *pretiosissimam casulam* Hildefonso a Virgine Deipara datam *ob remunerationem trium libellorum, quos de Virginitate composuerat*, sic prosequitur [5]): *Coepistis a mea parvitate*

---

1) L. c. n. 6.
2) *Gall. Christ.* Tom. IX, col. 529.
3) Ad calcem *Opp. Guiberti Novingentini* p. 526, Edit. Paris. 1651.
4) *Acta SS. O. B.* Saec. II, pag. 520, n. 6.
5) Apud Mabillon. l. c.

quaerere, utrum eos denique libellos *alicubi vidissem, atque eos ubique perquirerem studiosius, praecepistis. Cum vero eos in urbe Catalaunensi forte reperissem et vobis renuntiassem, protinus pergamenum comparatum mihi tradidistis, meque ad praefatam urbem propter* eos transcribendos *direxistis. Scripsi ego primo Vitam eiusdem Hildefonsi, deinde praefatos eius libellos subiunxi.* Patet ex his manifestissime, tum codicem, e quo Hermannus exscripsit, tum codicem, quem ipse exaravit, opusculum sancti Hildefonsi in tres libellos divisum exhibuisse.

Nunc vero inspice prologum spuriae illius Vitae; et tum in eiusdem titulo tum in contextu invenies illud Hildefonsi opus non tripartitum, sed unico comprehensum libello exhiberi. Sic enim habet titulus [1]): *Quis sequentem libellum de Hispania attulerit.* Et mox in prologo: *Libellum S. Hildefonsi . . . ., quem composuit de Virginitate sanctae Mariae* etc. Non sunt ergo haec Hermanni, sed alterius manus; ac proinde patet, spurium illum prologum, e quo probari posset, subiectam Vitam ex Hispaniis ab Godescalco fuisse allatam, nihil ad Hermanni scripta pertinere.

Idem dicamus oportet et de *Praefatione*, quae spuriam Vitam mox sequitur cum hoc titulo [2]): *Incipit praefatio cuiusdam in libro eius, quem de laude Virginis Matris Domini composuit.* Et dein: *De coepto opusculo quantum in schedula reperire*

---

1) L. c. pag. 520, n. 7.
2) Ibid. pag. 522, n. 9.

potui, Domino adiuvante transcribere studui. Si de eodem adhuc superest aliquid nescio; sed unum scio, quia B. Hildefonsi Toletani de integritate semper Virginis et Matris Domini Mariae libellus hic est. Quae praefatio, uti res per se loquitur, eadem de causa non potest ad codicem pertinere, e quo Hermannus tres libellos divisos mutuatus est; et proinde neque ista Hermanno tribuenda sunt.

Adde, quod in eadem praefatione plura referantur de S. Hildefonsi gestis, quibus praecedens spuria Vita contradicit; adde quod tribus Miraculorum libris ab Hermanno conscriptis quartus in eodem codice adiectus cernatur, qui certe Hermannum non habet auctorem [1]). Cum ergo codex a Mabillonio editus non genuina Hermanni scripta, sed miscellam exhibeat alterius manus; iam neque ex qualicumque Hermanni auctoritate spuriae illi Vitae suffragium ullum accederet.

XXXIX. Heic vero ad uberiorem quampiam totius huius quaestionis explanationem haud inutile fuerit nonnulla subdidisse, e quibus de falsae illius opinionis originibus, deque spuria illa historia coniicere quidpiam liceat. Et ut missa nunc faciamus additamenta quaedam, quae ad alia Hildefonsi gesta pertinent, quaeque interpolatores quidam veteres nonnullis quoque exemplaribus genuinae Vitae a Iuliano conscriptae subinde inseruerunt [2]), in pri-

---

1) Vid. Mabillon. l. c. pag. 522, n. 11.

2) Id animadvertunt et Bollandiani *(ad diem XXIII Ianuar.* Tom. II, pag. 539, not. *gg.) Hoc in loco*, inquiunt, *multa in aliquibus codicibus addita sunt, quae non videntur esse Iuliani, sed ex alia Hildefonsi historia mutuata.* Huiusmodi autem interpolatum

mis illud in rem nostram statui posse videtur (saltem ex monumentis, quae inspicere fas mihi fuit), falsam opinionem, quae S. Hildefonsum perhibet festum aliquod, quodcumque illud sit, in Deiparae honorem instituisse ac per Hispanias propagasse, non ante XIII saeculum ortam fuisse.

Et sane id satis argui potest ex silentio veterum monumentorum. Nam nihil de ullo festo per Hildefonsum instituto, ut vidimus, habet Cixilanes, utut eiusdem in Deiparam studium mire extollat. Nihil ea de re occurrit in Breviario Toletano, licet de festivitatibus hisce sermonem iniiciat, et insuper in ea Vita S. Hildefonsi, quae recurrente eiusdem die festo legitur, pietatem eius in Virginem summopere commendet hisce verbis: *Quam multis fuerit nominibus de Virgine Matre benemeritus, non facile quis explicare quiverit.* Nihil de festis ab Hildefonso institutis habes apud Rodericum saeculo XIII ineunte episcopum Toletanum, cum tamen [1]) fuse de Hildefonsi gestis, quae memoriae committenda viderentur, et de eiusdem in Virginem Deiparam obsequiis, deque Deipara illi apparente ac pretiosam vestem donante sermonem instituat. Nihil pariter ea de re Lucas Tudensis [2]) refert, qui nihilominus silentio non premit *caelestia dona, quibus Hilde-*

---

exemplar ad manus habuit etiam Constantinus Caietanus, cum Vitam S. Hildefonsi ederet (*SS. Trium Episcoporum..., Vitae et actiones*, pagg. 108-109); in qua propterea ea additamenta cernes, quae Bollandiani expungenda monuerunt.

1) *De Rebus Hispaniae* Lib. II, Cap. XXII.

2) *Chron. Mundi*, Aera DCLXXXVI, pag. 55 Tom. IV. *Hispan. Illustrat.* per Andream Schotti, Edit. Francofurt. 1608.

fonsus a perpetua Virgine Dei Genitrice Maria et Leocadia in praesenti vita merult honorari.

XL. Qui primi itaque fabulam de festo quopiam Deiparae per Hildefonsum instituto prompserunt [1]), binos invenimus Scriptores, ambos saeculo XIII iam adulto florentes, videlicet Rodericum Cerratensem in Hispania [2]), et Vincentium Bellovacensem in Galliis.

Et siquidem aetatem spectes, incertum videri posset, uter eorum ab altero hanc labem mutuatus sit; ex collatione tamen facile apparet, Bellovacensem ex Cerratensi hausisse. Cerratensis porro sic rem enarrat [3]): *Ille autem cupiens eam altius honorare, constituit ut celebraretur sollemnitas eius,*

---

1) Undenam falsa haec opinio enasci forte potuerit, discimus ex quadam Hildefonsi Vita, quam Iohannes Tamayo *in Martyrologio hispano* edidit ad diem XXIII Ianuarii cum hoc titulo (Vol. I, pag. 246): *Incipit Legenda B. Illephonsi* (sic) *Archiep. Toletani secundum Regulam Asturicensis Ecclesiae.* In hanc enim rem ista ibi leguntur (p. 249): *Concilio autem Toletano X sub Eugenio Archiepiscopo Toletano, Fugitivo Hispalensi, et Pontamio Bracarensi, aliisque XXIII Episcopis B. Illephonsum creditur Abbatis nomine interfuisse. Nam institutum legimus ibi festum B. Mariae semper Virginis, quod etiam nunc tota Hispania Expectationis nomine celebratur VIII ante Salvatoris nostri Natale. Quod nutu et voluntate Sanctissimi viri B. Virginis singulariter devoti, creditur factum. Quia ut Conciliorum habet volumen, dies solemnis Annuntiationis frequenter cadit in diem illi propinquam Passioni aut Resurrectioni Dominicae, ut ab Ecclesia et christiano populo die proprio de more celebrari nequiret.* Quod ergo incerta ferebat opinio, Hildefonsum, utpote Agaliensis monasterii Abbatem, Toletano X Concilio interfuisse, et forte eiusdem suasionibus deberi, quod Annuntiationis festum stata lege die XVIII Decembris celebraretur, forte occasionem dein errori dedit de Hildefonso illius festi institutore.

2) *Vitam S. Hildefonsi* a Roderico Cerratensi scriptam exhibent Editores Patrum Toletanorum Tom. I, pag. 100.

3) *Vita S. Hildefonsi per Rod. Cerrat.* § 8, l. c. pag. 102.

idest festum Annuntiationis, singulis annis octavo die ante festum Natalis Domini etc. Bellovacensis vero [1]: *Volens autem Beatam Virginem altius honorare, constituit, ut eius sollemnitas celebraretur singulis annis octavo die ante Natale Dominicum, ut prius eius ageretur festum, per quam Deus homo natus venit in mundum.*

Facta vero comparatione apparet, ex horum utroque sua hausisse Auctorem libri *de Miraculis B. Mariae de Rupe Amatoris*. Sic enim istud habet opus, quod adiunctum fuit miraculorum libris ab Hermanno Monacho conscriptis [2]: *Ille cupiens eam amplius honorare, constituit, ut celebraretur sollemnitas eius singulis annis ante festivitatem Natalis Domini . . . Quod sibi satis videbatur iustum, ut prius sanctae Dei Genitricis ageretur festum, ex qua Deus-homo venit in mundum.*

Exinde vero tribus hisce scriptoribus communes sunt aliae fabulae, ex. gr. Beatam Virginem Mariam non semel, sed bis S. Hildefonso apparuisse; tum episcopum, qui sedere in ea cathedra praesumpsit, in qua Virgo Deipara visa Hildefonso fuerat, *Siagrium* fuisse appellatum [3]; hunc insuper Siagrium temeritatis suae poenas illico repentina morte luisse; quod quidem Auctor libri *miraculorum* e Bellovacensi ad verbum transcripsit: binas autem postremas fabellas recitat et Auctor *Praefationis*

1) Specul. Histor. Lib. VII, Cap. CXX.

2) Apud Mabillon. *Acta SS. O. B.* Saec. II, pag. 522, n. 11.

3) Hoc errore nequaquam foedatur Vita S. Hildefonsi a Cixilano conscripta, in qua Episcopi nomen Sisibertus vel Sisibotus indicatur.

ad Hildefonsi libellum, quam ex putato Hermanni codice Mabillonius vulgavit 1).

Inter haec tamen illud sedulo advertendum est; invaluisse utique falsam opinionem de festo Deiparae per S. Hildefonsum instituto; sed communiter huc usque recensitos auctores affirmasse, hoc festum celebrari consuevisse *octava die ante Dominicam Nativitatem*, die videlicet XVIII Decembris: praeterea Rodericum Cerratensem et Auctorem memorati libri miraculorum diserte indicasse, non aliud institutum festum fuisse, quam *Annuntiationis*: dies autem, cuiusmodi esset Deiparae festum ab Hildefonso institutum, hullatenus expressis verbis significasse.

XLI. Porro ex falsa illa opinione, quae iam obtinuerat, Hildefonsum Deiparae Virginis festum, quod mense Decembri celebraretur, instituisse, valde proclive fuit in alium prolabi errorem, Hildefonso nempe deberi Festi *Conceptae Deiparae* institutionem.

Et sane si qui legebant falsas illas historias de festo Deiparae per S. Hildefonsum instituto ac per Decembrem mensem celebrando, ignorabant autem Hispanorum mores, consuetudinemque apud illos receptam *Annuntiationis* festi per Decembrem mensem agendi, nihil profecto mirum videri debet, quod putaverint, haec referenda esse ad festum *Conceptae Deiparae*, quod unum ipsi sciebant eodem hoc mense celebrari consuevisse.

Atque eo facilius suaderi id quibusdam potuit, quia in falsis, quae ferebantur, historiis aut nulla-

1) L. c. n. 9.

tenus indicabatur Virginis Deiparae mysterium festo illo recolendum, uti apud Vincentium Bellovacensem videre est [1]); aut si *Annuntiationis* festum institutum dicebatur, id scribarum mendo facile tribui potuit.

Haec autem non in vanis coniecturis esse censenda, testis locupletissimus est Iohannes Trithemius, vir aetate sua eruditissimus. De Hildefonso enim agens in libello *de Scriptoribus Ecclesiasticis* [2]) non modo fabellam de duplici Virginis apparitione ab aliis transcribit, ac festi institutionem eisdem, atque alii, verbis enarrat, verum etiam aperte illud indicat, quod vulgo putabatur, Conceptae nempe Deiparae festum, cuius institutio Hildefonso tribuenda esset, non aliud esse ab eo, quod aetate eiusdem Hildefonsi octava die ante Natalem Domini ageretur, posteriori autem tempore ad octavam diem mensis Decembris retractum fuisse. Ita ille: *Cum beatissimus iste praesul Hildefonsus librum de Virginitate purissimae Dei genitricis Mariae ad finem usque complesset, cui omni studio, quo poterat, semper devotissimus servire solebat, apparuit ei Domina mundi sanctissima ipsum librum habens in manibus, et gratias agens illi pro tali servitio, quod sibi gratissimum esse affirmabat. Ille vero cupiens eam altius honorare, constituit, ut celebraretur sollemnitas eius singulis annis octava die ante natalem Domini, quae sollemnitas iam obtinuit, ut per universam fidelium*

1) Supr. n. praec.
2) Cap. LV.

ecclesiam in honore purissimae Conceptionis illius celebretur VI Iduum Decembrium. Unde rursum ei beata Dei genitrix apparens etc.

XLII. Atque ex his plane, quantum in rebus obscuris fas est coniicere, repeti ea debent, quae spuriae illius Vitae Auctor, seu (quod verosimilius duxerim) ille cuiuspiam Vitae S. Hildefonsi interpolator et exornator eadem de re tradit inquiens [1]): *Episcopus vero . . . . quantum deinceps in eius servitio magis confortatus fuerit, nullius est valet explicare. Unde etiam festum Conceptionis S. Mariae, quo scilicet ipsa concepta est, celebrari constituit, et eius constitutione per totam Hispaniam sollemniter colitur VI Idus Decembris.*

Et hunc quidem seu compilatorem seu interpolatorem non Hispanum sed Gallum gente exstitisse satis iam ex eo apparet, quod unicum spurii huius operis perperam Iuliano afficti exemplar in codice Gallicano et inter opuscula Auctorum Gallicanorum repertum fuerit.

Id et intrinseca indicia confirmant. Atque illud maxime insigne est, quod cum in Vita S. Hildefonsi vulgo narraretur, sanctam Dei Genitricem recurrente *eiusdem Virginis Deiparae festivitate* beato viro apparuisse, iste vero ementitus Iulianus id ignoraret, quod sane neminem Hispanorum latere poterat, eo loco indicari sollemne, quod in Hispania agi consueverat mense Decembri, Annunciatae Deiparae seu Incarnationis festum; propterea vel marte suo vel errore aliunde hausto id in festo

1) Apud Mabillon. l. c. pag. 522.

Assumptionis Deiparae factum fuisse, inscite affirmaverit.

Sed suam rerum Hispanarum imperitiam etiam alio eoque luculentissimo argumento scriptor prodit. Nam cum narrasset, quae evenerant in festo S. Leocadiae Virginis [1]), videlicet beatam Leocadiam ea die sancto Hildefonso apparuisse, subdit deinde: *Eodem ergo anno, imminente festo Assumptionis Dominae nostrae sanctae Mariae, B. Hildefonsus trium dierum ieiunio se statuit praeparare* etc. Arbitratus est igitur, quisquis haec scripsit, *Assumptionis* festivitatem potuisse *eodem anno* agi post festum S. Leocadiae. Atqui haec in mentem hominis Hispani venire numquam potuere. Quia enim Hispanus nesciret, S. Leocadiae festum die IX mensis Decembris peragi? Quisnam proinde Hispanus existimare ac porro scribere posset, S. Leocadiae festivitatem festivitati praecurrere Virginis in caelos assumptae, quae mense Augusto etiam in Hispaniis, ut certe constat, celebrabatur? Rursus ergo conficitur non Hispano alicui scriptori, sed Gallo haec esse tribuenda.

Denique, ut alia praetermittamus; cur Scriptor tam sollicite admonuit et declaravit, cuiusmodi esset Conceptio, quae eo festo recolenda proponebatur? Inquit enim de Hildefonso; *Festum Conceptionis S. Mariae, quo scilicet ipsa concepta est, celebrari constituit.* Profecto ut eam glossam adderet, *quo scilicet ipsa concepta est*, gravis omnino causa eum impulit. Atqui adiuncta, quae eiusmodi necessitatem imponant, satis aperte indicant, tunc

---

1) Apud Mabillon. l. c. pag. 521.

demum ista conscripta fuisse, quando non modo Conceptionis festivitas celebrabatur, sed quando praeterea quaestio de hoc argumento exorta fuerat. Opus ergo recentioris scriptoris foetum se prodit. Sed rursus recentiori ista aetate Galli utique hominis fuerit, huius festi institutionem Hildefonso tribuisse, aequaquam vero hominis Hispani: quippe Hispanorum sequioris aetatis Scriptorum sententia fuit, Hildefonsum habendum quidem esse strenuum Immaculati Deiparae Conceptus propugnatorem, non tamen eius auctorem festivitatis, cuius prima institutio iuxta ipsos ab Apostoli Iacobi praedicatione repetenda esset [1]). Denuo ergo apparet, spurium hoc opus et sequiori aetate et in Galliis suos natales sortitum esse.

XLIII. Et haec de praesenti argumento iam satis fuerint; in quibus habet P. P. consilii mei rationem. Liquet, cur in *Monito ad Chartam Ugonis de Summo* nullam instituti ab Hildefonso festi Conceptionis mentionem fecerim; liquet, cur ibidem affirmaverim; cultus Conceptionis initia inter Latinos ac latina disciplina utentes (neque enim huc pertinebant Neapolitanae aut Siculae Ecclesiae, quae ritum a Graecis mutuatae fuerant, ac propterea non octava sed nona die Decembris agebant hanc festivitatem) a revelatione, quae facta Abbati Elsino ferebatur, censeri consuevisse: liquet, cur totam illam historiam de Festo Conceptionis per Hildefonsum instituto atque eiusdem opera ad reliquas Hispaniae Ecclesias propagato ad inanes fabulas reiiciendam duxerim;

---

1) Vid. Iohan. Tamayo *in Not. ad Martyrologium Hispanum* die VIII Decembris, Tom. VI, pag. 378.

liquet, cur Vitam S. Hildefonsi a Martenio laudatam nullius esse pretii, et omni ad fidem faciendam robore destitui dixerim; liquet, cur illa, quae feruntur de Godescalco spurium illud opus medio decimo saeculo ex Hispaniis in Gallias deferente vanis fabellis adnumeraverim; liquet, cur Hermanni Monachi auctoritatem nihil hisce fabulis suffragari censuerim; liquet, cur Regis Ervigii legem a Martenio et post Martenium ab aliis perperam esse intellectam arbitratus fuerim; liquet denique, cur neminem stetisse cum Martenio ex iis dixerim, qui paulo diligentius hanc controversiam ad trutinam revocaverint, sibique eorum, quae scribebant, rationem reddere aliquam, praeter Martenii auctoritatem, voluerint.

Neque vero quispiam existimet, me, dum haec singula sum persecutus, plus aequo in re non necessaria versatum fuisse. Nam etsi levissimi laboris esset, ut modo palam est, ea omnia, e quibus plena controversiae huius solutio facile peteretur, ad examen revocare, nec aliud sibi fere exigerent, nisi qualemcumque instrumentorum lectorem; tamen equm ista omnia nondum ita simul collecta exstarent, ut facile cuiusvis oculis obversarentur, inde (quod plane dolendum est) factum fuisse cernimus, ut nonnulli ad adoptandas et propagandas illas fabulas, Martenii aliorumque auctoritate permoti, ferrentur, et id quidem etiam postquam Card. Lorenzana diserte testatus fuerat [1]), ideo se in Breviarii Gothici

1) Ad calcem Breviarii Gothici a Card. Lorenzana anno 1775 editi *Appendix* habetur insignita hoc titulo: *Festa Breviario Gothico Hispano addita in editione Cardinalis Ximenii anno MDII, nunc vero hic apposita, ne huiusmodi rei memoria pereat:*

appendicem quaedam Officia (inter quae sunt etiam Officia tum Conceptionis tum Nativitatis Deiparae) reiecisse, ut iugis servaretur memoria, hasce festivitates veteribus Gothicis Ecclesiis plane incompertas fuisse.

Porro si pluries ante nostros hos dies id factum est, non inanis igitur incumbit metus, id ipsum et in posterum fieri rursus posse, praesertim postquam falsam eam opinionem tanta verborum gravitate nunc commendavit praeclarissimus P. P., in cuius alioquin Commentario quicquam proponi, quod lectissimum probatissimumque non sit, vix quispiam suspicetur. Atqui ne inanes huiusmodi opiniones rursus in medium prodeant, summo prorsus studio enitendum est.

Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget.

Si enim doctrinam Immaculati Conceptus Deiparae propugnaturi, ad vindicandam huiusce cultus antiquitatem eiusmodi utamur instrumentis; hoc unum denique assequemur, ut heterodoxis nos nostraque irridenda exhibeamus, ansamque iis demus antiquas denuo instaurandi calumnias atque obganniendi, romanenses nova dogmata vanis fabulis superstruere consuevisse.

XLIV. Hinc non sine animi dolore a P. P. commemoratum eodem loco vidi et illud (sit venia verbis) commentum, quo fertur quemdam Gundisalvum Tolosanum episcopum, paulo post Hildefonsum, auctorem Conceptae Deiparae festum celebrandi exstitisse. Nam cum mentionem faceret Salazarii, qui hanc laudem Hildefonso abiudicabat, ut Gundisalvo eamdem tribueret, continuo haec in notula subii-

ciebat [1]): *De Conc. Virginis cap. XXXV, nn. 53-54, ubi tuetur, auctorem festi conceptae Deiparae merito censeri Gundisalvum episcopum tolosanum, qui paulo post Hildefonsum pietate in Deiparam summopere excelluit. Videsis, quae eodem pertinentia scribunt Bernardinus de Busto in offic. concept. beatae Virginis secunda die infra octavam lect. IV, et Marraccius in biblioth. marianae P. I, ac in op. de antistitibus marianis cap. L.*

Commentum, dixi; quandoquidem fictus hic Gundisalvus nec Tolosae in Hispania sitae episcopus credi possit, tum quia haec urbs medio tantum saeculo XIII exstructa est, tum quia nullum unquam habuit episcopum, nec rursus Tolosae, quae iacet in Galliis, tum quia nullus unquam fuit huius nominis Tolosanus episcopus, tum quia absurde fingeretur, Tolosanum episcopum huius festi legem [2]) Ecclesiis Hispanis ita dedisse, ut interim idem cultus ac festum Tolosatibus incompertum maneret.

Ac mitissimum sane, quod ea de re ferri possit, merito videbitur iudicium Theophili Raynaudi, qui in conficto hoc Gundisalvo Tolosano nihil videt nisi corruptum nomen Hildefonsi Toletani [3]). Atque ina-

---

1) *De Immac. Deipar. Concept.* Part. III, n. 1608, p. 1756, not. 5.

2) Ita de hac re Bernardinus de Bustis, qui primus haec enarravit in quarta lectione officii secunda die infra octavam Conceptae Deiparae recitandi: *Composuit (Gundisalvus) pulcherrimum de Conceptione Virginis tractatum, ordinavitque festum Conceptionis per totam Hispaniam sollemniter celebrari.* Postrema haec verba non satis attente inspexisse illi videntur, qui putaverunt, ad Episcopum alicuius Ecclesiae, quae primatum in Hispanas Ecclesias non haberet, spectare haec posse, et fingere voluerunt, suasione et exemplo suo Tolosanum Gundisalvum hoc festum per Hispanias propagasse.

3) *Pietas Lugdun. erga B. V. immaculate conceptam*, n. LVIII.

nem non esse Raynaudi coniecturam, facile ex his elucet, quae primus huius commenti auctor, Bernardinus de Bustis de eodem Gundisalvo sic refert: *De beato Gundisalvo Archiepiscopo Tolosano, qui propter singularem erga Dominam nostram devotionem eius Cappellanus nuncupatus est* [1]), *legitur, quod quotiescumque celebrabat, aderat ei Virgo benedicta. Cum autem in die Conceptionis eiusdem se ad sacrosancta Missarum sollemnia praepararet, apparuit illi Dei Genitrix Maria, eique unam*

Opp. Tom. VIII, pag. 329. *Pelbartus*, inquit, *quod de Gundisalvo iactatur, tribuit S. Hildefonso, quem item Tolosanum appellat; sed ex scripto pro b. Virgine libro et delata ad eum in praemium caelestis operae casula liquet, sermonem ei fuisse de Hildefonso Toletano, quem primus Bernardinus de Bustis, luxato nomine, transformavit in Gundisalvum Tolosanum nulli sive in Galliis sive in Hispania auditum, hallucinatione, quantum arbitror, orta ex mala conformatione characterum in pingendis elementis satis affinibus.* Neque aliter de hac re decernendum censuit Iohannes Eusebius Nierembergius. Nam dum illos enumerat, qui tradiderunt, *S. Hildefonsum coepisse celebrare Conceptionem Virginis seorsim a Nativitate, et eiusdem festi officium ordinasse*, diserte memorat et Bernardinum de Bustis id in Officio Conceptionis secunda die infra octavam lectione quarta affirmantem; de quo tamen mox subiicit (*De Perpetuo obiecto festi Immaculatae Conceptionis Virginis* Cap. III): *Quamquam in Bernardino perperam scribitur* Gundisalvus *pro* Hildefonsus, *et in eodem atque Pelbarto* Tolosanus *pro* Toletanus *facili errore; quas voces corrigendas esse res ipsa clamat.*

2) Titulus *Cappellani* Deiparae adeo erat proprius S. Hildefonsi, ut eum sic memoratum invenias et in XI canone Concilii Hispani apud Pennam an. 1302 celebrati. *Item quia mater Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi gloriosa ac semper Virgo Maria cappellanum ac suae virginitatis specialem praeconem B. Hildefonsum Patriarchalis Ecclesiae Toletanae praesulem ac rectorem post sui assumptionem descendens de caelo empyreo corporaliter visitavit* etc. (Concil. Tom. XXV Col. 105, Edit. Mans.). Videsis et ea quae habent Bollandiani in Commentario *de B. Hildefonso*, § 2, ad diem XXIII Ianuarii, Tom. II, pag. 535.

mundissimam planetam [1]) *niveo candore radiantem tradidit dicens* etc. In quibus quid aliud demum videre est, quam S. Hildefonsi gesta miserum in modum corrupta ac deformata?

---

1) Haec quoque ad Hildefonsum spectare, nemo ignorat. Quod vero Ferdinandus Quirinus de Salazar (*Pro Immac. Deip. Virg. Concept. Defensio*, Cap. XXXV, § VII) non quidem aliena exscribens, sed rationes hinc inde, et quidem sagacius quam aetas sua in Hispaniis ferret, perpendens, Gundisalvum ab Hildefonso distinguendum censuerit, id condonandum benigne est monumentorum, qua laborabat, inopiae. Nam fontes, e quibus hauriret, nullos alios producit (l. c. n. 50.) praeter Bernardinum de Bustis, Pelbartum a Themesvar, et Iohannem Trithemium. E quibus cum prior institutionem Festi Conceptae Deiparae tribuat *Gundisalvo Tolosano*, postremus *Hildefonso Toletano*, medius vero *Hildefonso Tolosano*, eo dignior est venia, quod haec tribuenda Gundisalvo decreverit, quo communior et firmior penes Hispanos persuasio fuit, ea Hildefonso tribui nullo modo posse (Vid. l. c. § II). Quin et commendanda est Salazarii diligentia, quod his non acquieverit, antequam per litteras ab amico (quem l. c. n. 53 eruditissimum dicit) de Tolosanae Ecclesiae monumentis scitaretur; et dolendum prorsus, quod iste (eruditissimus) in Tolosanae Ecclesiae memoriis (quae ex Bernardini de Bustis fabula repetenda dixeris) Gundisalvum Episcopum occurrere rescripserit.

Ast haec ante annum 1618 contingebant, quando neque Sammarthani neque Maurini Galliae Christianae editores, qui sane Tolosanae Ecclesiae monumenta diligentius investigarunt, palam adhuc fecerant, eiusmodi Gundisalvum ad somnia esse relegandum. Praeterea Salazarii aetate nondum veteribus monumentis perquirendis edendisque impensa fuerat tam ingens opera: et utique aetate hac nostra, postquam vestigatis prope omnium archivorum codicibus et chartulis nullam reperire licuit mentionem illius Gundisalvi, quem tamen Bernardinus de Bustis tantum non celeberrimum ac notissimum in illustrium virorum memoriis proponit, non diffiteor, res eo deducta est, ut aurem accommodare hisce fabulis nemo iam possit, nisi si quis arte critica uti malit vel ipsis Bernardini de Busto temporibus vix ferenda; ast aliter, uti patet, de Salazarii aetate statuendum est, quando monumenta, e quibus de Pelbarti, et Bernardini de Bustis ac Trithemii narrationibus posset diiudicari, ad manus habere non licebat.

Quae cum ita se habeant, utique improbabit nemo, quod P. P. ita Salazarii sententiam retulerit, ut saltem qua parte Gundisalvus celebrandi Conceptionis festi auctor inducitur, eam posthabuerit; quamquam nec probabit quispiam, quod hanc gloriam ita Gundisalvo ademerit, ut ea exornare Hildefonsum voluerit, cum utrumque ex aequo sit a veritate alienum. At (plane enim dicam) siquidem Gundisalvi fabula in medium pertrahenda videbatur, profecto cavendum omnino erat, ne, dum quaepiam illius particula reiiciebatur, reliquum, quod non minus erroneum est, admitteretur ac probaretur. Ac mirum prorsus videri debet, quod idem P. P. non modo lectorem remiserit ad eos scriptores, qui totam hanc fabulam commendant, ne unum quidem interim ex iis indicans, e quibus omnimodam huiusce historiae falsitatem ediscere licebat, sed praeterea de fictitio illo Gundisalvo, qui reipsa numquam exstitit, ita ipse loquatur, ut eum aliquando floruisse enimvero putes, virum pietate in Deiparam conspicuum. Sic enim de eo habet [1]): *Qui paulo post Hildefonsum pietate in Deiparam summopere excelluit.*

Displicent haec sane, eoque gravius displicent, quod scopo, quem eximius Auctor sibi proposuit, haud leviter obesse apud eos praesertim possunt, qui minus prudenter ex hisce universim de Operis pretio existimandum forte arbitrentur. Absit tamen, ut sapiens quisque ita decernat. Quamquam enim si unquam alias, e re nunc maxime erat, ut in pertra-

1) L. c.

ctando hoc argumento eiusmodi scopuli evitarentur, atque Operis amplitudinem par ubique cum ἀκριβείας tum κρίσεως laus exaequaret, id tamen in magnae molis operibus et quidem non diuturno temporis spatio compactis, utut aliorum studia laboresque accesserint, desiderandum potius etiam a viro strenuo quam sperandum videtur; neque caeterum ex istis aliisve huiusmodi naevis quidquam praestantiae, uti patet, operi egregio deperire dicendum est.

XLV. Quoad S. Tarasii homiliam in prima parte huius voluminis editam, de qua secundo loco dicendum mihi proposui, habeo quod subiiciam luculentum S. Theodori Studitae testimonium, quo dubitatio a praecl. Morcellio iniecta de vero illius homiliae auctore plane eliditur. Ad ambigendum enim, an Tarasio adscribi homilia posset, ex eo vir doctissimus permovebatur, quod Tarasii aetate ritum celebrandi festum Praesentationis Deiparae in Constantinopolitana Ecclesia nondum receptum putaret. Hac vero de re quid sentiendum sit, perspicue nunc e Theodoro Studita discimus. In libello enim, cui titulus [1]), *Sancti Patris nostri Theodori Studitae doctrina chronica Monasterii Studii*, dum regulas tradit ieiunii servandi iis diebus, in quos forte incidant quaedam festivitates, sic inter B. Virginis festa *Praesentationem* quoque enumerat: Τετράς τε καὶ παρασκευὴ παντελῶς ἀγναὶ εἰς νηστείαν ἀεὶ τηρηθῶσι, τυροῦ, ἰχθύων, ἐλαίου, καθὼς οἱ θεῖοι ἀπόστολοι, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς θεοφόροι πατέρες ἐνομοθέτησαν. Τὴν γὰρ γέννησιν τῆς παναχράντου

1 Apud eumdem Maium, *Nov. PP. Bibliot.* Vol. V, Part. II, pag. 103. Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου διδασκαλία χρονικὴ τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου.

θεοτόκου, καὶ τὴν αὐτῆς εἰς ναὸν εἴσοδον, καὶ τὴν ἑτέραν, ἡ καὶ ὑπαπαντὴ λεγομένη, καὶ αὖ τὴν τοῦ εὐαγγελισμοῦ, καὶ τὴν θείαν μετάστασιν, διαλύομεν εἰς ἔλαιον, καὶ ἰχθύας, εἰ τύχωσι ταῖς γεγραμμέναις ἡμέραις τῇ τε τετράδι, καὶ παρασκευῇ. *Quarta sane et sexta feria ieiunio semper sanctificentur, ieiunando a caseo, piscibus, et oleo, quemadmodum sancti Apostoli, et post illos divinitus inspirati patres constituerunt. Sed tamen in purissimae Deiparae Nativitate, eiusque in templum ingressu, et in alio festo, quod Hypapante dicitur, insuper in Annuntiatione, et in mirabili Assumptione, utimur oleo et piscibus, si forte in praedictos dies incidant, nempe in quartam aut sextam feriam.* Cum itaque istae regulae, uti ex titulo patet, conscriptae fuerint pro Monasterio *Studii*, quod in urbe Constantinopolitana situm erat, Theodorus autem hoc monasterium gubernandum susceperit ac porro ipsi leges dederit anno 798, quo nimirum tempore Magnus Tarasius Constantinopolitanam regebat Ecclesiam, patet manifesto, celebrandi festi *Praesentationis* Deiparae morem tum Constantinopoli obtinuisse, ac proinde nihil ex eo capite dubitandum esse, an S. Tarasius homiliae illius auctor haberi possit.

IN HOMILIAM

ANTIPATRI BOSTRENSIS

MONITUM

Quamquam mihi non plane eorum probetur sententia, qui nullam aut certe vix ullam rationem habendam existimant quarumdam homiliarum, propterea quod nullibi eas reperiant, praeter quam in collectionibus paulo antiquioribus, per eam nempe aetatem concinnatis, qua artis criticae studium nondum adoleverat; diffitendum tamen non est, eam ob rem auctoritatem horum monumentorum haud mediocriter deperire, atque adeo testimonia inde petita, si quando praesertim de confirmandis doctrinis agatur, minus efficacia videri. Multiplici enim ac diuturna experientia edocti non immerito dubitamus, primo quidem an eiusmodi homiliae reipsa foetus sint illius scriptoris, cuius nomen in fronte gerunt, ex quo etiam fit, ut de earumdem aetate haereamus incerti; deinde vero sincerae ne sint ex omni parte, an vero plus minusve interpolatae; denique, si sermo sit de homiliis e graeco translatis, an interpretatio genuinam auctoris sententiam referat.

Haec porro me ratio permovit, ut graecum textum homiliae Antipatri Bostrensis nomine inscriptae, quam latine olim vulgaverat Laurentius Surius [1], et ex Surio exscriptam Bibliothecae suae concionatoriae inseruerat Combefisius [2], sollicite inquirerem; praesertim, quod genuinum Antipatri opus eam esse habendam post Leonem Allatium [3] communiter consentiunt eruditi [4], hisque antiquitate praestans novus accedit testis Nicetas, qui aliquod eiusdem homiliae fragmentum sub Antipatri nomine in ea SS. Patrum super Evangelium Lucae catena allegat, quam in Veterum Scriptorum Nova Collectione [5] graece edidit vir Emus Angelus Mai. Et sors mihi quidem arrisit amicissima. Cito enim duplicem ad manum habere licuit graecum codicem, utrumque sane optimae notae, alterum nempe Vaticanum inter graecos 820, Barberinianum alterum inter graecos 488, qui quidem olim ad praeclarum virum Lucam Holstenium pertinuerat, et sin minus eius manu, eo certe iubente et inspectante exscriptus fuit.

Erat tamen cur ambigerem, utrum graecum integrum ederem. Nam hinc quidem idoneas in rem praesentem sententias homiliae inesse animadvertebam; et idcirco scopus mihi propositus, ut non modo excerptas e monumentis sententias, sed integros earum contextus, qui alias consuli non possent, oculis subiicerem, postulare videbatur, ut publica luce homiliam donarem; inde vero obstabat, quod homiliae pars fere dimidia ad aliud pertinet argumentum, prout ex titulo ipso patet qui est eiusmodi: εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν καὶ εἰς τὴν σιγὴν Ζαχαρίου, καὶ εἰς τὸν ἀσπασμὸν τῆς παναγίας Θεοτόκου. *In S. Iohannem Baptistam et in silentium Zachariae, et in salutationem sanctissimae Deiparae.* Si homiliam igitur edidissem, facile visus forem ea miscuisse, quae ad rem non faciunt. Tandem illud adhibui, quod est in proverbio: *pars maior trahit ad se mino-*

---

1 *Ad diem* XXV. *Iunii.*
2 Vol. VII. pag. 106.
3 *Diatribe de Simeonum Scriptis pag.* 89.
4 Conf. Guill. Cave ad an. 460.
5 Vol. IX. pag. 629.

rem; neque enim arridere cuiquam potuisset consilium, quod utique incommodo consuleret, ut nempe foede truncatam homiliam praeberem, eas tantummodo partes heic inserens, quae ad sanctae Deiparae mysterium pertinent: eoque magis reprehensione dignum eiusmodi consilium fuisset, quo brevior ipsa esset homilia.

Accedebat, haud prorsus inutilem eam etiam partem cedere, quae ad s. Praecursorem spectat. Nam licet sua interpreti Laurentio Surio servanda laus sit; tamen (sive id tribuendum sit vitio codicis a Surio adhibito, sive aliis forte causis) collatio cum graeco textu instituta palam fecit, in vulgata interpretatione saepe quidem sententiae perspicuitatem, interdum vero ipsam Antipatri sententiam desiderari. Quapropter eam versionem expolire, seu potius refingere operae pretium existimavi.

Graecum textum neque Vaticani plane codicis, neque plane Barberiniani exhibeo. Ubi enim varia erat utriusque codicis lectio, eam ex alterutro praetuli, quae magis consentanea visa est. Varias tamen lectiones ita ad calcem textus adieci, ut earum ope qualem quisque codex praeferat, definiri facile queat. His aliae etiam accedunt variae lectiones, quas ex nonnullis eiusdem Antipatri fragmentis Nicetae catenae, quam superius memoravi, insertis depromere potui.

De ipso autem Antipatro dicere modo supersedeo; commodius enim id fiet, cum alteram eiusdem dabimus orationem [1].

---

1 Graecum exemplar secundae huius homiliae serius recepi, quam ut eam possem cum priori coniungere. Postremam itaque dabo earum, quae sunt in Deiparae Annuntiationem; et eum quidem locum opportune ea-tenus tenebit, quatenus Visitationis quoque mysterium explanans apte cum Iacobi monachi de eodem argumento homilia cohaerebit.

ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΣΤΡΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ ΒΑΠΤΙΣΤΗΝ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΙΓΗΝ ΖΑΧΑΡΙΟΥ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΣΠΑΣΜΟΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.

I. Ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδεὶς Ἰωάννου μείζων, ὁ σωτήριος ἀπεφήνατο λόγος· ὡς τοίνυν λόγου στέφανον προσενέγκω, τῷ τελαυτῶν κομισαμένῳ παρὰ Κυρίου τὸν στέφανον; πῶς εὐφημήσω τὸν πρὸ τοῦ τόκου μαθόντα τὸ ἀποκεκρυμμένον μυστήριον; τοῦτο γὰρ πρὸ γεννήσεως Χριστὸς [1] τὸ τῆς χάριτος προοίμιον [2] ἐμφανίσας ἐνε-

1 C. Barb. Χριστοῦ: Surius legisse videtur Θεός.
2 Surius videtur legisse μυστήριον.

ANTIPATRI BOSTRORUM EPISCOPI

SERMO IN S. IOHANNEM BAPTISTAM ET IN SILENTIUM ZACHARIAE ET IN SALUTATIONEM DEIPARAE.

I. *Inter natos mulierum*, prout Servatoris sententia declaratum est [a], *nullus maior Iohanne Baptista*. Quomodo ergo laudum coronam ei offeram, qui talem a Domino coronam reportavit? Quibus encomiis eum celebrabo, qui antequam nasceretur, absconditum mysterium didicit? Priusquam enim in lucem hic

a *Matth.* XI, 11.

χείρησε [1]· τούτῳ τοὺς τῆς χάριτος παρέθετο θησαυροὺς καὶ ἅπερ ἠγνόησαν οἱ [2] ἐν οὐρανῷ χορεύοντες ἄγγελοι, Ἰωάννης, καθὼς ἀρτίως ἀκηκόατε, κυοφορούμενος ἔλεγε [3] διὰ τῆς μητρός· θρόνους ἔλαθε, καὶ τὸν ἐν μήτρᾳ Θεὸς οὐ παρεδράμεν [4], κυριότητας ἐκρύψε, καὶ τῷ ἐν γαστρὶ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον ἀπεκάλυψε· καὶ ὅπερ [5] ἐλήλυθεν ὁ ἀρχάγγελος καμίζων εὐαγγέλιον, ἔνδοθεν τὸ ἔμβρυον ἐκήρυσσεν ἀλλόμενον. Ἐπιδημήσας γὰρ, καθὼς ἀρτίως ἠκούσατε, τοῦ γένους ἡμῶν ὁ λυτρωτὴς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον ἀφίκετο κυοφορούμενον, παραχρῆμα κυοφορούμενος.

II. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν πλαστουργὸν ἀσπαζόμενον τὸν πηλόν· τὸν βασιλέα εἰς τὴν τοῦ στρατιώτου σκηνὴν αὐλιζόμενον· τὸν δεσπότην

1 C. Barb. ἐπιχείρησαν.
2 C. Vat. abest οἱ.
3 C. Barb. πλήγη.
4 C. Vat. παρέδραμεν.
5 Surius heic addit, *in caelo:* unde in codice suo legisse videtur hic vocem οὐρανόθεν, quae responderet sequenti ἔνδοθεν: eam in versione retinebimus.

---

prodiret, Christus primordia gratiae revelare ei coepit; in eum thesauros gratiae contulit; et quae Angelis, in caelo choros ducentibus, incomperta erant, haec Iohannes in utero, ut nuper audistis, adhuc degens per matrem loquebatur. Thronorum oculis se Deus subtraxit, nec tamen ei, qui in utero claudebatur, occultus permansit. Incarnationis mysterium abscondidit Dominationibus, quod tamen in sinu materno latenti manifestavit; et laetum illud nuntium, ad quod afferendum e caelo venit Archangelus, foetus intra uterum exsultans confirmavit. Cum enim ad nos descendisset generis nostri Redemptor, sicut modo audistis, statim in utero gestatus ad amicum suum itidem in utero clausum venit.

II. Erat autem videre lutum salutari a figulo, regem in militis tabernaculo excipi, et Dominum ad servi domunculam di-

εἰς τὸ τοῦ δούλου δωμάτιον [1] ἀφιγμένου, ἓν ἐκ μήτρας ἐν μητρᾳ θεασάμενος Ἰωάννης, παραρῶν, ἀλλόμενος [2] τοὺς τῆς φύσεως ὅρους παραδραμεῖν ἐπεχείρησεν· οὐκ οἶδα, λέγων, φύσεως ὅρους· ὁρῶ γὰρ τὸν τῆς φύσεως ὁραθέντα Κύριον· οὐκ ἀναμένω κυήσεως χρόνον· ἐν γαστρὶ· ἐννεαμηναίους [3] χρόνους οὐκ ἀναγκαῖας ἐμοί· ὁ γὰρ αἰώνιος παρ' ἐμοί [4]. Τίς ἄρα μήτηρ τὸν Θεὸν [5] λόγον πέπεικεν, ἐμφανῶς ἡμᾶς ἐπιδημῆσαι; τίς ἄρα πρεσβευσάμενος ἐκ τῶν πατρικῶν κόλπων ἤγειρε τὸν ἀμήτορα;

Τίς δὲ καὶ ἡ παρθένος αὕτη, ἣ τῶν ὅλων δυνάμεων τιμιωτέρα φανεῖσα Θεῷ; τίς ἡ τὸν ἀχώρητον ἐν τῇ νηδύι ἔχουσα; τίς ἡ τὸν

1 Codd. δωματεῖον.
2 C. Barb. καὶ ἀλλόμενος: particula καὶ aberat etiam a codice Surii.
3 Vat. C. mend. ἐναμηνίαι.
4 A Surii codice abfuisse videntur verba, ὁ γὰρ αἰώνιος παρ' ἐμοί.
5 C. Vat. addit ἡμῖν.

---

vertisse. Quem cum in matrice ex matrice adspexisset Iohannes, illum ante se intuens, exsiliens naturae terminos transgredi conatus est. Nescio, inquit, terminos naturae; video enim Dominum, qui terminos naturae statuit: non exspecto tempus, quo gestari in utero foetus solet: tempus novem mensium non est mihi necessarium; est enim coram me qui tempus nescit. Quaenam mater Deum Verbum pellexit *a*, ut manifeste inter nos versari vellet? Quisnam legatione suscepta e paterno sinu filium sine matre genitum excitavit?

Quaenam est et ista virgo, quae Potestatibus ipsis universis excellentior visa est Deo *b*? Quaenam ista est, quae utero suo

a Habes hic sententiam, quam alibi advertimus Patribus fuisse communem, pulchritudine nempe sua Virginem Deiparam e Patris aterni sinu Deum Verbum in terras attraxisse. Vide quae adnotavimus ad §. XVIII. homiliae Isidori thessalonicensis in Praesentationem, part. I. pag. 444.

b Haud anceps est, haec ad superiorem referri sententiam, qua affirmatur, Mariam ad se Dei Verbum attraxisse; adeo ut sensus sit, ideo Dei Verbum in Mariam descendisse, quia creaturis angelicis universis

ἀπρόσιτον φέρουσα ὑπαγάστριον; τίς ἡ μεσιτεύσασα τῷ τῆς ἀνθρωπότητος χόρτῳ, τὸ πῦρ ἐνεγκεῖν [1] τῆς Θεότητος; τίς ἀναγγελεῖ τῇ τοῦ προπάτορος Ἀδὰμ [2] γυναικὶ τὸ νῦν τελούμενον μυστήριον; τίς λέξει, ὅτιπερ ἡ κατάκριτος ἐλήλυθεν ἔνδον ἔχουσα τὸν κριτὴν [3], καὶ ἡ, ἐν λύπαις τέξει [4] τέκνα, ἀκούσασα, βαστάζουσα παρεγένετο τὸν τῆς λύπης ἡμῖν τὴν λύσιν ὑπαγορεύοντα;

1 C. Vat. ἐνέγκαι.

2 Vox Ἀδάμ a codice Surii abfuisse videtur.

3 Surius addit: *et praecursorem;* codex eius forte addebat: καὶ πρόδρομον: at abs re.

4 Attice pro τέξῃ, quod apud LXX. in hoc Geneseos loco legimus.

---

eum continet, qui nullo capi loco potest? Quaenam ea est, quae illum, qui inaccessus est, ventre inclusum gerit? Quaenam ista est, quae mediatrix foeno humanitatis fuit, ut ferre posset ignem divinitatis? Quis protoparentis Adae uxori renunciabit mysterium, quod nunc perficitur? Quis (ipsi) referet, mulierem, quae olim damnata fuerat, nunc ipsum iudicem in utero habere, quaeque olim illud audierat [a], *in dolore paries filios*, hanc modo sinu suo illum gestare, qui nobis doloris solutionem annuntiat?

eam praestantiorem novit. Porro manifestum est, Mariae praestantiam, de qua hic sermo, aliam prorsus esse, quam divinae maternitatis celsissimam dignitatem; quandoquidem e converso haec excellentia fuit, quae Deum permovit, ut tantam Mariae dignitatem conferret. Hinc ergo disce a Patrum mente eos plane discedere, qui quoties Mariam ceu praestantiorem Angelis praedicatam reperiunt, ad divinae maternitatis decus id numquam non transferunt. Ceterum quaenam praecellentia Mariam prae angelicis creaturis Deo acceptam effecit, praeter quam puritatis et sanctitatis excellentia? Perinde est ergo, Mariam heic Angelis praestantiorem, ac ipsis puriorem praedicari, ac proinde eam sanctae Virgini puritatem tribui, quae nullum unquam vel levissimum naevum passa fuerit. Qua de re videsis, quae diximus in notis ad §. XVII. orationis Isidori Thessalonicensis *in Deiparae nativitatem* (Part. I. pag. 240.):

a *Gen.* III, 16.

Βαβαὶ τῆς τιμῆς· βαβαὶ τῆς ἀφάτου μεταβολῆς· τοῦ παραδείσου ὁ θεὸς ἐχώρισε τὸν πρωτόπλαστον, καὶ αὐτὸν ἐχώρησεν ἡ τούτου ἀπόγονος· ὁ δέρματα ῥάψας ἐν παραδείσῳ, ἐν νηδύϊ καλύπτεται· ἐν ᾗ τὸν τρπάτερα ὀργισθεὶς ἐξέβαλεν, ἐν ταύτῃ σπλαγχνισθεὶς ἐπεδήμησεν· ᾧ κατηράσατο γῆν, ταύτην ἐπάτησε τῇ θείᾳ βάσει, τὴν ἀποφασιν ἀνῶν, ἀχράντοις ἴχνεσι συντρίβων τῆς ἁμαρτίας ἄκανθαν.

III. Ταῦτα Ἰωάννου τὰ σκιρτήματα, μᾶλλον δὲ ῥήματα· ῥήματα γὰρ ἦν τοῦ μήπω τεχθέντος παιδὸς τὰ σκιρτήματα. Τίς ἐξ

Proh quantus honor! Proh ineffabilis rerum immutatio! Primum a se conditum hominem Deus e paradiso exclusit; et Deum in se conclusit primi hominis soboles! Qui in paradiso protoparentes pellibus contexit, ipse virgineis contegitur visceribus! Quae in causa fuerat, ut indignatus protoparentem ejiceret, haec effecit *a*, ut misericordia motus ad homines adventaret! Quam exsecratus terram fuerat, hanc, sententia illa deleta, divino calcavit gressu, peccati spinam impollutis vestigiis proterens!

III. Haec sibi volebant illae Iohannis exsultationes, seu potius verba; nam exsultationes illae nondum nati instar verborum erant.

a Fide divina credimus, protoparentum reatu universos eorum posteros pariter obstrictos teneri. Quocirca si indignationi divinae obnoxios reatus ille primos parentes effecit, eidem irae et posteros omnes obnoxios fateamur necesse est. In hac itaque humani generis conditione si quis prodeat, qui Deum non ad iram provocet, sed potius eum alliciat, ut ad reatum illum eluendum, et ad restaurandas perditorum ruinas ipse misericorditer adveniat, numquid rei natura patitur, ut etiam hic Deo invisus, divinaeque indignationis caussam in se praeferens non secus atque alii, censeatur? Atqui hoc munus penes Deum cum centies alias in ss. Patrum scriptis, tum etiam in hoc Antipatri loco sanctae Virgini adscribitur; ex communi ergo Patrum sententia illae partes Mariae tribuuntur, quae sapte natura postulant, ut eamdem a communi humani generis reatu immunem existimemus. Atque idcirco, etsi nuspiam ss. Patres hoc Virginis privilegium diserte memorassent, fatendum tamen nobis foret, ea doctrinae capita unanimiter ab ipsis tradi, quae cum eadem praerogativa necessario connectuntur.

αἰῶνος Ἑλλήνων ἐν πολιᾷ σοφῶν [1] ἐδίδαξεν, οἷα πρὸ σπαργάνων ὁ πρόδρομος [2] ὑπηγόρευσε; Τοιαῦτα γὰρ τῆς παραύσης πανηγύρεως τὰ μυστήρια, ἃ κηρύττειν ἐθέλων, εὑρεθήσομαι βυθῷ θαυμάτων ἐγκυβιστῶν [3], καὶ ἀεροπορεῖν εὐφάνια διηγούμενος· διό μοι ἱκετεύω, βαπτιστά, τῆς εὐχῆς ἐπιδίδου τὴν ἄγκυραν [4], καὶ ἄπταιστα τάδε μοι διαφύλαξον, ὡς [5] φωνὴ τυγχάνων, τῶν φωνητικῶν ὀργάνων τὰ αἰσθητικῶν ὀργάνων τὰ αἰσθητήρια· πιστεύσας γὰρ οὐκ ἀπιστήσας ἐλήλυθα τὸ τῶν λόγων σοι προσφέρων θυμίαμα, ᾧ [6] καὶ πεποιθὼς τοὺς σοὺς ἀγῶνας ἐκδιηγήσομαι· εἰ δὲ, καὶ [7] ἡττηθήσομαι χαίρων· νίκη γάρ μοί ἐστι τοῦ ἐμοῦ προστάτου νικηθῆναι τοῖς θαύμασι.

IV. Ἐγένετο, φησὶν, ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως·

1 Codd. πόλει σοφῶς.
2 B. cod. ὑποδρόμος.
3 C. Barb. ἐκκυβιστῶν.
4 C. Barb. ἄγγυραν.
5 Abest ὡς a C. Barb.
6 Abest ᾧ a C. Barb. et a cod. Surii.
7 Abest εἰ δὲ καὶ a cod. Barb.

Quis gentilium sapientum vel in canitie tam sublimia umquam edocuit, qualia vel antequam fasciis involveretur Praecursor enunciavit? Eiusmodi enim sunt solemnitatis huius mysteria, quae persequi si velim, miraculorum profunditate me obrui, dumque caelestia enarro, quasi per aerem gradi me sentiam. Quocirca, te rogo, o Baptista, tuarum precum anchoram mihi tribue; et tu, utpote vox exsistens, integros serva mihi vocalis organi sensus. Certa enim fide innixus ac nihil ambigens accessi, ut sermonis tibi suffitum offeram; ac propterea fidenter tua certamina enarrabo, inde etiam sumens argumentum gaudii, si longe inferior laudibus tuis sermo meus evaserit; instar enim victoriae mihi est, quod patroni mei miraculis vincar.

IV. *Fuit*, inquit [a], *in diebus Herodis regis*. Nemo hic ob no-

a *Luc.* I, 6.

μήτις τῇ ἐπωνυμίᾳ τῶν εὐαγγελίων κλαπῇ τὴν ἐξήγησιν· ἕτερος γὰρ ὁ Ἡρώδης, ὁ [1] τὸν πρόδρομον ἀνελὼν, καὶ ἄλλος οὗτος Ἡρώδης ὁ τῶν νηπίων ἐκθερίσας τὴν χλόην [2], τὸν τῆς εὐσεβίας στάχυν [3] ζητῶν· ἐν ταῖς τούτου ἡμέραις, ἐγένετο ἱερεύς τις, ὀνόματι Ζαχαρίας, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἐλισάβετ· ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι· ἐκεινώνει γὰρ βίου [4] κοινωνίας τὸ γύναιον τῷ ἀνδρὶ εὐτάκτως ὁδεῦον, τὸν τοῦ νόμου βαστάζοντες ζυγὸν, δικαιοσύνην εὐπορεῦντες, παῖδας οὐκ ἔχοντες· πηρωθείσης γὰρ τῆς μήτρας [5] τῷ τοῦ χρόνου μήκει, ἄπαις ἡ Ἐλισάβετ καὶ στεῖρα ἦν· ἀμφότεροι δὲ προβεβηκότες ἦσαν [6] ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν. Ἄτεκνοι, φησὶ, γεγόνασι φύσει, καὶ χρόνῳ τῆς παιδοποιΐας τὴν νομικὴν ἀλώσαντες [7], οὐ τὴν ἐλπίδα, ἀλλὰ

1 Artic. ὁ a Vat. C. abest.
2 C. Vat. χλόην.
3 C. Vat. ἀστάχυν.
4 C. Barb. βίον: forte legend. βίου κοινωνίαν.
5 Seq. aliter C. Barb. καὶ χρόνου μῆκος ἀνήλωσε τὴν νομικὴν Ἐλισάβετ στεῖρα.
6 Abest ἦσαν a C. Barb.
7 Cod. Vat. ἀλόσαντες.

minum similitudinem in evangeliis interpretandis decipiatur. Alius enim fuit Herodes, qui Praecursorem sustulit, et alius Herodes iste, qui germinantem infantium herbam messuit, cum pietatis spicam (ad necem) quaereret. In *diebus* huius *Herodis fuit sacerdos quidam nomine Zacharias, et uxor eius Elisabet. Erant autem iusti ambo* (concordem enim vitae societatem cum viro mulier agebat, honeste se gerens), iugum legis ferentes, incedentes in iustitia, liberos non habentes. Matrice enim longo aetatis processu debilitata, sine filiis Elisabet erat et sterilis. *Ambo* autem *processerant in diebus suis* [a]. Ex naturae conditione, inquit, sobolis erant expertes, et cum propter aetatem procreandorum filiorum definitum tempus fuissent praetergressi, non quidem spem abiicientes, sed statam ceteris legem excedentes secundum quo-

a *Luc.* I, 7.

τὸν νόμον ἀπολέσαντες, δεύτερον [1] χρόνον τὸν τρόπον ἐκτήσαντο· ἐξέλιπεν ἡ γονή, ἀλλ' οὐκ ἠτόνησεν ἡ εὐχή.

V. Ἐγένετο δὲ [2] ἐν τῷ ἱερατεύειν τὸν Ζαχαρίαν, ἐπιφανὴς δὲ [3] ἦν ἡ πανήγυρις, τῆς ἁγιαστίας ἐνδυσάμενος τὴν στολήν, καὶ τὸ πέταλον περιθέμενος, λαβὼν τὸ θυμίαμα [4], εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἐβάδιζεν ἄδυτα· προτροχούσης δὲ τῆς τῶν κωδώνων ἠχῆς, ὅτε πληθὺς πρὸ τῶν θυρῶν ἐλιτάνευε τὸν ἱερέα καθάπαξ ἄγγελον πρέσβυν τῷ θεῷ ἀποστείλασα.

Ὡ γενομένῳ τοῦ καταπετάσματος ἔνδον, ὤφθη ἄγγελος Κυρίου ἐκ δεξιῶν ἑστὼς τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος· ἐταράχθη δὲ Ζαχαρίας, καὶ προβαίνειν οὐκ ἴσχυσεν τῇ τοῦ ἀγγέλου θέᾳ εἰς τὰ ὀπίσω πεμπόμενος· ἐπιπολὺ δὲ μεμένηκεν ἀχανὴς ταῦτα λέγων καθ'

1 C. Barb. heic addit δέ.
2 Abest δέ a C. Barb.
3 C. Vat. γάρ.
4 C. Barb. μᾶλλον τὸ θυμιάματι.

---

dammodo tempus (procreandae sobolis) nacti sunt. Elanguida erat generandi virtus; at infirma non exstitit vis precum.

V. *Factum est* [a] *autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias* (solemnis autem agebatur festivitas), sanctificationis stolam indutus, lamina redimitus et incensum assumens, in sanctorum adyta ingrediebatur; atque sub tintinnabulorum sonitu [b], multitudo sacerdotem ceu augustum nuntium ad Deum legans, ante fores supplicabat.

Qui cum intra velamen venisset, visus est *ei Angelus Domini stans a dextris altaris incensi* [c]. *Turbatus est autem Zacharias* [d], et angeli adspectu actus retrorsum, ulterius progredi non va-

a Luc. I, 8.

b Ingressus summus sacerdos sancta sanctorum tunicam induebat, e cuius parte extrema plura tintinnabula aurea pendebant (Conf. Exod. XXXIX, 23.) Proinde tintinnabulorum sonitus populum monebat, quandonam sacerdos in sancta sanctorum sese conferret.

c Luc. I, 11.

d Ibid. v. 12.

ἑαυτόν· τί δὴ τὸ ὁρώμενον, ἀπορῶ; ἕτερος ἱερατεύει παρὰ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος· ἐγὼ δὲ πῶς ἐπιθήσω τῷ πυρὶ τὸ θυμίαμα; ἵνα μόνον ἱερατεύειν ὁ νόμος ἐκέλευσεν· ἄγγελος, οὐκ ἄνθρωπος ὁ ὁρώμενος, καὶ οὗτος ὁ ναὸς ἄβατος [1]· οὐ γὰρ ἐμάθομεν ἀγγέλοις συλλειτουργεῖν· τίς γένομαι; τί πράξω; τίνα σύμβουλον λάβω; παραχρήσω τῷ ἁγίῳ τὰ ἅγια; ἀσπάζομαι προσελθών [2]; τὸ θυμιατήριον ἐπιδώσω; ἆρα με λήψεται κοινωνόν; ἆρα μὴ λογαθετήσων ἐλήλυθε τῶν ἁγίων τοὺς λειτουργούς;

Φοβερὸν ὁρῶ καὶ φαιδρόν· εὐαγγέλια κομίζων ἐλήλυθε λιμόν, ἢ πόλεμον ἀπειλῶν; καὶ ὅτι μὲν σύραγγες δορυφόρος ὁ ὁρώμενος, καὶ οὐ Θεός, ἡ στάσις δηλοῖ· Ἡσαΐας γὰρ καθήμενον εἶδε τὸν Κύριον· Ἰεζεκιὴλ ἐπὶ θρόνου κατενόησε τὸν ἀσώματον· Δανιὴλ ὡσαύτως τὸν

1 C. Barb. ὁ ἄβατος.
2 C. Barb. προελθών.

---

luit. Diu autem stupore defixus permansit immotus, haec animo volvens: Sane quid illud sit, quod cerno, prorsus ambigo; alius ad altare incensi ministerium explet; quomodo vero ego incensum in ignem iniiciam? Praescribit enim lex, ut unus duntaxat sacerdotis munus obeat. At Angelus est, quem video, non homo; non ergo adeundum (mihi) hoc sacrarium est; neque enim didicimus ministerio sacro simul cum Angelis fungi. Quid de me fiat? Quid agam? A quo petam consilium? An sancta sancto permittam? Num accedens eum salutabo? Tradam ne ipsi thuribulum? Numquid me socium admittet? An potius advenit, ut rationes a sacrorum ministris exposcat?

Terribilem eum cerno simul et hilarem. Venit ne bonum aliquod nuntium allaturus, an vero famem bellumvem initaturus? Et sane quod minister aulae caelestis sit, qui ante oculos astat, non autem Deus, inde patet, quod stantem video. Esaias enim *a* Dominum vidit sedentem; et supra thronum Ezechiel vidit in-

a Is. VI, 1. *Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum.*

παλαιὸν τὸν ἡμερῶν καθήμενον· οὗτος ἕστηκε τὴν διακονίαν πληρῶν [1], τά τε τιμιώτερα μέρη τοῦ θυσιαστηρίου λαβών. Οἴμοι· μήποτε πρὸς τῇ ἐμῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τοῦ λαοῦ τὰς εὐθύνας εἰσπράξηται [2]; μήποτέ μοι τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς μείζονος γένηται τιμωρίας ἀφορμή;

VI. Ταῦτα Ζαχαρίας λογιζόμενος, ἐταράττετο· οὐκ ἔλαθε δὲ τὸν ἄγγελον Γαβριὴλ τοῦ ἱερέως ὁ τάραχος· διὸ παραχρῆμα ἥμερον αὐτῷ φωνὴν καθάπερ τινὰ [3] ἐπέδωκε δεξιὰν, βοῶν· μὴ φοβοῦ Ζαχαρία· πρότερον αὐτοῦ τὸ δέος ἐξέβαλε [4], καὶ τότε τὸ εὐαγγέλιον ὑπηγόρευσεν, ἵνα ἀταράχῳ ψυχῇ τὸ μήνυμα δέξηται ὁ Ζαχαρίας, λέγων [5]· μὴ φοβοῦ Ζαχαρία· τὸ εὐαγγέλιον καταθύμιον· εἰσηκούσθη

1 C. Barb. ὀηλῶν.
2 C. Barb. εἰσπράξεται.
3 C. Vat. καθάπερ τινα.
4 C. Vat. κατέστειλε, scil. *timorem eius compescuit.*
5 Abest λέγων a cod. Barb.

---

corporeum [a]; iterumque Daniel antiquum dierum aspexit sedentem [b]. Hic autem stat velut ministerium explens, parteinque altaris nobiliorem tenens. Hei mihi: numquid praeter peccatum meum etiam pro peccatis populi a me rationem exiget? Numquid honoris amplitudo gravioris poenae mihi occasio evadet?

VI. Haec Zacharias secum ipse mente pervolvens, interna iactabatur tumultu. At Angelum Gabrielem haud latuit sacerdotis perturbatio. Quocirca statim quasi amicam ei dexteram porrigens, placida eum voce alloquitur, inquiens [c]: *Ne timeas, Zacharia.* Ut Zacharias animo tranquillo id, quod sibi significaretur, exciperet, primo metum ab ipso expulit, et tunc bonum nuntium exposuit, dicens: Ne timeas, Zacharia; iucundum ad te defertur nuntium [d]; *exaudita est deprecatio tua; uxor tua*

a *Ezech.* I, 26. *Et super firmamentum . . . quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni: et super similitudinem throni quasi aspectus hominis desuper.*

b *Dan.* VII, 9. *Aspiciebam, donec throni positi sunt, et antiquus dierum sedit.*

c *Luc.* I, 13.

d *Luc.* I, 13.

ἡ δέησίς σου· ἡ γυνή σου γεννήσει υἱόν, καὶ τοῦτον καλέσεις Ἰωάνην· ἦλθον γάρ σοι οὐρανόθεν, οὐ μόνον παῖδα κομίζων, ἀλλὰ καὶ τοῦ τικτομένου τὸ ὄνομα· ἐκ τῆς ἄνωθεν βίβλου τὴν προσηγορίαν ἠλήλυθα μαθών· ἐπολιτογράφησεν ὁ Θεὸς [1], ἓν οὐκ ἐβλάστησε γαστήρ· πολλοὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ χαρήσονται· σὸν μὲν γὰρ τέκνον, σὸς ὁ βλαστὸς, ὁ καρπὸς δὲ κοινός· σὺ πατὴρ, ὁ δὲ τικτόμενος πάντων λαμπτήρ.

VII. Ταῦτα ὁ Ζαχαρίας ἀκούσας, περιχαρὴς [2] ἅμα γέγονε καὶ περίεργος· λογισμῷ γοῦν [3] περιέργῳ δεξάμενον τὸ μήνυμα τοῦ Γαβριὴλ, ἀπεκρίνατο οὐ πιστῶς· κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; οὐκ ἤνεγκε [4] τοῦ Ζαχαρίου τὴν πεῦσιν ὁ Γαβριὴλ, ἀλλ' ἐξουδένωσε τὸν ἱερέα, θυμίαμα μὲν προσφέροντα, πίστιν δὲ οὐκ ἔχοντα, καὶ τῷ προσώπῳ

1 C. Barb. ἐπολιτογράφησε θεός.
2 Voces ἀκούσας, περιχαρὴς a C. Barb. exciderunt.
3 C. Barb. δέ.
4 C. Barb. ἤνεγγε.

---

pariet filium, et vocabis eum Iohannem. E caelo enim ad te veni non modo ut nunciarem de filio, sed etiam ut nomen nascentis indicarem. Veni, postquam e superno libro appellationem eius didici; In censu caelestium civium descripsit eum Deus, quem necdum venter concepit. *Multi in nativitate eius gaudebunt* [a]. Tuus enim est filius, tuum germen; sed fructus omnibus est communis. Tu pater ei es; sed qui nascitur lucerna est omnium [b].

VII. Haec cum audiisset Zacharias, gaudio repletus est simul, et multa captus curiositate. Cum itaque curiosis cogitationibus Gabrielis sermonem excepisset, haud satis plena fide respondit [c]: *Unde hoc sciam?* Non tulit Gabriel hanc Zachariae interrogationem; sed pro nihilo habuit sacerdotem, qui cum thymiama offerret, fide tamen carebat; et vultu praeferens in-

a *Luc.* I, 14.
b *Iohan.* V, 35. *Ille erat lucerna ardens et lucens.*
c *Luc.* I, 18.

μηνύσας τὴν ἀγανάκτησιν, ἔφησε τάδε· εὐθύνας μοι [1], ὦ Ζαχαρία, ὧν εἶπκα, αἰτεῖς; λογαθετεῖς τοῦ Θεοῦ τὸν δικαιοσύνην; εὐαγγέλια φέροντι [2] ἐνέχυρα ἀπαιτεῖς; οὐκ εὐχαριστῶν, ἀλλὰ βασανίζων τὰς θείας δέχῃ δωρεὰς, καὶ λέγεις, κατὰ τί γνώσομαι [3] τοῦτο; ἐγώ εἰμι Γαβριήλ· ἐνέχυρον τῶν λαληθέντων λάμβανέ μου τὸ ὄνομα· [4] καὶ εἰ μικρόν σοι τοῦτο, μάνθανε τὸ ἀξίωμα· [5] ἐγώ εἰμι ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον Κυρίου [6]· λοιπὸν εἰ ψευδήγορον ὑποπτεύεις, ἆρα σοῦ σοι [7] τὰ τῆς κατηγορίας χωρεῖ; ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον Κυρίου, καὶ λέγεις κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; κατὰ τί γνώσῃ; σὺ

1 Nicetas in Catena apud Mai: με.

2 C. Vat. φέρων: sensus esset: *bona suscipiens nuntia postulas pignus?* Nicet. φέροντα.

3 C. Barb. γνώσῃ.

4 C. Barb. τοι.

5 Apud Nicetam sic inverso ordine: ἐνέχυρον τῶν λαληθέντων λάμβανε μου τὸ ὄνομα· ἐγώ εἰμι Γαβριήλ, et continuo addit: ὅ ἐστιν ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ: quae tamen ceu glossa Nicetae haberi potest.

6 Apud Nicet. ὅτι παρέστηκα.

7 Apud Nicet. additur: παρ' οὗ καὶ ἀπεσταλην λαλῆσαι σοι ταῦτα.

---

diguationem, haec dicit: rationem a me, o Zacharia, exposcis eorum, quae locutus sum? A Dei ministro rationes exigis? pignus ab eo, qui tibi fausta fert nuntia, postulas? Dona divina excipis non quidem cum gratiarum actione, sed curiosis inquisitionibus, et dicis: *Unde hoc sciam? Ego sum* Gabriel [a]: pignus eorum, quae dicta sunt, nomen meum habe; et si parum tibi hoc videtur, (meam) nosce dignitatem [b]: *Ego sum, qui asto ante Dominum.* Cæterum num causas forte in promptu habes, quamobrem me falsa loqui suspiceris? Ego enim sum qui asto ante Dominum; et tu dicis: *unde hoc sciam?* Unde scies? Tu enim, scilicet [c], *senex* es, et *uxor tua processit in diebus suis.* Tempus

a Ibid. v. 19.

b Ibid.

c Luc. I. 18.

γὰρ, φησὶ, πρεσβύτης καὶ ἡ γυνή σου προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς· ὁ χρόνος, ἱερεῦ, τοῦ δημιουργοῦ τοῦ χρόνου κυριώτερος παρὰ σοί; οὐ παύῃ Θεῷ μὴ θαῤῥῶν καὶ χρόνον [1] παραχωρῶν; ἀλλὰ λέγεις, κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; πῶς μεμάθηκας τῷ Ἀβραὰμ [2] τυχθῆναι τὸν Ἰσαάκ; ἐπειδήπερ ἐπίστευσε, τὸν χρόνον ὑπέρωσεν, οἶμαι, ἐπειδήπερ ἐπίστευσε, τὸ γῆρας ἐπήκουσεν; εἰ δὲ σοὶ τὸ τῆς στείρας ἀδύνατον, πῶς τὸ τῆς παρθένου μυστήριον θαῤῥήσω σοι; ἃ οὖν ἔχων εἰκόνας πολλὰς, ἐνέχυρα ἀπαιτεῖς, πῶς τὴν ἀνωτέραν λόγου λοχείαν [3] σοι [4] διηγήσομαι, ἧς ἕνεκα πρὸ πολλῶν γενεῶν Ἡσαΐας προεφήτευσε [5] λέγων· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν; ἐκεῖνος πιστεύσας τὸ μεῖζον ἀπήρξε· σὺ δὲ τῷ ἐλάττονι ἀπιστήσας, εὐθύνας εἰσπράττει μοι [6] τὸν οὐρανόθεν ἀπο-

1 C. Barb. χρόνῳ.
2 C. Vat. παρὰ τοῦ Ἀβραάμ.
3 C. Barb. λοχίαν.
4 Abest σοι a C. Barb.
5 C. Barb. εὐαγγέλιον ὑπηγόρευσε.
6 Εἰσπράττει attic. pro εἰσπράττῃ: μοί autem vel redundare videtur, vel legendum μέ.

---

te magis permovet, o sacerdos, quam temporis conditor? Deo ego minus fidere et senectutem obiicere numquam cessas, sed reponis, *Unde hoc sciam?* Nosti, quo pacto Abrahae natus sit filius Isaac? Quandoquidem credidit, aetatis obicem devicit: nonne enim senectus cessit, quoniam credidit? Quod si impossibile id tibi videtur, cum de sterili agitur, quomodo mysterium virginis tibi committere ausim? Si ergo, ubi multa ante oculos habes exempla, pignus tamen exposcis, quomodo sublimiorem tibi proponam Verbi conceptionem, de qua Esaias multis ante saeculis prophetavit dicens *b*: *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium?* Ille fidem habens, id, quod maius est, praedicavit; tu vero, in re leviori incredulus, a me rationes

b Is. VII, 14.

σταλέντα πρὸς σὲ, διὰ σέ. Ἀλλ' ἐπειδή σοι καταθύμιον σημεῖον λαβεῖν, τοῦτο γὰρ ᾔτησας, ὡς οὐκ ὤφελες [1], δέχου τὴν ἀφωνίαν, τῆς παιδοποιΐας ἐνέχυρον· ἔσῃ σιγῶν μέχρις ἂν τοὺς λόγους [2] κυρώσῃ τὰ πράγματα· ἐκ τῶν γεννητικῶν εἰς τὰ φωνητικὰ ὄργανα μεταβαινέτω [3] τῆς στειρώσεως τὰ δεσμὰ, πεδηθεὶς τῇ φωνῇ, κυοφορεῖ μοι τὴν φωνήν [4]· ἐκείνῳ γὰρ μόνῳ παραχωρήσω τοῦ πατρὸς τὸ παράπτωμα· δεσποτικὸς φίλος ἐστίν· ἅπερ θέλει [5], ὡς φίλος αἰτεῖ.

VIII. Τούτων ἔνδον τελουμένων ἢ λεγομένων, ὁ καιρὸς συστελλόμενος [6] εἰς θαῦμα ἦγε [7] τὴν πληθύν· ἥτε [8] ὑπόνοια εἰς πολλὰ μεριζομένη, ἑκάστῳ τὸ δοκοῦν ὑπηγόρευσε [9], μέχρις οὗ Ζαχαρίας φανεὶς, ἐδίδαξε σιγῶν ἃ πέπονθε λαθών. Τὰς δὲ τῆς λειτουργίας

1 C. Vat. ὄφελες.
2 C. Barb. χρόνους.
3 C. Barb. μεταβαλλέτω.
4 τὴν φωνήν abest a C. Barb.
5 C. Barb. θέλῃ.
6 Apud Nic. παρελκόμενος.
7 Apud. Nic. ἦγον ἔξω ἑστῶσαν.
8 C. Barb. ἥτε.
9 C. Vat. ὑπηγόρευσεν: Apud Nic. ὑπηγόρευε.

---

exigis, qui ad te propter te e caelis missus sum! Sed quoniam tibi cordi est signum aliquod accipere (id enim petiisti, atque utinam non petiisses), gignendae prolis pignus habe tibi loquelae impedimentum: mutus eris, donec sermones meos facta confirmaverint. Transeant a generandi organis ad organa vocis sterilitatis vincula: voce impeditus, gigne mihi eam, qui vox futurus est. Illi enim soli patris peccatum condonabo. Amicus est Domini: quaecumque vult, tamquam amicus petit.

VIII. Cum haec intra sanctuarium agerentur seu dicerentur, protracta (sacerdotis) mora magnum multitudini stuporem creabat, eorumque suspicio in varias partes distracta unicuique varias ingerebat coniecturas, donec prodiens Zacharias silentio suo edocuit, quae, dum intus lateret, passus fuerat. Cum autem

ὥρας ἀποδοὺς, ἀπῆλθεν [1], οἴκαδε ἔχων ἐν τοῖς σπλάγχνοις τὸ ἐγκύμον, καὶ ἐν τῷ στόματι χαλινόν. Καὶ αὕτη μὲν, ὡς ἂν εἴποι [2], τῆς τοῦ προδρόμου συλλήψεως ἡ ἀρχή· οὗ τὸν τόκον πρότερον ἐθέλοντας [3], ἀνάγκη πᾶσα τῆς γειτονούσης ἑορτῆς ἐπιμνησθῆναι.

IX. Ἕκτῳ γὰρ μηνὶ τῆς συλλήψεως τῇ Ναζαρὲτ [4] ἐπεδήμησε βρεφὴλ παρθένῳ κομίζων Πατρὸς εὐαγγέλια· ἣν ἐπ' αἴσιοις θεασάμενος, ὑπασπάζετο πρότερος· χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· ἴρε, λέγων, ἡ ὡρώτη καὶ μόνη [5] τίκτουσα βρέφος κατάρας ἐλεύθερον· χαῖρε, ἡ κόσμῳ γεννῶσα ζωῆς φορμήν· χαῖρε· ἡ ἄφθορος· ἀλλ' οὐκ ἄτεκνος· χαῖρε, ἡ ἄγαμος, ἀλλ' οὐκ ἄγονος [6]· χαῖρε, ἡ κόρος, ἀλλ' οὐκ ἄκαρπος· χαῖρε, ἡ ὠδύνας [7] ἀναμένουσα, ὠδῖνες

1 C. Barb. ἀπῆλθε.
2 C. Barb. εἶπη.
3 C. Vat. Εἰ κηρύττειν ἐθέλοιμεν.
4 C. Barb. Ναζαρήτ.
5 C. Vat. χαῖρε, ἡ πρώτη καὶ μόνη, λέγων.
6 C. Barb. heic repetit ἄτεκνος. Surius vero hanc pericopen penitus nisit. In propatulo autem causa est omissionis, vox nempe χαῖρε saeus repetita.
7 C. Vat. ὠδῖνας, et secundum hanc lectionem Surius: *Ave, quae pars dolores expectas, qui te minime invadent.*

---

s ministerii explesset, domum se contulit in praecordiis beam nuntium, in ore autem fraenum gerens. Et hoc quidem, ita loqui lubet, initium est conceptionis Praecursoris, cuius tivitatem celebrare si velimus, necesse prorsus est, ut coetae solemnitatis mentionem faciamus.

IX. Sexto enim a conceptione Iohannis mense, Gabriel in ham Nazaret venit, ut faustas a Patre annuntiationes ad Virgim deferret. Quam cum domi visisset, prior salutavit, (dicens) [a]: *Ave gratia plena, Dominus tecum.* Ave, inquiens, quae nta et sola paris infantem a maledictione liberum. Ave, quae undo gignis originem vitae. Ave, quae incorrupta, sed non xpers es prolis. Ave, quae innupta manes, sed non infoecunda.

a *Luc.* I, 28.

οὐκ ἔχουσα· χαῖρε, ἡ τῷ σῷ προπάτορι Ἀδὰμ προστάτην φέρουσα· χαῖρε, ἡ ἀκόπως βαστάζουσα τῆς κτίσεως τὸν θεμέλιον· χαῖρε, ἡ ἀπόνως μεσιτεύουσα τῇ θνητότητι· χαῖρε, ἡ τίκτουσα θεὸν οὐ γυμνὸν, καὶ ἄνθρωπον οὐ ψιλόν· χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.

X. Ἡ δὲ χαρὰν ἀκούσασα, οὐκ ἤπλωσε τὴν ἀκοὴν, ἀλλ' ἐβασάνισε τὴν φωνήν· ποταπὸς, λέγουσα, ὁ ἀσπασμὸς οὗτος; ὁ αὐτόκλητος [1] εἰς τὸ δωμάτιον ἡμῶν εἰσελθὼν, τίς, φησὶν, οὗτος; οὐ συνήθης, οὐ συγγενὴς, οὐκ Ἀδὰμ ἀπόγονος· τεκμαίρομαι τῇ μορφῇ [2]· ὡς [3] ξένος ὁ ἀσπασμός· οὐ πάρεστιν Ἰωσήφ. οὐκ ἀπάγομαι τῇ φωνῇ· μόνη γὰρ, ὥς φασι, λελάληκεν ὁ ἀρχέκακος τῇ ὡρωτοωλάστῳ·

1 C. Vat. αὐτοκλήτως.
2 C. Vat. φωνῇ.
3 Abest ὡς a C. Barb.

Ave, quae satu, sed non fructu cares. Ave, quam acerbissimi dolores manent, et partus tamen dolores nescies. Ave, quae primo tuo parenti Adae defensorem profers. Ave, quae sine lassitudine geris totius creatae naturae fundamentum. Ave, quae facile humanitati mediatrix intercedis. Ave, quae Deum sed non nudum, et hominem sed non merum hominem paris. *Ave gratia plena, Dominus tecum.*

X. Illa vero etsi gaudium nuntiari audiret, non arrexit aures, sed sermonem perpendebat, secum inquiens: *Qualis est ista salutatio* a? Quis iste est, (inquit) qui non vocatus nostram ingressus est domunculam? non familiaris, non cognatus, non genus ducens ab Adamo; ex ipsa forma id arguo. Quam nova haec salutatio! Non adest Ioseph; verbis me abduci haud committo. Primam a Deo conditam mulierem, ut narrant, cum sola esset, allocutus est primus malorum auctor.

a *Luc.* 1, 29.

Ὁ δὲ ἄγγελος πρὸς αὐτήν· μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· χάριν γὰρ εὗρες, ἣν ἀπώλεσεν ὁ πρωτόπλαστος. ἐκείνη μόνη τὴν ἀπάτην ἐδέξατο, σὺ δὲ μόνη τῆς ἀπάτης τὴν λύσιν ἐκόμισας· τέξεις υἱὸν, καὶ τοῦτον καλέσεις [1] Ἰησοῦν.

Ἡ δὲ τόκον ἀκούσασα καὶ υἱὸν [2], πῶς, ἔλεγεν, ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; εἰκὸ ἀντιλέγουσα, ἀλλὰ κατὰ πεῦσιν μανθάνουσα· πῶς ἔσται μοι τοῦτο; ἐγὼ, φησὶ, μόνη τὴν φύσιν καινοτομῶ; ἐπ' ἐμοὶ λυθήσονται τῆς τεκνογονίας αἱ ἀφορμαί; λέγε μοι, ξένε, τὸν τρόπον· ξένον γάρ σου τὸ εὐαγγέλιον.

1 C. Vat. καλέσεις τοῦτον.

2 Verba Ἡ δὲ τόκον ἀκούσασα καὶ υἱὸν, a C. Barb. absunt.

Angelus vero ad eam *a*: *Ne timeas, Maria; invenisti enim gratiam*, quam perdidit quae primo condita est *b*. Ipsa, cum sola esset, deceptionem admisit; tu vero, dum sola manes, deceptionis solutionem obtinuisti. *Paries filium, et hunc vocabis Iesum c.*

Ipsa autem cum partum audiret et filium, *quomodo*, inquit *d*, *erit hoc mihi, quoniam virum non cognosco?* Non ut contradiceret, sed ut sciscitando edoceretur, (respondit), *quomodo erit hoc mihi?* Ego ne, inquit, sola naturae leges innovo? Num in me liberorum procreationis evertentur rationes? Expone mihi, peregrine, modum: peregrinum enim est, quod affers, nuntium.

a Luc. I, 30.

b Quaenam est gratia, quam Eva perdidit, nisi prima illa iustitia, quam simul cum natura, cum crearetur, accepit? Hanc autem prorsus esse, quam Maria invenit, simul cum Antipatri disertis verbis res ipsa clamat. Si enim non primitivam illam gratiam, sed gratiam reparationis a lapsu intelligas, numquid hoc beneficium eiusmodi est, quod praedicari ceu singularis sanctae Virginis praerogativa debeat? Reparationis gratiam nonne ipsa quoque prima mater Eva invenit? De gratia ergo originali, quae labem quamcumque praevertat, haec verba necessario intelligenda sunt.

c Luc. I, 31.

d Luc. I, 34.

XI. Πνεῦμα ἅγιον, ἔφησεν ὁ Γαβριὴλ [1], ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· δέχου, φησὶ, παρθένε τὸ λεχθὲν, καὶ μὴ πολυπραγμόνει τὸ σιγηθέν· τῷ τόκῳ μαρτυρῷ, τῷ τρόπῳ παραχωρῶ [2]· ἄγγελος γὰρ, οὐ διδάσκαλός σοι τῆς εἰκονομίας ἐλήλυθα· κῆρυξ ἀπεστάλην τῆς δεσποτικῆς ἐπιδημίας, οὐκ ἑρμηνεύς.

Πῶς ἔσται τοῦτο [3]; τὸ πῶς οἶδεν αὐτὸς ὁ παρών· ὅτι μὲν γὰρ πάρεστιν, ἐπίσταμαι· προπηδᾷ γὰρ ἐν σοὶ τὸ ἔνδοθεν τεκμήριον· τὸν δὲ τρόπον λέγειν, οὐ δύναμαι· ὅτι δὲ οὐ ψευδόλογος ἐγὼ, Ἐλισάβετ μαρτυρήσει μοι, ἐν στειρώσει καὶ γήρᾳ τοῦ ἐν σοὶ [4] κυοφορεῖσθαι τὸν πρόδρομον· εἰ δὲ ἐν στειρώσει καὶ γήρᾳ κυοφόρον [5] εἴρηκα, οὐ μικρὸν τὸ ἐνέχυρον· στείρας γὰρ πρεσβύτιδος καὶ παρθένου εἰς τὸ τεκεῖν μέσον οὐδέν.

1 Absunt a C. Barb. verba, Ἔφησεν ὁ Γαβριήλ.
2 Cod. Barb. τρόπω παραχωρῶ.
3 Abest a C. Vat. incisum, πῶς ἔσται τοῦτο;
4 Voces τοῦ ἐν σοὶ a codice Surii abfuisse videntur.
5 Abest a C. Barb. κυοφόρον.

XI, *Spiritus Sanctus*, ait Gabriel [a], *superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Tene, inquit, o Virgo, quod dictum est; et ne sis sollicita de eo, quod silentio occultum manet. Certum de partu testimonium fero; modum docere, hae facultates meae excedit. Nuncius enim mysticae dispensationis ad te veni, non eiusdem interpres: missus fui, ut dominicum manifestarem adventum, non ut rationem explicarem.

Quomodo (inquis) *hoc erit?* quomodo, novit ipse qui adest; adesse enim eum scio; nam certum in te signum ab intrinseco se prodit: at modum dicere in mea non est potestate. Quod vero falsa non loquar, testimonium mihi feret Elisabet, quae sterilis licet et senex, illius, qui in te est, praecursorem gestat. Quod si habentem in utero memoravi sterilem et senescentem, iam haud levis momenti pignus habes. Quod enim ad gignendum attinet, nihil a sterili anu ea demum distat, quae virgo esse perseveret-

a *Luc.* I, 35.

XII. Ταῦτα ἡ παρθένος ἀκούσασα, Ζαχαρίου κατέλαβε τὸ δωμάτιον, καὶ τὴν Ἐλισάβετ εὑροῦσα κυοφόρον, ἠσπάζετο. Μαρία τὴν Ἐλισάβετ ἠσπάζετο [1], καὶ τὸ βρέφος ἔνδοθεν ἀπεκρίνατο· τῷ γὰρ ἐμβρύῳ γέγονεν ἀκοὴ ἡ τῆς μητρὸς ἀκοή· καὶ ἐπειδήπερ [2] φύσεως ὅροις Ἰωάννης εἰργμένος οὐκ ἴσχυε [3] λαλεῖν, ἀλλόμενος ἔλεγε τῇ οἰκείᾳ μητρὶ διὰ τῶν σκιρτημάτων φθεγγόμενος, τῇ δὲ τοῦ Σωτῆρος μητρὶ διὰ τῆς μητρικῆς γλώσσης ἀποκρινόμενος.

Οὐκ ἐνέγκασα δὲ ἡ Ἐλισάβετ τὰ τοῦ τέκνου σκιρτήματα, πνεύματος ἁγίου πλησθεῖσα ἀνεφώνησε, λέγουσα τῇ παρθένῳ· Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου· σὺ, φησὶν, εὐλογημένη, ἡ τῆς κατάρας τὴν λύσιν βαστάζουσα· σὺ εὐλογημένη, ἡ τὴν τῆς σοφίας κομίζουσα δωρεάν. σὺ εὐλογημένη, ἡ κυοφοροῦσα τὸν ἐν παραδείσῳ περιπατήσαντα· σὺ εὐλογημένη, ἧς

1 Pericope, Μαρία τὴν Ἐλισάβετ ἠσπάζετο, abest a C. Vat. et a versione Surii.

2 C. Barb. ἐπηδήπερ.

3 C. Barb. ἴσχυσε.

XII. Haec cum Virgo audiisset, ad Zachariae domunculam se contulit, cumque Elisabet praegnantem reperisset, eam salutavit. Maria salutavit Elisabetam, et infans intrinsecus respondit. Auris foetui exstitit matris auris; et quoniam naturae finibus constrictus Iohannes lingua uti non poterat, locutus est, matrem quidem propriam per saltationes affatus, Salvatoris vero matri per maternam linguam respondens.

Cum autem Elisabet Filii saltationes iam ferre non posset, repleta Spiritu Sancto exclamavit, dicens [a]: *Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui.* Tu, inquit, benedicta, quae maledictionis portas solutionem. Tu benedicta, quae donum sapientiae affers. Tu benedicta, quae illum in utero gestas, qui in paradiso deambulavit. Tu benedicta, cuius venter

a *Luc.* I, 42.

ἱερὸν ὅσιον ὑπῆρξεν ἡ γαστήρ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου, ἐξ οὗ φαγὼν ὁ Ἀδὰμ νικήσει τὸν ἐχθρόν· εὐλογημένος ὁ καρπὸς, ὁ κόσμου γενόμενος τροφὴ καὶ στολή· καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρὸς μέ; Ταῦτά με [1], παρθένε, τὸ ἔμβρυον ἐδίδαξεν ἔνδοθεν, ἐπὶ τῷ σῷ ἀσπασμῷ ὑπὲρ φύσιν ἀλλόμενον. Ταῦτα τῆς Ἐλισάβετ τὰ θεόπνευστα ῥήματα.

XIII. Ζαχαρίας δὲ ἐσὶ οἴκου, καθάπερ εἶπον [2], μεμένηκε τὸν τῆς ἀπιστίας περικείμενος χαλινόν· σύγχρονον τῇ κυήσει τὴν ἀφωνίαν λαβὼν, ὅρον τῆς καταδίκης τοῦ παιδὸς τὸν τόκον δεξάμενος. Ὡς δὲ παρῆλθεν ἐκ τῆς ἐρήμου μήτρας ὁ τῆς ἐρήμου πολίτης, δέλτον αἰτήσας ὁ πατὴρ εὐγνωμόνως ἔγραφεν, ἅπερ ἀκήκοεν οὐ πιστῶς· καὶ τῷ παιδίῳ τὴν προσηγορίαν ἀποδοὺς, ἀπέλαβε τὴν φωνήν [3].

1 C. Vat. Ταῦτά μοι.

2 C. Vat. καθὰ προεῖπον.

3 Apud Nicet. additur: καὶ ἡ χεὶρ ἕλυε τῆς γλώττης τὴν σιωπήν.

---

sanctum templum evasit. *Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui*, e quo cum Adam comederit, inimicum superabit. Benedictus fructus, qui mundi factus est alimentum et indumentum. *Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me a*? Haec, o Virgo, intus me docuit infans, ad salutationem tuam supra naturae ordinem exsiliens. Haec inspirata divinitus fuere Elisabet verba.

XIII. Zacharias autem, prout dixi, constrictus fraeno, quod incredulitas ipsi imposuerat, domo non secesserat, utpote qui vocem ab eo tempore amiserat, quo Ioannes conceptus est, nec ante pueri nativitatem finem poenae inflictae vidit. Sed postquam e solitaria matricis sede in lucem prodiit solitudinis incola, pater, pugillarem postulans, scripsit fideliter quae incredulus audierat, et cum infanti nomen imposuisset, vocem recepit.

a Luc. I, 43.

Τοιαῦτά σου, πρόδρομε καὶ [1] βαπτιστά, τὰ πρὸς τοῦ τόκου μυστήρια, τοιαύτην σοι ὁ Θεὸς πρὸ τῆς [2] συλλήψεως ἀξίαν κεχάρισται· Γαβριὴλ γὰρ [3] τὸν θεσπεσιώτατον τόκον καὶ τὴν σὴν εὐηγγελίσατο σύλληψιν, ἐν τῷ ναῷ καθάπερ ἐν νυμφῶνι τὴν σὴν ὑπηγόρευσε κύησιν· δῶρον τῷ ναῷ [4] ἐν πανηγύρει θεοφιλὲς τὸν σὸν τόκον ἤγαγεν ὁ ἀρχάγγελος· πνευματοφόρος γέγονας, προφητείας χάρισμα ἐν μήτρᾳ λαβών, καὶ [5] ἀλλόμενος ἔλεγες ἐν γαστρὶ, ἃ γεγηρακότι Μωσεῖ ἐθήλωσεν [6] ὁ Θεός· διό σε μείζονα προφητῶν ὁ τῆς ἐκκλησίας νυμφίος ἐκάλεσε. Τίς γὰρ προφητῶν ἐκ μήτρας μυστήριον ὑπηγόρευσε; τίς δικαίων [7] τεχθείς, ξένιον φωνὴν προσήνεγκε [8] πατρί; σὺ

1 A. C. Vat. abest. καὶ
2 Abest τῆς a Vatic. C.
3 Abest γὰρ a C. Vat.
4 C. Vat. λαῷ, et cum eo Surii versio legit, *populo*.
5 Abest a C. Vat. καί.
6 C. Barb. ἔλεγεν.
7 C. Barb. δικαίως.
8 C. Barb. προσήνεγγε.

Talia sunt, o Praecursor et Baptista, mysteria tua, antequam nascereris; talem tibi Deus vel ante conceptionem honorem largitus est. Idem enim et dominicam nativitatem, et tuam conceptionem Gabriel annunciavit, et in templo, veluti in thalamo, conceptum tuum praedicavit. Ortum tuum, tamquam donum Deo acceptum, per solemnem festivitatem Archangelus Templo detulit: in utero degens divino afflatus fuisti spiritu, prophetiae dono exornatus, et saliens in ventre materno ea praedicasti, quae Deus Moysi iam seni manifestavit: ideo maiorem prophetis te sponsus ecclesiae appellavit *a*. Quis enim inter prophetas ex utero mysteria matri suae revelavit? Quisnam e iustis in ortu suo vocem parenti tamquam xenium obtulit? Tu vero eum, qui te genuerat, a linguae impedimento liberasti, et simul pro-

a Luc. VII, 28. *Dico enim vobis: Maior inter natos mulierum propheta* (προφήτης) *Iohanne Baptista nemo est.* Hinc illud in Ecclesiae hymnis: *Maxime vatum.*

δὲ ἐν ταὐτῷ τὸν γεγενημένα ἀφωνίας ἀπήλλαξας, καὶ προφητείας ἠξίωσας· ὁ γὰρ πρὸ βραχέος ἄφωνος, ἁγίου πνεύματος πλησθεὶς, φόδην ἡμῖν ὑπηγόρευσεν, ἣν μικρὸν ὑπαλλάξας εἰς εὔκαιρον ἀνακρούσομαι· ὁ μὲν γάρ φησιν· εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ· ἐγὼ δέ φημι· εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

phetiae munere dignum effecisti. Qui enim paulo ante mutus erat, repletus Spiritu Sancto canticum nobis modulatus est, quod paululum immutans, opportune recantabo. Ille enim dicit *a* : *Benedictus Dominus Deus Israel;* ego autem dico : Benedictus Deus Christianorum : ipsi gloria in saecula saeculorum. Amen.

a Luc. I, 68.

IN HOMILIAM S. SOPHRONII

PRAEFATIO

Quo loco habenda S. Sophronii scripta § I. - Homilia, quae nunc editur, nulli ex eiusdem opusculis secunda censeri debet § II, III. - Indicia, quae hanc homiliam certum Sophronii foetum evincunt § IV. - Quandonam homilia habita fuerit § V.

I. Quod Sophronii Hierosolymitani egregium hoc in Deiparae laudem opusculum nancisci datum mihi fuerit, inventumque e tenebris in publicam lucem producere, idque iis temporis adiunctis praestare, quum immaculatae beatissimae Virginis conceptu inter eas veritates, quae fide tenendae sunt, per solemne Ecclesiae iudicium asserto, eiusdem augustae Reginae ac Dominae nostrae gloria clarioribus nitet radiis, atque uberiori lucis suae suavitate universum orbem exhilarat; habeo enimvero, cur ipse mihi maximopere gratuler. Et sane dum praeclarissimum illud ecclesiasticae eruditionis lumen, Angelum Maium, cerno, eo maxime curas suas contulisse, ut [1] universim quidem patriar-

---

1 Vid. *Praefat.* ad Tom. X *Spicilegii Romani* § VI, pag. VI.

charum, qui orientales sedes tenuerunt, scripta rimaretur, prorsus autem singulari studio, si quae reperiri adhuc possent operum S. Sophronii reliquiae, inquireret; dum eumdem eximium virum cerno, tantum sancto huic Doctori detulisse, ut vehementer doleret [1], tum quod quae edita sunt eiusdem scripta, nondum in tanto typorum usu collecta essent et idoneo voluminis apparatu coniunctim edita, tum quod complura alia in codicibus mss. ad nostros usque dies indecore prorsus retinerentur; dum cerno denique Sophroniana quaeque tanto in pretio apud eum fuisse, ut vix dum reperta in mss. codicibus avidissime arripuerit, ac vulganda censuerit tum Historiam SS. Cyri et Ioannis [2], utut nihil, praeter horum SS. Martyrum laudationem ac miracula ad ipsorum sepulchrum perpetrata, contineat, tum Triodium [3], quamquam hoc idem, sin minus integrum, plurima tamen ex parte in communi Graecorum Triodio iam prostaret, tum binas homilias, in SS. Apostolos Petrum ac Paulum alteram, quam necdum editam existimavit [4], alteram in S. Domini Praecursorem [5], et cum his quaecumque demum reperit eiusdem auctoris scriptiones aut scriptionum nactus est fragmenta [6]; curnam ipse non existimaverim, sane pretiosam ad

---

1 Vid. *Praefat.* ad Tom. X *Novae Collectionis Veterum Scriptorum* § XVI, pag. 24.

2 In Tom. III *Spicilegii Romani.*

3 *Spicileg. Romani* Tom. IV.

4 *Vet. Script. Nova Collect.* Tom. X pag. XXV: nil porro mirum, quod hanc homiliam inde ab anno 1666. interprete Iohanne Francisco Albano, Clemente dein huius nomine undecimo Romano Pontifice, Romae excusam fuisse, eruditissimum virum latuerit, quando id ipsum generatim scriptores historiae litterariae latuit: latendi autem causa haud obscura est, quod nempe opusculum ne vicenis quidem pagellis constans, atque ab adolescente septemdecim vix annos nato vulgatum, non eam de se famam potuit excitare, quae extra Urbis moenia longe lateque pervolitaret; unde factum est, ut cito in tenebras, e quibus emerserat, remeaverit, et aegre aliquod eiusdem exemplar in bibliothecarum Urbis miscellaneis reperire liceat.

5 *Spicilegii Romani* Vol. IV.

6 In Tomi X *Novae Collect. Vet. Script.* pag. XXXI habes Sophronii Troparium, in *Praef.* Tom. III *Spicilegii Romani scriptiunculam de pec-*

manus mihi delatam esse margaritam, quum luculentissimam hanc S. Doctoris *in Annunciationis mysterium* homiliam adipisci fortunate contigit?

II. Videlicet si Eminentissimo, quem laudo, viro tamquam de inventa gemma gratulari sibi licuit [1], cum primum ipsi in Vaticano codice homilia occurrit, quae est in SS. Petrum ac Paulum; nae nobis pari aut fortasse etiam potiori iure de ea, quae modo offertur in Deiparae Annuntiationem, gratulationis argumentum praebetur. Si quaeras enim, quid tandem adeo singulare praeferant Sophroniana, quod tanto sapientissimi Maii studio excitando par foret, ex huius ad Sophronii elucubrationes sive praefationibus sive scholiis disces facile, id non modo praeclaris s. Patriarchae pro Ecclesia gestis, laboribusque adversus haereses, acephalorum praesertim ac monothelitarum, exantlatis tribuendum esse, sed potissimum penitissimae planeque eximiae eius in sacris dogmatibus scientiae deberi, ut propterea et *sapientissimum* eum a S. Confessore Germano appellatum esse [2], ac de eius scriptis verissime dictum comperiamus, quod oecumenicum VI Concilium [3], de synodicis eiusdem litteris affirmavit, eas se *pro orthodoxis habere, et tamquam sanctae catholicae et apostolicae Ecclesiae perutiles suscipere*; quodque de ipsis litteris pronunciavit in sua Bibliotheca [4] Photius, ipsas scilicet *orthodoxam sententiam accurate expositam exhibere, et sacrorum dogmatum doctrinam minime vulgarem praeferre.*

III. Atqui si accurata ac luculenta divinorum dogmatum enucleatio ac propugnatio potissima ratio haberi debet, quae Sophronii nobis opuscula commendet; profecto nihil haesitans affirmaverim, post synodicam eiusdem epistolam a Patribus Con-

---

catorum confessione, in IV Tomo mutilum *Tractatum de re liturgica*, et in eiusdem Tomi *praefatione* (pag. VIII) fragmentum *de laude virginitatis.*

1 Vid. *Praefat.* ad Tom. XVI *Nov. Collect.* V. S. § XVI.

2 *S. German. de Haeresib. et Synodis* n. 39, apud Maium *Spicil. rom.* Tom. VII pag. 52.

3 *Act.* XIII.

4 *Cod.* 230.

cilii VI oecumenici probatam aeque ac laudibus cumulatam, vix aliud eius opusculum promi posse, quod cum hac, quam modo edimus, homilia comparandum videatur. Et sane quamquam prolixa haec oratio in mysterio Virginis ab Angelo salutatae explanando et celebrando proprie versetur; tamen vel in ipsis eius initiis, occasione sibi consulto comparata ex illa, quam tertio repetit, laeti nuntii proclamatione, catholicam de sacrosancto augustissimae Triadis mysterio doctrinam proponendam explicandamque assumit; idque tam late decem paragraphis prosequitur, ut hac tractatione veluti altera ex praecipuis orationis partibus absoluta, in codicibus tum Viennensi Caesareo tum Coisliniano ad oram libri adnotata ea verba invenias, τέλος τῆς θεολογίας, *finis theologiae*, tractationis scilicet de S. Triadis mysterio. Ibi autem cernere est Sophronium non modo purissimos doctrinae catholicae latices adversus veteres Sabellianorum, Arianorum, ac Pneumaticorum errores promentem, sed et novas exagitantem impietates acephalorum ac theopaschitarum, qui, duce Petro Gnapheo, trisagium hymnum corrumpentes, atque omnia sua deque miscentes, crucis praedicationem ad augustissimam Trinitatem stulte transferebant. Ubi vero proprium homiliae argumentum pertractandum aggreditur, praeter eximia illa, quae sive de primaeva creati hominis conditione, sive de funestissimo humani generis lapsu, sive de misericordissimo Dei prostratum hominem erigentis consilio scribit, de ipso incarnationis dominicae mysterio tam dilucide et praeclare doctrinam Ecclesiae adversus omnigenas haereses explanat, ut tantum non illis ipsis synodicis litteris, quas a synodo sexta collaudatas diximus, comparari hoc opusculum possit. His porro omnibus fac insuper illa addas plane splendidissima, quae salutationem Angelicam explanans de celsissimis beatae Deiparae praerogativis mira tum pietate tum sapientia tradit, quaeque frustra in aliis, quae nobis supersunt, eiusdem scriptis requiris; et exinde plane colliges, quam merito hoc opusculum praestantissimum haberi possit *ex paucis illis* (ut cum Baronio [1] loquar) *quae*

1 Ad ann. 636. n. V.

ubis superarunt, nobilissimi huius et divinitus afflati ingenii monumentis, cuius *doctrina egregia et eloquentia* promeruerunt, *ut plane inter nobiliores Orientalis Ecclesiae magistros censeatur adnumerandus.*

IV. Caeterum sincerum magni Sophronii foetum hanc homiliam habendam esse, argumenta suadent extrinseca iuxta atque intrinseca. Et extrinsecum quidem indicium sufficiens suppeditat manuscriptorum codicum auctoritas. Sophronii enim nomine oratio inscripta reperitur 1. in exemplari, quod penes se habuisse testatur Michael de Quien [1]; 2. in Coisliniano codice CCLXXIV (qui nunc in parisiensi imperiali bibliotheca asservatur), e quo et apographum, quod nunc edimus, desumptum est; 3. in codice 3383 bibliothecae Bodleianae in mss. eodd. Ioannis Seldeni codice 53 n. 7., prouti scribit Casimirus Oudinus [2]; 4. in ms. codice inter graecos historicos nunc CXXVIII (Lambecio vero XXXIX) Bibliothecae Caesareae Vindobonensis, licet non integra ibi oratio, sed quaedam tantummodo exhibeantur excerpta; et haec quidem ad eam homiliam pertinere, quam hic edimus, certo licuit argumento nosse, postquam vir eximius Fridericus Pilat pro sua humanitate aliquot ex iis excerptis exscribenda et transmittenda ad me curavit: pro quo atque aliis in me beneficiis gratissimum ipsi me profiteor; 5. in codicibus, qui apud schismaticos graecos servantur; unde Nicodemus monachus in Heortodromio [3] et orationem ipsam Sophronii esse ex auctoritate codicum in variis monasteriis, quae ibi recenset, existentium expresse affirmat [4], et plura dein fragmenta ex ipsa in decursu exscribit. Porro cum hisce testibus nemo contradicat; nam nullus allegatur codex, qui eamdem orationem alii, quam magno Sophronio Hierosolymitano episcopo, tribuat, neque ullus exstat inter viros eruditos, qui eiusdem homiliae mentionem iniecerit, deque eius auctore dubium aut con-

---

1 *In not. ad* § XII. *Homiliae S. Iohannis Damasceni in Sabbatum Sanctum*, Damasc. Opp. Tom. II pag. 820.

2 *Comment. de Scriptor. Eccles.* ad ann. 630, Vol. I, col. 1606.

3 Εορτοδρόμιον ἤτοι ἑρμηνεία εἰς τοὺς ἁγιαδικοὺς κανόνας κ. τ. λ. Venet. 1836.

4 Pag. 208. *in not. ad prolegom. canon. in Annuntiationem.*

troversiam aliquam moverit; ex criticae artis regulis apud omnes receptis ratum esse exploratumque debet, homiliam Sophronio abiudicari nullo modo posse.

Huc accedunt argumenta intrinseca; quaecumque enim in homilia demum inspicias, nihil invenies, quod non plane Sophronio congruat. Convenit ratio styli; eadem quippe hic, atque in aliis eiusdem elucubrationibus, eloquentiae vis, iidem amplificandae et exornandae orationis modi, eadem illa in dicendo facundia, ut prolixiores luxuriantesque saepe occurrant periodi [1]. Congruit ratio sententiarum; non modo enim iidem eximiae pietatis sensus, eadem affectuum vehementia, idemque relucet omnigenae doctrinae apparatus; verum etiam eaedem prorsus sententiae iisdemque fere verbis prolatae: eaedem in sacris dogmatis proponendis atque explicandis formulae, eadem denique vel in rebus minus obviis usurpata argumenta [2]. Convenit singulare illud Sophronii studium nullam praetermittendi, imo nullam non accersendi occasionem sinceras Ecclesiae doctrinas inculcandi, adversasque haereses redarguendi [3]. Convenit denique ratio errorum, quos frequentius homiliae auctor exagitat,

1 Exempla eiusmodi periodorum ut aliquot innuam, fac videas § I *homiliae in SS. Apostolos Petrum et Paulum* (N. *Collect. Vet. Script.* Tom. X, pag. XXIX) tum § 15 *Sermonis in laudem SS. Cyri et Iohannis* (*Spicil. Rom.* Vol. III, pag. 37-41), ubi unica periodus quatuor implet pagellas.

2 Manifesto id apparet ex collatione eorum locorum, quae in hac homilia vel de S. Trinitate vel de Incarnatione agunt, cum litteris eiusdem Synodicis. Item quod in hac homilia (§ XLIV) legis, Deum voluisse, dum nasceretur, matrem intactam servare, ut exinde sua evinceretur divinitas, illud ipsum reperies cum *in homilia in Christi natale* (Bibl. PP. Lugd. Tom. XII pag. 208), tum in eiusdem oratione in *occursum Domini* (§ 8 apud Bollandianos Febr. Tom. I, pag. 276).

3 Exempla habes tum in exordio *homiliae in SS. Apostolos Petrum et Paulum*, ubi omnino praeter orationis scopum doctrinam inculcat de duabus Christi naturis, tum *in Sermone in occursum Domini*, in quo et illud animadversione dignum, quod cum diutius iam et pluries (§ 6, 8, 9, et 11) adversus haereses tum Nestorii tum Eutychis et acephalorum verba fecisset, tamen denuo (§ 22.) duas Christi naturas praedicandi occasionem capit ex duabus volucribus, quae tunc oblatae dicuntur (apud Bolland. l. c. pag. 272).

nestorianorum scilicet, et potissimum eutychianorum ac polycephalae (ut ipse vocat) acephalorum sectae. Id enim et aliis Sophronii scriptis commune est, aetatique Sophronii ita est proprium, ut prorsus nefas sit, in alia tempora hanc orationem transferre.

V. Quod vero in hac homilia Sophronius ne verbum quidem iniecerit, quod ad monothelitarum errores referri queat; Michael Le Quien potius quam inde concluderet, homiliam alteri scriptori tribuendam, maluit affirmare [1], id a litteris Honorii Romani Pontificis, qui ea de controversia silentium indixisset, repetendum esse. At nihil opus est eiusmodi hypothesi; fieri enim potuit, ut Sophronius hanc orationem haberet, antequam in episcopum Hierosolymitanum eligeretur, ac proinde antequam Cyrus Alexandrinus ac Sergius Constantinopolitanus venenum haereticum aperte disseminassent. Imo aliquod eius rei indicium in ipsa homilia non deest, ubi [2] se Sophronius ἐλαχίστου titulo designat, qui sane in concione ad populum habita, monachi potius, quam episcopi conditioni congruit. Sed et illud praetereundum non est, monumenti illius, quod silentium Sophronio indictum ab Honorio tradit, epistolae scilicet eiusdem Honorii, quae in sexta Synodo lecta perhibetur, non satis firmam esse fidem [3]. Addiderim ulterius, etsi sua illi Honorii epistolae fides constaret, tamen ne hac quidem ratione quaestionem solvi, cur Sophronius doctrinam de duplici Christi Domini voluntate et operatione in ea homilia prorsus tacitus praetermiserit. Narrat enim epistola, illud seu consilium seu praeceptum silentii de una vel duplici Christi voluntate servandi Sophronio transmissum ab Honorio fuisse per Stephanum Dorensem, quem Sophronius ipse propter eamdem Monothelitarum causam Ro-

---

1 Loc. sup. cit.

2 § XLVIII.

3 In Romano nostro Collegio haec propugnata est thesis: *Quae feruntur mutuae Honorii ac Sergii epistolae, eas aut conflictas aut saltem interpolatas habendas esse affirmamus.* De quo quidem argumento nonulla aliquando me editurum confido. Illud unum hic praemoneo, momenta, quae in hanc me sententiam impulerunt, alia esse ac hypothesim, quam de interpolatis Synodi VI actis Emus Baronius propugnavit.

troversiam aliquam moverit; ex criticae artis regulis apud omnes receptis ratum esse exploratumque debet, homiliam Sophronio abiudicari nullo modo posse.

Huc accedunt argumenta intrinseca; quaecumque enim in homilia demum inspicias, nihil invenies, quod non plane Sophronio congruat. Convenit ratio styli; eadem quippe hic, atque in aliis eiusdem elucubrationibus, eloquentiae vis, iidem amplificandae et exornandae orationis modi, eadem illa in dicendo facundia, ut prolixiores luxuriantesque saepe occurrant periodi [1]. Congruit ratio sententiarum; non modo enim iidem eximiae pietatis sensus, eadem affectuum vehementia, idemque relucet omnigenae doctrinae apparatus; verum etiam eaedem prorsus sententiae iisdemque fere verbis prolatae: eaedem in sacris dogmatis proponendis atque explicandis formulae, eadem denique vel in rebus minus obviis usurpata argumenta [2]. Convenit singulare illud Sophronii studium nullam praetermittendi, imo nullam non accersendi occasionem sinceras Ecclesiae doctrinas inculcandi, adversasque haereses redarguendi [3]. Convenit denique ratio errorum, quos frequentius homiliae auctor exagitat,

1 Exempla eiusmodi periodorum ut aliquot innuam, fac videas § 1 *homiliae in SS. Apostolos Petrum et Paulum* (N. *Collect. Vet. Script.* Tom. X, pag. XXIX) tum § 15 *Sermonis in laudem SS. Cyri et Iohannis* (*Spicil. Rom.* Vol. III, pag. 37-41), ubi unica periodus quatuor implet pagellas.

2 Manifesto id apparet ex collatione eorum locorum, quae in hac homilia vel de S. Trinitate vel de Incarnatione agunt, cum litteris eiusdem Synodicis. Item quod in hac homilia (§ XLIV) legis, Deum voluisse, dum nasceretur, matrem intactam servare, ut exinde sua evinceretur divinitas, illud ipsum reperies cum *in homilia in Christi natale* (Bibl. PP. Lugd. Tom. XII pag. 208), tum in eiusdem oratione in *occursum Domini* (§ 8 apud Bollandianos Febr. Tom. I, pag. 276).

3 Exempla habes tum in exordio *homiliae in SS. Apostolos Petrum et Paulum*, ubi omnino praeter orationis scopum doctrinam inculcat de duabus Christi naturis, tum *in Sermone in occursum Domini*, in quo et illud animadversione dignum, quod cum diutius iam et pluries (§ 5, 8, 9, et 11) adversus haereses tum Nestorii tum Eutychis et acephalorum verba fecisset, tamen denuo (§ 22.) duas Christi naturas praedicandi occasionem capit ex duabus volucribus, quae tunc oblatae dicuntur (apud Bolland. l. c. pag. 272).

nestorianorum scilicet, et potissimum eutychianorum ac polycephalae (ut ipse vocat) acephalorum sectae. Id enim et aliis Sophronii scriptis commune est, aetatique Sophronii ita est proprium, ut prorsus nefas sit, in alia tempora hanc orationem transferre.

V. Quod vero in hac homilia Sophronius ne verbum quidem iniecerit, quod ad monothelitarum errores referri queat; Michael Le Quien potius quam inde concluderet, homiliam alteri scriptori tribuendam, maluit affirmare [1], id a litteris Honorii Romani Pontificis, qui ea de controversia silentium indixisset, repetendum esse. At nihil opus est eiusmodi hypothesi; fieri enim potuit, ut Sophronius hanc orationem haberet, antequam in episcopum Hierosolymitanum eligeretur, ac proinde antequam Cyrus Alexandrinus ac Sergius Constantinopolitanus venenum haereticum aperte disseminassent. Imo aliquod eius rei indicium in ipsa homilia non deest, ubi [2] se Sophronius ἐλαχίστου titulo designat, qui sane in concione ad populum habita, monachi potius, quam episcopi conditioni congruit. Sed et illud praetereundum non est, monumenti illius, quod silentium Sophronio indictum ab Honorio tradit, epistolae scilicet eiusdem Honorii, quae in sexta Synodo lecta perhibetur, non satis firmam esse fidem [3]. Addiderim ulterius, etsi sua illi Honorii epistolae fides constaret, tamen ne hac quidem ratione quaestionem solvi, cur Sophronius doctrinam de duplici Christi Domini voluntate et operatione in ea homilia prorsus tacitus praetermiserit. Narrat enim epistola, illud seu consilium seu praeceptum silentii de una vel duplici Christi voluntate servandi Sophronio transmissum ab Honorio fuisse per Stephanum Dorensem, quem Sophronius ipse propter eamdem Monothelitarum causam Ro-

---

1 Loc. sup. cit.

2 § XLVIII.

3 In Romano nostro Collegio haec propugnata est thesis: *Quae feruntur mutuae Honorii ac Sergii epistolae, eas aut conflictas aut saltem interpolatas habendas esse affirmamus.* De quo quidem argumento nonulla aliquando me editurum confido. Illud unum hic praemoneo, momenta, quae in hanc me sententiam impulerunt, alia esse ac hypothesim, quam de interpolatis Synodi VI actis Emus Baronius propugnavit.

mam ad Honorium miserat. Porro plane incertum est, an reditum Stephani tamdiu Sophronius adhuc vixerit, ut dein l homiliam in Virginis Annuntiationem habere potuerit [1].

---

1 Unicum homiliae exemplar habere ad manus licuit, e Coislin codice, ut dixi, diligentissime exscriptum. Cum tamen nonnulla exc e codice Caesareo Vindobonensi receperim, alia vero fragmenta apuc codemum monachum repererim, variantes lectiones, quas collation stituta deprehendi, subinde adnotabo.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ,

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ 1.

Εὐλόγησον πάτερ.

I. Εὐαγγέλια, ἀδελφοὶ, εὐαγγέλια, καὶ πάλιν ἐρῶ, εὐαγγέλια· οὐχ ὅτι πάντων εὐαγγελίων ἐστὶν ὑψηλότερα, θειότερά τε καὶ κομψότερα, καὶ ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς ἐξοχώτερα· οὐδ' ὅτι ὡραῖόν με τὸν αὐτῶν ἀποδείκνυσιν ἄγγελον, καὶ ὡραίους μου τοὺς ᾠδας ποιεῖ καὶ ἐργάζεται· ἀγαθῶν γὰρ ἁπάντων ἐστὶν ἀγαθώτερα, καὶ χρη-

1 Sermonis huius excerptis in Vindob. Caes. codice sequens titulus praefigitur: Τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου ἱεροσολύμων Κυρίου Σωφρονίου ἐκ τοῦ εἰς εὐαγγελισμὸν λόγου. Ἐκ περικοπῆς τὸ μέγιστον ὧδε ἡ Θεολογία.

SANCTI HIEROSOLYMORUM PATRIARCHAE SOPHRONII

SERMO IN ANNUNTIATIONEM SANCTISSIMAE DEIPARAE.

Benedic Pater.

I. Bonum nuntium, fratres, bonum nuntium: dicam etiam tertio, bonum nuntium; non modo quia laetis quibusque nuntiis sublimius hoc est, divinius, et praeclarius, atque ob incomparabiles excellentias eminentius; neque modo quia me, qui illud ipsum affero, iucundum visu exhibet, meosque pedes tum

στῶν ἁπάντων χρηστότερα, καὶ πάντων θαυμασίων θαυμασιώτερα, καὶ πάντων συμπαθῶν συμπαθέστερα, καὶ φοβερῶν ἁπάντων καὶ φρικτῶν φοβερώτερά τε καὶ φρικτότερα· ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς μακαρίας καὶ ἀρχικῆς Τριάδος τρισσούμενα τὴν ὑπερτάτην δηλοῖ καὶ θείαν ἀρίθμησιν. Ἅπαν γὰρ τὸ ἐν ἱεροῖς καὶ θείοις τρισσούμενον δόγμασιν, ἢ καὶ θεοσόφοις κηρύγμασι, καὶ σεπτοῖς ἀπαγγέλμασι, τιμὴ τῆς μακαρίας Τριάδος ὁρίζεται, Πατρός φημι, καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· ἥτις καὶ Τριάς ἐστι, καὶ μονὰς κατοπτεύεται· καὶ μονάς ἐστι, καὶ Τριὰς ἐξευρίσκεται· τὸ μὲν ταῖς τρισσαῖς ὑποστάσεσι, τὸ δὲ τῇ μιᾷ καὶ μόνῃ θεότητι, ἤγουν οὐσίᾳ καὶ φύσει.

II. Μία γὰρ τῆς ὑπερουσίου καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος ἡ οὐσία κηρύττεται, ὡς εἰς μίαν καὶ μόνην ἀναγομένης θεότητα. Διὸ καὶ τὸ ὁμοούσιον, τό τε συγγενὲς καὶ ὁμόφυλον, ἀῤῥαγὲς ἔχει καὶ στερ-

---

adspectu tum re ipsa efficit speciosos [a], quandoquidem et quovis bono melius idem est, et quavis re utili utilius, et universis mirabilibus admirabilius, et omnibus misericordiae divitiis miseratione locupletius, atque venerandis omnibus ac tremendis venerandum magis ac magis tremendum; verum etiam quia tertio repetitum sublimissimum illum ac divinum beatae et principantis Trinitatis numerum declarat. Omnia enim quaecumque in sacris divinisque dogmatibus, sive etiam in divinioris sapientiae praedicationibus, augustisque enunciationibus tripliciter efferuntur, in gloriam deputantur beatissimae Trinitatis, Patris, inquam, et Filii, et Spiritus Sancti; quae et Trinitas est, et unitas cognoscitur; et unitas est, et Trinitas deprehenditur; hoc quidem propter tres hypostases; illud vero propter unam solamque divinitatem, substantiam nempe atque naturam.

II. Supersubstantialis enim, omnisque vitae auctricis Trinitatis una praedicatur substantia, utpote quae in unam solamque adunatur divinitatem. Quamobrem tum substantiae, tum essentiae, tum naturae integra manet unitas, stabilisque atque indi-

[a] *Rom.* X, 15.

ρὸν καὶ ἀσκέδαστον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀπλήθυντον. Ἡ γὰρ ἁγία Τριὰς, ἡ πάντων κρατοῦσα τῶν ὄντων καὶ ἄρχουσα, καὶ πάντων κτιστῶν βασιλικῶς καὶ θείως δεσπόζουσα, ἀριθμεῖται μὲν ταῖς ἑαυτῆς ὑποστάσεσι· Τριὰς γάρ ἐστι καὶ πιστεύεται· τῇ δὲ οὐσίᾳ καὶ φύσει, ὡσαύτως δὲ καὶ θεότητι, πάσης κρείττων ἐστὶν ἀριθμήσεως. Οὐ γὰρ πρὸς τριαδικὴν ἐξαριθμησιν καὶ κατ' οὐσίαν ἐκφέρεται· ἐπειδὴ τῶν προσωπικῶν ἑαυτῆς ὑποστάσεων πεπείραται τρισσὸν τὴν ἀρίθμησιν. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ μεριστὴ ταῖς ὑποστάσεσι δείκνυται, καὶ μένει κατὰ τὴν φύσιν ἀμέριστος, καὶ τοῖς προσώποις διαιρετὴ

---

visa, imo vero et multiplicationis expers. Etenim sacrosancta illa Trinitas, quae exstantia omnia potestate sua continet et moderatur, et creatis universis regali divinoque dominatur imperio, numerum quidem quoad suas ipsius personas admittit; quippe Trinitas est et creditur: quoad substantiam vero, naturamque iuxta ac divinitatem, omnem superat numerationem. Neque enim, quamvis personalium sui ipsius hypostaseon ternario polleat numero, idcirco ad ternarium numerum quoad substantiam quoque se protendit. Propterea et distinctionem praefert [a] in hypostasibus; et dum indistincta manet in natura, in personis

a Ne, quaeso, ianseniani existiment, praeformatam heic a S. Sophronio fuisse eam loquendi formulam, quae, uti in dogmatica Constitutione - *Auctorem Fidei* - inquit s. m. Pius VI, *facile rudes praesertim et incautos in fraudem impellere valet*, quippe quae tradens, *Deum in tribus personis distingui, vi verborum hoc erroris periculum* subinfert, *ut Essentia Divina distincta in personis putetur*. Subiectum enim, quod in hoc Sophronii loco et *distinctionem praeferre* dicitur, et *distinctum quoad personas* praedicatur, et *distinctionem obtinere* perhibetur, non est *Natura* aut *Essentia Divina*, sed sacrosancta atque adoranda *Trinitas*. Eam autem Apostolicae Constitutionis sententiam nunc meminisse haud inutile visum fuerit, quando formulam illam loquendi, quam SS. Pontifex graviori potius imprudentiae quam pravo inconditae illius turbae Pistorii congregatae animo tribuere maluit, recentius in libris vernacula lingua conscriptis et magna praeterea laude cumulatis et semel et iterum usurpatam rursus non sine dolore reperimus.

καταγγέλλεται. Ἰδία γὰρ τούτων ἕκαστον φαίνεται, καὶ τὴν φύσιν ἀδιαίρετος. Ὅθεν καὶ παράδοξον ἀληθῶς καὶ κατάπληκτον τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἕνωσιν κέκτηται· ὅτι μήτε διὰ τὸ ἓν, ὅπερ ἡ φύσις ἐστὶν, ἀναχέεται καὶ πρὸς μίαν ἐλαύνει καὶ μόνην [1] ὑπόστασιν· οὔτε διὰ τὰ τρία, ἐκφύλως καὶ παντελῶς διατέμνεται, ἅπερ πρόσωπά ἐστιν ἐνυπόστατα· ἀλλ' ἔστιν ἀῤῥαγὲς καὶ ἀμέριστον, καὶ πάντα μερισμὸν καὶ συζυγίαν ἀρνούμενον.

III. Τοῦτο γὰρ καὶ τὸ θαυμαστὸν αὐτῆς ἐστι καὶ φρικτότατον, ὅτι ἓν καὶ ταὐτὸν κατὰ τὴν φύσιν ὑπάρχουσα, καὶ Θεὸς εἷς καὶ θεότης μία τυγχάνουσα, τρία τοῖς προσώποις εὑρίσκεται, οὐ τὴν φύσιν ἢ τὴν θεότητα τέμνουσα, ἀλλὰ τὰς ἑαυτῆς ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα εἰς ἀριθμησιν οὐ συγχεομένην εὐρύνουσα. Ὥσπερ γάρ ἐστι Θεὸς ὁ πατὴρ, οὕτω Θεὸς ὁ Υἱὸς, οὕτω Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ καθὸ μὲν Θεὸς ἕκαστον λέγεται, μίαν τῶν τριῶν προσώπων

1 Cod. repetit μίαν: at loca similia palam faciunt, legendum μόνην.

---

distincta praedicatur. Quoad hasce enim singulas distincta, quoad naturam vero indiscreta apparet. Exinde ratione plane mirabili ac stupenda distinctionem pariter obtinet atque unitatem; quoniam neque propter id, quod unum est, naturam scilicet, confunditur, adeo ut in unam quoque ac solam coarctetur personam; neque iterum propter eas, quae tres sunt, personas inquam subsistentes, in diversa ac prorsus seiuncta discinditur; sed unum illud integrum manet et indivisum, omnemque disiunctionem pariter ac compositionem respuens.

III. Est enim hoc ipsum in Trinitate mirabile ac stupendissimum, quod quamvis unum sit atque idem secundum naturam, et Deus unus sit, atque una Divinitas; tria tamen in personis invenitur; non quasi natura ipsa seu deitas dividatur, sed quia in suis ipsius hypostasibus ac personis in numerum confusionis omnis expertem dilatatur. Quemadmodum enim Deus est Pater, sic Deus est Filius, itemque Deus est Spiritus Sanctus. Et quatenus eorum unusquisque dicitur Deus, unicam

τὴν οὐσίαν παρίστησι· καθὸ δὲ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα παναγιον, ταῦτα γὰρ τῶν τριῶν προσώπων καὶ τῶν τριῶν ἀληθῶς αὐτῆς ὑποστάσεων ἀκριβῶς ἐστι τὰ ὀνόματα, εἷς ἀλλήλων ἡ μακαρία αὐτὴ Τριὰς ἄνευ μερισμοῦ διαστέλλεται φύσεως, τρία ὄντως ἐστὶ καὶ πιστεύεται, καὶ ὑπὸ πάντων πιστῶν, καὶ τῶν οὐρανίων τε καὶ ἀκράτων δυνάμεων, μεγαλοφώνως κηρύττεται καὶ δεξάζεται, ἐν τρισὶ μὲν ἁγιασμοῖς ἀνυμνούμενα, εἰς μίαν δὲ συνιόντα φυσικὴν κυριότητα. Ἅγιος γὰρ, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαὼθ, τὰ ἑξαπτέρυγα Σερα-

---

praefert trium personarum substantiam; quatenus autem Pater, et Filius, et Sanctissimus Spiritus (haec enim trium personarum ac vere trium ipsius hypostaseon proprie sunt nomina [a], quibus beata Trinitas quoad personas ad invicem sine divisione naturae distinguitur), tres vere sunt et creduntur, et a fidelibus universis, itemque a caelestibus atque invisibilibus Virtutibus, magna voce celebrantur, et glorificantur, hinc terno sanctitatis praeconio collaudatae, hinc vero una naturalis dominationis praedicatione coadunatae. Namque [b] *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus exercituum*, clamaverunt sex alas habentia Seraphim [c],

a Ταῦτα γὰρ τῶν τριῶν προσώπων καὶ τῶν τριῶν . . . ὑποστάσεων ἀκριβῶς ἐστι τὰ ὀνόματα. *Haec enim, proprie et accurate loquendo, nomina sunt trium personarum, triumve hypostaseon.* Ita Sophronius; et ex hisce quoque confirmatur quam merito s. m. Pius VI. in dogmatica Constitutione - *Auctorem fidei* - notaverit inscitiam pistoriensis conciliabuli ita de hac re statuentis, perinde ac exactior loquendi forma postularet, ut augustissimae Triadis personae appellarentur *Pater, Verbum, Spiritus Sanctus*, minus vero exacte denominarentur *Pater, Filius, et Spiritus Sanctus.* Porro si hac mere de causa, Apostolicae quidem Sedis iudicio, pistoriense conciliabulum reprehensione non caruit; quid vero sentiendum de recenti illa falsi nominis scientia, quae (uti legimus in Petri Leroux ἐγκυκλοπαιδείᾳ Cap. 8.) loquendi formam aeque atque ipsam dogmatis substantiam inscite iuxta ac perverse corrumpens, sanctissimae Triadis mysterium ita exhibet, ut personae Patris locum teneat *realitas entis*, locum Filii *entis idealitas*, *amor* vero locum Spiritus sancti sibi vindicet?

b *Is.* VI, 3.

c *Ibid.* v. 2. *Seraphim stabant super illud: sex alae uni, et sex alae alteri.*

σκοντες, καὶ πάλιν εὐαγγέλια κράζοντες, κἀνθάδε τῆς μακαρίας τὴν τιμὴν εἰσάγοντες Τριάδος, κἂν μὴ τριαδικὸς ὁ λόγος, ἀλλ' οἰκονομικὸς, τοῦ ἑνὸς τῆς αὐτῆς πανσέπτου Τριάδος καθέστηκε, καὶ μόνην ἡμῖν εὐαγγελίζεται τοῦ λόγου τὴν ἄφιξιν. Καλὸν γάρ ἐστι, καὶ πᾶσι πιστοῖς προσφιλέστατον, τὸ ἐν [1] ἑκατέροις ἀγγέλλειν ἑκάτερα, καὶ ἀσύγχυτον τηρεῖν ἑκατέρων τὴν δήλωσιν, τοῦτ' ἔστι κἂν τοῖς οἰκονομικοῖς κελαδήμασι λόγους τριαδικοὺς ἐξαγγέλλεσθαι, κἂν τοῖς τριαδικοῖς ἤγουν θεολογικοῖς ἐξαγγέλμασι τὰ οἰκονομικὰ προσφέρεσθαι ῥήματα· ἐπειδὴ καὶ τῆς Τριάδος εἷς ὁ λόγος γνωρίζεται, ὁ τὴν οἰκονομίαν ὑπελθὼν τὴν ἀνθρώπειον, καὶ σώσας ἅπαν ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων τὸ φύραμα· διεσταλμένοις μέντοι καὶ ἰδιοτρόποις νοήμασιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προσρήμασιν, ἵνα μή τις ἐντεῦθεν φύρμὸς καὶ ἀνάχυσις τίκτηται τῶν τε θεολογικῶν καὶ τριαδικῶν προσκηρύξεων,

1 Cod. ἑν.

---

tertio repetimus, *bonum nuntium*, clamantes, *bonum nuntium*, atque iterum *bonum nuntium*, ingeminantes, beatae scilicet Trinitatis honorem huc quoque inferentes, etiamsi sermo, non quidem ad Trinitatem sed ad dispensationem spectans, circa alteram summae ipsius adorandae Trinitatis personam versetur, nobisque solum Verbi adventum annuntiet. Opportunum enim, cunctisque gratissimum contingit fidelibus, quod utrobique utriusque mentio iniiciatur, et simul inconfusa servetur utriusque explicatio, videlicet quod et ea, quae pertinent ad Trinitatem, memorentur, cum de dispensatione disseritur, et rursus laudationibus theologicis, seu circa Trinitatem versantibus, nonnulla de dispensatione subinferantur (quandoquidem et unus esse de Trinitate Verbum dignoscitur, qui humanam dispensationem in se suscepit, totamque nostram, hominum scilicet, massam salvam fecit); diversis tamen et cuique propriis (id fiat) conceptibus iuxta atque invocationibus, ut ne qua scilicet, propter Dei ac Verbi ad nos miseros descensum, permixtio inde et confusio pariatur praedicationum tum earum, quae ad Theologiam atque

τῶν τε οἰκονομικῶν καὶ ἑτεροίων προσρήσεων, διὰ τὴν τοῦ λόγου καὶ Θεοῦ πρὸς τοὺς ταπεινοὺς ἡμᾶς συγκατάβασιν.

V. Ἐλαυνέσθωσαν γοῦν ταύτης ἡμῶν τῆς ἱερᾶς πανηγύρεως, Σαβέλλιοι, Μάρκελλοι, Ἄρειοι, Εὐνόμιοι, Εὐδόξιοι, Ἀστέριοι, καὶ ὅσοι τούτοις εἰσὶν ὅμοιοι, καὶ τὴν ἀθεΐαν ὁμόθρησκοι, οἱ τῆς θεολογίας τοὺς λόγους τοῖς τῆς οἰκονομίας συμφύροντες δόγμασι, καὶ ὑφ' ἑαυτῶν συμφυρόμενοι καὶ συγχέμενοι, καὶ τἀληθὲς εὑρεῖν μὴ δυνάμενοι· ναὶ μὴν καὶ Πέτρου, καὶ Σευῆρου, καὶ πᾶσα τῶν ἀκεφάλων ἡ μυριόχειλός τε καὶ μυριόγλωσσος αἵρεσις· εἰ διὰ τὴν πρὸς τοὺς πιστοὺς ἡμᾶς καὶ θεόφρονας δυσσεβεστάτην τε καὶ μιαρὰν ἀντιπάθειαν, τῇ τρισαγίᾳ φωνῇ σταυρὸν παρυφάναντες, τῆς ἀσυγχύτου Τριάδος τοὺς λόγους συνέχεαν. Τρὶς γὰρ καὶ αὐτοὶ τὸ, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, φάσκοντες, σταυρὸν ἀσεβῶς τοῖς τρισὶν ἁγιασμοῖς ἐπι-

---

Trinitatem, tum earum, quae ad dispensationem aut ad alterum ordinem referuntur.

V. Procul itaque ab hac sacra nostra panegyri sunto Sabellii, Marcelli, Arii, Eunomii, Eudoxii, Asterii, et quotquot alii hisce similes, impietatique pariter devoti reperiuntur; qui dispensationis dogmatibus theologicos permiscent sermones, ac semet ipsi implicantes et confundentes, ad veritatem assequendam plane impotes deprehenduntur. Sed profecto et Petri *a* procul absint, et Severi *b*, universaque labiis innumeris, innumerisque linguis haeresis Acephalorum; qui ut sese nobis fidelibus ac piis impiissime ac scelestissime opponant, trisagii cantico praepostere subtexentes crucem, inconfusae Trinitatis doctrinas confunderunt *c*. Nam dum et ipsi ter illud *Sanctus*, *Sanctus*, *San-*

a Taxatur hoc loco Petrus cognomine Γναφεύς, *Fullo* videlicet appellatus, secta Eutychianus, qui ter antiochenam sedem annis 471, 476, et 485 invasit.

b Severus heic indigitatur ex eadem monophysitarum secta, qui anno 512, expulso Flaviano II antiocheno episcopo, eamdem sedem occupavit.

c Crimen corrupti per scelestum hoc additamentum hymni trisagii in Petrum Fullonem sic reiicit Damascenus (Epist. ad Iordanem Archimandr.

φέρουσιν. Εἰ γὰρ τῆς Τριάδος ὕμνος ὁ τρισάγιος πέφυκεν ἴδιος, πῶς ἀπαιδεύτως σταυρὸν αὐτῷ προσαρμόζουσιν οἱ τὴν Θείαν ὄντως σοφίαν ἀπαίδευτοι;

Οὐ γὰρ τῆς Τριάδος ὁ σταυρὸς καταγγέλλεται, ἀλλὰ τοῦ σαρκωθέντος υἱοῦ τὴν φιλάνθρωπον σάρκωσιν, τοῦ τῆς Τριάδος ἑνὸς, καὶ ὁ σταυρὸς αὐτός ἐστι καὶ ἡ σταύρωσις, κηρύττων αὐτοῦ τὴν σωτήριον νέκρωσιν, ἣν δι' ἡμᾶς σαρκικῶς ἐνεκροῦτο σταυρούμενος.

VI. Τοῦ λόγου γὰρ σάρκωσιν οὐκ εἰπόντες οἱ τάλανες, οὔτε μὴν ἑτερογενῶν οὐσιῶν ὀνομάσαντες ἕνωσιν, Θεότητός τέ φημι καὶ ἀνθρωπότητος, ἀλλ' οὔτε τὴν ἐκ παρθένου τῆς Θείας αὐτοῦ καὶ κυρίως

---

ctus, concinunt, triplici sanctificationi crucem impie subnectunt. At enim si hymnus *trisagios* est Trinitatis proprius, quomodo, homines divinae sapientiae vere imperiti, eidem crucem imperite adiungunt?

Non enim de Trinitate crux praedicatur, sed ad Filium, unum de Trinitate, per misericordissimam incarnationem factum hominem, et crux pertinet et crucifixio: crux quippe salutarem illius praedicat mortem, quam cruci affixus pro nobis secundum carnem subiit.

VI. Cum vero miseri illi nec Verbi incarnationem profiteantur, neque etiam diversarum substantiarum, deitatis inquam et humanitatis, unionem dicant, neque generationem eius ex Vir-

de hymno trisagio cap. 5. pag. 485): *Cnaphei hoc deliramentum est, qui ingenti tumens arrogantia, aperto, ut dicitur, capite .... ac si ipsismet Seraphim sapientior foret, ac mysteriorum intelligentior, Trisagium hymnum tamquam inelegantem pannum quemdam fullonum more expurgare veritus non est. Etenim si trisagium hymnum de Filio solo dicamus, omnis prorsus sublata est ambiguitas, atque cum Maronitis trisagio crucifixionem adiicimus. Verum absit, ut vel hoc labiis usurpemus....* Et reipsa eumdem Petrum Cnapheum hoc nomine sic Romanus Pontifex Felix III in epistola ad ipsum data redarguit. *Ut serpens Evae, tu ipse quoque erroris venena multitudini fidelium atque auribus infudisti: traditamque ab Angelis sanctissimam laudationis formam corrupisti, inserens illi: Qui crucifixus es pro nobis.*

Θεοτόκου κηρύξαντες γέννησιν, ἅπερ ἅπαντα σταυρῷ χρεὼν καθηγήσασθαι, σταυρὸν ἀθέσμως προσφέρουσι, τὴν μιαρὰν θεοπάθειαν ἱερεῖς μιγνύναι βουλόμενοι δόγμασιν.

Εὐτυχοῦς γὰρ τοῦ μιαροῦ καὶ παράφρονες ὅλην νενοσηκότες τὴν σύγχυσιν, καὶ ὅλην πεπωκότες [1] τὴν πολύφυρτον κύλικα, πάντα συγχέουσι, τοῖς θεολογικοῖς τὰ οἰκονομικὰ καταμίσγοντες, τοῖς οἰκονομικοῖς τὰ θεολογικὰ καταθλίβοντες, ἄμφω τὰς φύσεις εἰς φύσιν μίαν ἐλαύνοντες, οὐσίας τὰς δύο πρὸς οὐσίαν μίαν συνάπτον-

1 Cod. πεποκότες.

---

gine divina vereque Dei genitrice praedicent, quae tamen omnia cruci praevia sint oportet, ita fit ut sacrosanctis dogmatibus blasphemam Divinitatis passionem *a* perverso consilio immiscentes, crucem quoque impie proferant.

Scelerati enim et stulti Eutychetis confusionem omnem insane sectantes, totumque eius maxime faeculentum calicem poti, omnia permiscent, confundunt omnia; iis, quae theologiae sunt, inserunt quae sunt dispensationis; quae theologiae sunt, ad dispensationem pertrahunt; naturas binas in unam redigunt na-

a Id ipsum Petro Fulloni exprobraverat Felix Papa III (Epist. IV) inquiens: *Quandoque enim dicis, Trinitatem propter nos crucifixam, non Christum et cet.* mox autem subdit Pontifex, quo se haereticus reciperet: *Quandoque autem . . . venisti ad peius, . . . totum hymnum ad Filium referendo.* Qua de re iuverit attulisse quae adversus Severum disputat Imper. Iustinianus in Opusculo *adversus Monophysitas*, graece per Emum Maium edito (VV. SS. Nov. Coll. Tom. VII pag. 311): *Nam et hoc Severus ausus est dicere, hymnum trisagium ad solum Filium referri, Patre et Sancto Spiritu a doxologia exclusis. Hoc porro nihil est aliud, quam Filium, iuxta Arii furorem, a Patris Sanctique Spiritus substantia seiungere, eumque inducere alterius substantiae; aut, si minus hoc, at perinde est ac negave, iuxta Nestorii blasphemiam, Christum esse Deum unumque Sanctae Trinitatis; at idem est ac quarlae cuidam personae, secundum illorum dementiam, hunc hymnum deferre; non pervidentes, se per id, quo honorem filio tribuere se existimant, eumdem inhonorare, ipsumque ab adoratione, quae Patri ac Spiritui Sancto defertur, separare.*

τες, τὰς ἑκατέρας μορφὰς θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος τῶν οἰκείων δογμάτων ἐκβάλλοντες, καὶ μορφὴν εἶναι μίαν Χριστοῦ καὶ οὐσίαν καὶ φύσιν βουλόμενοι· ἵνα μήτε τῆς θεολογίας οἱ λόγοι ἀκραιφνεῖς καὶ ἀκέραιοι μένωσι, μήτε τῆς οἰκονομίας τὰ δόγματα ἐλευθεριάζῃ τῆς εὐτυχιανῆς αὐτῶν, μᾶλλον δὲ δυστυχοῦς, τροπῆς καὶ συγχύσεως. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν εἰς ἀσεβείας βυθὸν κυβιστήσαντες φυρέσθωσαν, καὶ τοῖς τῆς ἀσεβείας περικλυζέσθωσαν ῥεύμασιν.

VII. Ἡμεῖς δὲ τῆς εὐσεβείας οἱ τρόφιμοι, καὶ τῆς ἐκείνων ἀκεφάλου τερθρείας ἀντίπαλοι, τῶν πατρῴων ἡμῶν δογμάτων γνησίως ἐχώμεθα· καὶ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων ἄγρυπνοι γενόμενοι φύλακες, λόγους τριαδικοὺς ἐπισταμένοι, καὶ λόγους οἰκονομίας γινώσκοντες, καὶ μηδὲ τούτους ἐκείνοις συγχέωμεν, μήτε τούτοις ἐκείνους συμφύρωμεν, ἀλλ' ἑκάστοις τὸ πρέπον ἁρμόζωμεν, καὶ τόπον καὶ τρόπον καὶ καιρὸν ἀφορίζωμεν [1] ἴδιον. Καὶ οὕτως ἔξω σκανδάλων ἐσόμεθα,

1 Cod. ἀφορίζομεν.

turam, in substantiam unicam coniungunt duas substantias, duplicem et divinitatis et humanitatis formam a propriis placitis expungunt, unamque Christi formam et substantiam, ac naturam definiunt; adeo ut neque theologiae rationes sincerae apud illos atque intemeratae maneant, neque dispensationis dogmata ab eutychiana ipsorum seu potius dystychiana conversione atque confusione serventur immunia. Verum in impietatis abyssum ultro praecipites delapsi confundantur illi quidem, et impietatis fluctibus circumagantur.

VII. Nos vero pietatis alumni, acephalorumque illorum praestigiis inimici, patrum nostrorum dogmata fideliter servemus; et traditionum apostolicarum custodes vigiles effecti, cum rationes ad Trinitatem pertinentes habeamus perspectas, et quae sint dispensationis rationes sciamus, neque has cum illis confundamus, neque his illas commisceamus; sed singulis quibusque, quod par sit, adaptemus, suumque locum, et modum, et tempus proprium definiamus. Et sic a scandalis longe remoti,

καὶ πλάνης αἱρετικῶν ἀκοινώνητοι, καὶ μανίας ἑτεροδόξων ἐλεύθεροι· καὶ ἐπὶ τῆς ἐνθέου στησόμεθα πίστεως, ὑπὸ μηδενὸς τῶν πονηρῶν πνευμάτων στρεβούμενοι, μηδὲ πρὸς ἐννοίας πονηρὰς ἐκφερόμενοι, εἰς ἃς ἡμῶν ἐλεεινῶς οἱ ἀντίπαλοι, τὸ ἑστᾶναι καλῶς παρωσάμενοι, καὶ τὸ φυλάττειν ἀφέντες ἀσφαλῶς τὴν πατρῴαν εὐσέβειαν, ἐκπεπτώκασι, καὶ ὀλώλασι, καὶ δυσσεβείας αἱρετικῆς κλυδωνίζονται κύμασιν.

VIII. Οὐκοῦν τούτων ἡμεῖς καλῶς πεφευγότες τῆς ἀσεβείας τὴν ἄβυσσον, καὶ ἐπὶ τῆς ἀσείστου πέτρας τῆς πίστεως σὺν ἀσφαλείᾳ τοὺς πόδας ἐρείσαντες, καὶ εἰς ὄρος ὑψηλὸν ἀναβαίνοντες, καὶ ἐπ' ἄκρων δογμάτων ἱστάμενοι κατὰ τὰ εὐαγγελικὰ καὶ προφητικὰ διατάγματα, καὶ τὴν φωνὴν, ὡς σθένος ἡμῖν, μᾶλλον δὲ ὡς δοίη Θεὸς, ἀνυψώσαντες, εὐαγγέλια, εὐαγγέλια κράξωμεν, καὶ πάλιν φαμὲν, εὐαγγέλια, καὶ τῆς Τριάδος τὸ σέβας γεραίροντες, καὶ τοῦ τῆς Τριάδος ἑνὸς Θεοῦ λόγου τὴν πρὸς ἡμᾶς συγκατάβασιν ᾄδοντες. Ταῦτα γάρ ἐστιν ἡμῶν, ἀδελφοὶ, τὰ εὐαγγέλια, ἅπερ τοῖς πιστο-

---

et ab haereticorum aberrationibus immunes, et ab heterodoxorum insania liberi erimus; divinaque in fide constanter persistentes, nequaquam ab ullis malis spiritibus circumagemur, neque in perversa illa figmenta pertrahemur, in quae adversarii nostri, dum felici frui stabilitate parvipendunt, paternamque pietatem diligenter custodire negligunt, miserabiliter prolapsi sunt, et perierunt, atque haereticae impietatis fluctibus iactantur.

VIII. Quoniam itaque impietatis eorum abyssum feliciter devitavimus, ac super inconcussa fidei petra secure pedem defigentes montem excelsum conscendimus, atque in summis dogmatibus secundum evangelica et prophetica documenta consistimus; iam et vocem, prout vires nobis suppetunt, seu potius prout Deus dederit, attollentes clamemus: *bonum nuntium*, *bonum nuntium*, iterumque dicamus, *bonum nuntium*, et Trinitatis nempe gloriam celebrantes, et Dei Verbi, unius de Trinitate, misericordem ad nos descensum laudibus prosequentes. Hoc enim est,

τάτοις ὑμῖν εὐαγγελίζεσθαι προεληλύθαμέν τε, καὶ κηρύττειν βουλόμεθα σήμερον.

Καὶ τὴν ὑμῶν ἀγάπην προτρέπομεν, ἑαυτὴν εὐπρεπῶς καθαρίσασαν, τὰ τοιαῦτα ἡμῶν εὐαγγέλια δέξασθαι. Τὸν γὰρ, ὡς χρεὼν, ἑαυτὸν καθαρίσαντα, οὐ βδελύττεται, οὐδὲ μὴν ἀποστρέφεται ταυτὶ τὰ ἱερὰ ἡμῶν εὐαγγέλια· ἀλλὰ μονὴν παρ' αὐτῷ ποεῖται [1] σωτήριον, καὶ φωτὸς αὐτὸν πληροῖ καὶ ἐλλάμψεως, καὶ Θεοῦ θεῖον ἐργάζεται τέμενος, τὴν φύσιν ἄνθρωπον μὲν ὄντα, καὶ πλουτοῦντα Θεοῦ τὴν ἐμφάνειαν.

Πάντες ἀθροίζεσθε, πάντες συνάγεσθε, πάντες σπουδάζετε, πάντες συνθέετε, πάντες συντρέχετε, πάντες ἀλλήλων προτρέχετε, περιστρεφᾶς ἑαυτοῖς περιθέμενοι πτέρυγας· ὅπως καὶ πετασθήσεσθε, καὶ καλῶς ἐπὶ Χριστὸν καταπαύσετε· ἢ πόδας εὐδρομούσης δορκά-

1 Cod. ποιῆται.

---

fratres, felix nuntium nostrum, quod ut vobis fidelissimis fausto omine afferremus, et in concionem prodivimus, et verba facere hodierna die instituimus.

Vestram autem charitatem hortamur, ut vosmetipsos convenienter purificantes, ad faustam hanc nostram annuntiationem excipiendam aptos exhibeatis. Eum enim, qui semet, prout oportet, emundaverit, sacra haec nostra felicissima annuntiatio non taedio afficit, neque sane arcet; sed mansionem apud ipsum facit salutarem, ac luce ipsum atque charitate implet, eumque, utut natura hominem exsistentem, augustum deitatis templum, ac splendidissimae Dei praesentiae munere divitem efficit.

Omnes itaque convenite, omnes festinate, omnes concurrite, omnes convolate, omnes alterutrum praevenite, columbae vobis pennas induentes, ut et voletis, et feliciter in Christo quiescatis *a*, vel assumentes velocissimae capreae pedes, ut caelestis

a) *Ps.* LIV. 7. *Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo, et requiescam?*

ὡς δεξάμενοι, ἵνα οὐρανίων εὐαγγελίων ἀκούσαντες, ἵν' ἀγγέλου εὐαγγέλια λέγοντος πείθησθε, ἵνα Θεοῦ τοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἀγγέλοντα ἔφοδον φιλοθέοις ἀκοαῖς ἀκροάσησθε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὁρῶντες ὑμῶν τὴν ὀξείαν συνάθροισιν, καὶ τὴν πρὸς ἀκρόασιν τῶν ὑψηλῶν ἡμῶν εὐαγγελίων προθυμοτάτην συνέλευσιν, χαίροντες ὁμοῦ καὶ γαννύμενοι κράζωμεν· εὐαγγέλια, εὐαγγέλια, εὐαγγέλια, τῷ τρισσῷ τοῦ κηρύγματος τῶν εὐαγγελίων βεβαιοῦντες τὴν πίστωσιν.

IX. Ἔνθα γὰρ ἡ ἀλήθεια πρόεισιν, οὔτε ψεῦδός πατε πολιτεύεται, οὔτε ἀπιστία χώραν ἔξει κακίστης εἰσδύσεως· ἀπιστίας γὰρ οὐδὲν πρὸς λόγους θεοὺς χαλεπώτερον. Ἔνθεν Ἰουδαῖοι πεπτώκασιν· ἔνθεν Σαμαρεῖται πεπλάνηνται· ἔνθεν Ἕλληνες ἐν σκότει διάγουσιν· ἔνθεν αἱρετικοὶ κατεβλήθησαν, εὐαγγελίοις Θεοῦ μὴ πιστεύσαντες, εὐαγγελίοις Θεοῦ μὴ ὑπείξαντες, ἀντίθετοί τε καὶ ἀντίπαλοι μείναντες, καὶ νεκρωθέντες ψυχαῖς τε καὶ σώμασι, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀκοινώνητοι, καὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς φανέντος ἀμέτοχοι. Οὐ

---

nuntia auribus excipere possitis; ut Angelo felicissima nuntia exarranti credatis; ut annuntiantem Dei ad homines adventum piis auribus auscultetis; ut denique nos quoque conventum hunc vestrum cernentes alacrem coetumque ad praecelsa nuncia nostra audienda paratissimum, gaudentes pariter atque exsultantes clamare possimus: *bonum nuntium, bonum nuntium, bonum nuntium*, terna felicis nuntii proclamatione fidem nostram comprobantes.

IX. Et sane tunc veritas emergit, mendacium autem nunquam praevalet, neque infaustissimus incredulitati aditus prorsus aperietur. Nihil enim perniciosum magis, quam incredulitas adversus effata divina. Propterea Iudaei in praeceps acti sunt; propterea aberrarunt Samaritae: propterea in tenebris versantur gentiles; propterea haeretici corruerunt; quia cum Dei evangeliis fidem denegarent, neque divinis oraculis obsequerentur, sed pertinaciter et hostiliter eadem impugnarent, anima simul et corpore demortui, atque aeternae vitae expertes, veraeque lucis exsortes reperti sunt. Numquam enim mendacium, usque dum

γὰρ καταλαμβάνει ψεῦδός ποτε τὴν ἀλήθειαν, ἕως οὗ ψεῦδός ἐστι καὶ γινώσκεται· οὐδὲ σκοτία φωτίζεται πώποτε, ἕως σκότος ἐστὶ καὶ ἐζόφωται [1], καὶ παντοίως ἀμοιρεῖ [2] φωτοφόρων ἐλλάμψεων. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ φωτεινὰ ἡμῶν εὐαγγέλια τοῖς φωτοδόχοις ὑμῖν μεγαλοφώνως καρύττεται· οὐ γὰρ βούλεται ἀπίστων ἀκοαῖς κατατίθεσθαι, οὐδὲ καρδίαις φιλοῖ σκοτειναῖς ἐναυλίζεσθαι.

X. Ὑμεῖς οὖν, ὡς τέκνα τοῦ φωτὸς καὶ φωτότροφα γεννήματα, τῶν φωτεινῶν ἡμῶν καὶ φωτιστικῶν εὐαγγελίων ἀκούσατε. Ὑμεῖς γὰρ καὶ τὴν αὐτῶν ἐφωτίσθητε δύναμιν, καὶ τὸ αὐτῶν θεόσοφον μυστήριον ψυχαῖς φωτειναῖς ἐπελάμφθητε, καὶ καρδίαις καθαραῖς ὑπεδέξασθε, καὶ Θεοῦ τέκνα γεγόνατε, τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν πιστῶς καὶ ἀσμένως εἰσδεξάμενοι, καὶ μόνον ὑμῶν σωτῆρα γνωρίσαντες. Ὅσους γὰρ ἔλαβον αὐτόν, φησὶν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γε-

1 Cod. ἐζόφωται.
2 C. Caes. ἀμαυρεῖ.

---

mendacium est et cognoscitur, veritatem assequitur; neque tenebrae, quousque tenebrae sunt, suaque persistunt in caligine, unquam illuminantur, neque ullum prorsus refulgentis lucis radium recipiunt. Propterea fulgidae annuntiationes nostrae vobis, qui lucem ultro excipitis, magna voce proferantur; neque enim incredulorum auribus propoui illae patiuntur, neque in tenebrosis cordibus habere sedem ipsis arridet.

X. Vos itaque tamquam filii lucis *a*, ac luce nutrita germina, lucentia nostra pariterque illuminantia excipite laeta nuntia. Lux enim de ipsorum virtute vos illuminati estis, et divina eorum mysteria illuminatis vestris mentibus illuxerunt, parisque illa cordibus excepistis; et Dei Filium cum fide et gaudio recipientes, ac solum salvatorem vestrum eum habentes, filii Dei facti estis. *Quotquot enim*, inquit *b*, *receperunt eum, dedit ei potestatem filios*

a I. *Thess.* V, 5.
b *Iohan.* I. 12. 13.

νέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. Ὑμεῖς οὖν, ὡς θεοῦ παῖδες φανότατοι, καὶ τῶν τοῦ θεοῦ φανοτάτων εὐαγγελίων ἀκούσατε, δι' ὧν θεοῦ παῖδες γεγόνατε χάριτε, καὶ οὐρανίαν εὐγένειαν ἔσχετε, τὴν χοϊκὴν δυσγένειαν ῥίψαντες, καὶ θείαν προσειλήφατε γένεσιν, τὴν ἀνθρωπείαν ἐκθέμενοι πρόοδον. Ὑμεῖς οὖν τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων ἀκούσατε, εἰς τῆς τούτων τελειότητι πίστεως, θείας ἀξιωθέντες μυήσεως.

Τίνα δὲ ἡμῶν ἐστι τὰ εὐαγγέλια; ἢ τί τὸ τούτων ὑπάρχει κατόρθωμα; λεγόντων ἡμῶν, πιστῶς ἀκροάσασθε. Ἐρεῖμεν γὰρ ἐμμελέστατα, ὡς αὐτὸς ἡμῖν, ὁ δὲ ἡμῶν ὑμῖν κἂν εὐαγγελιζόμενος, ἴδοιτε [1].

XI. Κτίσας οὖν ἐν ἀρχῇ ὁ θεὸς οὐκ ὄντα τὰ σύμπαντα, ὅσα μετ' αὐτόν ἐστι, καὶ ἀπ' αὐτοῦ παρήχθη πρὸς γένεσιν, ὁρατὰ καὶ

1 Ad oram codicis hoc loco legitur: τέλος τῆς θεολογίας' *finis Theologiae:* et in Caes. codice fol. 7. lin. 12 τέλος τῆς αὐτοῦ θεολογίας καὶ τοῦ τριαδικοῦ λόγου *Finis Theologiae ipsius* (Sophronii) *et sermonis de Trinitate.*

Dei fieri his qui credunt in nomine eius; qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Vos ergo, quippe Dei filii lucidissimi, lucidissima illa audita Dei nuntia, per quae Dei filii facti estis, et terrena ignobilitate abiecta, caelestem facti estis nobilitatem, humanamque aspernati originem, divinam generationem adepti estis. Vos itaque, qui ob perfectam sacrarum annuntiationum fidem divina institutionis digni evasistis, nos, inquam, eas auribus excipite.

At annuntiatio nostra, quaenam tandem illa est? Aut quodnam expectandum est ab ea beneficium? Dicentem fideliter auscultate. Praestantissima enim dicemus, prout nobis ille largitur, qui fausta nunc vobis per nos annuntiat.

XI. Cum Deus igitur in principio e nihilo condidisset universa, quotquot nempe praeter ipsum sunt et ab ipso acceperunt

ἀόρατα, αἰσθητὰ καὶ νοούμενα, οὐράνια καὶ ἐπίγεια, κτίζει κατ' εἰκείαν εἰκόνα καὶ ἄνθρωπον, ἐκ λογικῆς αὐτὸν ψυχῆς κατασκευάσας καὶ σώματος· ὃν καὶ εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν τῆς οἰκείας ἀγαθότητός τέθεικεν, αὐτεξούσιον αὐτῷ ζωὴν χαρισάμενος, καὶ παραδείσου θείου ποιήσας εἰκήτορα· καὶ καλὸν αὐτὸν τεκτηνάμενος, θείαν ἐντολὴν αὐτῷ καὶ σωτήριον ὥρισεν, ἵνα μὴ τῷ μεγέθει τῆς εἰκόνος ἐπαίρηται, μὴ δ' ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ὁμοιώσεως, Θεοῦ φύσιν ἀσυνέτως φαντάζηται.

Ἀλλ' οὗτος τοσαῦτα πρὸς Θεοῦ λαβὼν, τοῦ τοῦτον τεκτηναμένου, χαρίσματα, βασιλεὺς γὰρ ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἐπιγείων προυβέβλητο, ὑπ' αὐτοῦ Θεοῦ προδήλως τοῦ κτίσαντος βασιλευόμενος καὶ ἀρχόμενος, ὡς καὶ πάντα τὰ κτίσματα, οὐκ ἤνεγκε τῶν δώρων τὸ μέγεθος, ἀλλὰ Θεοῦ λαβεῖν σπουδάζει ταὐτότητα, καὶ εἶναι Θεὸς ὁ κτιστὸς ἐπεθύμησεν ἄνθρωπος· καὶ φαντασθεὶς κακῶς ἀσάτῃ τοῦ ὄφεως τὰ θεῖα καὶ ὑψηλὰ καὶ ὑπέρτατα, πρὸς θάνατον καὶ φθορὰν καταφέρεται, καὶ πίπτει πτῶμα δεινότατον, ὁ θείας φύσεως

---

exsistendi initium, visibilia et invisibilia, sensibilia et intelligibilia, caelestia ac terrestria; hominem quoque ad propriam suam imaginem creavit, ex anima illum rationali et corpore compingens; quem cum libera suique iuris vita donasset, ac paradisi divini habitatorem constituisset, propriae bonitatis et imaginem et similitudinem eum effecit. Cumque bonum illum condidisset, divinum ac salutare ei mandatum imposuit; ne forte imaginis nobilitate superbiret, neve, ob similitudinem cum Deo, naturam quoque divinam sibi insipienter comminisceretur.

Verum hic cum tanta a Deo creatore suo munera accepisset (licet enim Dei conditoris sui regno et imperio, non secus ac reliquae creaturae omnes, uti par erat, subiiceretur; rex tamen eorum omnium, quae supra terram sunt, constitutus ab ipso fuerat), donorum magnitudinem non tulit, sed aequalitatem cum Deo assequi conatur; et cum homo esset et creatus, Deus esse appetiit; atque ita dum divina sibi et sublimia et celsissima quaeque, serpentis fallacia, male comminiscitur, in mor-

ἁρπάσαι βουλόμενος τὸ ἀξίωμα. Τοῦτο γὰρ καὶ ἦν δικαιότατον, ἄκραν ταπείνωσιν ταπεινωθῆναι τὸν παρ' ἀξίαν ἑαυτὸν ὑψοῦν ἐθελήσαντα. Ἐπεὶ καὶ πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὡς κακῶς ἁρπάζειν πεφυκώς, ὅπερ αὐτῷ Θεὸς μὴ δεδώρηται. Οὐ γὰρ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμήν, ὡς ὁ μέγας ἀπόστολος ἔφησεν, ἀλλ' ὁ ὑπὸ Θεοῦ τοῦ διδόντος καλούμενος.

XII. Ἦν οὖν τῷ θανάτῳ κρατούμενος οὗτος, φθορᾷ συμφθειρόμενος, ἀπὸ γῆς πρωϊζόμενος, ὁ ἁρπάσαι Θεοῦ τὴν τιμὴν θρασυνόμενος, καὶ πάλιν εἰς γῆν καθελκόμενος, σήμερον σαρκικῇ γεννήσει γινόμενος, καὶ αὔριον θανάτῳ σαρκικῷ θανατούμενος, σήμερον ἐν ζωοῖς ὁρώμενος, καὶ αὔριον ἐν νεκροῖς ἀριθμούμενος. Καὶ ταύτην τὴν δίκην ὁ Θεὸν ἀδικῆσαι θελήσας ἤνεγκεν ἄνθρωπος, ἐξ οἰκείας τοῦτο παθὼν βουλῆς καὶ προθέσεως, κακῶς τῷ αὐτεξουσίῳ χρησάμενος, ὅσπερ εἰλήφει τιμηθεὶς πρὸς τοῦ κτίσαντος, διὰ τὴν πρὸς αὐ-

---

lem et corruptionem deturbatur; dumque divinae naturae arripere vult dignitatem, horrendo lapsu corruit. Namque et illud aequissimo factum est iure, ut qui se extollere praeter meritum voluerat, in summam abiectionem provolveretur; quoniam et *omnis, qui se exaltat, humiliabitur* [a], tamquam qui male sibi usurpare illa contenderit, quae Deus ipsi largitus non fuerit. *Nec enim quisquam sumit sibi honorem*, ut inquit magnus Apostolus [b], *sed qui a Deo* donante *vocatur*.

XII. Hic itaque, qui honores arripere divinos temere adnisus fuerat, in mortis potestatem redactus iacebat, correptione tabescens; et egressus e terra, denuo in terram resolvi properabat, hodie carnali generatione nascens, cras vero carnali morte occumbens, hodie in vivis apparens, cras in mortuis recensitus. Et merito hanc tulit homo sententiam, qui Deo ausus fuerat iniuriam inferre, suomet e consilio arbitratuque hanc vicem percipiens, dum libera sui potestate, quam a Deo conditore per summum honorem pro excellentissima cum ipso similitudine

a *Luc.* XIV. 11.
b *Hebr.* V, 14.

τὸν εὐπρεπεστάτην ὁμοίωσεν, καὶ εἰκαστικὴν περιφάνειαν. Ὁ γὰρ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ ἀπωλείᾳ ζώντων εὐφραίνεται.

Καὶ ἦν ἐλεεινὸς ὄντως καὶ οἰκτιστος, ὁ πάλαι μακαριστός, ὅτε παραδείσου κτήτωρ ἐφαίνετο, ὅτε παραδείσου πρῶτος οἰκήτωρ ἐτέθειτο [1], ὅτε ζωὴν ἄπονον εἶχε καὶ ἄμοχθον, ὅτε γυμνὸς καὶ ἀχλύων διέτριβε, ὅτε τῶν ἀέρων τὰς τροπὰς οὐκ εἰδείμαινεν, ὅτε κῶν κρύους ἠγνόει τὴν σύμπηξιν, ὅτε τοῦ καύσωνος τὸν φλογμὸν οὐκ ἠπίστατο, ὅτε περιάγων γυμνὸς οὐδ' ἠσχύνετο· ὅτε παθῶν προσβολὰς οὐκ ἐδέχετο, ὅτε νοσημάτων ἀλγηδόνος οὐκ ἤσθετο, ὅτε δουλείας ἀνθρωπίνης ἀπήλλακτο, ὅτε τυραννίδος βαρβαρικῆς ἠλευθέρωτο, ὅτε φορολόγων ὀχλήσεις οὐκ ἤκουεν, ὅτε δανειστῶν συναντήσεις οὐκ ἔβλεπεν, ὅτε θηρῶν οὐκ ὠρρώδει [2] σπαράγματα, ὅτε εὐημερίαν ἄκραν

1 Cod. ἐτέθητο.
2 Cod. ὠῤῥώδει.

---

ac nobilissima imagine acceperat, prave abutitur. *Neque enim Deus mortem fecit, nec laetatur in perditione viventium* a.

Et vere infelix evaserat ac summopere miserabilis qui pridem erat beatissimus; quando paradisi possessor conspiciebatur, quando primus constitutus fuerat paradisi incola, quando vita laboribus vacua molestiarumque experte fruebatur, quando sine tunica ullisve indumentis dies agebat, quando non timebat aërum mutationes, quando molestiam frigoris non noverat, quando ignorabat concretiones glaciei, quando aestus non afficiebatur ardoribus, quando, etsi nudus incederet, non erubescebat, quando non experiebatur passionum conflictus, quando non affligebatur morborum cruciatibus, quando ab humana servitute immunis, quando a barbarica tyrannide liber erat; quando nullas exactoris tributorum audiebat interpellationes; quando non fugiebat occurrentis foeneratoris adspectum, quando non

a *Sap.* I, 13. LXX paulo aliter: Ὅτι ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων.

ἄκτητο, ὅτε παραδείσου καρπεῖς ἀποτρέφετο· ὅτε πάντων ἀγαθῶν θάνως ἀπόλαυεν· ὅτε Θεοῦ φωταυγείας ἐδέχετο, ὅτε κτισμάτων ἰνων, κτιστὸς πεφυκὼς, ἐβασίλευεν, ὅτε Θεοῦ εἰκὼν ἐχρημάτιζε, ὁμοιώσει Θεοῦ θαυμαστῶς ἐφαιδρύνετο.

Ὥνπερ ἁπάντων ἐντολὴν Θεοῦ παραβὰς τὴν σωτήριον, ὡς εἰς ἐπταικὼς, ὀρφανίζεται· καὶ γυμνὸς καὶ ἀλλότριος τῆς προ- ρας ἀγλαΐας καθίσταται, καὶ παραδείσου μὲν εὐθὺς ἐξορίζεται, γῆν δὲ πάλιν, ὡς φθαρτὸς δι' ἁμαρτίαν γεγονὼς, ἀποστρέφεται· ὁμοιοῦται διὰ πληθὺν ἀνοίας τοῖς κτήνεσι, τὴν προτέραν τιμὴν θέμενος, ἧπερ αὐτὸν ὁ κτίσας Θεὸς ἐκαλλώπισε. Δουλεύει γοῦν θορᾷ καὶ θανάτῳ καὶ πάθεσι, τυραννικῶς πλουτεῖν νομίσας θεότητα.

XIII. Ἀλλὰ τοῦτον ὁ κτίσας καὶ παραγαγὼν οὐχ ὑπάρχοντα ρότερον, ἐν τάξει τοιαύτῃ θεασάμενος, ᾤκτειρε καὶ οἰκτείρας, λέησε, καὶ ἐλεήσας, σπλαγχνίζεται, καὶ σπλαγνισθεὶς, ὡς φιλάν-

---

avebat ferarum laniatus; quando felicitate summa potiebatur, ando paradisi vescebatur fructibus, quando bonis omnibus latim fruebatur; quando divina collustrabatur luce, quando restribus creaturis, quamvis et ipse creatus, tamquam rex minabatur: quando Dei praeferebat imaginem, et propter am cum Deo similitudinem mirum in modum refulgebat.

Quibus sane omnibus, postquam salutare Dei mandatum transsessus est, utpote in Deum ipsum rebellis, expoliatur, ac nu- m et pristino destitutus splendore relinquitur; atque a para- so quidem e vestigio expellitur, inque terram rursus, quippe orruptibilis ob praevaricationem effectus, revertitur; excessu tem stultitiae, pristinam illam exuens dignitatem, qua Deus sum creans exornaverat, similis iumentis evadit. Atque ita m per vim divinitate potiri se posse putat, corruptionis, ortis et passionum servitute premitur.

XIII. Verum qui eum e nihilo, quod prius erat, educens reaverat, in tali conditione ipsum eum cerneret, misericordia actus est; et tactus misericordia ad miserandum est conversus; n miserando autem imis se visceribus commotum ostendit; in-

θρωπος, οἷά περ ὢν ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ καὶ ἀνάκλησιν, σωλάχνοις θείκοῖς διανίσταται· καὶ βουλὴν πληρῆ ἀρχαίαν τε καὶ φιλάνθρωπον, ἣν φιλανθρώπως ἀρχῆθεν βεβούλευται. Οὐ γὰρ ἔφερεν, ὡς πλάστης, θεωρᾶν αὐτοῦ τὸ πλάσμα φθειρόμενον, καὶ εἰς γῆν καὶ φθορὰν [1] ἀπολλύμενον.

XIV. Καὶ τίς ἡ βουλὴ, ἣν Θεὸς ἐβουλεύσατο τρὸς ἀνθρώπων σωτηρίαν καὶ λύτρωσιν; Ἡσαΐας βοάτω παρελθὼν ὁ θαυμάσιος, ὁ καὶ τὴν ἄσπορον Θεοῦ προφθεγξάμενος σύλληψιν, καὶ τὴν παρθενικὴν αὐτοῦ προδιηγησάμενος γέννησιν· ὃς ἐπὶ τῇ πληρώσει τῆς θείας βουλήσεως, ᾠδὴν ᾄδων Θεῷ χαριστήριον, Κύριε, ὁ Θεός μου, δοξάσω σε, κἀπραγεν· ὑμνήσω τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐποίησας θαυμαστὰ

1 Nic. pag. 245 om. εἰς γῆν καὶ φθοράν.

---

timis demum visceribus non utcumque, sed uti hominum amantissimus, commotus, pro summa qua pollebat benignitate, ac pro summa erga hominem dilectione, ad ipsum salvandum atque reparandum divina prorsus misericordia excitatur. Hinc antiquum illud et amoris erga homines plenum consilium exsequitur, quod ab ipso initio sua in homines charitate impulsus constituerat. Opus enim suum, plasmator ipse cum esset, non ferebat labefactatum cernere, atque in terram ac corruptionem lapsum interire.

XIV. At vero quoduam est consilium, quod ad salutem ac redemptionem hominum Deus excogitavit? Id proclamet in medium prodiens admirandus ille Esaias, qui Deum sine semine concipiendum praedixit, ipsumque e virgine generandum in antecessum enarravit; qui pro divini huius consilii executione laudis canticum Deo in gratiarum actionem concinens, ita exclamavit *a*: *Domine, Deus meus b, glorificabo te c; in hymnis collaudabo nomen tuum, quoniam mirabilia fecisti, consilium an-*

a Isai. XXV, 1. seqq. secundum LXX.

b Vulgat. Lat. magis consone cum textu hebraico, *Domine Deus meus es tu;* pronomen μου abest a Vatic. Cod. LXX.

c Vulgatus addit coniunctionem *et,* quae tamen etiam a textu hebraico abest.

πράγματα, βουλὴν ἀρχαίαν ἀληθινήν· γένοιτο· ὅτι ἔθηκας πόλεις ἰσχυρὰς εἰς χῶμα, τοῦ πεσεῖν αὐτῶν τὰ θεμέλια· τῶν ἀσεβῶν πόλις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ [1] μὴ οἰκοδομηθῇ. Διὰ τοῦτο εὐλογήσει σε ὁ λαὸς ὁ πτωχός· καὶ πόλεις ἀνθρώπων ἀδικουμένων εὐλογήσουσί σε. Ἐγένου γὰρ πάσῃ πόλει ταπεινῇ βοηθός· καὶ τοῖς ἀθυμοῦσι δι' ἔνδειαν εἶπε. Ἀπὸ ἀνθρώπων πονηρῶν ῥύσῃ αὐτούς.

Ταῦτα ἡμῶν, ἀδελφοὶ, τὰ θεῖά ἐστιν εὐαγγέλια· ταῦτα ὑμῖν [2]

1 Cod. τοῦ.
2 Cod. ὑμᾶς.

---

liquum verum a. *Fiat* b. *Quoniam firmas urbes posuisti in tumulum, ut cadant ipsarum fundamenta* c; *ne aedificetur in aeternum civitas impiorum. Propter hoc benedicet tibi populus pauper* d; *benedicent tibi et civitates hominum iniuriam patientium* e. *Quia factus es adiutor omni civitati pauperi, et praesidium iis* f, *qui propter inopiam animo fracti erant. Ab hominibus scelestis liberabis eos.*

Hoc est, fratres, divinum nuntium quod afferimus: haec vo-

a Vulg. *cogitationes antiquas, fideles.*

b Vulg. *Amen.* Sophronius hic cum Vatic. omittit vocem Κύριε, quam retinet codex Alexandrinus, quemadmodum et editio Aldina. Hinc patet codicem a Sophronio adhibitum neque cum Alexandrino neque cum Vaticano perpetuo cohaerere.

c Vaticanus codex oppositam sic praefert sententiam: ὅτι ἔθηκας πόλεις ὀχυρὰς τοῦ μὴ πεσεῖν αὐτῶν τὰ θεμέλια: *quia posuisti civitates in tumulum; civitates munitas ut non caderent fundamenta earum.* Particula tamen negativa μὴ abest etiam a Codice Alexandrino. Ceterum cum Cod. Alex. non secus ac Vaticanus ac reliquae editiones vocem πόλεις ita repetant: ὅτι ἔθηκας πόλεις εἰς χῶμα, πόλεις ὀχυρὰς τοῦ πεσεῖν . . ., subesse suspicio potest, hanc repetitionem a Codice Sophronii amanuensium vitio abfuisse.

d Vulgatus cum textu hebraico, *populus fortis.*

e Vulg. cum hebr. *civitas gentium robustarum.*

f Ubi Sophronius habet ἀθυμοῦσι, reliqui graeci codices versionis LXX legunt ἀθυμήσασι. Vulgatus cum hebr. *quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua: spes a turbine, umbraculum ab aestu.*

εὐαγγελιζόμεθα σήμερον, οὐχ ὡς μετέπειτα γέσεσθαι μέλλοντα, ἀλλ' ὡς ἤδη θείως γενόμενα, καὶ σεσωσμένα τῆς καταδίκης τὸν ἄνθρωπον, καὶ πρὸς τὴν πρωτέραν ταύτην ἀναγαγόντα λαμπρότητα καὶ μακαριότητα, καὶ Θεοῦ φίλον ὡς τὸ πρὶν ἐργασάμενα.

XV. Πῶς δὲ ἡμῶν ἡ σωτηρία Θεῷ πραγματεύεται; ἢ πῶς ἡ ἀνάκλησις πράττεται; σπουδῇ καὶ πανσόφως ἀκούσατε, σοφὰ γάρ ἐστι καὶ ὑπέρσοφα καὶ πάσης σοφίας ἀνθρωπίνης ἐκείνα, θείαν ἀναλαβόντες διάνοιαν καὶ ἀξίαν θείκοῦ ἐπαγγέλματος.

Οὐκ ἄλλως κρίνει σῶσαι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν οἰκείαν εἰκόνα λυτρώσασθαι, ὁ πλάσας ἀρχῆθεν τὸν ἄνθρωπον, καὶ κατ' οἰκείαν τοῦτον εἰκόνα τευξάμενος, ἢ φύσει γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ τὴν οἰκείαν εἰκόνα οἰκεῖον ποιησάμενος φόρημα [1]. Ἐντεῦθεν τὰ ἄμικτα μίγνυται, ἐντεῦθεν ἀκράτως κιρνατῶς κιρνᾶται τὰ ἄκρατα, ἐντεῦθεν συντίθεται τὰ ἀσύνθετα, ἐντεῦθεν τὰ ἀσύνδετα σφίγγεται, ἐντεῦ-

[1] Cod. φόρεμα.

---

bis hodierna die evangelizamus, non quasi deinceps eventura, sed uti divinitus iam facta, quaeque hominem iam praestiterunt a condemnatione liberum, inque pristinum decus beatitatemque restituerant, ac Deo amicum non secus ac primitus effecerunt.

XV. At qua tandem ratione, inquies, salus nostra a Deo perficitur? aut quomodo ista fit restitutio? Dum auribus divinam hanc, divinisque pollicitationibus dignissimam adinventionem accipitis, pro vestra prudentia atque sapientia animum advertite. Sapientiae enim plena, immo plenissima haec sunt, omnemque humanam sapientiam longe excedentia.

Is, qui hominem ab initio plasmavit, ipsumque ad propriam suam imaginem condidit, non alia ratione hominem salvandum, propriamque imaginem redimendam esse indicat, quam si ipse natura fiat homo, propriamque imaginem proprium suum efficiat indumentum. Hinc impermixta miscentur; hinc sine mutatione confluendo utraque temperantur integra et sincera. Inde suapte natura disiuncta coniunguntur; inde non connectenda

θεῖα ἀνθρώπινα γίνεται, ἵνα τὰ ἀνθρώπινα θειότερα γένηται· ἐντεῦθεν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, μένων Θεὸς καὶ Θεοῦ λόγος, κτίζεται· ἐντεῦθεν ὁ ἄκτιστος, ὡς ἐξ ἀκτίστου Θεοῦ γεννηθείς, μένων ἄκτιστος, κτίζεται· ἐντεῦθεν ὁ ὕψιστος, ταπεινὸς ἐξαγγέλλεται, καὶ ὁ ἀόρατος, ὁρατὸς κατοπτεύεται, καὶ ὁ ἀνέπαφος, ἁφὴν ἀποδέχεται· καὶ ὁ ἀσώματος, ἐνσώματος πρόεισι, καὶ ὁ ἄσαρκος, σαρξὶ ἀναγράφεται· καὶ ὁ ἀπαθὴς, παθητὸς προσκηρύττεται· καὶ ὁ φύσιν ἔχων ἀθάνατον, φύσει θνητὸς ἀναγορεύεται, ἵνα τὴν παθητὴν καὶ θνητὴν ἀνθρωπότητα πρὸς ἀθανασίαν ἀγάγῃ λαμπρὰν καὶ ἐπίθειαν, καὶ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ προσοικειώσῃ τὴν ἐχθρὰν Θεοῦ καὶ πολέμιον.

XVI. Καὶ πῶς ταῦτα πληροῦται, καὶ πράττεται, καὶ εἰς ἔργον ἄφυστον διάγεται; ἔστι γὰρ φοβερὸν καὶ κατάπληκτον, καὶ ἀνθρώπων ἀκοαῖς ἀπιστότατον, ἀνθρωπίνοις νοεῖν τὰ λογισμοῖς θειότατα. Ἀλλ' ἔνθα Θεὸς καταγγέλλεται, ἀργεῖ τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν ἡ εὐτέλεια. Πάντα γὰρ ῥᾴστα Θεῷ καὶ δυνατὰ καὶ εὐπό-

---

sectuntur; exinde divina fiunt humana, ut humana diviniora fiant. Inde Dei Verbum, manens Deus et Dei Verbum, in materiam dilatatur. Inde increatus, quippe a Deo increato genitus, increatus manens, creatur. Exinde Altissimus praedicatur humilis, et invisibilis oculis visibilis cernitur, et impalpabilis palpatur, et incorporeus prodit corporeus, et carnis expers carnem habens describitur, et impassibilis proclamatur passibilis; et qui naturam habet immortalem, natura pronunciatur mortalis, ut scilicet passibilem mortalemque humanitatem ad immortalitatis splendorem atque ad impassibilitatem adducat, Deoque inimicam atque rebellem ipsi Deo ac Patri reconciliet.

XVI. At quo (inquis) pacto haec adimplentur, quomodo efficiuntur, atque ad opus non fallaciter deducuntur? Tremendum enim illud est et terrificum, et auribus hominum, qui vel divinissima quaeque humanis rationibus dimetiuntur, prorsus incredibile. Verum ubi Deus est, qui denuntiat, silet humana-

μιστα, εἰά γε δρᾶν ἐθελήσειε. Καὶ θείας τοῦτο καὶ ὑπερτάτης δυνάμεως ἀριδηλότατόν ἐστι καὶ ἐξαίρετον γνώρισμα, καὶ πάσῃ φύσει κτιστῇ παντελῶς ἀκοινώνητον· ἔνθεν γάρ ἐστι θαυμαστὰ καὶ κατάπληκτα τὰ φύσεως ἀνθρωπίνης ὑπέρτερα, καὶ πᾶσαν κτιστὴν ὑπερβαίνοντα δύναμιν.

Καί πῶς τοῦτο Θεῷ διανύεται, καὶ πρὸς πέρας περιώνυμον ἄγεται; Διδάσκει σαφῶς ἡμᾶς Λουκᾶς, ὁ θεσπέσιος, τὸ πάντων ἱερῶν ἱερώτατον συγγράφων ἡμῶν εὐαγγέλιον, ἵνα μηδεὶς ἀπιστῇ τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος, ἵνα μηδεὶς ἀδυναμίαν Θεοῦ καταψεύσηται, ἀσθενὴς ὑπάρχων αὐτὸς καὶ ἀδύναμος, καὶ πρὸς πᾶσαν πρᾶξιν θειοτέραν ἀνίκανος. Καθάπερ αὐτοῦ βοῶντος, ἀρτίως ἠκούσατε· ὡς τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ Θεοῦ, εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ᾗ ὄνομα Ναζαρὲτ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ, ᾧ ὄνομα Ἰωσὴφ, ἐξ οἴκου Δαβὶδ, καὶ τὸ ὄνομα τῆς

---

rum ratiocinationum vilitas. Deo enim cuncta facillima sunt, et possibilia, imo et factu non ardua, quaecumque demum facere voluerit. Divinae scilicet et eminentissimae potestatis haec est nota praeclarissima atque excellentissima, et creatae omni naturae prorsus incommunicabilis; atque inde fit, ut quae supra naturam humanam sunt, ac vim omnem creatam praetergrediuntur, in admirationem ac stuporem rapiant.

At quomodo Deus id perficit? Quomodo ad egregium finem perducit? Praeclare nos id docet a Deo inspiratus Lucas, qui et bonum illud sacrorum omnium sacratissimum nuntium nostrum conscripsit, ut nemo ob rei magnitudinem incredulus exsistat, neve aliquis, infirmus cum ipse sit et impotens atque ad divinius quodque facinus ineptus, Deo impotentiam fallaciter attribuat. Audistis nuper, utpote ipso proclamante, quomodo *mense septimo missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazaret, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen Ioseph, de domo David, et nomen Virginis Maria* [a]. Audis Deum mi-

[a] *Luc.* I, 26, 27.

παρθένου Μαριάμ. Ἀκούεις Θεὸν ἀποστείλαντα, καὶ ἀπιστεῖν ἐθέλεις τῷ πράγματι; μὴ ἀπίστει Θεοῦ τῷ διατάγματι, ἀλλὰ μᾶλλον εὐσεβέστατα πίστευε, ὡς πληροῦν ἐστι Θεὸς δυνατώτατος, ἅπερ ἐβουλήσατο καὶ πράττειν βουλήσοιτο. Ἄγγελος δὲ πρὸς τίνες ἂν ἑτέρου καὶ πέμψειτο, ἢ πρὸς μόνου πάντως Θεοῦ, τοῦ πείσαντος καὶ ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν οὐσιώσαντος, καὶ πᾶσαν φύσιν ἀγγελικὴν σχεδιάσαντος; Εἰ οὖν Θεὸς ὁ στείλας διέγνωσται, καὶ ἄγγελος ὁ σταλεὶς προσκέκριται, πῶς οὐκ ἀληθὲς τὸ λεγόμενον; Ταῦτα θαυμαζέτωσαν ἅπαντες· μὴ ἀπιστείτωσαν δὲ τῷ κηρύγματι, Θεοῦ τὸ σθένος γινώσκοντες, ὡς παναλκές ἐστι καὶ ἀληθῶς παντοδύναμον.

XVII. Τί δὲ σταλεὶς ὁ μακαριστὸς ἄγγελος πρὸς τὴν παρθένον φησὶ τὴν ἀπείρανδρον; ἢ πῶς αὐτῇ τῶν τοιούτων εὐαγγελίων ἀπαγγέλλει τὴν δήλωσιν; καὶ ὅσα τίκτει δι' αὐτῆς τὸ τοιοῦτον Θεοῦ μεγαλούργημα; Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.

Ἀπὸ χαρᾶς πρὸς αὐτὴν ὁ τῆς χαρᾶς ἄγγελος ἄρχεται. Ἤδει

---

sse, et rei fidem non vis habere? Noli de iis diffidere quae Deus ordinavit; sed potius summa cum pietate crede, Deum, quaecumque demum facere voluerit, ea perficere pro omnipotentia sua valere. Deinde vero a quonam alio mitti posset Angelus, nisi prorsus a solo Deo, qui ipsum creavit, et ex non existantibus substantiavit, universamque angelicam naturam ex tempore condidit? Si itaque constat Deum esse, qui misit, missum autem Angelum fuisse in comperto est, quomodo quae dicta sunt, vera non erunt? Haec utique stupeant universi; at Dei virtutem cum norint prorsus infinitam esse ac vere omnipotentissimam, enarratis fidem ne abnuant.

XVII. Verum quid missus beatus ille Angelus ad Virginem integerrimam dicit? Aut quomodo faustissimum hoc nuntium ipsi defert? Et qualia portenta per ipsam magnificentia haec divina molitur? *Ave gratia plena, Dominus tecum* a.

A gaudio b incipit eam alloqui ille gaudii nuntius. Noverat

a *Luc.* I, 28.

b Nempe a salutatione, qua alios laeto animo esse iubemus.

γὰρ, καὶ ἐπίστατο, ὡς πᾶσιν ἀνθρώπαις, καὶ πᾶσιν ὡσαύτως τοῖς κτίσμασι χαρᾶς αὐτοῦ τὸ διάγγελμα πρόξενον[1] γίνεται, καὶ λύπης ἁπάσης τοῖς πᾶσιν ὀλέθριον· ᾔδει γὰρ, ἐκ τούτου θεογνωσίᾳ τὸν κόσμον αὐγάζεσθαι· ᾔδει, τῆς πλάνης τὴν ἀχλὺν ἀφανίζεσθαι· ᾔδει, τοῦ θανάτου τὸ κέντρον ἀμβλύνεσθαι· ᾔδει, τῆς φθορᾶς τὴν δύναμιν φθείρεσθαι· ᾔδει, τοῦ ᾅδου τὴν νίκην καθέλκεσθαι· ᾔδει, τὸν ἀπολλύμενον ἄνθρωπον σώζεσθαι, τὸν τούτοις πάλαι δουλεύοντα, ἀφ' οὗ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς ἀπελήλαται, καὶ τῆς ἐκεῖσε μακαρίας διατριβῆς ἐξελήλαται. Διὰ τοῦτο χαρὰν αὐτοῦ τῶν εὐαγγελίων τὸ προοίμιον τίθησι, διὰ τοῦτο χαρὰν αὐτοῦ τῶν λόγων προφθέγγεται, διὰ τοῦτο χαρὰ τῶν εὐαγγελίων τουτῳνὶ προηγήσατο, ὡς πᾶσι γενησομένων χαρὰ τοῖς πιστεύουσιν. Ἔδει γὰρ, ἀπὸ χαροποιῶν[2] λόγων καὶ ῥημάτων ἄρχεσθαι τῆς χαρᾶς τὰ θεῖα μηνύματα. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἄγγελος πρὸ πάντων χαρὰν ἀναφθέγ-

1 Nic. abest πρόξενον.

2 Cod. χαροποιοῦ.

---

enim et plane sciebat, nuntium illud suum universis hominibus atque omnibus pariter creaturis gaudium parare, et quoslibet a quibuscumque dolores expellere; noverat, ex divina huius mysterii cognitione mundum lumine collustrari; noverat, erroris disiici caliginem; noverat, retundi mortis aculeum; noverat vim corruptionis infringi; noverat inferno victoriam auferri; noverat, salutem perdito affulgere homini, qui horum malorum iugo iamdiu premebatur, ex quo scilicet a paradisi deliciis expulsus, et a beato illo domicilio eiectus fuerat. Propterea legationis suae exordium a gaudio ducit; propterea sermonibus suis gaudii voces praemittit; propterea faustis hisce nuntiis gaudium antecedit, utpote quae omnibus credentibus gaudio futura erant. Et sane par omnino erat, ut divina gaudii denuntiatio a sermonibus verbisque gaudium elicientibus sumeret initium. Propterea enim et Angelus gaudium ante omnia renuntiat, quia faustae legationis suae non ignorat exitum, ac probe novit collo-

γεται, τῶν ἀπείρων αἰώνων εὐαγγελίων τὴν ἔκβασιν, καὶ ὡς χαρὰ φανεῖται παγκόσμιος ἡ αὐτοῦ τελειωμένη διάλεξις.

XVIII. Ποίαν γὰρ οὐχ ὑπερβαίνει χαρὰν καὶ τερπνότητα, τὸ πρὸς τὴν μακαρίαν παρθένον γενόμενον καὶ τῆς χαρᾶς μητέρα διάγγελμα; χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς ἐπουρανίου γεννήτρια· χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς ὑπερτάτης μαιεύτρια· χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς σωτηρίου τροφὸς· χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς ἀθανάτου παραίτιε· χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς ἀλέκτου μυστικὸν καταγώγιον· χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς ἀρρήτου ἀξιάγαστος ἄρουρα· χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς ἀρεύστου πηγὴ πανμακάριστος· χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς ἀϊδίου θεοφόρον πανήλιον· χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς ζωοπαρόχου φυτὸν εὐθαλέστατον· χαίροις, ὦ θεοῦ μήτηρ ἀνύμφευτε· χαίροις, ὦ παρθένε μετὰ τόκον ἀσύλητε· χαίροις, ὦ πάντων παραδόξων παραδοξότατον θέαμα. Τίς σου φράσαι τὴν ἀγλαΐαν δυνήσεται; Τίς σου φάναι τὸ θαῦμα τολμήσειε; Τίς σου ἐκφράσαι θαρσήσει τὸ μέγεθος; Ἀνθρώπων τὴν φύσιν ἐκόσμησας, Ἀγγέλων τὰς τάξεις νενίκηκας· τῶν Ἀρχαγγέλων τὰς φωταυγείας ἀπέκρυψας· τῶν Θρόνων τὰς προεδρίας, δευτέρας σαν

---

quium quod habebatur, in totius mundi gaudium manifeste esse cessurum.

XVIII. Et profecto quodnam gaudium, aut quaenam reperiri potest iucunditas, quam non longe excedat alloquium ad Virginem illam beatam ac gaudii parentem habitum? Gaude, o supercaelestis gaudii genitrix. Gaude, o sublimissimi gaudii nutrix. Gaude, o salutaris gaudii sedes princeps. Gaude, o immortalis gaudii auctrix. Gaude, o ineffabilis gaudii mysticum diversorium. Gaude, o indeficientis gaudii fons beatissime. Gaude, o gaudii aeterni deiferum cimelium. Gaude, o vivificantis gaudii arbor virentissima. Gaude, o innupta Dei mater. Gaude, o Virgo post partum integerrima. Gaude, o spectaculum prae mirabilibus omnibus summe admirandum. Quisnam tuum eloqui splendorem poterit? Quisnam portentum, quod ipsa es, enarrare verbis audeat? Quisnam magnificentiam tuam effari se posse confidet? Tu hominum exornasti naturam; tu Angelorum ordines superasti; tu

ἀπέδειξας· τῶν Κυριοτήτων τὸ ὕψος ἐσμίκρυνας· τῶν Ἀρχῶν τὰς καθηγήσεις προέδραμες· τῶν Ἐξουσιῶν τὸ σθένος ἠνεύρωσας [1]· τῶν Δυνάμεων δυναμωτέρα προελήλυθας δύναμις. τὸ τῶν Χερουβὶμ πολυόμματον γήϊνοις ὀφθαλμοῖς ὑπερέβαλες· τὸ τῶν Σεραφὶμ ἑξαπτέρυγον ψυχῆς θεοκινήτοις πτεροῖς ὑπερβέβηκας· καὶ πάσης ὑπερέσχες τῆς κτίσεως, ὡς πάσης πλέον τῆς κτίσεως καθαρότητι λάμπουσα, καὶ τὸν πάσης κτίστην δεξαμένη τῆς κτίσεως, καὶ τοῦτον κυοφοροῦσα καὶ τίκτουσα, καὶ Θεοῦ μήτηρ ἐκ πάσης γεγενημένη τῆς κτίσεως.

XIX. Διὰ τοῦτό σοι, χαῖρε κεχαριτωμένη, προσφθέγγομαι· ἐπειδὴ καὶ πάσης πλέον ἐχαριτώθης [2] τῆς κτίσεως· καὶ τῆς τοιαύ-

1 Cod. ἰνεύρωσας.
2 Cod. ἐχαριτώθη.

---

fulgores Archangelorum obtenebrasti, tu sublimes Thronorum sedes infra te ostendisti; tu altitudinem Dominationum depressisti; tu Principatuum ducatibus praecurristi; tu enervasti fortitudinem Potestatum; tu ipsis Virtutibus potentior virtus prodiisti; tu Cherubim oculatissimum visum terrestribus oculis vicisti: tu Seraphim sex alas habentium volatus animae pennis divinitus agitatis transvolasti; tu denique omnem creaturam longe transgressa es, quippe quae prae omni creatura enituisti puritate *a*, et omnium creaturarum conditorem in te excepisti; ipsumque et sinu tuo gestasti, et genuisti, et sola ex omnibus creaturis Dei mater effecta es.

XIX. Propterea tibi acclamo: *Ave gratia plena*, quoniam et prae omnibus creaturis *b* gratiae muneribus cumulata fuisti. Et

a Inspice attente, quomodo S. Sophronius singularissimam Mariae puritatem (καθαρότητα) accenseat nominibus, quibus ipsa et spectaculum summopere admirandum, et miraculum inenarrabile, et naturae ornamentum, et praecelsior universis ac singulis caelestibus Ordinibus, ac demum omni creatura praestantior celebratur. At vero, quo pacto esset puritatis miraculum, si quod foedissime singulos filios hominum deturpat, ipsam quoque deturpasset? Quo pacto Angelicos ordines puritate longe excederet? Quo pacto creatura quaepiam virgine Deipara purior excogitari non posset?

b Quo sensu in Ecclesia acciperentur verba Gabrielis ad Virginem

της ἐν σοὶ χαρᾶς τε καὶ χάριτος γνωρίζω καὶ οἶδα τὸ αἴτιον· διὸ καὶ ἐπιφέρω βοῶν καὶ φθεγγόμενος· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· ὁ πάσης μὲν, ὡς κτίστης, κυριεύων τῆς κτίσεως· μετὰ σοῦ δὲ, ὡς ἐν κοιλίᾳ τῇ σῇ βαστα ζόμενος, καὶ κυοφορίαν κυοφερούμενος ἄφραστον. Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, ὁ ἀϊδίως μὲν ἐκ πατρὸς γεννηθεὶς, καὶ μετὰ πατρὸς ἀεὶ θεωρούμενος· μετὰ σοῦ δὲ νῦν τῇ συλλήψει γενόμενος, καὶ ἐκ σοῦ, φοβερὰν ποιησάμενος σάρκωσιν. Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· ὁ πρώτην μὲν ἔχων ἀΐδιον γέννησιν, καὶ δευτέραν ἐκ σοῦ προσδεχόμενος [1] γέννησιν. Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, ὁ πάσης μὲν σὺν πατρὶ κυριεύων τῆς κτίσεως, ἐν σοῦ δὲ δούλου μορφὴν ἐνδυόμενος, καὶ

1 Cod. προσδιχόμενον.

---

huiusmodi in te gaudii et gratiae causam utique scio, ac plane perspectam habeo; atque idcirco clamans et simul gratulans adiicio: *Dominus tecum;* qui quidem tamquam conditor universis dominatur creaturis; tecum vero est, utpote in sinu tuo gestatus, et per ineffabilem conceptionem tuam in utero tuo clausus. *Dominus tecum;* qui aeternaliter quidem ex Patre natus, cum Patre semper coniunctus intelligitur; nunc vero tecum per conceptionem adest, ac tremendam ex te assumptionem carnis exsequitur. *Dominus tecum;* qui primam inde habet generationem aeternam; hinc vero secundam ex te generationem nanciscitur. *Dominus tecum;* qui una cum Patre universis sane dominatur creaturis: verum ex te formam servi induit, atque

apud S. Lucam, en testis etiam S. Sophronius accedit. Is nempe munerum divinorum cumulus intelligendus est Mariae collatus, ut quaecunque demum ceteris creaturis tributa noveris vel excogites, longe infra gratias, quibus nobilissime exornata fuit sancta Virgo, haberi debeant. Atqui nemo ignorat, non modo caelestes spiritus, sed et primos humani generis parentes e divinis Creatoris manibus gratia sanctificante ornatos prodiisse. Quomodo ergo creaturarum omnium praerogativae nobilioribus Virginis praerogativis cedunt, si ad originem quod spectat, nedum ceteris omnibus ipsa anteeat, infinito intervallo splendidior non modo sanctorum Angelorum, non modo protoparentum, sed ipsius quoque diaboli et angelorum eius ortus dicendus sit?

ματος· πάντα σου κάτω κεῖται τῆς χάριτος· πάντα δευτερεύει τὰ ἔγκριτα, καὶ τὸ ἧττον κληροῦται τῆς λαμπρότητος. Θεὸς μετὰ σοῦ· καὶ τίς ἀμιλλᾶσθαι τολμήσειε [1]; Θεὸς ἐκ σοῦ· καὶ τίς εὐθὺς οὐχ ἡττηθήσεται, καὶ μὴ μᾶλλόν σοι χαίρων ἀφήσει τὸ προῦχον καὶ ἔξοχον; Διὰ τοῦτό σε τὰ μέγιστα φθέγγομαι, τὰ σὰ θεωρῶν ἐν πᾶσι κτιστοῖς προτερήματα· χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Ἐκ σοῦ γὰρ ἡ χαρὰ οὐ μόνον ἀνθρώποις κεχάρισται, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσι δίδοται.

XXII. Οὕτως εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν, ὅτι τῆς Εὔας τὴν κατάραν εἰς εὐλογίαν μετέβαλες [2]· ὅτι τὸν Ἀδὰμ, ὄντα τὸ πρῶτα ἐπάρατον, εὐλογηθῆναι διὰ σοῦ παρεσκεύασας. Οὕτως εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν, ὅτι περ ἡ εὐλογία τοῦ πατρὸς διὰ σοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἀνέτειλε, καὶ κατάρας αὐτοὺς τῆς παλαιᾶς ἠλευθέρωσεν. Ὄν-

1 Ad oram codicis θελήσειε.
2 Cod. μετίβαλας.

---

miraculo, quod in te cernitur, omnia infra gratiam tuam iacent; secundas tenent omnia vel probatissima, et claritate plane inferiori potiuntur. *Dominus tecum;* et quisnam tecum contendere ausit? Deus ex te; ecquis e vestigio tibi non cedat, et non magis tibi primatum, praecellentiamque gaudens tribuat? Propterea tuas prae creaturis omnibus eminentes praerogativas intuens *a*, summis tibi plausibus acclamo: *Ave gratia plena, Dominus tecum.* Ex te enim gaudium non modo hominibus impertitum est, sed supernis quoque Virtutibus tribuitur.

XXII. Vere *benedicta tu in mulieribus*, quoniam Evae maledictionem in benedictionem commutasti; quoniam Adam, qui prius iacebat exsecratione perculsus, ut per te benediceretur, effecisti. Vere *benedicta tu in mulieribus*, quoniam benedictio Patris per te affulsit hominibus, eosque a veteri maledicto li-

a Rursus Sophronius inculcat, nullum in creaturis cerni gratiae donum, quod longe nobilius in sancta Virgine non resplendeat.

ως εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν· ὅτι διὰ σοῦ σὶ σοὶ προπάτορες σώζονται· σὺ γὰρ τὸν σωτῆρα γεννήσεις, τὸν τούτοις σωτηρίαν θεϊκὴν ἐγαζόμενον. Οὕτως εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν· ὅτι καρπὸν ἀσπόρως ἐβλάστησας, τὸν πάσῃ τῇ γῇ τὴν εὐλογίαν δωρούμενον, καὶ κατάρας αὐτὴν τῆς ἀκανθοφόρου λυτρούμενον. Οὕτως εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν· ὅτι γυνὴ τῇ φύσει ὑπάρχουσα, Θεοτόκος γενήσῃ τῷ πράγματι. Εἰ γὰρ ὁ ἐκ σοῦ τεχθησόμενος, σεσαρκωμένος Θεός ἐστι κατὰ ἀλήθειαν, Θεοτόκος σὺ δικαιότατα λέγοιο, ὡς Θεὸν κατὰ ἀλήθειαν τίκτουσα.

XXIII. Ἀλλ' ἡ μακαρία παρθένος καὶ ἔνθεος, ἰδοῦσα τὸν θεσπέσιον ἄγγελον οὕτω πρὸς αὐτὴν ἀφικόμενον, καὶ τοιούτοις αὐτὴν προφθεγγόμενον ῥήμασι, τὴν ἁγίαν ψυχὴν ἐταράττετο· καὶ τοὺς

---

beravit *a*. Vere *benedicta tu in mulieribus*, quia per te progenitores tui salutem inveniunt; tu siquidem genitura es Servatorem, qui divinam ipsis salutem comparabit. Vere *benedicta tu in mulieribus*, quoniam sine semine eum protulisti fructum, qui benedictionem terrarum orbi elargitur, ipsumque a maledictione spinas germinante redimit. Vere *benedicta tu in mulieribus*, quia mulier naturali conditione cum sis, Dei tamen genitrix reipsa es. Etenim si qui ex te nasciturus est, secundum veritatem Deus est incarnatus, ipsa iure meritoque diceris Deipara, quippe quae Deum verissime paris.

XXIII. At beata illa ac divina Virgo cum Angelum divinorum interpretem hoc modo ad se advenientem vidisset, atque hisce dictis se alloquentem (audivisset *b*), sanctâ turbabatur animâ,

a Manifestam hic habes sanctae Virginis a communi ceterorum miserrimo statu seiunctionem illam, quam passim in SS. Patrum scriptis recurrentem contueri licet. Quid porro est *vetus maledictio*, nisi aeternae mortis sententia in omnes propter commune omnibus peccatum lata? Cum ergo sententiae indoles postulet, ut ab ea maledictione liber ille habeatur qui ad liberandos alios idoneus censetur; sua sponte hinc elucet, sanctam Deiparam a communi omnium reatu immunem heic praedicari, seu potius hanc Virginis beatitatem uti exploratam praesumi.

b Nisi quis malit, vocem aliquam e graeco textu excidisse, habemus

λόγους τοῖς λογισμοῖς ἀνεσκάλευε, λογιζομένη καθ' ἑαυτὴν καὶ μαστεύουσα τῶν ἀγγελικῶν ῥημάτων τὴν δύναμιν· ἐθαμβεῖτο γὰρ, καὶ ἐθαύμαζε τῶν ἀγγελικῶν ἀσπασμῶν τὴν ποιότητα. Ἡ δὲ γὰρ, φησὶν, ἰδοῦσα, διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ· καὶ διελογίζετο, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. Ἦν γὰρ, ἦν καὶ ἀνθρωπίνης συνέσεως ἔμπλεως, καὶ τῶν λεγομένων οὐδὲν ἀβασανίστως παρεῖτο. Ἐδεδίει γὰρ καὶ ὑπέτρεμε, τῆς Εὔας τὴν ἀπάτην γινώσκουσα, μήπως αὐτὴν ὁ ὄφις ὁ δόλιος, καθὰ κἀκείνην, ἀπατήσαιτο δεύτερον· καὶ διὰ τοῦτο πάντα συνετῶς ἐδοκίμαζε, μήπως αὐτὴν ὀφιόμορφον πρόσφθεγμα θεϊκῆς ἐκβάλοι λαμπρότητος.

---

et sermones illos apud se perpendens scrutabatur, quid sibi vellent Angeli verba, secum ipsa inquirens et diligenter investigans. Stupebat enim, ac mirabatur angelicae salutationis indolem. *Ipsa vero*, inquit [a], *videns, turbata est in sermone eius, et cogitabat, qualis esset ista salutatio.* Erat enim, erat humanae quoque intelligentiae plena; proindeque nihil eorum, quae dicebantur, re accurate non perpensa, admittebat. Quippe animo recogitans Evae deceptionem, timebat ac verebatur, ne denuo se ipsam quoque dolosus serpens, non secus atque illam, deciperet. Prudenter itaque omnia expendebat, ne quando alloquium serpentino illi simile se ipsam forte e divina claritate in praeceps ageret.

Sophronium anacolutho ac figurata locutione (zeugma appellant) utentem, non secus ac usum esse Herodotum, putaverunt Grammatici in ea pericope (Lib. IV cap. CVI): ἐσθῆτα δὲ φορέουσι τῇ Σκυθικῇ ὁμοίην, γλῶσσαν δὲ ἰδίην: ubi scilicet unico verbo adiuncta cernuntur bina nomina, quorum tamen alterum eidem verbo minus apte cohaerere videtur. Verumtamen par erit, ut certiori aliquo huius figurae exemplo posthac Grammatici utantur: ut enim *in var. Herod. lection.* suadet Iohannes Schweighaeuser, iste de Androphagis locus sic videtur restituendus: ἐσθῆτα δὲ (Ἀνδροφάγοι) φορέουσι τῇ Σκυθικῇ ὁμοίην· γλῶσσαν δὲ ἰδίην ἔχουσι. Vid. *Herodot.* Tom. II Part. I pag. 298 et Part. II pag. 159 edit. Argentor. 1816

[a] *Luc.* I, 29. ἡ δὲ ἰδοῦσα κ. τ. λ. Versionis tamen latinae quaedam exemplaria etiam ante emendationem hieronymianam legebant, *cum ea audisset*, uti patet ex S. Ambrosii scriptis.

XXIV. Ἀθρήσας δὲ οὕτως αὐτὴν ἐναγώνιον ὁ σταλεὶς πρὸς αὐτὴν ἐπουράνιος ἄγγελος, φόβου παντὸς ἐλευθερῶν, καὶ δεδίξεως [1], καὶ ταραχῆς ἐκβάλλει παντελῶς καὶ πτοήσεως, καί φησι πρὸς αὐτὴν ἱλαρώτατα καὶ χαριέστατα καὶ ἡδύτατα· μὴ φοβοῦ Μαριάμ· οὐκ εἰμὶ κατ' ἐκεῖνον, τὴν μητέρα τὴν σὴν ἀπατήσαντα· οὐκ εἰμὶ κατ' ἐκεῖνον, τὸν τὸν ἄνθρωπον πάλαι σφάλαντα· οὐκ εἰμὶ κατ' ἐκεῖνον, τὸν πρώην σου τοὺς προπάτορας τῷ παραδείσου τῆς τρυφῆς ἐξορίσαντα· οὐκ εἰμὶ κατ' ἐκεῖνον, τὸν ἐκ μακαρίας ζωῆς ἐκβεβληκότα τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦτον ἐπωδύνῳ ζωῇ προσαρμόσαντα· οὐκ εἰμὶ κατ' ἐκεῖνον, τὸν φθόνῳ τεκόντα τὸν θάνατον, καὶ πάντας ἀνθρώπους θνητοὺς ἐργασάμενον· οὐκ εἰμὶ κατ' ἐκεῖνον, τὸν πάντας ἀνθρώπους τοὺς ἐκ γῆς γεγονότας, καὶ λαβόντας χειρὶ θεοῦ τὴν διάπλασιν, θείας ἐντολῆς παραβάτας ποιήσαντα, καὶ πάλιν εἰς γῆν

1 Abest haec vox a lexicis; sed facile a δεδίσσομαι deducta apparet.

XXVI. Porro cum illam hoc pacto secum ipsam colluctantem caelestis nuntius, ad eam missus, cerneret, protinus ab omni illam timore liberat, terroremque ac metum, omnimodamque eximit perturbationem, laetissima ei et iucundissima et suavissima effatus. *Ne timeas*, inquit, *Maria* [a]; non sum ei similis, qui matrem tuam decepit: non sum ei similis, qui hominem olim supplantavit: non sum ei similis, qui progenitores tuos quondam e paradisi deliciis extrusit; non sum ei similis, qui a beata vita hominem deturbavit, atque in vitam aerumnis plenam induxit: non sum ei similis, qui mortem prae invidia generavit [b], et universos homines obnoxios morti effecit: non sum ei similis, qui universos homines e limo terrae conditos, et suam a Dei manu formationem sortitos, divini praecepti effecit praevaricatores, ac rursus in terrae limum convertit: non sum ei similis,

a *Luc.* I, 30.

b *Sap.* II, 24. *Invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum.*

XXV. Ἐπαινῶ σου, ὦ Θεομῆτερ, καὶ αὐτὸς ἐγὼ τὴν ἀσφάλειο καὶ τὴν σύνεσιν πάνυ ἀποδέχομαι, ὅτι φοβῇ τοῦ ἀλίου τὰ θήρα· ὅτι φοβῇ τοῦ μισανθρώπου θηρὸς τὰ τεχνάσματα· ὅτι δειλι τὰ κρυπτὰ τοῦ διαβόλου τοξεύματα· ὅτι δειμαίνῃ καὶ δέδοικας ποικίλα τοῦ ὄφεως καὶ ἀληθῶς θανατηφόρα φυσήματα, ἵνα μὴ Ε τις κατ' ἐκείνην ἄλλη καὶ σὺ χρηματίσειας [1].

Μὴ φοβοῦ Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ τὴν ἀθάνατ εὗρες χάριν παρὰ τῷ Θεῷ τὴν ὑπέρλαμπρον· εὗρες χάριν παρὰ Θεῷ τὴν πολύευκτον· εὗρες χάριν παρὰ τῷ Θεῷ τὴν ὑπέρφωτον· εὗρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ τὴν σωτήριον· εὗρες χάριν παρὰ τῷ Θεῷ τ ἀκλόνητον· εὗρες χάριν παρὰ τῷ Θεῷ τὴν ἀσάλευτον· εὗρες χά παρὰ τῷ Θεῷ τὴν ἀνίκητον [2]· εὗρες χάριν παρὰ τῷ Θεῷ τὴν ἀΐδι

1 Cod. χρηματήσειας.

2 Nic. heic tria incisa omittit; post sequens vero incisum nonnul permiscet, quae pertinent ad § XXVII.

XXV. Et ipse quidem tuam, o Dei mater, collaudo cautu prudentiam, ac prorsus sapientiam adprobo, quod nempe d losi illius laqueos expavescas; quod belluae illius, odio in h mines flagrantis, timeas insidias; quod verearis absconditas di boli sagittas; quod serpentis versutos ac vere mortiferos afflat metuas, ac formides, ne secunda quaepiam Eva, priori illi s milis, et tu evadas.

Verum [a] *ne timeas, Maria: invenisti enim apud Deum gratia* perire nesciam; invenisti apud Deum gratiam prae qualibet ex miam; invenisti apud Deum gratiam omnibus votis expeta dam; invenisti apud Deum gratiam omnium gratiarum splendid simam; invenisti apud Deum gratiam numquam elanguente invenisti apud Deum gratiam, quae te salvam praestet; inveni apud Deum gratiam, quae nullo impetu quatiatur; invenisti ap Deum gratiam plane invictam; invenisti apud Deum gratia perenniter duraturam [b].

a *Luc.* I, 30.

b Inducitur hic Gabriel gratiam sanctae Virgini divinitus collat

Πολλοὶ μὲν πρὸ σοῦ [1] γεγόνασιν ἅγιοι· ἀλλ' οὐδεὶς κατὰ σὲ κεχαρίτωται· οὐδεὶς κατὰ σὲ μεμακάρισται· οὐδεὶς κατὰ σὲ καθηγίασται· οὐδεὶς κατὰ σὲ μεμεγάλυται [2]· οὐδεὶς κατὰ σὲ προκεκάθαρται· οὐδεὶς κατὰ σὲ περιηύγασται· οὐδεὶς κατὰ σὲ ἐκπεφώτισται· οὐδεὶς

1 Nic. pag. 213. addit, καὶ ἄλλοι.
2 In margin. μεγαλύνεται.

Et alii quidem, iique plures ante te eximia sanctitate floruerunt. Sed nemini, quemadmodum tibi, plena gratia impertita est. Nemo, sicut tu, beatitate auctus est: nemo, sicut tu, sanctitate exornatus est: nemo, sicut tu, ad tantum magnificentiae est evectus: nemo, sicut tu, purificante gratia praeoccupatus est *a*: nemo, sicut tu, splendida luce est circumfusus: nemo,

miris efferens encomiis, et per haec eiusdem animum confirmans, ne scilicet deplorandum primae matris Evae lapsum sibi quoque metuat. Eam autem in rem Archangelus tacite comparationem quamdam inter Mariae atque Evae gratiam instituit, et duplici ex capite gratiam Deiparae tamquam praestantiorem celebrat. Ac primo quidem illud utriusque gratiae discrimen attingit, quod ad illum sanctae Virginis metum eximendum plurimum facit, et temporariae gratiae protogenitricis (haec enim a congrita sibi gratia cito excidit), stabilem Mariae gratiam opponit, quam propterea ἀθάνατον, ἀμείωτον, σωτήριον, ἀκλόνητον, ἀσάλευτον, ἀνίκητον, atque ἄϊδιον appellat: quae quidem invicte praeterea ostendunt, quam vetus, quamque explorata fuerit in Ecclesia doctrina, qua traditur sanctissimam Dei genitricem in gratia confirmatam fuisse. Deinde vero nonnulla alia interserit, quae universim ad eiusdem gratiae praecellentiam praedicandam spectant, uti cum eam dicit ὑπέρλαμπρον, πολύευκτον, ὑπέρφατον. Porro facillime patet, gratiam Deiparae haud ὑπέρλαμπρον, aut ὑπέρφατον, aut πολύευκτον prae gratia Evae dici posse, nisi Evae consortem Deiparam in eo statuas, quod ad primam spectat originem. Quid enim aequiparari illi gratiae potest, quae efficiat, ut numquam non carissima Deo anima exstiterit, numquam non caelesti illa claritate refulserit? Quaenam gratia maiori pretio habenda ac potiori exoptanda affectu, quam quae impediat, ne inter prima existendi initia anima Deo invisa, diabolo mancipata, in se turpissima fuerit? Comparatio igitur a Sophronio instituta gratiam existentiae coaevam in Maria non minus quam in prima matre Eva, adstruit, immo praesumit.

a Merito quaeri hic potest, quid sibi velit S. Sophronius, cum inquit, *Virginem Mariam purificante gratia praeoccupatam fuisse*, seu

κατὰ σὲ ὑπερύψωται· οὐδεὶς γὰρ κατὰ σὲ Θεῷ [1] προσεπέλασε· καὶ [2] οὐδεὶς κατὰ σὲ Θεοῦ δώροις πεπλούτηκεν· οὐδεὶς κατὰ σὲ Θεοῦ χά-

1 Nic. τῷ Θεῷ κατὰ σέ.
2 Nic. omit. καί.

---

sicut tu, caelesti lumine refulsit: nemo, sicut tu, prae omni celsitudine exaltatus est. Et merito quidem: nemo enim, sicut tu, ad Deum tam prope accessit; nemo, sicut tu, Dei donis ditatus est; nemo sicut tu, Dei gratiae particeps fuit. Omnia

magis ῥητῶς *Virginem (utique ope gratiae) praemundatam fuisse.* Nam si generatim sermo esset de gratia humanam voluntatem praeveniente, sane obvius foret sensus, atque ad illud fidei dogma propositio referenda esset, quo adversus haereticos pelagianos ac semipelagianos profitemur, gratiam divinam humanis meritis non rependi, sed eamdem praevenire humanum quodlibet non modo opus bonum, sed etiam desiderium, ipsumque credulitatis affectum. At enim liquido apparet S. Doctoris sententiam nullatenus huc spectare posse. Ut enim reliqua praetermittamus, quis non videat, Sophronium singularem aliquam Deiparae praerogativam celebrare his verbis voluisse? Porro quod eo sensu quispiam Dei gratia praeoccupetur, adeo singulare dici non debet, ut haereticus audiat, quisquis affirmet, aut exstitisse umquam aut exsistere quempiam posse hominem gratia exornatum, quem hac ratione gratia non praevenerit: *alioquin*, ut inquit Apostolus Rom. XI, 6, *gratia iam non est gratia.* Sententia igitur S. Sophronii ad quidpiam aliud est referenda, quod et capax sit purificationis per gratiam, quodque purificatio ipsa praevertere vero aliquo sensu dicatur. At vero tale aliquid evidentissime habes in ipsa humana Deiparae natura. Purificationis enim non capax modo, sed et indiga per se in praesenti conditione, est humana natura, quippe in primo parente vitiata: tum autem etiam praevertere naturam purificatio rectissime dicitur, cum gratia purificans non iam inductam delet culpam, sed ne inducatur antevertendo impedit. Et hunc quidem sensum ipsa Sophronii verba important. Singularis enim Virginis praerogativa in eo statuitur, quod ipsa *praepurgata* fuerit (προκεκάθαρται), dum ceteri Adae filii non *praepurgari*, sed *purgari* dicuntur. At quodnam demum discrimen inter *purgatum* et *praepurgatum* reperias, nisi quod illic maculam purgatio subsequitur, ut eam auferat, hic praevenit, ne inficiat? singulare igitur privilegium quod eo loci Sophronius de beata Dei matre depraedicat, nullum est aliud, quam singularissima eiusdem ab originali infectione praeservatio.

μν ἐδέξατο· πάντα νικᾷς τὰ παρὰ ἀνθρώποις [1] ἐξαίρετα· πάντα καὶ τὰ παρὰ [1] Θεοῦ δοθέντα τοῖς πᾶσι δωρήματα· πάντων γὰρ πλέον Θεοῦ πλουτεῖς τὴν κατοίκησιν· οὐδεὶς οὕτω χωρῆσαι Θεὸν δεδύνηται· οὐδεὶς οὕτω Θεοῦ παρουσίαν ἴσχυσε δέξασθαι· οὐδεὶς οὕτω φωτισθῆναι Θεὸν κατηξίωται. Καὶ διὰ τοῦτο οὐ μόνον τὸν Θεὸν τὸν ἁπάντων κτίστην καὶ δεσπότην προσδέδεξαι, ἀλλὰ καὶ ἔχεις ἐκ σοῦ παραδόξως σαρκούμενον καὶ κυοφορούμενον, καὶ μετὰ ταῦτα γεννώμε-

1 Nic. παρ' ἀνθρώποις.
1 Nic. πρὸς Θεοῦ.

---

vincis, quaecumque inter homines emineant; omnia superas munera, quae effusa e Dei largitate in quoslibet dimanaverint *a*. Plus enim omnibus inhabitantis Dei possessione ditescis. Nemo sic in se Deum complecti potuit; nemo potuit sic frui Dei praesentia; nemo dignus est habitus, qui sic per Deum illuminaretur; ac propterea non modo Deum omnium conditorem ac dominum in te excepisti, sed eum habes ex te ineffabiliter incarnatum, atque in utero tuo gestatum, et post haec genitum,

Sed et dignissimus, qui consideretur, est totus huius loci contextus. Sophronius enim, uti liquet, adinstar cuiusdam principii, e quo deinde tot tantasque Deiparae praerogativas deducat, praemittit illud, quod ex Evangelio constat, Mariam *plenam gratia* fuisse. Ac rursus horum magnalium quasi rationem postea redditurus, *gratiae plenitudinem* iterum inculcat, cui subnectit immensum illum munerum divinorum cumulum, quo Deipara munera cuivis creaturae collata infinito intervallo excedit. Palam est ergo, ex mente SS. Patrum tum *in ea gratiae plenitudine*, tum in illo donorum divinorum prae omnibus excessu et munus illud, Angelis et protoparentibus commune, contineri, vi cuius gratia divina ipsi existendi initio coaeva profitenda sit.

a Si gratiae munera Mariae collata longissime excedunt *quaecumque a Dei largitate in quoslibet dimanaverint;* profecto aut absurdissime affirmandum est, originem peccato infectam sanctae origini longe praecellere, aut verius fatendum est, Virginem Deiparam non modo aeque ac protoparentes caelestesque spiritus, in gratia creatam fuisse, sed longe nobilioribus gratiae donis in eadem illa prima sui origine ex magnificentissima Dei liberalitate ac sapientia fuisse exornatam.

κατὰ σὲ ὑπερύψωται· οὐδεὶς γὰρ κατὰ σὲ Θεῷ [1] προσεπέλασε· καὶ [2] οὐδεὶς κατὰ σὲ Θεοῦ δώροις πεπλούτηκεν· οὐδεὶς κατὰ σὲ Θεοῦ χά-

1 Nic. τῷ Θεῷ κατὰ σέ.
2 Nic. omit. καί.

---

sicut tu, caelesti lumine refulsit: nemo, sicut tu, prae omni celsitudine exaltatus est. Et merito quidem: nemo enim, sicut tu, ad Deum tam prope accessit; nemo, sicut tu, Dei donis ditatus est; nemo sicut tu, Dei gratiae particeps fuit. Omnia

magis ῥητῶς *Virginem (utique ope gratiae) praemundatam fuisse.* Nam si generatim sermo esset de gratia humanam voluntatem praeveniente, sane obvius foret sensus, atque ad illud fidei dogma propositio referenda esset, quo adversus haereticos pelagianos ac semipelagianos profitemur, gratiam divinam humanis meritis non rependi, sed eamdem praevenire humanum quodlibet non modo opus bonum, sed etiam desiderium, ipsumque credulitatis affectum. At enim liquido apparet S. Doctoris sententiam nullatenus huc spectare posse. Ut enim reliqua praetermittamus, quis non videat, Sophronium singularem aliquam Deiparae praerogativam celebrare his verbis voluisse? Porro quod eo sensu quispiam Dei gratia praeoccupetur, adeo singulare dici non debet, ut haereticus audiat, quisquis affirmet, aut exstitisse umquam aut exsistere quempiam posse hominem gratia exornatum, quem hac ratione gratia non praevenerit: *alioquin*, ut inquit Apostolus Rom. XI, 6, *gratia iam non est gratia.* Sententia igitur S. Sophronii ad quidpiam aliud est referenda, quod et capax sit purificationis per gratiam, quodque purificatio ipsa praevertere vero aliquo sensu dicatur. At vero tale aliquid evidentissime habes in ipsa humana Deiparae natura. Purificationis enim non capax modo, sed et indiga per se in praesenti conditione, est humana natura, quippe in primo parente vitiata: tum autem etiam praevertere naturam purificatio rectissime dicitur, cum gratia purificans non iam inductam delet culpam, sed ne inducatur antevertendo impedit. Et hunc quidem sensum ipsa Sophronii verba important. Singularis enim Virginis praerogativa in eo statuitur, quod ipsa *praepurgata* fuerit (προκεκαθάρται), dum ceteri Adae filii non *praepurgari*, sed *purgari* dicuntur. At quodnam demum discrimen inter *purgatum* et *praepurgatum* reperias, nisi quod illic maculam purgatio subsequitur, ut eam auferat, hic praevenit, ne inficiat? singulare igitur privilegium quod eo loci Sophronius de beata Dei matre depraedicat, nullum est aliud, quam singularissima eiusdem ab originali infectione praeservatio.

ραν ἐδέξατο· πάντα νικᾷς τὰ παρὰ ἀνθρώποις [1] ἐξαίρετα· πάντα νικᾷς τὰ παρὰ [1] Θεοῦ δοθέντα τοῖς πᾶσι δωρήματα· πάντων γὰρ πλέον Θεοῦ πλουτεῖς τὴν κατοίκησιν· οὐδεὶς οὕτω χωρῆσαι Θεὸν δεδύνηται· οὐδεὶς οὕτω Θεοῦ παρουσίαν ἴσχυσε δέξασθαι· οὐδεὶς οὕτω φωτισθῆναι Θεὸν κατηξίωται. Καὶ διὰ τοῦτο οὐ μόνον τὸν Θεὸν τὸν ἁπάντων κτίστην καὶ δεσπότην προσδέδεξαι, ἀλλὰ καὶ ἔχεις ἐν σοῦ παραδόξως σαρκούμενον καὶ κυοφορούμενον, καὶ μετὰ ταῦτα γεννώμε-

1 Nic. παρ' ἀνθρώποις.
1 Nic. πρὸς Θεοῦ.

---

vincis, quaecumque inter homines emineant; omnia superas munera, quae effusa e Dei largitate in quoslibet dimanaverint *a*. Plus enim omnibus inhabitantis Dei possessione ditescis. Nemo sic in se Deum complecti potuit; nemo potuit sic frui Dei praesentia; nemo dignus est habitus, qui sic per Deum illuminaretur; ac propterea non modo Deum omnium conditorem ac dominum in te excepisti, sed eum habes ex te ineffabiliter incarnatum, atque in utero tuo gestatum, et post haec genitum,

Sed et dignissimus, qui consideretur, est totus huius loci contextus. Sophronius enim, uti liquet, adinstar cuiusdam principii, e quo deinde tot tantasque Deiparae praerogativas deducat, praemittit illud, quod ex Evangelio constat, Mariam *plenam gratia* fuisse. Ac rursus horum magnalium quasi rationem postea redditurus, *gratiae plenitudinem* iterum inculcat, cui subnectit immensum illum munerum divinorum cumulum, quo Deipara munera cuivis creaturae collata infinito intervallo excedit. Palam est ergo, ex mente SS. Patrum tum *in ea gratiae plenitudine*, tum in illo donorum divinorum prae omnibus excessu et munus illud, Angelis et protoparentibus commune, contineri, vi cuius gratia divina ipsi existendi initio coaeva profitenda sit.

a Si gratiae munera Mariae collata longissime excedunt *quaecumque a Dei largitate in quoslibet dimanaverint*; profecto aut absurdissime affirmandum est, originem peccato infectam sanctae origini longe praecellere, aut verius fatendum est, Virginem Deiparam non modo aeque ac protoparentes caelestesque spiritus, in gratia creatam fuisse, sed longe nobilioribus gratiae donis in eadem illa prima sui origine ex magnificentissima Dei liberalitate ac sapientia fuisse exornatam.

νον, καὶ πάντας ἀνθρώπους καταδίκης πατρῴου λυτρούμενον, καὶ σωτηρίαν αὐτοῖς οὐ παυσομένην δωρούμενον.

XXVI. Καὶ διὰ τοῦτό σοι κέκραγα, καὶ πάλιν ἐρῶ διαπύσιον[1]· χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί. Μὴ ταράττου, τῶν ἐμῶν ῥημάτων ἀκούουσα· μὴ φρβεῦ, πυνθανομένη τῆς ἐμῆς ὡρὸς σὲ διαλέξεως· οὐκ ἀπάτην ἄγω τοῖς ἀνθρώποις ὀλέθριον· οὐ φθόνον θανάτου γεννήτορα τοῖς ἐμοῖς ὁμοδούλοις προξενεῖν παραγέγονα· πᾶσαν ταραχὴν τῆς σῆς καρδίας ἀπέλασον· πάντα διστάγμὸν τῆς σῆς διανοίας ἐξόρισον· πάντα φόβον τῆς σῆς ψυχῆς ἀποδίωξον· οὐ φοβερὸς πρὸς σὲ παραγέγονα, εἰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἄλλους φοβερώτατος φαίνομαι· οὐκ ἐχρησάμην τῷ τῆς ἐμῆς ἀρχῆς ἀξιώματι· οἶδα γὰρ, πρὸς τίνα παρὼν διαλέγομαι· οἶδα, πρὸς τίνα θεόθεν ἀπέσταλμαι. οἶδα, τίνι διακονεῖν προκεχείρισμαι.

Τοὐναντίον ἐγὼ σε θεωρῶν καταπλήττομαι, καὶ φόβου καὶ δέους ἐμπίπλαμαι· τοὐναντίον ἐγὼ σου θαυμάζω τὸ μέγεθος, καὶ τρόμου

1 Cod. διαπύρσιον.

---

et universos homines a paterna condemnatione redimentem, ac salutem, quae nullum finem habitura sit, ipsis elargientem.

XXVI. Et propterea tibi clamavi, atque iterum vehementer clamabo: *Ave gratia plena, Dominus tecum; benedicta tu in mulieribus.* Ne expavescas ad verba mea: ne metuas ad meum alloquium: non struo dolos hominibus funestos: non adveni, ut genitricem mortis invidiam conservis meis propinem: pavorem omnem abige e corde tuo; e mente tua dubitationem omnem depelle: eiice quamlibet ab animo tuo formidinem; non adsto tibi tremendus, utut maxime tremendum ceteris omnibus me exhibeam, neque praefero dignitatis meae maiestatem; novi enim, quamnam praesens alloquar; novi ad quam divinitus missus fuerim; novi, cuinam ministerium praestare iussus sim.

Ego contra, te conspiciens, formidine metuque perculsus expavesco: egomet contra timore correptus ac tremens stupeo

πληροῦμαι καὶ δείματος· ἐγώ σου τὴν χάριν φοβοῦμαι· ἐγώ σου τὸ λαμπρότητα τέθηπα. Ἐγὼ δοῦλός εἰμι Θεοῦ [1] καὶ διάκονος· σὺ δὲ μήτηρ ἔσῃ Θεοῦ, τοῦ ἐμοῦ δεσπότου [2] καὶ κτίσαντος [3], οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ γεννήτρια, καὶ τροφὸς ἀδιήγητος μαζῶν αὐτὸν παρθενικῶν ἀποτρέφουσα χεύμασι, τὸν πάσῃ σαρκὶ τροφὴν διδόντα τὴν εὐκαίρον. Ἐγὼ λάτρις εἰμὶ Θεοῦ, καὶ λειτουργὸς ἀποκρίσεων· σὺ δὲ Θεὸν αὐτὸν ἔχεις ἐγγάστριον ἐν σοὶ σαρκικῶς διαιτώμενον, καὶ ἐκ σοῦ νυμφικῶς προερχόμενον, καὶ πᾶσι τὴν χαρὰν πρυτανεύοντα, καὶ φῶς θεῖκὸν χαριζόμενον. Ἐν σοὶ γὰρ, ὦ παρθένε, Θεὸς, ὡς ἐν ἡλίῳ τινὶ καθαρωτάτῳ καὶ λάμποντι, τὸ οἰκεῖον ἔθετο σκήνωμα· καὶ ἐκ σοῦ, ὡς ἐκ παστοῦ νυμφίος, προεύσεται· καὶ δρόμον ἐκμιμούμενος γίγαντος, ὁδὸν ἐν βίῳ δράμοι τὴν ἐν πᾶσιν ἐσομένην τοῖς

1 Nic. pag. 223. omitt. Θεοῦ.
2 Nic. Θεοῦ ἐμοῦ, Δεσπότου.
3 Nic. his continuo adiungit, quae habes § seq. χαρᾶς Ἄγγελος κ. τ. λ.

---

magnificentiam tuam. Ipse gratiam tuam vereor; ipse splendorem tuum admiratione defixus suspicio. Ego quidem Dei servus et minister sum; tu autem eris Dei ac Domini et Creatoris mei mater; immo vero et genitrix et ineffabilis altrix uberum virginalium fluentis illum enutries, qui omni carni *praebet escam in tempore opportuno* [a]. Ego Dei sum famulus, ac responsa ferendi fungor munere; tu vero intra sinus tui claustrum Deum ipsum habes in te secundum carnem immorantem, et ex te procedentem veluti sponsum, et gaudium omnibus comparantem, ac divinum universis lumen impertientem. In te enim, o virgo, tamquam in purissimo nitentique caelo, *Deus posuit tabernaculum suum* [b]; et *procedet ex te tamquam sponsus a thalamo* [c]; ac imitans cursum gigantis [d], in vita sua viam curret viventibus salutarem

a Ps. CXLIV. 15.
b Ps. XVIII. 6.
c Ibid.
d Ibid. v. 7.

ἐν βίῳ σωτήριον, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν διατείνουσαν, καὶ θέρμης ἐνθέου πληροῦσαν τὰ σύμπαντα, καὶ σὺν αὐτῇ φωτοζώου φαιδρότητος.

XXVII. Ὅθεν σοι καὶ πάλιν βοῶ τῆς χαρᾶς τὸ μακάριον πρόσφθεγμα· χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· χαρὰν κομίζων ἐλήλυθα, οὐ φόβον ἀνθρώποις ὀλέθριον· χαρᾶς ὑπάρχω διάκονος, οὐ λύπης ὑπηρέτης γνωρίζομαι· χαρᾶς ἄγγελος πεφῆνα [1], οὐ λύπης κήρυξ γινώσκομαι. Τί [2] φοβῇ τὸν σε [3] τρέμοντα φοβούμενον; Τί δειλιᾷς τὸν δειλιῶντά σου τὸ ἀξίωμα; Τί δεδίττῃ τὸν χάριν τὴν σὴν δεδιττόμενον; Τί εὐλαβῇ τὸν ἀγλαΐαν τὴν σὴν εὐλαβούμενον; Δοῦλός εἰμι καὶ λάτρις ἐλάχιστος τοῦ σοῦ παιδὸς καὶ γεννήματος. Αὐτός με, μὴ ὄντα, πεποίηκεν· αὐτός με πρὸς σὲ τῶν οὐρανίων χωρίων ἀπέστειλε, τὴν αὐτοῦ σοι μηνύων χαροποιὸν ἄφιξιν· τὴν αὐτοῦ σοι βοῶ ἀπερίγραφον σύλληψιν· τὴν αὐτοῦ σοι καταγγέλλω ἀνερμή-

1 Nic. pag. 223. πέφυκα.
2 Nic. addit, proprio ut videtur marte, οὖν.
3 Nic. omit. σε.

---

in cunctis futuram, quaeque a summis caelis usque ad summos caelos se protendens omnia divino calore atque una simul vivifico splendore repleat.

XXVII. Proinde etiam iterum beatam hanc gaudii salutationem tibi inclamo: *Ave gratia plena, Dominus tecum.* Gaudium afferens veni, non exitii metum hominibus infero; gaudii sequester exsisto, non doloris minister agnoscor; adsum laetitiae angelus, haudquaquam infausta denuntio. Quid times e converso te timentem? Quid expavescis dignitate tua expavescentem? Quid ab eo terreris, qui gratia tua terretur? Quid vereris eum, qui tuum splendorem veretur? Servus sum, et minimus filii ac germinis tui famulus. Ipse me, cum non exsisterem, condidit; ipse me e plagis caelestibus ad te misit, iucundissimum suum tibi (per me) significans adventum; ineffabilem eius tibi nuntio conce-

κεντεῖν σάρκωσιν· τὴν αὐτοῦ σοι προσφθέγγομαι χαρᾶς ἁπάσης γεννήτριαν γέννησιν.

XXVIII. Καὶ διὰ τοῦτό σοι λέγω, παρθένε πανύμνητε· μὴ φοβοῦ Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. Εὗρες χάριν, ἣν γυναικῶν οὐδεμία τὸ σύνολον [1] εὗρηκεν· εὗρες χάριν, ἣν οὐδεὶς ἐθεάσατο εὗρες χάριν, ἣν οὐδεὶς εἰσεδέξατο [2].

Καὶ ποίαν ταύτην; ἄκουε. Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξεις υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται· καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Ταῦτα πρὸς σὲ βοᾷν οὐρανόθεν ἀπέσταλμαι· ταῦτά σοι σαφῶς εὐαγγελίσασθαι, ὁ ἐκ σοῦ τεχθησόμενος πέπομφε· ταῦτά σοι μηνύσαι λόγῳ καὶ ῥήμασιν, ὁ λόγος τοῦ πατρὸς ἐγκεκέλευσται· ταῦτά σοι

1 Nic. pag. 213. τοσούνολον.
2 Nic. ἐδείξατο.

---

plionem; inenarrabilem eius tibi revelo incarnationem; eiusdem nativitatem omnis gaudii genitricem tibi notam facio.

XXVIII. Et idcirco tibi, o virgo omni laude dignissima, dico: *Ne timeas Maria: invenisti enim gratiam apud Deum* [a]. Invenisti gratiam, quam nulla penitus mulierum invenit: invenisti gratiam, quam nemo novit: invenisti gratiam, quam nemo sortitus est.

Et qualem istam? Audi [b]: *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur; et dabit ei Dominus Deus sedem David Patris eius et regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis.* Haec ut tibi significarem, e caelis missus sum; ut haec tibi perspicue annuntiarem, misit ipse qui ex te nasciturus est; ut tibi haec verbis ac sermonibus enarrarem, mandavit Verbum

a *Luc.* I, 30.
b *Luc.* I, 31-33.

ἐν βίῳ σωτήριον, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν διατείνουσαν, καὶ θέρμης ἐνθέου πληροῦσαν τὰ σύμπαντα, καὶ σὺν αὐτῇ φωτοζώου φαιδρότητος.

XXVII. Ὅθεν σοι καὶ πάλιν βοῶ τῆς χαρᾶς τὸ μακάριον πρόσφθεγμα· χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· χαρὰν κομίζων ἐλήλυθα, οὐ φόβον ἀνθρώποις ὀλέθριον· χαρᾶς ὑπάρχω διάκονος, οὐ λύπης ὑπηρέτης γνωρίζομαι· χαρᾶς ἄγγελος πεφῆνα [1], οὐ λύπης κήρυξ γινώσκομαι. Τί [2] φοβῇ τὸν σε [3] τοὐναντίον φοβούμενον; Τί δειλιᾷς τὸν δειλιῶντά σου τὸ ἀξίωμα; Τί δεδιττῃ τὸν χάριν τὴν σὴν δεδιττόμενον; Τί εὐλαβῇ τὸν ἀγλαΐαν τὴν σὴν εὐλαβούμενον; Δοῦλός εἰμι καὶ λάτρις ἐλάχιστος τοῦ σοῦ παιδὸς καὶ γεννήματος. Αὐτός με, μὴ ὄντα, πεποίηκεν· αὐτός με πρὸς σὲ τῶν οὐρανίων χωρίων ἀπέστειλε, τὴν αὐτοῦ σοι μηνύων χαροποιὸν ἄφιξιν· τὴν αὐτοῦ σοι βοῶ ἀπερίγραφον σύλληψιν· τὴν αὐτοῦ σοι καταγγέλλω ἀνερμή-

1 Nic. pag. 223. πέφυκα.
2 Nic. addit, proprio ut videtur marte, οὖν.
3 Nic. omit. σε.

---

in cunctis futuram, quaeque a summis caelis usque ad summos caelos se protendens omnia divino calore atque una simul vivifico splendore repleat.

XXVII. Proinde etiam iterum beatam hanc gaudii salutationem tibi inclamo: *Ave gratia plena, Dominus tecum.* Gaudium afferens veni, non exitii metum hominibus infero; gaudii sequester exsisto, non doloris minister agnoscor; adsum laetitiae angelus, haudquaquam infausta denuntio. Quid times e converso te timentem? Quid expavescis dignitate tua expavescentem? Quid ab eo terreris, qui gratia tua terretur? Quid vereris eum, qui tuum splendorem veretur? Servus sum, et minimus filii ac germinis tui famulus. Ipse me, cum non exsisterem, condidit; ipse me e plagis caelestibus ad te misit, iucundissimum suum tibi (per me) significans adventum; ineffabilem eius tibi nuntio conce-

κυτὸν σάρκωσιν· τὴν αὐτοῦ σοι προσφθέγγομαι χαρᾶς ἁπάσης γεννήτειραν γέννησιν.

XXVIII. Καὶ διὰ τοῦτό σοι λέγω, παρθένε πανύμνητε· μὴ φοβοῦ Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. Εὗρες χάριν, ἣν γυναικῶν οὐδεμία τὸ σύνολον [1] εὗρηκεν· εὗρες χάριν, ἣν οὐδεὶς ἐθεάσατο· εὗρες χάραν, ἣν οὐδεὶς εἰσεδέξατο [2].

Καὶ ποίαν ταύτην; ἄκουε. Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρί, καὶ τέξεις υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται· καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Ταῦτα πρὸς σὲ βοᾷν οὐρανόθεν ἀπέσταλμαι· ταῦτά σοι σαφῶς εὐαγγελίσασθαι, ὁ ἐκ σοῦ τεχθησόμενος πέπομφε· ταῦτά σοι μηνύσαι λήξεις καὶ ῥήμασιν, ὁ λόγος τοῦ πατρὸς ἐγκεκέλευσται· ταῦτά σοι

1 Nic. pag. 218. τοσύνολον.
2 Nic. ἐδείξατο.

---

plionem; inenarrabilem eius tibi revelo incarnationem; eiusdem nativitatem omnis gaudii genitricem tibi notam facio.

XXVIII. Et idcirco tibi, o virgo omni laude dignissima, dico: *Ne timeas Maria: invenisti enim gratiam apud Deum* [a]. Invenisti gratiam, quam nulla penitus mulierum invenit: invenisti gratiam, quam nemo novit: invenisti gratiam, quam nemo sortitus est.

Et qualem istam? Audi [b]: *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur; et dabit ei Dominus Deus sedem David Patris eius et regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis.* Haec ut tibi significarem, e caelis missus sum; ut haec tibi perspicue annuntiarem, misit ipse qui ex te nasciturus est; ut tibi haec verbis ac sermonibus enarrarem, mandavit Verbum

a *Luc.* I, 30.
b *Luc.* I, 31-33.

διαλέξασθαι, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ διετέστισεν· ἄνω μοι τὸ διάγγελμα δέδωκε, κἀνθάδε αὐτὸν κατασκέπτομαι· ἐν οὐρανῷ μοι τὸ ῥηθὲν ἐνεχείρισε, καὶ ἐν σοὶ τῇ παρθένῳ τοῦτον θεωρῶ διαιτώμενον. Ἀΐδιος ἦν, ὁ πρὸς σὲ τὴν παρθένον ἀφικόμενος· ἄχρονος ἦν, ὁ ἐκ σοῦ χρονικῶς κυϊσκόμενος· ἄσαρκος ἦν, ὁ ἐκ σοῦ σαρκικῶς τεχθησόμενος· ἀπερίγραπτος ἦν, ὁ ἐν σοὶ περιγραφῆς ἀνεχόμενος.

XXIX. Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρί. Καὶ μὴ νόει μοι, ὦ παρθένε, τῶν ἄλλων γυναικῶν τὴν σύλληψιν. Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ σύλληψιν ἄσπορον, σύλληψιν ἄφραστον, σύλληψιν ἄῤῥητον, σύλληψιν

Patris; ut haec tibi proponerem, unigenitus Dei Filius imperavit; hanc mihi legationem imposuit in caelis, at ipsum hic praesentem intueor: in caelo hoc munus mihi commisit, et ipsum cerno in te virgine commorantem *a*. Aeternus erat, qui ad te virginem devenit; nescius erat temporis, qui in tempore a te concipitur; expers erat carnis, qui secundum carnem ex te nascetur; erat incircumscriptus, qui in te circumscriptionem recipit.

XXIX. *Ecce concipies in utero.* Neque tamen mihi cogites, o Virgo, reliquarum mulierum conceptionem. Ecce concipies in utero conceptione satus experte, conceptione ineffabili, conce-

a Sunt et alii nonnulli e veteribus, qui cum S. Sophronio opinati sunt Verbi incarnationem tunc perfectam fuisse, cum Angelus sanctam Virginem salutans ea verba protulit: *Ave, gratia plena, Dominus tecum:* quod quidem Sophronius adhuc disertius infra (§ XXXVI) affirmat, cum Angelum inducit dicentem s. Virgini: *iam concepisti, ex quo illud* Ave *protuli.* De huius opinionis pretio nihil attinet hoc loco disserere: hinc tamen ultro se rursus prodit portentosa Nicodemi monachi inscitia (Vid. *Praefat. ad orat. Isidori Thessalon.* § VIII, IX, Part. I pag. 200, 201), qui hanc Sophronii orationem plus semel allegat, et nihilominus cum aliis graeculis addit, Virginem Deiparam ab originali peccato tunc demum emundatam fuisse, cum illud impletum est, quod posterius subdidit Angelus, *Spiritus sanctus superveniet in te* etc. Sic mira istorum sapientia novissimum oculis nostris monstrum subiicit, Virginem iam Dei Verbo foetam, et adhuc tamen peccato inquinatam, ac proinde Deo invisam et diabolo mancipatam!

ἐνθεν, ἣν οὐκ ἀνδρὸς ἐγεώργησε σύνευδος, οὐκ ἄῤῥενος εἴργασται σύμβασις, ἣν ἀνθρώπων ἐξειπεῖν οὐδεὶς ὁ δυνάμενος. Πῶς γὰρ οἱ κατὰ φύσιν γεννώμενοι, τὰ ὑπὲρ φύσιν εἰπεῖν ἐξισχύσουσιν; Ὑπερφυοῦς οὖν οὔσης σου τῆς συλλήψεως, τοὺς κατὰ φύσιν λογισμοὺς μὴ ἐξέταζε.

Τέξῃ δὲ υἱὸν, οὐ μόνον χρονικὸν καὶ ἐπίκηρον, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀΐδιον, καὶ πάντων χρονικῶν ἀρχικώτερον· καὶ τέξῃ υἱὸν, οὐ μόνον παρακοὴν θεωρούμενον, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀσώματον· καὶ τέξῃ υἱὸν, οὐ μόνον σοῦ τῆς παρθένου φαινόμενον, ἀλλὰ δὴ καὶ Θεοῦ υἱὸν γινώσκόμενον· καὶ τέξῃ υἱὸν, οὐ μόνον γνωριζόμενον ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ Θεὸν ἀληθῆ πιστευόμενον· καὶ τέξῃ υἱὸν, οὐ σωτηρίας τῆς παρ' ἑτέρου δεόμενον, ἀλλὰ σωτηρίαν πᾶσιν ἀνθρώποις δωρούμενον.

Καὶ διὰ τοῦτο καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ὅπερ ὄνομα σωτὴρ ἑρμηνεύεται. Ἔδει γὰρ, ὦ παρθένε, τὸν σωτῆρα τῶν ὅλων

---

ption inenarrabili, conceptione divina, quam non viri inchoaverit consuetudo, neque virilis effecerit congressus, quam nemo hominum verbis explicare valeat. Et sane quonam pacto illi, qui secundum naturam nascuntur, poterunt ea, quae supra naturam sunt, effari? Cum itaque conceptus tuus naturae ordinem praetergrediatur, ratiocinationibus, quae secundum naturam sunt, ne insistas.

Paries autem filium, cui non tantum natura sit tempori mortique obnoxia, sed qui simul naturam habeat aeternam ac tempora omnia omnesque vicissitudines transcendentem. *Et paries filium*, qui non solum visibilis in carne cernatur, sed invisibili quoque incorporeaque substantia constet. *Et paries filium*, qui non modo tuus, o Virgo, filius appareat, verum etiam Dei filius agnoscatur. Et paries filium, qui non solum deprehendatur homo, sed verus etiam credatur Deus. Et paries filium, non salutis, quae ab alio sit, indigum, sed salutem omnibus hominibus conferentem.

Et propterea vocabis nomen eius Iesum: cuius sane nominis interpretatio est *Salvator*. Oportet enim, o Virgo, ut qui nascitur

τικτόμενον, αὐτὸ κληροῦσθαι τοῦ σωτῆρος τὸ ὄνομα· ἵνα κἀξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος δηλῶται [1] τοῦ τεχθέντος ἡ δύναμις, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις σημαίνηται τοῦ σοῦ παιδὸς ἡ σωτήριος λόχευσις.

XXX. Οὗτος ἔσται μέγας, ὡς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος καλούμενος, καὶ Θεὸς ἰσχυρὸς ἀνυμνούμενος καὶ θαυμαστὸς τοῦ πατρὸς κελαδούμενος σύμβουλος, καὶ ἄρχων εἰρήνης φαινόμενος, καὶ πάσης, ὡς ποιητὴς, ἐξουσιάζων τῆς κτίσεως, καὶ τοῖς ἐπιγείοις εἰρηνοποιῶν τὰ οὐράνια. Τὰ γὰρ τῆς οἰκείας ἀρχῆς κατορθώματα ἐπὶ τοῦ οἰκείου ὤμου φορεῖ καὶ βραχίονος· οὐ γὰρ ἑτέρου δυνάμει, οἰκείᾳ δὲ μᾶλλον κατορθοῖ τὰ πραττόμενα, εἰρηναίαν τοῖς πᾶσι πηγάζων κατάστασιν. Ἀλλὰ καὶ πατὴρ αἰῶνός ἐστι τοῦ μέλλοντος, ὁ μόνος ἐκ μόνου τεχθεὶς Θεοῦ τοῦ γεννήτορος, καὶ πατὴρ ὑπάρξας αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, καὶ πρὸ πάντων αἰώνων σὺν αὐτῷ τῷ πατρὶ δεξα-

1 Cod. δηλοῦται.

---

in omnium salutem, nomen ipsum *Salvatoris* sortiatur; ut ex ipso quoque nomine manifestetur nati potestas, ac filii tui nativitas universis hominibus salutifera ostendatur.

XXX. *Hic erit magnus*, quippe [a] *magni consilii Angelus* appellatus, et [b] *Deus fortis* celebratus, et praedicatus *mirabilis consiliarius Patris*, et declaratus *princeps pacis*, et, utpote conditor, creaturarum omnium dominator, ac [c] terrestribus pacem cum caelestibus concilians. Praeclara enim principatus sui facinora feret super humerum brachiumque suum [d]; quippe non alterius, sed sua ipsius virtute ac potentia rem geret, pacificam omnibus comparans conditionem. Sed est praeterea *pater futuri saeculi* [e], solus ex solo Deo genitore genitus, et futuri saeculi pater existens, et ante omnia saecula cum ipso Patre glorificatus. De quo

a *Is.* IX, 6. sec. LXX.
b *Ibid.* sec. communiorem lectionem: nam a Cod. Vat. haec absunt.
c *Coloss.* I, 20.
d *Is.* IX, 6.
e *Ibid.*

ζομενος. Περὶ οὗ καὶ Ἡσαΐας προλαβὼν προεφήτευσε· παιδίον, λέγων, ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν· τὸ σὸν, ὦ παρθένε, παιδίον, οὗ σοι νῦν ἀγγέλλω τὴν γέννησιν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

Οὗτος ἔσται μέγας· οὐχ ὡς μὴ μέγας ὢν, μετέπειτα δὲ γεννησόμενος, ἀλλ' ὡς ἀεὶ μέγας ὢν, καὶ μετὰ ταῦτα δὲ γεννησόμενος. Μεγάλου γὰρ Θεοῦ καὶ πατρὸς κατὰ φύσιν υἱὸς γνωριζόμενος, μέγας καὶ αὐτὸς διορίζεται, καὶ τῇ φύσει Θεὸς κηρυχθήσεται· συμφυὴς γὰρ ὢν Θεῷ τῷ γεννήτορι, πάντως καὶ τὴν σὴν ἕξει κατ' οὐσίαν ταὐτότητα. Ἄνισον γὰρ ἑαυτῷ Θεὸς υἱὸν καὶ ἀνόμοιον οὐκ ἄν ποτε τοῦτον γεννήσειεν, ἀλλὰ πάντως συμφυῆ καὶ πανόμοιον, καὶ ἐν πᾶσι φυσικῆς ἀπαραλλάκτον.

Esaias quoque, tempora praecurrens, prophetavit inquiens *a*: *parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis*, tuus nempe parvulus, o Virgo, cuius tibi nunc nativitatem annuntio; *cuius principatus super humerum eius: et vocatur nomen eius magni consilii angelus: mirabilis, consiliarius, Deus fortis, dominator, princeps pacis, pater futuri saeculi.*

Hic erit magnus; non instar illius, qui magnus cum non sit, magnus postea sit evasurus, sed tamquam qui semper magnus et est et deinceps permanebit. Cum enim eum Dei ac Patris filium secundum naturam esse constet, ipse quoque magnus decernitur et natura Deus praedicabitur. Et profecto ille eamdem tecum substantiam habebit, qui prorsus eiusdem etiam cum Deo Patre naturae exsistit. Neque enim, dum generat Deus, inaequalem sibi, dissimilemque posset prolem gignere, sed eadem omnino essentia praeditam, et perfecte similem, et omnibus naturalibus proprietatibus sibi prorsus aequalem.

a Is. IX, 6. Quum tam varia sit penes veteres sive graecos sive latinos celeberrimi huius versiculi lectio, haud inutile fuerit ex hoc Sophronii loco nosse, quamnam lectionem palaestini codices praeferrent.

XXXI. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. Μέγας μὲν γάρ ἐστιν ἀεί, καὶ ὑψίστου Θεοῦ υἱὸς προσηγόρευται, ὡς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ υἱὸς αὐτοῦ μονογενὴς κηρυττόμενος· ἔσται δὲ, φημὶ, καὶ κληθήσεται, οὐχ ὡς ταῦτα μὴ ὢν, μὴ οὕτως ὑπόπτευε· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκ σοῦ ταῦτα βροτῶν πολυθαύμαστον γέννησιν, καὶ τὴν ἐκ σοῦ σαρκικὴν ἐνανθρώπησιν. Τὸ ἔσται γὰρ καὶ κληθήσεται, χρονικὰ πεφυκότα ῥητά, ὡς καθ' ὑμᾶς τοὺς ἀνθρώπους γενόμενος ἄνθρωπος εἴρηται, ἐπεὶ καὶ καθ' ὑμᾶς κατ' ἀλήθειαν πρόεισιν.

Ὡσαύτως δὲ καὶ τό, δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα τῆς ἐκ σοῦ χάριν σαρκικῆς ἀναφωνεῖται γεννήσεως. Ἅπαξ γὰρ δι' ὑμᾶς γενέσθαι καθ' ὑμᾶς ἀνασχόμενος ἄνθρωπος, καὶ πάντα δι' ὑμᾶς τὰ ἀνθρώπινα ἀκοῦσαί τε καὶ παθεῖν καταδέχεται, ἵνα μὴ

XXXI. *Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur.* Semper enim magnus est, et filius proclamatur Altissimi, utpote ab ipso magno Deo natus et unigenitus eiusdem filius declaratus. Dico autem, *erit* et *vocabitur*, non quasi reipsa eiusmodi ipse modo non sit; ne id suspiceris: sed haec propter summe admirandam eius ex te nativitatem et propter humanae carnis ex te assumptionem dico. Illa enim verba, *erit* et *vocabitur*, quae locutiones sunt temporis, de illo dicta sunt, quatenus homo, vobis hominibus similis, factus est; nam vere etiam vobis similis enascitur.

Similiter et illud [a], *dabit ei Dominus Deus sedem David patris eius; et regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis.* Haec enim omnia propter carnalem eius ex te generationem de illo affirmantur. Postquam enim semel propter vos homo, vobis similis, fieri dignatus est, simul et perfectus homo audire, et humana omnia pati non abnuit, ut scilicet

[a] *Luc.* I, 32.

φάσμα νεμισθῇ τοῖς ἀκούουσιν, ἵνα μὴ δόκησις δόξῃ τοῖς βλέπουσιν, ἵνα τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀληθοῦς συγκαταβάσεως τοῖς πράγμασι δείξῃ τὸ μέγεθος, ἵνα τῆς οἰκείας δι' ὑμᾶς ἐνανθρωπήσεως παραστήσῃ σαφῆ τὰ τεκμήρια. Ἐπεὶ πῶς ἄνθρωπος, μὴ χοϊκὴν λαχὼν τὴν ἐκλόχευσιν, καὶ χοϊκὴν φορῶν ταπεινότητα, τί γὰρ χοός ἐστι ταπεινότερον; ἢ μέγας γενήσεται, ἢ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται γνήσιος; ἢ πῶς Δαβὶδ ἀπάδοχον θρόνον κληρώσειεν; ἢ πῶς ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ ἀεὶ βασιλεύσει, καὶ οὐχ ἕξει τέλος αὐτοῦ τὸ βασίλειον; Δαβὶδ γὰρ καὶ Ἰακὼβ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἑρμηνεύεται πρὸς θεωρίαν μυστικὴν λαμβανόμενος. Αὐτὸς γὰρ καὶ κραταιὸς χειρὶ, ἤτοι δυνάμει, κατέστηκε, καὶ τοὺς ὑμῶν ἀντιπάλους ἐπτέρνισε, καὶ τὴν κατ' αὐτῶν νίκην ὑμῖν

---

neque se audientibus videretur spectrum, neque ab intuentibus phantasma putaretur, et miraculum verissimi sui ad vos descensus factis probaret, utque evidentia assumptae a se propter vos humanae naturae argumenta praeberet. Nam quomodo homo, qui terrenae particeps nativitatis non fuerit, nec terrenam gerat abiectionem (quid enim terra abiectius est?), vel magnus fiet, vel verus Altissimi filius vocabitur *a*? Aut quomodo (homo) aeternum Davidis thronum sortiretur? Aut quomodo in domo Iacob (homo) semper regnaret, et regnum eius finem non habebit? David enim et Iacob secundum sensum mysticum acceptus, ipse intelligitur Christus. Nam ipse fortis manu, idest virtute, exsistit, et supplantavit hostes vestros *b*, et victoriam adversus eos vobis dona-

a Sensus est: *Quomodo vere affirmari posset,* hominem *aut magnum erasurum esse, aut verum Altissimi filium appellatum iri, aut Davidis throno regnoque aeterno potiturum, nisi iste, de quo haec praedicuntur, vere homo esset, et omnia, quae sunt hominis, haberet, ac proplerea nisi humanam nactus esset nativitatem, humanamque abiectionem vere assumpsisset?*

b Haec videlicet spectant ad illud Geneseos (XXVII, 36): *Iuste vocatum est nomen eius Iacob: supplantavit* (LXX ἐπτέρνισε) *enim me en altera vice:* tum ad illud Osee (XII, 3, 4): *In utero supplantavit fratrem suum, et in fortitudine sua directus est cum Angelo, et invaluit ad Angelum et confortatus est.*

ἐδωρήσατο. Δι' οὗ καὶ οἱ εἰς αὐτὸν τῶν ἀνθρώπων πιστεύοντες, τὸν πάλαι τῶν Ἰουδαίων λαὸν εἰκότως πτερνίσουσι, καὶ τὰ κατὰ χρόνον αὐτοῦ πρωτοτόκια, ὡς καλῶς Χριστῷ πεπιστευκότες, κεμίσονται.

Ἀλλὰ ταῦτα κατὰ φύσιν ὢν τὴν ἀΐδιον, καὶ τὴν ἐκ πατρὸς ἀκαταλήπτον γέννησιν, διὰ τὴν ἐκ σοῦ τῆς Θεοφρονος σάρκωσιν, καὶ δέχεσθαι λέγεται· ἵν' ἅπερ αὐτὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ τὴν ἀθάνατον, ταῦτα καὶ ὑμῖν κατὰ χάριν τὴν θείαν δωρήσηται οἷς καὶ φιλανθρώπως γεγέννηται κατὰ σάρκα, τὴν ἐκ σοῦ, τὴν παθητὴν καὶ θνητὴν ὁμοούσιος.

XXXII. Ἀλλ' ἡ Θεοδόχος κυοφόρος παρθένος καὶ πάναγνος, καὶ πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως πρεσβύτερα, σύλληψιν θείαν ἀκούσασα, καὶ

---

vit. Per quem illi quoque ex hominibus, qui in ipsum credant, merito antiquum illum Iudaeorum populum supplantabunt, et utpote Christo egregie fideles inventi, primogenituram, quae, si tempus spectes, illius (iudaici) populi erat, obtinebunt.

Verum cum naturam ipse aeternam, atque incomprehensibilem ex Patre habeat nativitatem, haec (humana) assumere et in se suscipere per indutam ex te piissima carnem, et per nativitatem ex te Dei matre sibi eligit; ut nempe illa eadem, quae secundum immortalem naturam ipse possidet, haec vobis quoque, quibus sua in vos homines charitate etiam consubstantialis secundum carnem passibilem et mortalem ex te susceptam factus est, secundum gratiam divinam donaret.

XXXII. At illa Dei capax, Deumque gestans, ac plane immaculata *a*, atque universis simul creaturis eminentior Virgo,

a Etiam iste Sophronii locus (vide enim, quae alias de eadem re advertimus in not. ad § XIV. Orat. Isidori Thessal. *in Deiparae Praesentationem*, Part. I pag. 437.) eos redarguit, qui voces ἁγνεία, ἁγνή, πάναγνος, cum saepissime de Deipara dicantur, numquam non coarctant ad virginalem eiusdem castitatem significandam. Dum enim Sophronius scribit, ἡ παρθένος καὶ πάναγνος, apertissime virginalem puritatem distinguit ab τῆς ἁγνείας, et exinde elucet, eas voces latius ad omnimodam puritatem exprimendam usurpatas fuisse. Neque vero putes, id singulare Sophronio fuisse; nam (ut alia nunc missa faciam) ecce tibi eadem distinctio et in Menaeis occurrit (Die X, Dec. ad Vesp.): λαὸν τὸν ἀνομώτατον

θαυμαστὴν συνοφρύαν μανθάνουσα, καὶ τόκον εὐαγγελιζομένη παρέδεξον, ἐπὶ τοῖς λεγομένοις θαυμάζουσα, καὶ τὴν γυναικείαν φύσιν γνώσκουσα, καὶ τὰς τούτων συλλήψεις φυσικῶς ἐξετάζουσα, καὶ τοὺς τούτων τοκετοὺς συνετῶς ἀνακρίνουσα, ὡς οὐκ ἐκτὸς ἀνδρικῆς συνιλεύσεως ταῦτα πώποτε γίνεται, καὶ ἑαυτὴν ἄθικτον βλέπουσα, καὶ τῆς τοιαύτης συνηθείας κἂν μέχρις ἐνθυμήσεως ἄγευστον, πρὸς Γαβριὴλ φησι τὸν ἀρχάγγελον, τὸν ταῦτα αὐτῇ τὰ μεγαλεῖα, Θεοῦ μεγάλα μυήσοντα πράγματα, καὶ τὰ τῆς χαρᾶς εὐαγγέλια φάσκοντα. Καὶ πῶς ἔσταί μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; πῶς σου πιστεύσω τοῖς ῥήμασιν ὑπὲρ ἀνθρωπείαν φύσιν τυγχάνουσι; πλείστας

---

cum de divina conceptione audivisset, et de mirabili persensisset gestatione in utero, tum de partu illo mirabili intellexisset; eximvero ad hos sermones mirabunda haerebat; neque enim muliebrem naturam ignorabat; considerabat proinde conceptiones, quae secundum naturae leges fiunt, prudenterque animadvertebat, etiam sequentia puerperia absque virili congressu numquam locum habere. Porro cum semet intactam, atque ab huiusmodi consuetudine immo et ab huiusmodi cogitationibus plane illibatam nosset; ad Gabrielem Archangelum, qui ipsi singularia haec magnalia, ac divinae magnificentiae opera significabat, ferebatque faustum gaudii nuntium, reponit [a] : *Et quomodo erit hoc mihi, quoniam virum non cognosco?* Quomodo verbis tuis, quae a legibus naturae humanae statis adeo recedunt, fi-

εἰκὼς κατηλοῦντά σε ἐπὶ ξύλου ἡ παρθένος καὶ ἀγνὴ, καὶ μήτηρ σου ὁρῶσα, ἡ Συμεὼν προέφησε, τὰ σπλάγχνα, σῶτερ, διετέρωτο. *Cum ab improbissimo populo inique te, o Salvator, clavis in ligno configi cerneret innocens illa et virgo et mater tua, doloris gladio corde transfigebatur.*

Illud etiam adverte, quomodo SS. Parum animis altissime defixa imago tum puritatis omnimodae tum altissimae prae omnibus creaturis eminentiae, quae refulgent in Sancta Virgine, efficiat, ut hae laudes, etiam ubi nihil tale res postulat, sponte sua e calamo fluant, ac proinde Sophronius etiam hoc loco Deiparam et purissimam (καθαγνος) et creaturis omnibus praecellentiorem (πάσης τῆς κτίσεως προύχουσα) concelebret.

a *Luc.* I, 34.

τεκεύσας γυναῖκας ἑώρακα, καὶ ἄνευ ἀῤῥένων συμβάσεως σὐδεμίαν εἶδον γεννήσασαν. Καὶ ὡς ἐπ' ἐμοὶ ταῦτα γενήσεται τὰ φυσικὰ μὴ δραμούσῃ δρομήματα; Καὶ πῶς υἱοῦ μήτηρ ἄῤῥενος γένομαι, ἡ πάμπαν ἄῤῥενος ἀγνοοῦσα συνάφειαν; Τάχα με νομίζεις, ὦ ἄγγελε, ὡς ἐπείπερ ἀνδρὶ κατὰ νόμον τὸν Μωσέως μεμνήστευμαι, ὅτι καὶ κοίτην ἀνθρωπείαν ἑώρακα, ἀφ' ἧς αἵ τε συλλήψεις καὶ κυοφορίαι καὶ τόκοι βλαστάνουσιν; Οὔπω τὴν πρὸς τὸν ἐμὸν μνηστῆρα καὶ φύλακα, γαμικὴν πεπείημαι σύνοδον. Καὶ ὡς σύλληψίν μοι γονὴν καὶ γέννησιν, καὶ πάντως παιδὸς τεχθησομένου γαλούχησιν;

XXXIII. Μᾶλλον ἀγνοεῖς, ὦ τῶν ὑπὲρ φύσιν εὐαγγελίων διάκονε, ὡς οὐκ ἀνδράσι Μαρία συντέθραπται, οὐδὲ παισὶ προσωμίλησεν ἄῤῥεσι; Γνῶθι παρθενίας τῆς ἐμῆς τὴν λαμπρότητα, καὶ σὺ φήσεις

---

dem habebo? Mulieres parientes equidem vidi plurimas; at quampiam earum, quae genuerit sine congressu virili, nullam novi. Quomodo itaque in me, quae hasce naturae vias nuspiam calcavi, fieri haec poterunt? Quo pacto mater sim ipsa masculi, quae masculi consuetudinem prorsus ignoro? Numquid quia viro secundum legem Moysis desponsata sum, propterea existimas, o Angele, me cubile humanum, e quo initium ducunt et conceptiones et praegnationes et partus, vidisse? Numquam ad sponsum et custodem meum coniugali consuetudine accessi. Quomodo ergo conceptionem, et generationem et omnino nascituri filii lactationem mihi memoras?

XXXIII. An vero ignoras, o supernaturalium rerum nuntiarum minister, Mariam neque cum viris educatam *a*, neque inter pueros masculos versatam unquam fuisse? Nosce splendorem virginitatis meae; et de conceptione ista sine viri congressu

a Haec referenda sunt ad historiam, quae tradit, Mariam templo oblatam, atque in eiusdem templi recessibus educatum fuisse. Luculentius id patet ex iis, quae Angelus inducitur Virgini respondens (inf. § XXXIV): Mariae ex voto parentum Annae ac Ioachimi templo oblatae testem habes etiam Cosmam, cuius *Commentarios in S. Gregorii Nazianzeni Carmina*, graece edidit Vir Emus Angelus Mai *Spic. Rom.* Tom. II Part. II. (Vid. Comm. ad Carm. II, v. 423, pag. 36).

μι τὴν ἀπείρανδρον σύλληψιν. Γνῶθί μου τῆς ἁγνείας τὸ μέγεθος, καὶ οὐ λέξεις μοι κυοφορίαν ἀνύμφευτον. Γνῶθί μου τῆς σωφροσύνης τὸ ἄμωμον, καὶ οὐκ εἴπεις μοι τόκον ἀφύσικον. Γνῶθί μου τὴν ἀθιγῆ καθαρότητα, καὶ οὐ βοήσεις μοι γαλούχησιν ἄπιστον.

Μᾶλλον οὐκ ἔμαθες, ὡς ἐκ πρώτης εὐθέως γεννήσεως εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἀνατέθραμμαι ἅγια, ἔνθά περ ἀνὴρ οὐχ εὑρίσκεται· ἔνθά τις ἀνδρῶν οὐκ εἰσέρχεται, ἔνθά περ ἀῤῥένων οὐδεμία κατοπτεύεται ταῖδες. Γνῶθι τῆς ἐμῆς ἀναστροφῆς τὸ σεβάσμιον, καὶ μή μοι σαρκικὰς ἐννοίας ἀγόρευε. Γνῶθι τῆς ἐμῆς διαίτης τὸ ἀνάγνον, καὶ μή μοι συνηθείας μητέρων ὑπόπτευε.

Οὐ ταὐτὸν παρθενία καὶ γάμος, ὦ ἄγγελε· οὐ ταὐτὸν ἀζυγία καὶ σύμβασις· οὐ ταὐτὸν ἁγνεία σανίερος, καὶ θήλεος κοίτη καὶ ἄῤῥενος. Εἰ γὰρ καὶ τίμιος ὁ γάμος καθέστηκε, καὶ ἡ κοίτη κατὰ νόμον ἐστὶ τὸν Μωσέως ἀμίαντος, ἀλλ' οὖν πολὺ τούτων τῆς παρθενίας ἡ χάρις ὑπέρκειται. Πολὺ τούτων κἀκείνης ἐστὶ τὸ διάφορον.

---

verba sane non facies. Nosce castitatis meae excellentiam; et de ista praegnatione coniugii experte sermonem non iniicies. Nosce pudoris mei a quavis labe immunitatem; et non dices mihi isto de partu praeter naturae leges. Nosce integerrimam puritatem meam; et lactationem istam incredibilem mihi nequaquam loqueris.

Quin etiam et illud incompertum tibi videtur, me a prima statim nativitate in Sanctis Sanctorum, ubi vir nullus occurrit, quo nemo virorum pedem infert, quo nullus cernitur viri cuiusvis accessus, enutritam fuisse. Cognosce sanctam vitae meae rationem, et ne carnales menti meae cogitationes obiicias. Considera summam conversationis meae puritatem; neve illa, quae matribus sunt consueta, de me suspiceris.

Non unum idemque sunt, o Angele, virginitas et connubium: non idem sunt continentia et coniugalis consuetudo: non idem sunt puritas plane sacra, et feminae virique conventus. Etsi enim *honorabile sit connubium, et thorus* secundum legem Moysis *sit immaculatus* a; at certe multum illis eminet gratia virginitatis.

a *Hebr.* XIII. 4.

καὶ εὐθυμίαν πρὸς ἄλληλα ταῦτα τὸ παράπαν δέχεται σύγκρισιν. Πῶς οὖν αὐτὸς ἀφεὶς τὰ παρθενίας γνωρίσματα, τὰ γάμου καὶ κοίτης ἀγγέλλεις προβλήματα;

Διὰ ταῦτά σου δειλιῶ τὸ διάγγελμα· διὰ ταῦτά σου φοβοῦμαι τὴν πρόσρησιν· διὰ ταῦτά σου τὸν χαιρετισμὸν οὐ προσίεμαι, ἄνευ συνετῆς ἐρευνήσεως, ἄνευ σοφῆς ἀνακρίσεως, ἄνευ ἀληθοῦς ἐξετάσεως, μήπως λόγοις ἀπίστοις πιστεύσασα, ἀπατηθῶ καὶ αὐτὴ τὴν διάνοιαν, καὶ μητρὸς ἐμῆς τῆς Εὔας βαθίσω τοῖς ἴχνεσι, καὶ γένωμαι τοῖς ἀθλίοις ἀνθρώποις μειζόνων κακῶν καὶ συμφορῶν χειρόνων προμήστρια.

Magnum ista inter et illam discrimen interest; neque ullam omnino inter se comparationem invicem admittunt. Quonam igitur pacto eximias virginitatis praerogativas ipse posthabens, quae sunt connubii ac thori, nuncias ac proponis?

Propterea nuncium istud tuum formido; propterea sermonem tuum timeo; propterea salutationem tuam non admitto, antequam omnia mature dispiciam, et prudenter explorem, ac diligenter perpendam; ne quando sermonibus ab humana fide alienissimis fidem habens, ipsa quoque mente decipiar, et matris meae Evae vestigia premam, ac miseris hominibus malorum adhuc malorum, graviorumque calamitatum auctrix evadam *a*.

a Haud putaverim, ita haec sensa Deiparae a S. Sophronio tributa, quasi persuasum reipsa S. Doctori fuerit, tunc S. Virginem haec eloculam fuisse. Citius dixerim, more eorum, qui ex. gr. laudibus celebrandis S. Praecursoris nativitatem, hunc utut in utero matris adhuc inclusum anticipatione quadam inducunt sublimia quaeque de divinis disserentem, sic S. Sophronium ista de sancta Dei genitrice pro sensis potius, quae fidelibus inesse de eadem noverat, quam pro rei gestae verisimilitudine protulisse, atque eadem plane de causa factum cernis, ut Gabrielis Archangeli ad Virginem alloquiis illa Sophronius intermisceat, quae ei refutandas haereses Nestorii et Eutychetis adversus Incarnationis dominicae mysterium opportuna videbantur, licet ea ab Angelo tunc dicta fuisse nemo sibi persuadeat.

Ceterum haud levis momenti fuerit, apud christianam plebem exploratissima tunc ea fuisse, quae in hac Sophronii oratione legimus. Con-

Ὅθεν σε καὶ πάλιν φυσικῶς ἀποκρίνομαι· καὶ πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω, καὶ ἄνδρα, καθὼς ἔφης, τέξομαι;

Ac proinde, habita naturalium legum ratione, iterum dico tibi: *Quomodo erit hoc mihi, quoniam virum non cognosco*, et

clodi enim inde potest, vulgatissimam ergo in Ecclesia doctrinam exstitisse, quae tradit, eum locum in divina regenerationis humanae oeconomia tribuendum esse Deiparae, qui in prima olim humani generis conditione veteri illi Evae datus fuerat, adeo ut quaecumque primae huius matris propria fuerunt, ad sanctam Dei genitricem transferenda sint. Et sane, nonne ex his Sophronii verbis patet, comparationem Mariam inter et Evam eo usque perductam fuisse, ut sanctae Virginis deceptio (si qua locum habuisset), et lapsus nonnisi primae matris deceptioni et lapsui aequiparanda forent, neque minus ab illius quam ab huius gestis aut rectis aut pravis universi humani generis seu sospitas seu pernicies penderet?

Sed et ulterius aliquid ex his elucet, quod pressius ad rem praesentem spectat, nempe ex recepta tunc doctrina non aliam, ac Evae fuerit ante lapsum, Mariae conditionem exstitisse. Propterea hypotheticam illam S. Virginis deceptionem non cum ulla ex omnigenis praevaricationibus earum, qui in statu naturae lapsae versantur, sed cum Evae errore confari hic cernis. Propterea virgo se comparat Evae (sup. § XXIII), cum ad hanc serpens primo accessit, et quam idcirco (§ praes. paulo inf.) dicunte dicit *adhuc malitiae expertem*. Propterea Angelus (§ XXIV et XXV) eam plura verset, quo testetur, se non eum esse, qui in errorem ac perniciem impellat, nullas insidias memorat ac nullas ruinas, nisi quae ad protoparentum lapsum pertinent. Huc et illud spectat, quod eiusmodi fugitur deceptio, quae, non secus ac Evae factum est, a divina claritate (§ XXIII) deiiciat: nam haec utique idoneum sensum habent, si S. Virginem eo loci constitutam reputes, quem tenuit Eva ante peccatum; contra vero nonne carent omni sensu, si Mariam quoque lapsis hominibus accenseas? Orationis enim series non aliter lapsos homines exhibet aut exhibere hic potest (vid. a § XII ad XVIII) quam peccati tenebris et umbra mortis involutos, quibus idcirco restauratio per incarnationis opus divinitus paratur; nullus ergo locus superest divinae gratiae loci, e qua Maria excidere possit, siquidem ipsam quoque inter lapsos connumeres. Huc denique collineat, quod graviores adhuc ruinae universo humano generi ex hypothetica Mariae ruina impendere perhibeantur (§ praes.): numquid enim haec palam non faciunt, ex recepta tunc doctrina veteri Evae sic Mariam fuisse substitutam, ut, non secus atque illa, novi ordinis principium foret, novumque denuo quoddam periculum ac veluti certamen in ipsa instauraretur, cuius exitus novae aut felicitatis

ἄπιστον διάγγελμα· λόγων ἀκολουθίας ὁ λόγος ἀλλότριος, καὶ τῆς κοινῆς συνηθείας ἀπόξενος. Διόπερ οὐκ ἂν αὐτὸν ὡώποτε δέξομαι, εἰ μὴ λόγον ἀκόλουθον φήσειας τῆς τῶν παρὰ σοῦ λεγομένων ἐκβάσεως· λόγου [1] γὰρ ἐκτὸς ἀποδόσεως, οὐκ ἄν τι τοιοῦτον τὸ σύνολον γένηται. Δὸς οὖν λόγον τοῦ σοῦ διαγγέλματος, καὶ τότε σου πιστεύσω τοῖς ῥήμασι. Σωφρονεστέραν με καὶ ἔμφρονα τῆς Εὔας ποιεῖ

1 Cod. λόγον.

---

virum nihilominus, ut inquis, pariam? Haud fide dignum proponis; a cohaerentia cuiusque sermonis propria alienus, et a communi consuetudinè abhorrens est iste sermo. Quamobrem numquam illi acquiescam, nisi declares, qua congrua ratione, quae a te dicuntur, ad exitum deduci queant. Ac sane nisi ratio explicetur, quidquam simile prorsus non fiet. Dà itaque rationem propositionis tuae, et tunc dictis tuis credam. Cautiorem me,

aut infelicitatis origo humano generi exsisteret? Hinc est, quod et S. Proclus (Homilia VI, § XVI) daemones non modo consilia de S. Virgine expugnanda tamquam de summa rerum agitantes, sed etiam expresse tamquam cum secunda Eva, aeque ac prior illa, adhuc innocenti et integra bellum parantes inducat: *At iterum ne* (inquit) *cum secunda Eva nobis instat certamen? Instruenda ne acies adversus impollutam mulierem? . . . . . Quonam itaque modo naviculam eiusmodi tempestate iactabimus? . . . . . quonam modo discerpemus ovem? . . . . Quonam modo diripiemus civitatem?* Ἀλλὰ πάλιν ἡμῖν ἐστι πρὸς δευτέραν ὁ πόλεμος; πρὸς ἄφθορον γυναῖκα ἡ παράταξις; Quo in loco ut vim earum vocum ἄφθορον γυναῖκα plene percipias, adverte, quod contra Proclus subdidit de priori Eva: ἐκείνη τῆς φθορᾶς μεταλαβοῦσα, τῆς ὑπερκειμένης ἀξίας λαβέσθαι διενοεῖτο, *illa cum corruptionem sibi assumeret, eminentem dignitatem capessere se existimabat;* ἄφθορον ergo Proclus Mariam dicit, utpote ab illa corruptione (φθορᾶς) immunem, quam ex ligni prior Eva incurrit.

In confesso igitur esse debet, comparationem Mariam inter et Evam eo spectare, ut Maria Evae ante lapsum innocenti ceu nova ac nobilior Eva aequiparetur, quemadmodum novus Adam Christus veteri Adamo suffectus fuit. Quod utrumque Zeno Veronensis complectitur, cum divinam charitatem mundi restauratricem alloquens inquit (Lib. I Tract. II n. IX p. 25 Veron. 1739): *Tu Evam in Mariam redintegrasti: tu Adam in Christo renovasti.* Sed de his plura in Commentario.

τὸ παράπτωμα· εἰς ἅπερ αὐτὴν, ἀπόνηρον οὖσαν καὶ ἄπλαστον καὶ λογισμῶν ἐρεύνης ἀμέτοχον, τὸ δολερὸν ἐκεῖνο κατήγαγε τοῦ ἀρχεκάκου δράκοντος σύριγμα. Δευτέρα γοῦν Εὔα, οὐκ ἄν ποτε γένωμαι, λόγοις ἀηθέσι πιστεύσασα.

XXXIV. Τούτων ἀκηκοὼς ὁ ἀρχάγγελος τοῦ παρθενικοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ ἀμώμου φάσκοντος στόματος, πάλιν ἡμέρως πρὸς αὐτὴν ἀποφέρεται· καὶ τῶν φυσικῶς ἠπορημένων, ὑπερφυῶς τὴν λύσιν ωαρέχεται, καὶ λογισμῶν ἐρεύνης ἀπαλλάττει τὴν πάναγνον.

Οἶδα, ὦ παρθένε, καὶ πέπεισμαι, ὡς κοίτην ἀνδρὸς οὐ τεθέασαι· βλέπω σου τῆς παρθενίας τὸ ἄχραντον· θεωρῶ σου τῆς διανοίας τὸ ἔνθεον· βλέπω σου τῆς ἁγνείας τὸ ἄθικτον· κατανοῶ σου τὴν ἀκραιφνῆ καθαρότητα. Ἐπίσταμαι, ὡς εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἀνετράφης καὶ ηὔξησας ἅγια· καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἔχεις κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν ἁγιότητα. Γινώσκω, ὡς μόνον ὄνομα πράγματος ἔρημον ὁ Ἰωσὴφ κε-

---

ac prudentem facit Evae praeceps lapsus, in quem, cum adhuc malitiae expers ac simplex illa esset, et incuriosa sermones perpendendi, fraudulentus ille totius malitiae principis draconis sibilus ipsam deiecit. Absit itaque, ut inauditis istis sermonibus fidem habens, altera Eva aliquando evadam.

XXXIV. Haec Archangelus ab ore virgineo et immaculato ad ipsum loquente cum accepisset, placide vicissim ad eam respondet; et quae naturali ratione explicari non poterant, horum solutionem e supernaturalibus praebet, atque innocentissimam illam a rationum investigatione relevat.

Novi (inquit), o Virgo, et certum mihi est, viri torum te nunquam vidisse. Scio, quam intemerata virginitas tua; perspicio, quam divinae sint cogitationes tuae; video, quam intacta castitas tua, perspectam habeo sincerissimam puritatem tuam. Non ignoro, te in Sanctis Sanctorum enutritam fuisse, atque ibi adolevisse, et quam exinde et corporis et animae sanctitatem serves. Novi, Iosephum merum (coniugis) nomen sine re

κλήρωται· οὐ γὰρ ὡς τόκου σοι γεωργὸς προελήλυθεν, ἀλλ' ὡς ὑπηρέτης τόκου πιστὸς καὶ φιλόθεος.

Τί μοί σου φθέγξῃ νῦν τὰ ἐξαίρετα; Ἐγώ σοι τὰ τούτων ὑπέρτερα φθέγξομαι [1]. Σύ μοι λέγεις φυσικὰ καὶ ἀνθρώπινα· ἐγὼ δέ σοι ὑψηλὰ βοῶ καὶ θειότατα. Εἰ τῶν ἐμῶν ἐγνώκεις λόγων τὴν δύναμιν, οὐκ ἄν μοι γυναίων συνηθείας παρέφερες· οὐκ ἄν μοι λόγους ταπεινοὺς προσεκόμιζες· οὐκ ἄν μοι νόμους ἐκραύγαζες φύσεως, ὧν ἐκτὸς οὐδέποτε τίκτει τὰ θήλεα. Οἶδα καὶ αὐτὸς τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν, κἂν εἰ καὶ [2] ἄνθρωπος τὴν φύσιν οὐ πέφυκα. Οἶδα κἀγώ, ὡς ἀνδρὸς ὁμιλία καὶ θήλεος γεννᾷν εἴωθε τὸν τικτόμενον ἄνθρωπον. Οὐκ εἰμὶ τούτων ἄγνωτος [3] τὴν εἴδησιν, εἰ καὶ τούτων εἰμὶ τὴν ἐνέργειαν ἄπειρος· ἄλλη γὰρ φύσις ἐστὶν ἡ ἀσώματος, καὶ ἄλλη πάλιν ἡ σωμάτων φύσις καθέστηκε· καὶ ἄλλος τῶν ἀσωμάτων ὁ τε

1 Nic. pag. 247, φθέγγομαι.
2 Nic. omit. εἰ καί.
3 Nic. ἀγνώτης.

---

sortitum esse; neque enim tamquam sator tibi prolis comparuit *a*, sed ut fidelis et Deo carus filii tui minister.

At quorsum quae ad rem non pertinent, haec mihi tu modo promis? His sublimiora ego pandam tibi. Tu narras mihi naturae consentanea et humana; ego vero excelsa tibi dicturus veni ac divinissima. Si sermonum meorum vim nosses, non mihi mulierum obiiceres consuetudines; non mihi humilia illa reponeres; non commemorares mihi naturae leges, praeter quas feminae numquam pariant. Ipse quoque, quamquam naturâ homo non sim, humanam novi consuetudinem. Novi et ego, viri et mulieris conversatione homines, quotquot nascuntur, generâri consuevisse. Non sum horum ignarus, quamquam rei et operis plane exsors, cum alia sit natura incorporea, et alia contra eorum natura, quae corpore constant; atque alia corpore carentibus lex

a Nisi quis potius quam προελήλυθεν legendum putet προσελήλυθεν, ut sensus sit: *neque enim adiunctus est tibi, tamquam prolis sator.*

νόμος ἐστὶ καὶ ἡ δίαιτα, καὶ ἄλλη σωμάτων ἐστὶν ἡ συνήθεια. Ἄφες μοι τὰ χαμερπῆ [1] καὶ ἐπίγεια, καὶ βλέπε μοι τὰ ὑψηλὰ καὶ οὐράνια· ἄφες μοι τὰ εὐτελῆ καὶ ἐλάχιστα, καὶ ὅρα μοι τὰ θαυμαστὰ καὶ παμμέγιστα. Οὐ φυσικόν σοι τόκον εὐαγγελίζομαι σήμερον, τὸν ἐκ θελήματος ἀνδρὸς καὶ σαρκὸς προερχόμενον· ἀλλὰ τόκον σε τὸν ὑπὲρ φύσιν φημὶ καὶ συνήθειαν.

XXXV. Οἶδα, ὡς οὐδέποτε παρθένος, ὦ παρθένε, γεγέννηκεν· ἀλλὰ σὺ γεννήσας, παρθένος ὁρωμένη καὶ μένουσα. Οἶδα, ὡς ἀνδρὸς ἄνευ συμβάσεως οὐδέποτε τέτοκε γύναιον· ἀλλὰ σύ γε τέξῃ, θεοῦ τὸν τόκον θεσπίζοντος. Οὐχ ἑαυτὴν ἡ ἀνθρωπεία φύσις εἰργάσατο, ἵνα καὶ νόμους οἰκείους ὁρίσηται. Θεὸς, ὁ ταύτην τευξάμενος καὶ νόμους ὁρίσας τοὺς παρέποντας, καὶ δύναται, ὅτε καὶ βούλεται, τοὺς νόμους ἀμεῖψαι τῆς φύσεως, οὓς αὐτὸς τεχνουργῶν

1 Nic. τὰ χαμηλά.

---

sit et vitae ratio [a], alia corpus habentibus consuetudo. Sepone, quaeso, abiecta et terrena, et excelsa potius ac caelestia intuere: vilia illa atque humillima relinque, et mecum in admiranda ac plane sublimissima obtutum defige. Non partum iuxta naturae leges nunc tibi propono, qui procedat ex viri et carnis voluntate [b]; sed tibi partum annuntio, qui et supra naturae leges, et a communi ordine remotus sit.

XXXV. Virginem numquam genuisse, scio, o Virgo; attamen tu generabis Virgo perspecta, et virgo perseverans. Novi, citra viri consortium mulierem numquam peperisse; at certe voluntate sua Deo partum decernente, tu (Virgo) paries. Haudquaquam semet ipsa condidit humana natura, adeo ut leges quoque suas sibi definiat. Deus, qui naturam fabricavit, et congruas ei leges statuit, potest etiam, quotiescumque ipse velit, eiusdem leges, quas ipse condens praefinivit, immutare. Deus est, qui vult;

a Vide exploratam in Ecclesia doctrinam de Angelorum natura plane incorporea.

b *Ioban.* I, 13.

διωρίσατο. Θεὸς ὁ βουλόμενος· καὶ τίς Θεοῦ δεσμοῖς ἀντιτάξαιτο Πᾶσαι μὲν γὰρ αἱ γυναῖκες μητέρες γενόμεναι, πρῶτον ἀνδράσι συνέρχονται [1]· σὺ δὲ παρθένος τηρουμένη καὶ μένουσα, μήτηρ ἐκ θεοῦ γενήσῃ θελήματος. Ἄλλην ἐπὶ σοὶ Θεὸς καινουργήσει τὴν σύλληψιν ἄλλην ἐπὶ σοὶ Θεὸς τὴν ἀπότευξιν [2] δείξειεν [3]. Ἀδυνατεῖ γὰρ αὐτῇ τὸ παράπαν οὐδὲν, ὧν ἂν ἐθελήσειε ποιεῖν, ἀλλ' ἔργον εὐθέως τὸ θέλημα γίνεται, πασμάτων αὐτῷ μηδενὸς ἀντιπίπτοντος, ὧν αὐτὸς ἐργάτης ἐστὶ δυνατώτατος. Πῶς οὖν Θεός, ὁ πάντα δυνάμενος, καὶ σὲ, ὦ παρθένε, μητέρα ποιεῖν τὸ δυνήσαιτο; Εἰ μὴ νόμοις καὶ ὅροις καὶ ἔθεσιν, εἷς αὐτὸς πρότερον ἔθετο, ὡς ἐκείνοις καὶ αὐτὸς ὑποκείμενος, καὶ νόμοις θεσπεσίοις, οἷς ἀνθρώπους δουλεύειν ἐθέσπισεν. Οὐ καλὸν τὸ ἀπόφθεγμα· οὐκ εὐσεβὴς ἡ ἀπόκρισις· οὐ θεοφιλὴς ἡ ἀπόφασις, Θεὸν ποιεῖν τῶν οἰκείων νόμων ὑπόδουλον, Θεὸν δουλεύειν

1 Nic. pag. 249 καὶ τότε μητέρες προέρχονται: neque prorsus hanc lectionem abiecerim, praesertim, cum in similibus vocibus, συνέρχονται et dein προέρχονται ratio prostet, cur altera particula oculo excidere potuerit.

2 Nisi forte legendum sit ἀπότεξιν.

3 Nic. δείξει.

---

ecquis Dei se decretis opponat? Utique mulieres omnes, quae matres fiant, prius cum viris conveniunt, et tunc matres evadunt: tu vero, Deo ita volente, mater fies, virgo tamen, custodiente te Deo, exsistens et permanens. Aliam in te Deus novo opere efficiet conceptionem; aliam in te exstructionem Deus ostensurus est. Nam nihil prorsus eorum, quae facere velit, impossibile ei est; sed velle ipsi simul est efficere, creaturarum, quarum ipse conditor est potentissimus, nulla eidem obsistente. Quomodo ergo Deus, qui omnia potest, te quoque, o Virgo, matrem efficere non poterit? Nisi forte praefinitis limitibus, et consueto ordini, quem ab initio constituit, ille quoque subiiciatur, atque ipse serviat legibus, quibus voluit ut homines deservirent. Haud probanda ista sententia: haud satis pium hoc est responsum: haud Deo accepta eiusmodi dicta: Deum nempe statuere legibus suis obnoxium, et contendere, Deum ordini ser-

τοῖς τῶν δούλων ἐθέλειν ἐθίσμασι [1]. Χαίρω σου θεωρῶν τὸ νηφάλιον· χαίρω σου κατανοῶν τὴν ἀσφάλειαν· χαίρω σου βλέπων τὴν φρόνησιν, κἂν τοῖς ἐμοῖς ἀντιφθέγγῃ προσφθέγμασιν. Οὐ γὰρ ἀπιστίας κρίνω τὰ ῥήματα, οὐδ' ἀντιλογίας εἶδα τὰ φθέγματα, ἀλλὰ σοφῆς καὶ συνέτης ἐρευνήσεως, καὶ διανοίας ζητητικῆς καὶ φρονήσεως.

XXXVI. Συλλήψῃ οὖν ἐν γαστρὶ, καθὼς εἴρηκα· μᾶλλον δὲ ἤδη, ἃς ὁρῶ, καὶ συνείληφας, ἀφ' οὗ σοι τὸ χαίρειν ἠγόρευσα, καὶ φθεγγήν σοι χαροποιὸν διαλέλεγμαι· καὶ τέξῃ υἱὸν, τὸν σὲ μὴ οὖσαν ποήσαντα, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν πρὸ σοῦ τεκτηνάμενον. Λόγῳ γὰρ Θεοῦ τὰ πάντα γεγένηται· καὶ λόγον Θεοῦ καὶ Θεὸν, ὦ παρθένε, γεννήσεις, οὐ γυμνὸν ἀνθρωπότητος, καθὰ ἐκ πατρὸς ἀϊδίως γεγέννηται, ἀλλὰ σάρκα γεγονότα καὶ ἄνθρωπον ἄνευ τρεπῆς καὶ συγχύσεως, ἄνευ μεταβολῆς καὶ μειώσεως, ἄνευ σωματικῆς ἀλλοιώ-

1 Cod. ἐθίμασι: suspicari autem et illud licet, Sophronium, qui, ut inquit Photius (Cod. 231), ἐννεωτερίζει πανταχοῦ τοῖς ῥήμασι, scripsisse ἐθήμασι, quod iotacismi vitio versum sit in ἐθίμασι.

---

vis praestituto ipsum servum subiici. Gratulor tuam cernens prudentiam; gaudeo animadvertens cautelam tuam; laetor tuam perspiciens sapientiam, etsi verbis meis contradixeris. Non enim ab incredulitate profectos sermones tuos iudico, neque contendentis voces in his reperio, sed prudentis sapientisque investigationis, et mentis accurate atque intelligenter omnia scrutantis responsum.

XXXVI. *Concipies igitur in utero*, sicuti dixi; quin imo, ut video, et iam concepisti, ex quo tibi illud *Ave* protuli, vocemque gaudii effectricem loquutus sum; *et paries filium*, qui et te, cum non esses, creavit, et ante te omnes condidit creaturas. Cuncta enim per Dei Verbum facta sunt; tu autem, o Virgo, ipsum et Verbum Dei et Deum gignes, non humanae quidem naturae expertem, prout aeternaliter ex Patre genitus est, sed carnem et hominem, sine ulla tamen conversione et confusione, sine mutatione et imminutione, et sine corporali trans-

σεως· ὁ γὰρ Θεὸς, ὁ καὶ τούτων δημιουργὸς κραταιότατος, τούτων ἐστὶ κατὰ φύσιν ἀπείραστος· ὑμῖν γὰρ τοὺς ὅρους, οὐχ ἑαυτῷ διωρίσατο.

Τέξῃ οὖν υἱὸν, ὡς προείρηκα, τοῦ Θεοῦ τὸν ἀΐδιον, ὃς καὶ λόγος ἐστὶ τοῦ γεννήτορος· καὶ τοῦτον οὐκ ἄσαρκον, ἀλλὰ σαρκὶ συμπεπλεγμένον καὶ αἵματι, καὶ ψυχὴν νοερὰν καὶ ἀόρατον ἔχοντα, καὶ ὅσα πέρ ἐστιν ὁ κατὰ φύσιν ὁρώμενος ἄνθρωπος· ὃς ἐπὶ σὲ, τὴν ἀμόλυντον, ὡς ἐπὶ πόκον ὑετὸς, κατερχόμενος, σάρκα μὲν ἐκ σῶν αἱμάτων παρθενικῶν προσλαβόμενος, ψυχὴν δὲ δημιουργῶν αὐτὸς, καθὼς βούλεται, ἑνώσας τε ταῦτα καὶ συμμίξας ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν εἰς ἑνὸς υἱοῦ μὴ τεμνομένην ὑπόστασιν, ἐκ σοῦ παραδόξως τεχθήσεται, παρθένον σε φυλάττων τὴν τίκτουσαν, καὶ θεοτόκον σε ποιῶν τὴν ἀπείρανδρον. Τέξῃ δὲ, ὅτε τῆς κυοφορίας τὸν χρόνον πληρώσεις. Βούλεται γὰρ ὁ φιλάνθρωπος, βούλεται καὶ κατὰ τοῦτο πειθῆσθαι τὴν ἑαυτοῦ τροὸς ἀνθρώπους ὁμοίωσιν, ἵν' ἐν ἅπασιν ἀν-

---

versione factum; nam expers horum Deus est natura sua, licet potentissimus eorum operator; fines enim vobis, non ipse sibi constituit.

Paries itaque, ut antea dixi, aeternum Dei Filium, qui et Verbum est Patris; et hunc non carnis expertem, sed carni et sanguini adunatum, anima intelligenti atque invisibili ac denique iis omnibus praeditum, quibus instruitur quisquis secundum naturam homo cernitur. Qui in te immaculatam *descendens, tamquam pluvia in vellus* [a], carnem ex virgineo tuo sanguine assumens, animam vero, quemadmodum ipsi placet, creans, et haec sibimet copulans atque secundum hypostasim in unius Filii non divisam personam coniungens, ex te ineffabili modo nascetur, te virginem, dum paris, custodiens, et te connubii nesciam efficiens Dei genitricem. Paries autem, cum gestationis in utero tempus expleveris. Vult enim hominum ille amator, vult in hoc quoque semet hominibus similem praebere, ut neque Deus esse desinens,

[a] *Ps.* LXXI, 6.

θρωπος γένηται, μήτε τοῦ εἶναι Θεὸς ἐξιστάμενος, μήτ' ἀνθρωπείου μετασχὼν ἁμαρτήματος. Μὴ οὖν μοι λοιπὸν ἀνθρωπίνοις λέγε νοήμασι· καὶ πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;

XXXVII. Πρὸς ὃν καὶ πάλιν ἡ παναγία παρθένος θάρσος ἀδείμαντον ἔχουσα, ἀτρόμοις ἀποκρίνεται χείλεσιν· Ἄκουε, ὦ τῆς ἐμῆς παραδόξου συλλήψεως καὶ τῆς ἐμῆς λοχείας παρθενικῆς καὶ γεννήσεως ἄγγελε· πῶς οὐκ ἔχω σου θαυμάσαι τὰ ῥήματα; πῶς οὐκ ἔχω σου τεθηπέναι τὰ φθέγματα; Πράγματα γάρ μοι λέγεις ὑπέρτατα, τὰ μήπω μέχρι τοῦ νῦν ἐν ἀνθρώποις γινόμενα. Οἶδ', ὡς πάντα Θεὸς κατεργάζεται, ἅπερ ἂν διαπράξασθαι πρόθειτο. Ἀλλ' ὅσπερ ἀπὸς εὐαγγελίζῃ μοι ῥήμασιν, οὔπω μέχρι τῆς σήμερον γέγονε.

Πολλάκις μὲν γὰρ στείρωσιν ἔχοντα γύναια, καὶ πέτρας ξηρὰς ἐκμιμούμενα, Θεοῦ μετὰ ταῦτα θεσπίσαντος, τέτοκε. Παρθένος δὲ ἀγνείαν ἄφθορον ἔχουσα, καὶ συζυγίας ἀνδρὸς καθαρεύουσα, οὔπω μέχρι τῆς σήμερον τέτοκεν. Οἶδα, στείραν τὴν Σάῤῥαν ἔτη πολλὰ

---

neque humanum peccatum participans, in ceteris omnibus humanam in se exprimat conditionem. Ne amplius ergo mihi illud, ex humana cogitatione profectum, reponas: *Et quomodo erit mihi istud, quoniam virum non cognosco?*

XXXVII. Ad quem iterum quoque sanctissima Virgo, firmissimam habens fiduciam, securis respondet labiis: Audi, o conceptionis meae ineffabilis ac virgineae praegnationis partusque mei nunciator: numquid non habeo, quod in verbis tuis plane demirer? Numquid non est mihi, cur ad dicta tua obstupescam? Sublimissima quippe, et huc usque nuspiam inter homines facta mihi enarras. Novi, Deum, quaecumque sibi agenda praestituerit, ad opus deducere. At nondum ad hodiernam usque diem factum est, quod mihi sermo tuus annuntiat.

Saepe equidem mulieres, quae sterilitate laborabant, quaeque aridae prope rupi comparandae erant, prolem, Deo deinceps ita volente, consequutae sunt. Virgo vero, incorruptam servans castitatem, et a viri consortio munda, nuspiam usque in praesens peperit. Novi, Saram multos annos sterilem exe-

διανύσασαν· ἀλλ' ὕστερον τὸν Ισαὰκ ἐγέννησεν, ὅτε πρὸς γῆρας ὡρᾶτο βαδίζουσα, καὶ τρίχα λευκὴν ἐπεκόμαζε τῆς οἰκείας παλαιότητος μάρτυρα· ἐπεὶ Θεὸς διετάξατο, καὶ ἀδύνατον ἦν, εἰ μὴ γένηται. Οἶδα, Ῥεβέκκαν στείραν ὑπάρχουσαν, καὶ γοννὴν μετὰ ταῦτα βλαστήσασαν δίδυμον· ἦν Ἰακὼβ καὶ Ἡσαῦ ἐπλήρουν οἱ σύγγονοι, ἐξ ἑνὸς πατρὸς καὶ μιᾶς ἐμφανῶς στείρας μητρὸς μετ' ἔτη πολλὰ προερχόμενοι. Οἶδα τὴν Ἄνναν τὴν ἀτεκνίαν λύουσαν, καὶ τὴν στείρωσιν πλαίουσαν, τῆς οἰκείας μητρὸς [1] ὀδυρομένην τὴν νέκρωσιν, καὶ διὰ τοῦτο βρώσεως ἀπεχομένην καὶ πόσεως, ἐπειδὴ τῆς στειρώσεως τὸ ἄλγος οὐκ ἔφερεν· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ σὺν δάκρυσι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἱκετεύουσα, Σαμουὴλ ἀποτέτοκε, καὶ τῆς στειρώσεως τοὺς δεσμοὺς παραγράφεται, ἐπεὶ Θεὸς αὐτῆς τῶν φωνῶν ἐπακήκοε, καὶ τὴν αἴτησιν, ὡς δυνατὸς, ἀνεπλήρωσε. Ταύταις συναριθμήσω καὶ τὴν ἐμὲ μετὰ στείρωσιν φύσασαν, καὶ ἱκετείας με τὴν Μαρίαν γεννήσασαν. Ἀν-

1 Palam est, heic μητρὸς stare pro μητρας.

---

gisse; sed postea, cum ad senium properare cerneretur, provectaeque aetatis suae testes gereret canos capillos, Isaacum genuit; Deus enim praecepit, et impossibile erat, ut illud non fieret. Novi, sterilem exstitisse Rebeccam, geminumque deinde foetum edidisse, cum Iacobum eodem tempore gestaret et Esau, qui ex uno patre unaque ex matre manifeste sterili, post multos annos enati sunt. Factam foecundam Annam scio, quae et suam plorabat sterilitatem, et mortem propriae vulvae lamentabatur, ac propterea a cibo potuque abstinebat, quod infoecunditatis calamitatem non ferret; sed ista quoque quum universum Deum cum lacrymis deprecaretur, Samuelem genuit, et abrogat sterilitatis leges, quoniam Deus voces ipsius exaudivit, ac desiderium eius, utpote potens, explevit. Hisce et eam connumerabo, quae me post sterilitatem protulit, ac per precem genuit me, Mariam. Etenim ipsa quoque Annae a nomen ge-

a Si viro Emo Angelo Mai visum est *non negligendum Cosmae testimo-*

κὸς γὰρ καὶ αὐτὴ τὴν προσηγορίαν ἐκόμιζε, καὶ σὺν τῇ προσηγορίᾳ τὴν στείρωσιν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ὑποπτήσασα, καὶ δεήσεις αὐτῷ πολλὰς προσκομίσασα, τὸ γενέσθαι μήτηρ προσείληφεν· ἥτις γενικῷ Θεοῦ διατάξαντος, τῆς ἀγονίας τοὺς θεσμοὺς ἀθετήσασα. Καὶ στείρας πολλὰς ἀριθμήσασθαι δύναμαι, μητέρας ἐκ θείου γενομένας προστάγματος. Παρθένον δὲ οὔπω μέχρι τῆς σήμερον ἤκουσα, καθ' ὅλον τὸν βίον γεννήσασαν, ὅπερ αὐτὸς λέγεις, ὡς λέγεις, ἐλήλυθας.

XXXVIII. Οὐκ ἀπιστῶ γοῦν Θεοῦ τῷ προστάγματι· ἐργάτης γὰρ ἀναδείκνυται πάντων, ὧν ἐργάσασθαι θελήσειεν. Ἀλλὰ θαυμάζω τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, καὶ τούτων ἐκπλήττομαι τὸ παράδοξον ὁμοῦ καὶ παράξενον, καὶ ἀκοαῖς ἀνθρώπων ἀσύνηθες· καὶ ζητῶ δι-

---

rebat, communemque habebat cum nomine infoecunditatem. Sed et ipsa cum Deum, cui omnia subsunt, exorasset, ac multas ei preces obtulisset, ut mater evaderet assequuta est: ipsa, ex Dei ordinatione generat, infoecunditatis legibus abrogatis. Alias quoque plures steriles enumerare licet, quae ex singulari Dei providentia matres effectae sunt. At virginem quampiam in vita sua genuisse, quod ipse, ut inquis, nunciare advenisti, ad hanc usque diem nondum audivi.

XXXVIII. Non itaque Dei iussis fidem abnuo; nam eorum omnium, quae operari ipse voluerit, operator omnino ostenditur. Sed eorum, quae dixisti, vim miror; et quod ipsa praeferunt inopinati simul et novi, hominumque auribus insu-

nium, *utpote priscum, pro Anna divae Virginis genitrice* (*in not. ad Cosm. Comm. in Carm.* Cl *Greg. Naz., Spic. Rom.* Tom. II Part. II p. 217); sane neque Sophronii, qui Cosmam saeculi intervallo antecessit, testimonium videbitur contemnendum. Sed et antiquius eiusdem traditionis testimonium Eius Maius nobis suppeditavit in *Carmine Victorini de Natiuitate, Vita, Passione et Resurrectione Domini*, in quo ista leguntur (*Classic. Auct.* Tom. V, pag. 382):

Anna Deo placuit, genetrix quae sancta docetur.
Edidit haec Mariam, Dominum quae Virgo recepit,
Conceptum verbo spiritalis gratia fudit.

καίῳς, πῶς τοῦτο γενήσεται, ἢ τρόπον ὁποῖον ἕξει τὴν συλήρωσιν. Ὅθεν οὐδὲ ποιουμένη πρὸς σὲ τὴν ἀπόκρισιν, οὐκ ἔσταί μοι τοῦτο, καθὼς ἔφησας, ἔφησα, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω [1], ἀλλὰ, πῶς ἔσταί μοι τοῦτο, σὲ [2] προσηρώτησα, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω. Οὐδὲ γὰρ γέγονέ πώποτε, οὐδὲ παρθένος ὁρᾶται γεννήσασα· διὸ τὸν τρόπον μαθεῖν ἐσεζήτησα, καθ' ὃν ἐγὼ μήτηρ παρθένος γενήσομαι, καὶ τέξω παῖδα, παιδὸς μὴ δεξαμένη σποράν καὶ γεννήματος [3]. Καὶ διὰ τοῦτό σε πάλιν ἐρωτῶσά φημι σωφρονέστατα· Καὶ πῶς ἔσταί μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Οὐ γὰρ ἀπιστίας ῥήματα προφέρομαι, ἀλλ' ἀκριβείας ζητῶ τὴν ἀπόδειξιν. Τὸν τρόπον εἰπὲ τῆς συλλήψεως, καὶ τῆς γεννήσεως τὴν αἰτίαν ἑρμήνευσον, καὶ ἔξεις με οὐκ ἀπιστοῦσαν τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ πειθαρχοῦσαν τοῖς φθέγμασι [4]. Τὸ γὰρ Θεῷ δοκοῦν τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν, εἰ μὴ γένηται.

1 Nic. pag. 214 om. ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω.
2 Nic. om. σέ.
3 Nic. seqq. omittit usque ad οὐ γάρ.
4 Nic. φθέγμασιν.

---

diti, id obstupesco; ac merito inquiro, quo pacto haec fient, et qua ratione exitum sortientur. Idcirco neque, cum responsum tibi facerem, dixi, *Non erit hoc mihi, prout dixisti, quoniam virum non cognosco;* sed sciscitata a te sum, *Quomodo erit hoc mihi, quoniam virum non cognosco.* Neque enim id aliquando factum est, neque virgo noscitur, quae genuerit; quamobrem interrogavi, ut modum discerem, quo virgo mater fiam, ac filii germinisque semen cum non susceperim, filium pariam. Atque eadem de causa prorsus merito a te denuo sciscitor, inquiens: *Et quomodo erit hoc mihi, quoniam virum non cognosco?* Non enim incredulitatis verba profero; tantummodo accuratam rei posco declarationem. Dicito conceptionis modum, ac generationis causam explica; neque non verbis incredulam, sed mandatis obsequentem habebis. Impossibile est enim, ut non fiat, quidquid Deo placitum fuerit.

XXXIX. Ταῦτα πρὸς αὐτῆς τῆς γενησομένης ἀληθῶς Θεομήτορος ὁ τῶν εὐαγγελίων ἀκηκοὼς κήρυξ ἀρχάγγελος, θαυμάσας αὐτῆς τὴν ἀπάρισιν καὶ τὸ ταύτης σύνετον, ἀπεκρίνατο· Ἄριστά γε καὶ σοφώτατα, ὦ Θεομῆτερ παρθένε, διήλεξαι, ὡς πάλαι γυναῖκες στεῖραι τυγχάσουσαι πρότερον, μητέρες παίδων γεγόνασιν ὕστερον, καὶ φύσιν τρόπον τινὰ τὴν ἑαυτῶν ἐβιάσαντο, καὶ παῖδας ὑπὲρ φύσιν τετόκασι, σπλαγχνισθέντος Θεοῦ καὶ οἰκτείραντος τοῦ δεσπότου καὶ κτίστου καὶ πλάστου τῆς φύσεως. Ὅπου γὰρ Θεὸς ἐπινεύσει, τῆς φύσεως ἀργεῖ τὰ ὁρίσματα.

Ὥσπερ οὖν ἐκεῖναι, Θεοῦ διατάξαντος, τῆς οἰκείας τὰ πάθη νενικήκασι φύσεως, καὶ πάθη μεγάλα παραλύσασαι φύσεως, κειλίας καρπὸν προσηγάγοντο· οὕτω καὶ σὺ, ἡ ἐκ στείρας τῆς Ἄννης βλαστήσασα, καὶ τῆς τεκούσης τὴν φύσιν νικήσασα, ἁγνὴ παρθένος τυγχάνουσα, καὶ παρθένος μετέπειτα μένουσα, τέξῃ παραδόξως υἱὸν ἄσπερον καὶ ἀνήρητον, αὐτοῦ σε τοῦ τικτομένου κελεύοντος. Αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ τῆς φύσεως Κύριος, ὡς κτίστης αὐτῆς τυγχάνων καὶ

XXXIX. Haec ab illa vere Dei genitrice futura cum audisset Archangelus nuntiorum lator, ipsius responsum huiusque sapientiam admiratus, reponit: Optime profecto et sapientissime, o Dei mater virgo, memorasti, quomodo olim mulieres, steriles antea cum essent, matres deinde liberorum factae sunt, ac miserante Deo et propter misericordiam suam indulgente Domino et creatore ac conditore naturae, propriam quodammodo naturam vicerunt, ac supra naturae vires filios procrearunt. Ubi enim Deus annuerit, cedunt naturae fines ac leges.

Quemadmodum ergo illae, Deo disponente, propriae naturae vicerunt infirmitatem, domitoque acerbo naturae vitio, uteri fructum attulerunt; sic et tu, quae e sterili Anna progenita, gignentis quoque naturam devicisti, pura exsistens virgo, et virgo dein perseverans, filium sine cuiuspiam opere aut semine, ipso id a te volente, qui ex te nascitur, ineffabili modo paries. Ipse enim Dominus est et naturae, utpote naturae ipsius creator et

πρύτανις. Θεὸς γάρ ἐστιν ἀκατάληπτος, κἂν ὡς ἄνθρωπος ἐκ σοῦ τῆς παρθένου τεχθήσεται. Ἐπεὶ καὶ ἔπρεπεν αὐτῷ, καὶ ὠφείλετο, ἀνθρώπῳ φιλανθρωπίᾳ γινομένῳ δι' ἀνθρώπων ἁπάντων ἐκλύτρωσιν, ἐκ μόνης παρθένου τὸν τοκετὸν ἐπιδείξασθαι, ἡδονῆς ἐκτὸς γαμικῆς καὶ συμβάσεως παντελῶς τὴν ἐκ σοῦ περιφανῆ καὶ σωτήριον σάρκωσιν.

XL. Εἰ δὲ ὅτι παρθένος καθαρὰ καὶ ἀμόλυντος εὔπω μέχρι καὶ

---

provisor. Est enim Deus incomprehensibilis, etiamsi ex te virgine nasciturus sit tamquam homo. Deinde vero cum propter suam in homines charitatem ad omnium hominum redemptionem ipse fiat homo, conveniebat etiam, atque ipsi debebatur *a*, ut remoto quovis coniugali congressu ac voluptate, conspicuam ac salutarem ex te perficiens incarnationem, nativitate ex sola virgine gloriari posset.

XL. Quod si hoc animum tuum suspensum tenet, quod nec-

a Dignum sane est, quod animadvertatur, Sophronio quoque suffragante, non ex absoluta rei necessitate sed ex decentia repetendum esse, quod Verbum Dei Filius, carnem humanam assumens, e matre Virgine praeter naturae ordinem nasci voluerit. Quae quidem doctrina explorata adeo et scholae Theologis fuit, ut eximius Suarez (In III, Part. q. XXXII disp. X Sect. III), cum hanc thesim statuisset: *dicendum vero est, absque ulla dubitatione, potuisse Deum hominem concipi et generari ex muliere opera viri*; continuo subdat: *Hanc assertionem censeo adeo certam, ut contraria nec probabilis nec verisimilis sit.* Exinde vero liquet, haud rem acu eos tangere, qui putant, ideo eiusmodi conceptionis rationem in Christo repugnasse, quod repugnet, Christum originali Adae peccato infici potuisse, atque hinc permoveri se affirmant, ne Virginem Deiparam, quae consueto naturae ordine concepta est, ab Adamitico peccato exemptam fuisse existiment. *Etiam si*, inquit idem Suarez (in III Part. Quaest. XV Disp. XXXIII, Sect. II), *per seminalem propagationem concipereiur (Christus), si supponamus factam esse unionem a primo instanti conceptionis eius, etiam non posset ex vi talis conceptionis peccatum originale contrahere.* Curnam vero? Quia scilicet non adeo necessarius est nexus inter generationem ab Adam ordinario modo deductam et originalem labem, ut haec duo invicem seiungi, Deo sic dispensante, non queant. Hinc et illa nonnullorum Patrum sententia, sanctum Domini Praecursorem, quem nemo certe credidit sine seminali propagatione conceptum, ab originis vitio fuisse praeservatum.

τήμερον τέτακται, οὐδὲ μήτηρ ἀσπόρου ποτὲ παιδὸς ἀνηγόρευται, ἀμερίβολόν σου ποιεῖ τὴν διάνοιαν, καὶ μαθεῖν ἐπιζητεῖς, πότε παρθένος γεγέννηκεν· κἀγώ σε διερωτῶ καὶ πυνθάνομαι, πότε γὰρ Θεὸς ἀνθρώπησεν· ἢ πότε σαρκωθῆναι Θεὸς κατεδέξατο· ἢ πότε Θεὸς ἦσεν ἄνθρωπος· ἢ πότε Θεὸς ἀσπόρως συνείληπται· ἢ πότε κυοφορίας Θεὸς ἠνέσχετο· ἢ πότε Θεὸς σαρκικὴν ἐκ γυναικὸς ἐπεδείξατο ἔνωσιν· ἢ πότε Θεὸς γυναικείων μαζῶν ἀπεθήλασεν· ἢ πότε Θεὸς λαπαρισμὸν ἀπηνέγκατο· ἢ πότε Θεὸς ἡλικίας αὔξησιν εἴληφεν· πότε Θεὸς σὺν τοῖς ἀνθρώποις ὑμῖν [1] πεπολίτευται· ἢ πότε Θεὸς ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀπέθανεν· ἢ πότε Θεὸς σταυρῷ προσήλωσιν ἔσχηκεν· ἢ πότε Θεὸς λόγχῃ τὴν πλευρὰν ἐκκεκέντηται· ἢ πότε Θεὸς τριήμερον ταφὴν ὑπελήλυθεν· ἢ πότε Θεὸς πάντα ταῦτα πάσχειν τεθέαται, ἵνα παθῶν ἁπάντων τὰν ἄνθρωπον ῥύσηται, καὶ θανάτου μὲν καὶ φθορᾶς ὀλεθρεύσῃ τὴν ἔφοδον, ἄφθαρτον [2] καὶ ἀθάνατον

1 Cod. ἡμῖν.
2 Excidisse hinc videtur particula δέ.

---

dam ad hodiernam usque diem intemerata ac munda virgo peperit, nec sine viri opera quaepiam unquam mater pueri fuerit compellata; et dici tibi postulas, quandonam virgo pepererit; ego quoque te interrogo, et percontor, quandonam Deus humanam naturam induerit, vel quando Deus dignatus fuerit incarnari, vel quando Deus factus sit homo, vel quando Deus sine semine conceptus fuerit, vel quando Deus in utero gestari tulerit, vel quando Deus carnalem ex muliere nativitatem habuerit, vel quando lac Deus e femineis suxerit uberibus, vel quando vagitus Deus emiserit, vel quando Deus aetatis acceperit incrementum, vel quando Deus inter vos homines conversatus fuerit; vel quando Deus pro hominibus mortuus sit; aut quando cruci affigi Deus passus fuerit; vel quando Deus latus transfixum sit lancea; vel quando Deus triduanum subierit sepulchrum; aut quando Deus perferre haec omnia visus sit, ut hominem malis universis eriperet, et mortis quidem atque corruptionis

ἀναστήσῃ τὴν οἰκείαν εἰκόνα, τὸν ἄνθρωπον. Εἰ τοίνυν μηδέποτε ταῦτα, ὦ παρθένε, γεγένηται, εἰς τὸν παρόντα δὲ καιρὸν ἐτετήρητο, καὶ πληροῦσθαι διὰ σοῦ προτεθέσπιστο· πῶς ἂν ἄλλη παρθένος σου πρεσβύτερα γεγέννηκεν, ὅτι τοῦτο παρ' ἐμοῦ μαθεῖν ἐπεζήτησας πρὸς πίστωσιν καὶ παράστασιν τῆς σῆς παρθενικῆς ἀποτέξεως; Οὐ τέτακέ ποτε ποτε παρθένος, ὦ παρθένε, οὐ τέτοκεν· ἀλλ' οὔτε μετὰ σὲ παρθένος ἑτέρα, ὦ παρθένε, πώποτε τέξεται· ἀλλ' οὔτε θεομήτωρ, ὦ παρθένε, παρθένος γεγένηται· οὔτε μετὰ σὲ παρθένος τις ἄλλη, ὦ παρθένε, τὴν μόνην θεομήτορα, γίνεται [1]. Σὺ γὰρ καὶ μόνη γυναικῶν παρθένος γεννήσειας, καὶ σύ γε μόνη θεομήτωρ ἐν γυναιξὶ χρηματίσειας. Ἅπαξ γὰρ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐνανθρωπήσειε, καὶ τὴν ἐκ σοῦ καὶ μόνης θαυμαστὴν ἐπιδείξεται σάρκωσιν.

1 Aut excidit, aut certe subintelligitur heic repetita vox θεομήτωρ.

---

impetum frangeret, suam vero imaginem, hominem videlicet, incorruptibilem restitueret atque immortalem. Si itaque, o Virgo, numquam haec facta sunt, sed in tempus praesens fuerant reservata, atque eadem implenda per te fore iam antea praedictum divinitus fuerat; qui fieri potuit, ut alia virgo (hoc enim, ad probandum et confirmandum partum tuum virgineum, a me audire voluisti) ante te generaret? Numquam virgo peperit, o Virgo, numquam peperit; sed neque virgo altera post te, o Virgo, aliquando pariet; sed neque, o Virgo, unquam exstitit Virgo Dei mater neque post te solam Dei matrem, o Virgo, alia quaepiam virgo (Dei mater) exsistet. Tu enim, et tu sola inter mulieres virgo es paritura, et tu sola inter mulieres Dei mater es appellanda. *Semel enim in consummatione saeculorum* [a] Unigenitus Filius Dei ac Patris naturam humanam induturus erat, et carnem ex te, atque ex te sola mirabiliter assumptam ostendet.

a *Heb.* IX, 26.

XLI. Καὶ ὅτι τοῦτο Θεοῦ τὸ ἐπάγγελμα διὰ σεῦ καὶ μόνης τὴν πλήρωσιν ἔμελλε δέξασθαι, προφητικοῖς σε πιστώσομαι ῥήμασιν. Ἡσαΐας γοῦν ὁ θαυμάσιος τὴν ἐκ σοῦ τοῦ λόγου καὶ Θεοῦ προορώμενος σάρκωσιν, σύλληψίν τε θείαν καὶ ἄστορον, καὶ κυοφορίαν ἀώδυνον, καὶ γέννησιν ἄφραστον, καὶ γαλούχησιν ἄλεκτον, ὧδε φανερῶς προανακέκραγεν· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Ὁρᾷς; παρθένε ἁγνὴ καὶ ἀμόλυντε, ὡς παρθένον ἀντιῤῥήτως προηγόρευσε τὴν τὸν Ἐμμανουὴλ τέξεσθαι μέλλουσαν; ἥτις σὺ καὶ μόνη καθέστηκας, καὶ οὐχ ἑτέρα τις πρὸ σοῦ ἢ μετὰ σὲ θεαθήσεται. Οὐ γὰρ, ἰδοὺ αἱ παρθένοι, φησὶν ὁ θεόπνευστος, ἐν γαστρὶ ἕξουσι, καὶ τέξονται υἱοὺς καὶ καλέσουσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν Ἐμμανουὴλ, ἵνα καὶ ἄλλην παρθένον παραστήσω σοι τίκτουσαν. Εἷς γὰρ ὁ Ἐμμανουὴλ, ὃν σὺ σαρκικῶς, ὦ παρθένε, γεννήσεις, καὶ οὐκ ἄλλος ὁ Ἐμμανουὴλ ἢ πρότερον γέγονεν, ἢ μετὰ ταῦτα γενήσεται, ἵνα καὶ

XLI. Hoc porro Dei propositum per te ac per te solam exitum accepturum esse, propheticis tibi verbis persuadebo. Mirabilis ergo ille Isaias, praevidens Dei ac Verbi ex te incarnationem, divinamque atque seminis expertem conceptionem, tum dolorum exsortem gestationem, et nativitatem ineffabilem, atque inenarrabilem lactationem, sic manifesto ante proclamavit [a]: *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel.* Videsne, Virgo pura et immaculata, quomodo eam, quae paritura erat Emmanuelem, absolute *virginem* appellavit? quae quidem tu, et sola exsistis, non autem alia quaepiam ante vel post te videbitur. Non enim ille, a Deo inspiratus, dixit: ecce virgines in utero habebunt, et parient filios, et vocabunt nomina eorum Emmanuel, adeo ut etiam alteram parientem virginem tibi exhibere possim. Unus enim est Emmanuel, quem tu, o Virgo, gignes secundum carnem; alius autem Emmanuel, ut alia quoque virgo admirandum sortiatur

[a] *Is.* VII, 14. sec. LXX. Vulgatus enim paulo aliter: *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel.*

ἄλλη παρθένος τόκεν τέκοι παράδοξον· καὶ μία σὺ εἶ, ὦ παρθένε, ἡ τούτου θεία γεννήτρια [1], καὶ οὐκ ἄλλη τις πρὸ σοῦ θεομήτωρ πεφήμισται, ἢ μετὰ σὲ προσγενήσεται.

XLII. Οἰκείῳ κάλλιστά σοι καὶ πρεπωδέστατα κέκραγα· χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Τὸ γὰρ Ἐμμανουὴλ ἑβραΐδι διαλέκτῳ λεγόμενον, εἰς ἑλλάδα φωνὴν ἀμειβόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, ἐκλαμβάνεται. Πότε δὲ Θεὸς μετὰ ἀνθρώπων γεγένηται, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑμῖν συνηρίθμηται [2], εἰ μὴ νῦν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τοῦ αἰῶνος, ὅτε καὶ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπελάβετο, καὶ σάρκα τὴν ἐκ σοῦ προσανείληφε;

Τὰ γὰρ Ἐμμανουὴλ ἐξηγούμενον, διττῆς ἑρμηνείας καθέστηκε φύσεως ἀνθρωπίνης καὶ θείας, ἐξ ὧν καὶ συντέθειται, ἐν αἷς καὶ γνωρίζεται. Τέλειος γὰρ ὢν Θεὸς προαιώνιος, τέλειος ἐν σοὶ γέγονεν ἄνθρωπος, τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐκ σοῦ προσλαβόμενος,

1 Cod. γεννήτρεια.
2 Cod. συναρίθμηται.

---

partum, neque prius exstitit, neque posthac exsistet, et ta unica es, o Virgo, divina huiusce genitrix, neque altera quaepiam vel ante te Dei mater nominata est, vel post te insuper erit.

XLII. Aptissime igitur et convenientissime tibi acclamavi: *Ave gratia plena, Dominus tecum.* Quod enim lingua hebraica dicitur *Emmanuel*, in graecum sermonem translatum intelligitur *nobiscum Deus*. At vero, quandonam Deus cum hominibus conversatus, vobisque hominibus connumeratus est, nisi modo in novissimis diebus saeculi, quando et *semen Abrahae apprehendit* a, et carnem, quae ex te est, assumpsit?

Emmanuel enim, si interpretemur, duplicem habet significationem, naturae scilicet humanae et divinae, e quibus etiam constituitur, et in quibus cognoscitur. Perfectus enim Deus ante saecula, perfectus in te factus est homo, humanam ex te na-

a *Hebr.* II, 16.

καὶ ταύτην ἑαυτῷ συνθεὶς καθ' ὑπόστασιν, φυλάξας [1] ἀναλλοίωτον, τὴν φυσικὴν ἑκατέρας ποιότητα φύσεως, καὶ τὰ τούτων φυσικὰ καὶ οὐσιώδη γνωρίσματα. Ὅ τε γὰρ Θεὸς λόγος, Θεὸς λόγος μεμένηκε, καὶ σὰρξ φύσει σαρκὸς φυσικῶς ἠμφιάσατο· ἥτε σὰρξ ἐμψυχωμένη λογικῶς, ἣν ἐκ τῶν σῶν ἀχράντων αἱμάτων προσείληφε, καὶ πνεύματι ζωῆς λογικῆς ἐψύχωσε, σὰρξ λογικῶς ἐμψυχωμένη μεμένηκε, καὶ εἰ μόνου Θεοῦ λέγοι σὰρξ ἐγνωρίζετο, ἡνωμένη αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν, καὶ εἰς ἑνὸς προσώπου καὶ μιᾶς ὑποστάσεως συνδρομὴν οὐ τερενομένη συνθέουσα, οὐδὲ μὴν τὰ ἑκάτερα τρέπουσα, καὶ εἰς οὐσίας ταὐτότητα φέρουσαν.

Εἰ καὶ ἑκατέρων οὖν ὁ Χριστὸς διεφύλαξε τῶν φύσεων καὶ οὐσιῶν τὸ διάφορον· εἷς υἱὸς καὶ Χριστὸς ἐκ σοῦ τῷ κόσμῳ φανήσεται, οὐ δεικνὺς υἱῶν καὶ Χριστῶν τὸ διάφορον. Ὁ γὰρ ὢν Θεὸς ἀληθὴς, ἄνθρωπος ἀληθὴς καὶ τεχθήσεται, ψεῦδος οὐδὲν ἐνδεικνύμενος, ὧν ἂν καλοῖτο καὶ λέγοιτο. Διὰ τοῦτο Ἐμμανουὴλ προσκληθήσεται, ὡς

[1] Cod. φυλλάξας.

---

turam assumens, sibique hanc coaptans secundum hypostasim, naturalem utriusque naturae qualitatem ac naturales et essentiales utriusque proprietates immutabiles servans. Nam et quod erat Deus Verbum permansit Deus Verbum, etsi naturam carnis realiter indutus est; itemque quod erat caro, anima rationali praedita, quam e sanguine tuo immaculato assumpsit, rationalisque vitae spiritu animavit, caro anima rationali praedita permansit, etsi caro cognoscatur unius Dei Verbi, ipsi secundum hypostasim coniuncta, et in unius personae atque unius hypostasis individisibilem conveniens unionem, quae sane neque connexas naturas immutat, neque in unius substantiae identitatem adducit.

Etsi igitur Christus utriusque naturae ac substantiae discrimen servaverit; tamen unus filius et Christus ex te manifestabitur mundo, nullam (plurium) filiorum et Christorum diversitatem praeferens. Namque idem, qui verus est Deus, verus quoque nascetur homo, nihil eorum, quae vocetur et dicatur, non verissimum ostendens. Vocabitur idcirco Emmanuel, quippe

ἄμφω πεφυκὼς κατὰ ἀλήθειαν, καὶ Θεὸς ὁ αὐτὸς ἀπερίγραφος, καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς κατὰ ἀλήθειαν· τὸ μὲν κατὰ τὴν ἐκ πατρὸς ἀΐδιον γέννησιν, τὸ δὲ κατὰ τὴν ἐκ σοῦ τῆς μητρὸς χρονικὴν καὶ ἐνσώματον κύησιν. Οὕτω γὰρ σώζειν τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ηὐδόκησεν ὅτι περ εἰς τοσαύτην ἑαυτὸν καθῆκεν ὁ ἀκένωτος κένωσιν, ἵνα τὴν κενωθεῖσαν εἰς γῆν διαφθορᾶς ἀνθρωπότητα, πάλιν ἐκ γῆς ἀναστήσῃ, καὶ οὐρανίων κλήρων ποιήσῃ μέτοχον, ἀντὶ τῆς ἐν παραδείσῳ τὸ πρὶν ἀπολαύσεως.

XLIII. Καὶ πῶς τοῦτο, ὦ Θεοδόχε παρθένε, γενήσεται, ἐρῶ καὶ φράζω τοῖς ῥήμασιν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο πρὸς σὲ λέξων ἐλήλυθα· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ. Ἔχεις σαφῆ τὴν ἀπόδειξιν, ἔχεις ἀληθῆ τὴν ἀγόρευσιν. Πνεῦμα ἅγιον ἐπὶ σὲ, τὴν ἀμόλυντον, κάτεισι, καθαρωτέραν σε πεισόμενον, καὶ καρποφόρον

---

qui verissime utrumque sit, et Deus idem incircumscriptus, et idem homo secundum veritatem: illud quidem secundum aeternam ex Patre nativitatem; hoc vero secundum temporalem et corpoream ex te matre generationem. Sic enim ipsi complacuit humanam salvare naturam; is videlicet, qui exinaniri non potest, in huiusmodi exinanitionem semetipsum demisit, ut humanitatem, in terram corruptionis misere deturbatam, rursus e terra erigeret, et loco deliciarum, quibus fruebatur primitus in paradiso, haereditatis caelestis participem efficeret.

XLIII. Quonam autem modo, o Dei capax Virgo, id perficiendum sit, dicam, verbisque enarrabo, cum ad hoc quoque tibi revelandum advenerim [a]: *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei.* Ecce habes perspicuam declarationem, veram habes explicationem. In te immaculatam Spiritus Sanctus descendet, nitidiori te exornaturus puritate, virtutemque tibi ferendi fructum collaturus. *Obumbrabit* autem *tibi*

[a] *Luc.* I, 35.

σα παρεξόμενον δύναμιν. Ἐπισκιάσει δέ σοι ἡ τοῦ Θεοῦ παντοδύναμος δύναμις, τοῦτ' ἔστιν, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος καὶ υἱὸς ὁμοούσιος. Οὗτος γὰρ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ χεὶρ ἐστι καὶ βραχίων καὶ δύναμις, καὶ δι' αὐτοῦ ὁ πατὴρ, ὡς δι' υἱοῦ, τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκε, τὴν ἐκ σοῦ ποιησόμενος ἀνερμήνευτον σάρκωσιν, καὶ τὴν ἐκ σοῦ ἐνδειξόμενος ἀγεώργητον σύλληψιν, καὶ τὴν ἐκ σοῦ ἐργασόμενος ἀπερινόητον γέννησιν.

XLIV. Διὸ Καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. Εἰ τοίνυν Θεοῦ υἱὸς, ὁ ἐκ σοῦ τεχθησόμενος τῆς Θεοτόκου παρθένου, κληθήσεται, πῶς οὐ παρθένος ἡ τοῦτον γεννῶσα φανήσεται; Δεῖγμα γὰρ τοῦτο σαφὲς καὶ ἀκράδαντον γνώρισμα ἔσται τῆς αὐτοῦ τῶν πάντων κρατούσης θεότητος, τὸ παρθένον σε τυγχάνουσαν ἄσπιλον τεκεῖν τὴν ἀνέκφραστον γέννησιν, καὶ παρθένον μεῖναι μετὰ

---

omnipotens *Dei virtus*, Dei Verbum scilicet *a*, atque consubstantialis Filius. Ipsius enim Dei ac Patris hic et manus est et brachium, et virtus; ac per ipsum Pater tamquam per Filium fecit omnia, et *in ipso omnia constant* *b*: ipse ineffabili modo ex te carnem assumet, et satus expertem ex te conceptionem subibit, humanaeque menti imperviam ex te nativitatem in opus deducet.

XLIV. *Propterea et quod nascetur sanctum, vocabitur filius Dei.* Si itaque filius Dei vocabitur, qui ex te Deipara Virgine nasciturus est, quomodo non virgo apparebit illa, quae ipsum est paritura? Quod enim virgo immaculata exsistens ineffabili generatione pepereris, quodque post incorruptum partum virgo permanseris, id luculentissime et citra quamlibet ambiguitatem

a Non singularis est Sophronii sententia, Verbum Dei Filium beatam Virginem obumbrasse; id ipsum legere est et in homilia, quam inferius dabimus, Iohannis Geometrae (§ XVI); imo et in Synodica Severi Antiocheni ad Theodosium Alexandrinum, cuius excerptum ex Arabico codice vulgavit Enus Maius (*Spicil. Rom.* Tom. III p. 723) sic eadem recurrunt: *Aeternum Dei Verbum, Patris virtus, per se Virginem obumbravit, uti Evangelia docent.*

b *Coloss.* I, 17.

τὴν ἄφθορον λόχευσιν. Εἰ γὰρ Θεὸς, ὁ ἐκ σοῦ τῆς παρθένου τεκτόμενος, ὥσπερ οὖν καὶ Θεός ἐστι καὶ κηρύττεται, τί οὐκ ἂν βουληθεὶς διαπράξαιτο; Θεὸς γάρ ἐστι, κἂν εἰ καὶ ὡς ἄνθρωπος τίκτηται· καὶ ἄνθρωπός ἐστι, κἂν εἰ καὶ ὡς Θεὸς παρθένον σε φυλάττῃ τὴν τίκτουσαν.

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ἐγὼ Γαβριὴλ πρός σὲ τὴν παρθένον ἀπέσταλμαι, ἵνα μου καὶ αὐτῷ δηλῶ τῷ ὀνόματι, ὡς Θεὸς ὑπάρχει καὶ ἄνθρωπος ὁ ἐκ σοῦ τῆς ἀχράντου παρθένου τικτόμενος. Καὶ γὰρ καὶ τὸ Γαβριὴλ ὄνομα εἰς ἑρμηνείαν ἀγόμενον, Θεὸν ἀγορεύει· καὶ ἄνθρωπον. Ἐπεὶ πολλοὶ κατ' οὐρανὸν [1] ἐτύγχανον ἄγγελοι, ἀλλ' οὐδένα τούτων στεῖλαι βεβούλευται [2]· ἀλλ' ἐμὲ, τὸν τούτων ἕνα φαινόμενον, Γαβριὴλ δὲ ὀνομαζόμενον, ἔπεμψεν, ἵνα καὶ λόγῳ

1 Nic. κατ' οὐρανὸν πολλοί.
2 Nic. p. 223. βεβούληται.

---

omnipotentem illius divinitatem evincet. Si enim Deus est qui ex te nascitur, quemadmodum reipsa Deus et est et praedicatur, quid igitur erit, quod, si voluerit, efficere ipse non possit? Deus namque est, licet praeterea nascatur, ut homo; et homo est, licet te parientem, uti etiam Deus, servet virginem.

Idcirco enim ad te Virginem ego Gabriel missus fui, ut vel ipse meo nomine palam faciam, eum, qui ex te Virgine intemerata gignitur, Deum pariter esse atque hominem. Nam et hoc nomen, *Gabriel*, si ad interpretationem deducatur, Deum simul atque hominem enunciat *a*. Profecto cum multi in caelo essent angeli, nullum tamen eorum mittendum censuit; sed me, qui unus ex ipsis noscor, nominorque Gabriel, ideo misit, ut non

a In ea, quam inferius dabimus, Germani oratione (§ XLVI) eadem nominis *Gabrielis* recurrit interpretatio, licet ad significandum pertrahatur non quidem duplicem Christi Domini naturam, sed potius reconciliationem inter Deum et humanum genus ope divinae incarnationis perficiendam. Ceterum notum est hebraicam vocem גַּבְרִיאֵל pro eo usurpari quod est vir *vir Dei*.

τῷ ἐμῷ καὶ ὀνόματι, θηλώσω σοι σαφῶς τὸν ἐκ σοῦ τεχθησόμενον, ὡς Θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος, καὶ πάντα φέρει τῷ τῆς οἰκείας δυνάμεως ῥήματι· καὶ, ὡς ἅγιος εἴη, καὶ τῶν ἁπάντων ἀνθρώπων ἁγιάσει τὴν γέννησιν· καὶ ὡς υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται, καὶ υἱοὺς ὑψίστου ποιήσειε χάριτι τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας. Λοιπὸν τοῖς ἐμοῖς, ὦ παρθένε, πίστευε ῥήμασι· πάντως γὰρ οὗτοι [1] πραγματικῶς πληρωθήσονται. Ἀληθεύω γάρ σοι φθεγγόμενος, ὡς ἀληθείας κήρυξ καὶ ἄγγελος.

Καὶ πρὸς τὴν πληροφορίαν καὶ πίστωσιν μείζονα τῆς τῶν ἐμῶν ῥημάτων πληρώσεως, καὶ σημεῖον ἀναντίρρητον δίδωμι, ὅπως μένῃς περὶ τὴν πίστιν ἀσάλευτος· Ἰδοὺ γὰρ Ἐλισάβετ, ἡ συγγενίς σου, καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱὸν ἐν γήρει αὐτῆς· καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρᾳ· ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα. Καὶ τοῦτό σοι δεῖγμα γενήσεται κράτιστον, ὡς

1 Ita cod. et subintellig. λόγοι.

---

alium alloquiis, sed et meo ipso nomine perspicue tibi significatum, eum, qui ex te nasciturus est, Deum simul hominemque existere, atque *omnia verbo virtutis suae portare* *a*, et, quippe qui sanctus sit, universorum quoque hominum sanctificaturum nativitatem, et filium vocatum iri Altissimi, atque eos, qui in ipsum credant, filios Altissimi per gratiam effecturum. Celerum verbis meis, o Virgo, fidem habe: haec enim reipsa ex omni parte implebuntur. Vera siquidem tibi loquor, utpote veritatis praeco ac nuntius.

Atque ut in fide immota perseveres, ad firmius argumentum ac certum indicium exitus, quem sermo meus sortietur, et hoc haud anceps signum praebeo *b*: *Ecce enim Elisabet cognata tua et ipsa concepit filium in senectute sua; et hic mensis sextus est illi, quae vocatur sterilis; quia non erit impossibile apud Deum omne*

a *Hebr.* I, 3.
b *Luc.* I, 36.

πάντά μου τὰ ῥήματα, πρὸς σὲ, τὴν πᾶσι σεπτὴν, εὐαγγέλια, τέλος ἀληθὲς καὶ σωτήριον δεξεται πρὸς ἀνθρώπων ἁπάντων ζωὴν καὶ ἐκλύτρωσιν. Τῆς γὰρ αὐτῆς παρὰ Θεῷ τυγχάνει δυνάμεως, καὶ τὸ, στείραν τεκεῖν τὴν οὐ τίκτουσαν, καὶ τὸ, παρθένον τεκεῖν τὴν ἀνύμφευτον. Σὺ οὖν χαῖρε, ὦ κεχαριτωμένη παρθένε καὶ ἔνθεε, ἐφ' οἷς σοι Θεὸς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης κεχάρισται, καὶ ἐφ' οἷς Θεῷ τὸν υἱὸν, τὸν πάντων χαρὰν γενησόμενον τὸν ἀνθρώπων τῷ γένει, γεννήσεις.

XLV. Πρὸς ὃν ἡ θεομήτωρ παρθένος πιστεύσασα, καὶ ὡς ἔσται πάντως τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου, θαρσήσασα, πράως ὁμοῦ καὶ ταπεινῶς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρθενικῶς ἀποκρίνεται· τὸν πρᾶον γὰρ καὶ ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ Χριστὸν γεννᾷν ἴδιον

---

verbum. Hoc utique validissimum tibi argumentum erit, omnia verba mea, fausta haec ad te omnibus venerandam nuntia, certissimum ac salutarem exitum ad universorum hominum vitam ac redemptionem esse receptura. Divinae enim virtuti perinde est efficere sive ut pariat sterilis, quae impos erat gignendi, sive ut pariat virgo ignara connubii. Tu ergo, o Virgo gratia plena ac divina, laetare de muneribus, quibus Deus, universorum Dominus, te cumulavit, et quibus Filium Dei, qui universo hominum generi gaudio futurus est, generabis.

XLV. Ad quem Virgo Dei genitrix plane credens, et confidens omnia prorsus perfectum iri, quaecumque sibi a Domino dicta fuerant, mansuete simul et humiliter (nam *mitem et humilem corde* [a] Christum purissima illa generatura erat, atque optabat [b] ut propria illius humilitate et mansuetudine eximie or-

a Matth. XI, 29.

b Ecce doctrinam illam apud SS. Patres exploratissimam, oportuisse ut filio quam simillima genitrix exsisteret. E quo principio cum S. Ephronius summam sanctae Virginis humilitatem ac mansuetudinem hic arguat, alii, ut vidimus, pari iure eam in Virginem puritatem innocentiamque deducunt, quae a quavis labe immunis praedicanda sit. Vid. *Orat. Isidor. Thessalon. in Nativ. Deip.* § XVII, Part. I, pag. 238.

πάσχνος ἔμελλε, καὶ πλουτεῖν αὐτὴν ἔδει τὴν αὐτοῦ ταπεινότητα καὶ πραότητα· Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

XLVI. Γαβριὴλ μὲν οὖν ὁ ἀρχάγγελος ταῦτα πρὸς τῆς Θεοτόκου παρθένου [1] πυθόμενος, εἰς οὐρανὸν ἀνελήλυθεν, ὅθεν πρὸς αὐτὴν καὶ ἀπέσταλτο [2]. Ἡ δὲ Θεὸν ἐκυοφόρει τὸν στείλαντα, τὸν ἄνω μὲν σὺν πατρὶ δοξαζόμενον, κάτω δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς, σαρκικῆς κυοφορίας ἀνεχόμενον. Ἅμα γὰρ ὁ λόγος καὶ Θεὸς πρὸς αὐτὴν παραγέγονε, καὶ διὰ τῆς τοῦ ἀγγέλου φωνῆς, εἰς τὴν θείαν αὐτῆς νηδὺν εἰσελήλυθε καὶ σεσάρκωτο, καὶ ἄνευ τροπῆς σεσωμάτωτο, σάρκα προσλαβὼν ἐξ αὐτῆς τὴν ἀνήροτον, καὶ ταύτην ἑνώσας ἑαυτῷ κατ' ἀλήθειαν, λογικῶς μὲν ἐμψυχωμένην, οὐ προϋποστάσαν δὲ τῆς [3] τρὸς αὐτὸν ἀνεφράστου συνθέσεως. Ἅμα γὰρ σὰρξ, ἅμα Θεοῦ

1 Cod. πρὸς τὴν Θεοτόκον παρθένον. Idem et in Caesar. Codicis fragmento legitur.

2 Cod. Caes. ἀπέσταλται.

3 Cod. τὴν.

---

nuntiatur), imo vero et ratione Virgini consentanea respondit *a*: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.*

XLVI. Porro cum Gabriel Archangelus hoc a Virgine Deipara responsum tulisset, in caelum, unde et missus ad eamdem fuerat, reversus est. Ipsa vero Deum, qui illum miserat, gestabat in utero, in caelo quidem cum Patre glorificatum, in terris vero et ex ipsa in utero secundum carnem gestari sustinentem. Simul enim Verbum ac Deus ad ipsam descendit, ac per Angeli vocem divinum eius ingressus est sinum et incarnatus est, et sine sui mutatione corpus induit, carnem non satam ex ipsa assumens et sibimet hanc vere uniens, atque eam rationali quidem anima praeditam, non tamen ante ineffabilem cum ipso coniunctionem iam subsistentem. Simul enim caro, simul Dei

a *Luc.* I, 38.

λόγου σάρξ· ἅμα σὰρξ ἔμψυχος λογικὴ [1]· ἐν αὐτῷ [2] γὰρ τὴν ὑπόστασιν [3] καὶ οὐ πρὸ αὐτοῦ τὴν σύστασιν ἔσχηκεν.

Οὔτέ τινος ἑτέρου σὰρξ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπων γέγονε πώποτε, καὶ τότε τῷ Θεῷ λόγῳ συνέδραμε [4], καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο σύνθεσιν· ἀλλ' ἐν τῷ [5], τὸ εἶναι σὰρξ ἔμψυχος λογικὴ, καὶ Θεοῦ λόγου σὰρξ ἔμψυχος λογικὴ ἐκ παρθενικῶν καὶ ἀχράντων αἱμάτων ληφθεῖσα τῆς ἀχράντου παρθένου κεκλήρωκεν. Οὐδεμία γὰρ τοῦς διαιρεῖν τὸν ἕνα υἱὸν καὶ Χριστὸν εἰς δύο υἱοὺς καὶ Χριστοὺς ἀσε-

1 Nic. pag. 221 addit, ἅμα Θεοῦ Λόγου σάρξ: sed forte e praecedentibus, quae ipse non affert, huc ea transtulit.

2 Nic. ἑαυτῷ.

3 Nic. intra parenthesim addit, ὅτοι τὸ εἶναι: sed plane inscite; caro enim in Verbo quidem subsistebat, sed in se *erat*, atque *esse* sui proprium habebat: nec minus inscite, uti patet, illud αὐτῷ immutavit in ἑαυτῷ.

4 Nic. sequens incisum omittit.

5 Nic. ἐν αὐτῷ τῷ.

Verbi caro, simul caro animata rationalis; subsistentiam enim habuit in ipso, exsistentiam vero ante id ipsum non habuit.

Neque enim ea aliquando caro fuit, cuiuspiam alterius hominis nobis similis, quae dein cum Deo Verbo coniuncta fuerit, in compositionemque cum ipso concurrerit; sed simul atque esse coepit caro animata rationalis, ex virginali atque intemerato Virginis immaculatae sanguine desumpta, accepit etiam ut esset caro animata rationalis Verbi Dei. Nulla enim unum filium et Christum in duos filios et Christos dividere impiissime volentibus [a], nulla (inquam) praesto est sive demonstratio sive prae-

a Manifeste hic Sophronius docet, hunc quoque errorem Nestorio subrepsisse, quod dominicae carnis seu naturae humanae exsistentiam non contemporaneam qualicumque, quam admisit, coniunctioni cum Deo Verbo, sed plane huic praecedentem tradiderit. Et ne putes, his Samosatenses Paulum (qui § seq. simul cum Nestorio ac Theodoro memoratur), potius quam Nestorium impeti, videsis quae eadem de re Sophronius habet in celeberrima sua Synodica (Conc. VI Act. XI, Col. 1267 Tom. III edit. Har-

βέστατα θέλευσιν ἔμφασις ἢ πρόφασις ἔνεστιν, ὡς ὑπέστη ποτὲ καθ' ἑαυτὴν, καὶ ἴδιον ἔσχηκε πρόσωπον, καὶ εἶθ' οὕτως τῷ λόγῳ καὶ θεῷ πρὸς ἕνωσιν φυσικὴν συνελήλυθε. Τὰ γὰρ ἀνὰ μέρος ὄντα,

---

textus, ut affirmare possint, eam (carnem Verbi) substitisse aliquando per se ipsam, et propriam habuisse personam, deinde vero sic cum Verbo et Deo in naturalem unionem convenisse.

deim.): Σαρκοῦται γοῦν λόγος ὁ Θεὸς . . ., οὐ προπλασθείσῃ σαρκὶ συναπτόμενος, ἢ προμορφωθέντι καὶ καθ' αὑτὸ προϋποστάντι ποτὲ προσπλεκόμενος σώματι . . . ἀλλὰ τότε τούτοις παραγενομένοις πρὸς ὕπαρξιν, ὅτε αὐτοῖς ὁ λόγος . . . συνεστήσατο· φυσικῶς σύγχρονον ἔχοντα τῇ ὑπάρξει τὴν ἕνωσιν, καὶ οὐ πρὸ τῆς πρὸς τὸν λόγον ἀληθεστάτης συμβάσεως καθ' ἑαυτὰ γενόμενα ποτέ . . . . ἀλλὰ σύνδρομον ἔχοντα τῇ φυσικῇ τοῦ λόγου συμβάσει τὴν ὕπαρξιν, καὶ οὐκ ἐπίνης, οὐδὲ ὡς ἐν ὀφθαλμοῦ ῥιπῇ ταύτην προτερεύουσαν ἔχοντα, ὡς Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς βόμβει καὶ Νεστόριος. Ἅμα γὰρ σὰρξ, ἅμα Θεοῦ λόγου σάρξ; κ. τ. λ. *Incarnatur ergo Verbum Dei, . . . non praeformatae carni semet coaptans, aut praeformato corpori aliquando in se subsistenti se conjungens, sed his ad exsistentiam tunc venientibus, quando ipse Deus Verbum eisdem copalabatur: naturalem* nempe *unionem habent contemporaneam exsistentiae, non vero exstiterunt in se aliquando ante verissimum cum Verbo conventum: . . . sed synchronam naturali Verbi conjunctioni exsistentiam habent, non autem, ut Samosatensis Paulus ac Nestorius perstrepit, hanc illi tempore praecedentem habent, ne ictu quidem oculi. Simul quippe caro, simul Verbi Dei caro*, et cet.

Porro haec quoque conferre debent ad abstergendam labem, qua inconsulto vel S. Pontifex Leo M. adspergitur. Scilicet cum Leo quoque et apertissime et saepius (Vid. *Epist.* LIX *ad Cler. et Pleb. Constantinop.* cap. V, *Epist.* CII *ad Episc. Galliar.* cap. III, *et Serm.* XXVIII, *in Nativ. Dom.* VIII, cap. V, Edit. Baller.) Nestorium vitiati dogmatis circa tempus unionis Verbi cum carne incuset, iam si vera est sententia *Iohannis Garnerii* affirmantis (De haer. et libr. Nestor. Diss. I, § III, pag. 286), *de unionis tempore Nestorium ab Ecclesiae sententia non recessisse*, eo res adducitur, ut S. Doctor insigni imprudentia (ne temeritate, dicamus, aut calumnia) falsum Nestorio crimen dicendus sit imposuisse. Atqui hoc ipsum morari Garnerium debuit, ne praeceps eam in opinionem veniret. Quid enim? Nonne S. Leo, quo tempore controversia nestoriana agitabatur, S. Caelestini lateri, utpote romanae Ecclesiae archidiaconus, assidebat, primasque in gerendis negotiis partes agebat? Nonne S. Leo, quod Garnerius non diffitetur, ad manus habuit Nestorii scripta, etiam ea e quibus suam Garnerius opinionem firmat, quae et refutanda ad Iohannem Cas-

καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἐν χωρισμῷ θεωρούμενα, οὐδέποτε φυσικὴν, ἢ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν δέχεται. Ὅπου δὲ ἕνωσις φυσικὴ μὴ

Quae enim seorsim exsistunt, atque ab invicem seiuncta conspiciuntur, numquam unitionem naturalem et secundum hyposta-

sianum ante ipsam Synodum Ephesinam transmisit? Nonne, cum synodus Ephesina celebraretur, ad Leonem Cyrillus de gravissimis Concilii negotiis, quo ad S. Caelestinum deferrentur, scribebat? Cuinam vero e Romano clero, vel quandonam Apostolicae Sedi perspectas Nestorii res affirmabimus, si tunc incompertas putemus s. Leoni, qui propterea tam crasse erraverit, atque insuper ad affirmanda ea, de quibus ignorabat, temere progressus fuerit?

Miratur Garnerius *(l. c.) hominum aliud Nestorio tribuentium sententiam.* Atqui mirandum potius, quod tam facile sibi ipse suaserit, tot viros doctrina et sanctitate praeclaros, quorum prolixum catalogum tum ex Oriente tum ex Occidente, si locus ferret, facile foret subiicere, et quorum multi coaevi factis fuerunt, nihil aut certe minus, quam ipse viderit, de hac re pervidisse, ac temere scripsisse. Praesertim vero, quod summa argumentorum pro ea sententia in verbis demum Nestorii sita sit, ut merito domui in summa arena fundatae comparari queat. Numquid enim ea Nestorii dicta evincunt, ipsum aliter docuisse numquam? Sane ut id affirmes, unica tibi praesto est ratio, ut Nestorii in doctrinis semel prolatis constantiam vindices. Atqui occurret tibi S. Caelestinus, quo auctore (*Epist. ad Nestor.* n. II) Nestorius *vera involvens obscuris, rursus utraque confundens, vel confitetur negata, vel nititur negare confessa;* occurret tibi et Marius Mercator, lectorem monens (*Dissert.* de XII *anathem. Nest.* n. XXII), ut *cautus sit de* Nestorii *varietate et inconstantia, quam,* ait, *utrum astutia an vecordia ad alliciendum auditorem habeat, non est facile nosse: quovis tamen pacto constat, eum varium esse, sibique contrarium.* Agitur ergo de re iudicata: ac tantumdem constantiae Nestorii deferre licet, quantum fidei tribuere consuevimus hominis testimonio, qui solemni iudicio maxime mendacissimus fuerit proclamatus. Non adeo ergo de ea constantia praesumendum fuit, ut tot Patres antiqui, quibus nemo unus e veteribus contradixerat, inscitiae damnarentur.

Ceterum aliqua Garnerio excusatio ex eo non defuerit, quod Petavius, quem oppugnandum sibi proposuit, leviuscule hoc argumentum pertractaverat. Nunc autem eo minus dubitandi locus superest, quo certius corruunt et binae ratiunculae, quas Garnerius in rem suam addidit, scilicet 1. quod Nestorius Mariam Χριστοτόκον constanter dixerit; 2. Quod Cyrillus eiusmodi errorem non reprehenderit. Iam enim ab anno 1833 Eminus Maius S. Cyrilli homiliam graece edidit (*Collect. Vet. Script.* Vol. VIII, Part. II

προέρχεται, μήδ' ἡ καθ' ὑπόστασιν γίνεται σύνθεσις, οὐδὲ μία [1] καὶ ἡ αὐτὴ ὑπόστασις δείκνυται, οὔτε ἓν καὶ τὸ αὐτὸ καταγγέλλεται πρόσωπον, ἀδιαίρετον ἅμοῦ καὶ ἀμέριστον, καὶ πᾶσαν τομὴν ἀπωθούμενον.

XLVII. Ὥσπερ δὲ τοὺς τοιούτους παράφρονας ἡ ἀδιαίρετος ἐκκλίνει τοῦ λόγου καὶ ἀμέριστος σάρκωσις, καὶ πάντη τῶν τῆς εὐσεβείας τροφίμων ἐξίστησι, Νεστόριοι οὗτοι καὶ Παῦλοί εἰσι, καὶ Θεόδωροι, καὶ οἱ τούτων πρὸς Θεομάχον μανίαν συνόμιλλοι [2], οὕτω καὶ τοὺς συγχέειν τὰς φύσεις θέλοντας, καὶ φύσιν μίαν ἐξ ἀμφοτέρων ἐργάσασθαι σπεύδοντας φύσεων, συλλόγων ἔξω τῶν εὐσεβῶν

1 Cod. οὐδεμία.

2 Ita cod. pro συνόμιλοι, vel forte pro συνάμιλλοι, quamquam usitatum reperiamus quidem ἀμυλλότερος, non vero ἄμιλλος.

---

sim accipiunt. Ubi autem naturalis primitus non adsit unitio, neque ea, quae est secundum hypostasim, fit coniunctio, neque una atque eadem assurgit hypostasis, neque una atque eadem, indivisa pariter et individua, omnemque respuens divisionem, persona praedicatur.

XLVII. Quemadmodum autem inseparabilis haec et individua Verbi incarnatio tali stultitia insignes praeterit, cuiusmodi sunt Nestorii, Pauli, et Theodori, horumque in furore adversus Deum collegae, atque eos proinde a verae pietatis alumnis plane excludit; sic a piorum coetu etiam eos removet, qui conantur naturas confundere, atque ex utraque natura unam nituntur

pag. 108) eamque an. 1844 rursus dedit versione auctam (*Nov. PP. Bibl.* Vol. II pag. 75), qua utraque ea ratio plane eliditur. En tibi vel unam Cyrilli sententiam, qua et errorem illum arguit, et ideo abusive ab iis Mariam dici Christiparam contendit (n. 10, pag. 82): Εἰ δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν κέχρισται, τὴν δὲ ἕνωσιν οὐ βούλονται λέγειν πρὶν ἐκ τῆς παρθένου τεχθῆναι, οὐδὲ χριστοτόκον οὐκέτι πρὸς αὐτῶν ἡ παρθένος ὁμολογηθήσεται. *Iam si post coniunctionem Iesus unctus fuit, coniunctionem autem nullam dicere volunt ante eius ex Virgine ortum, sequitur ut isti nè christiparam quidem Virginem fateantur.* Et haec quidem; pauca pro argumenti, nimis forte multa pro loci ratione, ad tuendos Patres dicta fuerint.

ἀποπέμπεται. Οὔτε γὰρ, κατὰ τὴν ἐκείνων μανίαν, ὁ λόγος σαρκούμενος, τρέψας ἑαυτοῦ πρὸς σάρκα τὴν φύσιν σεσάρκωται, ἀλλ' οὔτε τὴν σάρκα τὴν ἔννουν καὶ ἔμψυχον, ἣν ἐκ παρθένου ταύτησὶ τῆς θεοτόκου προσείληφε, πρὸς φύσιν ἑαυτοῦ τὴν θείαν ἠλλοίωσε, καὶ θεϊκὴν πρὸς οὐσίαν μετέβαλεν· ἀλλ' ἔμεινεν ἄτρεπτος, καὶ μεταβολῆς παντοίας ἀνώτερος, καὶ συγχύσεως πάσης ἐλεύθερος, καὶ σάρκα σαρκωθεὶς τὴν ἡμῖν ὁμοούσιον, καὶ γενόμενος δι' ἡμᾶς κατ' ἀλήθειαν ἄνθρωπος. Μεμένηκε δὲ καὶ ἡ σὰρξ σὰρξ ἀναλλοίωτος, καὶ πάσης ἔξω τρεπῆς καὶ συγχύσεως· καὶ τῷ λόγῳ συμβᾶσα πρὸς σύστασιν, καὶ ἑνωθεῖσα καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ τὴν ἀμέριστον, ἔχουσα μὲν τὸ πρὸς ἡμᾶς ὁμοούσιον ἄτρεπτον, καὶ σώζουσα, ὅσον εἰς φύσιν καὶ οὐσίαν καὶ ὕπαρξιν, ἀπαράλλακτον πρὸς ἡμᾶς τὴν ὁμοίωσιν, οὐδένα δὲ τοῦ λόγου μερισμὸν ὑπομένουσα, ἢ τομὴν καὶ διαίρεσιν πάσχουσα· ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ λόγου ἰδία καὶ ἰδικὴ χρηματίζουσα, καὶ πρὸς ὑπόστασιν αὐτῷ μίαν συντρέχουσα, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν καθ'

---

naturam efficere. Neque enim Verbum, dum carnem assumeret, suam ipsius naturam in carnem (secundum illorum insaniam) vertendo incarnatus est; neque rursus carnem mentis compotem et animatam, quam ex hac eadem Virgine Deipara assumpsit, in suam ipsius divinam naturam immutavit, in divinamque substantiam convertit; sed immutatus permansit, et a qualibet conversione remotus, ab omnique confusione immunis, et carnem nobis consubstantialem induit, ac verus propter nos homo factus est. Itemque caro nihil prorsus mutata permansit caro, cuiuslibet et conversionis et confusionis expers; et coniuncta Verbo, ut consistere possit, ipsique secundum individuam hypostasin adunata, id quidem, quod nobis est consubstantiale, sine ulla mutatione retinet, et in nullo pariter mutatam nobiscum similitudinem, quoad naturam et essentiam et substantiam, servat; neque tamen ullam a Verbo divisionem sustinet, neque scissionem aut seiunctionem ullam patitur; sed ipsius Verbi propria est et peculiaris; dumque propter unionem cum eo secundum hypostasin in unam cum ipso personam convenit, proprijs tamen naturae

ὑπόστασιν ἕνωσιν, ἐπὶ τῶν ἰδίων ὅρων τῆς φύσεως ἑστῶσα, καὶ μένουσα δείκνυται· διαφορὰν μὲν φυσικὴν πρὸς αὐτὸν ὑποφαίνουσα, διαφορὰν δὲ προσωπικὴν πρὸς αὐτὸν οὐ γινώσκουσα, ἀλλ' εἰς μίαν μὲν σὺν αὐτῷ τελοῦσα καὶ μόνην ὑπόστασιν, καὶ ταύτην ἐνιαίαν καὶ σύνθετον, οὐ γὰρ ἁπλὴν καὶ ἀσύνθετον, οὐκ εἰς μίαν δὲ φύσιν συνθέουσα σύνθετον· ἀρχὴ γὰρ τοῦτο τυγχάνει συγχύσεως, καὶ κρηπὶς ὑπάρχει τρεπτικῆς ἀλλοιώσεως.

Ὥσπερ οὖν τοὺς διαιροῦντας καὶ τέμνοντας ὁ λόγος σαρκωθεὶς ἀποσείεται, οὕτω καὶ τοὺς ἄμφω τὰς φύσεις συγχέοντας, καὶ κρᾶσιν αὐτῶν καὶ ἀλλοίωσιν φάσκοντας, περιβόλων ἱερῶν ἀπεβάλλεται [1]. Σεήροι οὗτοι [2] καὶ Εὐτυχεῖς, καὶ Διόσκοροι, Ἀπολιναρίοί τε καὶ Πο-

1 Cod. Caes. ἀποφαίνεται.

2 Codex Caesareus duplici mendo sic binas voces in unam contrahit: ποτροιοῦτοι.

---

suae finibus consistens ac perseverans ostenditur; diversam quidem ab ipso (Verbo) praeferens naturam, non tamen diversam ab eodem personam ullatenus habens, sed in unam et solam cum ipso hypostasim, eamque unitam et compositam [a] (non enim simplex ea est et incomposita), non autem in unam compositam naturam conveniens: hinc enim suum confusio ducit initium, hoc convertentis illius mutationis exsistit fundamentum.

Verbum igitur incarnatum quemadmodum illos relicit, qui scissionem ac divisionem inducunt; ita et eos, qui ambas naturas confundunt, ipsarumque mixtionem atque mutationem praedicant, a sacris septis repellit. Eiusmodi sunt Severi, et Eutychetes, et Dioscori; Apollinarii quoque et Polemones, et

a Consuetum fuisse SS. Patribus, maxime Graecis, ut Christi Domini personam *compositam* dicerent, ostendit Dionysius Petavius, idque altero eiusdem S. Sophronii testimonio ex encyclica illius epistola confirmat: simul vero egregie, pro more suo, disputat, quo sensu haec accipienda sententia sit, et quomodo conciliari commode queat cum eorum sive veterum sive a schola recentiorum, qui *simplicem* dicendam esse Christi personam contendunt. Vid. *de Incarnat.* Lib. III, cap. XII-XVI.

λέμωνες, καὶ πρό γε τούτων Σίμωνες, Οὐαλεντῖνοι, Μαρκίωνες, Βασιλεῖδαι, Μανέντές τε καὶ Μαίναν δρι, καὶ ἡ νῦν κακῶς ἀνακαλλουσα, πᾶσα τῶν ἀκεφάλων αἵρεσις πολυκέφαλος· ἡ ἕνα μὲν πόλεμον καὶ κοινὸν πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἔχουσα, μυρίους δὲ πρὸς ἑαυτὴν

---

ante istos Simones, Valentini, Marciones, Basilidae, Manetesque [a] ac Maenandri, et quae nunc omnia agitat, universa acephalorum polycephala haeresis; quae quidem unum communeque adversus pietatem bellum gerit, innumera vero ac numquam

[a] Communior apud graecos inflexio nominis Manetis est Μάνης, Μάνου; ita enim, ut aliquos allegem, Cyrillus Hierosol. (*Cathech.* VI n. XXIV), Nazianzenus (*Orat.* XXV al. XXIII § VIII), Nyssenus (*Contr. Eunomium Orat.* X), Chrysostomus (*De Virginit.* § III), Epiphanius (*Haeres.* LXVI § I, II) Damascenus (*De Haeres.* § LXVI). Eusebius tamen Caesariensis (Hist. Eccl. Lib. VII, cap. XXXI) nomen pro Manetis ingenio flectens, utitur voce Μανεῖς, quasi a μαίνομαι (*insanio*) dictus sit, utpote qui, prout idem subdit, τὴν φύσιν μανιώδης (*suapte natura furiosus*) extiterit, et τυφούμενος ἐπὶ τῇ μανίᾳ. Eadem de causa licet Socrates (Hist. Eccl. Lib. I, cap XXII) de Manete scripserit: μετονομάζει ἑαυτὸν Μάνη (*semet Manem appellat*), tamen in titulo eiusdem capitis legimus: περὶ τοῦ Μανέντος. Utramque pariter formam habes *in Historia Manichaeorum a Petro Siculo* conscripta, in qua (n. 11, apud Mai, N. PP. *Bibl.* Tom. IV, Part. II, pag. 15) et δυσώνυμος Μάνης (*infausti nominis Manes*) occurrit, et (n. 21, pag. 29) τοῦ Μανέντος μαθητὴς Κωνσταντῖνος (*Manetis discipulus Constantinus*), quamquam Petrus, non secus ac Socrates, scribit (n. 12, pag. 17): ἀντὶ Κουβρίκου Μάνην ἑαυτὸν ὠνόμασεν (*pro Cubrico Manetem se nominavit*). Attamen Nicetas Choniates (*De Manichaeis*, apud Mai, ibid. pag. 110) vocem Μανέντα adhibet, ubi et de nomine assumpto a Manete agit: Ἐκεῖνος γὰρ Κούβρικος ἐκαλεῖτο πρότερον, εἶτα μετωνόμασεν ἑαυτὸν Μανέντα (*Is enim antea Cubricus appellabatur; deinde semet manetem nominavit*); licet nec alia forma desit apud eumdem Nicetam, qui mox subdit: δηλοῖ δὲ ὁ Μάνης τῇ βαβιλωνίων γλώσσῃ τὸ σκεῦος (*significat autem Manes Babiloniorum lingua vas*). Imo apud Theodoretum cernere est (Haeret. fabul. lib. I, cap. XXVI) non modo Μάνης, et Μανέντος, sed tertia quadam inflexione εἰς Μάνητα. Haec adnotata fuerint, ut pateat, quorsum Sophronius usus fuerit voce Μανέντας, quam eadem aetate usurpavit et S. Maximus, ubi (Tom. II, pag. 18) Severo exprobrat, quod et Μανέντος φαντασίαν docuerit.

καὶ πανομένους [1] μηδέποτε φέρουσα [2]. Ταῦτα οὖν τὰ ὄντως ἱερὰ καὶ πανίερα, καὶ ἀκοῶν ἐνθέων ἐπάξια τῶν εὐσεβούντων ἡμῶν εὐαγγέλια, ἡμᾶς μὲν ἡδέως προσίεται, ἐκείνους δὲ τοὺς μιαροὺς καὶ παράφρονας ἔξω δεώκει ταυτησὶ τῆς εὐαγγελίου αὐτῶν πανηγύρεως, ὡς ἀσεβῶς αὐτὰ νοοῦντας ἐκείνους καὶ λέγοντας.

XLVIII. Ἐγὼ δὲ ὁ ἐλάχιστος, ὁ τούτων προελθὼν κήρυξ τῆμερον, πρὸς μόνους ὑμᾶς, τοὺς εὐσεβείας παῖδας καὶ πίστεως, καὶ δεχομένους εὐσεβῶς τὰ λεγόμενα, μεγαλοφώνως βοῶ, καὶ διαῤῥήδην κηρύττω καὶ φθέγγομαι· εὐαγγέλια, εὐαγγέλια, εὐαγγέλια· εὐαγγέλια [3] τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, εὐαγγέλια τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ

1 Cod. Caes. πανομίους.

2 Cod. Caes. heic finem facit hisce verbis: τέλος καὶ τούτων, eorum nempe quae ex Sophronii sermone scriptor decerpserat.

3 Nic. pag. 242. omittit heic εὐαγγέλια, quam deinde vocem ex sequenti inciso et heic et deinceps suffuratur, usque ad πρὸς σάρκα, ubi sermoni abrupto coniugit quae § L occurrunt: Ἄρα μὴ ταπεινὴ κ. τ. λ.

---

finem habentia in se ipsa bella patitur. Haec itaque vere augusta, immo vero augustissima, divinisque piorum auribus plane digna, quae modo annunciamus, nos quidem suaviter invitant; sed a solemni laetitia felicis eorum annuntiationis sceleratos illos ac stultos foras expellunt, quippe qui impie de iisdem et sentiunt et loquuntur.

XLVIII. Ego autem minimus *a*, ad haec praedicanda hodie cum prodierim, ad vos solos, pietatis fideique filios, ac pie illa, quae dicuntur, excipientes, clamo voce magna, et palam promulgo, et dico: *bonum nuntium, bonum nuntium, bonum nuntium.* Bonum nuntium Salvatoris nostri; bonum nuntium

a Et ex his colligi potest, hanc orationem a S. Sophronio adhuc monasticam vitam agente habitam fuisse, antequam scilicet Hierosolymitanam Ecclesiam gubernandam susciperet. Licet enim Episcopus cum Episcopo agens interdum semet ἐλάχιστον appellat, uti Cyrus Alexandrinus in inscriptione Epistolae ad Sergium Constantinopolitanum (Act. XIII Synod. VI); non eadem tamen ratione oves suas pastor alloqui solebat.

δι' ἡμᾶς· εὐαγγέλια τῆς Θεοῦ παρουσίας πρὸς ἡμᾶς· εὐαγγέλια ἐνανθρωπήσεως Θεοῦ τῆς ἐξ ἡμῶν· εὐαγγέλια ἀσπόρου συλλήψεως Θεοῦ· εὐαγγέλια κυοφορίας Θεοῦ παρθενικῆς· εὐαγγέλια ἀτρέπτου συνδρομῆς Θεοῦ πρὸς σάρκα· εὐαγγέλια, ἐφ' οἷς ἡμεῖς οἱ ἀπόβλητοι ὑψούμεθα καὶ θεούμεθα, καὶ θεοὶ κατὰ χάριν γινόμεθα. Οὐκέτι φθορὰν δεδιττόμενοι· οὐκέτι πάθη φοβούμενοι· οὐκέτι θάνατον τρέμοντες· οὐκέτι τὸν μιαρὸν ὀρρωδοῦντες διάβολον· οὐκέτι τὰς ἀφανεῖς αὐτοῦ φροσβολὰς εὐλαβούμενοι· οὐκέτι τὰς φανερὰς αὐτοῦ τυραννίδας δειμαίνοντες· ἀλλ' ὅλοι θεοὶ φαινόμενοι, ὅλοι θεοειδεῖς εὑρισκόμενοι, ὅλοι τῆς ἄνω χορείας [1] γραφόμενοι, ὅλοι πολῖται τῆς ἄνω πόλεως Ἱερουσαλὴμ θεωρούμενοι. Ἔνθα γὰρ ἂν σχῶμεν ἡμῶν τὸ πολίτευμα, ἐκεῖ καὶ τοὺς κλήρους δεξόμεθα, καὶ τὰς ἀῤῥήτους μονὰς κατοικήσομεν [2].

1 Cod. χορίας.
2 Cod. κατοικήσωμεν.

Dei propter nos incarnati ; bonum nuntium divini ad nos adventus ; bonum nuntium Dei naturam humanam e nobis assumentis ; bonum nuntium conceptionis Dei sine semine ; bonum nuntium Dei in virgineo sinu gestati ; bonum nuntium Dei cum carne sine mutatione coniuncti : bonum nuntium, cuius virtute nos abiecti erigimur, et deificamur, et dii secundum gratiam efficimur. Iam non amplius corruptionem timemus ; non amplius passionibus terremur ; non amplius mortem expavescimus ; non amplius scelestum diabolum trepidamus ; non amplius occultas eius insidias metuimus ; non amplius manifestam eiusdem tyrannidem formidamus ; sed omnes dii cernimur, omnes Deo similes deprehendimur, omnes caelesti choreae adscripti, omnes supernae civitatis Ierusalem cives conspicimur. Ubi enim conversationem nostram habemus [a], ibi haereditatem quoque accipiemus, et ineffabilem mansionem obtinebimus.

a Patet e contextu haec Sophronii verba ad illud Apostoli spectare (*Phil.* III, 20) : ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, *nostra autem conversatio in caelis est.*

XLIX. Τούτων ἁπάντων, ἀδελφοὶ, τὰ εὐαγγέλια φέροντες, πρὸς τοὺς φιλτάτους ὑμᾶς ἀφικόμεθα τήμερον. Τούτων γὰρ ἁπάντων ἀρχὴ καὶ ῥίζα καὶ κρηπὶς καὶ θεμέλιος τὰ νῦν πρὸς ὑμᾶς εὐαγγέλια πέφυκεν. Ἐκ τούτων γὰρ, ὡς ἐμάθετε, πᾶσα ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀφθονία πηγάζει, ὥσπερ ἀπὸ πηγῆς τινος ἀναβλύζουσα, καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν οἰκουμένην ἀρδεύουσα, καὶ εὐφραίνουσα καὶ ἐκτρέφουσα, καὶ εἰς οὐρανίους αὐλὰς ἀναφέρουσα, καὶ τῶν ἐκεῖσε θειοτάτων μονῶν καὶ μακαρίων δωρεῶν κοινωνοὺς ἀποφαίνουσα. Καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις βοῶ γεγηθὼς διαπύρσιον· εὐαγγέλια, εὐαγγέλια, εὐαγγέλια· πρὸς ἅπερ ὑμᾶς καλῶ καὶ προτρέπομαι, καὶ ἅπερ ὑμᾶς ἑορτάζειν βεβούλημαι σήμερον. Ἔνθεν γὰρ ἡμῶν ἡ σωτηρία προέρχεται· ἔνθεν ἡμῖν ἡ ἐλευθερία πυρσεύεται· ἔνθεν ἡμῶν ἡ πρὸς Θεὸν υἱοθεσία μαιεύεται· ἔνθεν ἡμῶν ἡ ἀνάκλησις τίκτεται· ἔνθεν ἡμᾶς ὁ λόγος σώζειν καὶ Θεὸς ἀφικόμενος τῆς σωτηρίας ἀπάρχεται. Ταύτην τὴν εἰς ἡμᾶς ὠσπλαγχνίας πιοεῖται προοίμιον· ταύτην τῆς ἡμῶν θεουργίας τὴν ἀρχὴν ἐπεδείξατο· ἧς ἀνθρώποις οὐδὲν θυμηρέστερον. ἧς γηΐνοις

XLIX. Horum omnium bonorum nuntium laetissimum ad vos dilectissimos, fratres, hodie pervenientes attulimus. Namque horum omnium origo, et radix, et fundamentum, et basis ea sunt, quae modo vobis annuntiavimus. Ex his siquidem, uti nostis, tamquam e fonte quodam dimanans, nobis omnis bonorum copia profluit, atque universam pariter terram irrigat, et exhilarat, et nutrit, et ad caelestes aulas reducit, et divinissimarum, quae illic sunt, mansionum, ac beatorum munerum participes efficit. Ac propterea saepius vehementi voce cum gaudio exclamo: *bonum nuntium, bonum nuntium, bonum nuntium;* propter hoc vos voco et excito, ut hodierna die hoc festive celebraretis, optavi. Inde enim salus nostra procedit; inde nobis elucet libertas; inde nostra in Dei filios adoptio enascitur; inde nostra revocatio paritur; inde Verbum ac Deus ad nos salvandos accedens salutiferum opus inchoat. Hoc suae in nos misericordiae facit exordium; hoc statuit deificationis nostrae initium, quo nihil iucundius hominibus, quo nihil terre-

οὐδὲν τιμαλφέστερον; ἧς τοῖς θνητοῖς οὐδὲν χαριέστερον· ὅθεν ὁ δεύτερος Ἀδὰμ, τὴν παρθένον γῆν προσλαβόμενος, ἀναμορφώσας ἑαυτὸν ἀνθρωπίνῳ τῷ σχήματι, δευτέραν ἀρχὴν τῇ ἀνθρωπότητι τίθεται, τὴν τῆς προτέρας ἀνακαινίζων παλαίωσιν, καὶ δευτέραν ἡμῖν δεικνὺς ἀπαλαίωτον, τὸ μὲν συγγενὲς πρὸς ἐκείνην καὶ ὁμόφυλον ἔχουσαν, οὐ φέρουσαν δὲ πρὸς αὐτὴν τῆς ζωῆς τὸ ὁμότροπον, οὔτε τῆς ἀξίας καὶ δόξης ἱερᾶς τὸ ἰσόρροπον. Ἐκείνη διὰ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ κατεκρίνετο· αὕτη διὰ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἠλευθέρωται μέμψεως. Ἐκείνη διὰ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ, θεϊκῶν αὐγῶν ἐξωρφάνισται· αὕτη διὰ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ, οὐρανίων αὐγῶν ἀναπέπλασται. Ἐκείνη διὰ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ, τὸν ἐκ γῆς χοϊκὸν καὶ χτόφρονα, δουλείας ζυγὸν ὑπεβάσταξεν· αὕτη διὰ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ καὶ Θεοῦ υἱὸν ὁμοούσιον, υἱοθεσίας ἀξίωμα δέχεται· καὶ ἀββᾶ, ὁ πατὴρ, κράζειν καὶ βοᾷν κατεπλεύτησεν.

---

stribus pretiosius, quo nihil mortalibus gratius; unde secundus Adam, terra virgine *a* assumpta, se ipsum humano habitu (ut primum quondam Adamum) formans, alterum humanitati creationis initium facit, prioris renovans vetustatem, et secundam nobis exhibens non inveteratam, quae eiusdem cum (priori) illa est naturae atque eiusdem propaginis, non tamen eosdem cum illa habet vitae mores, neque par dignatis et sublimis gloriae pondus. Illa per primum Adam condemnata fuit; haec a crimine per secundum Adam est liberata. Illa per primum Adam divinis exspoliata fuit splendoribus; haec per secundum Adamum caelesti luce est restaurata. Illa per primum Adam *e terra terrenum* *b*, ac terrena sapientem servitutis iugum subiit; haec per secundum Adam et consubstantialem Dei Filium *adoptionis in filium* dignitatem recepit, et clamandi ac vocandi, *Abba Pater* *c*, potestate aucta est.

a Frequentissima apud SS. Patres occurrit comparatio sanctae Virginis cum terra illa virgine, e qua primus Adam formatus est. Comparationem autem inde etiam institui, quod utraque terra purissima fuerit, nec maledictioni subiecta, in Commentario prosequimur.

b I. *Cor.* XV, 47.

c *Rom.* VIII, 15.

L. Ἆρα μὴ μικρὰ ἡμῶν, ἀδελφοὶ, τὰ εὐαγγέλια; ἆρα μὴ εὐτελὴς τῶν ἡμετέρων εὐαγγελίων ἡ κήρυξις; ἆρα μὴ ταπεινὴ καὶ κατάπτυστος [1] τῶν ἡμῶν εὐαγγελίων ἡ ἔκλαμψις; ἢ [2] οὐ πᾶσαν ὑπερβαίνει λαμπρότητα, καὶ πᾶσαν ὑπεραίρει φαιδρότητα, καὶ πᾶσαν [3] ἐπαρύπτει κομψότητα; καὶ [4] διὰ τοῦτο βοῶ πρὸς τοὺς κοινωνούς ὑμᾶς καὶ ὁμόφρονας· καὶ [5], εὐαγγέλια, εὐαγγέλια, εὐαγγέλια, βοῶν οὐ κρέννυμαι. Ἔτι τρέχειν βουλόμενον καὶ καλῶς εὐδρομεῖν ἐφιέμενον, ἐπέχω τὸν λόγον. Κεκμηκότας γὰρ ὁρῶ τοὺς ἀκούοντας, καὶ ταῦτα μὴ κορεσθέντας τῆς τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων ἡμῶν ἀκροάσεως. Τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα πρόθυμον ἔχετε, ἀλλ' ἀσθενῆ τὴν σάρκα· ἐπεὶ καὶ λόγου κόρον περάσασθε, καὶ ἐπὶ πλεῖον μοχθεῖν οὐκ ἰσχύετε. Οἶδα δὲ ταῖς ἀκοαῖς καὶ λόγου κόρον πολέμιον, κἂν θεῖος ᾖ καὶ πάνυ τερπνός, καὶ μάλιστα ταῖς ἀψικόροις [6] πρὸς λόγων ἐχούσαις ἀκροά-

1 Nic. pag. 242. omit. καὶ καταπτυστος.
2 Nic. omit. ἢ.
3 Nic. πᾶσιν.
4 Nic. omit. καί.
5 Nic. partic. καί posponit ter repetita voci εὐαγγέλια.
6 Cod. ἀψικόρως.

L. Numquid, fratres, levis momenti hoc nostrum est nuntium? Numquid nullius pretii adnuntiationis nostrae est praeconium? Numquid exiguus ac despiciendus nuntii nostri splendor? An potius non omnem fulgorem, omnemque nitorem superat, atque omnem obscurat venustatem? Propterea ad vos consortes, eademque sapientes clamo, et clamans, *bonum nuntium, bonum nuntium, bonum nuntium*, non satior. Sermonem excurrere adhuc volentem et ulterius expedito gressu progredi cupientem, cohibeo. Iam enim defessos auditores cerno, quamquam sublimium annuntiationum nostrarum auditione nondum satiatos. Spiritum siquidem promptum habetis, sed carnem infirmam [a]; quoniam et sermonis satietate tenemini, et laborem ferre ulterius non valetis. Scio autem satietatem sermonis, utut divinus

a Matth. XXVI, 41.

οὐδὲν τιμαλφέστερον, ἧς τοῖς θνητοῖς οὐδὲν χαριέστερον· ὅθεν ὁ δεύτερος Ἀδὰμ, τὴν παρθένον γῆν προσλαβόμενος, ἀναμορφώσας ἑαυτὸν ἀνθρωπίνῳ τῷ σχήματι, δευτέραν ἀρχὴν τῇ ἀνθρωπότητι τίθεται, τὴν τῆς προτέρας ἀνακαινίζων παλαίωσιν, καὶ δευτέραν ἡμῖν δεικνὺς ἀπαλαίωτον, τὸ μὲν συγγενὲς πρὸς ἐκείνην καὶ ὁμόφυλον ἔχουσαν, οὐ φέρουσαν δὲ πρὸς αὐτὴν τῆς ζωῆς τὸ ὁμότροπον, οὔτε τῆς ἀξίας καὶ δόξης ἱερᾶς τὸ ἰσόρροπον. Ἐκείνη διὰ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ κατεκρίνετο· αὕτη διὰ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἠλευθέρωται μέμψεως. Ἐκείνη διὰ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ, θεϊκῶν αὐγῶν ἐξωρφάνισται· αὕτη διὰ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ, οὐρανίων αὐγῶν ἀναπέπλασται. Ἐκείνη διὰ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ, τὸν ἐκ γῆς χοϊκὸν καὶ χτόφρονα, δουλείας ζυγὸν ὑπεβάσταξεν· αὕτη διὰ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ καὶ Θεοῦ υἱὸν ὁμοούσιον, υἱοθεσίας ἀξίωμα δέχεται· καὶ ἀββᾶ, ὁ πατὴρ, κράζειν καὶ βοᾷν κατεπλεύτησεν.

---

stribus pretiosius, quo nihil mortalibus gratius; unde secundus Adam, terra virgine *a* assumpta, se ipsum humano habitu (ut primum quondam Adamum) formans, alterum humanitati creationis initium facit, prioris renovans vetustatem, et secundam nobis exhibens non inveteratam, quae eiusdem cum (priori) illa est naturae atque eiusdem propaginis, non tamen eosdem cum illa habet vitae mores, neque par dignatis et sublimis gloriae pondus. Illa per primum Adam condemnata fuit; haec a crimine per secundum Adam est liberata. Illa per primum Adam divinis exspoliata fuit splendoribus; haec per secundum Adamum caelesti luce est restaurata. Illa per primum Adam *e terra terrenum* *b*, ac terrena sapientem servitutis iugum subiit; haec per secundum Adam et consubstantialem Dei Filium *adoptionis in filium* dignitatem recepit, et clamandi ac vocandi, *Abba Pater* *c*, potestate aucta est.

a Frequentissima apud SS. Patres occurrit comparatio sanctae Virginis cum terra illa virgine, e qua primus Adam formatus est. Comparationem autem inde etiam institui, quod utraque terra purissima fuerit, nec maledictioni subiecta, in Commentario prosequimur.

b I. *Cor.* XV, 47.

c *Rom.* VIII, 15.

L. Ἆρα μὴ μικρὰ ἡμῶν, ἀδελφοὶ, τὰ εὐαγγέλια; ἆρα μὴ εὐτελὴς τῶν ἡμετέρων εὐαγγελίων ἡ κήρυξις; ἆρα μὴ ταπεινὴ καὶ κατάπτυστος [1] τῶν ἡμῶν εὐαγγελίων ἡ ἔκλαμψις; ἢ [2] οὐ πᾶσαν ὑπερβαίνει λαμπρότητα, καὶ πᾶσαν ὑπεραίρει φαιδρότητα, καὶ πᾶσαν [3] ἀπαυγάζει κομψότητα; καὶ [4] διὰ τοῦτο βοῶ πρὸς τοὺς κοινωνοὺς ὑμᾶς καὶ ὁμόφρονας· καὶ [5], εὐαγγέλια, εὐαγγέλια, εὐαγγέλια, βοῶν οὐ κρέννυμαι. Ἔτι τρέχειν βουλόμενον καὶ καλῶς εὐδρομεῖν ἐφιέμενον, ἐπέχω τὸν λόγον. Κεκμηκότας γὰρ ὁρῶ τοὺς ἀκούοντας, καὶ ταῦτα μὴ κορεσθέντας τῆς τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων ἡμῶν ἀκροάσεως. Τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα πρόθυμον ἔχετε, ἀλλ' ἀσθενῆ τὴν σάρκα· ἐπεὶ καὶ λόγου κόρον περάκεισθε, καὶ ἐπὶ πλεῖον μοχθεῖν οὐκ ἰσχύετε. Οἶδα δὲ ταῖς ἀκοαῖς καὶ λόγου κόρον πολέμιον, κἂν θεῖος ᾖ καὶ ὑψηλότατος, καὶ μάλιστα ταῖς ἀψικόροις [6] πρὸς λόγων ἐχούσαις ἀκρόα-

1 Nic. pag. 242. omit. καὶ κατάπτυστος.
2 Nic. omit. ἢ.
3 Nic. πᾶσιν.
4 Nic. omit. καί.
5 Nic. partic. καί posponit ter repetita voci εὐαγγέλια.
6 Cod. ἀψικόρως.

L. Numquid, fratres, levis momenti hoc nostrum est nuntium? Numquid nullius pretii adnuntiationis nostrae est praeconium? Numquid exiguus ac despiciendus nuntii nostri splendor? An potius non omnem fulgorem, omnemque nitorem superat, atque omnem obscurat venustatem? Propterea ad vos consortes, eademque sapientes clamo, et clamans, *bonum nuntium, bonum nuntium, bonum nuntium*, non satior. Sermonem excurrere adhuc volentem et ulterius expedito gressu progredi cupientem, cohibeo. Iam enim defessos auditores cerno, quamquam sublimium annuntiationum nostrarum auditione nondum satiatos. Spiritum siquidem promptum habetis, sed carnem infirmam [a]; quoniam et sermonis satietate tenemini, et laborem ferre ulterius non valetis. Scio autem satietatem sermonis, utut divinus

a *Matth.* XXVI, 41.

σιν. Ἱερῶς τοίνυν καὶ ὑψηλῶς τῶν ὑψηλῶν ἡμῶν εὐαγγελίων καὶ ἱερῶν, τὴν ὑψηλὴν καὶ ἱερὰν ἑορτὴν ἑορτάσωμεν· καὶ ἀξίως αὐτὴν καὶ πρεπόντως τιμήσωμεν· ἵνα δι' αὐτῆς ἀμαχώτατα τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν· ὧν ἡμῖν αὕτη ῥίζα καὶ πηγὴ καὶ γεννήτρια πέφηνεν, ἐν αὐτῷ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ, κράτος, μεγαλωσύνη, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

---

hîc sit et sublimis, etiam audiendi alacritati inimicam esse, praesertim vero si quis in sermonibus audiendis ad fastidium sit pronus. Sancte igitur et sublimi sensu sublimium ac sanctarum annuntiationum nostrarum sublimem sanctamque celebremus solemnitatem, ac digno ipsam ac decenti honore prosequamur, ut per ipsam invictissime consequamur bona illa caelestia, quorum ipsa nobis radix et fons, et mater apparuit in ipso Christo Iesu Domino nostro, quocum Patri et Sancto Spiritui gloria, honor, imperium, majestas in saecula saeculorum. Amen.

IN IOHANNIS GEOMETRAE ORATIONEM

PRAEFATIO

Quid de Iohanne Geometra constet § I. - De eiusdem aetate § II. - Quo loco ipse habendus sit § III. - De eiusdem homiliis § IV. - De homilia in Annuntiationem testimonia § V. - Quaestio de huius homiliae conditione § VI.

I. *Iohannes Geometra quis fuerit*, inquit Guillelmus Cave [1], *nondum comperi:* et responsum haud absimile nobis redditur, ubi de Iohanne Geometra scitemur quotquot demum veterum Scriptorum historiam tradunt. Illud tamen ex Vaticano codice *inter graecos Palatinos N.* 402 discere certo licet, presbyteratus ordine eum insignitum fuisse; exstat enim ibi eiusdem oratio [2] de sua ipsius in presbyterum ordinatione, ex qua etiam novimus, eum nedum matura, sed satis provecta aetate, quando iam ca-

---

1 *Hist. Litter. Dissert. de Script. incert. aetat.* V. IOHANNES.

2 Fol. vers. 360, et hunc praefert titulum: Τοῦ αὐτοῦ εἰς ἑαυτὸν ἡνίκα πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη· *eiusdem in se ipsum cum consecratus est presbyter*; incipit: Ἦλθε καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡ τῆς πνευματικῆς κ. τ. λ.

nescebat, viribusque elanguere coeperat, presbyterum consecratum [1]. Praeterea, quod et Rhemigius Cellier [2], et Casimirus Oudinus [3] iam animadverterant, monasticam vitam professum illum fuisse, haud anceps indicium suppeditat eiusdem opusculum cui titulus est *Paradisus*, quodque cum Morelliana versione iam in editis habemus [4]. Satis fuerit heic descripsisse primum e XCIX testrastichis, quibus totum opus absolvitur [5]:

Sanctorum coetus vere est paradisus amoenus,
Unde animis afflat suavis et almus odor.
Ergo cui affectu sunt pectore laesa profano,
Huc veniat, florem carpat et ambrosiae.

Coetu autem sanctorum, ad quem Auctor invitat, nihil designari aliud, quam Coenobitarum monasterium, non modo res ipsa clamat, sed et alia tetrasticha confirmant, ubi et monachorum mentio iniicitur et de monasticis virtutibus agitur, exemplis antiquiorum coenobitarum Antonii, Arsenii, Bessarionis, Agathonis, Achillae propositis.

Imo, si fides habenda est alterius sermonis titulo, quem referunt tum Christophorus Harles in suis ad Fabricii Bibliothecam Graecam additamentis [6], tum Iohannes Iriarte in recensione Codicum Graecorum Mss. Bibliothecae Matritensis [7], qui et prolixum eiusdem sermonis fragmentum exhibet [8], haud plane im-

---

1 Sic enim ille: Εἰ δέ τις εἴη τῶν οἷος ἐγώ, ᾧ πολιὰ μέν ἡ θρίξ, νωθρὰ δὲ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἡ δύναμις, ὑπότρομος δὲ καὶ ὑποσκάζων ὁ λόγος, τοῦτον ἐν τοῖς ἱδρῶσι τῶν ἀγωνιστῶν ἐπευφραίνεσθαι κ. τ. λ.

2 *Histoire Gen. des Auteurs sacr. et eccles.* Vol. XX, chap. XXIII, § 9.

3 *Comment. de Script. Eccl.* Saec. XI ad an. 1050, Vol. II, Col. 615.

4 Append. ad *Biblioth. PP. Graec. lat.* Paris. 1634.

5 Ibi. pag. 446.

Ἀνθεμοεὶς παράδεισος ὁ τῶν ἁγίων χορός ἐστιν,
Ὀδμῆς ἡδείης πείρατα πιμπλάμενος.
Πᾶς οὖν ὃς παθέεσσιν ἐπεπλήγει φίλον ἦτορ,
Δεῦρ' ἴτω, ἀμβροσίης ἄνθεα δρεψόμενος.

6 Vol. VIII, pag. 625.

7 Titulus operis est: *Codices Graeci MSS. Bibliothecae Matritensis etc.* Matriti 1769.

8 Op. cit. Cod. LXXXII, pag. 301.

niicere quispiam posset, Iohannem nostrum episcopali ignitate deinde decoratum fuisse. Titulus enim est: *rotothroni Geometrae sermo de malo* 1. Porro quaecumque ocis Πρωτοθρόνου suppetunt veterum monumenta, eo omnia, ut nemo, qui episcopalem aliquem thronum rit, hoc titulo exornatus putetur 2.

certa pariter aetate, qua Geometra vixerit, nondum icet nonnulli temporis fines, lati ii quidem, aliqui tamari iam possint, quibus nec antiquior nec recentior sit. Alterum nobis limitem haec ipsa, nisi fallor, ebet, quam edimus. Nam ubi ad explanandum dominationis mysterium Iohannes accedit, non eutychia-), verum etiam monotheliticam haereticam confusioiserte perstringit 3, et impugnat. Post exortam igitur tarum haeresim scriptus est Sermo. Alterum vero litam defigit *Catena Patrum in Lucam* ab Emo Angelo pe edita 4, et Nicetam constantinopolitanum diaconum ictorem. Cum enim multa e Iohannis Geometrae scridecerpserit, et suae collectioni inseruerit, idque post aeculum XI praestiterit, palam est Geometram ante is floruisse.

autem et illud hic commemorasse, quod in opusculo Thessalonicensis per Emum Maium recens graece edito, ntario inquam ad S. Iohannis Damasceni pentecostaum 5, hac de re legimus. Postquam enim Eusta-

---

t loc. cit. Ἰωάννου Πρωτοθρόνου τοῦ Γεωμέτρου περὶ τοῦ μήλου. m sermonis est: Τὸ μὲν γάλα λευκόν· τὸ δὲ μέλι χλωρόν. κ. τ. λ. *Du Cang. Gloss. graec.* ad V. ΘΡΟΝΟΣ, et *Gloss. Lat. ad V.* NUS.

§ XXI.

Vet. N. Collect. Vol. IX a pag. 626. Hunc autem praefert παγωγὴ ἐξηγήσεων εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἅγιον εὐαγγέλιον ἐκ διαφόρων παρὰ ΝΙΚΗΤΑ διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας *In sanctum evangelium secundum Lucam enarrationum collectis interpretibus per Nicetam magnae Dei Ecclesiae diaconum.*

Rom. Tom. V a pag. 161. seqq.

thius in prooemio [1] Sumanem (Σουμάνην) Cartophylacem, et Michaelem Protecdicum laudavit, quod S. Iohannem Damascenum imitati iambicos versus in honorem patroni Thessalonicensis civitatis, nempe S. Martyris Demetrii scripserint, continuo subdit, ante hos ipsos scribendis eiusmodi versibus felicem operam Iohannem quoque Geometram navasse. Comperta ergo aetate, qua uterque illorum vixerit, erui forte quidpiam poterit, quod spatium illud, a Monothelitarum haeresi ad medium XI saeculum ductum, coaretandum adhuc suadeat. At vero cum de Michaelis Protecdici aetate constet; nam miser eius lapsus, quem ibidem Eustathius innuit, dubitare non sinit, ibi de Michaele illo agi, qui exiguo annorum intervallo ab ipso Eustathio distat; de Sumane tamen (quod ex ipso Eustathio agnomen cuiusdam dignitatis videtur) fateor, nihil unde epocham coniicere liceret, adhuc offendi. Innuisse tamen haec ideo non inutile duxi, quod forte alteri cuipiam, quae de Sumane ipse ignoro, quaeque ad solvendam praesentem controversiam pertinent, comperta esse queant.

Interim illud unum ratum habeamus, quod ostendimus, Iohannem Geometram neque antiquiorem monotheliticis turbis neque saeculo medio XI recentiorem haberi posse. *Illud unum*, inquam; nam quod quidam nulla alia, ut videtur, de causa, nisi ut ne prorsus de eo taceant, certam aliquam epocham designare maluerint, uti v. gr. Casimirus Oudinus, qui [2] anno 1050, et Combefisius qui [3] medio saeculo X aut XI Geometram vixisse affirmarunt, pro nihilo habendum est. Numquid enim non pari iure ad saeculum IX eumdem scriptorem referre quispiam posset? Quod si nonnihil verisimilibus coniecturis tribui oporteat, hoc unum forte non abnuendum videbitur, eo ipso quod tam multa e Geometra in catenam suam Nicetas derivavit, omnibus perpensis rei adiunctis, haud improbabiles duci posse rationes opinandi, ab Geometra Nicetam non omnino exiguo annorum intervallo seiunctum fuisse [4].

---

1 *Ibid.* pag. 165.

2 *loc. cit.*

3 *Recens. Auctor. Bibl. Conc.* Vol I pag. 23.

4 Hippolytus Marraccius (Biblioth. Marian. Part. I ad V. IOHANNEM GEO-

III. Quamquam vero incomperta adhuc manent Iohannis Geometrae tum gesta tum certa aetas; non aeque tamen obscurum est, quodnam de eo iudicium, scriptis ipsius inspectis, ferendum sit. Balthassar Corderius in praevio indiculo Patrum, quorum scriptis texitur catena, quam vulgavit in Lucam, hanc de Geometra ferendam sententiam censuit [1]: *Eum multa etiam solita oratione non eleganter minus quam nervose scripsisse, apparet ex fragmentis eius non paucis nec parvis, hac catena citatis, in quibus et sublimem theologum, historicum eruditum, et interpretem ac ecclesiasten eximium agit.* Marraccius [2] eumdem tamquam *oratorem ac poetam suo tempore insignem* depraedicat. Nec aliter Combefisius [3] ipsum ceu *devotum auctorem et eruditum* laudat. His vero consonant, quae in allegato commentario de eodem Iohanne multis ante seculis scripserat Eustathius [4] in haec verba: *Ante ipsos vero* (ante Sumanen videlicet et Michaelem Protocedicum) *cum eidem huic operi* (carmina scilicet iambica scribendi in augustissimam Christi nascentis solemnitatem) *manum admovisset sapientissimus Iohannes Geometra, ipse quoque habuit quo gloriari posset, et aeque splendida tum nobilitatis tum perspicuitatis tum suavitatis laude refulgeret.*

IV. Quod attinet ad nostri Iohannis scripta, quae in laudibus beatissimae Dei Genitricis versantur, ea edendi consilium praeclaro viro, Hippolyto Marraccio olim fuisse, ipse, ut in eiusdem opusculis legere est, de se testatur [5]. Quid tamen in hoc

---

METRA) scribit, eum *floruisse circa annum salutis per Christum reparatae* 980. Unde tamen id didicerit, tacitus praeterit.

1 n. XXXII.

2 *l. c.*

3 *l. c.*

4 *l. c.* Πρὸ δὲ αὐτῶν εἰς ὅμοιον ἔργον πονησάμενος ὁ σοφώτατος Ἰωάννης ὁ Γεωμέτρης ἐπὶ τῇ πανσέπτῳ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ἑορτῇ, ἔσχεν αὐχῆσαι καὶ αὐτὸς ὁμοίῳ φωτὶ καὶ σεμνότητος καὶ σαφηνείας καὶ γλυκύτητος λαμπρύνασθαι. Ineditis igitur Geometrae carminibus et hi iambi in Christi Natale adiungendi sunt, nisi quod et deperditis forte connumerandi. Nam inter Geometrae carmina adhuc in mss. codicibus latitantia, quae omnium postremus recenset Christoph. Harles (l. c.), nulla horum memoria occurrit.

5 In *monito* praefixo *S. Germani Marialis.*

Geometrae Mariali (hoc enim titulo se ea editurum significabat) complecti vellet, nihil explicat. Verum, ut nunc praetermittamus hymnos, quos cum Morelliana metaphrasi in editis iam habemus, tres ille in sua *Bibliotheca Mariana* [1] indicat huius argumenti sermones, quos deinde et ab aliis commemoratos videas, videlicet, 1 *in Annuntiationem Virginis*, 2 *in passionem Domini et Deiparam*, 3 *in Deiparae dormitionem*; quorum quidem postremus ut aliquando in lucem prodiret, etiam Franciscus Combefisius [2] se in votis maxime habuisse significat. Et hos quidem omnes exiguae huic sylloge libenter inseruissem; sed ne desiderium opere explerem, temporum (quod ille intelliget, qui a Marraccio [3] noverit, ubinam posteriores bini recondantur) calamitas praepedivit. Quamquam non solam heic temporum nostrorum incusandam calamitatem habemus. Exstant enim, exstant harum homiliarum exemplaria nonnulla, praeter illud, quod Marraccius indicat; idque vel ex eo satis manifeste apparet, quod earum initia non modo, sed et excerptum aliquod tradere nonnulli potuerint. Verum ne praeterea innuerent, ubinam codices illi serventur, plane hereditariae, quam a nativitate omnes contrahimus, miseriae debetur. A primaevo enim illo vitio est, quod litterati quidam ita vanae gloriolae umbram depereant, ut sui ipsorum honoris existimationisque deputent iacturae, quidquid alii in scientia paululum proficiant; ac zelotypiae tabe misere absumpti mss. codices atque etiam editos interdum libros, unde aliquid communiter minus notum forte didicisse se arbitrentur, revelare abnuant, imo, si fieri possit, aliorum oculis manibusque studiose subducant. Illud unum itaque reliquum fuit, ut primam illam ederem *in Annuntiationem*, quam Hippolytus Marraccius, vir non christianis virtutibus minus quam scientiae copia eximius, qui propterea illud facto clamaret [4]; *Quam (sapientiam) sine fictione didici, et sine invidia communico*, in Vaticanis codicibus prostare significaverat [5].

---

1 *l. c.*
2 *l. c.*
3 *Biblioth. Marian. l. c.*
4 *Sap.* VII, 13.
5 Alteram Geometrae homiliam in Virginis Deiparae Annunciationem

V. Hanc autem certo auctori, Iohanni Geometrae, adscribendam esse non Vaticanus modo codex inter Graecos Palatinos n. 402 fidem facit, et cum eo Coislinianus n. CVI, qui in imperiali parisiensi bibliotheca servatur, ac Baroccianus XXV, sed testantur et alii graeci mss. codices, ut ex heortodromio patet Nicodemi monachi [1], qui et in *Prolegomenis ad canonem Annuntiationis* [2] eam inter alias eiusdem argumenti homilias recenset, et deinde per decursum commentarii ad eumdem canonem subinde nonnulla, ex ea decerpta, fragmenta refert. Accedit, quod eiusdem orationis particulas, modo breviores modo longiores, sub Geometrae nomine recitatas cernimus tum in catena Nicetae diaconi, de qua superius, tum in altera Graecorum Patrum catena in Lucam, quam Corderius edidit: quibus addi posset et *aurea S. Thomae Aquinatis* in eumdem Lucam *catena;* quamquam aequivocum sit huiusmodi testimonium, propterea quod Geometrae sententias nimis vaga *Graeci* inscriptione designet, quam deinde notam exegesi ex aliis quoque scriptoribus selectae praefigit.

VI. Verum cum non mediocre commodum, illudque duplex, istae veterum catenae nobis afferant, tum quia certum Sermonis auctorem produnt, tum quia ad veram loci alicuius lectionem statuendam subinde non parum conferunt; at simul aliam inducunt quaestionem, quae facilem explicationem non habet. Quid istuc sit, paucis expedio. Cum Geometrae fragmenta, quae vel in Corderii vel in Nicetae catenis recurrunt, diligenter conferenda censuissem, tum ut codicis vaticani fidem probarem, tum etiam ut aliquod forte subsidium ad obscuriora loca interpretanda ex

---

memorat Fabricius (*Bibl. Graec.* Vol. X, pag. 281. edit. Harl.), cuius est initium: Ὁ πολὺς ὁ ἐν μέσῳ χρόνος. Ubi tamen reperiatur, non indicat. Mirum vero, quod idem Fabricius cum hanc ipsam, quam edimus, censuisset inter homilias in salutationem Virginis (l. c.), mox (ibid. pag. 282) eamdem recenset quasi eiusdem Geometrae homiliam *gratulatoriam ad B. Mariam de Filii resurrectione.* Nisi forte Fabricium quispiam deceperit, qui memoratam in ea fortuito videns dominicam resurrectionem, nihil ultra quaerens, in ipsa de Christi resurrectione agi scripserit.

1 De hoc opere alias diximus in *Praefat. ad orat. Isidori Thessalonic.* Part. I, pag. 200.

2 Pag. 208. not. 1.

diversa, si qua esset, lectione accerserem, ecce mihi certa quaedam, ad idem profecto Annuntiatae Virginis argumentum spectantia, at quae in Vaticano codice desiderabantur. Et erant quidem nonnulla, quae amanuensis indiligentiae tribui possent, v. gr. quod ubi Virgo Deipara in Veteris testamenti typis eleganter describitur [1], integram cernerem excidisse periodum. At cum plura alia abesse a vaticana homilia animadverterem, neque idoneam defectus huius rationem ex librariorum oscitantia petere possem, alterutrum statuendum fuit, aut vaticanum exemplar multis ex partibus mancum esse, aut fragmenta, quae in praedictis catenis imo et in aurea Angelici Doctoris recurrunt, non ex hac homilia, sed ex eiusdem scriptoris Commentariis in Evangelia fuisse decerpta. Nam commentaria in Evangelium Lucae Geometram scripsisse, ille ultro dabit, qui memoratas catenas paululum pervolverit. At sincere fateor, quid de hac re decernendum demum sit, nondum video. Nam hinc quidem quaecumque inserta Nicodemi monachi commentariis fragmenta legebam, nullum eorum in vaticano exemplari desiderandum fuit; cumque, ne huic tantummodo imperfectae inductionis argumento iudicium niteretur, ex alio fonte, idest e Coisliniano codice exemplar accuratissime descriptum obtinuissem, huic quoque vaticanum plane consonum perspexi. Inde vero cum catenarum fragmenta quae vel ex parte, vel ex toto in homilia desunt, sedulo considerarem, tria notatu dignissima occurrebant: primo enim homiliae particulas interdum hisce fragmentis insertas cernebam, quae nullo modo adscititiae aut aliunde avulsae et huc intrusae putari possent, sed commodissimam et sibi propriam ac veluti nativam sedem ibi habere viderentur: deinde vero quaedam alia in catenis comperiebam fragmenta, quibus in homiliam adscitis, totius orationis ac sententiarum nexus non modo non abrumpitur ac perturbatur, verum etiam ita perfici, imo et compleri videtur, ut iis sublatis quodammodo hiulcus apparere possit, et compendii causa detruncatus: denique si eam homiliae partem inspiciamus, quae in explanando sanctae Virginis et Gabrielis

---

1 Vid. § XXV.

colloquio versatur, eam non aegre deprehendimus deficientem nonnullis, quae dein suppleri ex fragmentis partim possint; immo vero quaedam homiliae verba postulare videntur, ut nonnulla praecesserint, quae in fragmentis quidem habemus, in homilia autem vix innotuntur.

Quaenam porro probabilis horum ratio reddi posset? Rem itaque sapientiorum arbitrio relinquendam censui. Ne tamen prorsus taceam, quaenam menti succurrerint, in primis nullus videtur locus reliquus esse suspicioni, hanc forte homiliam non Iohannis Geometrae esse, sed alterius, qui ex eiusdem Commentariis plura illa in eam congesserit. Hinc enim Geometrae stylus propriam quamdam faciem habet, et simul eiusmodi est, ut non facile eum quispiam imitari possit: inde vero manifestum est, totam, quanta est, homiliam eumdem perpetuo sibique constanter similem stylum praeseferre. Cum itaque homilia auctori Geometrae tribuenda necessario sit, minus improbabiliter suspicari alius posset, eam reipsa fusiori calamo ab illo digestam fuisse; detruncatas tamen esse nonnullas deinde partes, quae, sin minus omnes et integrae, in catenis illis servatae fuerint. Verumtamen ut ratio reddatur, cur ab homilia absint nonnulla, quae ad ipsam spectare videntur, et in catenis legantur inserta, non ea necessaria est hypothesis. Existimare enim non absurde alius posset, homiliam nulla sui parte imminutam unquam fuisse; sed Geometram, qui et homiliae auctor est et commentariorum in Lucam, prouti alios quoque e SS. Patribus interdum factitasse novimus, vel ex iam exaratis Commentariis suis plura decerpsisse, quae homiliae insereret, vel vice versa ex descripta iam homilia plura modo ad litteram, modo paulo vel aucta vel immutata in commentarium transferret: catenarum vero auctores tum ex homilia tum ex Commentariis promiscue ea, quae in rem suam opportuna viderentur, compilasse. Sed, ut dixi, sapientiores de hac re melius viderint.

Et hac prorsus ex causa, videlicet ut in promptu quisque habeat, quo iudicium de re ferre queat, homiliam ita subiiciendam lectorum oculis censui, ut iis locis, qui opportuni videbantur, consererem quaecumque huc spectantia in antedictis catenis prostant. Ea tamen sic uncis inclusa praebeo, ut vel primo intuitu appareat, quid ad homiliam prouti in codicibus

vaticano et coisliniano legitur, quid vero ad fragmenta e cat accersita pertineat. Variantes quoque lectiones addo, quas latione vaticani codicis instituta cum coisliniano et cum fragm tis, tum quae in Nicodemi monachi commentariis tum qua Nicetae catena prostant, deprehendere licuit, ut sic nihil cuic quantum in me est, desiderandum relinquam.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΓΕΩΜΕΤΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΦΩΝΗΤΙΚΟΣ Η ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ [1] ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.

I. Χαίρετε· τοῦτό μοι τὸ βραχὺ καὶ μέγα τοῦ λόγου προοίμιον. Χαίρετε [2]· τοῦτο καὶ ἀρχὴ καὶ μέση καὶ τελευτή. Χαίρετε· τοῦτο νῦν καὶ φύσις ὅλη καὶ κτίσις καὶ λόγος διακελεύεται· μᾶλλον δὲ τοῦτο καὶ πρὸ τῶν λόγων ὁ λόγος, οὐ τῶν ἐμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν

1 Vat. abest τόν.
2 Nicod. abest χαίρετε.

BEATI IOHANNIS GEOMETRAE

IN SS. DEIPARAE ANNUNTIATIONEM SERMO PROSPHONETICUS SEU GRATULATORIUS.

I. Gaudete: hocce mihi breve simul et magnum orationis exordium. Gaudete: hoc mihi et initium et medium et exitus. Gaudete: ad hoc nunc et natura omnis, et rerum creaturum universitas, et sermo (meus) vos provocat; magis vero prae omnibus sermonibus non meis solum, verum etiam mor-

πάντων ἀνθρώπων καὶ ὄντων καὶ ἐσομένων, ὁ τοῦ πατρὸς καὶ νοὸς, ὁ λόγος ὁμοῦ καὶ υἱὸς, ὁ καὶ Θεοῦ καὶ Θεὸς, ὁ ἀληθέστατος ἅμα καὶ δυνατώτατος, οὐ διεστάλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ κατεπράξατο.

Χαίροις, οὐρανὲ, καὶ γῆ καὶ γένος ἅπαν, καὶ ἡλικία πᾶσα, καὶ φύσις ἑκατέρα· ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ζῶντες [1] καὶ τεθνηκότες, ὅλη γενητὴ κτίσις ὁρατή τε καὶ ἀόρατος. Καὶ χαίρετε, εἰδ' ὅτι, τοῦ μεγάλου τούτου καὶ φλογεροῦ κήρυκος ὑπακούσαντες, ὥσπερ διὰ μιᾶς τῆς ἀρᾶς, οὕτω καὶ διὰ μιᾶς νῦν τῆς χαρᾶς γυναικὸς, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι διαδοθείσης· μᾶλλον δὲ μὴ τῶν ῥημάτων ἀκούσαντες μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν πραγμάτων τῆς χάριτος ἀπολαύσαντες.

II. Ὡς μέγα μὲν οὖν τὸ νῦν ῥηθέν τε ἅμα καὶ πραχθέν. Μέγα καὶ φρικτὸν, καὶ μήτε λόγῳ ῥητὸν, μήτε ἀκοῇ χωρητὸν [2], μήτε νῷ καταληπτόν.

1 Coisl. Ζόντες, Vat. ὄντες.
2 Coisl. χορητόν.

---

talium omnium, quotquot fuerunt et sunt exstituri, sermo ille, qui et Patris mens est, ac Verbum simul et Filius, et Dei pariter et Deus, et veracissimus iuxta ac potentissimus, non modo ut gauderemus indixit, sed etiam, ut gaudere possemus, opere praestitit.

Gaudete caeli et terra, et genus omne, et omnis aetas et sexus uterque: viri et mulieres, viventes et mortui, res omnis creata tum visibilis tum invisibilis. Et iam, sat scio, gaudetis, ut pote qui magnum hunc fulgidumque nuntium audieritis proclamantem, quemadmodum olim per unam mulierem maledictionem, sic etiam nunc per unam mulierem gaudium in alios quoque universos esse diffusum: imo vero non modo audistis verba, sed et re ipsa gratiae fructus percepistis.

II. Et quidem quam magnum illud, quod et verbis enunciatum, et simul opere completum est! Magnum vere ac tremendum, et quod neque sermonibus efferri, neque auditu percipi, neque intellectu comprehendi possit!

Ἄνθρωπος ὁ Θεὸς, καὶ Θεὸς ὁ ἄνθρωπος σήμερον, καὶ κοινωνὸς τῆς φύσεως ὁ ἐχθρὸς, καὶ φίλτατα μὲν τὰ πολεμιώτατα, συμφυέστατα δὲ τὰ πρὶν ἀμικτότατα, λόγος καὶ σὰρξ, ὕλη καὶ φλὸξ, χρόνος καὶ ἔγκος περὶ τὸ ἄχρονόν τε καὶ ἄπειρον· καὶ ὁ ἀραξάμενος εὐλογεῖ, καὶ ὁ τῆς Ἐδὲμ ἀποικήσας ἐνοικεῖ, καὶ λαμβάνει τὴν ἀραθεῖσαν φύσιν τε καὶ νηδύν· καὶ ὁ μὲν Ἀδὰμ τὴν Ἐδὲμ, ὁ δὲ δημιουργὸς ἀμφοῖν τὴν καταχριθεῖσαν τὰς ἀκάνθας ἀντιλαμβάνει· μᾶλλον δὲ, ὁ μὲν ἀντ' ἐκείνης τὸν οὐρανὸν, ὁ δὲ τὸν οὐρανὸν λιπὼν εἰς τὸν ἅδην χωρεῖ.

III. Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλό τι τῶν μυστηρίων, καὶ ἄλλην τινὰ τῶν ἑορτῶν ἀγέτω πρὸ ταύτης καὶ θαυμαζέτω, αἰδούμενος τὸν γεννώμενον δι' ἡμᾶς, ἢ φαινόμενον, ἢ μεταμορφούμενον, καὶ τῇ φωνῇ τοῦ πατρὸς ἅμα καὶ τῇ μορφῇ τῆς θεότητος μαρτυρούμενον· ἢ ἄλλό τι τῶν ἀνθρωπίνων ἢ θείων ἢ καὶ συναμφοτέρων οἰκονομούμενον, ἢ τὸ

Deus hodierna die fit homo, et homo fit Deus, et inimicus fit eiusdem naturae particeps: et evadunt amicissima quae inimicissima erant, et coniunctissima quae prius dissitissima, Verbum inquam et caro, materia et flamma; in unum coeunt temporale et quod expers est temporis, corporea moles et quod est immensum; et qui maledixerat, benedicit; et qui ab Edem exulabat, rursus Eden inhabitat, et maledictam assumit naturam, damnatumque subit uterum; videlicet amissam Eden Adamus recuperat, utriusque vero (Adae et Eden) creator terram ad ferendas spinas damnatam vicissim assumit, seu melius dixerim ille pro Eden caelos accipit, hic vero caelos relinquens ad inferna descendit.

III. Alius itaque aliud quodpiam e mysteriis, atque aliam quampiam e solemnitatibus celebrandam eligat, et maiori prae ista dignam admiratione habeat, multo prosequens honore (Christum Dominum) propter nos natum, vel manifestantem se, vel semet transfigurantem, ac testimonium accipientem tum a Patris voce tum a splendida Divinitatis specie, vel quodpiam aliud sive humanorum sive divinorum sive ad utrumque ordinem pertinentium operum perficientem, vel eumdem morien-

τελευταῖον, καὶ ἀνιστάμενόν τε καὶ ἀνυψούμενον, κἄμὲ συνανυψοῦντα, καὶ ἑαυτῷ μὲν τὸ [1] τῆς οἰκονομίας, ἐμοὶ δὲ τῆς σωτηρίας πέρας πραγματευόμενον. Ἐμοὶ δὲ τὴν ῥίζαν τούτων ἁπάντων δότω [2], τιμᾷν καὶ προτιμᾷν τῶν λοιπῶν, κἀκεῖνα μὲν φάσκειν πάντα καὶ νεῦν καὶ λόγον καὶ πάντα τὰ πρὸ τοῦ θαύματα, ταύτην δὲ κἀκεῖνα νικᾷν τῷ θαύματι.

Σαρκωθέντα μὲν γὰρ ἤδη Θεὸν γεννηθῆναι, καὶ γεννηθέντα φανῆναι, καὶ φανέντα τοσούτων καὶ τηλικούτων τελεσιουργὸν θαυμάτων ἀποφανθῆναι, καὶ ἀναστῆναι, πάντα τῆς ἀκολουθίας, καὶ οὐδὲν οὕτω θαυμαστὸν, ὅτι Θεῷ σαρκωθέντι παραβαλλόμενον θαυμαστόν. Τὸ δὲ σαρκωθῆναι Θεὸν, καὶ τὸν ἀχώρητον χωρηθῆναι, καὶ τὸν βασιλέα πτωχεῦσαι, καὶ τὴν ἔχθραν λυθῆναι, καὶ μιχθῆναι τὰ ἄμικτα, φύσεις ἅμα καὶ γνώμας, τοῦτό ἐστιν, ὁ καὶ Παῦλος, καὶ πᾶσα τὼ

1 Cod. uterq. τῷ.
2 Cod. uterq. δώτω.

---

tem, ac porro resurgentem, atque (in caelos) ascendentem, et secum me quoque exaltantem, finemque tum oeconomiae sibi praestitutae, tum salutis meae operi imponentem. Ast mihi concedat, ut horum omnium radicem honore prosequar, eamque prae reliquis omnibus in honore habeam, tum etiam fidenter profitear, ea quidem omnia et mentis captum, et omnem vim dicendi, et quaecumque in antecessum perpetrata sunt mirabilia, superare; hanc nihilominus illis quoque ratione miraculi praecurrere.

Nam quod Deus iam incarnatus in lucem editus sit, et quod natus semet manifestaverit, et quod manifesto cognitus tot tantorumque miraculorum patrator apparuerit, et quod e mortuis resurrexerit, haec omnia consentanea prorsus sunt, atque adeo nil mirum, quod ab incarnato Deo mira prodeant. At vero, quod humanam carnem Deus assumpserit, quod incomprehensibilis fuerit comprehensus, quod rex factus sit mendicus, quod inimicitia sublata fuerit, quod in unum coiverint quae invicem abhorrebant, scilicet naturae simul et voluntates, hoc est quod et Paulus et quaevis alia natura sive terrestris sive caelestis,

ἄλλων ἡ φύσις ὑλική τε ἅμα καὶ ἄψυλος· θαυμάζειν βούλεται μὲν, οὐδυνατεῖ δὲ ὅσον ἄξιον.

IV. Ἄλλως τε καὶ εἰ τοὺς κλάδους θαυμάζειν εἰκὸς, πῶς οὐ τὴν ῥίζαν αὐτὴν πρὸ ἐκείνων, κἀκείνων αὐτῶν ἕνεκα θαυμασόμεθα; Ὥστε καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων καὶ τῶν ἑαυτῆς, ὅσα ἄν τις περὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων εἴρει, ταῦθ' ἅμα συμφορήσας περὶ τῆσδε τῆς ἑορτῆς ἐρεῖ, ἀφ' ἧς κἀκεῖνα, καὶ αὕτη τῶν ἐκείνης καρπῶν ἡ ῥίζα, καὶ αὕτη τῶν ποταμῶν ἡ πηγή.

Προσθήσω δ' ὅτι καὶ ἡ ἐμὴ ζωή. Τοσοῦτόν ἐστι τὸ Θεὸν ὀφθῆναι βροτὸν, τὸ δὲ καὶ θεουργηθῆναι βροτόν. Ὃ καὶ αὐτὸ τοῦ παρόντος ἴσμεν μυστηρίου πλέον. Ὡς κινδυνεύω τὴν ἑορτὴν ταῖς ἄλλαις, ὡς ἁπλῆν, παραβάλλειν ἐπιχειρῶν, εὑρίσκων διπλῆν, καὶ τῷ μέρει τὰς ἄλλας νικῶσαν, οὐκ ἔχειν, ὅπως τοῖς μέρεσιν αὐτὴ πρὸς ἑαυ-

---

etsi maxime cupiat, mirari tamen ac celebrare pro dignitate non valet.

IV. Ad haec si consentaneum est ramos admirari, qui radicem ipsam prae illis et illorum ipsorum causa non mirabimur? Adeo ut praeter reliqua ac propria eiusdem festivitatis encomia, quaecumque demum de aliis mysteriis quispiam dixerit, haec omnia in unum congerens de hac ipsa solemnitate, e qua et illa dimanant, dicturus sit, quippe quae et horum ipsius fructuum est radix, et ipsa fluminum est scatebra.

Adiiciam et illud, quod hinc est et vita mea. Tantundem est Deum apparuisse mortalem, atque vicissim mortalem ad divinitatem fuisse provectum. Quo sane ipso quanta sit mysterii huius magnitudo novimus. Etenim dum hanc solemnitatem, quasi una tantum sit, cum aliis comparare instituo, eam autem duplicem sic invenio, ut etiam altera tantum sui parte aliis festivitatibus antecellat, iam prope in eo sum, ut plane nesciam, quodnam de eadem, secum ipsa quoad partes suas collata, iudicium ferri queat, et utri partium ratione miraculi vi-

τὴν κριθῇ, μήδ' ᾧ τινι τῶν μερῶν δώσει νικᾶν τῷ θαύματι, ἄνθρω-
πον τὸν Θεὸν, ἢ Θεὸν φανῆναι τὸν ἄνθρωπον.

V. Ἀλλά γε τὸ πᾶν ἀναπτύσσων, ἤδη καὶ τριπλῆν εὑρίσκω· κα-
ὶ ἡ πίστις ἐγγύς. Οὐ γὰρ εὐαγγέλια, καὶ ταῦτα διπλᾶ μόνον, ἀλλ-
ὰ καὶ φύσεως ἑορτάζω τὰ νικητήρια, μᾶλλον δὲ χάριτος· ἡ μὲν γὰ-
ρ ἡττᾶται, ἡ δὲ νικᾷ. Παρθένου σύλληψιν ἄγω, παρθένου κύησιν,
παρθένου μετ' ὀλίγον καὶ γέννησιν. Παρθενία καὶ γεννᾷ, καὶ γεν-
νᾶται· ἡ μὲν τὸν λόγον, ἡ δὲ, τοῦ λόγου νομοθετοῦντος, καὶ μετ-
ὰ ὀλίγον, ἧπερ ἐτέχθη, καὶ ὅπερ ἐφάνη, καὶ τόκον διδόντας τοῖς πει-
θομένοις ὅμοιον.

Νυνὶ δέ μοι συλλάβοις τὸν λόγον ὁ τοῦ λόγου τὴν σύλληψιν
ἑορτάζων, καὶ λογικῶς τι περὶ τῆς ἑορτῆς φιλοσοφήσοις, ἵν' ᾖ σμ-

---

ctoria adiudicanda sit, an scilicet quod homo apparuerit Deus, an vero quod Deus factus sit homo.

V. Quamquam si penitus omnes mysterii partes evolvero, etiam triplicem iam invenio hanc esse festivitatem; et est in promptu quo id suadeatur. Non enim faustissima illa nuntia, eaque bina tantummodo celebranda occurrunt; sed triumphos praeterea celebro naturae, seu potius gratiae: illa enim superatur, haec autem triumphum agit. Virginem concipientem, virginem utero gestantem, virginem paulo post etiam parientem celebro. Virginitas et gignit, et gignitur; nam gignit quidem ea Verbum; Verbo autem Legislatore paulo post etiam gignitur, quatenus eiusmodi quoque partum credentibus Verbo eodem tribuente, Virginitas, quod et perspicue apparuit, mundo effulsit *a*.

Nunc itaque quisquis conceptionem Verbi praesenti solemnitate celebras, sermonem, quem habiturus sum, fac excipias ac sublime quid de ipsa festivitate sentias, ut ex iis, quae

a In eamdem prope sententiam in fine orationis (§ XXXVIII) Auctor Deiparam alloquitur: *Ave virginitatis flos simul et radix, illud quidem pro eo, quod ipsa apparuisti; istud vero pro eo, quod in lucem edidisti: quamquam nunc quoque propter te et per te huiusmodi plantae ubique frondibus virescunt.*

ὰ τοῦτο τῶν περὶ τὴν ἑορτὴν εὐλογώτατόν τε ἅμα καὶ οἰκείο-
τατον.

VI. [1] Διπλῆν ἡμῖν γέννησιν ὁ λόγος οἶδε τοῦ λόγου· τὴν μὲν
ἄνω τε καὶ πρώτην, τὴν δὲ κάτω τε καὶ δευτέραν· μᾶλλον δὲ τὴν
μὲν οὐδὲ πρώτην, ἀλλὰ καὶ προαιώνιον καὶ ἀΐδιον· πῶς γὰρ ἂν εἴη
καὶ πρώτη, μήτε ἀρξαμένη ποτέ; Τῶν γὰρ ὑπὸ χρόνον τὸ πρῶτον.
Τίνων δὲ καὶ ταύτῃ; Μήτε μηδεμιᾷ τῶν ἄλλων ἐοικυῖα μηδὲν, μήτε
δὲ τῇ ἑαυτοῦ ταύτῃ καὶ κάτω· ἀλλ' ἡ μὲν ἄνω μόνον καὶ ὑπὲρ ἄνω
πάσας γεννήσεως· ἡ δὲ, κάτω μὲν, ὑπὲρ δὲ πάσας τὰς κάτω καὶ
ὑπὸ χρόνον, διὰ τὸν τρόπον. Καὶ ἡ μὲν ὥσπερ ἄχρονος, οὕτω καὶ

1 Tota haec paragraphus paucis in catena Nicetae contrahitur. Neque
irum; nam Nicetam summam tantummodo sententiae exscribere hic vo-
isse, ex eo etiam patet, quod eam particulam tribuat *Geometrae* simul
Basilio. Praemittit enim: Τοῦ Γεομέτρου καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Verba
men omnia, ut ex collatione patet, Geometrae sunt. Ita enim habet
ag. 630): Διπλῆ γὰρ αὐτοῦ ἡ γέννησις· ἡ μὲν ἄνω τε καὶ πρώτη, ἐκ μόνου
ητρὸς ἄχρονος καὶ ἀναίτιος· οὐ γὰρ ἵνα τὸ δέ τι, διὰ τοῦτο υἱός, τῇ δὲ ἀρχῇ
ὶ αἰτιατή. Πῶς γὰρ ἂν καὶ εἴη υἱός, μὴ τὸ εἶναι λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρός;
δὲ κάτω τε καὶ δευτέρα ἐκ μόνης μητρός· χρονική τε καὶ αἰτιατή· καὶ ἡ αἰτία,
ἡμῇ σωτηρία. Quibus Nicetas nonnulla verba continuo subiungit, quae
§ VIII huius Orationis pertinent.

---

ndem spectant, hoc quoque tibi sit et veritati prorsus con-
taneum et rei maxime accommodatum.

VI. Duplicem, ut norunt omnes, generationem Verbi profi-
mur: caelestem alteram, eamque primam, alteram terrestrem
mque secundam: quamquam neque primam illam dixerim,
d potius et saecula praecedentem et aeternam; quomodo enim
d prima esset, quae nullum unquam initium habuit? Nam
rimum inter ea habetur, quae tempori subsunt. Sed et qua-
mnam prima haec esset? Nulli prorsus aliarum ullatenus si-
lis invenitur, ne isti quidem, terrestri scilicet, quam sui pro-
ipsam ipse habuit; sed superna illa, sola est, et quavis praecelsa
generatione eminentior; altera vero terrestris est ea quidem;
omnes tamen terrestres ac temporales ratione modi exsuperat.
Atque illa quidem quemadmodum extra tempus omne est, ita

ἄληπτος. Οὐ γὰρ χρόνου μόνου κρείττων, ἀλλὰ καὶ τρόπου. Ὥσ
δὲ ἄληπτος, οὕτω καὶ ἄϋλος· οὐ γὰρ ὑλικὴ τῶν ἀΰλων καὶ ἀλήπτ
ἡ γέννησις. Ὥσπερ δὲ ἄϋλος, οὕτω δὴ καὶ ἀσύλληπτος· οὐ γὰρ ἀ
λὴς πρότερον, εἶτα τέλειος. Ὥσπερ δὲ ἀσύλληπτος, οὕτω δὴ
ἀναίτιος· οὐ γὰρ ἵνα τόδέ τι [1], διὰ τοῦτο υἱὸς, ὥσπερ οὐδὲ πατ
οὐδὲ πνεῦμα· τῇ δὲ ἀρχῇ, καὶ αἰτιατή· πῶς γὰρ ἂν καὶ εἴη υἱ
μήτε τὰ εἶναι λαβὼν παρὰ τοῦ πατρός;

Καὶ ἡ μὲν οὕτως ἔχει καὶ ἕξει, πιστευομένη μὲν ἀεί, καταλα
βανομένη δὲ τῷ πότε, ἢ τῷ πῶς, οὐδέποτε. Ἡ δὲ τῷ μὲν ἀσυ

1 Coisl. τὸ δέ τι.

---

et omnem captum excedit. Non enim solum tempus omne, se
omnem quoque modum praetergreditur. Sicuti autem incom
prehensibilis, sic et ab omni materia est secreta: neque ea
materialis esse potest eorum generatio, quae incorporea sunt
incomprehensibilia. Quemadmodum vero omnis materiae,
profecto cuiusvis quoque praecedentis conceptionis est expe
non enim prius est imperfecta, deinde perfecta. Et rursus si
conceptionem nullam, sic et nullam habet causam, prop
quam facta sit [a]; non enim ex libera cuiuspiam finis electi
et prosecutione exsistentiam habet Filius, uti neque Pater,
que Spiritus; sed in principio erat, licet origine non ca
nam quomodo filius esset, si neque esse acciperet ex Patre?

Atque haec plane ita se habet et habebit, ut credi qua
semper possit, quando autem et quomodo sit, intelligatur
quam. Illa vero (terrestris) similis et ipsa huic est ex ip

a Illud ἀναίτιος intelligendum esse de exclusione causae finalis,
etiam ex collatione cum iis, quae deinde auctor inquit de gene
temporali; eam enim appellat αἰτιατήν, et continuo subdit, αἰτίαν
salutem meam. Ceterum cum a generatione excluditur quaevis ra
ctionis, qua tenditur in propositum finem, eo ipso concluditur, tu
rationem tum filium naturalem esse, ac proinde ab aeterno genitu
scite auctor ea ex adverso opponit: *Sed in principio erat* etc.

στῳ τε καὶ ἀπαθεῖ καὶ ἀλήπτῳ, καὶ ὅμοιος· τὰ δὲ λοιπὰ, διάφορος ὑλική τε καὶ συλληπτὴ, χρονικὴ καὶ αἰτιατή· καὶ ἡ αἰτία, ἡμῖν σωτηρία. Τοῦ γὰρ Θεὸν βροτωθῆναι, τὸ βροτὸν θεωθῆναι, ἡ πρόφασις.

VII. Οὐ γὰρ τὴν τιμωρίαν λῦσαι μόνον, οὐδὲ καταλῦσαι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ χαρίσασθαι τὴν ἰσοθεΐαν, καὶ τὸ κακῶς φανὲν σθὲν μόνον, καλῶς ἀποτελεσθὲν ἔργῳ δείξων, Θεὸς ἐλήλυθεν. Ἐπειδὴ γὰρ φθονερὸν ὁ φθονερὸς, καὶ ψεύστην καὶ σοφιστὴν ὁ στὴς τῆς κακίας καὶ τοῦ ψεύδους πατὴρ ὑπέθετο τὴν ἀρχὴν δημιουργὸν, λέγων· τί ὅτι ἐνετείλατο ὑμῖν ὁ Θεὸς, ἀπὸ τούτου νου μὴ φαγεῖν; καὶ τὸ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, ἔσεε ὡς Θεοί· καὶ οὕτω τὸν δημιουργηθέντα φαντασίᾳ δόξης τῆς παρὰ σιν, καὶ τῆς κατὰ χάριν ἐξέβαλε, καὶ τὴν φύσιν ἀνέτρεψεν, ὁ

---

natenus eadem et copulationem carnalem nescit, et passione ca-t, et captum superat; in ceteris vero ab ea discrepat; nam corporea est, et adiunctam conceptionem habet, et temporalis t, et habet causam; quae quidem causa fuit salus mea. Unica mea, cur Deus mortalitatem indueret, haec causa fuit, ut homo rticeps Deitatis evaderet.

VII. Et sane non ideo solum Deus advenit, ut poenam sol-eret, neque solum ut peccatum dimitteret; verum etiam ut nobis benignitate sua Divinitatis similitudinem largiretur, atque ita quod male per vanam tantummodo phantasiam excogitatum fue-t, hoc ipsum opere perbelle completum ostenderet.

Nam posteaquam a principio invidus ille, ille impostor, mali-neque et mendacii pater Creatorem ipsum tamquam invidum et mendacem et impostorem traduxit, inquiens *a*: *Quid est, quod praecepit vobis Deus, de hoc uno ne comederetis?* Et illud addens *b*: *In quocumque die comederitis ex eo, eritis sicut Dii*; atque ita demum hominem a Deo creatum vanissima specie dignitatis, quae praeter naturam esset, ab ea quoque gloria, quae est secundum

a Gen. III, 1.
b Gen. III, 5.

μόνος ἀφθονώτατος καὶ ἀληθέστατος καὶ δυνατώτατος, καὶ φιλανθρωπότατος καὶ σοφώτατος, οἷς τότε μὲν τὸ ξύλον αὐτοὺς ἐθανάτωσε, τὸ μὲν ἀψευδὲς ἑαυτοῦ, τὸ δὲ ψεῦδος ἐκείνου καὶ τὸν φθόνον ἐξέλεγξεν· οἷς δὲ καὶ νῦν αὐτὸς αὐτοὺς τὸ τῆς ζωῆς ξύλον ἐθέωσε, τὸ θεοπρεπὲς ἑαυτοῦ καὶ ἀγαθώτατον ἐφανέρωσε· καὶ δὲ ὧν μὲν τὸν τρόπον ὑπέδειξε τῆς θεώσεως, τὸ σοφώτατον παρεδήλωσε· δὲ ὧν δὲ καὶ τοσοῦτον ἐκενώθη, καὶ οἷς αὐτὸν ἐνεδύθη τὸν ἄνθρωπον, τὸ φιλανθρωπότατον· οἷς δὲ καὶ τὰς φύσεις ἀφύρτως ἐκέρασε, καὶ εἷς ἀῤῥήτως [1] καὶ ἄμφω διέμεινε, τὸ δυνατώτατον. οἷς δὲ μὴ δ' ἁπαγὴν ἢ μεταβολὴν τῆς δόξης ἐνόμισε, τὸ κατὰ φύσιν βασιλικώτατα.

VIII. Ἔχει μὲν οὕτω ταῦτα καὶ διὰ ταῦτα ἡ θεία σάρκωσις,

1 Coisl. ἄῤῥηκτος: quae vox si admittatur, ad indissolubilem naturarum nexum spectabit.

---

gratiam, deiecit, universumque humanum genus pessumdedit; isi, qui solus invidia prorsus est vacuus, et veracissimus, et potentissimus, et hominum amantissimus, sapientissimusque, tunc quidem et suam ipsius veracitatem, illius autem fallaciam invidiamque probavit, cum ligni esus eos mortales effecit; nunc vero, dum ipse lignum vitae effectus, eosdem ad naturae divinae participationem evexit, profecto et opus Deo dignum, seseque benignissimum patefecit. Insuper dum naturae divinae participandae rationem ostendit, summam sapientiam suam manifestavit; et dum semetipsum adeo exinanivit, ipsamque hominis naturam induit, maximum suum in homines palam fecit amorem. Denique dum naturas sine mixtione coniunxit, et ineffabili prodigio unus simul et utrumque permansit, infinitam suam aperuit potentiam; dumque haud rapinam arbitratus est aut iniustam gloriae mutationem [a], nobilissimam regiamque naturae suae dignitatem prodidit.

VIII. Et hoc quidem pacto et ista prorsus de causa haec gesta

a *Phil.* II, 6.

Ἐπεὶ δὲ καταλληλα καὶ ταῖς νόσοις ἔδει τεχνᾶσθαι τὰ φάρμακα, καταλληλα καὶ τεχνάζεται. Καὶ διὰ ταῦτα πέμπεται μὲν ἄγγελος διὰ τὸν ἄγγελον, ὁ τοῦ φωτὸς διὰ τὸν τοῦ σκότους, ὁ ἄρχων διὰ τὸν κοσμοκράτορα, ὁ πτερωτὸς διὰ τὸν ἑρπυστήν [1].

Ἐκλέγεται δὲ καὶ διὰ τὴν γυναῖκα γυνὴ, καὶ διὰ τὴν Εὔαν

1 Cod. Coisl. ἑρπυστήν. Nicetae catena (Pag. 630) hic addit: ὁ μὲν ὢν διὰ τὸν σοφιστὴν τῆς κακίας ἀποστέλλεται, ὡς ἀντίδετος: *hic itaque propter versutum malitiae artificem e diametro oppositus nuntius destinatur*. Quae quum orationis seriem abrumpant, facilius Nicetae scholion, quam Geometrae verba merito videntur.

---

sunt, et divina incarnatio in opus deducta est. Quoniam vero oportebat, ut consentanea morbis pharmaca pararentur, idcirco omnia ita peracta sunt, ut adamussim pars parti responderet *a*. Et exinde angelus mittitur propter angelum, angelus nempe lucis propter angelum tenebrarum, (caelestis) princeps propter huius mundi rectorem *b*, aliger propter humi reptantem.

Sed et propter mulierem mulier eligitur, et propter Evam vita *c*,

a Universorum Patrum, antiquissimorum quoque Iustini, Irenaei, Tertulliani etc., exploratissima doctrina fuit, in divina Verbi incarnatione exsequenda Deum eiusmodi oeconomiam servasse, ut non modo humanae restaurationis opus recapitulatio quaedam esset primae conditionis, verum etiam ut iisdem veluti artibus homo reduceretur ad vitam, quibus in mortem pertractus olim fuerat. Id et Ecclesia in suis precibus commemorat, cum illa Fortunati Venantii carmina canenda proponit: *Hoc opus nostrae salutis ordo depoposcerat, multiformis proditoris ars ut artem falleret, et medelam ferret inde hostis unde laeserat*. At vix aut ne vix quidem alium reperies, qui tam diserte iuxta atque elegantet hanc oeconomiam oculis subiiciat, quam hoc loco Iohannes, ubi enucleando exponit eamdem hanc sententiam: *omnia ita peracta sunt, ut adamussim pars parti responderet*.

b Mundi rectorem Iohannes diabolum appellat iuxta illud Apostoli (Eph. VI, 12): *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus . . . mundi rectores* (πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας) *tenebrarum harum*.

c Praeclare in hanc rem S. Epiphanius (Haeres. LXXVIII, § XVIII): *Haec (Maria) est, quam adumbravit Eva, quae viventium mater quo-*

ζωὴ, διὰ τὴν φθαρεῖσαν παρθένος, διὰ τὴν πλανηθεῖσαν, ἡ μὴ συναρπαγεῖσα, διὰ τὴν τῆς Ἐδὲμ ἐπεσεῦσαν, ἡ τῷ ναῷ προσαχθεῖσα, διὰ τὴν ἡδονῇ δελεασθεῖσαν ἡ μηδὲ λογισμοῖς ῥυπωθεῖσα [t], διὰ τὴν κακῶς τῷ δαίμονι ψιθυρίσασαν ἡ θηνεκῶς τῷ Θεῷ προσλαλήσασα καὶ τοῖς θείοις λογίοις ἐμμελετήσασα.

IX. Ἥρα μὲν ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως, ἐπεθύμει δὲ καὶ τῆς

t Nicet. εὐπειθεῖσα.

---

et propter corruptam integra virgo [a], et propter deceptam ea, quae cum illa simul direpta non fuerat [b], propter illam, quae excidit ex Edem, ea quae ad templum fuit adducta, propter inescatam blandimentis voluptatis, ea quae ne cogitationibus quidem contaminata est, propter illam, quae male cum daemone sermones miscuit, ea quae continenter Deum alloquebatur, et iugi oraculorum divinorum meditatione mentem exercebat.

IX. Filia porro diligebat regis pulchritudinem, et vicissim rex

dam aenigmatis involucro nuncupatur. Siquidem Eva tunc viventium est appellata mater, cum iam illud audiisset: Terra es et in pulverem reverteris, *post admissum scilicet peccatum. Quod quidem admiratione dignum est, post illam offensionem tam praeclarum ei nomen attributum. Quocirca viventium mater adumbrata similitudine Maria dicitur.* Quid porro consequens ex hisce sit, per se patet. Nam si *admissum peccatum* efficit, ut illud nomen minus in Evam quadret, tributumque ipsi eatenus existimari debeat, quo sub aenigmatis involucro Maria adumbraretur, non potest ergo illud peccatum Mariae quoque censeri commune. Eandem vero sententiam luculenter exhibent haec Iohannis nostri verba: *propter Evam, vita.* Quomodo enim *vita* eligitur, si Maria cum priori Eva simul interiit? Quomodo reiectae priori Evae haec nova subrogaretur, si causa, propter quam prior illa repudiata est, et hanc secundam tenet?

a Manifestum est, *corruptam* hic dici Evam, quia peccato se inquinavit, non quia autem corporis integritatem amisit. Postulat ergo contextus ac sententiae vis, ut ideo Maria appelletur Virgo, quod peccati labem nullam admisit.

b Vigilanti verbo Maria dicitur μὴ συναρπαγεῖσα, quod per se exigit, ut Maria secludatur a qualibet ruina, quae ei cum Eva communis dici queat.

θυγατρὸς τοῦ κάλλους ὁ βασιλεύς· ἦν καὶ πρὸς τὸν ὅσον οὔπω μείπειν καὶ παρθένον λόγον ἡ παρθένος μεσῖτις, καὶ ἡ δούλη θυγάτηρ γίνεται, καὶ ἡ θυγάτηρ νύμφη, καὶ μήτηρ ἡ νύμφη. Δέχεται

---

oncupiscebat pulchritudinem filiae *a*; et Verbi mox mediatoris ixta ac virginis futuri virgo mediatrix fuit *b* et exinde ancilla vadit filia, filia vero sponsa, et sponsa fit mater. Et haec qui-

a Nullum dicendi finem facerem, si exscribere heic vellem, quaecumse ad manum habeo testimonia SS. Patrum, affirmantium pulchritudine sua Mariam effecisse, ut Deus veluti attractus in eam descenderet irnem assumpturus. Pauca quaedam attuli in notis ad § XVIII *Homil.* idori *Thessal. in Deiparae Praesentationem* (Part. I, pag. 444). Placet orro unum vel alterum addere ex communibus Ecclesiae Graece prebus, quippe quae constantem et universalem sententiam repraesentant. ic, itaque in menaeis habemus (ad diem XI Febr. Od. α'): *Cum te ilam puram ille invenisset, qui purus est* (ὅλην καθαρὰν σε εὑρηκὼς ὁ θεός), *in sinu tuo defixit sedem, o innocens Virgo mater, et caro ctus est sine peccato, ut ab errore nos eriperet.* Tum pulchritudini imul et puritati tribuitur, quod Deus sibi eam et habitaculum et sponm elegerit. Sic in Paracletice (Ton. II, fer. IV, ad mat. Od. α'): *Te inter ulieres omnes, utpote venustam, utpote totam perpulchram, utpote naculae expertem* (ὡς ὡραίαν, ὡς περικαλλῆ ὅλην, ὡς ἀμώμητον ἐν γαστρί) *eligens in sinu tuo immaculato inhabitavit. Quem deprecare, purissima ab omni labe, ut a criminum labe nos emundet.* Et rursus Men. ad diem 24 Febr. Od. ι'): *Cum venustissimam animam tuam spiituali pulchritudine exornatam gereres, sponsa Dei facta es, . . . innocentiae tuae radiis universum orbem illuminans* (φοροῦσα καλλος τὸ νοητὸν τῆς ὡραιοτάτης σου ψυχῆς, νύμφη Θεοῦ ἐχρημάτισας, . . . φέγγει τῆς ἁγιότητος κόσμον φαιδρύνουσα).

b Mediatrix nempe Maria assumpta est ad reparandum hominem, prout mediatricem Evam nactus fuerat daemon ad hominem perdendum. Et Geometrae quidem sententiam sic et in ecclesiasticis Graecorum officiis expressam habes (*Men.* ad diem 20 Nov. Od. γ'): *Universorum conditor, et creator, et Dominus ineffabili misericordia sua et sola in homines charitate permotus, cum lapsum eum cerneret, quem propriis ipse manibus plasmaverat, misertus est, et utpote natura sua benignus et misericors, divinori quadam creatione et sua ipsius exinanitione restaurare ipsum decrevit. Propterea Mariam, utpote virginem et innocentem, in mysterii mediatricem assumit.* (Διὸ τὴν Μαριὰμ μεσίτιν λαμβάνει, ὡς παρθένον καὶ ἀγνὴν, τοῦ μυστηρίου.)

μὲν τὴν χαρὰν διὰ τὴν ἀρὰν, τὸν λόγον διὰ τὸν δόλον. Οὐχ ἅπτεται μὲν τοῦ φυτοῦ, ἅπτεται δὲ τὸ φυτὸν αὐτῆς, τὸ τῆς ζωῆς διὰ τὸ τῆς γνώσεως.

Ἐπέρχεται [1] μὲν ὁ νυμφίος, ἐφίσταται δὲ ὁ νυμφαγωγὸς, χαίρων ἅμα καὶ φρίττων· τὸ μὲν, ὡς [2] εὐαγγέλια καὶ τηλικαῦτα [3] τί τε αἴρῃ καὶ τῇ φύσει πάσῃ διακονούμενος· τὸ δὲ, ὡς παρὰ δεσπότου καὶ παρὰ δεσπότιν [4] πεμπόμενος, καὶ ἅμα τὸ φρικτὸν τοῦ πράγματος ἐνδεικνύμενος. Καὶ ὁ μὲν δοῦλος, χαῖρε, κεχαριτωμένη, φησὶν, ὁ

1 Nicet. ἵστασιν.
2 Nicet. abest ὡς.
3 Nicet. abest καὶ τηλικαῦτα.
4 Nicet. pag. 630. περὶ δεσπότην.

---

dem propter illud (Evae) maledictum accipit gaudium, ac propter veterem illum dolum recepit Verbum. Arborem ipsa sane non tangit; sed eam tangit arbor, arbor nempe vitae propter illam arborem scientiae *a*.

Adventat sponsus; astat etiam paranymphus, gaudio simul gestiens et tremore perculsus: gaudens sane, utpote qui fausta nuntia, eaque tanti momenti, tum puellae tum universo hominum generi ceu legatus defert: tremens vero, quippe qui a Domino mittitur ad Dominam, et quod in re sit maxime tremendum, annuntiat. Atque ille quidem ceu servulus *b*: Ave,

a Quemadmodum Patres ad significandum primaevum generis humani reatum affirmare consueverunt, nos omnes interdictum fructum degustasse sic, uti apud S. Germanum iam vidimus (*Orat. in Praesent.* § VIII, Part. I pag. 303) dixerunt, ad funestam illam arborem temere nos manum extendisse. Idque plane consonum iis est, quae serpenti Eva respondet (*Gen.* III, 3): *De fructu ligni, quod est in medio paradisi, praecepit nobis Deus, ne comederemus, et ne tangeremus illud* (οὐδὲ ἅψασθε αὐτοῦ). Disertissime ergo ab Evae reatu Virgo pronunciatur aliena, quum affirmatur, eam haudquaquam scientiae arborem tetigisse (οὐχ ἅπτεται τοῦ φυτοῦ). Et sic adhuc manifestius elucet, ea conditione Mariam a Deo lapsae Evae fuisse subrogatam, ut nihil, quod ad lapsum pertinet, sit inter utramque commune.

b *Luc.* I, 28.

Κύριος μετὰ σοῦ· ὁ δεσπότης δὲ, τὸν τοῦ δούλου λόγον ὑπελθὼν, αὐτὸς, ἀληθῶς ὁ λόγος καὶ Θεὸς, εἰσελθὼν ἦν αὐτεπάγγελτος.

X. Ἀλλὰ μικρόν τι τοῖς εὐαγγελίαις τούταις προσκαρτερήσωμεν [1], καὶ περιστησώμεθα τοὺς θαλάμους, καὶ περιβλεψώμεθα τὴν παστάδα, καὶ ἀναπτύξωμεν τοῦ νυμφίου τὸν πλοῦτον, ἢ καὶ τῆς νύμφης τὸ κάλλος, καὶ ἀκούσωμεν τῆς μυσταγωγίας. Τάχα τι μέγα καὶ αὐτοὶ τῆς ὁμιλίας ταύτης καὶ τῶν ὑμεναίων παρακερδήσομεν [2].

Οἵας μὲν γὰρ ὁ νυμφαγωγὸς, ἢ ὁ νυμφίος ἅμα, καὶ μαρτυρεῖ καὶ ὑπισχνεῖται, καὶ παρέχει τῇ νύμφῃ τὰς δωρεάς; Οἵας δὲ καὶ ἡ νύμφη πρὸς αὐτὸν ἀφίησι τὰς φωνάς; Χαῖρε, κεχαριτωμένη· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Τούτων τὰ μὲν τῆς νύμφης, τὰ δὲ τοῦ νυμφίου. [Ἀμφότερα γὰρ ὁ ἄγγελος [3]·] τὰ μὲν γὰρ αὐτῇ [4] μαρτυρεῖ [5], τὰ

1 Vat. schol. ad marg. ἐνδιατρίψωμεν.
2 Vat. schol. ad marg. παραπολαύσομεν.
3 Ex cat. Nicet. p. 630: quae si admittantur, delendum est sequens γάρ.
4 Nicet. abest αὐτῇ.
5 Nicet. ἐπαγγέλλεται.

---

inquit, *gratia plena, Dominus tecum*. At Dominus servi sui verbo semet subinferens, ipse, qui vere et Verbum est et Deus, progrediens per se rem agebat.

X. Verum hisce nuntiis expendendis tantisper immoremur, ac circa thalamos consistamus; tum conclave ipsum circumspiciamus, et sponsi divitias aut etiam sponsae pulchritudinem revelemus, ac sacrae illius initiationis sermonem audiamus; magnum fortassis ex hoc colloquio et nuptialibus hymnis nos quoque fructum obiter percipiemus.

Qualia enim paranymphus, vel sponsus simul, et attestatur, promittitque, et offert sponsae dona? Quales vero etiam sponsa ad ipsum voces profert? *Ave gratia plena; Dominus tecum*. Haec partim quidem ad sponsam, partim vero pertinent ad sponsum. [Utrumque enim Angelus praestat, et] alia quidem ipsi sponsae

δὲ ὑπισχνεῖται [1]. Τὸ μὲν γὰρ, καὶ ἤδη [2] κεχαριτῶσθαι ταύτην ἐκ πνεύματος, καὶ ἀξίαν γεγενῆσθαι τῶνδε τῶν νυμφευμάτων. Ὦ [3] τῆς ὑπὲρ φύσιν ἐκείνης φύσεως, οὐ ψυχῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ σώματος [4], ἢ καὶ πλέον τῶν παρ' ἄλλοις ἁγίων ψυχῶν ἕσπασε τοῦ πνεύματος τὴν ἐνέργειαν. Ἐπ' ἐκείνων μὲν γὰρ μόλις καὶ [5] αἱ ψυχαὶ, καὶ αὗται λίαν κεκαθαρμέναι τῷ πνεύματι, μικρὸν ὅσον περιελάμφθησαν

1 Nicet. μαρτυρεῖ.
2 Nicet. τὸ μὲν ἤδη.
3 Nicod. omissa ὦ et praecedenti puncto, τῶν νυμφευμάτων, τῆς ὑπὲρ φύσιν κ. τ. λ.
4 Nicod. σώματος· ὅτι καὶ πλέον κ. τ. λ.
5 Nicod. abest καί.

---

testatur, alia autem pollicetur. Primum namque est, ipsam per Spiritum Sanctum iam gratia plenam esse, dignamque tam augustis sponsalibus effectam fuisse. O elata illius supra naturam natura *a*, non animae solum, sed etiam corporis, quam ob rem Spiritus Sancti virtutem magis etiam quam sanctae ceterorum animae sibi attraxit! In istis enim vix ipsae quoque animae, utcumque spiritu admodum emundatae, mirum quam exi-

a Gravissimam perpende sententiam. *Naturae* enim nomine definitur non illud quidem, quod rei iam exsistenti accesserit, et deinde acquisitum utcumque fuerit, sed quod ab ipsa inest origine; et ex veterum usu modo pro eo usurpatur, quod rem ipsam constituit, modo pro eo quoque accipitur, quod ex gratuita Dei liberalitate praeter rei exigentiam superadditum in ipsa conditione fuerit. Porro licet ultro concedendum sit, Virginem Deiparam etiam in iis, quae ordine presse naturali continentur, summum excellentiae nactam fuisse; tamen non eo sensu posse hoc loco *naturam* intelligi vel ex eo patet, quod *natura* ad se Sancti Spiritus dona attraxisse dicatur. Quis enim ignorat, quod fides docet, caelestis gratiae dona non nisi gratiae rependi? *Naturae* ergo nomine hic intelligitur gratiarum cumulus, qua Deo placere beata Virgo posset. Atqui eiusmodi natura naturis quibuscumque sublimior praedicatur. Sanctissima ergo Deipara ab ipsa sui origine non modo gratiae nitore refulsit, sed ex tunc tot tantisque ornabatur gratiae muneribus, ut nulla ei creatura comparari posset.

ταύτη [1] δὲ καὶ ἡ σὰρξ ὅλου τοῦ πνεύματος οἰκητήριον καὶ ἐργαστήριον τοῦ υἱοῦ· μᾶλλον δὲ καὶ τὴν ὕλην αὐτὴν [2] αὐτῷ παρεχομένη, καὶ συγκιρνωμένη [3] διὰ καθάρσεως.

XI. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ τῆς νύμφης· [τοῦτο τῇ κόρῃ μαρτυρεῖ [4].] Τὸ δὲ καὶ αὐτὴν [5] αὐτῇ χαρίζεσθαι τὴν χαρὰν [διὰ τὴν παλαι λύπην, καὶ τὴν λύσιν τῆς ἀποφάσεως, τοῦτο ἡ ἐπαγγελία. Καὶ τὸ μὲν χαῖρε, οἱονεὶ μνῆστρον τοῦ νυμφίου καὶ ἀρραβών· τὸ δὲ κεχαριτῶσθαι ταῖς ἀρεταῖς, τοῦτο τῆς νύμφης ὁ πλοῦτος. Τὸ δὲ καὶ ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, αὐτὸ τῆς ἐπαγγελίας τὸ τέλος, αὐτὸς ὁ νυμφίος εὔλογος, ὡς λόγος διὰ λόγου καὶ σὺν τῷ λόγῳ καὶ ὑπὲρ λόγον τὴν ἕνωσιν ἐργαζόμενος· (τὸ δὲ καὶ μετ' αὐτῆς αὐτὸν γενέσθαι,

1 Nicod. ταύτης.
2 Coisl. αὐτή.
3 Nicod. συγκιρναμένη.
4 Nicet. pag. 630.
5 Nicet. abest καὶ αὐτήν.

---

quo splendore niterent. In hac vero vel ipsa caro plenitudinis Spiritus domicilium fuit, Filiique officina, seu potius ipsam huic materiam praebuit, et puritate temperavit.

XI. Verum ista quidem ad sponsam pertinent; [haec sunt, de quibus (Angelus) Virgini fidem facit]. Quod vero propter dolores olim intentatos *a*, [ac propter veterem illam sententiam solvendam, hoc etiam gaudium ipsi iucunde exhibeat, ad pollicitationes id pertinet. Et illud quidem *Ave*, quasi nuptiale sponsi munus est, et arrha; quod autem nitore virtutum ipsa sit *gratia plena*, hae sunt sponsae divitiae. Sed et illud, *Dominus tecum*, hoc ipsum potissimum est, quod promittitur, benedictus ipse sponsus, qui tamquam Verbum per verbum et simul cum verbo et supra quam verbis effari liceat, coniunctionem exsequitur: (et quod praeterea cum ea ipse permaneat,

a *Gen.* III, 16: *Multiplicabo aerumnas tuas .... et in dolore paries filios.*

τοῦτο τὸ δῶρον πᾶν, τοῦτο πᾶς ὁ τοῦ νυμφίου πλοῦτος, τῇ νύμφῃ αὐτὸς ὁ νυμφίος.) Καὶ νυμφίος ὁ αὐτὸς ὁμοῦ καὶ πατὴρ καὶ υἱὸς γινόμενος, ὡς αὐτὸς μὲν σπείρων, αὐτὸς δὲ σπειρόμενος, μᾶλλον δὲ, ὥσπερ ὀπὸς γάλα, τὴν ὅλην φύσιν νικῶν, καὶ ἑαυτῷ περιπλάττων. Οἷον δὲ καὶ τὸ ἀκροτελεύτιον, ὡς πληρέστατόν τε ἅμα καὶ συντόματον.]

[Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, παρὰ πάσας ὁμοῦ δηλαδὴ τὰς γυναῖκας. Ἀλλὰ καὶ εὐλογημέναι πάντως ἐν σοὶ αἱ γυναῖκες, καθάπερ καὶ οἱ ἄνδρες ἐν τῷ υἱῷ· μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἀμφοτέροις ἀμφότεροι. Καθάπερ γὰρ διὰ μιᾶς καὶ ἑνὸς, γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς, ἡ ἀρὰ καὶ λύπη, οὕτω καὶ νῦν διὰ μιᾶς καὶ ἑνὸς ἡ εὐλογία τε καὶ χαρὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι διεδόθη [1].]

1 Ex Nicetae catena (Pag. 630). Tota haec paragraphus in vaticano et coisliniano codicibus sic paucis contrahitur: Τὸ δὲ καὶ αὐτὴν αὐτῇ χαρίζεσθαι τὴν χαράν, τοῦτο δή τοῦ νυμφίου τὸ μνῆστρον, τοῦτο ὁ ἀῤῥαβών. τὸ δὲ καὶ μετ' αὐτῆς αὐτὸν γενέσθαι, τοῦτο τὸ δῶρον πᾶν, τοῦτο πᾶς ὁ τοῦ νυμ-

---

hoc idem est omne donum, in hoc sunt omnes sponsi divitiae, ut sponsa sponsum ipsum habeat). Et ipse quidem sponsus simul et pater evadit et filius, quippe qui et ipse sator est et ipse satus, seu potius, veluti coagulum virtute sua lac constringit, ipse integram sibi subiicit naturam, eamque efformans sibi circumdat. Qualis porro est et rei exitus, quam immensum simul opus est, et maxime compendiosum!]

[Benedicta tu in mulieribus, aperte prae omnibus pariter mulieribus. Sed et benedictae prorsus in te mulieres, quemadmodum et viri in filio tuo; seu potius benedicti utrique in utroque *a*. Sicuti enim per unam et per unum, mulierem scilicet et virum, maledictio et luctus, sic etiam nunc per unum et per unam et benedictio et gaudium etiam in reliquos omnes effusum est *b*.]

a Palam est, non posse sanctam Virginem recenseri inter maledictos, quorum per ipsam maledictio in benedictionem vertenda erat.

b Tota haec paragraphus sic paucis exhibetur in S. Thomae catena

XII. Ἀλλ' ἄρα, πῶς ἀντίθετα τοῖς πάλαι πάντα [1] τὰ νῦν. Ἐκεῖ, ἡ λύπαις τέξῃ [2] τέκνα· ἐνταῦθα, χαῖρε, καὶ τὴν λύπην ἐκβάλλων· καὶ ἀντεισάγων τὴν ἀγαλλίασιν· ἐκεῖ, λύπαι μὲν [3] προηγούμεναι τῶν ὠδίνων, ὠδῖνες δὲ τὰς λύπας διαδεχόμεναι· καὶ πάλιν [4] τὰς ὠδῖνας λύπαι, καὶ τὰς λύπας ὠδῖνες [καὶ κύκλος συμφορῶν [5]]· ἀεὶ γὰρ ἡ ἐπιστροφὴ πρὸς τὸν ἄνδρα, καὶ ἡ σύλληψις, καὶ ἡ ἐπικύησις, καὶ τῶν τέκνων ἅμα καὶ τῶν ὠδίνων· ἐνταῦθα χαρὰ μὲν ἡγήτρια τῶν

νου πλοῦτος τῇ νύμφῃ αὐτὸς ὁ νυμφίος. Porro quod haec habenda sint ceu compendium eorum, quae ex catena Nicetae attulimus, adeo manifestum mihi videtur, ut id rationibus confirmare supervacaneum ducam. Sed et a Nicetae fragmento desiderari censui sententiam, quam in codice vat. reperio, ac propterea inserendam duxi uncis inclusam.

1 Nicet. abest πάντα.

2 Nicet. τέξεις.

3 Nicet. abest μέν.

4 Nicet. παρά.

5 Ex cat. Nicetae.

XII. Verum hic observa, quomodo praesentia ista antiquis illis omnia ex adverso se habeant. Illic [a], *in dolore paries filios;* heic, *Ave*, et tristitiam eiiciens, et laetitiam in vicem illius inducens: illic tristitia praeit parientis doloribus, dolores vero tristitiam excipiunt; iterumque dolores tristitia excipit, tristitiamque dolores, [ac iugis aerumnarum vicissitudo]: semper enim *ad virum conversio* [b], et conceptus, et filiorum simul ac dolorum gesta-

surea: *Hoc autem est totum legationis complementum. Dei enim Verbum ut sponsus supra rationem unionem efficiens, tamquam ipse germinans itemque germinatus, totam naturam humanam sibi ipsi conformavit. Ultimum vero ponitur tamquam perfectissimum et compendiosum:* Benedicta tu in mulieribus: *una scilicet prae cunctis mulieribus: ut etiam benedicantur in te mulieres, sicut mares in Filio, sed magis uterque in utrisque. Velut enim per unam feminam et unum marem peccatum simul et tristitia intravit; sic et nunc per unam et unum benedictio revocata est et laetitia, et ad singulos est profusa.*

a Gen. III, 16.

b Gen. III, 16. Ubi vulgatus legit, *sub viri potestate eris*, LXX habent:

ὠδίνων· τῆς δὲ χαρᾶς ἡ χάρις αὐτὴ μαιεύτρια, καὶ γλυκεῖα μὲν ἡ κυοφορία, γλυκυτέρα δὲ ἡ θεστεκία, καὶ τῆς κοσμικῆς εὐτοκίας αὐτουργὸς ὁμοῦ καὶ προάγγελος.

XIII. [1 Ὅρα μοι τῆς παρθένου τὴν καθαρὰν καὶ σοφὴν καὶ ψυχὴν ὁμοῦ καὶ φωνήν. Χαρὰν ἀκούσασα, οὐχ ἥπλωσε τὴν ἀκοήν, ἀλλ' ἐβασάνισε τὴν φωνήν· καὶ οὔτε φανερῶς ἀντιπίπτει διὰ τὴν ἀπιστίαν, οὔτε παντελῶς εὐθὺς ὑπεπίπτει διὰ τὴν εὐκολίαν· ἀλλ' ἐξίσης φεύγουσα καὶ τὴν ἀπαλότητα τῆς Εὔας, καὶ τὴν ἀπείθειαν τοῦ Ζαχαρίου, μέση χωρεῖ διὰ τὴν ἀσφάλειαν· καὶ διαταράττεται μὲν, ὡς εἰκός· οὐ διὰ τὰ ὁρώμενα μᾶλλον· τοσοῦτον αὐτῇ τὸ πα-

1 Hoc fragmentum ex eadem Nicetae catena (Pagg. 630 631) pro ratione materiae heic inserendum visum est.

---

tio ; hic vero et gaudium puerperio praeest, et gaudio ipsa est obstetrix gratia, et tum gestatio suavis, et suavior divinus ille partus, qui totius mundi foecunditatis effector simul et nuntius exstitit.

XIII. [Sed praeterea inspice, quaeso, puram prudentemque Virginis mentem pariter ac linguam. Quamvis gaudii vox insonaret, non arrexit aures, sed sermonem diligenter perpendit; tum vero neque incredulitate aperte obnititur, neque statim nimia quadam facilitate omnino cedit; sed ex aequo et ab Evae mollitie, et ab incredula Zachariae duritie declinans, in medio caute prudenterque consistit. Et conturbatur illa quidem, prouti res ferebat; non adeo sane ex visis, licet tam tremendum

πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, *ad virum tuum conversio tua*; et hanc quidem lectionem penes latinos quoque receptam olim fuisse, aperte colligitur ex testimoniis Tertulliani, Cypriani, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Ambrosiastri etc., quae simul collecta videri possunt apud Sabatier (*In not.* ad h. l.). Porro orationis contextus palam facit, Iohannem Geometram eodem sensu hunc locum intellexisse ac Symmachus, qui pro ἡ ἀποστροφή σου verterat ἡ ὁρμή σου: qua de re Hieronymus (*Quaest. hebr. in Gen.* III, 16): *Pro conversione Aquila societatem, Symmachus appetitum vel impetum transtulerunt.*

ῥήστημα· ἄλλως τε καὶ τούτων οὖσα τῶν θεαμάτων ἤδη συνήθης, ἀλλὰ διὰ τὰ λεγόμενα. Ταῦτά τοι καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς οὐ τῇ θεωρίᾳ μᾶλλον, ἀλλὰ τῇ ἐπαγγελίᾳ τὸν τάραχον ἀποδίδωσι. Διεταράχθη γάρ, φησὶ, ἐπὶ τῷ λόγῳ] . . . . [Οὐχ ὁ τοκετός· ἔτι γὰρ ἠγνόει τοῦ μυστηρίου τὸ μέγεθος. Ἀλλ' ὅμως ἐδεδοίκει καὶ ἔτρεμε τὴν θείαν ὁμιλίαν καὶ κοινωνίαν, καὶ καθ' αὑτὴν ἠπόρει, ποταπή τις αὕτη καὶ ὅπως· ἆρα πορνική τις καὶ ἄτοπος, ὡς ἐξ ἀνδρὸς πρὸς κόρην, ἡ θεία· ἐπειδὴ καὶ Θεοῦ μνήμη αὐτῇ συνέστι, τὸ ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.]

XIV. [Καί τοι τῆς κόρης μηδὲν εἰπούσης, ἀλλ' ἐν ἑαυτῇ περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ διαλογιζομένης, ὁ χαροποιὸς νυμφοστόλος, οἷα νοῦς τὸν κῦν αὐτῆς ὁρῶν, οὐκ ἐκβάλλει μόνον τὸν φόβον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀντεισάγει χαρὰν, καὶ μηνύει τὸν ἄφραστον τόκον· μὴ φοβοῦ, φησι [1].]

1 Ex Nicetae catena pag. 631: quod quidem fragmentum per eadem plane verba desinit, ac textus codicis Vat. hic incipit, nisi quod Vatic.

---

id esset, quod oculis ipsi obversabatur, praesertim cum cernendis eiusmodi quoque visionibus iam foret assueta; sed utique conturbatur ex dictis. Ita profecto et Evangelista, non tam ex visione, sed potius ex audito nuntio incussam esse turbationem tradit. Inquit enim *a*: *turbata est in sermone*] . . . . . [Itemque non eam in hunc angorem coniecit mentio partus: nondum enim perspectam magni illius mysterii rationem habebat. Verumtamen a divina illa allocutione conversationeque timebat, tremebatque, atque anxiis angebatur dubitationibus, cuiusmodi illa foret, quove spectaret; num inhonesta ullo modo ac turpis, quippe quae viri ad puellam, an vero divina, quoniam in ipso alloquio dicta fuerat Dei mentio, illud nempe *Dominus tecum*.]

XIV. [Cum itaque Virgo nihil responderet, verum secum ipsa de salutatione illa sedulo disquireret, paranymphus gaudii minister, quippe qui mentem illius, utpote mens, pervidebat, non modo timorem dispellit, sed plenum quoque gaudium contra ingerit, et ineffabilem ei partum annuntiat. *Ne timeas*, inquit *b*.]

a *Luc.* I, 29.
b *Luc.* I, 30.

Τοῦτο [1] διὰ τὸν πρὸ τοῦ [2] τῶν ὠδίνων φόβον. Τέξεις γὰρ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ· οὐχ ὅσον οὐδὲν αὐτὴ, φησὶν, ἐκ τοῦ τόκου πεισῃ δεινὸν ἢ πικρὸν, ἀλλὰ καὶ ὁ τόκος ἔσται παντὶ τῷ κόσμῳ σωτήριος· καὶ δῆλον τὸ ἔργον ἐκ τοῦ ὀνόματος.

[Τὸ μέντοι ἰδοὺ τὸ τάχος καὶ τὸ νῦν δηλοῖ· ἵνα καὶ διὰ τούτου τὴν διὰ λόγου καὶ σὺν λόγῳ ἐμφήνῃ σύλληψιν.]...[Ἐπειδὴ δὲ

codex paragraphum sic inchoat, Ἀλλὰ μὴ φοβου: ubi particula ἀλλὰ ad qualemcumque orationis nexum adiecta apparet. Ceterum haud levis suspicio est, alia hoc loco desiderari, cum plane inverisimile sit, Geometram prorsus tacitum praeteriisse illud Lucae, *invenisti gratiam* etc.

1 Cod. Vatic. heic lacunam habet, quasi vox quaepiam desit: at iuxta Coisl. codicem et fragmentum a Niceta allatum, nihil reipsa deesse dicendum est.

2 Nicet. abest τοῦ.

Id enimvero dictum est propter timorem illorum dolorum qui parientibus olim intentati fuerunt. *Paries enim filium, et vocabis nomen eius Iesum* [a]; *ipse enim salvum faciet populum suum* [b]: nedum, inquit, ipsa existimare possis, acerbum quidpiam aut molestum ex partu tibi impendere, immo vero partus tuus universo quoque mundo salutem afferet; et huius quidem operis argumentum in ipso nomine prostat.

[Enimvero illud *ecce* declarat, nulla interposita mora et impraesentiarum rem actam; ut per id quoque palam faciat, conceptionem per verbum et cum verbo perfectam esse [c]].....[At

a Luc. I, 31.

b Matth. I, 21. Secundum evangelicam historiam haec verba non quidem Gabriel protulit, cum Virgini incarnationis mysterium annuntiavit, sed Angelus, qui dein missus est ad Iosephi anxietates abigendas. Ne tamen lapsum memoria Geometram putemus, coniicere possumus, persuasum huic fuisse, eamdem illam sententiam a Gabriele quoque usurpatam esse, licet id Lucas diserte non referat.

c Haec ita in aurea Aquin. catena cum aliquo additamento: *Quod di-*

τι καὶ ἐν γαστρὶ κατὰ τὸν προφήτην τῇ γε πνευματικῶς νοουμένῃ πνεῦμα συλλαβέσθαι Θεοῦ, καὶ πνεῦμα σωτηρίας ἀποτεκεῖν, ἀλλὰ , φησὶ, καὶ τέξεις υἱόν [1].]

[Σὺ οὖν, φασι, καλέσεις, οὐχ ὁ πατήρ· ἀπάτωρ γὰρ τό γε κατὰ ν κάτω γέννησιν, ὥσπερ ἀμήτωρ κατὰ τὴν ἄνω. Σὺ καλέσεις Ἰη- ν [2]. Ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας ἡ ὀνομασία, ἀπὸ τῆς χρήσεως ἡ κλῆ- ;, ἀπὸ τῶν ἔργων ἡ εὐφημία· δι' αὐτοῦ γὰρ ἀνθρώποις ὁ τῆς σω- ίας ἀνεξάντλητος ἐπιῤῥεύσει πλοῦτος [3]] .... [Ἐπεὶ δὲ κοινὸν

1 Ex catena Nicetae pag. 632. Et haec quidem id confirmant, quod erius innuimus, nonnulla in praecedentibus desiderari: neque enim litis hisce fragmentis oratio plane cohaeret.

2 Edita apud Mai mendose Ἰωάννην.

3 Ex eadem catena Nicetae pag. 638, e qua duo alia, quae sequuntur gmenta, quaeque prorsus ad hunc locum spectant, addidi.

---

ro, quandoquidem iuxta Prophetam *a* contingit, ut in utero, irituali sane ratione intellecto, concipiatur etiam Spiritus Dei, pariatur Spiritus salutis, sed tu, inquit *b*, paries etiam filium.] [Tu igitur, inquit, *vocabis*, non vero pater; neque enim Pa- em secundum terrenam generationem habet, quemadmodum undum caelestem non habet matrem. *Vocabis* eum *Iesum*. Ex neficentia est nominis nuncupatio, ex tributa gratia compel- tio, ex operibus nominis celebritas: nam per ipsum in uni- ersos homines indeficientes salutis divitiae dimanabunt] .... Quoniam vero commune hoc ei nomen erat cum illo, qui et

ur ecce, *celeritatem et praesentiam denotat, insinuans cum* eius rbo celebratam esse conceptionem. *Dicit autem, concipies in utero, t demonstret, Dominum ab ipso utero virginali et de nostra substantia rnem suscipere.* Aliam periodum addit catena illa, quam omitto, cum hil Geometram sapiat, et aliena sit a contextu.

a Manifestum est, Geometram prae oculis habuisse illud Isaiae (XXVI, 18): *ἀπὸ τοῦ φόβου σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκο- ν πνεῦμα σωτηρίας*: ubi Vulgatus in aliam sententiam: *Sic facti sumus facie tua, Domine. Concepimus, et quasi parturivimus, et peperi- us spiritum. Salutes non fecimus in terra.*

b Luc. I, 31.

αὐτῷ τοῦτο καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ τύπον, τὸν στρατηγὸν καὶ δημαγωγὸν καὶ πρὸς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν ὁδηγόν, διὰ τοῦτο δεικνὺς ὁ ἄγγελος, ὡς [1] κατ' ἐκεῖνον ἔσται, ἐπάγει· οὗτος ἔσται μέγας ...]

[Δώσει τοίνυν αὐτῷ Κύριος τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς ἀνθρώπῳ, καὶ ὡς ἐντεῦθεν ἀρχομένῳ τῆς βασιλείας, διὰ τῶν πιστευόντων, οὓς καὶ οἶκον καὶ θρόνον ὀνομάζει Δαβίδ τε καὶ Ἰακώβ. Οὐδενὸς δέ ἐστι τὸ βασιλεύειν εἰς τὸν αἰῶνα, εἰ μὴ Θεοῦ· ὥστι εἰ καὶ λαμβάνειν διὰ τὴν οἰκονομίαν ἀνθρωπίνως λέγεται τὸν θρόνον Δαβίδ, ἄλλ' ἔστιν ὁ αὐτὸς καὶ θεϊκῶς βασιλεὺς ἀτελεύτητος, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος, οὐ καθὸ Θεὸς μόνον, ἀλλὰ καθὸ καὶ ἄνθρωπος, καὶ ὡς οὐ κατὰ φύσιν μόνον βασιλεύς,

1 Palam est hinc excidisse particulam negativam.

---

typus eiusdem fuit, exercituum duce, et populi iudice, atque in terram promissionis ductore *a*, idcirco Angelus, ut ostendat haud ei parem hunc fore, subdit *b*: *Hic erit magnus* ...]

[*Dabit* igitur *illi Dominus sedem David patris eius*, tamquam homini, et quatenus regnum exinde auspicabitur e credentibus, quos etiam domum Iacob et thronum Davidis appellat. Nullius autem est regnare in aeternum nisi Dei solius; idcirco etsi ratione incarnationis thronum Davidis accipere secundum formam hominis dicatur; attamen aeternus quoque rex ipse agnoscitur in forma Dei, *c et regni eius non erit finis*, non modo quatenus est Deus, verum etiam quatenus homo, neque solum tamquam natura sua rex, sed regnum praeterea adeptus ex voluntate pri-

a Intellige Iesum filium Nave. Brevius autem haec in catena aurea: *Verum quia hoc nomen commune est sibi cum successore Moysi, idcirco innuens Angelus, quod non erit secundum eius similitudinem, subiungit:* Hic erit magnus.

b *Luc.* I, 32.

c *Luc.* I, 33.

ἀλλὰ βασιλεύσων καὶ κατὰ γνώμην, καὶ νῦν μὲν πολλῶν, ἐπ' ἐσχάτων δὲ καὶ πάντων, ἡνίκα καὶ ὑποταγήσεται αὐτῷ τὰ πάντα.]

XV. Ἀλλ' [1] ἴδωμεν λοιπὸν, καὶ τῆς νύμφης αὐτῆς καὶ τὴν γλῶτταν ἅμα καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ ὅσον αὕτη σοφή τε καὶ φιλοπάρθενος. Οὔτε τῷ ἀγγέλῳ διαπιστεῖν ἔχει διὰ τὸ ἀξιόπιστον, οὔτε πάλιν τὴν παρθενίαν ἀρκεῖσθαι διὰ τὴν καθαρότητα· ἀλλὰ μέση χωρεῖ τῆς ἀπιστίας τε καὶ τῆς εὐκολίας, καὶ ζητεῖ τὸν τρόπον τῆς παραδόξου ταύτης νυμφεύσεως ἢ κυήσεως. Πῶς ἔσταί μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γιγνώσκω; [Πῶς τοίνυν ἔσταί μοι τοῦτο τὸ θεῖον οὕτω καὶ θαυμαστὸν καὶ ἀπερινόητον, καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνακόλουθον; Τό τε γὰρ ἄνδρά με γνῶναι, καθάπερ Θεῷ καθιερω-

1 Nicet. p. 638: φέρε οὖν ἴδωμεν αὐτῆς καὶ τὴν γλῶσσαν κ. τ. λ. hanc autem periodum postponit sequenti, quae incipit οὔτε τῷ ἀγγέλῳ, ubi inserit γάρ.

---

num quidem multorum, prorsus vero omnium ad finem saeculi, quando *et omnia ipsi subiicientur* a.]

XV. Sed age iam, quod reliquum est, videamus, scilicet sponsae ipsius et verba simul et animum, et quousque sapiens ipsa fuerit, ac virginitatis studiosa. Illa neque omnino fidem Angelo, propter multa veritatis indicia, abnuere, neque rursus in tanto puritatis studio a virginitate desciscere animum induxit; sed media diffidentiam inter ac promptum voluntatis obsequium manet, modumque huius praeter fidem conceptus et partus exquirit. *Quomodo*, inquit b, *erit hoc mihi, quoniam virum non cognosco?* [Videlicet, quomodo opus eiusmodi, non modo tam divinum et admirandum et captum mentis excedens, verum etiam sibi adeo minus cohaerens, in me implebitur? Nam et quod forte virum cognoscere ipsa possim, id contingere omnino nequit, quippe voti religione Deo consecrata sum: quod

a *I. Cor.* XV, 28: Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα . . . *Cum autem subiecta fuerint illi omnia* etc.

b *Luc.* I, 34.

θεῖσαν, τῶν ἀμηχάνων· καὶ τὸ, χωρὶς ἀνδρὸς καὶ συλλαβεῖν καὶ τεκεῖν, τῶν ἀδυνάτων. Τὸ δὲ ἐπεὶ ἀνδρὰ οὐ γινώσκω, εἶπε πάντως μὲν καὶ πρὸς τὸν Ἰωσὴφ ἀναφέρουσα, ὡς μέχρι μνηστείας μόνον εἰδυῖα τοῦ αὐτοῦ γάμου, καὶ ὡς οὐ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τέλους ἄχραντος ἐγνωκυῖα μένειν ἀνδρὸς, οἷα καὶ θεῖον καὶ ἄψαυστον ἀφιέρωμα. Πάντως δὲ κἀκεῖνον βεβαιοῦσα τὸν λόγον, ὃς ἐκ πατέρων εἰς ἡμᾶς ἧκει, ὅτι μὴ τὴν πεῖραν τοῦ γάμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔφεσιν ἡ παρθένος ἠγνόησεν. Οὐκ ἔγνωκα, φησὶν, ἐπιθυμίαν ἀνδρὸς, οὐκ ἔχω θέλημα τῆς σαρκός. Ὃ δὲ καὶ κατὰ πάσης αὐτῇ τῶς γυναικείας ἐξαίρετον φύσεως, ὅτι καὶ ὑπὲρ πάσας αὐτῇ καὶ ἀγκώμιος ἅλως ἀνεπιδέκτου τῆς τοιαύτης κακίας ἡ σωφροσύνη· ὥστε [1].]

Διπλοῦς ὁ λόγος· ἢ γὰρ ὅλως διαπορεῖται περὶ τὴν σύλληψιν,

1 Ex catena Nicetae pag. 639.

---

vero quaepiam concipere ac parere sine viri consortio queat, id ex aequo inter impossibilia reponendum. Porro quod addidit, *quoniam virum non cognosco*, id prorsus etiam ad Iosephum referebat, quippe quae nuptiarum cum ipso iura solum usque ad sponsalia noverat, seque, utpote donarium Deo sacrum ac propterea tangi nefas, a viri consuetudine integram non solum in praesens, sed in perpetuum servare decreverat. Atque ita plane fidem illi quoque traditioni faciebat, quae ad nos devenit a Patribus, Virginem non modo nuptiarum usum, sed ne desiderium quidem eiusdem novisse. Nullum, inquit, viri desiderium novi, nulla mihi carnis voluntas est. Quod quidem vel ex omni femineo sexu singulare illi fuit [a], quoniam et pras omnibus, et ex proposito voluntatis hisce inquinamentis inaccessae, castitas in ea refulsit.]

Exinde duplicem ea verba explicationem habent: vel enim ge-

a. Vide ex Patrum traditione descendere, sanctam Virginem immunem ab ea concupiscentiae lege exstitisse, quae primaevi peccati infelix est consectarium.

ὡς οὐ δυνατὴν ἄνευ ἀνδρὸς, [1] εἴτε καὶ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐπιζητεῖ τῆς συλλήψεως [2], ἐξ οὑτινος ἂν καὶ γένοιτο. Τὸν γὰρ Ἰωσὴφ μνηστῆρα μὲν οἶδα, φησὶν, ἄνδρα δὲ οὐδαμῶς, οὔτ' ἔχουσα, τάχα δ' οὐδ' ἕξουσα. Οὐ γὰρ δὴ δέδοται καὶ τὸ ψαύειν αὐτῷ τῶν ἀψαύστων, οὐδὲ τὸν ἀποκεκλεισμένον κῆπον ἀποσυλᾶν, οὐδὲ τὸν ἐσφραγισμένον [3] βιβλίον ἀποσφραγίζεσθαι.

Σύμφωνα ταῦτα τῶν ἐν ἀποκρύφοις ἱστορουμένων. ὅτι τοσοῦτον ἐξελέγη μόνον ὁ Ἰωσὴφ ἐπ' ὀνόματι τῆς μνηστείας τὴν φυλακὴν αὐτῆς [4] ποιεῖσθαι τῆς παρθενίας, οὐ γὰρ δὴ [5] καὶ τὸ κοινωνῆσαι γάμων αὐτῇ ποτε, μὴ καὶ ἱεροσυλίαν κατακριθῶσιν ἄντικρυς [6], ἀποσυλῶντες τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνάθημα.

XVI. Τί οὖν ὁ νυμφαγωγός τε καὶ νυμφοστόλος; [Ὅρα, πῶς

1 Nicet. ἢ.

2 Nicet. Ibid. mere ὡς τὸν Ἰωσὴφ ἄνδρα οὐκ ἔχουσα κ. τ. λ.

3 Nicet. ibid. brevius prout sequitur: ἀνοίγειν βιβλίον ἢ ἀποσυλᾶν τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνάθημα.

4 Cod. uterq. αὐτοῖς.

5 Coisl. οὐ δὴ γὰρ.

6 Vat. ἀντικρις.

---

uratim incerta (Virgo) haeret de conceptu ipso, ut pote qui sine viri consuetudine haberi nequeat, vel etiam modum conceptus exquirit, undenam scilicet futurus sit. Nam sponsum quidem, inquit, Iosephum novi, at virum nullo modo, quem nec habeo, nec utique habitura sum. Non enim ipsi datum est, ut quae intacta sunt tangat, neque ut hortum conclusum depraedetur, neque ut consignatum librum resignet.

Consona haec sunt cum iis, quae in apocryphis narrantur; Iosephum videlicet in hunc solummodo finem electum fuisse, ut desponsationis nomine virginitatis ipsius custodiam haberet, haud vero sane, ut cum ipsa in connubii quoque consuetudinem aliquando veniret; absit enim, ut in donarium Deo devotum manus iniicientes continuo vel sacrilegii damnarentur.

XVI. Quid itaque ille sponsae adductor, nuptiarumque au-

τῇ παρθένῳ λύει τὴν ἀπορίαν ὁ ἄγγελος καὶ [1] πῶς αὐτῇ διερμενεύει τὸν ἄφθαρτον γάμον, καὶ τὸν ἄφραστον τόκον, [καὶ τὸν ἀκατάληπτον τρόπον [2]] καὶ ἅμα μυσταγωγεῖ τὸ τῆς Τριάδος αὐτῇ μυστήριον· [Οὐ χρεία, φησὶν, ἀνδρός· οὐ γὰρ ὁμοίως ταῖς ἄλλαις τὰ σὰ, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τοῦ υἱοῦ τοῖς υἱοῖς. Οὐ γὰρ ἡ σὴ σύλληψις τῆς παρθενίας ἀφαίρεσις, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον σφραγὶς καὶ συντήρησις. Δέχου οὖν, ὦ παρθένε, τὸ λεχθέν· μὴ ζήτει τὸ σιγηθέν. Τῷ τόκῳ μαρτυρῶ· τῷ τρόπῳ παραχωρῶ. Ἄγγελος γὰρ, οὐ διδάσκαλός σοι τῆς οἰκονομίας ἐλήλυθα· διάκονος καὶ κήρυξ τῆς δεσποτικῆς ἀποστάλην ἐπιδημίας, οὐχ ἑρμηνεὺς, οὐδ' ἐξηγητὴς τοῦ προστάγματος. Πῶς ἔσται τοῦτο, οἶδεν αὐτὸς ὁ παρών· ὅτι πάρεστιν, ἐπίσταμαι· τὸν δὲ τρόπον λέγειν, οὐ δύναμαι. [3]]

Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, (καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπι-

1 Nicet. pag. 639, omissis praecedentibus, ἀλλ' ὅρα κ. τ. λ.
2 Ex cat. Nicetae ibid.
3 Ex Nicetae catena pag. 639.

---

spex Angelus? [Vide, quomodo a Virgine dubitationes abigat, et] quomodo incontaminatas ipsi nuptias, ineffabilemque partum [et incomprehensibilem eiusdem rationem] quasi interpres exponat, ac mysterium simul Trinitatis eam edoceat. [Nihil, inquit, opus est viro; neque enim tua cum aliis mulieribus, sicuti nec quae sunt filii tui, cum aliis filiis quicquam commune habent. Conceptio tua haud sane virginitatis est funus, sed e converso obsignatio potius et custodia. Tene igitur, o Virgo, quod tibi revelatum; quod silentio est obvolutum, ne quaeras. De partu fidem facio; de modo dicere mitto. Nuntius enim tibi dispensationis, non magister veni; minister et praeco dominici adventus missus sum, non interpres, neque explanator mandati. Quomodo futurum id sit, novit ipse qui adest: nam adesse eum, perspectum habeo; at modum edicere, mihi non suppetit.]

Spiritus Sanctus superveniet in te, (*et virtus altissimi obumbra-*

σκιάσει σοι [1]). [Οὐ γὰρ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἁγίου πνεύματος ἡ ἐπέλευσις, καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ ὑψίστου δυνάμεως ἡ ἐπισκίασις [2]. Τὸ μὲν οὖν πνεῦμα, φησὶν, ἐπελεύσεται [3]] προσδοπαιοῦν τῷ υἱῷ τὴν εἴσοδον καὶ προενεστιοῦν καὶ προκαθαῖρον αὐτῷ τὸν θάλαμον, μᾶλλον δὲ καὶ προκαλλωπίζον [4], εἰ καὶ προκεκάθαρται καὶ προκεκαλλώπισται.

Καὶ δύναμις ὑψίστου [5] ἐπισκιάσει σοι [6]· τοῦτο, καὶ ὁ υἱὸς ἅμα καὶ ὁ πατήρ· ὁ μὲν, ἡ δύναμις, ὁ υἱός· ὁ δὲ, οἷπερ ἡ δύναμις, ὁ πατήρ. Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία.

Καὶ ἐπισκιάσει σοι· σκιάσει μὲν τὸ πνεῦμα, ἐπισκιάσει δὲ ὁ υἱὸς, καθάπερ ἐσκιαγραφημένοις τισὶν ἤδη παρὰ τοῦ πνεύματος τοῖς χαρίσμασιν [7] ἐπιβάλλων [8] καὶ αὐτὰ τὰ χρώματα, αὐτὰ [9] δὲ ἑαυτοῦ

1 Supplenda censui haec Lucae verba; contextus enim postulare videtur, ut integer Lucae textus hoc loco proponatur, per partes dein exegesi explanandus.

2 Ex cat. Nicetae pag. 639.

3 Ex eadem catena pag. 640.

4 Nicet. προκαλλωπίζον.

5 Nicet. addit ὁ υἱός.

6 Nicet. seqq. omittit usque ad verba καθάπερ ἐσκιαγραφημένοις.

7 Nicet. τύποις.

8 Nicet. addit δι' ἑαυτου.

9 Nicet. brevius εἴτουν τὰ πατρικὰ γνωρίσματα.

---

ut tibi a). [Non enim viri, sed Spiritus Sancti erit adventus, et ipsius virtutis Altissimi obumbratio. Spiritus, ergo inquit, superveniet], qui Filio viam ingressumque praeparet, ac prior in te sistat, tum thalamum illi praemundet, seu potius iam antea mundatum et exornatum splendidiori adhuc decore exornet.

Et virtus Altissimi obumbrabit tibi; idest et Filius simul et Pater: Filius est enim, qui virtus appellatur; Pater vero, cuius ille virtus dicitur. Nam b *Christus Dei virtus est et Dei sapientia.*

Et *obumbrabit tibi:* obumbrabit te quidem Spiritus Sanctus, sed obumbrabit et Filius, gratiae donis iam a Spiritu quodammodo adumbratis etiam suos (per se) adiiciens colores, ipsas uti-

a *Luc.* I, 35.

b *I, Cor.* I, 24.

πάντα τὰ πατρικὰ γνώρισματα· ἢ καὶ τὴν ἀθέατον αὐτοῦ, φησὶ [1], μορφὴν ἐν σοὶ καὶ σκιωδῶς περιγράψει, καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ἐν σοὶ μορφωθήσεται· ἢ καὶ ἡ [2] τοῦ πατρὸς αὐτὴ σφραγὶς [3], τὸ ἀπαύγασμα, τὸ ἀποσκίασμα, κἂν σοὶ διασημανθήσεται, πάσας ὁμοῦ τὰς πατρικὰς ἐνεργείας, εἶταν σκιὰς καὶ τοὺς χαρακτῆρας ἐν ἑαυτῷ περιφέρων, [καὶ σὸς υἱὸς, ὁ καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς υἱὸς, γινόμενος καὶ καλούμενος [4].]

XVII. Ἀλλὰ σκόπει μοι τὴν ἀκρίβειαν. Τοῦ μὲν πνεύματος, φησὶν, ἡ ἐπέλευσις, μόνη ἡ κατὰ σχέσιν ἔλλαμψις· ἡ δὲ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπισκίασις, ἤγουν ἡ κατ' οὐσίαν οἴκησις, ἢ καὶ ἡ τῆς σαρκὸς ἀνάληψις. Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ. Οὐ δὲ τὴν καθ' ὑπόστασιν μόνον ἕνωσιν [5], καὶ διὰ τὴν κατὰ χάριν θέωσιν

1 Nicet. abest φησί.
2 Nicet. pro ἡ habet αὐτή.
3 Nicet. mere ἐν σοὶ διασημανθήσεται.
4 Ex caten. Nicet pag. 640.
5 Nicet. ἕνωσιν μόνον: dein reliqua omittit usque ad καὶ αὐτός.

---

que a Patre acceptas sui ipsius proprietates omnes; seu etiam, inquit, invisibilem suam formam in te quadam velut umbra circumscribet, nostram scilicet formam in te assumet; seu etiam, ipsum Patris signaculum, splendor [a], adumbratio etiam in te manifestabitur, omnes pariter paternas virtutes, seu umbras atque lineamenta in seipso circumferens, [et filius tuus existens et vocatus, qui etiam Dei ac Patris est filius.]

XVII. Verum inspice, quaeso, accuratum sermonem. Sancti Spiritus, inquit, adventus illuminationem tantummodo dicit per habitum; adventus vero Filii est praeterea obumbratio, videlicet inhabitatio secundum substantiam, seu ipsa etiam carnis assumptio. *Ideoque et quod nascitur sanctum, vocabitur filius Dei* [b]. Tum filius Dei tum filius hominis ipse et est et vocatur, non

a Hebr. I, 3.
b Luc. I, 35.

ὁ αὐτὸς καὶ υἱὸς Θεοῦ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου καὶ ὢν καὶ καλούμενος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων ἀντίπτωσιν [1]· ὡς τοῦ μὲν ἀνθρώπου πολλάκις τὸ τοῦ φύσει Θεοῦ, τοῦ δὲ Θεοῦ τὸ τοῦ φύσει καλουμένου πάλιν [2] ἀνθρώπου διὰ τὴν ἄκραν ἕνωσίν τε καὶ περιχώρησιν [3].

XVIII. [Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπε, τὸ γεννώμενον ὑπὸ σοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς, τὸ γεννώμενον; Ὅτι οἶδεν, οὐκ ἀπὸ γυναικὸς, ἀλλ' ἀπὸ ἀνδρὸς κυρίως καὶ πρώτως τὴν γέννησιν. Καὶ γεννᾷ μὲν ὁ πατὴρ, ἡ δὲ μήτηρ ἐκδεχομένη, τελεσφορεῖ καὶ προάγει τὴν γέννησιν· Ἵν' οὖν μήτε ἀπὸ ταύτης ὅλον, μήτε δὲ καὶ ἀπὸ πατρὸς, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ δείξῃ τὸ γέννημα, καὶ γεννῶν ὁμοῦ καὶ γεννώμενον, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν [4].]

1 Nicet. μετάπτωσιν.
2 Nicet. abest πάλιν.
3 περιχώρησιν cum Niceta, nam codd. Coisl. et Vat. ἀντιπεριχώρησιν.
4 Ex Nicet. pag. 641.

---

solum propter unionem secundum hypostasim ac per deificationem secundum gratiam, sed etiam propter idiomatum communicationem; adeo ut et homini persaepe tribuantur, quae natura sua sunt Dei propria, et vicissim Deo, quae suapte natura sunt propria hominis, videlicet et propter arctissimam unionem et propter circuminsessionem.

XVIII. [Carnam vero (Angelus) non dixit, *quod generatur ex te*, sed simpliciter, *quod generatur* [a]? Quia noverat, non muliris, sed proprie ac primario viri esse generationem. Et sane patris est generare; matris vero, cum receperit, generationem ad finem perducere, atque in lucem edere. Itaque ut ostenderet, prolem illam, generantem simul et genitam, non ipsi (Virgini) ex integro, neque etiam patri cuipiam, sed sibimetipsi liberi ut generaretur, propterea sic locutus est.]

a Luc. 1, 35. Vulgatus habet: *Quod nascetur ex te;* graecus textus. τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ. Ratio vero, cur a Vulgato discedens illud τὸ γεννώμενον reddiderim *quod generatur*, potius quam *quod nascitur*, orationis contextum consideranti facile patebit.

[Πίστις, φησὶ, τῶνδε τῶν εὐαγγελίων, ἕτερα εὐαγγέλια προσεμφερῆ καὶ ὑπερφυῆ, δι' ἐμοῦ καὶ γινωσκόμενα καὶ γενόμενα. Τούτων δέ σοι παρὰ πολλῶν ἀπόδειξις, ἀπὸ [1] τοῦ ὀνόματος, ἀπὸ τῆς συγγενείας, ἀπὸ τοῦ πράγματος, ἀπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θαύματος. Ἰδοὺ γὰρ Ελισάβετ, ἡ συγγενής σου, συνέλαβεν ἐν γήρει, ἡ καλουμένη στείρα· τοσοῦτον εἰς ἕξιν ἦκε τῆς ἀπαιδίας, ὥστε καὶ εἰς κλῆσιν αὐτῇ γνώρισμα εἶναι τὸ ἀτύχημα· καὶ δὴ πλέον, ὅτι οὐδὲν ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ [2].]

XIX. [Ὅρα μοι κἀνταῦθα τῆς παρθένου τὸ ἦθος, καὶ ὅσην ἔσχεν ἐν νεαρᾷ κομιδῇ τῷ σώματι καὶ φρονήματος ὁμοῦ καὶ πνεύματος τελειότητα. Ἕως μὲν γὰρ ἀνδρὸς ὑπόληψις ἦν, τὴν σύλληψιν οὐκ ἐδέχετο. Ἀλλὰ κἂν ἀρχάγγελος ᾖς, φησὶ, κἂν ὑπερφυῆ μοί τινα καὶ οὐράνια κομίζῃς τὰ εὐαγγέλια, ἀλλ' ἐμὲ καὶ ἀνδρὶ συ-

1 Nicet. in editis ὑπό.
2 Ex Nicet. pag. 641.

[Fidem, inquit (Angelus), faustis hisce nuntiis alia faciant nuntia, hisce similia et miraculo stupenda, quae per me et manifestantur et executioni demandantur. Horum autem probationem multiplici ex capite praesto habes, in nomine, in cognatione, in re ipsa, in tempore, in ipso demum prodigio: Ecce enim *b Elisabet, cognata tua, concepit in senectute, quae vocatur sterilis* (eo usque enim indomitae sterilitatis devenerat) ut infortunium cederet ei in nomen, quo denotaretur), et, quod etiam maius est, *quia nihil impossibile apud Deum c.*]

XIX. [Et hic quidem perpende, quaeso, Virginis mores, et quantam in iuvenili admodum corpore et mentis et spiritus perfectionem gereret. Quamdiu enim suberat viri suspicio, in conceptionem nullatenus consensit. Sed licet, inquit, tu sis Archangelus, licet superna quaedam mihi et caelestia nuntia deferas,

a Luc. I, 36.
b Luc. I, 37.

λεῖν καὶ συλλαβεῖν καὶ τεκεῖν, ἀμήχανον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὴν ουσίαν, καὶ τὴν ἐνοίκησιν, τὴν μὲν τοῦ πνεύματος, τὴν δὲ τοῦ προσευηγγελίσθη, πείθεται μὲν καὶ πιστεύει· μηδὲν γὰρ ἀδύνατον εἶναι Θεῷ· φυσᾶται δὲ καὶ ἐπαίρεται οὐδὲ εὖτως, ἀλλὰ πίπτει μᾶλλον καὶ ὑποστέλλεται· καὶ δούλην μὲν ἑαυτὴν οὐκ ἄζεται μόνον, ἀλλὰ καὶ, ὡς εἰκός, ἑτοίμην εἶναι λέγει πρὸς τὸ ρημα· ὡς δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ὄν, οὐ δέχεται μᾶλλον ἢ ἐπεύται τὸ ἐπάγγελμα. [1]]

λλος μὲν οὖν ἄλλό τι τῶν περὶ ταύτην [2] τὴν μυσταγωγίαν νείτω, καὶ θαυμαζέτω [3] τῆς κόρης, ὁ μὲν τὴν ἀσφάλειαν, ὁ τὴν εὐπείθειαν· ὁ μὲν, ὅτι μὴ συνηρπάγη λαμπραῖς οὕτω καὶ λαις καὶ παρὰ [4] λαμπροῦ καὶ μεγάλου τοῦ ἀρχαγγέλου [5] ταῖς σχέσεσιν· ὁ δ' ὅτι μὴ πέρα τοῦ μετρίου δυσπειθῶς ἐχρήσατο

1 Ex Nicet. pag. 642.
2 Nicet. pag. 643. abest ταύτην.
3 Nicet. abest καὶ θαυμαζέτω.
4 Coisl. περί.
5 Nicet. abest τοῦ ἀρχαγγέλου.

---

nim ut cum viro ipsa congrediar, concipiamque ac pariam, impossibile. At postquam commonita est tum de Sancti Spis adventu, tum de Dei filio in ipsa inhabitaturo, acquiescit quidem et credit; nihil enim Deo impossibile esse; neque su inflatur propterea, atque extollitur, sed deprimitur po-, seseque demittit: et non modo ancillam se appellat, ve-, ut consentaneum est, paratam quoque se esse ad mini-ium affirmat: verumtamen cum propositum munus se ipsa altius, non tam illud assumit, quam se ei famulaturam esse icetur.]

lii itaque alia ex iis, quae ad hoc mysterium pertinent, ceanda assumant; et Virginis demirentur alius quidem pruiam, alius vero obsequium; alius, quod splendidis adeo ntibusque fulgentis ac magni Archangeli promissionibus canon fuerit; alius, quod non plus aequo a fide temperando

ταῖς ἐναντιώσεσιν [1]· ἀλλ' ἐπίσης ἐξέφυγε καὶ τῆς προγονικῆς ἀκά-
της, τῆς Εὔας φημὶ, τὴν εὐήθειαν, καὶ τῆς συγγενικῆς ἀπιστίας
τοῦ Ζαχαρίου πρὸ μικροῦ τὴν ἀπείθειαν.

Ἐμοὶ δὲ καὶ τὸ ὕψος τῆς ταπεινοφροσύνης [2] οὐχ ἧττον ἄν
θαυμαστὸν, ἀλλ', εἴπέρ τι καὶ τῶν ἄλλων ἐκπληκτικώτατον [3], ἂν
ἦν τάχα καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὑψώθη, καὶ πρὸς ὑπουργίαν ἀφιερώθη
τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν μέχρι καὶ σώματος [4] καὶ θανάτου, θα-

1 Nicet. in editis, forte mendo typographico, ἐνατιώσεσιν.

2 Nicod. addit, τῆς παρθένου.

3 Nicet. mendose in editis, ἐκπλεκτικώτατον.

4 Nicet. seqq. omittit usque ad voc. κεχαριτωμένη: quae tamen cum legantur etiam apud Nicodemum, patet exinde, non habenda ceu alterius manus additamenta, si quae forte apud Nicetam, easdem homiliae particulas exscribentem, nonnulla desiderentur.

---

sese renitentem exhibuerit; sed perinde et a seductae progenitricis, Evae inquam, imprudenti simplicitate, et a nupera increduli cognati Zachariae diffidentia caverit.

At mihi haud miranda minus, imo vero etiam maximo prae reliquis (siquidem in Virgine aliud prae alio mirandum sit [a]) stupore digna videtur humilitatis profunditas, propter quam ad sublimem adeo altitudinem facile evecta est, et sacrata divinitus fuit tremendo illius ministerio, qui [b] *humiliavit semet ipsum usque ad* (assumendum) corpus, et ad *mortem*, *mortis*

a Sententia sane dignissima est, quam prae oculis numquam non habeat quisquis de sanctae Virginis praerogativis absque erroris periculo diiudicare cupit. *Mira omnia fuerunt, quae ad Mariam pertinent, ac mira adeo, ut iure nescias, quid stupere in ipsa magis debeas.* At vero patiturne haec sibi perpetuo constans miraculorum series, ut in ipsis eiusdem initiis communi ceterorum misero aeque et abiectissimo fato obvoluta divina Virgo appareat? Essetne dubitandi locus, an aliquid sit in Virgine quod prae aliis praerogativis minus stupendum videri possit?

b *Philip.* II, 8.

πεν δὲ σταυροῦ. Τί γάρ φησιν [1]; Οὕτω [2] τοῦ ἀρχαγγέλου καὶ σχημάτων καὶ ῥημάτων [3] τυχοῦσα, καὶ κεχαριτωμένη καὶ νύμφη ἀκούσα τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς λεγομένοις πιστεύσασα, δούλην ἑαυτὴν ὡς καλεῖ· καὶ τὴν ἐπαγγελίαν δέχεται μὲν καὶ συγκατατίθεται· δὲ μὴ κατ' αὐτὴν, ἀλλὰ κρείττονα καὶ προσδοκίας οὖσαν, ἐπεύται· ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Ταῦτά [4] , κἀκεῖνος [5] ἀπῆλθεν εὐθὺς ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος, [οὐ μόνον ἀπαρας ὅπερ ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ ὑπερθαυμάσας τοῦ παρθενικοῦ κάλλους ν ὡραιότητα, καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν ὑπερβολὴν, καὶ μηδὲν ἐπὶ πλέον ανίσαι θελήσας, ἀλλὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως ἐκείνης δεξάμος. [6]]

1 Nicod. abest τί γάρ φησιν.

2 Nicod. οὕτω γάρ.

3 Cod. Vat. supra lin. σχήματα . . ῥήματα: Nicod. σχήματι . . ῥήματι.

4 Nicod. ταύτῃ.

5 Nicet. καὶ ἄπεισιν εὐθύς κ. τ. λ.

6 Haec ex catena Nicetae prorsus iis praeferenda duxi, quae cod. vat. habet: ἐκπλαγεὶς τῆς ἀρετῆς τὴν ὑπερβολήν, καὶ μηδὲν ἐπὶ πλέον βασανίσας τοῦ παρθενικοῦ κάλλους τὴν ὡραιότητα: quae quidem neque sibi satis haerentem sententiam exhibere videntur.

---

tum crucis. Quid enim ipsa fatur? Archangeli tum adspectu m alloquio ad hunc modum dignata, et tum gratiâ plena tum i sponsa appellata, pro verissimis insuper illa, quae dicentur, plane habens, ancillam tamen semetipsam vocat; et , quae sibi proponuntur, acquiescit illa quidem, et consenm praebet; tamen veluti quae meritis suis celsiora sint, sed praeter omnem exspectationem fiant, ad ea mere officium fa- lae pollicetur *a*: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum ver- m tuum*. Sic ipsa quidem; et statim discessit ab ea Angelus solum munere, quod sibi cordi erat, feliciter perfunctus, insuper stupore perculsus prae virgineae pulchritudinis ve- tate, praeque virtutis eminentia, nihilque ulterius habens, d sciscitaretur, sed iam assensus illius confessionem assecutus.

a *Luc.* I, 38.

XX. Εὔδρομά μοι τὰ μέχρι τούτων· τὰ δ' ἐντεῦθεν εὔστομα κείσθω, ὡς οὐκ ἄῤῥητα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄληπτα, καὶ χρόνῳ μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τρόπῳ τῆς ἄνω καὶ πρώτης γεννήσεως ἢ μόνης, λεπόμενα. Καὶ τάχα ὥσπερ ἀνδρὸς ἄχραντον, οὕτω καὶ λόγων ἀμίθεκτον, ὁ τεχθεὶς λόγος τὴν σύλληψιν διεφύλαξεν, ἄσπορον μὲν πιστευθῆναι θελήσας, ἄπορον δὲ ταύτην ἑρμηνευθῆναι διατηρήσας.

Ἐκεῖνο δ' οὐκ ἄπορον, ἀλλὰ καὶ λίαν εὔπορον καὶ τῆς ἀμεριστου Τριάδος ἀμέριστον [1]· ὡς ὅτι σαρκοῦται μὲν [2], οὐκ ἄλλός τις τῆς Τριάδος, ἀλλ' ὁ υἱὸς, ἵνα καὶ πάλιν ὡς [3] υἱὸς μείνῃ, μὴ μετατιθεμένης τῆς ἰδιότητος· ἢ καὶ πάλιν δημιουργὸς, καθάπερ κτίσας τὸ πρότερον, οὕτω καὶ ἀνακαινίσας τὸ δεύτερον· ἀλλὰ καὶ υἱοὶ γινώμεθα δι' υἱοῦ διὰ τοῦ φύσει, θέσει προσοικειούμενοι, καὶ δι' αὐ-

1 Nicet. haec omnia sic paucis: Ἡμῖν δὲ οὐκ ἄπορον καὶ τούτου τὴν αἰτίαν εἰπεῖν.

2 Nicet. mere σαρκοῦται γάρ.

3 Nicet. abest ὡς.

XX. Plana mihi huc usque omnia; at quae dein succedunt silentio praestat transmittere, quippe quae non modo verbis nullatenus enarrari, sed ne cogitatione quidem attingi possint; quaeque a caelesti illa ac prima, alioquin singularissima, generatione, etsi ratione temporis deficiant, at non deficiunt rationis modi. Et, ut facile patet, Verbum, nasci dignatus, conceptionem suam quemadmodum a viri opera puram, ita ratiocinationibus imperviam custodivit, volens nempe, ut factam sine semine fides eam crederet, et eamdem omni investigationi servans inaccessam.

Illud tamen haud captu difficile, quinimmo facile est et obvium, atque individuae Trinitati prorsus necessario conveniens, quod non alia quaepiam Trinitatis persona, sed Filius carnem induat, ut et denuo, non mutata personali proprietate, tamquam filius persistat; vel etiam ut naturae artifex quemadmodum prius creavit, ita nunc opificium suum secundo renovet; quin etiam ut filii per filium efficiamur, per eum nimirum, qui filius est naturâ, adsciscamur in filios adoptionis, perque

τῷ [1] τεῦ κληρονόμου πρὸς [2] τὴν συγκληρονομίαν παρακαλούμεθα.

Καὶ [3] ὅτι ἐνοῦται μὲν τῇ σαρκὶ πᾶσα καὶ τελείως ἡ Θεότης, ἀσυγχύτως· μόνος δὲ ὁ υἱὸς, ὑποστατικῶς [4]. Εἴπερ καὶ ὁλικῶς μὲν ἐν τῷ πατρὶ ἡ Θεότης, ὁλικῶς δὲ τῷ υἱῷ, ὁλικῶς δὲ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι· καὶ οὕτως ὅλη μὲν ἡ τῆς Θεότητος φύσις ὅλῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ κραθεῖσα φύσει, τὸν θεάνθρωπον ἀπετέλεσεν. Οὐ μὴν ὥσπερ ὅλῃ τῇ φύσει τὴν φύσιν ὅλην, οὕτω καὶ τὰς ὑποστάσεις ὅλας ὅλαις ταῖς ἀνθρωπίναις ἑνωθῆναι λέγειν ἐκβιασθησόμεθα· ἄπαγε, οὐδὲ διανοηθησόμεθα [5]. Ἀλλ' ὅλην [6] μὲν ὅλῃ τῇ ἀνθρωπότητι τὴν θεότητα, ὡς πρὸς τὰς φύσεις, μόνον δὲ τὸν υἱὸν μόνῃ τῇ τοῦ υἱοῦ

1 Nicet. abest αὐτοῦ.

2 Nicet. καὶ πρός.

3 Nicet. πᾶσα μὲν οὖν ἑνοῦται τῇ σαρκὶ καὶ, κ. τ. λ.

4 Nicet. hinc ad verba καὶ οὕτως, sic paucis: εἴπερ ὁλικῶς ἐν τοῖς τρισὶν ἡ Θεότης.

5 Nicet. abest οὐδὲ διανοηθησόμεθα.

6 Cod. Vat. ὅλη.

---

eum, qui heres est naturalis, in communionem hereditatis vocemur.

Illud praeterea exploratum est, totam quidem divinitatem perfecte ac substantialiter, solum tamen Filium hypostatice, carni coniungi. Siquidem, ut fide tenemus, divinitas est integra in Patre, integra in Filio, integra et in Spiritu Sancto; et sic profecto tota natura divinitatis, toti humanae coniuncta naturae, perfectum Deum-hominem constituit. Neque tamen eo adducemur ut temere dicamus, quemadmodum totam naturam naturae toti, sic etiam personas omnes (divinas) humanis omnibus unitas fuisse. Absit, ac ne leviter quidem id mentem subeat. Sed profiteamur, integram humanitati integrae divinitatem, quoad naturas quidem attinet, unitam esse: quoad hypostases vero,

κεκρᾶσθαι σαρκὶ, ὡς πρὸς τὰς ὑποστάσεις ὁμολογήσωμεν [1]. Οὐ μὴν οὐδὲ πάλιν ὥσπερ ὑποστατικῶς ὁ υἱὸς μόνος, οὕτω καὶ ἐνεργητικῶς, ἀλλ' εὐδοκίᾳ μὲν τοῦ πατρὸς, συνεργίᾳ δὲ τοῦ πνεύματος τὴν πρόληψιν ἀπεργάζεται, καὶ οὕτω μοι [2] πάλιν ἡ τριὰς ἑνουμένη γνωρίζεται, καὶ ὁ εἷς Θεὸς πρὶν διαιρεθῆναι συνάγεται.

XXI. Κἀκεῖνο δὲ τῶν ἀναγκαιοτάτων [3] εἰδέναι, ὅτι καὶ τῶν τῆς οἰκονομίας [4] οἶομαι συνεκτικωτάτων, ὅτι μηδ' ὅσον οὖν πρῶτον σαὼξ, μηδὲ ἄνθρωπος, εἶτα Θεοῦ λόγου σαὼξ ἢ καὶ ἄνθρωπος, ἵνα οὕτω προϋποστάσας καὶ ἄμφω τὰς φύσεις ὁμολογήσαντες, εἰς ἁπλῆν κατενεχθῶμεν ὑπόστασιν ἐκ τῆς διπλῆς καὶ ἰδίᾳ [5] προϋποστάσης ἑκατέρᾳ φύσεως· ἀλλ' ἅμα μὲν τῷ λόγῳ ἡ σαὼξ, ἅμα δὲ [6] τῇ σαρκὶ ὁ λόγος, καὶ ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ, εἰ καὶ πρότερον, ὡς λόγος τε καὶ

1 Nicod. ὁμολογήσομεν: sic et Nicetas.
2 Niceť. omitt. μοι
3 Nicet. ἀναγκαῖον.
4 Nicet. simplicius καὶ τῆς οἰκονομίας ἐστὶ συνεκτικώτατον.
5 Nicet. pag. 643 ἰδίᾳ.
6 Nicet. Pro ἅμα δὲ habet καί, et dein pro seq. καὶ legit ἅμα δὲ καί

---

solum Filium soli suimet ipsius carni coniunctum fuisse. At rursus non sicut hypostatice carnem assumit solus Filius, ita etiam in efficienda assumptione agit ipse solus, sed et cum beneplacito Patris, et cooperatione Spiritus; et sic mihi rursus in sua unitate Trinitas dignoscitur, et unus exsistens Deus, non divisim, sed coniunctim operatur.

XXI. Praeterea inter ea, quae scitu maxime necessaria sunt, ac mysterii incarnationis quasi summam constituunt, illud etiam reponendum censeo, ne minimum quidem temporis prius carnem seu hominem exstitisse, postea vero Dei Verbi carnem seu etiam hominem evasisse, adeo ut dum hac ratione praeexsistentem utramque pariter naturam profitemur, ex duplici et seorsim praeexsistente singulatim natura, ad profitendam duplicem personam prolabamur; sed caro simul exstitit cum Verbo, et simul cum carne Verbum, et Deus cum homine, quamvis tam-

θεός· ὑπόστασις δὲ τὸ προὸν τῷ νῦν, ἡ θεότης τῇ ἀνθρωπότητι. Περὶ γὰρ τὸ ὂν τὸ γινόμενον [1], κινεῖ μὲν γὰρ ὁ λόγος τὴν φύσιν· κινεῖ δὲ δημιουργικῶς, ἀλλ' οὐ σπερμαντικῶς [2], ὥς τις ἔφη καὶ [3] τῶν πρὸ ἡμῶν· συνίσταται δὲ καὶ περὶ τὸν λόγον [4] ἡ φύσις, ὅλη πρὸς ὅλον, αἰσθητή τε καὶ λογικὴ, παθητή τε καὶ νοερά· καὶ οὕτω προῆλθεν ὑπόστασις, σύνθετος μὲν, οὐ διπλῆ δέ· καὶ φύσις διπλῆ μὲν, οὐ σύνθετος δέ· ἄφυρτα γὰρ καὶ [5] ἑκάτερα. Τί γὰρ καὶ ἔσται Χριστὸς, εἰ μήτε καθαρῶς ἄνθρωπος ἔσται, μήτε καθαρῶς ἔσται Θεὸς, ἀλλ' ἵν' ἀμφότερα συμπεφυρκὼς ᾖ, καὶ ἀμφοτέρων ἐκτὸς ᾖ; τί δὲ καὶ ὅλως ἐθελήσει καὶ δράσει, μήτ' ἀνθρωπίνως, μήτε θείως, ἀλλ' ἄλλον [6]

1 Coisl. κινούμενον.
2 Ita uterq. cod. Vat. et Coisl. a σπερμαίνω.
3 Nicet. abest καί.
4 Nicet. τὸν λόγων: Vat. autem τῶν λόγον.
5 Nicet. abest καί.
6 Coisl. ἄλον.

---

quam Verbum et Deus praeexstiterit; hypostasis enim praeexsistit ei, quod nunc fit, divinitas scilicet humanitati. Etenim ut nova haec exsurgat creatura, ciet profecto Verbum naturam, quamquam non per sationis, sed per plasmationis opus eam iciat, prout inquit etiam quidam eorum, qui ante nos fuerunt; onsistit autem in Verbo natura, tota toti copulata, et ea quiem sensibilis iuxta ac rationalis, passibilis ac spiritualis: atque a demum persona prodiit composita illa sane sed non duplex, e converso natura quidem duplex, non autem composita, nippe illarum utraque inconfusa manet. Et sane, quid erit ndem Christus, si omnino neque Deus sit, neque omnino homo, d quidpiam sit ex utroque commixtum, nihilque cum alteruna natura commune habeat? Insuper ecqua tandem ei voluntas ut operatio [a], si neque humano neque divino, sed alio quo-

a Coniici ex his potest, Iohannem Geometram post exortam monotheitarum haeresim floruisse. Palam est enim, Eutychiani erroris partem, ae in monotheliticam desiit haeresim, heic ab eo perstringi.

τινὰ τρόπον σύνθετον ἐθέλων καὶ ὁρῶν; ἢ ταῦτα μὲν ἔσται τὰ μυθώδη τῶν ζώων, εἴγε κἀκεῖνα ἔσται, καὶ μὴ ἐν ἐπινοίαις μόνον, καθάπερ ἀκούομεν καὶ πιστεύομεν.

XXII. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἑτέρου λόγου τε καὶ καιροῦ, καὶ οὐ τῶν χαριστηρίων μᾶλλον, ἢ ἐναγωνίων. Νυνὶ δὲ βούλομαι μὲν ἅμα πολλὰ θαυμάζειν, καὶ χαίρειν, καὶ φρίττειν, ἤδη δὲ καὶ τοὺς χαριστηρίους προσάγειν. Οὐκ ἔχω δ' οὕτινος ἂν καὶ μᾶλλον γένωμαι, τοῦ θαύματος ἢ τῆς φρίκης, τῆς χαρᾶς ἢ τῆς εὐχαριστίας· καὶ τοῦ θαύματος [1] ὁποτέρου μᾶλλον τοῦ μέρους, ὅπως ὁ Θεὸς ἄνθρωπος, ἢ ὅπως ὁ ἄνθρωπος γίνεται Θεός· καὶ ὅπως καὶ ὁ Θεὸς ὅλος καὶ ὁ υἱὸς μόνος, ἢ ὅπως καὶ ὅλος ἐν τῷ κόλπῳ τῷ πατρικῷ, καὶ ὅλος [2] ἐν τῇ νηδύϊ τῇ μητρικῇ· καὶ ὅπως ὁ λόγος ἐκ λόγου παχύνεται, ἢ ὅπως τὸ πάχος τῷ λόγῳ συνέρχεται· ἢ ὅπως, ἵνα τὸ τε-

1 Cod. Vat. voces καὶ τοῦ θαύματος iungit cum praecedentibus.
2 Cod. Vat. ὅλως.

---

dam modo permixto et velit et operetur? Nempe comparanda haec iis erunt, quae in fabulis de quibusdam animantibus narrantur, si tamen et ista vera sint, et non mere conficta, quemadmodum audimus et credimus.

XXII. Verum ista et ad alium potius sermonem et ad aliud spectant tempus, non vero ad gratiarum actionis potius quam certaminis solemnitatem. Hoc mihi nunc propositum est, ut et simul vehementer admirer, et gaudeam, et sancto terrore percellar atque adeo grati quoque animi oblationem adiiciam. Quamquam plane nescio, cuinam amplius affectui indulgeam, admirationis ne an sacri horroris, num gaudii, an gratulationis, ac rursus quamnam (mysterii) partem magis stupeam, an quo pacto Deus evadat homo, an quomodo homo fiat Deus; ac quomodo totus Deus et simul solus Filius naturam humanam induat; vel quomodo Filius et totus in sinu Patris, et totus sit in utero matris; et quomodo Verbum vere dimensionem corpoream acquirat, aut quomodo massa Verbo convenire queat, vel, ut finem

λυταῖσν εἶπω, παρθένος γεννᾷ, ἡ παρθένος τὴν σύλληψιν δέχεται, καὶ μετὰ τὴν σύλληψιν παρθένος διαφυλάττεται.

Πόσα μοι καὶ πηλίκα τούτου τοῦ μυστηρίου τὰ θαύματα, καὶ ὁμοίως ἄφραστα καὶ ὁμοίως ἄγνωστα: Πάντα μὲν γὰρ, ὅσα ἐγὼ, δι' ἐμὲ γίνεται Θεὸς ὕστερον [1]· οὐ μόνον ὁ ἀόρατος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀκρινόητος ὁρατός· ὁ ἀόριστος ὁριστὸς, ὁ ἀπεριόριστος περιγραπτὸς, ὁ ἄυλος ὑλικὸς, ὁ ἀναφὴς ἁπτὸς, ὁ ἀπαθὴς παθητὸς, ὁ ὑπερούσιος, ὁ ὑπέρχρονος, ὁ ἀθάνατος, κτιστός, ἐφήμερος καὶ θνητός. Οὔπω δὲ καὶ ὁ ἀνερμήνευτος ἑρμηνευτὸς, οὐδὲ καὶ [2] ὁ ἀκατάληπτος, εἰ καὶ τῇ σαρκὶ ληπτὸς, καταληπτὸς τῷ θαύματι τῆς σαρκώσεως. Ἀλλ', εἰ δεῖ τι καὶ τολμηρότερον εἰπεῖν, ἀκαταληπτότερος, ὅσῳ τῇ πρὸς [3] τῆς φύσεως ἀκαταληψίᾳ καὶ τὴν ἐκ τῆς προσλήψεως προσε-

1 Nicod. pag. 685 abest ὕστερον: Coisl. ὕστερος.
2 Nicod. pro καὶ habet γέ.
3 Nicod. articulo τῇ praeponit πρός.

---

faciam, quo pacto virgo gignat, vel virgo conceptionis capax sit, et post conceptum virgo servetur.

Quot et quam sublimia in hoc mysterio mihi elucent miracula, quanta sermonis iuxta ac mentis meae vim superantia! Quidquid enim ipse sum, hoc ipsum Deus novissime propter me nascitur; qui nedum invisibilis oculis, sed ne mente quidem comprehensibilis est, hic fit visibilis; infinitus evadit finitus, incircumscriptus circumscribitur, materiam induit qui nescit materiam, fit palpabilis qui tangi nequit, exsors passionum fit passioni obnoxius, et creatura temporalis ac mortalis apparet qui substantiam omnem, et omne tempus praetergreditur, ac naturâ est immortalis. Neque tamen propter admirandam incarnationem efficitur, ut qui omnem vincebat investigationem, investigationi deinde pateat, neque iterum ut qui incomprehensibilis erat, utut carne comprehensus, comprehendi cogitatione queat. Quin imo, si quid etiam audacius fari licet, longe incomprehensibilior evadit, quatenus incomprehensibilitati, quae

λάβετο· οὐκ [1] ἀνθρωπότητι μίξας θεότητα μόνον, ἀλλὰ καὶ μίξας ἀδιαιρέτως, καὶ κεράσας ἀφύρτως· οὐδὲ κεράσας οὕτω τὰς φύσεις, ἢ μίξας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνεργίας καὶ τὰ θελήματα. Ὁ μὲν οὖν οὐχ ὥσπερ ὑπὸ χρόνου, οὕτω καὶ ὑπὸ λόγου εὐδόκησε τεχθῆναι, καὶ χάρις αὐτῷ τοῦτο· ὅτι καὶ ὑπὲρ λόγον καὶ ἡ χάρις καὶ ὁ τρόπος τῆς χάριτος.

XXIII. Ὁ δὲ λόγος ἤδη καὶ τοῦ περὶ τὴν παρθένον θαύματος ἅψασθαι μὲν ἐρᾷ, προσπελάσαι δὲ ἰλιγγιᾷ.

Πολλὰ μὲν γὰρ καὶ μεγάλα καὶ [2] τὰ κατὰ τὴν παλαιὰν θαύματα· θάλασσά τε διϊσταμένη καὶ πάλιν συναπτομένη· καὶ πέτρα [3] πλημμυρουμένη νάμασι· ποταμοὶ ῥηγνύμενοί τε καὶ ἀναχαιτιζόμενοι·

1 Nic. abest οὐκ.

2 Nicet. pag. 641 abest καί, et paulo post τε: et ut semel dicamus, absunt plerumque repetitae eiusmodi coniunctiones.

3 Nicet. abest καί: Cod. Vat. mendose καὶ πέρα.

---

propria est divinae naturae, eam, quae ex assumptae carnis mysterio proficiscitur, incomprehensibilitatem adiicit: dum videlicet humanitati divinitatem non connectit modo, sed indivisibiliter connectit, et semota quavis confusione permiscet; neque hoc pacto naturas tantummodo permiscet seu connectit, verum etiam operationes et voluntates. Quod itaque non ea ratione ipsi nasci placuerit, ut quemadmodum tempori obnoxius factus est, ita sermone effabilis evaderet, etiam in hoc ipso revelatur gratia: quoniam tum gratia, tum ratio gratiae omnem dicendi facultatem superant.

XXIII. Verum sermo iam et illud portentum exoptat delibare, quod in Virgine suspicimus; sed eo accedere dum nititur, quadam veluti vertigine se laborare persentit.

Et sane multa utique ac magna splendent etiam in veteri foedere prodigia: maris undae hinc inde recedentes, atque iterum in unum confluentes; latices e petra erumpentes et exundantes: fluminum impetus tum interruptus tum retroactus: sol

μὲν [1] ἐπεχόμενος· νεφέλη δὲ καὶ προτρέχουσα, στύλος [2] προερ-
νός τε καὶ ἐπερχόμενος· πηγὴ πικρὰ [3] μέλι ῥέουσα, καὶ ξηρὰ
ς ἄνθεσι βρύουσα· καὶ ἔτι πρὸ τούτων καιομένη τε βάτος
τα, καὶ δροσιζομένη κάμινος ἄσβεστα· καὶ ὕδωρ ὕδασιν εἰσπυ-
νον, καὶ ἵν' ἐῶ τὰ πολλὰ [4], πλάκες δακτύλῳ Θεοῦ γραφόμεναι,
σεὶ ἄμμος πετεινὰ βρεχόμενα [5]· καὶ τὰ τούτων ἀρχαιότερα
ὶ ἐμφανέστερα, καὶ νῦν πάλιν νεώτερα· στεῖραι τίκτουσαι, καὶ
αὶ βλαστάνουσαι, παραλόγως μὲν, οὐκ ἀσπόρως δέ.
λλὰ τί μοι ταῦτα [6], πρὸς τὸ νόμους [7] λυθῆναι λόγου καὶ

Nicet. abest hic μέν: ac paulo post δέ.
Nicet. στύλος πυρός.
Nicet. in edita catena, μικρά, sed mendose, ut videtur.
Nicet. abest totum hoc incisum.
Nicet. hic addit, μάννα καταφερόμενον: sed reliqua usque ad vocem
ι omittit.
Nicet. addit, παρθένε: quae enim sequuntur, Deiparam compellans
r.
Nicet. addit. ἐν σοί.

---

inssus: tum etiam nubes praecurrens, et columna ignis
praecedens, modo subsequens: fons amarus melle dif-
, et arida virga floribus onusta: ac praeterea ante ista
ardens et non combustus; tum fornax inextincta sed rore
ns; et aqua aquis incensa, atque, ut plura praetermittam;
ae Dei digito conscriptae, et volucres instar arenae de-
tes, et manna caelitus dimissum, aliaque his et antiquiora
aeclariora, ac recentiora quoque, quae nunc iterum eve-
, steriles parientes *a*, et effoeta aetate mulieres inopinate,
quam non sine suscepto semine, in utero gestantes!
rum enimvero quid ista mihi, si cum deficientibus (in
ae) tum ratiocinationis nostrae, tum naturae legibus con-

Ad Elisabet Praecursoris matrem haec spectant.

φύσεως; Ἀλλ' οὐχὶ χρόνου τε καὶ πηρώσεως καὶ συλλαβεῖν καὶ τεκεῖν παρθένον [1]; Οὐκ ἄνθος εὐθὲ καρπὸν, ὡς ἡ ῥάβδος, μόνον, οὐδέ τι ῥευστὸν ἢ [2] καὶ ἄψυχον, ὡς ἡ πέτρα τὸ νᾶμα, ἀλλὰ βροτὸν, μᾶλλον δὲ [3] Θεὸν ὁμοῦ καὶ βροτὸν, λογικόν τε καὶ νοερόν [4] καὶ οὐχ ὅσον μὴ φλεχθῆναι, ἀλλὰ καὶ θεωθῆναι [5], μὴ δ' ὑλικῇ, καθάπερ οἱ παῖδες, ἀλλὰ θεοῦ φλογί· μὴ δ' ἀκαρῆ καὶ ἔξωθεν σχοῦσαν τὴν φλόγα, καθάπερ ἡ βάτος, ἀλλ' ἔνδον τε καὶ ἐπὶ τοσοῦτον [6] καὶ μὴ διελθεῖν δοῦναι μόνον, καθὰ καὶ ἡ ἐρυθρὰ πάλαι τῷ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ σάρκα δοῦναι τῷ ἐξ αὐτῆς [7]· μὴ δὲ ἁπλῶς γραφῆναι, καθάπερ αἱ πλάκες θεοῦ δακτύλῳ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν συνου-

1 Nicet. abest παρθένον.
2 Nicet. et Coisl. abest ἢ.
3 Nicet. omittit βροτόν, μᾶλλον δέ.
4 Nicet. omittit, λογικόν τε καὶ νοερόν.
5 Nicet. θεωρηθῆναι.
6 Coisl. ἐπιτοσοῦτον.
7 Nicet. ἐκ σοῦ.

---

ferantur ? An vero aetas effoeta ac sterilitas (partu mire ditatae) ullo modo comparari queant cum portentis illius, quae virgo et conceperit, et pepererit ? Quod autem non florem tantummodo fructumve protulerit, uti prisca illa virga, neque fluxum quidpiam atque inanimatum, sicut olim petra laticem, sed hominem, quinimo Deum simul et hominem ratione intelligentiaque praeditum : quodque non modo combusta non fuerit, imo divina sit effecta, cum tamen non materiali flamma, ut olim tres pueri, sed comburenti Dei ipsius igne corriperetur, neque ad brevem horam et exstrinsecus, ut olim rubus, verum intrinsecus et ad tempus tam diuturnum : ac rursus quod non mere transitum dederit, ut olim mare rubrum Israelitis, sed etiam carnem prodeunti ex ipsa praebuerit : quod insuper non simpliciter, ut quondam legis tabulae, Dei digito conscripta sit, sed eamdem cum illa substantiam ipsum Verbum habuerit, et quod

α τὸν λόγον, καὶ ὑποστῆναι τὸ πρόσλημμα, τίσι ! ταῦτα ιλεῖν εἰκός;

IV. Τὸ δὲ μὴ μόνον καὶ συλλαβεῖν παρθένον, καὶ συλλα- διατελεῖν, ἀλλὰ καὶ τεκοῦσαν τὴν παρθενίαν διατηρεῖν, πῶς λεῖν μὲν [2] ἡμῖν τὸ κατὰ τὴν παρθένον μόνον [3] ἀναδεί- θαῦμα τοῦ μυστηρίου; μεῖζον δὲ, εἴπέρ τι μεῖζον εἰπεῖν [5] [6], καὶ τοῦ προλαβόντος, φαίνεται [7].

μὲν γὰρ μήπω παχυνθέντα τὸν λόγον, ἀφράστως μὲν, ἀσεί- [8] τῶν νυμφικῶν εἰσελθεῖν [9] κλειθρων [10], καὶ σάρκα λα- [11], θαυμαστὸν μὲν καὶ οὐδὲ [12] κατεληπτόν· πῶς γὰρ οὔ [13];

licet. omit. τίσι ταῦτα παραβαλεῖν εἰκός.
licet. abest μέν, ac dein brevius ἡμῖν τὸ κατὰ σὲ θαῦμα.
licod. abest μόνον.
licet. δείκνυσι, qua voce claudit periodum, reliqua ad finem usque aphi omittens.
licod. loco εἰπεῖν μεῖζον habet ἡμῖν.
od. Vat. ad margin. τὸ δεύτερον, quod Nicod. omittit.
licet. punctum interrogandi.
licet. omittit ἀφράστως μέν, ἀσείστως δὲ, sed addit heic praeposi- διὰ, quae reddit rationem seq. τῶν κ. τ. λ.
licet. addit hic ἀφράστως.
Nicod. τὰ νυμφικὰ εἰσελθεῖν κλεῖθρα, quam lectionem addit et cod. marginem.
Nicet. unica voce σαρκολαβεῖν.
Nicod. οὐ.
Nicet. omittit πῶς γὰρ οὐ.

---

a assumebat, in suam hypostasim adsciverit: haec, in- , omnia quibusnam aliis portentis comparari possunt?

IV. Quod vero non modo conceperit virgo, et conceptum oetum in lucem ediderit, sed praeterea enixa virginitatem erit, nonne duplex prodigium vel in ipsa tantum virgine rium nobis ostendit? Ceterum adhuc maius, (si tamen dam maius dicere licet) priori posterius apparet.

a quod Verbum nondum corporea massa circumvestitum vili quidem ratione sed prorsus integris virginalibus clau- ngressus fuerit, carnemque assumpserit, hoc sane mira-

οὔπω δὲ τοσοῦτον, ὅσον μετὰ τοῦ πάχους ὅλου καὶ τοῦ προσλήμματος ἐξελθόντα, τὴν πύλην ἐσφραγισμένην ἀπολιπεῖν, ὥσπερ ἦν εἰ μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν διελθὼν ἦν.

XXV. Καὶ τί μοι [1] τοῦ θαύματος ἀνιχνεύειν τὸ πέλαγος; Οὕτω γὰρ ἔδοξε καὶ τοῖς πάλαι τοῦτο θαυμαστὸν [2], ὡς ἄνωθεν ἀπὸ τοῦτο [3] καὶ τοὺς προφήτας ἐκπλήττεσθαι, καὶ [4] μὴ μόνον παντάχοῦ περιφέρειν, ἀλλὰ καὶ ὑπογράφειν συμβόλοις γέ τισι [5] καὶ σκιαῖς εἴ πως, ὥσπερ ἐν ἀμαυροτέροις τισὶ χρώμασι, σκιαγραφήσουσι [6] τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος. Κἀνταῦθα μαθὼν, ἔγνωκα, συγκρίνειν ἀνωτέρω τὰ αὐτόθεν ἀσύγκριτα. Ὅσον γὰρ τύπου καὶ ἀληθείας τὸ μέσον, καὶ σώματος καὶ σκιᾶς, καὶ πράγματος καὶ ὀνείρατος, το-

1 Nicod. addit δεῖ.
2 Nicod. θαῦμα.
3 Nicet. αὐτό, et dein omittit καί.
4 Nicet. sequentia usque ad vocem ὑπογράφειν omittit, quae tamen etiam apud Nicodemum leguntur.
5 Nicet. pro γέ habet τέ.
6 Nicod. σκιαγραφήσωσι.

---

bile est, et nullatenus comprehendi potest. Quis enim hoc neget? Non adeo tamen admirandum illud est, quemadmodum quod cum assumpto quoque crasso corpore egressus, portam, uti prius, obsignatam reliquerit, velut ac numquam transiisset.

XXV. Qui porro meum esse possit, prodigii huius pelagus investigare? Hoc ipsum enim admirandum adeo veteribus quoque visum est, ut vel prophetae, a longe illud intuentes, numquam non stupore percellerentur, et non modo ipsum annunciarent ubique, sed et symbolis quibusdam umbrisque delinearent, si forte obscurioribus aliquibus veluti coloribus tantae rei magnitudinem ratione aliqua adumbrare possent. Atque his edoctus, ipse quoque cum prioribus ea comparare novi, quae prisa comparatione carebant. Ad illud enim vel unum virginitatis pro-

ταῦτα κἀκεῖνα [1] πάντων ὁμοῦ καὶ [2] μόνου τοῦ [3] κατὰ τὴν παρθένον θαύματος.

Πάντα γὰρ ἐκεῖνα ταύτην [4] ἐτύπουν [5], καὶ πάντα ταύτην πάντες νομίζουσί τε καὶ [6] ὀνομάζουσι· θάλασσαν σχιζομένην καὶ πάλιν συνερχομένην· πύλην [7] διαβαινομένην ἅμα καὶ κεκλεισμένην· ἔρσην δροσιζομένην ἅμα καὶ φλεγομένην· βάτον καιομένην, ἀλλ' οὐ κατακαιομένην· νεφέλην ἡμέρας ἅμα καὶ εὐθυπορίας ἄγγελον· στύλον πυρὸς, οὐ τὸ θεῖον, οἶμαι, μόνον πῦρ ἐπιφερομένην, ἀλλὰ καὶ τὸ [8] θεῖον καὶ νέου λαοῦ τὸν Φαραὼ τὸν νοητὸν ἀποφραγνυμένην [9]· πέτραν μέλι τὸν λόγον ῥέουσαν, ῥάβδου ἄνθος, τὴν εὐωδίαν καὶ ὄζειν τοῦ γένους, φέρουσαν· [γῆν μείνασαν οἷα ἐστὶ, καὶ πλήρη

1 Nicod. ἐκείνων.
2 Nicod. abest καί, et sic parenthesim addit (τὸ μέσον δηλ).
3 Cod. Vat. haec addit τῆς: sed abs re, uti patet.
4 Nicet. hic et paulo post σέ: ut enim superius innuimus, haec ibi quasi Deiparam alloquendo efferuntur.
5 Nicod. ἐτύπου.
6 Nicod. omittit νομίζουσί τε καί.
7 Nicet. in editis manifesto mendo πλήν.
8 Nicet. abest τοῦ.
9 Nicet. ἀποτειχίζουσαν.

---

ginem sic se habent ea omnia, prout ad veritatem se habet typus, corpus umbra, atque ad rem ipsam somnium.

Virginem quippe illa omnia adumbrabant; iisque symbolis designatam esse omnes ipsam existimant, congruisque nominibus appellant, mare divisum iterumque adunatum; portam permanentem simul et clausam; fornacem rore madentem simul, atque ardentem; rubum incensum sed non combustum; nubem diei simul et recti itineris nuntiam; columnam ignis, non modo, ediderim, divinum ignem in se ferentem, verum etiam divinum novumque populum contra spiritualem Pharaonem communientem; petram mel, Verbum scilicet, effundentem; virgam progerminantem florem, qui generis humani fragrantia est gloria; [terram, quae semper sui similis, ac caelesti alimento

τῆς θείας εὑρισκομένην τροφῆς· καὶ μάννα, τὸν ἀγεώργητον ἄρτον, φέρουσαν, ὃν οὔτε ἄροσις οὔτε σπορὰ ἐγέωργησε, [1] κιβωτὸν ἄψαστον [2], κῆπον ἄσυλον, λυχνίαν ἄσβεστον, ναὸν ἄβατον, ἔρος ἄτομον, ἀρεταῖς κατάκομον [3], πλάκα θεόγραφον, στάμνον θεοδόχον, τράπεζαν, ἐφ' ᾗ ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος, κλίνην, ἐφ' ἧς [4] ὁ δυνατὸς ἀνεπαύσατο, κλίμακα, δι' ἧς κατέρχεται μὲν Θεὸς [5], ἀνέρχεται δὲ ὁ θνητὸς, ἀρχομένην μὲν τῶν χθονίων, ἁπτομένην δὲ καὶ τῶν οὐρανίων.

XXVI. Τοσαῦτά μοι καὶ ἔτι πλείω περὶ [6] τὴν παρθένον τὰ θαύματα, μᾶλλον δὲ τὰ τοῦ θαύματος εἰκονίσματα· καὶ διὰ ταῦτά μοι τὸ περὶ τὴν συλλαβοῦσαν θαυμάζειν, ἔπεισι μὲν, οὐκ ἔξεστι δὲ, μὴ καὶ καθυβρίσω τὸ θαῦμα τῷ θαύματι· τὸ δὲ καὶ περὶ τὸν

1 Haec quoque quae tum in Vaticano tum in Coisliano exemplari desiderabantur, ex Nicetae catena supplevimus; eadem porro retinet etiam fragmentum Geometrae, quod in catena PP. in Lucam a Corderio edita (pag. 15) prostat.

2 Nicet. ἄψαστον.

3 Nicet. addit καὶ κατάσκιον.

4 Nicet. ἧς, codd. Vat. et Coisl. ἣν.

5 Nicet. ὁ Θεός.

6 Nicet. τὰ περὶ σέ, ὦ παρθένε, θαύματα.

---

referta inventa est; quaeque manna, panem minime cultu profert, quem scilicet neque aratio neque commissum semen attulit;] numquam temeratam arcam, hortum inviolabilem, lucernam numquam non lucentem, templum inaccessum, mentem non sectum ac virtutibus frondentem, tabulam a Deo conscriptam; urnam Deum continentem, mensam, in qua panis est vitae; lectulum, in quo requievit qui potens est; scalam per quam et descendit Deus, et ascendit homo, terris innitentem atque caelos attingentem.

XXVI. Haec tam praeclara, atque his etiam potiora in Virgine prodigia, seu potius prodigiorum imagines contueor; ac propterea concipientis portentum celebrare mihi quidem subit, sed fas non duco, ne, dum laudare aggredior, miraculi maie-

συλληφθέντα θαυμᾶσαι μὲν, ὅσῳ πλέον εὑρεῖν ἀδύνατον [1]· φρίξαι δὲ μᾶλλον, ἢ θαυμάσαι δέον, ἄπορον· κροτῆσαι δὲ μᾶλλον, ἢ φρίξαι, καὶ θαυμάσαι πρέπον, ἀσύγκριτον. Οὕτω μοι καὶ πολλὰ καὶ πολλαχόθεν καὶ ἴσα τῆς ἑορτῆς τὰ μυστήρια· ἀλλὰ τοῦ μὲν θαύματος τοσοῦτον ἐνδειξάμενος μόνον καὶ ἀπολελαυκὼς, ἀφίσταμαι.

XXVII. Φρίττω δὲ, θεὸν εὑρὼν καὶ λαβὼν τῆς φύσεως κοινωνὸν, καὶ θεῷ τρεφόμενος, ὡς τρώγων τὸ σῶμα καὶ πίνων τὸ αἷμα, καὶ καταφλεχθῶ νῦν μᾶλλον, οὐ καθαρὸς τοῦ καθαροῦ προσαπτόμενος, καὶ τῇ κοινωνίᾳ κενὰ τὰ φρικτὰ λογισάμενος [2], καὶ θεὸν ὁρῶν καὶ ὁρῶν δευτέραν μοι καὶ τηλικαύτην εὐεργεσίαν κατατιθέ-

1 Cod. vat. ad marginem: Θαυμάσαι μὲν πλέον ἢ ὅσον εὑρεῖν ἀδύνατον.
2 Cod. vat. supra lineam λογιζόμενος.

---

tutem imminuam: quod vero praeterea ad eum spectat, qui conceptus est, eo quidem magis obstupescendum est, quo minus vel excogitari id potuit; quo minus vero pervium illud est, stuporem sanctus horror vincat oportet; plaudere demum plus etiam decet, quam et tremere ac stupere, ideo quod nullam comparationem admittat. Sic mihi et multa et multiplici ex causa et dignitate paria sese obiiciunt solemnitatis huius mysteria; sed ad portenta quod attinet, cum vel hoc unum tam immium indicaverim et delibaverim, iam absisto.

XXVII. Maximo porro metu percellor, ne postquam Deum naturae nostrae consortem reperi, et animadverti, postquam vere Deo enutrior, ut pote qui et corpus eius manducem, et sanguinem bibam [a], comburendus acerbius igni iam tradi debeam, quoniam purus non exsistens attingere purum audeo, et propter consuetudinem ea, quae maxime tremenda sunt, vereri communia arbitror; vehementer timeo, ne dum certo scio et veluti cerno Deum, hoc alterum mihi tamque insigne conferentem beneficium, quod et dignitate et virtute longe etiam

a Luculentum habes testimonium catholicae fidei circa augustissimum eucharistiae sacramentum.

μενον, πολλῷ καὶ τῆς προτέρας τῇ τάξει καὶ τῇ δυνάμει προτέραν, ὅσῳ τότε μὲν τῆς εἰκόνος, νῦν δὲ καὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς μετέδωκα, μὴ καὶ περὶ τὴν ἐσχάτην ταύτην καὶ πρώτην εὐεργεσίαν καὶ κοινωνίαν, ἀγνωμονέστερος, ἢ πρὸ τοῦ, γένωμαι· καὶ καθυβρίσω μὴ τὴν εἰκόνα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρχέτυπον· εἰ καὶ καθυβρίζω μὲν ἐγὼ, καθυβρίζεται δὲ Θεὸς οὐδαμῶς. Φρίττω καὶ ὅσον οὔπω τὸν ἀμβλύτερον, ἢ πρὸ τοῦ, λογιζόμενος νομοθέτην, οὐ νομοθετοῦντα μόνον τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ καὶ παραδεικνύντα τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς νομοθετηθεῖσιν ἡμῖν παρεξεταζόμενον.

XXVIII. Χαίρω δὲ καὶ διὰ πάντα μὲν τἄλλα· πῶς γὰρ οὔ; Οὐ μόνον τῆς τιμωρίας ἐλευθερούμενος, ἀλλὰ καὶ θεούμενος· οὐ μόνον ἐκ γῆς ἀναγόμενος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἐδὲμ εἰσαγόμενος, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς οὐρανοὺς αἰρόμενος· οὐ [1] τοῦ ἐχθροῦ λυόμενος, ἀλλὰ καὶ τῷ βασιλεῖ προσκολλώμενος, ὁμοῦ μὲν πάσης ἀπο-

1 Subintellige μόνον.

---

primo illo longe praecellentius est, quanto scilicet imagine sua quam tunc est elargitus, potior est ipsa substantia, quam nobis nunc participandam praebuit; vereor inquam, ne adversus hoc quoque postremum atque omnium maximum beneficium magis etiam, quam adversus vetus illud, ingratus evadam, si non imaginem modo, sed et ipsum archetypum iniuria afficiam, utcumque inferre quidem ipse iniuriam possim, praecellens autem sit Deus, quam ut tangi iniuriis meis possit. Sed et summus, si unquam alias, me pavor occupat, dum severiorem quam antea legislatorem recogito, qui vivendi normam non modo verbis proposuit, verum etiam operibus commonstravit, nobisque legi subiectis accenseri voluit.

XXVIII. Laetor vero ob alia omnia. Qui enim aliter? Non modo enim e supplicio liberor, sed etiam divinae consors naturae evado; non modo e terra erigor, verum etiam in Edem introducor, seu potius in caelos ipsos evehor; non solum e manibus inimici eripior, sed insuper Regi associor; simul ab

προύμενος τῆς ἁμαρτίας, ὁμοῦ δὲ καὶ ὅλης τῆς τριάδος ἀνακιμ-
άμενος· οὐχ ὅσον τῆς ἔχθρας ἀπολυόμενος, ἀλλὰ καὶ τὸν μονογενῆ
γον ἀντικαταλλασσόμενος· οὐχ ὅσον θῦμα λαμβάνων ἐμοῦ προ-
ήμενον, ἀλλὰ καὶ ἐμοὶ θυόμενόν τε καὶ ἐσθιόμενον.

XXIX. Χαίρω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα καὶ τὰ πλείω τούτων. Χαίρω
οὐδὲν ἧττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, διὰ τὴν τούτων αὐτῶν πρόφασιν
σφάλειαν, καὶ ὅτι μοι τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἡ τοῦ ἐμοῦ
ους θυγάτηρ πρόξενος· ἀλλὰ καὶ αὖθις σφαλλομένῳ πάλιν ἡ ἐπά-
ος ἡ αὐτὴ, καὶ πρὸς τὸν οὕτως ἤδη καταλλαγέντα μετὰ δευτέ-
ν ἔχθραν καὶ ἀδιάλλακτον ἑτέρα διαλλακτὶς εὕρηται· καὶ φάρμα-
μετὰ δευτέραν καὶ τελείαν ἀπόγνωσιν, καὶ ἀνάκλησις μετὰ τὴν
τούτων καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν ἀπόπτωσιν· καὶ ἀνάπλασις καὶ ἀνά-
ασις μετὰ δευτέραν συντριβὴν καὶ θάνατον δεύτερον, πολλῷ βα-
πτερον καὶ δυσανακλήτοτερον [1].

1 Cod. uterq. δυσανακλιτότερον: at legendum δυσανακλητότερον, sequens μᾶρὸν satis indicat; nam alia lectio postularet ω μέγα.

---

mi peccato redimor, et simul totius Trinitatis templum con-
tuor; nedum divina inimicitia eximor, sed e converso unige-
tum Verbum dono recipio, eumque habeo non modo ut vi-
mam coram me immolatam, sed praeterea immolatam pro
, et ad vescendum mihi propositam.

XXIX. Gaudeo igitur tum propter ista, tum propter alia his
iora. Nihilo autem minus, imo forte etiam magis, de ho-
a occasione et securitate gaudeo, et quia tot tantorumque
orum conciliatrix exstiterit generis mei filia; insuper autem
od rursus aberrantem ipsa rursus in viam revocaverit, atque
ei, qui iam reconciliatus fuerat, post secundam inimicitiam,
t acerbissimam, ipsa iterum ostensa sit reconciliatrix, et re-
dium post secundam eamque omnimodam salutis desperatio-
a, et reperatio post tot tantorumque bonorum iacturam, et
a post secundam confractionem plasmatio, et post secun-
a mortem, eamque multo profundiorem et ad excutiendum
ciliorem, resurrectio exstiterit.

XXX. Ἀλλ' εὖ γε ποιῶν ὁ λόγος καὶ ἀναπλάσεως ἐμνήσθη, κ
ἀναστάσεως. Ἤδη γὰρ προσυπεμνήσθη καὶ τῆς ἡμέρας τὸ χαριέστ
τον καὶ οὐχ ὡς ὁ τρόπος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ καιρὸς ἐν καιρῷ τ
χάριτος.

Νῦν μὲν γὰρ οὐρανὸς καὶ γῆ, καὶ τὸ σύμπαν τοῦτο μέγεθός
καὶ κάλλος μετὰ καὶ τῆς ἄλλης εὐρυθμίας τε καὶ σοφίας δημιου
γεῖται. Σήμερον δὲ ἄνθρωπος πλάττεται, χειρὶ Θεοῦ καὶ εἰκόνι, κ
αὖθις σήμερον ἀναπλάττεται σαρκὶ Θεοῦ καὶ οὐσίᾳ, λόγῳ μὲν π
τρὸς καὶ βραχίονι, φυσήματι δὲ τῷ πνεύματι· σήμερον καὶ ὁ ἐμ
Θεὸς καὶ δεσπότης καὶ ἄνθρωπος τοῦ μνήματος ἐξανίσταται, συν
νίσταται δὲ καὶ ὁ Ἀδὰμ ἅμα τοῦ μνήματος καὶ τὸ γένος ὅλον τ
πτώματος, καὶ κενοῦται μὲν ὁ ᾅδης τοῦ πάλαι πλούτου καὶ κλείετ
ἀνοίγεται δὲ οὐρανὸς, καὶ γεμίζεται τοῦ φυράματος· καὶ ἵνα τὸ τ

XXX. Opportunissime porro sermo mentionem fecit nov
plasmationis, et resurrectionis. Iam enim haec eadem in m
tem nobis revocabant tum iucundissima huius diei laetitia, t
collatae gratiae non modus tantum, sed et tempus prorsus c
sentaneum.

Nunc etenim caelum et terra, et huiusce rerum univers
tum magnitudo tum splendor nova et concinnitate et sapien
conditur. Hodie manu Dei, et ad Dei imaginem homo plas
tur [a]; ac rursus hodie novo opere refingitur Dei carne et sub
tia, Patris quidem Verbo et brachio, halitu autem, Spiritu scil
hodie insuper Deus meus et Dominus et homo de monume
resurgit, ac simul Adam de sepulchro, atque universum g
humanum resurgit a lapsu, et praeda antiqua infernus spo
tur, et clauditur; aperiuntur e converso, et massa nostra i

[a] Auctor, uti patet etiam ex seq. § XXXIII, existimavit, ver
tempus, quinimo eumdem hunc diem XXV mensis martii annivers
habendum esse plasmationis primi hominis, et eadem plane die, u
sequentibus tradit, Dei filium non modo carnem humanam assump
sed etiam e sepulchro dein surrexisse.

ον εἶπω καὶ χαριέστατον ὁμοῦ καὶ φρικτότατον καὶ δι' ὃ πάντα
ιεῖται καὶ βεβαιοῦται πᾶσι καὶ τοῖς ἐχθροῖς τὰ ἡμέτερα, καθὰ
λαιὸς καὶ σοφὸς εἰς ἡμᾶς ἥκει λόγος, καὶ ὁ λόγος στοχάζεται,
ν καὶ ὁ κοινὸς καὶ φρικτὸς ὁμοῦ βασιλεὺς καὶ Θεὸς καὶ κριτὴς
ται, καὶ τὸ πλᾶσμα πᾶν ἀπελεύσεται ἢ θεούμενον ἢ πυρού-
καὶ κόσμος οἱ κόσμοι, καὶ ἡ βασιλεία μία, καὶ ἡ τυραννὶς
ῶν, καὶ ἡ βασίλισσα τοῦ βασιλέως ἐκ δεξιῶν, τῷ κάλλει
σα καὶ περιβεβλημένη τὴν προῖκα, τῆς τριάδος ὅλας ὁμοῦ τὰς
ς, καὶ πεποικιλμένη τῷ διαφόρῳ τῶν δι' αὐτῆς σωθέντων κλήρῳ

---

ir caeli; et insuper (ut postremum illud addam, iucun-
um iuxta ac tremendissimum, et cuius gratia omnia nostra
nuntur, firmaque vel adversus omnes inimicos consistunt,
antiqua ac praestans ad nos usque fert traditio ratioque
mat) eadem hac die communis omnium terribilisque rex si-
t Deus et iudex venturus est [a], et omnis creatura inde disce-
el divinitatis particeps vel igni destinata, et mundi unus
mundus [b], atque unum erit regnum [c], et auferetur e me-
yrannis, et regina ad regis dexteram assidebit [d] pulchritu-
refulgens, et dotalibus muneribus nimirum simul omnibus
atis gratiis, circumvestita [e]; et decorata eorum, qui per

Habes igitur vestigium traditionis per Geometrae aetatem vigentis, tum Dominum ad iudicandos omnes homines eadem vigesima quinta mensis martii esse venturum.

Spectare haec videntur ad illud Petri (II Petr. III, 12-13): *per caeli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent: caelos et novam terram secundum promissa ipsius exspecta-* tum ad illud Iohannis (Apoc. XXI, 1): *Et vidi caelum novum et novam. Primum enim caelum et prima terra abiit.*

Apoc. XI, 15: *Factum est regnum huius mundi Domini nostri et Christi eius.*

Ps. XLIV, 10.

Vide, an luculentius quid dici possit, quo gratiae in Mariam collatas significetur. Porro si omnia gratiae munera, quae proficisci Triadis munificentia, possunt, in Mariam concurrisse dicenda

[illegible] καὶ κατα [illegible]

XXXI. [illegible] ἀρχῇ [illegible] τῶν [illegible] ἀλλ [illegible] τε [illegible] τῶν [illegible] παραδοξο [illegible] μηδὲ

[illegible] sunt [illegible] ac dignitate, creat omnes [illegible] beneficiis obstrictas ostend

XXXI. Sic itaque non temere in ipso sermonis exordio [illegible] solemnitatem et principium omnium et medium, et finem [illegible] ; sic ipsa rursus non modo prae ceteris festivitatibus [illegible] apparet atque magnificentissima, sed sane et [illegible] simul et maxima veneratione digna: istud qu[illegible] propter miram et mysterii et miraculi praestantiam; illud propter fulgorem lucis undequaque emicantem; et ut quid[illegible] adhuc maiori admiratione dignum eloquar, ipsa sola ce[illegible] omnes tum antiquitate praecedit, tum duratione praetergr[illegible] tur, quippe quae simul cum prima rerum creatione ortum [illegible] buit, et cum universi huius regeneratione conveniet; neque

sunt, quid dubitandum fuit, quis disputandi locus erat, an praes[illegible] tionis quoque a peccati originalis miseria beneficium Mariae trib[illegible] puteretur?

a Quemadmodum in humano genere restaurando operis sociam Christus sanctam Virginem adiunxit; ita et reparati mundi gloriam ipsa communem habere voluit. Proinde cum Dei genitricis dignitas [illegible] stulabat, ut Maria (quod Auctor § XXX innuit) ad Regis dext[illegible] tamquam Regina assideret, tum vero corredemptricis munus effec[illegible] homines e morte ereptos ceu spolia inferno praedoni detracta osten[illegible] una cum filio suo gloriari de victoria posset.

πέρας ἐντεῦθεν ἤδη, τῆς ἐκεῖθεν ἀρξαμένης ἡμέρας, καὶ τοῖς
ις αἰωνίαν εἶναί τε καὶ συνεῖναι πιστευομένην.

XII. Ἐπεὶ δὲ τῆς ἑορτῆς ὀλίγα καὶ πρὸς ὀλίγον ὁ λόγος
ψεν, ὃ καὶ μόνον ἐστὶ τὸ λεῖπον, ἐπιζητήσωμεν· τίνας καὶ
αριστηρίους τούτων ἁπάντων, ἢ τίνι πρῶτον προσοίσομεν, τῷ
καὶ νυμφίῳ καὶ υἱῷ καὶ Θεῷ; ἢ τῇ δούλῃ τε καὶ νύμφῃ καὶ
ὶ καὶ μητρί; Ἐπειδὴ καὶ τὴν φύσιν ὁρῶ καὶ τὴν κτίσιν ὅλην
ιουμένην τὰ χαριστήρια, καὶ οὕτω προῆλθεν ἡμῖν μετὰ τῶν
ἡ ἑορτὴ καὶ ὡραιοτάτη καὶ ἡδυτάτη. Νῦν μὲν γὰρ ἡ κτίσις
καὶ παστάδι καινῇ τῇ καινῇ νύμφῃ λαμπρύνεται, καὶ καινὸν
εῖ κάλλος τῶν ὁρωμένων ἁπάντων, καὶ καινουργεῖται κόσμος.

XIII. Ἐπεὶ καὶ δι' ὃν ὁ κόσμος, ἄνω μὲν οὐρανὸς, οἷα χι-
πένθιμον, τὸ χειμέριον [1] νέφος ἀποβαλὼν, εἰς καινὸν δέ τι
καὶ πορφύρᾳ κρᾶμα [2] τὸ χρῶμα μεταβαλών· καὶ αἰθὴρ ἀπει-

[1] Coisl. χειμερινόν.
[2] Coisl. κράμμα.

---

inde finem a die tunc incipiente habitura est, sed ut fides
, sempiterne viventibus ipsa pariter coaeterna, perpetuo-
sociata erit.

XII. Quandoquidem vero pauca ista atque ea quidem parte
solemnitatem sermo prosequutus est, iam et quod reli-
est, exquiramus: quosnam grati animi hymnos pro hisce
ibus, vel cuinam primum offeramus? Patri ne, ac sponso
lio et Deo? An vero ancillae et sponsae et filiae ac matri?
ne vero postquam et naturam omnem, et creaturas uni-
s gratulandi studio veluti certantes video, atque adeo ve-
sima nobis atque inter alias suavissima haec solemnitas
Nunc enim rerum universitas ad instar novi thalami se
novae sponsae exhibet, novamque in visibilia omnia
itudinem effundit, et totus renovatur mundus.

XIII. Nam et caelum desuper, e quo mundi ornatus,
caliginem ceu lugubrem vestem abiecit, et colorem
novum quid auro et purpura commixtum immutavit;

λῶν φρατὸν μὲν οὐ, καλὸν δὲ λάμπων λίαν, καὶ ἀπαστράπτων ἡ
καὶ σελήνη μὲν ἐγκαινιζομένη, καὶ τὸ νέον σέλας αὐτῇ τε τοῦ
λοῦ δεχομένου νυμφίου λαμπρότερόν τε καὶ ἀφθονώτερον, καὶ
μείζονι καὶ φαιδροτέρᾳ λαμπάδι τὴν νύκτα προπέμπουσα [1], καὶ
κτίσει πάσῃ πυρσεύουσα [2]· ἄστρα δὲ, τὰ [3] τέως συγκαλυπτόμε
καὶ πλείονα καὶ μείζονα καὶ ἡδύτερα καὶ φανότερα· φωσφόρος
τὸ μὲν μέγεθος μείζων [4], τὸ δὲ κάλλος καλλίων, ὑψηλότερος δὲ
ὕψος, καὶ ἰδεῖν ἡδύτερος καὶ προσβαλεῖν ἀλυπότερος. Νῦν καὶ
φωτὶ μὲν ἡμέρα πλεονεκτεῖ, καὶ χορηγεῖ τῇ τικτούσῃ τὸν ἥλ
παραχωρεῖ δὲ τῇ δεσποίνῃ ἡ νὺξ, τὸ πρῶτον ἐγκυμονούσῃ καὶ
μιουργικὸν καὶ καλὸν φῶς. Νῦν καὶ ἀὴρ πραότερος ἅμα διαυγέσ
ρος, καὶ θάλασσα γαλήνης ὅλη καὶ ἡδονῆς πέλαγος, καὶ κόσ
ὅλος, ἡ χέρσος ἄνθεσι βρύουσα, πόαις θάλλουσα πάντοθεν,

1 Cod. uterq. προπέμπουσαν.
2 Coisl. πυρσεύουσαν.
3 Coisl. abest τά.
4 Cod. uterq. μεῖζον.

---

et aether non tremendas minitatur procellas, sed perven
nitet, et suavi luce coruscat; renovatur etiam luna, cum
lumen, quod in ipsam redundat, pulcher eiusdem sponsus
vum, fulgidiusque et copiosius acquirat, ipsa quoque amp
splendidiorique face noctem comitatur, et universis creati
cem affundit; astra vero, quae huc usque fere latitaban
plura et maiora et suaviora et micantiora cernuntur; lu
autem et mole maior, et specie pulchrior, et altitudine a
mior, et visu dulcior, et accessu iucundior evasit. Nunc e
quidem luce abundat, chorumque adornat illi, quae soler
rit; nox vero recedit ante dominam, quae primam illa
creatricem et venustam lucem in utero gestat. Nunc et a
tior simul ac limpidior, et mare, qua late protenditur,
quillitatis est deliciarumque pelagus, et totus orbis, terra
pridem deserta, nunc florum venustatur copia, herbisqu

πάντα τέρπουσα, λειμώνων ὀδμαῖς, ὀρνέων φωναῖς, φυτῶν κόμαις, ψύχων κάλλεσιν, ἐμψύχων ἅλμασι. Νῦν καὶ ὡρῶν κράσεις καὶ μίξις στοιχείων εὔκρατοι, καὶ ἀνέμων σπευδαὶ καὶ μαλακαὶ ζεφύρων ῥαὶ, καὶ ῥοαὶ ποταμῶν πραεῖαι, καὶ πηγαὶ ψυχραί τε καὶ καθαραὶ, καὶ ἦχοι ῥευμάτων ἥμεροι. Νῦν καὶ φύσις ὅλη τὸν τόκον ὡς ἐν τῇ νύμφῃ δίδωσι, καὶ πᾶσα μὲν πτηνὴ, πᾶσα δὲ πλατὴ, ἰσα δὲ καὶ πεζὴ γένεαις, ἡ μὲν προέρχεται, ἡ δὲ ἐπαγγέλλεται, δὲ τρέφεται, ἡ δ' ἄρτι καὶ κεκρυμμένη φαίνεται· τὰ μὲν ὡς ἐκ θαλάμων ἐπιφαίνεται τῶν ὄρων· τὰ δὲ ὡς ἐκ τάφων τῶν ὀπῶν ἀναπέμπεται· τὰ μὲν τῷ γάμῳ, τὰ δὲ τῷ τόκῳ τέρπεται, κοινῇ δὲ πάντα πάντως κοινὴν ἑορτὴν ἄγουσι καὶ ᾄδουσιν, οὐ τὴν δημιουργίαν, ἐμοὶ δοκῶν, τοσοῦτον τῆς κτίσεως, ὅτι καὶ κατὰ τόνδε τὸν καιρὸν ὑπέστη ὁ πᾶν, ἀλλὰ καὶ τὴν καινουργίαν [1] τῆς ἡμετέρας φύσεως.

1 Cod. vat. supra lineam δημιουργίαν.

...que virescit, et modis omnibus, pratorum fragrantia, avium ...mina, frondeis plantarum comis, inanimantium rerum iucundo ...spectu, et animantium tripudiis oblectat. Nunc et pacata tem...ies, et elementa apte temperata, et venti molliter lamben...es, et zephyri suaviter spirantes, et flumina placide decur...entia, et fontes frigidum limpidumque laticem manantes, et ...ivi leniter sonantes. Nunc natura universa sobolem suam ceu ...mum sponsae profert; nunc omnis volatilium, omnis natan...um, omnis terrestrium procreatio, et alia quidem proles in ...um prodit, alia promittitur, alia nutritur, alia, paulo ante ...hinc abscondita, se manifestat: hinc veluti e thalamis super ...ntes apparent, inde a foraminibus veluti a sepulchris erum...unt, alii hinc nuptiis, vel partu gaudent, et prorsus omnia com...mune simul agunt solemnitatem, et canora voce concelebrant ...quidem, ut mihi videtur, rerum omnium tantummodo crea...rum (nam et hoc anni tempore omnia creata sunt), sed ...quoque naturae nostrae renovationem.

XXXIV. Ἀλλ' οὕτω μὲν φύσις ὅλη καὶ κτίσις ὅλη καὶ προσφωνεῖ τὴν προσφωνηθεῖσαν ἄνωθεν· καὶ συνεισφέρει τῇ φερούσῃ τὸν πάντα φέραντα. Τί δ' ἡμεῖς ἀσυντελεῖς ὀφθῶμεν μόνα καὶ ἀσυνεισφόρητοι καὶ ἀχάριστοι; ἢ τί καὶ προσθεγξόμεθα καὶ συνεισοίσομεν, καὶ χαφαθῶμεν μᾶλλον ἢ χαρισόμεθα; καὶ προσθεξόμεθα δηλαδὴ καὶ συνεισοίσομεν· τί δὲ πλέον, ἢ τὸν λόγον, ὃν καὶ ἤδη συνεισηνέγκαμεν, ῥᾶλλον δὲ, ὃν καὶ ἤδη τοῦ τῆς μητρὸς λόγου προαπηνέγκαμεν; ἐπεὶ καὶ οὗτος ἡμῖν ἐκ ταύτης μετά γε τῶν ἄλλων, ὧν τε νῦν ἔχομεν ἀγαθῶν, καὶ ὧν ἔξομεν ὀλίγα δὴ τελευτῶντες καὶ προσθεγξόμεθα καὶ ψυχὴν ἅμα καὶ φωνὴν καὶ στόμα καὶ λόγου, ἐκ τῆς μνήμης ἀγιαζόμενοι.

XXXV. Χαῖρε, κόρη, τὸ μέγα θαῦμα, τοῦ λόγου μῆτερ, πρότερον μὲν τοῦ καθ' ἡμᾶς, ὕστερον δὲ καὶ τοῦ ὑπὲρ ἡμᾶς. Οὐδὲν γὰρ τὸ φανὲν, ὅτι σοῦ τῷ λόγῳ καὶ πρὸ τοῦ λόγου σοφώτερον, ἐν-

---

XXXIV. Ita sane omnis natura, ac res omnes creatae et salutant eam, quae caelitus salutata est, et laudis tributum illi persolvunt, quae omnia portantem portat. Quid vero nos? Num vero soli in hoc tributo solvendo pigri, segreges, et ingrati apparebimus? Seu etiam, quamnam demum gratulationem munus ipsi afferemus, quamquam gratiis potius sic locupletemur, quam quidpiam illi tribuamus? Et gratulabimur profecto et offeremus; sed quid amplius, quam hunc ipsum sermonem quem et iam obtulimus, seu potius quem in antecessum a verbo matris iam retulimus? Nam hunc quoque acceptum illi referemus simul cum aliis bonis, tum quae ab ipsa iam habemus, tum quae habituri sumus. Finem igitur dicendi facientes pura mente simul et voce et ore et sermone pauca, prout succurrunt animo, acclamantes addamus.

XXXV. Ave, puella, mater Verbi, ac primo quidem illius verbi, quod conditionis est humanae, illius deinde, quod naturae nostrae supereminet. Et sane nihil exstitit unquam, quod prae te, sive dum proferres verbum sive antequam proferres, sapientius haberi queat, et exinde nihil accommodatum magis;

ν οὐδ' οἰκειότερον· καὶ οὕτω προῆλθες Εὔας τὸ φάρμακον, τῆς φιλεστάτης ἡ σοφωτάτη. Καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ μὲν καὶ ὁ κρίνας καὶ ἐκκήσας [1] σοὶ λόγος· μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ σὸς πρὸ τοῦ τόκου τρόπος, οὔτε συναρπαγεὶς ἀρχαγγελικῆς καὶ ταῦτα τοῖς ῥήμασιν, οὔτε μυσηθεὶς ἀῤῥήτοις οὕτω καὶ μετὰ ταῦτα τοῖς πράγμασιν· ἀλλ' ἐπίσης φανεὶς καὶ πρὸ τῆς συλλήψεως ἀσφαλὴς καὶ μετὰ τὴν σύλληψιν.

Τί δὲ καὶ ἡ τῆς ἡδονῆς γνῶσις, ἣν ἡ παρθένος οὐκ ἔσχηκας, ἢ τάχα οὐχ ἡ πεῖρα μόνον, ἀλλ' οὐδ' ἡ ἔφεσις; οὕτω σου τῶν λογισμῶν τὸ κριτήριον ἔῤῥωτο ἐν ἁπαλῷ καὶ καλῷ καὶ νεαρῷ καὶ ταῦτα τῷ σώματι.

1 Vat. ἐνοικίσας.

---

tque ita Evae remedium evasisti, sapientissima nempe imprudentissimae. Id porro et Verbum testatur, qui te, in qua inhabitaret, elegit: testatur et tua ante partum agendi ratio, praesertim vero quod neque angelicis verbis te abripi passa fueris, neque ob tam sublimia deinde mysteria intumueris, verum aeque tendentem te et antequam conciperes et postquam concepisti, ostenderis.

Quid vero voluptatis praeterea cognitionem commemorem, quam Virgo persensisti numquam, seu potius quam non modo experta numquam es, sed cuius ne levissimo quidem desiderio sollicitata fuisti? Adeo nempe tuum mentis iudicium etiam in te tenello pulchro et iuvenili corpore invicte praevalebat *a*.

a Testem habes Iohannem doctrinae in Ecclesia tunc obtinentis, sanctam Deiparam ab omni inordinatae concupiscentiae motu, quae consectarium est originalis peccati, immunem exstitisse. Et probe fac advertas, eiusmodi immunitatem non naturae stupiditati tribui, nam e concerso maxime vigentem corporis habitum Virgini auctor adscribit, sed mentis virtuti sibi reliquas animae vires subiicientis, adeo ut expressum hic habeas donum illud iustitiae originalis, vi cuius quemadmodum voluntas humana Deo, ita voluntati humanae ceterae hominis facultates obsequentes parebant.

XXXVI. Χαῖρε, τῶν ἀκεράστων καὶ ἀμίκτων ἡ κράσις ἅμα καὶ μίξις, καὶ ἀμφοτέρων ἀμφότερα, ἀμόρφου τύπος, ἀχρόνου μέτρον, ἀπείρου κόλπος, ἀστέκτου. Θρόνος.

Ἀνώτερε Θρόνων, σοφώτερε Χερουβίμ, φλογώτερε Σεραφίμ· ἐκείνων, ὧν [1] μὲν ὦμος ὁ φέρων τὰ πάντα φέρεται, οἷς δὲ τὴν γνῶσιν ὀλίγην χαρίζεται, οἷς [2] δὲ τὴν φλόγα συγκεκαλυμμένην καὶ οὐδὲ ὅλην παρέχεται· σοὶ δὲ καὶ σπλάγχνοις, καὶ γόνασι, καὶ τὴν ἀκτῖνα, πρώτην καὶ ὅλην, καὶ τὸν λόγον ὅλον, καὶ τῇ καρδίᾳ κυεύσῃ καὶ τοῖς χείλεσι τικτούσῃ δίδωσι κατασπάζεσθαι.

Χαῖρε φρικτοτέρα Ἐξουσιῶν, δυνατωτέρα Δυνάμεων, κυριωτέρα Κυ-

1 Vat. abest ὧν.
2 Cod. Vatic. supra lineam, ὧν.

XXXVI. Ave, quae disiunctis et impermixtis unitio et commixtio, utrumque scilicet utrisque, evasisti, et forma illi, qui forma caret, et mensura ei, qui nullam temporis mensuram novit, et sinus ei, qui immensus est, ac sedes illi fuisti, qui nulla sede excipitur.

Ave, o sublimior Thronis *a*, Cherubim sapientior, et Seraphim flammantior; e quibus, aliorum quidem gestatur humeris qui portat omnia, exiguam aliquam largitur aliis scientiam, aliis autem absconditum ignem, non vero plenum tribuit; tibi vero servat, ut totum radium illum primogenitum, totum nempe Verbum tum corde, dum visceribus tuis adhuc inclusum eum gestas, tum labiis, dum post partum genibus insidentem tenes, deosculeris.

Ave, terribilior Potestatibus, potentior Virtutibus, dominan-

a Frequenter in sacris Orientalium precibus, praesertim apud Syros et Armenos, occurrit, ut Deipara *terrestris Angeli vel terrestris Cherubini aut Seraphini* appellatione antonomastice indigitetur. Consonam porro sententiam habes in Geometrae verbis. Dum enim Deiparam compellans inquit, ἀνώτερε Θρόνων, σοφώτερε Χερουβίμ, φλογώτερε Σεραφίμ, perinde est ac si dicat: *o Throne Thronis sublimior, o Cherubim Cherubinis sapientior* etc.

ρετήτων, Ἀρχῶν ἀρχικωτέρα, Ἀρχαγγέλων εὐδρομωτέρα, τῶν Ἀγγέλων ὅλων ὁμοῦ πολυαρκεστέρα, πάσας ἐνεργείας ὁμοῦ καὶ ἀρετὰς ἴλας, ὅλων ὁμοῦ τῶν ἄνω τάξεων μόνη καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἔχουσα καὶ τὸ μεῖζον.

Χαῖρε, δέσποινα παντὸς τάγματος καὶ ὀνόματος, οὐ νῦν ὀνομαζομένου μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μέλλοντα· πείθομαι γὰρ, καί τινας ἄλλας, ἀφράστους τέως καὶ ἀγνώστους ἡμῖν, ἐκεῖσε τυγχάνειν δυνάμας, καὶ πείθομαι τῷ ἀπορρήτως τε ἁρπαγέντι, καὶ ἀπερρητοτέρων ἀκούσαντι.

---

lior Dominationibus, principans Principatibus, Archangelis velocior, omnibus simul Angelis ditior ac beatior, utpote quae vim gendi quamlibet, atque omnes simul virtutes, quibus universi imul superni ordines exornati sunt, tu sola et cum magno quidem xcessu, atque iis etiam potiora possides *a*.

Ave Domina ordinis omnis ac nominis, non modo quod nunc ominatur, sed quod et imposterum nominabitur *b*; arbitror enim uasdam alias praeterea, nondum nomine quoquam compellatas obisque ignotas, illic esse Virtutes, et fidem illi habeo, qui t ineffabili modo (in caelum) raptus est, et *c* arcana audivit, uae non licet homini loqui.

a Hinc quoque discere licet, quantoperc ii hallucinentur, qui putant, novis scholarum opinionibus accensendum esse effatum, quo statuitur, ampliorem in sola Deipara gratiae copiam cumulatam fuisse, quam quae universos simul caelestes Spiritus exornavit. Ceterum si beatam Deiparam exornant praerogativae omnes, sive quae supernis spiritibus sunt communes, sive quae singulis eorum ordinibus singulares alios prae aliis ratione praestantiae extollunt; immo vero si Deipara non modo praerogativas eorum omnium simul omnes possidet, sed immenso intervallo potioribus ornamentis nobilitata est, quis suspicari unquam posset, an gratia illa universis spiritibus supernis communis, vi cuius se nullo non tempore Dei amicos fuisse gloriantur, in Deipara desideretur?

b Vide communem Mariae factam eam filii sui gloriam, quae ex Apostoli sententia (*Eph.* I, 20, 21) Christum constituit *supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro.*

c II. *Cor.* XII, 4.

XXX. Ἀλλ' εὖ γε ποιῶν ὁ λόγος καὶ ἀναπλάσεως ἐμνήσθη, ἀναστάσεως. Ἤδη γὰρ προσυπεμνήσθη καὶ τῆς ἡμέρας τὸ χαριέστον καὶ οὐχ ὡς ὁ τρόπος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ καιρὸς ἐν καιρῷ χάριτος.

Νῦν μὲν γὰρ οὐρανὸς καὶ γῆ, καὶ τὸ σύμπαν τοῦτο μέγεθός καὶ κάλλος μετὰ καὶ τῆς ἄλλης εὐρυθμίας τε καὶ σοφίας δημιουργεῖται. Σήμερον δὲ ἄνθρωπος πλάττεται, χειρὶ Θεοῦ καὶ εἰκόνι, αὖθις σήμερον ἀναπλάττεται σαρκὶ Θεοῦ καὶ οὐσίᾳ, λόγῳ μὲν πρὸς καὶ βραχίονι, φυσήματι δὲ τῷ πνεύματι· σήμερον καὶ ὁ ἐμὸς Θεὸς καὶ δεσπότης καὶ ἄνθρωπος τοῦ μνήματος ἐξανίσταται, συνίσταται δὲ καὶ ὁ Ἀδὰμ ἅμα τοῦ μνήματος καὶ τὸ γένος ὅλον πτώματος, καὶ κενεῖται μὲν ὁ ᾅδης τοῦ πάλαι πλούτου καὶ κλείεται ἀνοίγεται δὲ οὐρανὸς, καὶ γεμίζεται τοῦ φυράματος· καὶ ἵνα τὸ

XXX. Opportunissime porro sermo mentionem fecit nov plasmationis, et resurrectionis. Iam enim haec eadem in m tem nobis revocabant tum iucundissima huius diei laetitia, t collatae gratiae non modus tantum, sed et tempus prorsus o sentaneum.

Nunc etenim caelum et terra, et huiusce rerum univers tum magnitudo tum splendor nova et concinnitate et sapie conditur. Hodie manu Dei, et ad Dei imaginem homo plas tur [a]; ac rursus hodie novo opere refingitur Dei carne et subs tia, Patris quidem Verbo et brachio, halitu autem, Spiritu scili hodie insuper Deus meus et Dominus et homo de monume resurgit, ac simul Adam de sepulchro, atque universum ge humanum resurgit a lapsu, et praeda antiqua infernus spol tur, et clauditur; aperiuntur e converso, et massa nostra i

[a] Auctor, uti patet etiam ex seq. § XXXIII, existimavit, ver tempus, quinimo eumdem hunc diem XXV mensis martii anniversari habendum esse plasmationis primi hominis, et eadem plane die, u sequentibus tradit, Dei filium non modo carnem humanam assumps sed etiam e sepulchro dein surrexisse.

ωπαῖον εἶπω καὶ χαριέστατον ὁμοῦ καὶ φρικτότατον καὶ δι' ὃ πάντα
ινομεῖται καὶ βεβαιοῦται πᾶσι καὶ τοῖς ἐχθροῖς τὰ ἡμέτερα, καθὰ
ὁ παλαιὸς καὶ σοφὸς εἰς ἡμᾶς ἥκει λόγος, καὶ ὁ λόγος στοχάζεται,
μερον καὶ ὁ κοινὸς καὶ φρικτὸς ὁμοῦ βασιλεὺς καὶ Θεὸς καὶ κριτὴς
ώσεται, καὶ τὸ πλᾶσμα πᾶν ἀπελεύσεται ἢ θεούμενον ἢ πυρού-
ον, καὶ κόσμος οἱ κόσμοι, καὶ ἡ βασιλεία μία, καὶ ἡ τυραννὶς
εδῶν, καὶ ἡ βασίλισσα τοῦ βασιλέως ἐκ δεξιῶν, τῷ κάλλει
κευσα καὶ περιβεβλημένη τὴν προῖκα, τῆς τριάδος ὅλας ὁμοῦ τὰς
ρτας, καὶ πεποικιλμένη τῷ διαφόρῳ τῶν δι' αὐτῆς σωθέντων κλήρῳ

---

lentur caeli; et insuper (ut postremum illud addam, iucun-
issimum iuxta ac tremendissimum, et cuius gratia omnia nostra
isponuntur, firmaque vel adversus omnes inimicos consistunt,
ut antiqua ac praestans ad nos usque fert traditio ratioque
nfirmat) eadem hac die communis omnium terribilisque rex si-
ul et Deus et iudex venturus est *a*, et omnis creatura inde disce-
t vel divinitatis particeps vel igni destinata, et mundi unus
unt mundus *b*, atque unum erit regnum *c*, et auferetur e me-
o tyrannis, et regina ad regis dexteram assidebit *d* pulchritu-
ne refulgens, et dotalibus muneribus nimirum simul omnibus
initatis gratiis, circumvestita *e*; et decorata eorum, qui per

a Habes igitur vestigium traditionis per Geometrae aetatem vigentis, ristum Dominum ad iudicandos omnes homines eadem vigesima quinta mensis martii esse venturum.

b Spectare haec videntur ad illud Petri (II Petr. III, 12-13): *per um caeli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent: nos caelos et novam terram secundum promissa ipsius exspecta-s*; tum ad illud Iohannis (Apoc. XXI, 1): *Et vidi caelum novum et ram novam. Primum enim caelum et prima terra abiit.*

c Apoc. XI, 15: *Factum est regnum huius mundi Domini nostri et risti eius.*

d Ps. XLIV, 10.

e Vide, an luculentius quid dici possit, quo gratiae in Mariam col-ae ubertas significetur. Porro si omnia gratiae munera, quae proficisci SS. Triadis munificentia, possunt, in Mariam concurrisse dicenda

καὶ ἀξιώματι καὶ ἀνηρτημένη τὴν ὅλην κτίσιν τῇ νέᾳ καὶ καινῇ θεΐσαν χάριτι.

XXXI. Οὕτως οὐκ ἀλόγως ὁ λόγος ἄρα τὴν ἑορτὴν ἐν ἀρχῇ ἀρχὴν εἶπε τῆς χαρᾶς καὶ μέσην καὶ τελευτήν· καὶ οὕτω τῶν τῶν οὐ θαυμασιωτάτη μόνον αὕτη καὶ μεγαλοδωροτάτη, ἀλλὰ καὶ χαριεστάτη κατ' αὐτὸ καὶ φρικωδεστάτη· τοῦτο διὰ τὸ βάλλον τοῦ μυστηρίου τε καὶ τοῦ θαύματος· ἐκεῖνο διὰ τὴν ταχόθεν αἴγλην τε καὶ λαμπρότητα, καὶ ἵνα τὸ παραδεξόῤῥίπω, καὶ ἀρχαιοτάτη μόνη τῶν ἄλλων ἅμα καὶ αἰδωτάτη, δρεμμς μὲν τῇ δημιουργίᾳ, συναίδιος δὲ τῇ παλιγγενεσίᾳ· μηδὲ

---

ipsam nacti sunt salutem, varia multitudine ac dignitate, creat omnes nova gratia reparatas sibi beneficiis obstrictas ostend

XXXI. Sic itaque non temere in ipso sermonis exordio l solemnitatem et principium gaudii et medium, et finem mus; sic ipsa rursus non modo prae ceteris festivitatibus pendissima apparet atque magnificentissima, sed sane et cundissima simul et maxima veneratione digna: istud qu propter miram et mysterii et miraculi praestantiam; illud propter fulgorem lucis undequaque emicantem; et ut quid adhuc maiori admiratione dignum eloquar, ipsa sola ce omnes tum antiquitate praecedit, tum duratione praetergr tur, quippe quae simul cum prima rerum creatione ortum buit, et cum universi huius regeneratione conveniet; neque

sunt, quid dubitandum fuit, quis disputandi locus erat, an praes tionis quoque a peccati originalis miseria beneficium Mariae trib putaretur?

a Quemadmodum in humano genere restaurando operis sociam Christus sanctam Virginem adiunxit; ita et reparati mundi gloriam ipsa communem habere voluit. Proinde cum Dei genitricis dignita stulabat, ut Maria (quod Auctor § XXX innuit) ad Regis dext tamquam Regina assideret, tum vero corredemptricis munus effect homines e morte ereptos ceu spolia inferno praedoni detracta oste una cum filio suo gloriari de victoria posset.

πέρας ἐντεῦθεν ἤδη, τῆς ἐκεῖθεν ἀρξαμένης ἡμέρας, καὶ τοῖς
ις αἰωνίαν εἶναί τε καὶ συνεῖναι πιστευομένην.

XII. Ἐπεὶ δὲ τῆς ἑορτῆς ὀλίγα καὶ πρὸς ὀλίγον ἡ λόγος
ψεν, ὃ καὶ μόνον ἐστὶ τὸ λεῖπον, ἐπιζητήσωμεν· τίνας καὶ
χαριστηρίους τούτων ἁπάντων, ἢ τίνι πρῶτον προσοίσομεν, τῷ
καὶ νυμφίῳ καὶ υἱῷ καὶ Θεῷ; ἢ τῇ δούλῃ τε καὶ νύμφῃ καὶ
ὶ καὶ μητρί; Ἐπειδὴ καὶ τὴν φύσιν ὁρῶ καὶ τὴν κτίσιν ὅλην
ιουμένην τὰ χαριστήρια, καὶ οὕτω προῆλθεν ἡμῖν μετὰ τῶν
ἡ ἑορτὴ καὶ ὡραιοτάτη καὶ ἡδυτάτη. Νῦν μὲν γὰρ ἡ κτίσις
καὶ παστάδι καινῇ τῇ καινῇ νύμφῃ λαμπρύνεται, καὶ καινὸν
εῖ κάλλος τῶν ὁρωμένων ἁπάντων, καὶ καινουργεῖται κόσμος.

XIII. Ἐπεὶ καὶ δι' ὃν ὁ κόσμος, ἄνω μὲν οὐρανὸς, οἷα χυ-
πένθιμον, τὸ χειμέριον [1] νέφος ἀποβαλὼν, εἰς καινὸν δέ τι
καὶ πορφύρᾳ κρᾶμα [2] τὸ χρῶμα μεταβαλών· καὶ αἰθὴρ ἀπει-

Coisl. χειμερινόν.
Coisl. κράμμα.

---

inde finem a die tunc incipiente habitura est, sed ut fides
, sempiterne viventibus ipsa pariter coaeterna, perpetuo-
sociata erit.

XII. Quandoquidem vero pauca ista atque ea quidem parte
solemnitatem sermo prosequutus est, iam et quod reli-
est, exquiramus: quosnam grati animi hymnos pro hisce
ibus, vel cuinam primum offeramus? Patri ne, ac sponso
lio et Deo? An vero ancillae et sponsae et filiae ac matri?
ime vero postquam et naturam omnem, et creaturas uni-
s gratulandi studio veluti certantes video, atque adeo ve-
issima nobis atque inter alias suavissima haec solemnitas
t. Nunc enim rerum universitas ad instar novi thalami se
am novae sponsae exhibet, novamque in visibilia omnia
itudinem effundit, et totus renovatur mundus.

XIII. Nam et caelum desuper, e quo mundi ornatus,
dem caliginem ceu lugubrem vestem abiecit, et colorem
in novum quid auro et purpura commixtum immutavit;

λῶν ῥακτὸν μὲν οὐ, καλὸν δὲ λάμπων λίαν, καὶ ἀπαστράπτων ἡδύ καὶ σελήνη μὲν ἐγκαινιζομένη, καὶ τὸ νέον σέλας αὐτῇ τε τοῦ κα λοῦ δεχομένου νυμφίου λαμπρότερόν τε καὶ ἀφθονώτερον, καὶ ὑπ μείζονι καὶ φαιδροτέρᾳ λαμπάδι τὴν νύκτα προπέμπουσα [1], καὶ ἡ κτίσει πάσῃ πυρσεύουσα [2]· ἄστρα δὲ, τὰ [3] τέως συγκαλυπτόμενα καὶ πλείονα καὶ μείζονα καὶ ἡδύτερα καὶ φανότερα· φωσφόρος δὲ τὸ μὲν μέγεθος μείζων [4], τὸ δὲ κάλλος καλλίων, ὑψηλότερος δὲ τ ὕψος, καὶ ἰδεῖν ἡδύτερος καὶ προσβαλεῖν ἀλυπότερος. Νῦν καὶ γ φωτὶ μὲν ἡμέρα πλεονεκτεῖ, καὶ χορηγεῖ τῇ τικτούσῃ τὸν ἥλιο παραχωρεῖ δὲ τῇ δεσποίνῃ ἡ νὺξ, τὸ πρῶτον ἐγκυμονούσῃ καὶ δη μιουργικὸν καὶ καλὸν φῶς. Νῦν καὶ ἀὴρ πραότερος ἅμα διαυγέστε ρος, καὶ θάλασσα γαλήνης ὅλη καὶ ἡδονῆς πέλαγος, καὶ κόσμο ἅλος, ἡ χέρσος ἄνθεσι βρύουσα, πόαις θάλλουσα πάντοθεν, κα

1 Cod. uterq. προπέμπουσαν.
2 Coisl. πυρσεύουσαν.
3 Coisl. abest τά.
4 Cod. uterq. μεῖζον.

---

et aether non tremendas minitatur procellas, sed perven nitet, et suavi luce coruscat; renovatur etiam luna, cunc lumen, quod in ipsam redundat, pulcher eiusdem sponsus vum, fulgidiusque et copiosius acquirat, ipsa quoque amp splendidiorique face noctem comitatur, et universis creati cem affundit; astra vero, quae huc usque fere latitabant plura et maiora et suaviora et micantiora cernuntur; lu autem et mole maior, et specie pulchrior, et altitudine a mior, et visu dulcior, et accessu iucundior evasit. Nunc e quidem luce abundat, chorumque adornat illi, quae sole rit; nox vero recedit ante dominam, quae primam illa creatricem et venustam lucem in utero gestat. Nunc et a tior simul ac limpidior, et mare, qua late protenditur, quillitatis est deliciarumque pelagus, et totus orbis, terra pridem deserta, nunc florum venustatur copia, herbisqu

πάντα τέρπουσα, λειμώνων ὀδμαῖς, ὀρνέων φωναῖς, φυτῶν κόμαις, ψύχων κάλλεσιν, ἐμψύχων ἅλμασι. Νῦν καὶ ὡρῶν κράσεις καὶ μίξις στοιχείων εὔκρατοι, καὶ ἀνέμων σπενδαὶ καὶ μαλακαὶ ζεφύρων πνοαὶ, καὶ ῥοαὶ ποταμῶν πραεῖαι, καὶ πηγαὶ ψυχραί τε καὶ καθαραὶ, καὶ ἦχοι ῥευμάτων ἥμεροι. Νῦν καὶ φύσις ὅλη τὸν τόκον ὡς ἱερὸν τῇ νύμφῃ δίδωσι, καὶ πᾶσα μὲν πτηνὴ, πᾶσα δὲ νηκτὴ, ἅμα δὲ καὶ πεζὴ γένεσις, ἡ μὲν προέρχεται, ἡ δὲ ἐπαγγέλλεται, ἡ δὲ τρέφεται, ἡ δ' ἄρτι καὶ κεκρυμμένη φαίνεται· τὰ μὲν ὡς ἐκ θαλάμων ἐπιφαίνεται τῶν ὀρῶν· τὰ δὲ ὡς ἐκ τάφων τῶν ὀπῶν ἀνατείνεται· τὰ μὲν τῷ γάμῳ, τὰ δὲ τῷ τόκῳ τέρπεται, κοινῇ δὲ πάντα πάντως κοινὴν ἑορτὴν ἄγουσι καὶ ᾄδουσιν, οὐ τὴν δημιουργίαν, ἐμοὶ δοκεῖν, τοσοῦτον τῆς κτίσεως, ὅτι καὶ κατὰ τόνδε τὸν καιρὸν ὑπέστη τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ τὴν καινουργίαν [1] τῆς ἡμετέρας φύσεως.

1 Cod. vat. supra lineam δημιουργίαν.

---

dique virescit, et modis omnibus, pratorum fragrantia, avium cantu, frondeis plantarum comis, inanimantium rerum iucundo aspectu, et animantium tripudiis oblectat. Nunc et pacata temperies, et elementa apte temperata, et venti molliter lambentes, et zephyri suaviter spirantes, et flumina placide decurrentia, et fontes frigidum limpidumque laticem manantes, et rivi leniter sonantes. Nunc natura universa sobolem suam ceu dotem sponsae profert; nunc omnis volatilium, omnis natantium, omnis terrestrium procreatio, alia quidem proles in lucem prodit, alia promittitur, alia nutritur, alia, paulo ante illinc abscondita, se manifestat: hinc veluti e thalamis super montes apparent, inde a foraminibus veluti a sepulchris erumpunt, illinc nuptiis, vel partu gaudent, et prorsus omnia communem simul agunt solemnitatem, et canora voce concelebrant eam quidem, ut mihi videtur, rerum omnium tantummodo creationem (nam et hoc anni tempore omnia creata sunt), sed hanc quoque naturae nostrae renovationem.

XXXIV. Ἀλλ' οὕτω μὲν φύσις ὅλη καὶ κτίσις ὅλη καὶ προσφ τὴν προσφωνηθεῖσαν ἄνωθεν· καὶ συνεισφέρει τῇ φερούσῃ τὸν πο φέροντα. Τί δ' ἡμεῖς ἀσυντελεῖς ὀφθῶμεν μόνα καὶ ἀκεινώνητοι ἀχάριστοι; ἢ τί καὶ προσθεγξόμεθα καὶ συνεισοίσομεν, καὶ χ σθῶμεν μᾶλλον ἢ χαρισόμεθα; καὶ προσθεξόμεθα δηλαδὴ καὶ νεισαίσομεν· τί δὲ πλέον, ἢ τὸν λόγον, ὃν καὶ ἤδη συνεισηνέγκαμ ραλλὰ δὲ, ὃν καὶ ἤδη τοῦ τῆς μητρὸς λόγου προαπηνέγκαμεν; καὶ οὗτος ἡμῖν ἐκ ταύτης μετά γε τῶν ἄλλων, ὧν τε νῦν ἔχ ἀγαθῶν, καὶ ὧν ἕξομεν ὀλίγα δὴ τελευτῶντες καὶ προσθεγξόμ καὶ ψυχὴν ἅμα καὶ φωνὴν καὶ στόμα καὶ λόγου, ἐκ τῆς μνή ἁγιαζόμενοι.

XXXV. Χαῖρε, κόρη, τὸ μέγα θαῦμα, τοῦ λόγου μῆτερ, π τερον μὲν τοῦ καθ' ἡμᾶς, ὕστερον δὲ καὶ τοῦ ὑπὲρ ἡμᾶς. Οἱ γὰρ τὸ φανέν, ὅτι σοῦ τῷ λόγῳ καὶ πρὸ τοῦ λόγου σοφώτερον,

---

XXXIV. Ita sane omnis natura, ac res omnes creatae et lutant eam, quae caelitus salutata est, et laudis tributum persolvunt, quae omnia portantem portat. Quid vero nos? N vero soli in hoc tributo solvendo pigri, segreges, et ing apparebimus? Seu etiam, quamnam demum gratulationem munus ipsi afferemus, quamquam gratiis potius sic locupl mur, quam quidpiam illi tribuamus? Et gratulabimur profec et offeremus; sed quid amplius, quam hunc ipsum sermon quem et iam obtulimus, seu potius quem in antecessum a ve matris iam retulimus? Nam hunc quoque acceptum illi ref mus simul cum aliis bonis, tum quae ab ipsa iam habemus, quae habituri sumus. Finem igitur dicendi facientes pura m simul et voce et ore et sermone pauca, prout succurrunt ani acclamantes addamus.

XXXV. Ave, puella, mater Verbi, ac primo quidem il verbi, quod conditionis est humanae, illius deinde, quod turae nostrae supereminet. Et sane nihil exstitit unquam, q prae te, sive dum proferres verbum sive antequam profer sapientius haberi queat, et exinde nihil accommodatum ma

ν σὺ οἰκειότερον· καὶ οὕτω προῆλθες Εὔας τὸ φάρμακον, τῆς ἀκεστάτης ἢ σοφωτάτη. Καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ μὲν καὶ ὁ κρίνας πρὸ κόσμου σοὶ λόγος· μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ σὸς πρὸ τοῦ τόκου τρόπος, οὔτε συναρπαγεὶς ἀρχαγγελικῆς καὶ ταῦτα τοῖς ῥήμασιν, δῦτε ἠθεῖς ἀῤῥήτοις οὕτω καὶ μετὰ ταῦτα τοῖς πράγμασιν· ἀλλ' ἐπιφανεὶς καὶ πρὸ τῆς συλλήψεως ἀσφαλὴς καὶ μετὰ τὴν σύλληψιν. Τί δὲ καὶ ἡ τῆς ἡδονῆς γνῶσις, ἣν ἡ παρθένος σὺκ ἔσχηκας; ἢ σὺχ ἡ πεῖρα μόνον, ἀλλ' οὐδ' ἡ ἔφεσις; οὕτω σου τῶν λογισμῶν τὸ κριτήριον ἔῤῥωτο ἐν ἀπαλῷ καὶ καλῷ καὶ νεαρῷ καὶ ταῦτα σώματι.

1 Vat. ἐνοικίσας.

---

ne ita Evae remedium evasisti, sapientissima nempe imprudentissimae. Id porro et Verbum testatur, qui te, in qua inhabitet, elegit: testatur et tua ante partum agendi ratio, praesertim vero quod neque angelicis verbis te abripi passa fueris, neque ob tam sublimia deinde mysteria intumueris, verum aeque ridentem te et antequam conciperes et postquam concepisti, videris.

Quid vero voluptatis praeterea cognitionem commemorem, an Virgo persensisti numquam, seu potius quam non modo certa numquam es, sed cuius ne levissimo quidem desiderio incitata fuisti? Adeo nempe tuum mentis iudicium etiam in tam bello pulchro et iuvenili corpore invicte praevalebat a.

a Testem habes Iohannem doctrinae in Ecclesia tunc obtinentis, sanam Deiparam ab omni inordinatae concupiscentiae motu, quae contrarium est originalis peccati, immunem exstitisse. Et probe fac adsis, eiusmodi immunitatem non naturae stupiditati tribui, nam e contra maxime vigentem corporis habitum Virgini auctor adscribit, ut mentis virtuti sibi reliquas animae vires subiicientis, adeo ut eximium hic habeas donum illud iustitiae originalis, vi cuius quemadmodum voluntas humana Deo, ita voluntati humanae ceterae hominis facultates obsequentes parebant.

XXXVI. Χαῖρε, τῶν ἀκεράστων καὶ ἀμίκτων ἡ κράσις ἅμα μίξις, καὶ ἀμφοτέρων ἀμφότερα, ἀμόρφου τύπος, ἀχρόνου μέτ ἀπείρου κόλπος, ἀστέκτου. Θρόνος.

Ἀνώτερε Θρόνων, σοφώτερε Χερουβίμ, φλογώτερε Σεραφίμ· νων, ὧν [1] μὲν ὤμοις ὁ φέρων τὰ πάντα φέρεται, οἷς δὲ τὴν γν ὀλίγην χαρίζεται, οἷς [2] δὲ τὴν φλόγα συγκεκαλυμμένην καὶ ὅλην παρέχεται· σοὶ δὲ καὶ σπλάγχνοις, καὶ γόνασι, καὶ τὴν ἀκ πρώτην καὶ ὅλην, καὶ τὸν λόγον ὅλον, καὶ τῇ καρδίᾳ κυούσῃ τοῖς χείλεσι τικτούσῃ δίδωσι κατασπάζεσθαι.

Χαῖρε φρικτοτέρα Ἐξουσιῶν, δυνατωτέρα Δυνάμεων, κυριωτέρα

1 Vat. abest ὧν.
2 Cod. Vatic. supra lineam, ὧν.

XXXVI. Ave, quae disiunctis et impermixtis unitio et c mixtio, utrumque scilicet utrisque, evasisti, et forma illi, forma caret, et mensura ei, qui nullam temporis mensuram vit, et sinus ei, qui immensus est, ac sedes illi fuisti, nulla sede excipitur.

Ave, o sublimior Thronis *a*, Cherubim sapientior, et Se phim flammantior; e quibus, aliorum quidem gestatur hum qui portat omnia, exiguam aliquam largitur aliis scientiam, autem absconditum ignem, non vero plenum tribuit; tibi v servat, ut totum radium illum primogenitum, totum nempe V bum tum corde, dum visceribus tuis adhuc inclusum eum stas, tum labiis, dum post partum genibus insidentem te deosculeris.

Ave, terribilior Potestatibus, potentior Virtutibus, domin

a Frequenter in sacris Orientalium precibus, praesertim apud S et Armenos, occurrit, ut Deipara *terrestris Angeli vel terrestris C rubini aut Seraphini* appellatione antonomastice indigitetur. Conse porro sententiam habes in Geometrae verbis. Dum enim Deiparam c pellans inquit, ἀνώτερε Θρόνων, σοφώτερε Χερουβίμ, φλογώτερε Σερ perinde est ac si dicat: *o Throne Thronis sublimior, o Cherubim rubinis sapientior* etc.

πάντων, Ἀρχῶν ἀρχικωτέρα, Ἀρχαγγέλων εὐδρομωτέρα, τῶν Ἀγγέλων ὅλων ὁμοῦ πολυαρκεστέρα, πάσας ἐνεργείας ὁμοῦ καὶ ἀρετὰς ἅς, ὅλων ὁμοῦ τῶν ἄνω τάξεων μόνη καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἔχουσα εἰς τὸ μεῖζον.

Χαῖρε, δέσποινα παντὸς τάγματος καὶ ὀνόματος, οὐ νῦν ὀνομαζομένου μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μέλλοντα· πείθομαι γὰρ, καί τινας ἄλλας, ἀφράστους τέως καὶ ἀγνώστους ἡμῖν, ἐκεῖσε τυγχάνειν δυνάμεις, καὶ πείθομαι τῷ ἀπορρήτως τε ἁρπαγέντι, καὶ ἀπορρητοτέρων ἐπακούσαντι.

---

or Dominationibus, principans Principatibus, Archangelis velocior, omnibus simul Angelis ditior ac beatior, utpote quae vim agendi quamlibet, atque omnes simul virtutes, quibus universi illi superni ordines exornati sunt, tu sola et cum magno quidem cessu, atque iis etiam potiora possides *a*.

Ave Domina ordinis omnis ac nominis, non modo quod nunc nominatur, sed quod et imposterum nominabitur *b*; arbitror enim easdam alias praeterea, nondum nomine quoquam compellatas adhuc ignotas, illic esse Virtutes, et fidem illi habeo, qui ineffabili modo (in caelum) raptus est, et *c* arcana audivit, nec non licet homini loqui.

a Hinc quoque discere licet, quantoperc ii hallucinentur, qui putant, vix scholarum opinionibus accensendum esse effatum, quo statuitur, ampliorem in sola Deipara gratiae copiam cumulatam fuisse, quam quae universos simul caelestes Spiritus exornavit. Ceterum si beatam Deiparam exornant praerogativae omnes, sive quae supernis spiritibus sunt communes, sive quae singulis eorum ordinibus singulares alios prae aliis ratione praestantiae extollunt; immo vero si Deipara non modo praerogativas eorum omnium simul omnes possidet, sed immenso intervallo potioribus ornamentis nobilitata est, quis suspicari unquam posset, an ratio illa universis spiritibus supernis communis, vi cuius se nullo non tempore Dei amicos fuisse gloriantur, in Deipara desideretur?

b Vide communem Mariae factam eam filii sui gloriam, quae ex Apostoli sententia (*Eph.* I, 20, 21) Christum constituit *supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro.*

c II. *Cor.* XII, 4.

XXXVII. Χαῖρε μείζων καὶ τῶν αὐλῶν νόων καὶ λόγων ἔπαινος. Θαῦμα οὐχ ὑμνητὸν ὅλον τοῖς Σεραφὶμ, οὐδὲ θεατὸν ὅλον τοῖς Χερουβὶμ, οὐδὲ κατάληπτον ἄλον ταῖς ὅλαις ὑφηλοτέραις ἢ ταπεινοτέραις τάξεσι. Χαῖρε, χαρᾷ μὲν συλληφθεῖσα, χαρᾷ δὲ κυηθεῖσα, χαρᾷ δὲ καὶ [1] τεχθεῖσα· χαρᾷ δὲ αὖθις καὶ συλλαβοῦσα, καὶ κυήσασα, καὶ γεννήσασα [2] χαρὰν τὴν πάντα λόγον καὶ νοῦν ὑπερέχουσαν, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, χαρὰ [3] τῶν ἐπιγείων ὅλων καὶ οὐρανίων.

1 Nicod. abest καί.
2 Cod. uterq. γεννήσασαν.
3 Nicod. χαράν.

XXXVII. Ave, cuius laudes ne ipsi quidem caelites aut cogitatione assequi aut sermone efferre valent. Ave prodigium, quod neque Seraphim pro merito celebrare neque Cherubim ex omni parte cernere, neque acies ulla ordinum caelestium sive sublimiorum sive inferiorum penitus pervidere potest. Ave, quae et in gaudio concepta fuisti *a*, et in gaudio gestata in utero, et in gaudio etiam in lucem edita; atque iterum quae in gaudio et concepisti, et gestasti in utero, et peperisti gaudium, quod omnem pariter sermonem cogitationemque transcendit; quaeque, ut omnia complectar, gaudium exstitisti terrestrium

a Utut maxime dissimilis conceptionis utriusque, Christi Domini scilicet et Deiparae, ratio fuerit, utraque tamen simillima exhibetur ratione gaudii, quod comes utrique fuit. Et cuiusmodi quidem sit hoc gaudium, cum ex multis aliis capitibus, tum ex eo praesertim dimetiri licet, quod notissima causa sit, cur reliquorum omnium Adae natorum seu conceptio seu nativitas infausto paternae hereditatis iure, doloris sane iustissimi argumentum secum afferat. At ne quis forte haereret anceps, ipse per se Auctor praemiserat, quale intelligendum sit gaudium, quo B. Virgo concepit, atque adeo quo concepta est; gaudium scilicet illud est, quod divina gratia pariatur. Ita enim ille (Sup. § XII): *Hic vero et gaudium puerperis praeest, et gaudio ipsa est obstetrix gratia*: ac rursus gaudium illud, quod (Sup. § 1) veteri maledictioni illi opponitur, quae in genus universum mortalium per unam mulierem inducta fuerat.

ων, τοῦ γένους καύχημα, τῶν οὐρανῶν καλλώπισμα, τῶν ἀμφο-
ων κόσμων κατάκοσμε.

XXXVIII. Χαῖρε τῆς λύπης ἡ λύσις, τῆς ἔχθρας κατάλυσις,

---

nium, omniumque caelestium, generis nostri gloriatio, caelum decus, utriusque mundi ornamentum.

XXXVIII. Ave [a], doloris solutio, destructio inimicitiae, ca-

a Quoad istam congeriem salutationum, quibus plura beatae Deiparae omia accumulantur, illud non penitus negligendum videtur, hinc forte quid coniectari posse de aetate, qua sermo conscriptus fuerit. Nam et concinnandis sermonibus illud fere obtinet, quod et in reliquis humanis us usuvenit, ut suos quaeque aetas mores habeat. Porro plures eius-di salutationes in homiliis congerendi morem maxime invaluisse cernus per S. Theodori Studitae tempora, cuius sermo *in Virginis Natale* nc autem alias diximus a Lequinio editum sub S. Iohannis Damasceni mine) non minus quam sexaginta, quod et in eiusdem sermonis in-iptione diserte notatur, salutationes continet. Illud insuper et quidem gentius animadvertendum, in pluribus hisce praeconiis non singulares ratasque Oratoris sententias nobis proponi, sed quas communiter Ec-iae profitebantur. Fac enim, quaeso, inspicias hymnum, qui ἀκάθι-ς a Graecis dici consuevit, propterea quod in sabbato praecedente quin-Quadragesimae dominicam *stando* recitabatur, quique ex sententia ni Francisci Fogginii et Iosephi Mariae Quercii (Vid. *Monit. ad h. hymn. Appen. Corp. histor. Byzant.* Rom. 1777. pag. 68) a Georgio Pisida scriptus fuit ad gratias Deiparae agendas pro urbe regia ab Abarum idione sub Heraclio Augusto liberata; ibi non hasce modo, sed multo res Deiparae laudes salutationis more oblatas invenies. Quin et in Me-is passim haec encomia modo plura modo pauciora congesta videre . Sit instar exempli illud, ut Graeci vocant, θεοτοκίον, quod in ve-ris diei XXVII mensis Novembris legimus, et in quo ex singulis laudum mentis, quae plura in capita heic Geometra distribuit, nonnullas tationes decerptas et accumulatas habes: χαίροις, ἡ καλλονὴ Ἰακώβ, ἐξελέξατο Θεὸς, ἣν ἠγάπησεν· ἡ θύρα τῶν σωζομένων· ἡ φλογοφόρος λαβίς· ἀρᾶς ἣν λύσις παντευλόγητε· γαστὴρ θεοχώρητε· πεπτωκότων ἀνόρθωσις· ατέρα Χερουβὶμ, καὶ τῆς κτίσεως ὑπερέχουσα· δυσθεάρητον ὅραμα· ἄκουσμα καινότατον· ἀνέκφραστον λάλημα· ἅρμα τοῦ Λόγου· νεφέλη, ἐξ ἧς ἀνέτει-ν ἥλιος, Χριστὸς καταυγάζων τοὺς ἐν σκότει, καὶ παρέχων τὸ μέγα ἔλεος. ο, *o species Iacob, quam Deus elegit, quam Deus adamavit: ianua rum, qui ad salutem perveniunt; forceps ignitum carbonem ferens; aledictionis solutio undequaque benedicta; sinus Deum comprehendens; ssorum reparatio; sanctior Cherubinis, super universas creaturas minens; visum oculis impervium; auditum prorsus inauditum; effatum*

τῆς αἰχμαλωσίας ἡ λυτρωσις, ἡ τῶν θνητῶν θέωσις, ἡ τοῦ θεοῦ σάρκωσις.

Χαῖρε, τῶν δεινῶν ἡ ἀπαλλαγή, τῶν ἁμαρτωλῶν ἡ καταλλαγή, τῶν ἑστώτων ἀσφάλεια, τῶν πιπτοντων ἀνάκλησις, τῶν σπευδαζόντων ἐπίτασις, τῶν ῥαθυμούντων διέγερσις, τῶν εὐεκτούντων ἰσχύς, τῶν καμνόντων ἴασις.

Χαῖρε, τῶν ἀρετῶν πηγή τε ἅμα καὶ ὁδηγὲ, παρθενίας ἄνθος ὁμοῦ καὶ ῥίζα, τὸ μὲν φανεῖσα, τὸ δὲ τεκοῦσα· καὶ νῦν διά σέ τε καὶ διὰ σοῦ τὰ ταύτης φυτὰ πανταχοῦ κομᾷ· καρτερία τοῖς

---

ptivitatis redemptio, mortalium ad Deum evectio, et Dei cum carne coniunctio.

Ave, aerumnarum depulsio, peccatorum reconciliatio, stantium securitas, lapsorum restitutio, strenue agentium ardens studium, torpentium incitamentum, bene valentium firmitas, aegrotantium salus.

Ave virtutum scatebra simul et semita, virginitatis flos simul et radix, illud quidem pro eo quod ipsa apparuisti, istud vero pro eo, quod in lucem edidisti: quamquam nunc etiam propter te et per te huiusmodi plantae ubique frondibus virescunt:

ineffabile; Dei Verbi currus; nubes, e qua sol refulsit, Christus scilicet, qui degentes in tenebris illuminat. E quibus velim brevem illam sententiam perpendas, qua Virgo Deipara *maledictionis solutio undequaque benedicta* compellatur. Nonne enim haec tibi Virginem a veteri maledicto exemptam ostendit? Sane si *maledictionis abolitio* nihil aliud demum est aut intelligi potest, praeterquam opus illud plane mirandum, quo a veteris maledictionis iugo erepti sumus, quotquot maledicti in damnatione iacebamus; quis desipiat adeo, aut quis adeo pugnantia loquatur, ut maledictione constrictam inter maledictos ipsam quoque *maledictionis solutionem* suspicari vel affirmare possit? An vero statuendum erit, maledictam e maledictione semet cum aliis eripere potuisse? Quod vero vis sententiae per se exigit, id etiam expressius apparet ex eo, quod ibidem Virgo ceu *benedicta*, neque benedicta modo, sed *undequaque et omni ex parte benedicta* exhibetur: dum enim hominibus universis sub Adae maledictione gementibus opponitur Virgo non modo eos solvens a maledictione, sed insuper quoad se *omni ex parte benedicta*, plane indicatur, Virginis conditionem a conditione ceterorum tantundem distare, quantum a meledictione distat plenissima benedictio.

ἀσκηταῖς, ἀνδρία τοῖς ἀθληταῖς, εὐσπλαγχνία τοῖς ἔχουσιν, εὐψυχία τοῖς πένησι, ταπεινοφροσύνη τοῖς ὑψηλοῖς, μεγαλοφροσύνη τοῖς ταπεινοῖς, ὀδυνωμένοις παράκλησις, εὐφραινομένοις ἐγκράτεια· τὴν σὺν τῷ παιδαγωγούσης μόνον, ἀλλὰ καὶ προτυπούσης ἀμφότερα· τὸ μὲν, ὅτε σου τὴν ψυχὴν ῥομφαία διήρχετο, τὸ δ' ὅτε σου τὴν φωνὴν ὁ λόγος τὴν χαροποιὸν προσεφθέγγετο.

XXXIX. Χαῖρε, θείων χαρίτων οἶκος, βασιλικὸς τῆς τριάδος θάλαμος, ἐν ᾧ τῶν ἀγαθῶν οἱ θησαυροὶ πάντων, σοφίας πλοῦτος, ἀνψίας [1] ὄγκος, εὐβουλία, σύνεσις, δωρεαὶ λόγων, ἀρχαὶ σκήπτρων, ταμεῖαι πλούτων, ἀξιωμάτων ὑπεροχαὶ, εὐτεχνίαι [2] καὶ εὐγαμίαι καὶ εὐτεκνίαι, εὐφωνία καὶ εὐταξία καὶ εὐεξία, κάλλος, ἰσχύς· καὶ ὅπως ἐν μέσῳ παροπτέα [3] μοι τὰ μικρὰ καὶ σωματικὰ μόνα, λέγω

1 Coisl. ἀνδρείας.
2 Coisl. εὐτεκνίαι, quam dein vocem repetit.
3 Vat. ad margin. περιπεμπτέα μοι.

---

ascetarum abstinentia, certantium robur, divitum misericordia, pauperum patientia, grandium humilitas, et humilium magnanimitas, moerentium solamen, et tripudiantium temperantia: utriusque enim virtutis non magistra modo, sed et exemplum exsistis, alterius quidem, quando tuam ipsius animam doloris gladius pertransivit *a*, alterius vero quando vocem illam laetitia plenam sermo tuus protulit *b*.

XXXIX. Ave, divinarum gratiarum domus, regius Trinitatis thalamus, in quo reconditi sunt omnium bonorum thesauri, divitiae sapientiae, virtutis eminentia, consilium, intellectus, dona sermonum, sceptrorum dominatio, opum dispensatio, honorum sublimitas, scientia omnigena, felicia connubia, ac laeta soboles, claritas vocis, apta membrorum dispositio, sanitas, pulchritudo, robur virium; et quoniam leviora ista et mere corporalia ut pote minoris momenti posthabenda sunt, et ea sane, quae sunt

a *Luc.* II, 35.

b Cum scilicet angelo incarnationem annuncianti consensit: qua in re egregium temperantiae ac modestiae specimen a Deipara exhibitum superius (§ XIX) auctor celebraverat.

δὲ [1] τὰ τοῦ πνεύματος· ἰαμάτων πηγαὶ, ῥοαὶ δακρύων, εὐχαὶ καθαραὶ, καὶ Θεοῦ πλησίον, γνῶσις λογίων, διδασκαλίας ῥεύματα, προῤῥήσεις καὶ διοράσεις, διακρίσεις πνευμάτων τε καὶ πραγμάτων, καὶ ἵνα συνελὼν εἴπω, χαῖρε δέσποινα τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων, καὶ ἀμφοτέρων διακόσμων δέσποινα, ἡ πάντα πᾶσιν, εἷς καὶ ὅτε καὶ ὅσα καὶ οἷα θέλεις, παρεχομένη.

XL. Ταῦτά σοι ὁ μικρὸς ἐγὼ καὶ πᾶς μὲν, διὰ τὸν λόγον καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν καὶ χάριν καὶ ἐλπίδα, σὸς, οὐ πᾶς δὲ διὰ τὸν τρόπον, ὀλίγα τῶν σῶν, ὧν ἐχαρίσω, πολὺν μὲν διὰ τὸν πολὺν φόβον ἐπεχόμενα χρόνον, ἄφνω δὲ ἐκραγέντα διὰ τὸν πόθον, καὶ νικηθέντα τῷ πλείονί τε καὶ κρείττονι, εἰς δόξαν τοῦ σοῦ υἱοῦ, τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παναχράντῳ αὐτοῦ πατρὶ, καὶ ζωοποιῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

1 Vat. super lin. δή.

---

spiritus, adiiciam: remediorum scaturigines, imbres lacrymarum, mundae preces, familiaris cum Deo consuetudo, sacrarum litterarum scientia, doctrinae fluenta, prospicientia et perspicientia, et in spiritibus internoscendis iuxta ac rebus gerendis discretio, et ut paucis omnia contraham, Ave Domina bonorum omnium, et ordinis utriusque Domina, quae omnibus omnia, quibus et quando et quanta et qualia vis, dispensas.

XL. Haec in laudem tuam ego misellus, et totus sane cum propter Verbum tum propter aliam omnem et gratiam et spem tuus, sed non totus tuus per vitae rationem, haec inquam pauca ex iis, quae mihi largita es, diu ob ingentem formidinem silentio compressa, derepente autem impetu amoris expressa, ut cumque magnalium tuorum et multitudini et magnitudini longe imparia, offero: in gloriam filii tui, magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi, cui gloria et imperium cum sanctissimo ipsius Patre et vivificante ac sancto Spiritu, nunc et semper et in secula seculorum, Amen.

IN THEODORI MONEREMITAE

SERMONEM

PRAEFATIO

MSS. homiliae codices § I. - Auctoris nomen § II. - Quisnam Theodorus homiliam scripserit § III.

I. Brevem hanc homiliam sua ipse manu, graece exscripsit Lucas Holstenius ex codice olim Regio DCCXLIII, nunc vero in eadem parisiensi bibliotheca inter graecos n. MMDCCLI; pertinuerat autem idem codex ad celeberrimam Cardinalis *Imperiali* bibliothecam, in cuius catalogo, iam typis impresso, n. MMDCCLI notatur. At Holstenianum codicem, quo tum haec tum aliae SS. Patrum homiliae, omnes praeclari eiusdem viri manu exaratae continentur, servat ceu cimelium pretiosum insignis romana bibliotheca Barberiniana; et benevolentissimis curis egregii viri, Sanctis Pieralisii, eiusdem bibliothecae Custodis, prorsus debeo, quod eiusdem codicis pro lubito pervolvendi eximiumque hoc opusculum inde exscribendi atque in lucem edendi facilis mihi venia facta fuerit, quemadmodum pro humanitate sua proque singulari in Virginem Deiparam pietate lubentissimo animo codices, in quibus et Antipatri Bostrensis et Iohannis Euboeen-

sis homiliae continebantur, suppeditavit, et insuper si quid aliud in codicibus mss. forte lateret, quod in Deiparae honorem cedere posset, studiosissime mecum exquirere nihil cunctatus est. Quibus sane beneficiis egregiaque optimi viri voluntate eidem me devinctissimum, gratissimumque profiteor.

II. Quod ad auctorem homiliae attinet, si ratio habeatur tantummodo inscriptionis, quam parisiensis codex praefert, ambigendum sane foret, num inter Theodoros, an inter Theodotos numerandus esset [1]. Haec enim in eo, mendosa certe lectione, exstat inscriptio: Θεοδώτου ἐλαχίστου μονερημίστου λόγος κ. τ. λ., adeo ut nescias, utrum in quinta littera vitium cubet, legendumque sit Θεοδότου, an potius in sexta, ut Θεοδώρου sit legendum. At dubitationem depulit in primis Holstenius; qui licet ob eam legem, quam in exscribendis codicibus statuisse sibi videtur, ne quidquam in illis, utut mendosum, mutaret, Θεοδώτου et ipse scripserit; nihilominus in ipso initio notulam apposuit, unde vera lectio dignosceretur, hisce verbis: *Fuit inter libros repertos Caffae, ubi Theodorus vocatus.* Undenam vero hoc ille hauserit, aut quo in loco nomen hoc Θεόδωρος legerit, fateor, obscurum mihi esse. Quum enim, meo rogatu, vir peritissimus in ipsa parisiensi bibliotheca diligenter de hac re inquisiverit, neque profecto in eiusdem bibliothecae indicibus, neque in peculiari huius codicis elencho, ubi n. XIV homilia ista notatur, neque alibi aliud nomen praeter quam Θεοδότου aut latine Theodoti scriptum reperit. Alicubi tamen *Theodori* nomen Holstenium legisse, dubitare non possumus; neque viro doctissimo, haec tam obscure innuenti, succensere quispiam iure potest, siquidem non alieno sed suomet ipsius commodo ista adnotaverat. Ceterum hoc verum esse Auctoris nomen, alius testis accedit Nicodemus Monachus, qui in notis ad Prooemium Commentarii ad Canonem τοῦ εὐαγγελισμοῦ, complures veterum

---

1 Non semel et apud veteres Theodori nomen cum nomine Theodoti permutatum reperimus. Memorat id et Ἀνδιμος Γαζῆ ὁ Μηλιώτης in suo *bibliotheca Hellenica* (Vol. II, pag. 154, Venet. 1807), ubi de clebri Ancyrano Theodoto scribit: Θεόδοτος (οὐχὶ, ὡς παρὰ τῷ Γενναδίῳ Θεόδωρος) ἦτον ἐπίσκοπος τῆς ἐν Γαλατίᾳ Ἀγκύρας κ. τ. λ.

iptorum recensens homilias de hoc argumento habitas, inter s et hanc nostram cum Auctoris nomine sic commemorat [1] δωρος ὁ καλούμενος Μονερημίτης, οὗ ἡ ἀρχή· Ὅταν ἡ χειμέριος εἰδωλολατρείας . . . *Theodorus, vocatus moneremita, cuius est ium* etc. Manifestum est autem, Nicodemum Monachum haec aliis codicibus mutuatum fuisse.

II. At quis iste sit Theodorus, longe ad cognoscendum difficilimum esse reor. Una mihi affulgebat suspicio, an forte in i incidissem S. *Theodori Studitae de Deiparae Annuntiatione* homiam, quam Gerardus Vossius [2] olim a se in codice Card. Sirvisam testatur, et Card. Maius [3] adhuc quaerendam dicit; ndoquidem praeter *Theodori* nomen conveniebat aliqua etiam ilitudo cum altera, quam alias diximus ex vaticanis codiis Theodoro Studitae vindicandam, licet a Lequinio sub Daceni nomine vulgata fuerit [4]. Verum dimittenda haec conatio fuit. Ut enim ex § VIII satis aperte colligitur, haec oratio montem Sinai habita est; et quamvis S. Theodorus Studita › impiorum odio impetitus plus semel hac illac vagari coactus rit, apud montem Sina tamen diversatum aliquando eum se, nemo memoriae prodidit [5]. Accedit, in mss. codicibus piam alias (quod et saepius laudatus vir doctissimus Angelus ius, cum ea de re ipsum interrogarem, confirmavit) Theodori ditae nomen cum addito τοῦ μονερημίτου notari, sed aliis conter titulis exornari. Denique addiderim, si a Vossio memoa homilia forte eadem sit atque illa, quae in codice sermonum eodori Studitae *in Annuntiationem secunda* notatur [6], tunc enim-

---

1 Ἑορτοδρόμιον et cet. pag. 208.

2 *In not. ad Serm. I. Gregorii Neocaes.* Paris 1622. pag. 109.

3 *In not. ad Leonis Allatii diatriben de Theodoris: Nova PP. Biblioth.* l. VI, Part. II, pag. 162.

4 Conf. Card. *Mati Nova Biblioth. PP.* Vol. V, part. II, pag. 54. *not.*

5 Conf. a Maio edita *Vita S. Theodori: Studitae a Michaele Mona*› conscripta § 16, 27, 37. *Nov. Bibl. PP.* Vol. VI, Part. III.

6 Iuxta ordinem Livineii est sermo LXV, iuxta ordinem autem mss. ici codicis, quem Fabricius edidit, LXVIII. Vid. *Fabricii Bibl. Graec.* l. X, pag. 458 edit. Harl.

sis homiliae continebantur, suppeditavit, et insuper si quid aliud in codicibus mss. forte lateret, quod in Deiparae honorem cedere posset, studiosissime mecum exquirere nihil cunctatus est. Quibus sane beneficiis egregiaque optimi viri voluntate eidem me devinctissimum, gratissimumque profiteor.

II. Quod ad auctorem homiliae attinet, si ratio habeatur tantummodo inscriptionis, quam parisiensis codex praefert, ambigendum sane foret, num inter Theodoros, an inter Theodotos numerandus esset [1]. Haec enim in eo, mendosa certe lectione, exstat inscriptio: Θεοδώτου ἐλαχίστου μονερημίστου λόγος κ. τ. λ., adeo ut nescias, utrum in quinta littera vitium cubet, legendumque sit Θεοδότου, an potius in sexta, ut Θεοδώρου sit legendum. At dubitationem depulit in primis Holstenius; qui licet ob eam legem, quam in exscribendis codicibus statuisse sibi videtur, ne quidquam in illis, utut mendosum, mutaret, Θεοδώτου et ipse scripserit; nihilominus in ipso initio notulam apposuit, unde vera lectio dignosceretur, hisce verbis: *Fuit inter libros repertos Caffae, ubi Theodorus vocatus.* Undenam vero hoc ille hauserit, aut quo in loco nomen hoc Θεόδωρος legerit, fateor, obscurum mihi esse. Quum enim, meo rogatu, vir peritissimus in ipsa parisiensi bibliotheca diligenter de hac re inquisiverit, neque profecto in eiusdem bibliothecae indicibus, neque in peculiari huius codicis elencho, ubi n. XIV homilia ista notatur, neque alibi aliud nomen praeter quam Θεοδότου aut latine Theodoti scriptum reperit. Alicubi tamen *Theodori* nomen Holstenium legisse, dubitare non possumus; neque virum doctissimo, haec tam obscure innuenti, succensere quispiam iure potest, siquidem non alieno sed suomet ipsius commodo ista adnotaverat. Ceterum hoc verum esse Auctoris nomen, alius testis accedit Nicodemus Monachus, qui in notis ad Prooemium Commentarii ad Canonem τοῦ εὐαγγελισμοῦ, complures veterum

---

1 Non semel et apud veteres Theodori nomen cum nomine Theodoti permutatum reperimus. Memorat id et Ἀνδιμος Γαζῆ ὁ Μηλιώτης in sua *bibliotheca Hellenica* (Vol. II, pag. 154, Venet. 1807), ubi de clebri Ancyrano Theodoto scribit: Θεόδοτος (οὐχί, ὡς παρὰ τῷ Γενναδίῳ Θεόδωρος) ἦτον ἐπίσκοπος τῆς ἐν Γαλατίᾳ Ἀγκύρας κ. τ. λ.

riptorum recensens homilias de hoc argumento habitas, inter as et hanc nostram cum Auctoris nomine sic commemorat [1] ὁ ὅσιος ὁ καλούμενος Μονερημίτης, οὗ ἡ ἀρχή· Ὅταν ἡ χειμέριος ς εἰδωλολατρείας . . . *Theodorus, vocatus moneremita, cuius est tium* etc. Manifestum est autem, Nicodemum Monachum haec aliis codicibus mutuatum fuisse.

III. At quis iste sit Theodorus, longe ad cognoscendum difillimum esse reor. Una mihi affulgebat suspicio, an forte in n incidissem S. *Theodori Studitae de Deiparae Annuntiatione* holiam, quam Gerardus Vossius [2] olim a se in codice Card. Sirı visam testatur, et Card. Maius [3] adhuc quaerendam dicit; andoquidem praeter *Theodori* nomen conveniebat aliqua etiam ilitudo cum altera, quam alias diximus ex vaticanis codiıus Theodoro Studitae vindicandam, licet a Lequinio sub Damceni nomine vulgata fuerit [4]. Verum dimittenda haec conıtatio fuit. Ut enim ex § VIII satis aperte colligitur, haec oratio l montem Sinai habita est; et quamvis S. Theodorus Studita ro impiorum odio impetitus plus semel hac illac vagari coactus erit, apud montem Sina tamen diversatum aliquando eum isse, nemo memoriae prodidit [5]. Accedit, in mss. codicibus aspiam alias (quod et saepius laudatus vir doctissimus Angelus laius, cum ea de re ipsum interrogarem, confirmavit) Theodori uditae nomen cum addito τοῦ μονερημίτου notari, sed aliis conıunter titulis exornari. Denique addiderim, si a Vossio memoıta homilia forte eadem sit atque illa, quae in codice sermonum heodori Studitae *in Annuntiationem secunda* notatur [6], tunc enim-

---

1 Ἑορτοδρόμιον et cet. pag. 208.

2 *In not. ad Serm. I. Gregorii Neocaes.* Paris 1622. pag. 109.

3 *In not. ad Leonis Allatii diatriben de Theodoris: Nova PP. Biblioth.* Vol. VI, Part. II, pag. 162.

4 Conf. Card. *Mai Nova Biblioth. PP.* Vol. V, part. II, pag. 54. a *not.*

5 Conf. a Maio edita *Vita S. Theodori: Studitae a Michaele Monaıo* conscripta § 16, 27, 37. *Nov. Bibl. PP.* Vol. VI, Part. III.

6 Iuxta ordinem Livineii est sermo LXV, iuxta ordinem autem mss. raeci codicis, quem Fabricius edidit, LXVIII. Vid. *Fabricii Bibl. Graec.* ol. X, pag. 458 edit. Harl.

vero statui certo posse, ab ea hanc nostram prorsus differre: illa enim inscribitur, *de Virginitate* (περὶ τῆς παρθενίας), *in Annuntiationem secunda;* nostra vere nihil *de Virginitate* tractat.

At si Studitae tribui haec homilia non potest, simul fateamur oportet, ex tot Theodoris, quos enumerant tum Fabricius in Graeca Bibliotheca, tum Leo Allatius *in Diatribe de Theodoris*, per Eiñum Maium vulgata [1], nullum reapse apparere qui cum aliqua veri specie homiliae huius auctor haberi possit; nisi forte suspicari quis vellet, adscribi eam posse Theodoro, qui a monasterio τῆς Ῥαϊθοῦ cognomen *Rhaithensis* retulit: nam hic ei monachum egit, et ad montem Sina, ubi situm fuit monasterium τῆς Ῥαϊθοῦ, versatus est. At praeter quam quod ab huius sermonis stylo plurimum abesse videntur nota Rhaithensis Theodori opuscula, illud recurrit, quod de Studita advertimus, nuspiam Rhaithensis Theodori opusculis titulum τοῦ μονερημίτου praefigi. Idcirco dum aliquid certius alicunde proferatur, praestat iudicium sequi doctissimi Maii, qui postquam homiliae exemplare barberiniano codice a me exscriptum inspexit, arrepto sexto, quod ipse ediderat, Novae suae Bibliothecae Patrum volumine, ubi et Allatiana iacet de Theodoris diatribe, me praesente ad oram libri simul cum homiliae argumento ac primis verbis, *Theodori Moneremitae* nomen, tamquam ab Allatio omissi et aliis Theodosis adiungendi, adnotavit. Hinc et quando scriptus sermo fuerit, nobis incertum; nam quod nonnullos affirmantes audivi, styli ac graecitatis indolem eam esse, quae ad aetatem sat vetustam, v. gr. ad VII vel etiam VI seculum commode referri queat, id sapientiorum iudicio plane permittam. Hoc tamen affirmare non dubitaverim, opusculum haud plane inelegans dici posse, ac sua quadam in mysterio Annuntiationis pertractando novitate placere: tum gravitatem dignitatemque (quod scriptorem prodit iudicio praestantem) in iis quoque servare, quae in se spectata facile a gravitate excidunt; ac demum sic in Deiparae laudibus versari, ut *immaculatae eiusdem* Conceptioni luculenta et non communia testimonia suppeditet.

---

1 *Nova Biblioth. PP.* Vol. VI, Part. II, a pag. 78.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ [1]

ΕΛΑΧΙΣΤΟΥ ΜΟΝΕΡΗΜΙΤΟΥ [2]

ΛΟΓΟΣ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.

I. Ὅταν ἡ χειμέριος τῆς εἰδωλολατρίας καὶ ζοφερὰ παρῆλθεν περίοδος, τότε τὸ φαεινὸν τῆς θεοπτασίας ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἀνατέταλκεν ἔαρ. Ὅταν τὴν ἀρχὴν τῆς δωδεκαζώδου σφαίρας τρισσοφεγγὴς [3] κατ' ἀποκατάστασιν σημείων πρὸς σημεῖον ἀπεκλι-

1 Cod. Θεοδώτου: quoties mere *cod.* notatur, barberinianorum intellige.
2 Cod. Reg. μονερημήτου.
3 Cod. τρισσοφεγγεῖς.

THEODORI

MINIMI MONEREMITAE

IN ANNUNTIATIONEM DEIPARAE SERMO LAUDATORIUS.

I. Quum idololatriae squalor hyemalis, densaeque tenebrae late quaquaversus permeassent; tunc vernantes splendores hominum mentibus Deus apparens adduxit. Quando ter fulgidus sol per singula signa regrediendo initium sphaerae Zodiaci iam

ρώσατο ἥλιος, τότε τὸ πρῶτον ὁ πανυπέρτατος τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων Θεὸς δι' ἀγγέλου εὐαγγελίζεται καὶ μέγα τὸ μυστήριον· Καὶ ὥσπερ σήμερον ὁ ἥλιος τῇ κατὰ περίοδον τοῦ πόλου περιφορᾷ εἰς ἀρχὴν τοῦ περιέχοντος αὐτὸν κυκλοφορικοῦ σώματος τὸ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ εἰσοικισθεὶς, ἥτις καλεῖται ὕψωμα ἡλίου, τῆς γῆς τοὺς καρποὺς διὰ τῆς εἰάσδε τροπῆς τρέφει, καὶ αὔξει, πεπαίνει, καὶ τελεσφορεῖ· οὕτως καὶ ὁ Θεὸς σήμερον, τῇ τῶν πολλῶν γενεῶν διεξδρομῇ, τὴν ἐσχάτην μὲν αὐτοῦ καθ' ἡμᾶς, πρώτην δὲ ἐν αὐτῷ, δι' ἡμᾶς βουληθεὶς ἀναπληρῶσαι οἰκονομικὴν δημιουργίαν, εἰς παρ-

---

attigerat; tunc primum qui est super omnia, *Deus salutis* [a] *hominum*, magnumque mysterium per Angelum annuntiatur. Et quemadmodum sol diebus hodiernis sua per poli circulum circumactione ad principium concludentis ipsum Zodiaci, ubi sese contingunt ultimus recessus primusque regressus (quae et solis elevatio vocari solet), inductus, per eiusmodi *b* conversionem *c* terrae fructibus et alimentum tribuit et incrementum, eosque ad maturitatem ac perfectionem adducit; sic etiam Deus hodierna die, post multarum generationum decursum, suum illud salvificae dispensationis opus, postremum quidem quoad nos, in eius vero consiliis primum, perficere propter nos volens, adventus sui nuntio per Angelum praemisso, in sinu Vir-

a Plus semel in sacris litteris Deus *salus nostra* appellatur, vel *Deus salutis nostrae*. Sic Ps. LXXXVII,: Κύριε ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου, *Domine Deus salutis meae*.

b Hoc addi poterit raris veterum exemplis, ubi οἰόσδε usurpatur pro τοιόσδε seu pro τοιοῦτος.

c Etsi solis *conversio* (τροπή) proprie illa penes graecos dicatur, qua sol iter suum convertit post solstitium, unde alia *aestiva* (θερινή) alia *hyemalis* (χειμερινή) dici consuevit; auctori tamen placuit, eam vocem de itinere solis post expletum anni circulum resumpto usurpare: notum est autem anni initia ab hac ipsa incarnationis dominicae festivitate computari apud Graecos consuevisse.

θεου μήτραν δι' ἀγγέλου εὐαγγελισθεὶς ἐνοικεῖ, καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ἀναπλάττει καὶ σώζει, οἰκτείρει [1] καὶ ζωοποιεῖ.

II. Οὐκοῦν ἡμέρα σήμερον ὑπάρχει εὐφροσύνης, καὶ πνευματικῆς ἱλαρότητος· ἡμέρα πανηγύρεως, καὶ Δαβιτικῆς ὀρχήσεως· ἡμέρα ἀνακαινίσεως, καὶ παραδρομικῆς ἀνασκιρτήσεως· ἡμέρα χαρμοσύνης, καὶ ἀναβιώσεως· ἡμέρα [2], ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, σαρκώσεως, καὶ θεώσεως· ἡμέρα, προφητικῶς [3] εἰπεῖν, ἐκδικήσεως καὶ κατακρίσεως, ἀνθρωπείας [4], φημὶ, καὶ δαιμονίας πληθύος.

1 Cod. οἰκτείρη.

2 Cod. ἡμέραν, sed syntaxeos conformitas postulare videtur, ut legatur ἡμέρα, prout exigit et locus biblicus, unde haec sententia desumpta est.

3 Cod. προφητικῆς, et manu ipsius Holstenii ad oram paginae προφητικῶς: cum tamen Holstenius alia menda non notaverit, suspicor, adnotatum hoc ab eo fuisse, quod hoc idem in regio codice emendatum reperit.

4 Cod. ἀνθρωπίας.

---

ginis sedem suam collocat, et animas hominum refingit atque ad salutem perducit, miserationibus prosequitur, ac vivificat.

II. Hodierna itaque dies alacritatis dies est et spiritualis laetitiae: dies sollemnis pompae, et davidicae choreae: dies novae formationis et concomitantis exsultationis: dies gaudii, et revocationis ad vitam: dies, *quam fecit Dominus* [a], incarnationis et assumptionis carnis in Deum: *dies*, ut propheticis verbis utar [b], *ultionis* et damnationis, multitudinis inquam hominum ac daemonum.

a *Ps.* CXVII, 24.

b Verba ἡμέρα ἐκδικήσεως occurrunt apud Ieremiam (Cap. XLVI v. 10), ubi Vulgatus legit: *Dies autem ille Domini Dei exercituum, dies ultionis, ut sumat vindictam de inimicis suis*; at vox κατακρίσεως neque in hoc Ieremiae, neque in alio sacrorum bibliorum loco, qui huiusmodi praeferat sententiam, occurrit. Referre haec mallem ad Isaiae cap. XXXIV, 10: Ἡμέρα γὰρ κρίσεως Κυρίου, καὶ ἐνιαυτὸς ἀνταποδόσεως κρίσεως Σιὼν πάρεστιν. *Quia dies ultionis Domini, annus retributionis iudicii Sion (venit)*; seu forte melius ad eiusdem cap. XXXV, v. 4. sec. LXX: Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι, καὶ ἀνταποδώσει, αὐτὸς ἥξει, καὶ σώσει ἡμᾶς: ubi vul-

Καὶ τί πλεῖστα περὶ ταύτης τῆς σωτηριώδους λέγειμι ἡμέρας, ἡνίκα διὰ βραχέων ταύτης δυνάμεθα τὸ μέγεθος παραστῆσαι; Αὐτὴ, καθὰ ὁ σοφὸς προεωρήσατο [1], ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ κόσμου συστάσει εἰς ἡμῶν ἀνάπλασιν εἰκῶς φανεῖς [2]. Πόθεν δῆλον τοῦτο; Αὐτός σε ὁ Δαβὶδ, ἀνακρεύων τὴν θεόφθεγκτον αὐτοῦ λύραν, ἐκπαιδευσάτω [3], ᾠδὴ [4] λέξας, ὠδὶ καταντήσας· Κύριε, καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ, πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι [5], καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν,

1 Cod. προορήσατο.

2 εἰκῶς φανεῖς: ita plane, lectione certe mendosa, codex. At quaenam probabilis emendatio? An quidpiam excidit? Num τὸ φανεῖς habebitur corruptum iotacismi vitio, adeo ut putari queat postrema pars alicuius e tot nominibus inde compositis, v. gr. ἐμφανὴς, aut pars alicuius verbi ex τοῦ φαίνω compositis, velut ἐξεφάνη aut ἀπεφάνη? An legendum, εἰκὼς φανεῖσα? An potius legemus φαὴς, hanc vocem cum sequenti sententia iungentes? Viderint ea de re sapientiores: nonnulla enim utcumque sermonis serie congrua ideo tantum supplevi, ne oratio in versione hisceret.

3 Cod. ἐκπαιδευσάτο, et supra lin. ἐκπαιδευσάτω.

4 Cod. tum hic tum mox habet ᾠδή: substituendum censui ᾠδὶ more attico potius quam ᾠδὲ, tum quia iotacismi vitium suadet elementum potius τῷ ι quam τῷ ε subrogatum fuisse; tum quia ratio accentus in cum ᾠδὶ potius quam cum ᾠδὲ congruit.

5 Cod. γένεσθῆναι: pro quo et γεννηθῆναι substitui potest; sed versio LXX. hic habet γενηθῆναι.

Quamquam quid plura ego de salutari hac die eloquar, quando praestantiam eius eximiam paucis commendare nobis licet? Ipsa, quemadmodum sapiens praevidit, in prima mundi constitutione ad nostram reparationem conspicua apparuit (Dices fortasse): unde hoc constat? Ipse te David, lyram suam divina resonantem pulsans, edoceat, dum ita inquit, atque ita occurrit [a]: *Domine, refugium factus es nobis in generatione et generationem, priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis.* Nihil enim

gatus habet: *Ecce Deus vester ultionem adducet retributionis, Deus ve- niet et salvabit nos.*

a Ps. LXXXIX, 1, 2.

καὶ τὴν εἰκουμένην. Καὶ οἶμαι, μηδὲν ἄλλό τι ἐνσημήνασθαι τὸν προφήτην, ἢ ταύτην τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ ὁ Θεὸς διὰ τῆς πρὸς τὴν ἀμώμητον παρθένον φρικτῆς αὐτοῦ σαρκώσεως ἀνθρώπων γεγένηται καταφύγιον. Ἴσως δὲ καὶ ἄλλος ἐδιδάξατο προφήτης, οὕτως φήσας· Μεγάλη ἡ ἡμέρα Κυρίου καὶ ἐπιφανής· ὅταν αὐτὸς ἀτρέπτως καὶ ἀσπόρως εἰς ἑτέραν μορφούμενος ἄνθρωπος, εἷς καθ' ὑπόστασιν τίθεται, διπλοῦς κατὰ φύσιν συνάπτεται Χριστὸς, οὐδαμῶς ὃ ἦν ἀποσταθείς.

III. Τοιγαροῦν ἑορτάσωμεν σήμερον τῆς ἀρχαίας λυτρούμενοι κατακρίσεως. Ἑορτάσωμεν σήμερον τῆς ἡμῶν ἀναστοιχειώσεως τὰ πρόλια· ἑορτάσωμεν σήμερον τῆς θείας συγκαταβάσεως τὰ σύμβολα· ἑορτάσωμεν σήμερον τῆς παρθενικῆς συλλήψεως νυμφεύματα· ἑορτάσωμεν σήμερον τῆς θεανδρικῆς συμπλοκῆς τὰ ἄλυτα ἐξυφάσματα· ἑορτάσωμεν σήμερον τῆς ἄκρας Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, καὶ ἀνθρώπων

---

ind autumo prophetam significasse praeterquam diem istam, a Deus per tremendam suam in immaculata virgine incarnaonem factus est hominum refugium. Verum et alius id prohta edixit, cum sic locutus est *a*: *Magnus dies Domini et manifestus;* quando scilicet ipse sine ulla (sui) mutatione et sine mano semine formam hominis in utero (virginis) induens, nus Christus secundum naturam consurgit, nihil ab eo, quod rat, recedens.

III. Quicumque igitur a veteri condemnatione redempti fuimus, sollemne hodierna die festum agamus. Celebremus hodie egenerationis nostrae praeludia: celebremus hodie divinae armam pietatis: celebremus hodie virginei conceptus connubia: celebremus hodie theandricae coniunctionis indissolubilem texturam: celebremus hodie intimae Dei ad homines, et hominum ad

a Ioel. II, 31 sec. LXX: πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, *antequam veniat dies Domini magnus et manifestus.* Quo a loco Vulgatus pro *et manifestus* legit *et terribilis* secundum hebraicum textum, ubi legimus וְהַנּוֹרָא, at S. Lucas in Actis apostolorum cap. II v. 20) hunc Ioelis locum allegavit, prout in LXX versione iacet.

πρὸς Θεὸν, χωρὶς φυσικῆς περιχωρήσεως τῶν μερῶν, μεταβολῆς τε καὶ συνέσεως τὰ συναλλάγματα.

IV. Ὑμνήσωμεν πάντες τὴν Θεοφώτιστον παστάδα, δι' ἧς μὲν ἡμῖν ἡ θέωσις, Θεῷ δὲ ἡ σάρκωσις πεπραγμάτευται· ὑμνήσωμεν τὴν Θεοχώρητον ἀμνάδα, ἐξ ἧς τὸ εἰς σφαγὴν πρόβατον ἀσυνουσιάστως καὶ ἀφράστως τέτεκται· ὑμνήσωμεν τὴν καθέδραν τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ, ἐν ᾗ ἡμῖν ἡ ἀκρόπολις τῆς σωτηρίας τεθεμελίωται· ὑμνήσωμεν τὴν ἔμψυχον τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλην ἁγίαν κιβωτὸν, τὴν χωρήσασαν τὸ ἱλαστήριον ἡμῶν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὰς πλάκας τῆς διαθήκης

Deum tum translationis tum coniunctionis commercia, semota tamen naturali partium confusione *a*.

IV. Quotquot sumus, celebremus hymnis thalamum divina luce splendentem *b*, per quem nobis quidem deificatio *c*, Deo autem incarnatio obvenit. Celebremus agnam Dei capacem, e qua sine virili congressu et ineffabili modo in lucem edita est ovis mactationi destinata. Celebremus thronum gloriae Dei Israel, in quo nobis arx salutis fundata est. Celebremus viventem et totam sanctam *d* Dei arcam, quae in se propitiatorium continet pecca-

a Locum habes paulo obscuriorem. Sane cum ex SS. Patrum doctrina nefas sit in incarnationis mysterio omnem denegare perichoresim, dicendum est, hic nomine περιχωρήσεως quamlibet confusionem removeri, vel certe removeri tantummodo perichoresim carnis in divinitatem. Melius omnia habebunt, si voces περιχωρήσεως et μεταβολῆς transponantur: haec enim sententia prorsus congrua exsurget: *Celebremus hodie intimae Dei cum hominibus, et hominum cum Deo perichoreseos et coniunctionis commercia sine naturali partium immutatione.* Ceterum tam luculenta in Orationis eiusdem decursu habentur, quae Auctorem ab eutychiano errore prorsus alienum evincunt, ut huic quoque periodo catholicum sensum tribuere plane necesse sit.

b Sanctam Virginem intellige, ad quam translata a SS. Patribus illa Psaltis verba reperimus (Ps. XVIII, 6): *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.*

c *Per quem maxima et pretiosa nobis promissa donavit: ut per haec efficiamini divinae consortes naturae.* II *Petr.* I, 4.

d Si ex eo quod vivens haec Dei arca dicitur *tota sancta*, recte in-

ἡμᾶς, τὴν ἀφθαρσίαν, φημὶ, καὶ ἀθανασίαν· ὑμνήσωμεν τὸν λογικὸν τοῦ Θεοῦ παράδεισον, ἐν ᾧ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἡμῖν ἀποτίστως ἐβλάστησεν· ὑμνήσωμεν ἄνθρωποι τὸ ἄλλον τοῦ ἄλλου ἡμέτερον ἄνθρωπον, τὸν ἀσκίως ἡμῖν τὸ τῆς ἀνάρχου πατρότητος φῶς ἐκπυρσεύσαντα· ὑμνήσωμεν τὸν ἁγιώτερον καὶ σεβασμιώτερον τῶν Χερουβεὶμ θρόνον, τὸν βαστάσαντα ἐν ἑαυτῷ, καὶ γαλουχήσαντα τὸν τοὺς αἰῶνας [1] θελήσει ἀκόπως καταρτήσαντα· ὑμνήσωμεν ἀληθινὴν καὶ

1 Cod. ἀλῶνας.

---

torum nostrorum, et tabulas testamenti, incorruptionem scilicet et immortalitatem. Celebremus rationalem Dei paradisum *a*, in quo sine irrigatione lignum vitae nobis efflоruit. Celebremus invicem homines nostrum hominem, novum hoc a reliquis longe distans portentum, qui *b* paternitatis principio carentis lucem sine umbra nobis conspiciendam praebuit. Celebremus thronum, Cherubim sanctiorem, potiorique honore dignum, quippe qui in se gestat, et lacte illum nutrit, qui nullo labore et solo

fertur, nuspiam illam proprio semet piaculo temerasse; pari iure infertur, neque hereditaria labe eam pollutam fuisse: perinde enim omnimodae huic sanctitati utrumque labis genus opponitur. Sed manifestius ex integra id elucet sententia. Nam in censu peccatorum, quorum Christus propitiatorium fuit, potissimum locum habet originale peccatum. At nonne palam est, ex indole sententiae hoc peccato adhuc obstrictos censeri quotquot illud contraxerunt, dum arca, e qua prodeuntem salutem et propitiationem misericordiae illi expectant, sancta exhibetur quinimo *tota sancta* praedicatur?

a En habes ad Mariam ea translata, quae ad primaevam illam conditionem cuiuslibet corruptionis expertem pertinent; quae tamen nobiliori prorsus ratione in nova rerum conditione per redemptionis opus impleta sunt. Vid. quae adnotavimus ad § XVII *Orat. Iohannis Euboeensis*, Part. I, pag. 86, 87.

b Nemo alius hoc loco designatur homo, quam Deipara, quae nobis protulit veram lucem, Christum nempe, quem profitemur *lumen de lumine*. Fateor, obscurum superesse, quid vere sibi velint ea verba τὸ ἄλλον τοῦ ἄλλου, quae tamen itidem in regio codice sic leguntur; id enim mihi certo constat ex collatione *Claudii* viri clarissimi Bibliothecae Parisiensi addicti, cui multas habeo gratias. Si quis probabiliorem proferat interpretationem, discere paratissimus sum.

νοερὰν ἡμῶν βάτον, ἣν ὁ Θεὸς, ὁ πῦρ καταναλίσκων, οἰκήσας, οὐκ ἔφλεξεν, ἀλλ' ἐφαίδρυνεν· ὑμνήσωμεν τὴν ὄντως ἡμῶν ἱερὰν καὶ ἀκρότομον πέτραν, τὴν ἐπομβρίσασαν ἡμῖν τῆς ζωηφόρου πηγῆς τὸ ὕδωρ· ὑμνήσωμεν τὴν ὡραιότητα ἡμῶν τῆς φύσεως, δι' ἧς οἱ κακόμορφοι τῇ παρακοῇ θείας ἠξιώθημεν γενέσθαι κοινωνοὶ φύσεως· ὑμνή-

---

voluntatis suae nutu *saecula aptavit* *a*. Celebremus hymnis verum atque intelligibilem nostrum rubum, quem Deus, *qui ignis consumens est* *b*, inhabitans non combussit, sed luce sua exornavit. Celebremus nostram vere sacrosanctam ac sublimissimam petram, quae nos undis fontis vitam afferentis irroravit. Celebremus naturae nostrae pulchritudinem, per quam nos, iam deformes propter inobedientiam effecti *c*, digni facti sumus,

a *Hebr.* XI, 3.

b *Deut.* IV, 24.

c Ambigere non licet, heic innui deformitatem e peccato originis in omnes inductam, tum quia locutio per se ad id maxime est idonea, tum quia solemne id est in ecclesiastico loquendi usu, praeeunte Apostolo, ubi ait (*Rom.* V, 19): *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi* (ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί); et idcirco Magnus Sophronius (ut hunc saltem nunc memorem) enarrans nostrum in Adamo lapsum (τὴν ἐν Ἀδὰμ ἡμῶν ἔκπτωσιν), eiusque poenam, non alio quam *nostrae inobedientiae* nomine illum designat (*Orat. in laud. S. Iohan. Bapt.* n. 4, graece edit. ab Em. A. Maio, *Spicil. Rom.* Tom. IV pag. 5): *Haec enim in genus nostrum propter nostram inobedientiam lata damnationis sententia erat* (τοῦτο γὰρ τῆς ἡμῶν ἐτύγχανε φύσεως ὑπὲρ τῆς ἡμῶν παρακοῆς τὸ κατάκριμα); tum denique quia orator, uti ex toto contextu patet, ex persona omnium mortalium loquitur, nec aliud inobedientiae piaculum est praeter originale, quod universos reipsa homines inficiat. At vero potest ne etiam Maria hic illi adnumerari, qui ex adamitica inobedientia deformitatem contraxerunt? Tantum enimvero id abest, ut prae istis illa ceu *venustas ipsa* exhibeatur. Ac rursus id tantum abest, ut haec Mariae venustas efferatur eo medium, quo quicumque deformitate illa turpabantur, eamdem exuere potuerint.

Neque penitus illud vacat, quod Maria *pulchritudo naturae* vocetur. Iam enim alias innuimus (Vid. not. (*a*) ad § X *Orat. Petri Argivi*, Part. I, pag. 136), id etiam eo spectare, ut de hoc, tamquam unico suavi ac specioso fructu a semet edito, natura gloriari queat, cum reliquos omnes

ωμεν οἱ γηγενεῖς, ὡς συγγενεῖς, τὸ μέγα ἡμῶν πρὸς Θεὸν καύχημα, καὶ τὸ ἐκ τῆς ἁμαρτωλοῦ ἡμῶν ἀναβλαστῆσαν πάσης τῆς κτίσεως πολυπόθητον σέβασμα.

V. Ἁρπάσωμεν τὰς τοῦ Ἀγγέλου φωνάς· ἡμῖν γὰρ μᾶλλόν πως ἀρμοτέραι τυγχάνουσιν. Εἰ αὐτὸς ἔφησεν πρὸς αὐτὴν τὸ, χαῖρε κεχαριτωμένη· ἡμεῖς φράσωμεν τὸ, ὁ Κύριος ἐκ σοῦ, καὶ μετὰ σοῦ. Ἔλεξεν αὐτὸς· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· μὴ κατασιγήσωμεν, ὡς μηδὲν μετὰ τοῦ ἀγγέλου σφέροντες· ἡμέτερον γὰρ πλείω, ἢ ἐκείνου, τὸ τῆς Παρθενίας αὔχημα. Ἐὰν κατακαυχώμενος εἶπε· μεμήνυκα ὑμῖν ἀντὶ λύπης ἀρὰν, καὶ ἀντὶ κατακρίσεως ἀνάκλησιν· εὖγε, φήσοιμεν· ἀλλ' ἐξ

---

t divinae naturae participes essemus. Celebremus nos terrigenae, ut pote eiusdem cum illa progeniei, praecelsam nostram apud Deum gloriam, et summe exoptatum creaturarum omnium decus e peccatrice nostra natura exortum.

V. Usurpemus Angeli voces; quodammodo enim potiori nobis iure, quam illi conveniunt. Si ipse ad eam dixit [a] illud, *Ave gratia plena;* nos illud dicamus, *Dominus* ex te, ac *tecum* [b]. Ipse dixit [c]: *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi;* ne muti haereamus, quasi vero nihil angeli verbis adiungendum habeamus; nostra enim magis, quam illius, est virginitatis gloriatio. Si gloriabundus ille inquit: ego vobis pro dolore gaudium, et pro damnatione reparationem

amaros, corruptosque proferat. Atque eodem pertinet, quod paulo post Orator terrigenas provocet ad plaudendum Mariae, tamquam *eximio decori, quod a natura peccatrice exortum sit;* argumentum nempe laudis desumens ex dissimilitudine inter radicem vitiatam et germen vitii expers. Quae quidem Theodori testimonia pro Deiparae originali innocentia eo pluris facienda sunt, quo magis, cum sponte et incidenter ex ore ei profluant, insitam eam doctrinam tum ipsi tum fidelibus, ad quos erat sermo, ostendunt.

a *Luc.* I, 28.

b Frequens est Patribus, ut angelicis verbis, *Dominus tecum*, addant, *ex te*, aut etiam *in te*. Vid. § XXI *Orat. S. Sophronii*, sup. pag. 68.

c *Luc.* I, 35.

ἡμῶν τὸ δοχεῖον τῆς χαρᾶς, καὶ ὁ τόμος τῆς ἀνακλήσεως ἐξέφυσεν; Ἡμῖν διάκονος [1] ὑπῆρξε ζωῆς· ἀλλ' ἡμέτερος ὁ τὴν ζωὴν ὑποδεχόμενος θεοτόκιστος νυμφών. Εὐηγγελίσατο ἡμῖν ἱερέα μέγαν διελθόντα τοὺς οὐρανούς; Τί δέ; Καὶ ἡμεῖς οὐκ εὐτρεπίσαμεν [2] ναὸν ἅγιον ὑψηλότερον [3] τῶν οὐρανῶν;

VI. Προσεφώνησας [4] ἡμῖν βασιλέως παρουσίαν; ἡτοιμάσαμεν καὶ ἡμεῖς παλάτιον ἀξιοκατοίκητον βασιλέως. Θεὸν ἐπὶ γῆς φέρων μέλλεις; καὶ ἡμεῖς Θεομήτορα ἐν οὐρανοῖς ἔχοντες πτερούμεθα. Τὰ ἄνω, κάτω διὰ φιλανθρωπίαν λέγεις παραγενέσθαι; ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, τὴν ὑπεράνω ἐκ τῶν κάτω ὁδηγὸν κρατοῦντες, τῷ ἐλθόντι καὶ ἐφ-

1 Cod. *δίακος*.
2 Cod *εὐτρεπήσαμεν*.
3 Cod. *ὑψηλώτερον*.
4 Cod. *προσεφώνας*.

---

annuntiavi; euge, reponamus: sed e nobis enata est, quae gaudium ipsum recipiat; e nobis est liber, in quo reparatio consignetur. Exstitit ille nobis vitae ministrator; sed noster est thalamus divinitus apparatus, qui vitam in se excipiat *a*. Annuntiavit ille nobis *pontificem magnum, qui penetravit caelos b*? Quid igitur? Nonne et nos sacrum templum, caelis sublimius, instruximus?

VI. Indixisti nobis adventum Regis? At nos quoque palatium praeparavimus, atque illud dignum, in quo rex sedem defigat. Deum denuntias et adducis in terram? Nos vero Dei matrem habentes ad caelos avolamus. Dicis eum, qui in supernis sedem habet, ad haec infima propter suam in homines charitatem descendere? Atqui nos quoque, caelis eminentiorem et his infimis viae ducem nacti, adventanti et accedenti obviam

a Videsis thalamum iam divinitus apparatum, in quo vita exciperetur. At sententiarum series exigit, ut vita annunciaretur et adventaret pro iis, qui morte detinebantur; eadem ergo usque recurrit imago, nempe sanctae Virginis a massa damnata penitus secretae.

b Hebr. IV, 14.

χρόνῳ ὑπαντούμεθα. Ἔχεις σὺ δόξαν, ὅτι οὐράνιον χαρὰν φέρῃς [1]; ἔχομεν καὶ ἡμεῖς καύχημα, ὅτι καταφυγῆς τιμιώτατον ἐργαστήριον προβαλλώμεθα. Αὐτὸς τοῦ Θεοῦ τὴν παρουσίαν παραγγέλλεις [2]; καὶ ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ τὴν κατοικίαν ἐπιφερώμεθα [3]. Αὐτὸς λόγιον Θεοῦ πεπίστευσαι; καὶ ἡμεῖς ναὸν Θεοῦ ἐβλαστήσαμεν. Ἐκ τῶν ἄνω φέρεις ἡμῖν τὸν εὐαγγελισμόν; ἐκ δὲ ἡμῶν τῶν κάτω ἐκλέλεκται τοῦ εὐαγγελισμοῦ ναός· Αἱ τάξεις σὺν σοὶ εὐαγγελίζονται; ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι σὺν αὐτῇ δι' αὐτῆς θεούμεθα. Καταπλήττει [4] τὴν ἄναρχον

1 Cod. φέρας.

2 Cod. παραγγέλλει: postulat orationis contextus, ut haec quoque per secundam personam efferantur; ideo autem scripsi παραγγέλλεις, quia cum minus usitatum reperiamus *medium* παραγγέλλομαι, existimare non licuit, παραγγέλλει heic attice pro παραγγέλλῃ positum fuisse.

3 Haud semel Auctor *coniunctivo modo* utitur, etiam cum ratio syntaxeos non solum patitur, sed exigere secundum communes grammaticae leges *indicativum modum* videtur.

4 Positum attice pro καταπλήττῃ.

---

occurrimus. Habes gloriam, quod caeleste gaudium afferas? Gloriam etiam nos habemus, quod honorificentissimam refugii sedem exhibeamus. Ipse Deum iam praesentem denuntias? Sed et nos Dei habitaculum afferimus. Concreditum tibi habes Dei verbum? Verum nos Dei templum protulimus. Bonum nobis nuntium tu e supernis affers? At e nobis terrigenis templum, ad quod annuntiatio spectat, delectum est. Faustum nuntium caelestes tecum exercitus deferunt? Atqui nos homines cum ipsa (Virgine) ad deitatem per ipsam provehimur. Habes ipse quod stupeas sempiternam generationem [a]? At nos virginitatem num-

a Etsi litterarum forma, ut in codice visuntur, non penitus vetent, ne legamus ἀναρχου pro ἄναρχον, at litem dirimit ratio accentus. Proinde voces τὴν ἄναρχον λοχείαν non ad temporalem ex Virgine, sed ad sempiternam ex Patre generationem referendae sunt.

λοχείαν; καὶ ἡμεῖς τὴν ἄσυλον παρθενίαν. Ἐξίστασαι τὴν ἄσπορον σύλληψιν; ὡςαύτως καὶ ἡμεῖς τὴν ἄφθορον κύησιν.

VII. Ξένα σοι τὰ τελούμενα πράγματα· ἡμῶν ἀναπλασμὸς ὁ πρὸς τὴν παρθένον εὐαγγελισμός. Σὺ οὖν ὁ μὴ συγγενὴς [1] ἀγάλλῃ χεῖς· καὶ ἡμεῖς οἱ ὁμοφυεῖς μὴ σκιρτήσωμεν; Μετ' εὐφροσύνης αὐτῇ βοᾷς χαῖρε κεχαριτωμένη· πόθεν ἡμῖν ξένος ξένοις παραγέγονας, ἐξαλλόμενος ἐξ οὐρανίων περιβόλων, καὶ θέλεις [2] ἡμῶν τὴν φωτοφόρον κρυπτῶς ἀδελφὴν καὶ σωτηρίαν μνηστεύσασθαι; Οὐκ εἰσθαι ὅτι μόνην αὐτὴν τὸ γένος ἀντιστήριγμα τῆς καταπτώσεως ἐκτήσατο; Μὴ γὰρ ἔχομεν οἱ ἐν σκότει τῶν πταισμάτων περιεχόμενοι ἄλλο

1 Cod. συγγενεῖς.
2 Cod. θέλης.

---

quam temeratam. Obstupescis conceptionem sine semine? Sed neque minus nos quoque partum a corruptione immunem admiramur.

VII. Ceterum quae nunc geruntur, minus ad te pertinent; ad conditionem nostram restaurandam prorsus fausta tua ad Virginem legatio spectat. Si itaque tu, quamvis alterius naturae, laetabundus tamen gloriaris; numquid nos, quibus communis eum illa genus est, non exsultabimus? Tu ad illam cum laetitia clamas [b]: *Ave, gratia plena:* at quomodo extraneus ad nos extraneos, e caelestibus castris delapsus, accedis, et sororem nostrae, quae lux nobis est et salus, clam nobis sponsalia meditaris? Num ignoras, genus nostrum ipsam solam habere ruinae suae fulcimentum [c]? Neque enim, ut pote tenebris peccatorum

a Possent haec etiam sic per interrogationem efferri: Ξένα σοι τὰ τελούμενα πράγματα; ἡμῶν ἀναπλασμὸς κ. τ. λ. *Num tibi novum, quae nunc agatur? sane pro generis nostri reparatione ista tibi legatio mandata est.*

b *Luc.* I, 28.

c Vim sententiae fac sedulo perpendas. Sermo est de communi totius humani generis ruina, id est de funesto stirpis humanae lapsu in protoparentibus; cumque de eiusmodi lapsu reparando agatur, palam est, hoc loco humanum genus adhuc in ea ruina iacens censeri. Porro in his rerum statu Virgo gloriosa, et quidem *sola* Virgo (αὐτὴν μόνην), non lapsa cum aliis non censetur, ut ex adverso lapsis sit instar fulcimenti.

φέροντα ὀφθαλμὸν, δι' οὗ τὸ ἀνέσπερον φῶς ὀρεγόμεθα θεωρῆσαι, ἡμῖν αὐτῇ; Οὐδαμῶς· μὴ οὖν τυραννήσεις ἡμᾶς τοὺς κάτω ὁ ἐκ τῶν ἄνω, καὶ μόνος αὐτὴν νυμφεύσεις [1] τῷ βασιλεῖ σου.

1 Cod. νυμφεύσει.

---

obvoluti, alium oculum lucidum, praeter ipsam solam *a*, habemus, per quem illam inocciduam lucem, nobis exoptatam, inueri possimus? Nequaquam (ita fiet). Noli itaque, propterea quod unus sis, e caelestibus vim nobis terrigenis inferre, atque illam regi tuo solus desponsare.

Sancta igitur Virgo immunis a communi omnium lapsu evidentissime exhibetur.

a Ecce tibi idem sanctae Virginis privilegium etiam vividioribus coloribus propositum. Per figuram e sacris litteris petitam et SS. Patribus familiarissimam, lapsum in protoparente humanum genus ceu sedens in tenebris describitur. At ecce tibi ex adverso Maria, et quidem *sola* Maria a communi omnium caecitate immunis: *sola* Maria, tenebris Adae filios universos obvolventibus, inocciduo Deitatis lumine perfruitur. Quid luculentius dici potuit, quo intelligeremus, a propria totius generis calamitate *solam* Mariam singulari beneficio servatam fuisse?

Ceterum nihil prorsus ambigo, Theodorum nostrum pulcherrimam hanc imaginem a celeberrimo S. Ephraemo Syro mutuatum fuisse; neque enim alibi eiusmodi sententiam reperire datum mihi fuit praeter quam apud S. Ephraemum, qui haec habet praeter alia (*In selecta Scripturae loca serm. IV. exeget.* Opp. Syr. Lat. Tom. II, pag. 329): *Manifestum est Mariam fuisse eius syderis* (Salvatoris) *ianuam, cuius praesentia spes nostra revixit, quando per illam mundus, eiusque habitatores revisit lux, quam expulerat Eva omnium origo malorum. Et si mysterium utriusque nosse cupis, cogita corpus geminis praeditum oculis, quorum alter casu occaecatus lumen amisit; mira nitet alter luce, quam rebus omnibus etiam communicat. Mundum iam respicito: duos hic oculos nactus est: Eva fuit oculus sinister plane caecus, dexter ex adverso splendidissimus Maria. Ut laevo oculo lux occidit, simul universo orbi incubuit nox. Cum ergo homines caeco errore* etc. Vide sententiarum utriusque conformitatem: S. Ephraem 1. *solam Mariam* eximit a nocte, quae per Evam toti orbi incubuit, et 2. Mariam appellat oculum, qui lucem aliis communicet. Eadem habes et apud Theodorum, qui tum *solam* Mariam a tenebris universos occupantibus immunem exhibet, tum ipsam *lucidum oculum* dicit, quo reliqui divinam lucem conspicere queant.

VIII. Δῶμεν αὐτῇ καὶ ἡμεῖς δουλίδας πρεῖκα τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, ἵνα τῶν ψιχίων τῆς τραπέζης ἀξιωθῶμεν· γνώτωσαν πατριάρχαι, ἐξ ὧν ἐβλάστησεν [1]· ἀκουσάτωσαν προφητῶν αἱ τάξεις, ὑφ' ὧν κηρύττεται· ἐλθέτω Μωσῆς, τὸ τοῦ νόμου κήρυγμα, καὶ θεασάτω, πῶς νυμφεύεται· προεώρακεν [2] γὰρ μυστικῶς ἐν τῷ Σινᾳ τούτῳ ὄρει· αἰσθῆται ὁ ἐλεεινὸς προπάτωρ ἡμῶν Ἀδὰμ, καὶ ἡ μέχρι τοῦ ὧδε κατακεκριμένη μητὴρ ἡμῶν Εὖα.

Οὐκ ἄρῃς ἡμῶν μόνος [3] τὸ πρὸς Θεὸν καταφύγιον· οὐ μὴ ἡμῶν ἁρπάσῃς κρυπτῶς τὴν λαμπρότητα τοῦ γένους. Μὴ γὰρ ἡμεῖς πρὸς

1 Cod. ἐβλάστησαν.

2 Cod. προεάροχεν.

3 Cod. μόνος: dubitari tamen merito potest, an non legendum μόνη, cum superius Maria *unicus* oculus, et *unicum* praesidium pari modo dicatur.

VIII. Liceat et nobis donum illi nuptiale, animas nostras cum ancillas offerre, ut saltem micis mensae illius digni habeamur. Sciant haec patriarchae, e quibus progerminavit: innotescat illi prophetarum choris, quorum etiam praeconiis praenunciatur: adsit heic Moyses ille legis promulgator, et quo pacto nuptiae eius celebrantur, testis sit: eam quippe in hoc monte Sina per symbola ipse praecognovit. Audiat haec infelix progenitor noster Adam, et cum ea progenitrix nostra Eva, ad hanc usque diem damnationis vinculis constricta.

Ne quaeso clam nobis auferas nostrum apud Deum refugium: ne clanculum subripias generis nostri splendorem *b*. Neque enim

a Lucas Holstenius manu ipse sua ad oram paginae hic addidit: *N. B. sinaita fuit.*

b Postquam superius (§ IV) vidimus, Mariam ceu generis humani munustatem decoremque celebrari per oppositionem ad eam, qua reliqui omnes squalent, deformitatem; iam patet, quis sensus subsit sententiae, queis eadem Deipara ceu *generis nostri splendor, pulchritudo, venustas, decus, nobilitas* etc. effertur.

τὴν μνηστείαν ἀντιστατοῦμεν· ἄπαγε τῆς ἀνοίας· μάλα γάρ, οἶσθα, πιστάμεθα, ὅτι διὰ τῆς ἡμετέρας νύμφης καὶ τοῦ σοῦ νυμφίου τὴν ὡραιότητα πλουτήσωμεν. Ἀλλ' ἀκουσάτω πᾶσα ἡ συγγένεια, ἣν ἀντίλυτρον αὐτὴ Θεῷ προορίσει τῶν πταισμάτων [1]. Οὐ χαίρεις σὺ μνηστευόμενος τὸν ὡραῖον κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων; Χαί-

1 Cod. πταιμάτων.

---

nos sponsalibus hisce obsistimus: absit haec dementia. Nam scimus optime, ut nosti, imo per nostram sponsam pulchritudinem quoque sponsi tui nos esse adepturos *a*. Sed aequum est, ut cognatio universa noverit, quamnam Deo ceu redemptionis pretium pro peccatis ipsa praestitura sit *b*. Nonne ipse gaudio gestis, dum nuptias *speciosi forma prae filiis hominum* *c* conci-

a Nobis cessit per incarnationis mysterium sponsi pulchritudo, tum quia in decus universi generis redundat honor illius, qui factus est unus ex nobis, tum quia ideo filius Dei factus est homo, ut bonorum suorum nos participes efficeret.

b Haud necesse est, heic modo immoremur huic sententiae, qua Deipara peccatorum generis humani ἀντίλυτρον *(pretium redemptionis)* dicitur, a calumniis vindicandae. Satis nunc sit advertisse, eam in communi quoque Graecorum acoluthia legi, et quidem in canone, qui S. Confessorem Theodorum Studitam habet auctorem. Sic enim in Triodio (πρωϊακὴ τῆς ἀποκρέω, *Dominic. abstinentiae* Ode γ'): *Conditorem rerum omnium, et Deum ac creatorem tuum, o innocens ab omni labe purissima, per divinum Spiritum in utero tuo continuisti, et salva integritate peperisti; quem glorificantes, te, o Virgo, tamquam palatium regis gloriae, et pretium redemptionis mundi hymnis collaudamus.* (Τὸν πάντων ποιητὴν, καὶ Θεόν σου καὶ κτίστην, παναμωμε Ἁγνὴ, διὰ Πνεύματος Θείου ἐν μήτρᾳ σου ἐχώρησας, καὶ φθορᾶς δίχα τέτοκας· ὃν δοξάζοντες, σὲ ἀνυμνοῦμεν, Παρθένε, ὡς παλάτιον τοῦ βασιλέως τῆς δόξης, καὶ κόσμου ἀντίλυτρον).

Quod in rem nostram facit, illud est, in hac sententia tamquam certum supponi, sanctam Deiparam omnis prorsus peccati expertem exstitisse, maxime vero illius, quod ad universam eius cognationem spectat, et pro quo redimendo ipsa tamquam pretium exhibetur. Peccatum autem, quo universa cognatio constricta tenetur, est vitium a primis parentibus in filios propagatum. Rursus ergo se prodit Ecclesiae sententia, Sanctam Virginem a vitio communi intactam exstitisse.

c *Ps.* XLIV. 3.

ρωμεν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ νυμφεύσει τῆς καλῆς ἡμῶν ἀδελφῆς, καὶ γλυκείας περιστερᾶς· ἵν' οὕτως γένηται διὰ τῆς τοῦ συναλλάγματος μυστικῆς ἐμπορίας τῶν ἀμφοτέρων ταγμάτων θεσπρότητος χορεία ἔστω ἐπίκοινον τὸ τελούμενον μυστήριον οὐρανίων καὶ ἐπιγείων ταγμάτων.

IX. Τί μόνος κατέδραμες [1] προαρπᾶσαι ἡμῶν θέλων τοῦ γένους τὸ θεοκατοικητήριον; Εὐπορῶμεν τοῦ συναλλάγματος μεσίτας. Καὶ εἰ θέλῃς παράδοξον ἀκοῦσαι, αὐτός ἐστιν πρῶτος ὁ ὑπὸ σοῦ νυμφοστολούμενος εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐνσωμάτωσιν καὶ μεσίτης.

Αἰτεῖς με τούτου καὶ ἀποδείξεις παρασχεῖν; Ἑτοίμως. Τὴν κατὰ τοῦ ὄφεως ἀπόφασιν ἔφη οὕτως ἐκτιθέμενος· ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σοῦ [καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρμα-

1 Cod. κατέδραμε : at ratio contextus secund. personam exigere videtur.

---

lias? Liceat et nobis laetari in desponsatione pulchrae sororis ac dulcis columbae nostrae; ut sic per mysticum mutuae hui communicationis commercium ad divinitus plaudendum atqu exsultandum pars utraque concurrat: commune utrique et co lestium et terrestrium ordini sit, quod perficitur, mysterium

IX. Ut quid tumultuarie huc adiisti, et hanc aulam Deo d gnissimam, quae ad genus nostrum pertinet, praeripere, nemi advocato, moliris? Adhibeamus contractus mediatores. Et qu dem, si rem praeter opinionem audire cupis, idem ille, qu a te ceu sponsus proponitur, primus incarnationis suae est etiam mediator.

An a me postulas, ut id etiam probationibus confirmem? promptu habeo. Ipse cum sententiam adversus serpentem sta tueret, haec dixit *a*: *inimicitiam ponam inter te (et mulierem*

a Gen. III, 15. Quae in textu uncis includuntur, absunt e codice graeco, et supplenda ex libro Geneseos censui. Ambigi enim vix potest, e graece textu ea verba excidisse, cum nexus sententiarum postulet omnino, ne verba omittantur, quae ad *mulierem* spectant. Neque omissionis obscura est causa. Integrum enim Geneseos testimonium ita se habet:

τῆς σου], καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς. Εἰ οὖν αὐτὸς αὐτῆς ἦν ἀνδρὸς σπέρμα τυγχάνει, ὡς εἶδεν αὐτὸς, οὐχὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ μεσίτης καὶ νυμφοστόλος εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἄφθεγκτον ὑπῆρξεν σάρκωσιν, πάντως καὶ συμφυείς;

X. Ἀλλὰ καὶ ἄλλος προφήτης, ὑπ' αὐτοῦ ἐμπνευσθείς, περὶ αὐτῆς φησι[1]· Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει[2] ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. Ναὶ μὴν καὶ ἕτερος περὶ αὐτῆς τοιῶσδε ἀνεφώνει[3]· Δεῦρο, νύμφη, ἀπὸ Λιβάνου, δεῦρο, καλή μου,

1 Cod. φησὶν ἴφη: Holstenius quoque lineola subducta innuit, alterutram vocem redundare.

2 Cod. ἐπιθημήσει.

3 Cod. ἀνιφώνη.

---

et semen tuum) et semen illius. Si ipse igitur illius, sine viro, semen est, ut ipse novit [a], nonne idem ad ineffabilem sui ipsius incarnationem sibimet mediator, et sponsaliam conciliator est, sic prorsus ipsi cohaerens?

X. Sed et alius propheta, ab ipso inspiratus, de illa pronunciavit [b]: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum.* Ita quidem et alter de ipsa hisce vocibus exclamabat [c]: *Veni, sponsa, de Libano, veni, pulchra mea, dulcis*

Καὶ ἔχθρας θήσω ἀνὰ μέσον σοῦ, καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς: ubi brevi intervallo illa repetitas voces σοῦ, καὶ ἀνὰ μέσον: porro ubi eiusmodi repetitiones intercurrunt, ibi saepissime labi librarios consuevisse, notissimum est. Interim novum hinc nobis suppetit testimonium, mulierem illam, cuius mentio fit in hoc loco Geneseos, sanctam Deiparam intelligendam esse.

a Frequentissimum est SS. Patribus, ut de Christi Domini generatione a sola Virgine disserentes, stupendae generationis mysterium innuant his haec verba, *sicut ipse novit.* Vid. et Orat. Ioh: Euboeensis § XVIII Part. I, pag. 90, et Orat. Iacob. Monachi in Praesent. § IX, ibid. pag. 383.

b *Ps.* XLIV, 11, 12.

c *Cant.* IV, 8; II, 10-12.

γλυκεῖα περιστερά· ὁ χειμὼν παρῆλθεν, τῆς εἰδωλολατρείας ἡ χαλεπὴ σκοτοζοφία· τὰ ἄνθη ὤφθησαν ἐν τῇ γῇ ἡμῶν, αἱ νομικαὶ καὶ προφητικαὶ ἐν τῇ ἀνθρωπείᾳ [1] φύσει μυσταγωγίαι· ὧν, εἰ βούλει, τὰς μαρτυρίας σοι προσείσωμεν· πλὴν ἱκανούσθωσαν καὶ αὗται διὰ τὸν κάρον τοῦ λόγου. Ἔφη γάρ που τὸ ἱερὸν λόγιον· ἐνώπιον δύο ἢ τριῶν μαρτύρων πᾶν ῥῆμα σταθήσεται.

Τοσούτων τοίνυν ὄντων τῶν ἐξ ἡμῶν μεσιτευσάντων, καὶ κατ' αὐτὰν προφητικῷ ὀφθαλμῷ κατανοησάντων τὴν φοβερὰν συναλλαγήν, τί μόνος ἔλθῃς [2] ἀπολαῦσαι τοῦ κοινοῦ ἐντρυφήματος; Οὐ καταδεχόμεθά σε τὴν ἡμῶν χαιρετίζειν, καὶ ἡμᾶς μὴ συνεορτάζειν· ἢ λάβοις [3] ἡμᾶς κοινωνοὺς τῆς νυμφεύσεώς σου, ἢ δὸς ἡμῖν μετὰ τῆς νύμφης ἡμῶν καὶ ὃν νυμφεύει, καὶ παλινδρόμει μετ' εὐφροσύνης εἰς τὴν ταξιαρχίαν σου.

1 Cod. ἀνθρωπία.
2 Cod. ἴλθῃς.
3 Cod. λάβεις.

---

columba; hyems transiit, idololatriae saevissima illa obtenebratio : *flores apparuerunt in terra nostra*, mysteriorum nempe humana natura initiationes tum in lege tum in propheticis oraculis praesignatae; e quibus testimonia tibi, si cupis, promam facile nobis foret: quamquam ne plus aequo sermo excurrat, tot iam sufficiant, quos produximus. Ut enim alicubi sacrum inquit oraculum [a], *in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*.

Cum itaque tales tantosque habeas inter nos, qui mediatores intercesserunt, ac tremendum quoad ipsam contractum prophetici oculis perspexerunt; quid est, quod deliciis, quae communes esse debent, solus frui properas? Non patimur, eam, cum nostra sit, a te salutari, nos autem huic tecum laetitiae minime communicare: aut desponsationis a te peragendae in partem nos voca, aut simul cum sponsa nostra etiam eum, cui desponsatur, nobis relinque, et in tuum caelestis hierarchiae principatum cum gaudio revertere.

a II. *Cor.* XIII, 1 ex *Deut.* XIX, 15.

XI. Καὶ ταῦτα μὲν παρεκβατικώτερον, ἀδελφοί, πρὸς τὸν ἄγγελον ἔφημεν, οὐκ ἀντιῤῥητικῶς, ἀλλὰ καλλογνωμικῶς. Ἃ δὲ πρὸς τὴν [1] ἐξ ἡμῶν καθ' ἡμᾶς βλαστήσασαν, καὶ γενομένην ἡμῶν μὲν σωτηρίαν, Θεοῦ δὲ ἀληθῶς κατοικίαν λελογήσονται, ταῦτά ἐστιν.

Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Χαῖρε κεχαριτωμένη, δι' ἧς πᾶσα φύσις καὶ κτίσις χαρᾶς πεπλήρωται. Χαῖρε κεχαριτωμένη, θεομνήστευτε κόρη, ἡ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ γένους ἡμῶν ἐν τῇ κύτρᾳ σου βυθίσασα, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν τῷ κόσμῳ ἐκ τῶν παρθενικῶν λαγώνων σου ἐπομβρίσασα. Χαῖρε, ἀλόχευτε μῆτερ, ἡ τὴν φύσιν ἀναχαλκεύσασα ἄνευ ἀνδρικῆς συνουσίας.

1 Loco πρὸς τὴν cod. τὴν πρό.

XI. Et haec quidem, fratres, per longiusculam digressionem ad Angelum diximus, non sane ad contradicendum, sed ad piam quamdam exornationem. Quae autem dicamus ad eam, quae e nobis exorta est similis nobis, et salus nostra ac vere Dei habitatio facta est, ista habeo.

Ave gratia plena, Dominus tecum. Ave gratia plena, per quam universum genus humanum et omnis creatura gaudio repleta est. *Ave gratia plena*, puella Deo desponsata; quae generis nostri peccatum [a] in utero tuo demersisti, et incorruptionem mundo virgineis tuis visceribus profudisti. Salve mater intemerata, quae integra e virili consuetudine manens, naturam refinxisti [b].

a Peccatum generis humani est peccatum, ut patet, quod generatione contrahitur. At patiturne rei natura, patiturne contextus orationis, ut peccato, quod in sinu Virginis demergendum seu perimendum erat, ipsa virgo, dum in sponsam eligeretur, obstricta putetur? Rursus itaque hinc colligitur, eam sanctae Virginis notionem SS. Patrum mentibus obversatam fuisse, quae nullum originis communi vitio locum reliquum faciebat.

b Ecce alia sententia, quae componi nullo modo potest cum opinione recepta Deiparam corruptis Adae filiis accensente. Quaenam etenim natura est, quam Deipara *refinxisse* hic dicitur, nisi natura per Adae peccatum labefactata? Si hanc itaque naturam Maria refabricavit, alterutrum

XII. Χαῖρε, πόλις τοῦ Θεοῦ δεδεξασμένη· ἐν ᾗ ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων [1] οἰκήσας, ἐχειρώσατο τὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν πολέμιον ἐχθρόν· χαῖρε, ἡ πύλη τοῦ Θεοῦ, ἣν μόνος ὁ ὕψιστος διοδεύσας ἐσφραγισμένην κατέλειπεν· χαῖρε, τράπεζα ζωῆς, ἡ ὑπὸ τεσσάρων ἀνηπτομένη εὐαγγελίων, ἡ τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάντα πᾶσιν γενικῶς προθεμένη.

Χαῖρε σύνοδος καὶ ἱλαστήριον, ἐν ᾧ συνδρομὴ τῶν ἀνομοίων φύσεων ἀμεταβλήτως τε καὶ ἀφύρτως πρὸς τὴν καθ' ὑπόστασιν [2] μίαν καὶ ἄτμητον συνῆπται υἱότητα. Χαῖρε, θυγάτηρ καὶ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ· τὸ μὲν τῆς θεότητος δημιουργία, τὸ δὲ τῆς ἀνθρωπότητος

1 Cod. αἰώνων.
2 Cod. κατ' ὑπόστασιν.

XII. Ave, *civitas Dei* *a* glorificata, in qua *rex saeculorum* *b* cum sedem suam defixisset, infestum vitae nostrae hostem subegit. Ave Dei porta *c*, quam solus Altissimus, cum pertransisset, obsignatam reliquit. Ave, mensa vitae, quatuor evangeliis subnixa, quae *panem de caelo descendentem* *d* omnibus in communi proposuisti.

Ave unitionis et propitiationis sacrarium, in quo dissimilium naturarum concursus sine immutatione aeque ac sine mixtione unam secundum hypostasim atque indivisibilem filiationem est aptatus est. Ave filia, et mater Iesu; illinc quidem Dei opificium *e*, hinc vero humanitatis reparatio. Ave, augusta san-

dicendum superest, aut sanctam Virginem semetipsam primitus labefactatam refabricasse, quod plane multiplici ex capite absurdum apparet, aut ab ea naturae corruptione immunem eamdem fuisse.

a Ps. LXXXIV, 2.
b Apoc. XV, 3.
c Ezech. XLIV, 2.
d Ioh. VI, 50.
e In notis ad Chartam Ugonis de Summo (sup. Part. I, pag. 24) innuimus, appellationem *filiae Dei*, quae Virgini Mariae tribui solet, ad praerogativam quoque referri, quae originem eius afficiat. Luculentum eius rei

ἡ ἀνάκλησις. Χαῖρε σεμνὴ παναγία, ἡ σαρκικῶς Θεὸν χωρήσασα, καὶ νοητῶς πάντας πιστοὺς σκέπουσα.

XIII. Χαῖρε, ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἡ ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν, ὥσπερ μέλι καὶ γάλα, πᾶσιν ἀνθρώποις πηγάσασα. Χαῖρε, φέλη θεοφώτιστε, ἡ τοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ τῶν πταισμάτων καλυμένους ὁδηγοῦσα πρὸς τὸ ἀπρόσιτον τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ σου φῶς. Χαῖρε, στύλε θεόπυρσε, ἡ τὴν κακόπιστον καὶ ἐγγῆ τῶν εἰδώλων λατρείαν ἀπελάσασα, καὶ τὴν τῆς τριαδικῆς ἐστεως πολυπόθητον ἀκτῖνα ὑποδείξασα πᾶσιν.

Χαῖρε, ὁ φοβερὸς οἶκος τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ χερουκαὶ τάξεις κραυγάζουσιν. Εὐλογημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου

---

tissima, quae et Deum corporaliter comprehendisti, et fideles omnes spiritualiter circumtexisti.

XIII. Ave, terra promissionis, quae incorruptionem et immortalitatem, sicut mel et lac, omnibus hominibus effudisti. Ave, nubes divino splendore refulgens, quae [a] sedentes in tenebris et umbra peccatorum ad inaccessibilem lucem scientiae Domini ac Dei tui manu ducis. Ave, columna divino igne lucens, quae perfidam et caecam idolorum superstitionem dispulisti, et mysterii Trinitatis radium desideratissimum omnibus ostendisti.

Ave, terribilis domus magnificentiae Dei, in qua exercitus cherubici clamant [b]: *Benedicta gloria Domini de loco suo*. Ave,

argumentum hic habes, ubi vides, Mariam propterea celebrari ut *Dei aedificium*. Quod quidem cuiusmodi sit, discere licet ex Iohannis Euboeensis oratione (§ XXIII Part. I, pag. 102-103), in qua Virgo Deipara a Dei Verbo cum Patris beneplacito et vivificantis Spiritus cooperatione aedificata dicitur.

a *Matth.* IV, 16.

b *Ezech.* III, 12. Ut sanctae Virgini Theodorus ista accommodaret, ne eo quod habet propheticum oraculum ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, posuit ἐκ τοῦ τόπου αὐτῆς.

αὐτῆς. Χαῖρε, σπάμνος μυστικὴ, ὅλην τὴν παρθενίαν ἔνδοθεν ἔξοθεν κεχρυσωμένη. Χαῖρε, ῥάβδος Ἀαρὼν, ἥτις ἄνευ ὕδατος, μὴ σπερματικῆς καταβολῆς, καρπὸν θεανδρικὸν ἐκφύσασα. Χα τόμος προφητικὸς, ἐν ᾧ ἀφθέγκτως ἐγγραφεὶς ὁ τοῦ Θεοῦ συνά χος Λόγος τὸ κατὰ τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν σχέδος διέρρηξεν. Χα κλίμαξ Ἰακὼβ, ἡ Θεὸν ἐπὶ γῆς φέρουσα, καὶ ἄνθρωπον ἐν οὐρα ἀνάγουσα.

XIV. Χαῖρε, μόνη τῶν ὅλων σωτηρία, καὶ πρὸς Θεὸν ἐλ Ὦ τῆς τελετῆς τῶν καινῶν μυστηρίων. Ὦ τῆς θείας νυμφεύσ Ὦ τῆς ἀνθρωπίνης ἀναβιώσεως. Εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ σὺν σήμερον, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ· χαρίσονται [1] τὰ πεδία καὶ πα τὰ ἐν αὐτοῖς, ῥηξάτωσαν τὰ ὄρη εὐφροσύνην, ὅτι προσπέπλεκτ

1 Versio tamen LXX habet χαρήσεται.

---

urna mystica, integerrima intus et foris virginitate deaura Ave, virga Aaron, quae sine aquae irrigatione, seminali in generatione, fructum divinum simul et humanum prot Ave, liber prophetis visus, in quo coaeternus Dei Verbum fabiliter conscriptus peccati nostri chirographum disrupit [a] scala Iacob, quae Deum in terras defert, hominem vero in caelos.

XIV. Ave, sola omnium salus, et spes apud Deum. O vorum mysteriorum initiationem! O divinam desponsationem humanae naturae reditum ad vitam! Hodierna die nobis *laetentur caeli, et exsultet terra, gaudebunt campi, et omnia in eis sunt,* [c] *erumpant montes laetitiam;* quoniam Deus nat-

a Vide quaeso, an fingi possit, huic ipsi libro peccatum inscrip fuisse, cuius chirographum deinde per filium Dei eidem libro inscrip dirumpendum erat.

b Ps. XCV, 11. 12.

c Is. XLIX, 13, sec. LXX; nam Vulgatus pressius hebraico textui ad rens habet: *jubilate montes laudem.*

τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. Ταύτην ἐκ παρθένου φορέσας, ἐπεστρεψε τὴν γῆν, ἥνπερ ἐπλαστούργησεν φύσιν, καὶ ἐμέθυσεν αὐτὴν ἰδίας ἐπιγνώσεως τὴν εὐφροσύνην.

οὗ τοῦ ἀρχεκάκου δαίμονος ἡ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐν παραδείσῳ θόρος ἐπίνοια; Οἴχεται μετ' αὐτοῦ εἰς παντελῆ ἀπώλειαν. Ποῦ ταραβάσεως ἡ κατάκρισις; Ποῦ τῆς ἀπηγορευμένης γεύσεως ἡ ἦν ἀπόφασις; Πάντα ἐκεῖνα διὰ σεῦ, μητροπάρθενε κόρη, εἰς ἐαν μετεπέμφθησαν κατὰ τὸ ψαλμικῶς ᾀδόμενον· Ἔστρεψας τὸν ὀν μου εἰς χαρὰν ἐμοί· διέρρηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέ-ς με εὐφροσύνην.

V. Τίνα σε οὖν προσαγορεύσωμεν; παρθένον, ἢ μητέρα; Νύμφην, χεύτριαν; Παστάδα, ἢ ἀμνάδα; Ναὸν ἅγιον, ἢ θυσιαστήριον; ιον χερουβικὸν, ἢ καθέδραν βασιλικήν; Κῆπον ἀνεπιβούλευτον ικῇ ἡδονῇ, ἢ παράδεισον ἀνεπίβατον ἀνθρωπίνης συμπλοκῆς; ς ἀνίχνευτον, ἢ βυθὸν ἀνεξερεύνητον; Ὕψος ἀθεώρητον, ἢ βά-

---

minum coniunctus est. Istam e Virgine assumens, terram, nam scilicet quam formaverat, invisit, eamque agnitionis proe laetitia inebriavit.

inam daemonis, totius malitiae auctoris, ad mortem usque e adversus hominem in paradiso consilia? Cum ipso simul ima odam perditionem abierunt. Ubinam sententia in transem illam lata? Ubinam terrae propter interdictum esum o ? Omnia illa per te, o puella mater virgo, in benema conversa sunt, secundum illud, quod in psalmis ca-

Convertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti meum, *et circumdedisti me laetitia.*

Quo igitur te nomine compellabimus? Virginem dicema matrem? Sponsam, an puerperam? Thalamum, an Templum sanctum, an altare? Thronum cherubicum, an regiam? Hortum munitum contra carnalis voluptatis ina-n paradisum virili consuetudini impervium? Montem ina-

s. XXIX, 12.

αὐτῆς. Χαῖρε, στάμνος μυστικὴ, ὅλην τὴν παρθενίαν ἔνδοθεν καὶ ἔξοθεν κεχρυσωμένη. Χαῖρε, ῥάβδος Ἀαρὼν, ἥτις ἄνευ ὕδατος, φησὶ μὴ σπερματικῆς καταβολῆς, καρπὸν θεανδρικὸν ἐκφύσασα. Χαῖρε τόμος προφητικὸς, ἐν ᾧ ἀφθέγκτως ἐγγραφεὶς ὁ τοῦ Θεοῦ συνάναρχος Λόγος τὸ κατὰ τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν σχέδος διέρρηξεν. Χαῖρε κλίμαξ Ἰακὼβ, ἡ Θεὸν ἐπὶ γῆς φέρουσα, καὶ ἄνθρωπον ἐν οὐρανῷ ἀνάγουσα.

XIV. Χαῖρε, μόνη τῶν ὅλων σωτηρία, καὶ πρὸς Θεὸν ἐλπίς. Ὦ τῆς τελετῆς τῶν καινῶν μυστηρίων. Ὦ τῆς θείας νυμφεύσεως. Ὦ τῆς ἀνθρωπίνης ἀναβιώσεως. Εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ σὺν ἡμῖν σήμερον, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ· χαρίσονται [1] τὰ πεδία καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ῥηξάτωσαν τὰ ὄρη εὐφροσύνην, ὅτι πρεσπέπλεκται

1 Versio tamen LXX habet χαρήσεται.

---

urna mystica, integerrima intus et foris virginitate deaur Ave, virga Aaron, quae sine aquae irrigatione, seminali in generatione, fructum divinum simul et humanum prot Ave, liber prophetis visus, in quo coaeternus Dei Verbum fabiliter conscriptus peccati nostri chirographum disrupit [a] scala Iacob, quae Deum in terras defert, hominem vero re in caelos.

XIV. Ave, sola omnium salus, et spes apud Deum. O vorum mysteriorum initiationem! O divinam desponsatione humanae naturae reditum ad vitam! Hodierna die nobisc *laetentur caeli, et exsultet terra, gaudebunt campi, et omnia in eis sunt,* [c] *erumpant montes laetitiam;* quoniam Deus natu

a Vide quaeso, an fingi possit, huic ipsi libro peccatum inscript fuisse, cuius chirographum deinde per filium Dei eidem libro inscript dirumpendum erat.

b Ps. XCV, 11. 12.

c Is. XLIX, 13, sec. LXX; nam Vulgatus pressius hebraico textui adh rens habet: *jubilate montes laudem.*

θεὸς τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. Ταύτην ἐκ παρθένου φορέσας, ἐπεπάφατο τὴν γῆν, ἵνπερ ἐπλαστούργησεν φύσιν, καὶ ἐμέθυσεν αὐτὴν τῆς ἰδίας ἐπιγνώσεως τὴν εὐφροσύνην.

Ποῦ τοῦ ἀρχεκάκου δαίμονος ἡ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐν παραδείσῳ ψυχοφθόρος ἐπίνοια; Οἴχεται μετ' αὐτοῦ εἰς παντελῆ ἀπώλειαν. Ποῦ τῆς παραβάσεως ἡ κατάκρισις; Ποῦ τῆς ἀπηγορευμένης γεύσεως ἡ εἰς γῆν ἀπόφασις; Πάντα ἐκεῖνα διὰ σοῦ, μητροπάρθενε κόρη, εἰς εὐλογίαν μετεπέμφθησαν κατὰ τὸ ψαλμικῶς ᾀδόμενον· Ἔστρεψας τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί· διέρρηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην.

XV. Τίνα σε οὖν προσαγορεύσωμεν; παρθένον, ἢ μητέρα; Νύμφην, ἢ λεχεύτριαν; Παστάδα, ἢ ἀμνάδα; Ναὸν ἅγιον, ἢ θυσιαστήριον; Θρόνον χερουβικόν, ἢ καθέδραν βασιλικήν; Κῆπον ἀνεπιβούλευτον ἀνδρικῇ ἡδονῇ, ἢ παράδεισον ἀνεπίβατον ἀνθρωπίνης συμπλοκῆς; Ὄρος ἀνίχνευτον, ἢ βυθὸν ἀνεξερεύνητον; Ὕψος ἀθεώρητον, ἢ βά-

---

hominum coniunctus est. Istam e Virgine assumens, terram, naturam scilicet quam formaverat, invisit, eamque agnitionis propriae laetitia inebriavit.

Ubinam daemonis, totius malitiae auctoris, ad mortem usque animae adversus hominem in paradiso consilia? Cum ipso simul omnia odam perditionem abierunt. Ubinam sententia in transgressionem illam lata? Ubinam terrae propter interdictum esum maledictio? Omnia illa per te, o puella mater virgo, in benedictionem conversa sunt, secundum illud, quod in psalmis canitur[a]: *Convertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, et circumdedisti me laetitia.*

V. Quo igitur te nomine compellabimus? Virginem dicemus, an matrem? Sponsam, an puerperam? Thalamum, an cubile? Templum sanctum, an altare? Thronum cherubicum, an sedem regiam? Hortum munitum contra carnalis voluptatis insidias, an paradisum virili consuetudini impervium? Mortem ina-

[a] Ps. XXIX, 12.

θος ἀκατάληπτον; Πηγὴν ἀφθαρσίας, ἢ πέλαγος ἀθανασίας; Λιμένα σωτηρίας, ἢ κόλπον ἀχειμασίας; Κιβωτὸν ἀπαταλυσίας, ἢ ὁλκάδα φιλανθρωπίας;

Τί σε προσείπωμεν; Θεομήτορα, ἢ Θεοδέγμενα; Θεοσύλληπτον, ἢ Θεονύμφευτον; Θεοστόλιστον, ἢ Θεοκαλλώπιστον; Θεοβάστακτον, ἢ Θεοχώρητον; Θεοδόξαστον [1], ἢ Θεομακάριστον;

Τίνα σε προσλέξοιμεν, παρθένε ἔγκαρπε, καὶ μῆτερ ἄνανδρε; Τί οὖν; δῶμεν τῇ ἀπειρίᾳ τὴν ἀμηχανίαν, καὶ φήσωμεν περὶ σοῦ παντελῶς οὐδέν; Οὐ δεῖ ταῦτα. Διότι εἰ καὶ πᾶσα μετὰ τῆς ᾠδίας [2], ἀσθενεῖ διανοίας γλῶσσα πρὸς τὸ σὸν ἐμβατεῦσαι θεῖον τῶν ἐγκω-

1 Cod. Θεοδέξαστον.
2 Cod. ὠδίας.

---

scensum, an profunditatem imperscrutabilem? Altitudinem aciem oculorum fugientem, an abyssum incomprehensibilem? Fontem incorruptionis, an pelagus immortalitatis? Portum salutis, an sinum plenae tranquillitatis? Arcam submergi diluvio nesciam [a], an navem caritatis erga homines divitias ferentem?

Quomodo te vocabimus? Dei matrem ne, an Dei capacem? Deo foetam, an Deo nuptam? Deo amictam, an Deo exornatam? Gestantem Deum, aut Deum in se ipsa continentem? Deo glorificatam, aut Deo beatificatam?

Qualem te praedicabimus, o virgo foecunda et mater viri nescia? Quid igitur? Num propter rei difficultatem cedemus imperitiae nostrae, et de laudibus tuis prorsus silebimus? Nequaquam id decet. Quapropter etsi lingua omnis, cum divinum encomiorum tuorum mysterium celebrandum aggreditur, a pro-

a Alia heic nobis Deiparae imago ob oculos proponitur, vi cuius a peccato sane omni, sed potissimum a peccato originali exempta ostenditur. Diluvium enim spiritali sensu acceptum, cum ruinam totius humani generis per Adam peccantem submersi significet; ab eadem igitur mersione ac ruina evidenter declaratur immunis Virgo, quae sub arcae noeticae, sanc a diluvio servatae, symbolo designatur.

μυστήριον, ἀλλ' ὅμως τὸ πάντη κατασιγῆσαι, καὶ μὴ κατὰ δύσσοι προσοῖσαι δόξαν λογικὴν καὶ αἶνον καθαρὸν τῇ δοξασάσῃ ἀνθρωπείαν φύσιν, πάνυ μοι κατεγνωσμένης φαίνεται λογικῆς

IL. Οὐκοῦν σε καὶ πάλιν κατὰ δύναμιν θεοκαθάρτοις χείλεσιν ωμεν, τὰ ὑπὲρ δύναμιν πόθῳ τῷ πρὸς σὲ διαπύρῳ, στοργῇ ρσεύτῳ παραπέμψαντες.

ῖρε, Θεοτόκε, ἡ φοβερὰ τῶν ἀποστόλων πρὸς Θεὸν παῤῥησία. , Θεοτόκε, ἡ σεμνὴ τῶν προφητῶν ἀγγελία. Χαῖρε, Θεοτόκε, τάπαυστος τῶν μαρτύρων ὑμνῳδία. Χαῖρε, Θεοτόκε, ἡ φωτοτῶν πατριαρχῶν εὐπρέπεια. Χαῖρε, Θεοτόκε, ἡ πολυπάθητος ιδασκάλων μυσταγωγία. Χαῖρε, Θεοτόκε, ἡ πάντων ἀνθρώπων ις σωτηρία. Χαῖρε, Θεοτόκε, ἡ τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, Λόγου, καθαρὰ κατοικία.

λλ' ἐπειδὴ, παρθενολόχευτε, κατὰ παντὸς λόγου εἴληφε τὰ ρια τὰ σὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐγκώμια· ἐῶ γὰρ λέγειν ἀνθρωπί-

---

sibi scopo una cum canticis suis longe deficiat; siluisse omnimode, neque ullam tibi, quae adeo genus nostrum cumulasti, spiritalem gloriam ac puram laudem pro vi- obtulisse, id enimvero, mea quidem sententia, animae dem compos sui sit) in reprobis recensendae fuerit.

I. Te igitur etiam iterum, prout possumus, labiis divinitus catis celebrabimus, ea quae vires nostras excedunt, affectui te ardentissimo, et accensissimae charitati dimittentes.

re, Deipara, augusta apud Deum apostolorum fiducia. Salve ra, sacra prophetarum annuntiatio. Salve Deipara, inces- martyrum canticum. Salve Deipara, splendidissimum Pa- harum decus. Salve Deipara, maxime concupita discipu- informatio. Salve Deipara, vera omnium hominum salus. Deipara, unius e sancta Trinitate, Verbi Dei, munda tio.

l quoniam laudes tuae, o Virgo puerpera, humana quae- praetergredientes, sermonem omnem vincunt; mitto enim

νως, καὶ οὐδὲ χερουβικὸς λόγος ἐπαξίως φράζειν περὶ σοῦ δυνατός τε ἐγκωμιαστικὸν εἰπεῖν τῆς ὄντως Θεομήτορος· φέρε, ἡμῶν ὧδε τὸν ἐγκωμιαστικὸν περατώσωμεν λόγον, τῷ Υἱῷ σου, ὡς Θεῷ ἡμῶν καὶ Λόγῳ, διὰ σοῦ δόξαν ἀναπέμποντες, σὺν τῷ ἀχράντῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ ἀθανάτῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

---

sermonem humanum, sed neque cherubicus sermo par foret ad encomium aliquod te, vera Dei Genitrice, condignum proferendum; age iam nostrae huic orationi atque laudationi finem imponamus, Filio tuo, tamquam Deo nostro et Verbo gloriam per te deferentes una cum purissimo eius Patre, atque immortali ac vivificante ipsius Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum, Amen.

IN IACOBI MONACHI

SERMONEM

MONITUM

olytus Marraccius, qui, ut alias iam innuimus [a], sermo-
mes Iacobi latine edendos sibi proposuerat, aegre admo-
rebat [b], quod in eo Angelus Virginem primo alloquens
tur non in Iosephi coniugis domuncula, sed ad fontem,
uc aquam haustura sese Virgo contulisset [c]. Verum qui
scriptoris orationes omnes perlegerat, adeoque men-
lolemque eius perspexisse debuit, minus profecto habuit,
c et miraretur et tam acerbe doleret. Etenim manifestum
cobum in hisce scribendis tenacissime iis omnibus inhae-
quae tum in *Protevangelio Iacobi*, *tum in historia Nativitatis*
e legebantur et non modo singula quaeque etiam mi-
ersequi, sed et singulorum rei adiunctorum rationes in-
re in deliciis habuisse. Porro in Protevangelio de sancta
scribitur [d]: *Et accepta hydria exiit haurire aquam; et*

Praef. ad Orat. Iacobi in Conceptum Deiparae. Part. I, pag. 156.
e patet ex nota, quae in mss. Marraccii codice huic orationi prae-

d. Orat. §§. VIII, IX.
p. XI.

ecce vox dicens illi: Ave gratia plena .... Circumspiciebat aut Maria in dextra et sinistra, ut sciret, undenam ista vox facta e set. Et tremefacta intravit in domum suam. Et in *historia* Nativ tatis [a]: *Altera autem die dum staret iuxta fontem, apparuit Angelus Domini dicens: Beata es Maria, quoniam in mentem tua habitaculum Domino praeparasti. Ecce veniet lux de caelo, ut h bitet in te, et per te universum mundum resplendeat.*

Praeterea faciliori venia condonandum id Iacobo fuerat, pr pterea quod satis iam constet, per eius aetatem opinionem ei modi vulgo receptam fuisse, immo in Palaestina indicari tu consuevisse locum, in quo haec evenisse ferebantur. Testis e saeculo ipso XII Iohannes Phocas, Monachus Cretensis, q in *sacrorum locorum descriptione* [b] ea enarrans, quae suis ip oculis usurpaverat, haec scribebat [c]: *Tum inter varios colles in medio imae, quae eos interiacet, vallis urbs Nazaret locum h bet; in qua magnum Deiparae Virgini mysterium per Gabriele Archangelum annunciatum est. Statim atque primam huiusce inge tis oppidi portam ingressus fueris, Archangeli Gabrielis templu se tibi offert; et ad laevam altaris ipsius templi parva cernitur sp lunca, in qua fons est praelucidas aquas effundens, ad quem i maculatissima Dei parens, postquam a sacerdotibus iusto Iosep tradita est, et apud ipsum servabatur, quotidie adveniens, aqua hauriebat; verum cum sexto post Praecursoris conceptionem men ad aquam hauriendam de more venisset, primam a Gabriele sal tationem accepit, ac turbata et tota contremiscens in aedes Iosep se recipit, ubi illud,* Ave gratia plena, *audivit etc.* Quin im eamdem historiam et in oratione legimus, quae sub Germa nomine vulgata est a Combefisio, quaeque Deiparam sic loquen-

---

a Cap. IX.

b Titulus opusculi est: *Iohannis Phocae compendiaria descriptio castrorum et urbium ab urbe Antiochia usque Hierosolymam nec non Syriae ac Phoeniciae et in Palaestina sacrorum locorum*; et Graece ac latine ipsum edidit Leo Allatius *in Symmictis*. Porro in ipso initio, ea se referre quae suis oculis viderat, sic Auctor testatur: *Nos ipsi, qui sacrosanctis spectaculis animum explevimus, locaque oculis usurpavimus, in quibus Deus olim versatus est* etc.

c Ibid. § X.

nducit [a]: *Cum hydriam accepissem, ut irem ad fontem hauriam ad potum, ingressa est vox silentio in aures meas di- Ave gratia plena* etc. Quae quidem non ea ratione a me sunt, ut aliquod opinioni huic pondus addatur, sed ne equo Auctori nostro succensendum quispiam existimet, rtim cum ipse, non secus ac in Protevangelio legimus, n evangelica Lucae historia conciliare studeat, neque ce- aut hic aut alii eiusmodi naevi efficiant, ut ea, quae i egregie disserit, minus commendanda videri possint.

---

fuctar. Tom. I, pag. 1439.

ΙΑΚΟΒΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΛΕΓΕΙΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ

Ι. Χαίρω σήμερον, τὴν ἐμὴν πανηγυρίζων χαράν· χαίρω, τὴν ἐμὴν ἑορτάζων εὐφροσύνην· χαίρω, τὴν παγκόσμιον περιπτυσσόμενος ἰδέαν· χαίρω, τὴν κοινὴν ἀσπαζόμενος ἀγαλλίασιν· χαίρω, τῆς ἀρᾶς τὴν ἀπόθεσιν κομιζόμενος· χαίρω, τῆς χαρᾶς τὴν ἀμφίεσιν καινιζόμενος· χαίρω, τὴν φθορὰν ἐκμειουμένην συνορῶν· χαίρω, τὴν ἀφ-

---

IACOBI MONACHI

IN SANCTISSIMAE DEIPARAE ANNUNTIATIONEM

ORATIO

E SACRIS SCRIPTURIS DESUMPTA.

Gaudeo hodierna die, quia gaudium meum per solemnem conventum celebro; gaudeo, quod ago festum laetitiae meae; gaudeo, quia totius mundi gloriam ulnis amplector; gaudeo, quia communem omnium exsultationem saluto; gaudeo, quod mihi contingat maledictionem exuere; gaudeo, quod novo laetitiae indumento vestior; gaudeo, quia corruptionem conspicio deficientem; gaudeo, quia proponi incorruptionis praemia con-

ΙΑΚΟΒΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΛΕΓΕΙΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ

[. Χαίρω σήμερον, τὴν ἐμὴν πανηγυρίζων χαράν· χαίρω, τὴν
ν ἑορτάζων εὐφροσύνην· χαίρω, τὴν παγκόσμιον περιπτυσσόμενος
κν· χαίρω, τὴν κοινὴν ἀσπαζόμενος ἀγαλλίασιν· χαίρω, τῆς ἀρᾶς
ἀπόθεσιν κομιζόμενος· χαίρω, τῆς χαρᾶς τὴν ἀμφίεσιν καινιζό-
ος· χαίρω, τὴν φθορὰν ἐκμειουμένην συνορῶν· χαίρω, τὴν ἀφ-

IACOBI MONACHI

IN SANCTISSIMAE DEIPARAE ANNUNTIATIONEM

ORATIO

E SACRIS SCRIPTURIS DESUMPTA.

Gaudeo hodierna die, quia gaudium meum per solemnem
nventum celebro; gaudeo, quod ago festum laetitiae meae;
udeo, quia totius mundi gloriam ulnis amplector; gaudeo,
uia communem omnium exsultationem saluto; gaudeo, quod
ihi contingat maledictionem exuere; gaudeo, quod novo lae-
itiae indumento vestior; gaudeo, quia corruptionem conspicio
deficientem; gaudeo, quia proponi incorruptionis praemia con-

θαρσίαν βραβευομένην κατανεῶν· χαίρω, τοῦ προγονικοῦ ἀπολυόμενος χρέους· χαίρω, τῆς πνευματικῆς μεταλαμβάνων ἐλευθερίας· χαίρων τῆς δεσποτικῆς ἀπολαύων υἱοθεσίας· χαίρω, τῆς χαρᾶς συνευωχούμενος τῇ αἰτίᾳ, ἧς καὶ πρὸ προσώπου μυστικώτερον χορεύων, χαριστηρίους αὐτῇ τοὺς ὕμνους ἐπᾴδω, ἐπιθαλάμιον τὴν εὐφροσύνην κροτῶ, νυμφικὴν τὴν εὐφημίαν πλέκω.

II. Σήμερον γὰρ ἡ νοητὴ καὶ πολυτίμητος αὕτη παστὰς, τοῦ μυστικοῦ καὶ ἀπορρήτου συναλλάγματος τὸ μήνυμα δεξαμένη, σὺν αὐτῷ τὸν νυμφίον ὑπὲρ ἔννοιαν δέχεται, καὶ κυοφόρος ἡ ἄφθορος τοῦ ἐνοικήσαντος γίνεται. Σήμερον τὸ μυστικὸν παλάτιον ἀφάτῳ καθαρότητι κεκοσμημένον, τὸν βασιλέα τοῦ παντὸς καὶ συνοχέα τῶν

---

sidero; gaudeo, quia hereditario relevor protoparentis debito; gaudeo, quia spiritualem consequor libertatem; gaudeo, qui adoptione filiorum Dei perfruor; gaudeo, quia una cum gaudi auctrice epulor, in cuius etiam conspectu sacr atiores ducens cho reas, eucharisticos ipsi hymnos decanto, nuptiali laetitiae plaudo ac verbis boni omēnis nuptiale sertum texo.

II. Etenim hodierna die intelligibilis hic et summo honor prosequendus thalamus, nuncium mystici atque ineffabilis con nubii accipiens, simul cum ipso sponsum ratione mentibus im pervia excipit; et incorrupta inhabitante (Verbo) foeta evadit Hodie palatium mysticum, inenarrabili puritate exornatum a

a Vide singulare *puritatis* Mariae encomium. Nam quum praerogati vae, quae Virginem ceu par ad aeternum regem recipiendum palatium exornabant, et plurimae essent, ac nobilissimae ex aequo omnes; sol tamen puritas commemoratur, quasi haec aut sola aut certe prae alii dignum Deo habitaculum illam effecerit. Atqui absonum prorsus, ut re liquis praetermissis sola puritas celebretur, nisi haec ipsa aliarum virtu tum splendorem luce sua aut vincat aut saltem exaequet: nedum autem vincere, sed ne exaequare quidem reliquarum virtutum iubar puritas po set, cui olim turpissima peccati labes offusa foret. Puritas ergo, qua dignam Deo sedem Virginem paravit, puritas fuit cuiusvis labis nesci

πίστεως παραδόξως εἰσδέχεται. Σήμερον ὁ ὑπέρτατος καὶ ἔμψυχος οὐρανὸς, τὸν ἐκτείναντα τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν [1], καὶ ὡς σκηνὴν αὐτὸν περιαγαγόντα, σαρκούμενον ἀποῤῥήτως συνέχει. Σήμερον ἡ ὁλόφωτος νεφέλη, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἐγκολπωσαμένη, φαιδρὰς τῷ κόσμῳ τὰς μαρμαρυγὰς ἐξέπλωσε. Σήμερον ἡ ἀληθινὴ σκηνὴ, οὐ διὰ συμβόλων καὶ τύπων τὸν νομοθέτην, ἀλλὰ, ὡς αὐτὸς ἠὐδόκησεν, οὐσιωδῶς εἰσδέχεται, καὶ πᾶσι τὸν τοῦ πνεύματος διαγορεύει νόμον. Σήμερον ἡ τῇ χάριτι κεχρυσωμένη στάμνος, τὸ οὐράνιον ταμιευμένη μάννα, τοῖς πιστοῖς τὴν ἀκήρατον προτίθησι τροφήν. Ὦ καινοῦ πράγματος. Ὦ ξένης συνδρομῆς. Δύο κατὰ ταὐτὸν, ἀπεναντίους ἀλλήλοις ἔχοντα, εἰς τὸ παρὸν συνῆλθε, χαρὰ καὶ δέος· χαρὰ

1 Cod. δέριν.

---

cum, qui universis dominatur, et creaturas omnes continet, mirabiliter intus recipit. Hodie caelum omnium sublimissimum atque animatum ratione nullis sermonibus assequenda in se incarnatum illum continet, qui *a caelum extendit sicut pellem*, ipsumque ad extremos circumquaque terminos sicut tentorium deducit. Hodie tota lucida illa nubes, iustitiae solem sinu suo gerens, nitentissimos terrarum orbi radios expandit. Hodie verum illud tabernaculum legislatorem non per symbola et figuras, sed, prout huic complacuit, substantialiter hospitio excipit, et universis legem Spiritus enuntiat. Hodie urna illa, ex auro gratiae fabrefacta *b*, caeleste in se manna recondens, immaculatum fidelibus alimentum proponit. O rem novam! O peregrinam conventionem! Bina sibi invicem adversantia nunc simul concurrunt, gaudium, terrorque; gaudium sane, quippe

a Ps. CIII, 2.

b Pulchre gratia comparatur auro, rei nempe pretiosissimae, atque nobilissimo cuiusvis rei ornamento. At non minus pulchre in rem nostram ex eiusmodi auro fabrefacta Maria dicitur. Nam si ex gratiae auro fabrefacta est, ergo non prius esse coepit, quam gratia exornaretur, atque, ut ita dicam, ex gratia constaret.

μὲν, ὡς τὴν κοινὴν ἀγαλλίασιν ἔχοντα διηγουμένην· δέος δὲ, ὡς ὑπὲρ λόγον ὄντα καὶ πᾶσαν νόησιν ὑπερέχοντα· οὐκ ἔστί τινα διαλαβεῖν τὸν ταύτης δυνάμενον ἐξικέσθαι.

III. Ἤδη μὲν οὖν τῆς ἀμιάντου παρθένου τὴν ἱερὰν ἐργωμίνης ἱστουργίαν, καὶ πάσης συνήθους ἀλλοτριουμένης ὁμιλίας, ἀσφαλεστάτῃ τε φυλακῇ, τῇ ἀσύλῳ τειχιζομένης σωφροσύνῃ, πρὸς πέρας ὑπὸ Θεοῦ τὸ κεκρυμμένον ἀπεκρύφως αὐτοῦ μυστήριον ἤχθη. Διὸ τὸν τούτου λειτουργὸν ἐκ πασῶν ἀρετῶν δυνάμεων προκρίνας, εἰς τὴν αὐτοῦ λειτουργίαν ἔστειλε.

Καὶ σκόπει τὴν εὐαγγελικὴν συμφωνίαν τῇ ἱστορίᾳ συμφθεγγομένην, καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος κἀκείνην εἶναι διαβεβαιοῦσαν. Ἐκείνη μὲν γὰρ τῆς σιωπῆς Ζαχαρίου μνησθεῖσα, μετὰ ταῦτα τὰ τῆς χαρᾶς διηγεῖται παράδοξα. Καὶ αὕτη δὲ, τὰ περὶ αὐτῆς ἀσφαλῶς διε-

---

communem omnium exsultationem commemorant; sed et terror, quoniam vim sermonis excedunt, immo et intelligentiam omnem transcedunt; neque fieri potest, ut quispiam terroris vacuus ad hoc gaudium percipiendum perveniat.

III. Dum itaque immaculata Virgo sacro conficiendo velo iam operam daret [a], et a consuetis quibusvis conversationibus aliena viveret, severissima se modestia, ceu custodia tutissima, communiens; in opus deductum est a Deo mysterium, quod occultissime absconditum servatum fuerat. Quamobrem quum ex omnibus intellectualibus Virtutibus ministrum ad id elegisset, ad illud exsequendum eum legavit.

Et vide, quomodo ad amussim cum historia consentiat evangelica narratio, atque adeo fidem faciat, illam quoque eiusdem esse spiritus. Illa enim, facta silentii Zachariae mentione, deinde admiranda illa, quae ad gaudium pertinent, prosequitur. Atqui et ista cum de eodem silentio diligenter dixisset,

a In Protevangelio Iacobi (capp. X. XI), aliisque eiusmodi libris narratur, Mariam simul cum aliis Virginibus sacrum velum ad usum templi conficiendum sumpsisse: ipsi autem parandae ad id purpurae partes obtigisse.

ἑμάνη, σὺν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ταύτην διαγορεύει. Διό φησιν· ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ᾗ ὄνομα Ναζαρέτ.

IV. Διὰ τί μὴ ἔνδον τούτου, δίκαιον ἀπορῆσαι, τρίτῳ ἢ τετάρτῳ ἐκεῖν, ἢ τῷ ἑφεξῆς, πρὸς τὴν παρθένον γέγονεν ἡ τοῦ ἀρχαγγέλου ἀποστολὴ, ἀλλὰ τῷ ἕκτῳ; Σοφὴ μὲν γὰρ ἦν ἡ παρθένος, εἴπερ τις ἄλλος τῶν ἐν γενέσει, καὶ συνέσει διαφέρουσα, καὶ τοῖς διδοῦσιν ἄνωθεν χρησμοῖς ἐντεῦθεν εὐπειθὴς ἐτύγχανεν, εἴκουσα τοῖς ἀεὶ, καὶ μὴ ἀντιλέγουσα, καὶ πάσης ἀμφιβολίας καθαρεύουσα.

Οὐ βούλεται δὲ ταύτην διὰ μόνου τοῦ εὐαγγελισμοῦ πρὸς τὸ ἀκριβὲς ἔτι τοῦ μυστηρίου ἐνάγειν, ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ πραγμάτων. Καὶ γὰρ καινόν τι καὶ πάντη τῶν τῆς φύσεως ἰδίων ἀλλότριον, ὃ πάλαι γεγενημένον οὐκ ὠνομάσθη, ταύτῃ καταμηνύειν ἤμελλε. Διὸ φανερώτερα τὰ προοίμια κατασκευάζει, καὶ τὴν τῶν ῥημάτων ἀμφιβολίαν

---

nox et de gaudio et de tempore simul enarrat. Quare inquit *a*: *In mense autem sexto missus est Archangelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazaret.*

IV. Quaeri merito potest, qua de causa Archangeli ad Virginem legatio non infra hoc spatium temporis iussa fuerit, verbi gratia tertio vel quarto mense vel insequente, sed sexto. Nam quis alius inter filios hominum, certe Virgo sapiens erat, et intelligentia prae aliis pollebat; et exinde oraculis caelitus transmissis morigeram se praebebat, his obsequens semper, ac nihil obiiciens, et cuiusvis haesitationis nescia.

Verum (Archangelus) sibi proponit, ut non solum faustae legationis verbis, verum etiam factis iam ad exitum deductis illud, quod adhuc est mysterii summum, ipsi suadeat. Quippe rem novam et a naturae ordine prorsus alienam, et post hominum memoriam plane inauditam denunciaturus ei erat. Idcirco, prooemia componit evidentissima, et minus certo verborum testimo-

a Luc. I. 26. Forte codex, quo usus est Iacobus, *Archangelus* pro *Angelus* habuit.

διὰ τῶν πραγμάτων βεβαιοῖ· ἐπειδὴ γὰρ τῷ χρόνῳ τούτῳ τελ
ρούμενον τὸ ἔμβρυον οἰδαίνειν μὲν τοὺς μητρῴους παρασκευάζει
πους, ἔξω δὲ τοῖς θεωμένοις ὑποφαίναν τὸν ὄγκ:ν· ἁπλανῆ μά
τὴν ὄψιν ἀγόμενος ὁ παραδόξως τὸ ἀπόῤῥητον εἰκονομῶν δεσπ
τῷ ἕκτῳ μηνὶ τῆς τοῦ προδρόμου συλλήψεως πρὸς τὸν Γαβριὴλ φ

V. Ἄγε δή, ὦ θορυφόρε τῆς ἐμῆς ἐξουσίας, τῷ πατρικῷ
λήματι καθυπούργησον. Ἄγε, τὴν ἐμὴν συγκατάβασιν μήνυσον
τὴν τοῦ πνεύματος ἐν ἀνθρώπ:ις ἐπέλευσιν κήρυξον, ὁμοτίμου
ματος τὰς εὐεργεσίας εὐαγγελίζου· ἐγὼ σὺν τῷ πατρὶ καὶ πνε
τὴν τοῦ παντὸς ἐτεκτηνάμην ὕπαρξιν· ἐγὼ τὸν διπλοῦν ἡμφίασ
σμον· ἐμῇ προστάξει πᾶσα παρῆκται τῶν νοερῶν στρατευμάτ
φύσις· ἐμῷ κελεύσματι ὁ οὐρανὸς τοῖς ἄστροις καταπεικίλλεται
προνοίᾳ τοῖς ἄνθεσιν ἡ γῆ καταστέφεται· ἐν ἐμοὶ πᾶσα τῶν
των ζωὴ τεταμιεύται· ἐγὼ χερσὶν οἰκείαις τὸν ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ποιήσας, δεσπότην καὶ βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς ἀνεκήρυξα.

---

nio firmam per facta fidem conciliat. Cum enim eo ten
foetus ad perfectionem accedens efficiat, ut et sinus mat
tumescat, ac pondus in aspicientium oculos exterius incu
Dominus, qui mira providentia ineffabile hoc mysterium
nistrat, ut certissimum oculorum testimonium adhibeat,
mense conceptionis Praecursoris sic Gabrielem alloquitur:

V. Agedum, voluntatis meae administer, consilio pa
famulare. Age, descensum meum significa: perge, pra
sancti Spiritus in homines adventum, annuncia beneficia v
tatis communem habentis honorem: ego cum Patre simul et
ritu universam hanc rerum molem condidi: ego utriquae m
sua tribui ornamenta: imperio meo universi intellectualium
cituum ordines creati sunt: iussu meo caelum vario astr
nitet ornatu: providentia mea tellus floribus redimitur: e
est omnis animantium vita: ego, meis ipse manibus cur
imaginem meam hominem plasmassem, omnium, quae
terram sunt, dominum regemque illum proclamavi. Hun-

ἐκπολεμήσας ὁ τύραννος, τῆς βασιλείας ἀπέῤῥηξε· τοῦτον τῆς
ς καθεῖλε· τούτου ἐγκαυχᾶται τῇ νίκῃ. Βούλομαι τοίνυν διὰ τῆς
παρουσίας, πρὸς τὴν ἰδίαν τοῦτον ἐπανάγειν ἀξίαν· ταύτην μου
ἰκονομίαν πάλαι διὰ προφητῶν ἐπηγγειλάμην· ταύτην τοῖς ἐμοῖς
μοῖς πληροῦν κατεπείγομαι. Θέλω κοινωνοὺς ὑμῖν ἀνθρώπους
λέσαι· μίαν σύμφωνον δοξολογίαν δεῖ με πρὸς πάντων εἰσδέ-
αι. Οὐ φθονῶ τῇ ἑνώσει· καὶ ὑμᾶς γὰρ ἀφθόνους ἐποίησα· χαίρω
αβάσει· συγχάρητε καὶ αὐτοὶ τῷ θελήματι. Αὕτη, ὦ Γαβριὴλ,
ς ἐκείνους σου κάθοδος, τὴν αὐτῶν πρὸς ὑμᾶς σημαίνει ἀνάβασιν.
ὁ μὲν ἀπίῃς, διακονήσων τῷ μυστηρίῳ· ἐκεῖνα δὲ κατέχουσιν,
ιζητεῖ πρὸς ἐκπλήρωσιν, ἣν εἰς τοῦτο προκατεσκεύασα, τὸ
καθαρώτατον ἐνδιαίτημα, τὸ ἀμόλυντον οἰκητήριον, τὸ ἄσπι-
αταγώγιον, τὸ πάσης ἐμοὶ τῆς κτίσεως προτιμηθὲν θησαύρισμα.

---

us quum expugnasset, e regno deturbavit: hunc deiecit e
cipatu: parta de ipso victoria gloriatur. Propterea suae eum
itati mea ipsemet praesentia decrevi restituere: dispensatio-
hanc meam iam pridem pollicitus sum per prophetas: hanc
n opus deducam, meus me urget misericors amor. In animo
i est, homines vobis socios adiungere: par est, ut unus
ul ab omnibus concors gloriae hymnus mihi offeratur. Nulla
i huius unionis invidia; et vos enim invidia vacuos creavi:
deo de (eorum) exaltatione; et ipsi de voluntate mea con-
lete. Tua haec, o Gabriel, ad illos descensio, eorum ad
ascensionis signum est.

itaque vade, mysterio famulaturus; illi autem penes se
habent, quam ad sui implementum mysterium postulat,
in antecessum ad hunc finem praeparavi, purissimum
diversorium, impollutum domicilium, immaculatum ho-
a, thesaurum mihi universis creaturis pretiosiorem [a]. Re-

ce inducitur Dei Verbum sanctam Virginem ceu thesaurum pre-
mum commendans; neque tamen ullas illius divitias expresse com-
t, praeter quam singularissimam puritatem. Atqui, quod paulo ante
simus, suapte natura res postulat, ut, si qua dos, ceteris ta-

Εὗρον, ὦ Γαβριὴλ, ἣν εἰς τοῦτο πρὸ πασῶν γενεῶν ἐξελεξάμην, ᾗ τῷ τῆς οἰκονομίας λόγῳ προώρισα. Ταύτην ὁ χορὸς τῶν προφητῶν μου μεγαλεφώνως ἐκήρυξε· διὰ ταύτης τὴν τῆς ἰδίας βασιλείας ἀνάῤῥησιν ἡ ἀνθρωπεία πάλιν ἐλπίζει φύσις. Ταύτῃ ἐγὼ ἐπαγάλλομαι, τῇ ταύτης καθαρότητι ἐπιτέρπομαι· ταύτην με δεῖ οἰκῆσαι, καὶ μητέρα μου δεῖξαι, καὶ τῆς ὑμῶν φύσεως προτιμῆσαι. Ἴθι τοίνυν, λειτουργήσων τῷ παραδόξῳ· ἴθι, τὴν ἐμὴν ἐποψόμενος παστάδα, τὴν περιστερὰν τὴν ἄκακον, τὴν λογικὴν ἀμνάδα, τὴν τοῦ ἁγιάσματός μου

---

quire illam, o Gabriel, quam ante generationes omnes ad hoc mihi selegi, quam dispensationis huius causa praedestinavi. Ham prophetarum meorum chorus magnis vocibus praenunciavit: per hanc mortalium genus denuo regnum proprium restituendum sperat. In illa ipse glorior; illius ego puritate delector; plane par est, ut hanc ego inhabitem, meamque efficiam matrem [a] ac prae vestra natura honore augeam. Vade igitur, et adminis randi huius operis esto minister: perge, et inspice thalamum meum, columbam omnis expertem malitiae [b], rationalem agnam, arcam sanctificationis meae; intuere illius pulchritudi-

citis, ad summam cuiuspiam laudem praedicetur, haec reliquis omnibus superemineat. Ergo, siquidem ex perpetua omnium sententia, ab aliis Deiparae sanctae dotibus ac virtutibus naevus quilibet aut defectus abfuit, hoc ipsum de puritate ipsius pariter, imo a fortiori profitendum necessario est. Nullus ergo ex Patrum doctrina locus relinquitur naevo cuipiam, qui virgineae animae candorem unquam vel levissime offuscaverit.

a Habes sententiam apud Patres tritissimam, singularem Mariae puritatem Deum permovisse, ut eam sibi in matrem eligeret. Confirmatur exinde, quod superius innuimus, inter omnes Virginis praerogativas nobilissimam hanc visam Patribus fuisse, ac propterea olim peccato obnubilatam existimari ex Patrum sententia non posse.

b Quemadmodum ex hac sententia colligitur, de sancta Deipara accipi ea consuevisse, quae in Canticis Canticorum de sponsa leguntur; ita quod appellatione τῆς ἀκάκου, *expertis malitiae*, exornatur, palam facit, hoc maxime privilegium sanctos Patres in Virgine suspexisse, quod omni peccati macula caruerit.

ἄρρητον· ἴδε τὸ ταύτης ἀκατανόητον ὑμῖν κάλλος· θαύμασον τὸ τῆς ἁγνείας αὐτῆς ἀσύγκριτον· θαύμασον τὸ τῆς καθαρότητος ἀπόῤῥητον· ἐκλάγηθι τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν τῆς ἀρετῆς παράδοξα, καὶ ἐκπλαγεὶς τὴν ἐμὴν αὐτῇ παρουσίαν βεβαίωσον.

VI. Ἔφριξεν ὁ ἀρχάγγελος τὸ τοῦ δεσπότου συνιεὶς πρόσταγμα· ἔπτηξε τὸ πρᾶγμα κατανοήσας, καὶ πρὸς μὲν τοῦτο ἀμηχανῶν ἀπόρει. Τῇ δὲ κελεύσει ἀντιλέγειν οὐκ ἔχων, τὴν διακονίαν ἐξεπλήρου.

Διὸ τῷ τῆς φύσεως ἐπιτηδείῳ τάχει πρὸς τὴ Γαλιλαίᾳ τὴν πτῆσιν ἐνεργεῖ· εἰκὸς τῇ καινότητι τοῦ μυστηρίου πολισρκούμενος, ὅμως τῇ προδιδαχθείσῃ Ναζαρὲτ προσέβαλε· καὶ ἐν τῷ τοῦ Ἰωσὴφ οἰκήματι, ἔτι ἀσχηματίστως, εἰσδύσας, ἐλάνθανε τὴν αἴσθησιν.

Διὸ τῷ ἀσωμάτῳ τῆς φύσεως τοὺς τῆς παρθένου ὑπεκφεύγων ὀφθαλμοὺς, τὰ κατ' αὐτὴν διεσκόπει. Ἑώρα γὰρ ἄφατόν τινα τὸν τῆς ἐν αὐτῇ ἁγνείας πλοῦτον κρυπτόμενον, καὶ ἀσυγκρίτως πάσῃ γεν-

---

am vestro ipsorum intellectui incomprehensibilem: demirare incomparabilem innocentiam eius; demirare ineffabilem [a] puritatem: obstupesce portentum virtutis omni cogitatione maioris, et stupore defixus meum illi certum adventum annuntia.

VI. Ubi hoc novit Domini sui mandatum, terrore correptus et Archangelus: perpensa re, expavit, atque ad eiusmodi negotium haerebat consilii inops. Verumtamen cum non posset mandato repugnare, impositum exsequi ministerium aggreditur.

Pro naturae ergo suae agilitate celerrimum Galilaeam versus volatum dirigit; ac simul, totus, ut res ferebat, novitate mysterii occupatus, designatam tenet urbem Nazaret; et Iosephi domum, nulla adhuc assumpta forma, ingressus, ibi cuiusvis oculis latens versabatur.

Oculos ergo Virginis, utpote natura incorporeus, subterfugiens, omnia quaeque attente in Virgine contemplabatur. Cernebat quippe ineffabiles quasdam innocentiae divitias, quae in

[a] Quo, quaeso, pacto incomparabilis esset innocentia, quae olim ab anima Mariae penitus abfuisset? Quomodo vel ipsis angelis ineffabilis diceretur puritas, si olim a communi labe anima Virginis sordida apparuisset?

νητῇ φύσει κατανεσύμενον· τό τε ἦθος ἀνάλωτον, καὶ τὴν διάνοιαν ἀδιασπάστως πρὸς Θεὸν ἠρτημένην, καὶ ἐξεπλήττετο, τῷ βλεπομένῳ προσέχων θαύματι· καταλλήλον τῷ τοῦ ἀποστείλαντος λόγῳ τὸν ταύτης κατενόει πρόπον.

VII. Ὅθεν εἰλικρινῶς τοῦτον καταμανθάνων, ἐν ἑαυτῷ ταῦτα πρὸς τὴν παρθένον ἐναπετείνετο.

Ὦ τῶν χαρίτων σου· ὦ τῆς τοῦ γένους εὐκληρίας· ὡ οἵας τῆς δόξης ἠξίωνται· Οἷόν σε τὸν στέφανον περιέθεντο· οἷόν σε τὸ διάδημα ἀνεδήσαντο· οἵαν σε τὴν χαρὰν περιεβάλλοντο. Τί εἴπω, ἢ τί λαλήσω, ἐν ἀπορρήτῳ περιπεσὼν θαύματι; Τίσιν ἐπινοίαις ἐφε-

---

ca latebant, ac perspicue nullam cum universa creata natura comparationem admittere cernebantur; tum invictam mirabatur animi virtutem, ac mentem inseparabiliter ad Deum sursum elevatam, ac praesenti miraculo intentus in stuporem rapiebatur, ac mores habitumque eius ad unguem verbis illius, qui ipsum miserat, respondere animadvertebat.

VII. Quocirca cum haec per se clare perspiceret, huiusmodi sensa, veluti Virginem alloquens, animo suo volvebat:

O quantae gratiae tuae! O generis tui sors fortunata! O quali gloria effecti sunt digni! Quali serto, te coronam habentes, caput cinxerunt! Quali diademate, diadema te habentes, redimiti apparent! Quali gaudio, te gaudium habentes, potiuntur! Quid dicam, aut quibus utar verbis, nactus portentum *b* ver-

a Si in rebus creatis nihil est, quod cum Maria ratione innocentiae comparari queat; ergo vel caelestium Spirituum innocentia innocentiae Mariae immenso intervallo cedit. Atqui id plane falsum foret, si Maria communi omnium crimine aliquando obligata fuisset.

b Quod Virgo Maria velut portentum quoddam habenda sit, passim apud Patres occurrit; atque, ut liquet ex praesenti Iacobi loco, non modo ad miram Dei genitricis dignitatem, neque modo ad virginis matris prodigium, sed ad benedictissimam Mariam in se spectatam id pertinet. Ergo minus consulto ad Mariam transferuntur quae ad communem reliquorum hominum conditionem pertinent, non secus ac inconsulto miracula ad naturae leges exigerentur. Inani igitur timore capti ii fuerunt, qui a pro-

ρὼ κλήσεις, ἀμυδρῶς καθάψομαι τῶν πρεσηκόντων ἐπαίνων σοι; Τῷ γὰρ κατ' ἀξίαν ἀμήχανόν μοι τυγχάνειν· ὑπερέβη πᾶν ἐγκωμιαστικὸν ὄνομα ἡ θεοκαλλώπιστός σου κλῆσις, ἄνωθεν ἔχει τὰς ὑφημίας, ἐκ τοῦ δεσπότου τὸν ἄξιον ἔπαινον δέχεται, οὐ σημύνεται τοῖς τῶν γεννητῶν ἐγκωμίοις. Ὦ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας, οἷον θησαύρισας τὸν μαργαρίτην· Οἷον ἐναπέθου τὸν πλοῦτον· Οἷον δὲ ὧν διὰ τούτου εἰσδέξῃ· Ὦ τοῦ φρικτοῦ μυστηρίου· ὦ τῆς ἀνεκλαλήτου μητρός.

VIII. Οὕτω τοίνυν διαπορῶν ὁ ἀρχιστράτηγος, ἔχαιρε μὲν ὡς ἀληθῶς τὰ ὑπὲρ νόησιν θαυμάζων τῆς παρθένου παράδοξα· ἐσκόπει δὲ, ὅπως ἂν πραεῖαν τὴν χαρὰν ἐνηχήσας, μὴ σφοδροτάτην αὐτῇ τὴν κατάπληξιν ἐμποιήσῃ. Καὶ γὰρ ἦν ἡ πανάμωμος πάσης ἀλλοτρίας

---

is inenarrabile? Quasnam appellationes invenire excogitando ossim, ut laudis tibi congruae quidpiam vel leviter attingam? am ut id pro dignitate praestem, vires nullo modo suppeunt; quamlibet encomiasticam appellationem transcendit nomen um divino nitens splendore, a caelo suum habet praeconium, a mino accipit condignam laudem, non effertur creaturarum comiis. O Nazaret Galilaeae, qualem in thesauro tuo recon- margaritam! Quales divitias cumulasti! Sed quales insuper rum ope mox acquires! O tremendum mysterium! O matrem ffabilem!

VIII. Sic igitur caelestis ille militiae princeps prae stupore erens, hinc quidem portenta virginis, quae vim mentis excerent, demirans, summopere iucundabatur; inde vero momm exquirebat, quo non vehementissimum forte terrorem illi cuteret, dum eam suavis gaudii vocem emitteret. Vivebat enim maculatissima illa [a] a quovis extraneorum consortio prorsus

nda Deiparae a communi originis peccato immunitate deterreri se aient, ne forte ea doctrinae capita, quae de misero lapsi humani generis atu Ecclesia catholica servavit semper ac servat, in discrimen vocarentur.

[a] Videsis Deiparam antonomastice *undequaque immaculatae*, τῆς πανάμωμου, nomine compellatam.

ἀπηλλαγμένη ὁμιλίας, καὶ παντὸς κολακευτικοῦ καθαρεύουσα ματος. Διὸ σοφωτάτως ὁ λειτουργὸς καιρὸν σύμφορον καὶ τόπον νοίσαντα τῷ πράγματι διεσκόπτει.

Ὅθεν μοι σαφῶς δοκεῖ, περὶ τούτων τὴν ἱστορίαν διαλελέχ πρὸς τοῖς ἐκτὸς τοῦ οἴκου τὰ τῆς χαρᾶς προοίμια ὑποτιθεμένη γὰρ καὶ μόνης ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς τῆς ἐν τῷ οἴκῳ διαλέ τοῦ ἀρχαγγέλου τοὺς λόγους ὑπέγραψεν, ἀλλὰ βραχυλογίας, οἷ καὶ συντομίας χάριν τὰ πλεῖστα παρέδραμεν, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις μαθεῖν.

Ὡς γὰρ ἔνδον ἡμεῖς ἐν οἰκίᾳ τινὶ καθειρχθέντες, καὶ ἡσυ βαθεῖαν ἐκ πάντων ἄγοντες, τοῦ ἀθρόον γενομένου ψόφου, ἢ φ τρανῶς ἐνεχθείσης, εἰώθαμεν ὀξέως ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ σφ τάτῳ δείματι συνεχόμενοι, περιδονεῖσθαι πανταχόθεν· πολλάκι καὶ ὑπὸ ἀγωνίας πολιορκούμενοι, πρὸς τὰ ἐκτὸς θέειν τὸ συ ἐκκλίνειν πειρώμενοι· ὁπηνίκα δὲ τοῖς ἔξωθεν συναστρεφομένοις

---

remota, et a quibusvis assentatoriis verbis abhorrebat. Q circa prudentissime minister ille caelestis opportunum temp et locum rei idoneum explorabat.

Et exinde merito, mea quidem sententia, praeferenda est horum gestorum historia illa, quae prima gaudii nuntii connumerat, quae extra Virginis domum (contigerunt). Etsi e divinitus afflatus Evangelista illius tantummodo colloquii, q intra domum Archangelus habuit, verba scriptis consignave at alia plurima brevitatis et compendii causa, ut puto, p termisit, prouti etiam quoad alia advertere licet.

Sane quemadmodum, dum in cuiuspiam domus interiori inclusi manemus, et, cunctis circa nos tacitis, omnimoda q obtinet, si magnus repente fragor excitetur, aut vehemens cellat vox aures, graviter affici solemus, et vehementissimo repti timore huc illuc propelli; multoties vero trepidation cupati etiam foras ad casum declinandum aufugere niti quando vero foris versamur, si quidpiam eiusmodi nobis

παρβῇ τι τοιοῦτον ἡμῖν; κἂν σφεδρὸν τύχῃ καὶ ἐξαπίνης συνενεχθῇ, μετριωτέρως τὴν κατάπληξιν φέρομεν, τῆς αἰσθήσεως ἐντεῦθεν ὡς πλείω μεριζομένης, καὶ μὴ χαλεπῶς τὰς θρόησεις δεχομένης· καὶ τὰ κατὰ τὸν εὐαγγελισμὸν φκονομήθη τῆς ἁμιάντου παρθένου. Εἰ μὲν γὰρ ἔνδον ὁ Γαβριὴλ ταύτῃ προσεῖπεν, ἀνάγκη πρὸς ἐκτὸς συνελᾶσαι αὐτὸν ὑπῆρχεν. Ἐπειδὴ δὲ ἔξω που τῆς οἰκίας φανείς, τὸν ἀσπασμὸν προσεκήρυξεν, ἔνδον αὐτὴν συνώθησε, καὶ φαλῶς πρὸς τὰ λεχθησόμενα ἐπήρεισεν, οὐκ ἔχουσαν ὅποι τῇ φυίᾳ παρεκκλίνοι.

IX. Ἐπεὶ οὖν προμηθείᾳ τοῦ τὸ μυστήριον ἐνεργοῦντος, ὑπεξῆλθε ἡ δωματίου, κατὰ τὴν ἱστορίαν, ὑδρεύσασθαι, καὶ τὴν πηγὴν κτείληφεν, ἥτις σύμβολον ἦν τοῦ μυστηρίου, τὸ ἀθάνατον ὕδωρ ἐξεικάζουσα, τὴν μὲν φωνὴν ὁ ἀρχάγγελος ἀφίησιν, ἔτι μὴ ἐκφανὴς ὤν. Ἡ δὲ τῷ ξένῳ ταύτης καταπλαγεῖσα, σὺν τρόμῳ καὶ ταραχῇ πρὸς τοῖς ἔνδον ἐχώρει. Καὶ ἐπεὶ τοῦ ἔργου εἶχετο, ἤδη τῆς καρ-

---

dingat, utut grave illud sit ac repente invadat, moderatius nos terror commovet, quippe tunc sensus in plura distrahuntur, nec moleste vel ingentes fragores excipiunt; eumdem in modum illa quoque provide sunt disposita, quae ad Virginis immaculatae annuntiationem spectabant. Etenim si intus allocutus eam esset Gabriel, periculum impendebat, ne (perturbatione) foras eam compelleret. At postquam alicubi extra domum apparens substando eam affatus est; iam intus eam compulit, et ibi ipsam [illegible] ea quae dicenda erant, secure continuit, quippe quae non haberet quo forte ob turbationem declinaret.

IX. Postquam igitur providentia illius, qui mysterium opere complebat, e domuncula parumper egressa est (Virgo) ad aquam, prout historia narrat, hauriendam, et pervenit ad fontem (qui quidem symbolum erat mysterii, et aquam immortalem adumbrabat) tunc Archangelus, nondum videndum se praebens, voces emittit.

Illa autem ad vocis huius novitatem perterrita, formidine occupata et pavore, in interiora domus se recepit. Postquam vero,

ἀπηλλαγμένη ὁμιλίας, καὶ παντὸς κολακευτικοῦ καθαρεύουσα ματος. Διὸ σοφωτάτως ὁ λειτουργὸς καιρὸν σύμφορον καὶ τόπον νοίσοντα τῷ πράγματι διεσκόπτει.

Ὅθεν μοι σαφῶς δοκεῖ, περὶ τούτων τὴν ἱστορίαν διαλελέχ πρὸς τοῖς ἐκτὸς τοῦ οἴκου τὰ τῆς χαρᾶς προοίμια ὑποτιθεμένην γὰρ καὶ μόνης ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς τῆς ἐν τῷ οἴκῳ διαλέ τοῦ ἀρχαγγέλου τοὺς λόγους ὑπέγραψεν, ἀλλὰ βραχυλογίας, εἴ καὶ συντομίας χάριν τὰ πλεῖστα παρέθραμεν, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις μαθεῖν.

Ὡς γὰρ ἔνδον ἡμεῖς ἐν οἰκίᾳ τινὶ καθειρχθέντες, καὶ ἡσυ βαθεῖαν ἐκ πάντων ἄγοντες, τοῦ ἀθρόον γενομένου ψόφου, ἢ φ τρανῶς ἐνεχθείσης, εἰώθαμεν ὀξέως ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ σφο τάτῳ δείματι συνεχόμενοι, περιδνεῖσθαι πανταχόθεν· πολλάκι καὶ ὑπὸ ἀγωνίας πολιορκούμενοι, πρὸς τὰ ἐκτὸς θέειν τὸ συ ἐκκλίνειν πειρώμενοι· ὁπηνίκα δὲ τοῖς ἔξωθεν συναστρεφομένοις

---

remota, et a quibusvis assentatoriis verbis abhorrebat. Q circa prudentissime minister ille caelestis opportunum temp et locum rei idoneum explorabat.

Et exinde merito, mea quidem sententia, praeferenda est horum gestorum historia illa, quae prima gaudii nuntia connumerat, quae extra Virginis domum (contigerunt). Etsi e divinitus afflatus Evangelista illius tantummodo colloquii, q intra domum Archangelus habuit, verba scriptis consignave at alia plurima brevitatis et compendii causa, ut puto, p termisit, prouti etiam quoad alia advertere licet.

Sane quemadmodum, dum in cuiuspiam domus interio inclusi manemus, et, cunctis circa nos tacitis, omnimoda obtinet, si magnus repente fragor excitetur, aut vehemens cellat vox aures, graviter affici solemus, et vehementissime repti timore huc illuc propelli; multoties vero trepidation cupati etiam foras ad casum declinandum aufugere niti quando vero foris versamur, si quidpiam eiusmodi nobis

μβῇ τι τοιοῦτον ἡμῖν; κἂν σφοδρὸν τύχῃ καὶ ἐξαπίνης συνενεχθῇ, μετριωτέρως τὴν κατάπληξιν φέρομεν, τῆς αἰσθήσεως ἐντεῦθεν πλείω μεριζομένης, καὶ μὴ χαλεπῶς τὰς θρόησεις δεχομένης· καὶ τὰ κατὰ τὸν εὐαγγελισμὸν οἰκονομήθη τῆς ἀμιάντου παρθένου. Εἰ μὲν γὰρ ἔνδον ὁ Γαβριὴλ ταύτῃ προσεῖπεν, ἀνάγκη πρὸς ἐκτὸς συνελᾶσαι αὐτὸν ὑπῆρχεν. Ἐπειδὴ δὲ ἔξω που τῆς οἰκίας φανεὶς, τὸν ἀσπασμὸν προσεκήρυξεν, ἔνδον αὐτὴν συνώθησε, καὶ καλῶς πρὸς τὰ λεχθησόμενα ἐπήρεισεν, οὐκ ἔχουσαν ὅποι τῇ νοίᾳ παρεκκλίνοι.

IX. Ἐπεὶ οὖν προμηθείᾳ τοῦ τὸ μυστήριον ἐνεργοῦντος, ὑπεξῆλθε τι δωματίου, κατὰ τὴν ἱστορίαν, ὑδρεύσασθαι, καὶ τὴν πηγὴν ἐπέλησεν, ἥτις σύμβολον ἦν τοῦ μυστηρίου, τὸ ἀθάνατον ὕδωρ ἐξειδίζουσα, τὴν μὲν φωνὴν ὁ ἀρχάγγελος ἀφίησιν, ἔτι μὴ ἐκφανὴς ὤν. Ἡ δὲ τῷ ξένῳ ταύτης καταπλαγεῖσα, σὺν τρόμῳ καὶ ταραχῇ ὡς τοῖς ἔνδον ἐχώρει. Καὶ ἐπεὶ τοῦ ἔργου εἴχετο, ἤδη τῆς καρ-

---

ingat, utut grave illud sit ac repente invadat, moderatius nos terror commovet, quippe tunc sensus in plura distrahuntur, ne moleste vel ingentes fragores excipiunt; eumdem in modum illa quoque provide sunt disposita, quae ad Virginis immaculatae annuntiationem spectabant. Etenim si intus allocutus eam esset Gabriel, periculum impendebat, ne (perturbatione) foras eam compelleret. At postquam alicubi extra domum apparens substando eam affatus est; iam intus eam compulit, et ibi ipsam de ea quae dicenda erant, secure continuit, quippe quae non haberet quo forte ob turbationem declinaret.

IX. Postquam igitur providentia illius, qui mysterium opere complebat, e domuncula parumper egressa est (Virgo) ad aquam, sicut historia narrat, hauriendam, et pervenit ad fontem (qui eidem symbolum erat mysterii, aquam immortalem adumbrat) tunc Archangelus, nondum videndum se praebens, voces edidit.

Illa autem ad vocis huius novitatem perterrita, formidine occupata et pavore, in interiora domus se recepit. Postquam vero,

δίας πραδαινομένης καὶ συνεχῶς πατασσούσης, τῆς τε ὠχρό
τὰς παρειὰς ὑπογραφούσης, καὶ πάντων τῶν μελῶν ἐναγωνίως
λόντων· ἑαυτὸν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σχηματίσας ὁ ἀρχιστρά
εἶδος, ἐνωπίως ἀπὸ θύρας αὐτῇ προφαίνεται· καὶ τότε τὴν μακ
ἐκείνην ἐνήχησε φωνήν· τότε τὴν ὑπὲρ ἔννοιαν ἐμήνυσε χαράν·
τῇ εὐλογημένῃ τὴν εὐλογίαν ἐκήρυξεν. Ἡ δὲ τῶν ῥημάτων α
σύνη τοῦτον ἔχει τὸν λόγον· χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετ

X. Ὦ φωνῆς τῆς τοῦ γένους ἀναπλάσεως ἐμφαινούσης τὸ
πον. Ποῖαι νοεραὶ φύσεις τοιαύτην ἀπεκληρώσαντο δόξαν; ποῖα
ρουβικαί τε καὶ Σεραφικαὶ δυνάμεις τῇ καταλλήλῳ ἐδεξάσ
τιμῇ; τίνες Θρόνοι καὶ Κυριότητες τοιαύτης μετέλαχον τῆς ἀ
τίνων πολυομμάτων λαμπρότητες τοιοῦτον ἀπολάμπουσι φῶς; π
Ἀρχῶν καὶ Ἐξουσιῶν μεγαλειότητες εἰς τοσοῦτον ὕψος ἐπήρθη
εἰς ὅσον αὐτὴ ἀνεβιβάσθης μόνη, αὐτὸν ἐκεῖνον σαρκὶ τὸν δημ

---

corde etiamnum palpitante crebrisque motibus pulsante, ac
nis pallore suffusis, cunctisque artubus vehementer contr
scentibus, operi intenta erat; supernae militiae ductor in
manam sese speciem configurans e ianua in conspectum il
manifeste exhibet; et tunc beatam illam vocem protulit;
gaudium, quod omnem superat intellectum, enunciavit;
benedictae indixit benedictionem. Verba autem tantae laet
plena, eiusmodi fuerunt *a*: *Ave, gratia plena: Dominus te*

X. O vox indolem reparationis humani generis clare ma
stans! Quaenam ex intelligibilibus naturis tantam gloriam sor
sunt? Quaenam sive cherubicae sive seraphicae Virtutes s
honore sunt condecoratae? Quinam Throni seu Dominati
tantae dignitatis participes effecti sunt? Quinam multocul
(Angelorum) splendores tanta luce emicant? Quorum sive P
cipatuum sive Potestatum magnificentia ad tantum celsitu
evecta est, ad quantam ipsa sola exaltata es, quae eumde

a Luc. I, 28.

γὴν ἁπάντων καὶ Κύριον ἀποκυήσασα; Ὦ τῶν σῶν μεγαλείων· ὦ τῶν ὑπὲρ ἔννοιάν σου δωρημάτων! Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Πῶς μὴ φρίξῃ προσβαλὼν ὁ νοῦς τῷ θαύματι; Πῶς μὴ τοὺς οἰκείους ὅρους ἐκβῇ, καὶ τῆς ἐνεργείας ἁπάντων ἀποπαυθῇ; Ἀσώματος ἐξηχεῖτο φωνὴ, καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἀσχημάτιστος υἱὸς τὴν σωματικὴν ὑπεδύετο φύσιν· λόγος ψιλὸς προῆρχετο τὴν χαρὰν προσφθεγγόμενος, καὶ ὁ ὑπερούσιος λόγος τὴν τῆς σαρκὸς ἐμερφοῦτο ταυτότητα.

IL. Καὶ ὅρα, ἀγαπητὲ, τὸ ἐν τοῖς τύποις σεβάσμιον. Ἄνωθεν προπεβάλλοντο τοῦ μυστηρίου τὰ σύμβολα, καὶ φρικώδη ταῦτα τὰ ἐναργούμενα καθίστατο· οὐ μόνον τοῖς μυσταγωγουμένοις προφήταις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις· καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀγγέλοις, ἀλλὰ τοῖς τὴν ἀνωτάτω τάξιν λαχοῦσι Σεραφίμ· καὶ αὐτοῖς ἦν φοβερὸς ὁ τύπος, καὶ ἀκατάληπτος ἡ σκιαγραφία προσῆν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ, αὐτὰ τὰ προφητικὰ διερμηνεύσειε λόγια. Λέγει γὰρ·

---

universorum conditorem ac Dominum carne indutum in utero gestasti? O magnalia tua! O munera super omnem captum tibi collata! *Ave, gratia plena: Dominus tecum.* Quî portentum consideranss animus non exhorrescat? Quomodo non extra se rapiatur, viribusque penitus deficiat? Insonabat vox incorporea, incorpoream naturam Dei Filius, omnis per se figurae exsors, induebat; vacuum praeibat verbum, gaudium denuntians, et Verbum supersubstantiale materialem carnis formam assumebat.

IL. Et vide, o dilectissime, quam augusta vel in ipsis figuris ista appareant. Caelitus ostensa in antecessum sunt mysterii hujus symbola; ac licet umbris quibusdam tantummodo delineentur, tremenda tamen haec visa sunt non modo prophetis divinorum arcanorum consciis, verum et ipsis sanctis Angelis; imo non Angelis tantummodo, sed etiam Seraphim, omnium sublimissimum ordinem obtinentibus: nam et hisce terrore plenus existebat typus, et incomprehensibilis erat adumbratio. Quomodo, quave ratione, ipsa prophetica explanent oracula. In-

καὶ ἀπεστάλη, φησὶ, πρός μὲ ἓν τῶν Σεραφίμ· καὶ ἐν τῇ εἶχεν ἄνθρακα πυρὸς [1], ὃν ἐν [2] τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσια ρίου· καὶ ἥψατο τοῦ στόματός μου [3], καὶ εἶπεν· ἰδοὺ ἥψατο [4] χειλέων σου, καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου καὶ ἁμαρτίας [5] περικαθ

Τίνος χάριν οὐ γυμνῇ τῇ σχηματισθείσῃ χειρὶ τοῦ ἁνθ τὸ Σεραφεὶμ περιδράσσεται, ἀλλὰ τῇ λαβίδι χρώμενον, ὥσπερ ἀναλωτικοῦ πυρὸς τὸ καυτικὸν διωθεῖται; Ὅτι οὐ μόνον τὸ μυστηρίου κατανόησιν ἀμηχανοῦσιν αἱ νοεραὶ δυνάμεις, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ διακονίαν ἐγχειριζόμεναι, οὐκ ἂν ἐξαρκέσειαν πρὸ τουργίαν, μὴ αὐτοῦ τοῦ δεσπότου συνεφαπτομένου ταύταις. γὰρ διὰ τῆς λαβίδος δηλοῦται, τὸ οἷον χειρί τινι συνεπαμύνα

1 πυρὸς cum Cod. Alex.
2 Abest ἐν a vulg. edit. LXX.
3 Cod. pro μοῦ habet αὐτοῦ.
4 Abest a cod. τοῦτο, quod et apud LXX legimus.
5 Abest a cod. σοῦ, quod praefert et Versio LXX.

---

quiunt enim [a]: *Et missus est ad me unus de Seraphim, manu habebat carbonem ignis, quem forcipe tulerat de altar tetigit os meum, et dixit: ecce tetigit labia tua, et aufert in tates tuas, et peccata mundabit.*

Qua de causa Seraphim non nuda illa symbolica manu bonem prehendit, sed veluti qui consumentis cuiuspiam ardorem caveat, forcipe utitur? Quia nempe intellectuales Virtutes non modo ad mysterii intelligentiam pertingere valent, sed praeterea ne ad famulatum quidem, dum mis rium suscipiunt, pares forent, nisi opem suam eis Dominus conferret. Hoc enim per forcipem significatur, divinam virt quadam veluti manu praesto illis esse, ac bonitate sua effi

a Is. VI, 6, sec. LXX. Vulgatus paulo aliter: *Et volavit ad m de Seraphim, et in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de a et tetigit os meum, et dixit: ecce tetigit hoc labia tua, et au iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur.*

τῆς τὸ θεῖον, καὶ τὸ ἄστεκτον, φερητὸν τῇ οἰκείᾳ ποιεῖν συγκαταβάσει. Ὁ καὶ καταπλήττει τὴν διάνοιαν, καὶ τὸν λογισμὸν ἐξίστησιν, εἰς τὸ πέρας εἰσβάλλοντα τοῦ μυστηρίου, πῶς ἐκεῖ μὲν τυπεύμενον φλογερὸν μὲν ἦν τοῖς Σεραφὶμ, ἐνταῦθα δὲ πρατούμενον ἐν τῇ παρθένῳ, ἀκατάφλεκτον ταύτην ἐφύλαξεν· ἐκεῖ ὁ τύπος φοβερὸς τοῖς ἀσωμάτοις ἐδείκνυτο, ἐνταῦθα ἡ ἀλήθεια οὐσιωδῶς ἐνσκηνώσασα. ἐξ αὐτῆς μὲν τὸ ἡμέτερον περιεβάλετο φύραμα, ἀλώβητον δὲ ταύτην ὑπὲρ φύσιν ἐτήρησεν· ἐκεῖ ἡ φλογερὰ φύσις τῇ λαβίδι τὸν ἄνθρακα ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἔλαβεν, αὕτη δὲ τὸ πῦρ τῆς θεότητος ἐν ἑαυτῇ δεξαμένη, οὐ κατεφλέχθη, ἀλλ' ἐδοξάσθη, οὐκ ἐχωνεύθη, ἀλλ' ἐμεγαλύνθη ἡ τῶν Σεραφὶμ τιμιωτέρα, ἡ ἁγιωτέρα τῶν Χερουβὶμ, ὁ πύρινος τῆς ἀστέκτου φύσεως θρόνος, τὸ φλογερὸν καὶ πολύφωτον ὄχημα, ὁ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἀνατείλας ἡμῖν οὐρανὸς, ἡ λαβὶς ἡ τὸν καθαρτήριον καὶ φωτιστικὸν κομίσασα ἄνθρακα, δι' ἧς τὸ δαπανητικὸν τῆς ἁμαρτίας ἀνήφθη πῦρ, δι' ἧς ἐν μεθέξει

---

ut ab iis ferri illud possit, quod ferri per se nequit. Quocirca ut percellitur mens stupore, et haeret deficiens ratiocinatio, quae ad exitum mysterii progrediens perpendat, quo pacto ibi quidem mere per typum adumbratum ardore suo ipsos terreret Seraphim; hic vero opere in Virgine impletum hanc inexustam servaverit: quomodo ibi terribilis substantiis incorporeis appareret figura; hic autem substantialiter sedem habuerit ipsa veritas; et nostram quidem massam ex ea (assumptam) induerit, ipsam tamen miro supra naturam modo intactam custoduerit: quomodo ibi natura ignita carbonem de altari forcipe rapuerit; haec vero divinitatis ignem in se excipiens, non commota sed glorificata sit, neque liquefacta sed magnificata fuerit (ergo) illa ipsis Seraphim gloriosior, sanctior Cherubim, igneus rotundus naturae illius, quae ferri nequit, currus ille flammeus lucidissimus, caelum illud quod iustitiae solem nobis praeluit, forceps quae purificantem atque illuminantem carbonem apprehendit, per quam ille accensus est ignis, qui destruit pec-

γενόμενοι τούτου, τῆς τε μοχθηρίας ἀπεσμήχθημεν, καὶ θείαν φύσιν μετεσκευάσθημεν.

XII. Ἀλλ' ἐνταῦθα προσήκει πρῶτον διαπορῆσαι, πῶς ἔθει ἦν ἡ πανάμωμος ἀγγελικῆς συνομιλίας τῆς πρώην ναῷ γεγενημένης, φοβερῶς ἤνεγκε τὴν τοῦ ἀρχαγγέλου θέα λύσιν ἀνθυποφέροντα ποιεῖσθαι ἄξιον. Διὰ τί καταπλη ταύτης καὶ ταραττομένης, καὶ διαπορούσης πρὸς τὸν Ὅτι οὔτε τὸ τοῦ πέμψαντος ἀπαραίτητον αὐτὸς, οὔτε ἐδίδαξεν ὄνομα σὺν τῇ ἀξίᾳ. Καὶ γὰρ αὐτὸς πυνθαν Ζαχαρίᾳ προέφησεν· ἐγώ εἰμι Γαβριὴλ, ὁ παρεστηκὼς ἐν Θεοῦ. Καὶ Μιχαὴλ πρὸς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ· ἐγώ εἰ

---

cata *a*, per quam huius ignis participes effecti et emun mus a nequitia, et in divinam naturam transformati.

XII. Verum, antequam progrediamur, par est, ut h inquiramus, quomodo ex Archangeli aspectu immaculatis tantum coeperit formidinis, cum tamen familiari uti Au consuetudine in templo antea soleret: cuius quidem du aequum est ut aliquam afferam solutionem. Cur itaqu rita ipsa est ac perturbata, cur ad Angeli aspectum a ctuavit? Quia ipse scilicet neque mandatum illius, a q fuerat, neque nomen suum dignitatemque propriam Et sane ipse, antequam a Zacharia interrogaretur, pr dixit *b*: *Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum.* Et Micha

a Postulat rei natura, ut hic non aliqua hominum qu totius mundi peccata intelligantur: est enim sermo de gen demptione. Maria vero exhibetur ceu forceps ignem illum quo peccata absumantur, et simul ea nitens nobilitate Seraphim, et Cherubim sanctitatem vincat, atque sublir rituum captum transcendat. Atqui haec e diametro repu quae fingat, peccata, igne illo exurenda, Virgini communi Rursus ergo se prodit sponte doctrina, nullam unqua sisse peccati maculam.

b *Luc.* I, 19.

χιστράτηγος δυνάμεως Κυρίου. Καὶ αὐτὸς δημιουργὸς πρὸς τὸν Μωϋσέα· ἐγώ εἰμι ὁ ὤν.

Τίνος οὖν χάριν τὴν τοιαύτην οὐ παρήγαγε κἀνταῦθα ὁ Γαβριὴλ ἀλαπαλίαν; Εὔδηλον, ὡς συνεγνωκυίᾳ διαλεγόμενος. Καὶ γὰρ συνῄει τὸ ὀξύτατον τῆς ὑπερσόφου· καὶ ὅτι τὸ προδιδαχθὲν εὐστόχως ἐχαρακτήρισε σχῆμα, παρῆκεν εἰκότως τὸ πρὸς τοῦτο διευδύνειν.

Ἀλλὰ διὰ τί, φησὶν, ἐθορυβεῖτο καὶ ἐκπεπληγμένως πρὸς τὸν ὀφθέντα διέκειτο; Ὅτι ξένην ἑώρα ἐν οἰκείᾳ πενιχρᾷ μορφὴν αὐτῇ συνειλθοῦσαν, ἐν ᾗ τῆς τῶν ὁμοειδῶν ἀνθρώπων συναμιλίας ἐστέρητο· Εἰ μὲν γὰρ ἐν τῷ ναῷ ἦν ἔτι, συνελογίσατο ἂν ἔκ τε τοῦ τόπου καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας, μὴ ξένον εἶναι τὸ συμβαῖνον. Ἐπειδὴ δὲ ἐν εὐτελεῖ δωματίῳ θαυμαστὸν ἔβλεπεν εἶδος, καινά καὶ παράδοξα μηνύον, ἐν ᾧ τὴν τῶν ὁμοφύλων σὺνδιατριβὴν

Nave [a]: *Ego sum princeps exercitus Domini*. Et Creator ipse ad Moysen [b]: *Ego sum qui sum*.

Cur igitur (dices), Gabriel nihil tale hic praemonuit? Plane quia alloquebatur eam, quae omnia probe noverat. Neque enim eam latebat, perspicacissimum Virgini sapientissimae ingenium esse; et quoniam assumpta forma apte per se ea, quae antea dicta sunt, praemonstrabat, non abs re verba de his facere praetermisit.

At, inquit quispiam, cur, eo viso, turbata est, et pavore perculsa? Quia nempe in paupere tecto, ubi a consortio cuiusvis, qui speciem hominis referret, abstinebat, peregrinam ad se forte accessisse videbat. Nam si adhuc degisset in templo, sane ex loco tum ex congrua adiunctorum ratione iudicasset, quod mirum esse, quod contingebat. Sed cum mirandam hanc speciem inusitata ac peregrina loquentem, in humili cerneret domuncula, ubi vel cognatorum familiarem devitabat consuetu-

[a] *Iudic.* V, 14.
[b] *Exod.* III, 14.

ἀπεστρέφετο, εἰκότως ταραττομένη τὴν κατ' ἀρχὰς διάλεξιν ἐπαιτεῖ πρὸς τὸν ὀφθέντα. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν παιδικὴν ἐν τῷ ναῷ ἡλικίαν ἀγούσῃ, οὐ φοβερῶς τὰ μεγάλα συνέβαινεν, οὕτω τῆς φύσεως ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ διακειμένης καθόλου· καὶ πάλιν εἰκὸς μὲν ὑφειμένῳ σχήματι παρὰ τὸν νῦν φανέντα, ὁ πρώην ὀπτανόμενος αὐτῇ συνωμίλει· αὐτὸς δὲ ἐπειδὴ τὴν τοῦ δεσπότου κατεμήνυε παρουσίαν, καὶ τῆς βασιλικῆς προέτρεχεν ἐπιδημίας, βασιλικώτερον σχῆμα καὶ θαυμαστότερον ἐπεδείκνυτο, πᾶσαν ἱκανὸν ἐκπλῆξαι διάνοιαν.

XIII. Αὐτὴ δὲ οὐ διὰ τοῦτο, διὰ δὲ τὸ καινὸν τῶν λεγομένων τὴν κατάπληξιν ἐνεποίει. Διὸ καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος κατὰ βραχὺ τὸ ἀπόῤῥητον ἀπογυμνοῖ, καί φησι πρὸς αὐτήν· ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρί,

---

dinem, merito ad illius aspectum, ut ab initio diximus, turbabatur. Et quidem cum puerilem aetatem in templo ageret, nullo enimvero cum terrore mira illi contingebant, cum generatim per eam aetatem ita ferat hominum natura; atque insuper congruum erat, ut humiliori, ac nunc appareat, specie tunc conveneretur, quando familiariter cum ipsa versabatur; augustiorem vero ac mirabiliorem, aptioremque ad animos quoque percellendos formam ipse assumeret, cum dominicum praenunciaret adventum, et regi iam adventanti viam praecurrens parabat [a].

XIII. Verum ipsa non adeo ob eam causam, quam propter novitatem eorum, quae dicebantur, animo angebatur. Quocirca et caelestis ille exercitus ductor ineffabile mysterium paucis velat, et sic eam affatur [b]: *ecce concipies in utero, et pa*

a Maiestatem, quam Gabriel mysterium incarnandi Verbi nuncians induit, et quemdam inde sanctae Virgini pavorem incussum sic in et Romanae Ecclesiae Officium in secundo Responsorio dominicae ventus: *Missus est Gabriel Angelus ad Mariam Virginem desponsa Ioseph, nuntians ei verbum: et expavescit Virgo de lumine.* S. Ambrosius sensit, Virginem ob ea perturbatam, quae vidit, ac S. verba ita recitat (*In Luc.* Lib. I, n. 8): *Ipsa autem ut vidit eum, non est in introitu eius.* Aliam tamen pavoris causam assignat, subdens: *Trepidare virginum est, et ad omnes viri ingressus pavere.*

b Luc. I, 31.

τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται· καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· τὸ κατὰ σάρκα λέγων. Ἄρτι ἐντεῦθεν ἤδη παραγυμνοῦν τὰ τῆς προφητείας, εἰς μνήμην ἄγων τῶν περὶ τούτου προκηρυξάντων· ποιεῖται δὲ τὴν ἀρχὴν ἐκ γνωριμωτέρου μᾶλλον καὶ οἰκειοτέρου καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀξιόπιστον ἔχοντος τοῦ Δαβὶδ, οὗ καὶ υἱὸν τὸν τεχθησόμενον εἰπὼν, τῆς γενείας ὑπέμνησε, καὶ τῆς τοῦ προπάτορος προφητείας τὸ ἀδιάστατον ἐμήνυσεν.

XIV. Οὕτω τοίνυν ἡ παναχράτος μεγαλοψύχως μὲν ὑπεῖκε τῷ ῥήματι, καὶ οὐκ ἠπίστει τῷ λέγοντι· τὴν ὑπόνοιαν δὲ τῆς πρὸς ἄνδρα κοινωνίας διεκρούετο, σχεδὸν διὰ τῆς ἀντιλογίας οὕτω φθεγγομένη· Τίς ἐκ τοῦ τοιούτου μοι τόκου περιγενήσεται δόξα; Τί συνεργὸν κέρδος; Κἂν ἁπάσης περιῤῥάξηται τῆς γῆς ὁ ἐξ ἐμοῦ τικτό-

---

lium, *et vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur; et dabit illi Dominus Deus sedem David Patris eius:* et haec quidem id, quod ad carnem spectat, enarrans. Incipit exinde iam ea revelare, quae ad vaticinia pertinent, in memoriam illos revocans, qui huiusce rei praecones extiterant; initium autem ducit potius a magis noto, magisque proprio, atque adeo plane fide digno, a Davide scilicet, cum etiam cum filium dixisset eum, qui nasciturus erat, et agnationis mentionem fecit, et prophetiae progenitoris veritatem declaravit.

XIV. Tum demum itaque illibatissima illa [a] rei suscipiendae gratia erat, neque Angeli verbis detrectabat fidem; verum a consuetudine, quam futuram suspicabatur, viri penitus abhorrens, ex adverso haec ferme reponebat: Quaenam mihi post huiusmodi partum reliqua erit gloria? Quid lucri hic conferet, quando, utut universum orbem is obtineat qui ex me nascitur, ego tamen castitatis thesauri iacturam patiar? Quae uti-

[a] Audis, Mariam *illibatissimae*, τῆς παναχράτου, appellatione antonomastice nuncupari.

μενος, ἐγὼ δὲ τοὺς τῆς ἁγνείας θησαυροὺς ἀποσυληθῶ; Τίς ἡ ὄφ
εἰ μήτηρ μὲν βασιλέως κληθείην, τὴν δὲ προσηγορίαν τῆς παρ
ζημιωθῶ; Κενόν μοι τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα. Οὐδὲν γάρ μοι
ὄντων τιμιωτέρων [1] ἐκρίθη καὶ ἠγαπήθη, ὡς τὸ τῆς καθαρό
ἀξίωμα· οὐ βασιλείας διάθημα, οὐ δυναστείας κράτος, οὐ σε
της πλούτου, οὐ δόξης περιφάνεια, οὐχ ὁ περίγειος οὗτος κό
οὐδὲ ὁ περικαλλὴς αὐτὸς οὐρανὸς συνεισενεγκεῖν τι δυνήσεται
ταῖς αὐτῆς ἐγκαλλωπιζομένῃ λαμπρότησι. Μίαν βασιλείαν ἀ
ζομαι, τὴν τῆς σωφροσύνης ἀξίαν· ἕνα περίκειμαι στέφανον
περίβλεπτον τῆς παρθενίας διάθημα· ἕνα κέκτημαι πλοῦτον,
ἐν ἁγνείᾳ θησαυρισθέντα· εἷς οὐρανός μοι τετίμηται, ἡ
τῶν ἀρετῶν ἀκτῖσι φαιδρυνομένη διάνοια· τούτου καταλαμπρύ
ταῖς αἴγλαις, τούτου συνεπαίρομαι τῷ ὕψει, τούτου τὰ κάλλη π
οὗτος· καὶ πρὸς τὸν ὁρώμενον ἀνάγει, καὶ ὑπὲρ τὸν ὁρώμενον ἀνα
Σὺ δὲ εἴτε εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀνάγειν εὐαγγελίζῃ, εἴτε

1 Forte τιμιώτερον.

---

litas, si mater quidem audiam regis, at virginis nomen a
tam? Vanum quid mihi dignitas est regia. Neque enim quid
ex omnibus exstantibus pretiosius mihi ducitur, aut quid
magis diligitur, quam honos puritatis: non regale diade
non potestas imperii, non splendidus divitiarum apparatus,
celebritas nominis, non terrenus hic mundus, neque ipsum
lum pulcherrimum prodesse mihi quidpiam poterit, si pur
splendoribus non reniteam. Regnum unum in deliciis est
pudicitiae dignitas: uno redimior serto, conspicuo virgin
diademate: unas habeo divitias, quae in puritatis thesauro
repositae: unum mihi caelum in pretio est, animus virtu
radiis refulgens: huius splendoribus nobilitor, huius celsitu
efferor, huius pulchritudo mihi cordi est: hic et ad visibil
caelum evehit, quin et super istud visibile me extollit. Tu
tem, sive ad ipsos caelos ascensuram me fauste annuntie
benedictiones afferas naturae ordinem excedentes, mentem m

ν φύσιν τὰς εὐλογίας κερίζως, τὴν ἅπαξ Θεῷ καθιερωθεῖσάν μου
μην λόγοις Θωπευτικοῖς οὐ μεταβάλῃς, οὐ ταῖς μεγίσταις σου δε-
σεις ὑποσχέσεσιν, οὐ τῷ ἡδίστῳ τῆς φωνῆς σου τὸν λογισμὸν κα-
λέξεις· οὐ τῷ ξένῳ τῶν ἐπαγγελιῶν καταπραγματεύσῃ μου τὴν
ιαν. Ἀμεταθέτως γὰρ ἵδρυται· ἀσαλεύτους τοὺς τῆς σωφροσύνης
ἔβαλε Θεμελίους. πέπηγεν ἐπὶ στερεᾶς πέτρας, ἥτις ἀμετακίνητος
αἰῶνας διαμένει.

XV. Ταῦτα, δι' ὧν ἐδυσχέραινεν, ἡ πανάσπιλος διεβεβαίου.
ιεὶ δὲ τούτοις αὐτὴν πολιορκουμένην ὁρῶν τοῖς λογισμοῖς ὁ ἀρχι-
άτηγος ἦν, ἀκολούθως ἐπάγει τὸν λόγον πάλιν, καὶ λύει τὸν
ον τῇ ἀποφάσει, λέγων· Μὴ φοβοῦ Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ
Θεῷ. Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέ-
ις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Μὴ δείσῃς, φησὶ, τὸ ξένον τῆς
ως μου, μηδὲ τῇ καινότητι τῶν λεγομένων θροηθῇς· μηδὲν ἀπα-
λὸν ἐν τούτοις ὑποπτεύσῃς· καθαρὸς πάσης πλάνης ὁ ἐμὸς ἐστι

---

n holocaustum Deo semel oblatam, non dimovebis assentato-
is verbis, non amplissimis tuis promissis inescabis, non de-
ulcebis animum mira vocis tuae suavitate, non expugnabis in-
itis pollicitationibus voluntatem meam. Nescit enim mutari:
oncussa iecit pudicitiae fundamenta: defixa est supra firmam
ram, quae in saecula manet immota.

XV. Sic purissima illa [a], qua angeretur cura, haud ambigue
erens. Supernae porro dux militiae ubi eam suspicioni-
hisce commotam animadvertit, rursus sermonem accom-
ata ratione instituit, et responsione metum dissolvit, in-
ms [b]: *Ne timeas, Maria; invenisti enim gratiam apud Deum.
ece concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius
m.* Ne timeas, inquit, ad insuetam aspectus mei speciem,
ae eorum, quae dicuntur, novitate turberis: ne quid doli
is suspiceris: ab omni fraude immunis est sermo meus.

[a] Ecce tibi sanctam Virginem alia voce puritatis summum significan-
τῆς παναςπίλου nomine, per antonomasiam compellatam.

[b] *Luc.* I, 30.

λόγος. Χαρὰν ἐλήλυθα μηνύσων· χάριν, ἣν μόνη ὑπὲρ ἁπάσας νεὰς εὗρες· ἣν οὐ μισθῶν ἀμοιβὴν, ἀλλὰ τῆς παγκοσμίου δω ὡς αἰτία, λαμβάνεις. Μηδὲν οὖν ἄξιον ὑποτοπήσῃς ἀπάτης· γὰρ ἐμφαίνει τὸ πρᾶγμα· οὐ τοιαύτην ἐγὼ περίκειμαι μόρφωσιν, τεκμήριον θωπείας εἰ ἐμοὶ προχαράττουσι λόγοι. Χαρὰν ἥκω ξαι, μὴ γὰρ κολακείαν συμπλέξαι· εὐλογίαν προξενῆσαι, μ πλάνην δημιουργῆσαι· θαυμαστὸν περίκειμαι σχῆμα, μὴ γὰρ ρὸν ἐπιφέρομαι εἶδος· ἀγγελικὸν τὸ ὁρώμενον, τὸν Κύριον εἰσηγ μὴ γὰρ τὰ τῶν ἀνθρώπων μυεῖμαι. Τί τοίνυν θορυβῇ καὶ καταπλήτ Τί τῇ ἀγωνίᾳ συνεχομένη διαμφιβάλλεις πρὸς τὰ λεγόμενα; Τί δοικας; Τὰ τοῦ τόβου, κατάλυσιν προσδηλοῖ τῆς ἀρᾶς. Καλὴ ἀκριβὴς ἀσφάλεια τοῦ τρόπου σου· καὶ χαίρω καὶ τέρπομαι τῷ φύσιν τετηρημένῳ σου φρονήματι. Καιρὸς δὲ τῶν ἀμφιβόλων ἄπισ καὶ δεῖ σε τοῖς ἐμοῖς ὑπείκουσαν λόγοις, προσηνῶς εἰσδέξασθαι χάριν. Αὕτη δὲ τοιαύτη ἐστίν· Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱ

Veni, ut gaudium annuntiarem: (veni, ut nunciarem) gratia quam prae omnibus generationibus sola invenisti; quam ac pis non debitae retributionis nomine, sed utpote auctrix d universo mundo impertiendi exsistens. Nihil igitur subesse pu quod fallax haberi queat: neque enim res ipsa dolum praef non eiusmodi speciem ipse fero, neque assentationis indic sermones mei exhibent. Gaudii praeco venio, non sane ad tionis concinnator; ad benedictionem conciliandam venio, vero ad dolum struendum; admiranda forma induor, non que terrificum aspectum praefero; angelicum est quod ce de Domino res mihi est, non enim de humanis pertracto. itaque turbaris et expavescis? Cur angore pressa ad ea, dicuntur, addubitas? Quid times? Maledictionis immo sol uem ea praenuntiant, quae plena tibi timoris videntur. banda sane exquisita tua in agendo cautela est; atque ip illa, qua uteris, supra naturam prudentia gaudeo atque ctor. Ast omnis abest ambigendi locus; et par est omnin dictis meis acquiescas, ac mente placida gratiam excipias. porro huiusmodi est: *Ecce concipies in utero, et paries*

XVI. Εἶπε δὲ Μαριάμ· Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Μέγα παρεγγυώμενος, τῶν ἀπειρημένων μοι τὸ φοβερώτατον συγκατέμιξας. Συλλήψεσθαι, λέγεις, καὶ τέξεσθαι υἱόν. Τοῦτό μοι παραίτιον τῆς ἀγωνίας· τοῦτο τοῦ φόβου ὑπέκκαυμα· ὑπ' οὐδενὸς τῶν ὄντων φρικτῶν, οὕτω κατεπτόημαι. Τὸ μὲν σχῆμά σου, φησὶ, λαμπρότατον, καὶ ἡ φωνή σου παράδεξος, καὶ οἱ λόγοι σου γλυκεῖς, καὶ αἱ ὑποσχέσεις μεγάλαι, καὶ ἀπιστίας ἀλλότριαι. Τὸ δὲ συναπτιέναι με εἰς ἀνδρὸς κοινωνίαν, καὶ τὴν ἀνακειμένην Θεῷ σάρκα τῇ συναφείᾳ καταδουλῶσαι, τῶν ἀπηγορευμένων μοι πάντη καθέστηκεν. Ὅθεν εἰ καὶ φαιδρότατος εἶ τὸ φαινόμενον, καὶ κρείττονας ἢ κατὰ χάριν τὰς εὐλογίας κομίζεις, εἰ καὶ ἡδυτέραν ἐπᾴδεις τὴν χαράν· ὅμως ἐμοὶ δεινὸν τοῦτο καὶ παρανομίας μᾶλλον ἢ εὐλογίας πρόξενον ὑπονοεῖται. Εἰ μὲν οὖν καινῷ τινι τρόπῳ τὸ τοιοῦτο καταγγέλλεις συμβήσεσθαι, εἰκὸς ὑπεῖξαί με τῷ λόγῳ, καὶ τῇ καινοτομίᾳ προσχεῖν ἀνάγκη. Εἰ δὲ νόμῳ συζυγίας ἢ συναφείας πρ-

---

XVI. Dixit autem Maria *a*: *Quomodo erit hoc mihi, quoniam virum non cognosco?* Dum magna offers, illud una subintulisti, quod ex omnibus, quae mihi interdixi, maxime horrendum est. Concepturam me, inquis, ac parituram filium. Haec mihi angoris est causa: hoc caput formidinis: non ulla re alia e cunctis, quae terrori sunt, sic sum perterrita. Splendidissimus sane aspectus tuus est, et vox tua stupenda, et dulces sermones tui, ac promissiones tuae amplae, et dolo vacuae. At vero quod in viri consuetudinem consentiam, quodque carnem Deo devotam connubio permittam, id prorsus mihi nefas. Quamobrem licet faustissimus visu cerneris, et benedictiones quavis gratia potiores tecum afferas, licet suavis gaudii melos promas; horrendum tamen id mihi sonat, et flagitium magis quam benedictionem adducere videtur. Si itaque novo quodam modo tale quid eventurum significares, congruum sane foret, ut verbis tuis acquiescerem, rationemque haberem novi operis, oporteret. At

a *Luc.* I, 34.

μηνύεις ἔσεσθαι τὸν τόκον, ἄπαγε τῆς παρανομίας· παῦσ
ἀτοπίας· μὴ φθέγξῃ περὶ τούτου· μὴ προσθῇς ἔτι κακῶσ
ἀπείρατον κακίας ψυχήν. Τί τῇ χαρᾷ περιέχρωσας τὴν ἀρά
τῇ εὐλογίᾳ τὴν ἀδικίαν συνεσκίασας; Τί τῷ περιχαρεῖ λόγῳ τι
λον εὐμόρφωσας; Τί τῷ εὐπρεπεῖ σου σχήματι τὸ ἀπρεπὲς πι
πτεις τεχνούργημα; Ὑποχώρει παρενοχλῶν· οὐκ εὐλογίαν προ
ἀλλὰ παρανομίαν εἰσηγῇ. Οὐ τοιαύτας ἐγὼ τῷ δεσπότῃ καθη
μην συνθήκας· οὐδὲ ταύτας ἐκεῖνος ἀντὶ τούτων προσίεται· κα
ἑαυτὴν τῷ καθαρῷ ἀναθεμένη, σῶαν τὴν ἀφιέρωσιν τῷ δεσπό
τηρεῖν εἰς πέρας ἐθέσπισα. Σὺ, Κύριε, ὁ τῆς ἐμῆς καθαρ
ἔφορος, ἐν τῷ παρόντι μεσίτευσον. Σὺ γὰρ εἶ ὁ ἀπλανέστατο
τυς τῆς ἐν ἐμοὶ κρυπτομένης ἁγνείας· σὺ εἶ μόνος ὁ τὴν ἀνό

---

si consueto coniugii ordine futurum indicis partum, apa
quitiam: cessa ab eiusmodi facinore: ne verbum ea de
cias: ne pergas animae mali experti *a* malum propinare.
gaudii coloribus maledictionem fucasti? Quid iniquitatem
gisti benedictionis velo? Quid blandam dolo speciem per iuc
sermones affinxisti? Quid indecoras decoro aspectu tuo ir
abscondis? Ne ultra molestus sis: non benedictionem pr
sed scelus inducis. Non ista ego cum Domino pacta vovens
neque ipse vicissim prae pactis ista admittit. Immaculatan
maculato *b* me ipsam obtuli: et oblationem Domino meo
ad finem vitae intactam me servaturam religiose spopond
Domine, inspector puritatis meae, tu modo huc intercede
conditae enim in me innocentiae tu testis es falli nescius:

a Pulchre conditio animae sanctae Virginis exhibetur, ut peccat
nescia fuerit, ἀπείρατος κακίας ψυχή. Verissime enim teterrimu
malum illa non est experta, quae vel hereditarium malum singula
beneficio devitavit.

b Aptissime *immaculata* Maria cum *immaculato* Domino iuxta
fertur; quo innuitur, alteri ex gratiae privilegio id tributum fuisse,
alteri competit naturae conditione, omnis scilicet peccati absentiam
modam.

μου καθορᾶν θεάθεσιν, ᾧ ἐφάπαξ ταύτην ἀναθεμένη, ἀνεπίβατον ἐκείνοις λόγοις θωπευτικοῖς διετήρησα, οὐ μόνον τούτων ἀλλοτριουμένη, ἀλλὰ καὶ πάντη τῶν τοιούτων ἐνθυμήσεων καθαρεύουσα. Μὴ δῷς οὖν, ἀπατηλὸν εἰσδῦναι λόγον ἐν τῇ καθιερωθείσῃ σοι διανοίᾳ· μηδὲ ἀδόλου ἐπιχηθῆναι ῥήμασιν ἐάσῃς τὴν ἀνατεθεμένην σοι ἀκοήν· μὴ ἄκων ἐπιβουλῇς τῇ ἀθιγεῖ καὶ ἀκράτῳ σωφροσύνῃ παραχωρήσῃς. Βοήθει ἱκαμύνων, ὁ πάντα κατοπτεύων· ἀγὼν γὰρ ἑκατέρωθεν πρόκειται· καὶ τὸ πιστεύειν ἐπίφοβον, καὶ τὸ διαπιστεῖν ἐπικίνδυνον. Ἀμφότερα γοῦν ἐν τῷ παρόντι καθορᾶται. Τὸ γὰρ δὴ μέγεθος τῶν πραγμάτων ἀμφιβάλλειν παρασκευάζει· καὶ τὸ τοῦ λέγοντος μὴ διστάζειν παρακελεύεται σχῆμα· πάσης γὰρ τοῦτο καθαρὸν φαίνεται δόλου, μηδὲν σημεῖον ἀπάτης ἐπιφερόμενον. Ἀλλὰ μὴν καὶ ξένον τοῦ ἀνθρωπείου πέφυκεν εἶδους· ἀγγελικὸν προβαλλόμενον τὸν χαρακτῆρα, ἔοικε τοῖς πολλάκις μοι φανεῖσιν ἐν τῷ ναῷ σου· εἰ καὶ παραδεξότερον περίκειται κάλλος, εἰ καὶ λαμπροτέραν ἐπιδείκνυται ὄψιν, ὁ γλυκὺς οὗτος τῇ ὥρᾳ καὶ τοῖς προσφθέγμασιν ἡδίων.

---

meam incorruptum tu solus es qui intuearis, cui semel consecrans, inaccessum huc usque verbis assentatoriis custodivi, non modo ab hisce abhorrens, verum etiam ab eiusmodi cogitationibus prorsus munda. Ne permittas igitur, ut ad animum tibi dicatam dolosus sermo aditum inveniat; neque simplicitati, ut ad aures tibi sacras insolentium verborum sonus delabatur; ne patiaris, ut ad intactam illibatamque pudicitiam locus ullus insidiis pateat. Veni in auxilium, tu qui omnia intueris: utrinque enim me angustiae tenent; et res est plena formidinis credere, non credere autem plena periculi. In praesens tempus utrumque cernitur. Nam ad ambigendum hinc inducit eorum gravitas, quae dicuntur; inde vero dubitare non sinit locutionis species: omnis enim doli haec expers videtur, nec ullum fraudis praebet indicium. Sed et quidpiam plane in eo elucet alienum ab hominis forma; angelicam obiicit speciem, et similis illis videtur, qui saepe mihi in templo tuo apparere solebant; nisi quod mirabiliori hic refulget pulchritudine, et venustate iucundus, et suavior eloquiis splendidiorem aspectum praesefert.

XVII. Ταῦτα οὖν τῆς ἀκηράτου παρθένου διαλογιζομένης ὁ κήρυξ τῆς ἀληθείας, ὁ μηνυτὴς τῆς σωτηρίας, ὁ τῆς χαρ πρόξενος, ὁ ποικίλος τοῦ μυστικοῦ θαλάμου κοσμήτωρ, ὁ τῆς περιστερᾶς νυμφοστόλος, μικρὸν ἐνδοὺς πρότερον, ἀκολούθως τὸν λόγον, καὶ λύει τὸν φόβον τῇ ἀποφάσει, λέγων· Πνεῦμ ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.

Ἐκ πνεύματος ἁγίου, φησὶ, καὶ ἐκ σοῦ σαρκωθήσεται ρήτως ἐν σοὶ κατασκηνῶν, μηδενὸς ἑτέρου πρὸς τὴν τῆς σαρ τοῦ παραλαμβανομένου σύστασιν. Οὐδὲν, φησὶ, τῶν ἀπηγορ σοι καταμηνύω· οὐδὲ πτοῆσαι, μᾶλλον δὲ χαροποιῆσαι ἐλήλυθ ἀνθρωπίνῳ ὄρῳ, θείῳ δὲ καὶ ἀπορρήτῳ βουλήματι ἐνεργεῖσ τόκον εὐαγγελίζομαι· καινὸς ὁ τῆς συλλήψεως τρόπος, ξένη χείας ἡ ὠδὶς, καὶ τῶν ἐπιφόβων σοι ἀπηλλαγμένη. Καὶ

XVII. Cum itaque intemeratam Virginem secum haec rentem perspiceret ille veritatis praeco, nuntius salutis, nostri minister, industrius mystici thalami adornator, in latae columbae *a* paranymphus, postquam paulisper prius accommodato sermone eam affatur, ac verbis suis timor pellit, inquiens *b*: *Spiritus Sanctus superveniet in te, et vir tissimi obumbrabit tibi.*

Ex Sancto Spiritu, inquit, et ex te, nemine alio ad eius efformationem interveniente, is incarnabitur, qui in modo in te inhabitat. Nihil, inquit, ad ea, quae nefas sit spectat sermo meus; neque ad incutiendum metum, conferendum gaudium veni. Partum denuntio non humo tione, sed divino et ineffabili consilio ad opus deducendum erit conceptionis ratio, novum et ab iis, quae formidas, li puerperii genus. Meus vero aspectus eam administrantis

a Habes sententiam illam Sacrorum Canticorum (V, 2), *Columb immaculata mea*, de Maria dictam.

b *Luc.* I, 35.

ροσηνὲς τοῦ λειτουργοῦ, πῶς τὸ φοβερὸν ἀπωθεῖ, καὶ πρὸς τὸ
ν διανιστᾷ.

καὶ ἰδοὺ, φησὶν, Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου, καὶ αὐτὴ συνει-
κ υἱὸν ἐν γήρει [1] αὐτῆς. Τῆς τοῦ μηνυθέντος, φησὶν, ἐκβά-
ἀναμφίβολον δέχου σημεῖον τὴν Ἐλισάβετ κυοφορίαν. Οὐ γὰρ
ν ἐγὼ, ὁ πλεῖστον τῆς κατὰ σὲ διεστηκὼς φύσεως, τὸ ξένον
καταγγέλλω, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῆς δέξῃ, ἄνωθεν ἐμπνευμέ-
τὴν τῶν εὐαγγελίων βεβαίωσιν, καὶ ἐκ τοῦ ξένου τόκου τῆς
ῆς, ἧς οὐδὲ εἰς ἔννοιαν λόγος ἦλθε παιδοποιΐας.

III. Οὕτω τοίνυν ὁ ἀρχιστράτηγος τὴν ὁλοφαῆ τῆς παρθένου
ν μετεωρίσας, ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἵστησι· διὸ σὺν ἀπορρήτῳ
τῷ μυστηρίῳ παρεσκεύασεν ὑπείκειν, οὐδὲ πρώην τοῦτο παραιτου-
, ἀλλὰ τὸν τρόπον πυνθανομένην. Οὐ γὰρ τοῖς λεγομένοις ἠπί-
ἀλλὰ τὴν αἰτίαν ἐπολυπραγμόνει· καὶ οὐ τὸν τόκον παρῃτεῖτο,

Scilic. prb γήρᾳ: et eam quidem lectionem retinendam esse ex mss. fide censuerunt etiam Fridericus de Matthaei, et David Schulz.

---

itatem, quae et quemlibet depellat terrorem, et ad opus um animum erigat.

ecce, subdit, *Elisabet cognata tua, et ipsa concepit filium in ute sua* a. Exitus eorum, inquit, quae significata sunt tibi, bium argumentum habe Elisabetae conceptum. Neque enim m hoc prodigium solus ipse contestor, qui a naturae tuae itione maxime disto, sed fausti nuntii confirmationem etiam a superno spiritu afflata, et a senescentis, quae ne in co-ionem quidem suscipiendae prolis venerat, insueto partu ipies.

VIII. Sic igitur dux supernus lucidissimum Virginis animum it, et super caelos sublime constituit: quamobrem et eam t ad obsequendum mysterio cum ineffabili gaudio; non quasi s ipsa abnueret, sed quia de rei modo inquirebat. Non ergo m iis, quae dicebantur, negabat, sed causam investigabat

[1] *Luc.* I, 36.

τὸν δὲ τρόπον διεπυνθάνετο. Ὅθεν τὸ φοβερὸν αὐτῇ καὶ ἀπορρη-
νον, πλείονος ὕλη χαρᾶς τῷ χαριτοφόρῳ συνέβαινε λειτουργῷ· κα
ὅσην τὴν ἀγωνίαν αὐτῆς διὰ τοῦτο κατενόει, μᾶλλον τὴν καθαρότητ
ἐνενόει.

Ὅθεν τήν τε γνώμην εὐαγγελιστὴς τοῖς ῥήμασι, καὶ αὐτὰ, ἃ
ἐρρήθησαν, ἐδήλωσε, φήσας· Εἶπε δὲ Μαριὰμ, ἡ Θεόθετος κλῆσι
ἡ φερώνυμος προσηγορία, ἡ πολυώνυμος χαρὰ, ἡ πολυύμνητος δο
λογία, ἡ θεοκίνητος γλῶσσα, τὸ ἀδιάψευστον στόμα, τὰ τὴν Θ
λογίαν κυπρίζοντα χείλη, ὁ τῆς σοφίας πλοῦτος, ὁ θησαυρὸς τ
λόγων, τὸ ταμεῖον τῶν χαρισμάτων, ἡ πολύφωτος γνῶσις, τὸ μ
γαλεῖον τῆς φύσεως, τὸ ἀκατανόητον τοῦ γένους ὕψος, τὸ σεμ
λόγημα τῶν ἁγίων ἀγγέλων, τὸ ὑπέρτιμον τῆς κτίσεως ἀνάθημ

---

diligenter; neque detrectabat partum, sed rationem (partus) s
scitabatur. Exinde quod illi trepidandi atque ambigendi c
exstiterat, maioris argumentum gaudii nuntio, gratiae adm
stro, fiebat; nam quo graviori illam angore ea de causa pre
fuisse noverat, eo manifestius puritatem illius perspiciebat.

Quocirca Evangelista et sententiam verbis, immo verba ip
prouti prolata sunt, expressit, inquiens [a]: *Dixit autem Mar*
illud videlicet nomen a Deo nominatum, compellatio veritati
spondens, gaudium perinsigne, summis laudibus celebranda g
ria, lingua divinitus mota, os veracissimum, labia Dei scient
manantia, ditissima sapientiae copia, sermonum thesaurus, ch
smatum promptuarium, cognitio lucidissima, naturae magn
centia, incomprehensibilis humani generis altitudo, sanctor
Angelorum gloriatio, nobilissima creaturarum omnium oblatio

a *Luc.* I, 38.

b Si Mariae conditio eiusmodi est, ut creaturarum universitas n
in se dignius invenerit, quod Deo ceu donum ac sacrificium offer
nulla ergo illi vel minima labecula inhaesisse dicenda est. Cum enim
ritas immaculata sit potissima conditio, qua acceptae Deo hostiae
possint, quispiam potius e supernis Spiritibus nulla sane unquam
foedatus, quam Adae filia, paterna foeditate olim turpis, Deo offerend
visus esset.

ἡ πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπολογία, τί εἶπε; Τίνα μακάριον ἐξηυρέσατο λόγον τὸ πολυθαύμαστον τῶν ἀγγέλων διήγημα; Ἰδού, φησὶν, ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

XIX. Ἐσκίρτησαν πᾶσαι νοεραὶ δυνάμεις ταύτην ἐνωτισθεῖσαι τὴν φωνήν· ἠγαλλιάσατο ἄνωθεν ὁ οὐρανὸς, καὶ αἱ νεφέλαι ταύτην ὡς εὐφροσύνης ὑπεδέξαντο δρόσον· ἡγιάσθη τῇ ἐνηχήσει ταύτης ὁ ἀὴρ, καὶ ὁ σύμπας κατελλάμφθη κόσμος· ὡς ἀστραπῆς αὐτῆς διαφεγγούσης τὰ πέρατα, τηλαυγεστέρας τὰς ῥοδοειδεῖς ἀκτῖνας ὁ ἥλιος ἐπέδωκε· καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστέρων διαυγέστερον τὸ κάλλος ὑπέλαμψε. Διηνοίχθη τὰ ὦτα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ἡ τῆς παραβάσεως ἀφωνία εἰς εὐφημίαν μετεποιήθη τότε.

Τίς τῶν δικαίων, εἰς μείζονα τῆς οἰκείας καλούμενος ἀξίας, τοιοῦτον ἐπαφῆκε λόγον; Ποία πεπληροφορημένως διάνοια περὶ τῶν

---

tius humanae familiae apologia [a], quid dixit? Quaenam beata rba effudit stupendissimum illud Angelorum encomium? *Ecce*, quit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.*

XIX. Gaudio exsultaverunt Potestates intellectuales omnes, bi vox ista ad aures illis delata est: laetati sunt caeli desuper, nubes hunc veluti laetitiae rorem susceperunt; vocis huius so- tu sanctificatus est aër, et totus nova luce mundus refulsit; ad extremos usque fines instar fulguris decurrente, roseos lios suos sol reddidit micantiores, et nitidiorem pulchritudi- corona siderum explicavit. Aures apertae sunt humani ge- ris, et muta eius e praevaricatione taciturnitas tunc in faustam lamationem versa est.

Quis unquam e iustis, ad honores vocatus meritis propriis tiores, in eiusmodi sententiam prorupisset? Quis animus, de

[a] Causa, quae vere totius humanae familiae sit propria, nulla est prae- quam primi parentis lapsus, vi cuius omnes ad unum eius posteri tu obstricti tenentur. Atqui suapte natura res postulat, ut qui *apolo-* pro aliis munus obit, exsors sit eorum reatus: quocirca paulo infra Iacobus humanum genus e criminis sui pudore taciturnum describit. potuerunt igitur hae partes beatissimae Virgini attribui, nisi si ab crimine prorsus aliena ipsa haberetur.

ἐσομένων ἀγαθῶν διατεθεῖσα, συντετριμμένως οὕτω τὴν αὐτ
ταξιν ἤλπισεν; Ὁ ἀρχιστράτηγος ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν
ἀνήγαγεν· ἡ δὲ τὴν γηΐνην διάπλασιν προθεμένη, τὴν εὐχ
ἀνέτεινεν. Ἐκεῖνος ταῖς ἐπαγγελίαις τῶν Χερουβὶμ καὶ Σ
Θρόνων τε καὶ Κυριοτήτων, ταύτην ὑπερανέστηκεν· ἡ δὲ,
κείας οὐκ ἐπιληθεῖσα φύσεως, τὴν δεσποτείαν ἐκήρυττε,
δουλείαν διωμολόγει. Ἐκεῖνος ἐκλελεγμένην αὐτὴν εἰς τὴν
στηρίου προεπιστώσατο λειτουργίαν· ἡ δὲ εὐχῇ τὸ πέρας ἐ
καὶ τὴν εὐχαριστίαν τοῦ μέλλοντος σὺν ἱκεσίᾳ προβάλλετ
ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

XX. Ὦ ἱερᾶς φωνῆς αὐτόθεν τὸ μεγαλοφυὲς τῆς γνώμη
σης. Ὦ ταπεινώσεως ὑπερβολὴ, ἐν τοσούτῳ θεωρουμένης ὕψ
τὴν ἀκατανόητόν τε καὶ ὑπερθαύμαστον ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώπ
τήν. Οὐκ ἐδίστασε πρὸς τὸ παράδοξον τοῦ λόγου· οὐκ ἀπει
τῇ ἀμφιβολίᾳ τὴν ἐπαγγελίαν· οὐκ ἀπέφυγε τὸ τοῦ κα
ὀφθέντος καταπληκτικὸν εἶδος· οὐ πρὸς τὸ ἀπόῤῥητον ἀπιδε

---

futuris bonis certior factus, tam modeste assecutionem exspectasset? Agminum supernorum ductor supra ca extulerat; ipsa vero, terrenam prae oculis habens con in gratiarum actiones effunditur. Supra Cherubim ac S supra Thronos ac Dominationes promissorum ration evexerat; at ipsa, propriae haud oblita naturae, (div clamabat dominium, suamque servitutem profitebatu fide declaraverat, electam ipsam ad ministrandum mys haec vero effectum rogabunda poscit, et simul cu gratum de eventuris animum testatur: *Ecce ancilla mihi secundum verbum tuum.*

XX. O vocem augustam, quae mentis nobilitatem nifestat! O humilitatis in tanta celsitudine emicar Vide virtutem, quam neque angeli neque homir assequi aut pro merito mirari queant! Non nuta insolentiam; non eam impulit dubitatio ad recus non formidandum eius, qui nova specie apparui

μυτηρίου, ὡς ἀμήχανα κατεπαγγελλομένῳ, ἀντικατίστη τῷ κήρυκι· οὐ προέτεινε τὰ τῆς μαροψυχίας ῥήματα· ἀλλὰ τοὺς λόγους, ὡς ἔρρη καὶ ὡς ὑπὸ Κυρίου λεχθέντας μεγαλοψύχως δεξαμένη, τὸ ξένον τῆς ἀνθρωπίνης ταπεινότητος ἀνῳκισμένη προαιρέσει παρέδειξεν ἐν αὐτῇ. Ἡ γὰρ δοκοῦσα διαπόρησις, οὐκ ἀντιλογίας ἦν, ἀλλὰ πυνθανομένης τὸν τρόπον, καὶ τῆς ἁγνείας ὑπερμαχούσης. Διὰ δὴ τοῦτο οὐ ἀνέκφραστον τόκον ἀκούσασα, οὐδὲν περαιτέρω διηνέχθη· ἀλλ' εἴως τὸν λόγον δεξαμένη, πίστει βεβαίᾳ τὴν πίστιν συνεισφκίσατο, εἴτε τότε μᾶλλον ἦν ἀκόλουθον ἐπαπορεῖν τῷ καταγγέλλοντι τοιῶσδε, εἰ ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ ξένην τὴν σύλληψιν βεβαιουμένῳ· Τί τοῦτο μηνύεις, ὁ προσδιαλεγόμενος; ἀλλότριον τῆς φύσεως εἰσηγῇ τὸν λόγον, ξένα πάσης ἀκοῆς προτείνεις τὰ ῥήματα· ἀναλαβόμενος ἑαυτὸν, τὰ τῆς ἀκολουθίας κατάγγελλε· ἔμβλεψον εἰς προτέρας γενεὰς, νόησον, εἴ τι τοιοῦτον ἐν ταύταις ἐνηργήθη· σύνες ἀσφαλῶς, εἰ

---

agit; non, quod ineffabile in mysterio esset, respiciens, praeconi quasi impossibilia nuncianti restitit; non pusillanimitatis verba praetendit; sed magnanimiter sermones aeque certos habens, ac si in opus deducti essent, et tamquam a Domino prolatos excipiens, per inauditam illam electionem prodigium humilitatis humanae in se ipsa demonstravit. Nam quae videri posset haesitatio, non ad contradicendum, sed ad modum scitandum, atque ad tuendam puritatem spectabat. Quare cum fortior de ineffabili ratione partus facta esset, nil sane distulit ulterius; sed mansuete aures sermoni praebens, firma fide, quae dicebantur, ceu vera excepit, quamquam nuntio eiusmodi loquente, et conceptionem ex Spiritu Sancto novamque fore affirmante, magis tunc pronum esset addubitando haec ferme respondere: Quidnam istud est, quod inter loquendum memoras? in medium adducis partum a naturae ordine alienum: verba cuiusvis auribus insueta profers: fac animum advertas, et narres, quae consentanea videantur: converte oculos ad praeteritas generationes, cogita, an per earum decursum quidpiam simile factum fuerit: fac recte scias, an saltem verbo tenus huiuscemodi

μέχρι κἂν ψιλῶν ῥημάτων ὁ οὕτως ἔχων ὠνόμαστται τόκος· κατάμαθε τοίνυν διερευνώμενος· καὶ εἰ μὲν τοιοῦτον ἐκ παραδειγμάτων ἐφεύρεις γεγενημένον, εἰπὲ, καὶ ὁ λόγος ἀποδεκτέος, καὶ τὸ πρᾶγμα οὐκ ἀμφίβολον· εἰ δὲ τὸ ἴσον σὺκ ἔχεις ἐπιδεῖξαι, οὐδὲ γὰρ ὤφθη ποτέ, τί μάτην κενοφωνεῖς; Τί τὰ ἀσύμβατα καταγγέλλεις; Εἰπὲ τοῦ ἀποβησομένου τεκμήρια· δὸς σημείου παραπλήσια. Κατὰ τί γνώσομαι, ὅτι μηνυτὴς ἀληθείας ἐλήλυθας; Μέγα τὸ διὰ σοῦ κηρυττόμενον· οὐκοῦν καὶ μεγάλων δεῖται τῶν τεκμηρίων, καταλλήλων τῶν παραδειγμάτων. Οὐ χρὴ τὴν ἀκοὴν εἰκῇ φενακίσαντα, ἀκινδύνως ἐν ταυτῇ τοὺς τοιούτους ἐγκαταθέσθαι λόγους· δεῖ τινα πρὸς βεβαίωσιν τοῦ λόγου παραγαγεῖν, ἵνα τὰ τῆς πίστεως τὸ ἀσφαλὲς ἔξει.

Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἡ πανακήρατος προέτεινεν. Ἀφάτῳ γὰρ τῷ μηνυθὲν δεξαμένη πίστει, ὡς ἤδη πεπληρωμένον τοῦτο κατέσχε· διὸ καὶ ἔλεγεν· Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου· σὺ μὲν, φησὶ, τὴν τοῦ μυστηρίου διακονίαν ἐτέλεσας· ἐγὼ δὲ πα-

---

partus hactenus nominatus fuerit: fac porro sciscitando addiscas: et siquidem allatis exemplis tale aliquid factum inveneris, dicito: et dignus qui admittatur, sermo erit, neque de re erit ambigendum; si vero quid simile indicare non vales (neque enim id usquam visum est), quid frustra vanas effundis voces? Quid invicem discrepantia loqueris? Profer certa futuri eventus argumenta, praebe indicia rei apte respondentia. Undenam certo noverim te nuntium veritatis advenisse? Magna sunt, quae proclamas, et validis igitur argumentis, et consentaneis exemplis opus habent. Non decet temere auribus illudere, eiusmodi sermones citra controversiam imponendo: ut sine periculo sermo fidem inveniat, oportet ut ad eum confirmandum quidpiam adiungatur.

Verum nihil eiusmodi illibatissima illa obiecit. Nam fide infabili id, quod sibi annunciabatur, admittens, non secus ac si iam opere completum esset, pro certo habuit; ac propterea respondit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*; ac si diceret: tu quidem ministerium tuum ad exequendum my-

μετηνασμένῃ γνώμῃ καὶ συντεταμένῃ ψυχῇ ὑπείκειν τούτῳ ἑτοιμοτέρα.

XXI. Ἐπειδὴ δὲ τὴν τοῦ μυστηρίου διακονίαν ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπλήρωσε, καὶ τὴν μυστικὴν κατήρτισε παστάδα, πρὸς τὰς οὐρανίους ἦτο χορείας. Διό φησιν ὁ Θεσπέσιος εὐαγγελιστής· Καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος.

Τίνος δὲ χάριν εἴσοδον τὴν τοῦ ἀρχαγγέλου προσεῖπεν ἐμφάνειαν; ἐλθὼν γὰρ, φησὶ, πρὸς αὐτὴν, εἶπεν· ἐνταῦθα δὲ τὴν ἄφιξιν, ᾧ ἀπῆλθε διεσήμανε ῥήματι; Ἀκόλουθον γὰρ ἦν τὸν εἴσοδον εἰρηότα, καὶ ἐξόδου μεμνῆσθαι. Διὰ τί οὖν ἐρρέθη τὸ ἀπῆλθε; συμβαίνοντας τοῖς πράγμασι τοὺς λόγους ὁ σοφώτατος διετύπωσε Λουκᾶς. Οὕτω γὰρ ἑαυτὸν εἰσιόντα πρότερον ὁ ἀρχιστράτηγος ἰσχημάτισεν, ὡς ἂν παραπλησίαν ποιούμενος ἀνθρώποις τὴν εἴσοδον, μὴ σφοδροτέραν ἐμποιήσῃ τὴν ἀγωνίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πᾶν ἀπηρτισμένον κατεῖδε, καὶ τὴν τῆς παρθένου διάνοιαν ὑψηλοτέραν τῆς φυσικῆς

---

sterium explevisti: ego autem prompta voluntate atque animo obsequente ipsi deservire sum paratissima.

XXI. Postquam autem suo circa mysterium munere supernae militiae ductor perfunctus est, mysticumque concinne thalamum praeparavit, ad caelestes choros reversus est. Propterea divinitus afflatus Evangelista inquit *a*: *Et discessit ab ea Angelus.*

At vero qua de causa Archangeli ad eam ingressum significantius expressit; dicit enim *b*: *Ingressus Angelus ad eam, dixit:* hic vero recessum solo verbo, *discessit*, indicavit? Consentaneum enim erat, ut cum *ingressum* narrasset, *egressus* quoque mentionem faceret. Cur igitur dictum est, *discessit*? Sapientissimus nempe Lucas verba rei accommodata voluit adhibere. Nam princeps militiae, cum primum introivit, ita semetipsum composuit, ut ingrediendi modum, qui consuetus est hominibus, imitaretur, ne vehementiorem scilicet trepidationem incuteret. Ubi vero omnia ad finem perducta, animumque Virginis sublimius, quam natu-

a Luc. I, 38.
b Luc. I, 28.

ἀκολουθίας γεγενημένην, τὴν οἰκείαν καὶ κατάλληλον αὐτῷ παρεγύμνωσεν ἐνέργειαν. Διὸ ἐκ τῶν ταύτης ἀποπτὰς ὀφθαλμῶν, τῷ μετωροπόρῳ τῆς φύσεως εἰς οὐρανοὺς ἀνέδραμε, τούτῳ μὲν τὸ ἴδιον δεικνὺς, βεβαιοτέραν δὲ καθιστῶν τὴν ἱδρυμένην ἀμεταθέτως.

XXII. Ὦ Γαβριὴλ, οἷον ἡμῖν, Γαβριὴλ, οἷον ἡμῖν ἥκεις κομίζων τὸν εὐαγγέλιον. Οἵας ἤλυθας τὰς εὐεργεσίας ἐπαγγελλόμενος. Ὅσην τὴν χαράν, ἡλίκην τὴν εὐφροσύνην. Ἄπιθι καλῶς, ὁ τῆς ἡμῶν χαρᾶς φαιδρότατος λαμπαδοῦχος, ὁ χαρμονικώτατος τοῦ μυστηρίου κῆρυξ, ὁ τῆς κοινῆς εὐφροσύνης διάκονος, ὁ μύστης τῶν ἀπορρήτων, ὁ τῆς οἰκονομίας λειτουργός. Ἴθι, τοῖς οὐρανίοις ἀπάγγειλον τὴν τοῦ ἡμετέρου οὐρανοῦ δόξαν· ἴθι, τὰ τῆς εὐρυχωροτέρας καὶ τιμιωτέρας αὐτῶν διήγησαι σκηνῆς παράδοξα· εἰπὲ ταῖς ἄνω στρατιαῖς, ὅνπερ ἐν αὐτῇ κατεῖδες πλοῦτον· λάλησον Θρόνοις καὶ Κυριότησι τὸ τῆς βασιλικῆς καθέδρας ὑπέρτιμον, τὸ πύρινον τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως ὄχημα, τὴν πολυόμματον τοῦ μυστηρίου διόπτραν, τὸν πολύφωτον παστάδα, ἣν ἐνυμφοστόλισας, ἣν κατεποίκιλας τῷ κηρὸ-

---

ralis conditio ferat, elevatum conspexit, propriam sibique consentaneam virtutem aperte exseruit. Proinde avolans ab illius oculis in aëra pro natura sua se extulit, et in caelos reversus est, eo ipso, qualis ipse foret, demonstrans, et illi, quae consistebat immota, firmiorem constantiam addens.

XXII. O Gabriel! quam bonum nobis, o Gabriel, quam bonum nuntium tuo adventu affers! Quam eximia beneficia denuntiare venisti! Quantum gaudium, qualem laetitiam! Abi feliciter, splendidissimus gaudii nostri auspex, laetissimus mysterii praeco, communis legatus laetitiae, arcanorum initiator, dispensationis minister. Abi, annuntia caelis caeli nostri gloriam: abi, enarra tabernaculi amplioris ipsis ac pretiosioris portenta: quas in ipso divitias suspexeris, dicito supernis exercitibus: revela, explica Thronis et Dominationibus celsissimos regii throni honores, ignitum incarnationis Verbi currum, multoculum mysterii speculum, thalamum nitentissimum, quem ad sponsum suscipiendum prae-

χματι, ἧς τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐθαύμασας καλά· μήνυσον αὐτοῖς τὴν ἀνερμήνευτον τοῦ κτίστου μητέρα, τὴν τὰς αὐτῶν ὑπερβαίνουσαν νοήσεις, ἣν καταπλήττουσαν αὐτοὺς ἐν τῷ τόκῳ· τράνωσον τὰ ταύτης μεγαλεῖα, κήρυξον τὴν ἡμῶν δι' αὐτῆς ἀνάκλησιν, τὴν ξένην καταλλαγήν, τὴν σύμφωνον αὐτοῖς κρετηθησομένην χορείαν· εἰπὲ, ποθεινὲ καὶ ἡμῶν χαρᾶς κοινωνέ, ἐν τίσιν αὐτοὺς πλεονεκτοῦμεν, ἐν τίνι τὴν ὡς αὐτοὺς παῤῥησίαν ἐσχήκαμεν, ἐν τίνι σεμνυνόμενοι, ἐγκαλλωζόμεθα· κήρυξον, ὁποῖον ἠνθοφόρησεν ἡ ἀνθρωπεία φύσις καρπὸν, ἢ τὸν πλοῦτον ἀπέθηκεν, οἷον τὸν θησαυρὸν ἐταμιεύσατο. Οὕτω ῥύτων, συνευφραίνου τῇ ἡμῶν σωτηρίᾳ· κοινὸν ἡγοῦ τὸ τῆς χαρᾶς ἀφαίρετον. Καὶ γὰρ τῆς ταύτης μόνος κεκοινώνηκας λειτουργίας·

---

arasti, quem praeconio tuo exornasti, cuius praetergredientes aturam praerogativas obstupuisti: narra illis de ineffabili Creaoris matre, quae intelligentias eorum exsuperat, quae partu no et ipsos stupore percellit: declara huius magnalia, prolama nostram, ipsa mediatrice, reparationem, insperatamque econciliationem, et choream consono cum ipsis plausu instauandam: eloquere, o dilecte ac nostri gaudii consors, quinnam eos titulis nos vincamus, cuius gratia cum illis agatus fidenter, qua de causa gloriemur, ac superbiamus: enuncia, alem fructum humana nutura [a] progerminaverit, quantas sibi ongesserit divitias, quam immensum sibi servet thesaurum reonditum. Dum ista praedicas, nobiscum de nostra salute colletare: securam huius gaudii possessionem ceu communem exitima. Etenim tu solus hoc ministerium sortitus es; hac de causa,

[a] Iam alias advertimus (*in not. ad* § X *Orat. Petri Argivi, Part. I,* ag. 136), bonum fructum tunc vero quodam sensu tribui naturae posse, ua bonus a sua origine fructus exstiterit: secus enim effectus quidem inde bonus dici posset; at quod ad naturam producentem spectat, malus b ipsa prodiisse diceretur. Quod ergo eximium fructum natura dicitur rogerminasse, id exigit, ut Maria a sua ipsius origine eximius fructus raedicari queat.

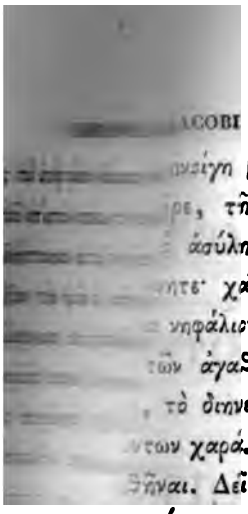

πείγη βασιλεία· χαῖρε, τῆς ἀνθρωπίνης φύ-
ρε, τῆς τῶν ἀγαθῶν μεθέξεως ἡ ἀφθονία·
ἀσύλητος· χαῖρε, ὁ πλεῦτος ὁ ἀναφαίρετος·
ητε· χαῖρε, τρυφὴ ἀνεκλάλητε· χαῖρε, βρῶσις
νηφάλιον· ἡ διψωμένη ἔφεσις, ἡ ἐπιθυμητὴ μέ-
τῶν ἀγαθῶν, τὸ διαιωνίζον ἐντρυφημα, ἡ ἀτε-
τὸ διηνεκὲς χριστιανῶν ἀγαλλίαμα, ἡ πολυπό-
ντων χαρά. Ταύτας σου τὰς εὐεργεσίας ἀμειώτους
ῆναι. Δεῖξον δὴ καὶ ἐν τούτῳ τὰ τῆς ἀφθόνου
κτήματα· ἴσον γάρ ἐστιν, εἰς ἀντίληψιν τὸ διὰ
ταύτας, καὶ παραγενομένας ἀκειρίας διαφυλάτ-
τῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς

---

gnum corruptione liberum nobis apertum est: ave,
manae ubertas: ave, o abundans bonorum partici-
, thesaurus inviolatus: ave, divitiarum opulentia
uescia: ave, alimentum indeficiens: ave, delicium
: ave, cibus semper vivens: ave, potus sobrietatis
e, vehemens omnium desiderium, concupita partici-
norum promptuarium, oblectamentum numquam elan-
etitia nullum habens finem, iugis christianorum ex-
desideratissimum te desiderantium gaudium. Tua haec
fac benevole, ut nihil imminuta conserventur. In hoc
amplissimae gratiae tuae praerogativam ostende; perinde
beneficia per te nobis ad defensionem nostram con-
iam collata intacta custodiri, in Christo Iesu Domino
, cui gloria in saecula, Amen.

DE GERMANI HOMILIIS

IN ANNUNTIATIONEM DEIPARAE

PRAEFATIO

rum homiliarum *in Annuntiationem* prior Germano seniori vindicatur § I, II. - An intrinseca suppetant argumenta, quibus alterutri Germano secunda adscribi queat § III. - Extrinsecis indiciis iunioris Germani foetus proditur § IV. - De huius homiliae pretio § V. - De codice olim Augustano nunc Monachiensi, unde homilia exscripta est § VI.

Binae in Annuntiationem Deiparae feruntur homiliae Germani nomine inscriptae, quarum alteram graece ac latine Comsius edidit in primo Auctarii volumine [1], alteram vero la- tantum Hippolytus Marraccius in aureo *S. Germani Mariali.* ro fides, quam alias dedi [2], a me postulat, ut de his quoque positam tunc quaestionem evolvam, seniori ne Germano, an piam iuniori adscribendae sint.

I. Et ad primam quod attinet, putat Franciscus Combefisius estionem solvi, dum affirmat [3], eam *stylo congruere cum iam edita sub nomine S. Germani.* Atqui quam infirma sit io a styli similitudine petita, luculentissime hac eadem in re mbefisius ipse suadet. Et sane is iunioris Germani mavult [4]

---

1 A column. 1423.

2 Vid. *disquisit. critic. de Homiliis Germano inscriptis* § *XIX*, Sylhuius Part. I, pag. 273.

3 *In notis ad Orat. in S. Mariae Annuntiationem*, Auctar. vol. I, 1464.

4 *Recens. Auctor. Biblioth. Conc.* Vol. I, pag. 14.

illam esse in *Praesentationem* homiliam, quam tamen inc argumentis seniori vindicari iam vidimus [1]; et e conv postquam e *stylo*, ut inquit, *et non mediocri rerum divi scientia* decrevit, [2] *homiliam in Deiparae dormitionem ceu egregio confessore Germano plane dignum* habendam esse, deinde cum Gretsero consentit [3], *iunioris* plane foetum esse orationem, quam rursum laudat velut *certe cultam ac rhe perornatam flosculis, seu magis theologicis illustratam gemm disertissimi aeque ac eruditissimi christiani oratoris monum videri possit.* Cum ergo hinc quidem S. Confessoris German lum parum adeo perspectum Combefisius habeat, ut cert opuscula ab ipso abiudicare non dubitaverit; inde vero i nioris Germani scriptis eas laudet dotes, quas alibi ceu opusculorum senioris proprias promit, quo tandem iure sibi exiget affirmanti, habita styli ratione hunc seniori, iuniori sermonem adiudicandum?

Unicum itaque superest argumentum, quod a Codicibu petitur. Nam licet in manuscriptis Bibliothecae Coislinian prouti etiam Albertus Fabricius monet [5], hic sermo trib Leontio Byzantino; addat vero Harlesius [6], in codice niano LXIII eundem asseri Chrysostomo; plures tamen al dices, quos ab hisce ipsis enumeratos videre est [7], auc designant Germanum. Vetustiorem autem intelligendum fidem facit codex Caesareus, in quo hic titulus orationi figitur [8]: Τοῦ ἐν ἁγίαις πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ Ἀρχιεπι Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁμολογητοῦ, λόγος εἰς τὸν εὐαγγελι *Sancti Patris nostri Germani Archiepiscopi Constantinopolitani, fessoris, sermo in Annuntiationem.* Titulus enim *Confessoris* i seniorem indicat.

---

1 *Huius Syllog.* Part. I, pag. 269.

2 *In not. ad Orat. I in Deiparae Dormitionem, Auct.* Vol. I Col

3 *In not. ad Orat. Germani Patriarchae in Dominici corpo pulturam, Auct.* Vol. I, Col. 1523.

4 Edit. Montfaucon. Pag. 196.

5 *Bibl. Graec.* Vol. X, pag. 281 edit. Harl.

6 *Addit. ad Fabr. Bibl. Graec.* l. c.

7 *Bibl. Graec.* Vol. XI, pag. 161.

8 Vid. Lambecius Lib. V, Cod. CCXX, n. 28, Vol. V pag. 26.

III. De altera iam dicendum, quam Combefisius ideo etiam ori vindicandam dicit [1], quia *prolixa* est. At novum plane ris hunc criticae canonem, eumque eo magis stupeas a Combe- produci, postquam adverteris, eruditum virum illud alibi [2] diffiteri, quod ex Vaticano Codice nosmetipsi confirmavi- s, binas S. Germani, quas ipse edidit, orationes *in Dormitio- Deiparae*, unicam plane esse in duas partes dein dissectam: ntra, iunioris Germani perspectas eidem fuisse homilias duas etsero [4] editas, quae profecto censeri inter prolixas non unt. Non erat ergo orationis brevitas vel prolixitas eiusmodi ra, qua alterutrius Germani homiliae certo internosci possent. is itaque dimissis, illud imprimis praemittendum, argumenta nseca, et diacriticos illos characteres sive historicos sive chro- gicos, quorum praesidio de aliis S. Germani homiliis decer- in nostra disquisitione licuit, ab hac oratione plane abesse, certe ita esse ancipites, ut utrique Germano convenire pos- . Ita, ut nonnulla innuam, notam aliquam habes temporis, Auctor [5] aperte prodit, per eum annum orationem dictam se, quo Festum Annunciatae Deiparae in Sabbatum sanctum debat; quod ne absonum cuipiam videatur propter consue- inem Ecclesiae Latinae, quae in hisce adiunctis quaecumque festa in sequentem aliquam diem differt, sciendum est, penes eam Ecclesiam Annuntiationis solemnitatem numquam in

---

1 *Praef. ad Orat. S. Germani in Praesent. Deip. Bibl. Conc.* Vol. VIII . 486.

2 *In not. ad Orat. I in Dormit. Deiparae, Auct.* Vol. I Col. 1465.

3 *Huius Syllog.* Part. I, pag. 274.

4 Opp. Vol. II, pag. 112 et 437.

5 Vid. § V, ubi haec habes: Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν τὴν ἡμέραν τὸ τῆς νηστείας ἀνύομεν τεσσαρακονθήμερον, κ. τ. λ. *Etsi nos quoque praesenti hac die quadragintа dierum ieiunium absolvimus.* Quam quidem verborum formulam ad sanctum magnae hebdomadae sabbatum indicandum pertinere, manifestum fit, ut reliqua mittam, ex festalibus epistolis tum S. Athanasii tum Theophili Alexandrini. Conf. *Nov. Biblioth. PP. Emi Maii* Vol. VI, Part. I, Epist. I, n. 10, pag. 29, Epist. II, n. 8, pag. 38, Epist. III, n. 6, pag. 47, etc., et *Bibltoth. PP. Lugdun.* Vol V, pagg. 849, 854, 858.

aliam diem transferri [1], quia hanc habent ut omnium sole tatum initium et caput [2]. At annum, quo Pascha in diem X mensis Martii inciderit, habemus tum 1228, quo episcopu gerebat Germanus iunior, tum 696, quo senior Germanus sin nus Constantinopolitanam, at Cyzicenam Ecclesiam regere pot Nulla ergo hinc nota exsurgit, quae alterutri sermonem abiudi

Pari modo indicium aliquod historicum in iis elucet, qui Auctor [3] Virginis opem implorat adversus eos, qui illum *alto oppugnabant et sagittis petebant*. Vix enim alia excogitari test insectatio, quae *ab alto* in Constantinopolitanum Episcop parari posset, quam quae a Principibus proficisceretur. E porro perbelle in seniorem Germanum quadrarent, qui tam rum certamen tamque acerbas aerumnas pro fide catholica enda ab Isauro Leone passus est. At obstat nota temporis, q superius indicavimus; nam annus 696, cui soli consignari or posset, triginta annorum spatio praecedit impium bellum ad sus SS. Imagines excitatum. Alia vero gesta sive senioris G mani sive iunioris, quibus apte ea verba homiliae respondea incomperta nobis sunt; atque adeo nihil exinde pro alter concludere fas est.

Unum, licet levioris momenti, occurrit, quod pro seniore tius quam pro recentiore facere videtur, quod Auctor videl tum inchoans tum absolvens disputationem, quam adversus daeos instituit, similitudine minus communi utatur [4] a caus

---

1 Ea de re apud Nicodemum Monachum haec leguntur (*in not Prolegom. in Canon. Annuntiationis*, Ἑορτοδρ. pag. 208): Ἡ ἑορτ εὐαγγελισμοῦ οὐδέποτε μετατίθεται εἰς ἄλλην ἡμέραν· ἀλλὰ εἰς ὁποίαν ρᾶν τύχῃ, εἰς ἐκείνην καὶ ἑορτάζεται, καθὼς ἅπαντα τὰ τυπικὰ συμφ περὶ τούτου διορίζουσι, καὶ ὁ ἀνωτέρω Κανὼν τοῦ Νικηφόρου, καὶ οἱ τῶν διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων: *Annuntiationis festum numq in aliam diem transfertur; sed in quamcumque diem inciderit ipsa et celebratur, quemadmodum de hoc concorditer typica om et superius memoratus Canon Nicephori, et doctorum tum vete tum recentiorum verba definiunt.*

2 Nicod. Monachus ibidem: ἡ ἀρχὴ οὖσα καὶ κεφαλὴ τῶν δεσποτ ἑορτῶν.

3 Vid. § XLIX.

4 Vid. §§ XV, XXXI.

et a contentionibus forensibus petita potius, quam alia quaesita ex magis tritis et usitatis. Notum enim est illud, *Navita de ventis, de tauris narrat arator* etc.; et (quod norunt omnes) a quibus versatus quisque fuerit, saepe inter loquendum sponte sodit vel incogitans. At vero sanctum Confessorem Germanum prisprudentiae studiis excelluisse testatur vetus monumentum a Combefisio editum [1]; quod idem de iuniore, professione antea monacho, nemo tradidit.

IV. Verum non adeo firmum, uti patet, est huius indicii robur, ut causam definiat; imo omnis ei vis deperit, si extrinseca adhibeantur argumenta. Et sane extrinseca pro seniore momenta sponte reipsa suppetunt. Quod enim perlectis iis, quae de vetustissimo cuiusdam codicis mss. hanc homiliam continentis scripsit Hippolytus Marraccius [2], suspicari potui, codicem forte illum iuniorem Germani aevo antiquiorem esse, id plane aliter se habere comperi, postquam didici, codicem illum Augustanum, a Marraccio laudatum, non alium ab eo esse, quem index Manuscriptorum Bibliothecae Augustanae ab Antonio Reisero editus an. 1675, dat sub n. 20 secundi Plutei Graecorum Mss. Codicum [3]. Cum vero in eo legantur aliae homiliae, quae iuniorem Germanum sine ulla controversia auctorem habent, cuiusmodi v. gr. est sermo *in exaltationem S. Crucis et contra Bogomilos*, palam profecto est, necessitra in eodem codice eam requiri vetustatem, vi cuius homiliae Germani nomine inibi inscriptae nulli praeter seniorem tribui queant.

Contra vero tum idem Augustanus codex, tum Anglicus alter Harlesio [4] memoratus homiliam hanc *in Deiparae Annuntia-*

---

1 *Auctar.* Vol. I, pag. 1462.

2 *In Mariali S. Germani*, (*not. ad Orat. in Annuntiat.* pag. 204, 205) codicem Marraccius describit velut *antiquissimum, in quo propter temporis antiquitatem atramentum quibusdam in locis ita impalluerat, verbaque sic abbreviata erant, ut difficulter legi possent, et de lectione ipsius codicis etiam peritissimi graecae linguae desperarent.*

3 Pag. 8.

4 *Addit. ad Fabric. Graec. Biblioth.* Vol. XI pag. 163. Codicem autem Harlesius hisce notis indicat: *Thomae Gale* cod. XLVI s. nr. 5880 cat. mss. Angl. Vol. II.

ἀκλευθίας γεγενημένην, τὴν οἰκείαν καὶ κατάλληλον αὐτῷ μνωσεν ἐνέργειαν. Διὸ ἐκ τῶν ταύτης ἀποπτὰς ὀφθαλμῶν, τῷ ρεπόρῳ τῆς φύσεως εἰς οὐρανοὺς ἀνέδραμε, τούτῳ μὲν τ δεικνὺς, βεβαιοτέραν δὲ καθιστῶν τὴν ἱδρυμένην ἀμεταθέτ

XXII. Ὦ Γαβριὴλ, οἷον ἡμῖν, Γαβριὴλ, οἷον ἥκεις τὸν εὐαγγέλιον. Οἵας ἤλυθας τὰς εὐεργεσίας ἐπαγγελλόμενος τὴν χαρὰν, ἡλίκην τὴν εὐφροσύνην. Ἄπιθι καλῶς, ὁ τῆς ἡμ ρᾶς φαιδρότατος λαμπαδοῦχος, ὁ χαρμονικώτατος τοῦ μυστη ρυξ, ὁ τῆς κοινῆς εὐφροσύνης διάκονος, ὁ μύστης τῶν ἀπο ὁ τῆς οἰκονομίας λειτουργός. Ἴθι, τοῖς οὐρανίοις ἀπάγγει τοῦ ἡμετέρου οὐρανοῦ δόξαν· ἴθι, τὰ τῆς εὐρυχωροτέρας καὶ τέρας αὐτῶν διήγησαι σκηνῆς παράδοξα· εἰπὲ ταῖς ἄνω στρ ὅνπερ ἐν αὐτῇ κατεῖδες πλοῦτον· λάλησον Θρόνοις καὶ Κ τὸ τῆς βασιλικῆς καθέδρας ὑπέρτιμον, τὸ πύρινον τῆς τοῦ σαρκώσεως ὄχημα, τὴν πολυόμματον τοῦ μυστηρίου διόπτρα πολύφωτον παστάδα, ἣν ἐνυμφοστόλισας, ἣν κατεποίκιλας τ

---

ralis conditio ferat, elevatum conspexit, propriam sibiqu sentaneam virtutem aperte exseruit. Proinde avolans al oculis in aëra pro natura sua se extulit, et in caelos r est, eo ipso, qualis ipse foret, demonstrans, et illi, qua sistebat immota, firmiorem constantiam addens.

XXII. O Gabriel! quam bonum nobis, o Gabriel, qu num nuntium tuo adventu affers! Quam eximia beneficia tiare venisti! Quantum gaudium, qualem laetitiam! Abi fe splendidissimus gaudii nostri auspex, laetissimus mysterii p communis legatus laetitiae, arcanorum initiator, dispens minister. Abi, annuntia caelis caeli nostri gloriam: abi, tabernaculi amplioris ipsis ac pretiosioris portenta: quas divitias suspexeris, dicito supernis exercitibus: revela, Thronis et Dominationibus celsissimos regii throni honores tum incarnationis Verbi currum, multoculum mysterii spec thalamum nitentissimum, quem ad sponsum suscipiendum

ῆς τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐθαύμασας καλά· μήνυσον αὐτοῖς τὴν ἀνερ-
ν τοῦ κτίστου μητέρα, τὴν τὰς αὐτῶν ὑπερβαίνουσαν νοήσεις,
απλήττουσαν αὐτοὺς ἐν τῷ τόκῳ· τράνωσον τὰ ταύτης μεγα-
ήρυξον τὴν ἡμῶν δι' αὐτῆς ἀνάκλησιν, τὴν ξένην καταλλα-
ν σύμφωνον αὐτοῖς χρεπηθησομένην χορείαν· εἰπὲ, ποθεινὲ καὶ
ν χαρᾶς κεινωνέ, ἐν τίσιν αὐτοὺς πλεονεκτοῦμεν, ἐν τίνι τὴν
ὑτοὺς παῤῥησίαν ἐσχήκαμεν, ἐν τίνι σεμνυνόμενοι, ἐγκαλλω-
α· κήρυξον, ὁπόσον ἠνθεφόρησεν ἡ ἀνθρωπεία φύσις καρπὸν,
ι πλοῦτον ἀπέθηκεν, οἷον τὸν θησαυρὸν ἐταμιεύσατο. Οὕτω
ν, συνευφραίνου τῇ ἡμῶν σωτηρίᾳ· κοινὸν ἡγοῦ τὸ τῆς χαρᾶς
ετον. Καὶ γὰρ τῆς ταύτης μόνος κεκοινώνηκας λειτουργίας·

, quem praeconio tuo exornasti, cuius praetergredientes
n praerogativas obstupuisti : narra illis de ineffabili Crea-
natre, quae intelligentias eorum exsuperat, quae partu
ipsos stupore percellit : declara huius magnalia, pro-
nostram, ipsa mediatrice, reparationem, insperatamque
liationem, et choream consono cum ipsis plausu instau-
ı : eloquere, o dilecte ac nostri gaudii consors, qui-
ı eos titulis nos vincamus, cuius gratia cum illis aga-
lenter, qua de causa gloriemur, ac superbiamus : enuncia,
fructum humana nutura [a] progerminaverit, quantas sibi
serit divitias, quam immensum sibi servet thesaurum re-
ım. Dum ista praedicas, nobiscum de nostra salute col-
: securam huius gaudii possessionem ceu communem exi-
Etenim tu solus hoc ministerium sortitus es; hac de causa,

m alias advertimus (*in not. ad* § X *Orat. Petri Argivi, Part. I,*
6), bonum fructum tunc vero quodam sensu tribui naturae posse,
onus a sua origine fructus exstiterit : secus enim effectus quidem
bonus dici posset; at quod ad naturam producentem spectat, malus
prodiisse diceretur. Quod ergo eximium fructum natura dicitur
minasse, id exigit, ut Maria a sua ipsius origine eximius fructus
ari queat.

συγχαίρεις μὲν, εἴδαμεν, ταῖς ἄνω στρατιαῖς διὰ τοῦτο· ἀλλ' ἐξε
ἡμεῖς τὴν χαρὰν ἐπιζητοῦμεν, ἣν διακονῶν ἐπεδείξω, ἣν ἐβεβο
τοῖς πράγμασι· ταύτην ἀμείωτον αἰτοῦμεν διατηρεῖσθαι, ἵ
τῆς πρὸς σὲ παῤῥησίας ἡμῶν μὴ ἀποκλείηται γνωρίσματα, ἵ
θαῤῥεῖν ἔχοντες διὰ τοῦτο, κοινὸν ἐξιλαστήν σε πρός τε τὸν
την καὶ πρὸς αὐτὴν ἡμῶν τὴν χαρὰν προβαλλείμεθα.

XXIII. Ἀλλ' ὦ κοινὸν ἀγαλλίαμα, ὦ παῤῥησία τοῦ γένου
τοιοῦτον προσιεμένη πόθον, ταῖς σαῖς εὐεργεσίαις ἀμείβου.
ταίνυν οἱ πρὸς τοσοῦτον ἀναδραμόντες ὕψος, καὶ διὰ σοῦ τὴ
ἀγαθῶν καταπλουτήσαντες ἀφθονίαν, μηδὲν ἔχοντες εἰς ἃ
προβαλέσθαι τούτων, ὅμως τοιαύτας σοι τὰς εὐφημίας διαπλέ

Χαῖρε, τῆς καταπτώσεως ἡμῶν ἡ ἐπανόρθωσις· χαῖρε,
πρὸς τὸ τῆς γνώσεως ἀνήχθημεν ὕψος· χαῖρε, ὑπερκείμενε σ
δι' οὗ τῶν οὐρανίων κατατρυφῶμεν θησαυρῶν· χαῖρε βασίλισσ

---

novimus, cum caelestibus exercitibus congaudes; sed sin
illud gaudium, quod ceu legatus indixisti, cuius fidem
confirmasti, nobis est in desiderio; ut hoc integrum nobi
vetur, deposcimus, ne nostrae in te fiduciae argumenta
cludantur; ut propterea fidenter accedentes, communem t
pitiatorem apud Dominum et apud illud ipsum gaudium no
proferre possimus.

XXIII. Tu vero, o communis omnium exsultatio, o g
humani fiducia, huiusmodi affectum gratum habens fac
beneficiis tuis vicissim cumules. Ad tantam itaque evecti
tudinem, ac bonorum copia per te locupletati, cum nihil
sto nobis sit, quo parem pro his gratiam rependamus,
nihilominus tibi laudis coronas teximus.

Ave, ruinae nostrae reparatio *a*: ave, per quam ad sa
tiae sublimitatem reducti sumus: ave, caelum caelis pr
sius, per quod caelestibus thesauris perfuimur: ave, o re

a Atqui ruinae reparatio, uti patet, in eadem ruina iacens nullo
censeri potest. Quae autem heic est ruina nostra, nisi lapsus in Ada

ἡμῖν ἡ ἀκήρατος ἠνοίγη βασιλεία· χαῖρε, τῆς ἀνθρωπίνης φύ-
ς ἡ εὐφρία· χαῖρε, τῆς τῶν ἀγαθῶν μεθέξεως ἡ ἀφθονία·
ε, ὁ θησαυρὸς ὁ ἀσύλητος· χαῖρε, ὁ πλοῦτος ὁ ἀναφαίρετος·
ε, τροφὴ ἀδαπάνητε· χαῖρε, τρυφὴ ἀνεκλάλητε· χαῖρε, βρῶσις
ωε· χαῖρε, πόμα νηφάλιον· ἡ διψωμένη ἔφεσις, ἡ ἐπιθυμητὴ μέ-
, τὸ ταμεῖον τῶν ἀγαθῶν, τὸ διαιωνίζον ἐντρύφημα, ἡ ἀτε-
ητος εὐφροσύνη, τὸ διηνεκὲς χριστιανῶν ἀγαλλίαμα, ἡ πολυπό-
ς τῶν σε ποθούντων χαρά. Ταύτας σου τὰς εὐεργεσίας ἀμειώτους
ησον συντηρηθῆναι. Δεῖξον δὴ καὶ ἐν τούτῳ τὰ τῆς ἀφθόνου
χάριτος πλεονεκτήματα· ἴσον γάρ ἐστιν, εἰς ἀντίληψιν τὸ διὰ
παραγενέσθαι ταύτας, καὶ παραγενομένας ἀκεραίας διαφυλάτ-
αι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς
ας, ἀμήν.

---

quam regnum corruptione liberum nobis apertum est: ave,
turae humanae ubertas: ave, o abundans bonorum parti-
tio: ave, thesaurus inviolatus: ave, divitiarum opulentia
ptionis nescia: ave, alimentum indeficiens: ave, delicium
arrabile: ave, cibus semper vivens: ave, potus sobrietatis
ns: ave, vehemens omnium desiderium, concupita parti-
tio, bonorum promptuarium, oblectamentum numquam elan-
is, laetitia nullum habens finem, iugis christianorum ex-
ltio, desideratissimum te desiderantium gaudium. Tua haec
eficia, fac benevole, ut nihil imminuta conserventur. In hoc
que amplissimae gratiae tuae praerogativam ostende; perinde
n est, beneficia per te nobis ad defensionem nostram con-
i, et iam collata intacta custodiri, in Christo Iesu Domino
tro, cui gloria in saecula, Amen.

DE GERMANI HOMILIIS

IN ANNUNTIATIONEM DEIPARAE

PRAEFATIO

am homiliarum *in Annuntiationem* prior Germano seniori vindicar § I, II. - An intrinseca suppetant argumenta, quibus alterutri Gerano secunda adscribi queat § III. - Extrinsecis indiciis iunioris Gerani foetus proditur § IV. - De huius homiliae pretio § V. - De codice im Augustano nunc Monachiensi, unde homilia exscripta est § VI.

Binae in Annuntiationem Deiparae feruntur homiliae Gernomine inscriptae, quarum alteram graece ac latine Comins edidit in primo Auctarii volumine [1], alteram vero latantum Hippolytus Marraccius in aureo *S. Germani Mariali.* o fides, quam alias dedi [2], a me postulat, ut de his quoque ositam tunc quaestionem evolvam, seniori ne Germano, an am iuniori adscribendae sint.

Et ad primam quod attinet, putat Franciscus Combefisius stionem solvi, dum affirmat [3], eam *stylo congruere cum iam edita sub nomine S. Germani.* Atqui quam infirma sit a styli similitudine petita, luculentissime hac eadem in re befisius ipse suadet. Et sane is iunioris Germani mavult [4]

A column. 1423.

Vid. *disquisit. critic. de Homiliis Germano inscriptis* § *XIX*, Sylhuius Part. I, pag. 273.

In *notis ad Orat. in S. Mariae Annuntiationem*, Auctar. vol. I, 1464.

Recens. *Auctor. Biblioth. Conc.* Vol. I, pag. 14.

illam esse in *Praesentationem* homiliam, quam tamen indu argumentis seniori vindicari iam vidimus [1]; et e conve postquam e *stylo*, ut inquit, *et non mediocri rerum divin scientia* decrevit, [2] *homiliam in Deiparae dormitionem ceu egregio confessore Germano plane dignum* habendam esse, deinde cum Gretsero consentit [3], *iunioris* plane foetum esse a orationem, quam rursum laudat velut *certe cultam ac rheto perornatam flosculis, seu magis theologicis illustratam gemmis disertissimi aeque ac eruditissimi christiani oratoris monume videri possit.* Cum ergo hinc quidem S. Confessoris Germani lum parum adeo perspectum Combefisius habeat, ut certa opuscula ab ipso abiudicare non dubitaverit; inde vero ir nioris Germani scriptis eas laudet dotes, quas alibi ceu r opusculorum senioris proprias promit, quo tandem iure fi sibi exiget affirmanti, habita styli ratione hunc seniori, i iuniori sermonem adiudicandum?

Unicum itaque superest argumentum, quod a Codicibus petitur. Nam licet in manuscriptis Bibliothecae Coisliniana prouti etiam Albertus Fabricius monet [5], hic sermo tribu Leontio Byzantino; addat vero Harlesius [6], in codice niano LXIII eundem asseri Chrysostomo; plures tamen alii dices, quos ab hisce ipsis enumeratos videre est [7], auct designant Germanum. Vetustiorem autem intelligendum e fidem facit codex Caesareus, in quo hic titulus orationi p figitur [8]: Τοῦ ἐν ἁγίαις πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ Ἀρχιεπισκ Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁμολογητοῦ, λόγος εἰς τὸν εὐαγγελισ *Sancti Patris nostri Germani Archiepiscopi Constantinopolitani, fessoris, sermo in Annuntiationem.* Titulus enim *Confessoris* a seniorem indicat.

---

1 *Huius Syllog.* Part. I, pag. 269.

2 *In not. ad Orat. I in Deiparae Dormitionem, Auct.* Vol. I Col.

3 *In not. ad Orat. Germani Patriarchae in Dominici corpori pulturam, Auct.* Vol. I, Col. 1523.

4 Edit. Montfaucon. Pag. 196.

5 *Bibl. Graec.* Vol. X, pag. 281 edit. Harl.

6 *Addit. ad Fabr. Bibl. Graec.* l. c.

7 *Bibl. Graec.* Vol. XI, pag. 161.

8 Vid. Lambecius Lib. V, Cod. CCXX, n. 28, Vol. V pag. 26.

De altera iam dicendum, quam Combefisius ideo etiam vindicandam dicit [1], quia *prolixa* est. At novum plane hunc criticae canonem, eumque eo magis stupeas a Combeoduci, postquam adverteris, eruditum virum illud alibi [2] fiteri, quod ex Vaticano Codice nosmetipsi confirmavibinas S. Germani, quas ipse edidit, orationes *in Dormitioiparae*, unicam plane esse in duas partes dein dissectam: a, iunioris Germani perspectas eidem fuisse homilias duas ero [4] editas, quae profecto censeri inter prolixas non . Non erat ergo orationis brevitas vel prolixitas eiusmodi qua alterutrius Germani homiliae certo internosci possent. taque dimissis, illud imprimis praemittendum, argumenta ea, et diacriticos illos characteres sive historicos sive chroos, quorum praesidio de aliis S. Germani homiliis decer- nostra disquisitione licuit, ab hac oratione plane abesse, te ita esse ancipites, ut utrique Germano convenire posa, ut nonnulla innuam, notam aliquam habes temporis, ctor [5] aperte prodit, per eum annum orationem dictam quo Festum Annunciatae Deiparae in Sabbatum sanctum at; quod ne absonum cuipiam videatur propter consuea Ecclesiae Latinae, quae in hisce adiunctis quaecumque ta in sequentem aliquam diem differt, sciendum est, penes m Ecclesiam Annuntiationis solemnitatem numquam in

---

'*aef. ad Orat. S. Germani in Praesent. Deip. Bibl. Conc.* Vol. VIII 8.

not. ad Orat. I in Dormit. Deiparae, Auct. Vol. I Col. 1465. *ius Syllog.* Part. I, pag. 274.

)p. Vol. II, pag. 112 et 437.

d. § V, ubi haec habes: Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἑνεστῶσαν ἡμέραν τὸ τῆς νηστείας ἀνύομεν τεσσαρακονθήμερον, κ. τ. λ. *Etsi os quoque praesenti hac die quadraginta dierum ieiunium ab-* *es.* Quam quidem verborum formulam ad sanctum magnae he- ae sabbatum indicandum pertinere, manifestum fit, ut reliqua , ex festalibus epistolis tum S. Athanasii tum Theophili Alexan- Conf. *Nov. Biblioth. PP. Ehi Maii* Vol. VI, Part. I, Epist. I, n. 10,), Epist. II, n. 8, pag. 38, Epist. III, n. 6, pag. 47, etc., et *Bibloth.* gdun. Vol V, pagg. 849, 854, 858.

aliam diem transferri [1], quia hanc habent ut omnium sole tatum initium et caput [2]. At annum, quo Pascha in diem mensis Martii inciderit, habemus tum 1228, quo episcop gerebat Germanus iunior, tum 696, quo senior Germanus sin nus Constantinopolitanam, at Cyzicenam Ecclesiam regere po Nulla ergo hinc nota exsurgit, quae alterutri sermonem abiud

Pari modo indicium aliquod historicum in iis elucet, qu Auctor [3] Virginis opem implorat adversus eos, qui illum *alto oppugnabant et sagittis petebant*. Vix enim alia excogitari test insectatio, quae *ab alto* in Constantinopolitanum Episco parari posset, quam quae a Principibus proficisceretur. porro perbelle in seniorem Germanum quadrarent, qui tam rum certamen tamque acerbas aerumnas pro fide catholica enda ab Isauro Leone passus est. At obstat nota temporis, q superius indicavimus; nam annus 696, cui soli consignari o posset, triginta annorum spatio praecedit impium bellum adv sus 88. Imagines excitatum. Alia vero gesta sive senioris Ge mani sive iunioris, quibus apte ea verba homiliae respondeant incomperta nobis sunt; atque adeo nihil exinde pro alterut concludere fas est.

Unum, licet levioris momenti, occurrit, quod pro seniore p tius quam pro recentiore facere videtur, quod Auctor videlic tum inchoans tum absolvens disputationem, quam adversus Iu daeos instituit, similitudine minus communi utatur [4] a causidi-

---

1 Ea de re apud Nicodemum Monachum haec leguntur (*in not. ad Prolegom. in Canon. Annuntiationis*, Ἑορτοδρ. pag. 208): Ἡ ἑορτὴ τοῦ εὐαγγελισμοῦ οὐδέποτε μετατίθεται εἰς ἄλλην ἡμέραν· ἀλλὰ εἰς ὁποίαν ἡμέραν τύχῃ, εἰς ἐκείνην καὶ ἑορτάζεται, καθὼς ἅπαντα τὰ τυπικὰ συμφώνως περὶ τούτου διορίζουσι, καὶ ὁ ἀνωτέρω Κανὼν τοῦ Νικηφόρου, καὶ οἱ λόγοι τῶν διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων: *Annuntiationis festum numquam in aliam diem transfertur; sed in quamcumque diem inciderit, in ipsa et celebratur, quemadmodum de hoc concorditer typica omnia, et superius memoratus Canon Nicephori, et doctorum tum veterum tum recentiorum verba definiunt.*

2 Nicod. Monachus ibidem: ἡ ἀρχὴ οὖσα καὶ κεφαλὴ τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν.

3 Vid. § XLIX.

4 Vid. §§ XV, XXXI.

et a contentionibus forensibus petita potius, quam alia quae ex magis tritis et usitatis. Notum enim est illud, *Navita [illegible], de tauris narrat arator* etc.; et (quod norunt omnes) [illegible]us versatus quisque fuerit, saepe inter loquendum sponte [illegible]it vel incogitans. At vero sanctum Confessorem Germanum prudentiae studiis excelluisse testatur vetus monumentum a [illegible]besio editum [1]; quod idem de iuniore, professione antea [illegible]cho, nemo tradidit.

V. Verum non adeo firmum, uti patet, est huius indicii ro[illegible], ut causam definiat; imo omnis ei vis deperit, si extrinseca [illegible]beantur argumenta. Et sane extrinseca pro seniore momenta [illegible] reipsa suppetunt. Quod enim perlectis iis, quae de vetu[illegible]ste cuiusdam codicis mss. hanc homiliam continentis scripsit [illegible]ppolytus Marraccius [2], suspicari potui, codicem forte illum iu[illegible]oris Germani aevo antiquiorem esse, id plane aliter se habere [illegible]peri, postquam didici, codicem illum Augustanum, a Marrac[illegible]laudatum, non alium ab eo esse, quem index Manuscriptorum [illegible]bliothecae Augustanae ab Antonio Reisero editus an. 1675, [illegible]at sub n. 20 secundi Plutei Graecorum Mss. Codicum [3]. Cum [illegible]in eo legantur aliae homiliae, quae iuniorem Germanum sine [illegible]a controversia auctorem habent, cuiusmodi v. gr. est sermo *[illegible]exaltationem S. Crucis et contra Bogomilos*, palam profecto est, [illegible]ostra in eodem codice eam requiri vetustatem, vi cuius homi[illegible]e Germani nomine inibi inscriptae nulli praeter seniorem tribui [illegible]eant.

Contra vero tum idem Augustanus codex, tum Anglicus alter [illegible] Harlesio [4] memoratus homiliam hanc *in Deiparae Annuntia-*

---

1 *Auctar.* Vol. I, pag. 1462.

2 *In Mariali S. Germani*, (*not. ad Orat. in Annuntiat.* pag. 204, 205) [illegible]dicem Marraccius describit velut *antiquissimum, in quo propter temporis antiquitatem atramentum quibusdam in locis ita impalluerat, verbaque sic abbreviata erant, ut difficulter legi possent, et de lectione ipsius codicis etiam peritissimi graecae linguae desperarent.*

3 Pag. 8.

4 *Addit. ad Fabric. Graec. Biblioth.* Vol. XI pag. 163. Codicem autem [illegible]rlesius hisce notis indicat: *Thomae Gale* cod. XLVI s. nr. 5880 cat. [illegible]s. Angl. Vol. II.

tionem iuniori per se plane vindicant. Nam Anglicus q continuo eam subiicit quatuor aliis, quae procul dubio a centiorem pertinent; Augustanus vero ipsi secundum locu buit inter septem, quas non abrupta serie continet Ge nomine praenotatas, et e quibus tum quae praecedit, tum sequuntur omnes itidem certissime sunt iunioris. Quae cu sint, profecto sine gravi causa suspicari nullo modo licet ad eumdem auctorem hanc quoque pertinere. Huiusmodi causa, prouti vidimus, nulla adest.

Praeterea in codicis Augustani elencho sermo iste indicatu bis, τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν κ. τ. λ., affirmatur scilicet secundu monem *eiusdem* esse Germani, ac praecedentem. Porro p dens sine controversia ad recentiorem spectat. Ergo si forte superesset dubitatio, scriptor codicis hanc penitus dis Neque vero parvifaciendum id est. Nam codice diligenter i cto, (quod pro summa humanitate sua a me rogatus pr vir praeclarissimus et tum omnigena eruditione tum grae litterarum ac rei palaeographicae peritia nobilissimus, Ge Krabingerus, Monachiensis Bibliothecae Sub-Praefectus) certo potest, haec aut ipsius Germani II aevo, aut paulo quando scilicet periculum aberat, ne alter cum altero co deretur Germano, descripta fuisse.

His testimonium accedit, quod apud Nicodemum mon prostat [1]. Ubi enim hic enumerat sermones de Annuntiata ginis mysterio, etiam hunc nostrum ita commemorat: Γε ὁ νέος Πατριάρχης ἐν τῇ τῆς Νικαίας μητροπόλει, οὗ ἡ Ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἀνάβηθι: *Germanus iunior Patriarcha in N metropoli* [2], *cuius (sermonis) initium est:* Ἐπ' ὄρους etc. Patet alios non deesse graecos codices, qui cum Augustano co tiant. Et quidem vigilanter haec Nicodemum scripsisse, ostendit, quod alium eiusdem argumenti sermonem pauk seniori Germano sic tribuerat [3]: Γερμανοῦ Πατριάρχου Κωνσ

---

1 Ἑορτοδρόμ. *Prolog. in Can. Annunt.* in not. pag. 208.

2 Alias diximus, occupata tunc a Latinis regia urbe Constantin Byzantinum Episcopum Nicaeae residere consuevisse.

3 loc. cit.

ιους τοῦ παλαιοῦ, εἰς ἡ ἀρχή· Τῆς παρούσης τιμίας καὶ βα-
:: *Senioris Germani, Constantinopoleos Patriarchae* etc.
ue vero ab hac sententia deterret accurata homiliae inspe-
quin etiam in eam optime conspirat. Fac enim legas v. gr.
m Auctoris sermonem a Combefisio editum [1] *in Dominici*
is Sepulturam; et nihil sane haesitans affirmabis, eosdem
colores, ac in hoc nostro, eamdem prorsus indolem con-
atque adeo eadem utrumque manu exaratum esse; fac ite-
egas binos *de S. Cruce* sermones a Gretsero vulgatos [2],
illis pariter ac in hoc nostro subinde invenies illiberale
lam dicendi genus, quod hominem e vulgo potius, quam epi-
m deceat. Quid, quod quaedam ita plane gemina recurrunt,
m prorsus utrobique scribentis ingenium aperte postulent?
v. gr. auctorem huius homiliae hac ratione dubitantem,
cum Iudaeis agendum sit [3]: *Quid ergo faciemus? Sinemus*
t suis ipsi latratibus disrumpantur . . . .? An vero lapillos
s in impudens eorum os iaciemus? Atqui agrestem hanc sen-
e rationem cernes et in homilia *de S. Crucis exaltatione* [4],
ic adversus Bogomilos auctor loquitur, *adeste igitur, li-*
ue (S. Crucis) in blasphema eorum ora iniiciamus. Pari modo
lam [5] Italis auctor imprecaturus, illud Psalmistae arripit [6],
i eius terram lingant; eamdem autem imprecationem, ut
sius inimici *pulverem lingant* (quae sane in deliciis scriptori
videtur) in homilia itidem, quam edimus, iisdem verbis
itam [7], reperimus.

At enim, iniquies, si iuniori Germano adiudicanda est ista
nuntiationem homilia, numquid operae pretium erat, eam
cem producere? Numquid non abest ratio, quae Efrum
ı Angelum Maium, cuius quidem exemplis excitos nos

Auct. Vol. I, a col. 1470.
Opp. Tom. II, pag. 112, 437.
Vid. § XIV.
Apud Gretserum Vol. II, pag. 115.
Ibid. pag. 121.
Ps. LXXI, 9.
Vid. § XLIX.

alias diximus [1], ad S. Germani scripta tanto studio perqui renda et edenda permovit [2]. Respondeo, ultro me fateri, iunio ris Germani scripta non eodem loco habenda esse, ac quae se nioris sunt, idque non una ex causa. Non idcirco tamen sua lu sermo utilitate suoque pretio, praesertim in rem nostram, ex rere dicendus est. Nam cum luculentissimum testimonium pra beat illi doctrinae, quae beatissimam Virginem a primo exsisten initio Deo dilectam et divina gratia exornatam profitetur [3], hu traditionis in graeca ecclesia seriem non perficit modo, sed mu illustrat et confirmat. Exinde vero novum validumque nobis a petit argumentum adversus eos e graecis recentioribus [4], in oppositam sententiam quasi orientalium ecclesiarum propu abierunt. Sed neque facile dederim, hinc prorsus abesse rati nes, quae cum ad Patriarcharum universim, tum inter eos a Germani senioris scripta conquirenda impellere Maium potuerun Undenam enim maiori haec digna pretio habentur, nisi qua patriarchales sedes veluti quaedam centra censentur, in quib omnium subiectarum ecclesiarum fidem cernere liceat? Atq potiori quodam iure id in Germano posteriori valere debu quandoquidem novimus, potestatem illam auctoritatemque, qua sibi in reliquas Orientis ecclesias byzantini praesules paulat usurparunt, temporum decursu magis semper magisque acce

---

1 *In Praefat. ad Homil. S. Sophronii*, sup. pag. 27.

2 Conf. *Praef.* Vol. X. *Spicileg. Rom.* pag. VI, *et Monitum ad Epist lam Graecorum pro decretis Conc. Chalced. ad Armenios* (Vol. II. *Nov Biblioth.* PP. pagg. 586, 587). Postremo hoc loco Vir doctissimus ea aperte illud edicit, quod et coram ex eius ore accepi, quaecumque nom de Sancta Virgine feruntur sub Germani nomine homiliae, eas posterio esse addicendas: quocirca et eam, quam in prima parte huius Sylloge edidi, in vaticano Codice prostantem, utut lucubrationum prioris Ger mani cupidissimus amator, ipse neglexit. Nil mirum, quod tot tantis que laboribus occupatus, hac de re, levis sane prae aliis suis momenti maluerit aliorum iudicio inniti, quam operosius inquirere: sic aliorum et maxime Harlesii auctoritate abreptum eum dixerim ad incusandam (ibid.) hac de causa Labbeum. Vid. quae diximus Part. I. pag. 248. not.

3 Vid. § XLIV.

4 Vid. quae diximus in *Praef. ad orationem Isidori Thessalonicensis in Deip. Nativitatem*, Part. I, a pag. 197.

vinae. Quinimo conditio iunioris Germani, quicum incassum ceciderunt Gregorii IX curae ad graecos unicae verae ecclesiae reconciliandos impensae, adhuc maius eiusdem testimonio robur addit. Nam cum utrique dissidentium parti communem eam doctrinam comperiamus, neque ulla ea de re quaestio mota sit in collationibus inter Gregorii IX legatos et graecos episcopos Germano duce coactos institutis, plane conficitur, eiusmodi doctrinam graeco ipso schismate antiquiorem esse, eoque etiam tempore pacifice utrobique obtinuisse. Denique licet non abnuerim, ea subinde in huius Germani scriptis recurrere, quae merito suam Leguinio [1] praebuerint eiusmodi opuscula *infecta* appellandi; nihilominus audivimus superius Combefisium de quodam illius sermone affirmantem, *floribus eum rhetoricis* imo et *theologicis margaritis* exornari; et ne plura hic congeram [2], notum est, multos emunctae sane naris viros, qui caeterum certa eadem opuscula non ignorabant, existimasse, tribui eidem posse tantillas etiam Germani Senioris homilias, quas profecto insulse nemo dixerit. Verum qui, inquies, ista concilientur? Haud gre id assequeris, si duo reputes. Primo enim indocta plane inepta (quod oppugnantibus veritatem usuvenit) reperies, quae latinos scripsit: hinc Alb. Fabricius [3] opusculum *de Azymis* pellare non dubitat *inficetum prorsus et inscitiae plenum*. Deinde o qui sedulo lucubrationes eius inspexerit, hominem deprendet ingenio quidem pollentem, non spernenda doctrinae sulectile instructum, et quadam etiam facundia et eloquentia n plane destitutum, at simul qui indolem hauserit a natura ticam, moresque ex humilibus natalibus minus urbanos: quo tam sit, ut non raro persensisse satis non videatur, quid dicendo gravitas decusque sibi postulent. Hinc sane illa conria, quod nempe de divinis mysteriis saepe illum reperias aviter, docte, sublimiterque disserentem; tum repente in ali-

1 Vid. nostram *disquisitionem de Germani homiliis* Part. I. p. 250
2 Praeter alios Harlesius hunc Germanum *pium* dicit et *eruditum* (*Bibth. Graec.* Vol. XI, pag. 162). Num singularem *pietatis* laudem ab llesio extorsit infensus Germani animus in Catholicam Ecclesiam?
3 *Bibl. Graec.* Vol. XI, pag. 163.

qua offendas, quae ab eodem calamo profecta esse vix credas maxime cum sermonem leporibus adspergere, argutiisque oblectare auditorum aures studet, ac praesertim si quando insectari quempiam et inter insectandum per iocos carpere aggreditur. Hoc tamen vitio eam, quam edimus, orationem minus scatere aequus bonusque lector persentiet. Eam enim partem si demas qua cum Iudaeis pugnat, quaeque et nimium prolixa merito videri potest, et insulsas quoque semel aut iterum facetias praeferet [1], opusculum habes non indignum iis laudibus, quas ab eiusdem scriptis tributa diximus.

VI. Hanc orationem, ut dixi, Hippolytus Marraccius vulgaverat ex versione Bernardini Boghil Soc. Iesu Theologi, sed latine tantum et nonnullis locis hiantem, propterea quod, ut ab eodem Marraccio superius audivimus, codex ad legendum maxime difficilis videretur: cui sane vitio graeci exemplaris ad Boghilum transmissi tribuendum puto, quod alias a genuina Auctoris sententia versio plus minusve discedat. Mihi vere felicitas contigit, ut graecum exemplar et integrum et emendatissime descriptum haberem, idque tum egregio Sacerdoti Andreae Steinhuber, Germani Ungarici in Urbe Collegii paucos ante annos alumno, tum doctissimo viro, quem superius laudavi, Georgio Krabinger, plane debeo. Et ille quidem pro summa sua in me benevolentia non modo curam inquirendi codicis Augustani, quem Marraccius indicabat, sed eo demum invento in Bibliotheca Monachiensi [2], homiliae quoque sua ipse manu exscribendae laborem ultro in se suscepit, codicisque difficultates pro solertia sua ac graecarum litterarum peritia felicissime pervicit. Hic vero pro singularissima humanitate non modo solvendis dubiis praesto fuit, sed scholiis eruditione sua dignis descriptum exemplar ea ornavit, eamque codicis descriptionem tum palaeographicam tum historicam addidit, ut plane nihil desiderandum relinqueret.

Iuverit porro nonnulla ad historiam eiusdem codicis spectantia, ab eodem praeclarissimo viro adnotata, heic subiicere: *Fuit*

---

1 Vid. § XIV.

2 Translatus fuerat simul cum aliis Monachium, et in magnificentissima regia Bibliotheca nunc N. 393 notatur.

[illegible] Iohannis Birgotis [1] *et postero tempore* Antonii Eparchi, [illegible]pi Corcyrensis, *cuius pretiosissima codicum Mss. (in primis [illegible]rum Patrum) supellectilem Reipublicae Augustanae Sena-[illegible]rocurante* Philippo Waltero, *Venetiis anno* 1544 *vel* 1545 [illegible]tis *aureis coemit; commemoratur enim ab* Hieronymo Wol-[illegible]i *primus egregium illum codicum antiquissimorum thesaurum [illegible]r descripsit in libello hodie rarissimo, cui titulus erat:* Cata-Graecorum librorum manuscriptorum Augustanae Biblio-[illegible]2; *item a* Daniele Hoeschelio, *Wolfii discipulo et eiusdem [illegible]becae praefecto, qui istos libros accuratius recensuit in* Ca-Graecorum Codicum, qui sunt in Bibliotheca Reipublicae [illegible]tanae Vindelicae [3].

[illegible]*didit Martinus Crusius, ad quem missus erat hic liber:* Διέγνων [illegible]αρτῖνος ὁ Κρούσιος ὅλον τὸ τεῦχος τόδε ἐν Τυβίγγῃ φορή[illegible]ν ὅν.

---

[1] Fol. 263 legitur nomen possessoris *Iohannis Birgotis.*
[2] *August. Vind. ex officina Michaelis Mangeri* MDLXXV.
[3] *August. Vindel. ad insigne pinus Anno* MDXCV.

ΓΕΡΜΑΝΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ.

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ.

Δέσποτα εὐλόγησον.

Ι. Ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών· ὕψωσον ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ. Ἐκ τῆς καθηρσωμένης τοῦ Ἡσαΐου γλώττης τῷ τοῦ θείου ἀνθρακος γεύματι

GERMANI

SANCTISSIMI CONSTANTINOPOLEOS NOVAE ROMAE
ARCHIEPISCOPI ET OECUMENICI PATRIARCHAE

SERMO IN ANNUNTIATIONEM

Benedic Pater.

Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion; exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Hierusalem [a]. Isaiae lingua e divini carbonis tactu ignita [b] dicendi prooe-

a Is. XL, 9. Cum graeca ss. Bibliorum exemplaria constanter hic legant, ἐπὶ ὄρος ὑψηλόν ...., patet, mendoso codice usum esse Nicodemum Hagiorita, qui (*Heortodrom.* pag. 208) initium huius homiliae refert hisce verbis: Ἐπὶ ὄρος ὑψηλοῦ .....

b Is. VI, 6-7. *Et volavit ad me unus de Seraphim, et in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari: et tetigit os meum.*

δανειστέον τὸ προοίμιον, ὥσπερ ἀπὸ γείτονος γειτων μεταλαμβ
πυρός. Ἀρχιθυροῦσι γὰρ τὰ τῆς νέας χάριτος τοῖς παλαιοῖς, καὶ
ἓν ἐξ ἀμφοτέρων ἀνάπτεται καὶ λύχνος γίνεται τοῖς ποσὶ τῶν τ
χόντων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀνεύρεσιν.

Ἀνωφορείσθω τοίνυν ὁ λόγος οὕτω πεπυρωμένος πρὸς τὸ τῆς
ρας ὕψος μετάρσιον· καὶ συνιπτάσθω Γαβριὴλ τῷ πυριμόρφῳ ἀγγ
Τοῦτον γὰρ ὁ προφητικὸς λόγος πρὸς τὰ τῆς πανυπεράγνου πα
νου εὐαγγέλια συντονώτερον κατεπείγει· τὴν δὲ εἰς Ἱερουσαλὴμ
Σιὼν ἡ προφητικὴ διόπτρα προέβλεψε, τὸ μὲν ὡς πόλιν τοῦ β

---

mium mutuandum fuit, non secus ac vicinus à vi
ignem solet. Et proxima sane veteribus illis sunt quae
ad novam gratiam, et utraque ad accendendam conspi
facem, quae lucerna fit [a] pedibus eorum, qui ad inv
veritatem properant.

Hoc itaque incensa igne ad excelsam huius diei sub
sese attollat oratio; et cum Angelo Gabriele, adinstar
rutilante [b] simul advolet. Hunc enim ad nuntium felix
supra captum purissimae [c] deferendum propheticus
hementius provocat; eam vero in Hierusalem et Sion a l
phetica dioptra prospiciebat, sive tamquam civitatem ma

a Ps. CXVIII, 105.

b Adeo non Graecis modo, sed et Syris, Coptis, Arme
tum fuit caelestibus Spiritibus quamdam veluti formam igneam
ut ad eos indicandos non raro absoluta voce *ignei* seu *flamm*
Neque admodum repugnandum, si quis hunc morem contem
ctum esse ex Psaltis verbis (Ps. CIII, 4): *Qui facis angelos tuos*
tus, et ministros tuos ignem urentem, seu ut graeci legunt πῦρ φ
seu πυρὸς φλόγα, seu πῦρ λάβρον, seu πυρίνην φλόγα, vel φλογεὸν
Conf. Ioan. Lorinum in h. l.

c Vide singulare studium exquisitissima usurpandi vocabula ad
gularem Deiparae puritatem denotandam: alias autem innuimus (in
ad § VI *Orat. Isidori Thessal.* Part. I pag. 424), vix aliam v
proferri posse, qua puritas et intensive et extensive summa signifi

ίως τοῦ μεγάλου, περὶ ἧς κυρίως δεδοξασμένα λελάληται· τὸ δ' ὅ-
τι πρὸς κατοικίαν ἑαυτοῦ τὴν ὑψηλὴν ταύτην Σιὼν ἡρετίσατο.

II. Τὸ δὲ συναγόμενον ὡς ὑπερφυές. Τῷ οὐρανοβάμονι γὰρ τούτῳ
τῷ τοῦ Θεοῦ πρωταγγέλῳ προδήλως ὁ λόγος διακελεύεται, ὡς ἀπὸ
ταπεινοῦ τινος ἥκοντι καὶ ἀγχωμάλοῦ, ἀνατρέχειν εἰς ὕψος, καὶ τὴν
φωνὴν ἰσχυρῶς ἀνυψοῦν.

Ἔστι γὰρ, ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἡ παρθένος τῶν οὐρανίων ἀψίδων
μετεωροτέρα, καὶ τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων θεοειδεστέρα· κἂν περί που
τύχῃ τῆς Γαλιλαίας, εἰς κατακυλιστὴν δὲ ἡ Γαλιλαία μεταγλωτ-
ζεται, καὶ τὴν τοῦ βίου κοιλάδα πατῇ ἀνθρωποπρεπῶς, κἂν ἐπὶ
[illegible] τῷ πενιχρῷ τοῦ τέκτονος συγκλείηται οἰκήματι.
[illegible] ᾧ δὴ καὶ τὸ μέγα μυστήριον ἐνθαλαμεύεται· καὶ ἀφ' ἑ-

---

roprie *gloriosa dicta sunt*, sive tamquam excelsam hanc
a *in suam* ipsius *habitationem Deus elegit* b.
d vero conficitur, quam sublime supra naturae fines
i enim inter Angelos Dei principi, qui per caelos gra-
d ex humili atque ima regione proficiscatur, (prophe-
io manifeste indicit, ut in altum ascendat, ac vocem
r attollat.
a Virgo, est omnino caelorum verticibus sublimior, ac
is, divina forma praestantibus, Deo longe similior c,
gulo quodam Galilaeae versetur (Galilaea autem, vi
tata, humilem locum significat), atque, ut humana
io, vitae huius vallem perambulet; etsi paupere fabri
azaret se contineat.
a quidem in re magnum praeterea latet mysterium;

a *Ps.* LXXXIII, 3.

b *Ps.* CXXXI, 13.

c Postulat contextus, ut sanctae Virginis eminentia atque expressissima cum Deo similitudo non ad divinae maternitatis honorem, sed ad praerogativas animae insitas referatur. Iis ergo anima eius splendoribus, etiam antequam ab Angelo salutaretur, enitebat, ut Angelis eminentior, sanctior, purior, pulchrior praedicanda foret.

δανειστέον τὸ προοίμιον, ὥσπερ ἀπὸ γείτονος γείτων μεταλαμβάνων πυρός. Ἀρχιθυροῦσι γὰρ τὰ τῆς νέας χάριτος τοῖς παλαιοῖς, καὶ φῶς ἓν ἐξ ἀμφοτέρων ἀνάκτηται· καὶ λύχνος γίνεται τοῖς ποσὶ τῶν τρεχόντων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀνεύρεσιν.

Ἀνωφορείσθω τοίνυν ὁ λόγος οὕτω πεπυρωμένος πρὸς τὸ τῆς ὑπερφυοῦς ὕψος μετάρσιον· καὶ συνιπτάσθω Γαβριὴλ τῷ πυριμόρφῳ ἀγγέλῳ. Τοῦτον γὰρ ὁ προφητικὸς λόγος πρὸς τὰ τῆς πανυπεράγνου παρθένου εὐαγγέλια συντονώτερον κατεπείγει· τὴν δὲ εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ Σιὼν ἡ προφητικὴ διόπτρα προέβλεψε, τὸ μὲν ὡς πόλιν τοῦ βασι-

---

mium mutuandum fuit, non secus ac vicinus a vicino petit ignem solet. Et proxima sane veteribus illis sunt quae spectant ad novam gratiam, et utraque ad accendendam conspirant unam facem, quae lucerna fit *a* pedibus eorum, qui ad inveniendam veritatem properant.

Hoc itaque incensa igne ad excelsam huius diei sublimitatem sese attollat oratio; et cum Angelo Gabriele, adinstar flammae rutilante *b* simul advolet. Hunc enim ad nuntium felix Virgini supra captum purissimae *c* deferendum propheticus sermo vehementius provocat; eam vero in Hierusalem et Sion a longe prophetica dioptra prospiciebat, sive tamquam civitatem magni Regis

a *Ps.* CXVIII, 105.

b Adeo non Graecis modo, sed et Syris, Coptis, Armenis consentaneum fuit caelestibus Spiritibus quamdam veluti formam igneam tribuere, ut ad eos indicandos non raro absoluta voce *ignei* seu *flammei* utantur. Neque admodum repugnandum, si quis hunc morem contendat deductum esse ex Psaltis verbis (Ps. CIII, 4): *Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem*, seu ut graeci legunt πῦρ φλέγον seu πυρὸς φλόγα, seu πῦρ λάβρον, seu πυρίπνοον φλόγα, vel φλογερόν πνεῦμα. Conf. Ioan. Lorinum in h. l.

c Vide singulare studium exquisitissima usurpandi vocabula ad singularem Deiparae puritatem denotandam: alias autem innuimus (ita ut ad § VI *Orat. Isidori Thessal.* Part. I pag. 424), vix aliam vocem proferri posse, qua puritas et intensive et extensive summa significetur

ως τοῦ μεγάλου, περὶ ἧς κυρίως δεδοξασμένα λελάληται· τὸ δ' ὅπρὸς κατοικίαν ἑαυτοῦ τὴν ὑψηλὴν ταύτην Σιὼν ᾑρετίσατο.

II. Τὸ δὲ συναγόμενον ὡς ὑπερφυές. Τῷ οὐρανοβάμονι γὰρ τούτῳ τοῦ Θεοῦ πρωταγγέλῳ προδήλως ὁ λόγος διακελεύεται, ὡς ἀπὸ ...ινοῦ τινος ἥκοντι καὶ ἀγχωμάλου, ἀνατρέχειν εἰς ὕψος, καὶ τὴν ...ὴν ἰσχυρῶς ἀνυψοῦν.

Ἔστι γὰρ, ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἡ παρθένος τῶν οὐρανίων ἀψίδων ...λοτέρα, καὶ τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων θεοειδεστέρα· κἂν περί που ...δίζῃ τῆς Γαλιλαίας, εἰς κατακυλιστὴν δὲ ἡ Γαλιλαία μεταγλωτ...εται, καὶ τὴν τοῦ βίου κοιλάδα πατῇ ἀνθρωποπρεπῶς, κἂν ἐπὶ ...ς Ναζαρὲτ τῷ πενιχρῷ τοῦ τέκτονος συγκλείηται οἰκήματι.

III. Ἐν ᾧ δὴ καὶ τὸ μέγα μυστήριον ἐνθαλαμεύεται· καὶ ἀφ' ἑ-

...qua [a] proprie *gloriosa dicta sunt*, sive tamquam excelsam hanc ...on, quam *in suam* ipsius *habitationem Deus elegit* [b].

II. Quod vero conficitur, quam sublime supra naturae fines ...inet! Illi enim inter Angelos Dei principi, qui per caelos gra...tur, quasi ex humili atque ima regione proficiscatur, (prophe...us) sermo manifeste indicit, ut in altum ascendat, ac vocem ...hementer attollat.

Est enim Virgo, est omnino caelorum verticibus sublimior, ac ...ae Angelis, divina forma praestantibus, Deo longe similior [c], ...si in angulo quodam Galilaeae versetur (Galilaea autem, vi ...cis spectata, humilem locum significat), atque, ut humana ...rt conditio, vitae huius vallem perambulet; etsi paupere fabri ...eto in Nazaret se contineat.

III. Qua quidem in re magnum praeterea latet mysterium;

a *Ps.* LXXXIII, 3.

b *Ps.* CXXXI, 13.

c Postulat contextus, ut sanctae Virginis eminentia atque expressis...us cum Deo similitudo non ad divinae maternitatis honorem, sed ad ...erogativas animae insitas referatur. Iis ergo anima eius splendoribus, ...am antequam ab Angelo salutaretur, enitebat, ut Angelis eminentior, ...ctior, purior, pulchrior praedicanda foret.

στίας ὁ μάρτυς, ὃ δήπου καὶ λέγεται. Ὁ γὰρ οἰκοδεσπότης καὶ τὸ τούτου τεχνούργημα, τὸ πᾶν ἐν ὀλίγῳ διαγράφει μυστήριον. Τῷ λόγῳ μὲν οὖν κυρίου ἐστερεῶσθαι τοὺς οὐρανούς, καὶ ὁ βασιλεὺς Δαυὶδ μαρτυρεῖ· ὁ δὲ λόγος ἐνούσιος καὶ ὑπερούσιος· καὶ οὐ τὸν ὅρον τοῦτον ἐστερέωσε μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν ἐντὸς τῆς πανστεγοῦς σφαίρας ἐμπεριειλημμένην σύστασίν τε καὶ σύγκρισιν. Ἥκει δὲ νῦν τὴν πεπτωκυῖαν τοῦ Δαυὶδ σκηνὴν ἀναστήσων, καὶ ἀνανεώσων ἐπιτερπέστερον. Ἐκλελοίπασιν εἰ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς

---

et, quod utique etiam in proverbio est, e domo praesto est testimonium *a*. Nam paterfamilias, et ars fabrilis, quam ipse exercet, compendiario totum oculis mysterium subiiciunt. Et sane vel ipse rex David testatur *b*, *verbo Domini caelos firmatos esse;* Verbum porro subsistens *c* intellige, et supersubstantiale, qui non modo haec caeli convexa, sed et universas, quae hoc omnia circumcingente ambitu continentur, creaturas earumque ordines firmavit. Nunc autem hic advenit ad collapsum Davidis tabernaculum rursus erigendum, ac iucundius *d* restaurandum. Defi-

a Haud eodem plane sensu, uti patet, Auctor usurpat adagium ἀφ' ἑστίας ὁ μάρτυς, ac veteres graeci dicere consueverunt, οἴκοθεν ὁ μάρτυς. Hoc enim postremum in testem quadrat, cui, tamquam suspecto, vix ulla fides haberi possit: id autem prorsus alienum est a scopo Germani. Putaverim itaque, *testem domesticum* hic appellari Davidem, e cuius progenie sancta Virgo exorta est. Testatur autem David, in fabrili arte Iosephi prostare mysterii typum, quatenus Dei Verbum exhibet omnium huius universi artificem, qui dein ad collapsum tabernaculum restaurandum manum admovet.

b *Ps.* XXXII, 6. *Verbo Domini caeli firmati sunt.*

c Ἐνούσιος, cui opponitur λόγος προφορικὸς et ἀνούσιος. Ea de re Cyrillus (Lib. V *in Iohan.* Cap. V, v. 29): Οὐκ ἔστιν ἀνυπόστατος, ὥσπερ ἀνθρώπινος λόγος, ἀλλ' ἐνούσιός τε καὶ ζῶν, ὡς ἰδίαν ἔχων ἐν Πατρὶ καὶ μετὰ Πατρὸς τὴν ὕπαρξιν: *Non caret subsistentia, ut humanum verbum, sed subsistens est ac vivens, ut qui propriam in Patre et cum Patre existentiam habet.*

d Nisi forte pro ἐπιτερπέστερον (*iucundius*), legendum sit ἐπιφανέστερον (magnificentius), prout res malle videtur.

χοντες· συνδιαλέλυται καὶ ἡ βασιλεία Δαυὶδ, καὶ ἡ τεύτου σκηνὴ πρέπτωται. Ἐγείρεται δὲ κέρας σωτηρίας σήμερον ἐν οἴκῳ Δα-, εἴτουν τοῦ ἐκ φυλῆς Δαυὶδ γενεαλογουμένου Ἰωσήφ. Κέρας σωτηρίας ἡμῶν ὁ Χριστὸς, ὃς καὶ ἠγαπημένος ὢν υἱὸς τοῦ πα-ς, υἱὸς μονοκερώτων ὠνόμασται, καὶ ὁ ἠγαπημένος, ἄδοντος τοῦ μεῦ, ὡς υἱὸς μονοκερώτων. Καὶ ἄνω γὰρ μονογενῶς ἐκ μόνου ἐξήγασε τοῦ πατρὸς, καὶ κάτω προσφάτως ὁ αὐτὸς ἐκ μόνης μη-ς ἀνατέταλκεν· ὁ αὐτὸς δὲ καὶ προσδοκία ἐθνῶν προηγόρευται. καθορμεῖ τοίνυν τὴν σκηνὴν ταύτην, οἷόν τινα βάσιν καὶ θέ-λιον ἀρρήγῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀΐδιον ὑποστήσας θεότητα· καὶ ταύτῃ καθορμήσας καὶ ἐπιστηρίξας τὸ πρόσλημμα τῇ ἀρχιτεκτονίᾳ τοῦ ὑματος. Καὶ [1] οὕτως ἀπαθανατίζει τὴν βασιλείαν· τῆς γὰρ βα-λείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.

1 Cod. particulam καὶ bis repetit.

---

mat iam principes e tribu Iuda; Davidis quoque regnum dis-tum erat, et simul tabernaculum eius corruerat. Ast hodie *simo David cornu salutis erigitur* [a]; siquidem e familia David us Iosephus ducit originem. Cornu autem nostrae salutis est ristus, qui cum et *Patris dilectus sit filius* [b], filius unicornium pellatus est, canente Psalmista [c]: *et dilectus quemadmodum filius ornium*. Nam ipse et in caelis ut unigenitus ex solo Patre us effulsit, et in terris ex sola matre ortus est in tempore, e, inquam, qui et *expectatio gentium* [d] vocatus fuit. Hoc itaque bernaculum rursus aedificat, aeternam suam ipsius deitatem undam veluti basim ac fundamentum inconcussum supponens, super hanc illud exstruens ac firmans, quod (Sancto) Spiritu erante assumpsit. Et hac quidem ratione regnum statuit sem-ternum; nam [e] *regni eius non erit finis*.

a Luc. I, 69.
b Luc. III, 22.
c Ps. XXVIII, 6.
d Gen. XLIX, 10.
e Luc. I, 33.

IV. Ταῦτα καὶ διὰ τῶν προφητῶν προλελάληται. Καὶ ὁ ἐπαγ
λάμενος ἀψευδής· Μετὰ ταῦτα γάρ, φησὶν, ἀναστρέψω, καὶ ἀ
κοδομήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ τὰ κατεσκαμ
αὐτῆς ἀνεκοδομήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐτὴν, ὅπως ἂν ἐκζητήσωσι
καταλοιπὴ τῶν ἀνθρώπων τὸν κύριον, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ'
ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτούς. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ὡς ἀκρ
ναῖος λίθος Ἰουδαίοις συνάπτει τοῖς ἔθνεσι, καὶ τοῖς μακρὰν
τοῖς ἐγγὺς ἐπαγγέλλεται εἰρήνην εὐαγγελίζεσθαι· καὶ οὐ μόνον
θρόνου Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατὰ σάρκα ἐνιδρύεται, ἀλλὰ
βασιλεύει ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη. Πότε δὲ, τὸ ἐπαγόμενον τῆς
φητείας δηλοῖ. Εἰπὼν γάρ· ὁ Θεὸς ἐβασίλευσεν ἐπὶ τὰ ἔθνη,
γαγεν· ὁ Θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. Ὅδέ ἐστιν ἡ
θένος, καθ' ἣν ἐνθρονισθεὶς διὰ τῆς ἐξ αὐτῆς σαρκώσεως, τῆς

IV. Haec et per prophetas praedicta sunt. Cum enim ist
ille polliceretur, qui fallere nescius est: *Post haec*, inquit [a],
*vertar, et reaedificabo tabernaculum David, quod decidit, et di
eius reaedificabo, et erigam illud; ut requirant caeteri hominum
minum, et omnes gentes, super quas invocatum est nomen m
super eos.* Hic porro et tamquam *lapis angularis* [b] Iudaeo
gentibus coniungit; *ac pacem se annuntiare profitetur tum iis
longe, tum iis qui prope sunt* [c]; neque solum [d] *sedet in th
David patris eius* secundum carnem; sed etiam *regnat Deus s
gentes* [e]. Quando autem (haec futura sint), declarat, quod in
vaticinio additur. Cum enim dixisset [f]: *Regnavit Deus super
tes;* protinus subdidit [g]: *Deus sedet super sedem sanctam s*
Haec autem sedes est Virgo, in qua per carnem ex ipsa ass

a Act. XV, 15, 16 ex *Amos* IX, 11, 12.
b Is. XXVIII, 16: *Eph.* II, 20: I *Petr.* II, 6.
c Is. LVII, 19.
d Ps. CXXXI, 11: *Is.* IX, 7: *Ierem.* XXXVI, 30.
e Ps. XLVI, 9.
f Ibid. sec. LXX, qui legunt ἐβασίλευσεν, *(regnavit)*, ubi Vulg
habet *regnabit.*
g Ibid.

ἐθνῶν βεβασίλευκε πανσπερμίας, ὑπήκοα ταῦτα παραστησάμενος ἑαυτῷ.

Οὕτω μὲν οὖν νομισθεὶς πατὴρ τοῦ ἐπὶ γῆς ὀφθέντος Θεοῦ, τὴν ἐνδελὴν προεσχημάτισε τῷ σφετέρῳ ἐπιτηδεύματι τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἡμῶν ἀναπλάσεως. Καὶ ἡ παρθένος δὲ, ἀξιόχρεως διάκονος εἰς τὴν ταύτης ἀνοικοδόμησιν, οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῆς χορηγοῦσα τὰς πανάγνους ὕλας καὶ τῷ ἀΰλῳ ἐπιτηδείας, ἐξ ὧν ἡ ζῶσα σοφία τοῦ Θεοῦ τὸν οἶκον ἑαυτῆς ᾠκοδόμησεν, ἐρηρεισμένον στύλοις ἑπτά· ὁσαυτάριθμα γὰρ τοῦ πνεύματος τὰ χαρίσματα· ἐκ πνεύματος δὲ ἁγίου καὶ ἡ σύμπηξις τοῦ προσλήμματος [1].

V. Ἀλλὰ πῶς ἂν ὁ ἐμὸς λόγος, χαμερπὴς ὢν καὶ διανοίας ἄγκελος χαμαιζήλου, ἐπὶ τηλικοῦτον ὕψος ἐπιτολμήσειε, ὡς θεοειδεῖ συμπτερύξασθαι πρωταγγέλῳ, καὶ πρὸς ὄρος τοῦτο φθάσαι τὸ

1 Cod. προσλήματος.

---

tam veluti in throno sedens, cum variarum gentium universitatem sibi obsequentem effecisset, super omnes regnavit.

Sic igitur ille, qui Dei in terra apparentis pater putabatur [a], eiusdem de universo nostro genere restaurando consilium arte sua fabrili in antecessum adumbravit. Virgo autem dignissima insuper huius reaedificationis cooperatrix fuit, non aliunde sed ex semetipsa plane immaculatam ac (Deo) materiae experti congruentem materiam suppeditans, e qua vivens *Dei sapientia aedificavit sibi domum, columnis septem innixam* [b]; totidem enim numero sunt charismata (Sancti) Spiritus; idem autem Spiritus et assumptae carni formam indidit.

V. Verum quomodo oratio mea, humi repens ac mentis humo defixae interpres, ad tantam sese efferre celsitudinem audeat, ut simul cum Angelorum principe, Dei speciem habente, alas explicet, et ad hunc montem, in quo Deus deambulat, non

a Luc. III, 23. *Putabatur filius Ioseph.*

b Prov. IX, 1. Quod dicitur *vivens sapientia* (σοφία ζῶσα), palam fecit, sermonem esse de Sapientia *subsistente*, videlicet de filio Dei. Hinc, ut paulo ante vidimus, *viventem* (ζῶντα) Cyrillus dicit λόγον *(Verbum)*, ut *subsistentem* fateatur.

θεοβάδιστον, ὡς πρὶν Μωσῆς ἐπὶ τὸ Σινά; Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἑνεστῶσαν ταύτην ἡμέραν τὸ τῆς νηστείας ἀνύομεν τεσσαρακονθήμερον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ἐκείνου φέρομεν κάθαρσιν· ὅτι μηδὲ κατ' ἐκεῖνον ἡμεῖς νηστευταὶ, καὶ οὐδὲν τῶν θαυμαστωσάντων ἐπὶ γῆν πλουτοῦμεν, ὅτι μὴ τὴν βραδυγλωσσίαν μόνην καὶ τὸ ἰσχνόφωνον. Ἢ πῶς ἂν ἀπρόσκοπα τὴν ἐπὶ τὴν Ναζαρὲτ βαδίσωμεν φέρουσαν, εἰ μὴ Θεὸς ἐξαποστελεῖ τὸν ἄγγελον αὐτοῦ πρὸ προσώπου τοῦ λόγου, καὶ τὴν ὁδὸν ἔμπροσθεν αὐτοῦ κατασκευάσει εὐδιάβατον; Ὑπὸ τίνων προηγῶ τῷ φωτοειδεῖ τούτῳ ἀρχαγγέλῳ ἀγόμενοι, εἰ οἶδα, ὡς κατευθυνθησόμεθα εἰς ὁδὸν εἰρήνης. Ὡραῖοι γάρ εἰσιν οἱ πόδες αὐτοῦ εὐαγγελιζομένου τῇ πανάγνῳ εἰρήνην καὶ ἀγαθά· Χρι-

---

secus ac olim Moyses in montem Sina, subito ascendat? Licet enim nos quoque quadraginta dierum ieiunium praesenti hac die absolvamus [a], non eamdem tamen, ac ille, puritatem consequuti sumus; quoniam neque ieiunium nostrum cum ieiunio illius comparandum est, neque, praeter unam linguae tarditatem exilitatemque vocis, quidquam eorum possidemus, quae illum admirabilem effecerunt. Aut quomodo inoffenso pede viam, quae ducit ad Nazaret, teremus, nisi Deus miserit Angelum suum ante faciem verbi [b], et facilem ante eum viam paraverit? Hunc porro refulgentem Archangelum cum ducem habeamus, *in viam pacis*, certe scio, *dirigemur* [c]. *Speciosi* enim *sunt eius pedes evangelizantis purissimae* (Virgini) [d] *pacem et bona* [e]; *pax* vero

a Hinc patet, homiliam habitam esse postremo ieiunii quadragesimalis die; annus autem, quo Pascha sequenti die XXVI Martii recurrebat, sub Germano II reperitur MCCXXVIII.

b Mal. III, 1: *Luc.* VII, 27: *Marc.* I, 2. Quod de incarnato Dei Verbo scriptum est, non sine aliquo abusu ad sermonem suum Auctor transferre videtur.

c Luc. I, 79.

d Vides Deiparam indicatam absoluta appellatione τῆς παναγνου, quae significat ἁγνὸν κατὰ πᾶν, ac proinde *omni ex parte puram* antonomastice compellatam.

e Rom. X, 15: *Is.* LII, 7: *Nah.* I, 15.

ὡς δέ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. Ἦκει γὰρ τὰ διεστῶτα συνάψαι, καὶ διαμαχόμενα εἰρηνεῦσαι, ἀγαθὰ, τὰ ἐκ τῆς εἰρήνης ταύτης, δι' ἧς τῷ κόσμῳ πηγάσαντα τῇ τῆς Θεομήτορος μεσιτείᾳ.

VI. Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἐκ Θεοῦ εἰρήνη σωτήριος φύσει, καὶ τῆς ἀσαλεύτου καὶ μακαρίας διαγωγῆς ἐπιστάτης καὶ ἔφορος, πάντοτε θεὴ, ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσα, πάντη πάντως ἀνεπίδεκτος θορυβοῦ διχονοίας καὶ σκινδαλμοῦ. Ἡ δὲ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις εἰρήνη, ἡ χαμαὶ ἐρχομένη ὁμόνοια, οὐ πάντοτε ἀγαθή· ἀλλ' ἔστιν ὅτε πονηρεύεται, καὶ πολεμικωτέρα πολέμου εὑρίσκεται τῶν εἰρηνευόντων συνδιατιθεμένη τῇ προαιρέσει· ὥσπερ αὖ τοὐναντίον καὶ πόλεμός τις εἰρήνης εἰρηνικώτερος, καὶ τῆς κατὰ γνώμην συνεχείας σωτηριωτέρα ἡ διέξοδος.

VII. Εἰρήνευσεν ἡ προμήτωρ μου ἐν παραδείσῳ μετὰ τοῦ ὄφεως, εἰς ὁμιλίαν συνῆλθον ἥ τε φιλάγαθος φύσις καὶ ἡ μισάνθρωπος

---

ictus est *a*. Advenit enim, ut dissita coniungat; ac pugnantia pacem componat; quae quidem bona, ex huiusmodi pace fluentia, mediatrice Dei matre, uberrime in universam terram effusa sunt.

VI. Salutaris itaque ex natura sua est pax, quae est a Deo, et perturbatae beataeque vitae conciliatrix et custos, et semper ea, sibique perpetuo constans, undique turbulentis dissidiis, aevi etiam scissioni omnino inaccessa. Quae vero inter homines pax est, atque e terrenis enascitur animorum consensio, id semper est bona; quin imo fit, ut quandoque scelesta stat, et cum illorum, qui pacem eam habent, studiis comitur, bello ipso infestior reperiatur; quemadmodum e concio plus pacis inest interdum in ipso bello, plusque salutis discordia, quam in ea, quae humana paritur voluntate, cordia.

VII. Pacem habuit prima parens mea in paradiso, cum serte, et convenerunt simul ad colloquendum hinc amans recti

a Eph. II, 14.

πραείρεσις, ὁ σατάν. Καὶ ἦν ἡ μὲν γυμνὴ τῇ ἁπλότητι· ὁ δὲ τὸν διπλοΐδα περιβεβλημένος τῆς δολιότητος, ἧς τὸ μὲν ἐκτὸς καὶ ὑπέρψιον τὸ στιλπνὸν τῆς ἰσοθείας καὶ φωτοειδὲς ὑπεφάνταζε, τὸ δ' ἔσω δὲν καὶ ὑπεκρυπτόμενον μόνον ὑπῆρχεν ἀλωπεκῆ, καὶ ὑπέπλεπτε πρὸς ἀπάτην, καὶ τῷ τὴν ἀλωπεκῆν ὑποδυομένῳ λέοντι, μασσομένῳ τε βρῶσιν, ὑπέσυρεν.

Ἐκ ταύτης τῆς ὁμιλίας καὶ τῆς ἑνώσεως συνελαμβάνετο πόσις; καὶ ἐτίκτετο ἀνομία, τοῦ θείου νόμου παρεκτρωθέντος τῇ θηλυτερυσίδει βρώσει τοῦ ξύλου· ἡ δὲ ἀνομία θάνατον ἀπεγέννησε, τὸν πικρὸν ἔχιδναν τὸν τῆς προμήτορος ἀναιρέτην.

Τίθησιν ὁ βασιλεὺς τῆς ἐρήνης ἔχθραν ἀνὰ μέσον ἀνθρώπου καὶ ὄφεως, καὶ πόλεμον ἀκαταλλακτον τῷ παντὶ αἰῶνι παρεκτεινόμενον· Αὐτός σου τηρήσει, φησὶν, κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν· εἴτουν ἐν ἀμφοτέροις ἀσπεκίζον ἔσται τὸ μάχιμον καὶ ἀπ' ἀρχῆς

---

natura, inde osor humani generis animus, satanas. Et erat ille quidem simcere agens in simplicitate sua; iste vero indutus amicta fraudulentiae erat, cuius exterior quidem species fulgorem ac qualitatis cum Deo ac splendidissima quaeque callide proponebat; quod vero interius absondebatur, ad vulpinos tantum dolos tendebat, subducebatque paulatim in deceptionem, atque pellem leonem, vulpina pelle indutum, praedae inhiantem pertrahebat.

Ex hoc colloquio atque unione *concipiebatur dolor*, ut vulnus divinae legi per exitialem ligni esum inflicto, *pariebatur peccatum* [a]; *peccatum vero generavit mortem* [b], crudelem viperam, quae primam matrem occidit.

Rex autem pacis inter hominem ac serpentem inimicitias posuit [c], bellumque implacabile in omnia saecula duraturum. Ipse inquit [d], *observabit caput tuum, tuque observabis calcaneum illius*; idest iugis inter utrumque et ab initio ad finem usque erit pu-

a *Ps.* VII, 15.
b *Iac.* I, 15.
c *Gen.* III, 15.
d *Ibid.*

ἰς τέλους· ἐπὰν [1] ὁ μὲν ἄνθρωπος τῆς πρώτης ἐκείνης ἐξαπάτης [2] ἀείμνηστον ἕξει τὸν δόλον, καὶ πειρῷτο τὴν ἧτταν ἀναμαχέσασθαι, οἱ δὲ φοβεῖσθαι τὴν ἄμυναν καὶ τὸ ἀντίποινον. Ἔσται γὰρ, ἔσται, ὅταν σὺ, ὁ νοούμενος ὄφις, τὴν τοῦ ἀνθρώπου πτέρναν τηρήσεις. Ἐφ' ἡμερῶν γὰρ τῶν ἐσχάτων δοθήσεται οἷ ἄμαχος ἐξουσία τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμίν σου, ἐχθρέ.

VIII. Τοιαῦτά μοι κατὰ τὴν Ἐδὲμ ἀρχαιότατα πτώματα· ἐκ δὲ τῆς Ναζαρὲτ πᾶν, εἴ τι ἀγαθὸν, διὰ γυναικὸς ἐκπηγάζεται. Εἰκόνης ἐπ' αὐτὴν ἐφίπταται ἄγγελος, τὰ τῆς μυστικῆς ἑνώσεως εἰσηνούμενος μήνυτρα. Τῷ γὰρ ὄφει πάλαι πεισθέντες, ἠπειθήσαμεν τῷ δημιουργῷ, καὶ προσρυέντες τῷ ἀποστάτῃ, τοῦ βασιλέως ἀπερράγημεν. Κεκατήραται ἡ Εὖα, κεχαρίτωται δὲ ἡ Μαριάμ· ἡ ῥίζα πι-

1 Vigerus, nemine diffitente, tradit, particulam ἐπὰν tantum de tempore usurpari: at palam est, alio sensu hic eam adhiberi.

2 Cod. ἐξ ἀπάτης.

---

gna; quandoquidem homo primae illius fraudis laqueum memoriae defixum semper retinebit, et cladem rependere, teque ultionis ac poenae timore terrere conabitur. Erit enim, erit, quando tu, spiritualis serpens, calcaneum hominis observabis. Nam postremis illis diebus inexpugnabilis ipsi *potestas calcandi supra serpentes ac scorpiones* [a], tuamque omnem, inimice, potentiam proterendi tribuetur.

VIII. Et hae quidem mihi in Edem (obvenerunt) antiquissimae clades; sed e Nazaret omne per mulierem, quidquid est boni, dimanat. Ad hanc advolat Angelus pacis, mysticae unionis nuntium allaturus. Nam cum serpenti olim praebuissemus aures, contumaces in Creatorem fueramus, et ad apostatam deficientes, eramus a rege divulsi. Maledicta fuit Eva, repleta autem fuit

a *Luc.* X, 19.

χρὰ, ὁ δὲ καρπὸς γλυκύτερος μέλιτος· ἡ ῥίζα τῇ γῇ κατερώφηται πρὸς φθορὰν, ὁ καρπὸς τὴν γῆν ὑπερίπταται τῇ ἐξ ἁγιότητος ἀφθαρσίᾳ· ὅπου γὰρ ἡ ἁγιωσύνη, ἐκεῖσε καὶ τὸ ἀκήρατον· ὅπου φρόνημα κοιλαινόμενον, οἷον ἐκ μετριοφροσύνης, καὶ ταπεινούμενον, ἐκεῖ ὁ ἐπουράνιος ὄμβρος κατιὼν ἐλλιμνάζεται. Ὅφεως ἐπαγγελλομένῳ τῇ προμήτορι θέωσιν, τῷ λόγῳ εὐθὺς ἐπεπήδησεν· εὐρανοβόμους ἀρχαγγέλου εὐαγγελιζομένου, Θεοῦ μητέρα γενέσθαι τὴν Μαριὰμ, αὐτὴ καθυποστέλλεται, καὶ διειλαβεῖται, καὶ τὰ εὐαγγέλια πολυπραγμονεῖ. Οὕτως τὸ εὔκηλον τῆς γυναικείας φύσεως ὑπεράνεβη. Οὕτως ἦν πάντοθεν κατεσφραγισμένη τοῦ μεγάλου βασιλέως ἡ πύλη.

IX. Κατωκάρα, φασὶ, τὰ δένδρα βιοῦν, καὶ τὰς ῥίζας ἔχειν ὡς κεφαλὰς, κακεῖθεν βδάλλοντα τὴν ὑγρότητα περὶ τοὺς καρποὺς διασωληνίζειν καὶ ἀναδύρειν μετέωρον. Οἱ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀρχηγὸς

---

gratia Maria; radix acerba, sed fructus melle dulcior *a*: radix in terra ad corruptionem sepulta est; fructus terram supervolat in sanctitatis incorruptibilitate; ubi enim sanctitas, ibi est et integritas; ubi animi sensus, quantum per modestam sui opinionem licet, se deprimit ac humiliat, illic caelestis imber delabens stagnat. Cum serpens primae parenti divinitatem polliceretur, exsiliens illa verbum arripuit; (contra) dum Archangelus per aethera gradiens Mariae denunciat, ipsam electam in Dei matrem esse, semet haec colligit, sibi sollicite cavet, et quae nunciantur, diligenter perscrutatur. Sic a muliebris generis fragilitate se longe extulit! Sic obfirmata undequaque erat magni Regis porta!

IX. Aiunt, arbores capite inverso vivere, ac radices pro capite tenere, inde autem (a sepulto capite) sugentes humorem per canaliculos trasmittere ac sursum attrahere ad fructus produ-

a Iste ergo fructus, Maria scilicet, particeps non fuit acerbitatis illius et corruptionis, quae radicem infecerat. Si enim fingas, sermonem esse de dulcedine, quae acerbitati eiusdem fructus successerit, iam nulla Evam inter ac Mariam oppositio intercederet: nam tenemus omnes, omnes Evam divinae gratiae ope a peccato mundatam fuisse, atque adeo etiam Evam hoc sensu, acerbitate exuta, dulcem fructum evasisse.

πρὸς γῆν ἐπὶ κεφαλὴν κατωρύγησαν, καὶ σκώληκες ῥιζωρύχοι τὰς ῥίζας ταύτας κατεβοσκήθησαν. Τὸ δὲ τελευταῖον καὶ ὁ καρπὸς ἀφθαρσίας ἐμπέπλησται, καὶ μεταγγίζει ταύτην κἀπὶ τὰς ῥίζας ἐνηλλαγμένως τῇ τάξει τῆς φύσεως· καὶ ἀναγεννᾷ τὸ γέννημα τοὺς γεννήτορας· ζωογονεῖ τὰ νεκρωθέντα, καὶ γλυκαίνει τὰ ἔμπικρα. Ὡς γὰρ ὑπερκειμένη καθ' ὑπεροχὴν ὑπερβολικὴν τῆς συγγενοῦς φύσεως ἐξ ἁγνείας καὶ καθαρότητος καὶ κορυφαία, οἷον ὑπεριδρυμένη καταβαίνοντα οὐρανόθεν τὸν θεῖον ὑετὸν πρώτη καθυπεδέξατο· κατέβη

---

cendos. Generis nostri auctores primi in caput humo defossi erant, ac radicum arrosores teredines hasce radices depascebantur. Verum hic tandem fructus incorruptionis munere ditatus est, et, inverso naturae ordine, hanc in radices quoque incorruptionem transfundit *a*; et quod genitum est generatores suos regenerat *b*; quae demortua erant, ad vitam parit *c*, et quae amara, dulcia efficit. Supereminentissima enim praerogativa propter innocentiam et puritatem *d* super cognatam naturam elevata et coryphaea constituta, tamquam sublimissimum locum tenens divinum e caelo depluentem imbrem prima in se excepit: *Descendit*, enim, *sicut*

a Audis Germanum proclamantem, Mariam fructum exstitisse, qui non modo corruptionem non contraxit, sed e corruptione radicem liberavit.

b Gemina habes in oratione Isidori Thessalonicensis in Nativ. Deiparae, ubi (§ IX, Part. I, pag. 220) de Anna et de Adam scribit: *Anna, mater veneranda, cum generaret, Filia sua indigebat ut regeneraretur.... neque ipsa solum...., sed et Progenitor opus habuit, ut ipsam (Mariam) veluti matrem nancisceretur.* Porro cum sermo sit de regeneratione spirituali, qua indigent quotquot in Adam perierunt, plane liquet, non posse eadem ruina interemptam eam haberi, quae regenerationis interemptorum est causa.

c Deipara ergo inter demortuos non censetur: mortui autem quinam hic intelliguntur, nisi, ut diximus, quicumque peccati originalis labe obsiti sunt?

d Puritas, quae Mariam supra universum hominum genus elevabat, cum ratione habita contextus ea est, qua a communi omnium squalore seiungebatur. Atqui communis ille squalor nihil est aliud, quam primaevum vitium ab Adam in posteros propagatum. Apertissime ergo Deipara a lapsorum hominum censu seiuncta describitur.

γὰρ, ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, ἐπὶ τὴν ὑπέραγνον ταύτην καὶ πανυπεραμώμητον Μαριὰμ, ὡς ἂν τὴν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ξηρασίαν μυστικωτέραις θεραπεύσειε ταῖς ἀρδείαις. Χρόνος μὲν ἐτρίβη μακρὸς, ἐξ ὅτου [1] ταῖς νεφέλαις ταῖς προφητικαῖς ἐντειλάμενος ἔχει, τοῦ μὴ βρέξαι ὑετὸν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα μὴ ἐπὶ μᾶλλον ἡ τοῦ ἀμπελῶνος ὑλομανήσειεν ἀκανθηφορία. Νῦν δ' ἀλλ' ἐπεὶ εὕρηται κρίνον ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, ὑπὲρ χιόνα λευκὸν, ὑπὲρ μύρον εὐῶδες, στιλπνότητα

1 Cod. ἐξότου.

---

pluvia in vellus *a*, scilicet in purissimam hanc ac supra captum ex omni parte immaculatam Mariam *b*, ut ariditati, qua omnis terra squalebat, per mysticas irrigationes praesens remedium afferret. Longum sane tempus effluxerat, ex quo secundum prophetas *c* *mandaverat nubibus ne pluerent imbrem super terram*, ne vepres videlicet ac spinae amplius in vinea succrescerent. At vero postquam in medio spinarum nunc lilium inventum est *d*, nive candidius, unguentis suaveolentius, ac virgineo indutum

a *Ps.* LXXI, 6.

b Ut puritatem Auctor designet, propter quam in Dei matrem ac salutis humanae mediatricem electa est Maria, hanc *ὑπέραγνον*, atque *ὑπεραμώμητον* appellat; quibus sane vocibus quod summum excogitari potest puritatis, exprimitur.

c *Is.* V, 6,

d Ecce tibi tristissimam illam penes Patres imaginem, qua universam Adae progeniem ceu dumetum exhibent sentibus horrens, sanctam vero Virginem unicum inter tot spinas lilium. Ratio autem oppositionis ea evincit, privilegium illud Virginis hic designari, vi cuius a reliquis omnibus secernitur, immunitatem nempe ab eo originis reatu, qui solus omnibus est communis. Neque praetereas, quam accurate ac vigilanter hoc Virginis privilegium designet Germanus. Postquam enim Mariam lilium dixit; hinc quidem illud nive quoque candidius, ad excludendam scilicet cuiusvis naevi vel levissimam suspicionem, praedicat ac suaveolentissimum, inde vero virgineo praeterea decore nitens idem celebrat, quo innuit purissimum illum candorem, cuius gratia lilii nomen Mariae competit, alium a virginitatis candore intelligendum esse:

ἐμφιεσμένον παρθενικὴν, ἡ καλλονή φημι τοῦ Ἰακὼβ, κάτεισιν ἐπ' αὐτὴν ὁ ἐπουράνιος ὄμβρος καὶ ζωοποιός. Τίς ἡ τοῦ μυστηρίου δύναμις τούτου; Τί τὸ βάθος τὸ ὑψοποιόν; Τί τὸ ὕψος τὸ ταπεινόν;

X. Ἐδέησε νομοθεσίας ποτὲ τοῖς Ἰσραηλίταις, ἐπανορθουμένης ἐν ἀπαιδευσίαν αὐτῶν, καὶ εἰς φόβον συνωθούσης τοῦ πλάσαντος καὶ σώσαντος σωτηρίαν παράδοξον. Ἐφίσταται ὁ νομοθέτης τῷ ὄρει ἀνὰ ἐμφανείᾳ ξένῃ καὶ τῶν θεωμένων καταπληκτικῇ. Σάλπιγγες ἀρ ἤχουν μέγα· γνόφος βαθὺς τὸ ὄρος περιεκκέχυτο· θύελλά τις ἀκοδρὰ φοβερὸν ἀντήχει ταῖς σάλπιγξι, καὶ πλήρη τὰ ἐκεῖσε ποιλων ἐκδειματώσεων· ἔχρηζον γὰρ τοιούτων φοβήτρων οἱ νηπιόφρονες ουδαῖοι.

Τὰ δὲ μετὰ τοῦτο οἷα; Λογογραφεῖται ὁ νόμος ἐπὶ πλακῶν ὑπαιτεσομένων τὸ τῶν ἀκροατῶν λιθοκάρδιον οὕτως ἀπόκροτον, ὡς οὐ-ποτε κοιλανθησόμενον ταῖς ἐνδελεχούσαις ῥανίσι τῆς θείας ἐπι-

---

lendore *(species*, inquam [a] *Iacob)*, caelestis in illam ac vivifi-ns imber descendit. Quaenam huic mysterio inest significatio? uaenam haec humilitas in sublime evehens? Aut qualis haec elsitudo humillima?

X. Israelitico olim populo necessaria fuit legum constitutio, ae eorum ruditati prospiceret, eosque compelleret ad timorem omini, qui ipsos plasmaverat et mira prorsus ratione servave-t. Repente ac specie numquam visa intuentibusque terrifica in onte Sina se sistit Legislator. Personabant enim omnia magnis barum clangoribus: densa montem undequaque involvebat ca-o: tubarum clangori respondebat ex adverso turbo horrendum idens, et quaecumque circumstabant, multiplicis plena erant roris. Eiusmodi scilicet terriculamentis Iudaei animis puera-ntes indigebant.

Quid porro post haec sequitur? Lex tabulis insculpitur, quae mpe tacite innuerent cor subditorum lapideum, durumque leo, ut neque perpetuo manantibus divinae providentiae guttis

a *Ps.* XLVI, 5.

σκοπῆς, μήδε [1] λιπανθησόμενον ἐξ αὐτῶν· ἅμα γὰρ ἠλέηνται, καὶ ἡ χάρις ἐξέῤῥευσε τῆς ἀντιτυπίας ἀποπτυσάσης τὸν τοῦ ἐλέους ὄμβρον. Ἤδη γὰρ τοῦ διδασκάλου [2] κατιόντος, καὶ τὰς πινακίδας ἐκ χειρῶν φέροντος, αἷς τὰ τοῦ νόμου στοιχεῖα ἐγκεχάρακται, καὶ μέλλοντος ἐγχειρίζειν ταύτας τοῖς νηπιόφροσιν, ἐκεῖνοι φαγόντες καὶ πιόντες ἀνέστησαν παίζειν κατορχούμενοι καὶ διδασκάλου καὶ μαθημάτων. Ἐφ' οἷς ὁ μυσταγωγὸς, περιπαθές τι βαρυθυμήσας, τὰς μὲν πινακίδας ἔβαλε κατὰ γῆς, καὶ συνέτριψε, μεθύοντας διδάσκειν ἀπαγορεύσας· τοῖς γε μὴν φιλοπαίγμοσι μαθηταῖς τὴν παιδείαν ἐπάγει προσήκουσαν· ῥάβδου μὲν οὐδὲν ὡς [3] τὸ παράπαν τινὸς δεη-

1 Cod. μὴ δὲ.

2 Cod. διδασκαλίου, quae vox sane graeca est, sed ad rem non pertinet.

3 De mendo, quod hoc loco occurrit in codice, placet ea subiicere quae vir clarissimus Georgius Krabinger in exemplari ad me transmisso adnotavit. « Codex (inquit) in clausula lineae habet ὡς et initio sequentis male τος pro τως. Scribi potius debebat ὡς et supra lineam οὕτως, ita ut vera lectio sit ὡς, et οὕτως tamquam glossa voculae ὡς compareat; nam οὐδὲν ὡς pro οὐδὲν οὕτως (ut apud Thucydidem et Platonem οὐδὲ ὡς, μηδὲ ὡς, καὶ ὡς) poni solet. Vid. *Astius* ad Platonis Protagoram p. 148. t. Plat. Opp. Tom. X. »

---

ullatenus excavatum, neque vel paululum foecundatum ex ipsi unquam fuerit. Et sane statim ac misericorditer cum illis actum est, miserationis imbrem repellente duritie, gratia incassum decidit. Cum enim Moyses praeceptor e monte, ubi edoctus fuerat, iam descenderet, tabellasque in manibus ferret, quibus elementa legis insculpta fuerant, atque has hominibus illis pueriles mentem gerentibus in manus traditurus esset; isti, *cum iam manducassent et bibissent, surrexerunt ludere* [a], praeceptorem ac praecepta ridentes. Quapropter divinorum interpres gravissimo dolore simul et indignatione percitus, tabellas quidem in terram proiecit, easque contrivit, ebriis se praestare abnuens praeceptorem; discipulis autem ludendi studiosis congruam sane adhibet disciplinam, non quidem virgam aliquam ullatenus quaerens;

a *Exod.* XXXII, 6.

θύς· τί γὰρ ταῦτα πρὸς τὴν λιθοκαρδίαν ἐκείνων καὶ τὸ ἀνένδοτον; Ἀλλ' ἐπεὶ λίθος σιδήρῳ συντρίβεται, οὕτω μεθοδεύει τὴν παίδευσιν, καὶ ἦσαν αἱ παραξιφίδες ὁ σίδηρος.

XI. Τὰ μὲν παλαιὰ τοιαῦτα, φοβερὰ μὲν καὶ ἀπότομα, ἥνυον δὲ τῶν ἐλπιζομένων οὐδὲν διὰ τὴν ἀναλγησίαν τοῦ σκληροτραχήλου λαοῦ καὶ τὸ τῆς καρδίας ἐκείνων ἀπόκρυτον.

Δευτέρα κατάβασις σήμερον πολὺ τῆς προτέρας παραδοξοτέρα. Εἰρηνικὴ γὰρ καὶ ἀθόρυβος, ὡς καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν λειτουργοὺς καὶ παραστάτας τοῦ θρόνου τὸν κατερχόμενον Θεὸν διαλαθεῖν, μήτιγε ἀνθρώπους μόνον· καὶ ἵνα τὸ τῆς γραφῆς ἐρῶ, ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον ἔτεισιν ἀψοφητὶ, καὶ ἀνεπαισθήτως καὶ αὐτοῖς τοῖς πλησίον κατὰ συγγένειαν Ἰσραηλίταις· Ἡμεῖς γὰρ, φησὶν, οἴδαμεν, ὅτι Μωσεῖ

---

quid enim haec cum lapideo ac durissimo eorum corde profuisent? Sed quoniam lapis ferro contunditur, sic ista demum audiendi methodo utitur, ac ferri locum tenuerunt pugiones *a*.

XI. Porro antiqua ista, utut plena terrore ac severitate, proter vecordiam tamen illius populi cervicis durissimae, et proter duritiem cordis illorum nihil eorum, quae sperari possent, obtinebant.

At posterior, quae hodie celebratur, descensio priori illa multo ut admirabilior. Pacifica enim, et tumultus expers adeo fuit, descendisse Deum nedum homines solum, sed et Angelos fuerit qui circa ipsum ministerium obeunt, ac throno eius adstunt; et ut Scripturarum effatum usurpem *b*, *descendit sicut pluvia in vellus* sine strepitu et clam iis quoque Israelitis, qui viciores ipsi secundum cognationem erant. *Nos scimus*, inquit *c*,

a *Exod.* XXXII, 26, 27: *Congregatique sunt ad eum (Moysen) omnes filii Levi: quibus ait: Haec dicit Dominus Deus Israel; ponat vir gladium super femur suum: ite et redite de porta usque ad portam per medium castrorum, et occidat unusquisque fratrem et amicum et proximum suum.*

b *Ps.* LXXI, 6.

c *Ioan.* IX, 29.

λελάληκεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν, πόθεν ἐστί. Πολλάκις γὰρ σκληρότης καρδίας ἠσαλύνθη λόγοις ἡμέροις, καὶ σχολαιοτέρα βάδισις καὶ ἀτάραχος τὸν ἀτίθασσον θῆρα ἐζώγρησεν.

XII. Ἔχω μὲν οὖν καὶ ἑτέρως μεθοδεῦσαι τὸν λόγον, καὶ τὰ κατὰ τὸν πόκον ὑφηλολογῆσαι διεξοδικώτερον. Οἶδα γὰρ τοὺς τοῦ γένους προπάτορας, δερματίνους χιτῶνας ἠμφιεσμένους, καὶ ξηροὺς καὶ ἀλίβαντας διὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς νεκρώσεως, τῆς εὐυδρίας ἐξριζομένους τοῦ παραδείσου. Ἐκείνων θυγάτηρ, ὡς ἄνθρωπος, ἡ παρθένος, πλὴν ὅτι λεπτὰ γνωρίσματα περιφέρει τῆς ἐκείνων ζωῆς, θνητὸν μὲν περικειμένη τὸ σῶμα, καὶ φθαρτῷ συναναστρεφομένη, τὰ δ' ἄλλα λίαν ὑπέρτερα καὶ θειότερα. Τοὺς γὰρ ἀῤῥαβῶνας τῆς ἀφθαρσίας προεμνηστεύετο, καὶ ἀνθρώποις συνδιαιτωμένη πρὸς ἀγγελικὴν ἀΰλίαν ἀνέβαινε, καὶ κλίμαξ οὐρανομήκης ἐπεγινώσκετο, ἧς

---

quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus, unde sit. Videlicet contumacia cordium saepe mansuetis verbis mollitur, et lentior tranquillusque incessus vel indomitas feras saepe vivas coepit.

XII. Enimvero et alia mihi se offert ratio disserendi, et ea piosiori enarratione ea, quae ad vellus hoc spectant, celebrandi. Et sane compertum nobis est, primos generis nostri parentes, tunicis indutos pelliceis, ac propter mortis sententiam terrore prostratos ac veluti exanimes, a paradisi deliciis expulsos fuisse. Virgo autem, eorum filia utpote homo, si quasdam levioris momenti excipias proprietates cum eorum vita communes, quod nempe mortalem hanc carnis sarcinam gereret, et corruptibili cum corpore viveret [a], quoad reliqua longe illis sublimior erat ac divinior. Incorruptibilitatis enim arrhas sibi comparabat, et inter homines vivens ad materiae expertem conditionem angelicam

a Numquid non se clare prodit hoc etiam loco doctrina Veterum graecorum de conditione Mariae, communis lapsis hominibus probri expertis? Sane nisi filiam fatearis illius reatus exsortem, qui primos parentes e felici statu in abyssum miserrimum deturbavit, inanis est oppositio, quam filiam inter ac parentes Auctor instituit.

ἡ σφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανὸν, τὰ ἐκεῖσε κάλλη διανοουμένη καὶ θεωμένη, εἰ καὶ κατὰ γῆν τὴν βάσιν ἤρειδε, καὶ ἐστέριζε τῷ τῆς οὐσίας κατωβριθεῖ. Ἐπὶ ταύτην ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ· ἀνέβαινον τῇ κατὰ φύσιν τῆς αὐλίας ὑπεροχῇ· κατέβαινον ὑπὸ τῆς παρθενικῆς ἡττώμενοι καθαρότητος· καὶ ὁ κύριος ἐπεστήριχτο ἐπ' αὐτήν.

Βαβαὶ τῶν χαρίτων. Βαβαὶ τοῦ τῆς παρθένου ἀξιώματος. Πάντα ὑστερα τῆς δόξης αὐτῆς· πάντα μειονεκτούμενα, κἂν τὰ φρικωδέστατα ἐξαπτέρυγα διενθυμηθῇς· ἡ γὰρ λαβὶς, ὁ τύπος αὐτῆς, εὐλαβῶς τοῖς ἐξαπτερύγοις τούτοις κατέχεται· κἂν τὰ πολυόμματα Χερουβὶμ ἐρεῖς, ἃ καὶ εἰς θρόνους ὁ θεῖος θεαματίζεται Ἰεζεκιήλ,

---

assurgebat, ac cernebatur ceu scala quaedam celsissima, cuius summitas ad coelos usque pertingeret [a], quae illic portenta sunt, considerans atque contemplans, (quamquam basim firmaret in terra) nec terrenae substantiae pondere ad haec infirma deprimebatur. Iuxta ipsam ascendebant et descendebant Dei angeli; ascendebant nimirum praestantia quadam conditionis omni materia ex natura sua carentis; descendebant autem virginea illius puritate victi; eidem vero Dominus ipse innitebatur.

Oh quantum gratiarum cumulum! Oh quantam Virginis dignitatem! Omnia gloriae eiusdem cedunt; omnia sunt inferiora, si si animo cogites tremendissimos illos (Seraphim) sex alas habentes [b]; reverenter enim hi forcipem, quae erat illius typus [c], prehendunt; aut etiam si in medium proferas plenos oculis

a Gen. XXVIII, 12, 13: *Viditque (Iacob) in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens caelum; angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam, et Dominum innixum scalae.* Indice porro, quomodo hinc Auctor occasionem arripiat, puritatem Virginis prae Angelorum puritate celebrandi: quod quidem encomium abesset, si olim Virgo peccati deformitate foedata fuisset.

b Is. VI, 2: *Seraphim stabant super illud: sex alae uni, et sex alae alteri.*

c Consuetum scilicet SS. Patribus fuit, ut forcipem, qua Seraphim carbonem sumpsit de altari, habeant uti sanctae Virginis typum.

ἐφ᾽ ὧν πτερυσσόμενον εἰσάγει τὸν ὕψιστον, καὶ ἐπὶ τροχῶν ἐφιπτάμενον· ἐκινεῖτο μὲν γὰρ ἀπ᾽ αἰῶνος, τῇ ἐμφύτῳ χρηστότητι, ἐπὶ τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ τὴν πρὸς ἀνθρώπους φανέρωσιν· οὔπω δὲ προσήκων ἐνειστήκει καιρὸς, ὃν ἡ ὑπεράπειρος τῶν κριμάτων αὐτοῦ ἐπεγίνωσκεν ἄβυσσος. Ὁ μέντοι πατριαρχικὸς νοῦς ἐκεῖνο καὶ τὸν Θεὸν ὁρῶν, ἐστηριγμένον ἐπὶ τὴν παρθένον ὁρᾷ. Ὅτε γὰρ εὕρηται τῆς ἀστέκτου θεότητος δοχεῖον ἐπάξιον, τότε καὶ ἡ ἀρχαία βουλὴ καὶ ἀληθινὴ τὸ πέρας εἴληφε, καὶ εἰς πρᾶξιν ἐκβέβηκε· καὶ ἐπιστηρίζεται βρεφοπρεπῶς ὁ τοῦ πατρὸς ἀπερίγραπτος λόγος τῇ κε-

---

Cherubim [a], quos divinus Ezechiel repraesentat ceu thronos, supra quos exhibet Altissimum alas agitantem, et supra rotas volitantem [b], siquidem a saeculo insita sibi bonitate ad incarnationis mysterium complendum, et ad manifestandum se hominibus ferebatur; at nondum opportunum tempus advenerat, quod imperscrutabilis iudiciorum eius abyssus noverat. Illud sane (mysterium), ac Deum in spiritu patriarcha (Iacob) videns, Virgini innixum Deum conspicit [c]. Quando enim dignum incomprehensibilis Deitatis inventum est domicilium [d], tunc *consilium antiquum ac verum* [e] finem attigit, atque in opus deductum; et puro Virginis sinu, prout infantes solent, incomprehensibile fertur Patris Verbum, adamiticae massae ex sancta hac et superim-

a Ezech. X, 12: *Et omne corpus ..., et colla, et manus, et pennae ... plena erant oculis.*

b Ezech. X, 28, 29.

c Gen. XXVIII, 13.

d Nondum scilicet inventum fuerat dignum tremendae Deitatis domicilium, quia quotquot exorti fuerant ex Adam filii, ad unum omnes paterna labe turpes erant ac Deo invisi. Dignum propterea Dei domicilium Maria fuit, quia ab illa labe immunis servata est. Vide quae gemina habet Isidorus Thessalonic. *homil. in Deip. Nativ.* § *VI*, *Part. I*, *pag.* 213-214.

e Is. XXV, 1 *secundum* LXX; nam Vulgatus habet, *cogitationes fideles, antiquas*,

θεμᾶ τῆς παρθένου νηδύι [1], καθ' ὑπόστασιν ἑνωθεὶς τῷ ἀδαμιαίῳ φυράματι ἐκ γῆς ταύτης ὑποστάντι τῆς ἁγίας καὶ ὑπεραμώμου.

XIII. Πάντα μὲν οὖν τὰ κατ' αὐτὴν θεσπρεπῆ καὶ τοῦ μεγάλου μυστηρίου ἐπάξια· ἤδη γὰρ καὶ πάλιν ὁ λόγος ἀντέχεται τοῦ προτέρου νοήματος· καὶ ὅμως τὸ κατὰ φύσιν εἶναι θυγάτηρ τῆς Εὔας οὐκ ἀπηρνεῖτο· οὐδὲ τοὺς δερματίνους ὁλοτελῶς ἀπεσείετο χιτῶνας· παχύτης γὰρ ἐμαρτύρει τὸ συγγενές· παχύτης μὲν δερμάτων οὐκ ἦν ἐν αὐτῇ, εἴτουν τύρβαι βιωτικαὶ καὶ ἄκαιροι μέριμναι τῷ θνητῷ τούτῳ ζῴῳ συνεζευγμέναι. Ἀπὸ γὰρ τριετίας τῷ Θεῷ ἀνετέθη· ἀπὸ τρι-

1 Cod. νηδείει.

---

maculata terra desumptae atque efformatae secundum hypostasin coniunctus.

XIII. Omnia itaque, quae ad eam attinent, divinae maiestati congrua, omnia magno digna mysterio *a*; verumtamen (iam enim priorem sententiam resumit oratio) nec Evae se secundum naturam filiam esse diffitebatur, neque omnino tunicas illas pelliceas respuebat. Limus *b* enim, quo constabat, eamdem illi cum aliis naturam inesse, fidem faciebat; neque tamen pellium crassities in ipsa locum habebat, huius nempe vitae tumultus, et importunae curae, quae mortalem hanc vitam comitari solent. A tertio enim aetatis suae anno Deo consecrata est; a tertio

a Quisnam, quaeso, sciscitanti de ratione conceptionis, quae et Dei genitrici congrua et digna tanto mysterio haberi queat, quis, inquam, respondendo affirmare audeat, eiusmodi conceptionem eam esse, quae filios irae mundo profert? Ergo si quaecumque ad Virginem spectant, et divinae maiestati congrua fuerunt, ac digna incarnationis dominicae mysterio, sane et conceptio Virginis ea fuerit oportet, quae cum reatu filiorum irae nihil communę habuerit.

b Graece habes ὑποχίκους, vocem scilicet lexicographis incompertam, e mendi plane suspectam. Haud tamen obscure contextus vocem postulat midpiam significantem, e quo evincatur Virginis natura cum aliis hominibus communis. Et eiusmodi sane est *terrena substantia*, in quem ensum pertrahi utcumque possent nonnullae voces graecae, quae aliquo nodo ad formam vocis ὑποχίκους accedunt. At viderint ea de re sapientiores.

τίας ἄγγελος τραπεζοκόμος τὰ τῆς τροφῆς διακόνει· ἀπὸ τρισετίας ἐπελάθετο τῆς λαώδους ὀχλήσεως καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρικοῦ.

Σημεῖον δέ· ἡ γὰρ πυρίνδυτος βάτος, τύπος οὖσα ταύτης σαρκὸς καὶ ἄνυδρος, τὸν προβατέα Μωυσῆν οὐκ ἐδέχετο πλησιάζοντα ἐπιβαλόμενον· διὰ τὰ ἐπὶ τῶν ποδῶν ἀσκητὰ δέρματα, οἷς τὰς συμφύτους τῶν πελμάτων ἐπιδερμίδας ἐφύλαττεν, ἵνα μὴ ταῖς ἀμέσοις ἐπιβολαῖς τῇ τραχύτητι τῆς γῆς κατατρίβοιντο. Χρῆναι γάρ φησι τὸν τὰς ὁδοὺς κυρίου περεύεσθαι ἀπαρχόμενον, ἀθέτους τοὺς νοσσοῦντας πόδας διαφυλάττειν ἐκ τῆς ἐμπαθοῦς προσπαθείας τῶν κάτω καὶ ἀπροσκολλήτως ἔχειν τοῖς βιωτικοῖς τυρβασμοῖς.

Τοιαύτη τις ἦν ἡ πάναγνος τῆς παναχράντου Μαρίας ψυχή· μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ ταῦτα. Ἁγιωτέρα γὰρ τῶν ἁγίων, καὶ τῶν φιλοθέων φιλοθεωτέρα. Διὸ καὶ, ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, ὁ μονογενὴς ἐπ

---

aetatis anno angelus mensam ipsi instruens, victum suppeditabat. A tertio aetatis anno non a popularibus modo turbis, sed ab ipsa quoque paterna domo abstinebat.

Quod quidem ita faciendum esse, praesignificatum iam fuer[at]. Nam rubus ille [a] flamma undique correptus, qui subobscura [et] levis erat Virginis figura, haud tulit, ut pastor Moyses prop[ius] progressus accederet; quia nimirum pedes aliis circumvestiv[os] pellibus, quibus naturali plantarum pelli prospiceret, ne [se] nudus pes incedens a terrae asperitate doleret. Haud aliter [enim] vero opus esse dixerim, ut quisquis vias Domini terere aggr[e]ditur, a terrenarum rerum affectu spiritales pedes expedi[tos] servet, neque huius vitae sollicitudinibus implicari se sinat.

Talis nimirum fuit anima innocentissima undequaque imm[a]culatae Mariae; quin imo et super haec omnia longe sese extul[it]. Sanctior enim quibusvis Sanctis, et prae omnibus Deo char[a]

a Licet prodigium rubi, flammis correpti neque tamen combusti, a Patribus habeatur uti figura miraculi, quo Virgini Dei genitrici sua servata est integritas, unde illud in sacris officiis: *Rubum, quem viderat Moyses incombustum, conservatam agnovimus tuam laudabilem virginitatem*; auctor tamen, uti ex sequentibus patet, ad summam illam potius puritatem spectat, quae Verbum Dei ad se attraxit.

ν καταβέβηκε λόγος, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν, ὑγμηρὰν καὶ γῆινην φύσιν ἡμῶν ἱλαρῶς ἐπάρδων, καὶ πρὸς φερίαν ἡμέραν διανιστῶν. Αὐαλέα γὰρ γέγονε καὶ τέφρας αὐτερα, ἐξ ὅτου [1], ὡς ἀστραπὴ πρηστηριώδης, ὁ σατανὰς πεσὼν ὐρανοῦ, καιρίως ταύτην βαλὼν, κατηθάλωσε, καὶ ἄνικμον κατο καὶ πρὸς καρποφορίαν θείων ἔργων ἀδέξιον. Ἀνατελεῖ, , ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης, ἕως ταναιρεθῇ ἡ σελήνη. Ἐπεξερχέσθω γὰρ ὁ λόγος καὶ τοῖς ἐξῆς αλμοῦ, καὶ καθ' ὁδὸν προερχέσθω ἐπὶ τὴν τῶν κρυπτομένων ειαν. Ἤδη γὰρ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀνατέλλειν ἀπαρ-ου, τὰ ἐν τῷ σκιώδει τοῦ γράμματος συγκρυπτόμενα εἰς φῶς ᾳθωσαν.

Cod. ἐξότου.

---

ssima ipsa Deo exstitit. Ac propterea unigenitus in ipsam ndit Verbum, *sicut pluvia in vellus*, *et sicut stillicidium us super terram* [a], squalentem, terrenamque naturam no-i copiose irrigavit, atque ad suaves fructus ubertim ferendos ivit. Squalida enim, et cineribus ipsis siccior evaserat, ex atanas, ceu fulgur comburens, e caelo lapsus, cum letha-ipsam sauciasset, omnem ei virorem abstulit, aridamque divinorum operum producendos fructus ineptam reddidit. er, inquit [b], *in diebus eius iustitia et abundantia pacis, donec tur luna*. Par enim fuerit, ut et quae reliqua sunt huius á, oratio persequatur, rectaque via ad eorum, quae in eo it, explanationem progrediatur. Cum enim illucescere sol ae iam incipiat, consonum fuerit, ut quae occultantur um-itterae, in lucem apertam educantur.

[a] LXXI, 6. Etiam Complutensis editio, et Aldina cum ea, habent ἡ στάζουσα pro σταγόνες στάζουσαι, quod non modo in reliquis editionibus, sed et in textu hebraico ac vulgata legimus.
[b] LXXI, 7.

XIV. Ἀλλ' ὦ, τίνες οἱ κατόπιν ἡμῶν ἀρτίως βαθὺν θροῦν μέγαν, καὶ τάραχον ἀνεγείροντες, καὶ κατὰ τῶν χοντες τοὺς κυνόδοντας [1]; Ἰουδαῖοι πάντως εἰσὶ, τὸ φῦλον καὶ κραυγάσον· ὧν καρποφόρημα κραυγὴ ἀντὶ στα ναι καθ' Ἡσαΐαν.

Τί οὖν ποιήσομεν; Εἰάσομεν ταῖς ὑλακαῖς διαῤῥήγνυσθαι ἐπιστροφὴν τῶν πεφλυαρημένων αὐτοῖς ποιούμενοι; Ἢ ἐπὶ ὀλίγ' ἄττα [2] λιθίδια τοῦ ἀναιδοῦς αὐτῶν κατακοντίσομεν Δοκεῖ μοι τὸ δεύτερον ἰσχυρότερον. Κἂν γὰρ ἐπιδράμωσι μένοις τοῖς λίθοις ἐπιχανόντες τούτοις, ὡς σύνηθες· ἀλλ διαμασήσασθαι ἂν δυνήθειεν, τὸ στερρὸν ἀπὸ τῆς ἀλ χοῦντας. Ἀλήθεια δὲ ὁ Χριστὸς, ὁ τοὺς τῶν ἁμαρτωλῶ ὀδόντας, ἵνα μὴ τὸν τῆς πίστεως ἄρτον ἀδίκως διαλυμ

1 Cod. κυνίδοντας.
2 Cod. ὀλιγάττα.
3 Cod. διαλυμαίνονται.

XIV. Verum ob, quinam sunt, qui nobis a tergo nu latrant, magnumque strepitum ac tumultum excitant, dentibus in sermonem (nostrum) frendent? Prorsus Iu turbulentum, clamosumque genus; quorum fructificatio Isaia loquar *a*, pro uva clamor.

Quid ergo faciemus? Sinemusne, ut suis ipsi latratibu pantur, nihil adversus ea, quae garriunt, vicissim rep An vero parvos aliquos lapillos in impudens eorum mus? Efficacius postremum hoc mihi videtur argument enim in coniectos hos lapides hiante ore, ut solent, o haud tamen et mandere eos facile poterunt, utpote dita te, quae est a veritate, gaudeant. *Veritas* autem *est j stus b*, qui *dentes peccatorum conterit c*, ne forte pan impie discerpant.

a Is. V, 4, 7.
b I *Ioan.* V, 6.
c Ps. III, 8.

ὰ τί κράζεις ὄπισθέν μου, ἀναιδὲς ἀνθρώπιον καὶ φι-
Ἰουδαῖε; Εἰ ἔχεις ἀποκρίσεως λόγον, εἰπέ. Εἰς Σολο-
ν, ἀποτείνονται ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ λόγον τοῦτον
ῆς καρδίας ἐρεύγεται ὁ Δαυὶδ τῷ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ
διαδόχῳ τῆς βασιλείας, ἀλλ' οὐχ, ὡς σὺ λέγεις ὁ χρι-
τοῦ Χριστοῦ τὸν λόγον ποιεῖται. Ἔα, ματαιολόγε
ατ' εὐθυωρίαν προτρέχειν τὸν λόγον, καὶ μὴ ἀντιπε-
αυτόν. Οὐ γάρ ἐστιν ἄρτι δικαιακῆς ἀντιστασίας καὶ-
λμῳδικῆς ἀντιφωνίας χορός. Ἦκει γὰρ οὐρανόθεν ὁ
ἐπὶ τὴν γῆν, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα
ιον. Ὅμως, ἵνα μὴ δόξωμεν δι' ἀπορίαν ἀντιλογίας τὸ
ροφασίζεσθαι σύντονον, ὡς οἷόν τε συνεπτυγμένως,
ομεν ἄνοιαν.

αλμὸς οὗτος τρία ταῦτα τὰ μέγιστα εἰσηγεῖται περὶ

XV. Porro, quid post me clamas, Iudaee, effrons ac conten-
homuncio? Si quid habes, quod regeras, dicito. *Ad Salo-
m*, inquit, *haec dicta referuntur, et hoc verbum bonum e
o eructat David a successori regni eius, qui ex utero ipsius egres-
est b; non autem, prouti tu Christianus contendis, sermonem de
risto instituit.* Sine, quaeso, o inepte nugarum venditor, re-
suum tramitem prosequatur oratio, neve eam ad te ipsum
ris divertere. Neque enim nunc tempus est contentionis fo-
is, sed hymnos alternis choris canendi. Dominus enim meus
elo *venit* in terram, *non ut iudicet mundum, sed ut mundum sal-
fiat* c. Verumtamen ne properandi cursum sollicitos nos ideo
ere videamur, quod nobis non suppetant quae contra repo-
us, summatim, quoad licuerit, rem perstringentes, insci-
tuam convincemus.

XVI. Iste psalmus d de eo, quem celebrandum sumit, Paci-

a *Ps.* XLIV, 1.
b II *Reg.* VII, 12.
c *Iohan.* XII, 47.
d Scilicet Psalmus LXXI.

τοῦ ἐν αὐτῷ διειλημμένου εἰρηνικοῦ, τοῦτο γὰρ ὁ Σαλομών· καὶ ἐ
ταῦτα· ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ προφητευομένου, καὶ αὐτὴ
ρηναία καὶ ἀθόρυβος. Καταβήσεται γὰρ, φησὶν, ὡς ὑετὸς ἐπὶ
κον, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἡ στάζουσα [1] ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ τοῦτο
πρῶτον· δεύτερον δὲ ἡ πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καὶ τὰ πέρ
ταύτης κατακυρίευσις, καὶ κράτος τὸ παντεξούσιον. Ἐπάγει γάρ·
κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν
περάτων τῆς οἰκουμένης, ὅπερ ἐστὶν, ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσ
καὶ τῶν κύκλωθεν. Τρίτον, ὅτι ἄναρχός ἐστιν ἡ τούτου ὕπαρξ

1 Cod. στάζουσι.

---

fico [a] (id enim significat *Salomon*), tria haec, eaque potissim
proponit; sunt vero ista: praenuntiati illius e caelo descensi
et haec pacifica sane et sine strepitu: *Descendet*, inquit [b], *si*
pluvia in vellus, et sicut stillicidium stillans super terram. Et h
quidem primum est; alterum vero, dominatio ac potestas p
nissima in universam terram ac postremos eius terminos. Su
enim [c]: *Et dominabitur a mari usque ad mare, et a fluminib*
usque ad terminos orbis terrarum, scilicet ab oriente usque
occidentem ac per circuitum. Tertium est, quod nullam i

a Notissimum est *Salomon* (שְׁלֹמֹה) reddi *pacificum*; quocirca
Psalmus inscribatur *in Salomonem*, iure inquit Auctor, de *Pacifico*
psalmum esse. Haec autem appellatio si regi Salomoni convenit, a
tiori competit Christo, de quo Isaias (IX, 6): *Vocabitur nomen eius*
pater futuri saeculi, princeps pacis. Hinc illae voces, quibus nascen
Dominum collaudat Ecclesia: *Rex pacificus magnificatus est, cuius v*
tum desiderat universa terra.

b *Ps.* LXXI, 6.

c *Ps.* LXXI, 8.

d Ista lectio *a fluminibus*, non modo a Vulgata latina discedit et a
veritate hebraica, sed etiam a commnni LXX versione, quae habet ἀπὸ
τοῦ ποταμοῦ: consentientes tamen habet editiones tum Complutensem tum
Aldinam, quae cum Auctore legunt, ἀπὸ τῶν ποταμῶν.

μὴ παντελῶς ἀτελεύτητος. Εἰς τοῦτο γὰρ ἐννοίας φέρει τὰ ψαλμικὰ ῥήματα.

XVII. Σολομὼν δὲ οὔτε πρὸ τοῦ τὰς ὠδῖνας λῦσαι τῆς Βηρσαβὲ προϋπῆρχεν, οὔτ' ἄνωθεν καταβέβηκε. Τὸ γὰρ μήπω ὂν, μὴ συνισταμένον, οὔτ' ἄνεισιν, οὔτε κάτεισιν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ, ὡς ἐπὶ πόκον, ἀκολουθίαν ἔχει πρὸς Σολομῶντά τινα. Τὰ γὰρ μὲν τὸν ἀδελφὸν Ἀδωνίαν τὴν βάσιν εὐθὺς τῆς βασιλείας ἐκείνου κάβου καὶ ταραχῆς ὑπανέπλησε. Φείδομαι δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἀδελφῆς κατεχράνεν αἵμασι, τὸ πάντων χείριστον [1] ἐγκλημάτων, καὶ ὁ Κάϊν δεύτερος οὗτος ἀδελφοκτόνος εὑρίσκεται διὰ τὴν πρόσκαιρον βασιλείαν.

Οὔτε τοῦ οἰκουμενικοῦ παντὸς κατεκράτησεν ἐξαπλώματος· ἀλλὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ ἑκατέρωθεν περισχόντες δύο ποταμοὶ ἐκώλυεν ἔνδοθεν, Εὐφράτης οὗτοι καὶ Νεῖλος, τὸ ἄστατον, εἶμαι, τῆς ἰουδαϊκῆς βασιλείας καὶ ὀξύτερον παρερχόμενον ῥεύματος τῶν

[1] Cod. χείρῃστον.

---

tendi initium, neque ullum finem prorsus agnoscat. Nam in hanc sententiam inducunt Psalmi dicta.

XVII. Porro Salomon neque exstitit, antequam ipsum partu Bethsabee eniteretur, neque e caelis descendit. Quod enim non est exsistit, nec substantia constat, id profecto neque ascendit, neque descendit. Sed neque ullo pacto Salomoni congruit illud, *ut pluvia in vellus*. Nam quae facta fuerunt adversus fratrem Adoniam, eius in regnum ingressum tumultu ac consternatione repleverunt. Memorare autem parco, eum fraterno sanguine, sed scelerum omnium teterrimum est, (thronum) contaminasse, alterum post Cain propter regnum temporale fratricidam reperiri.

Neque rursus universi, qua late patet, terrarum orbis imperium obtinuit; sed ditionis eius terminos circumscribentia duo hinc inde flumina intra se concludebant, Euphrates videlicet et Nilus, quae, uti opinor, iudaici regni instabilitatem, et celerrimam horum finium mutationem subobscure indicabant. Porro

ὁρίων τούτων ὑποδηλούντων. Τῆς γὰρ τοῦ Χριστοῦ βασιλείας, κατὰ τὴν ὅρασιν Δανιὴλ, τέλος οὐκ ἔσται.

XVIII. Εἰ δὲ τὸ προϋπάρχειν τὸν Σολομῶντα καὶ αὐτὸς οὐ φὴς οὐδ' ἄνωθεν λέγεις καταβεβηκέναι, παρεξηγῇ δὲ τὰ ῥητὰ, καὶ τὴν πρόγνωσιν ἀνθ' ὑπάρξεως ἐκλαμβάνεις, καὶ ἐν τῇ ἀκαταλήπτῳ Θείᾳ γνώσει τὸν Σολομῶντα ὑπάρχειν διισχυρίζῃ, καὶ ὑπὸ τοῦ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν εἰδότος ἐγνωσμένον εἶναι, καὶ εἰς βασιλέα ἐψηφισμένον· πάλιν αὐτὸς ἐρωτῶ· πῶς τὸ μὴ ἐν ὑποστάσει καταβέβηκε; Πλὴν ἴσθι, ἐκεῖνα περὶ Σολομῶντος ἀποφαινόμενα ὅσα ἄν τις ἐρεῖ περὶ βατράχου καὶ κώνωπος. Ὅτι ὁ δεῦνα ὁ βάτραχος καὶ οὗτος ὁ κώνωψ τὴν ἀπεριόριστον γνῶσιν καὶ περιδραστικὴν τοῦ παντὸς τῆς Θείας οὐ διέφυγε φύσεως. Οἶδε γὰρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα παλαμᾷ

---

iuxta ac Danieli ostensum fuit *a*, Regnum Christi nullum finem habiturum est.

XVIII. Quod si Salomonem praeexstitisse neque tu ipse admittis, neque asseris, eum e caelo descendisse, et tamen proverse dicta (Psaltis) interpretaris, atque ea quae prolata sunt de exsistentia, accipis de praescientia, adeo ut contendas, Salomonem in incomprehensibili ac divina cognitione exstitisse, et ab eo, qui cuncta novit antequam fiant, et cognitum et praedestinatum in regem fuisse; iterum ipse sciscitor: quomodo potuit id descendere, quod non exsistebat? Caeterum scias velim, si demum ea de Salomone tradere, quae quispiam vel de rana aut culice affirmabit. Quoniam vel rana quaepiam atque etiam culex infinitam atque ad universa se porrigentem divinae naturae scientiam non effugit. Nam cuncta cognoscit antequam fiant, et *in manu eius fines terrae b* sustinentur, et quae con

a Dan. VII, 14: *Potestas eius potestas aeterna, quae non auferetur, et regnum eius. quod non corrumpetur.* Et rursus (ibid. v. 27): *Cuius regnum, regnum sempiternum est.*

b Ps. XCIV, 4.

μῖται τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐντὸς τῆς παλάμης ὀξέως ὁρᾷ, κἂν τῶν ὄντων εἴη λεπτεπιλέπτων, κἂν τῶν μήπω παρενηνεγμένων.

XIX. Μέγα δέ σοι, ὅτι καὶ εἰς βασιλέα κέχρισται τοῦ Ἰσραήλ. Μείζων ἂν εἴη τούτου ὁ Σαούλ· ὅτι καὶ κατὰ θείαν κέχρισται ψῆφον· καὶ ὁ χρίστης πολυθρύλλητος τὰ εἰς ἁγιωσύνην, Σαμουὴλ γάρ· καὶ ὅτι πρῶτος βασιλεὺς καὶ ἀρχὴ πάντων τῶν μετ' αὐτόν. Καὶ οὔτε εἰδωλολατρήσας εὑρίσκεται, οὐτ' ἀλλεφύλοις συμφθαρεὶς γυναιξίν, ὧν τὰς ἐπιμιξίας ὁ Θεὸς ἀπηγόρευσεν. Ἀλλ' ὅτιπερ ἐν πολλοῖς παρέσφαλε τῶν τοῦ παντοκράτορος προσταγμάτων, εἰς τὴν τῶν μετακεχριμένων μοῖραν ὠβέλισται, καὶ πικρῷ θανάτῳ τὸν βίον καταστρεψε, καὶ ὠφέληται οὐδὲν ἀφ' ὧν ὁ Θεὸς δι' οἰκείαν συμπάθειαν αὐτῷ ἐχαρίσατο· μᾶλλον δὲ καὶ καταδίκῃ καθυποβέβληται τῇ ἐσχάτῃ, ὅτι τὸν εὐεργέτην ἐξώργισεν, ἀντὶ ἀγαθῶν κακοῖς ἀμειψάμενος.

XX. Πάλιν οὖν ἐρωτῶ σε, καὶ πάλιν μοι ἀποκρίθητι· Ἐν τίνι

---

dicta cuiusvis manu abdantur, acute perspicit, etsi minutissima sint, etsi necdum in lucem prolata.

XIX. At magnum quid tibi videtur, quod in regem Israel (Salomon) unctus sit. Atqui potior in Saule haec praerogativa fuisse posset; tum quia nutu divino unctus fuit; tum quia qui eum unxit, celeberrimus erat sanctitate; nam unxit eum Samuel; tum quia inter reges primus fuit, et eunctorum, qui post ipsum fuerunt, exorsus; sed neque uspiam deprehenditur in idololatriam lapsus, neque ab alienigenis, quarum Deus consuetudinem aberdixerat, foeminis corruptus. Attamen cum Omnipotentis mandatis pluries se male obsequentem exhibuisset, in reproborum sortem deputatus est, et vitam acerba morte absolvit; et nihil ei profuerunt beneficia, quibus illum Deus ex benignitate sua sponte cumulaverat; imo vero in gravissimam omnium damnationem propterea provolutus est, quod, mala pro bonis rependens, benefactorem suum ad indignationem concitavit.

XX. Rursum itaque te interrogo, ac mihi rursum responde:

τῶν ταῦ Σολομῶντος μεγαλαυχεῖς, καὶ ὑπὲρ τίνος πελλοῖς ἐπαί
αὐτὸν καταντλεῖς; Ὅτι, φησὶ, σοφώτερος τῶν τε πρὸ αὐτοῦ καὶ π
μετ' αὐτὸν βασιλέων φανερῶς μεμαρτύρηται· καὶ δόξης ὑψώμα
καὶ πλούτου ὀγκώματος βασιλικῷ τῷ πήχει τοὺς ἄλλους νενίκημ

Εἰπὲ οὖν μοι πρὸς τοῦ σοῦ Σολομῶντος· Θεὸς τοῦ χρήματος τού
δοτὴρ τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ συχνῶν ἱδρώτων καὶ μακρῶν πονημάτων τ
ἀρετῆς ἔπαθλον ἔλαβεν; Οὐ, φησί· πῶς γὰρ δωδεκαέτης πω τ
βασιλείας δραξάμενος; Θεία δὲ ἡ χάρις, καὶ τὸ δῶρον Θεόπεμπτ

Σύμφημί σοι κἀγώ· καὶ προσκυνῶ τὸν δοτῆρα, καὶ τὸ δῶρον αἰσ
ζομαι. Ἀποδέδεικται οὖν, ὡς ἡ σοφία, ἡ δόξα, ὁ πλοῦτος, ὁ τ
κατασχέσεως πλατυσμὸς Θεοδώρητά ἐστι φιλοτιμήματα. Ναὶ, φ
φῂς; Καὶ πάνυ γε. Οἷς δὲ πολὺ πιστεύεται, καὶ πολὺ ἀπαιτηθή
ται· καὶ οἱ δυνατοὶ δυνατῶς ἐτασθήσονται. Τίθεμαι· αὐτοῦ γ

Quam ob rem ex omnibus, quae ad Salomonem spectant, tam pere te iactas? Qua de causa tam multis eum laudibus obrui Quia, inquit, universis regibus, qui eum seu praecesserunt s subsequuti sunt, sapientiorem illum fuisse, omnibus explorat simum est: et quia gloriae sublimitate et opum superbia re cubito reliquos superavit.

Dic ergo mihi, gratuito ne, quod ad tuum Salomonem at net, Deus homini cuncta haec tam ampla dono dedit, an v tamquam sudorum iugiter manantium, diuturnorumque labor iustam mercedem iste ea retulit? Nequaquam, inquit; quomod enim puer duodennis regnum uspiam obtinuisset? Hoc sane be neficium fuit divinum, ac donum caelitus collatum.

Ego quoque tecum sentio; et largitorem adoro, donumq ipsum exosculor. Compertum est igitur, sapientiam, gloriam divitias, ac possessionum amplitudinem totidem gratuita divi munificentiae munera exstitisse. Faterisne ita prorsus esse? Fa teor enimvero. Porro [a] *quibus multum concreditum est,* multu

[a] *Luc.* XII, 48.

ν ἡ ἀπόφασις Σολομῶντος. Ὁ γοῦν, τοσούτων καὶ τηλικούτων
λαύσας θείων χαρίτων διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα, μακαριστῷ
ν τὸν βίον ἐσφράγισε καὶ ἀξίῳ τῆς δεδωρημένης τούτῳ σοφίας;
ὰ κεφαλὴν εἰς βάραθρον ἀσεβείας κατεκυλίσθη, καὶ ἐβεβήλωσε
για ταῦτα δωρήματα;
σιωπᾷς, Ἰουδαῖε; Ἐπέλιπέ σε λόγος τῆς ἀποκρίσεως οὕτω
ς; Ἐγώ σου τῇ ἀπορίᾳ βοηθήσω, τὸν θεσπέσιον Ἰεζεκιὴλ
αγὼν, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐν αὐτῷ λελαληκότος Θεοῦ, δεηθεὶς,
ὴν διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ ἀπόφασιν πάλιν ἀποφανῆται [1]. Ἐν τῷ
ραφῆναι [2] δίκαιον ἀπὸ τῶν δικαιοσυνῶν [3] αὐτοῦ, καὶ ποιήσει
τωμα, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ ἀποθανεῖται, καὶ [4] οὐ μὴ

Cod. ἀποφανεῖται.
Discedit Auctor a communi graeca lectione (*Ezech.* III, 20) ἀπο-
ιν.
ta cum communiori LXX lectione: codex tamen Alex. habet τῆς
τύνης.
Graeca lectio communis habet διότι, non vero καί.

---

retur ab eis; et [a] *potentes potenter tormenta patientur.* Cer-
id habeo; est enim sententia ipsius Salomonis. Hic igitur,
tot tantisque e Dei bonitate caelestibus muneribus cumula-
st, num exitu admodum beato ac digno sapientia sibi do-
vitam coronavit? An non potius in impietatis barathrum
e ad caput devolutus est, ac divina illa munera profanavit?
id taces, o Iudaee? Adeone cito nullum tibi suppetit re-
um? Suppetias haerenti egomet feram, divinitus doctum
hielem in medium producens, seu potius Deum ipsum, qui
um locutus est, deprecans, ut sententiam per Ezechielem
rursus ipse edoceat [b]: *Si conversus iustus a iustitiis suis
, et fecerit iniquitatem, in peccatis suis morietur, et non erunt*

Sap. VI, 7.
Ezech. III, 20.

μνησθῶσιν αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, ἃς ἐποίησεν. Ἐπεὶ οὖν ταῦθ' ὑπ
καὶ ἠσέβησε Σολομὼν εἰς τὸν ὕψιστον, πορευθεὶς ὀπίσω τῆς Ἀστά
της καὶ τοῦ Χαμὼς καὶ ἑτέρων τοιούτων βδελυγμάτων τε καὶ προσ
χθισμάτων· τοῦτο δὲ τὴν προφητικὴν τοῦ Δαυὶδ οὐ διέφυγεν ὀξυδέρ
κειαν· μᾶλλον μὲν οὖν τὸ προγνωστικὸν τοῦ τὰ ἄθηλα καὶ τὰ κρύφι
τῆς ἰδίας σοφίας ἀποκαλύψαντος τῷ Δαυίδ· πῶς ἔμελλε τὰ ὑψηλὰ
ταῦτα καὶ θεοπρεπῆ περὶ Σολομῶντος προαγορεῦσαι, τοῦ ἀδελφοκτό
νου, τοῦ εἰδωλολάτρου, τοῦ κεφωθέντος ὀπίσω γυναικείας φιληδονίας

Πιστεύεις, ὅτι ὁ Θεὸς λελάληκεν ἐν Δαυίδ; Ἐκ παντὸς, φησί
Τὸ δ' ἑφεξῆς προφθάσας αὐτὸς ὡμολόγησας. Ὁποῖον, φής; Ὅτι π
τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης ἐν γνώσει ἦκειντο τὰ κατ' αὐτὸν τῷ Θε
οὐ τὰ μὲν, τὰ δ' οὐ, ἀλλ' ἅπαντα πονηρά τε καὶ ἀγαθά. Πῶ
οὖν τὰ μεγάλα ταῦτα καὶ Θεῷ πρέποντα διὰ τοῦ ἰδίου πνεύματο

---

in memoria iustitiae eius, quas fecit. Quandoquidem igitur eo in
pietatis adversus Altissimum in his provectus est Salomon,
abierit post Astarten et Chamos aliaque eiusmodi exsecra
idola atque abominationes; id vero propheticum Davidis et p
spicacissimum oculum non effugit; atque adeo multo minus
tuit praescientiam illius, qui [a] *incerta et occulta sapientiae*
Davidi manifestaverat; quomodo fieri potuit, ut adeo sublim
ac prorsus divina de Salomone praedicaverit, homine scili
fratricida, idololatra, mulierum voluptatumque cupidine t
facile ad insaniam percito?

Credisne, Deum per Davidem locutum fuisse? Omnino,
quit. Eorum igitur, quae sequuntur, professionem anticip
praemisisti. Quid, inquis, illud est? Nimirum ante solem
lunam praecognita Deo fuisse, quae ad eum (Salomonem)
ctabant; et non quidem partim cognita, partim incognita,
perspecta plane omnia tum mala tum bona (Deo fuisse). Q
igitur pacto Davidi per Spiritum suum magna illa, quaeq

[a] *Ps.* L, 5.

λλον ἐμπνεῖν τῷ Δαυὶδ, εἰδὼς αὐτὸν παρεστρήσοντα, ὡς δάμαλιν κατὰ τὸν Ἐφραίμ; Βλασφημίας τοῦτο ἐσχάτης· τρέποιτο δὲ ἡ βλασφημία ἐπὶ τὴν σὴν κεφαλήν.

ἐῦ τοίνυν χώραν ἐνταῦθα ἔχει ἡ ἀγνοήτως εἰρημένη σοι πρόφασις; Οὐ γὰρ μόνον πρὸ τοῦ ἡλίου εἴρηται καὶ τῆς σελήνης, ἀλλὰ καὶ, συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, καὶ τὸ, ἕως οὗ ἀνταναιρέθῃ ἡ σελήνη. Ἵσταται γὰρ ἡ πρόγνωσις, τοῦ προεγνωσμένου πεπληρωμένου· ὁ γε ἦκον εἰς τοῦτο, τέλος λαμβάνει. Ὁ δὲ, περὶ οὗ τῷ Δαυὶδ προφήτευται ταῦτα, συνδιαιωνίζεται τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ σελήνῃ· καὶ ὧν μὲν νῦν οὐκ ἔστι, καὶ ὁ θρόνος τῆς βασιλείας αὐτοῦ κατηγεὶς ἠφανίσθη· ὁ δὲ ἥλιος καὶ σελήνη τοὺς εἰκείους δρόμους σώζει. Ζητήσατε οὖν, καὶ εὑρήσετε [1] τὸν συμπαραμένοντα τῷ ἡλίῳ πρὸ τοῦ ἡλίου τὴν ὕπαρξιν ἔχοντα. Καὶ εὑρόντες, προσέλθετε

Cod. *εὑρήσεται.*

---

a decent, de eo inspirasset, quem noverat more iuvencae [a], braim, insaniturum? Sane id summe blasphemum: in caput blasphemia ista vertatur.

em itaque locum hic habet insulse a te memorata praetia? Dictum est enim, non modo eum exstitisse ante solem te lunam; sed et illud additur [b]: *Permanebit cum sole;* et [c]: *donec auferatur luna.* Stat sane praescientia, si illud, praevisum est, impletum fuerit; et suum, quod ad id spexitum sortitur. At vero ille, de quo prophetavit haec d, cum sole et luna permanet; et nunc quidem Salomon exsistit, ac thronus regni eius eversus prorsus evanuit; sol m et luna consuetos sibi cursus adhuc perficiunt. Quaeigitur, et eum invenietis, qui permanet cum sole, simulque

a *Os.* X, 11: *Ephraim vitula docta diligere trituram.*
b *Ps.* LXXI, 5.
c *Ibid.* v. 7.

πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτίσθητε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνθῇ.

XXI. Ἔστω, φησὶ, περὶ τοῦ Χριστοῦ προλελέχθαι τὸν λόγον. Εἰ οὖν ὁ Χριστὸς τῷ ἡλιακῷ συμμετρηθήσεται δρόμῳ, ἡλίου ἐκλείψαντος συνεκλείψει καὶ τὸ συμπαραμόνιμον τοῦ Χριστοῦ.

Φιμώθητι, βλάσφημον στόμα. Ἀΐδιον τὸ τοῦ Χριστοῦ κράτος καὶ ἀτελεύτητον. Εἰ γὰρ καὶ εἴρηται, πρὸ τοῦ ἡλίου, τὴν χρονικὴν ὕπαρξιν διαφεύγει.

Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἀπόκριναί μοι· πῶς νοεῖς τὸ, πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι, καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ; Ἆρ' οὖν ὁ Θεὸς τοῖς εἰκείοις ποιήμασι σύγχρονος ἢ καὶ ὀλίγον τι πρόχρονος, ἐπειδήπερ εἴρηται, πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν, τοῦτον τὴν ὕπαρξιν ἔχειν; Οὐχὶ, φησί· προτεθὲν δὲ ὅμως τὸ, ἀπ' αἰῶνος, τὴν πεπλε-

---

ante solem exsistentiam habet. Et cum inveneritis, *accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestrae non confundantur* a.

XXI. Esto, inquit, de Christo ea praedicta fuisse. Si Christus solari cursui commensurabitur, ergo deficiente sole, deficiet pariter qui cum eo permanet Christus.

Obmutesce, os blasphemum. Virtus Christi sempiterna (est) et indeficiens. Nam si (de illo) dictum est etiam, *Ante solem* iam temporaneae eximitur exsistentiae.

Deinde vero, tu quoque mihi responde: quomodo illud intelligis b: *Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, et a saeculo et usque in saeculum tu es?* Num igitur Deus operibus suis coaevus aut paulo anterior pronunciabitur, propterea quod dictum est, eum exsistentiam habere, *priusquam montes fierent aut formaretur terra?* Nequaquam, inquit; veruntamen illud

a *Ps.* XXXIII, 6.
b *Ps.* LXXXIX, 2.

πρώην διάνοιαν ἀνωρθώσατο· εἴρηται γὰρ οὕτως· καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ.

Ἐπαινῶ σε τῆς ἀποκρίσεως, εἰ καὶ τῆς ὑποκρίσεως προσχθίζομαι. Τὰ συνῳδὰ γὰρ καὶ ἰσοδύναμα ἐρεῖν ἤδη μου ἐρχομένου [1], ἔδεισα, μὴ ἀπεδὺς πετήσῃς εὐθὺς, καὶ πρὸς ἀδιανοήτους πάλιν χωρήσῃς μωρολογίας. Ὅμως αὐτὸ, φησὶ, τὸ πρᾶγμα φανεῖ.

Εἴρηκας, ὅτι τὸ, ἀπ' αἰῶνος, προσκείμενον, τὸ ἄναρχον διατρανοῖ τοῦ Θεοῦ. Πρόσχες οὖν μοι λοιπὸν, ὅτι κἀνταῦθα τῷ, πρὸ τῆς ἑωθινῆς, προστεθὲν τὸ γενεὰς γενεῶν, τὸ ἴσον ἄναρχον ὑπεσήμανε, ἃ ἔστιν ἰσοδύναμον τῷ ἀπ' αἰῶνος.

XXII. Εἰ δὲ καὶ ἔτι τρανοτέρας χρῄζεις τῆς ἐπιλύσεως, τὴν τοῦ Δαυϊτικὴν λύραν ἐμμελεστέρως κινήσομεν, εἴπερ μὴ καὶ πρὸς ὕπνον ὄνος φανεῖς λύρας ἀκούων, τὸ παροιμιωδούμενον. Βασιλεύσει σος εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ Θεός σου, Σιὼν, εἰς γενεὰν καὶ γενεάν.

1 Quispiam forte suspicabitur, legendum potius ἀρχομένου.

---

saeculo, quod praemittitur, sententiam forte errantem corrigit: enim ibi legitur: *Et a saeculo et usque in saeculum tu es.* Laudo responsum tuum, etsi aegre feram simulationem. Ver enim, ne si consimilia quaedam et aequipollentia dicere aggrediar, protinus resiliens effugias, et rursus ad insulsas eptias revertaris. Id vero, inquit, facta demonstrabunt. Dixisti, illud *a saeculo*, quod adiungitur, perspicue evincere, um principio carere. Igitur mihi et reliquum concede, nimirum illud *generationes generationum* [a], quod ibi sequitur illud, *te tuum*, pari ratione significare *expertem principii*, idemque here atque illud, *a saeculo.*

XXII. Quod si evidentiorem praeterea cupis explicationem, udem Davidis lyram (nisi tamen etiam ad hanc, ex veteri roverbio, apparebis lyram audiens asinus) diligentius pulsabimus. *egnabit*, inquit [b], *Dominus in saeculum, Deus tuus, Sion, in*

a *Ps.* LXXI, 5.

b *Ps.* CXLV, 10 sec. LXX, qui habent εἰς τὸν αἰῶνα, ubi Vulgatus legit, *in saecula*.

Τί τούτου σαφέστερον; Τί δὲ γενναιότερον; Δέδεικται γὰρ, ὅτι ταὐτόν ἐστι τῷ εἰς τὸν αἰῶνα τὸ εἰς γενεὰν· καὶ μὴν ἐκεῖσε πλέον εἴρηται. Πληθυντικῶς γὰρ τὸ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν, τοῦτ' ἔστι πρὸ τῶν αἰώνων. Ἐνταῦθα δὲ γενεὰν εἴρηκε καὶ γενεάν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης φησί· Κύριε, τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τὸ μνημόσυνόν σου εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Διὰ πάντων τούτων ἑνὸς δηλουμένου, τοῦ τὸν Θεὸν ἄναρχον εἶναι καὶ ἀτελεύτητον, ἀλλ' οὐχὶ τῷ αἰῶνι τούτῳ ταῖς ὑποχρονίοις γενεαῖς συμπαρεκτεινόμενον ἐξ ὧν καὶ τὸ τῆς αὐτῆς εἶναι διανοίας συνίσταται, τὸ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν.

Τὸ δὲ προϋπάρχον τῶν ποιημάτων πάντων, σὺ ποίημα· εἰ δὲ σὺ ποίημα, ἄκτιστον· τὸ δὲ ἄκτιστον, ὁμολογουμένως ἄχρονον· τὸ δὲ

---

generationem et *generationem*. Quid hoc manifestius? Quid hoc praeclarius? Evidentissime enim constat, idem prorsus valere ac *generationem* atque in *saeculum;* quin imo ibi plus aliquod dictum invenitur. Illud enim, quod per numerum pluralem dicitur, *ante lunam generationes generationum*, idem est ac *ante saecula*. Hic vero dixit, *generationem et generationem*. Et rursus inquit idem propheta [a]: *Domine, nomen tuum in aeternum, et memoriale tuum in generationem et generationem*. Ex his omnibus illud unum perspicue evincitur, Deum principio aeque ac fine carere, non autem ipsum huic saeculo et generationibus, quae cum tempore defluunt, quasi coextendi. Ex quibus exsurgit, etiam illud, *ante lunam generationes generationum*, eamdem prorsus continere sententiam.

Porro quod praeexsistit universis, quae facta sunt, haud factum ipsum est; si autem non factum, est increatum; increatum vero in confesso est temporis esse expers; quod autem est extra tempus, non novit finem; et quod ex natura sua non novit fi-

a *Ps.* CXXXIV, 13. Auctor in principio secundi hemistichii cum communiori lectione graeca habet particulam καί ubi Vulgatus latinus repetit vocem, *Domine:* Neque tamen latina lectio penitus graecis incomperta fuit; nam suffragatur ei Alexandrinus codex, qui ibidem repetit, κύριε.

ἄρχειν, ἀτελεύτητον· τὸ δὲ κατὰ φύσιν ἀτελεύτητον, καὶ ἄναρχον. Λέγεται τοιγαροῦν, ὡς ὁ πρὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης γενεὰς γενῶν διαμένων, καὶ ἄναρχός ἐστι τὴν ἀπὸ χρόνου ἀρχήν, καὶ τελεύτητος.

Ἔθου τῷ στόματί σου φυλακήν, Ἰουδαῖε, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νεφέλης σκοτομίνῃ περιεκάλυψας, τῶν φωστήρων τῶν μεγάλων τοῦτον τὸν ἑαυτῶν δηλοποιησάντων σοι ποιητήν.

XXIII. Ἢ καὶ πάλιν τὴν ὀφρὺν αἴρεις ὑψηλοτέραν τοῦ ἱεροῦ, ἣν εἰκοδόμεν τοῦδε Σολομῶντα εἰς καύχημα τῷ λόγῳ παρεισκυκλῶν· ὃς τε σπουδὴν ὑπέρθερμον κατέβαλλετο εἰς δόξαν Θεοῦ, ποικίλ-

---

n, neque principium ullum habet. Exploratum est igitur, m qui ante solem et lunam per generationes generationum manet, et principio, quod spectat ad initium temporis *a*, ere, ac nullum nosse finem.

Posuisti, o Iudaee, custodiam ori tuo, et faciem tuam obscuro doris velo abscondisti, dum magna haec luminaria tibi suum rum conditorem clare manifestant *b*.

XXIII. Quod si rursus supercilium vel ipso templi pinnaculo ius prae fastu attollens, ad iactantiam Salomonem eiusdem pli exstructorem sermoni velis subinferre, (enarrans), quo-

a Cum sermo sit de Filio Dei, scite Germanus eum ἄναρχον non in- se, sed quadantenus, idest κατὰ τὴν ἀπὸ χρόνου ἀρχήν, appellat, ubi ρχος idem valet ac ἀΐδιος. Haec sententia et vetustioribus Patribus fa- liaris fuit; e quibus S. Gregorius Nazianz. sic breviter ac dilucide, quo sus Filius ἄναρχος dicendus sit aut non dicendus, tradit (Orat. XXXIX, XII): Πατὴρ ὁ πατήρ, καὶ ἄναρχος· οὐ γὰρ ἐκ τινός. Υἱὸς ὁ υἱός, καὶ οὐκ ἄρχος· ἐκ τοῦ πατρὸς γάρ· εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου λαμβάνοις ἀρχήν, καὶ ἄναρ- ος· ποιητὸς γὰρ χρόνων οὐχ ὑπὸ χρόνον: *Pater pater est, et principii ex- rs; neque enim ex ullo est. Filius filius est, ac non principii expers; e patre siquidem. Quod si temporis principium accipis, etiam prin- pio caret; neque enim temporum effector tempori subest.* His gemina mpe ad verbum legere est in eiusdem Gregorii Orat. XX, al. XXIX, § VII.

b Luminaria Auctor dicit *Solem et Lunam*, de quibus in Psalmi loco, de quo disserit, sermo est.

λων τὸ τοῦ Θεοῦ σκήνωμα καλλιτεχνίαις, εὐχροίαις χρυσοῦ, ἀ
χροίαις λίθων, ἀνθρωπίνων ὕψεων θέλγητρα πάντα ἐπιτεχνώμεν
καὶ χειρῶν ἀνθρωπίνων ἔργοις τὸν Θεὸν ἡδύνειν οἰόμενος, αὐ
ἔργον ὢν τοῦ Θεοῦ τὸ πάντων ἐξαίρετον, καὶ Θεὸν εἰδὼς τὸν οὐ
νὸν πληροῦντα, καὶ τὴν γῆν πᾶσαν μετριῶντα [1] τῇ σπιθαμῇ [2].

Ἐὰν ἐπὶ τούτοις κομπάζῃς, Κῦρος ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς
φρύαγμα κατασβέσει σου, ἄνθρωπος εἰδωλολάτρης καὶ ἀπερίτμη
Τὸ γὰρ ὑπὸ Σολομῶντος ἀνεγερθὲν ἱερὸν, κατεραπωθὲν καὶ ἀφ
τωθὲν εἰς τὸ παντελὲς, βαρυταλάντοις ἑλκαῖς χρυσίου καὶ ψη
θερμοτάτῃ, οὗτος μακροῖς ὕστερον χρόνοις ἐξανέστησέ τε καὶ ε
νεώσατο, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ τῇ εἰκείᾳ πατρίδι ἀπε

1 Cod. μητριοῦντα, quod μετριῶντα a μετριάω emendandum censui aliter Graeca versio loci Isaiae, e quo sententia desumpta est (Is. XL, 1 Τίς ἐμέτρησε... τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;

2 Cod. σπῆθαμῇ, scilicet consueto iotacismi vitio.

---

modo impensissimum studium ad Dei gloriam contulerit, ex
nempe arte Dei tabernaculum vario auri gemmarumque spl
dore exornans, nihil non molitus, quod intuentium oculos
lectaret, et manuum hominum operibus Deo laetitiam affe
se posse existimans; cum ipsemet Dei opus reliquis omni
praecellens foret, ac sciret, Deum et *caelos implere* [a], om
que terram palmo metiri.

Haec si fastose forte iactes, Cyrus Persarum rex, vir
idololatra [b] et incircumcisus, vanum fastum tuum compr
Hic siquidem templum a Salomone exaedificatum, dirutum d
ac funditus eversum, ingentibus auri ponderibus et anim
xime alacri, hic inquam, multo post tempore denuo et e
atque instauravit, populumque e captivitate in suam p

a Ierem. XXIII, 24: *Numquid non caelum et terram ego d
dicit Dominus?*

b Utique idolorum cultui addictus fuerat Cyrus; at non aeque est, idololatram eum permansisse, aut talem adhuc fuisse, cum t
Hierosolymitanum reaedificandum iussit.

πύησεν. Ὑπεμείνατε γὰρ συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξε· καὶ τὸν προσκαλοῦντα, καὶ οὐχ εὕρετο ἀπ' εὐδοκίας τῶν τοῦ ἡμετέρου γένους υἱῶν· ὁ δὲ ἀλλογενὴς οὗτος ἄνθρωπος εὐεργέτης ὑμῖν ἐγνωρίσθη καὶ λυτρωτής.

XXIV. Διὰ τῆς ἐξ ἐθνῶν γὰρ ἐκκλησίας καὶ οἱ τοῦ Ἰσραὴλ υἱοὶ πρὸς τὴν προτέραν κληρονομίαν τοῦ παραδείσου τὸ καθ' ἡμᾶς προσκαλοῦνται καὶ εἰσοικίζονται. Καὶ τὸν ναὸν τὸν ἔμψυχον, ὃν Ναβουζαρδὰν ἐνεπύρισε τὴν ψυχόλεθρον [1] ἐκκαύσας κάμινον παθῶν, ὁ τοῦ παντὸς ἀρχιτέκτων λόγος καὶ παντεχνήμων ἀνακαινὶ καὶ ἐπιτερπέστατα καθωραΐζει, ἐν ἑαυτῷ ὑπεστήσας πανάχραντον, πανάγιον, πανυπέρφωτον. Καὶ τί γὰρ ἕτερον, ἢ τῇ θεώσει ὃν καὶ τῶν θείων αὐχημάτων μετεσχηκότα καὶ γεγονότα, ὅπερ

1 Cod. ψυχόλυθρον.

---

stituit. *Sustinuistis* enim *a qui simul contristaretur, et non fuit; qui consolaretur*, et ex tribubus vestrae gentis *nemo unus inventus est:* hic vero, vir alienigena, beneficum se vobis, ac redemptorem praebuit.

XXIV. Et sane per eam Ecclesiam, quae est ex gentibus, filii quoque Israel quotidie ad pristinam paradisi haereditatem vocantur et introducuntur. Ac templum animatum, quod Nabuzardan [b], accendens cupiditatum flammam animas dire foedantes, incendio absumpserat, Verbum, omnium conditor atque omnes artifex, renovat, et iucundissime exornat, illud in semetipso excitans purissimum, sanctissimum, fulgentissimum. Ecquid enim aliud est templum hoc excitasse, quam deificatione [c] factum

[a] *Ps.* LXVIII, 21.

[b] Quemadmodum Cyrus, qui restaurandum curavit templum Domini, typus est a SS. Patribus ceu typus Christi Salvatoris; ita Nabuzardan, (IV *Reg.* XXV, 8. seqq., et *Ierem.* LII, 12 seqq.) templum atque urbem Ierusalem incenderat et destruxerat, habitus est ut typus diaboli, humanum genus impulit in ruinam.

[c] Deificatio (θέωσις) dicitur tum ea, qua natura Christi humana assumpta fuit in unitatem personae, tum ea, qua homines, in filios Dei adoptati, divinae illuminationis participes fiunt.

τὸ ὑπαστῆσαι; Ἡ δὲ χρηγὸς τῶν πανάγνων τούτων ὑλῶν, τὸ τῆς γυναικείας φύσεως ἐξοχώτατον καύχημα, τὴν τῶν οὐρανίων ἀγγέλων ὑπέρλαμπρον καθαρότητα κάτω βάλλουσα [1], κατὰ σύγκρισιν ὡς ὑπορροχαῖς ἀσυγκρίτοις αὐτὴν ὑπερβάλλουσα.

XXV. Τὸν ναὸν τοῦτον καὶ αὐτὸς Σολομὼν προβλεπτικῆς ὄμμασιν ἐθεάσατο, καὶ τὸ μέλλον ὡς ἐνεργούμενον κατενόησεν. Ἡ σοφία, λέγων, ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτά· ἔσφαξε τὰ ἑαυτῆς θύματα, οὐχ οἷα τῷ ὑπ' αὐτοῦ ᾠκοδομημένῳ ναῷ προσεφέροντο, τὰ κνίσσης καὶ καπνοῦ τοῦ ναοῦ τὸν χῶρον ἀεὶ πληροῦντα· ἀλλ' ὁποῖα; Ἔλθετε, φησὶ, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον

1 Nisi quis malit legendum unica voce καταβάλλουσα.

---

fuisse Deum et divinam gloriam participasse? Quae autem (hu templo exaedificando) purissimam materiam suppeditat, pra stantissimum sane muliebris generis ornamentum, ipsorum qu que caelestium Spirituum nitentissimam obscurat puritatem, utpote quae, comparatione instituta, istam immenso superat tervallo.

XXV. Hoc porro templum et ipse Salomon propheticis oc lis conspexit, et futurum velut iam aedificatum contemplat est, ubi inquit [b]: *Sapientia aedificavit sibi domum*, et suffu *columnas septem; immolavit victimas suas;* non quales in templo quod ille (Salomon) exstruxit, offerebantur, quae nidore fumo templi ambitum replebant; quales igitur? *Venite*, inquit [c]

a Si nitentissimam angelorum puritatem tam longe excedit Virgi Deiparae puritas, ut eam plane obscuret, quis suspicari potest, Virgi animam aliquando tenebris ac foeditate peccati obvolutam? Haec vero d ligentius in Germano advertenda. Cum enim disertissime deinceps cel nalem hanc Deiparae puritatem profiteatur, hinc sensus istarum quoq sententiarum luculentior evadit.

b Prov. IX, 1. Germanus cum LXX habet ὑπήρεισε, *suffulsit:* Aqui tamen et Symmachus verterunt ἐλατόμησε, *excidit*, uti et Vulgatus lat nus legit.

c Prov. IX, 5. Auctor habet ἔλθετε *(venite)*; sed communis LX lectio est, ἔλθατε.

καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρασα ὑμῖν. Τοιαύτη γὰρ ἡ κατὰ Χριστὸν θεάρεστος καὶ ἀναίμακτος ἱερουργία. Ἀπολίπετε [1], φησὶν, ἀφροσύνην, καὶ ζήσεσθε. Ἀφροσύνη γὰρ ὄντως τὸ οἴεσθαι, χαίρειν τὸν θεὸν θύμασιν ἀλόγων καὶ καπνῷ καὶ κνίσσῃ καὶ τοῖς τοιούτοις. Μὴ γὰρ, φησὶ, φάγωμαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίωμαι; Καὶ πῆς ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν;

XXVI. Πῶς δὲ, Ἰουδαῖε, τῷ Σολομῶντι ἐναρμοσθήσεται τὸ, Ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας; Καὶ τὸ, πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν; Εἰ εὐλογημένος ὁ Σελεμών, ὁ θεόπτης

1 Apud LXX legitur, ἀπόλιπετε.

---

medite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis. Huiusmodi est enim secundum Christum Deo acceptabile et incruentum [a] sacrificium. *Relinquite*, inquit [b], *insipientiam, et vivetis.* Prorsus enim insipientia est existimare, Deum brutorum animantium victimis, et fumo et nidore atque his similibus oblectari. *Numquid enim*, inquit [c], *manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Ecquis ista e manibus vestris exegisivit?

XXVI. Praeterea quanam, o Iudaee, ratione Salomoni conveniet illa [d]: *Erit nomen eius benedictum in saecula?* Quomodo et ea [e]: *omnes gentes illum beatum praedicabunt.* Moyses, qui

a Disertissimum habes testimonium fidei nostrae de incruento altaris sacrificio.

b *Prov.* IX, 6. Lectio huius loci, quam Germanus exhibet, consentit cum Complutensi editione, quae pariter habet, ἀπολείπετε ἀφροσύνην, καὶ ζήσεσθε, et sic utraque suffragatur Vulgatae latinae editioni, *relinquite insipientiam, et vivite.* Communior graecorum lectio habet: ἀπολείπετε ἀφροσύνην, ἵνα εἰς αἰῶνα βασιλεύσητε: Aldina autem editio utrumque sensum sic iungit: καὶ ζήσεσθε εἰς τὸν αἰῶνα, βασιλεύσητε.

c *Ps.* XLIX, 13. LXX tamen habent φάγομαι ... πίομαι.

d *Ps.* LXXI, 17. Germanus cum Aldina editione, ἔσται τὸ ὄνομα ...: communior tamen graeca lectio, cum Vulgata latina consentiens, habet: ἔστω τὸ ὄνομα κ. τ. λ.

e *Ibid.* Paulo aliter Vulgata latina: *omnes gentes magnificabunt eum.*

ἐρωτάσθω Μωσῆς. Ἐπικατάρατος ἄνθρωπος, ὅστις ποιήσει γλυπτὸν καὶ χωνευτὸν, βδέλυγμα κυρίῳ, ἔργον χειρῶν τεχνίτου. Εἰ γοῦν ἁλώσιμος τῷ ἐγκλήματι τούτῳ Σολομὼν, πῶς εὐλογημένος ἔσται ὁ ἐπικατάρατος; Πῶς δὲ πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτὸν, ὡς ἡμεῖς γε τέως, ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, τὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ εὐλογοῦμεν καὶ μακαρίζομεν ὄνομα, ὅτι αὐτὸς ἡμᾶς ἐρρύσατο τῆς τῶν δαιμόνων ἀπάτης; Ἀπέστειλε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν καὶ τῶν τῆς ἀσεβείας ἐπιτηδευμάτων. Οἱ δὲ τῆς καλλίστης ταύτης ἠξιωμένοι ἀπολυτρώσεως πῶς ἂν μακαρίσωμεν, ἢ πῶς εὐλογήσωμεν Σολομῶντα, τῷ κατ' αὐτὸν ὑποδείγματι τὴν εἰδωλολατρίαν ἐπιβεβαιοῦντα, καὶ ὀπίσω τῶν ψευδωνύμων θεῶν πορεύεσθαι ἀντικρὺς εἰσηγούμενον.

Ὅτι δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα εὐλογητόν ἐστι καὶ προσκυνητὸν

Deum vidit, ipse interrogetur, num benedictus sit Salomon. *Maledictus*, hic inquit [a], *homo quicumque fecerit sculptile, et conflatile, abominationem Domino, opus manuum artificis.* Si itaque Salomon huius criminis reus convincitur; quomodo habebitur benedictus, qui maledictus deprehenditur? Quomodo nos super omnes gentes beatum illum praedicabunt, sicuti interim nos utique ecclesia e gentibus collecta nomen Christi et benedicimus et beatum praedicamus, quoniam a daemoniorum errore ipse nos eripuit? *Misit enim*, inquit [b], Deus *Verbum suum, et eripuit eos de interitionibus eorum*, et a studio impietatis. Nos autem, qui eximia hac redemptione digni habiti sumus, quomodo beatum iactabimus, et quomodo benedictionibus Salomonem cumulabimus, qui exemplo suo idololatriam confirmabat, et post falsos Deos abire aperte docebat?

Quod vero benedicendum et adorandum inter omnes gentes

a Deut. XXVII, 15. Auctor cum cod. Alexandrino et editione Complutensi habet τεχνίτου pro τεχνιτῶν, uti communior fert graeca lectio latinae Vulgatae consentiens.

b Ps. CVI, 20.

τοῖς ἔθνεσιν, ἔχομεν τὸν Ἡσαΐαν συνήγορον μεγαλοφωνό-
μᾶλλον δὲ τὸν αὐτῷ τὰ τῆς προφητείας ἐμπνεύσαντα, καὶ
διαῤῥήδην ἀποφηνάμενον· Τοῖς δουλεύουσί μοι κληθήσεται
πανὸν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς· εὐλογήσουσι γὰρ τὸν
ν ἀληθινόν. Οὐκ ἔτι γὰρ τοῦ Θεοῦ λαὸς Ἰακὼβ, οὐκ ἔτι
αὶ Ἐφραὶμ, τὰ παλαιὰ ταῦτα καὶ σεσηπότα ὀνόματα· ἀλλὰ
νομα, ἐπεὶ καὶ καινὴ διαθήκη καὶ καινὸς λαός. Καὶ ποῖον
Τὸ, χριστιανὸς, καὶ ὁ ἀπὸ Χριστοῦ παρωνομασμένος ὀνό-
ύτῳ φερωνυμεῖται. Καὶ ὁ τὸν οὕτω φερωνυμούμενον εὐλογῶν,
τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινὸν, τοῦτ' ἔστι Χριστὸν, ἀφ' οὗ ὁ χρι-
παρωνόμασται.

ἴθι, καὶ στῆθι λοιπὸν μετ' ἐμοῦ, καὶ προσκυνήσωμεν ἄμφω
τὸν ἀληθινὸν Θεόν· καὶ σημειώθητι μεθ' ἡμῶν τῷ φωτὶ

---

ien Christi, auctor nobis est altisonus Isaias, seu ille
qui Isaiae prophetica inspiravit oracula, sic omnino
pronuncians [a]: *Vocabitur servis meis nomen novum, cui
tur in terra; laudabunt enim Deum verum.* Populus enim
n amplius Iacob (appellatur), non amplius Ioseph aut
n; vetera illa et obsoleta sunt nomina; sed novo vo-
omine [b], quoniam et testamentum novum est, et novus
s. Quodnam vero istud? Christianus, et a Christo hoc
cognominatus, vere nomen suum gerit. Quicumque au-
nedicit eum, qui vere nomine suo sic appellatur, (eo
eum verum benedicit, scilicet Christum, a quo christia-
men sortitur.
itaque, et exinde sta mecum, atque ambo simul Chri-
erum Deum adoremus; et fac nobiscum signeris [c] lumine

[a] Is. LXX, 15 sec. LXV; nam Vulgatus latinus paulo aliter: *servos
cabit nomine alio; in quo qui benedictus est super terram, be-
ur in Deo, amen.*
[b] Referri huc possunt quae leguntur *Is.* LXII, 2, 12.
[c] Is. IV, 7.

τοῦ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τῷ αἵματι τῆς νέας διαθήκης, καὶ ἀπ φύγῃς τὸν ὀλεθρεύοντα καὶ τοῦ σκότους τὸν ἄρχοντα.

XXVII. Ἀλλὰ γέγραπται, φησὶν, ὡς ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης. Καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ὁ Σολομὼν τὸν λόγον ἐκύρωσε, σοφαῖς εὐθυδικίαις τὰς ἀντιδικίας διαλύσας καὶ τῶν κύκλῳ συνεπιτιθεμένων κατακυριεύσας ἐχθρῶν.

Ἀλλὰ πῶς, ἱερόσυλε, τὸ ἐξῆς ὑπερκράτησας; Πῶς, ὦ υἱὲ τῆς νυκτὶ παρωμοιωμένης λατρείας, τὴν σελήνην ὑπέκρυψας, ἵνα ὑπ κλέψῃς τὸ χρῆμα τῆς ἀληθείας; Καὶ τί τὸ κλέμμα; Τὸ, ἕως ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη. Ὅμως ἀπαντήσω σου μετὰ τοῦ τῆς ἀλ θείας φωτὸς τοῖς προβλήμασι.

Γέγραπται, κἀγὼ γάρ σοι τὰ ἴσα ἐρῶ, ὅτι ἤγειρε κύριος σατὰ τῷ Σαλωμὼν τὸν Ἄδερ τὸν Ἰδουμαῖον, καὶ τὸν Ἐσρὼμ, καὶ τ Βαραμεὲθ, καὶ τὸν Ἀνδραέξερ· καὶ συνηθροίσθησαν ἐπ' αὐτῷ κ

---

vultus illius ac novi testamenti sanguine, sicque mortis auct rem et tenebrarum principem effugias.

XXVII. At scriptum est, inquit, quod *a orietur in diebus ius titia et abundantia pacis.* Et hoc oraculum profecto Salom operibus implevit, utpote qui sapientibus rectisque iudiciis li dirempserit, et irruentes hostes per circuitum sibi subiecerit.

At vero, quomodo, o sacrilege, tacuisti quod sequitur? Q modo, fili ministerii, quod merito nocti comparatur, lu abscondisti, ut thesaurum veritatis suffurari posses? Quod vero hoc furtum? Hoc nempe, *donec auferatur luna.* Ver cum lumine veritatis dubitationibus tuis occurram.

Scriptum est (nam et ego consimilia quaedam tibi narra quod *b suscitavit Dominus Satan Salomoni Ader Idumaeum, et Es et Barameeth, et Andraezer; et convenerunt adversus eum; et*

a Ps. LXXI, 7.

b III. *Reg.* XI, 14 sec. LXX versionem, a qua valde hic differt Vulgata latina, adeo ut nonnulla, quae apud LXX hoc 14 versiculo continentur, in Vulgata legantur vv. 23 et 25.

ἦν ἀρχων συστρέμματος, καὶ προκατελάβετο τὴν Δαμασέκ· καὶ ἦν σατὰν τῷ Ἰσραὴλ πάσας τὰς ἡμέρας Σαλωμών· σατὰν δὲ τὸν ἀνταείμενόν φησι καὶ πολέμιον.

Ἐρῶ δέ σοι καὶ περὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Σαλωμών· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ἡ τῶν βασιλειῶν βίβλος· Καὶ ἐλάλησεν ὁ λαὸς πρὸς τὸν βασιλέα Ῥοβοὰμ, λέγοντες· ὁ πατήρ σου ἐβάρυνε τὸν κλοιὸν ἡμῶν· πατὴρ δὲ τοῦ Ῥοβοὰμ Σολομών. Καὶ σὺ νῦν κούφισον ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ πατρός σου τῆς σκληρᾶς, καὶ ἀπὸ τοῦ κλοιοῦ αὐτοῦ τοῦ βαρέως, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. Ἀκούεις τῆς εὐχαριστίας [1], ἧς εὐχαριστεῖται ὁ Σολομὼν περὶ τῆς εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ δικαιοσύνης; Ὥστε καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ πρὸς τὴν Σαμάρειαν καὶ τὰς δαμάλεις αὐτοῦ μετανάστευσις [2] αἰτίαν ἔχουσι τὴν τοῦ Σολομῶντος ἐπήρειαν;

XXVIII. Οὐδὲ τὸ, ἕως οὗ ἀνταναιρεθήσεται ἡ σελήνη, κοινωνίαν

1 Cod. *εὐχαριστείας*.

2 Nisi quis malit mendose positum *μετανάστευσις* pro *μετανάστασις*, videnda erit lexicis graecitatis serioris ex haec vox quasi a *μεταναστεύω*.

---

ex agminis, et occupavit Damasec: eratque Satan Israeli cunctis diebus Salomonis. Satan porro dicit heic hostem et oppugnatorem.

Sed dicam tibi etiam de iustitia Salomonis, seu potius non ego, sed Regnorum liber ista enarrat *a*: *Et locutus est populus ad regem Roboam, dicentes: Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis* (pater autem Roboam fuit Salomon). *Tu itaque nunc diminue paululum de imperio patris tuis durissimo, et gravissimo ergo, quod ipse imposuit nobis.* Audisne gratiarum actiones, quas Salomon recipit pro sua erga populum iustitia? Adeo ut ipsa quoque populi defectio ad Samariam, et ad vitulos *b* suos conversio nullam praeter iniquas Salomonis vexationes causam habuerit.

XXVIII. Sed nec quicquam cum Salomone commune habet et

a III *Reg.* XII, 3-4 sec. LXX.

b Vitulos aureos Auctor innuit a Ieroboam erectos. Vid. III *Reg.* II, 28-32.

ἔχει τινὰ πρὸς Σολομῶντα. Νῦν γὰρ καὶ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ὡς ἀρχῆθεν ἐτάχθησαν, τὸν οἰκεῖον διελαύνουσι δρόμον, καὶ ὑπηρετοῦνται τοῦ δημιουργήσαντος τῷ κελεύσματι· ἡ δὲ τοῦ Σολομῶντος δόξα εἰς χοῦν κατεσκήνωσε.

Χριστὸς δὲ φιλανθρωπευσάμενος τοῦ κατασκηνῶσαι δόξαν ἐν τῇ γῇ ἡμῶν, ὅπερ ἐστὶ, τὸ τὴν γηΐνην σάρκα τῇ θεώσει Θεὸν ἀπεργάσασθαι, βασιλεύει ἀθάνατα. Εἰρήνη δὲ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ σὺν αὐτῷ· Πανταχόθεν γὰρ ἐλαύνεται, λιθολευστεῖται, ῥαβδίζεται, ὡς κόσμου δυσωδέστατον μίασμα. Μόνος Χριστὸς αἰώνιος βασιλεὺς, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον. Ἡσαΐου καὶ τοῦτο, οὐκ ἐμὸν, ὅπερ ἐστὶν, ὡς οὔτε ἀρχὴν ἔχει, οὔτε τέλος. Τὸ δὲ ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον μόνου Θεοῦ, καὶ τῆς ἀκτίστου ἴδιον φύσεως.

XXIX. Ὥσπερ καὶ ἡ δικαιοσύνη Χριστοῦ ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρώπων δικαιοσύνην. Οὐ γὰρ περὶ διανομὴν καθέλκεται πραγμάτων φθαρ-

---

illud, *donec auferatur luna*. Huc usque enim tum sol tum luna cursum suum, prout constitutum ipsis ab initio fuit, perficiunt, et Conditoris sui nutui obsequuntur; at Salomonis gloria in pulverem abiit.

Christus vero, qui ob suam in homines charitatem voluit, ut [a] *inhabitaret gloria in terra nostra*, hoc est, ut per unionem cum Deo terrestris caro nostra Deus fieret, Christus, in quam, regnat in aeternum. Adde, quod Israelitica gens et ne piam pace fruatur. Ubique enim terrarum vexatur, lapidibus petitur, caeditur virgis, tamquam pestilentissima mundi labes. Solus Christus rex est aeternus, et pacis per ipsum partae nullus est finis. Atque hoc etiam, Christum nempe neque initium habere neque finem, non meum est, sed Isaiae prophetae. Initio autem ac fine carere solius Dei est, naturae videlicet increatae proprium.

XXIX. Atque eadem pariter ratione etiam iustitia Christi humanam omnem iustitiam longe praetergreditur. Non enim ex-

[a] *Ps.* LXXXIV, 10.

μένων, καὶ τῷ βίῳ τούτῳ καταλιμπανομένων, καὶ παιζόντων τοὺς ἔχοντας, ἐν τῷ ἄλλοτε ἀλλαχοῦ μεταπίπτειν καὶ φέρεσθαι· ἀλλ' ἐποία; Ὡς λίαν ὑψηλὴ, καὶ περὶ τὸν ἄνθρωπον καμπτομένη, δι' ὃν ὁ σύμπας κόσμος καὶ τὰ ἐν κόσμῳ.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐκλέλεκται τῷ Θεῷ ἐκ πάντων τῶν τηνικάδε ἀνθρώπων ὁ Θεοφιλὴς καὶ μακάριος Ἀβραάμ, ὅτι τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἑαυτὸν ἠγάπησε, καὶ οὐ μόνον πατρίδα καὶ συγγένειαν καταλελειπὼς, καὶ πάντα τὰ κτήματα, μετανάστης ἐπὶ τὴν ἀλλοτρίαν ἐχώρει, καὶ ὁπῇποτε ὁ ἄγων ἐκέλευεν, ἤγετο· ἀλλ' οὐδὲ τοῦ μονογενοῦς καὶ κληρονόμου ἐφείσατο δι' αὐτὸν· ἐπήγγελται τῷ πατριάρχῃ ὁ Θεὸς, ὅσα ὅπτα ἐπήγγελται, σπέρματος πληθυσμὸν, καὶ γῆς πλατυσμόν· καὶ, ἵνα μὴ μέγαν κινῶ τὸν ἀνάγυρον, διέβη τὰ τῆς εὐλογίας καὶ ἅπαν τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ.

---

hauritur in tribuendis bonis, quae corruptibilia ex natura sua sunt, et cum praesenti vita amittuntur, dumque huc illuc decidunt et transferuntur, possessores suos illudunt; verum qualis ea est? Perquam altissima, et curam gerens hominis, propter quem et totus mundus, et quae sunt in mundo, condita fuerunt.

Et vero postquam Abraham, vir Deo carus ac beatus, ex omnibus, qui per eam aetatem vivebant, electus a Deo est, quippe qui Deum magis quam semet dilexit, et non modo patriam et cognationem ac possesiones omnes relinquens, peregrinus venit in terram alienam, et quocumque iussit ille, qui eum regebat, alacriter sese contulit; sed propter Deum ipsum neque unigenito atque haeredi suo pepercit; vicissim Patriarchae Deus promisit, quaecumque demum promisit, innumeram nempe posteritatem ac terram late possidendam, atque (ne plura congerens taedio sim) a benedictio in universae Abrahae posteritatem transiit.

a Germani verba, ἵνα μὴ μέγαν κινῶ τὸν ἀνάγυρον, adagium continent graecis familiare, de quo Suidas (Ad v. κινεῖς): κινεῖς τὸν ἀνάγυρον· ἐπὶ ὧν ἐπισπωμένων ἑαυτοῖς τὰ κακά: *moves anagyram: de illis dicitur, qui mala in suum caput attrahunt.* Et hoc sensu idem adagium referunt

Ἀλλ' οὐ πατρῷζον ἐδείχθη τὸ σπέρμά ποτε· ἀλλα τὴν ἐκ διαμέτρου ἐναντιουμένην οἱ Ἀβραμιαῖοι ἐβάδισαν, καὶ γεγόνασι τῶν ἐθνικῶν ἀσεβέστεροι. Κεφάλαιον τῆς ἀσεβείας ἐκείνων, ὅτι ἔθυσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας τοῖς δαιμονίοις. Οὕτω τὴν θεοφιλεστάτην θυσίαν τὴν ἐπὶ τῷ μονογενεῖ τοῦ Ἀβραὰμ ἐμιμήσαντο οἱ κακῶς καὶ φῦντες καὶ ἀνατραφέντες ἐξ ὀσφύος Ἀβραάμ. Προσέχθισεν οὖν ὁ Θεὸς τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπεν· ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ. Τῆς δ' ἐθνικῆς πανσπερμίας τότε λόγος οὐδείς. Καὶ μὲν κοινὸς ὁ Θεὸς καὶ Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν, ὡς πλάστης καὶ δημιουργὸς, καὶ πάντες ἔργα χειρῶν αὐτοῦ, καὶ οὔτε νόμον τοῖς ἔθνεσιν ἔθετο, οὔτε προφήτας ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς, οὔτε τῇ τῶν θαυμάτων ἀνάγκῃ ἠθέλησεν ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι. Ἐδικαίωσεν οὖν ἐπ-

---

Verum posteri eius haudquaquam paternos mores in semet-ipsis aliquando expresserunt; imo vero viam e diametro oppositam terebant, et filii Abrahae vel ipsos ethnicos impietatis praetergressi sunt. Caput autem impietatis eorum fuit, quod *filios suos et filias immolaverunt daemoniis* a. Sic gratissimum Deo sacrificium, quod in unigenito Abrahae perfectum fuerat, imitati sunt isti perperam ex Abrahae lumbis et progeniti et progressi. *Infensus igitur fuit Deus generationi huic et dixit: semper hi errant corde* b. Caeterum ethnicorum permixtae multitudinis nulla tum ratio habita fuerat. Et vero cum *idem Deus esset Iudaeorum et gentium* c, utpote communis utrorumque creator et conditor, et omnes opera manuum eius essent; at gentibus neque legem (scriptam) dederat, neque prophetas ad eos miserat, neque ut

et explicant Erasmus (Opp. Tom. II, p. 52) et Henr. Stephanus (*Thesaur.* Vol. V, ad V. ἀνάγυρις). At hic sensus, ubi patet, ad rem nil facit. Itaque cum Suidas addat: ἔστι δὲ φυτὸν ὁ ἀνάγυρος δυσῶδες τριβόμενον, *anagyrus autem est planta, quae si teratur, malum spirat odorem;* putaverim adagium latiori sensu a Germano usurpatum de iis, qui utcumque alicui rei diutius insistendo molesti evadunt.

a *Ps.* CV, 37.

b *Ps.* XCIV, 19 sec. LXX.

c *Rom.* III, 29.

ἐπιθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς ὑδάτων, πρὸς τὸ ὕδωρ τοῦ Σωτῆρ ἐπισκέψασθαι καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς, καὶ γνῶναι τῇ πείρᾳ, εἰ ταθυμίως ἔχει τὰ ἔθνη πρὸς τὰ θεῖα κελεύσματα. Πλὴν καὶ πάλιν μνησικακούων τῆς πρὸς τοὺς πατριάρχας ἐπαγγελίας, καὶ τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιφοιτᾷ, καὶ ταῦτ' εἰδὼς, ὡς οὐ παραδέξονται. Ἐνηνθρώπησεν· ἐφάνη· ἀνθρώποις συναναστράφη· ποταμηδὸν τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ ἐπὶ πρόσωπον τῆς Ἰουδαίας ἐξέχεεν. Οἱ δὲ, ὡς τὰ μέγιστα ἠδικημένοι, τῷ φθόνῳ ἐπυρίζοντο· καὶ τῷ ὕδατι, ὡς μύρῳ οἱ κάνθαροι, ἀπεπνίγοντο. Προὔδωκαν, ἐσταύρωσαν, ἐθανατώσαντο ἴδιον εὐεργέτην. Ταῦτα τὰ τῆς μακροθυμίας· τὰ δὲ τῆς ἐξουσίας, ἀνίσταται ἐκ νεκρῶν· μεταβαίνει διὰ τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τὰ ἔθνη· κενοῦται πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ εἰς ζωὴν αἰώνιον ἁλλόμενον ὕδωρ· τὰ δὲ ὃν τρόπον

---

miraculorum ad se attrahere illos voluit. Aequum igitur Deus censuit, hos quoque atque eorum res providentia sua visitare, et experientia probare, an gentes divinis mandatis obsequentes se praeberent. Et rursus tamen memor promissionum, quibus se erga Patriarchas obstrinxerat, et *semen Abrahae (apprehendit)* [a], et inter Iudaeos versatus est, licet nosset, se ab illis haud receptum iri. Factus est homo: conspiciendum se praebuit: *cum hominibus conversatus est* [b]: beneficia sua instar fluenti effudit in Iudaeae totius conspectu. Ast illi, quasi gravissimam iniuriam passi, livore in eum exarserunt, et non secus ac fragranti unguento scarabaei solent, salutaribus aquis extincti sunt. Tradiderunt, crucifixerunt, morti addixerunt benefactorem suum. Haec longanimitatis fuerunt: quae vero potestatis, e mortuis resurgit: per apostolos suos ad gentes transmigrat: effunditur in universam terram *aqua saliens in vitam aeternam* [c]; et *quemadmodum*

a Hebr. II, 16,
b Bar. III, 38, sed apud LXX v. 37.
c Ioan. IV, 4.

λωὰμ τὸ ἡσυχῇ ῥέον διψητικώτερον ἐπεπόθησαν· καὶ ἐπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν κύριον. Τοῦτο ἡ δικαιοσύνη Θεοῦ. Ἐπὶ τὸ ἕτερον τῶν λίαν ἀδικωτάτων ἐστίν. Τὸ, πολλῶν ὄντων ἀδελφῶν τὸν σκληροτράχηλον μόνον καὶ πατραλοίαν καὶ ἀπειθῆ ἀξιοῦν τιμᾶσθαι παρὰ τοῦ πατρός· τοὺς δὲ μηδὲν ἠδικηκότας, ἀλλ' ἑτοίμως ἔχοντας μέχρι θανάτου πείθεσθαι τῷ πατρὶ, τῆς κληρονομίας ἐκβάλλεσθαι. Εἰ τοῦτο ἄδικον, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, τὸ τούτῳ ἀντικείμενον δίκαιον, καὶ μείζονα ταύτης τῆς δικαιοσύνης οὐδεὶς ἂν εὕρήσει ποτέ. Τοιαύτη ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς κατὰ γῆν διατριβῆς τοῦ ἐμοῦ Σολομῶντος δικαιοσύνη ἀνέτειλεν· οὗτος καὶ δικαιοσύνης ἥλιος ὑφ' ἑτέρου προφήτου προηγορεύθη τῆς αὐτῆς ἕνεκα διανοίας.

XXX. Τί ἔτι; Θεόσδοτος ἡ σοφία τοῦ Σολομῶντος.

---

desiderat cerva ad fontes aquarum [a], ad undas Siloe leniter fluentes avidiori siti (gentes) desideraverunt: et [b] *repleta est universa terra scientia Domini*. Hoc disposuit Dei iustitia. Nam longe alia hominum perquam iniquissimorum sententia est. Decernunt hi scilicet, e multis fratribus eum solum dignum esse, ut a patre honoribus cumuletur, qui et contumax, et durae cervicis, et parricida fuit; reliquos vero, qui nullius iniquitatis rei deprehenduntur, imo ad mortem usque Patri obsequi parati sunt, ab haereditate paterna excludendos esse. Porro si hoc ei iniquum, uti profecto iniquissimum est, igitur quod ei opponitur, iustum est, imo nihil hoc aequius inveniri unquam potuerit. Et eiusmodi quidem fuit iustitia, quae per eos dies orta est [c], quando in terris versabatur Salomon meus; atque eadem de causa iam antea ab alio propheta [d] hic appellatus est *sol iustitiae*.

XXX. Quid adhuc (postulas)? Salomoni (inquit) divinitus collata sapientia fuit.

a Ps. XLII, 1 sec. LXX.

b Is. XI, 9.

c Is. XLV, 8.

d Malach. IV, 2. *Et orietur vobis, timentibus nomen meum, sol iustitiae.*

Ἀλλὰ καὶ ὁ παράδεισος Θεοφύτευτος, καὶ τοῦ Θεοφυτεύτου τούτου ἐνδιαιτητὴς [1] ὁ Ἀδὰμ καὶ οὗτος Θεόκτιστος· καὶ οὗτος Θεόσοφος, καὶ μαρτυροῦσιν αἱ κατάλληλοι σημασίαι τῶν κλήσεων, ἅσπερ ἅπασι τοῖς ζώοις ἐν παραδείσῳ προσήρμοσεν. Ἀλλ' εἰ καὶ τὰ πρῶτα μακαριστέα, τάγε μὴν δεύτερα ταλανιστέα, καὶ τὰ τῆς εὐλογίας μετατράφησαν εἰς κατάραν διὰ τὸν ὄφιν καὶ τὴν γυναῖκα. Ὁ μὲν γὰρ ἀσηγήσατο τὴν πολυθεΐαν· ἔσεσθε γάρ, φησὶν, ὡς Θεοί· ἡ δὲ τῶν ἀσηγήσεων διάκονος πρὸς ἄνδρα γεγένηται. Καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἐπιγείων ἁπάντων, γυμνὸς, αἰχμάλωτος, ἄθλιος, τοῦ παραδείσου ἐξωρίζεται.

Μὴ τὸ κατὰ τὸν Σολομῶντα δρᾶμα τῆς κατὰ τὸν Ἀδὰμ ἀπάτης ἀπέοικε; Μὴ τὰ κατὰ τὸν Ἀδὰμ ἀκατάλληλα πρὸς τὸν Σολομῶντα; Τῶν Θείων χαρισμάτων πλήρεις ἀμφότεροι· γυνὴ καὶ ὄφις καὶ πο-

1 Cod. *ἐνδιατητητὴς*.

Esto; sed et terrestris paradisus a Deo plantatus fuit, et paradisi divinitus plantati habitator Adam, ipse quoque a Deo conditus est: ipse quoque divinitus sapientia ditatus fuit, idque testantur aptissimae significationes nominum, quae sane ipse in paradiso universis animantibus convenienter imposuit. Verum si prima haec uti fortunata laudanda sunt; enimvero ut valde serumnosa deploranda sunt posteriora, ac benedictionis illius conditio in maledictionem propter serpentem atque mulierem conversa est. Nam serpens quidem deorum invexit multitudinem, quoniam dixit *a*: *eritis sicut dii;* mulier autem malorum (serpentis) consilioram administra apud virum facta est. Hinc rex ille universorum, quae erant super terram, nudus, captivus, miserabilis e paradiso expellitur.

Numquid non Adae ruinae par invenitur Salomonis tragoedia? Numquid non simillimi Adae ac Salomonis casus? Ambo divinis muneribus cumulati: mulier et serpens et deorum multitudo

a Gen. III, 5.

λυθεία ἀπαλλοτριοῦσι τοῦ Θεοῦ τοὺς [1] ἡμετέρους πρωπάτορας· ταὐτοπαθεῖ τοῖς προπάτορσι καὶ ὁ ἀπόγονος καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοίων ἁλίσκεται. Ἐπεὶ κἀνταῦθα συμβουλὴ γυναικῶν, καὶ πρὸς πολυθεΐαν παρεκτροπή· καὶ οὐδὲ ὄφις ἄπεστι κακοσύμβουλος. Τοῦτο ἆθεν ὁ πονθώς· ἐκείνου γὰρ λόγος, τὸ, καθαιροῦντα φραγμὸν ὀήξεται ὄφις· εἰς φραγμὸν δέ μοι ὁ τὰς ἐπὶ ταῖς ἀλλοφύλοις ἐπιμιξίας ἀποτειχίζων νόμος ἐξείληπται· καὶ τὴν ἀπάτην ταύτην ὁ νηπιὸς γεγέννηκεν ὄφις.

XXXI. Ταῦτά σοι τῷ πεπλανημένῳ Ἰουδαίῳ καὶ σκληροτραχήλῳ ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα. Οὐδὲ γὰρ συγχωρεῖ ταῖς ἀντιῤῥήσεσιν ἐμπλατύνεσθαι ἡ ἑνεστῶσα πανήγυρις. Δικανικοῦ γὰρ τὸ σφοδρύνεσθαι κατὰ τῶν ἀντιλεγόντων, καὶ ταῖς ἀντιθέσεσιν ἀντιπαρατάττεσθαι. Πανηγυριστοῦ δὲ τὸ ῥυθμίζειν τὸ ἐπιθυμοῦν τῆς ψυχῆς ταῖς εἰρηνικαῖς καταστάσεσι, κἀπὶ τὸ ἀτάραχον καὶ ἀθόλωτον κατάστημα τῆς

1 Cod. τῆς.

---

nostros a Deo primos parentes alienant: eadem, quae primis parentibus, et nepoti obveniunt mala, iisdemque laqueis hic prehenditur. Nam etiam heic suasiones mulierum, et ad polytheismum conversio: et ne serpens quidem deest mali auctor consilii. Id sensit et ille, qui horum malorum particeps fuit; ipsius enim vox illa est *a*: *Qui dissipat sepem, mordebit eum coluber.* Sepes autem heic, mea quidem sententia, pro lege accipitur, quae instar muri a permixtione cum mulieribus alienigenis arcebat; et hanc quoque ruinam spiritalis serpens peperit.

XXXI. Atque haec pauca e multis tibi, o Iudace, aberranti et in errore pervicaciter perseveranti dicta fuerint. Neque enim longioribus refutationibus insistere, quae nunc celebratur festivitas, patitur. Et causidici quidem fuerit, adversus contradicentes vehementius contendere, atque obiecta refellere. Panegyrista vero celebrantis magis munus est animi motus ad tranquillum ordinem componere, et exinde in corda, quae serena ac tranquilla pace fruantur, iucundissimam inducere festivitatis volu-

a Eccle. X. 8.

καρδίας τὴν ἑόρτιον ἡδονὴν θαλαμεύειν ἀστενοχώρητον. Ἀλλ' οὕτως μὲν οἱ χριστεμάχει θῆρες εἰχέσθωσαν, καὶ κατησχυμένοι φευγέτωσαν· καὶ γενηθήτω ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκότος καὶ ὀλίσθημα· καὶ ἄγγελος κυρίου καταδιωκέτω αὐτούς, ὁ τὰ εὐαγγέλια κομίζων τῇ ἀειπαρθένῳ· ἡμῶν δὲ οὕτως προπορευέσθω, καὶ εἰς αἴσιον τέλος τὸν λόγον ἀγέτω· εἶεν.

XXXII. Ἀλλ' ὁρῶ προφητικὸν χορὸν ὁμοθυμαδὸν τῇ πανηγύρει συντρέχοντα γεγανωμένῳ προσώπῳ καὶ μειδιῶντι, καὶ βίβλους ὑπαγκάλους βαστάζοντα, καὶ ἑτοίμως ἔχοντα τῷ ἐσφραγισμένῳ τοῦ Θεοῦ βιβλίῳ ἀπὸ βίβλου προσομιλεῖν. Χοραρχεῖ δὲ τῆς πανηγύρεως ὁ Μωυσῆς, οὐκ ἔτι μογιλαλῶν [1], ὥσπερ τὸ πρότερον, ὡς ἐν τῇ γλώσσῃ βαστάζων τὸ βαρὺ φορτίον τοῦ νόμου, ἀλλὰ τετρανωμένῃ γλώττῃ φθεγγόμενος. Φθέγγεται δὲ τί; Παρελθὼν ὄψομαι τὸ ὅραμα τὸ μέγα τοῦτο, τί ὅτι οὐ κατακαίεται ἡ βάτος, καὶ ταῦτα τὸ πῦρ τὸ ἀπτό-

1 Cod. μογγιλαλῶν.

---

patem. Sed abeant sane belluae istae Christo infensae, et pudore suffusi discedant; *fiatque via illorum tenebrae, et lubricum: et persequatur eos angelus Domini* [a], qui felix nuntium ad perpetuam illam virginem defert: ipse autem nobis praeeat, et orationem nostram ad felicem exitum perducat. Ac de his hactenus.

XXXII. At ecce universum chorum prophetarum video, ad hanc celebritatem laeto ac subridenti vultu una simul omnes accurrentes, libros ulnis gestantes, paratosque obsignatum illum Dei librum (sc. S. Virginem) e suis voluminibus alloqui. In hac porro celebritate primas agit partes Moyses, non amplius, ut olim, ore blaeso, quippe qui in lingua grave legis onus ferebat, sed expeditissime loquens. Quid porro clamat? [b] *Transiens videbo visionem hanc magnam, quare rubus non comburatur*, idque, licet

a Ps. XXXIV, 6. Fortasse Germanus non vitio codicis, quem manu terebat, sed ratione syntaxeos posuit καταδιωκέτω pro καταδιώκων, prouti consone cum latina Vulgata habet et graeca LXX versio.

b Exod. III, 3.

μενον τῶν ὀρέων καὶ καπνίζονται [1], φέρουσα ἐν ἑαυτῇ. Καὶ ἄλλα γὰρ τὸ μὴ ἐγγίσῃς ὧδε, οὐ δέδοικα. Τότε γὰρ σωματικὸν ὑπόδημα, ᾧ μέσῳ ἡ οὐράνιος ψυχὴ προσδιατρίβει τῇ γῇ, φθάσας ἀπελυσάμην. Καὶ τὸ πῦρ δὲ τοῦτο, οὐ πῦρ ἐστι κατανάλισκον, ἀλλ' ἡμᾶς φωτίζον καὶ ἱλαρόν. Οὐ γὰρ ἦλθεν, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον. Πάλιν ὁρῶ Θεὸν οὐρανοὺς κλίνοντα, καὶ ἐπὶ τὸ ἅγιον κατερχόμενον ὄρος, τὸ πάσης τῆς γῆς ὑπερκείμενον καὶ μόνα φρονοῦν τὰ οὐράνια· Ὁρῶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν γάλα καὶ μέλι τῆς ἀφέσεως ῥέουσαν. Ἀντὶ τῆς προτέρας δυσηχοῦς μοι ἐκείνης φωνῆς, τῆς γλυκυτάτης ἐπακροῶμαι· ἤκουσα πάλαι· ἀνάβηθι εἰς τόδε τὸ ὄρος, καὶ τελεύτα ἐκεῖ· καὶ ἀναβὰς, εὐθὺς ἐκεῖ

1 Cod. καταπνίζονται.

---

in semetipsa illum gerat ignem *a qui tangit montes et fumigant* Nam caeterum haud timeo illud *b*, *Ne appropies huc.* Corpo reum enim calceamentum, quo medio caelestis anima terra insistit, iamdiu tum dimisi. Insuper ignis iste haud *ignis co sumens est c*, sed suaviter illuminans et exhilarans. *Neque e venit, ut iudicet mundum, sed ut mundo salutem ferat d.* Rur video Deum *inclinantem caelos e et descendentem* in montem s ctum *f*, qui universae terrae supereminet, et nihil nisi caelo sapit. Video *terram promissionis lacte et melle remissionis man tem g.* Pro vetere illa mihi horrisona voce, dulcissimam m exaudio: audivi olim *h*: *ascende in hunc montem, et morere ibi*

a Ps. CIII, 32.
b Exod. III, 5.
c Deut. IV, 24, *Hebr.* XII, 29.
d Ioham. XII, 47.
e Ps. XVII, 10.
f Audis, Virginem Deiparam sancto monti comparari, qui non modo universae terrae supereminet, sed nihil terram sapit.
g Deut. XXXI, 20. Frequenter porro SS. Patres sanctae Deiparae symbolum habuere terram promissionis.
h Deut. XXXII, 49.

κατέβην ἐπὶ τὸν Ἅιδην· νῦν δὲ διὰ τοῦ θεοβαδίστου τούτου ὄρους καὶ ὑπερυψήλου πρὸς τὴν οὐράνιον ἀνυψοῦμαι ζωὴν καὶ τὴν ἄμεσον θεοπτίαν.

XXXIII. Τῷ Μωσεῖ τούτῳ καὶ ὁ ἀδελφὸς συνεισέρχεται, τὴν ἀνθοῦσαν ῥάβδον βαστάζων, καὶ ὑποδεικνὺς κατ' ὀφθαλμοὺς τῇ παρθένῳ, ἵν' ἔχοι τοὺς λογισμοὺς ὑποστηρίζειν ἐν ταύτῃ, καὶ μὴ ἀποβᾶσα λέγοι πρὸς τὸν πρωτάγγελον· Πῶς ἔσταί μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω.

Ἰδοὺ γὰρ καὶ ὁ συγγενὴς τῆς κόρης βασιλεύς, ὁ Δαυὶδ, τὸ προφητικὸν σύστημα διακόψας, ἐπὶ τὸ μέσον ἐξάλλεται, τὴν λύραν κρούων, καὶ κατευνάζων τῆς παρθενικῆς καρδίας τὸν θόρυβον· Ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε. Ἄκουσον τοῦ ἀγγέλου· ἴδε τὴν ῥάβδον τὴν ἀπίστιστον, τὴν κατεξηραμένην, ὡς ἁπάσης χηρευούσαν, πῶς βλαστάνει, πῶς καρποφορεῖ, πῶς εὐωδιάζει, ἵνα μόνον τὴν ὑπερφυῆ σου προχαράξειτε κυοφορίαν. Μὴ διαταραχθῇς πρὸς τὸ ῥῆμα

---

cum ascendissem, statim inde ad inferos descendi: nunc vero per hunc inambulantis Dei ac mirae celsitudinis montem ad caelestem vitam et immediatam Dei visionem evehor.

XXXIII. Una vero cum Moyse prodit in conspectum et frater Aaron) nuceam virgam *a* manu tenens, eamque ob oculos Virgini ponens, ut ne cogitationibus ipsa incerta fluctuet, neve dubitans ad Archangelum respondeat *b*: *Quomodo fiet istud mihi, quoniam virum non cognosco?*

Ecce enim et puellae cognatus rex David, propheticum agmen perrumpens, in medium prosilit, ac lyram pulsans virginei cordis conturbationem leniter sedat: *Audi filia*, inquit *c*, *et vide*. Audi Angelum; cerne virgam non irrigatam, et plane aridam, utpote omni humore carentem, quomodo (tamen) germinat, quomodo fert fructus, quomodo suave olet, tantummodo ut tui supra

a Virga Aaron, quae non irrigata floruit, SS. Patribus fuit typus Deiparae, quae sine tactu pudoris inventa est mater Salvatoris.

b *Luc.* I, 34.

c *Ps.* XLIV, 11.

τοῦ Γαβριὴλ· παναληθὲς γὰρ, εἰ καὶ ὑπερφυές· Ἐπὶ δύο ἢ τρ
μαρτύρων πᾶν ῥῆμα σταθήσεται. Τὸν δὲ σὸν παράδοξον τόκ
τὸν ὑπὸ τοῦ ῥήματος Γαβριὴλ μηνυόμενον, οὐρανοὶ διηγοῦνται. Ἐκ
θεν γὰρ ὁ ἀρχάγγελος, καὶ ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστὸς, ὃς
καρποῦ τῆς κοιλίας μου θήσειν ἐπὶ τοῦ θρόνου μου ἐπηγγείλα
καὶ τὸν θρόνον μου ταῖς ἡμέραις συμπαρεκτεῖναι τοῦ οὐρανοῦ, κ
τῷ ὕψει τούτου συμπαρυψῶσαι, ἵνα μὴ μόνον εἴη ἐπίγειος, ἀλ
καὶ οὐράνιος, μὴ πρόσκαιρος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀτελεύτητος.

XXXIV. Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ ταῦτα. Οἱ δὲ πατριάρχαι σεμ
σεμνῶς προκαθήμενοι, τὰ θεοπρεπῆ τῷ σῷ τόκῳ προσμαρτυροῦ
Ὁ μὲν ἐν βραχυδιαστάτῳ σκηνῇ καὶ εὐπεριγράπτῳ εἰσοικίζων
ἀπερίγραπτον, ὁ Ἀβραάμ· ὁ δ' ἐκ τοῦ λίθου τέκνον Ἀβραὰμ ἐγ

---

naturae ordinem partus figuram praesignet. Ne turberis ad G
brielis dictum; verissimum illud est, licet naturae fines pr
tergrediens: *In duobus vel tribus testibus stabit omne verbum*
Partum tuum admirandum, qui verbis Gabrielis annuncia
caeli insuper enarrant. Inde enim adest Archangelus; adest pr
terea *testis in caelo fidelis* [b], qui promisit, *de fructu ventris*
positurum se esse super sedem meam [c], et *thronum meum sicut*
caeli [d] iugiter servaturum, atque ad eiusdem caeli celsitudi
evecturum, adeo ut non terrestris modo sed et caelestis,
ad tempus tantummodo, sed et in aeternum sit duraturus.

XXXIV. Et haec quidem David. Sed et venerandi Patriarch
qui primam honoris sedem obtinent, divina prorsus de p
tuo praedicant, ac testantur. Et hinc quidem Abraham in e
quo et concinno tabernaculo eum excipiens, qui nullis finib
circumscribitur [e]: inde vero Isaac *suscitatus de lapide fi*

a Deut. XVII, 6; I *Tim.* V, 19.
b Ps. LXXXVIII, 38.
c Ps. CXXXI, 11.
d Ps. LXXXVIII, 30.
e Gen. XVIII. Abrahami tabernaculum typus fuit Virginis Deipar
quae immensi Dei hospitium facta est.

μενος, ὁ Ἰσαάκ· λιθώδης γὰρ ἡ τῆς Σάρρας νηδύς, καὶ πρὸς εὐγονίαν ἀνύπεικτος.

Ὁ τρίτος δὲ ὁ Ἰακὼβ, χριστὸν ἐλαίῳ ἀναδείκνυσι λίθον, καὶ οἶκον ὀνομάζει Θεοῦ· τῷ λίθῳ τούτῳ τὴν κεφαλὴν ὁ ἀληθὴς Ἰσραὴλ ἀνέπαυσε, τὸν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας παραμυθούμενος κόπον, μενοῦχὶ κράζοντος τοῦ λίθου τούτου πρεσβεύσας· Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ὁ δὲ λίθος ἦν ὁ Χριστός. Εἰ δὲ ὁ Ἰακὼβ οὗτος καὶ Ἰσραὴλ κέκληται, Ἰσραὴλ δὲ νοῦς ὁρῶν Θεὸν διηρμήνευται, ἔσται ὁ λίθος οὗτος ἡ κεφαλὴν, ἤ, σαφέστερον φάναι, τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς ὑπαρχων τῶν αὐτοῦ θεραπόντων, καὶ τῆς γῆς ἐκμετεωρίζων ἐν τῷ κόσμῳ μηδὲν, μηδὲ χαμαίζηλον ἐν κόσμῳ φρονεῖν ὑποτίθεσθαι.

Καὶ μάρτυς ἡ κλίμαξ τῆς ἀναβάσεως, ἐκ γῆς ἀφικνουμένη πρὸς οὐρανόν. Ἐπεστήρικτο δὲ ταύτῃ Θεὸς, ᾧ καὶ τὴν κεφαλὴν κάτω

---

rahae *a*; lapideus enim Sarae uterus erat, et ad liberos gignen- clausus.

Tertius autem se sistens Iacob, lapidem oleo inunctum osten-, domumque Dei nominat *b*: super hunc lapidem caput re- navit verus Israel, a labore itineris semet reficiens, quasi ntecessum, clamante hoc ipso lapide, illud audierit *c*: *Ve- ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam ; d Lapis autem erat Christus.* Porro si Iacob iste recepit men Israelis, Israel vero, vi vocis, est *mens Deum videns;* is erit iste, qui caput, seu ut clarius dicamus, mentem ser- um suorum suffulciat, et sursum e terra elevet, dum nihil restre, abiectum nihil in mundo eos sapere docet.

Testis est et scala ascensionis, quae e terra ad caelum usque rtingit *e*. Huius autem summitati innitebatur Deus, qui tamen

a Matth. III, 9.
b Gen. XXXV, 14-15.
c Matth. XI, 28.
d I *Cor.* X, 4.
e Gen. XXVIII, 12.

ὑπήρειδεν ὁ Ἰακώβ· ἵνα τὴν διὰ μέσης τῆς νοητῆς κλίμακος, τῆς παρθένου, ἄῤῥητον ἕνωσιν τῆς τε θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως ὑποτυπώσειεν· ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ εἷς, καὶ κάτω ἔσται καὶ ἄνω, τὸ ἀπερίγραπτον ἔχων θεότητι, τὸ δὲ περίγραπτον ἀνθρωπότητι.

XXXV. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ τρεῖς πατριάρχαι συμμαρτυροῦσιν. Ἐμοὶ δὲ καὶ πάλιν παῤῥησιαζέσθω Δαυὶδ, καὶ τῆς κινύρας [1] ἅμα πλασιαζέτω τὰ κρούματα. Τοῦ ποταμοῦ, φησὶ, τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. Εἰς ποταμὸν δὲ εἰρήνης ὁ Ἡσαΐας τὴν τοῦ Θεοῦ λόγου προεθεάσατο σάρκωσιν, οὗ τὰ ὁρμήματα καὶ ἡ ἐξ ὑπερβαλλούσης φιλανθρωπίας κίνησις εἰς τὴν παράδοξον ἐνανθρώπησιν εὐφραίνουσι τοῦ Θεοῦ τὴν πόλιν τὴν ἔμψυχον. Ταύτης γάρ ἐστιν ἡ φωνὴ, ἡ, Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον, λέγουσα καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρί μου.

1 Cod. κιννύρας.

---

etiam Iacobi caput inferius sustinebat, ut divinae scilicet et humanae naturae ineffabilem unitionem mediante spiritali hac scala, nempe Virgine, typice designaret: unus enim idemque erit in terra, et in caelo, e divinitate habens quod sit immensus, ex humanitate vero quod loco circumscribatur.

XXXV. Haec utique tres illi Patriarchae testantur. At mihi vel iterum David eloquatur, modulosque citharae suae ingeminet. *Fluminis impetus*, inquit [a], *laetificant civitatem Dei.* Porro in symbolo *fluminis pacis* [b] praevidit Isaias incarnationem Dei Verbi, cuius impetus, immensae scilicet in homines charitatis, ad nostram naturam ineffabiliter assumendam impulsus, auget tam *Dei civitatem* [c] *laetificant.* Huius enim est vox illa, inquiens: *Magnificat anima mea Dominum, et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo.*

a Ps. XLV, 5 sec. LXX.

b Is. XLVIII, 18: *Utinam attendisses mandata mea: facta fuisset sicut flumen pax tua, et iustitia tua sicut gurges maris.*

c Vide sanctam Deiparam symbolo expressam civitatis Dei, de qua in Psalmo XLV.

d Luc. I, 47.

Φέρε δὲ, καὶ τὸ χύμα τῆς σολομωντείου σοφίας μετοχετευτέον πρὸς τὰ τοῦ εἰρηνικοῦ ὁρμήματα ποταμοῦ, τοῦ ἐπικλύζοντος δόξαν ἔθνεσι, καὶ νάματα ναμάτων τὰ ᾄσματα τῶν ᾀσμάτων δεικνύσθωσαν. Ἰδοὺ εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί. Τοῦ ἀθανάτου νυμφίου τὰ ῥήματα, συμμαρτυροῦντα τῇ νύμφῃ Μαριὰμ, τὸ πάντων κτιστῶν ὑπερκεῖσθαι, καὶ δι' ὑπερβολὴν καθαρότητος τῷ ἀκτίστῳ προσεγγίζειν ἐν φύσει κτιστῇ.

XXXVI. Ὡς τοίνυν ὑπερβολικῶς ἐξαίρετον ὂν τὸ πλησιάζειν τῷ νυμφίῳ τὴν νύμφην, κατὰ φύσιν ὄντι ἀπείρῳ ἀβύσσῳ τῆς ἁγιότητος, ἐνδελεχέστερον τοῖς λόγοις ἐπισυνείρει τοῦ πλησιασμοῦ τὸ ἐγκώμιον· καὶ ἀνάστα, ἐλθὲ, ἡ πλησίον μου, πάλιν φησὶ, καλή [1] μου περιστερά μου [2]· ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρῆλθεν· ὁ ὑετὸς ἀπῆλ-

1 Cod. καλαί.
2 Excidit e cod. μου.

Sed agedum, et effluvium quoque sapientiae Salomonis deferetur ad impetus pacifici illius fluminis, quod exundans in gentes gloriam effundit, et cantica canticorum semet praebeant cantica fluentorum. *Ecce tu pulchra es, amica mea, et macula non est in te* [a]. Immortalis sponsi ista sunt verba, quae testimonium de sponsa Maria ferunt, eam scilicet universis creaturis supereminere, et utut inter creatas res censeatur, suae tamen puritatis praecellentia [b] ad eum, qui est increatus, accedere.

XXXVI. Cum itaque ad sponsum, qui ex natura sua imperturbabilis est sanctitatis abyssus, sponsam accedere, praestantissimum quid sit omnem mensuram excedens; continenter huius processus encomium oratione prosequitur [c], et iterum, *surge*, inquit, *propera, amica mea, formosa mea, columba mea: ecce*

a Cant. I, 14, et IV, 7.

b Eximium habes puritatis Deiparae encomium, qua scilicet et omnibus antecellat creaturis, atque ad Divinam puritatem, quantum creaturae fas est, accedat. Atqui utrinque necessario profluit, eiusmodi puritatem sedum foedissima aliqua labe turpatam, sed ne levi quidem naevo obnubilatam haberi posse.

c Cant. II, 10-12 sec. LXX.

θεν· ἐπορεύθη ἑαυτῷ· τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ· καιρὸς τῆς τ
ἔφθασε [3] · φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν· Ταῦτ
ᾄσματικὰ προβλήματα καὶ αἰνίγματα, κατὰ μὲν τὴν πρόχειρ
νοιαν, τὴν τοῦ ἔαρος δηλοῦσιν ἐπιδημίαν, καὶ τὴν τοῦ πρώτου
Ἰουδαίοις μηνὸς ἐπιφάνειαν· καθ' ἣν ἡ παμμήτωρ, τῶν τοῦ κ
ἀπολυθεῖσα δεσμῶν, λύει καὶ αὐτὴ τὰς ὠδῖνας, καὶ ἀπεγεν
παμβότανον. Ἡ δὲ θεομήτωρ, καὶ ἁγία ὄντως γῆ, καὶ ἄσ
μόνη τὴν ἀνήρτον ἀναβλαστάνει κυοφορίαν· καὶ τὰ τῆς προφ
Ἡσαΐου πέρας ἀπολαμβάνει· Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης
σαι, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται.

XXXVII. Εὗρε μὲν οὖν κατ' ἀρχὰς ἡ πρώτη πλάσις τῆ
θρωπότητος τῆς κατ' αὐτὴν ὑποστάσεως θέμεθλον, τὴν ἐ
εὐκοσμίαν· εὑρίσκει δὲ ταύτην ἀρτίως καὶ ἡ παλιγγενεσία τῆς
φύσεως, καὶ τοῦ κόσμου ἡ ἀνανέωσις. Εἴρηται μέν που τῇ

3 Lect. com. ἔφθακε.

---

enim hyems transiit, imber abiit, recessit sibi; flores appar
in terra, tempus putationis advenit, vox turturis audita est in
nostra. Hae Canticorum figurae et adumbrationes obvio q
sensu veris adventum et primi apud Iudaeos mensis initiu
gnificant; quo tempore omnium mater (terra) frigoris
vinculis, et ipsa foeturam absolvit, omnigenasque herbas
gignit. Dei autem mater et vere sancta terra, ac sola no
cepto semine foetum progerminat nullo humano opere excu
atque implementum accipiunt illa Isaiae oracula *a*: *Egre*
virga de radice Iesse, et flos de radice ascendet.

XXXVII. Verni itaque temporis venustatem, velut exsi
tiae suae fundamentum in ipsis rerum initiis invenit primi
turae humanae plasmatio; et vernum hunc ornatum invenit
naturae nostrae regeneratio, et renovatio mundi. Et sanc

a Is. XI, 1 sec. LXX, qui legunt *de radice*, ubi Vulgata lati
bet, *de radice eius.*

π τῷ ἱερῷ, ὡς εἶδε κύριος ὁ Θεὸς τὴν γῆν, καὶ ἦν κατεφθαρ-
ν ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ
ησθη ἡ γῆ ἀδικίας. Κατὰ ταύτης τοίνυν τῆς ἀδικίας ἀνοίγονται
καταράκται τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσαι αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου, καὶ
ποῦται τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ ἀντὶ τῆς
ἑρας εὐχροίας ὑδερικῆ εἰς ὅλον ἐνιαυτὸν· καὶ συμπάσχει πάντι
ἐξ αὐτῆς ἀναστήματι, καὶ τὸν ἀσυνήθη τοῦτον χειμῶνα ὑφί-
ται. Ἀλλὰ τί πάλιν τὸ αὐτὸ φησι γράμμα; Ἐγένετο ἐν τῷ ἑνὶ
ἑξακοσιοστῷ ἔτει ἐν τῇ ζωῇ τοῦ Νῶε, ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ, μιᾷ
μηνὸς, ἐξέλιπε τὸ ὕδωρ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καὶ ἀπεκά-
ε Νῶε τὴν στέγην τῆς κιβωτοῦ, ἣν ἐποίησε, καὶ εἶδεν, ὅτ
επε τὸ ὕδωρ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Ὁρᾷς, ὅπως καὶ ἡ τοῦ
ἄρου κόσμου ἀρχὴ τοῦ πρωτοκαιρίου ἔαρος ἐξάρχεται; Ὁμῶς

Cod. ὅμως.

---

i sacrarum scripturarum dictum est, quod [a] *Vidit Dominus
terram, et erat corrupta; quippe omnis caro corruperat viam
super terram,* [b] *et terra repleta erat iniquitate.* Ad hanc
m iniquitatem sistendam aperiuntur [c] cataractae caeli, et
nes fontes abyssi; et horrida fit e diluvio facies terrae, ac
tinae elegantiae loco ad integrum annum facies terrae aquis
adatur, simulque cum iis omnibus, quae ex ipsa assurgunt,
igitur, insuetamque hanc hyemem subit. Verum quid eadem
ms dicit Scriptura [d]? *Factum est sexcentesimo primo anno vitae
, primo mense, prima die mensis, defecerant aquae a facie ter-
, et aperuit Noe operculum arcae, quod fecerat, et vidit, quod
ecisset aqua a facie terrae.* Videsne, quomodo et secundi mundi
rdium a primo veris tempore incipit? Omnia ex aequo ve-

[a] *Gen.* VI, 12.
[b] *Ibid.* v. 11.
[c] *Gen.* VIII, 11.
[d] *Gen.* VIII, 13 sec. LXX.

ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ παλαιὰ πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν βλέπουσιν ἑορτήν. καθ' ἣν τὰ μὲν τῆς ἀποστρεφῆς τοῦ θείου προσώπου, καὶ ὁ βαρὺς χειμὼν τῆς τούτου ὀργῆς τέλος λαμβάνει· ἄρχεται δὲ τὴν γῆν ἐπισκέπτεσθαι σωτήριον ἐπισκοπὴν, καὶ τῷ ἀνθεινῷ στεφάνῳ τῷ ἔαρι καταστέφειν αὐτὴν, καὶ μεθύειν τὰς αὔλακας ταῖς τῆς χρηστότητος δωρεαῖς. Ἐνιαρίζων δὲ καὶ ὁ Δαυὶδ, καὶ τῇ ἀνακαινίσει τῆς γῆς τὰ πρόσφορα ψαλτῳδῶν· Ὁ κύριος δώσει χρηστότητα, ἐπᾴδει, καὶ ἡ γῆ ἡμῶν δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς.

XXXVIII. Ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἵσταται τῆς μακρᾶς περικλασεως καὶ ξένης κυμαγωγίας ἡ κοσμικὴ κιβωτὸς, καὶ τὸ ὕδωρ ἡ ἀνυπόστατον τέλειον ἐκλιμπάνει. Ἀποκαλύπτεται τὰ συγκεκαλυμμένα μυστήρια τῆς ἀρχαίας βουλῆς τῆς ὄντως ἀληθινῆς· ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἐπιλάμπει τῷ κόσμῳ· καὶ φῶς μέγα ἰδεῖν οἱ χρονίως ἐ

---

tera illa ad praesentem spectant solemnitatem, qua et divi vultus aversio, et irae eiusdem profunda hyems finem sumsit tum vero terram salutari visitatione Deus lustrare, et isto ve ceu florida corona ipsam exornare incipit, et eius sulcos be tatis suae muneribus inebriare. Sed et David vernantem pro dixerim vultum explicans, ac vocem citharae sono coniunge huic terrae renovationi congrua sic canit *a*: *Dominus dabit b nignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.*

XXXVIII. Iam circumferri tamdiu huc illuc, ac funesta pr cella iactari cessat arca mundi, et instabiles *b* aquas co deserit. Iam revelantur abscondita antiqui illius et sane ve consilii *c* mysteria: mundo illucescit sol iustitiae *d*: et qui i in tenebris et in umbra mortis sedebant, digni facti sunt, u

a Ps. LXXXIV, 13.

b De voce ἀνυπόστατον ita Henric. Stephanus: *Hieronymus enarrans quod Graeci bibliorum interpretes reddiderunt* ὕδωρ ἀνυπόστατον, vo bum, *inquit*, apud Graecos ambiguum est, et potest sonare, quod no subsistat, et quod intolerabile sit.

c Is. XXV, 1. sec. LXX.

d Malach. IV, 2.

ούτα καθήμενοι καὶ σκιᾷ τοῦ θανάτου καταξιοῦνται, καὶ τὸ στερεὸν τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τοῦ ἐνύγρου καὶ ἀλαθαροῦ βίου ἀπολαμβάνουσι. Περιστερὰ μὲν οὖν ἐκεῖσε ἄγγελος τῆς ἀπαλλαγῆς καὶ καταλυσμοῦ ἤτις χειμῶνος ἐκείνου ἔτι ἐπικατεῦντος οὐκ ἐπαρκάζετο· ἐκεῖ δὲ παρῆλθεν οὗτος, ἐξῆλθεν ἐκείνη. Καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκὴ ἐκ τοῦ κατὰ ψυχὴν φωτισμοῦ ἡ πάναγνος καὶ λογικὴ περιστερὰ, τοῦ νοητοῦ κατακλυσμοῦ ὑποῤῥεύσαντος, τῷ κόσμῳ ἐνεφανίσθη. Διά τοι τοῦτο, Ἐλθὲ ἡ πλησίον μου, λέγει ὁ νυμφίος, ἡ μία μου περιστερά· ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ὁ ὑετὸς ἀπῆλθε. Περιστερὰν δὲ τὴν κεχαριτωμένην ἡ ἁσματίζουσα ὀνομάζει, καὶ διὰ πᾶσαν δὲ ὅλον πρὸς τὸ πνευματικὸν μετερρυθμίσθαι καὶ εἰσιέναι ποιῆσθαι· ἀλλὰ καὶ ὅτι τὴν παῦλαν τοῦ τῆς πλάνης χειμῶνος τοῖς ἀνθρώποις ἐμήνυσε, καὶ τὸν χρισθέντα τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλ-

---

gnam lucem videant *a*, et pro fluctuanti illa et flaccida vita ditatem spiritalis mansionis adipiscuntur. Ibi itaque recedendiluvii nuntia (apparet) columba; quae quidem dum adhuc cella obtineret, prodire nequaquam audebat: prodiit vero, quam diluvium cessavit. Sed et cum defluerat spiritale diluvies, candidior nive ob animae splendorem, purissima ac rationalis columba *b* mundo apparuit. Ac propterea dicit sponsus *c*: *mea amica mea, pulchra mea, columba mea: ecce enim hyems transiit, imber abiit.* Nomine autem columbae vox canticorum gratia *plenam d* appellat, tum quia tota et semper ad normam spiritus semetipsam expresserat, eamque normam quamdam veluti vestem induerat; tum etiam quia finem hyemis errorum annunciavit hominibus, atque *unctum oleo exsultationis prae participibus*

a Is. IX, 2, *et Matth.* IV, 16.

b Spirituale diluvium est ruina in universum genus per Adam inductum. Porro res ipsa postulat, ne eo diluvio periisse putetur columba illa sanctissima, quae nuntia communis salutis apparet.

c Cant. II, 10. Hoc etiam loco Germanus omittit μου, quod ex communi vers. LXX adiungitur voci περιστερά.

d Vide Deiparam antonomastice τῆς κεχαριτωμένης, *gratia plenae*, appellatione designatam.

λιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ τῷ κόσμῳ ὑπέδειξε. Καὶ τὸ μὲν ἐλέγετο πρὸς τοῦ Θεοῦ, ἐξεργιζομένου κατὰ τῶν ἁμαρτιῶν ὡς οὐ μὴ μείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτοὺς, διὰ τὸ εἶναι αὐτὰ σάρκας· τοῦ πνεύματος γοῦν ἐξοικισθέντος ἐκεῖθεν τοῦ ζωοποιοῦ νεκροποιὸς κατακλυσμὸς ἐπενήνεκται. Ἐνταῦθα τί; Πνεῦμα ἅ ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις τοῦ ὑψίστου ἐπισκάσει σοι πανυπεραμωμήτῳ, ἔλεγεν ὁ ἀρχάγγελος.

XXXIX. Ἀλλ' ἐπιπλεκέσθω καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ ᾄσματος τῇ λόγου ὑφῇ. Καιρὸς τῆς τεμῆς ἔφθασε· φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. Ἐν τούτοις ὁ προδραμὼν τοῦ παρθενικοῦ τόκου, στείρας βλαστὸς, παρεμφαίνεται. Καὶ γὰρ καὶ εὐάγγελος ἄγγελος συνείρει ἀμφότερα. Εἰπὼν γὰρ πρὸς τὴν παρθένον· Πνεῦμα ἅ ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ

---

suis mundo ostendit [a]. Et olim quidem a Deo, adversus peccatores irato, dictum fuit [b]: *Non permanebit spiritus meus in ipsos propterea quod caro sunt;* proinde cum vivificans spiritus inde recessisset, mortiferum inductum est diluvium. Hic autem quid? *Spiritus Sanctus*, inquit Archangelus, *superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi,* quae prae omnibus creatis prorsus immaculata.

XXXIX. Verum et quae sequuntur in Cantico, orationis textui rae inserantur [d]: *Tempus putationis advenit: vox turturis audita est in terra nostra.* In his germen quoque sterilis, praecursor virginei partus, simul exprimitur. Et sane Angelus, faustorum nuncius, utrumque simul connectit. Nam postquam Virgini dixit [e]: *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi ob*

a Ps. XLIV, 8.

b Gen. VI, 3. sec. vers. LXX, cuius tamen vulgata editio paulo aliter habet, μὴ καταμείνῃ . . . ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις: voces autem εἰς τὸν αἰῶνα etiam in edit. Aldin. desunt.

c Luc. I, 35.

d Cant. II, 12.

e Luc. I, 35.

γενήσεσθαι ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ· ἐπισυνῆψε τούτοις εὐθὺς τὴν προδρομικὴν σύλληψιν. Καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ, ἡ συγγενής σου, αὐτὴν, καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱὸν ἐν γήρει αὐτῆς. Οὗτός ἐστιν ἡ ἀρχὴν ἡ φιλέρημος· οὗτος τὴν τομὴν ἐγγίσαι διαμαρτύρεται, ὅπου ἤδη δὲ καὶ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. Δεῖ γὰρ, ἐπειδὴ ὁ χειμὼν παρῆλθε, καὶ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης ζωογόνος [1] ἐπέλαμψε, καὶ τὸ ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ ἄνθος ἐβλάστησεν, τῶν δένδρων, μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ἡλίου περίθαλψιν, ἐπὶ τῆς πρώ μένουσιν ἀκαρπίας, μηδεμίαν ἰκμάδα τῆς εὐζωΐας ἐπαγγελ μένα, ἐκκόπτεσθαι, καὶ εἰς πῦρ βάλλεσθαι, καὶ καίεσθαι. Δί γὰρ καὶ τοῦτο οὕτως τῆς δικαιοσύνης ὁ ἥλιος κέκρικεν· Ἵνα τί φησὶ, καὶ γῆν καταργεῖ;

XL. Ὦ πόσων μοι τῶν παραδειγμάτων, ὡς χρωμάτων τὸ ἁψι-

1 Cod. ζωογόνον.

---

bit tibi; ideoque quod nascetur sanctum vocabitur filius Dei; tinuo Praecursoris conceptionem his adiunxit inquiens *a*: *Et Elisabet cognata tua et ipsa concepit filium in senectute sua.* est turtur solitudinis amicus: hic tempus putationis appro- quasse testatur, ubi ait *b*: *iam enim securis ad radicem arbo- posita est.* Postquam enim hyems pertransiit, et vivificus justitiae resplenduit, flosque e radice Iesse germinavit, plane tet, ut quaecumque arbores, huius solis radiis circumfotae, pristina sterilitate, nullum frugiferae vitae succum promit- perseverant, iam excidantur, et in ignem coniiciantur, comburantur *c*. Namque aequissimum et id ita iudicavit sol titiae *d*: *Ut quid enim*, inquit, *etiam terram occupat?*

XL. Quanta vero mihi exemplorum copia suppetit, quibus

a Ibid. v. 36.
b Luc. III, 9.
c Ibid.
d Luc. XIII, 7.

λὲς, δι' ὧν τὸ τῆς παρούσης ἑορτῆς προεζωγραφεῖτο μυστήριον. Ἡ πρωτομηνίτις αὕτη κορυφαία, καὶ παντὸς τοῦ χρονικοῦ κυκλοφορ μματος ἔξαρχος, καὶ τὸν τλιπαθέστατον κατ' Αἴγυπτον Ἰσραὴλ ἰ δεν ἰδόντα φῶς γλυκὺ τῆς ἐλευθερίας, καὶ φυγόντα δι' αἵμα τὸν ὀλοθρεύοντα ἄγγελον· μαρτύριον δὲ τούτου τοῦ πάσχα ἡ τελ Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν προσκαίρου δουλείας, καὶ ἐργασχθίας θαν ἀναπαυομένης, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀπελύοντο. Οἱ δὲ ἀπὸ Ἀδὰμ ἕ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν παρουσίαν Χριστοῦ τὸ ζῆν καταλύσαντες, πικροτέραν ὑφίσταντο τυραννίδα, ἐπὶ τὴν σκοτεινὴν παροικίαν ταβάντες τοῦ ᾅδου. Καὶ τὰ ἐν ψαλμοῖς εἰρημένα τοῖς τῷ θαν καὶ τῷ ᾅδῃ τυραννουμένοις μᾶλλον ἁρμόσειεν. Ἐκέκραξαν, φη πρὸς τὸν κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτοὺς, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῶν ἔσωσεν αὐτούς. Ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο τούς· καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν. Οὐδεὶς ἕτερος κατὰ θάνατου τρόπαιον ἔστησε, καὶ τῆς διαφθορᾶς τὴν φύ

---

velati coloribus hodiernae festivitatis mysterium prideum ins vivum designatum reperitur! Mensis iste, principium mens et totius annui orbis caput, ipse est, qui in Aegypto Israelem dit tum in mediis calamitatibus intuentem suave libertatis lum tum exemptum per sanguinem ab Angelo exterminatore; q rei testis erat sacer paschalis ritus. Verum illi temporaria s vitute, atque laboriosis aerumnis, quae saltem per mortem sant, ea occasione liberati fuerunt. At vero illi, qui ab A vel usque ad hunc Christi adventum vitam finierunt, tyranni sane acerbiorem, in tenebricosas inferorum sedes descende passi sunt. Et certe aptius his, qui vinculis mortis atque in rorum captivi detinebantur, convenerit quae in psalmis d sunt [a]: *Et clamaverunt* (inquit) *ad Dominum, cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos. Misit verbum suum, sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum.* Nemo qui alius de morte trophaeum erexit, et naturam a corrupti

a Ps. CVI, 20 *et* 28.

ἐπέλαξεν, εἰ μὴ ὁ τοῦ πατρὸς ὑπόστατος λόγος καὶ συναΐδιος, ὃς κατ' εὐδοκίαν ἰδοὺ πατρικὴν ἀφικνεῖται, ἵνα γένηται πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς διὰ τῆς ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων σαρκώσεως, καὶ τοὺς συγγενεῖς ἐπισκέψηται. Πρόδηλον γὰρ, ὅτι ἐξ Ἰούδα ὁ κύριος ἀνατέταλκεν. Ἔσται δὲ, ὅτε φθονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν εἰς Αἴγυπτον καταβήσεται, καὶ τὰ σκοτεινὰ τοῦ ᾅδου βασίλεια.

XLI. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν σκηνὴν ἐκείνην τὴν μεταφορήτην, ἣν ἀρχιδομήτωρ Βεσελεὴλ, τὴν Θεμελίους μὲν οὐκ ἔχουσαν, τύπους δὲ μόνον ἔνδοθεν περικλείουσαν τῆς ἀληθινῆς σκηνῆς, καὶ ἐμψύχου, ἣν καὶ ἐψαλτῴδηται, ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ σαλευθήσεται, τῆς ὄντως κιβωτοῦ τοῦ ἁγιάσματος, ὁ μὴν οὗτος τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαν τεθέαται. Καί τὰ ἐγκαίνια τοῖς Ἰσραηλίταις ἐν

---

liberavit, nisi Patris subsistens et coaeternum Verbum, qui secundum paternum beneplacitum ecce advenit, ut incarnatus ex virgineo sanguine *sit primogenitus in multis fratribus* [a], et cognatos suos invisat. Manifeste enim compertum est, Dominum ex tribu Iudae ortum esse. Erit autem, quando propter fratrum perfidiam in Aegyptum, in tenebrosa nempe inferni regna, descendet.

XLI. Quin etiam vidit hic (primus mensis) opere completum [b] tabernaculum illud vectile, cuius princeps artifex (fuit) Beseleel, illi utique subnixum fundamento, intus vero nihil continens, sed figuras veri tabernaculi, et animatae illius vere *sanctificationis* suae, de qua etiam cantatum in Psalmis fuit [c]: *Deus in medio* ejus, *et non commovebitur*. Tum dedicatio (tabernaculi) hoc ipso tempore ab Israelitis celebrata est [d]. Adeo nempe dignum maxima

[a] *Rom.* VIII, 29.

[b] *Exod.* XL, 2 *et* 15: *Mense primo, prima die mensis, erige tabernaculum testimonii... Igitur primo mense anni secundi, prima die mensis, collocatum est tabernaculum.*

[c] *Ps.* XLV, 6. Particulam *et*, quae et a Vulgata Latina, et a communi graeca LXX lectione abest, retinent tamen cum Germano editiones Latina et Complutensis.

[d] Conf. *Exod.* LX.

τούτῳ πεπανηγύρισται. Οὕτω μεγίστης φροντίδος ἠξίωτο τῷ θεῷ Θεῷ τὸ τελούμενον σήμερον θεοπρεπὲς καὶ μέγα μυστήριον παρὰ τοῦτο ποικίλοις προχαράγμασι προϊστόρηται.

XLII. Πήγνυται καὶ νῦν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ ἀθεμελίωτος τάγε εἰς ἀνδρικὴν συνεργίαν καὶ φύσεως ἀκολουθίαν. Ἐνταῦθ ὁ ἔνοικός ἐστι τοῦ οἴκου θεμέλιος· καὶ ἐπὶ τῷ οἰκοδόμῳ παρα ὁ οἶκος ἐστήρικται. Ἡ αὐτὴ γὰρ τοῦ λόγου ὑπόστασις καὶ λιός ἐστι τῷ οἴκῳ· τὸ γὰρ πρόσλημμα θεοὔπόστατον, καὶ αὐτῷ ἐνοικεῖ, ἵν' εἴη τῶν ἐν τῷ ἑνὶ Χριστῷ δύο φύσεων τὸ ρον πρόδηλον· ἐπείπερ ἄλλο τὸ ἐνοικοῦν τι [1], καὶ ἄλλο τὸ ἐν μενον. Κατὰ ταύτην οὖν τὴν διάνοιαν εἰρῆσθαι καὶ τὸ τεῖς ψα

1 Cod. ἐνοικοῦντι.

---

cura Domino Deo visum est divinum illud ac magnum m rium, quod hodierna die perficitur, ac propterea variis symbolis descriptum fuit.

XLII. Nunc etiam *Sapientiae Dei* domus construitur, e quod ad humanam cooperationem et ordinem naturae sp carens fundamentis. Heic enim inhabitator ipse est habita fundamentum; et modo plane mirabili domus super ipsum ficatorem suum cernitur fundata. Quae enim Verbi est hy sis, eadem et domui est fundamentum; quoniam illud, assumptum est, in Deo subsistentiam habet, ac Deus in habitat; adeo ut duarum, quae in uno Christo sunt, n rum discrimen manifeste appareat: quoniam aliud sane quod inhabitat in aliquo, aliud vero, quod inhabitatur cte igitur, ut mihi videtur, in eamdem sententiam dici e

a Adverte discrimen nestorianam inter et catholicam sententiam. que enim, catholicis ac nestorianis, familiare fuit hanc imaginem pare, et in Christo Domino habitaculum simul et inhabitantem co At nestoriani, dum in habitaculo et habitante *alium et alium* duas in Christo personas impie distinguunt: catholici vero, dum *aliud et aliud* dicunt inhabitatorem et habitaculum, duas natur vata personae unitate, profitentur.

ἐμφερόμενον· Ἔσται στήριγμα ἐν τῇ γῇ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων, αὐτὸς ἐνθυβόλως, ὡς οἶμαι, νενόηκα. Στήριγμα γὰρ καὶ ὑπόστασις ὁ μονογενὴς γεγονὼς τῇ γείνῃ σαρκὶ, ἣν ἐκ τῆς παρθένου προσείληφε, ὑπερύψωσε ταύτην· καὶ σαρκοφόρος ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων δοξάζεται, τοῖς χερουβικοῖς ἐποχούμενος νώτοις θεοπρεπῶς· εἰς ὄρη γὰρ πολλαχοῦ οἱ ἄγγελοι ἐκλαμβάνονται. Τετραχῶς δέ ποτε τοῦ δωδεκαφύλου τῶν Ἰουδαίων εὐτάκτως διαιρεθέντες, καὶ προηγουμένης [1] τῆς κιβωτοῦ, ἕτερον ἐκ τούτου μυστήριον προεσημαίνετο· ὡς τῇ ἐκ παναγνων παρθενικῶν αἱμάτων θεοπρεπεστάτῳ σκηνῇ κάμψουσι γόνυ τὰ οὐράνια, καὶ οἱ ἐπὶ γῆς ἄνθρωποι εἰς Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους διηρημένοι [2], καὶ αὐτὰ δήπου τὰ καταχθόνια.

XLIII. Ἄλις λοιπὸν τῶν σκιωδῶν ὑποδειγμάτων καὶ τυπικῶν· ἄλις τῶν ποικιλοτρόπων προαγορευμάτων τῶν προφητῶν· ἄλις τῶν δαυϊ-

1 Cod. προηγουμένου, sed mendose; nam (Num. X, 35) scriptura testatur, arcam praeivisse.

2 Cod. διηρημένον.

---

pae censui, quod continetur in Psalmis *a*: *Erit firmamentum in terra super summis montium*. Unigenitus enim fundamentum et hypostasis factus terrestri carni, quam ex virgine assumpsit, hanc exaltavit; et humanam gerens carnem, glorificatur super summis montium, cherubicis scilicet, prout Deum decet, invectus humeris, cum angeli frequenter montium nomine accipiantur. Sed et aliud mysterium in eo praesignabatur, quod aliquando duodecim Iudaeorum tribus pulchro ordine quadrifariam distributae sint, arca vero praecederet *b*; praesignabatur nempe futurum, ut tabernaculo, ex purissimo sanguine Virginis aedificato et in Deo subsistentiam habenti, tum caelestium tum terrestrium, hominum nempe, qui distinguebantur in Iudaeos et graecos, et ipsorum utique inferorum genua flecterentur.

XLIII. Caeterum iam satis symbolorum, typorumque adumbrationibus persequendis immorati sumus; satis ex multiplicibus

a *Ps.* LXXI, 16.

b *Num.* X, 33.

δείων ψαλτῳδημάτων καὶ τῶν σολομωντείων ᾀσμάτων. Ἰτέον ἐπ' ἐκεῖνα τοίγαρ, ἃ πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, καὶ οὐκ εἶδον.

Ὁ παριστάμενος ἄνω μετὰ δέους τῷ παντοκράτορι, γυναικὶ παρίσταται σήμερον μετὰ πλείστης τῆς εὐλαβείας· πρὸς ταύτης ὁ πυρίμορφος ἀνταστράπτεται· ὁ ἄϋλος τὴν ἔνυλον δέδοικε. Ζαχαρίας ὁ ἀρχιερεὺς ἔτι τῆς ἀμφιβολίας ἐπιτίμια καρτερεῖ τὴν ἀφωνίαν, τὴν κώφευσιν. Οἶδε τοῦτο ἡ παρθένος ἡ συγγενής· καὶ εἰδυῖα, ὅμως ἀντιλέγει τῷ ἀρχαγγέλῳ. Πῶς ἔσταί μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Ὁ δὲ οὐκ ἐπιτιμᾷ· ἀλλὰ τὸ ἀμφισβητήσιμον διαλύει, μεθ' οἵας ἄν τις φαίη δουλικῆς συστολῆς. Οὐ γὰρ μόνου τοῦ ἀρχιερέως μείζονα ταύτην ἐγίνωσκεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων ἱλαστηρίου, ἔνθα ὁ ἀρχιερεὺς θυμιῶν πεπήρωται τὰ αἰσθητήρια, ἵνα μὴ πρὸς τὰ κατ' αἴσθησιν ἔχων τὸν νοῦν, τοῖς ὑπὲρ κατάλη-

---

variisque prophetarum oraculis attulimus. Satis davidicorum psalmorum, et Salomonis canticorum delibavimus. Ad illa itaque pergendum, quae [a] *multi prophetae et reges cupiverunt videre, et non viderunt.*

Ille, qui in caelis cum timore astat coram omnipotente, maxima cum reverentia hodie astat coram muliere: ab huius splendore, utut ignea ipse fulgens forma, percellitur: materiae expers corpore constantem veretur. Summus sacerdos Zacharias adhuc diffidentiae suae poenam mutus, elinguis luit. Non nescit id cognata Virgo; cumque id noverit, archangelo tamen illud obiicit [b]: *Quomodo erit mihi istud, quoniam virum non cognosco?* Ad hic non poenam intentat; sed cum ea demissione, qua servulus uteretur, propositam dubitationem solvit. Hanc quippe noverat non modo summo Sacerdoti praecellere, sed vel ipsi, quod in Sanctis Sanctorum latebat, propitiatorio, ubi sacerdos, dum thymiama adoleret, exstasi a sensibus abstractus est, ne scilicet sensibilibus mentem adhibens, ab iis credendis, quae mentis

a Luc. X, 24.
b Luc. I, 34.

φω ἀπιστῇ. Ἡ δὲ παρθένος τὰ ὑπὸ τὴν αἴσθησιν διαβεβηκότα ἄγε τὸν νοῦν, καὶ μετὰ τῶν ἀΰλων νόων Θεῷ παριστάμενον. Οἶδε τοῦτο καὶ ὁ Γαβριὴλ, καὶ τὴν ἀντιλογίαν οὐκ ἐξ ἀπιστίας, ἀλλ' ἐξ ἀσφαλείας πανάγνῳ προσηκούσης παρθένῳ, ἐγίνωσκε προελθεῖν. Διὸ εὐθὺ ἐκφέρεται πρὸς τὴν ἐπιτίμησιν.

XLIV. Ἄγε οὖν ὑπὸ πρωτοψάλτῃ τούτῳ, τῷ πρωταγγέλῳ, τὴν ἁρμόσουσαν φωνὴν ἀλαλάξωμεν τῇ παρθένῳ· Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ κύριος, λέγοντες, μετὰ σοῦ. Νῦν γὰρ καταλλάσσεται Θεὸς μετ' ἀνθρώπων. Ὅστις ἔφη που πρὸς τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν διΐστῶσιν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν· ἀλλ' ἐπεὶ σὲ κατοικητήριον ἄξιον τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἐφεύρηκε, τὴν παλαιὰν διάστασιν καταλύει, καὶ γίνεται μετὰ σοῦ, καὶ διὰ σοῦ πρὸς ἅπαν τὸ συγγενές σου. Μὴ λέγε, ὦ πανυπέραγνε· Πῶς ἔσταί μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω. Διὰ τοῦτο γὰρ ἔσται, ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκεις.

---

aptum superarent, avocaretur. At virgo mentem supra omnia, quae sensus afficiant, longe evectam, et simul cum incorporeis mentibus Deo astantem gerebat. Perspexit id et Gabriel; quodque contra sibi responsum fuerat, non sane ex incredulitate, sed ex diligenti cautela, quae purissimam deceret virginem, prolatum videbat. Propterea neque ad poenas intentandas movetur.

XLIV. Agedum igitur, cum principe hoc psalte, cum Archangelo, festivis vocibus ad Virginem clamemus, dicentes *a*: *Ave, gratia plena, Dominus tecum.* Nunc enim Deus cum hominibus reconciliatur. Dixit alicubi, quisquis ille est, Israelitis *b*: *Iniquitates vestrae diviserunt inter me et vos;* at postquam dignum gloria sua habitaculum te reperit, vetustum divortium aufert, et versatur tecum, et per te ad omnes, quibuscum communem habes naturam, accedit. Ne quaeso, dicas, o super omnes purissima: *Quomodo hoc erit mihi, quoniam virum non cognosco.* Propterea enim id erit, quoniam virum non cognoscis. Propterea

a *Luc.* I, 28.

b *Is.* LIX, 2. *Iniquitates vestrae diviserunt inter vos et Deum vestrum.*

Διὰ τοῦτο ἐγγραφήσεταί σοι τῷ καινῷ τόμῳ τοῦ πατρὸς ὁ ἐνυπόστατος λόγος, ὅτι μέλανος ἀνεπίδεκτος εἶ τῆς ἀνδρικῆς συνουσίας. Ἐκ παρθένου γῆς ἐπλάσθη πρότερον Θεοῦ χερσὶν ὁ Ἀδάμ· καὶ νῦν ὁ τοῦ Ἀδὰμ πλάστης, νέος Ἀδὰμ, ἐκ σεῦ γίνεται, κείμενον ἀναστήσων τὸν παλαιὸν, καὶ ἀναπλάσων διαλυθέντα.

Πῶς ἔσταί μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Τοῦτο μόνον λέγεις; Τὸ δὲ μεῖζον παρυποκρατεῖς, ὦ ὑπερουρανία τῇ δόξῃ, καὶ χθονία τῇ μετριοφροσύνῃ. Οὐ μέγα σοι, ὅτι ἄνδρα εὐ γινώσκεις, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ ὑπερηγνισμένος [1] σου νοῦς ἄβατος ἴσχνει [2] προσβολῆς ἐπιῤῥώμου [3] καὶ ἀπρεποῦς. Παράδεισος εἶ θεοφύτευτος· καὶ ἐξ ὅτου

1 Cod. ὑπερηγνύσμενος.
2 Cod. ἴσχνη.
3 Cod. ἐπὶ μώμου.

---

in te, volumine scilicet adhuc integro, inscribetur subsistens Patris Verbum, quia virilis consuetudinis atramento es inaccessa. E terra virgine Dei manibus plasmatus est ab initio Adam; noster autem Adae illius plasmator ex te *a* oritur novus Adam, ut veterem illum iacentem erigat, et corruptione resolutum refingat.

Quomodo fiet istud mihi, quoniam virum non cognosco? Hoc solum dicis? At praestantiora silentio premis, o quae gloria caelis es sublimior, terrestris vero modesta tui opinione. Haud magnum in te illud est, quod virum non cognoscas; sed potius quod mentem, supra modum omnem purissimam, imperviam habes vel minimo motionis inordinatae minusve decentis vestigio *b*. Paradisus es a Deo plantatus *c*, et ex quo genitalibus naturae

a Ecce Virginem Deiparam comparatam habes terrae illi, quae maledictionem nesciebat.

b Cernis Mariam a pugna illa exemptam, quae originalis peccati est consectarium.

c Perspicua iuxta atque eleganti imagine oculis subiicitur originalis innocentia Deiparae. Est enim sermo de primo exsistendi initio, cum creari anima illa sanctissima non potuerit antequam secundum naturae leges

ῖς σοῖς πεφυτεύργησαι φυτοσπόροις φύσεως νόμοις, τὰ Χερουβὶμ ...ξεν ὁ Θεὸς, καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην κυκλό... σου στρέφεσθαι, καὶ παντόθεν ἀνεπιβούλευτον συντηρεῖν ἐκ τοῦ ...λιόφρονος ὄφεως.

XLV. Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ...σκιάσει σοι. Ὅτε τῷ παραδείσῳ ἔνοικος ἡ Εὖα ἐστρέφετο, τὸ ...ρεβλὸν ἐπ' αὐτὴν ἐλήλυθε πνεῦμα τὰς τοῦ ὄφεος ὑπολοξώσεις οἰ...ωσάμενον. Ἐπὶ δὲ σὲ πνεῦμα εὐθὲς [1] καὶ ἅγιον ἐπελεύσεται· ...ειδὴ καὶ ἡ εὐθύτης ἠγάπησέ σε, ὡς ἡ ᾀσματικὴ μελῳδεῖ σοι ...θογγή.

1 Apud LXX. εὐθής pro εὐθύς.

---

gibus tibi propriis sata fuisti, Deus mandavit Cherubim, ut et ...adium *flammeum atque versatilem* in orbem circum te rotarent, ...que undequaque inaccessam fraudulenti serpentis insidiis ser...rent.

XLV. *Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obum...abit tibi* [a]. Cum Eva, paradisum inhabitans, huc illuc va...retur, tortuosus ad eam spiritus, sinuosis utens serpentis ...xibus, accessit. In te vero rectus et sanctus superveniet Spiri...s; quoniam, ut vox tibi canticorum concinit [b], *rectitudo di...it te*.

...eraretur; non prius vero genita exhibetur, quam Deus Cherubim illam ...odiendam tradiderit, ne ullus ad eam aditus antiquo serpenti pateret. ...que advertere omittas, quomodo hoc Virginis privilegium commemo...turus, de eiusdem conceptione auctor loquatur. Ita enim eam fatetur ...nitam secundum naturae leges, ut tamen aliquid, quod ad eam solam ...rtineat, intercessisse subindicet, inquiens, τοῖς σοῖς... φύσεως νόμοις. ...t lex sane naturae obtinuit, quia consueto naturae ordine concepta est: ...ngulare vero illud fuit, quod *parens Anna*, ut cum Niceta Paphlagone ...quar (Hom. in Nativ. Deip. *Auct. Combefis.* Vol. III. pag. 437) *in se ...ea malitiae vitiique torrentem stiterit;* atque adeo, cherubico flam...eo gladio serpentem arcente, ex polluta radice impollutus fructus pro...rminavit.

a *Luc.* I, 35.

b *Cant.* I, 3 sec. LXX; nam latinus Vulgatus, *Recti diligunt te.*

Καὶ δύναμις τοῦ ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· ἥτις ἐστὶν ὁ τοῦ ὑψίστου υἱός. Δαυὶδ μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς Ἰουδαίων· Ποῦ, φησὶ, πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Πρὸς τὸν πατέρα τὸν λόγον πεισύμενος, οὗ πρόσωπον ὁ υἱὸς, καὶ ἀπαράλλακτος χαρακτήρ· ὁ γὰρ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ τούτοις τοῖς λόγοις τὸ τῆς τριάδος ἐκφαίνει μυστήριον. Ἄνθρωπος δὲ ὢν, καὶ στραφεὶς εἰς ταλαιπωρίαν ἐν τῷ ἐμπαγῆναι τούτῳ τῆς ἁμαρτίας τὴν ἄκανθαν, φοβούμενος τὴν δεσποτικὴν ἐκδίκησιν, ἕλευσιν, δρασμὸν μελετᾷ· καὶ ὑποσκάζων ἔτι τὸν πόδα τῇ πληγῇ τῆς ἀκάνθης, ἀπορεῖ, ποῦ ποτ' ἂν καὶ ἀποδράσοι καὶ τὸν ἀλάθητον λήσεται ὀφθαλμόν. Ὁ μὲν Δαυὶδ ταῦτα· ἡ δ' ἐκ Δαυὶδ παρθένος, μυσταγωγοῦντος τοῦ ἀρχαγγέλου, τὸ ὑπερουράνιον μάθημα ἐκμανθάνει τῆς μιᾶς ἐν τριάδι θεότητος, πνεῦμα ἅγιον καὶ δύναμιν τοῦ ὑψίστου, ἐξ οὗπερ ὑψίστου ἡ δύναμις καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον

Et virtus Altissimi obumbrabit tibi: quae virtus plane Filius est Altissimi. Et sane, Iudaeorum rex David, *Quo*, inquit [a], *ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?* Patrem scilicet alloquitur, cuius facies et per omnia similis imago est filius; qui enim [b] vidit filium, vidit Patrem; et sic Trinitatis mysterium in illis verbis ostendit. Cum porro homo (hic) esset, et *conversus in aerumna, dum configitur* ipsi peccati *spina* [c], timens ultionem Domini, fugam meditatur; et e spinae vulnere adhuc pede claudicans, haeret incertus, quo tandem et aufugiat et lateat eum lum, quem nihil latet. Ita quidem David; at Virgo e David exorta, archangelo sublimia edocente, supercaeleste unius in Trinitate Deitatis mysterium (et ipsa) discit, nempe Spiritum Sanctum, et Virtutem Altissimi, e quo Altissimo Virtus (Filius)

a *Ps.* CXXXVII, 7.

b Ioan. XIV, 9. *Qui videt me, videt et Patrem.*

c *Ps.* XXXI, 4 sec. LXX: *ἐστράφην εἰς ταλαιπωρίαν ἐν τῷ ἐμπαγῆναι ἄκανθαν.*

φωνίως ὑπέστησαν. Πλὴν οὐχὶ δρασμὸν διανοεῖται καὶ αὕτη· ἀλλά τί φησι πρὸς τὸν μηνυτήν; Ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Οὐκ ἀγνοῶ, φησὶ, τὴν πάλαι προωρισμένην ἐπὶ γῆς κατάβασιν τοῦ Θεοῦ. Οἱ γὰρ προφῆται, χεῖλος ὥσπερ ἓν φθεγξάμενοι, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μέλλειν ἐκ γυναικὸς σεσαρκῶσθαι διετρόπως ἐκήρυξαν· καὶ χαίρω τῇ σωτηρίᾳ τῶν ὁμογενῶν, καὶ προσκυνῶ τὸν ὕψιστον, τὸν διὰ τῆς ἐμῆς ταπεινώσεως εὐδοκήσαντα, καὶ φθονηθεῖσαν φύσιν ἀφθόνου χάριτος καταξιώσαι, καὶ μεσῖτίν μὲ δεῖξαι τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας καὶ θεώσεως.

XLVI. Ἐγὼ δ' ἀλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, καὶ ὑπ' ἐκπλήξεως ἔνθους γεγενημένος, διαπρύσιον ἀνακράζω· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργά σου, κύριε· σφόδρα ἐβαθύνθησαν οἱ διαλογισμοί σου. Ἀνὴρ

Spiritus sanctus [a] ante omnia saecula subsistentiam habuerunt. Cuntamen nequaquam et ipsa fugam cogitat; sed quid nuncio onit [b]. *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* a ignoro, inquit, iam praestitutum ab antiquo fuisse, ut Deus terram descenderet. Prophetae enim veluti uno labio loquen-, Dei Verbum carnem e muliere assumpturum multifariam enuntiaverunt; lector autem de eorum salute, qui communem cum habent naturam, Altissimumque adoro, cui per humilim meam complacuit, naturam, invidia perditam, uberrima tia dignam efficere, meque salutis, immo et deificationis ndo conciliandae mediatricem constituere.

XLVI. Ego vero oratione mea huc appellens, atque exstasi adam divina prae stupore correptus, ad vehementer exclandum feror [c]: *Quam magnificata sunt opera tua Domine! Nimis fundae factae sunt cogitationes tuae! Vir insipiens*, Iudaeus,

a Habes hic maneam fidei confessionem, quae Spiritus sancti, aeque Filii, originem a solo Patre repetit. Nil mirum; cum noverimus hoc que doctrinae caput in causa fuisse, quod legatis a Gregorio IX missis extorres Graecos Ecclesiae reconciliandos Germanus cum suis obstit. Vid. Raynald. ad an. 1233 n. VI et XIII.

b *Luc.* I, 38.

c *Ps.* XCI, 6-7.

ἄφρων, Ἰουδαῖος, οὐ γνώσεται, καὶ ἀσύνετος, Νεστόριος, οὐ συνήσει ταῦτα. Καὶ ὄντως τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ λόγου μυστήριον πρὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου προώρισται· καὶ, ὡς ἐν πίναξι ἀΰλῳ, τῷ Θείῳ ἀρχιστρατήγῳ διὰ τοῦ πνεύματος προεζωγράφηται. Τὸ γὰρ Γαβριὴλ ἐξ ἑβραΐδος εἰς ἑλλάδα μεταφερόμενον γλῶτταν, Θεανδρικῶς διερμηνεύεται, τοῦτ' ἔστιν ἄγγελος Θεανδρικός. Διὰ τοῦτο καὶ πρέσβυς [1] τῆς πρὸς ἀνθρώπους καταλλαγῆς τοῦ Θεοῦ ὁ Γαβριὴλ κεχειροτόνηται ἀπ' αὐτῆς τῆς κλήσεως, ὥσπερ ἀπὸ σημείων βασιλικῶν τὸν σκοπὸν παριστάνων τοῦ ἀποστείλαντος βασιλέως, ὅς τίς τέ ἐστι, καὶ ὅτι βούλεται.

Βούλεται δὲ συνελθεῖν τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἕνωσιν· οὐχ, ὡς ἄν τις εἴπῃ αἱρετικὸς, φιλικήν τε καὶ σχετικὴν καὶ κατὰ μόνην ταύτοβουλίαν συνερχόμενος· ἀλλὰ πρὸς ἕνωσιν ἄκραν καὶ κρᾶσιν ἀσύγχυτον καὶ τὴν εἰς μίαν ὑπόστασιν συνδρομήν· ὡς καὶ ἑνὶ ὀνόματι τὰ ἡνωμένα καλεῖσθαι διὰ τὸ ὁμοϋπόστατον, καὶ μιᾷ προσκυνήσει

1 Cod. πρέσβις.

---

non cognoscet, et stultus, Nestorius, *non intelliget haec*. Et vero incarnationis Verbi Dei mysterium ante mundi constitutionem praedestinatum fuit; atque in divino illo exercitus duce, velut in tabula quadam incorporea, antea per Spiritum ad vivum fuit expressum. Vox enim Gabriel, ex hebraea in graecam linguam conversa *theandricum* quid sonat, id est *angelus theandricus*. Ideo circo Gabriel vel ex ipso nomine designatus apparet reconciliationis Dei cum hominibus internuncius, non secus ac si quis Regis, qui eum miserit, consilium in regiis insignibus praeferat, et quisnam nempe sit, et quid velit.

Vult porro (rex) arctam cum hominibus coniunctionem inire, non quidem, ut haereticus quispiam forte diceret, et amicitia solum et habitu, et voluntatis tantummodo consensione semet cum illis coniungens; sed summam (inire vult) unionem, et quamdam sine confusione permixtionem, atque in unam hypostasim concursum; adeo ut propter personae identitatem ea, quae uniuntur, uno eodemque nomine appellentur, et unica

ρᾶσθαι διὰ τὸ τοῦ προσώπου μοναδικὸν, εἰ καὶ τὰ ἡνωμένα τῆς κατὰ φύσιν διαφορᾶς οὐκ ἐξέστησαν καὶ τὸ δυαδικὸν οὐκ ἠρνήσαντο. Τοῦ ἴσου ἀξιώματος καὶ σὺ μετέχεις, χριστιανὲ, εἰ καὶ τῇ κλήσει ταύτῃ προσθήσεις καὶ τὸ διὰ τῶν ἔργων θεραπεύειν τὸν ὕψιστον, καὶ τοῖς αὐτοῦ κελεύσμασι πείθεσθαι. Τότε γὰρ καὶ αὐτὸς ἀνδρικὸς ὑπηρέτης κυρίως κληθήσῃ, καὶ παραστάτης τοῦ σοῦ δεσπότου Χριστοῦ. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς θεάνθρωπος, καὶ ὁ χριστιανὸς ῥάπτων θεανδρικὸς, ὡς ὁ τοῦ βασιλέως ὑπηρέτης βασιλικὸς ὀνομάζεται. Ὁρᾷς, εἰς οἷον ἀξίωμα φέρων ἡμᾶς ὁ λόγος ἀνήγαγε; Καὶ πῶς τῷ ἀρχαγγέλῳ τούτῳ καθ' ὁμωνυμίαν συνῆψε;

XLVII. Τοῦ ὑπερμεγέθους τούτου εὐεργετήματος πρόξενος ἡμῖν ἡ πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν. Καὶ τί λέγω, ἀγγελικῆς ἰσοτιμίας ἀξιωθῆναι διὰ ταύτης ἡμᾶς, εἰδὼς τὴν ἐξ αὐτῆς ὑποστᾶσαν τῷ Θεῷ λόγῳ

---

loratione propter personae unitatem honorentur, etsi quae ninuntur, quoad naturam neque discrimen amittant, neque dulicitatem recusent.

Consimilem huic dignitatem tu quoque, o Christiane, particiis, si tamen huic appellationi et obsequium per opera erga ltissimum, et mandatorum ipsius custodiam praeterea adiicias. hunc enim et ipse theandricus minister et adstator Regis Christi roprie vocaberis. Nam si Christus Deus homo est; ergo Chriianus ipsi administrans theandricus appellabitur, non secus ac egius dicitur Regis administer. Videsne, ad qualem et quam ublimem dignitatem nos Verbum evexit? Et quomodo ipsi archangelo nos per nominis communionem coniunxit *a*?

XLVII. Immensi huius beneficii conciliatrix nobis illa est, (Virgo), quae caelos sublimitate superat. Et quid dico, pari cum Angelis honore per eam nos dignos effectos fuisse, quando

a Communem cum Gabriele Archangelo appellationem ex Germani sententia sortimur, quia vi nominis Gabriel dicit *theandricum;* theandrici autem et nos merito nuncupamur, utpote administri famulantes Christo, qui θέανδρος seu θεάνθρωπος, Deus et homo est.

ἀνθρωπίνην οὐσίαν, σύνθρονον πατρί τε καὶ πνεύματι, καὶ ὑπὸ πάσης ταγματαρχίας ἀγγελικῆς δοξαζομένην τε καὶ προσκυνουμένην; Τῷ ἑνὶ γὰρ Χριστῷ προσφέρεται ἡ λατρεία μετὰ πατρός τε καὶ πνεύματος, ὅδε ἐστὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐν ἀμφοτέροις τὸ κατὰ φύσιν τέλειον ἔχων.

XLVIII. Ἀλλ', ὦ ἄνθρωπε, διὰ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἐκ γῆς· καὶ ὦ Θεοτοκε, διὰ τὸν δεύτερον καὶ ἐξ οὐρανοῦ. Θύγατερ τοῦ θνητοῦ, καὶ μῆτερ τοῦ ἀθανάτου. Ὦ Θεὸν σωματώσασα, καὶ τοὺς ἐνσωμάτους θεώσασα. Ὦ κοινὴ σωτηρία τοῦ τῶν ἀνθρώπων πλάσματος. Ὦ σύνδεσμε ἄρρηκτε τῶν ὑπερκοσμίων τε καὶ ἐγκοσμίων Θεὸν μετὰ τῶν ὑπαρετούντων ἀγγέλων εἰς γῆν ἀγαγοῦσα, καὶ ἄνθρωπους μετὰ τῆς συμφύτου γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνυψώσασα. Ὦ μόνη ἐξ αἰῶνος καὶ κυρίως Θεομῆτορ. Ταύτῃ γὰρ τῇ κλήσει, ὡς σφραγῖδι δεσποινικῇ ἐπισφραγίζω τὸν λόγον μου τῇ χρυσῇ τε καὶ ὑπερτίμῳ· ἣν καὶ στόματι καὶ καρδίᾳ καὶ ψυχῇ κατασπάζεμαι· ὡς εἴθε

---

humanam substantiam, quae ex ipsa est, subsistentem (in) Dei Verbo, in eodem throno cum Patre et Spiritu Sancto sedentem et a cunctis Angelorum ordinibus glorificatam atque adoratam cerno? Namque unico Christo, qui Deus est et homo, perfectus quoad utramque naturam exsistens, simul cum Patre et Sancto Spiritu honores divini deferuntur.

XLVIII. Ast tu, o homo, quae per primum hominem es ex terra; et simul, o Deipara, quae per secundum hominem es ipsa dem e caelo! O filia patris mortalis, et mater filii immortalis! O quae Deum corpore induisti, eos vero, qui constant corpore, in Deos evexisti! O universi hominum generis salus communis! O indissolubile caelestium cum terrestribus vinculum, quae Deum cum ministrantibus Angelis in terram attraxisti, et homines cum congenita sibi terra ad caelos elevasti! O sola e saeculo et proprie Dei genitrix! Hac enim appellatione velut quodam Dominae sigillo et aureo et honorificentissimo sermonem meum obsigno. Hoc nomen et ore et corde et anima tota amplector; et utinam hoc idem tum etiam in ore habens de-

ταύτην ἐπὶ γλώττης φορῶν εὑρεθείην, καὶ ὅτε τὰς ὑστάτας πνοὰς πίειν με τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἀπαιτήσεται [1]. Πεπίστευκα γὰρ, ὡς αἰσθήσονται ταύτην τοῦ ἀέρος οἱ πράκτορες οἱ πικροὶ καὶ μισάνθρωποι, καί μοι τῆς διαβάσεως ἀφειλογήτου παραχωρήσουσιν. Αὕτη μοι ἔστω ἡ σὴ Θεοτόκειος κλῆσις ἔλλογον γλώττης κίνημα τελευταῖον, ἵν' ὡς κάρφος ἐλαίας ταύτην ἐπὶ στόματος φέρων πεταθήσομαι, καὶ καταπαύσω δίκην περιστερᾶς εἰς τὴν τοῦ παραδείσου σωστικὴν κιβωτόν. Φιλυποστροφῶ γὰρ σφόδρα σφοδρα· ἐκεῖθεν γὰρ ὁ τοῦ πρώτου κόσμου πατὴρ ἀποπτῆναί με ἠνάγκασε, καὶ πρὸς τὸν ἔνυγρον τοῦτον βίον φέρεσθαι προετρέψατο.

XLIX. Ναὶ δὴ, κοσμοσώτειρα κιβωτὲ, κύρωσόν μου τὴν δέησιν, καὶ τὸν πενιχρόν μου τοῦτον λόγον καὶ εὐτιδανὸν πρόσδεξαι. Καὶ ὡς

1 Cod. ἀπαιτήσετε.

---

vehendar, cum instans vitae finis ad postremos ducendos spiritus me adiget. Firmiter enim credo, crudeles humanoque generi infensos aëris exactores illud formidaturos, ac transitum sine exactione liberum mihi permissuros. Hoc ipsum tuum Dei genitricis nomen sit mihi ultimus linguae loquentis motus, ut illud velut olivae ramum in ore ferens, ad instar columbae avolem, et in salutari paradisi arca requiescam *a*. Vehementissime quidem illuc remeare cupio; quoniam inde avolare me pristini mundi pater coegit *b*, perque hanc vitam fluctibus diluvii demersam iactandum tradidit.

XLIX. Tu itaque, o arca mundi servatrix, preces meas, obsecro, ratas habe, et meum hunc misellum ac nullius pretii

a *Ps.* LIV, 7.

b Mundi pristini, idest corrupti qui redemptionem antecedit, pater erat Adam, qui totum genus humanum quodam veluti diluvio demersit. Cum vero paulo post Maria designetur ceu arca noetica, hinc plane concludas licet, hoc symbolum, quo saepius penes Patres Deipara celebratur, ad praerogativam quoque devitatae ab ea communis ruinae denotandam spectare.

νεφέλη κούφη καὶ φωτεινὴ ἐπισκίασον ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου ἐ
πολέμου. Πολλοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἀφ' ὕψους με πολεμοῦντες, κ
φόρεις βάλλοντες βέλεσιν. Ἔπαρον τὰς χεῖράς σου ἐπὶ τὸ
τεις καὶ ὑπερηφανίας αὐτῶν, καὶ σύντριψον ἐν τάχει τοὺ
τοὺς πόδας ἡμῶν. Εἰ δὲ καὶ χοῦς τίς ἐστιν ἐν τοῖς ποσὶ
ἐκ τῶν ἐπιτηρούντων τὰς πτέρνας ὄφεων ἐπιτριβείς, λει
τοῦτον αὐτοὶ ἐν τῷ ἐπιστρέψαι τὸν πόνον αὐτῶν εἰς τὴν
αὐτῶν, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτῶν τὴν ἀδικίαν καταβῆναι.

L. Ἱλέωσον ἡμῖν τὸν ἐκ σοῦ γεννηθέντα Θεόν· χρεολυσ
ὀφλημάτων αἴτησαι παρ' αὐτοῦ· Ὁρᾷς, ὅσον τὸ κατάχρεω
ἐγχειρίζομέν σοι, λειπὸν, τὸ χειρόγραφον· μὴ πρὸς τὸν ὄγκο
αὐτοῦ, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀφλημάτων. Ὡς γὰρ ὁ χρόν
εὐπερίληπτός ἐστι καὶ ἡ κατὰ γῆν διατριβή, οὕτω καὶ

---

sermonem excipe. Ac velut levis ac lucida nubes *a*, *obun*
put meum in die belli *b*. Multi enim sunt, qui ab alto
pugnant, et sagittis ignitis iaculantur. *Leva manus tuas in s*
tumoremque *eorum* *c*, et cito contere eos sub pedibus
Quod si pedibus nostris etiamnum pulvis aliquis, per se
calcaneo insidiantes *d* iniectus, adhaeret; hunc *ipsi lin*
cum *f* *convertetur dolor eorum in caput illorum, et in*
ipsorum iniquitas eorum descendet.

L. Redde nobis propitium Deum, qui ex te natus est
ab ipso debitorum nostrorum remissionem. Vides, quam
sit debitum nostrum: hoc unum nobis superest, ut chirogr
tibi in manus tradamus: ne, quaeso, propter eius po
propter debitorum cumulum oculos tuos avertas: sicut en

a *Is.* XIX, 1.
b *Ps.* CXXXIX, 8.
c *Ps.* LXXIII, 3.
d *Gen.* III, 15.
e *Ps.* LXXI, Καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λείξουσι: *et inimici e*
ram lingent. Eamdem sententiam legere est *Is.* XLIX, 23, et *Mich.*
f *Ps.* VII, 17.

περιέρηστα. Κἂν τὸ δυσαρίθμητον ἔχουσι παρ' ἡμῖν, ἡ δὲ τοῦ σοῦ υἱοῦ ἀγαθότης οὔθ' ὑπ' ἀρχὴν πίπτει, οὔτε τέλει περιορίζεται. Μὴ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ποιησάτω ἡμῖν, μηδὲ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνταποδότω ἡμῖν· Καὶ γὰρ κατὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκραταίωσε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τὸ βρότειον πλήρωμα, κλίνας οὐρανοὺς, καὶ καταβὰς ἐπὶ γῆν διὰ φιλανθρωπίας ὑπεράπειρον ἄβυσσον. Καθ' ὅσον [1] ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνεν ἀφ' ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀνατολὴ μὲν ἀείφωτος καὶ ὢν καὶ ὀνομαζόμενος· δύναι δὲ δι' εὐσπλαγχνίαν [2] ἀνείκαστον καὶ τὴν σκοτίαν [3] τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου καὶ τοῦ σαρκίου. Εἰ καὶ οὐ κατέλαβεν αὐτὸν ἡ σκοτία· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ διασκέδασε τὸ ζο-

1 Cod. καθόσον.
2 Cod. ἐσπλαγχνίαν.
3 Cod. σκοτείαν.

---

num nobis tempus, ac breve reliquum est praesentis vitae patium, sic immensa quoque sunt debita nostra. Quamquam ista nobis vix numerari possint, at filii tui clementia quemadmodum expers est principii, sic nullis finibus circumscribitur. *Non ecundum peccata nostra* faciat *nobis*, *neque secundum iniquitates ostras* retribuat *nobis* a. *Quoniam secundum altitudinem caeli a terra corroboravit misericordiam suam super universum mortalium* genus propter immensam amoris sui erga homines abyssum *caelos inclinans* b et in terram descendens. *Quantum distat ortus ab occidente*, *longe fecit a nobis iniquitates nostras* c, *Oriens* quidem semper lumine splendidus et exsistens et appellatus; *Occidens* vero propter inaestimabilis misericordiae suae viscera ad vitae nostrae et ad humanae carnis tenebras se demittens. Quamquam *tenebrae*

a *Ps.* CII, 10-11.
b *Ps.* XVII, 10.
c *Ps.* CII, 12.

φῶδες καὶ μετεστοιχείωσε πρὸς τὸ φωτοειδές. Λοιπὸν ὀλί-
τραύματα τὰ ἡμέτερα πρὸς τὴν ἀπεριόριστον ἔμπλαστρον,
παντὶ συνεξέτεινεν, ἵνα θεραπεύσῃ τὰ πάντα. Ἔγκειται
ἐμπλάστρῳ τὸ δραστικώτατον φάρμακον, τὸ αἷμα αὐτοῦ τὸ
ῥυτον, καταναλίσκον τῶν ἡμετέρων τραυμάτων τὴν κακοήθειαν
καὶ τὰς σύλας ἐξαλιφεῖν, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ὑγείαν [1] ἀ
θιστᾷν.

LI. Ὅθεν λαβοῦσα τὸ πολύστιχον χειρόγραφον τῶν ἡμε
χρεῶν, διάῤῥηξον ταῖς σαῖς παναγνοις χερσὶν, αἷς τὸν ἐν
αὐτοῦ τὸν κόσμον βαστάζοντα, ὡς μήτηρ ἐβάστασας· ἐβάσ
δὲ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, τῆς τῶν ἀνθρώπων χρεολυσίας. Ἵ
σὺν καὶ ἡμῖν τὸν ἐκ σοῦ τεχθέντα Θεὸν, καὶ τῆς πολυχ
ἀπάλλαξον ὀφειλῆς. Αἰδεῖται γὰρ τὸ χρέος, ὅπερ αὐτὴ τ

1 Ita cod. cum dialecto vulgari, ut Hedericus censet, pro *ὑγί*

---

eum non comprehenderunt [a]; quinimo et quidquid tenebri
erat, dispulit et in lucidum transformavit. Caeterum levi
seri possunt vulnera nostra, si cum illo infinitae virtutis
maco comparentur, quod omnibus ex aequo porrexit, ut
sanaret. Inest enim huic pharmaco efficacissimae virtuti
mentum, eius nempe sanguis divinitus fluens, qui vul
nostrorum ita malignitatem absumit, ut ipsas quoque cic
abstergeat, et in pristinam sanitatem integram restituat.

LI. Tu itaque (o Deipara), sume chirographum, quo tam
debita nostra continentur, et illud dilacera immaculatis ill
manibus, quibus uti mater eum, qui portat in manu su
versum mundum, gestasti; hac enim de causa eum ge
quo scilicet humano generi debita solverentur. Etiam nol
tur Deum ex te natum propitium redde, ipsumque a
(quo tibi obstrictus tenetur) debito libera. Foeneris enim

a *Joan.* I, 5.

πὸς δεσπότῃ δεδάνεικας, τὴν σάρκα λέγω τὴν θεοϋπόστατον· καὶ
ω σε ὀφείλει πασῶν χαρίτων τὴν μείζονα, ὅτι τὸ δάνειον
τι πανυπερκάθαρον διετήρησας, καὶ χρυσίου παντὸς ἡλιοειδέ-
στέ τε καὶ εὐρροιζότερον καὶ ἄξιον τῆς αὐτεῦ χρήσεως. Ὅπερ
ακριβίζεσθαι ἀξιωθέντες ἡμεῖς ἱερουργικῶς, κατακερματίζομεν οἱ
πιζῖται τῆς μυστικῆς καὶ ἁγίας τραπέζης, καὶ τοὺς πτωχοὺς
πνεύματι πολυχρονίων λυτρούμεθα τῶν ὀφειλῶν διὰ τῆς αὐτοῦ
ρτος, ὡς πιστεύομεν.

Πάντας εἰσάγαγε πρὸς τὴν οὐράνιον βασιλείαν, ἡ δέσποινα τῶν
άντων, τοὺς ὁμολογοῦντάς σε καὶ φρονοῦντας κυρίως καὶ ἀληθῶς
ντάκον, καὶ καρδίαν ἁγιάζοντας τῷ φρονήματι, καὶ γλῶσσαν ἁγνί-
τας τῷ φωνήματι, καὶ ταῖς σαῖς ἀντιλήψεσι καυχωμένους,
τὴν ἄγκυραν τῆς ἐλπίδος τῆς σῆς ἐξάψαντας μεσιτείας, μετὰ
ν τὸν ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι προσκυνούμενόν τε
δοξαζόμενον· ᾧ μόνῳ λατρεύομεν, καὶ ὃν μόνον δημιουργὸν ἡμῶν

---

universorum Domino commodasti *a*, carnis scilicet hypo-
ce a Deo assumptae, rationem ipse habet, et gratiam tibi
iis omnibus potiorem debet, quod hoc idem foenus, purum
sus supra quam dici possit, et omni auro splendidius ac
rius sonans, et dignum, quo ipse uteretur, ei servaveris.
d quidem nos contrectare digni facti sumus inter sacra mya,
ac veluti collybistae mysticae ac sanctae mensae minutas
artes tribuimus, et per gratiam ipsius pauperes spiritu ab
uis debitis, uti credimus, liberos dimittimus.
troduc, o Domina universorum, in caeleste regnum omnes
tibi se dedunt, teque vere ac proprie Dei genitricem cre-
, et corda hac fide sanctificant, et linguam hac voce pu-
unt, quique auxilio tuo gloriantur, ac spei anchoram tuae
iationi annectunt post Deum, quem in Patre et Filio et
to Spiritu adoramus et glorificamus; cui soli latriae cultum
imus, et quem solum omnium nostrum conditorem novimus,

Conf. I *Reg.* II, 20

ἐπιστάμεθα, καὶ οὗ τὰ κτίσματα πάντα ἐξέχεται πρὸς συνοχήν τε καὶ σύστασιν, τῇ μόνῃ ἀκτίστῳ φύσει καὶ προανάρχῳ, ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, μεγαλωσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

---

et a quo creata omnia pendent, ut consistant et conserventur; soli increatae ac sempiternae naturae, cui decet omnis gloria, honor et adoratio, decusque ac magnificentia nunc et in infinita saecula saeculorum, Amen.

ΙΣΙΔΩΡΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΠΑΝΥΠΕΡΕΝΔΟΞΟΥ ΚΑΙ ΚΕΧΑΡΙΤΩΜΕΝΗΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΠΑΡΘΕΝΟΥ ΜΑΡΙΑΣ.

I. Εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ· κροτείτωσαν ἄγγελοι· καὶ σκιρτάτωσαν ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις μαιδρυνέσθω σήμερον, ὅτι ὁ πάντων κτίστης νῦν χαρᾶς ἐμπίπλησι χαίρων τὸ πᾶν. Νῦν εἰς διαλλαγὰς χωρεῖ τῶν ἀπηχθημένων· νῦν

ISIDORI

SANCTISSIMI THESSALONICENSIS ARCHIEPISCOPI

SERMO

IN ANNUNTIATIONEM GLORIOSISSIMAE ET GRATIA PLENAE DOMINAE NOSTRAE DEIPARAE ET SEMPER VIRGINIS MARIAE.

I. *Laetentur caeli et exsultet terra* [a]; plaudant Angeli, et laetitia gestiant homines, et universae hodierna die hilarescant creaturae; quandoquidem Creator omnium nunc gaudio hanc rerum universitatem, gaudens ipse, replet. Nunc ipse venit, ut quae

a Ps. XCV, 11.

λύει τὴν ἐξ ἁμαρτίας κατήφειαν· νῦν, ὡς ἄλλον ἀέρα, πᾶσ
φροσύνην ἐξέχεε· νῦν ὑπὲρ ἥλιον λάμπει τοῖς πέρασι θυμ
Νῦν ἱμάτιον ἐνέδυσε σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέ
ἡμᾶς, κατὰ τὴν Θεόκροτον Ἡσαΐου φωνήν. Νῦν ὁ θρηνόφ
Ἱερεμίας, παλινῳδίαν πλέκων, ὡς ἐκ Θεοῦ κατὰ καιρὸν ἐρεῖ·
ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐ
μὴ μνησθῶ ἔτι. Νῦν οὐρανοῦ κάλλος καὶ φωτοειδὴς ἀστέρων κ
ἥττων εἰς τέρψιν τῆς προκειμένης λαμπρότητος. Νῦν εὔκαιρον
τὸ, δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθ
εὐδοκία.

Ὁ γὰρ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἥλιον πρὶν ὑποστήσας, κ
λαμπρὰ τῆς ἄλλης μεγαλουργίας, νῦν ὡς εἰπεῖν, ὃ τὴν ἀρχ

---

inimica ipsi erant, denuo sibi reconciliet: nunc tristitiam c
cato enatam solvit: nunc laetitiam, velut novum quemda
rem, omnibus effundit: nunc prae solari radio universis t
finibus iucundissima luce splendet. Nunc, iuxta divinitus i
nantem Isaiae vocem [a], *induit nos vestimento salutis, et indu*
laetitiae circumdedit nos. Nunc Ieremias, lamentabiles illas
ciens voces, palinodiam recinit, et opportune, Dei velut
sonam agens, illud denuntiat [b]: *Propitius ero iniquitatibus h*
num, et peccata eorum non memorabor amplius. Nunc caeli v
stas ac lucida astrorum corona splendoris hodierni iucund
vincuntur. Nunc opportunum tempus est illud clamandi [c]:
ria in altissimis Deo, et in terram pax, hominibus bona (
voluntas.

Nam qui caelum, terramque, et solem prius effecit, caet
que magnificentiae suae opera splendere iussit, nunc, id q

a Is. LXI, 10.

b Ier. XXXI, 34, Sec. LXX Cap. XXXVIII, 34.

c Luc. II, 14. Notum est, in hoc Lucae versiculo tantisper a g
textu differre vulgatam versionem. Conferri possunt, quae de eodem
siculo erudite pro more suo scripsit Franc. Xaverius Patritius (De
geliis Lib. III. Dissert. XXIV § 12, Edit. Friburg. 1853).

ὑστη, ἢ κτισθὲν οὐ διέμεινε, τὴν χαρὰν ὑφίστησι. Καὶ καθάπερ, γενήθήτω φῶς, εἶπε, καὶ ἐγένετο, καὶ τὴν ποικίλην ἅλυσιν πᾶσαν γενητῶν τοῦτον παρήγαγε τὸν τρόπον, οὕτω νῦν, χαῖρε, φησὶ ἀγγέλου τῇ κεχαριτωμένῃ.

II. Τοῦτο δὴ τὸ χαῖρε νῦν ὡσανεὶ πλαστουργῶν, καὶ περιλαβεῖν πων ἅπασαν κτίσιν, ἧς τὴν χάριν καὶ τὴν καλλίπλοκον ἐν αὐτῇ σαυργίαν, ἡ τοῦ χαίρειν αἴσθησις, αἰσθάνεσθαι τοῖς προσέχουσι ηγεῖ. Ἐπείπερ τὸ πάσχον ἀεὶ καὶ λύπῃ συνὸν, φύσεως κάλλος θαῦμα οὐ πέφυκεν ἐρευνᾶν· ὥστε καὶ εἰ μὴ τὸ χαίρειν τοῦτο ἐγεγόνει, ῥέον ἂν ἀκήρυκτον διετέλει τὸ φαιδρὸν ἅπαν τῆς δημιουργίας. Ἐπεὶδ' οὐκ ἦν οὕτω τοῦ ἀγαθοῦ δεσπότου, τὴν κρείττω ραν, λέγω δὲ τὴν χαρὰν, περιιδεῖν δυστυχοῦσαν τὴν κτίσιν, ὶ τοῦτο καὶ δημιουργεῖ νῦν τὸ χαίρειν, ὃ πάλαι μὲν ἐφίλει τοῖς

---

b initio creatum non fuit, vel creatum non perduravit, gau- m, ut ita dicam, condit. Et quemadmodum, *fiat lux*, di- t a, *et facta est lux*, et eodem plane modo caeteras omnes utas res, varias quidem sed mire inter se connexas, e nihilo uxit: sic nunc per Angelum, *Ave*, dixit illi gratia plenae.

II. Hoc videlicet *Ave* quodammodo nunc ipse creat, et ut nes undequaque pervadat creaturas, mandat, potestatemque nibus, qui animum advertant, facit, ut ipsarum venustatem eumque in ipsis pulcherrime intextum ornatum, qui gaudii ectus est illis conveniens, percipere sensu queant. Nam qui iugi quo malo affligitur, et tristitia occupatur, non ita comparatus , ut naturae pulchritudinem et mirabilitatem investigando per- tire possit; adeo ut, nisi hoc *Ave* nunc prodiisset, deficeret sane illaudatum iaceret quidquid magnificentiae in opere creationis cet. Quoniam vero non ferebat Domini benignitas, ut quoad biliorem hanc partem, quoad gaudium videlicet, creaturas s male habere permitteret; idcirco nunc et gaudium condit, od rebus iam exsistentibus sane lubens adiungere antea voluis-

a *Gen.* I, 3.

σῦσι προσθεῖναι, τὸ δ' ἱκανὸν οὐχ εὑρισκε σκεῦος, ὃ καὶ φιλάξαι τὸ δοθὲν καὶ μεταδοῦναι δυνατῶς ἔξει. Νῦν γὰρ τῷ ὑπερφυεῖ τοῦτο φανέντι καὶ εὐριχωροτάτῳ δοχείῳ, ἡ πολυύμνητος δὲ τοῦτο πᾶντως παρθένος, μηνύει μὲν τὸ χαῖρε, οἱονεὶ τῇ προσρήσει ταύτῃ δεικνὺς ὅτιπερ τὸ φιλούμενον εὗρε· καθὰ καὶ ἡμεῖς τοῖς φίλοις οὕτω προσαγορεύομεν ἐντυχόντες.

III. Ὁ δὲ λόγος οὗτος οἷόν τινα φύσιν ἄλλην τοῖς προὔστᾶσι, καὶ τὸ χαίρειν προσέπλασεν ὑποστήσας. Διὰ τοῦτο σήμερον χαίρει μὲν ὁ κτίστης, τὸ χαίρειν παράγων. Πῶς γὰρ οὔ; Ὅπου καὶ ὁ μύρον συνθεὶς μυρίξει διὰ τὸ πλάττειν. Χαίρει δὲ καὶ ἡ ποίησις πᾶσα, τὸ εὐωδέστατον δὴ τοῦτο μύρον, φημὶ δὲ τὴν χα

---

set; sed vas idoneum non inveniebat, quod et datum custodire et in alios illud posset transfundere. Et sane cum apparuerit nu supernaturale hoc et amplissimum receptaculum *a*, quae omn est Virgo illa omni laude dignissima, huic utique gaudium is annunciat, velut hac salutatione ostendere velit, se demum i venisse quod diu cupiebat; quippe nos quoque amicos, si fo obviam occurrent, hoc modo solemus compellare.

III. Haec porro vox, cum gaudium creat, tum quamda aliam veluti naturam exstantibus rebus addidit. Quocirca Cre tor, dum gaudium hodierna die producit, gaudet et ip Quidni enim? Quandoquidem etiam qui unguenta conficit, ipsa effectione unguenti odore perfunditur. Sed universae sim creaturae laetitia gestiunt, fragrantissimum hoc unguentum,

a Disertius hanc doctrinam Auctor evolverat §§ V, VI homiliae, faustissimum Deiparae diem natalem celebrat (sup. Part. I pag. 211-21 et haec summa eius est, nullum ex Adae filiis, quippe qui omnes pate labe corrupti fuerant, inveniri potuisse, qui Deo ad salvandum hum num genus descendere percupienti dignum praebere hospitium pos donec Maria innocentissima affulsit, quae utpote labis illius expers, rito et hoc in loco ceu *vas naturae communes leges ordinemque exc dens*, celebratur.

ρὰν, ἐπ' αὐτὴν ὑποδεχομένη χεόμενον. Οὐδὲν ἄρα τῶν ὄντων χαρᾶς ἄμοιρον σήμερον.

Ἀλλ' ἵνα τοῦτο σαφέστερον γένηται, καὶ διὰ πολλοὺς μὲν ἄλλους, οὐκ ἄκαιρον δὲ καὶ δι' ὃν εἴρηται λόγον, δῆλον μέν, ὅτι χαίρει Θεός. Χαίρουσι δὲ καὶ ἄγγελοι, τῆς δημιουργηθείσης πεφηνότες διάκονοι χαρᾶς. Ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι χαίρουσιν· ἐπείπερ οὐχ ἥλιακοῦ δίσκου, οὐ καμάρας οὐρανίου, οὐκ ἀγγελικῆς φύσεως, οὐκ ἄλλου του τῶν ἁπάντων πρὸς ὑποδοχὴν τῆς καινῆς ταύτης χαρᾶς ἔδέησε τῷ Θεῷ· ἀλλὰ τοῦ παρθενικοῦ δὴ μόνου καὶ παναγνου, καὶ

---

gaudium scilicet, in seipsas effusum excipientes. Quamobrem nihil ex omnibus, quae exstant, hodierna die gaudii expers cernitur.

Atque, ut id manifestius eluceat, exploratum sane est, gaudere Deum cum multas alias ob causas, tum etiam non absurde propter illam, quam diximus. Gaudent porro et Angeli, qui creati gaudii exstiterunt ministri. Sed gaudent et homines; quippe Deus ad novum hoc gaudium excipiendum non orbem solarem, non caeli convexa, non angelicam naturam, aut aliam quampiam e caeteris rebus omnibus, sed virgineum tantummodo, purissimumque *a*, et eamdem cum hominibus naturam habens,

a Vide, quomodo summa puritas, quam in Deipara suspicimus, a virginitate distinguatur; et simul adverte, quomodo ad puritatem a virginitate distinctam significandam auctor utatur voce παναγνου; exinde confirmatur, id, quod alias (in not. ad § XIV eiusdem Isidori homiliae *in Praesent. Deiparae* Part. I, pag. 437) adnotavimus, quam longe ab exhibenda sincera SS. Patrum sententia discesserit Combefisius, qui voces illas ἁγνή, παναγνος, ὑπεραγνος de Deipara usurpatas, studiosissime ad *castitatem* significandam numquam non pertrahit. Cuiusmodi porro intelligenda sit puritas Virginis, quam Isidorus hoc loco celebrat, non aequivoce demonstrat comparatio ibidem instituta cum sole, cum caelis, cum angelicis creaturis: nihil enim his aptius occurrit ad summam, quae excogitari queat, ab omni naevo puritatem indicandam. Itaque si hisce, licumque purissimis, purior tamen perspicacissimis Dei oculis visa est Virgo beatissima, remotior ergo ab omni labecula prae sole, prae coelis, prae angelis, prae creaturis quibusvis Maria fuit. Exinde vero gloria illa humanae stirpis, quod Mariam congenerem habuerit; qua de re vide quae

ὁμοφυοῦς τούτοις οἴκου. Οὐκ ἀπεικὸς δὲ καὶ τὴν λειπὴν χαίρειν ὕλην, τὸν ἑαυτῆς δεσπότην, τὸν ἄνθρωπον λέγω, διὰ γὰρ τοῦτον ἐκείνη, τὸ βαρὺ τῆς ὀφρύος, ὡς εἰπεῖν, αἰσθομένη περιῳδύρετο. Τὰ γὰρ ὄρη καὶ οἱ βουνοί, φησὶν ὁ θαυμάσιος Ἡσαΐας, ἐξαλοῦνται, προσδεχόμενοι ἡμᾶς ἐν χαρᾷ· καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐπικροτήσει τοῖς κλάδοις. Ἄλλως τε καὶ εἰ πᾶσα ἡ κτίσις στενάζει, ᾗ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ συγχαίρειν ἀνάγκη χρῄζουσιν. Ἐπεὶ καὶ φθορᾶς μετέσχε διὰ τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ ταύτης δουλείας τῆς φθορᾶς, κατὰ τὸν θεῖον τοῦτο Παῦλον, ἡμῶν, δι' οὓς νῦν τῇ κτίσει τὸ πάσχειν, κομιουμένων τὰ ὑψηλά. Λοιπὸν ἄρα μεστὰ σήμερον ἀληθῶς εἶναι πάντα χαρᾶς, ἀγαλλιάσεως πλήρη, φαιδρότητι διαλάμποντα, ἀγλαΐᾳ τε καὶ τοδαπῇ καὶ χάριτι στίλβοντα.

---

habens, habitaculum quaesivit. Non est autem abs re, ut reliquae materiales creaturae gaudeant, dum suum ipsarum dominum, hominem scilicet (nam propter hunc creatae illae fuerunt) gravem supercilii moerorem deposuisse quodammodo sentiunt. *Montes* enim *et colles*, inquit admirabilis ille Isaias, *exsilient expectantes nos in gaudio, et omnia ligna agri applaudent ramis*. Praesertim vero quod si *creatura omnis*, quemadmodum inquit beatus Paulus [b], *ingemiscit*, necesse est profecto, ut etiam gaudentibus congaudeat; et quandoquidem corruptioni subiecta fuit propter hominem, sic etiam *a corruptionis servitute liberabitur*, quod pariter affirmat divinus ille Paulus [c], cum nos quorum causa nunc omnis creatura patitur, caelestia adepti fuerimus. Omnia itaque hodierna die gaudio exundant, omnia exsultationis plena sunt, hilaritate fulgentia, omni splendore et venustate rutilantia.

in Praefatione ad Georgii Nicomediensis fragmentum diximus (Sup. Part. I pag. 147).

a Is. LV, 12 sec. LXX; Nam Vulgatus: *Montes et colles cantabunt coram vobis laudem, et omnia ligna regionis plaudent manu.*

b Rom. VIII, 22.

c Rom. VIII, 21.

IV. Εἰ δὲ πάντων μὲν τῶν ὄντων χαρᾶς ἀπολαβόντων, οὐδ' ἐγγὺς ἔστακε τῆς ὥρας ὁ τῆς κακίας δημιουργός, θαυμαστὸν οὐδέν. Ἑκὼν εἰς τὸ σκότος παθὼν, ἑκὼν οὐ διέφυγε τὴν μοχθηρίαν· οὐδὲ λαμπρότητα ἐπεζήτησεν, ἀλλ' ἔμεινεν ἐντρυφῶν, ἥπερ ἐμπέπακεν ἀθλιότητι. Ἃ δὲ τῶν ἑκόντων, ἐν τοῖς νοῦν ἔχουσιν, εἶναι ἅπαντα, λόγον οὐκ ἂν εἴη σῶζον· ἃ γάρ τις ἀπωθεῖται, λαβεῖν οὐκ ἔνι. Καλεῖν ἄρα πρὸς εὐωχίαν, ἢ μήτε χαίρων ὁ ἀποστάτης, μήτε γνώμην διδοὺς ἦν, πόρρω τῶν ἀκολούθων. Ἐγίνετο γὰρ ἂν παραπλήσιον, ὥσπερ εἴ τις χεῖρον, βερβόρῳ χαίροντα, ἐπ' ἀνθρώπου ἄγοι τερπνότητα, μήτ' ἐκεῖνον εὐφραίνων, τῶν φίλων ἀφέλκων, καὶ τῶν λειμώνων ὑβρίζων τὴν χάριν. Διὰ τοῦτο ἔξω μὲν τῆς παγκοσμίου χαρᾶς, ὡς οὔτε θέλων, καὶ προσυβρίσων, εἴγ' ἐκέκλητο, τετήρηται· εἰς δὲ κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀϊδίοις, ὑπὸ ζόφον,

---

IV. Quod vero in communi omnium, quotquot exstant, laetitia, ille nequitiae artifex ne prope quidem accedere ad hanc beneditatem audeat, nihil est mirandum. Cum enim sponte sua tenebris illis sese ipse immerserit, sane volens pravitatem non fugit, nec claritatem quaesivit, sed perstitit illis ipsis sese voluptans miseriis, in quas utique prolapsus est. Quicumque porro mente praediti sunt, haud consonum rationi fuerit, ut vel in ea adipiscantur, quae voluntatis arbitrio sunt subiecta; quae vero quisquis reiicit, nequaquam par est, ut eorum particeps e evadat. Non erat igitur e re, ad laetitiae convivium apotum illum advocare, qui nec gaudio inde affectus ipse fuisset, adstitisset lubens. Perinde enim prope fuisset, ac si quis in coeno gaudentem incunditati florum immitteret; quo sane ue gratum ipsi aliquid faceret, a suis illum deliciis vi abstras, et pratorum venustati inferret iniuriam. Propterea a comi omnium gaudio mansit exclusus, quippe qui, etiamsi fuis vocatus, affuisset invitus, et probro futurus esset; sed *a in cium magni diei vinculis aeternis sub caligine* reservatus est,

Iud. v. 6.

Ἰούδας φησὶν ὁ ἀπόστολος, καὶ τὸ ἡτοιμασμένον πῦρ, ὡς ἐν εὐαγγελίοις ἀκούομεν. Ὧν γὰρ ἀπειλουμένων ἢ καλουμένων ἡ βούλησις τάττεται, καὶ τοῦτο, καθόσον ἑκάτερον ἐγχωρεῖ, ἢ καὶ ἄμφω, τούτων ἀεὶ τῷ Θεῷ μέλει· οἷς δὲ μὴ τὸ σωφρονεῖν ἐνῆν, ὄλεθρος ἡ ἐπίκρισις· καὶ τούτων ἑκατέρου Νινευῖται μάρτυρες καὶ Σοδομῖται.

V. Ἄλλως τε καὶ οὐδ' ἂν εἰκότως τῷ χορῷ συνδεθείη τῶν ὄντων, τοῦ μακαρίου καὶ παμφαοῦς ὄντος ἀποστὰς, ζόφος τε γνοὺς, καὶ περὶ τὸ μὴ ὂν, τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ κατὰ φύσιν νοερὰν δαπανῶν δύναμιν, ὥς που καὶ Μάξιμος ὁ Θεσπέσιος εἴρηκε· καθὸ

---

inquit apostolus Iudas, et in *ignem ipsi paratum*, sicut in Evangeliis [a] legimus. Etenim si qui emendantur, vel minis conterriti vel suavi vocatione attracti, utcumque id sive alterutro tantum, vel utroque modo contingat, eorum Deus numquam curam non gerit; si quis autem inde non resipiscat [b], in pernicialem iudicium vertitur; et hoc quidem utrumque Ninivitae ac Sodomitae testantur.

V. Sed praesertim nullo prorsus modo decebat, ut existentium omnium choro adiungeretur ille, qui cum ab eo, qui sua natura beatitudo est ac plena lux, recesserit, et caligo ipse affectus est, et datam sibi naturaliter intelligendi vim, in id quod est nihilum, insumit, quemadmodum divinus quoque

a Matth. XXV, 41.

b Ex his patet, Isidorum ab iis non dissentire, qui putant, etiam diabolo, dum adhuc viator esset, per divinam clementiam, quam pervicax contempsit, aliquem resipiscendi locum relictum fuisse. (Vid. Suarez *De Angelis* Lib. VIII, cap. I.): et huc spectat, quod Auctor paulo ante praemiserat inquiens: *perstitit illis se miseriis oblectans, in quas prolapsus fuerat.* Quod ergo addit Isidorus, diabolum ad communem laetitiam vocatum non fuisse (quae quidem potius quam ad tempus dominicae incarnationis, referenda generatim sunt ad ordinem oeconomiae, quam cum suis creaturis Deus servarit), id non de negata aliqua vocatione ad poenitentiam accipiendum est, sed de exclusione a participando gaudio, quod reconciliationem sequitur.

παρ' οὐ φωτεινὸν, ὃ τοῦ φωτίζοντος ἔρημον, οὐδὲ ζῶν, ὁ μὴ τῷ τῆς ζωῆς αἰτίῳ συνών. Δι' ὃν, εἶμαι, λόγον, καὶ μετὰ τὸν κρημνὸν ἐκεῖνον τοῦ ἀποστάτου καλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ὁ Θεὸς πάντα προσῆκεν, ἅτε τοῦ κύκλου τῶν καλῶν ἐκραγέντος τοῦ ἀρχεκάκου, καὶ σφοδρὰ τεθνηκότος, ἢ μᾶλλον διαφθαρέντος, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσι μὴ ἐγγραφομένου τοῖς σύσιν.

VI. Ἐξ ὧν δὲ καὶ ἀνωτέρω προέφημεν, ὅτι τῆς ἀπανταχοῦ διαθείσης χαρᾶς μόνος ὁ δόλιος ἄγευστος, τῶν τε ἤδη ῥηθησομένων, τοῦτ' ἄν τις αἴτιον ἴδοι σκοπεῖν, καὶ ὅπως τὸν ἄνθρωπον μὲν ἔσωσεν ἐκπεσόντα, τὸν δὲ τύραννον οὐκ ἀνώφθωσεν. Ἀδὰμ μὲν γὰρ καὶ ἡ βοηθὸς οὔτε παρ' ἑαυτῶν ἐκαινοτόμησαν τὸ εἰνὸν, καὶ κλαπέντες σύτ' ἄλλοις φθονερὸν ἐπαφῆκαν βέλος· καὶ

---

laximus alicubi dixit; perinde scilicet ac lucidum non est, quidquid eo caret, a quo lumen accipiat, nec vivens est, quisquis a vitae principio seiungitur. Quam etiam ob causam, ut arbitror, Deus *cuncta valde bona* [a] appellavit post illam apostatae ruinam, propterea scilicet quod a bonorum coetu auctor ille malorum avulsus esset, ac propemodum mortuus, seu potius corruptus, atque adeo inter reliqua omnia, quae exstarent, minime recensitus [b].

VI. Ex iis porro, quae et superius diximus, quod nempe solus ille dolosus gaudii ubique diffusi particeps nullatenus fuerit, et ex iis, quae mox dicenda erunt, causam, cur Deus lapsum quidem hominem restituerit, tyrannum vero a lapsu non erexerit, hanc quisquis perspicere poterit. Siquidem Adam, et quae illi data fuit *adiutorium* [c], neque ex se ipsis malum sunt moliti, neque, postquam decepti sunt, invidum in alios telum

a Gen. I, 31.

b Haec scilicet eo sensu accipienda sunt, quem S. Thomas (de Mal. q. XVI, art. V, ad 1) sic effert: *Bona naturalia in angelis (malis) sunt integra quantum attinet ad naturae ordinem; sunt tamen corrupta, vel depravata, seu imminuta per comparationem ad capacitatem gratiae vel gloriae.*

c Gen. II, 18.

ἐκρύβησαν, ὅπερ ὀδυρομένων ἦν τὴν ἀπάτην καὶ τὴν συμφοράν. Ἠσχύνοντο γὰρ διὰ τὴν γύμνωσιν, ὡσανεὶ ἑαυτοὺς ἀφανίσαι παρώμενοι, οἷα ἀνθ' οἵων, αἴσχιστα ὅπως ἀντὶ σεμνῶν εἵλοντο, δακνόμενοι.

Ὁ δὲ κακοῦργος καὶ πρῶτος ἐτόλμησε τὴν κακίαν, πρὸς μηδέν τι τοιοῦτον ἀπιδὼν παράδειγμα, ἀγαθῶν οὐχ ἥκιστα πολλῶν ἀνθυκόντων, ἅπαντα γὰρ ἦν τὴν τοῦ πλαστουργοῦ σώζοντα ψῆφον, καὶ ἄλλοις τοῦ ποτηρίου τῆς μοχθηρίας μετέδωκε. Καὶ οὐχ ἕνα ἢ δύο χρημνίσας, ἢ καὶ ἑκατὸν ἔστη κορεσθεὶς τοῦ φόνου· ἀλλ' εἰ οἷόν τε ἦν, πτῶμα ἐλεεινὸν ἀνθρώπους προθεῖναι πάντας, καὶ Θεοῦ χωρῆσαι, καὶ γεέννῃ παραπέμψαι, οὐκ ἂν εἶναι τὴν κακίαν ὁ ἀλιτήριος ἱκανὴν ἐνόμισε· τρυφὴν δὲ μᾶλλον καὶ ἡδονὴν τὸν πλοῦτον τῆς συμφορᾶς. Καὶ τοῦτ' ἂν ἐπράχθη τῷ γε ἐκείνου μέρει, εἰ μὴ Θεὸς τὴν αὐτοῦ καθ' ἡμῶν ἐπεῖγε μανίαν, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀεὶ πρόνοιαν ἐνδεικνύμενος.

---

contorserunt; ad haec, absconderunt sese, quod immo proprium illorum est, qui errorem et calamitatem plorent. Verecundabantur enim propter nuditatem, et propemodum se ipsos e medio tollere adnitebantur, cum acris eos cura morderet, quod haec pro illis, turpissima scilicet pro honestissimis, sibi elegissent.

Ast ille improbus et primus quidem nequitiam est ausus, cum quodpiam eiusmodi facinoris exemplar prae oculis nullum habuisset, quin multa potius bona in contrarium ipsum traherent, quandoquidem conditoris voluntati obsequebantur omnia; et praeterea aliis quoque poculum iniquitatis propinavit. Neque vero eiusmodi eum caedes satiavit, ut unum aut duos, aut etiam centum praecipites daret, sed neque si potuisset omnes prorsus homines miseranda ruina involutos ostendere, et Deo privare, et in gehennam protrudere, suae satis pravitati factum exitiosus ille putasset: quin etiam tantae miseriae cumulum suas ille delicias summamque beatitatem duxisset. Et hoc quidem, quantum ex ipso erat, contigisset, nisi Deus, qui suam erga nos providentiam iugiter ostendit, illius contra nos furorem cohibuisset.

Εἶτα οὐκ αἰσχύνεται τοιαῦτα πράττων· οὐδ' ἐλέου διενοήθη ῥήματα, οὐδ' ὅτι τὰ ὀρώμενα βδελυκτὰ, καὶ μίσους χείρω παντὸς, κρύπτεσθαι μεμελέτηκεν· ἀλλὰ παῤῥησιάζεται, καὶ χαίρει τῇ κακουργίᾳ, καὶ σεμνύνεται τοῖς μηχανήμασι, καὶ ἀναισχύντως τοὺς ἀμέμπτους ἐπιζητεῖ, ὡς καὶ ἡ κατὰ τὸν Ἰὼβ παρίστησιν ἱστορία.

VII. Διὰ τοῦτο ἄνθρωπος μὲν μήτε κακίαν ἐξευρηκὼς, μήτε φαντασίας μεταδιδοὺς, ἀλλὰ καὶ παθὼν καὶ ὀδυρόμενος, οἴκτου καὶ ἦν ἄξιος, καὶ τετύχηκε. Πράγματι γὰρ, εἰ καὶ μὴ ῥήμασι, τὸν ἔλεον ἐξεκαλεῖτο. Τὸ κρυβῆναι γὰρ, δεικνύντος ἦν, μέγα τιθέναι τὸ ἀδίκημα, ὡς μηδὲ φωνὴν θαῤῥεῖν προϊέναι, ἢ ἑαυτὸν παραδεῖξαι. Τῷ δὲ παμπονήρῳ, τὰ κάκιστά τε διανοησαμένῳ, καὶ καθ' ἑαυτοῦ διαπραξα-

---

Insuper vero nihil ipsum talia perpetrantem pudet; neque verba, quibus misericordiam peteret, cogitavit unquam, neque latebras, utut exsecranda sint eius facinora et exsecrandis omnibus deteriora, aliquando quaesivit; sed libere exsultat, et iniquis ausis laetatur, et suis machinamentis gloriatur, et inculpatos impudenter exagitat, prout etiam historia Iobi palam docet.

VII. Quamobrem homo quidem, qui neque per se iniquitatem excogitaverat, neque in partem illius, quae admissa fuerat, illos vocabat [a], sed in malum pertractus fuerat, deque ipso merito dolebat, hic, inquam, et misericordia dignus erat, et ipsam adeptus est. Sin minus enim verbis, certe factis misericordiam implorabat. Nam quod latebras quaereret, fatentis erat, magnum se scelus perpetrasse, ita ut neque vocem emittere auderet, neque in aliorum conspectum prodire. At vero improbissimo illi, qui pessima quaeque et excogitavit, et in sui

a Non ea mente haec ab Isidoro dicuntur, ut peccati Adamitici propagatio in posteros denegetur; nam catholicum dogma de peccato originali passim et disertissime alibi profitetur, sicut et disertissime ab eadem peccati communione Virginem Deiparam excludit. (Vid. *Homil. in Praesent. Deip.* § XIII, Part. I, pag. 433-435): sed tantummodo inficiatur, Adamum illud quoque, quod diabolus fecerat, praestitisse, ut illas creaturas seduxerit, atque ad rebellandum adversus Deum excitaverit.

μένῳ, καὶ τῶν ἄλλων, καὶ μηδ' ὁτιοῦν ἐξ ἐκείνου
μανίας, στέργοντι δὲ τὴν νόσον, καὶ ἰατρὸν παροῤ
ἔλεσν ἀποστρεφομένῳ, πῶς ἂν ἰασθῆναι γένοιτό ποτε,
τοῖς ἄλλοις φάρμακα οἰκείαν ἤγηται βάσανον; Τί
ἐμοὶ καί σοι, Ἰησοῦ; Ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι
αὐτοῦ κατασχεθεῖσαν νόσον, ἐλαυνομένην ὁρῶν. Εἶ
Σωτῆρα, ἐπιζητεῖν ἐλαυνόμενος τόπους εἰς οἴκησιν α
τῶν ἄλλων τερπνῶν, ὁ δὲ, λαμπρὰν οἰκίαν, αἱρεῖται
Οὕτω χοιρώδης καὶ βορβόρου μεστὸς ὁ πανάθλιος, κα
κακίαν ὀρύττων, ἐπεντρυφᾷ, ἀνανεῦσαι δὲ καὶ τὴν ἰ
λέσασθαι ἐνενόησεν οὐδὲ πώποτε. Ὅθεν καὶ κεῖται
μνων, καλλονὴν τὴν πονηρίαν ἡγούμενος, καὶ χαριζομ

---

ipsius iuxta ac aliorum perniciem molitus est, et n
dem remisit ex suo illo furore, quique et morbum
carissimum, et medicum contemnit, et misericordi
quonam pacto medela quaepiam adhibeatur, dum
aliis sunt medicamenta, sua iste putat esse supplici
inquit [a], *mihi et tibi, Iesu? Venisti ante tempu*
cum nempe videret expelli morbum, quem ip
corpore) continebat. Exinde cum, Salvatore co
retur loca exquirere ad inhabitandum florida, ve
suavitate delectans, iste enimvero porcos, sple
micilium, praeelegit [b]. Sic porcinus et coeno p
rimus et perpetuo quidem in malis effodiendis
sursum autem aspicere, et sanitatem advocare
tem quidem unquam venit! Quocirca iacet
decori sibi ducens pravitatem suam, et obla

a Matth. VIII, 29.

b Marc. V, 12. *Et deprecabantur eum spirit*
in porcos, ut in eos introeamus.

φεται τὴν θεραπείαν ὁ ὑπερήφανος. Ἀλλ' οὐχ οὕτως οἱ πεσόντες ἡμεῖς· δεξάμενοι γὰρ τὴν πληγὴν, τὸν φιλανθρωπότατον ἰατρὸν ἐπεβοήσαμεν συχνὰ, καὶ τοῦτον ἐπιστάντα ἰδόντες, δουλικῶς ὑπεδεξάμεθα, καὶ πάντα γενέσθαι εὐξάμεθα, ὅσα τῷ Σωτῆρι διανενόηται.

VIII. Καὶ δηλοῖ τοῦτο σαφῶς τῆς παναχράντου τὰ ῥήματα· Ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου, φησὶ, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Ἧς ἡ ἀρετὴ τὸ μέγα τοῦτο τρόπαιον, τὴν ἡμετέραν ἀνήρηται σωτηρίαν. ἐπειδὴ γὰρ εἷλεν ἡμᾶς ἡδονὴ, καὶ Θεὸν, εἶμοι, τὸν εὐεργέτην διαφυγόντες τῷ πονηρῷ προσετέθημεν ὄφει, ἐλεεινῶς αἰχμάλωτοι γεγονότες, καὶ ταῖς τοῦ δραπέτου καθυπείκοντες γνώμαις, καὶ οὐδὲν ἦν ὅτου τῶν κακῶν, μήτε σύμβουλος ὁ πλάνος καὶ ἡμᾶς ὑπὸ χεῖρα μὴ εἶχεν, ὅθεν χειμῶν μὲν ἀσελγείας ἐῤῥάγη, καὶ κυκεὼν ἀνομίας ἐξεχέθη, καὶ ζάλη τὰ πέρατα διέσεισεν ἀδικίας. Θεὸς δὲ

---

perbus refugit *a*. Verum non ita nos lapsi; accepto enim vulnere ad benignissimum medicum vocem saepe attollimus, et postquam eum advenisse vidimus, ipsum tamquam servi suscepimus, atque omnia, quaecumque Salvator proposuit, ea ut in nobis implerentur, enixe deprecati sumus.

VIII. Et id quidem manifeste testantur Purissimae illius verba *b*: *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Cuius sane virtus magnum hoc tropaeum, nostram scilicet salutem, erexit. Postquam enim nos coepit voluptas, et beneficum Deum, hei mihi! aufugientes, improbo serpenti nosmet dedimus, perduellis illius effecti servi sumus, eiusque arbitrio subiecti; et nihil fuit cuiuscumque mali, ad quod seductor ille dolosus nos plane tyrannide sua non adigeret; unde et libidinis erupit procella, et exundarunt iniquitatis fluctus, et iniustitiae turbo fines

a Elucet ex his, Isidorum in ea fuisse sententia, quae etiam nonnullis e schola Theologis placuit, inter peccatum diaboli et eiusdem damnationem aliquod intercessisse tempus, quo gratia adiutus poenitentiam agere potuisset.

b *Luc.* I, 38.

ζητῶν διέκυπτεν οὐρανόθεν, εἴ πού τις αὐτῷ κατὰ γνώμην ἐπὶ γῆς εἴη, ὃς ἂν ἱκανὸς ἀπαλλάξαι φανείη τῆς πλάνης ἐκείνης καὶ τῶν δεσμῶν τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἦν εὑρεῖν οὐχ ἕως ἑνός, ἁπάντων ὁπουθεν προκειμένων ἀχρείων, καὶ τῷ τοῦ ὄφεως κατιωμένων ἰῷ.

Μετὰ πολλὰς δὲ γενεάς, ἐπεὶ τὸ ὑπερφυὲς ἄγαλμα ἡ παναμωμος ἀνεδείχθη, ἧς ἡ ἀρετὴ καὶ οὐρανοὺς, προφητικῶς εἰπεῖν, ἐκά-

---

terrae concussit. Deus autem e caelo prospiciebat, quaereus si quis secundum cor eius esset in terra, qui idoneus videretur ad homines ab illo errore et a servitutis vinculis liberandos; et ne unus quidem inveniri poterat, cum omnes utique inutiles iacerent, et serpentis veneno infecti.

Ast post multas tandem generationes, postquam illud supra naturam delicium, Purissima, inquam, illa [a] apparuit, cuius virtus

a Virgo Deipara, ut patet, hic designatur, quae antonomastice *prorsus immaculata* (ἡ παναμωμος) appellatur. Et alias sane audivimus (Part. I, pag. 435), Isidorum disertis verbis affirmantem, Virginem Mariam in *iniquitatibus non fuisse conceptam*. At enim quamvis tam aperta professio a scriptis eius abesset, nonne eadem sententia ex hoc loco manifeste emergit? Cum enim dicat, neminem inter homines inveniri potuisse, qui Deo acceptus et eiusdem consiliis idoneus esset, propterea quod serpentis veneno infecti omnes ad unum iacerent; plane conficitur, illo igitur veneno infectam Mariam non fuisse, quae sola post multas generationes communi exempta vitio coram Deo apparuit. Sed et illud, quod perpendatur, plane dignissimum hoc loco occurrit: nempe quodnam officium sit, ad quod hominem quempiam idoneum requirebat Deus; tum vero cur eiusmodi ne unum quidem inter Adae filios reperire esset. Et officium quidem nullum aliud proponitur, quam Deo cooperandi in hominibus a servitute inferni eximendis. Causa vero, cur, nemo ad id aptus censeretur, infectio dicitur e veneno serpentis contracta. Atqui nihil exploratum magis, nihil magis testatum in universa Ecclesiae traditione occurrit ea doctrina, quae docet, Mariam ad cooperandum Christo in reparando hominum genere electam assumptamque fuisse, adeo ut passim salutetur tamquam κόσμου ἀνάκλησις, παντὸς κόσμου σωτηρία, λύσις κατάρας, πεσόντων ἐπανόρθωσις, ἀνθρώπων λύτρον, κόσμου ἀντίλυτρον, ζωῆς seu σωτηρίας πρόξενος, μεσῖτις, ἱλαστήριον etc. videlicet *mundi totius reparatio, salus, solutio maledictionis, lapsorum restitutio, hominum redemptio, pretium redemptionis mundi, conciliatrix vitae ac salutis, mediatrix, expiatio*. Testatissimum ergo id habemus in Eccle-

ψεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ πλήρης τῆς ἐκεῖθεν ἐγεγόνει λαμπρότητος, ὡς μικρὰν εἶναι τὴν διαλάμψασαν ἀκτίνα τῇ τῆς πανάγνου μαρτυρῇ, ἐπεὶ ταῦτα οὕτω συνέβη, τερατουργεῖ Θεὸς ἐξαίσια διὰ τῆς παρθένου· καὶ λύει μὲν τῶν τοῦ τυράννου χειρῶν τοὺς δεσμίους, εἰς δεσπότας ἀντὶ δούλων, οὓς πρὶν ἀνδράποδα, καθιστᾷ· ζάλης καὶ σκότους ἀπαλλάττει τὸ γένος, καὶ τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν εἰρήνην χαρίζεται, ναὶ θεοειδεῖς ἀπεργάζεται τοὺς πολεμίους. Οὕτω λαμπρῶς ἀπήστραψεν ἡ παρθένος, οὕτω παραδόξως πεφώτικε τοὺς ἀνθρώπους.

IX. Οἶμαι δὲ, ὅτι καὶ πρὸς μεγίστην οὕτως εἶχεν ἀντικατάστασιν κακίαν, διὰ τοῦτο μετὰ πολὺν τὸν ῥεύσαντα χρόνον ἡ πάν-

---

caelos, ut cum propheta loquar *a*, *operuit*, sed et terra splendoribus, qui ab ea emicabant, ita repleta est, ut prae illius plane immaculatae fulgore iubar astri, quod orbem collustrat, exiguum appareret *b*; postquam, inquam, haec ita contigerunt, praeclandia Deus portenta per Virginem operatur, et vinctos quidem tyranni manibus eripit, eosdemque pro praecedenti servitute dominos illius constituit, cuius prius mancipia fuerant: a procella et tenebris liberat universum genus, et *c pacem* elargitur, *quae superat omnem sensum*, ac suos antea hostes divina specie ac militudine exornat. Tanto nempe splendore Virgo coruscavit, ita supra mentis captum luce homines perfudit!

IX. Quoniam vero adversus summam malitiam hoc pacto pugnare oportebat, idcirco, mea quidem sententia, post longum

e traditione, quod Virginis Deiparae immunitatem ab originario vitio certam et exploratam praesumit.

a *Hab.* III, 3 sec. LXX: alterum autem hemistichium, quod apud LXX legitur, καὶ αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ, ad sensum Auctor allegat.

b En itaque qualis Maria orbi illuxit, splendore scilicet amicta, qui is iubar vinceret, et quidem splendore, qui ex summa innocentia ac itate refulget. Et hanc sane Mariae conditionem evidentius cognosces, im cum totius humani generis conditione conferas, quod propter Adae varicationem tenebris obsitum mox describitur.

c *Philip.* IV, 7.

ἁγνὸς τετήρητο, ὡς ἂν τὸ τῆς ἀρετῆς ὑπερβάλλον τῷ πλήθει κακίας διαθεικνῦσθαι ὅτι τοσαύτην ἐνίκησεν, οὕτω μὲν πολλῶν γενεῶν οὕτω δὲ ποικίλην, οὕτω δὲ ἀνοσιωτάτην, ἅτε τοῦ χρόνου τῇ κακίᾳ προσεξευρήματα μεταχειρηγοῦντος. Εἰ γὰρ μὴ φῦναι ἔμελλεν αὖθις πάλαι ἂν, οἶμαι, μετὰ τὸν ἀδαμιαῖον ἐγγὺς ὄλισθον, δυνάμει μὲν ἑτέρᾳ, μικρᾷ δ' ἴσως, τὰ τῆς ἀνθρωπείας ἐπανορθώσεως ἐπεγχειρητεύετο· τῆς θείας ἀγαθότητος, δι' ἣν τὰ πάντα, μὴ εἰσέπειτα μὲν προειδυίας μεγάλα καὶ οἷα τὰ κατὰ τὴν παρθένον, κατορθοῦσθαι σκεῦος, ἄνθρωπον δὲ τὸ τιμιώτατον κτίσμα, ὅθεν καὶ τὸ θαυμαστὸν, οὐκ ἂν ἀνασχομένης διαφθαρῆναι. Καὶ εἰ μὴ καὶ γῆς πατῆσαι προεθεσπίσατο δι' αὐτῆς, οὐδ' ἂν εἶχεν τὸν ὑπὲρ τὰ Σεραφὶμ ἄνθρωπον φέρειν. Εἰ δὲ καινοπρεπῶς ἐ

---

temporis decursum purissima illa servata est, ut virtuti eminentia ex ipsa improbitatis magnitudine ostenderetur: q scilicet, aetatibus usque maiora, inter labendum, novi inventa iniquitati incrementa superaddentibus, ipsa tam nem, tam multarum generationum, tamque variam ac plicem, atque adeo tam impiissimam nequitiam vinceret. nisi haec oritura fuisset, iam olim, ut puto, paulo post lapsum alia quidem virtute sed exigua fortasse, humanae rationis opus perfectum fuisset; siquidem divina bonitas, pter quam omnia facta sunt, nisi praevidisset, futurum instrumentum, quod felici successu magna illa, et qualia exhibuit Virgo, praestaret, numquam passa fuisset, ut nobilissima illa creatura, propter quam et Deum admirabundi celebramus, in tantam corruptionem prolaberetur. Nisi vero Deus ipse per hanc eamdem orbi terrae pedem inferre praestitisset, numquam sane eiusmodi sortem terra assecuta esset, ut talem hominem *(Virginem)*, qui superior est Seraphim, portaret *a*.

a Hinc disce, Virginem Deiparam caelestibus Spiritibus praecellentiorem praedicari non ratione tantummodo dignitatis, quae illi ob divinam maternitatem accessit, sed etiam ratione eminentiae, qua eximiae dotes intrinsecae quamlibet angelicam nobilitatem transcendebant; adeo

ν Θεῷ καὶ τοῦτο, ἀλλ' οὐκ ἂν κοινὰς τὰς διατριβὰς τοῖς
ις ἐπιπολὺ ποιουμένη παρέμεινεν, ἧς οὐδὲν ἦν κατ' αὐτοὺς
ν ἀλλ' ὅσον ὅτι πλάττειν Θεὸς ἐκ τῆς γῆς, καὶ ὑπὲρ
ἐκεῖθεν ἔχει γεγεννημένους, δεῖξαι φανεῖσα, ὑπὲρ τοὺς
τάχιστα ἂν ἀπέπτη, ὃν αὐτῇ προσῆκε χῶρον κατειληφυῖα.
ὅτε καὶ πολλὴν εἶχεν ἀποσβέσαι κακίαν, καὶ εἰς γῆν ὑπο-
Θεὸν κατιόντα, καὶ τὸν ἀχώρητον δὴ τοῦτον χωρῆσαι,
ῷ τοὺς ἀνθρώπους προσικειῶσαι, διὰ ταῦτα καὶ πολὺς
ὁ χρόνος τὴν ὑπερένδοξον ἤνεγκε, καὶ γῆ τὸ λαμπρὸν ἐβά-

---

ii Deus novo magnificentiae opere hoc etiam portentum asset; non diu tamen inter homines, communi eorum tudine utens, versata fuisset, quippe cuius sensus nihil lis commune habebat; sed posteaquam parumper appa-, ut ostenderet, posse Deum e terra quempiam effor-, qui illis etiam, qui e terra non sunt, superemineat, pra caelos evolasset, sedem ibi, quae sibi congrueret, ura.

quoniam opus erat insuper, ut et plurimam illam pra- extingueret, et Deum exciperet in terras descendentem, , qui incomprehensibilis est, complecteretur, eidemque s reconciliaret; propterea et sera tandem diuturni tem- aetas Gloriosissimam illam tulit, et terra splendidum id

eximium Dei opus in terra hac nostra collocandum numquam r, nisi ad excipiendum Dei Verbum Deus illam praedestinasset. iusmodi opus Deus condidit, quod aliam, ac infimam hanc ter- adem, caelum scilicet, ut paulo infra dicitur, pro nobilitate sua bat, qui locus esse suspicandi potest, quod deterrimum est in ipsis vitium, hoc eodem inhonestatum e divinis manibus opus rodiisse?

ides, excellentiam qua Virgo Deipara illis quoque praestitit, qui formati non sunt, plane ad eiusdem *formationem*, initium sci- sistendi spectare. E quo patet, in sua illam origine non modo et sanctam, sed insuper tot tantisque divinis muneribus auctam ari, ut ex tunc (quae fuit sapientissimorum Theologorum sen- quamlibet caelestium quoque spirituum excellentiam longe prae- eretur.

στασεν ἐκεῖνο κειμήλιον, καὶ τὸ μεῖζον δέξασθαι παρμένουσα ἐ
Δεξαμένη δὲ ἄρα, καὶ μὴ ἄλλως τῇ παρθένῳ τὰ τῆς εὐλαβείας
ἂν ἔχουσα σώσειε, τὸν ἐξαίρετον αὐτῆς κατοικεῖν ἀποδίδωσι τόπο
τῶν ἁγίων ἅγια, καὶ τούτων τὸν σεβασμιώτατον. Καὶ οὐδὲ τὸν
ἑαυτῆς καρπὸν χορηγεῖν ὅσιον ᾤετο πρὸς τροφήν, τοῦτον εἶναι
τὸν ἄνθρωπον ἐγνωκυῖα τὴν πάναγνον, περὶ οὗ φαγεῖν ἄρτον ἀγ
καὶ προφήτης μεμύηται. Οὐρανῷ γοῦν δι' ἀγγέλων τούτου παραχ
οἷς ἔδει μεταμικρὸν, εὐαγγέλια παραδεξοτέρου διακονήσειν αὐτ
στηρίου, καθὰ δήπουθεν σφόδρα μαρτυρεῖ περιφανῶς τὰ παρόν

X. Ἀπεστάλη γάρ, φησὶν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ ἄγγελος Γαβ
πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, ἐξ
Δαβὶδ, καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρθένου Μαριάμ· καὶ εἰσελθὼν ὁ
γελος πρὸς αὐτὴν εἶπε· χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σ
εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί.

---

cimelium portavit, in certam insuper spem vocata, se et illu
quod pretiosius esset, per eam ipsam mox accepturam. Q
hac itaque potita esset, neque aliter ostendere posset, qua Vi
ginem reverentia prosequeretur, singularissimum ei locum
inhabitandum tribuit, nimirum Sancta Sanctorum, et ex his
dem eam partem, quae maxima veneratione digna est. Ne
vero fas esse duxit, aliquem ex se ipsa fructum illi ad alimen
praebere, cum constaret, Purissimam illum unum esse homin
de quo etiam prophetae [a] revelatum est, quod *panem Ange
rum manducavit*. Hoc ergo munus caelo commisit per Ange
adimplendum, quos et munere annuntiandi eidem mysterii nullo
magis admirandi paulo post fungi oportebat, quemadmodum
manifestissime haec (Lucae verba) testantur.

X. Inquit enim [b]: *Missus est Angelus Gabriel a Deo ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo David, et nomen Virginis Maria; Et ingressus Angelus ad eam, dixit: Ave, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.*

a Ps. LXX, 25.
b Luc. I, 26-28.

τῶν μεγαλουργημάτων τῇ τοῦ κτίστου μητρὶ τὴν ὡς βασιλίδι, λειτουργίαν ἀπεδίδου τὸ ὑπερφυὲς διακονητήριον. Γῆ τὴν σεμνοτάτην οἴκησιν, τὴν τροφὴν οὐρανὸς τῆς τροφῆς ἐδείκνυτο ταμεῖας. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν νῦν, ὡς οὐδέποτε, καλλίστην ἀπέδειξεν· ἀγαθῶν γὰρ ἄγγελος οὐδεπώποτε ἐγεγόνει.

τοῦ Θεοῦ, φησὶν, ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος. Τοῦτο τοῖς ἔργοις τὰ παρόντα αἰνίττεται. Οὐ γὰρ παρ' ἑαυτοῦ νῦν καθάπερ τῇ προμήτορι προσῆλθεν ὁ δόλιος, οὐδὲ Θεοῦ θέσιν ὅρους, ἀλλὰ καὶ ἀπεστάλη, καὶ τὰ κατὰ θείαν ὥρμην. Ἀπεστάλη δὲ, ἵνα τῇ διακονίᾳ ταύτῃ λαμπρό-

---

Creatoris, quae illi supra naturam mysterio admirat, praecipuae e creaturis tamquam reginae debitum reddebant. Terra nobilissimum omnium (praebebat) caeli (suppeditabant) alimentum; angelus alimoniae sistebat: sed et appellationem hic suam, qualem antea, pulcherrimam nunc praesefert; tantorum enim antius numquam exstiterat.

Deo, inquit *a*, *missus est Angelus*. Hoc aliquo modo natum praesentia antiquis illis sint contraria *b*. Non sua nunc (ad Virginem) Gabriel, sicut olim doprimam matrem accessit, neque Dei leges conculonit; sed et missus est, et illa obivit, quae divinae atis. Missus vero est, ut per hoc ministerium se ipso

26.

sus in homine reparando oeconomiam selegerit, quae oemae conditionis plane respondeat; nam, ut Chrysostomus *in S. Pascha n.* II. Opp. Tom. III. pag. 762) *per quae dimugnavit, per ea ipsa Christus ipsum superavit;* ita ta praesentia respondent, ut quaecumque ad pristinum lat, non modo a praesentibus absint, sed opposite se invicem potest ergo Maria, quae pro Eva data est, Evae lapsus rticeps haberi.

τερος ἑαυτοῦ γένηται. Οὐδὲ γὰρ μέσου ἄν, εἰ μὴ τοῦτο
ἡ πρώτη μετὰ τὸ πρῶτον ἐδεῖτο τοῦ ἐλάττονος, τὴν πρ
ἐκείνην ἀκοῦσαι δεῆσαν. Ἡ γὰρ ἂν ὁ Θεὸς λόγος δι' ἑαυ
σηγόρευσεν, ἢ τοῦτον ἤνεγκεν, ἅπαν τὸ πλήρωμα τῆς Θεό

XI. Ἀλλ' εἰ φαιδρυνθῆναι τὸν διακονήσοντα προύκειτο,
ζονα τοῦτο παθεῖν ἐχρῆν, φαίη τις ἄν, ἥκιστα δὲ τὸν Ι
ὡς ἂν εἰς τοὺς ἥττους καὶ τὸ λαμπρὸν διαβῇ.

Τίς οὖν ὁ λόγος; Ὅτι τοῖς κάτω κοινωνὸν ἵνα ποιήσῃ τ
ἅπαντας ἡ ὑπερύμνητος δοθεῖσα τῷ βίῳ, κλίμακι καθάπ
σατο τῷ παντὶ πρὸς ἀνάβασιν. Γῆν τοίνυν ἐπείπερ πρώτ

---

illustrior evaderet. Neque enim, nisi in hunc finem id
illa quae prima est post Primum *a*, inferiori aliquo q
ternuntio indigebat, siquidem opus foret ut eam alloc
audiret. Ipse enim, qui est Deus Verbum, per se prof
locutus eam fuisset, quae hunc eumdem, *omnem* scilic
nitatis plenitudinem *b* portavit.

XI. Atqui, dixerit fortasse quispiam, si praestitutu
ut is, qui suum exhiberet ministerium, illustrior evader
sublimiorem aliquem tali honore affici oportebat, mini
Gabrielem, quo etiam in minores eiusmodi nobilitas
deretur.

Quid igitur dicemus? Hoc nempe, Benedictissimam illa
ideo in vitam prodiit, ut eum, qui super omnes est, c
tem terrestribus redderet, hac rerum universitate ceu q
scala ad ascendendum usam esse. Quoniam igitur beat

a Habes hic communem SS. Patrum doctrinam, post Deum ni
ria maius, nihil nobilius exsistere. At insuper fac advertas, haec
cta Virgine affirmari, antequam ei nuntium ab Angelo deferret
ergo ad celsissimam omnium dignitatem divinae maternitatis id s
sed ad insitam Virgini excellentiam. Atqui cum notione operis
intrinseca sibi nobilitate perfectissimum omnium, uno Deo excep
cellentissimumque haberi debeat, plane nescit amico foedere socia
vilitas, quin et tanta turpitudo, atque abominatio, quanta in peccat
et in Dei inimicitia residet.

b *Coloss.* II, 9.

ωρία βαθμίδα, ἣ προσῆκεν οὐρανὸς φέρειν τὴν πρόοδον, ἤ, εἴ τι καὶ αὐτοῦ ὑψηλότερον, οὐρανὸς γὰρ αὕτη τοῦ οὐρανοῦ, μόνῳ πρέπουσα τῷ κυρίῳ κλῆρος, ἣν ἂν καὶ τοῦτο τῶν ἀκηλούθων, ὃ ξέβη, τῇ πρώτῃ μετὰ τὴν γῆν τῶν ἀσωμάτων ἐντυχεῖν αὐτάξει.

λλως τε καὶ ἐπεὶ τὴν γῆν ἡ πολυύμνητος οὐρανὸν ἐποίησε, προσεχῶς ὑπὲρ τὴν γῆν ἔδει πρεσομιλεῖν πρότερον, καὶ μετὰ τοῖς ἀνωτέραις τὴν καινὴν ὑποδεικνύειν ὁδόν. Προσεχὴς δὲ ἡμῖν ἡ τάξις ἡ τοῦ Θείου εἶναι λέγεται Γαβριήλ.

ἶτα Θαυμαστὸν οὐδέν, εἰ τοῖς ὑποβεβηκόσιν ἀγγέλοις τῷ λαμ-

---

progrediendi initium esse caelum debuisset *a*, aut si quid d ipso caelo sublimius sit (nam ipsa fuit caelum caeli, soli nino ceu pars illius propria conveniens), terram veluti pri- n gradum habuerat, idcirco et hoc, quod reipsa contigit, ntaneum erat, ut cum illo spirituum ordine, qui a terra us est, colloquium haberet.

raesertim vero quod cum (Virgo) omni laude dignissima ter- in caelum commutaverit *b*, plane par erat, ut primum cum ersaretur, qui proxime super terram sunt, et deinceps su- ioribus novam viam demonstraret. Propior autem nobis Spi- um ordo ille esse fertur, in quo divinus Gabriel censetur. einde nil mirum esse debet, quod inferioribus Angelis splen-

a Haec quoque manifeste evincunt, quam explorata fuerit doctrina de itate, qua in ipso exsistendi initio Virgo beata fuit exornata. Quid absurdius affirmaretur, quam a caelo inchoare vias suas debuisse em peccato inquinatum, et quidem eo peccato, propter quod ne- a caelo, unde et Angeli propter peccatum deturbati fuerant, sed e ri quoque paradiso eiectus homo fuerat?

b In caelum terra conversa est, cum haec in se Deum incarnatum ariam excepit. Ad quod novum veluti caelum angelos accurrisse, Paulo discimus inquiente (*Hebr.* I, 6): *Et cum iterum introducit genitum in orbem terrae, dicit: et adorent eum omnes angeli*

πρῷ μυστηρίῳ πρώτοις διαυγασθῆναι συνέβη· ἐπεὶ καὶ ἄνθ
κατατρυφᾶν ἠξιώθησαν, ὧν τοῖς ἀγγέλοις μήτε γεῦσις συγκ
ρητο, καὶ σφοδρὸς ἔρως εἰς ἐκεῖνά γε παρακύπτειν ἐνίησι· καὶ τ
τῶν αὐλῶν πολλῷ τῷ μέτρῳ τήν τε ἀξίαν καὶ καθαρότητα
στάμενοι. Καὶ καθάπερ εἴτις ὁτιοῦν ἐπιζητοίη λαμπάδι, τὰ π
κείμενα τῶν πόρρω δείκνυσι φωτεινότερα· τὸν ἴσον τρόπον
δραχμῆς εὑρεθείσης ἐκείνης, ὑπὲρ ἧς ὁ παμφαέστατος λύχ
ἀνήφθη, καὶ ὅσα τοῦ φανέντος πλησίον, μᾶλλον, ἢ τὰ μακ
τοῦ φωτὸς ἦν εἰκὸς ἀπολαύειν. Τῆς δὲ βασιλικωτάτης ἐκείνη
κόνος, τὴν πάναγνον λέγω, ἢ μέσον ἀπήστραπτε τῶν βεβορβ
μένων ὁμογενῶν, εὐδὲν ἐς ἔγγιον ἄλλοι, ἢ ἄνθρωποι· καὶ ἡ
σεχὴς αὐτοῖς ἀσώματος τοῦ Γαβριὴλ εἵρηται στρατιά. Διὰ τ

---

did hoc mysterio collustrari primis contigerit; quandoqui
et homines digni habiti sunt ut iis affatim fruerentur, de qu
ne parumper quidem degustare Angelis concessum fuit,
sane vehemens hos desiderium ad ea vel leviter attingendi
pellat, et utut magno intervallo ab incorporeis substantiis h
nes tum dignitate tum puritate distent. Et quemadmodum si
accensa lampade quippiam perquirat, maiori luce, quae p
sunt, perfunduntur, quam quae sunt procul posita; eumdem
modum cum drachma illa inventa est, propter quam accensa
lucerna illa undequaque fulgentissima, consentaneum erat,
quotquot propius lumen illud erant, abundantiori, quam q
longe iacebant, luce fruerentur. Denique ad nobilissimam
lam speciem, purissimam Virginem dico, quae inter cogna
suos coeno obrutos coruscavit *a*, nihil aliud accedit propi
quam homines; his vero proximus esse dicitur incorporeus c
brielis ordo. Has igitur ob causas prorsus par erat, prae q

a Imaginem habes luculentissimam, cuiusmodi fuerit conditio Vi
ginis ad reliquorum hominum conditionem: inter omnes scilicet cor
sordentes sola mundissima refulsit.

εἰκὸς, καὶ πρό γε πάντων τῶν νόων, τὸν ἀρχιστράτηγον δὴ ἰδεῖν τοῦτον.

XII. Φαιδρύνεται τοίνυν οὗτος πρῶτος, τῇ τε ἐγγύτητι, καὶ ς γε τούτῳ, δι' ἣν ἐκόμιζε χαράν, ἅτε τοῦ κομιζομένου καὶ ὶς μετειληφὼς, καθάπερ ὁ μύρου μεταδιδοὺς τῆς ἐκεῖθεν ἀρετῆς ωνεῖ τῷ δεχομένῳ.

Καῖρε οὖν κεχαριτωμένη, φησὶν, ὁ Κυριος μετα' σοῦ. Οὐκ εἶχε ιν ὁ Γαβριὴλ τὸ τῆς χαρᾶς μέγεθος· καὶ ὡσανεὶ σπεύδων τὸ ε ἐκεῖνο τῆς χαρᾶς χρῆμα ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπιθεῖναι τῷ δυναμένῳ, ὀνόματος ἐπελάθετο τῆς πανάγνου· καὶ χαῖρε δίδωσιν εὐθὺς, ν ἦν φέρων, τῆς προσηγορίας ὥσπερ ἀμνημονήσας. Σὺ οὖν εἶ αριτωμένη, φησὶ, σὺ ἐν γυναιξὶν εὐλογημένη, καὶ διὰ τοῦτο ρε. Μετὰ σοῦ γὰρ ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, καὶ οὐδὲν οἰκειότε-, ἢ χαῖρε, σοὶ προσλαλεῖν οἶδα. Ὃν γὰρ οὐρανὸς καὶ γῆ, καὶ

---

ms intelligentibus substantiis hunc caelestis exercitus ducem lustrari.

III. Primus ergo hic illustratur tum ob propinquitatem, tum im propter illud gaudium, quod ipse attulit, quippe qui ticeps effectus est boni illius, quod adduxit; non secus ac alteri unguentum praebet, una cum eo, qui recipit, virem ex unguento emanantem participat.

Inquit igitur *a*: *Ave gratia plena, Dominus tecum.* Non poit Gabriel magnitudinem gaudii ferre; ac veluti festinans gnum illud gaudii pondus a se ipso in eum, qui ferre illposset, deponere, purissimae illius nomen oblitus est, et iti compellandae illius immemor, statim illud *Ave* porrigit, od gerebat. Tu igitur, inquit, es *gratia plena, tu in mulieus benedicta*, et idcirco gaude. Tecum enim universorum est minus, nec quippiam aptius, quo te alloquar, occurrit, quam ne. Siquidem quem caelum et terra capere, quamvis eis liceret

a *Luc.* I, 28.

εἰ πολλαπλάσιον ἑαυτῶν εἶχον διαταθῆναι [1], χωρεῖν οὐ δυ-
ται, οἶκον ἐκείνου, ὦ θαύματος παραδόξου, σεαυτὴν ἐχρυ-
σας. Καὶ ὡς ἁπάντων τοίνυν βασιλίδι προσκυνῶ, καὶ ὡς πρ
γην, χαῖρέ σοι προσφωνῶ.

Χαίροις, ὅτι διὰ τοῦτο νῦν χαίρω καὶ αὐτὸς, οὐ τῷ τ
μόνῳ τῆς ἀγγελίας, ὃ πᾶσιν ἕπεται διαγγέλλουσιν ἥδιστα,
ὅτι καὶ ἐμαυτοῦ βελτίων ἀπάρτι, καὶ νοεῖν ὑψηλοτερα διαγίσ
γώμαι· ταῦτα δὴ τὰ σὰ, ὧν οὔτε παραδοξότερον, οὔθ' ὑπέρ
οὐδέν. Εἰ δὲ τοῖς ἡδέσιν εἴ τις προσομιλοίη, χαίρει, κἂν ἡς ἀ
ἡ τέρψις ἐλίττηται μόνον, ὅταν γλυκασμοῦ μὲν ὑπὲρ ἔννοιαν ἀ
λαύῃς, σὺν σοὶ δὲ καὶ κτίσις ἅπασα, καὶ ὁ πλάστης χαίρῃ θ
τί ἄν τις περὶ σοῦ φαίη;

XIII. Χαῖρε τοίνυν κεχαριτωμένη, καὶ χαρᾶς ὑπὲρ ἅπαν
πνὸν ἀπόλαυε, εὐλογημένη. Τούτων σοι τῶν προσφωνημάτων
ἔχω προσαγαγεῖν τιμιώτερον. Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι καὶ μακαρία ἀκ

1 Cod. διαταθεῖναι.

---

etiam latius se protendere, non possent, eius tu domum
ream (o novum portentum) temetipsam effecisti. Te igitur,
quam omnium reginam, veneror, et sicuti iussus sum,
tibi annuntio.

Gaude, nam propterea et ipse nunc gaudio gestio, non
lum propter eam in nunciando iucunditatem, quam qui
laetissima nuntians experitur; sed etiam quia me ipso p
melior evado, ampliorique lumine collustror ad sublimiora
templanda: haec porro tua profecto sunt, quibus nihil n
bilius ac sublimius est nihil. Quod si quis, quando suavia
tractet, gaudet, etiamsi in ipsum solum redundet gaudi
quum tu dulcedine perfruaris, quae cogitationem omnem e
perat, tecum vero gaudeant et omnes simul creaturae, et C
tor Deus, quid demum de te dicere quispiam possit?

XIII. *Ave* igitur, *gratia plena*, et gaudio, omne gaud
excedente, fruere, o benedicta. Salutationem, qua te e
pellem, his nobiliorem nullam habeo. Et scio equidem, q

ἐ ὃν κατὰ τὰ ἐμὰ βαστάσεις εὐαγγέλια, καὶ μεγαλοπρεπῶς μέχρι
ντὸς ὑμνηθήσῃ παρὰ πολλοῖς, καθὰ δήπουθεν σὺν θαύματι περὶ
οῦ τὰ παράδοξα προκεκήρυκται τοῖς προφήταις. Ἀλλ' οὔτέ τις τῶν
πάλαι τὴν γιγνομένην διέσωσεν εὐφημίαν, οὔτε τῶν παρόντων τὶ
ἐσομένων, ὡς προσῆκέ σοι, φθάσει τὸν κρότον· ἔτι, καὶ οὐδ' εἰ
πᾶσι, τοῖς τε οὖσι, πρό τε οὔσι, τοῖς τ' ἐσομένοις, ὑπὲρ τούτου
συνελθεῖν ἐγεγόνει, τὸν εἰκότα ἂν ὕμνον ἐξεγένετο πλέξαι.

Χαῖρε λοιπὸν διὰ ταῦτα, ὦ βάθος γνώσεως καὶ σοφίας ὕψος,
καὶ χαρᾶς πλοῦτος, καὶ χαρίτων θάλασσα, καὶ θαυμάτων μέγε-
θος, καὶ πέλαγος καλλονῆς, καὶ μυστηρίων θησαυρός. Ὁ Κύριος
μετὰ σοῦ. Τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη τὸ καινὸν τῆς σῆς μεγαλειότητος;
ποῖος νοῦς τοῖς παραδόξοις τούτοις ἀξίως ἐμφιλοχωρήσει θεάμασι;

---

pter eum, quem iuxta felix meum nuntium utero geres, ta praedicaberis, et magnificis laudibus in omne tempus a ltis celebraberis, quemadmodum mira prorsus de te a pro-tis cum admiratione praedicta fuerunt. Sed neque e vete-s quispiam eam, quae tibi obvenit, faustam acclamationem ervavit, neque praesentium aut futurorum aliquis tibi pro ritis plausus dabit, immo neque si ad hoc praestandum om-i simul convenire contingeret, quotquot vel sunt vel fuerunt erunt, te tamen dignus necti hymnus posset.

Gaude igitur propter haec omnia, o scientiae profunditas ac ientiae altitudo, et opulentia gaudii, et gratiarum mare, miraculorum magnitudo, et venustatis pelagus, et myste-rum thesaurus. *Dominus tecum.* Quis non obstupescat magni-entiae tuae novitatem [a]? Quaenam mens par esse queat, ut

[a] Nihil sane frequentius apud veteres scriptores recurrit, quam ut ipara, ceu *novum* opus, *nova* magnificentia, *novum portentum* cele-tur. At vero quid in re *nova* quaerimus quod deterrimum est Ada-icae vetustatis? Quid urgeat quispiam communem humanae naturae inem, communesque Adamiticae stirpis leges, quando constat, *novum* reo praedicari opus, quod a communi ordine consuetisque legibus cedit?

Ποία διάνοια πρὸς ὕψος ἁμιλληθήσεται τῶν νῦν ὑπὲρ πᾶσαν πτῆσιν αἰθερίως διαθεόντων; Τίς λογισμὸς τοῖς ἀπορρήτοις τούτοις ἐμπτὰς σθείς, τῷ ἱκανῷ τῆς μυήσεως καταβὰς, σεμνυθήσεται; Ποία γλῶσσα, φωνῶν ἄνθη, χρυσαυγῆ τὸν φθόγγον, καὶ πολυτερπῆ τὴν λέξιν, προσήκουσαν ἀπανθισαμένη τοῖς παροῦσιν ἱστουργίαν ἐξυφανεῖ;

Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, οὐ καθάπερ μόνον ἐν τοῖς λοιποῖς κτίσμασι συνοχεὺς ὤν, οὐδ' ὥσπερ Μωϋσεῖ καὶ Ἠλίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις συνῆν ἁγίοις, μεγαλουργῶν οἰκήσει μετὰ σοῦ θαύματα· εὐθὲ νῦν μὲν οἰκόν σε προσευρηκὼς ἑαυτῷ λαμπρυνεῖ, τὴν δ' οἰκονομίαν ἔτεσι τετελεικώς, οὐκ ἐσαεὶ φωτιεῖ μετὰ σοῦ τὰ σύμπαντα δαδουχῶν· ἀλλὰ μετὰ σεῦ ὁ κύριος ξένον ὅσα τρόπον, οὗ μήτε ὀφθαλμὸς ἤσθετο, καὶ οἵῳ θύραν οὐκ ἀνέῳγεν ὦτα, ἀλλὰ καὶ ἀναβάσεως κρείττω ἀνθρωπείας καρδίας. Μετὰ σοῦ γὰρ, διὰ τὴν ἐξαστράπτουσαν ὥραν τῆς θείας σου ψυχῆς, τὰς τῆς ἀῤῥήτου θεϊκῆς φύσεως τοῖς ἀνθρώποις ἀκτῖνας ἐπιλάμψει· διὰ τὸ φαιδρότατον κάλλος τῆς σῆς ἀρετῆς, τὴν σὴν, ἣν ἠγάπησε μορφὴν, φανεῖται περιβαλλόμε-

---

contemplandis portentosis hisce spectaculis immoretur? Quis intellectus poterit ad celsitudinem eorum sese erigere, quae supra omnem caelestium volatum excurrunt? Quae cogitatio, cum ad ineffabilia haec assurrexerit, descendens gloriari possit, sibi se iis mysteriis instructam esse? Quae lingua flores colligens vocum, auroque nitentem sermonem, suavissimamque dictionem, condignum hoc argumento opus contexat?

Dominus tecum, non modo ut in reliquis creaturis omnia continens ac regens, neque solum sicut cum Moyse erat et cum Helia, cumque aliis sanctis viris, sic tecum habitabit mirabilia operans; neque postquam te, aptam sibi domum inventam, ad tempus illustraverit, perfecta dein oeconomia a creaturis omnibus tecum illuminandis cessabit; sed *Dominus tecum* novi prorsus ratione, quam neque oculus vidit, neque auris audivit, quaeque humani cordis ascensione sublimior exsistit. Tecum enim, propter effulgentem divinae animae tuae speciem, ineffabilis divinae naturae radios hominibus effundet; propter splendidissimam virtutis tuae pulchritudinem, tua forma, quam

νης· καὶ τοῖς σοῖς ἀχράντοις αἵμασιν ἑνωθείς, ὦ μυστηρίου ξένου, ὃ οὐκ ἦν, ἐκ σοῦ διὰ σὲ γενήσεται, τὴν σήν τε ὅλην φέρων εἰκόνα, τοῦ τε Θεὸς εἶναι μὴ ἐπιστάμενος. Κἀντεῦθεν θεϊκῶς τε καὶ μεγαλοπρεπῶς ἀντιφιλοτιμούμενος, ὅπερ ἐστὶν ὁ δημιουργὸς φύσει, τοῦτό σοι χάριτι καινοπρεπῶς ἀντιχαριεῖται, καὶ εἰς αἰῶνας μετὰ σοῦ, οὗ ὧν σοι κεκοινώνηκεν, ἐν τοῖς τοῦ ἀοράτου πατρὸς μενεῖ κόλποις ἀναπαυόμενός.

Σὺ καὶ γάλα παραδόξως βλύσεις, ἐπεὶ, καὶ πάντα θαυμάτων γέμει τὰ σά, ἡ εἰς ἀνθρώπους πρόοδος, ἡ τοῦ τόπου διατριβὴ, ἡ εἰς τήνδε τὴν ἡλικίαν αὔξησις μὴ κατ' ἀνθρώπους χορηγηθεῖσά σοι, ὁ νῦν ἀπόῤῥητος ἀσπασμὸς, ὁ μετὰ τοῦτον ἑψόμενος καινὸς τόκος· καὶ τῷ γάλακτι ποτιεῖς, ὃς ἅπαν εὐδοκίας ἐμπίπλησι ζῶον, ἐλευθερίαν χειρὶ συγχωρῶν· σαὶ χεῖρες οἴσουσιν, οὗ καί σε χεῖρες διέπλασαν, ὁρατόν τε κόσμον ὑπέστησε καὶ ἀόρατον, ἐννέημα μόνον· ἀλλ' εἰ μετὰ σοῦ ὁ κύριος, τί δεῖ πολλὰ λέγειν; Παράδοξα πάντως,

---

adamavit, circumdatus apparebit; et cum immaculato tuo sanguine semet coniungens, (o inauditum mysterium!) quod non erat, ex te propter te, et totam tuam gerens imaginem, ac propemodum se Deum esse oblitus, fiet. Et exinde divina prorsus splendidaque ratione tecum munificentia certans, quod ipse Creator est natura, hoc tibi ex gratia novo quodam modo vicissim elargietur, et propter ea, quae tecum habet communia, in sinu invisibilis Patris quiescens in saecula tecum manebit.

Lac quoque tu mirabiliter effundes, quandoquidem tua omnia miraculis plena sunt, tum ingressus in hominum vitam, tum sedes conversationis tuae, tum ad hanc aetatem provectio non humano tibi more comparata, tum ineffabilis haec salutatio, et qui postea subsequetur partus; et lacte potabis eum, qui liberali manu tribuens *a implet omne animal benedictione;* manus tuae illum portabunt, cuius manus te quoque plasmaverunt, quique solo mentis suae nutu visibilem pariter atque invisibilem mundum e nihilo eduxit. Verum, si Dominus tecum,

a Ps. CXLIV, 16.

καὶ διανοίας ὑψηλότερα πάσης καὶ ἥλιος ὄψεται, καὶ κρατήσε πέρατα διὰ σέ. Χαῖρε τοίνυν κεχαριτωμένη, χαῖρε εὐλογημένη, μετὰ Θεὸν φέρουσα κατὰ πάσης τὰ νικητήρια φύσεως.

XIV. Ἡ δὲ ἰδοῦσα, φησὶ, διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, διελογίζετο, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. Ἀπεῖδεν ὁ τῆς π ἁγνου νοῦς ὑψηλότατος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὸ διάφερον· εἶτα τ τὴν τοιαύτην συγκατάβασιν, ὅση, καὶ τὸ μυστήριον ἐξεπλάγη τανοοῦσα. Καὶ ὑφ' ἡδονῆς ἐσκίρτησεν εὐλαβῶς, ἀλλ' οὐκ ἐθαλ σεν, οὐδὲ διεσείσθη καὶ τὴν ψυχὴν ἀνώμαλος γέγονε. Πάνυ γ ἦν διαβατικωτάτη, ὥσθ' ὅστις ὁ προσελθὼν, θᾶττον ἔχειν εἰδ

---

quid plura opus est fari? Plane mirabilia et quovis intellec sublimiora sol videbit, et propter te plausus attollent fines t rae. *Ave* igitur, *gratia plena*, ave benedicta, quae naturam o nem Deo inferiorem exsuperas *a*.

XIV. *Quae cum audisset*, inquit *b*, *turbata est in sermone ei et cogitabat, qualis esset ista salutatio.* Perspexit sublimissim purissimae illius intellectus, quid differat inter Deum et hom nes; tum vero, quantum ex benignitate sua sese Deus demi teret, ac mysterii sublimitatem obstupescens considerabat. Pr gaudio autem exsultavit religiose, non vero formidavit, neq commota, neque praeter modum animo conturbata est. Er enim prorsus perspicacissima, adeo ut, quis adventasset, faci

a Haec cum superiori congruunt sententia (sup. § X), qua Virgo D para *Prima post Primum* celebratur. Aptissime vero eadem cum salut tione sociantur, qua ab Angelo celebrata est *gratia plena*. Quamqu enim diffitendum non sit, naturalibus quoque donis sanctae Virginis a mam mirum in modum excelluisse; at divinis maxime charismatibus t buendum plane est, quod prae creatis omnibus propius ad Deum acce serit. Hinc porro dignoscere licet, cuiusmodi ex mente doctorum fue *gratiae plenitudo*, quae de Virgine praedicatur. Talis enim intelligen cum sit, qua creaturarum omnium excellentissimam quamque gratia Mariae gratia vicerit; eiusmodi ergo gratiam angelica salutatio enuntia qua Mariae sanctitas tribuatur non modo originalis, ne deterioris qua caelestes spiritus, conditionis fuerit, sed in ipsa origine sanctitate qual bet angelica eminentior.

b *Luc.* I, 29.

νει. Τὸ γὰρ ἰδοῦσα διεταράχθη, τοῦτό μοι νοεῖν δίδωσιν, οἱονεὶ ἀναβλέψασα καὶ λογισμῷ θεόφρονι συνδιασκεψαμένη, τί μὲν θεοῦ μέγεθος, τί δὲ ἀνθρώπων σύθενεια, ἐπάλλετο χαίρουσα τὴν καρδίαν· πρὸς τὰ θεῖά τε ἐξεθαμβεῖτο καὶ ἐκρότει θαυμάσια, τηλικαύτην θεοῦ συγκατάβασιν ἀκούουσα. Διὰ ταῦτα καὶ ποταπὸς ἂν εἴη, ὡς μέγας ὁ ἀσπασμὸς, καὶ κάτω τιθεὶς ἀνθρώπειον διελογίζετο νοῦν. Ἔστι γὰρ παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ τὸ σαλεύεσθαι, ὃ ταὐτὸν δύναται τῷ ταράσσεσθαι, καὶ χαρᾶς ἔννοιαν ὑποφαῖνον, ὡς τὸ, σαλευθήτω ἡ θάλασσα καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· χαρήσεται τὰ πεδία, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Κἀνταῦθα τοίνυν ἀπό γε τοῦ διεταράχθη, καὶ ἡ ἀγαλλίασις, καὶ τὸ τῆς θαυμασίας ἐκείνης ψυχῆς θερμότατον ἐμφαίνεται ἔξαλμα, πρὸς ἔκπληξίν τε, καὶ κρότον τῶν τοῦ θεοῦ ταραστίων, μετά γε εὐπρεπεστάτου τοῦ φόβου. Εἰ γὰρ ἐπα-

---

ne nosse posset. Et sane illud, *cum vidisset, turbata est*, hunc ibi sensum exhibet, quasi diceret: cum pervidisset, ac mente vimitus collustrata perspexisset, cuiusmodi sit Dei magnitudo, quanta hominum abiectio, corde gaudens exsultabat, Deum se cernens tantopere sese demittentem, ad divina haec portenta obstupescebat, plaudebatque. Quocirca etiam cogitabat, talis esset salutatio, quam magna, et quamlibet humanae mens vim excedens. Nam *commoveri*, quod idem valet ac *perturbari*, in sacris litteris etiam *gaudendi* significationem habet, ut cum dicitur [a]: *Commoveatur mare et plenitudo eius; gaudebunt campi et omnia quae in eis sunt.* Et hoc igitur loco per id, *turbata est*, simul ostenditur et exsultatio, et ferventissimus admirandae illius animae impetus tum propter stupo-rem, tum propter plausum ad illa Dei portenta, una tamen cum re, qui maxime congruebat, reverenti metu [b]. Etsi enim illa

a *Ps.* XCV, 11.

b Haec subtilius forte quam verius disputata videbuntur; at elucet ex iis, tam sublimiter Patres de Dei matre sensisse, ut quod nobilissimum omnium videretur, id de illa tenendum ac praedicandum usque eorent.

ῥάμιλλος τὴν ἁγνείαν ἡ πάνσεμνος, καὶ ἑαυτῇ μηδὲν εἶχεν, ᾧ ἡ συνορῴη, μὴ καὶ ἱκανῶς ἔχειν πρὸς Θεοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι ἄνθρωπος ἦν, ὃς ἔχει πρὸς Θεὸν, ὡς πρὸς ἀλήθειαν ψεῦδος, κα[illegible] που καὶ προφητικὴ διορίζεται ἔκστασις. Δι' ἐκεῖνο τοίνυν καινό[illegible] τον ἐπιεικῶς ᾤετο, τὸν ὑπεράπειρον γαστέρα, βραχὺ πέρας ἔ[illegible] σαν, ἐνεγκεῖν καὶ θαύματος πέρα διενοεῖτο, τὴν καινὴν σὺ[illegible] τεχνήματι κοινωνίαν τοῦ πλάστου. Ἕως μὲν οὖν πρὸς τὸ σ[illegible] ὅτι τῶν κάτω, καὶ τοῦ πηλοῦ, καὶ τοῦ παραβάντος ἐσκόπει [illegible] νημα ἐκείνου πατρὸς, φοβερὸν ἐνόμιζε τὴν ὑψηλὴν ἀγγελίαν ἐκ[illegible] καὶ ἦν ὅλη θάμβους μεστὴ, ὅπως ἐκ πηλοῦ, καὶ οἷον ἡ [illegible] κατέαξε σκεῦος, ἄρα τοιοῦτον, τὸν ἀχώρητον ἔνδον χωρήσει· [illegible]

---

undequaque sancta incomparabili puritate fulgeret, et nihil in se haberet, quod vel Deus ipse conspiciens pro merito vehementer non adamaret; ast homo erat, qui nempe ad Deum se habet, uti ad veritatem mendacium, quemadmodum etiam propheta in mentis excessu pronunciavit [a]. Merito igitur ea de causa rem plane inauditam arbitrabatur, quod venter, angustos habens fines, illum qui immensus est et infinitus, contineret, et citra omne miraculum esse putabat, quod factor cum factura sua novam illam communionem iniret. Et quidem cum corpus consideraret, quod ex hisce infimis est, et e luto compactum, atque e parente illo praevaricatore ductum, horrendum aliquid praecelsam illam annuntiationem censebat, ac tota stupore percellebatur, quomodo vas luteum, atque adeo insuper lapsu confractum [b], illum scilicet tremendum atque incomprehensibilem intra se comprehensurum esset; et ex hac prorsus

a Videtur Auctor prae oculis habuisse illud Psalmi CXV, 11: *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.*

b Vide, quam apte Virginis Deiparae conditionem Auctor describit. Fatetur enim, illam Adae exstitisse filiam, atque adeo e parente praevaricatore exortam, ut aviti lapsus effecta non penitus effugerit. At quae ista pacto cum eis concilientur, quae idem alias tradit (Vid. § XIII *Homil. in Praesent. Deip.* Part. I, pagg. 434, 435), potuisse nempe de se Virginem proclamare: *in iniquitatibus concepta non fui, et solam non concepit in peccatis me mater mea?* Praevaricatoris Adae nempe filiam

πάντως τὸ διαλογίζεσθαι ἀπό γε τῆς ἐννοίας ἐκείνης. Ὅτε δὲ
ς τὴν ἑαυτῆς ψυχὴν, ὅπως ἄσπιλον, ὅπως ὑπέραγνον ἔσωσεν,
ς ἅπαν ἤλεγξε πτερὸν, ταῖς ὑψηλαῖς ἀναβάσεσι τῆς καρδίας εἰς
ς ἀναπτᾶσα οὐράνιον, τὴν ἔκπληξιν ὑποχωρεῖν ἐδίδου, καὶ ἑαυ-
ἀταράχως ὑπετίθει τῷ μηνύματι· καὶ, ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου, ἐβόα,
ντό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

IV. Οἶμαι δὲ, ὡς εἶχεν ἂν καὶ ἐκ τῆς ἡμετέρας συνθέσεως ἡ
ἀμωμος βραχεῖαν ὑπανοίγειν θύραν τῷ ὑπερφυεῖ ἀσπασμῷ. Κα-
ρ γὰρ ἡμῖν μὲν ὑπὲρ λόγον ὁ τῆς ψυχῆς καὶ σώματος σύν-
μος, πᾶσι δὲ ὅμως λογισμοῖς τὴν τοιαύτην ἀνομολογοῦμεν συν-
ιαν, οὕτως ἂν καὶ περὶ τῆς μείζενος ἐνενόει συλλογίζεσθαι
νοίας, οὐ μικρὰν ἐκ τῆς ἐκεῖθεν συμφυΐας, καὶ περὶ τοῦ καινοῦ

---

nsideratione erat, quod (de salutatione illa) cogitaret. At cum
d suam ipsius animam oculos convertebat, quomodo scilicet
m immaculatam, quomodo puram prae omni puritate serva-
at, quomodo, cordis ascensionibus ad caelestem evecta subli-
itatem, cuiusvis volatus omnes longe praetergrederetur, tunc
mum vehementem illum horrorem demittebat, ac sedato animo
iis, quae denuntiabantur, subiiciebat; et, *ecce*, inquit [a], *ancilla*
mini; fiat mihi secundum verbum tuum.

IV. Ego vero sic sentio, ex humana quoque nostra coagmen-
tione habuisse illam prae omnibus immaculatam, quo ad salu-
tionis illius rationem intelligendam aliquem sibi aditum ape-
ret. Quemadmodum enim animae cum corpore coniunctio
strae quidem mentis captum excedit, verumtamen coniunctio-
m huiusmodi omnibus animi sensibus confitemur; sic et de
stantiori hac coniunctione ratiocinandum rata, haud me-
ere ex humano hoc composito auxilium ad huic quoque my-

poasis in corpore, quod non vas modo luteum apparet, sed insuper
confractum, quippe quod praeternaturalibus donis pristinae plasma-
is propriis careat; at oculos ad animam si convertas, nullum paternae
ustae haereditatis vestigium occurrit, quin eam non solum immacu-
m, sed puritate puriorem cernis.

[a] *Luc.* I, 38.

τοῦδε μυστηρίου νεῦσιν παραζομένη. Ἐμοὶ γὰρ δοκεῖν, καὶ οὐχ τὸ ποικίλον ἵνα μόνον διαδειχθῇ τῆς τοῦ δημιουργοῦ σοφίας ἀ του, τὴν διττὴν ἄνθρωπος εἴληφε σύνθεσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ μυσ ρίου τούτου ἕνεκα, μικρὰν ἑαυτῷ πίστιν ὅπως παρ' ἑαυτοῦ συν φέρῃ. Καὶ εἴγε μὴ καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον, ὡς ὁ ἐμὸς λό ἄνωθεν ἡ ἀνθρωπεία διεπλάττετο πραγματεία, οὐκ ἂν ὁ χοῦς ἐ τῷ Θεῷ, ὡς ἂν ἐκ τούτου τὸ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους φέρ ἀλλ' ἦμεν ἂν τοῖς αὐλοις προσθήκη, μικρά τις ἴσως ἑτέρα καὶ τῆς γῆς δίχα.

Ἔτι δὲ καὶ εἰ μηδὲν προεισενεγκόντας, τί γὰρ οὐκ ὄντες νεγκεῖν εἴχομεν, τὰ ὑπεράγαθα σπλάγχνα, διὰ τοῦτ' αὐτὸ καὶ παρήγαγε καὶ φιλότιμον παρέθηκε τράπεζαν, τὴν ἐξ οὐρ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ ποικιλίαν τε καὶ δαψίλειαν, τίνων οὐκ

---

sterio assentiendum sibi comparabat. Ut enim mihi videtur, ideo tantum homo ex duplici substantia compositus est, u varietate operis appareret ineffabilis ac *multiformis sapient* conditoris; verum etiam propter hoc mysterium, ut scilicet ipsi fidem aliquam ex se ipso (homo) faceret. Et siquidem mea se habet opinio, non in istum quoque finem huma hoc compositum fuisset plasmatum, haud opus Deo fuisset vere, ut ratione huius paulo minores essemus ab Angelis; immaterialibus spiritibus, alius quidam fortasse humilis, te tamen expers ordo, additi fuissemus.

Praeterea si vel quando nihil nos praestiteramus (quid praestare potuissemus qui nondum eramus), ex immensae nitatis suae visceribus nos hac sola de causa *b* e nihilo edi et munificam nobis veluti mensam, omnimoda bonorum o stium et terrestrium et eorum, quae intermedia sunt, varie et opulentia refertam apposuit; quibusnam, quaeso, donis

a Ephes. III, 10.

b Ex sententia igitur Auctoris mysterium incarnationis scopus f quem sibi in condendo homine Deus praestituit.

ἐπελαῦσαι γένοιτο δωρεῶν, φίλα τῷ ποιητῇ διαπραξαμένοις; Καὶ τὸ ἐνδέστατον οὖν ἐκεῖνο σκεῦος ἡ ὑπερένδοξος, ἐπεὶ μηδὲν εἶχεν ἐνεῖν, ὃ μὴ φιλοτίμως εἰς ἁγνείαν προσήγαγε τῷ δεσπότῃ, οὐδ' ἂν ἐκ πάνυ διαπορεῖν, τῶν [1] ὑπὲρ νοῦν ἑαυτὴν ἀκούουσα λειτουργόν.

XVI. Πλὴν διὰ τὸν λόγον ἐκεῖνον, ὅ τι μηδ' ὅσον λογίσασθαι, τοῦ πρὸς ἀνθρώπους τὸ μέσον, ἦν δὲ ἄνθρωπος, πρὸς τὸ φοβερὸν εἴπερ ἑώρα τοῦ μυστηρίου, ἀγγελικῆς ἀκούει γλώττης καὶ αὖθις· μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. Νῦν τῆς ἐπωνυμίας εἰς μνήμην ὁ Γαβριὴλ ἔρχεται. Ἀπέθετο γὰρ ὃν ἀνεῖχε φόρτον τῆς χαρᾶς, καὶ ὥσπερ κούφως μετὰ τὴν κατάθεσιν διαπνεύσας, ἐλευθερίως προσομιλεῖ· καὶ μὴ φοβοῦ, φησὶ, Μαριὰμ, αὐτὸ δὴ τὸ ὄνομα νῦν προσειπών.

Φοβερὸν μὲν οὖν τὸ μυστήριον πάντως, καὶ θαύματος πλῆρες·

1 p. m. τόν.

---

tibis non daretur, si quae conditori accepta sunt, perficeremus? Et illud igitur vas nitentissimum, Virgo, inquam, super omnes gloriosa, quandoquidem nec mente quidem quidpiam volvere posset, quod summo cum puritatis studio non offerret Domino, nihil sane habebat, cur, audiens semet ad ministrandum ineffabilibus mysteriis electam, tantopere haerens ambigeret.

XVI. Verumtamen cum habita ratione immensi illius, quo Deus ab hominibus distat, intervalli nulla sane humanae mentis vi pro dignitate dimetiendi, Virgo, quae utique homo erat, si quod in mysterio horrendum est, consideraret, et rursus Angelicam audit vocem [a]: *Ne timeas Maria; invenisti enim gratiam apud Deum*. Nunc demum in memoriam Gabrieli redit nomen Virginis. Deposuerat enim quod gestabat gaudii pondus; ac saluti eo deposito facilius halitum duceret, liberius eam allocuitur; et *ne timeas*, inquit, *Maria*, suo illam scilicet nunc nomine compellans.

Tremendum sane mysterium, et admirationis plenum! Nec

a *Luc.* I, 30.

καὶ οὐκ ἔστιν ἐν κτιστῇ φύσει, ὃς ἂν, ὡς προσῆκε, λεγέσαιτο αὐτεῦ. Σὺ δὲ, φησὶ, μόνη, Μαριὰμ, μὴ φοβοῦ. Τὸ πρὸς ἔκπ εὐλαβὲς, τόν τε σεμνοπρεπῆ τῆς παρθένου κρότον, καὶ τὴν αἰδοῦς ἀγαλλίασιν, φόβον ὁ Γαβριὴλ ἐνταῦθα καλεῖ, ὡς καὶ βὶδ, ἀγαλλιᾶσθε, εἶπεν, αὐτῷ ἐν τρόμῳ. Μὴ οὖν ξενίζου, τὴν ὑπερβολήν· μὴ δὲ νόμιζε πρὸς τηλικαύτην ἀδυνάτως ἔχειν γαλειότητα· μηδὲ τῆς τελετῆς ἀφορῶσα τὸ μέγεθος, ἥττων πλήξεως γίνου καὶ φόβου· μηδ' ὅτι ἄνθρωπος, διὰ τοῦτό σα φεβερὸν ἢ ἀδύνατον οἴου τὸν ἀσπασμόν. Πάνυ μὲν οὖν τὰ εἰ λογίζῃ, καὶ τῆς σῆς ὑψηλῆς ἄξια διανοίας. Ἄνθρωπος μὲν μὴ ὅτι γε Θεὸν ἐνεγκεῖν, καὶ ὡς χιτῶνα τὴν ἑαυτοῦ σάρκα πε λεῖν τὸν ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον, ἀλλ' οὐδὲ καταμ ἐγγίσαι δύναται, ᾧ παρίστανται χίλιαι χιλιάδες ἀγγέλων, καὶ

---

in naturis creatis reperire est, qui de illo, uti par est, i cium ferre queat. Tu vero sola, inquit, o *Maria*, *ne tim* Porro reverentiam illam Virginis stupore plenam, et mir obsequio plausum, ac veneration coniunctam exsultation nunc Gabriel *timorem* vocat, quemadmodum et David dixi *Exsultate ei cum tremore*. Ne te, inquit, percellat immensa granditas; neque putes, te ad tantae magnificentiae opus parem omnino esse; neque mysterii cernens celsitudinem, pore ac metu vincaris; neque propterea quod homo formidandam tibi quoque vel impossibilem esse ducas hanc lutationem. Et valde quidem consentanea sunt, quae a volvis, et praecelsa mente tua nequaquam indigna. Nedum Deum homo ferre valeat, suaque ipsius carne illum circum stira, qui est *b amictus lumine sicut vestimento*, sed ne cum quidem prope accedere ad illum potest, cui *c adstant*

a Ps. II, 11.
b Ps. CIII, 2.
c Dan. VII, 10.

μυριάδες λειτουργοῦσι, καὶ ἀπὸ προσώπου τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πάντα φρίσσει καὶ τρέμει. Σὺ δὲ, οὐκ οἶδα πῶς ἂν εἴπω, οὐκ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, ἀλλά τις ὑψηλὴ φύσις ἑτέρα, καὶ εἶα μηδὲ πρὸς παράδειγμα μετὰ τὴν θείαν παραβάλλεσθαι φύσιν. Διὰ τοῦτό μοι, Μαριὰμ, οὐ φορτερὸν τὸ τῆς ἐμῆς ἀγγελίας ὕψος. Οὐχὶ τὸ μέγιον τῆς σῆς ἀρετῆς πρὸς τηλικοῦτον ἀνεπιτήδειον μήνυμα· οὐχὶ τὸ λαμπρὸν τῆς ξένης σου ψυχῆς τὴν ὑποδοχὴν ἀπωθεῖται τῶν εὐ-

---

millium Angelorum, *et decies millies centena millia ministrant*, e conspectu virtutis eius horrent omnia et contremiscunt. Tu ro, quomodo eloquar nescio, non homo es, non angelus, d alia quaedam natura sublimior, et eiusmodi, cui post di-nam naturam nihil vel quoad aliquam similitudinem comparari eat *a*. Propterea tibi uni, o Maria, nuncii mei celsitudo for-idanda non est. Neque omnimoda virtutis tuae puritas tam di-no impar est nuntio: neque admirandus animae tuae splendor

a In orientalis ecclesiae sacris officiis non raro occurrit (qua de re in mmentario), ut Deipara vel *Angeli*, vel *Cherubini*, vel *Seraphini restris* nomine designetur. Quod quidem, ut manifestum est, non spectat, ut beatissimae Dei genitrici humanae naturae veritas dene-ur, cum e converso ss. Patres ad tuendam adversus phantasiastarum ria dominicae incarnationis veritatem subinde Virginis quoque matris im naturam humanam propugnandam sibi assumant; sed ut remotis a issima humana illius natura iis omnibus, quae in dedecus cedant, eius-li illi asseratur nobilitas, cuius gratia Angelus vel Cherubim potius, am homo, videri queat. Atqui eamdem ob causam merito Auctor negat, Angelis Mariam comparandam esse. Si enim (quod ex sententia omnium rum idem Auctor affirmat) Virgo pro nobilitatis suae eminentia *quae-m natura sublimior* dicenda est, *cui post divinam naturam nihil vel quod exiguam aliquam similitudinem comparari possit;* eodem plane o, quo hominibus, etiam Angelis accensendam esse negabitur, ut locum i sibi proprium creaturis omnibus superior, uni autem Deo inferior, ser-: Cum vero eiusmodi homo adeo ab humanae naturae vilitate longe dat, ut et nobilissimae caelestes Virtutes ad eamdem comparatae vi-ere dicendae sint, quisnam serio et illud disputandum censeat, an o illo, quod abiectam naturam nostram tantopere abiectiorem vilio-nque effecit, gloriosissima Virgo exstiterit deturpata? Praesertim vero od si quid expresse de Virginis excellentia mox Auctor commemorat, *puritatis* laudes effundatur, quam horrendo incarnati Dei mysterio rem affirmare non dubitat.

ἀγγελίων· οὐ τὸ σὸν κάλλος ἀνάξιον ὁ δημιουργὸς ἑαυτοῦ θεσ
οὐ τὸ φαιδρὸν τῆς σῆς ἀγλαΐας παρέδραμεν ὁ παντεπόπτης·
διάλαμπρον τῆς σῆς καθαρότητος ἀπρόσπέλαστον ὁ πλάστης
ψηφίζεται. Μὴ φοβοῦ λοιπὸν Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρ
Θεῷ. Δικαστὴς ὁ Θεὸς γίνεται τῶν σῶν· καὶ ἐπεὶ οὐκ εἶχεν
χαριν ἀξίαν εὑρεῖν ἑτέραν τῶν τροπαίων τῆς σῆς λαμπηδ
ἑαυτὸν ὁ δεσπότης ἔπαθλόν σοι παρέχει. Οὐ γὰρ παρατρέχει
ἀθλητὰς ὁ ἀθλοθέτης· οὐδὲ γέρα τῶν καμάτων ἐλάττω δίδωσιν
στεφάνους πλέκει τῶν ἄθλων ἀποδέσντας. Σοῦ δὲ μήτε ἐνεστ
μήτε μέλλοντα, μήτε ὕψωμα, μήτε βάθος, μήτε κόσμος ἕ
μήτε τις ἑτέρα κτίσις, ἐπείπερ οὐκ ἦν ἀντίρροπος, ἧς μόνης
εἶ, ταύτης δὴ καὶ τυγχάνεις τῆς ἀμοιβῆς. Ἣ δέ ἐστιν, ἐ
ἀῤῥήτου σου δόξης, πάναγνε, ὅτι ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ
τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· οὗτος ἔστα

---

iis, quae nuntiantur, admittendis minus congruit: neque pul
tudinem tuam sese indignam creator censet: neque venustatis
fulgorem is praeterit, qui omnia conspicit: neque minus digu
quam ut ipse ambiat, puritatis tuae nitorem iudicat. *Ne tim*
ergo, *o Maria; invenisti enim gratiam apud Deum.* De rebus
iudicium ferre, iam Dei sit; et quandoquidem aliam, quae t
paeis splendoris tui apte responderet, remunerationem invei
nullam potuit, se ipsum Dominus tibi praemium praebet. N
que enim qui praemia constituit certaminis, negligere certam
potest; neque praemia ille diribet, quae laboribus sint misce
neque coronas nectit, quae certaminis rationem haud eau
quent. Quia vero neque praesentia, neque futura, neque al
tudo, neque profundum, neque mundus totus, neque al
creatura merces est tuis meritis respondens, hanc, quae sol
digna te est, remunerationem sortiris. Est autem (o incfabi
lem tuam, purissima Virgo, gloriam!) illa vox *a*: *Ecce co
cipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum.* H

a Luc. 1, 31-33.

καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται

Αὕτη τῶν φαεινοτάτων ἀκτίνων τῆς σῆς ψυχῆς ἡ ἀντίδοσις αὕτη σοι τῆς ὑπερουρανίου καὶ θεοπρεποῦς ἀναβάσεως ἡ ἀνταπ· τοῦτό σοι προεικόνιζεν ἡ ἐν τοῖς ἀβάτοις διατριβὴ, ὅτι τῷ προσεντυχεῖν ἀβάτῳ, καὶ ξενοτερπῆ καθάπερ λειμῶνα, τὴν μελλοῦσι παρασκευάσειν γαστέρα πρὸς οἴκησιν, καὶ βατὸν μὲν ν τοῖς κάτω καινοτομήσειν· οἷς δὲ μὴ κλῆρος ὁ χοῦς, καινὸν ιτον ὑποστρώσειν τὴν γῆν. Τοῦτό σοι καὶ ἡ οὐράνιος ὑπέγραφε , ἵν' ἐξ ὑψηλοτέρας διαίτης παραθεῖναι δεῖπνον εὐπορήσῃς τῷ ἄτῳ.

VII. Εἶπε δὲ Μαριὰμ πρὸς τὸν ἄγγελον· Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἄνδρα οὐ γινώσκω; Σύλληψιν μηνύεις, υἱὸν εὐαγγελίζῃ, Γα-

---

nagnus, et filius Altissimi vocabitur; et dabit ei Dominus Deus s David patris eius, et regnabit in domo Iacob in aeternum, ius eius non erit finis. Haec splendidissimis animae tuae ratributio redditur; haec tibi gratia pro ascensu caelos surediente, Deumque sibi demerente, rependitur. Id tibi praebat tua illa in sacris penetralibus commoratio [a], fore scilicet, d eum, qui solus est inaccessus, accederes, atque illi ad bitandum, ceu pratum insolitam redolens suavitatem, si- tuum adornares, et novo portento terrestribus quidem cae- accessu facile redderes, iis vero, quorum sors nullatenus ous est pulvis, novum ambulacrum terram substerneres. bi et caelestis illa adumbravit alimonia, ut e sublimioribus bus copiosam Altissimo coenam posses apponere.

VII. *Dixit autem Maria ad Angelum* [b]: *Quomodo erit hoc , quoniam virum non cognosco?* Conceptus mentionem fa-

[a] Haec et quae dein sequuntur, ad ea spectant, uti patet, quae in Patrum homiliis de mysterio Virginis in templum adductae, et Deo rentibus oblatae, communiter legimus.

[b] *Luc.* I, 34.

βριήλ· ταῦτα δὲ τρόπος οἶδεν οἰκονομεῖν ἕτερος, οὗ πάντως στος ἐγώ. Πῶς οὖν ἔσται μοι τὸ σὸν εὐαγγέλιον; Εἰ γὰρ καὶ τὸ τεχθησόμενον καὶ παράδοξον διαγγέλλεις, ἀλλ' ἀκολουθίᾳ τινι μικρᾷ καὶ ἀνθρωπικῇ, τῶν θαυμάτων ἔγνωμεν ὅσαπερ ἐν δεῦρο τερατουργηθέντα, κεκαινοτόμηται. Οὕτω καὶ Μωϋσῆς, ταν τέμνων, ἐδεήθη ῥάβδου· καὶ Ἠλίας ἐλαίου καὶ βραχέος τὴν Σαραφθίαν ἐπιπολὺ διατρέφων· καὶ τῷ Τωβὴτ Ῥα ἰχθύος διέθηκε τὴν ἀνάβλεψιν· διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ δαίμονα λασε. Καὶ οὐ λέγω ῥάβδον, ἢ ἰχθὺν, ἢ τι τῶν λοιπῶν ἐκεῖνα ἐργεῖν τὰ λαμπρά· ἀλλ' ὅτι Θεὸς παραδοξοποιῶν διετέλει, χρωνων τοῖς εἰωθόσι τῶν ἀνθρώπων. Ὡς ἔσται μὲν οὖν τι καὶ ἐμοὶ, Θεοῦ βουλομένου, τῶν ἀπορρήτων, διαπιστεῖν οὐκ ἔχω· σὺ ψις δὲ καὶ υἱὸς, οἷς ὁπουδεν κέχρησαι, ἀνθρώπεια ῥήματα κοινωνίαν ἀνδρὸς τὸ ἀκόλουθον ἐπιζητεῖ. Πῶς οὖν ἔσται μοι

---

cis, o Gabriel, ac filium mihi annuntias; verum haec ali uti patet, vitae rationem, aliamque subsequi solent dispo tionem, cuius ego plane sum nescia. Quomodo igitur conti id mihi, quod denuntias? Etsi enim et magnum et admir praedicis fore, quod nascetur; at quotquot huc usque in t mirabiliter patrata novimus miracula, naturali quadam, pliciori, humanaque oeconomia, effecta illa fuerunt. Sic Moyses, ut mare divideret, virga opus habuit; et Elias modicaque indiguit farina, ut Seraphthiam aleret; quoque ope illius piscis visum Tobiae restituit, ac virtute daemonem expulit. Quod quidem non ideo dixerim, quasi virgam, vel piscem, vel ad aliud quidpiam his simile, ferenda sit portenta illa splendida operandi; sed quia Deus digia operabatur, dum tamen homines consuetis adminiculis rentur. Itaque non dubito quidem, in me quoque, Deo ineffabile aliquod perfectum iri mysterium; verum concepti filius, quibus utique vocibus ipse usus es, humana sunt et viri commercium consequenter exigunt. Qua igitur ratione,

νομα, μὴ μέσου παραληφθέντος ἐκείνου, σύ μοι δήλωσον, ἀγνοῶ τὸν τρόπον.

XVIII. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος, εἶπεν αὐτῇ· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ. Οὐκ ἔχω, φησὶ, καταλλήλως θεῖναι τῷ μυστηρίῳ φωνάς· καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἐξ ἀνθρώπων, καὶ τοῖς ὑπὲρ ἄνθρωπον χρῶμαι. Ἄλλως τε καὶ ἀπεικὸς οὐθὲν, τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνεῖν ὀνομάτων, ὃς ὑπὲρ ἀφράστου φιλανθρωπίας ἄνθρωπος καὶ κληθῆναι κατηξίωσε, καὶ γενέσθαι.

Σύλληψις οὖν ἀληθὴς, καὶ σός ἐστιν υἱὸς ἀληθῶς, τὸ παρὸν μυστήριον. Ὁ δὲ τρόπος, Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, εἰ καὶ σὸς υἱὸς, ἀλλὰ καὶ υἱὸς Θεοῦ κληθήσεται. Ἄκουσον τοίνυν θύγατερ, μετ' ἐμοῦ σε καὶ ὁ προφήτης φησὶ, τὴν σὴν πρὸς ἐμὲ περὶ τούτου ζήτησιν πάντως προμηνύων,

---

se mediis non adhibitis, in me futura sint, quae dicis, ipse mihi, quae plane id non video, fac edisseras.

XVIII. *Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei* a. Congruas, inquit, mihi desunt, quibus mysterium explicem; et propterea vel in iis quae conditionem humanam excedunt, voces ex humanis sumptas usurpo. Alioquin haud ineongruum est, ut voces hujusmodi de illo usurpentur, qui prae ineffabili sua in homines charitate homo et appellari et fieri dignatus est.

Vere igitur concipies, et (in quo praesens mysterium residet) filius tibi filius erit. Modus autem, de quo quaeris, hic est: *Spiritus Sanctus superveniet in te; ideoque et quod nascetur sanctum*, etsi filius tuus, tamen etiam *Dei filius vocabitur. Audi ergo filia* (nam te mecum et propheta exorat b, iam olim du-

a *Luc.* I, 35: Codex omittit voces ἐκ σοῦ.
b *Ps.* XLIV, 11. 12.

καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ κατ' ἄνθρωπον τὸ ἄνθρωπον συλλογίζεσθαι, καὶ ὅσα τῆς πατρικῆς ἐστι σῆς καὶ γενοῦς οἰκίας, ὅτι ὁ βασιλεὺς τοῦ σοῦ κάλλους ἐπεθύμησε, καὶ σὲ τὸ γένος τῆς πρὶν ὀδυνηρᾶς λύει ψήφου, καὶ ὑπερφυεῖς σοι ἐπιλάμπει τοῖς πέρασι χάριτας. Ἰδοὺ δὲ, πίστις σοι τῶν ἐμῶν μάτων, καὶ Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου, καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα ἐν γήρει αὐτῆς· καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρᾳ, ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα. Μὴ τοίνυν, ἐπὶ σοὶ ἐν σοὶ Θεοῦ πυθομένη, τὸ πῶς ἐπιζήτει.

XIX. Εἶπε δὲ Μαριάμ· Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι

---

bio procul hoc edoctus, quod nunc a me de hoc mysterio taris), *et inclina aurem tuam, et obliviscere* humana ratione ea perpendere, quae humanum ordinem praetergredi et simul obliviscere quaecumque ad paternam tuam et c tam tibi domum pertinent, *quia concupivit rex decorem* et propter te genus humanum ab acerba sententia olim lata liberat [a], et supernaturalium gratiarum fulgorem pe nes mundi fines hodierna die diffundit. *Et ecce* [b], quo argumento sit vera esse quae loquor, etiam *Elisabet cogna et ipsa concepit filium in senectute sua; et hic mensis sext illi, quae vocatur sterilis, quia non erit impossibile apud omne verbum.* Ne igitur, Dei audiens in te adventum, m exquiras.

XIX. *Dixit autem Maria* [c]*: Ecce ancilla Domini; fiat m*

a Ecce tibi sententia, tristissima illa quidem in ecclesiasticae tionis monumentis, at simul disertissime a reatus in genus hu propagati communione Virginem beatam eximens. Non enim pati natura, ut veteri reatu sordescens et execrationi obnoxia cum reliq censeatur, cuius pulchritudinem rex caelestis cum diligat vehementi ad communem illam sordem abluendam, et acerbam sententiam dam permoveatur.

b Luc. I, 36, 37.

c Luc. I, 38.

τὸ ῥῆμά σου. Εὖγε τῆς ἀποκρίσεως· ὑπέρευγε τῆς διανοίας, ἢ τὰ θαυμαστὰ προσυτρέπιστο τίκτειν. Πῶς ἔσται, φησὶν, ὁ τρόπος τῆς παλλήψεως ἐζήτουν, τοῦτο αὐτὸ, σύλληψιν, ἐνηχουμένη. Ἐπεὶ δὲ πνεύματος ἁγίου ἐπέλευσιν ἀκήκοα, οὐκ ἀμφιβάλλω. Πειθομένην χρεὼν, ἐκ νέου Θεὸν ποθοῦσαν, καὶ Θεοῦ πλὴν ἄλλο φανταζομένην οὐδέν· καὶ δουλεύσειν Θεοῦ βουλήματι πάλαι προελομένην. Ὡς δούλη οὖσαν Κυρίου, ἰδοὺ προθύμως ὑποπίπτω τῷ ἀσπασμῷ· γένοιτό μοι λοιπὸν τὸ σὸν εὐαγγέλιον, ἄγγελε. Ἀδυνατεῖν γὰρ παρὰ τῷ Θεῷ μηδὲν, συμφθέγγομαι καὶ αὐτή.

XX. Τοιαῦτα τῆς εὐλογημένης ἡ καινὴ πρὸς ἀρετὴν ἄνοδος, ἐνώτερα παντὸς ἐτεκτήνατο θαύματα. Οὕτως ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῶν ἔργων αὐτῆς, ἔργα δὲ λέγω τὰς ὑψηλὰς θεωρίας, ὧν καρπὸς ὁ γλυκύτατος Ἰησοῦς, καὶ γῆν καὶ οὐρανὸν, καὶ τὰ σύμπαντα χορτασθῆναι ποποίηκεν. Αὕτη ὄντως ἡ γῆ, ἧς ἀσφαλεῖς οἱ θεμέλιοι, καὶ ἀκλινεῖς εἰς αἰῶνας, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν ὑπὲρ οὐρανοὺς οἰκοδομη-

---

undum verbum tuum. Euge praeclaram responsionem! Euge praeclariorem cogitationem, quae ad miracula edenda iam praeordinata antea fuerat! Qualis, inquit, futura esset conceptionis ratio, sciscitabar, cum hoc ipsum, conceptio scilicet, auribus meis insonaret. Cum vero de Spiritus Sancti adventu audiverim, nihil amplius dubito. Obsequentem iam habes; a tenella enim aetate in Deum ferebantur desideria mea, ac nihil aliud praeter Deum animo meo obversabatur; Deique voluntati deservire iamdiu certa deliberatione praestitueram. Tamquam igitur Domini ancilla ecce salutationem prompto animo amplector: fiat iam mihi, o Angele, quod nunciasti. Nihil enim Deo impossibile esse et ipsa tecum proclamo.

XX. Talia nimirum prodigia, eaque alio quovis sublimiora contravit novus iste benedictae illius ad virtutem ascensus! Ita de fructu operum suorum (opera vero sublimes dico contemplationes, quarum fructus dulcissimus Iesus exstitit) ipsa et terram et caelum, et universa satiavit! Sic ipsa facta est terra illa, cuius fundamenta firma, atque immota in aeternum consistunt, et quae idcirco altitudinem tulit sese supra caelos eri-

ἢ ἡ πάναγνος, οὔθ' ἕτερος ἔσται μέχμι παντός. Οὐδὲ γὰρ Ἀδ
οὐκ ἄλλός τις τῶν ἐξ ἐκείνου, τὸ τοῦ ἀνθρωπείου μέτρον πεπλ
κεν ἐντελῶς ὕψους. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν τὸ μέγεθος, ἐπεὶ καὶ ἐγε
νοεῖν ἄν, εἴχομεν καὶ ζητεῖν, ἡ δὲ πεῖρα τὸ γνώριμον οὐδέπο
παρεῖχεν, οὐδὲ ὑποπεσεῖν τρανῶς ἔδωκεν ὀφθαλμοῖς, μὴ τοῦ
δηλαδὴ τὴν πάντιμον διαμορφώσαντος, διαπεσεῖν ἂν ἡ θεία
κει φωνή. Διὰ ταύτην ἄρα τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης τυγχάνειν ἀκ
ἄνθρωπος ὁμοίωσεως. Καὶ οὗτός ἐστι λοιπὸν ὁ θησαυρὸς, ἐ
ὀστρακίνοις ἔχομεν σκεύεσι, τοῖς ἀρχεγόνοις φημὶ δέρμασιν.

---

per lutum, quo et a Deo et ab Angelis distat, plane ac spicue attigisse. Neque enim aut Adam aut alius quispiam rum, qui ab eo duxerunt originem, excellentiae humanae dum perfecte implevit. Porro si eiusmodi eminentiam, postq et contigerat eam mente assequi, et eamdem perquirere ramus, nulla experientia nobis perspicuam unquam praebui neque, terreno pulvere hanc summe venerandam (Virginem) producente, eam oculis manifeste unquam subiecisset, pr cto incassum vox divina excidere visa esset. Huius igitur ginis gratia *a* homo audivit, ad praecelsam illam similitudi se perventurum. Iste igitur est thesaurus, quem in vasis f libus, pellibus inquam primigeniis, habemus.

a Vide, quam luculenter alia nobis ratione proponatur eadem ctrina de omnimoda Virginis ab omni peccati naevo immunitate. Hu inquit Auctor, Virginis gratia Deus illud pronunciavit: *Faciamus ho nem ad imaginem et similitudinem nostram.* Curnam vero? Quia, inqu neque Adam, neque alius quispiam eorum, qui ab illo duxerunt ori nem, hac unica Virgine excepta, excellentiae illius mensuram perfecte i plevit. Et Adam quidem mensuram perfecte non implevit, quia si litudinem acceptam, ut inquit Cyprianus (*de Bono Patientiae* pag. 2 edit. Paris. 1726) *peccato perdidit;* cum Adamo vero eam perdiderun quotquot illius reatus participes exstiterunt. Sola ergo Deipara illius pe fectionis summam adepta est, quia et sola paterni expers vitii fuit, *naturalem illam*, ut cum magno Leone dicam (Sermo XII, *De Nativ decimi mensis* I, cap. I) *nostri generis dignitatem* sic integram custodiv ut semper in ea *quasi in quodam speculo divinae benignitatis form resplenderet.*

XXII. Ἔτι δὲ καὶ διὰ ταύτην ἄνθρωπος ἄνωθεν πέπλασται, καὶ κόσμος ἥπλωται, καὶ γῆ, καὶ πάντα ὅσα ὑπέστη διὰ τὸν ἄνθρωπον. Εἰ γὰρ ὅτι πεσεῖται μὲν Ἀδὰμ, οὐκ ἠγνόει Θεὸς, τοῦ δὲ ῥισθῆναι τὴν ἐπανόρθωσιν δίχα οὔποτ' ἂν παρήγαγεν, ἡ πάντως δὲ τῆς ἰατρείας ὑπόθεσις, εὔδηλον ὅτι κἀκεῖνος δι' αὐτὴν, εἴ τι δι' αὐτὸν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτόν.

Ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ τὸν ἄνθρωπον λῦσαι τῆς δυσπραγίας ὅμοιος ἄνθρωπος ἔδει, καὶ οἷος ἂν ἱκανὸς εἴη, διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς βάλλον, καὶ συμμάχῳ χρήσασθαι Θεῷ, μεῖζον γὰρ ἦν τὸ πταῖσαι, ἢ ὥστε ἄνθρωπον μόνον δυνηθῆναι τὴν ἐλευθερίαν εὐεργετῆσαι,

---

XII. Sed insuper et ab initio eiusdem gratia plasmatus est homo, et extensi sunt caeli, et producta est terra cum iis omnibus, quaecumque sunt propter hominem condita. Cum enim lapsurum, quandoquidem lapsurum Adam non ignorabat, nunquam eum creaturus fuisset, nisi simul eiusdem reparationem ordinasset; haec autem medela ab illa prorsus immaculata oriretur [a]; plane perspicuum est, etiam hominem propter ipsam factum esse, imo et quidquid propter eum ante ipsum, et post eum factum fuit.

Praesertim vero cum oporteret, ut hominem a miseria non alius quam homo eiusdem naturae liberaret, et is quidem propter virtutis eminentiam idoneus, qui Deo cooperanti (nam gravior lapsus fuerat, quam ut homo sibi soli relictus liberationis beneficium praebere posset) associaretur; opus profecto fuit,

[a] Deus, inquit Auctor, hominem quamvis lapsurum creavit, quia sibi huius remedium vidit in Virgine illa *prorsus immaculata*. At vero homini lapso Auctor non opponeret Virginem *prorsus immaculatam*, imo satis per se res loquitur, eam, quae lapsus medela est, ipso in re censeri non posse? Haec vero eo diligentius perpendenda censeo, quum passim in scriptis SS. Patrum iuxta atque in sacris Ecclesiae libris eiusmodi sententiae recurrant, palam apertum est, hanc doctrinam ratione utique aliquatenus implicita, at vulgatissimam semper in Ecclesia fuisse.

καινὸν ἄρα ἐχρῆν ἄνθρωπον διαπλασθῆναι, καὶ πολὺ πρὸς φθάσοντα, ὃς ἂν εἶχε τὸ φάρμακον ἐπιθεῖναι.

Καὶ ἦν πάντως ὁ καινότατος ἄνθρωπος, ἡ πολυύμνητος ὑπὲρ ἧς, ὅτι τοσαῦτα δυνήσεσθαι ἔμελλε, καὶ Θεῷ προειπεῖ λησε, καὶ πεποιηκέναι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ὁμοίωσιν ἄνθρωπον, ὁ Θεὸς συμπράττων Θεῷ, τὸ μέγα ἂν δυνηθείη πλάσμα σῶσαι ἄνθρωπον. Ὥστε ἔξεστι καὶ ταῦτα συνάγειν, ὡς οὐκ ἂν ἐξ τὸ θεῖον ἀγαθὸν ἐχέθη, οὐδέ τι τῶν δημιουργημάτων Θεοῦ δε δόξαν, εἰ μὴ τῶν χαρίτων αὐτῆς ἡ πληθὺς ἐν τῇ δημιο προδιέλαμψεν ἐννοίᾳ. Οὔτε γὰρ ἂν ὁ Θεὸς τοῦτο ὑπέστησ μὴ εἶχε καθόσον οἷόν τε ἑαυτοῦ τὴν βελτίωσιν φθάσαι. Ἰ δὲ μήτε καὶ ἄνθρωπον ἐπανορθωκότος, καὶ ἀσωμάτους λα

---

ut novus *a* ac prope ad Deum accedens homo conderetur, nempe adhibere medicinam posset.

Hic vero plane fuit stupendissimus ille homo, Virgo haec, quam, omni laude dignissima, quam sane tot tantisque p standis parem fore sollicita Deus ipse cura praedixit *b*, cum fecit hominem ad similitudinem suam, qui instar Deissimi Deo operans, magnam hanc creaturam, hominem inquam, vare posset. Atque adeo ex his etiam inferre licet, fatu fuisse numquam, ut ab initio divina bonitas semet effunde aut ut creatura ulla enarraret gloriam Dei, nisi prius oculis ficis fulgor e plenitudine gratiarum Virginis emicans illumi Neque enim Deus id creasset, quod ad sui perfectionem, qu tum fieri posset, pertingere non valuisset. Cum porro ne alius aut hominem erexerit, aut incorporeos spiritus sple

a Vide, non veterem hominem in Adam lapsum, sed novum dendum fuisse, qui Deo cooperaretur ad lapsum humanum genus sub dum. Iteratam ergo professionem habes, originis Mariae ab omni vetus vitio alienae.

b Agnosce et in hisce verbis communem Patrum sententiam, Vir Deiparae magnalia divino spiritu revelante in sacris litteris fuisse p signata.

ρους ἐργασαμένου, καὶ ὅτι τῶν λοιπῶν εἴς γε τὸ φαιδρότερον
αθεμένου, πλὴν τῆς ὑμνουμένης ὑπερφυοῦς καὶ θείας ψυχῆς,
φὲς πάντως, ὅτι καὶ δημιουργὸς ὁ Θεὸς δι' αὐτῆς πεφανέρωται,
ὅσα τῆς ἀγαθότητος ἡμῖν ἐκείνου διαζωγραφοῦσι τὸ πέλαγος.

XXIII. Καὶ οὐ τοῦ δημιουργοῦ λόγου μόνου μήτηρ, διότι τοῦτον
κεν, ἀλλὰ καὶ τῆς δημιουργικῆς ἀγαθότητος ὡσανεὶ μήτηρ ἐκεί-
ν, ὡς ὑπόθεσις καὶ αἰτία τοῦ τὴν ἀγαθουργὸν φανῆναι δύνα-
ν. Καὶ εἰ τολμηρὸν, συμπλάστης ἂν εἴη θεῷ καὶ πρὸ τῆς εἰς
ν ἡ μακαρία προόδου, καὶ συμπαραγωγεὺς τῶν εἰς τοῦτο κάλ-
ους ὁρωμένων τε καὶ ἀοράτων κτισμάτων, ὡς ἄρα καὶ φανεῖσα,
μποικιλτὴς καὶ συγκαλλοποιὸς τοῦ προσυνεξυφανθέντος παγκο-
μίου γεγένηται πέπλου. Καὶ οὐ τὰ παρόντα μόνον ἔσχε τὴν γένεσιν

---

iores effecerit, aut aliam quamlibet e creaturis ad nobiliorem
nditionem perduxerit, praeter quam anima illa quae et na-
rali ordine eminentior et divina merito celebratur [a]; manife-
ssime constat, ipsi deberi, quod et Deus apparuerit creator,
omnia exsistentiam receperint, quotquot bonitatis eius pela-
expressissima imagine exhibent.

XXIII. Neque vero Verbi creatoris ideo tantum mater est,
od eumdem pepererit; sed quasi mater est insuper creatricis
itatis eiusdem Verbi, quippe quae conditio et causa exstite-
, cur virtus eius bonorum effectrix fuerit manifestata. Et,
quid audacius eloqui fas est, simul cum Deo concreatricem
ante suum in orbem terrarum adventum, et creatarum re-
tum visibilium tum invisibilium ad hanc pulchritudinem
ipso Deo perductricem beatam illam dixerim, quemad-
dum utique et post adventum suum hanc rerum universi-
m, ceu peplum iam antea contextum, una cum Deo nova
mentorum varietate novaque auxit venustate. Imo vero non

[a] Ecce tibi, beatissimae Deiparae *animam communi naturae ordine
nentiorem* ac prope dixerim *divinam* Creator condit, ut collapsum
inem ipsa erigat. Patiturne rei natura, ut eiusmodi anima in eiusdem
us miserrimo statu condita existimetur?

δι' αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ ὅσα τῶν μενόντων εἰσέπειτα λαμπρὰ, κἀκεῖνα ταύτης κατόρθωμα. Ἐπεὶ κἀκεῖνα δι' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ, ὡς δέδεικται δι' αὐτήν· μᾶλλον δὲ τῶν ἐσομένων ἡμῖν τὸ τερπνότατον τοῦ ἐκ αὐτῇ μηνυθέντος εὐαγγελίου τὸ πέρας. Οὗ τί ἂν γένοιτο φανερώτερον, ὅτι καὶ τὰ μέλλοντα χρηστὰ δι' αὐτήν;

XXIV. Τοῦτο τὸ μήνυμα καὶ τέκνα ἡμᾶς Θεοῦ καὶ ἀκούειν καὶ εἶναι παρεσκεύασεν. Ὅσοι γὰρ ἔλαβον, φησὶν, αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ καθάπερ οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς ὁ ἀσπασμὸς ἐπῆλθε τῇ κεχαριτωμένῃ, οὕτω καὶ ἡμῖν αὐτῆς ἡ ἀνάπλασις σαρκικῆς ἄμικτος θεουργεῖται ῥίζης ἄκαιρος. Καὶ καθάπερ τὸν ἡμέτερον προγονικὸν χιτῶνα, οὗ καὶ αὐτὴ μετέσχεν, ὅλον Θεῷ καθιέρωσε, τὸν ἴσον τρόπον, ὃν ὁ καθ' ἡμᾶς ἐκ

---

ea tantummodo, quae nunc exstant, in gratiam ipsius ha
runt ut essent, verum et quaecumque in posterum sple
futura sunt, in beneficiis eius sunt recensenda. Nam ista q
propter nos, nos vero, ut iam ostensum est, propter
sumus: seu melius dixerim, futurorum omnium summa
ditas iam prostat nobis in exitu illius nuntii, quod ad
nunc perlatum est. Quid enim hoc manifestius, quam qu
versa, quae futura sunt bona, propter ipsam futura sun

XXIV. Hoc nuntium effecit, ut [a] *filii* quoque *Dei e*
nemur et simus. Quotquot enim, inquit [b], *receperunt eu*
eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine
sicuti [c] *non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri*
gratia plenam delata est salutatio; sic et nostra per ipsa
neratio, nulla omnino ei admixta carnali radice, divinitus
citur. Et quemadmodum a primo parente acceptum indum
nostrum, quod ipsa quoque nobiscum habuit commune,

a Iohan. III, 1.
b Iohan. I, 12.
c Ibid. v. 13.

ωσι κόλπος Θεὸν, τοῖς ὁμοφυέσιν ἔσπευσε μεταδοῦναι, ὅτι τοῦ-
ἔλαβεν ἐν ἑαυτῇ. Καὶ ἦν μὲν οὐδαμῶς ἀκόλουθον, διότι δέρμα
ὸν ἔσχομεν, διὰ τοῦτο καὶ ὧν ἐπλούτησε θεουργικῶν λαμπηδώ-
ἐπίσης αὐτῇ κοινωνεῖν, ἢ ὀλίγου δεῖν πρὸς αὐτήν. Ἀλλ' ὥσπερ
ὑψηλῶν οὐδὲν ἦν, ὃ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνης ἐνέπλησεν, ἕως
καὶ Θεὸν αὐτὸν καταπίῃ, καὶ τοῦτο Δαβὶδ περὶ αὐτῆς ἐναργέ-
τατα προεκρότησε, Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι, φάσκων, τὴν
ἐν σου, ἐνταῦθα μόνην εὑροῦσα στάσιν τῆς δίψης τῶν ἀγαθῶν·
ως οὐδὲν τῷ πελάγει τῆς πρὸς τὸ γένος ἀγάπης τῆς πανάγνου
ισταται, μὴ τῶν ἴσων ἐθέλειν αὐτῇ μεταδοῦναι καὶ ἡμῖν
προτήτων.

XXV. Ἀλλ' ἵν' ὡς περὶ μικροῦ καὶ δημιουργὸς καὶ δεσπότης
θὸς, κατὰ τὸν πλάστην καὶ υἱὸν αὐτῆς, ἀναδειχθείη, πάντων
θόνως μεταδίδωσι τῶν μεγίστων. Μᾶλλον δὲ ἵνα δείξῃ, ὅτι δι'

Deo consecravit; pari ratione Deum, quem sinus huma-
amplexus fuerat, quoniam in semetipsa eum receperat,
rae suae consortibus participare studuit. Et consequens pro-
nullatenus erat, ut quia vellus cum ipsa commune gere-
us, idcirco splendoris quoque deifici, quo locupletata ea
aeque ac ipsa participes essemus, aut modicum quid ab
distaremus. Verum sicuti nihil vel inter sublimia quaeque
quod desiderium illius explere posset, donec Deum ipsum
it, idque de ipsa David evidentissime olim plaudens pre-
rat, inquiens [a]: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua*, et ibi
m bonorum siti lenimentum invenit; sic illud amoris pe-
s, quo purissima illa humanum genus prosequitur, nus-
m sistitur, quominus eosdem splendores et sibi et nobis
mmunes esse velit.

XXV. Verum ut ipsa, propemodum instar creatoris atque Do-
ini boni, creatori ac filio suo similis appareat, maxima quae-
e bona effuse cum aliis communicat. Quinimo quo ostendat,

[a] *Ps.* XVI, 15.

ἡμᾶς εἰς τὸν βίον ἦκεν, ὡς ἂν ἡμῖν χεῖρα ὀρέξασα συμπλέξῃ ἐκεῖθεν διαστᾶσι, προθύμως διὰ τοῦ ἰδίου τόκου κοινωνοὺς τῆς πρὸς τοῦτον ἑνώσεως, ἵν' ὅπερ αὐτῇ γέγονε Θεὸς διὰ τῆς ἐκείνης συλλήψεως, ἥνεγκε γὰρ αὐτὸν ὡσανεὶ καταπιεῖσα αὐτῷ συμφυεῖσα, τοῦτο καὶ ἡμεῖς πάθοιμεν πρὸς Θεὸν διὰ τῶν σαρκῶν μεταλήψεως, ὧν ὁ μονογενὴς αὐτῆς παρ' αὐτῆς π λάβετο. Ὁ τρώγων μου γάρ, φησὶ, τὴν σάρκα καὶ πίνων μου αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Καὶ, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν κα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔ ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Τὸν δὲ ἥδιστον, καὶ ζωοπάροχον τοῦτον δῶ ὁ ὑπερουράνιος ὄντως ἐγεώργησεν ἄνθρωπος οὗτος, καὶ τοῦθ'

---

propter nos in hanc vitam se editam esse, ut nobis a Dec iunctis manum porrigat, nosque Deo coniungat *a*, ben animo per filium suum nos in partem vocat unionis cum ut quod ipsi fuit Deus per admirandam illam conceptic (ipsum enim quodammodo absorptum ac sibi coagment portavit), hoc ipsum et nos cum Deo experiamur per sum nem carnis, quam unigenitus eius filius ex ipsa assumpsit. nim *qui manducat*, inquit *b*, *meam carnem et bibit meum guinem, in me manet, et ego in eo*. Et, *c nisi manducaveritis ca Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vita vobis*. Hanc porro suavissimam, vitaeque largitricem eoc iste vere supercaelestis homo (nempe Virgo) in sinu suo quam in fertili terra excoluit, atque id, quod in coenam

a Si Maria ideo edita est in lucem, ut lapso humano generi porrigat; ergo inter lapsos ipsa non est: secus enim una cum manum illam porrectam, qua erigeretur, et ipsa exspectasset. Deiu iunctos homines ipsa in partem vocat coniunctionis cum Deo. Num ergo cum reliquis disiuncta ipsa fuit a Deo. Quomodo enim cog suos ad Deum vocasset, si et ipsa erat a Deo aliena, nec vocari cum aliis potuisset?

b Iohan. VI, 56,

c Ibid. v. 55.

ἅπας ἡμῖν, γενέσθαι παρεσκεύασεν. Ὥσθ' ὅταν ὁ ταύτης υἱὸς, πρὸς τήνδε ἡμᾶς ἕλκῃ τὴν τράπεζαν, καὶ τῶν ἑαυτοῦ μήτε σαρκῶν, καὶ χαίρῃ γενομένους ὁρῶν, καὶ τῇ μητρὶ ταῦτα ὅτι καρπὸς ἀνθρώπων ἐξηνθουργήθη καὶ αὐτὴ, ἵνα τῶν αὐτῆς κοινωνήσῃ Θεὸς σαρκῶν, θρέψῃ δὲ ταύταις τὸ συγγε- τῆς μητρός. Οὔτε γὰρ, εἰ μὴ τοῦτο ἔμελλε, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν περιφανέστατον τοῦτο σκεῦος χεῖκὸς ἂν διεικόνισεν ἀνδριὰς, τὸν χοῦν ὑπελθοῦσα, ἐπεὶ μέγα τὸ ἐοικὸς εἶχε πρὸς Θεὸν, του ἂν ἦν ἐφιεμένη, ἣ ὁ καὶ Θεὸς ἐπόθει.

καὶ ἐπεὶ ξύλου μὲν ἦν γεῦσις, ἣ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον φεῦ ἠλ- σεν, ἑώρα δὲ τὴν ἑαυτῆς σάρκα φάρμακον ἱκανὸν ἀντιγευσα- πρὸς θείαν οἰκείωσιν, ὃ καὶ παρασχεῖν τῷ νοσοῦντι πρέπα

---

re cederet, apparavit. Atque adeo cum eiusdem Filius et hanc mensam nos attrahit, et de carnibus suis copiose nos it, nosque cernens eas degustantes laetatur, haec quoque pta referenda sunt matri; quoniam et ipsa tamquam fru- hominum ideo efflоruit, ut carnium ipsius Deus fieret par- s, et matris suae cognatos ex iisdem aleret. Neque enim, hoc futurum esset, in vas istud super omnem materiam ndidissimum conformatum unquam fuisset pulvereum simu- um *a*; neque postquam in terram advenit, quandoquidem expressam ad Deum similitudinem praeseferebat, aliud quid- , quam quod discupiebat Deus, exoptare potuisset.

um porro ligni degustatio id exstitisset, quod hominem a , proh dolor! abalienaverat, Virgo autem suam ipsius car- ad reconciliationem divinam idoneum iis, qui ex ea vicis- degustassent, pharmacum *b* fore perspiceret (quod sane

a Haec, uti patet, ad Mariae plasmationem referuntur; ergo ab ipsa conditione Virgo Deipara vas fuit nitentissimum, atque in terras ad- niens non terreni Adae imaginem, sed expressam Dei similitudinem, nox auctor subdit, praeseferebat.

b Non minus luculentum hic habes testimonium Virginis immunitatis

ἠγάπα, τὸ δ' αὐτὸ καὶ Θεὸς ἐφίλει, τροφὴν, εἰ οἷόν τε, ἑαυτὸν παραθεῖναι τῷ πεπτωκότι, ἀλλ' ἑκατέρῳ μὲν ἀμηχὼς, οὐκ ἄνθρωπον χρήσασθαι τῶν δυνατῶν, ὥστε ἐπανελθεῖν, ἔδει δὲ συνελθεῖν ἀμφότερα, ὡς ἂν καὶ διὰ τὸ συγγενὲς εὔχρηστον ᾖ τῷ χρωμένῳ τὸ φάρμακον, καὶ τοῦτο πάντως οὐκ ἀγνοοῦσα ἡ ὑπεράμεμπτος Θεοῦ ἂν ἐδεῖτο κεράσαι τὴν ἰατρείαν. Δεομένην δὲ παριδεῖν οὐ θεμιτὸν ὅτι τε τυχεῖν ἦν ἀξία, τούτου τε ἦρα Θεός. Διὰ τοῦτο τὸ παράδοξον ᾠκονομήθη μυστήριον· καὶ σαρκῶν Θεοῦ κοινωνοῦμεν ἄνθρωποι, ἃς ἡ πάναγνος ἐξιστούργησε, καὶ τὸν Σωτῆρα ἐνέδυσεν.

XXVI. Οἶμαι δὲ, καὶ δυοῖν τούτοιν ἕνεκα ἀνθρώπων θυγάτηρ παῖς ἡ τὸν ὑπερώνυμον κυήσασα, ἵνα τε Θεῷ κοινωνήσῃ, καὶ ἐπὶ γῆς δόξης, δόξα γὰρ τῷ δεσπότῃ καὶ ἅπερ ἡμῖν τακτὰ

---

pharmacum aegrotanti prae amore suo cupiebat gratuito praebere); id ipsum vero et Deus gratum haberet, se ipsum scilicet quoad fieri posset, lapso homini alimentum apponere; non posset autem homo remediis illis, per quae in viam rediret, invadum seiuncti invicem manebant, sed utrumque uniri oportere ut etiam propter naturae cognationem medela apprime profutentibus fieret; haec omnia cum minime illam prae universa immaculatam praeterirent, Deum precibus exorabat, ut medicinam misceret. Dei porro non erat rogantem despicere, quia digna erat quae votis non frustraretur, tum quia id ipse Deus ardenter exoptabat. Idcirco admirandum illud peractum mysterium; et participamus homines illas Dei carnes, quas rissima illa contexuit, et quibus induit Salvatorem.

XXVI. Porro etiam duplici hac de causa, ut quidem arbitror, filia hominum ea vocata est, quae illum, qui est super omnia nomen, peperit, videlicet tum ut communem cum Deo

a communi omnium corruptione. Nam quonam pacto sancta Dei caro pharmacum haberi ac dici posset adversus vitium, quo propter ligni inficiebantur homines, si eodem plane morbo eiusdem carnis pta foret?

ἀλοιπὸν ὅπως τοῖς ἀνθρώποις γένηται δῆλον, μέχρι τίνος ὁ πη-
ξ ἀναπτῆναι δύναται. Οὔτε γὰρ Θεῷ, καὶ τῆς ὑπεράγνου δίχα,
φὼν ἦν ἡ τοῦ γένους βοήθεια, καὶ οὐδέ τις εἶλκεν ἀνάγκη, μὴ
ἄλλως ἔχειν τὴν πάναγνον ἀσπιλῶς ἐμφορηθῆναι τῶν θείων,
τυχοῦσαν τῶν κάτω. Ἦν γὰρ καὶ τοῦτο Θεῷ ῥᾴδιον, ἄνωθεν
ῥῆσαι τῇ παρθένῳ τὴν τέρψιν, εἰ καὶ μὴ γῆς ἐκείνη γε ἐδεήθη,
ἣ παρ' ἑαυτῆς λαμπηδὼν τοῖς αὐλοις συνῆπτεν. Εἰ δὲ καὶ μὴ
μερος ἀνθρώπεις, οἷων ἦν ἀξία ἡ μακαρία, ἐνθάδε καθίστατο,
παρὰ τοῦτο τῆς προσηκούσης ἂν ἀπετύγχανε δόξης ἐν οὐρανῷ.
λ' ἵνα τοίνυν ὅτι Θεὸς ἐν ὑψηλοῖς, καὶ τοῖς γηΐνεις δοξάζεται,
:ο κἀκείνη γένηται ἐκείνῳ καταπολὺ ἐοικυία, καὶ μηδενὸς ἂν
ρεῦσα πρὸς δόξαν τυγχάνῃ, οὗ καὶ Θεὸς, καὶ ὅπως ἄνθρωποι
:οσοῦτον, ὃ παρ' ἑαυτῶν, ὥσιν ὕψος ἠγνοηκότες, διὰ ταῦτα καὶ
ἐπάτησεν ἡ ὑπερένδοξος, καὶ τῷ ἐξ αὐτῆς ἐλύτρῳ περιεβλήθη.

---

am gloriam quae huic a terrenis tribuitur, nam nostra ue minima in gloriam Dei cedunt; tum etiam ut homini- manifestum fieret, quousque evolare coenum nostrum queat. ae enim arduum Deo fuisset, etiam absente illa prae omni te pura, humano generi opem porrigere, ac nulla pari- ogebat necessitas, ut non aliter purissima illa divinis mu- us copiose cumularetur, quam si eorum, quae ad terram ent, particeps exstitisset. Et hoc enim Deo facile erat, ini, quam suus splendor iam caelestibus associabat, con- am e supernis iucunditatem impertiri, nisi et terra ipsa in- isset. Etsi porro incompertum hominibus permansisset, qui- illic honoribus beata illa digna haberetur, non idcirco tamen entanea sibi gloria in caelis fraudata fuisset. Verum enim- o ut, quemadmodum Deus in supernis et in terrestribus rificatur, id ipsum Virgini utpote Deo simillimae contingeret, ve expers haec foret alicuius gloriae, qua Deus honoratur, m etiam ut hominibus tam praecelsum hoc suum ipsorum eus non penitus lateret, propterea gloriosissima illa etiam rram hanc calcavit, et terreno indumento est circumvestita.

XXVII. Καὶ διὰ τοῦτο, μεγαλεῖα, φησὶν, ἐποίησέ μοι ὁ δυνατός. Ταῦτα δὲ ἐναργῶς εἶχε, καὶ οὐκ ἐδεῖτο ποιηθῆναι τὸ γεγενός· ἀλλ' ἐφανέρωσε, σαφῆ πᾶσι κατέστησε, δηλοῖ τῷ ἐποίησε. Καὶ δι' αἰτίαν ἴσως τοιαύτην ὁ Γαβριὴλ, κατὰ τὴν τῆς γλώττης διακονίαν, Χαῖρε, ἐφώνησε, κεχαριτωμένη καὶ εὐλογημένη, ἵν' ἡμᾶς τε διδάξῃ, οἵαις δεῖ χρῆσθαι φωναῖς πρὸς αὐτὴν, καὶ οἵαν αὐτῇ τὸ μεγαλεῖον, ἀνάγραπτον τῇ ἐξαγγελίᾳ ταύτῃ προθείη. Ἠδύνατο γὰρ καὶ ταῖς ἀγλώττοις τοῦ νοῦ λαλιαῖς τὴν λειτουργίαν οἰκονομήσειν ἐκείνην, καὶ τῷ αὐτῷ χρωμένης ὀργάνῳ τῶν λαμπρῶν τῆς παρθένου διακύσεων ῥημάτων. Καὶ εἴγε μὴ τρόπος ἦν ἕτερος, οὗτος δὲ, ἵνα τὸ ταπεινὸν ὁ δεσπότης ἀναβαλλόμενος, μὴ σφόδρα ὑψηλῶς καὶ μὴ μεταλλήλως διασαλπίσῃ τῷ πράγματι, καὶ ἄλλως, ὅτι καὶ ἡμᾶς ἔδει μυεῖσθαι τὰ τὸν ὑπερήφανον πλήττοντα, ὑπὲρ ὧν ἡ οἰκονομία καὶ τοιαύτη.

XXVIII. Πᾶσα ἂν καὶ ἡ ἀγγελικὴ διακόσμησις, εἶμαι, οὐρα-

XXVII. Et idcirco, *fecit*, inquit [a], *mihi magna qui potens est*. Haec porro magnalia absque dubio illa iam possidebat, nec opus sane erat ut fieret, quod factum fuerat; at vocis illius, *fecit*, sensus est, *manifestavit*, et *omnibus perspicua effecit*. Atque eadem fortasse de causa Gabriel ministerio linguae usus exclamavit, *Ave gratia plena, et benedicta*, ut scilicet nos doceret, quibus eam vocibus compellare oporteat, utque nobis huic nuntio veluti inscriptum proponeret, quanta Virgini inesset excellentia. Poterat enim spiritali sine vocibus locutione ministerium illud obire, et virginis, instrumento vocis utentis, eximia verba percipere. Quamquam non alius quispiam sed hic modus decebat, ne Dominus, dum nostram humilitatem indueret, ratione nimis sublimi, et secus ac res per se exigeret, factum veluti tuba annunciare videretur; praesertim vero, quod et nos, pro quibus hoc mysterium peragebatur, doceri oportebat, quibusnam armis vulneretur superbus.

XXVIII. Omnes itaque, ut arbitror, angelici ordines, cae-

[a] *Luc.* I, 49.

τε καὶ ἥλιος, καὶ γῆ καὶ θάλασσα, καὶ πᾶσα τότε ἡ κτίσις, τα μετὰ γλώττης ἀναπλασθέντα, τὸ χαῖρε τῇ παρθένῳ συνεξ- ν τῷ Γαβριήλ· καὶ καθάπερ ἐπὶ χοροῦ, τὸ μελῳδημα δια- μενα τοῦ πρωτοστάτου, τὰ αὐτὰ ἂν πολλάκις καὶ ἀνέλιττον καὶ νουν, καὶ συνεφθέγγοντο τῷ χοράρχῳ. Τοσοῦτον γὰρ τὸ τῆς γνου μεγαλεῖον, καὶ αὕτω πᾶσα ἡ κτίσις προσειπεῖν ὤφειλε τῇ θένῳ. Ἀλλ' εἰ μὴ γλώττῃ, δι' ὃν εἴρηται λόγον, πράγμασι δὲ ωσαν τὴν χαράν, δι' ὧν ἥσθοντο πρὸς τὰ φαιδρότερον ἑαυτῶν κοιηθέντων· καὶ οὕτως ἡ δημιουργία πᾶσα τὰ μεγαλεῖα τῆς μνήτου, γλώσσης τρανότερον διεκήρυξεν. Ὃ γὰρ οὐκ ἂν εἶχε τῶν γῆς ἕκαστον, οὐδ' ἂν εἴ τι καὶ ἐγεγόνει, ἐγγὺς οὕτω Θεοῦ γε- ται, ὥστε ὃ μὲν ἑαυτὸ [1] καθέδραν ὑποθεῖναι Θεῷ, ὃ δὲ κλί- καὶ τροφὴν ἄλλο, ποσὶν δὲ ἕτερον, ἄλλην τε ἄλλο χρῆσιν καὶ γλώττης ἀκούειν θεϊκὴν διηχούσης ἐνέργειαν, ἄνθρωπος δὲ καὶ

Cod. ἑαυτῷ.

---

que et sol, et terra et mare, et quaevis alia creatura, i singulae rursus conditae lingua sua instructae, una om- cum Gabriele, *Ave*, Virgini acclamabant; ac veluti choro , melodiam e chorago excipientes, idem saepius in gyrum tebant, et simul cum chori principe accinebant. Tanta sci- purissimae illius magnificentia erat, et hoc pacto a creatu- universis Virginem salutari oportebat. Quod si non lingua, ter eam quam diximus rationem, at certe factis gaudium a cuncta manifestaverunt, quum ad splendidiorem conditio- sese provecta persenserunt; atque ita creaturarum univer- clarius etiam quam per linguae ministerium laudatissimae magnalia celebravit. Quod enim neque creaturae quaeque estres, neque aliae, si quae exstabant creaturae, poterant, prope scilicet ad Deum accedere, ut haec quidem semet sedem supponeret, illa vero stratum, et alia cibum, alia um, et alium alia usum praeberet, et alia linguam divinis ibus resonantem audiret, homo vero et sermones et com-

[illegible] καὶ [illegible] τῷ ξένῳ λαμ-
[illegible] καὶ [illegible] κένου τυχὼν
[illegible] γὰρ ἐπέρασε μεταστάντων, μὴτε
[illegible] ἑτέρῳ [illegible] ἄνθει τόπῳ
[illegible] κατὰ χώραν μενόντων· μετ᾽ αὐ-
[illegible] ἐκαλῦψαι τὸν κτίστην [illegible]

[illegible] δῶρον καὶ γέννημα πανηγυ-
[illegible] γέγονε θαυμάτων δημιουργὸς
[illegible] ἄλλον, τοῦ προτέρου λαμπρότε-
[illegible] Αὕτη ἡ προσλαλιά, τὸν χοῦν
[illegible] σῶμα περιέβαλλε τοὺς ἀνθρώ-
[illegible] κήρυγμα αἰνιγμάτων [illegible]
[illegible] καὶ πρὸ τοῦ συμπεράσματος
[illegible] τοῖς κάτω σεμνοῖς ἀνδράσιν

[illegible] haberet, et sic omnia nova [illegible] haec omnia facillime et absque [illegible] consequi potuerunt. Quamvis [illegible] neque a consueto [illegible] locum alium aut aliam se [illegible] omnes in sua sede permanserint [illegible] Virgo novo quodam modo [illegible].

[illegible] solemnitatis et donum [illegible] novorum miraculorum effectrix [illegible] alterum priore splendidiorem [illegible] illucescere. Haec compellatio [illegible] adjumento divinitus elaborato [illegible] est veterum aenigmatum [illegible] gratiarum exsistit splendor [illegible] exitum. Salvatoris scilicet resurrectionem [illegible] viris, qui apud inferos sedebant,

ἡ καὶ χαρίεν κίνημα. Ὡς γὰρ ἐπὶ γῆς οἷα προφῆται, τοῦτο τὸ πάντων χαριέστατον διάγγελμα προηγόρευον, οὕτω δὴ καὶ ἐν ᾅδῃ ἀγνοεῖν, οἶμαι, οὐκ εἶχεν τὸ τερπνότατον εὐαγγέλιον. τας δὲ, καὶ τῆς καινῆς ὥσπερ ἀκηκοότας προφητείας, ὅτε ὁ πὶ ἐφώνει, χαίρειν εἰκὸς καὶ σκιρτᾶν, ὅτι τὴν ἐλευθερίαν ν ἐνοπτριζομένους. Τοῦτο τὸ μήνυμα, ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, ὧν ἀπειργάσατο πᾶσαν τὴν κτίσιν.

XX. Παρυπογράφη δὲ τὸ σαφὲς καὶ ἡ καλλίστη τῶν ὡρῶν δι' ὧν πᾶσι βελτίστην μεταβολὴν καὶ ἀναβίωσιν οἱονεὶ χαρί-, ὥσπερ αἰδουμένη, εἴ γε μὴ λαμπρὸν, δι' ὧν ἔχει φαίνεται, ς χαρᾶς ἐκεῖνο μήνυμα ἐπιδείξῃ· καὶ ὡς εἰπεῖν, ἵνα μή τις ουσύνης αὐτὴν γράψαιτο, τῇ παρ' ἑαυτῆς καλλονῇ σκηνὴν τρα-αγγέλλειν, ὡς οὗτός ἐστιν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἡ παγκόσμιος ἡ χαρά.

ν γὰρ ἥλιος τῆς ἀκτῖνος ὥσπερεὶ λήμην τὸ νεφῶδες ἀπεξέσας,

---

ditatis caussa exstitit et laetitiae. Sicut enim in terra degen- nec sane omnium iucundissimam annuntiationem praecinue- dic haud plane potuit, ut puto, eos vel in inferis suavissimum nuntium latere. Cum vero agnoverunt de nova illa allocu- ne, atque eam, cum Gabriel voces illas protulit, quodam- audierunt, par sane erat, ut gauderent et exsultarent, e qui proximam conspicerent libertatem. Hoc nuntium de- , ne plura dicam, creaturis omnibus hilaritatem con- it.

X. Id vero perspicue testatur et haec inter anni tempe- pulcherrima, quae rebus omnibus praestantissimam status ionem et veluti vitae redintegrationem benefice elargitur, mmodo nempe erubescens, si quibus potest indiciis, illud i nuntium splendide celebrandum non ostendat; ac ne quis ut ita dicam, improbitatis incesset, annuntiare perspicue nunstate studet, nunc illud redire tempus, quo creaturis us gaudium affulsit.

sane nunc nubem, veluti gramiam quamdam, e radiis suis

καὶ διαυγεστέραν ἀφίησι τὴν λαμπηδῶνα, καὶ ὑπὲρ γῆν ἄρχετ[illegible] πλεῖον προσγειτονεῖν, ἅπασι μινονοὺ προσφωνῶν τὴν τοῦ νέου [illegible] μεγάλου τοῦδε φωτὸς ἐπιφάνειαν, καὶ ὡς ἄρτι καὶ αὐτὸς τὴν [illegible] καίνισιν δέχεται, καὶ ὑπὸ νῶτα κρύπτειν τῆς γῆς, βραχέα βούλετ[illegible] τὴν ἀκτῖνα.

Νῦν οὐρανὸς οἷον ἱμάτιον ἑαυτὸν περιβάλλων καινὸν, σκυθρ[illegible] πότητα μὲν περιδύεται, διαύγειαν δὲ ἀμφιέννυται, καὶ ὡσανεί [illegible] κόσμον τῆς οἰκείας ἐσθῆτος τοὺς ἀστέρας προβάλλει, ποικίλον [illegible] καὶ διαλαμπῆ εἰκόνα προθεὶς ἑαυτὸν, οἷς ἔπιπλα ποικίλλειν ἐσ[illegible] δασται· καὶ νῦν μᾶλλον ἢ πρὶν Θεοῦ διηγεῖσθαι δόξαν γράφει.

Νῦν γῆ βοτάνας ἀνίησιν εἰς κάλλος ξένον καὶ οἷον ἀμίμη[illegible] τῷ πολυειδεῖ τῶν χροῶν ἐξυφαίνουσα, καὶ τοῖς ζωγραφεῖν αἱρο[illegible] νοις, ἀνθουργικὰ βάμματα χορηγοῦσα, δι' ὧν τοῖς ζωγραφικοῖς [illegible] πλάσμασι, διαμιλλᾶσθαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Πᾶσί τε φυτοῖς [illegible] βιῶναι παρακελεύεται [1], καὶ τὸ λαμπρὸν ἐξυμνεῖν τῆς πανηγύρ[illegible]

1 Cod. παρακελεύηται.

---

sol abradit, splendidioremque emittit fulgorem, ac propius [illegible] ram cursum suum incipit instituere, omnibus propemod[illegible] elata voce annuntians novi huius ac magni luminis ortum [illegible] quomodo ipse quoque nunc innovetur, nec radios suos sub [illegible] rae dorsum longioribus horis patiatur abscondi.

Nunc caelum velut novo se indumento amiciens, tet[illegible] deponit faciem, hilaritatemque assumit, et quemdam veluti [illegible] vestis ornatum stellas profert, sese varietate venustum ac [illegible] tem exhibens in exemplar iis, qui supellectili variegand[illegible] ram navant; et nunc magis quam antea se Dei gloriam [illegible] testatur.

Nunc tellus gramina in miram ac nulli imitandam [illegible] tudinem profert, multiplici varietate suam contexens [illegible] ciem, atque illis, qui cupiant pingere, ex ipsis floribus [illegible] res porrigens, per quos elaborata pictorum opera cum [illegible] rerum veritate certare queant. Tum ut arbores omnes [illegible] scant, ac sollemnitatis hodiernae concelebrent splendorem [illegible]

ίρει δὲ τοῖς παρ' ἑαυτῆς ἄνθεσι στολιζομένη, καὶ ἑαυτὴν στρω-
ὺ ὑποστίβησιν ἐπιεικῆ, ἣ πρὶν ἀνήμερος ἦν.

Νῦν θάλασσα, οἷα πρὸ μικροῦ πολεμία, τοῖς κύμασι τὴν γεί-
α τύπτουσα γῆν, ἀπειλεῖν τὰ δεινὰ παυσαμένη, γελῶσα, τὰς
λλαγὰς ἐπιζητεῖ, ὡς ἄρτι πᾶσιν ἐπέδραμε μαρτυροῦσα, ἡ πάντα
ν ὑπερέχουσα εἰρήνη. Νῦν ἀὴρ ἥπιον διηχεῖ τὴν ἀφιλάνθρωπον
πήν, καὶ μεγαλόκροτον ἐκτιναξάμενος βροντήν, καὶ οἱονεὶ τιθασ-
ς ἐπιπνέων, τῶν οἰκίσκων πάντας, καὶ καταδύσεων ἐκκαλεῖται,
α προσπνεῖν ὑποσχνούμενος.

Νῦν τετραπόδων μὲν ἀγέλαι σκιρτῶν, καὶ τῇ μητρὶ γῇ προσπαί-
ν, καὶ πωλικῶς ἐναλλεσθαι διανίστανται. Νεοττῶν δὲ γένη τὸ
ρὲν ἄπονον ἐφαπλοῖ πρὸς ἀέρα· καὶ μουσικῶς κιθαρίζειν ἐτοι-
ζεται τὰ ποικιλόφωνα, χαίρειν ἐκ τούτου πάντα διασημαίνοντα,
θάπερ καὶ ἄνθρωποι, δι' ὧν νῦν μὲν τοῦ σώματος ἀποτιθέμεθα
ν ἐνδυμάτων τὰ πλείω, δι' ὧν δὲ πλεῖν, καὶ στρατηγεῖν ἀρχό-

---

etitiam vero prodit, suis semetipsam floribus exornans, quae
e horrore squalebat, sese nunc stratum congruum supponit.
Nunc mare, quod fluctibus adiacentem terram instar hostis
lo ante feriebat, gravia minari cessans, ac ridens, reconci-
ionem quaerit, sic testimonio suo confirmans, iam pacem
m omnibus advenisse, *quae a omnem sensum exsuperat*. Nunc
inclementes ventos ac perstrepentem tonitrum ablegans, le-
er susurrat, ac mansuete adspirans omnes quodammodo evo-
domunculis atque e latebris, iucunde sese promittens adspi-
rum.

Nunc quadrupedum greges assurgentes exsultant, et matri
ae alludunt, ac pullorum more tripudiant. Volucrum vero
ens enatarum quotquot sunt genera, alas per aera sine labore
ndunt; et quae suavitate varii cantus excellunt, iam iam
parant, ut musicos concentus veluti ad citharam modulentur,
nque per haec gaudium una omnes significent. Nec dissimili
ome nos quoque homines per hanc anni tempestatem hinc

a *Philip.* IV, 7.

τες, καὶ ὑπερόριον πάντα ποιοῦντες, [illegible]
πνου γευώμεθα καθαρῶς, τῆς ξένης [illegible]
ἀσπασμὸς ἐκαινούργησεν οὗτος. Οὕτω γὰρ
χαίρει, τῆς τραπέζης ἐκείνης, τῶν τοῦ [illegible]
ρκῶν ἐμφορουμένους ὁρῶσα. Ἐπεὶ γὰρ δια τοῦτο
ἡ πάναγνος, καὶ τὸν σαρκικὸν ἑαυτῆς χιτῶνα
σεν, ἵν' ἡμῖν ο Σωτὴρ τοῦτο γένηται δεῖπνος,
ενοῦς ἡμῖν αὐτῆς σαρκὸς, Θεῷ πλησιάσωμεν, οὗ
Θεοτόκου δι' ἁμαρτίαν οὐκ εἴχομεν, χαίρει πάν-
ενων ἡμῶν τῇ τραπέζῃ, ἣν ἡτοίμασε διὰ τοῦτο,
ικτὰ πάντα ἐκεῖνα ἐτελεσιουργήθη μυστήρια, καὶ
πων εἰς Θεοὺς τῷ δώρῳ μεταποιούμεθα.
δὲ τὸ χαίρειν ἐκεῖθεν, ἀνιαρὸν ἂν εἴη τοὐναντίον
ῃ, ὅταν τῆς ἱερᾶς τραπέζης, πόῤῥω λιμώττοντας
τοὺς, ὅπερ ἐστὶ Θεοῦ ἀλλοτρίωσις καὶ ζωῆς ἀναί-

---

oque nostra expurgantes, et omne a nobis vitium
llentes; ut purificati coenam possimus gustare, da-
illas novas et purissimas, quas haec salutatio miro
aravit. Sic enim quam maxime gaudet illa super
riosa, si de mensa illa, de carnibus scilicet unigeniti
tiatos nos videat. Cum enim hac de causa purissima
ram advenerit, et sua ipsius carnea tunica Salvato-
rit, ut idem Salvator eiusmodi coena nobis fieret,
natam nobis eiusdem virginis carnem ad Deum (quod
ne Deipara non poteramus propter peccatum) accede-
udet sane, cum nos eadem mensa fruimur, quam
o paravit, et propter quam cuncta illa horrenda my-
abiliter peracta sunt, et per quam ex hominibus in
s doni virtute transmutamur.

Porro si Virgini haec erat gaudendi ratio, grave
aberet illa gratia plena, si contra fieret, si nos vi-
ocul a sacra mensa sedeamus, cum tamen fame la-
quod sane abalienatio est a Deo, et vitae ablatio.

ρεσες. Ὁ γὰρ τρώγων μου, φησὶ, τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τ
αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Καὶ, ὁ μένων ἐν ἐμοὶ κἀγ
ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολὺν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθ
ποιεῖν οὐδέν. Καὶ, ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοὶ, ἐβλήθη ἔξω ὡς τ
κλῆμα, καὶ ἐξηράνθη, καὶ συνάγουσιν αὐτὰ, καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλ
λουσι, καὶ καίεται. Ὁ δὲ μὴ τούτων ἄρα μεταλαμβάνων, Θεοῦ μὲ
γίνεται μακρὰν, χοίρων δὲ, φεῦ, μετὰ τοῦ ἀλάστορος ἀγελάρχ
καθίσταται, ἢ τὸ τελευταῖον γεέννης ὕλη. Καὶ πάλιν· Ἐὰν μὴ φ
γητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα;
οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Εἰκότως· ὥσπερ γὰρ ὁ τῆς συνήθ
ἀποστὰς διαίτης, καὶ τῆς σαρκικῆς διίσταται ζωῆς, τὸν ἴσον τρ
πον ὅγε μὴ κἀκεῖνα σιτούμενος, νεκρὸς, ἐλεεινὸς, ζωῆς ἁμαρ
ἀληθοῦς, καὶ βασάνων ἑαυτῷ πρόξενος αἰωνίων.

XXXIII. Ἐπεὶ δὲ χαρᾶς μὲν πρόξενος ὁ νῦν ἀσπασμὸς,

Qui enim, inquit [a], *manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in illo.* Et [b], *Qui manet in me ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere.* Et [c], *si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.* Qui itaque horum non fit particeps, hic quidem a Deo extorris, et, eheu! porcorum armentarius una cum scelerato daemone evadit, aut etiam postremo materia gehennae incendiis apta. Et rursus [d]: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* merito quidem; sicut enim qui consueta ad vivendum adminicula negligit, corporalem quoque vitam amittit; pari modo qui istis non pascitur, mortuus est, miserabilis, expers verae vitae, et tormenta sibi ipse parat aeterna.

XXXIII. Quoniam vero gaudium induxit eadem haec sal

a Iohan. VI, 57.
b Iohan. XV, 5.
c Ibid. v. 6.
d Iohan. VI, 53.

καὶ τὸν καινὸν προήγαγε τόκον, οὗτος δὲ τράπεζα ἡμῖν ἡδίστη, καὶ ζωῆς ἀλήκτου αἰτία κατέστη, χαρᾶς μὲν καὶ ἡμεῖς τὰς ἡμετέρας πληρώσωμεν ψυχάς, χαῖρε τῇ μητρὶ τοῦ Θεοῦ, τῷ Γαβριὴλ συμφθεγγόμενοι· χαῖρε, λέγοντες, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί.

Δεηθῶμεν δὲ τῆς πανάγνου, ὥστε καὶ τῆς ζωοποιοῦ τυγχάνειν ἡμᾶς τροφῆς, ἣν ἡ παροῦσα ἀνῆκε χαρὰ, καὶ δι' ἣν ἡμῖν αἰωνίως ἔστι χαίρειν. Χαίρει δὲ ἄρα καὶ ἡ ὑπερένδοξος διὰ τοῦτο, καὶ ὁ ταύτης υἱός· καὶ εἴη πάντας ἡμᾶς κοινωνοὺς τῆς ἀλήκτου γενέσθαι χαρᾶς, πρεσβείαις τῆς κεχαριτωμένης καὶ Θεοῦ μητρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

o, quae et novum partum intulit; hic vero partus factus est bis mensa suavissima, et indesinentis vitae principium; nos oque gaudio mentes nostras repleamus, una cum Gabriele d *Ave* Dei matri acclamantes, atque *Ave*, dicentes, *gratia a, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.*

Obsecremus autem purissimam illam, ut et vivificam illam e participemus alimoniam, quam praesens nobis gaudium lit, et cuius virtute nobis dabitur in aeternum gaudere. Pro- hoc porro et supergloriosa illa gaudet, eiusque filius; et ue contingat, ut nos omnes perennis gaudii compotes ef- mur; precibus eiusdem gratia plenae ac matris Dei Salva- nostri Iesu Christi, quem decet gloria omnis, honor et ratio una cum sempiterno eius Patre, sanctissimoque et bo- um ac vitae datore eius Spiritu, nunc et semper et in sae- saeculorum. Amen.

τῷ αὐτῷ χρωμένης ὀργάνῳ τῶν λαμπρῶν τῆς παρθένου δ
ῥημάτων. Καὶ εἴγε μὴ τρόπος ἦν ἕτερος, οὗτος δὲ, ἵνα
πεινὸν ὁ δεσπότης ἀναβαλλόμενος, μὴ σφόδρα ὑψηλῶς καὶ
ταλλήλως διασαλπίσῃ τῷ πράγματι, καὶ ἄλλως, ὅτι καὶ ἡ
μνεῖσθαι τὰ τὸν ὑπερήφανον πλήττοντα, ὑπὲρ ὧν ἡ εἰκονι
τοιαύτη.

XXVIII. Πᾶσα ἂν καὶ ἡ ἀγγελικὴ διακόσμησις, εἶμαι

XXVII. Et idcirco, *fecit*, inquit [a], *mihi magna qui est*. Haec porro magnalia absque dubio illa iam poss nec opus sane erat ut fieret, quod factum fuerat; at lius, *fecit*, sensus est, *manifestavit*, et *omnibus perspic cit*. Atque eadem fortasse de causa Gabriel ministerio usus exclamavit, *Ave gratia plena*, *et benedicta*, ut scili doceret, quibus eam vocibus compellare oporteat, utq huic nuntio veluti inscriptum proponeret, quanta Virgini excellentia. Poterat enim spiritali sine vocibus locution sterium illud obire, et virginis, instrumento vocis utenti mia verba percipere. Quamquam non alius quispiam modus decebat, ne Dominus, dum nostram humilitatem bat, ratione nimis sublimi, et secus ac res per se ex factum veluti tuba annunciare videretur; praesertim vero et nos, pro quibus hoc mysterium peragebatur, doceri

τε καὶ ἥλιος, καὶ γῆ καὶ θάλασσα, καὶ πᾶσα τότε ἡ κτίσις, στα μετὰ γλώττης ἀναπλασθέντα, τὸ χαῖρε τῇ παρθένῳ συνεξ- ων τῷ Γαβριήλ· καὶ καθάπερ ἐπὶ χοροῦ, τὸ μελῳδημα δια- ήμενα τοῦ πρωτοστάτου, τὰ αὐτὰ ἂν πολλάκις καὶ ἀνέλιττον καὶ μνουν, καὶ συνεφθέγγοντο τῷ χοράρχῳ. Τοσοῦτον γὰρ τὸ τῆς άγνου μεγαλεῖον, καὶ οὕτω πᾶσα ἡ κτίσις προσειπεῖν ὤφειλε τῇ θένῳ. Ἀλλ' εἰ μὴ γλώττῃ, δι' ὃν εἴρηται λόγον, πράγμασι δὲ λασαν τὴν χαράν, δι' ὧν ἥσθοντο πρὸς τὰ φαιδρότερον ἑαυτῶν κποιηθέντων· καὶ οὕτως ἡ δημιουργία πᾶσα τὰ μεγαλεῖα τῆς μνήτου, γλώσσης τρανότερον διεκήρυξεν. Ὃ γὰρ οὐκ ἂν εἶχε τῶν γῆς ἕκαστον, οὐδ' ἂν εἴ τι καὶ ἐγεγόνει, ἐγγὺς οὕτω Θεοῦ γε- θαι, ὥστε ὃ μὲν ἑαυτὸ [1] καθέδραν ὑποθεῖναι Θεῷ, ὃ δὲ κλί- , καὶ τροφὴν ἄλλο, ποσὶν δὲ ἕτερον, ἄλλην τε ἄλλο χρῆσιν καὶ ν γλώττης ἀκούειν θεϊκὴν διηχούσης ἐνέργειαν, ἄνθρωπος δὲ καὶ

1 Cod. ἑαυτῷ.

---

que et sol, et terra et mare, et quaevis alia creatura, i singulae rursus conditae lingua sua instructae, una om- enm Gabriele, *Ave*, Virgini acclamabant; ac veluti choro e, melodiam e chorago excipientes, idem saepius in gyrum tebant, et simul cum chori principe accinebant. Tanta sci- purissimae illius magnificentia erat, et hoc pacto a creatu- universis Virginem salutari oportebat. Quod si non lingua, pter eam quam diximus rationem, at certe factis gaudium cuncta manifestaverunt, quum ad splendidiorem conditio- sese provecta persenserunt; atque ita creaturarum univer- clarius etiam quam per linguae ministerium laudatissimae magnalia celebravit. Quod enim neque creaturae quaeque estres, neque aliae, si quae exstabant creaturae, poterant, prope scilicet ad Deum accedere, ut haec quidem semet sedem supponeret, illa vero stratum, et alia cibum, alia um, et alium alia usum praeberet, et alia linguam divinis ibus resonantem audiret, homo vero et sermones et com-

λόγων καὶ διαίτης κοινωνῆσαι Θεῷ, καὶ οὕτω πάντα τῷ ξένῳ λαμπρυνθῆναι ἁγιασμῷ, τούτου ῥᾷστα καὶ ὀτρυνοῦν δίχα πόνου τηνικὰ διὰ τῆς παναγνου διεδύνηται. Μήτε γὰρ ἑτέρωσε μεταστάντων, μήτε τῶν εἰωθότων διαζευχθέντων, μήθ' ἑτέρῳ συντυχόντων ἀήθει τρόπῳ, ἀλλὰ πάντων ἐφ' ἅπασι κατὰ χώραν μενόντων· μιᾷ δὲ τῶν ἡ πολυΰμνητος καινόν τινα τρόπον ἑνωθῆναι τὸν κτίστην ἐποίησε.

XXIX. Ταῦτα δὲ τῆς παρούσης δῶρον καὶ γέννημα πανηγύρεως. Ὁ νῦν ἀσπασμὸς τῶν καινῶν γέγονε θαυμάτων δημιουργός. Τὸ τοῦ Γαβριὴλ εὐαγγέλιον ἥλιον ἄλλον, τοῦ προτέρου λαμπρότερον, πᾶσιν ἐπιλάμψαι πεποίηκεν. Αὕτη ἡ προσλαλιὰ, τὸν χῶρον διαῤῥήξασα χιτωνίσκον, θεουργικὸν ἔνδυμα περιέβαλλε τοὺς ἀνθρώπους. Τοῦτο τὸ πρόσρημα τῶν πρὶν μὲν κήρυγμα αἰνιγμάτων νῦν δὲ νῦν χαρίτων ἀγλάϊσμα. Τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ συμπεράσματος λέγω δὲ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν, τοῖς κάτω σεμνοῖς ἀνδράσιν

---

munem vitae rationem cum Deo haberet, et sic omnia ... hac sanctificatione nobilitarentur; haec omnia facillime et ab... ullo labore per purissimam illam consequi potuerunt. Q... quam enim neque alio translata fuerint, neque a consueto ... rum statu distractae, neque aut locum alium aut aliam se ... bendi rationem sortitae sint, sed omnes in sua sede permanser... illa tamen omni laude dignissima Virgo novo quodam modo ... fecit, ut creator cum iis coniungeretur.

XXIX. Haec porro sunt hodiernae solemnitatis et don... fructus. Hodierna haec salutatio novorum miraculorum effe... exstitit. Hic faustus Gabrielis nuntius alterum priore splend... rem solem rebus omnibus fecit illucescere. Haec compell... terrestrem discindens tuniculam, indumento divinitus elabo... homines circumvestivit. Haec allocutio est veterum aenigma... explicatio, et novarum novellae aetatis gratiarum exsistit sp... dor. Haec vel ante oeconomiae exitum, Salvatoris scilicet ... surrectionem, venerandis illis viris, qui apud inferos sedebant,

νὴ καὶ χαρίεν κίνημα. Ὡς γὰρ ἐπὶ γῆς οἷα προφῆται, τοῦτο τὸ πάντων χαριέστατον διάγγελμα προηγόρευον, οὕτω δὴ καὶ ὧν ᾄδη ἀγνοεῖν, οἶμαι, οὐκ εἶχεν τὸ τερπνότατον εὐαγγέλιον. πως δὲ, καὶ τῆς καινῆς ὥσπερ ἀκοάτας προσρήσεως, ὅτε ὁ ρὴλ ἐφώνει, χαίρειν εἰκὸς καὶ σκιρτᾶν, ὅτι τὴν ἐλευθερίαν ιν ἐνοπτριζομένους. Τοῦτο τὸ μήνυμα, ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, ὧν ἀπειργάσατο πᾶσαν τὴν κτίσιν.

XX. Παρυποσγράφη δὲ τὸ σαφὲς καὶ ἡ καλλίστη τῶν ὡρῶν δι' ὧν πᾶσι βελτίστην μεταβολὴν καὶ ἀναβίωσιν οἱονεὶ χαρί-, ὥσπερ αἰδουμένη, εἴ γε μὴ λαμπρὸν, δι' ὧν ἔχει φαίνεται, ις χαρᾶς ἐκεῖνο μήνυμα ἐπιδείξῃ· καὶ ὡς εἰπεῖν, ἵνα μή τις ωσύνης αὐτὴν γράψαιτο, τῇ παρ' ἑαυτῆς καλλονῇ σκιάδα τρα- καγγέλλειν, ὡς οὗτός ἐστιν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἡ παγκόσμιος η χαρά.

ὧν γὰρ ἥλιος τῆς ἀκτῖνος ὡσπερεὶ λήμην τὸ νεφῶδες ἀποξέει,

---

ditatis caussa exstitit et laetitiae. Sicut enim in terra degen- nunc sane omnium iucundissimam annuntiationem praecinue- sic haud plane potuit, ut puto, eos vel in inferis suavissimum nuntium latere. Cum vero agnoverunt de nova illa allocu- ne, atque eam, cum Gabriel voces illas protulit, quodam- audierunt, par sane erat, ut gauderent et exsultarent, e qui proximam conspicerent libertatem. Hoc nuntium de- , ne plura dicam, creaturis omnibus hilaritatem con- it.

X. Id vero perspicue testatur et haec inter anni tempe- pulcherrima, quae rebus omnibus praestantissimam status tionem et veluti vitae redintegrationem benefice elargitur, mmodo nempe erubescens, si quibus potest indiciis, illud nuntium splendide celebrandum non ostendat; ac ne quis ut ita dicam, improbitatis incuset, annuntiare perspicue nnustate studet, nunc illud redire tempus, quo creaturis bus gandium affulsit.

sane nunc nubem, veluti gramiam quamdam, e radiis suis

καὶ διαυγεστέραν ἀφίησι τὴν λαμπηδόνα, καὶ ὑπὲρ γῆν ἄρχεται πλεῖον προσγειτονεῖν, ἅπασι μηνυτοῦ προσφωνῶν τὴν τοῦ νέου καὶ μεγάλου τοῦδε φωτὸς ἐπιφάνειαν, καὶ ὡς ἄρτι καὶ αὐτὸς τὴν ἀνακαίνισιν δέχεται, καὶ ὑπὸ νῶτα κρύπτειν τῆς γῆς, βραχέα βούλεται τὴν ἀκτῖνα.

Νῦν οὐρανὸς οἷον ἱμάτιον ἑαυτὸν περιβάλλων καινὸν, σκυθρωπότητα μὲν περιδύεται, διαύγειαν δὲ ἀμφιέννυται, καὶ ὥσπερεὶ τὸν κόσμον τῆς οἰκείας ἐσθῆτος τοὺς ἀστέρας προβάλλει, ποικίλον τε καὶ διαλαμπῆ εἰκόνα προθεὶς ἑαυτὸν, οἷς ἔπιπλα ποικίλλειν ἐσπούδασται· καὶ νῦν μᾶλλον ἢ πρὶν Θεοῦ διηγεῖσθαι δόξαν γράφει.

Νῦν γῆ βοτάνας ἀνίησιν εἰς κάλλος ξένον καὶ οἷον ἀμίμητον, τῷ πολυειδεῖ τῶν χροιῶν ἐξυφαίνουσα, καὶ τοῖς ζωγραφεῖν αἱρουμένοις, ἀνθουργικὰ βάμματα χορηγοῦσα, δι' ὧν τοῖς ζωγραφικοῖς ἐν πλάσμασι, διαμιλλᾶσθαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Πᾶσί τε φυτοῖς ἀναβιῶναι παρακελεύεται [1], καὶ τὸ λαμπρὸν ἐξυμνεῖν τῆς πανηγύρεως

1 Cod. παρακελευηται.

---

sol abradit, splendidioremque emittit fulgorem, ac propius terram cursum suum incipit instituere, omnibus propemodum elata voce annuntians novi huius ac magni luminis ortum, quomodo ipse quoque nunc innovetur, nec radios suos sub terrae dorsum longioribus horis patiatur abscondi.

Nunc caelum velut novo se indumento amiciens, tetricam deponit faciem, hilaritatemque assumit, et quemdam veluti sui vestis ornatum stellas profert, sese varietate venustum ac nitentem exhibens in exemplar iis, qui supellectili variegandae operam navant; et nunc magis quam antea se Dei gloriam enarrare testatur.

Nunc tellus gramina in miram ac nulli imitandam pulchritudinem profert, multiplici varietate suam contexens speciem, atque illis, qui cupiant pingere, ex ipsis floribus colores porrigens, per quos elaborata pictorum opera cum ipsa rerum veritate certare queant. Tum ut arbores omnes reviviscant, ac sollemnitatis hodiernae concelebrent splendorem edicit.

ίρει δὲ τοῖς παρ' ἑαυτῆς ἄνθεσι στολιζομένη, καὶ ἑαυτὴν στρω-
ν ὑποτίθησιν ἐπιεικῆ, ἣ πρὶν ἀνήμερος ἦν.

Νῦν θάλασσα, εἶα πρὸ μικροῦ πολεμία, τοῖς κύμασι τὴν γεί-
α τύπτουσα γῆν, ἀπειλεῖν τὰ δεινὰ παυσαμένη, γαλῶσα, τὰς
λλαγὰς ἐπιζητεῖ, ὡς ἄρτι πᾶσιν ἐπέδραμε μαρτυροῦσα, ἡ πάντα
ν ὑπερέχουσα εἰρήνη. Νῦν ἀὴρ ἥπιον διηχεῖ τὴν ἀφιλάνθρωπον
ἠν, καὶ μεγαλόκροτον ἐκτιναξάμενος βροντὴν, καὶ οἱονεὶ τιθασ-
; ἐπιπνέων, τῶν οἰκίσκων πάντας, καὶ καταδύσεων ἐκκαλεῖται,
α προσπνεῖν ὑποσχνούμενος.

Νῦν τετραπόδων μὲν ἀγέλαι σκιρτῶν, καὶ τῇ μητρὶ γῇ προσπαί-
, καὶ πωλικῶς ἐναλλεσθαι διανίστανται. Νεοττῶν δὲ γένη τὸ
ρὲν ἄπονον ἐφαπλεῖ πρὸς ἀέρα· καὶ μουσικῶς κιθαρίζειν ἑτοι-
ται τὰ ποικιλόφωνα, χαίρειν ἐκ τούτου πάντα διασημαίνοντα.
θάπερ καὶ ἄνθρωποι, δι' ὧν νῦν μὲν τοῦ σώματος ἀποτιθέμεθα
ἐνδυμάτων τὰ πλείω, δι' ὧν δὲ πλεῖν καὶ στρατηγεῖν ἀρχό-

---

titiam vero prodit, suis semetipsam floribus exornans, quae
horrore squalebat, sese nunc stratum congruum supponit.
Nunc mare, quod fluctibus adiacentem terram instar hostis
lo ante feriebat, gravia minari cessans, ac ridens, reconci-
ionem quaerit, sic testimonio suo confirmans, iam pacem
m omnibus advenisse, *quae a omnem sensum exsuperat*. Nunc
inclementes ventos ac perstrepentem tonitrum ablegans, le-
er susurrat, ac mansuete adspirans omnes quodammodo evo-
e domunculis atque e latebris, iucunde sese promitteus adspi-
rum.

Nunc quadrupedum greges assurgentes exsultant, et matri
ae alludunt, ac pullorum more tripudiant. Volucrum vero
ens enatarum quotquot sunt genera, alas per aera sine labore
ndunt; et quae suavitate varii cantus excellunt, iam iam
parant, ut musicos concentus veluti ad citharam modulentur,
nque per haec gaudium una omnes significent. Nec dissimili
one nos quoque homines per hanc anni tempestatem hinc

a *Philip.* IV, 7.

μεθα, καὶ πρὸς ἀποδημίας ἴεσθαι, καὶ ὅλως χεῖρα καινοῖς ἐπιβάλλειν ἔργοις· ὅτι νῦν τὸ βαρὺ τῆς παλαιότητος, διαγγέλλομεν, ἀνίξεσθη, καὶ ἀνάπλασις διηρτίσθη, καὶ χαρὰ ἐξεχέθη, δι' ἣν ἕλ ἄλλῳ καθάπερ κήρυξ τόπους διϊὼν, χαίρειν διακελεύεται, καὶ ἑνώσεως δίδωσι καὶ ἀντιλαμβάνει τὰ συναλλάγματα.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἵνα τὴν ἐκκενωθεῖσαν ἐκείνην δείξῃ, καὶ πέρατα διαλαβοῦσαν χαρᾶς εὐωδίαν, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· οὐδέποτ' ἂν μηνύειν τὰ τῆς χάριτος σύμβολα κατασκήσαιεν, ἕως ἡ καινοτάτη καὶ γήρως κρείττων ἀνάπλασις ἐκδέξηται τελευτὰ ἧς ἡ τρυφὴ τοῦ μυστηρίου τοῦδε καρπός.

XXXI. Ἡμεῖς δὲ, ἐξ ὧν ἡ πολυύμνητος, τὸ καινὸν ἐντρύφημ καὶ ὑπὲρ ὧν ὁ δυνατὸς τὰ μεγαλεῖα διέπλεξε μετ' αὐτῆς, καθ' ἐδεξάμεθα τὴν χαρὰν, οὕτως ἀντιδῶμεν τὸ χαίρειν τῇ παρασχού οὐ τὴν τοῦ Γαβριὴλ μόνον μύησιν προσφωνοῦντες, ἀλλὰ καὶ τ

---

quidem plura illa corporis indumenta abiicimus, inde autem navigare et bella suscipere, et iter aggredi, et universim nov operibus manum admovere incipimus; quandoquidem nunc v tustatis pondus, uti annunciamus, sublatum est, et renova perfecta, et diffusum est gaudium, propter quod alius alium veluti praeco varias peragrans regiones, gaudere iubet, foed risque atque amicitiae pignora dat et vicissim accipit.

Et haec quidem ita se habent, ut palam faciant, suavem illam gaudii fragrantiam effusam iam esse, et ad terrae usque fines sese protendisse; nec unquam ista collatae gratiae symbola monendi officio pigritabunt, quousque novissima illa et omn ctutis nescia regeneratio demum advenerit, cuius fruitio est lae iusce mysterii fructus.

XXXI. Nos autem, e quibus orta est Virgo illa omni laude dignissima, commune illud omnium delicium, et propter quo fecit illi magna qui potens est, sicuti gaudium recepimus, sic illi, quae gaudere dedit, vicem reddamus, non modo ea ra tione quam a Gabriele edocti sumus, illam compellantes, sed

ς ἔνδον ἐκκοροῦντες, καὶ ὑπερόριον πάντα ποιοῦντες κίβδηλον
ν, ὡς ἂν τοῦ δείπνου γευώμεθα καθαρῶς, τῆς ξένης καὶ παν-
τρυφῆς, ἣν ὁ ἀσπασμὸς ἐκαινούργησεν οὗτος. Οὕτω γὰρ ἡ
νδοξος μάλιστα χαίρει, τῆς τραπέζης ἐκείνης, τῶν τοῦ μονο-
ς αὐτῆς υἱοῦ σαρκῶν ἐμφορουμένους ὁρῶσα. Ἐπεὶ γὰρ διὰ τοῦτο
ἰς γῆν ἦλθεν ἡ πάναγνος, καὶ τὸν σαρκικὸν ἑαυτῆς χιτῶνα
Σωτῆρα ἐφόρεσεν, ἵν' ἡμῖν ο Σωτὴρ τοῦτο γένηται δεῖπνος,
ὰ τῆς συγγενοῦς ἡμῖν αὐτῆς σαρκὸς, Θεῷ πλησιάσωμεν, οὗ
ν δίχα τῆς Θεοτόκου δι' ἁμαρτίαν οὐκ εἴχομεν, χαίρει πάν-
ταύτῃ χρωμένων ἡμῶν τῇ τραπέζῃ, ἣν ἡτοίμασε διὰ τοῦτο,
δι' ἣν τὰ φρικτὰ πάντα ἐκεῖνα ἐτελεσιουργήθη μυστήρια, καὶ
ς ἐξ ἀνθρώπων εἰς Θεοὺς τῷ δώρῳ μεταποιούμεθα.

XXII. Εἰ δὲ τὸ χαίρειν ἐκεῖθεν, ἀνιαρὸν ἂν εἴη τοὐναντίον
χαριτωμένῃ, ὅταν τῆς ἱερᾶς τραπέζης, πόρρω λειμώττοντας
σωμεν ἑαυτοὺς, ὅπερ ἐστὶ Θεοῦ ἀλλοτρίωσις καὶ ζωῆς ἀναί-

---

nora quoque nostra expurgantes, et omne a nobis vitium
ul expellentes; ut purificati coenam possimus gustare, da-
inquam illas novas et purissimas, quas haec salutatio miro
o apparavit. Sic enim quam maxime gaudet illa super
es gloriosa, si de mensa illa, de carnibus scilicet unigeniti
ui satiatos nos videat. Cum enim hac de causa purissima
in terram advenerit, et sua ipsius carnea tunica Salvato-
induerit, ut idem Salvator eiusmodi coena nobis fieret,
et cognatam nobis eiusdem virginis carnem ad Deum (quod
qui sine Deipara non poteramus propter peccatum) accede-
ns, gaudet sane, cum nos eadem mensa fruimur, quam
idcirco paravit, et propter quam cuncta illa horrenda my-
a mirabiliter peracta sunt, et per quam ex hominibus in
s ipsius doni virtute transmutamur.

XXII. Porro si Virgini haec erat gaudendi ratio, grave
ecto haberet illa gratia plena, si contra fieret, si nos vi-
et procul a sacra mensa sedeamus, cum tamen fame la-
mus: quod sane abalienatio est a Deo, et vitae ablatio.

ρεσες. Ὁ γὰρ τρώγων μου, φησὶ, τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Καὶ, ὁ μένων ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολὺν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. Καὶ, ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοὶ, ἐβλήθη ἔξω ὡς κλῆμα, καὶ ἐξηράνθη, καὶ συνάγουσιν αὐτὰ, καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλουσι, καὶ καίεται. Ὁ δὲ μὴ τούτων ἄρα μεταλαμβάνων, θεοῦ γίνεται μακρὰν, χοίρων δὲ, φεῦ, μετὰ τοῦ ἀλάστορος ἀγελάρχου καθίσταται, ἢ τὸ τελευταῖον γεέννης ὕλη. Καὶ πάλιν· Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Εἰκότως· ὥσπερ γὰρ ὁ τῆς συνθήκης ἀποστὰς διαίτης, καὶ τῆς σαρκικῆς διίσταται ζωῆς, τὸν ἴσον τρόπον ὅστις μὴ κἀκεῖνα σιτούμενος, νεκρὸς, ἐλεεινὸς, ζωῆς ἄμοιρος ἀληθοῦς, καὶ βασάνων ἑαυτῷ πρόξενος αἰωνίων.

XXXIII. Ἐπεὶ δὲ χαρᾶς μὲν πρόξενος ὁ νῦν ἀσπασμὸς, ὃ

Qui enim, inquit [a], *manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in illo.* Et [b], *Qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere.* Et [c], *si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.* Qui itaque horum non fit particeps, hic quidem a Deo extorris, et, eheu! porcorum armentarius una cum sceleris daemone evadit, aut etiam postremo materia gehennae incendiis apta. Et rursus [d]: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* merito quidem; sicut enim qui consueta ad vivendum alimenta negligit, corporalem quoque vitam amittit; pari modo qui istis non pascitur, mortuus est, miserabilis, expers verae vitae, et tormenta sibi ipse parat aeterna.

XXXIII. Quoniam vero gaudium induxit eadem haec salu-

a *Iohan.* VI, 57.
b *Iohan.* XV, 5.
c *Ibid.* v. 6.
d *Iohan.* VI, 53.

ὸν καινὸν προήγαγε τόκον, οὗτος δὲ τράπεζα ἡμῖν ἡδίστη, καὶ ἀλήκτου αἰτία κατέστη, χαρᾶς μὲν καὶ ἡμεῖς τὰς ἡμετέρας ἴσωμεν ψυχάς, χαῖρε τῇ μητρὶ τοῦ Θεοῦ, τῷ Γαβριὴλ συμ-όμενοι· χαῖρε, λέγοντες, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐ-έση σὺ ἐν γυναιξί.

ηθῶμεν δὲ τῆς πανάγνου, ὥστε καὶ τῆς ζωοποιοῦ τυγχάνειν τροφῆς, ἣν ἡ παροῦσα ἀνῆκε χαρὰ, καὶ δι' ἣν ἡμῖν αἰωνίως τέρειν. Χαίρει δὲ ἄρα καὶ ἡ ὑπερένδοξος διὰ τοῦτο, καὶ ὁ ταύ-ἰός· καὶ εἴη πάντας ἡμᾶς κοινωνοὺς τῆς ἀλήκτου γενέσθαι ;, πρεσβείαις τῆς κεχαριτωμένης καὶ Θεοῦ μητρὸς τοῦ Σω-ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσ-ις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ ωοπαιῷ αὐτοῦ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ν. Ἀμήν.

---

quae et novum partum intulit; hic vero partus factus est mensa suavissima, et indesinentis vitae principium; nos ne gaudio mentes nostras repleamus, una cum Gabriele *Ave* Dei matri acclamantes, atque *Ave*, dicentes, *gratia* , *Dominus tecum*, *benedicta tu in mulieribus*.

secremus autem purissimam illam, ut et vivificam illam participemus alimoniam, quam praesens nobis gaudium t, et cuius virtute nobis dabitur in aeternum gaudere. Pro-hoc porro et supergloriosa illa gaudet, eiusque filius; et e contingat, ut nos omnes perennis gaudii compotes ef-mur; precibus eiusdem gratia plenae ac matris Dei Salva-nostri Iesu Christi, quem decet gloria omnis, honor et atio una cum sempiterno eius Patre, sanctissimoque et bo-m ac vitae datore eius Spiritu, nunc et semper et in sae-saeculorum. Amen.

DE AUCTORE HOMILIARUM

UAE ANTIPATRO BOSTRENSI INSCRIBUNTUR

PRAEFATIO.

monito, quod priori Antipatri Bostrensis homiliae prae-
imitum a me consilium aperui, si quae de harum ho-
m auctore dicenda forent, ea in hunc locum reiiciendi.
onsilii ut rationem explicem, plane dicam, ad id per-
me fuisse, quod non levis tunc mihi facta spes fuerat
n exemplar obtinendi aliorum quoque, qui Antipatri no-
erunt, sermonum ac praesertim certi cuiusdam *in Dei-*
Dormitionem, cuius antiquam interpretationem latinam ut-
e barbarice concinnatam ex Vaticano codice vulgaverat
:ysostomus Trombellius [2]; graeci autem textus praesidio,
Trombellio defuerat, mihi pollicebar, non modo sermo-
tum nativa facie sua donare, sed plus aliquid forte con-
ne posse ad solvendam quaestionem a Casimiro Oudino
m, contendente scilicet [3], perperam Antipatro Bostrensi,
st medium quintum saeculum floruit, eas homilias attri-
: propterea alium Antipatrum, qui octavo aut etiam nono
posterior fuerit, excogitante. Verum sin minus spem
abieci graecos illos sermones aliquando habendi, quippe
illi delitescant satis compertum est; at cum in cassum ceci-
curae, quas ad hos usque dies, ut ad manum illos haberem,
li, hanc controversiam in praesens cogor dimittere.
Non ideo tamen causa ulla subest, cur etiam de duarum,
hoc volumine damus, homiliarum auctore ambigendum
em. Ecquid enim tandem Oudinus deprompsit, quod ve-

---

ap. pag. 3.
Calogeriana opusculorum collectione Tom. XLIII, pag. 355.
omment. de Script. Eccl. ad an. 840 Tom. II, pag. 101.

tet, ne illas veteri Antipatro tribuamus? Iuverit ipsum loc audire [1]: *Festivitates*, inquit, *beatae Virginis et sanctorum secunda Nicaena, quae anno* 787 *celebrata est, posteriores Haec igitur homiliarum collectio posterior est controversia Imaginum ac Sanctorum, quae... ab imperio Leonis Isauri i incoepit, atque ad imperium Theophili et annum* 842 *per Huius aetatis sunt tot homiliae in Praesentationem beatae in templo et homilia in Adsumptionem beatae Virginis. Cul Sanctorum ac beatae Virginis, invocatio illorum, institut rum in eorum memoriam et cultum Nicaena secunda Syno recentiores sunt.* Ita quidem ille. Porro portentosas eiusm niones extorquere utique potuerit ab apostata immanis i que caecus in catholicam fidem furor; portentosae fu citatis, quod non perviderit, controversiam de cultu Se non inde exortam esse, quod sub Leone Isauro quida cultum ad eam usque diem ignotum inducere vellent converso quod iam inducto et ubique ab antiquiorib saeculis obtinenti bellum Leo indixerit. at qui modo causa neget, aut etiam dubius haereat, num ante S. Oecumenicam VII sermones tum de Sanctorum tum de beatissimae laudibus dicti in Ecclesiis fuerint, nemitem saltem qui sui sit compos, invenire erit. Nihil itaque Oudini dicta possunt, quominus homilias istas Antipatro tiquo adiudicemus.

III. At si putida omnino sunt, quae Casimirus Oudin cit, et indigna prorsus, quorum ratio ulla habeatur, n fitendum tamen, suboriri aliunde difficultatem posse, al si aliter quaestio ista proponatur. Nam licet profiteamur nullo non tempore in Ecclesia viguisse cultum, de quo est; at pariter omnes tenemus, non eumdem cultus ex modum ac mensuram quolibet tempore obtinuisse. Sic l latriae cultus altaris Sacramento numquam non est ex solemne tamen *corporis Domini* festum recentioris est a verb communior eruditorum opinio est, festivitates, qui *Deiparae in templo Praesentatio*, vel *eiusdem in caelos Ass*

1 l. c. pag. 108.

rantur, aetate Antipatri Bostrensis posteriores esse. Non igitur dubitandi adest ratio, num collectio homiliarum, in is nonnullae *seu in Praesentationem seu in Assumptionem Vir-* inscribuntur, illum reipsa Antipatrum habeant auctorem. rum nihil ista ad binas, quas hic producimus, homilias nent. Prior enim versatur circa *S. Iohannis Baptistae Nati-*; nulla autem dubitatio superesse potest, hoc festum atri aetati tum in Occidentali tum in Orientali Ecclesia an- isse. Altera vero, quam subiicimus, potiusquam homilia culiari quopiam Virginis mysterio seu quae per aliquam m festivitatem dicta fuerit, concio quaedam videtur esse nico die habita, qua sacra evangelii historia brevissimis iis additis explanatur.

Addam vero, neque necessarium, mea quidem sententia, i, ut recentior quispiam Antipater excogitetur, cui ser- s *in Praesentationem* et *in Assumptionem Deiparae* adscriban- Illud enim nunc mitto, quod et Trombellius l. advertit, ptionem illam, *in Deiparae Assumptionem*, prorsus alicuius rioris manus videri; nihil enim in toto sermone de hoc inis mysterio agitur: sed etiamsi hic sermo de assumpta in e Deipara vere ageret, prout quatuor alii, si fides titulis ada est, de eiusdem Praesentatione agere dicendi sunt, est tandem, quod nos cogat, ut recentiorem, quem nemo ter Oudinum somniavit, Antipatrum auctorem requiramus? si interroges, cur recentiori aetate inductae existimentur solemnitates, illud unum denique reponetur tibi, nullum m vestigium per antecedentia tempora reperiri: vestigia n esse vel homilias earum occasione habitas, vel ipsarum tionem kalendariis Ecclesiarum insertam. Quae cum ita sint, rere iam est, cur non potius ex homiliis, quae Antipatro ibuntur, concludant, ab huius aetate festivitates istas iam uisse? Utra enim probabilior argumentandi ratio? Utra nartis criticae regulis consentanea? Ex testimonio ciente rem m statuere, an ex aliorum silentio non modo de facto, ad- tare sed ad arguenda mendacii testimonia aientia progredi? e hic insuper fac, quaeso, perpendas, quam infirmum,

l. c. pag. 363,

quamque prope nullius roboris hoc loco sit negativum mentum. Quaenam enim sunt monumenta, e quorum extunditur, nondum festivitates illas invectas fuisse? E licet, quae ad alias Ecclesias sive occidentales sive ori non vero ad Bostrensem seu generatim ad arabicas Eccles ctant. At vero utut permittere vellemus, ex eo silentio quidpiam posse quoad illas ecclesias, quarum aliquod s monumentum, palam est tamen, absurde quidquam a alterius ecclesiae consuetudinem. Et ratio in promptu es si qua in re antiquioribus praesertim temporibus varius f ecclesiarum, id maxime in festorum celebratione deprehe Ex eo igitur, quod serius alibi festum aliquod receptu rit, perperam omnino deducitur, anterius in quapiam e clesia vel provincia illud non viguisse.

Adde, maxime fluxum esse argumentum, quod ex homiliarum ad statuendum festorum numerum petatur. quid enim ad singula festa habebantur homiliae, aut qu sunt habitae ad nos usque pervenerunt? Profecto si ea istum hac in re statuas, concludes in Bostrensi Ecclesia Paschatis neque Pentecostes festivitates celebrari per q saeculum consuevisse. In catalogo enim sermonum Antipa strensis[1] nullus exstat ea occasione dictus. Verum hac de r

V. Brevem hanc homiliam, quam singularis simplicita etiam elegantia commendant, quamque eiusdem esse man prima illa sit, quam initio huius voluminis dedimus, quoque aperte evincit, ex codice olim Augustano, nunc chiensi, e quo et praecedens Germani Iunioris deduc egregio sacerdoti debeo Andreae Steinhuber Theologiae in hoc nostro Romano Collegio multa cum laude pauci annis exornato, qui pro summa in me benevolentia gr exemplar sua ipse manu transcripsit: cui quidem, simulque clarissimo viro, quem alias laudavi, Georgio Krabinger ex singulari humanitate sua huius quoque exemplaris ce nem cum prototypo instituere animum induxit, pro tanta benevolentia devinctissimum me profiteor.

---

1 Apud Oudinum l. c. pag. 102, et apud Harlesium in *Ad Graec. Biblioth. Fabricii* Vol. X, pag. 519.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΣΤΡΩΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Εὐλόγησον Πατέρ.

Ι. Προέδραμεν ἐν τῇ προτέρᾳ κυριακῇ ἡ ἐξήγησις ἡ περὶ τοῦ δρόμου· ἄγει δὲ νῦν ἡμᾶς ὁ πρόδρομος εἰς τὸν κηρυττόμενον. εἰ δὲ εὔφρανεν ἡ γέννησις τοῦ προδρόμου, εὐφρανάτω πλέον ἡμᾶς

SANCTI PATRIS NOSTRI

ANTIPATRI

EPISCOPI BOSTRENSIS

IN SANCTISSIMAE DEIPARAE ANNUNTIATIONEM

SERMO.

Benedic Pater.

Anteacta die dominica interpretatio praecessit, quae circa cursorem versatur; nunc vero praecursor ad eum, quem edicavit, nos adducit. Porro si fausta illuxit praecursoris vitas, multo magis opus est, ut nos nativitas Salvatoris

ἡ γέννησις τοῦ κοινοῦ σωτῆρος. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ προέδραμεν μόνη εἰς τὸ κηρῦξαι· οὗτος δὲ ἐλήλυθεν εἰς τὸ σῶσαι. Καὶ διὰ Χριστὸν Ἰωάννης· ὁ δὲ Χριστὸς οὐ διὰ Ἰωάννην, ἀλλὰ διὰ τὸν πατέρα.

II. Ἐλθωμεν τοίνυν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων. Ὁ γὰρ αὐτὸς ἀρχάγγελος διακονεῖ, καὶ Ἰωάννου γεννωμένου καὶ τοῦ σωτῆρος συλλαμβανομένου. Ἐκεῖ μὲν οὖν στείρας ὁ ἀνὴρ εὐαγγελίζεται· ἐνταῦθα δὲ παρθένος ἀδιάστατος. Ἀπεστάλη γοῦν ὁ ἀρχάγγελος οὐκ ἔτι εἰς ναόν, ὡς ἐπὶ Ἰωάννου, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἔμψυχον ναὸν τὴν παρθένον. Ἐκεῖ Ζαχαρίας ὁ ἱερεὺς εἰσῆλθεν θυμιᾶσαι, καὶ ἤκουσεν τοὺς εὐώδεις λόγους τοὺς παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἔτι ναὸς, ἀλλὰ ναὸς ἡ παρθένος

1 Cod. γεγνομένου.

---

communis exhilaret. Ille enim tantummodo praecurrit, ut hunc annunciaret; hic vero ut salutem afferret, advenit. Et Iohannes quidem propter Christum: Christus vero, non propter Iohannem, sed propter Patrem.

II. Veniamus itaque ad evangelicorum verborum explanationem. Atque idem sane Archangelus fungitur ministri munere tum in natalitio Iohannis, tum in Servatoris conceptione. Illic igitur nuntium viro sterilis uxoris defertur; hic vero res Virgini aperitur. Idcirco Archangelus non iam ad templum, quemadmodum cum de Iohanne agebatur, sed ad templum animatum, ad Virginem nempe mittitur. Ibi Zacharias sacerdos ad thymiama adolendum ingressus est, et ab Archangelo suave sermones audivit: hic vero non iam templum oculis obiicitur, sed templum *a* ipsa est Virgo. Non ad summum illum sacer-

a Haec nempe laus est, qua Virginem Deiparam ecclesia celebrat in solemni Conceptionis officio: *Beata Dei genitrix Maria Virgo, templum Domini:* et mire consonat his Ecclesia Graeca, quae in eiusdem sacris hymnis (*Ode* α') conceptum in Annae utero divinum templum praedicat: *templum divinum ac salutare in utero concipitur ac construitur; in matris visceribus plantatur scala, quae mortales omnes ad coelestia reducit; fideliter conceptionem eius summis laudibus celebremus.*

ἔρχεται ὁ ἄγγελος πρὸς τὸν ἀρχιερέα· ἀλλ' ἔρχεται πρὸς τὴν
ουσαν τὸν οὐράνιον ἀρχιερέα. Ἐκεῖ ἦλθεν ὁ ἀρχάγγελος ἐν καιρῷ
υργίας· ἐνταῦθα οὐκ ἐν καιρῷ λειτουργίας· ἔμελλεν γὰρ ὁ τικτό-
παύειν τὴν σωματικὴν λατρείαν. Ἐκεῖ ἔρχεται ὁ ἀρχάγγελος
τὸν πατέρα· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸν μὴ γενόμενον
ὰ Ἰωσὴφ, ἀλλ' ἔρχεται πρὸς τὴν παρθένον τὴν γενομένην
πατρὸς μητέρα. Ἐκεῖ ἦν Ἐλισάβετ καὶ Ζαχαρίας· ἐνταῦθα
όνη Μαρία. Ἦν γὰρ ὁ Ἰωσὴφ ὡς μνηστὴρ ἀνήρ· εἶχε δὲ τὴν
ένον παρθένον. Οὐκ ἔρχεται τοίνυν πρὸς αὐτὸν ὁ ἀρχάγγελος·
ἔρχεται πρὸς τὴν παρθένον.

I. Καὶ τί λέγει αὐτῇ; Χαῖρε, κεχαριτωμένη· ἐπειδὴ εἶπεν ὁ Θεὸς
ὔᾳ· Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα. Χαῖρε κεχαριτωμένη· λύεται γὰρ

---

m Angelus venit, sed ad eam pergit, quae caelestem sum-
n sacerdotem generat. Ibi Archangelus venit tempore sa-
cii; hic autem non apparet hora sacrificii, quoniam qui
ebatur cultui illi materiali finem imposituris erat. Ibi Ar-
gelus se confert ad genitorem; hic vero non se Iosepho
t, quippe qui nullatenus pater fuit, sed Virginem adit, quae
oto genitore mater evasit. Ibi locum habuere Elisabet et Za-
ias: hic vero sola Maria [a]. Nam utique Iosephus ei, ut-
sponsus, connubii iure coniunctus erat; verum quam Vir-
m habuit, virginem servavit. Hac igitur de causa non eum
venit Archangelus; sed ad Virginem se contulit.

I. Quid porro dicit Virgini? *Ave, gratia plena* [b]; quando-
lem Deus Evae dixerat [c]: *In doloribus paries filios* [d]. *Ave*,

τρὶ χωρεῖται καὶ πλάττεται ναὸς ὁ θεῖκὸς καὶ σωτήριος· ἡ πρὸς τὰ ἄνω
τας βροτοὺς ἐπαναγαγοῦσα. ἧς τὴν σύλληψιν πιστῶς πανηγυρίσωμεν.

a Hinc patet, quid sibi velit illa apud graecos non infrequens Dei-
ae laus, qua eam salutant, ut *solam Dei matrem*.

b *Luc.* I, 28.

c *Gen.* III, 16.

d Ecce tibi illa numquam apud Patres non recurrens antithesis Ma-
m inter ac protoparentem Evam, atque ea quidem sic instituta, ut

ἡ λύπη τῆς Εὔας. Ἡ Εὔα ἐν λύπαις ἔτεκεν· αὕτη τοίνυν ἡ χαρὰ λύει ἐκείνην τὴν λύπην. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· Χαῖρε, κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ. Ἦν γὰρ μετ' αὐτῆς ὁ μικρὸν ὕστερον ἐξ αὐτῆ

IV. Ἡ δὲ ἐπὶ τῷ λόγῳ διεταράχθη· οὐ γὰρ ὑπέστατο γυναῖκα, ἀλλ' οὐράνιος πολίτης τὴν ἐπὶ γῆς προσηγόρευσεν. Ἡ ἐπὶ τῷ λόγῳ διεταράχθη. Τάχα δὲ καὶ ὡς πρὸς ἀνδρὸς φωνὴ ἀήθης γὰρ ἦν ἡ ἁγία ὡς πρὸς ἀνδρῶν ὁσπασμόν. Μένει τοί πτήξασα τὴν φωνήν, καὶ διελογίζετο ἐν αὐτῇ ποταπὸς εἴη ἀσπασμὸς οὗτος· τί θέλει αὕτη εἶναι ἡ προσηγορία;

V. Καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος αὐτῇ· Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὗρες χάριν παρὰ τῷ Θεῷ· καὶ ἰδοὺ ἐν γαστρὶ συλλήψῃ [2]. Τὸ εὗρες χ

1 Εἴη cum textu s. Lucae; nam codex habet εἶ.

2 Cod. hic et paulo post, συλλήψει: communem autem sacri textus lectionem sequendam duxi.

---

gratia plena; solvitur enim Evae dolor. Eva in doloribus pariebat; hoc igitur gaudium dolorem illum abigit. Propterea dixit (Angelus): *Ave, gratia plena, Dominus tecum*. Erat cum ea, qui paulo post ab ipsa oriturus erat.

IV. Illa vero *turbata est in sermone* [a]; non enim mulierem salutaverat, sed caelestis civis in terris degentem alicutus fuerat. *Ipsa autem in sermone turbata est*. Fortassis pavit expavit etiam ad vocem quasi virilem; quod enim ad virorum salutationes attinet, nullatenus sancta illa his erat assueta. Haeret igitur vocis illius timore perculsa, et intra se cogitat, *qualis sit ista salutatio;* quid nempe sibi vult iste sermo?

V. Porro ad eam Angelus: *Ne* [c] *timeas*, inquit, *Maria; invenisti enim gratiam apud Deum: et ecce in utero concipies*. Illud

dum prioris lapsae posterior nova Eva vices excellentiori modo obit, non solum ab illius vitio ac miseria sit aliena, sed in medelam malis eiusdem cedat.

a Luc. I, 29.

b Ibid.

c Luc. I, 30.

κενὸν ἦν· εὗρον γὰρ ἄλλοι πρὸ αὐτῆς χάριν. Τὸ δὲ εἰπεῖν, λαμβάνῃ, οὐκ ἔτι καινὸν ἦν, ἀλλ' ἰδιάζον εἰς ἐπαγγελίαν· καὶ ἰδοὺ λαμβάνῃ ἐν γαστρὶ παρθένος· ξένον τὸ πρᾶγμα [1]. Εὕρεις χάριν παρὰ τῷ Θεῷ· δεῖ μὲν γὰρ τοῦ τικτομένου ἀναγκαίως ἐκ παρθένου· δὲ τῶν ἄλλων παρθένων προτετίμησαι.

VII. Εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ τέξῃ υἱόν· καὶ καλέσεις [2] τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Ὅτε μὲν οὖν ἐδέξατο τὴν ἀγγελικὴν προσηγορίαν, ἠγωνία [3] καὶ διελογίζετο ἡ παρθένος· ὅτε δὲ ἀκούει τὸν εὐαγγελικὸν λόγον, οὐκ ἔτι ἀγωνιᾷ πρὸς τὸν λόγον· ἀλλ' ἐπαμφοτερίζει πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν. Καὶ λέγει πρὸς τὸν ἄγγελον· Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Οὐκ ἀπιστεῖ πρὸς τὸν

1 Cod. heic et alibi, πράγμα.
2 Cod. Καλλσεις, at in margine corrigitur eadem manu καλέσεις.
3 Cod. ἠγονία.

...nisti gratiam, commune aliis fuit; nam et alii ante eam gra... invenerunt. Quod vero additur, *concipies*, non iam com...ne erat, sed prorsus singulare ratione promissionis *a*; et ...*in utero concipies* virgo: novum sane ac mirabile! *Inveni... gratiam apud Deum;* cum enim prorsus necesse sit, ut ex ...gine prodeat, qui nasciturus est, prae omnibus virginibus ...hic honor delatus est.

VII. *Invenisti enim gratiam apud Deum, et paries filium, et vo...bis nomen eius Iesum.* Virgo itaque cum ab Angelo salutata ...set, angebatur animo, et rem secum ipsa perpendebat; ubi ...ro persentit, quo spectet fausta illa annuntiatio, non amplius ...versus sermonem obnititur, verum de re, quae sibi propo...itur, anceps haeret. Hinc dicit Angelo *b*: *Quomodo erit hoc ...bi, quoniam virum non cognosco?* Fidem dictis non negat; sed

a Praedictum nempe fuerat, Virginem parituram, voce Isaiae (cap. VII. v. 14): *Ecce Virgo concipiet et pariet filium.*
b *Luc.* I, 34.

λόγον· ἀλλ' ἀπαιτεῖ τὸν τρόπον. Ὁ μὲν οὖν Ζαχαρίας ἠπίσ
ἡ δὲ παρθένος οὐκ ἀπιστεῖ. Ἐκεῖνος γοῦν ἔλεγεν· Κατὰ τί γν
τοῦτο; Ἐζήτει γὰρ σημεῖον λαβεῖν, ἵνα πιστεύσῃ. Ἡ δὲ πα
ἔλεγεν· Πῶς ἔσται τοῦτο; Ὁ μὲν λόγος ἀξιόπιστος· ὁ δὲ
ἄπορος· οὐκ οἶδεν ἡ φύσις, ἃ λέγεις· τὸ γὰρ, ἰδοὺ συλλήψ
παρὸν ἐσήμανεν, οὐκ ἄνδρα ἐξεδέχετο. Πῶς ἔσται τοῦτο; Εὖ
ἔλαβεν οὐ πρὶν ἢ συνελθεῖν τὸν Ἀδάμ· οὗτος ὁ βαθμὸς τ
σεως· αὕτη ἡ κάθοδος τῆς παιδοποιΐας· οὗτος ὁ θεσμὸς τῆ
δοχῆς. Πῶς ἔσταί μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;

VII. Ἐπειδὴ καλῶς ἠρώτα, ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτήν· συγγνώ
ἀπορούσῃ [1]· τῷ μὲν Ζαχαρίᾳ σὺ συγγινώσκει· ἀλλ' ἐπεστόμισ
τὸν κακῶς ἀπιστήσαντα· τῇ δὲ παρθένῳ συγγινώσκει· σὺ γ
ὑπόδειγμα παρθένου. Συγγνώμη σοι ἄπορούσῃ, ἐπειδὴ σὺ γέγον

1 Cod ἀπορούση.

---

de modo inquirit. Incredulum ergo utique se Zachariae buit; non autem Virgo pariter incredula exsistit. Idcirc scitatus est *a*: *Unde hoc sciam?* Ut enim crederet, signum exhiberi postulabat. Virgo vero inquit: *Quomodo hoc erit?* Na sermo quidem fide dignus est; at modus menti impervia turalis intellectus nequaquam assequitur, quae dicis: na lud, *ecce concipies*, ad praesentem mei conditionem spe neque locum viro praebet. Quomodo hoc erit? Eva non concepit, quam cum Adam congrederetur: talis est ordo turae; haec ratio prolis suscipiendae; haec lex in propag sobole. Quomodo erit hoc mihi, quoniam virum non cogno

VII. Quandoquidem Virgo sapienter interrogabat, Ang ipsi reponit: quod ambigas, facilis tibi venia; Zachariae dem non parcit (Angelus); verum male fidem abnuenti os ob xit; at Virgini ignoscit: neque enim virginis (quae genuis exemplum praecesserat. Venia (inquit) tibi, quod addubi

a Luc. I, 18.

σου· ἀλλ' ἀπὸ σοῦ καὶ ἕως σοῦ στήσεται τὸ πρᾶγμα. Ἐγὼ δέ σοι λέγω καὶ τὸν τρόπον· μὴ ἐκδέχου ἄνδρα· μὴ ἀνάμενε ἀνδρὸς συνείαν· ἄνευ σαρκὸς ἡ σάρξ· ἄνευ κοινωνίας τὸ τικτόμενον. Τίνα τρόπον; Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ. Πνευματικῶς ἄκουε· πνεύματος. Ἄνευ σπέρματος, καταβολῆ πνεύματος· βουλήματι Θεοῦ συνίσταται τὸ γινόμενον.

VIII. Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ. Πῶς ἐπελεύσεται; Οὐκ ἔστι τὸ ἐπερχόμενον· ἐνεργήσει δὲ μὴ φαινόμενον. Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ. Ἵνα τί [1] ἐπέρχεται πνεῦμα ἅγιον; Ἐπειδὴ ἁγία μὲν ὑπάρχεις· δεῖ δέ σε γενέσθαι ἁγιωτέραν. Ὅταν γὰρ λάβῃ ὁ τέκτων ξύλον, ἢ χαλκεὺς σίδηρον, ἔτι αὐτὸ καθαίρει, καὶ ἐπιτηδειότερον πρὸς τὴν τέχνην ἐργάζεται. Καὶ σὺ τοίνυν παρθένος μὲν εἶ, δεῖ δέ σε ἁγιωτέραν γενέσθαι, ἵνα τὸν ἅγιον συλλάβῃς.

1 Cod. ἵνατί.

---

ibuitur: quoniam numquam antea id factum est; immo hoc [illegible] et initium abs te et finem in te habebit. Modum autem [illegible] tibi promo: ne suspiceris, accessurum ad te virum: ne [illegible] de viri consuetudine: sine carnis opera caro prodibit; [illegible] viri conversatione erit partus. Quo tandem pacto? *Spiritus Sanctus superveniet in te* [a]. Spiritualiter accipe, quae sunt [illegible]tus. Sine semine (gignes), descendente (in te) Sancto Spiritu: Dei enim voluntate formatur, quod nascitur.

VIII. *Spiritus Sanctus superveniet in te.* Quomodo superveniet? [illegible] supervenit, oculis eum non videbis; sed, utcumque inbilis, operabitur. *Spiritus Sanctus superveniet in te.* Quorsum [illegible]rvenit Spiritus Sanctus? Quia scilicet sancta quidem es; sed [illegible] est, ut adhuc sanctior fias. Nam et cum faber lignarius [illegible]t lignum, aut aerarius ferrum, idem etiam expoliunt, et [illegible]s ad opus efficiunt. Et tu igitur es quidem virgo [b]; sed [illegible]tior evadas, oportet, ut sanctum illum concipias.

a *Luc.* I, 35.

b Palam est, *Virginem* hic Deiparam appellari nedum propter corporis tantum, sed maxime propter animae integritatem; secus enim haec

IX. Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Δύο λέγει· πνεῦμα ἅγιον, καὶ δύναμιν. Τίς ἡ δύναμίς ἐστιν; Χριστὸς Θεοῦ δύναμις. Ἔρχεται τοίνυν τὰ δύο καὶ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὁ Χριστὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τὸ γεννώμενον [1] ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται. Ὅρα μοι [2], πῶς ὅλον ἔλαβεν, πνεῦμα ἅγιον, καὶ δύναμιν ὑψίστου. Ὁ ἄγγελος οὐδὲν ἀπέκρυψεν, οὐδὲν ἐσιώπησεν. Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, περιβαλεῖ καὶ ἐνδύσει [3] σε, καὶ κάλυμμα σου γενήσεται καὶ περιχαρακώσει σε, καὶ σκέπη σοι ἔσται.

X. Πνεῦμα ἅγιον, δύναμις, ὕψιστος· ἀρίθμησόν μοι τὰ τρία ματα, καὶ εὑρίσκεις ὅλα ἠκριβωμένα. Τί γάρ ἐστι ταῦτα; Ἄνθ

1 Cod. γεννόμενον.
2 Cod. μή.
3 Cod. ἐνδύση.

IX. *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* a. Duo dicit: Spiritum Sanctum, et virtutem. Quae nam ista est virtus? *Dei Virtus est Christus* b. Duo igitur adesse niunt; nempe et Spiritus Sanctus, et Christus Dei unigenitus. *Quod enim ex te nascitur, sanctum vocabitur*. Vide, quaeso, quomodo totum (illa) percepit, Spiritum Sanctum et Altissimi virtutem. Nihil Angelus omisit, nihil tacuit. *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*, circumdabit et circumvestiet te, et circumquaque te cinget, ac vallabit te, et tegimen tibi erit.

X. Spiritus sanctus, Virtus, Altissimus: enumera mihi eorum modi, et universa reperis accurate recensita. Sane quaenam haec

non cohaererent cum sequentibus, *opus est ut sanctior fias*. Asseritur Mariae illa virginitas, e qua, auctore Chrysostomo, ob Adae praevaricationem mortalium genus excidit. Vide quae adnotavimus eadem de re *ad chartam Ugonis De Summo*, Part. I, pag. 20.

a *Luc.* I, 35.
b I *Cor.* I, 24.

; ἐπὶ γῆς· ἄγγελος ἐν οὐρανῷ· πνεῦμα ἅγιον, καὶ υἱὸς, καὶ πα-
. Ὅτ' ἂν ἀναβῇς εἰς τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἔτι χωρεῖς ἀνώτερον· αὐτὸς
ἐστιν ὁ ὕψιστος, οὗ οὐδὲν φαίνεται. Τοίνυν ὡς ἐν τῷ λόγῳ
[1] περὶ γενέσεως τοῦ υἱοῦ, ὅλα συνῆπτε, καὶ ὅλα κεκοινώνηκε,
εἰς ἑνότητα συνῆλθεν. Ἔστιν γὰρ μόνα ταῦτα· ἄγγελος, ἄν-
πος, πνεῦμα ἅγιον, υἱὸς, καὶ πατήρ· καὶ παρὰ ταῦτα, ἄλλα
ἐν. Ἄφες γάρ μοι τὰ ἄλογα ζῶα, ἃ ἔστι διὰ τὸν ἄνθρωπον·
γὰρ οὐ μετέχει, οὐχ ἁμαρτάνει [2], οὐ κρίνεται, οὐ κατορθοῖ, οὐκ
ἀνᾶται, ζωὴν αἰώνιον οὐκ ἔχει, ὧδε γίνεται καὶ ὧδε ἀπόλλυται·
θρωπος δὲ λογικὸν ζῶον, βασιλικώτατον τῶν ζώων, κόσμου πο-
ς, κύριος τῶν [3] δι' αὐτὸν γενομένων. Ἐπεὶ τοίνυν ταῦτά ἐστι
α, ἄνθρωπος, ἄγγελος, πνεῦμα ἅγιον, υἱὸς καὶ πατὴρ, ὅρα,
ς συνῆπται τὰ πράγματα. Ἄνθρωπος ἡ παρθένος, παρθένος

1 Cod. τοῦ.
2 Cod. οὐκ ἁμαρτανει.
3 Cod. τὸν.

? Homo in terra; in caelo angelus; Spiritus Sanctus, et
s, et Pater. Quandoquidem si initium versus ascendas, pro-
altius non excurres; ipse enim est Altissimus, qui plane
ibilis est. Igitur cum agitur de Filii generatione, colligun-
omnia, et omnia conveniunt, atque in unitatem concur-
. Haec enim tantummodo habentur: angelus, homo, Spiritus
ctus, Filius, et Pater; et praeter haec, nil inest aliud. Ir-
onalia enim fac mihi omittas animalia, quae sunt propter
inem; rationis sunt expertia, non peccant, non subeunt
cium, recta facta non norunt, non habent laudem, vitam
sortiuntur aeternam, talia nascuntur, talia moriuntur. Ast
o animal est ratione praeditum, animantium omnium no-
imum, mundi civis, dominus eorum, quae in gratiam
s creata sunt. Quoniam igitur haec sola habentur, homo,
elus, Spiritus Sanctus, Filius, et Pater, vide, quomodo
e in mysterio conveniunt. Homo (adest) Virgo, virgo nempe

παρθένου ἀνακαλουμένη τὸ σφάλμα· ἔχεις ἄνθρωπον τὴν παρ
ἄγγελος ὁ Γαβριήλ· πνεῦμα ἅγιον τὸ ἐπερχόμενον· δύναμις ὑψ
ἡ ἐπισκιάζουσα δύναμις. Ὅρα, πῶς τῷ λόγῳ ἐν τῇ γενέ
κυρίου συνῆλθεν τὰ ὄντα. Ἄγγελος κατῆλθε πρὸς τὴν παρ
πνεῦμα ἅγιον ἐπέρχεται· καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάζει· α
ὕψιστος ὁ γεννήσας τὸν μονογενῆ, καὶ οἰκονομήσας, αὐτὸν
παρθένου τεχθῆναι, ἵνα ὁ ἐξ ἀρχῆς σφαλεὶς διὰ τῆς Εὔας,
διασωθῇ διὰ τῆς συλλήψεως τῆς παρθένου.

XI. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος, εἶπεν αὐτῇ· Καὶ ἰδοὺ Ἐ
βετ, ἡ συγγενής σου, καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱόν. Καὶ δίδω
μεῖον τῇ παρθένῳ σύλληψιν τῆς στείρας. Καὶ οὗτος αὐτ

---

lapsum virginis *a* reparans; in Virgine itaque habes hom
Angelus (adest) Gabriel; Spiritus Sanctus est qui desc
virtus Altissimi est virtus quae obumbrat. Vide, quomod
in generatione Domini quotquot sunt, concurrant. Ange
Virginem descendit: Spiritus Sanctus supervenit; et virt
tissimi obumbrat *b*; Altissimus ipse est, qui unigenitu
lium generavit, et constituit, ut e Virgine quoque hic g
retur, quo is, qui ab initio per Evam deceptus fuerat
per conceptum Virginis salvaretur.

XI. Et respondens Angelus dixit illi *c*: *Et ecce Elisa
gnata tua et ipsa concepit filium*. Sterilis nempe conceptu
gini praebet veluti signum. *Et hic mensis sextus est illi d*

a Egregie comparatur Virgo Maria cum Virgine Eva; utriusqu
virginitas in eo consentit, quod non corporis modo sed animae in
tiam integritatemque designat, quam dein prima illa omnium
peccando amisit.

b Antipatrum habes iis consentientem, qui Virginis obumbrat
Dei Verbo attribuunt. Vide quae diximus in not. ad § XLIII Homilia
phronii sup. pag. 113.

c *Luc.* I, 36.

d *Ibid.* Verba tamen sacri textus sic, paulo aliter ac Antipatr
bat, leguntur: καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ: in sequenti autem
culo 37 omittit Antipater articulum τῷ qui in sacro textu praem
vocl Θεῷ.

ς [1]· ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ Θεῷ πᾶν ῥῆμα. Θεὸς ὁ ἐνεργῶν· ἀμφίβαλλε.

εἶπεν δὲ Μαριάμ· Ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Δούλη εἰμὶ κυρίου· πίναξ εἰμὶ γραφόμενος· ὃ βούλεται γραφεὺς, γραφέτω· ἕτοιμος ἡ ὕλη· ποιείτω ὃ θέλει ὁ τεχνίτης. ἐπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος· ἔλαβε τὰ πιστὰ ῥήματα, ἐπῆλθεν.

Ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Καὶ οὐκ ν ἡ παρθένος· ἄπαγε, περιττὸν ὃ λέγεις· ἐγὼ παρθένος εἰμί· κα οὐ γινώσκω· οὐκ ἔχει λόγον, ὃ λέγεις· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶπεν ὁ ιλος· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ· ἡ πνευματαὶ πνευμα- ς ἀκούσασα καὶ ἡ ἁγία τοῖς ἁγίοις ῥήμασιν ἁγίως πιστεύσασα, κα τὴν πίστιν τηροῦσα, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἐκδεχομένη. Ἀπῆλ- ὼν ὁ ἄγγελος ἀπ' αὐτῆς.

[1] Cod. ἕκτος.

[illegible] *erit impossibile apud Deum omne verbum.* Scilicet, Deus est [illegible] operatur; ne ambigas.

Dixit autem Maria [a]*: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum [illegible] tuum.* Ancilla Domini sum, tabella sum, in qua scri- [illegible]r; scriptor quod vult, scribat: in promptu est materia; [illegible]d vult, artifex faciat. *Et discessit ab ea* Angelus [b]; accepit [illegible]a consensus, et discessit.

Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Videli- [illegible]men reponit Virgo: apage, vanum est, quod dicis; ego [illegible]i virgo; non cognosco virum; haud consentaneum est, quod [illegible]ris; sed postquam Angelus dixit: *Spiritus Sanctus superve- [illegible]ie in te*, spiritualis spiritualiter audiens, et sancta sanctis ver- [illegible]sancte credens, constans in fide perstitit, ac promissiones [illegible]epit. Discessit igitur Angelus ab ea.

[a] *Luc.* I, 38.
[b] *Ibid.*

XII. Ἀναστᾶσα δὲ Μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐπορ εἰς τὴν ὀρεινὴν μετὰ σπουδῆς πρὸς τὴν συγγενῆ. Καὶ ἦλθεν ριὰμ πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς ἦλθεν πρὸς ἀνθρώπους. Ἐχρὴν γὰρ ἐλθεῖν τὴν Ἐλισάβετ πρὸς τὴν Μα καὶ αὕτη ἦν τῆς ἀκολουθίας ἡ τάξις μᾶλλον, ὥστε τὴν μη τοῦ προδρόμου ἐλθεῖν πρὸς τὴν μητέρα τοῦ δεσπότου. Ἀνίστ δὲ Μαριὰμ, καὶ ἔρχεται πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, ἡ τὸν κύριο κτουσα πρὸς τὴν μητέρα τοῦ δούλου.

XIII. Καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτῇ ὁ ἄγγελος· Ἰδοὺ ἡ συγγενής [1] σου συνείληφεν, εἰσῆλθεν συγχαρῆναι, ἐπειδὴ παρὰ προσδοκίαν συνείληφεν. Καὶ εἰσῆλθε τὸν οἶκον Ζαχαρίου καὶ ἠσπάσατο τὴν Ἐλισάβετ. Καὶ ἐγέν ὅτε ἤκουσεν ἀσπασαμένης Μαρίας ἡ Ἐλισάβετ, παρέπεμψε διὰ

1 Cod. συγγενῆ.

XII. *Exsurgens autem Maria in diebus illis, abiit in mon cum festinatione* [a] ad cognatam. Maria nempe venit ad Elisa quemadmodum et Christus venit ad homines. Nam decebat Elisabet veniret ad Mariam ; et magis congruus hic erat or ut mater praecursoris se conferret ad matrem Domini. Sed ria exsurgit, et venit ad Elisabet, mater Domini ad matrem su

XIII. *Et intravit in domum Zachariae* [b]. Postquam enim gelus ei dixit: *Ecce cognata tua concepit*, eam adivit, ut congauderet, quod praeter spem concepisset. *Et intravit in mum Zachariae, et salutavit Elisabet. Et factum est, ut au salutantem Mariam Elisabet* [c], (salutationis vocem) per

a Luc. I, 39. Adeo constans est lectio ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ut quę *De Matthaei* neque *Schulz* ullam variantis lectionis suspicionem ilciant. Petrus tamen Sabatier innuerat, unum quempiam codicem haberi, ubi legitur ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις: huic lectioni suffragatur hic locus Antipatri; atque adeo coniicere possumus, non gratis in Vu gata latina legi, *in diebus illis*.

b Luc. I, 40.

c Luc. I, 41: at paulo aliter sacri textus verba habent: Καὶ ἐγένετο

πρὸς τὴν διάνοιαν, καὶ ἡ διάνοια πρὸς τὸν πρόδρομον· καὶ ἤκουσεν ὁ πρόδρομος πρὶν ὦτα λαβεῖν· ἤκουσεν οὐ τῇ κατασκευῇ ἀκοῆς, ἀλλὰ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματος. Καὶ σκιρτᾷ ὁ πρό- εἰς ἔμφασιν χαρᾶς, καὶ δήλωσιν προφητείας· καὶ σκιρτᾷ τὸ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ἐλισάβετ. Καὶ ἐνόησεν ἡ Ἐλισάβετ τὸ σὺ ἐνόησε δὲ λογισμῷ ἀνθρωπίνῳ· ἀλλὰ κατέλαβεν πνεύ- ἁγίῳ τὸ γινόμενον.

IV. Καὶ ἀνεβόησεν κραυγῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπεν· Εὐλογημένη σὺ ναιξίν. Τί με σὺ προασπάζῃ; Τί με σὺ πρώτη προσαγορεύεις; ὰρ ἐγώ εἰμι ἡ τὸν σωτῆρα τίκτουσα; Ἐμὲ ἐχρὴν ἐλθεῖν πρὸς ὺ ἦλθες πρὸς μέ; σύ με ἠσπάσω προλαβοῦσα; Σὺ δὲ εὐ- ένη ἐν γυναιξί· μονογενῶς εὐλόγησαι μονογενῆ τίκτουσα. Ἁρ- μόνη σὺ τίκτεις· οὐ συνείληφεν ἄλλη [1] πρὸ σοῦ, οὐ συλλή-

Cod. ἀλλ' ἡ.

---

misit ad mentem, mens vero (transmisit) ad Praecursorem; ecursor, antequam aures acciperet, audivit: audivit (in- .), non mentis facultate ad hoc iam parata, sed Spiritus ti) virtute. Et Praecursor ad significandum gaudium, et dicandum suum prophetae munus, exsultat; exsultat scilicet ero Elisabet. Elisabet autem rem advertit; non tamen hu- advertit intelligentia, sed Sancto Spiritu (revelante), quid percepit.

V. *Et exclamavit voce magna et dixit*: *Benedicta tu in mu- is* [a]. Quid me tu salutans praevertis? Quid prior tu me pellas? Numquid ego sum, quae Salvatorem pario? Me opor- ad te venire; et tu ad me venisti? Tu me salutando prae- sti? Sed benedicta tu es in mulieribus, instar unigenitae dicta fuisti, quae paris unigenitum. Tu sola parturis virgo

ουσεν ἡ Ἐλισάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας: *Et factum est, ut au- salutationem Mariae Elisabet.*

Luc. I, 42. Sacer textus: Καὶ ἀνεφώνησεν φωνῇ μεγάλῃ κ. τ. λ.

ψεται μετὰ σὲ παρθένος ἐν γυναιξίν· ἐν ὅλῳ δὲ τῷ γένει τῶν γυναικῶν μόνη οὕτως εὐλογημένη τυγχάνεις. Καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου· οὐχ ὁ καρπὸς τοῦ μὴ ἀνδρός σου· οὐ γὰρ ἐξ ἀνδρὸς τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἐκ τῆς κοιλίας σου.

XV. Ὅρα τὴν μητέρα τοῦ Ἰωάννου, ὁποῖα φθέγγεται, πνευματος ἁγίου πληρωθεῖσα. Καὶ πόθεν μοι, ἵνα ἔλθῃ ἡ μητὴρ τοῦ κυρίου μου πρὸς μέ; Παρθένον ὁρᾷ, καὶ μητέρα καλεῖ, φθάνει προφητικῶς τῷ λόγῳ τὴν ἔκβασιν· καὶ ἡ μηδέπω μητὴρ καλουμένη, καίτοι πάλαι συνειληφυῖα, μητέρα καλεῖ τὴν ἔτι παρθένον. Καὶ γέγονεν ἡ στεῖρα τῆς παρθένου πρόδρομος, ὡς τοῦ σωτῆρος Ἰωάννης.

Ἡ δὲ Μαρία πανταχόθεν εὐηγγελίζετο. Ἀγγέλου μὲν οὐκ ἀκηκουῖα γενομένη, τῆς δὲ συγγενοῦς, τὰ παραπλήσια διαλεγομένης, προσθείσης τὸ, Μακαρία ἡ πιστεύσασα· ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ κυρίου, βεβαιοτέρα πρὸς τὴν πίστιν ἐπ-

---

non alia ante concepit, non concipiet post te alia inter foe nas virgo: tu sola in universo muliebri sexu ratione ista es benedicta. *Et benedictus fructus ventris tui:* non fructus sane il qui ne vir quidem est tibi; non enim ex viro est, quod scitur, sed ex utero tuo.

XV. Inspice matrem Iohannis, quaenam, postquam Spi Sancto impleta est, loquatur [a]: *Et unde mihi, ut veniat Domini mei ad me?* Virginem videt, et matrem appellat, tum scilicet per spiritum prophetiae sermone praevertens; quae nondum mater, utut iamdiu concepisset, appellabatur, trem eam dicit, quae adhuc erat virgo. Hinc sterilis facta Virginis praecursor, quemadmodum Salvatoris Iohannes.

Mariae autem felicia omni ex parte denuntiabantur. Etsi geli vocem tunc non audiret, at quum cognata, consimilia quens, et illud adiecisset [b], *beata, quae credidisti; perficientur ea, quae dicta sunt tibi a Domino,* magis ad

a *Luc.* I, 43.
b *Luc.* I, 45.

ὧν ἤκουσε παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου, μεταλαμβανομένη ἐὰν πιστεύσῃ, λεγομένου τε προσημαίνοντος, καὶ τῆς συγγενοῦς παραπλήσια προφητείας ἐπὶ τούτοις, θεοτόκος ἔσεσθαι.

XVI. Πανταχόθεν ἡ παρθένος εὐαγγελισθεῖσα, οὐκ ἔτι μὲν ἀμφιβάλλει· ἀλλὰ τὸν ἑκατέρωθεν ῥηθέντα αὐτῇ λόγον τῶν συμβησομένων, ἀγγέλου τε καὶ τῆς Ἐλισάβετ, δεξαμένη, ἐνδέχεται τὰν ἔκβασιν. Καὶ σιωπᾷν οὐκ ἀνέχεται· ἀλλ' ἤδη τὸ γεῦμα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπελθόντος αὐτῇ ἁγίου πνεύματος δίδωσι, δι' ὧν ἄγγελται. Τοῦ γὰρ ἀγγέλου φήσαντος, καὶ σαφῶς ἐπαγγειλαμένου, πῦρ ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπ' αὐτήν· ἐπειδὴ ἤκουσε τοῦ αὐτοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ τῶν τῆς συγγενοῦς λόγων, πλήττεται καὶ αὐτὴ [1] νοῦν, καὶ κινεῖται παραπλησίως ἐκείνῃ τῷ αὐτῷ πνεύματι· ἵνα ὁ ἄγγελος ἀληθεύσῃ, ὀξέως τοῦ λόγου εἰς ἔργον μεταβαίνοντος, ἁγίου πνεύματος ἀρξαμένου ἐπιέναι τῇ Μαρίᾳ.

1 Cod. αὐτῆ.

---

da confirmabatur, quae ab Archangelo audierat, beata praeta, si et Angelo prius significante et cognata paria per prodiam portendente, propterea crederet, se Dei genitricem iram.

XVI. Boni ominis verbis Maria undique confirmata, non amprofecto fluctuat animo; sed iis, quae sibi ab utrisque, Angelo nempe et Elisabet, de futuris dicta fuerant, plane illa, eventum exspectat. Sed nec cohibere linguam potest; lam per voces, in quas erumpit, specimen ac primitias sanSpiritus, qui in eam supervenerat, iam praebet. Cum enim gelus dixisset, atque aperte denuntiasset [a], Spiritum Sanctum perventurum in ipsam; postquam eumdem sanctum Spiritum i cognatae sermones (loquentem) audivit, percellitur et ipsa, eodem pariter ac illa, spiritu agitur, ut pollicitatione staIn opus deducta, sancto nempe Spiritu Mariae illabi inciente, etiam Angelus verax appareret.

[a] *Luc.* I.

XVII. Ὅτε δὲ καθ' ἕνα καιρὸν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἐν δυσὶ γυναιξὶ ἐνεργοῦν ἐφαίνετο, ἐν στείρᾳ τε καὶ παρθένῳ, τῆς μὲν στείρας προλαβούσης, ἐπεὶ καὶ πρόδρεμον συνειλήφει, καὶ μακαριζούσης Θεοτόκον, τῆς δὲ παρθένου ἐπακολουθούσης, ἐπειδὴ τὸν κηρυττόμενον συνελάμβανεν· καὶ εἷς τεχνήτης τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δύο λύρας ἀνεκίνει, δύο ψυχὰς ἁγίων γυναικῶν· ἡ μὲν γὰρ Ἐλισάβετ ἐμακάριζεν. ἡ δὲ Μαρία τί φησιν; Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον.

XVIII. Καὶ πρῶτον δείκνυσιν, ὅτι πιστεύει τοῖς λαληθεῖσιν αὐτῇ διὰ τὸ, Μακαρία ἡ πιστεύσασα, ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ κυρίου, φάσκουσα· Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον. Ἔπειτα οὐκ ἀντιδίδωσι μακαρισμὸν, ἵνα μὴ ἴσα γένηται τὰ πράγματα, πλεῖστον ὅσον διεστηκότα [1]· ποίαν γὰρ ἔχει σύγκρισιν δοῦλος πρὸς τὸν δεσπότην, ἢ στρατιωτικὸν πρόσωπον πρὸς βασιλέα

1 Cod. διεστικῶτα.

XVII. Quum autem eodem tempore eodemque loco in duabus mulieribus operari cerneretur (Spiritus), et in sterili scilicet et in virgine, sterili quidem, postquam praecursorem concepperat, praeeunte, et beatam praedicante Deiparam, virgine vero, postquam praenunciatum conceperat, sequente, et unus artifex, Spiritus Sanctus, duas animas sanctarum mulierum, quasi duas lyras pulsaret; Elisabet quidem beatam (Mariam) praedicabat; Maria vero quid effatur? [a] *Magnificat anima mea Dominum*.

XVIII. Ac primo quidem dum dicit, *Magnificat anima mea Dominum*, ostendit se fidem iis habere, quae dicta sibi fuerant per illud [b], *Beata, quae credidisti, quoniam perficientur quae dicta sunt tibi a Domino*. Deinde non beatam vicissim praedicat Elisabet, ne exaequari ea viderentur, quae mirum quantum invicem differant. Quam enim comparationem servus ad Dom

a *Luc.* I, 47.
b *Luc.* I, 45.

ια; Ὅθεν μακαρίζεται μέν, ἀναπέμπει δὲ εἰς τὸν κύριον τὴν
γίαν, φάσκουσα· Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον. Ἐπειδὴ
παρθένος οὖσα ἐν γαστρὶ σωματικῶς παρὰ τὴν κοινὴν συνε-
ιαν φύσιν, σωματικῶς μέντοι, ὡς ἐν σώματι, πνευματικῶς
τι ἄνευ κοινωνίας· ὅμως δὲ ἐπειδὴ [1] ἐν σώματι ἐγένετο τὸ
δόξως οἰκονομούμενον, φησίν· Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον.
γὰρ ἐν τῷ ἐμῷ σώματι θαυμαστὰ ἐπαγγειλάμενος Θεὸς ἐνερ-
ῃ, ἀλλά γέ μου, φησὶν, ἡ ψυχὴ, οὐκ ἔστιν ἄκαρπος πρὸς τὸν
ν. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα καρπὸν μέγιστον κατὰ τὸν σὸν, φησὶν, Ἐλι-
ετ, λόγον προσοίσει· σὺ γάρ μοι ἔλεγες· Μακάριος ὁ καρπὸς τῆς
ίας σου· ἀλλ' ὅμως οὗτος ὁ καρπὸς οὐ τῆς ἐμῆς προαιρέσεως
ρθωμα, ἀλλὰ Θεοῦ τοῦ θαυματουργοῦντος ἐν ἐμοὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν,
ὁ δέ με καὶ προαιρέσεως καρπὸν προσενεγκεῖν· ἵνα μὴ μόνον τὸ
ά μου καρποφορήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχή μου τὸν προαιρετικὸν

[1] Vox ἐπειδὴ in margine eadem manu adscripta huic loco inserenda est.

---

a, seu persona militis ad regiam maiestatem habet? Quo-
m beatae quidem ipsa praedicationem habet, sed laudis glo-
n in Dominum refert, dicens: *Magnificat anima mea Dominum.*
ndoquidem enim praeter communem naturae ordinem in
ro, virgo exsistens, corporaliter conceperat, corporaliter
nam, quippe in corpore, sed spiritualiter, quia sine viri com-
ione; attamen quoniam in corpore completa fuerat admi-
da illa dispensatio, ipsa dicit: *Magnificat anima mea Domi-*
m. Etsi enim, inquit, utique in substantia hac mea corporea
se admiranda effecturum significaverit, ac porro effecerit,
certe coram Domino neque anima mea est fructus expers. Et
e maximum quidem fructum, prout ipsa inquiebas, o Eli-
et, corpus praebebit; tu enim mihi dixisti: *Benedictus fru-*
ventris tui; verumtamen eiusmodi fructus censeri haud potest
voluntatis meae recte factis, sed opus est Dei quae sunt
ra naturam in me mirabiliter efficientis. Par est autem, ut
m voluntatis fructum proferam; adeo ut non modo corpus

καρπὸν τῷ ἐν ἐμοὶ θαυματουργοῦντι Θεῷ προσαγάγῃ· καὶ φησ
γαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον· οὐ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ
ψυχή μου· Ὅσον γὰρ ὑπηρετοῦμαι μεγάλῳ θαύματι καὶ τα
ματι, τοσοῦτον ὀφείλω πρώτη δοξάζειν τὸν ἐν ἐμοὶ παράδοξ
γοῦντα.

XIX. Καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ
μου· σωτήρ μου γάρ ἐστιν ὁ Θεός. Τὸ ἐμὸν πνεῦμα· διττῶ
μάζουσα τὴν ἑαυτῆς ψυχήν. Ἠγαλλίασεν, φησὶ, τὸ πνεῦμα
ἐπειδήπερ τοιούτων καταξιοῦμαι. Ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρί μ
ἐστιν, ὁ Θεὸς σωτῆρα ἐξ ἐμοῦ τῷ κόσμῳ χαριζόμενος.

Ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ [1]
γάρ εἰμι ἐγὼ πρὸς τοσοῦτον ἔργον; Αὐτὸς ἐπέβλεψεν· οὐκ ἐγὼ
εὐδόκησα· ταπεινὴ γὰρ ἦμην, ἀπερρίμμένη [2], οὐδὲν ἕτερον ἀ

1 Cod. αὐτοῦ.

2 Cod. ἀπερρίμμνη: et Trommius quidem (ad v. ἀποῤῥίπτω) ἀπέῤῥιμαι, quasi in Psalmo XXX, v. 23 legatur, indicat; at neque tis neque in variantibus codicum mss. lectionibus invenire id mihi

---

metim fructificet, sed et anima mea Deo in me mirabilia ranti fructum liberae voluntatis offerat; ideo inquit: *Mag anima mea Dominum*; scilicet non modo corpus, sed etiam mea. Quantum enim deservire et ingenti miraculo et rec ctis mihi contingit, tantundem glorificare eum, qui op in me portenta, ante omnia debeo.

XIX. *Et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo* [a]; enim Salvator Deus est. *Spiritus meus*, duplici scilicet m designat suam ipsius animam. *Exsultavit*, inquit, *spiritus* quoniam tam amplis donis digna habeor. *In Deo salutari* hoc est, Deus mundo Salvatorem ex me largitur.

Quia respexit humilitatem ancillae suae [b]. Quid enim sum si cum tanto opere conferor? Ipse respexit; ego ne susp quidem id sum; nam abiecta ego eram et contempta, nec

a Luc. I, 47.
b Luc. I, 48.

η, ἡ ἀνδρὸς παρουσίαν· ἀντὶ ἀνδρὸς ἐπέρχεται πνεῦμα ἅγιον· τῆς εἰς οὐρανὸν μεταβαίνω, καὶ εἰς ἄῤῥητον οἰκονομίαν ἔλκομαι· οὕτω, ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ [1];

Κ. Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί. ἑαυτὴν μακαρίζει· οὐκ ἐκ γλώττης λαλοῦσα, ἀλλὰ τὸ γεῦμα γίσυ πνεύματος, τοῦ ἐπελθόντος αὐτῇ, παρεχεμένη [2], καὶ προυσά φησιν· Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ [3], οὐ σὺ δὴ μόνη. Ποία γὰρ γενεὰ ἐξ ἐκείνου τὴν Μαριὰμ οὐ ίζει [3] τὴν ἀπειρόγαμον κατὰ ἄνδρα, Θεοφόρον δὲ κατὰ πνεῦμα; τροέλαβεν μὲν ὁ λόγος τῆς προφητείας· ηλήθευσεν δὲ ἡ ἔκπρὸς τὸν λόγον.

ΚΙ. Ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατός. Πῶς γὰρ οὐ με-

[1] Cod. αὐτοῦ.
[2] Cod. παρεχομένη.
[3] Cod. μακαρήζει, et alia manu supra lineam μακαρίζει.

---

iam cogitare poteram praeter quam virum advenisse; at ro supervenit Spiritus Sanctus: e terra in caelum transeo, ministrandum ineffabili dispensationi adsciscor. Propterea, it *humilitatem ancillae suae.*

. *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes* [a]. ipsa beatam praedicat; non quasi ex ore proprio loquens, l specimen Spiritus Sancti, qui in eam supervenerat, verba ac vaticinatur, inquiens: *ecce enim ex hoc beatam me dimnes generationes*, nedum profecto tu sola. Et sane quae- ex tunc generatio non beatam appellat Mariam, nuptiànesciam, quod ad virum spectat, sed Deo foetam ex Sanspiritu? Praecessit scilicet sermo propheticus; exitus vero nem veracem comprobavit.

KI. *Quia fecit mihi magna qui potens est* [b]. Quomodo enim

[a] *Luc.* I, 48.
[b] *Luc.* I, 49.

γαλεῖα; Ὅτι παρθένος οὖσα συλλαμβάνω, ὑπερβᾶσα βουλήματι τὴν φύσιν, καὶ καταξιουμένη ἄνευ ἀνδρὸς οὐχ ἁπλῶς εἶναι μη ἀλλὰ καὶ τοῦ μόνου σωτῆρος εἶναι μητήρ.

Λέγει, ὁ δυνατός· ἐπειδήπερ ἀπιστήσειεν ἄν τις πρὸς τὴν γεναν τῆς συλλήψεως. Εἰ γὰρ παρθένος οὖσα συλλάβῃ, φ ἐποίησέν μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατός· τῷ ὀνόματι τοῦ δυνατοῦ τὴν στίαν παρὰ φύσιν ἐκβάλλουσα· ἵνα τις τῇ δυνάμει τοῦ ἐνεργο ἀναπέμψῃ τὸ κατόρθωμα· καὶ τὸ μὴ κατὰ φύσιν ἐξετάζων ἃ τῆς ἀληθοῦς συγκαταθέσεως τῶν ἀληθῶς γεγενημένων.

Καὶ ἐπάγει· Καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἐπεὶ ἄρ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ εἰς γυναῖκα, ἤδη παρὰ τοῦτο μιαίνεται. γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐπειδὴ κἀγὼ παρθένος ἁγία. Οὐδὲν

---

non (fecit) magna? Quandoquidem voluntate Dei ordinem rae transcendens, virgo exsistens foetum gero, et digna hab quae sine viro non solum sim mater, sed insuper mater sim, qui solus est Salvator.

Dicit, *qui potens est;* quandoquidem fidem abnuere de conceptus ratione quis posset. Et merito sane, si concepit perseverans, *fecit*, inquit, *mihi magna qui potens est*, pe nempe nomine incredulitatem removens, quae ex re ord naturae praetergrediente oritur, adeo ut ad potentiam (Dei ficientis referre quis opus debeat; qui vero subtiliter per tari id velit, quod non est secundum naturae leges, a v eorum, quae vere facta sunt, fide excidat.

Addit porro, *et sanctum nomen eius.* Non enim quod m nitus eius ad mulierem diverterit, propterea iam polluitur. ctum enim est nomen eius, quoniam et ego virgo sanct

a Iam superius (in not. ad § VIII, pag. 451) advertimus, *Virginem* ab Antipatro dici Deiparam non propter corporis modo, verum propter animae numquam temeratam integritatem. His vero mir gruit et ista sententia, *sanctum* nempe *fore nascituri nomen*, qu genitrix *sancta virgo* erat. Id enim non ex sola virginei corporis gritate repetendum esse tum res ipsa clamat, tum citato loco ex Antipater, affirmans ad idoneam mysterio efficiendam Virginem,

ύνεται οὔτε ὁ συλλαμβανόμενος σωτὴρ ἐν ἐμοὶ τῇ παρθένῳ
ττων [1] τὸ ἴδιον σῶμα. Ἅγιος γὰρ ἁγίως φορεῖ τὸ ἴδιον πλά-
ι. Διὰ τοῦτο καὶ πνεῦμα ἅγιον ἐπέρχεται ἵνα ἁγία γενομένη ἡ

1 Cod. πλάττου, sed in margine alia manu πλάττων.

---

il contaminatur neque dum concipitur Salvator, suum in me gine corpus plasmans. Sanctus enim sancte induit opus ipse m a. Idcirco etiam Spiritus Sanctus supervenit, quo sancta

i adhuc opus fuisse sancti Spiritus sanctificatione. Rursus autem, si a *Virgine* solum, sed a Virgine *sancta* proficisci debuit, ut *sanctum* aretur quod nasciturum erat, palam est, non intelligi id posse de titate, quae Virgini tunc solum inesset, quando Dei Verbum con-, adeo ut satis fuerit, si a peccato, quo sanctitati nihil est infen-, tunc emundata iam fuerit, utut prope ad eam usque horam pec-x exstiterit. Ecquid enim singulare haec sanctitas praeferret, ut ex ea ti nomen in prolem redundaret? Atqui hoc, quod nemo diffitebitur, iso, facile patet, haud sane immutari rei naturam, atque adeo nul-s argumentationis huius vim ex eo deperire, quod plus minusve ris intercessisse quispiam fingat peccatum ac peccatricis conditio-inter et Dei Verbi conceptionem; ac propterea illud unum superesse, ta Dei genitrix quemadmodum corpore, ita etiam anima et *sem-t tota* et *perfecte* integra et *sancta Virgo* affirmetur.

Nolim sententiae huius vim praetereas. Affirmaverat Antipater, Dei m nascendo ex muliere contaminatum non fuisse, quia haec *Virgo* a erat; quod vero contaminatus non sit *ex assumpta humanitate*, evincit, quod Dei Verbum *opus ipse suum induit.* Atqui (quod mmentario commodius persequemur) posterius hoc ipsissimum est entum, quo saepius utuntur Patres, ut statuant, ex muliere matre erbum non fuisse inquinatum, quia nempe opus ipse suum, quodque ormaverat manibus, inhabitavit: adeo ut, dispari quidem de causa, mnis tamen sanctitatis praerogativa utriusque, genitricis scilicet et , plasmationem exornaverit. Satis sit nunc verba attulisse Auctoris *tus adversus quinque Haereses* (In append. Tom. VIII Opp. S. Au-i: cap. V), qui furentibus in Africa arianis floruit: *Ego matrem, nascerer feci: ego viam meo itineri praeparavi, atque mundavi. quam despicis, Manichaee, mater mea est, sed manu fabricata mea. Si potui inquinari, cum eam facerem, potui inquinari, cum nascerer.*

συλλήψις ἅγιον παρασκευάσει καὶ τὸν τόκον γενέσθαι. Ἅγιον — τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

XXII. Καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ εἰς γενεὰς γενεῶν. Κἀγὼ αὐ— βάνω, καὶ αὐτὸς σῶμα φορεῖ· καὶ εἰς κόσμον ἔρχεται, καὶ ἀνθρώπων ἀναστρέφεται, καὶ κάτω πολιτεύεται, καὶ πάντα— νομεῖ· ἵνα ἐλεηθῶσιν οἱ ἀνάξιοι διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν— χάνοντες. Τοῖς μέντοι φοβουμένοις αὐτόν. Οὐ γὰρ οἱ πάντη ἀνά— ξιοι ἐλεοῦνται· ἀλλ' οἱ διὰ μετανοίας πρὸς φόβον μετατρεπόμε—

XXIII. Ἐποίησεν οὖν κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ [1]· αὐτοῦ γὰρ— χεὶρ, οὐκ ἀνθρώπου τὸ ἔργον. Διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους. Εἰ γὰρ ἐλ—

1 Cod. αὐτοῦ.

---

exsistens conceptio, ut partus quoque sanctus sequatur, e— ficiat. Sanctum igitur nomen eius *a*.

XXII. *Et misericordia eius a progenie in progenies b*. Et e— concipio, et ipse corpus assumit; et venit in mundum, et c— hominibus conversatur, et terrestrem vitam agit, et omnia— sponit, ut qui indigni erant propter multitudinem peccator— misericordiam consequantur. Verumtamen *timentibus eum*. I— enim participes sunt miserationum, qui penitus iis indigne— exhibent; sed qui per poenitentiam ad timorem flectuntur.

XXIII. *Fecit igitur potentiam in brachio suo c*; illius— manus, non opus est hominis. *Dispersit superbos*. Nam si—

a Inspice hic demum, unde, auctore Antipatro, exsurgat illud, *sanctum nomen eius*: videlicet quia *sancta* est *Virgo*; quia *sanctus* (V— bum) *sancte* induit *sanctum opus suum*; quia supervenit *Spiritus s— ctus sanctam conceptionem* iuxta ac *partum sanctum* parans: inde *s— ctum nomen eius*. At vero quisnam vel caecus non videat, sanctis— Virginis nullo prorsus pacto reliquis omnibus respondere posse, ac p— inde ab eorum censu heic excludendam, utpote omnino disparis ac p— deterioris conditionis, fuisse, si omnimoda illa ab omni naevo pur— quae in reliquis relucet, adeo ab ipsa abfuisset, ut nedum levi qu— labecula, sed foedissima labe olim deturpata fuisset?

b *Luc.* I, 50.

c *Luc.* I, 51.

ίᾳ χρώμενος, οὐκ ἄεται δεῖσθαι μετανοίας, οὗτος διασκορπίζεται. ετομένη [1] τῶν Ἰουδαίων τὸν λαὸν τὸν διασκορπισθησόμενον δι' ηφανίαν τὴν κατὰ τοῦ σωτῆρος. Διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν. Αὐτὸς γάρ τις ἑαυτῷ ἕκαστος, ἐφ' οἷς διανοεῖται, ἑαυτὸν σκορπίζει, ἀνάξιος τῆς τοῦ Ἰησοῦ κλήσεως γενόμενος.

XXIV. Καθεῖλεν δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινούς. γᾶλα γὰρ ἐφρόνουν Φαρισαῖοι καὶ γραμματεῖς, τὰς πρωτοκαθεδρίας μετιόντες· ὧν [2] καθηρέθησαν διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀλογίαν.

Καὶ ὕψωσεν ταπεινοὺς τοὺς ἀπεσκορπισμένους, ἐπειδὴ τῷ οὐρανῷ καὶ ἐκ τῶν ὑψηλῶν ἐλθόντι πεπιστεύκασιν. Πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. Ἐλίμωττε γὰρ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων πλὴν Ἰου-

1 Scilicet Μαρία.
2 Cod. ὧν.

---

erbia tumens, haud putat se poenitentia indigere, hic disditur. Subindicat autem Iudaeorum populum, qui propter erbiam, qua Salvatori restitit, disperdendus erat. *Dispersit erbos mente cordis sui.* Unusquisque enim per se pro mentis e sensu semet ipse disperdit, et indignum se praestat, quem us vocet.

XXIV. *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles* a. Maes enim spiritus gerebant pharisaei ac scribae, et primas cadras ambiebant b; e quibus, propterea quod Iesu contradixunt, deturbati sunt.

Et *exaltavit humiles* dispersos, quoniam ipsum e caelo et ab o venisse crediderunt. *Esurientes implevit bonis* c. Universum in hominum genus, Iudaeis exceptis, fame laborabat. *Et di-*

a *Luc.* I, 52.
b *Matth.* XXIII, 6 et *Luc.* XI, 43.
c *Luc.* I, 53.

δαίων. Καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς· Ἰουδαίους δηλαδή, πλουτηκότας τῇ νομοθεσίᾳ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἁγίων προφη Οἵτινες ὑπερηφανίᾳ ὑπερμαχήσαντες, καὶ λίαν τῷ ἀξιώματι ἐπ θέντες, διὰ τὸ μὴ ταπεινῶς προσελθεῖν τῷ ἐνανθρωπίσαντι, ἐ πεστάλησαν κενοὶ, μηδὲν [1] ἐπιφερόμενοι, μήτε πίστιν, μήτε γνῶ μήτε ἐλπίδα ἀγαθῶν· ἀλλ' ἐκπεπτώκασι καὶ τῆς ἐπιγείου Ἱερου λήμ, καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.

XXV. Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ· οὐκ ὀνοματίζει, ἀληθινὸν σημαίνει· οὐ τοὺς ὀνόματι σεμνυνομένους, ἀλλὰ τοὺς πίστιν διατετηρηκότας τῆς προσηγορίας. Μνησθῆναι ἐλέους, κα ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰσαὰκ τῷ Ἰακὼβ, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα.

Τελενοῖ τὴν προφητείαν, οὐ μόνον τὴν ἰδίαν, ἀλλὰ καὶ τῶν π φητῶν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ μέλλοντος ἐξ αὐτῆς γε

1 Cod. μὴ δέν.

---

vites dimisit inanes; Iudaeos videlicet, qui et accepta lege sanctorum prophetarum doctrinis ditati fuerant. Qui quidem quoniam pro eorum superbia acriter contendentes, suaque d gnitate valde elati, ad Salvatorem humano habitu inter eos v santem accedere humiliter animum non induxerunt, vacui dimi sunt, nihil secum afferentes, neque fidem, neque cognitione neque spem bonorum; sed a terrestri Hierusalem iuxta et a f tura vita exciderunt.

XXV. *Suscepit Israel puerum suum* a; non ad nomen (Isra lis) spectat, sed verum (Israelem) designat, scilicet non eos qui nomine gloriantur, sed qui nominis fidem servaverint. *Re cordatus misericordiae suae, sicut locutus est ad patres nostros, Abraham et Isaac et Iacob, et semini eius in saecula* b.

Vaticinium non suum dumtaxat, sed et prophetarum ab solvit pollicitatione Dei, qui ex ipsa nasciturus erat communis

a *Luc.* I, 54.
b *Luc.* I, 55.

ται, τοῦ καινοῦ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐκ οὖν εὐτελέστερα
ν ἡ Μαρία προφητεύει, τῇ τελειοτάτῃ οἰκονομίᾳ διακονουμένη· καὶ
ἀλλεται αὐτῆς τὸ πνεῦμα ἐπὶ τῷ κυρίῳ. Εὐφραινέσθω δὲ καὶ ἡ
ιησία ἐπὶ τῷ νυμφίῳ καὶ σωτῆρι. Εἰ γὰρ ἐκείνη εὐφραίνετο καὶ
ὸ τῆς ἐκβάσεως τοῦ ἔργου, πῶς οὐ μᾶλλον χρῆ τὴν ἐκκλησίαν
ρευθεῖσαν, καὶ ἤδη τὰ σπέρματα τοῦ ἁγίου νυμφίου δεξαμένη
διδασκαλίᾳ τῶν ἀγγελικῶν λόγων, πλέον μὲν εὐφραίνεσθαι, ἀδια-
πτως δὲ ἀγαλλιᾶσθαι, εὐχαριστεῖν δὲ ὑπερβαλόντως, εὐδοκιμεῖν
ἀρεσκόντως ἐν ἔργοις ἀρετῆς τῷ παραγενομένῳ σωτῆρι Χριστῷ.
ᾧ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

lvator Iesus Christus. Non humiliora itaque vaticinatur Ma-
ı, dum perfectissimae dispensationi ministrat; et exsultat spi-
us eius in Domino. Exsultet et Ecclesia in sponso ac salva-
re. Si enim laetatur illa vel ante operis exitum, qui non magis
ngruit, ut Ecclesia iam desponsata et per angelici sermonis
etrinam sancti sponsi semine iam foecundata, multo magis
ıdeat, et gaudeat indesinenter, et mirificas gratias agat, et
atis operibus placere studeat Christo, qui factus est ei Sal-
or? Cui gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

DE IACOBI MONACHI

ORATIONE

IN VISITATIONEM DEIPARAE

MONITUM.

ulum homiliae apposui *in Visitationem Deiparae;* quippe in mysterio explicando pars eiusdem potior ac nobilior ver-r. Re ipsa tamen latius oratio excurrit, atque ea s. Virginis ı, partim Visitationem ipsam praecedentia partim subsequen-persequitur, quae *in Protevangelio Iacobi* leguntur. Eius-i est, quod antequam ad Elisabet ascenderet, quoddam pur-e opus, quod elaborandum illi a sacerdotibus commissum it, perficere voluerit et ad templum deferre [1]; tum vero l domum post s. Praecursoris nativitatem reversa, ubi de-ensa est uterum gerens, ad semet ab omni criminis suspi-e purgandam in templo *aquam redargutionis* potaverit, et Quae quidem omnia dum pro more suo Auctor in oratio-titulo enuntiat, prolixiorem hanc epigraphem partim ex vangelii verbis, partim ex dictis apocryphis praemittit: λόγος Ἰακώβου μοναχοῦ, ἐκλεγεὶς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, εἰς τῆς πορφύρας τοῖς ἱερεῦσιν ἀπόδοσιν· καὶ εἰς τὸ, Ἐμεγάλυνε ως ὁ Θεὸς τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔσῃ εὐλογημένη ἐν πάσαις ταῖς αἷς· καὶ εἰς τὸ, Ἀναστᾶσα δὲ Μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύ-

[1] *Protevang. Iac.* Cap. X et XII.

ταις, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὀρεινὴν μετὰ σπουδῆς· καὶ εἰς τὸ, νετο, ὡς ἤκουσεν ἡ Ἐλισάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας, ἐσ τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς· καὶ εἰς τὸ, Ἔμεινε δὲ Μαρι αὐτῇ ὡσεὶ μῆνας τρεῖς, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς· τὴν γεγενημένην ὑπὸ Ἰωσὴφ ἐξέτασιν· καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ δ σεως· καὶ περὶ τῆς τῶν ἱερέων ἐξετάσεως τῆς ὑπεραγίας Θε καὶ ἀποπείρας τοῦ ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ· καὶ εἰς τὸ, Οὐκ ἐγ αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. *Iacobi chi sermo ex divinis scripturis excerptus, in purpuram sa bus traditam*; *et in illud* [1], magnificavit Dominus Deus tuum, et eris benedicta in omnibus generationibus; *et lud* [2], Exsurgens autem Maria in diebus illis, abiit in m cum festinatione; *et in illud* [3], Factum est, ut audivit tionem Mariae Elisabet, exsultavit infans in utero eius *illud* [4], Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tri reversa est in domum suam; *et in factam a Iosepho inq nem; et de ipsius dubitatione; et de sacerdotum inquisit sanctissimam Deiparam, et de aqua redargutionis; et in i* Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primog

Porro ut integram hanc inscriptionem Sermoni non pr rem, illud etiam suasit, quod eam tantummodo partem dam putaverim, quae de beatissimae Virginis itinere a apud cognatam Elisabet pertractat. Reliquam enim p quippe quae hinc quidem mere historica sit ac valde p inde vero non modo nihil contineat, quod ad scopum huic propositum conferat, sed praeterea nonnulla pra quae haud incongrua utique illorum temporum simplicit poterunt, at simul quae a gravitate forte ac dignitate ta deficere videantur, omittendam censui.

---

1 *Protevang. Iac.* Cap. XII.
2 *Luc.* I, 39.
3 *Ibid.* v. 41.
4 *Ibid.* v. 56.
5 *Matth.* I, 25.

ΙΑΚΩΒΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΙΣ ΤΟ, ΑΝΑΣΤΑΣΑ ΔΕ ΜΑΡΙΑΜ ΕΝ ΤΑΙΣ ΗΜΕΡΑΙΣ ΕΚΕΙΝΑΙΣ, ΕΠΟΡΕΥΘΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΡΕΙΝΗΝ ΜΕΤΑ ΣΠΟΥΔΗΣ, κ. τ. λ.

1. Οἱ σφόδρα τῶν ἐρωμένων αὐτοῖς ἐφιέμενοι, καὶ τῇ τούτων μὴ συνεῖναι διηνεκῶς ποθοῦντες, οὐ μόνον ἐν διανοίᾳ τὴν αὐτῶν τυποῦσι θέαν, καὶ καθάπερ ἐν πίνακι τὸ φανταζόμενον ἀνιστοντες εἶδος, τὴν τοῦ ποθουμένου διαζωγραφοῦσι λαμπρότητα· ἃ καὶ εἴτι γενναῖον καὶ περιχαιρὲς αὐτοῖς ἐρρήθη, καὶ μνήμῃ

IACOBI MONACHI

ILLUD[a]: *EXSURGENS AUTEM MARIA IN DIEBUS ILLIS ABIIT IN MONTANA CUM FESTINATIONE* etc.

SERMO.

1. Quicumque vehementi eorum, quos charos habent, afferuntur, illorumque usque memores esse discupiunt, non um imaginem eorum in mente sibi effingunt, et conceptam mo speciem veluti in tabula expressam intuentes, venustaeius, quem diligunt, ad vivum sibi repraesentant; sed inter si quid praeclari de illis, si quas eorum res laetas iam

[a] *Luc*, I, 39.

φυλαχθὲν διετηρήθη, καὶ τοῦτο κατασπαζόμενοι ἀεὶ παντα- περιφέρονται. Ἔστι γὰρ δὲ κἀντεῦθεν πλείστην ὅσην αὐτοὺς ἡδονὴν καρπεῦσθαι, τοὺς λόγους ἀντὶ τῶν εἰρηκότων κατέχοντα καὶ συνηδομένοις αὐτοῖς συμβαίνει τὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν ποιεῖσθαι, ὁμοῦ μὲν ἐγκαλλωπιζομένοις αὐτοῖς, ὁμοῦ δὲ καὶ φίλτρον ἀναζωπυροῦσι τῶν φιλουμένων.

Ἐπεὶ οὖν ἡ τῶν σκιδαστῶν τε καὶ ῥᾷον διαλυομένων σχέσις τοῦτον ἔχειν καταναγκάζεται τὸν τρόπον, πόσην εἰκότως τῆς ὑφ καθαρωτάτῳ τετρωμένοις τῆς πανυμνήτου πόθῳ προσγίνεσθαι συμβαίνει τὴν τυραννίδα; Ἔνδον μὲν ἔχουσι τὸ πῦρ τῆς ἀγαπήσεως ἀναφλέγον, αὐτήν τε διαπαντὸς προσβλέπειν, καὶ ἀσπασίως τ ταύτης ἀναπτύσσειν λόγια. Κοινὸν τοίνυν τὸ ἐπαινετὸν τοῦτο πάθος ἡγούμενος, κοινὰς οἶμαι καὶ τὰς περὶ αὐτὸ συνισταμένας ὑπ λήψεις διομολογεῖσθαι. Καὶ εἰ μέν τι τῶν παρέργως δοκούντων

---

audierint, eaque memoriae defixa servaverint, ista quoque veluti amplexati semper circumquaque secum ferunt. Inde ipsis sane uberrimum percipere licet voluptatis fructum, quando licet illos secum habere loquentes non possint, ipsorum sal verba penes se retinent; fitque propterea, ut magna cum voluptate iugiter ea mente evolvant, simul videlicet de iisdem placentes, simulque suum erga dilectos amorem novo semper igne incendentes.

Cum itaque affectio erga ea, quae alioqui et fluxa sunt et tam facile intereunt, non possit eiusmodi habitum non inducere; quantum enimvero amoris vi adstringi eos contingat, qui purissimo illius omni laude dignissimae desiderio cor succium habeant? Intus enim flagrant dilectionis igne, qui et ad eam iugiter contemplandam, et ad eiusdem dicta peramanter animo evolvenda illos excitat. Quandoquidem ergo communem nobis omnibus laudabilem hunc affectum inesse arbitror, sane quoque, quae circa idipsum oboriuntur, communia dicenda existimo. Quod si in verbis (Virginis), quae prae manibus habe-

ϑαι τῇ βασιλίδι τὰ ἐν χερσὶν ἐτύγχανε λόγια ἔδει πολὺν μὲν ν ἀγῶνα, πολλὴν δὲ τὴν σπουδὴν εἰς τὴν αὐτῶν ἐπιδείκνυσθαι ωναν, σαφῶς εἰδότας, ὡς πάρεργον μὲν οὐδὲν παρ' αὐτῇ, πάντα τῆς χάριτός ἐστιν ἀποφθέγματα, καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ πνεύμα- ς ἐνεργήματα.

II. Ἐπεὶ δὲ πάσης μὲν ὑποθέσεως ἐξῆρται τῶν λόγων, πάντων δὲ ν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀγαθῶν πλήρης ἡ παροῦσα καθέστηκε ασκαλία, πῶς ἂν καταμελήσαντες τὸ μεγαλωφελὲς ταύτης ζη- ϑείημεν; Πῶς δὲ μὴ περιπτυσσόμενοι τὰ εἰρημένα τῆς θείας ίνης κατατρυφήσομεν μνήμης; Τὸν ἀοίδιμον ὑπερεκκαύσομεν πό- ν; Τῆς καθαρωτάτης ἡδονῆς καταπολαύσομεν, ὅπως στέφανον μὲν

---

s, quidpiam forte occurrat, quod minus convenienter a gina nostra [a] dictum videatur; multum profecto laboris, mul- n diligentiae in illis investigandis impendamus necesse est, be scientes, nihil sane ab ipsa prolatum, quod abs re es- , sed omnia eius effata gratiae plena esse, et e virtute sancti iritus elicita.

II. Cum autem doctrinae huius ratio quodlibet dicendi argu- ntum transcendat, et bonis omnibus redundet, quae salutem his concilient; quanto non afficiemur detrimento, si ma- am, quae ex illa profluit, utilitatem negligamus? Quomodo , quae dicta fuerint, summo cum affectu excipientes, non undabimur divinae illius memoria? Quomodo nobilissima in his supra modum non incendemus desideria? Quomodo non

a Spectant haec ad colloquium, quod intercessisse nonnulli finxerunt aram inter et sponsum eius Iosephum, quando hic praegnantem eam it. Fatendum est enim, scriptores quosdam in adloquiis hisce te- suo ipsorum ingenio potius quam rei verisimilitudini serviisse, et dum non satis decori aut sanctae Virginis aut beati Iosephi prospe- . Quidpiam eiusmodi videre licet et in quadam incerti auctoris ho- a *in Annuntiationem Deiparae*, quae edi consuevit inter opera o: Chrysostomi (edit. Montf. Tom. IX pag. 841); dum enim Virgo cribitur Angelum ceu seductorem repellens, inter alia, ut ad mature ndum hunc impellat, inducitur dicens, *senem*, Iosephum nempe, *zelotypum*.

καυχήσεως τοὺς λόγους, πλοῦτον δὲ πολυτελῆ τὰ νοήματα θησ-
ρίσαντες, αὐτὴν ἐκείνην ἐν ταῖς καρδίαις συνεισοικισώμεθα τὴν
φαίρετον ἀφθονίαν, τὸν πλοῦτον τῆς ἡμῶν σωτηρίας, τὸ πολυτ-
κειμήλιον, τὸ ταμεῖον τῆς δεσποτικῆς οἰκονομίας, τὸν θησαυρ-
αποκρύφων ἀγαθῶν, τὸν στέφανον τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ ἐγκαλ-
πισμα τῆς φύσεως; Ὅπου γὰρ ἡ ταύτης διηνεκῶς ἐναπόκειται μνή-
ἐκεῖ ἀναμφιβόλως καὶ ἡ ταύτης οὐκ ἀπολείπεται παρουσία. Ἔσ-
ποθώμεθα τοίνυν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ταύτην, ἐν ἑαυτοῖς τὸ
πολυτίμητον ταμιευσώμεθα θησαυρὸν, ἐμπορευσώμεθα τὸν τῆς σο-
φίας αὐτῆς πλοῦτον κἀντεῦθεν τὸ περισπούδαστον συναθροίσαντες κέρ-
δος, διανείμωμεν τοῖς ἐπιζητοῦσι τὴν κατὰ δύναμιν διακονίαν. Πολ-
λὸν γὰρ δή τοῦτο καὶ πολυτελὲς, καὶ κρεῖττονος τῆς ἐμπορεύσεως.

III. Ἄρτι μὲν οὖν τὴν ὑπὲρ ἔννοιαν χαρὰν ἡ τῆς χαρᾶς αἰτία
δεξαμένη, ἔργῳ δὲ τῷ ἀπορρήτῳ καθυπουργοῦσα μυστηρίῳ, ἔσται

---

purissima perfruemur voluptate, ut cum (eius) verba quidem
ceu coronam gloriae, sensa vero ceu pretiosam gazam inde
thesauri collegerimus, illam ipsam quoque, quae opulentiae
diripi nescia [a], divitiae salutis nostrae, pretiosum prorsus
melium, dominicae dispensationis promptuarium, arcanorum
bonorum thesaurus, humanitatis sertum, naturae nostrae orna-
mentum, in cordibus nostris inhabitatum introducamus? Ubi
enim illius iugiter inest memoria, ibi dubio procul neque ipsius
desideratur praesentia. Eam itaque collocemus in animis nos-
stris; in nobis ipsis pretiosissimum hunc thesaurum recondi-
mus; divitias sapientiae ipsius, eximiam utique mercem, impor-
temus; et cum inde studiose exquisitum lucrum corrogaverimus,
iis, qui quaerant, ministerium pro viribus tribuamus. Varium
enim hoc est, et multiplex, atque optimam habet negotiationem.

III. Mox itaque illa gaudii nostri auctrix, cum gaudium, quod
omnem sensum exsuperat, in se excepisset, et ineffabili myste-
rio iam opere praestaret ministerium suum, de Elisabetha

a Prorsus egregie *diripi nescia* Virgo dicitur, quam latro infernus
praedari numquam potuerit.

τῶν τῆς Ἐλισάβετ ἐν πληροφορίᾳ καταστῆναι θαυμάτων. Ἀλλ' σχολαιοτέραν τὴν σὺν αὐτῇ διατριβὴν ἐκεκρίκει ποιήσασθαι, τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῇ διατέμνοντα προευμαρίζει πρῶτον, ὡς ἂν ταῖς αὐτῶν ἐννοίαις ἐπειγομένη, διαμάρτοι τῷ τάχει τοῦ προ-ύντος σκοποῦ. Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον τῶν ἀναγκαίων αὐτῇ κατεφαί-, τὸ τοῖς ἱερεῦσι προηγουμένως ἀποδοῦναι τὸ ἱερὸν ἔργον. Σα-γὰρ ἐν ἑαυτῇ λογιζομένη, διέκρινεν οὕτως· ὡς εἴπερ μὴ τοῦτο πεμπθῇ, ἀνάγκη δύο κατεπειγόντων περὶ τὸ ἓν διαμαρτεῖν συμ-ται· τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ κίνδυνον ἐπαπειλεῖ· τὸ δὲ τὴν ἀποτυχίαν βαιοῖ. Εἰ μὲν γὰρ ἡ πρὸς τὴν συγγενίδα καθηγήσοιτο πρεία ετέραν τὴν διάσκεψιν ἀπαιτοῦσα, ἡ τοῦ ἐν χερσὶν ἔργου ἀργία ναζήτησιν τοὺς ἱερεῖς διανίστησι. Διὸ πολὺν μὲν τὸν θόρυβον ἐν εἰᾳ, πολλὴν δὲ τὴν ἔρευναν ἐν τῷ γένει ποιήσοιντο, πλείσταις ῖς κωμῳδίαις τὸν γέροντα μᾶλλον, ἢ ἐμὲ καταντλήσουσι. Τί

---

erea portentis coram certior fieri exoptabat. Sed quoniam orem apud illam facere moram constituerat; ab iis, quae um suum alio distrahebant, in antecessum se expedit, ne modi pressa curis propter nimiam festinationem a propo-sibi scopo excideret. Illud porro prae reliquis necessarium videbatur, ut sacerdotibus sacrum (purpurae) opus [a] prius ret. Sapienter enim, secum ipsa rem perpendens, ita ra-abatur: nisi consultum huic rei fuerit, prorsus continget, um bina urgeant, quoad alterutrum haud recte mihi res t: et utique aut molestum subeundum discrimen erit, aut explendi desiderii mei spes omnis est abiicienda. Et sane d cognatam prius proficiscar, quod utique diuturniores exigit, cunctatio exhibendi opus, quod prae manibus , ad perquirendum de eo sacerdotes permovebit. Haud eres propterea turbas domi excitabunt, inter cognatos te indagare instituent, atque acerbis sermonibus senem , quam me, exagitabunt. Quid porro non sunt dicturi?

[a] Velum scilicet purpureum, quod texendum in usum templi sortita Vide, quae de ea re in praefatione adnotatum est sup. pag. 471.

γον ἡ ἀμίαντος παρθένος, ἐβάδιζε πρὸς τὸ ἱερὸν ἡ ἀδιαβατο
χώρα, ἐπορεύετο θείαις ἐλλάμψεσιν ἐν κύκλῳ καταυγαζομένη, κ
ἀπείρῳ φωτὶ καταλαμπρομένη. Διὸ χαρίτων ἀπολάμπουσα παντ
χόθεν ἀκτῖνας, καὶ φαιδροτάτη μὲν τοῖς ὁρῶσιν, ἀϊδέσιμος δὲ τὰ
καθίστατο τῇ κτίσει, ἡ πολύφωτος αἴγλη, τὸ πολύαστρον στερέωμ
ὁ ἥλιος, ἐξ οὗ τὸ σῶμα ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέλαβεν ἥλιος.

V. Ἴετο τοίνυν ταῖς οἰκείαις ἀρεταῖς προσομιλοῦσα, καὶ τ
ξένην τοῦ τηνικαῦτα ἱερατεύοντος συνομιλίαν μελετῶσα. Καὶ γ
προσιωπήσαντος ἤδη τοῦ Ζαχαρίου, Συμεών τις τῶν ἱερωμένω
τὴν αὐτοῦ λειτουργείαν ἐπλήρου· ὃς ἤδει μὲν ἐν μέρει τὰ τῆς πα
θένου παράδοξα· οὐ μὴν δὲ κατ' ἐκεῖνον, τὸν Ζαχαρίαν λέγω, τ

---

nem. Gestabat igitur perfectum opus virgo immaculata, ad tem
plum ibat inaccessa illa Sedes [a], incedebat divinis circumqu
que refulgens splendoribus, et immensa luce coruscans. Quocir
gratiarum radios undique emittens, lucidissimus ille splendi
firmamentum illud multiplicibus stellis nitens, ille sol, e qu
sol iustitiae sibi corpus assumpsit, tum fulgentissima se intue
tibus apparebat, tum creaturis universis veneranda.

V. Pergebat igitur comites habens suas ipsius virtutes, et in
terim futurum cum eo, qui tunc sacerdotii munus obibat, in
solitum colloquium secum ipsa perpendebat. Etenim, adempt
iam Zachariae usu linguae, ministerium illius implebat quidam
e sacerdotibus nomine Simeon [b]; et noverat hic quidem e

a Sedem seu regionem *inaccessam* (ἀδιάβατον) intellige quibusvis in
mici insidiis. Ideo enim, ut Germanus dixit (sup. pag. 365) non prius
concepta fuit, quam illam Cherubinis flammeo gladio custodiendam Deus
tradiderit.

b Haud obscurum est, hic ab Auctore indigitari illum Simeonem, qui
deinde, ut s. Lucas in Evangelio (Cap. II) narrat, Iesum infantem in
ulnis suis excepit. Quamquam vero opinio, quae fert hunc Simeonem
sacerdotio insignitum fuisse, exiguis (ut scite monet Franc. Xaverius
Patritius, *De Evangel.* Lib. III. Dissert. XXVI, n. 5) argumentis firmetur,
negari tamen non potest, eam antiquissimam esse. Quin imo ad eam

μὲν τῶν αὐτῆς μνηθέντα, πλείσταις δὲ ταῖς κρείττοσιν ἀρεταῖς τὸ πιστὸν ἔχοντα, καὶ διὰ τοῦτο τὰς μαρτυρίας ῥᾴτως πεισόμενον.

ῦτο τοίνυν ἡ ἀπειρόκακος συννοοῦσα, λογισμοὺς ἀνεκίνει, πῶς ἱερεῖ ὁμιλήσειεν· οὐχ ὡς τῶν κατ' αὐτὴν ἀγνώστων ὄντων οὐδὲ γὰρ τοῦτο διεσκόπει ἡ πάσης ἐπιδείξεως καθαρά· ἀλλ' ξένῳ προσδιαλέγεσθαι μέλλουσα ἦν, αἰδοῖ τοῦ ἀσυνήθους

Virginis mirabilia; non tamen aeque ac ille, Zacharias t, qui et multa de ea divinitus edoctus fuerat [a], ac nis illius praeclaris virtutibus fidem habebat, ac pro- testimonium, cui nullum aliud comparari posset, de illa bat.

c itaque cum nosset illa cuiusvis malitiae nescia [b], secum reputabat, quanam ratione sacerdotem allocutura esset; quod quae ad ipsam pertinebant, incomperta isti forent, enim de hoc sollicita erat pura illa ab omni ostentatione; um ignotum hominem alloqui oporteret, rei insolitae ve-

sacerdotium evectum eum fuisse tradunt tum Protevangelium Iacobi XXIV apud Thilo pag. 271), tum Evangelium Nicodemi (cap. XVI, undem Thilo pag. 653 seqq.).

Vulgata ferebatur opinio, sacerdotem, qui Mariam triennem a pa- us oblatam excepit, non alium fuisse quam Zachariam, patrem ecursoris, illumque ea occasione edoctum divinitus fuisse de beatae is magnalibus.

Haec quoque pluribus aliis addenda est nomenclationibus, quibus Deipara exornabatur. Et ista quidem (ἀπειρόκακος) vim prorsus ma- habet ad omaimodam eius puritatem celebrandam, quam plures ἄμωμος v. gr. ἀμίαντος, ἄμιμπτος, ἀμόλυντος, ἄσπιλος et cet.; quippe uam habeant veritatem, licet ii, de quibus praedicantur, turpes ecessum maculis exstiterint (Vid. *Eph.* I, 4, Coloss. I, 22, et *Suicer.* . ἄμιμπτος et ἄμωμος) cum tamen nemo vere ἀπειρόκακος dici queat, il semel labe quapiam infectus fuerit. Quod vero Virgo Deipara hac πειρόκάκου appellatione antonomastice designetur, id aperte indicat, odam hanc Virginis puritatem peculiari quodam honore suspici a us consuevisse.

[redacted]ρα, κύριε, ὑπὸ σοῦ παραδό-
[redacted]αὶ τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἔκβα-
[redacted]ν προγεγενημένων δικαίων, τοι-
[redacted]ν δωρεῶν; Τίς κατάλληλον ἐμοὶ
[redacted]ς διαγωγὴν ἐκληρώσατο; Τίς πα-
[redacted]γέγονεν ὑποσχέσεων τοιούτων; Τί-
[redacted]ἐπαγγελίας; Μεγάλας μοι δοκῶ καὶ
[redacted]γίνεσθαι, δέσποτα, ξένας τὰς δω-
[redacted]γὰρ καὶ τὰ προοίμια καινά. Τί ἂν
[redacted]ην σοι, κύριε; Ποίους εὐχαριστηρίους
[redacted]ομαί σε τὸν εὐεργέτην; Ἰδοὺ γὰρ, κύ-
[redacted]ντηρίῳ, τοῖς προκηρυχθεῖσιν ἐφέπομαι

[redacted]γίσασαν αὐτὴν ὁ ἱερεὺς κατεῖδε, τοιαύτας
[redacted]ας, διεξήει· Ὦ τῶν ὀφθησομένων μοι τή-

[redacted]fac me dirigas. Cum enim ad providen-
[redacted]te, utraque spectent, abs te praeter opi-
[redacted]mirum principium iuxta ac finem sortiantur.
[redacted]or meus, quis antiquorum iustorum talibus,
[redacted]donis dignus unquam est habitus? Quis eam
[redacted]ationem, quae cum vita mea, ab infantia ad
[redacted]diem, comparari queat? Cuinam Patriarcha-
[redacted]ligit, ut tam ampla sibi proponerentur? Cuius-
[redacted]modi promissiones exceperunt? Ingentia, o Do-
[redacted]generi meo abs te parari video beneficia, dona
[redacted]quae ad exitum plane novum pertingant, quippe
[redacted]mordia plane sunt inaudita. Quid tibi pro hisce
[redacted]mine, retribuam? Quae verba reperire queam, ut
[redacted]ratias agam, vicemque tibi benefactori meo repen-
[redacted]o nempe tuis, Domine, arcanis fidem habens, iis,
[redacted]nunciata sunt, assentior.

[redacted]m itaque accedentem illam sacerdos conspexisset, in
[redacted]actione divinitus illustrata sic erumpebat: O

κατεκαλύπτετο. Ἡ γὰρ δὴ τῶν καλῶν αὐτῆς πεῖρα, οὐ τοῖς θεαμένοις καὶ χρονικωτέρα σκέψει τῶν μετεντυγχανόντων προσεγίνετο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀκοῇ προκατειλαμβάνετο· δὴ προσβάλλουσα τοῖς ἀρῶσιν ἡ τοῦ ἡλίου φωτεινοτέρα νεφέλη μὲν ἀκατανόητος διέμενε, δυσθεώρητος δὲ τοῖς νεωστὶ προσχάσουσιν αὐτῇ ταῖς τῆς χάριτος αἴγλαις καθίστατο.

VI. Τούτῳ μὲν τῷ τρόπῳ τὴν τοῦ προσόντος ἱερέως ἐδυνεν ὁμιλίαν· ὅμως δὲ τῷ συνευδοκοῦντι καὶ τῷ τὸ μυστήριον γοῦντι Θεῷ τοὺς λόγους ἀνατιθεμένη, οὕτω προσδιελέγετο· Σποτα, λέγουσα, ὡς καὶ τῶν ἤδη φθασάντων εἰς ἐμὲ τὸ ἀγαθωτέρως διῳκονόμησας, ἀκατάγνωστόν τε τὴν οἰκέτιν σὴν τήρησας, καὶ τὸ τοῦ μέλλοντος δυσάνυστον ἐποπτεύων διαι

---

recundia suffundebatur. Et sane quod ad praeclara ei trospiscienda spectat, non magis ea comperta illi habebant oculis eam conspexerant, et longiori inspectione conte fuerant, quam et alii ex auditu perciperent: atque ita de bes illa sole lucidior in contuentium aspectum veniret, vis quidem intellectui manebat impervia; ab iis vero, qui in ipsam inciderent, ne aspectari quidem ob emicantes fulgores facile poterat.

VI. Hac itaque ratione ad proximum sacerdotis collo addubitabat; simul vero ad Deum, qui in illa sibi com bat, ac mysterium operabatur, sermonem erigens, his e ctis affabatur: Tu, Domine, inquiebat, quemadmodum ea que, quae in me impleta iam sunt, ad prosperum fine summa tua bonitate perduxisti, ancillamque tuam serva reprehensam *a*, pari itidem benignitate, quicquid ardui

a Mire haec congruunt cum iis, quae Isidorus Thessalonicens bet in Homilia de S. Deiparae nativitate (§ XVI. Sup. part. I, pag. Proclamat enim Isidorus, sortitam Deiparam fuisse communem num conditionem *in iis, quae a reprehensione absunt:* Iacobus Virginem inducit gratias Deo agentem, quod semet ab iis omnibus, reprehensioni sint obnoxia, integram servaverit.

ς σῆς γὰρ ὄντα προμηθείας ἑκάτερα, κύριε, ὑπὸ σοῦ παραδό-
ἐκπληροῦνται, ξένην ἔχοντα καὶ τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἔκβα-
Τίς γάρ, ὦ δημιουργέ μου, τῶν προγεγενημένων δικαίων, τοι-
ν καὶ τηλικούτων ἠξίωται τῶν δωρεῶν; Τίς κατάλληλον ἐμοὶ
μέχρι τῆς παρούσης ἐκ βρέφους διαγωγὴν ἐκληρώσατο; Τίς πα-
ρχῶν κατήκοος παραπλησίως γέγονεν ὑποσχέσεων τοιούτων; Τί-
ὧντα τοιαύτας ἠνωτίσθησαν ἐπαγγελίας; Μεγάλας μοι δοκῶ καὶ
γένει τὰς εὐεργεσίας σου περιγίνεσθαι, δέσποτα, ξένας τὰς δω-
ς, καινότερα τὰ τέλη· καὶ γὰρ καὶ τὰ προοίμια καινά. Τί ἂν
πάντων τούτων ἀνταποδοίην σοι, κύριε; Ποίους εὐχαριστηρίους
ρίσκουσα λόγους, ἀμείψομαί σε τὸν εὐεργέτην; Ἰδοὺ γάρ, κἀ-
τῷ σῷ παθομένῃ μυστηρίῳ, τοῖς προκηρυχθεῖσιν ἐφέπομαι
γμασιν.

VII. Ἐπεὶ τοίνυν προσεγγίσασαν αὐτὴν ὁ ἱερεὺς κατεῖδε, τοιαύτας
ωηθεὶς τὰς εὐχαριστίας, διεξῄει· Ὦ τῶν ὀφθησομένων μοι τή-

---

et, considerans, fac me dirigas. Cum enim ad providen-
a tuam, o Domine, utraque spectent, abs te praeter opi-
nem habent, ut mirum principium iuxta ac finem sortiantur.
s enim, o Creator meus, quis antiquorum iustorum talibus,
que praeclaris donis dignus unquam est habitus? Quis eam
titus est vitae rationem, quae cum vita mea, ab infantia ad
sentem usque diem, comparari queat? Cuinam Patriarchā
similiter contigit, ut tam ampla sibi proponerentur? Cuius-
a aures huiusmodi promissiones exceperunt? Ingentia, o Do-
ne, mihi, et generi meo abs te parari video beneficia, dona
egrina, et quae ad exitum plane novum pertingant, quippe
ptum et primordia plane sunt inaudita. Quid tibi pro hisce
mibus, Domine, retribuam? Quae verba reperire queam, ut
meritas gratias agam, vicemque tibi benefactori meo repen-
m? Ecce nempe tuis, Domine, arcanis fidem habens, iis,
e praenunciata sunt, assentior.

VII. Cum itaque accedentem illam sacerdos conspexisset, in
tiarum actiones mente divinitus illustrata sic erumpebat: O

μερον ἀγαθῶν. Ὦ χαριεστάτης ἡμέρας, ἥτις τὴν τοιαύτην συνήνεγκεν εὐφροσύνην. Ὦ ἐπιδημίας τὸ ὑπὲρ πᾶν κομιζούσης καλόν. Ὦ παρθένε, ἡλίκον τὸ περὶ σὲ θαῦμα, ὅσον τὸ περὶ σὲ μυστήριον ἀκατανόητον ἄρα καὶ ἄφραστον καὶ πάσης διηγήσεως ἐπέκεινα. Ποίοις σε τοίνυν τοῖς προσήκουσι δεξιώσομαι λόγοις; Τίνα περιχαρῆ σοι προσφθέγξομαι τιμήν; Πεῖόν σοι ἁρμοδίως διατυπώσω τὸ σέβας; Τίνα προσλαλοῦσαν ἡδύτερον ἐπινοήσας φωνὴν, τῇ σῇ γλυκυτάτῃ προσείπω θεᾷ; Νικᾷ τὸ θαῦμα τὸν λόγον· δεσμεῖ τὴν γλῶτταν τὸ ξένον, οὐ τῶν ἐν σοὶ κρυπτομένων πειρωμένην ἔρευναν· τούτων γὰρ οὐδὲ προσβαλεῖν τολμᾷ, τὰ δὲ περὶ σὲ κατανοεῖν καὶ ἀγορεύειν ἐθέλειν μόνον. Ταῦτά σου τὸν ἀπόῤῥητον ἐμφαίνει πλοῦτον· ταῦτα τὸν ἐναποκείμενον τεκμηριοῖ σου θησαυρόν· ἐκ τῶν ἔξω καταπληττόντων,

---

qualia oculis meis hodierna die contemplanda sunt bona! O diem faustissimam, quae tantam laetitiam obtulit! O adventum, qui bonum super omne bonum adducit! Quantum in te, o Virgo, miraculum, quantum in te latet mysterium! Omnem utique mentis captum, et omnem vim sermonis excedit, ac supra omnem dicendi facultatem extollitur *a*. Quibus ergo te congruis excipiam verbis? Quibusnam te gratulabundis vocibus complectar, quove gaudens honore prosequar? Quam tibi apte reverentiam exhibebo? Quosnam excogitem oris sonos suavissimos, ut ad suavissimum aspectum tuum eloqui instituam? Sermonem vincit miraculum: praecludit linguam rei novitas, ne de iis, quae in te sunt abscondita, disceptare aggrediatur; ad haec enim ne prope quidem accedere praefidit, sed ea tantum, quae te circumstant, contemplari et enarrare exoptat. Haec palam infabiles divitias tuas ostendunt; haec thesaurum in te reconditum manifestant; ex exterioribus, quae stupore percellunt, immen-

a Habes familiarissimam SS. Patribus sententiam, quaecumque ad Virginem Deiparam pertinent, omnia instar miraculi habenda, ut eorum celsitudinem neque mens cogitando, neque lingua disserendo assequi queat possit.

ἔνδον ἀμηχανίαν διασκοπῶμαι· ἐκ τῶν ἀμυδρῶς ὁρωμένων, τὴν πᾶσι ἀπορουμένην κατανοῶ μακαριότητα.

VIII. Ὦ τῆς τοῦ γένους εὐφορίας· εἰς ὅσον τὸν καρπὸν ἐπλεόνασε. Ὑπερῆρε τὴν τῶν ἀγγέλων εὐθυνομένην φύσιν τῷ μεγαλοτῆς καρποφορίας ταύτης βλαστήματι. Ἐξέτεινε τὴν παραλα ταύτην ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως οὐρανοῦ τὸ ἑαυτῆς ἀνέδωκε κα, τὴν ἀποτίστως φύουσαν ἄμπελον, τὴν τῷ ἁγίῳ πνεύματι κζομένην, τὴν πιαινομένην τῇ χάριτι, τὴν τὸν ἀγεώργητον καρφοῦσαν βότρυν, ἐξ οὗ τὸ τῆς ἀθανασίας ἀποθλίβεται γλεῦκος, οὗ τὸ τῆς μυστικῆς εὐφροσύνης προχέεται ῥεῖθρον, ἐξ οὗπερ τήριος πλησύμενος κρατὴρ, ἀφθαρσίας τοὺς μεθέξοντας ἐμπλήσει.

---

i interiorum magnitudinem percipio ex iis, quae suboscure untur, prorsus latentem animadverto beatitatem.

VIII. O generis nostri foecunditas *a*! Quam exuberanti fruditatum illud est! Fertilitatis huiusmodi nobilissimo germine celsam Angelorum naturam superavit *b*. Propaginem istam ndit usque ad mare, et usque ad caelum suum ipsius palem extulit, vitem illam scilicet fructus sine irrigatione gimtem, sancto Spiritu foecundatam, gratiae ubertate sagina-, racemum nullo praeeunte cultu ferentem, e quo dulcedo illat immortalitatis, e quo mysticae laetitiae torrens effuntur, e quo salutare poculum impletum omnes, qui ex eo bit, incorruptionis munere ditabit.

a Consonat haec sententia cum iis, quae a Petro Argorum episcopo mi vidimus in Homilia *in Deiparae conceptionem* (§ X, part. I. p. 136); ilitatis nempe maledictione laboraverat humana natura, quousque lem gignens tandem fructum Deo dignum protulit. Hinc paulo infra as licet, Virginis parentes laudari, ut tali prole beatissimos, ac nulla s laude celebrandos.

b Auctor, uti patet, non modo pro certo habet, Deiparam fructum gratum fuisse exortam, sed a prima illa origine sua (quod est nominorum Theologorum scitum) tam praeclaris a Deo donis fuisse natam, ut ex tunc caelestibus spiritibus longe praecelleret.

Ὦ φυτοῦ τῶν οὐρανίων ἁψίδων ἐξικνουμένου, ὅπερ αὐτούς τε ὑ
ελάσει, καὶ πάσας νοερὰς ὑπερβήσεται δυνάμεις. Ὦ κατα
δένδρου τοῦ πᾶσαν λογικὴν κατακαλύψαντος φύσιν, καὶ πα
ὑπεραρθέντος νοουμένου ὑψώματος· ἐξ οὗπερ ὁ φυτουργὸς τῷ
κεκαλυμμένῳ τρόπῳ, ὡς ἐκ δασέος ὄρους ἀνατελεῖ, καὶ συσ
τοὺς τύπους εἰς τὴν ἀληθείας κατάπαυσιν· οὗ μεταληφθησόμ
ὁ καρπὸς ἀθανασίας τροφὴ τοῖς μεθέξουσιν ὀφθήσεται. Τίνες
παρθένε, τοῖς μεγαλείοις σου συνοίσοντες ἐπινοηθεῖεν λόγοι; Ι
καινοτομούμεναι τοῖς πράγμασιν ἁμιλληθεῖεν ἔννοιαι; Τίνες ἐ
μίων ἐφευρέσεις τὸ τῶν γεννησάντων σε διαγορεύσειεν κλέος
τῆς τούτων εὐτεκνίας. Ὦ εὐπαιδίας, πάσης γεννητῆς ὑπεραρθ
ἐπιτυχίας.

Δεῦρο τοίνυν ἡ μόνη πλησίον Θεοῦ, ἡ τῷ τοῦ μυστηρίου
λάμπουσα κάλλει, ἡ ὑπὲρ πᾶσαν μυρεψικὴν εὐωδίαν, τὴν τοῦ π

O planta, caeli convexa attingens, quae sane et ipsos ce
praetergredietur, et universis intelligentibus virtutibus s
mius ascendet! O umbrosa arbor, quae universam naturam
tionalem contexit [a], et super omnem, quae excogitari po
altitudinem est evecta; e qua plantator recondito plane
veluti e monte nemoroso orietur, et figuras in finem, ad q
tendunt, veritatis contrahet; cuius qui percipietur fruc
omnibus degustantibus alimentum immortalitatis exsistet.
nam, o Virgo, excogitari queant sermones, qui magnalibus
congruant? Quae nova sensa rebus ipsis respondere pos
Quae inveniri laudes poterunt ad eorum, qui te genuer
decus efferendum? O felices tali prole parentes! O foecundi
quae cuiuslibet creatae felicitatis assecutionem superat!

Huc igitur age, quae sola prope ad Deum accedis, quae
sterii splendore refulges, quae super omnem unguentorum

a Describitur nempe Virgo seu arbor, quae languidum huma
genus umbra sua reficiat; ex quo sponte profluit, hanc arborem o
muni languore censeri non posse laborantem, atque adeo primaev
immunem esse affirmandam.

ματος διαπνέουσα μυρωδίαν· ἧς ἡ τῶν τῆς καθαρότητος ἱματίων ὀσμὴ πᾶσαν καταθέλξει νοητὴν αἴσθησιν, ἧς ὀπίσω τοῦ μύρου θυγατέρες δραμοῦνται βασιλέως, λέγω δὴ ψυχαὶ, τὸ ἀρχέτυπον καὶ βασιλικὸν εἶδος διαφυλάττουσαι. Δεῦρο καλὴ ἡ πάλαι καλουμένη, ἧς ἐπιθυμητῶς ἡ παρουσία ποθεῖται, ἣν ἄνωθεν ὁ χερὼς τῶν προφητῶν ἐπικαλεῖται, ἣν ἡ τῶν δικαίων ἐπιζητεῖ συμφωνία περιχαρῶς, ἡ προελπισθεῖσα χαρὰ, ἡ προκηρυχθεῖσα θυμηδία. Πεῖαι περιχαρεῖς ὁμιλίαι τὴν σὴν προϋπαντήσουσιν ἐπιδημίαν; Πᾶσα τῶν ὀσφρησομένων τιμὴ κατόπιν τῆς ὑπερτίμου σου μεγαλειότητος ἔρχεται, ἐκ τοῦ δεσπότου μόνου τὴν κατ' ἀξίαν κληρουμένης δόξαν.

IX. Οὕτω τοίνυν ἐγγυτέρω τῇ βασιλίδι γενομένῃ προϋπαντήσας ὁ ἱερεὺς, ἐκ τῶν αὐτῆς ἀχράντων χειρῶν, φόβῳ καὶ χαρᾷ τὴν

---

rantiam suavissimum exhalas odorem spiritus, cuius vestimenta, ritus scilicet, spiritalem omnium sensum demulcebit, in cuius unguentorum odorem current *a* filiae regis, animae inquam, ius archetypam regiamque speciem custodiunt. Veni, quae lim pulchra es vocata *b*, cuius adventus ardenti desiderio conspiscitur, quam iamdiu invitat prophetarum chorus, quam storum concordes voces magna cum laetitia exquirunt, quae sudium iam antea speratum, quae iucunditas iam olim praenunciata exsistis *c*. Quaenam laetissima alloquia adventum tuum simo excipient? Quicumque excogitari possit honos infra tuam stet magnificentiam, quae honore quolibet praecelsior est, a solo Domino gloriam, qua digna est, nanciscitur.

IX. Sic igitur Reginae iam propius accedenti sacerdos occurrens, ex immaculatis ipsius manibus cum timore et gaudio

a *Cant.* I, 3.

b Auctor manifesto alludit ad illud Canticorum (Cap. I, v. 14): *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es.*

c Vide constantem Patrum sententiam, plurima in ss. Bibliis recurrere, quae de Virgine Deipara intelligi debent.

...νοῦντος.
...αι προσ-

...ος ὁ Θεὸς
...ορράτου τε
...ταύτην τῆς
... μέγα, καὶ
... μέγα τοῦτο
...σι, μέγα καὶ
... ἀλλ' ἐμεγά-
...νερμηνεύτου ση-

...νε κύριος ὁ Θεὸς
...Αρα τὴν κυρίαν καὶ
...ὶ ἰδιότησι διαφέρου-

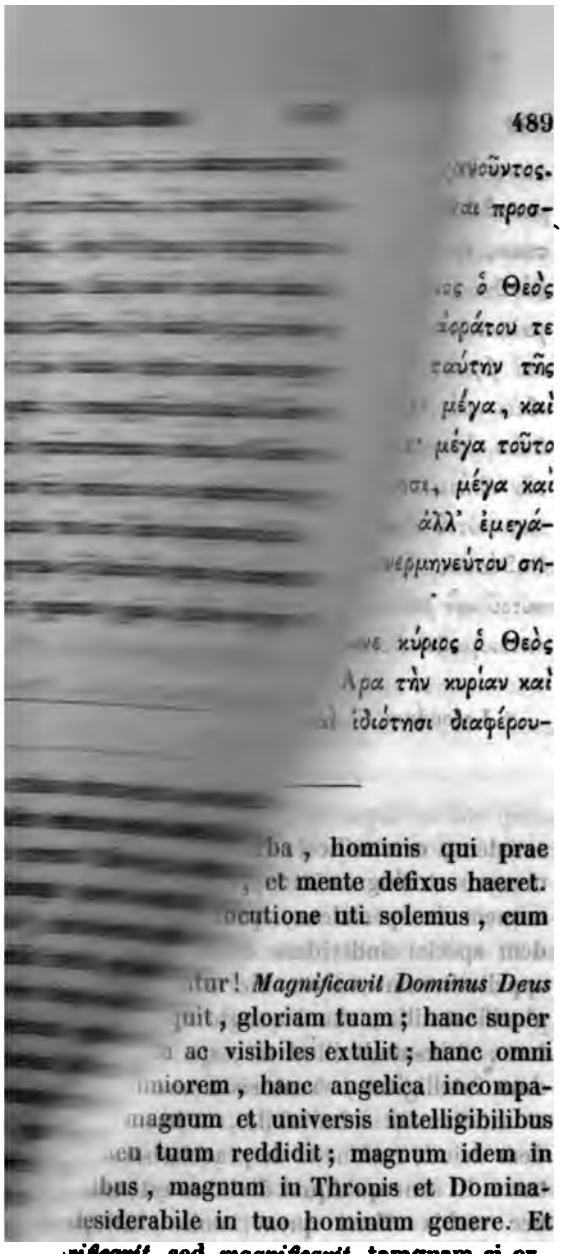

...ba, hominis qui prae
..., et mente defixus haeret.
...ocutione uti solemus, cum

...tur! *Magnificavit Dominus Deus*
...uit, gloriam tuam; hanc super
... ac visibiles extulit; hanc omni
...iorem, hanc angelica incompa-
...magnum et universis intelligibilibus
...en tuum reddidit; magnum idem in
...bus, magnum in Thronis et Domina-
...esiderabile in tuo hominum genere. Et
...*rificavit*, sed *magnificavit*, tamquam si ex-
eiusmodi hoc nomen esse, quod nec pro
...ec ulla ratione explicari possit.
... est ho... ...en, tam praeclari gaudii parens,
...us m... ? Quamnam huius Virginis ap-
glori... ...ulavit? Num propriam ac per-

εἰργασμένην δέχεται πορφύραν, ἣν δὴ περιπτυσσόμενος, εἰκὸς τοιαῦτα προσεφώνει.

Ὦ ἔργου τοιούτου ἀπηρτισμένου ταῖς ἐμμελείαις. Ὦ καταπτάσματος τὴν τοῦ Θεοῦ σκηνὴν ἔριθον εἰς τὴν οἰκείαν παρειληφότος σύστασιν. Τί τοιοῦτον ἐν τῷ περιωνύμῳ τούτῳ ναῷ ἀνετέθη τίμιον; Ποῖον οὕτω καθηγιασμένον κειμήλιον ἐν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ καθιερώθη σκηνῇ; Τοῦτο παντὸς καλλιερήματος σεμνότερον, τοῦτο πάσης θυσίας ἱερώτερον, τοῦτο προσφορᾶς ἁπάσης εὐπροσδεκτότερον, ὑπὲρ τὴν Ἄβελ ἀπαρχὴν, ὑπὲρ τὴν Ἀβραὰμ ὁλοκαύτωσιν, ὑπὲρ ἅπαν ὁλοκάρπωμα δικαίων. Ὃ γὰρ ἐκεῖνοι τυποῦντες προέφερον, νῦν παραδόξως τελούμενον ἐν τῇ παναμώμῳ προσκομιζούσῃ τοῦτο κατανοεῖται.

X. Τοιαῦτα προσειπὼν μεγαλοφώνως, τὰ αὐτῆς ἀνεκήρυξε μεγαλεῖα· Ὦ Μαριάμ· ἐμεγάλυνε Κύριος ὁ Θεὸς τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔσῃ εὐλογημένη ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς. Θαυμάζοντος καὶ καταπλητ-

---

elaboratam accipit purpuram; quam utique cum amplexus teneret, has voces, uti credere fas est, effundebat:

O opus, mira concinnitate et elegantia perfectum! O velamen, quod texturae suae opificem sortitum est ipsum Dei tabernaculum *a*! Quid unquam tam pretiosum in celeberrimo hoc templo dedicatum est? Quaenam adeo sancta supellex in sancto hoc tabernaculo oblata unquam fuit? Qualibet hoc victima venerabilius est, hoc quovis sacrificio sanctius, hoc quacumque oblatione acceptius, super Abelis primitias, super Abrahami holocaustum, super quodlibet ab iustis oblatum e frugibus munus excellit. Quod enim per eiusmodi oblationes illi praesignabant, nunc mirabiliter perfectum in illibatissima ista, velum hoc referente, conspicitur.

X. Haec (Simeon) elata voce profatus, Virginis dein magnalia celebrare instituit: *O Maria! Magnificavit Dominus Deus nomen tuum, et eris benedicta in omnibus generationibus.* Haec de-

a Virginem nempe Deiparam, quae passim apud Patres appellatur *Dei tabernaculum*.

ν τὸ ῥῆμα, ἐξισταμένου καὶ πρὸς τὸ ἀπόῤῥητον ἀμηχανοῦντος. τῷ γὰρ εἰώθαμεν ἀποροῦντες, τῷ θαυμαστικῷ κεχρῆσθαι προσετι.

Ω, φησὶν, οἷα τὰ περὶ σὲ τελούμενα· ἐμεγάλυνε κύριος ὁ Θεὸς ὄνομά σου· ὑπερύψωσε, φησὶ, τὴν δόξαν σου· πάσης ἀοράτου τε ὁρατῆς ταύτην ὑπερεβίβασε κτίσεως, ἐξῃρημένην ταύτην τῆς πάσης ἀνέδειξεν, ἀσύγκριτον τῇ ἀγγελικῇ πεποίηκε· μέγα, καὶ μενον πάσῃ νοερᾷ φύσει, τὸ σὸν κατεσκεύασεν ὄνομα· μέγα τοῦτο ρχαῖς καὶ ἐξουσίαις, μέγα ἐν θρόνοις καὶ κυριότησι, μέγα καὶ ινὸν ἐν τῷ οἰκείῳ γένει· καὶ οὐκ ἐδόξασεν, ἔφη, ἀλλ' ἐμεγάν, ὡς τοῦ ἀνακεχωρηκότος τῆς ἀξίας καὶ τοῦ ἀνερμηνεύτου σημένου ἐντεῦθεν.

I. Ποῖον δὲ τῆς πολυωνύμου χαρᾶς ἐμεγάλυνε κύριος ὁ Θεὸς α; Ποίαν ταύτης ὑπερεδόξασε προσηγορίαν; Ἆρα τὴν κυρίαν καὶ τατικὴν, καὶ τὴν τῶν ὁμοειδῶν ἀριθμῷ καὶ ἰδιότησι διαφέρου-

---

ntis et stupore perculsi sunt verba, hominis qui prae abili portento vix compos est sui, et mente defixus haeret. e enim mirabunda eiusmodi allocutione uti solemus, cum hi attoniti obstupescimus.

qualia, inquit, in te complentur! *Magnificavit Dominus Deus us tuum;* superexaltavit, inquit, gloriam tuam; hanc super bares omnes invisibiles iuxta ac visibiles extulit; hanc omni mana gloria ostendit sublimiorem, hanc angelica incompabiliter celsiorem effecit; magnum et universis intelligibilibus ris praedicandum nomen tuum reddidit; magnum idem in ncipatibus et Potestatibus, magnum in Thronis et Dominatibus, magnum et desiderabile in tuo hominum genere. Et dem non dixit, *glorificavit,* sed *magnificavit,* tamquam si exe significaretur, eiusmodi hoc nomen esse, quod nec pro ito aestimari, nec ulla ratione explicari possit.

I. Quale porro est hoc nomen, tam praeclari gaudii parens, d Dominus Deus magnificavit? Quamnam huius Virginis aptionem tanta gloria Deus cumulavit? Num propriam ac per-

σαν, ἢ τὴν κοινὴν καὶ ἰδικὴν [1] καὶ πᾶσιν ὁμοτίμως τῶ
μεταδιδομένην εἴδους; Οὐδεμίαν δοκεῖ τῇ ἀληθείᾳ τῶν τοιού
σεων, ἐμφαίνειν ἐνταῦθα τὸν λόγον, κἂν τῇ δεδοξασμένῃ
ξάσθησαν· ἀλλ' ἐνὸν πρότερον εἰπεῖν, ποῖον δὴ λεγόμενον
γαλυνόμενον ὄνομα τοῦ δημιουργοῦ νοεῖται, ὅπερ αἰώνιον
καὶ ἅγιον θαυμαστόν τε καὶ φοβερὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνε
οὕτω καὶ περὶ τῆς πολυωνύμου χαρᾶς διαλαβεῖν. Δῆλον γὰ
θεῖον ἀκατανόητόν τε ὂν καὶ ἄῤῥητον, ἀκατονόμαστον μέ
τῶν κλήσεων μὴ προσιέμενον θέσιν. Ποῖον οὖν ἐστιν ὃ πολυ
τως αὐτοῦ δοξάζεται ὄνομα; Καὶ πόθεν τοῦτο τὰς ἀφερ
ἐπιθέσεως εἴληφε; Πάντως συνομολογεῖται τὸ, Θεός· ὃ κα
αὐτοῦ καὶ μόνως εἶναι πιστεύεται. Εἰ γὰρ καὶ πλείονας ἡ θεί
κατονομάζει θεοὺς, ἀλλὰ τῶν μὲν οὐκ ὄντων ὡς ὄντων τὸ ε

1 Legendum εἰδικήν.

---

sonalem, eam scilicet, quae illam ab reliquis eiusdem ge
numero et singularibus proprietatibus discernit, an ver
munem ac specialem, quae scilicet pari ratione omnib
dem speciei individuis communicatur? Nullam reapse
appellationum videtur hic sermo innuere; quamquam e
glorificata illa, simul conglorificatae fuerint. Sed liceat p
tere, cuiusmodi illud sit, quod et celebrandum et magn
dum intelligitur, creatoris nomen, quod sane et aeterna
et sanctum et admirabile, et in omnibus gentibus terribi
dem deinde ratione et de praeclarissimi nostri gaudii nomi
tuere. Et sane quidquid divinum est, cum nec mente compr
nec verbis efferri queat, nullo, uti patet, nomine sig
potest, nullam appellationis impositionem subire. Quodn
tur est eius nomen, quod omnium ore glorificatur? A
denam, ut imponeretur, accepit? Plane fatentur simul
hoc nomen esse *Deus*: hoc illius et proprium et solum es
ditur. Etsi enim plures divina scriptura Deos nominat;
ipsis, qui reipsa nihil sunt, tamquam si aliquid essent,

τεύει. Οὕτω γὰρ ἐκ τοῦ διευκρινηθέντος νόει, καὶ τὸ τῆς παρασαφεστάτην ἔχειν τὴν εὕρεσιν. Ὁ γὰρ ἐκεῖ τὴν Θεοῦ προσ- μεγαλυνομένην ἔδειξεν, ἐνταῦθα τῇ καταλλήλῳ τιμωμένη τὴν τῆς Θεοτόκου καθυποφαίνει κλῆσιν. Τοῦτο γὰρ αὐτῇ μόνεμα, τοῦτο κυρίως, τοῦτο ἀληθῶς· τοῦτο μεγαλύνει ἡ κτίσις· δοξάζοντες ὑπερευλογοῦσιν ἄνθρωποι· τοῦτο ἐν πάσαις οὐκ ἦθη ταῖς γενεαῖς· τοῦτο μόνης αὐτῆς ἰδιαίτατον, ὥσπερ μόνου ημιουργοῦ τὸ, Θεός. Καὶ οὕτω μὲν περὶ τούτων ἁρμόδιον θαι. Καιρὸς δὲ ἡμῖν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν ἀναδραμεῖν.

II. Ἀναστᾶσα γάρ, φησὶ, Μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἦλθη εἰς τὴν ὀρεινὴν μετὰ σπουδῆς. Ὅρα τὴν συμφωνίαν τῶν ρων· οὐ γὰρ αὐτὴν ἔφη τὴν ἡμέραν, ἢ μετὰ δευτέραν, καὶ ἀθεξῆς ἐκείνης, ἀλλ' ἐν ταύταις, τῷ ἀορίστῳ τοῦ χρόνου τὸ ατεχούσης ἐργασίας ἀναγκαῖον ἡ τοῦ εὐαγγελίου σημαίνουσα· ἡ ἱστορία διὰ τοῦ συμπληρῶσαι τὸ ἔργον ἐδήλωσεν· ὥστε

---

lem fallaciam redarguendam loquitur. Sic itaque ex hoc ipso, sane rite discussum est, intellige, et Virginis nomen plane icue deprehendi posse. Quod enim ibi ostendit, magnifim esse appellationem *Dei*, hic respondente honoris glo- ppellationem innuit *Deiparae*. Hoc siquidem solum illius , hoc proprium, hoc verum; hoc universae creaturae manunt; hoc homines glorificant ac supra modum benedicunt; n omnibus antea generationibus inauditum; hoc illius tanodo proprium omnino est, quemadmodum et unius Creatoroprium est nomen *Deus*. Et sic quidem de his existimare ruum fuerit. Nunc vero tempus ad historiam nos reverti. L. Inquit enim *a*: *Exsurgens Maria in diebus illis, abiit in ntana cum festinatione*. Vide narrationum consonantiam; non evangelica narratio dixit, *eadem die*, aut *post diem alte-* aut *alia quapiam ex sequentibus*, sed *in diebus illis*, per initum scilicet tempus innuens, Mariam domi instanti opere necessario detentam: quod quidem alia historia manife-

a Luc. 1, 39.

σφοδροτέρα μὲν ὑπεῖγετο γνώμη πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, κατείχετο τῷ προλελεγμένῳ τρόπῳ. Μίαν δὲ πρός τε τὸν ἱερέα καὶ πρὸς τὴν συγγενίδα τὴν ἄφιξιν ἑκατέρα καθυποδείκνυσι γραφή· ἀπὸ μὲν οἰκήματος Ἰωσὴφ πρὸς τὸν ἱερέα, ἀπὸ δὲ τούτου πρὸς τὸν οἶκον Ζαχαρίου. Διό φησιν ἡ ἱστορία· χαρὰν δὲ λαβοῦσα Μαριὰμ, ἐπορεύθη πρὸς τὴν συγγενίδα αὐτῆς.

Ἔχαιρε τὰς συμφώνους λογιζομένη προρρήσεις. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τοῦ ἱερέως ἀσυνήθει διαλέξει, πρὶν ἐν ὄψεσιν ὀφθῆναι, τὰ ἐκ παρρησίας ἀφήρητο, ὑπὲρ ἐλπίδα δὲ ταύτης ἀπώνατο, τῇ περὶ προσδοκίαν ἔχαιρεν ἐπιτυχίᾳ· ἢ μᾶλλον ταύτην εἰληφέναι χαρὰν λόγος αἰνίττεται, τὴν μόνην ὄντως χαρὰν, καὶ ἧ μόνῃ συνήδεσθαι ἦν μόνην ἐπόθει, καὶ ἣν σωματουμένην ἔνδον κατεῖχε, τὸν ὑπερούσιον λόγον, τὸν τῆς χαρᾶς φυτουργὸν, τὸν τῆς ἀγαλλιάσεως τὸ μίαν, τὸ ὑπερπόθητον κάλλος, τὸ ὑπερὸν ὡραῖσιν ἐγκαλλώπισμα, τὸ μόνον ὀρεκτὸν ἀγαλλίαμα, τὴν ὑπὲρ ἔφεσιν ἡδονὴν, τὴν ἀπὸ

---

sto tradit, ad perficiendum (veli) opus id factum fuisse; ad ut vehementissimo quidem desiderio ad (invisendam) Elisa impelleretur; ratione tamen, quam antea diximus, detinereta Utraque vero historia simul composita edocet, illam tum sacerdotem tum ad cognatam eodem se itinere contulisse, vi licet ab aedibus Iosephi ad sacerdotem, ab isto vero ad domu Zachariae. Quocirca historia dicit: *gaudium autem cum per pisset Maria, profecta est ad cognatam suam.*

Gaudebat porro concordes secum reputans praedictiones. Co enim ob insuetum cum sacerdote colloquium omnem fandi li bertatem vel antequam in conspectum illius veniret, amisi hanc vero supra spem deinde nacta esset, inexpectato succ laetabatur; seu potius gaudium illud historia indicat adepta eam esse, quod solum vere est gaudium, et quo solo delecta batur, quod solum discupiebat, et quod carne iam indutum in sinum suum gestabat, supersubstantiale nempe Verbum, pu mum gaudii auctorem, laetitiae dispensatorem, pulchritudi vota quaelibet excedentem, ornamentum quamvis venustatem vin cens, unicam appetendam exsultationem, voluptatem omne de

γλυκύτητα, τὴν ἄληκτον ἐπιθυμίαν, τὸν ἐφετοῖς ἔρωτος τιμῶντα βέλεσι. Τοῦτον ἡ κεχαριτωμένη λαβοῦσα, τὴν ὑπὲρ ἔννοιαν ἐχαιρε χαράν.

XIII. Ἀναστᾶσα δὲ, φησὶ, Μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις· ἦν ἀνέστη τὸ ἀμετάθετον στήριγμα, ἡ ἀσάλευτος πόλις, τὸ τῆς πίστεως ἑδραίωμά, ἡ βάσις τοῦ ἀνθρωπείου γένους, τὸ τοῦ προπάτορος ἔρεισμα, ὁ τῆς ἀναστάσεως θεμέλιος, ἡ κρηπὶς τῆς ἀνακλήσεως, ἡ ῥίζα τῆς χαρᾶς, ἡ ἀπαρχὴ τῆς φύσεως; τὸ τεῖχος, ἐν ᾧ τῆς ἡμῶν ἐπῳκοδομήθη σωτηρίας ἐρείσματα; Πόθεν τοίνυν ἀνέστη; Ἐκ τοῦ οἰκήματος Ἰωσὴφ, ἐν ᾧπερ ἀμετακινήτως τῇ ἀρετῇ ἐκάθευε. Καὶ διὰ τί μὴ, ἐξῆλθεν, ἔφη, ἀλλ' ἀνέστη; Τὴν δεσποινὴ καὶ ἔμμονον αὐτῆς ἡσυχίαν ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστὴς διὰ

---

rium superantem, dulcedinem quae numquam satietatem affert, iugem ardentium votorum scopum, qui exoptatis amoris ictibus animos sauciat. Hunc cum in se excepisset illa *gratiâ* plena, gaudio, quod mentis transcendit captum, exsultabat.

XIII. *Exsurgens autem*, inquit, *Maria in diebus illis:* unde exsurrexit immotum illud fulcrum, civitas inconcussa, inconcussae firmamentum, basis humani generis, primi gentis nostrae parentis fulcimentum, novae erectionis sustentaculum, reparationis omnium fundamentum *a*, gaudii radix, naturae nostrae primitiae, munus, super quem inaedificata salutis nostrae firmitas innititur? Unde ergo exsurrexit? Ex Iosephi domo, in qua sane sua ipsam virtus constantissime detinebat. At vero non ob rem non dixit, *egressa est*, sed *exsurrexit?* Iugem quietem et constantem illius quietem sapientissimus Evangelista hac significare voluit. Nam stabilita quodammodo et im-

a Plures hic habes sententias, quae nullatenus permittunt, ut Virgo pura primaevo laborasse vitio existimetur. Quomodo enim fulcimentum esset lapsi primi parentis, si et ipsa lapsa in eodem haerebat luto? quomodo *novae erectionis sustentaculum*, si cum aliis iacebat, et cum erat erigenda? Quomodo *reparationis omnium fundamentum*, si ruinae omnium involvebatur ruina?

τούτου ἠνίξατο. Ἦν γὰρ ὥσπερ ἡδρασμένη καὶ ἀμετάθετος τῆς ὑπομονῆς καὶ ἁγιότητος πεπηγυῖα θεμελίῳ· μηδὲ τὸ τυχὸ τῆς ἐπειγούσης ἀνάγκης ἐκ τοῦ καθεστηκότος μεταβαίνουσα.

XIV. Αὕτη τοίνυν ἡ καθάπερ ἐν ἀδύτοις ἐν τῷ οἰκήματι κρυπτομένη, πρὸς τὸν ἱερέα καὶ πρὸς τὴν ὀρεινὴν σπουδῇ συνέτρεχε, τοιαῦτα τάχα διεξιοῦσα τῷ λόγῳ· Ἐγὼ, φησὶν, ὦ δέσποτα, τῇ σῇ κυβερνωμένη χάριτι μέχρι τῆς παρούσης ἡλικίας καὶ χρόνου τοῦ ἐνεστῶτος, ἐκ πάντων ἐμαυτὴν ἐπέσχον τῶν, ὅσα διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐπινοθεύειν πέφυκε τὴν τοῦ νοῦ καθαρότητα. Ὀφθαλμοῖς μὲν τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀντίληψιν μετρίαν ἐπιτρέπουσα, τὸ θεωρητικὸν ἐν τῶν ἅπαν πρὸς τὴν σὴν ἀνήρτησα μεγαλειότητα. Καθαρὰν δὲ καὶ ἀνέπαφον διατηροῦσα τὴν ἀκοὴν, ἐμφάσεων θείων ἀκροατήριον τοῦ τὴν παρεσκεύασα. Χείλη τε καὶ γλῶτταν εἰς τὴν σὴν δοξολογίαν ἀπασχολοῦσα, τὴν ἀσώματον ἐν σώματι παρεζήλωσα φύσιν. Τὴν οὐδενὸς τῶν παρόντων τὸν λογισμὸν παρετράπην· πρὸς γὰρ τὴν σὴν

---

mota super fundamentum patientiae et sanctitatis defixa consistebat; neque forsitan citra impellentem necessitatem ab instituto suo discedebat.

XIV. Quae ergo in domicilio suo veluti in sacrario abscondita solebat manere, ad sacerdotem et in montana cum festinatione se conferebat, hisce facile vocibus Deum alloquens: Ego, inquiebat, o Domine, tua me gratia gubernante, ad hanc usque aetatem et ad praesentem diem ab iis omnibus me custodivi, quaecumque ad corrumpendam per sensus puritatem mentis sunt idonea. Et oculis quidem concedebam ut, ubi opus esset, cernerent; sed quantacumque videndi vis inerat, totam ad magnificentiam tuam contemplandam erexi. Aures porro puras illibatasque servans, paratas habebam ad divinarum rerum explicationem excipiendam. Tum labia tum linguam in te collaudando assidue exercens, incorporeas naturas in corpore studebam aemulari. Nulla unquam terrenarum rerum meam a te mentem avertit: ad unam enim tui contemplationem iugiter

πησχόλησα τοῦτον μελέτην, ὄργανον ἐμαυτὴν ὑμνολογικὸν ποιήσασα, ὄργανον ἡρμοσμένον τῷ πνεύματι, ὄργανον τῆς κατὰ θεὸς ἐνηχοῦν μελῳδίαν, τὸ τῶν ἀύλων δυνάμεων ἀνακρουόμενον σμα, τῇ χερουβικῇ δοξολογίᾳ συμφθεγγόμενον. Ἀκόρεστον ι τὴν ἔφεσιν, ἄληκτον διετήρησα τὴν αἴνεσιν, ἔνδον τὸν σὸν μόθεν πόθον, ἀδιαλείπτως τὰ τῆς αὐτοῦ ἀγάπης προβάλλεσ ματα. Οὗτος συνηυξήθη τῷ σώματι, οὗτος συνακμάζει τῇ τούτῳ ἡ ψυχὴ προσφυομένη τὴν ἀκατάπαυστον ὑμνολογίαν ει. Φῶς γὰρ εἶ, δέσποτα, φῶς τὸ μόνως γλυκύτατον· φῶς γαρίτως ποθούμενον· φῶς τὸ ἀχρόνως νοούμενον· φῶς τὸ μη τνον χρόνῳ· φῶς τὸ καταλάμπον ἐν τῇ ἁγνείᾳ μου· φῶς το ῦνον τὰς ὁδούς μου· φῶς ὅπερ διὰ τῶν παραδόξων μηνυμά-

---

ntendere consuevi, organum memetipsam exhibens tuis as resonans, organum a Sancto Spiritu ad supernas har- aptatum, organum suavissimos puritatis concentus mo- , quod caelestium Virtutum canticis respondet, quod icis gloriae tuae carminibus concinit. Insatiabili tui ar- esiderio, indesinenter prosequor laudationem tuam; amore r saucium intus gerens, in verba amoris incessanter). Hic amor mihi cum corpore succrevit, hic cum mente t; cum hoc simul congenita anima mea *a* hymnodiam in i nesciam pertexit. Lux enim es, Domine; lux undequa- avissima; lux citra omnem comparationem desiderabilis; ae citra temporum spatia intelligitur; lux quae tempo- bus non subditur; lux in innocentia mea refulgens; lux s gressus meos; lux, quam per admirandum illum nun-

hil sane praeclarius ad sanctitatem primae origini Virginis coae- edicandam dici poterat: si enim cum vehementissimo Dei amore eiparae anima congenita est; divinamque charitatem non secus mmuni theologorum sententia Angelici spiritus et primi parentes, um natura accepit; semper ergo sancta fuit, semperque Deo di- a; nec tartareus tyrannus hanc animam sibi olim fuisse sedem, superbus potest.

μερον ἀγαθῶν. Ὦ χαριεστάτης ἡμέρας, ἥτις τὴν τοιαύτην συνήνεγκεν εὐφροσύνην. Ὦ ἐπιδημίας τὸ ὑπὲρ πᾶν κομιζούσης καλόν. Ὦ παρθένε, ἡλίκον τὸ περὶ σὲ θαῦμα, ὅσον τὸ περὶ σὲ μυστήριον· ἀκατανόητον ἄρα καὶ ἄφραστον καὶ πάσης διηγήσεως ἐπέκεινα. Ποίοις σε τοίνυν τοῖς προσήκουσι δεξιώσομαι λόγοις; Τίνα περιχαρῆ σοι προσφθέγξομαι τιμήν; Πεῖόν σοι ἁρμοδίως διατυπώσω τὸ σέβας; Τίνα προσλαλοῦσαν ἡδύτερον ἐπινοήσας φωνὴν, τῇ σῇ γλυκυτάτῃ προσείπω θεᾷ; Νικᾷ τὸ θαῦμα τὸν λόγον· δεσμεῖ τὴν γλῶτταν τὸ ξένον, οὐ τῶν ἐν σοὶ κρυπτομένων πειρωμένην ἐρευναν· τούτων γὰρ οὐδὲ προσβαλεῖν τολμᾷ, τὰ δὲ περὶ σὲ κατανοεῖν καὶ ἀγερώχως ἐθέλειν μόνον. Ταῦτά σου τὸν ἀπόῤῥητον ἐμφαίνει πλοῦτον· ταῦτα τὸν ἐναποκείμενον τεκμηριοῖ σου θησαυρόν· ἐκ τῶν ἔξω καταπληττόντων,

---

qualia oculis meis hodierna die contemplanda sunt bona! O diem faustissimam, quae tantam laetitiam obtulit! O adventum, qui bonum super omne bonum adducit! Quantum in te, o Virgo, miraculum, quantum in te latet mysterium! O utique mentis captum, et omnem vim sermonis excedit, ac omnem dicendi facultatem extollitur *a*. Quibus ergo te congruis excipiam verbis? Quibusnam te gratulabundis vocibus complelem, quove gaudens honore prosequar? Quam tibi apte reverentiam exhibebo? Quosnam excogitem oris sonos suavissimos, ad suavissimum aspectum tuum eloqui instituam? Sermo vincit miraculum: praecludit linguam rei novitas, ne de quae in te sunt abscondita, disceptare aggrediatur; ad haec ne prope quidem accedere praefidit, sed ea tantum, quae circumstant, contemplari et enarrare exoptat. Haec palam fabiles divitias tuas ostendunt; haec thesaurum in te recon manifestant; ex exterioribus, quae stupore percellunt, in

a Habes familiarissimam SS. Patribus sententiam, quaecumque Virginem Deiparam pertinent, omnia instar miraculi habenda, ut celsitudinem neque mens cogitando, neque lingua disserendo possit.

νθεν ἀμηχανίαν διασκοποῦμαι· ἐκ τῶν ἀμυδρῶς ὁρωμένων, τὴν ις ἀπορουμένην κατανοῶ μακαριότητα.

II. Ὦ τῆς τοῦ γένους εὐφορίας· εἰς ὅσον τὸν καρπὸν ἐπλεό- Ὑπερῆρε τὴν τῶν ἀγγέλων εὐθυνουμένην φύσιν τῷ μεγαλο- τῆς καρποφορίας ταύτης βλαστήματι. Ἐξέτεινε τὴν παρα- ταύτην ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως οὐρανοῦ τὸ ἑαυτῆς ἀνέδωκε , τὴν ἀποτίστως φύουσαν ἄμπελον, τὴν τῷ ἁγίῳ πνεύματι ρμένην, τὴν πιαινομένην τῇ χάριτι, τὴν τὸν ἀγεώργητον καρ- ῦσαν βότρυν, ἐξ οὗ τὸ τῆς ἀθανασίας ἀποθλίβεται γλεῦκος, τὸ τῆς μυστικῆς εὐφροσύνης προχέεται ῥεῖθρον, ἐξ οὗπερ ρις πλυρούμενος κρατὴρ, ἀφθαρσίας τοὺς μεθέξοντας ἐμπλήσει.

---

nteriorum magnitudinem percipio ex iis, quae suboscure ntur, prorsus latentem animadverto beatitatem.

II. O generis nostri foecunditas *a*! Quam exuberanti fru- itatum illud est! Fertilitatis huiusmodi nobilissimo germine elsam Angelorum naturam superavit *b*. Propaginem istam dit usque ad mare, et usque ad caelum suum ipsius pal- extulit, vitem illam scilicet fructus sine irrigatione gi- em, sancto Spiritu foecundatam, gratiae ubertate sagina- racemum nullo praecunte cultu ferentem, e quo dulcedo st immortalitatis, e quo mysticae laetitiae torrens effun- , e quo salutare poculum impletum omnes, qui ex eo bi- incorruptionis munere ditabit.

a Consonat haec sententia cum iis, quae a Petro Argorum episcopo idimus in Homilia *in Deiparae conceptionem* (§ X, part. I. p. 136); atis nempe maledictione laboraverat humana natura, quousque a gignens tandem fructum Deo dignum protulit. Hinc paulo infra licet, Virginis parentes laudari, ut tali prole beatissimos, ac nulla ude celebrandos.

b uctor, uti patet, non modo pro certo habet, Deiparam fructum atum fuisse exortam, sed a prima illa origine sua (quod est no- norum Theologorum scitum) tam praeclaris a Deo donis fuisse tam, ut ex tunc caelestibus spiritibus longe praecelleret.

Ὦ φυτοῦ τῶν οὐρανίων ἀψίδων ἐξικνουμένου, ὅπερ αὐτούς τε ἐλάσει, καὶ πάσας νοερὰς ὑπερβήσεται δυνάμεις. Ὦ κατ[illegible] δένδρου τοῦ πᾶσαν λογικὴν κατακαλύψαντος φύσιν, καὶ τ[illegible] ὑπεραρθέντος νοουμένου ὑψώματος· ἐξ οὗπερ ὁ φυτουργὸς τῷ [illegible] κεκαλυμμένῳ τρόπῳ, ὡς ἐκ δασέος ὄρους ἀνατελεῖ, καὶ συστ[illegible] τοὺς τύπους εἰς τὴν ἀληθείας κατάπαυσιν· οὗ μεταληφθησόμεν[illegible] ὁ καρπὸς ἀθανασίας τροφὴ τοῖς μεθέξουσιν ὀφθήσεται. Τίνες, [illegible] παρθένε, τοῖς μεγαλείοις σου συνοίσοντες ἐπινοηθεῖεν λόγοι; Π[illegible] καινοτομούμεναι τοῖς πράγμασιν ἁμιλληθεῖεν ἔννοιαι; Τίνες ἐγκ[illegible] μίων ἐφευρέσεις τὸ τῶν γεννησάντων σε διαγορεύσειεν κλέος; [illegible] τῆς τούτων εὐτεκνίας. Ὦ εὐπαιδίας, πάσης γεννητῆς ὑπεραρθεί[illegible] ἐπιτυχίας.

Δεῦρο τοίνυν ἡ μόνη πλησίον Θεοῦ, ἡ τῷ τοῦ μυστηρίου δ[illegible] λάμπουσα κάλλει, ἡ ὑπὲρ πᾶσαν μυρεψικὴν εὐωδίαν, τὴν τοῦ πν[illegible]

O planta, caeli convexa attingens, quae sane et ipsos cae[illegible] praetergredietur, et universis intelligentibus virtutibus sub[illegible] mius ascendet! O umbrosa arbor, quae universam naturam[illegible] tionalem contexit [a], et super omnem, quae excogitari pos[illegible] altitudinem est evecta; e qua plantator recondito plane [illegible] veluti e monte nemoroso orietur, et figuras in finem, ad qu[illegible] tendunt, veritatis contrahet; cuius qui percipietur fructu[illegible] omnibus degustantibus alimentum immortalitatis exsistet. Q[illegible] nam, o Virgo, excogitari queant sermones, qui magnalibus t[illegible] congruant? Quae nova sensa rebus ipsis respondere possi[illegible] Quae inveniri laudes poterunt ad eorum, qui te genuer[illegible] decus efferendum? O felices tali prole parentes! O foecunditas quae cuiuslibet creatae felicitatis assecutionem superat!

Huc igitur age, quae sola prope ad Deum accedis, quae my[illegible] sterii splendore refulges, quae super omnem unguentorum fr[illegible]

a Describitur nempe Virgo ceu arbor, quae languidum humanum genus umbra sua reficiat; ex quo sponte profluit, hanc arborem communi languore censeri non posse laborantem, atque adeo primaevo illo immunem esse affirmandam.

πας διαπνέουσα μυρωδίαν· ἧς ἡ τῶν τῆς καθαρότητος ἱματίων περὶ πᾶσαν καταθέλξει νοητὴν αἴσθησιν, ἧς ὀπίσω τοῦ μύρου θυγατέρες δραμοῦνται βασιλέως, λέγω δὴ ψυχαὶ, τὸ ἀρχέτυπον καὶ βασιλικὸν εἶδος διαφυλάττουσαι. Δεῦρο καλὴ ἡ πάλαι καλυμένη, ἣν ἐπιθυμητῶς ἡ παρουσία πεθεῖται, ἣν ἄνωθεν ὁ χερὸς τῶν προφητῶν ἐκκαλεῖται, ἣν ἡ τῶν δικαίων ἐπιζητεῖ συμφωνία περιχαρῆς, ἡ προελπισθεῖσα χαρὰ, ἡ προκηρυχθεῖσα θυμηδία. Πεῖαι περιχαρεῖς ὁμιλίαι τὴν σὴν προϋπαντήσουσιν ἐπιδημίαν; Πᾶσα τῶν ἀκουσομένων τιμὴ κατόπιν τῆς ὑπερτίμου σου μεγαλειότητος ἔρχεται, ἐκ τοῦ δεσπότου μόνου τὴν κατ' ἀξίαν κληρουμένης δόξαν.

IX. Οὕτω τοίνυν ἐγγυτέρω τῇ βασιλίδι γενομένῃ προϋπαντήσας ἱερεὺς, ἐκ τῶν αὐτῆς ἀχράντων χειρῶν, φόβῳ καὶ χαρᾷ τὴν

---

rantiam suavissimum exhalas odorem spiritus, cuius vestimenta, [illegible] scilicet, spiritalem omnium sensum demulcebit, in cuius [illegible]guentorum odorem current [a] filiae regis, animae inquam, [illegible] archetypam regiamque speciem custodiunt. Veni, quae [illegible]m pulchra es vocata [b], cuius adventus ardenti desiderio con[illegible]spiscitur, quam iamdiu invitat prophetarum chorus, quam [illegible]torum concordes voces magna cum laetitia exquirunt, quae [illegible]dium iam antea speratum, quae iucunditas iam olim prae[illegible]nciata exsistis [c]. Quaenam laetissima alloquia adventum tuum [illegible]mo excipient? Quicumque excogitari possit honos infra tuam [illegible]et magnificentiam, quae honore quolibet praecelsior est, [illegible] a solo Domino gloriam, qua digna est, nanciscitur.

IX. Sic igitur Reginae iam propius accedenti sacerdos occurrens, ex immaculatis ipsius manibus cum timore et gaudio

a *Cant.* I, 3.

b Auctor manifesto alludit ad illud Canticorum (Cap. I, v. 14): *Ecce pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es.*

c Vide constantem Patrum sententiam, plurima in ss. Bibliis recurre, quae de Virgine Deipara intelligi debent.

εἰργασμένην δέχεται πορφύραν, ἣν δὴ περιπτυσσόμενος, εἰκὸς αὐτα προσεφώνει.

Ὦ ἔργου τοιαύταις ἀπηρτισμένου ταῖς ἐμμελείαις. Ὦ κ τάσματος τὴν τοῦ Θεοῦ σκηνὴν ἔριθον εἰς τὴν οἰκείαν παρεμ σύστασιν. Τί τοιοῦτον ἐν τῷ περιωνύμῳ τούτῳ ναῷ ἀνετέθη τ Ποῖον οὕτω καθηγιασμένον κειμήλιον ἐν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ καθαρ σκηνῇ; Τοῦτο παντὸς καλλιερήματος σεμνότερον, τοῦτο πάσης σίας ἱερώτερον, τοῦτο προσφορᾶς ἁπάσης εὐπροσδεκτότερον, τὴν Ἄβελ ἀπαρχὴν, ὑπὲρ τὴν Ἀβραὰμ ὁλοκαύτωσιν, ὑπὲρ ἅπαν κάρπωμα δικαίων. Ὃ γὰρ ἐκεῖνοι τυποῦντες προέφερον, νῦν παραδ τελούμενον ἐν τῇ παναμώμῳ προσκομιζούσῃ τοῦτο κατανοεῖται.

X. Τοιαῦτα προσειπὼν μεγαλοφώνως, τὰ αὐτῆς ἀνεκήρυξε μ λεῖα· Ὦ Μαριάμ· ἐμεγάλυνε Κύριος ὁ Θεὸς τὸ ὄνομά σου, καὶ ἡ εὐλογημένη ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς. Θαυμάζοντος καὶ καταπλη

---

elaboratam accipit purpuram; quam utique cum amplexus neret, has voces, uti credere fas est, effundebat:

O opus, mira concinnitate et elegantia perfectum! O v men, quod texturae suae opificem sortitum est ipsum Dei bernaculum *a*! Quid unquam tam pretiosum in celeberrimo templo dedicatum est? Quaenam adeo sancta supellex in sa hoc tabernaculo oblata unquam fuit? Qualibet hoc victima nerabilius est, hoc quovis sacrificio sanctius, hoc quacum oblatione acceptius, super Abelis primitias, super Abrahami locaustum, super quodlibet ab iustis oblatum e frugibus m excellit. Quod enim per eiusmodi oblationes illi praesignaba nunc mirabiliter perfectum in illibatissima ista, velum hoc ferente, conspicitur.

X. Haec (Simeon) elata voce profatus, Virginis dein magn lia celebrare instituit: *O Maria! Magnificavit Dominus Deus men tuum, et eris benedicta in omnibus generationibus.* Haec d

a Virginem nempe Deiparam, quae passim apud Patres appellat *Dei tabernaculum*.

ν τὸ ῥῆμα, ἐξισταμένου καὶ πρὸς τὸ ἀπόῤῥητον ἀμηχανοῦντος. ὑπὲρ γὰρ εἰώθαμεν ἀποροῦντες, τῷ θαυμαστικῷ κεχρῆσθαι προσ- ματι.

Ὦ, φησὶν, οἷα τὰ περὶ σὲ τελούμενα· ἐμεγάλυνε κύριος ὁ Θεὸς τὸ ὄνομά σου· ὑπερύψωσε, φησὶ, τὴν δόξαν σου· πάσης ἀοράτου τε καὶ ὁρατῆς ταύτην ὑπερεβίβασε κτίσεως, ἐξῃρημένην ταύτην τῆς ἀνθρωπίνης ἀνέδειξεν, ἀσύγκριτον τῇ ἀγγελικῇ πεποίηκε· μέγα, καὶ λεγόμενον πάσῃ νοερᾷ φύσει, τὸ σὸν κατεσκεύασεν ὄνομα· μέγα τοῦτο ἐν ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις, μέγα ἐν θρόνοις καὶ κυριότησι, μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐν τῷ οἰκείῳ γένει· καὶ οὐκ ἐδόξασεν, ἔφη, ἀλλ' ἐμεγάλυνεν, ὡς τοῦ ἀνακεχωρηκότος τῆς ἀξίας καὶ τοῦ ἀνερμηνεύτου σημαινόμενου ἐντεῦθεν.

XI. Ποῖον δὲ τῆς πολυωνύμου χαρᾶς ἐμεγάλυνε κύριος ὁ Θεὸς μα; Ποίαν ταύτης ὑπερεδόξασε προσηγορίαν; Ἆρα τὴν κυρίαν καὶ στατικὴν, καὶ τὴν τῶν ὁμοειδῶν ἀριθμῷ καὶ ἰδιότησι διαφέρου-

---

antis et stupore perculsi sunt verba, hominis qui prae fabili portento vix compos est sui, et mente defixus haeret. nc enim mirabunda eiusmodi allocutione uti solemus, cum nti attoniti obstupescimus.

O qualia, inquit, in te complentur! *Magnificavit Dominus Deus tuum;* superexaltavit, inquit, gloriam tuam; hanc super turas omnes invisibiles iuxta ac visibiles extulit; hanc omni mana gloria ostendit sublimiorem, hanc angelica incompabiliter celsiorem effecit; magnum et universis intelligibilibus ris praedicandum nomen tuum reddidit; magnum idem in cipatibus et Potestatibus, magnum in Thronis et Dominatibus, magnum et desiderabile in tuo hominum genere. Et dem non dixit, *glorificavit,* sed *magnificavit,* tamquam si exo significaretur, eiusmodi hoc nomen esse, quod nec pro ito aestimari, nec ulla ratione explicari possit.

XI. Quale porro est hoc nomen, tam praeclari gaudii parens, od Dominus Deus magnificavit? Quamnam huius Virginis aptionem tanta gloria Deus cumulavit? Num propriam ac per-

σαν, ἢ τὴν κοινὴν καὶ ἰδικὴν [1] καὶ πᾶσιν ὁμοτίμως τα-
μεταδιδομένην εἴδους; Οὐδεμίαν δοκεῖ τῇ ἀληθείᾳ τῶν τοιού-
σεων, ἐμφαίνειν ἐνταῦθα τὸν λόγον, κἂν τῇ δεδοξασμένῃ
ξάσθησαν· ἀλλ' ἐνὸν πρότερον εἰπεῖν, ποῖον δὴ λεγόμενον
γαλυνόμενον ὄνομα τοῦ δημιουργοῦ νοεῖται, ὅπερ αἰώνιον τέ
καὶ ἅγιον θαυμαστόν τε καὶ φοβερὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι,
οὕτω καὶ περὶ τῆς πολυωνύμου χαρᾶς διαλαβεῖν. Δῆλον γὰρ
θεῖον ἀκατανόητόν τε ὂν καὶ ἄῤῥητον, ἀκατονόμαστον μένει,
τῶν κλήσεων μὴ προσιέμενον θέσιν. Ποῖον οὖν ἐστιν ὃ πολυθρ
τως αὐτοῦ δοξάζεται ὄνομα; Καὶ πόθεν τοῦτο τὰς ἀφορμὰς
ἐπιθέσεως εἴληφε; Πάντως συνομολογεῖται τὸ, Θεός· ὃ καὶ
αὐτοῦ καὶ μόνως εἶναι πιστεύεται. Εἰ γὰρ καὶ πλείονας ἡ θεία
κατονομάζει θεοὺς, ἀλλὰ τῶν μὲν οὐκ ὄντων ὡς ὄντων τὸ ἀπε

1 Legendum εἰδικήν.

---

sonalem, eam scilicet, quae illam ab reliquis eiusdem
numero et singularibus proprietatibus discernit, an vero
munem ac specialem, quae scilicet pari ratione omnibus
dem speciei individuis communicatur? Nullam reapse
appellationum videtur hic sermo innuere; quamquam et
glorificata illa, simul conglorificatae fuerint. Sed liceat
tere, cuiusmodi illud sit, quod et celebrandum et
dum intelligitur, creatoris nomen, quod sane et
et sanctum et admirabile, et in omnibus gentibus
dem deinde ratione et de praeclarissimi nostri gaudii
tuere. Et sane quidquid divinum est, cum nec mente
nec verbis efferri queat, nullo, uti patet, nomine
potest, nullam appellationis impositionem subire. Quodnam
tur est eius nomen, quod omnium ore glorificatur? Aut
denam, ut imponeretur, accepit? Plane fatentur simul
hoc nomen esse *Deus*: hoc illius et proprium et solum
ditur. Etsi enim plures divina scriptura Deos nominat;
ipsis, qui reipsa nihil sunt, tamquam si aliquid essent,

ύει. Οὕτω γὰρ ἐκ τοῦ διευκρινηθέντος νόει, καὶ τὸ τῆς παρα-
ταφεστάτην ἔχειν τὴν εὕρεσιν. Ὁ γὰρ ἐκεῖ τὴν Θεοῦ προσ-
μεγαλυνομένην ἔδειξεν, ἐνταῦθα τῇ καταλλήλῳ τιμωμένῃ
τὴν τῆς Θεοτόκου καθυποφαίνει κλῆσιν. Τοῦτο γὰρ αὐτῇ μό-
νεμα, τοῦτο κυρίως, τοῦτο ἀληθῶς· τοῦτο μεγαλύνει ἡ κτίσις·
δοξάζοντες ὑπερευλογοῦσιν ἄνθρωποι· τοῦτο ἐν πάσαις οὐκ
ρθη ταῖς γενεαῖς· τοῦτο μόνης αὐτῆς ἰδιαίτατον, ὥσπερ μόνου
ημιουργοῦ τὸ, Θεός. Καὶ οὕτω μὲν περὶ τούτων ἁρμόδιον
ται. Καιρὸς δὲ ἡμῖν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν ἀναδραμεῖν.

I. Ἀναστᾶσα γὰρ, φησὶ, Μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις,
θη εἰς τὴν ὀρεινὴν μετὰ σπουδῆς. Ὅρα τὴν συμφωνίαν τῶν
ιων· οὐ γὰρ αὐτὴν ἔφη τὴν ἡμέραν, ἢ μετὰ δευτέραν, καὶ
ιθεξῆς ἐκείνης, ἀλλ' ἐν ταύταις, τῷ ἀορίστῳ τοῦ χρόνου τὸ
τεχούσης ἐργασίας ἀναγκαῖον ἡ τοῦ εὐαγγελίου σημαίνουσα·
ἡ ἱστορία διὰ τοῦ συμπληρῶσαι τὸ ἔργον ἐδήλωσεν· ὥστε

---

m fallaciam redarguendam loquitur. Sic itaque ex hoc ipso, sane rite discussum est, intellige, et Virginis nomen plane cue deprehendi posse. Quod enim ibi ostendit, magnifi- m esse appellationem *Dei*, hic respondente honoris glo- ppellationem innuit *Deiparae*. Hoc siquidem solum illius , hoc proprium, hoc verum; hoc universae creaturae ma- nt; hoc homines glorificant ac supra modum benedicunt; omnibus antea generationibus inauditum; hoc illius tan- odo proprium omnino est, quemadmodum et unius Creato- oprium est nomen *Deus*. Et sic quidem de his existimare num fuerit. Nunc vero tempus ad historiam nos reverti. Inquit enim *a*: *Exsurgens Maria in diebus illis, abiit in s cum festinatione*. Vide narrationum consonantiam; non evangelica narratio dixit, *eadem die*, aut *post diem alte- aut alia quapiam ex sequentibus*, sed *in diebus illis*, per nitum scilicet tempus innuens, Mariam domi instanti opere necessario detentam: quod quidem alia historia manife-

Luc. I, 39.

σφοδροτέρα μὲν ἠπείγετο γνώμη πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, κατείχετο τῷ προλελεγμένῳ τρόπῳ. Μίαν δὲ πρός τε τὸν ἱερέα καὶ πρὸς συγγενίδα τὴν ἄφιξιν ἑκατέρα καθυποδείκνυσι γραφή· ἀπὸ μὲν οἰκήματος Ἰωσὴφ πρὸς τὸν ἱερέα, ἀπὸ δὲ τούτου πρὸς τὸν Ζαχαρίου. Διό φησιν ἡ ἱστορία· χαρὰν δὲ λαβοῦσα Μαριὰμ, ἀπῆλθε πρὸς τὴν συγγενίδα αὐτῆς.

Ἔχαιρε τὰς συμφώνους λογιζομένη προρρήσεις. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τοῦ ἱερέως ἀσυνήθει διαλέξει, πρὶν ἐν ὄψεσιν ὀφθῆναι, τὰ ἐκ παῤῥησίας ἀφῄρητο, ὑπὲρ ἐλπίδα δὲ ταύτης ἀπώνατο, τῇ παρὰ προσδοκίαν ἔχαιρεν ἐπιτυχίᾳ· ἢ μᾶλλον ταύτην εἰληφέναι χαρὰν λόγος αἰνίττεται, τὴν μόνην ὄντως χαρὰν, καὶ ᾗ μόνῃ συνήδεται ἣν μόνην ἐπόθει, καὶ ἣν σωματουμένην ἔνδον κατεῖχε, τὸν ὑπὲρ οὐσιον λόγον, τὸν τῆς χαρᾶς φυτουργὸν, τὸν τῆς ἀγαλλιάσεως τὴν μίαν, τὸ ὑπερπόθητον κάλλος, τὸ ὑπερὸν ὡραῖσιν ἐγκαλλώπισμα τὸ μόνον ὀρεκτὸν ἀγαλλίαμα, τὴν ὑπὲρ ἔφεσιν ἡδονὴν, τὴν ἀπὸ

---

sto tradit, ad perficiendum (veli) opus id factum fuisse; ut vehementissimo quidem desiderio ad (invisendam) Elisabet impelleretur; ratione tamen, quam antea diximus, detinereturUtraque vero historia simul composita edocet, illam tum sacerdotem tum ad cognatam eodem se itinere contulisse, videlicet ab aedibus Iosephi ad sacerdotem, ab isto vero ad domum Zachariae. Quocirca historia dicit: *gaudium autem cum peperisset Maria, profecta est ad cognatam suam.*

Gaudebat porro concordes secum reputans praedictiones. Quia enim ob insuetum cum sacerdote colloquium omnem fandi libertatem vel antequam in conspectum illius veniret, amisisset hanc vero supra spem deinde nacta esset, inexpectato successu laetabatur; seu potius gaudium illud historia indicat adeptam eam esse, quod solum vere est gaudium, et quo solo delectabatur, quod solum discupiebat, et quod carne iam indutum in sinum suum gestabat, supersubstantiale nempe Verbum, primum gaudii auctorem, laetitiae dispensatorem, pulchritudinem vota quaelibet excedentem, ornamentum quamvis venustatem vincens, unicam appetendam exsultationem, voluptatem omne de-

γλυκύτητα, τὴν ἄληκτον ἐπιθυμίαν, τὸν ἐφετοῖς ἔρωτος τιμῶντα βέλεσι. Τοῦτον ἡ κεχαριτωμένη λαβοῦσα, τὴν ὑπὲρ ἔννοιαν ἔχαιρε χαράν.

XIII. Ἀναστᾶσα δὲ, φησὶ, Μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις· ἦν ἀνέστη τὸ ἀμετάθετον στήριγμα, ἡ ἀσάλευτος πόλις, τὸ τῆς πίστεως ἐδραίωμά, ἡ βάσις τοῦ ἀνθρωπείου γένους, τὸ τοῦ προπάτορος ἔρεισμα, ὁ τῆς ἀναστάσεως θεμέλιος, ἡ κρηπὶς τῆς ἀνακλήσεως, ἡ ῥίζα τῆς χαρᾶς, ἡ ἀπαρχὴ τῆς φύσεως; τὸ τεῖχος, ἐν ᾧ τῆς ἡμῶν ἐπῳκοδομήθη σωτηρίας ἐρείσματα; Πόθεν τοίνυν ἀνέστη; Ἐκ τοῦ οἰκήματος Ἰωσὴφ, ἐν ᾧπερ ἀμετακινήτως τῇ ἀρετῇ ἐπάρευε. Καὶ διὰ τί μὴ, ἐξῆλθεν, ἔφη, ἀλλ' ἀνέστη; Τὴν δεσποινὶ καὶ ἔμμενον αὐτῆς ἡσυχίαν ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστὴς διὰ

---

rium superantem, dulcedinem quae numquam satietatem affert, iugem ardentium votorum scopum, qui exoptatis amoris ictibus animos sauciat. Hunc cum in se excepisset illa *gratiâ* plena, gaudio, quod mentis transcendit captum, exsultabat.

XIII. *Exsurgens autem*, inquit, *Maria in diebus illis:* unde vero exsurrexit immotum illud fulcrum, civitas inconcussa, immutatae firmamentum, basis humani generis, primi gentis nostrae parentis fulcimentum, novae erectionis sustentaculum, restaurationis omnium fundamentum *a*, gaudii radix, naturae nostrae primitiae, munus, super quem inaedificata salutis nostrae dignitas innititur? Unde ergo exsurrexit? Ex Iosephi domo, in qua sane sua ipsam virtus constantissime detinebat. At vero non ob rem non dixit, *egressa est*, sed *exsurrexit?* Iugem quietem et constantem illius quietem sapientissimus Evangelista noster haec significare voluit. Nam stabilita quodammodo et immota

a Plures hic habes sententias, quae nullatenus permittunt, ut Virgo pura primaevo laborasse vitio existimetur. Quomodo enim fulcimentum esset lapsi primi parentis, si et ipsa lapsa in eodem haerebat luto? quomodo *novae erectionis sustentaculum*, si cum aliis iacebat, et cum ipsis erat erigenda? Quomodo *reparationis omnium fundamentum*, si omnium omnium involvebatur ruina?

τούτου ἠνέξατο. Ἦν γὰρ ὥσπερ ἡδρασμένη καὶ ἀμετάθετος ἐν τῇ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἁγιότητος πεπηγυῖα θεμελίῳ· μηδὲ τὸ τυχὸν ἐκ τῆς ἐπειγούσης ἀνάγκης ἐκ τοῦ καθεστηκότος μεταβαίνουσα.

XIV. Αὕτη τοίνυν ἡ καθάπερ ἐν ἀδύτοις ἐν τῷ οἰκήματι ἐμπτομένη, πρὸς τὸν ἱερέα καὶ πρὸς τὴν ὀρεινὴν σπουδῇ συνάπτουσα, τοιαῦτα τάχα διεξιοῦσα τῷ λόγῳ· Ἐγώ, φησὶν, ὦ δέσποτα, τῇ σῇ κυβερνωμένη χάριτι μέχρι τῆς παρούσης ἡλικίας καὶ χρόνου τοῦ ἐνεστῶτος, ἐκ πάντων ἐμαυτὴν ἐπέσχον τῶν, ὅσα διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐπινοθεύειν πέφυκε τὴν τοῦ νοῦ καθαρότητα. Ὀφθαλμοῖς μὲν τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀντίληψιν μετρίαν ἐπιτρέπουσα, τὸ θεωρητικὸν δὲ τῶν ἅπαν πρὸς τὴν σὴν ἀνήρτησα μεγαλειότητα. Καθαρὰν δὲ καὶ ἀνέπαφον διατηροῦσα τὴν ἀκοὴν, ἐμφάσεων θείων ἀκροατήριον αὐτὴν παρεσκεύασα. Χείλη τε καὶ γλῶτταν εἰς τὴν σὴν δοξολογίαν ἀπασχολοῦσα, τὴν ἀσώματον ἐν σώματι παρεζηλωσα φύσιν. Ἵν' οὐδενὸς τῶν παρόντων τὸν λογισμὸν παρετράπην· πρὸς γὰρ τὴν σὴν

---

mota super fundamentum patientiae et sanctitatis defixa constabat; neque forsitan citra impellentem necessitatem ab instituto suo discedebat.

XIV. Quae ergo in domicilio suo veluti in sacrario abscondita solebat manere, ad sacerdotem et in montana cum festinatione se conferebat, hisce facile vocibus Deum alloquens: Ego, inquiebat, o Domine, tua me gratia gubernante, ad hanc usque aetatem et ad praesentem diem ab iis omnibus me custodivi, quaecumque ad corrumpendam per sensus puritatem aptis sunt idonea. Et oculis quidem concedebam ut, ali quos esset, cernerent; sed quantacumque videndi vis inerat, totam ad magnificentiam tuam contemplandam erexi. Aures porro puras illibatasque servans, paratas habebam ad divinarum rerum explicationem excipiendam. Tum labia tum linguam in te collaudando assidue exercens, incorporeas naturas in corpore aemulabam aemulari. Nulla unquam terrenarum rerum mean a te mentem avertit: ad unam enim tui contemplationem

ἀπησχόλησα τοῦτον μελέτην, ὄργανον ἐμαυτὴν ὑμνολογικὸν πεύασα, ὄργανον ἡρμοσμένον τῷ πνεύματι, ὄργανον τῆς κατητος ἐνηχοῦν μελῳδίαν, τὸ τῶν αὐλων δυνάμεων ἀνακρουόμενον, τῇ χερουβικῇ δεξιολογίᾳ συμφθεγγόμενον. Ἀκόριστον ιι τὴν ἔφεσιν, ἄληκτον διετήρησα τὴν αἴνεσιν, ἔνδον τὸν σὸν ιμὴν πόθον, ἀδιαλείπτως τὰ τῆς αὐτοῦ ἀγάπης προβάλλεν βήματα. Οὗτος συνηυξήθη τῷ σώματι, οὗτος συνακμάζει τῇ ᾳ, τούτῳ ἡ ψυχὴ προσφυομένη τὴν ἀκατάπαυστον ὑμνολογίαν λάει. Φῶς γὰρ εἶ, δέσποτα, φῶς τὸ μόνως γλυκύτατον· φῶς ηγαφίτως ποθούμενον· φῶς τὸ ἀχρόνως νοούμενον· φῶς τὸ μη μενον χρόνῳ· φῶς τὸ καταλάμπον ἐν τῇ ἀγνείᾳ μου· φῶς το θῦνον τὰς ὁδούς μου· φῶς ὅπερ διὰ τῶν παραδόξων μηνυμά-

---

intendere consuevi, organum memetipsam exhibens tuis ous resonans, organum a Sancto Spiritu ad supernas har- is aptatum, organum suavissimos puritatis concentus mo- s, quod caelestium Virtutum canticis respondet, quod bicis gloriae tuae carminibus concinit. Insatiabili tui ar- desiderio, indesinenter prosequor laudationem tuam; amore or saucium intus gerens, in verba amoris incessanter o. Hic amor mihi cum corpore succrevit, hic cum mente it; cum hoc simul congenita anima mea [a] hymnodiam in ti nesciam pertexit. Lux enim es, Domine; lux undequa- navissima; lux citra omnem comparationem desiderabilis; nae citra temporum spatia intelligitur; lux quae tempo- ibus non subditur; lux in innocentia mea refulgens; lux ns gressus meos; lux, quam per admirandum illum nun-

[a] Nihil sane praeclarius ad sanctitatem primae originis Virginis coae- saedicandam dici poterat: si enim cum vehementissimo Dei amore Deiparae anima congenita est; divinamque charitatem non secus communi theologorum sententia Angelici spiritus et primi parentes, cum natura accepit; semper ergo sancta fuit, semperque Deo di- ma; nec tartareus tyrannus hanc animam sibi olim fuisse sedem, superbus potest.

των ὑπεδεξάμην, ὅπερ διὰ τῆς χαρᾶς κατεπλουτίσθην· τὸ πῦ
ἐπέκεινα γλυκασμοῦ, τὸ πάσης φωτοφανείας αἴτιον· τοῦτο νῦ
λύχνον κατέχουσα, καὶ ὡς ἀσφαλέστατον φύλακα φέρουσα,
ἀσυνήθεις στέλλομαι πορείας.

XV. Ἦν τοίνυν τότε καθορᾶν τόπους μεταμείβουσαν τὴν ἐκ
τον, συνεχῆ τε μεταποιοῦσαν βήματα, καὶ τοῖς οἰκείοις τὸ ἴδ
καθαγνίζουσαν ἴχνεσιν. Ὦ γῆς ἐκείνης, ἥτις τῶν ἀμώμων ε
ἰχνῶν τοὺς τύπους ἐδέξατο. Ὦ τίς ἂν ἀκώλυτόν μοι παράσχ
εἰς ἐκείνους τοὺς σεβασμίους τόπους ἄφιξιν; Τίς ἄν μοι δώ
ριουσίαν δυνάμεως, ὥστε τὰ ἐκεῖσε κατειληφότι τῆς ἐπιθυμίας
φορηθῆναι, ὥστε τὴν γῆν ἐκείνην περιπτύξασθαι, ἐφ' ᾗ
πανάχραντοι πόδες ἐπέβησαν ἐκεῖνοι, ἐφ' ἧς τὰ πανάσπιλα διεσ
θησαν βήματα; Ὥστε τὸν χοῦν ἐκεῖνον ἀναλεξαμένῳ, ὀφθα

---

tjum in me excepi [a], qua multo cum gaudio locupletata s
quae omnem vincit dulcedinem, quae cuiusvis illuminati
origo est; hanc modo ceu lampadem tenens; et ceu fidel
mum custodem mecum habens, insuetis me itineribus comm

XV. Cernere ergo tunc erat immaculatam illam e loco in lo
transeuntem, et iugi incessu gressus alternantem, subiectum
solum vestigiis suis puritate perfundentem. O terra illa, q
impressa purissimorum illius gressuum signa excepit! O
expeditam mihi viam ad veneranda illa loca praebeat? Quis
tribuat tantum virium, ut illuc appellens desiderium m
expleam, ut terram illam deosculer, quam immaculatissim
pedes calcaverunt, in qua illibatissimi illius incessus relicta
vestigia [b]? Ut humum illam apprehendens, et oculis et ori

a Haec verba, ut puto, ab Isidoro vel incogitante extorsit comm
omnium sententia, quae non modo tenet divinum Verbum incarn
ex tunc fuisse, cum illud inter Gabrielem ac Virginem colloquium
bebatur, sed uti certum habet, id beatae Deiparae ignotum non fu
A qua quidem sententia, ut vidimus (Sup. § IV, pag. 479) discessim
ctor videtur, et huic praeivisse dixeris Chrysostomum, ubi scribit (*In Pa*
n. 1): *Nec ipsa Virgo, quae eum utero gestabat, noverat arcanum
steriі.* Οὐδὲ αὐτὴ ἡ κυοφοροῦσα παρθένος ᾔδει τοῦ μυστηρίου τὸ ἀπόῤῥη

b Vide sis, quomodo praerogativa, quae maxime in Virgine e

ναι καὶ στόματι, καὶ πᾶσαν αἴσθησιν καθαγιάσαι, καὶ ὡς μον θησαυρὸν ἐγκολπώσασθαι τοῦτον.

I. Ἰδοὺ γὰρ μεσοπορούσῃ ταύτῃ ἡ κτίσις πᾶσα προϋπαντῶσα, αριστηρίοις προσεπιδεξιοῦται λόγοις. Γῆ μὲν, ὡς οἰκείῳ πρώμνυσμένη βλαστήματι, τοιαῦτα σχεδὸν ἐπιβοᾶται· Ἰδοὺ τὸ ἄνθος μου στέλεχος· ἰδοὺ τῆς εὐφορίας μου ὁ καρπὸς, ο ἄφθης ἐμῆς εὐθηνίας πλοῦτος, ἡ τῆς εὐθηνίας καὶ εὐλογίας ορία, δι' ἧς τῆς τῶν ἀκανθῶν ἀπαλλαγήσομαι καταδίκης, δι' ; τῶν τριβόλων ἐλευθερωθήσομαι τραχύτητος. Αὕτη ἐστὶν ἡ ροφορά, δι' ἧς ἀποσμηχθήσομαί τε καὶ καθαρισθήσομαι, καὶ ἧς θυσιαστήριον χρηματίσω θυσίας· ἡ ταῖς εἰδωλικαῖς μιαι-

---

ı, meosque sensus omnes sanctificem, eamdemque in sinu eu pretiosissimum thesaurum recondam?

I. Ecce enim creaturae omnes illi per medium transeunti n veluti occurrentes, gratulabundis laetisque illam vocicipiunt. Et terra quidem, tamquam proprio in primis ger- superbiens, ita propemodum exclamat: En floridissimus meus; ecce fertilitatis meae fructus, exuberantes uberieae divitiae, ubertatis et benedictionis foecundissima fe- *a*, per quam a damnatione ferendi spinas eripiar, per a tribulorum asperitate liberabor. Ipsa est oblatio mea, nam a maculis abstergar et mundabor *b*, et quae idoloidoribus ante polluta, et impiis lavacris contaminata eram,

que adeo prae reliquis obversabatur fidelium mentibus, easque per- t vehementer, puritas est illa singularissima, quae circumstantia veluti sanctificabat.

labes hic, quid sit feracitas, de qua terra haec nostra gloriatur. empe nihil praeter quam spinas ac tribulos dederat, tandem flo- num ramum protulit, cum Mariam progenuit. Quae profecto sen- nisi ad hominum ortum eumque maxime referatur, plane, uti falsa esset.

blatio, per quam maculae emundentur, non potest, uti manifest, iisdem maculis foeda censeri.

νομένη κνίσσαις, καὶ ἀνοσίοις καθαχραινομένη λύθροις. Αὕτη δι' ἧς τῶν βδελυγμάτων ἀπαλλαττομένη, ἐξιλασμάτων ὀφθήσομαι. Αὕτη τὸν ἀποφορτίζοντά με τῶν ἀνθρωπίνων πλημάτων ἐπιφέρει. Αὕτη τὸν ἀφαιρούμενον ἐξ ἐμοῦ τὸ τῆς ἀ[illegible] ἄχθος, σωματούμενον βαστάζει, τὸν ἐπ' οὐδενὶ τοὺς ἐμοὺς [illegible] δρύσαντα θεμελίους, τὸν ἰδίᾳ δρακὶ τὸν ἐμὸν περιγράψαντα [illegible] τὸν ὕδασί με σπαργανοῦντα, καὶ εἰσαεὶ διακρατοῦντα. Αὕτη [illegible] ἡ ῥάβδος, ἡ τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἄνθος ὠδίνουσα; (ἐξ) ἧς, ὥσπερ ἀπ[illegible] λύκων προκύψαν, τὸ ἀηδὲς τῆς πλάνης ἀποσοβήσει, καὶ τὴν τ[illegible] χάριτος ὀσμὴν διαπνεύσει. Ὦ τῆς ἐμῆς παραφυάδος. Ὦ κόλπ[illegible], ἐν οἷς τοῦτό τὸ φυτὸν ἠθρύνθη· ἐξ οὗ προϊὼν ὁ τῆς ἀθανασ[illegible] καρπὸς, τὴν τῶν ἐμῶν τέκνων ἀκαρπίαν εἰς καρποφόρον εὐσέβ[illegible] μεταποιήσει, οὗ ὁ λόγος ἐν τοῖς πέρασι διασπαρεὶς, εἰς ἑκατὸν [illegible] δώσει τὴν εὐφορίαν, πολύχουν ἀποθήσει τὴν γεωργίαν. Ὦ τῶν ἐμ[illegible] πεδίων εὐωδέστατον κρίνον, ὅπερ τῷ τῆς καθαρότητος μύρῳ πάσ[illegible]

---

iam mystici sacrificii altare evadam. Ipsa est, per quam ab [illegible] minationibus liberata, domus expiatiónum conspiciar. Ipsa [illegible] lum infert, qui me ab humani generis delictis exonerabit. [illegible] corpore indutum eum gestat, qui grave peccati onus a me [illegible] lit, qui super nihilum fundamenta mea collocavit, qui [illegible] prio pugillo amplitudinem meam complectitur, qui aquis [illegible] veluti fasciis circumdat, et me perenniter continet. Ipsa [illegible] virga, incorruptionis flore foeta, e qua tamquam e calice [illegible] prodiens, erroris procul abiget insuavitatem, et gratiae fragr[illegible] tiam exhalabit. O propaginem meam! O sinum, in quo [illegible] planta *a* ad maturitatem venit; e qua progerminans immor[illegible] litatis fructus, filiorum meorum sterilitatem in fructiferam [illegible] tatem commutabit; et cuius verbum, in omnibus finibus terr[illegible] disseminatum, in centuplum augebit ubertatem, exultique [illegible] labores multiplici cumulabit usura! O agrorum meorum [illegible] veolentissimum lilium, quod puritatis suae unguentum omnibus

a Quaenam enimvero laus esset sinus b. Annae, siquidem haec planta, quod ad originem spectat inde deductam, vitiata fuisset?

χικὰς περιπνεύσει κηλίδας. Σὺ εἶ ἡ εὐωδία· σὺ εἶ, ἡ τοῖς τῶν ἀρώμασι τὸ ἐμὸν μυρίζουσα πλήρωμα· ἡ ἀθόλωτος πηγή, ἐξ ; σταγόνες; ὑετοῦ, αἱ τῶν χαρίτων ἐπιστάζουσαι ῥανίδες, τὸ ειαίνουσι πρόσωπον, τὰ τῆς ἐμῆς τερπνότητος καταρδεύουσιν ἡ λαμπὰς, ἡ τὸν ἐμὸν φωτίζουσα κύκλον, ἡ τὰς ἡλιακὰς ὧσα φαιδρότητας, ἡ ὑπὲρ τὸν τυρανὸν ἀφιεῖσα τὰς ἀκτῖνας, τὰ τούτου ὑπερήρα κάλλη· ἐκεῖνος μὲν γὰρ τοῖς οἰκείοις λαμιενος ἐπαγάλλεται φωστῆρσιν· ἐγὼ δὲ ὑπὲρ ἐκεῖνόν σε κατέ-, σεμνοτέρα τῆς αὐτοῦ διακοσμήσεως δείκνυμαι· ἐκεῖνος τῷ μόνῳ καταγλαΐζεται φωτί, ἐγὼ τῷ γενεσιουργῷ διὰ σοῦ ἐπιδηι, κατασεμνύνομαι· ἐκεῖνος τοῖς πεπήμασιν, ἐγὼ τῷ ποιητῇ πλύνομαι· ἐκεῖνος ἀποσκιαζομένῳ καὶ δυομένῳ κατανγάζεται , ἐγὼ δὲ τῷ τῆς δικαιοσύνης ἀνεσπέρῳ καὶ ἀδύτῳ ἡλίῳ, δι' οὗ ως τὸ εἶναι εἴληφεν, ἐπαίρομαί τε καὶ καταλάμπομαι, ὄχημά

---

urum ulceribus affundet [a]! Tu suavissimus es odor: tu es, virtutum tuarum aromatibus totum mei ambitum aspertu fons es illimis, e qua, tamquam imbrium stillae, deres gratiarum guttae faciem meam pingui ubertate foecun-, et iucundam venustatem meam irrigant: tu es lampas, me per universum circuitum illuminas, quae solares longe fulgores, quae radios tuos super ipsos caelos expandis, quam his quoque pulchritudine antecello; et hi quidem illis illustrati luminaribus sese magnifice ostentant; ego vero illis cum te possideam, quovis eorum ornatu magnificenppareo; illi genita luce exornantur, ast ego generationis re per te adveniente condecoror: illi facturis nobilitantur, atem factore: illi sole illuminantur, qui et nubibus obumr, et occasum subit; at ego sole iustitiae, qui neque vem neque occasum novit, per quem et ille accepit ut es-

[a] Imagine paulo diversa eamdem expressam habes sententiam. Nisi Deiparam gloriosam communi originis vitio exemptam statuas, suaveolentissimum tibi parebit lilium, cuius unguentum ulceribus m sit medela; sed et ipsa eodem ulcere foetere dicenda erit.

σε τούτου περιφέρουσα, τὴν τὸ μυριοπλάσιον τῶν ἀγγέλων ὑπερέχουσαν ἅρμα, τὴν χερουβικὴν παστάδα, τὴν σεραφικὴν λαβίδα, θρόνε τὸν βασιλικὸν, τὸ ὑπερουράνιον παλάτιον. Ὦ πόσα ἐμῶν αὐχημάτων αἱ ἀφορμαί. Ὦ τοῦ ἐμοῦ καυχήματος Ἐπαγάλλομαί σοι, ἐπιτέρπομαι τῇ δόξῃ σου, ἐπισεμνύνομαί ὡς οἰκείῳ βλαστήματι. Καθαίρομαι τῶν ἀνθρωπίνων μολυσμῶν νῶτά σε φέρουσα· ἁγιάζομαι τοῖς ἀχράντοις καὶ τιμίοις σου βήμασι, εὐωδιάζομαι τῷ τῆς καθαρότητός σου μύρῳ· σκιρτῶ ἐπὶ σοὶ, ἀγαλλιῶμαι διὰ σὲ, καὶ ἡ σὺν ἐμοὶ πᾶσα διακόσμησις.

XVII. Οὕτως ὑπὸ πάντων ἢ τῶν ἁπάντων δεξαζομένη δέσποινα τὰ τῆς πορείας διήνυσε. Διό φησιν· ἐπορεύθη εἰς τὴν ὀρεινὴν μετὰ σπουδῆς εἰς πόλιν Ἰούδα, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου καὶ ἠσπάσατο τὴν Ἐλισάβετ.

---

set, et glorior et resplendeo, quippe te gesto, quae illius [illegible] vehiculum, quae infinito intervallo angelorum currum superemines *a*, quae thalamus cherubicus, quae forceps seraphica, quae regius thronus, quae caelis sublimius palatium existis. O quot, et quantae mihi gloriandi caussae! O gloriae meae auctrix! In te memet effero, gloria tua oblectior, te tamquam germine meo proprio superbio. Te dorso meo ferens, ab [illegible] manis inquinamentis emundor *b*; sanctificor immaculatis et [illegible] norandis tuis gressibus; suavi odore perfundor a puritatis tuae unguento; in te exsulto, propter te fiduciam sumo, et mecum omnes creaturarum ordines.

XVII. Sic omnium Domina, ab omnibus glorificata, [illegible] suum confecit. Quocirca (Evangelista), *Abiit*, inquit *c*, *in montana cum festinatione, in civitatem Iuda*; et *intravit in domum Zachariae, et salutavit Elisabet*.

a Deus in sacris litteris cherubicis humeris veluti quodam curru invectus describi solet.

b Nisi Deiparam vitio quovis immunem affirmes, illius non secus atque aliorum inquinamentis terra deturpata pari iure diceretur.

c *Luc*, I, 39, 40.

Καὶ ἐγένετο, φησὶν, ὡς ἤκουσεν ἡ Ἐλισάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς
ρίας, ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς. Καὶ ἐγένετο,
ί τί ἐγένετο; Καινὸν καὶ παράδοξον, καὶ τῆς φύσεως ἀλλό-
ν. Φωνὴ μόνη ἐξενεχθεῖσα τοὺς ταύτης ἐκαινοτόμησεν ὅρους·
ς ἀσπασμοῦ εἰς τὴν ἀνεπίδεκτον φωνῆς ἐνήχησεν ἀκοήν· φθόγ-
παρθενικὸς, δυνάμει τοῦ ἐνοικοῦντος, τὸ ἐγγάστριον διεδόνησε
ος. Ὡς ἤκουσε, φησὶν, ἡ Ἐλισάβετ, ὁ λόγος ἐν τοῖς ὠσὶν εἰσ-
, καὶ ἡ χάρις τὸ ἔμβρυον ἐκίνει· ἡ φωνὴ ἐνηργεῖτο, καὶ ἡ
αμις ἐβεβαιοῦτο. Ὦ ἰσχὺς ῥημάτων. Ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν
κοιλίᾳ αὐτῆς. Ἤσθη τῆς δεσποτικῆς παρουσίας, ἤκουσε τῆς
ράτου φωνῆς, ἔγνω τὸν δημιουργὸν ταύτην κινοῦντα, καὶ σχε-
διὰ τῶν σκιρτημάτων τοιαῦτα τῇ μητρὶ προσεφώνει.

XVIII. Πρόφθασον, ὦ μῆτερ, πρόδραμε συντόνως, προϋπάν-
σον τῇ τὸν δημιουργὸν ἐπιφερούσῃ σωματούμενον. Ὁ δεσπότης ἐν
ύτῃ, ὡς ἐν οὐρανίῳ ἐποχεῖται θρόνῳ. Οὗτος τὰς φύσεις καινο-
εῖ· οὗτος τὰ πράγματα μεταπλάττει. Οὐ στέγω σιωπῇ τὴν αὐ-

Et factum est, subdit [a], *ut audivit salutationem Mariae Elisa-
exsultavit infans in utero eius. Et factum est*, inquit; quid
um est? Novum prorsus, et admirandum, et a naturae or-
e alienum. Sola vox, ut prolata est, naturae leges innova-
: sonitus salutationis auribus insonuit, quae vocem audire
poterant; vox virginalis, virtute illius, qui in Virgine in-
itabat, infantem materno adhuc utero inclusum excussit. *Ut
divit*, inquit, *Elisabet*, verbum ingrediebatur in aures, et
ntia foetum uteri commovebat. Vox operabatur, et addebatur
tus. O verborum vim! *Exsultavit infans in utero eius.* Per-
uit praesentiam Domini, immaculatae illius voces audivit,
atorem, qui hanc movebat, agnovit, et saltibus suis haec
tri suae propemodum loquebatur:

XVIII. Anteverte, o mater, praeveni festina, praecurre ob-
m ferenti creatorem incarnatum. In ipsa Dominus, tamquam
caelesti throno, advehitur. Hic naturam innovat; hic res im-

[a] *Ibid.* v. 41.

τοῦ παρουσίαν ἄγειν· οὐ φέρω μὴ κηρύττειν τὸν εἰς τοῦτό μ
ραγαγόντα, εἰς ὅπερ προετάγην. Σπεύδω χρησιμεύειν, φωνὴ β
προορισθεὶς ἐμηνύθην, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν διακονίαν ἐπεί
Μὴ μέλλε τοίνυν, ὦ μῆτερ· χρῆσον ἐμοὶ τὴν φωνήν, ἵνα
τὴν ζωήν· πλήρωσον τὴν τοῦ λόγου χρείαν, ἵνα μὴ τὸ τῆς
ἀναγκαῖον βιάσωμαι· μὴ καινοτομηθῆναι τῇ ὑπερθέσει, τὸν
ἐάσῃς· μὴ τὴν εὐχαριστίαν ἀναβαλλομένη, τὴν φύσιν κατὰ
ταβαλλομένην· διαῤῥῆξαι τὰ αὐτῆς καταναγκάζομαι κλεῖθρα,
βῆναι τοὺς ὅρους ἐπείγομαι· οὐκ ἀναμένει τούτους ὁ μεταπ
τὴν φύσιν, λύει τὴν τάξιν ὁ ταύτην συνθήσας. Ἔχεις ἐν
τὴν τῶν πραγμάτων ἀσφάλειαν· Νενεκρωμένα σου τὰ μέλη
ζωοτοκίαν αὐτὸς ἐνίσχυσεν, ἐξηραμένην [1] τὴν φύσιν τῷ
κατεπίανε προστάγματι. Οὗτος, ὁ ἐν ἀχράντῳ βρεφουργή
κοιλίᾳ, ἐν ταῖς μητρῴαις κοιλίαις τὰ βρέφη διαπλάττει·

1 Ita Cod. pro ἐξηραμμένην seu ἐξηρασμένην.

---

mutat. Praesentiam eius ferre silentio non valeo; non possum
praedicare eum, qui me ad hoc excitavit, ad quod praeordi
fui. Usumfructum ferre festino, quippe qui, ut praedictum
(a prophetis), praedestinatus [a] fui, ut essem *vox clamantis*
propterea ad ministerium meum explendum impellor. Ne
cunctaris, o mater; commoda mihi vocem, ut vitam depre
cem; supple meae loquendi impotentiae, ne constitutis pa
legibus vim inferam; ne committas cunctatione tua, ut
partus ratio tibi contingat; ne velis, gratiarum actiones
rens, naturae leges cernere immutatas: ego sane huius cla
cogor perrumpere, terminos eiusdem transilire compellor;
patienter hos ille perfert, qui naturam immutat; qui ordi
constituit, is ordinem solvit. Ipsa in te habes certam rerum
dem; emortua enim membra tua ipse ad generandum vivens
corroboravit, arefactaeque naturae ubertatem iussu suo col
lit. Iste, qui in utero impolluto factus est infans, in ut

a Iohan. 1, 23.

μορφοῖ τὴν φύσιν· οὗτος τοὺς χαρακτῆρας ἐξεικονίζει· οὗτος δη-
μιργεῖ τὰς ψυχάς· οὗτος τὴν ἐπίῤῥυτον οὐσίαν εἰς ὀστᾶ καὶ
να καὶ σάρκας συμπήγνυσιν· οὗτος τὰς ἁρμονίας διαῤθρεῖ, καὶ
μένῳ ταύτας δεσμῷ συνδέων, καὶ ἀλύτους τῇ οἰκείᾳ συντηρῶν
νοίᾳ· οὗτος εἰς φῶς τὰς ὠδῖνας ἐξάγει, καὶ τῷ νοητῷ τοῦ λό-
φωτὶ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις καταφαιδρύνει. Ὑπόδεξαι τοίνυν σὺν
μιᾷ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν· ὑπόδεξαι σωματικῶς τὸν θεϊκῶς πλη-
ντα τὰ σύμπαντα.

XIX. Εἰπὲ πρότερον τὰ τῆς κυοφορούσης αὐτὸν ἐγκώμια· προσ-
ρσαν ὡς βασιλίδα τὸ τῆς φύσεως ἐγκαλλώπισμα· πλέξον εἰσ-
ν τὴν εὐφημίαν τῇ τοῦ γένους εὐλογίᾳ· ἅρμοσον τοὺς κατ' ἀξίαν
ύνους τῇ πάσης τιμῆς ὑπεραξίᾳ. Ὑπόδεξαι τὸ ὑπερουράνιον τοῦ
λέως τῶν ἀγγέλων παλάτιον, τὴν νοητὴν καὶ ὑπερκόσμιον πα-
δα, ἐφ' ᾗπερ αὐτὸς ὁ δημιουργὸς ἑαυτῷ τὴν τῆς σαρκὸς παχύ-
τα μνηστεύεται, ἐν ᾗ τὸ τῆς οἰκονομίας τελεσιουργεῖται μυστήριον.
ριπτεξαι τὴν φωτεινὴν νεφέλην, ἣν ὁ τῆς δικαιοσύνης περιβε-

---

sternis infantes format: hic naturam effingit: hic lineamenta
figurat: hic animas creat: hic seminalem substantiam in
a et nervos et carnes effingit; hic artus compagine iungit,
habili eos vinculo colligans, insolutos tamen sua providentia
nservans; hic in lucem foetus educit, et animae potentias in-
llectuali rationis luce irradiat. Eius ergo adventum honorificis
cipe verbis: excipe corpore indutum eum ipsum, qui divi-
ate sua implet universa.

XIX. At prius laudes in eam confer, quae illum suo sinu
stat: venerare ceu reginam illud naturae nostrae decus; ac-
mationem huic generis humani benedictioni plecte festivam,
a eius gratuleris adventum; contexe pro meritis illi encomia,
ae quolibet est honore dignissima. Excipe illud caelis prae-
sius palatium Regis Angelorum, intelligibilem ac mundo prae-
siorem thalamum, in quo ipse Creator crassitudinem carnis
strae sibi desponsat, in quo dispensationis mysterium perfi-
ur. Amplectere lucidam nubem, qua circumtectus sol insti-

βλημένος ἥλιος τὸ τῆς σαρκὸς οὐσιοῦται περιβόλαιον· ἐξ [illegible] φύσιν ἐνδυσάμενος, τοὺς τῆς ἀρᾶς ἀπαμφιάσει χιτῶνας τοῖς πρὸ πάτορας. Αὕτη ἐστὶν, ὦ μῆτερ, δι' ἧς αἱ τῶν ὠδίνων λύπαι· δι' ἧς τὰ τῶν προγόνων ἀφαιροῦνται δάκρυα. Αὕτη ἡ τῆς εὐλογίας ἀπαρχὴ, ἡ τῆς εὐφροσύνης πρόξενος. Συν[illegible] τὴν χάριν τῇ τοιαύτης εἰσόδῳ· ταμίευσαι τὴν χαρὰν τῇ ὑποδοχῇ· χαρᾶς τοὺς ὑποδεχομένους ἀνταμείβεται δωρεαῖς. οἰκείαν πεισαμένος πύλην ὁ δεσπότης, εἴσοδον τῶν οὐρανῶν ποιήσεται, θύραν ἐν παραδείσῳ καθυπερείσει. Αὕτη τῶν χερουβὶμ ὑπερετέθη θρόνων· αὕτη τῶν νοερῶν ὑπερεδοξάσθη ταγμάτων· εὐρυχωροτέρα τῶν οὐρανῶν ἐχρημάτισε σκηνή· αὕτη λαμπρότερα ἡλίου τὰς ἀκτῖνας ἐκπέμπει· αὕτη φαιδροτέρας τὰς μαργαρίτας ἀποστίλβει. Αὕτη τὸ ἀκαλλὲς ἐγκαλλωπίζει τῆς φύσεως, καὶ τὸ τῆς παραβάσεως προσγενομένην ἀδοξίαν τῷ οἰκείῳ δοξάζει τόκῳ.

---

tiae amictum corporeae substantiae sibi circumdedit; [illegible] naturam nostram indutus primis parentibus tunicas maledictionis detrahet. Haec est, o mater, per quam dissolvuntur partuum moerores; per quam progenitorum lacrymae abstergentur. Ipsa est primitiae benedictionis, ipsa laetitiae conciliatrix. Introduc simul cum introeunte ipsa gratiam: repone tibi, [illegible] suscipiendo, gaudium; gaudii enim donis ipsa suscipientes remunerat. Hanc Dominus cum portam suam effecerit, [illegible] ad caelos aditum apponet, ipsam ad paradisum ianuam constituet. Haec cherubicis thronis est superposita: haec praestium spirituum ordinibus glorificata est. Haec tabernaculum caelis latius est effecta: haec radios sole lucidiores emittit: micantioribus fulgoribus coruscat. Haec vestit decore naturae strae deformitatem [a], et ignominiam ex veteri praevaricatione inustam per partum suum gloria commutat.

a Heic quoque contextus nullatenus patitur, ut eam deformitatem, quam Virgo tegit, Virgini ipsi inesse quispiam putet: quae porro illa deformitas intelligenda sit, quae mox sequuntur aperiunt, *ignominiam* scilicet *veteris praevaricationis*.

ζ. Ταῦτα σχεδὸν τοῖς σκιρτήμασι τοῦ Ἰωάννου βοῶντος, καὶ
σάβετ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐμπνευσθεῖσα χάριτος, ἐνάρθρῳ φωνῇ
πρθρον εὐχαριστίαν ἐδημοσίευσε, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ τόκου τῷ
ρ τοῦ λόγου καθυπέφηνεν. Ἐπλήσθη γάρ, φησὶ, πνεύματος
ἁ Ἐλισάβετ, καὶ ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπεν· Εὐλογη-
νὴ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.
όθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου πρὸς μέ;
ε μὲν γάρ, φησὶν, ἐγὼ τῆς τοιαύτης ὑποδοχῆς καθίστημα·
λπίδα τὸ πρᾶγμα· ἡ δέσποινα πρὸς τὴν δούλην, ἡ κυρία πρὸς
αίτιν, ἡ πάσης τιμῆς ἀνωτέρα τὴν διακονίαν ἐκπληροῖ τῶν
στέρων· ἡ ὑπὸ ἀγγέλων δορυφορουμένη τὴν τῶν δορυφορούντων
τάξιν· ἡ τὸν τοῦ παντὸς δεσπότην κατέχουσα, ἐν εὐτελεῖ
πει καταγωγίῳ. Καινὸν δὲ καὶ παράδοξον περὶ σὲ τὴν τοῦ
ι μητέρα κατανοῶ. Πῶς ἡ ἐν ἀσύλοις τῆς ἡσυχίας ταμείοις
μένη, τὴν τοιαύτην ὁδοιπορίαν ἐστείλω; Ἡ καθάπερ νυμφικῇ

. Haec saltibus suis Iohanne quodammodo clamante, etiam
et eiusdem gratiae spiritu afflata, inarticulatam (infantis)
ationem et gratiarum actionem articulata voce deprompsit,
as sui affectum sonitu vocis manifestavit. *Repleta est enim,*
a, Spiritu Sancto Elisabet; et exclamavit voce magna, et
Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris
t unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ego
ait, huiusmodi te suscipiendi honore plane sum indigna;
omnem res excedit: regina ad servam, domina ad ancil-
enit; quae honore quolibet celsior exstitit, eorum, qui
iores sunt inter homines, ministerium impendit; quae An-
m satellitio honoratur, ad famulantium conditionem se
tit; quae rerum omnium Dominum in se continet, ad pau-
lum diversorium se recepit. Novum vero ac mirum de te,
ni matre considero. Quomodo tu, quae in sacris illis si-
penetralibus considere consuescebas, eiusmodi te itineri

Luc. I, 41-42.

παστάδι, ταῖς τῶν ἀρετῶν περιβολαῖς ἐνδιαιτωμένη, ἡ μόνην τὴν αὐτῶν διανύουσα τρίβον, ἡ μηδὲ τοῖς γειτνιῶσι παραβάλλουσι γνωρίμοις, πῶς ἐν τοῖς πλείστον διεστηκόσιν ἐπεφοίτησας ἡμῖν;

Τοῦτο γὰρ δὴ μᾶλλον τὴν Ἐλισάβετ κατέπληττε, τὸ τῆς μακροτέρας ὁδοιπορίας φημὶ θαῦμα· καὶ ἡ τῶν αἰσθητῶς συνεσομένων μὴ προσοῦσα θορυφορία. Ὅθεν ἐξισταμένη τότε παράδοξα καὶ ταγγίλλει.

XXI. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ σου εἰς τὰ ὦτά μου, ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ μου. Τί λέγεις, ὦ Ἐλισάβετ; Πόθεν συνῆκας τὸ ἐν ἀγαλλιάσει σκίρτημα; Τίνα χαρᾶς τεκμήρια τοῖς κινήμασι κατενόησας; Τίς λογισμὸς τοῦ μήπω φωνοῦντος ἐμβρύου τὴν τοιαύτην ἐτρέφωσε διάθεσιν; Ποῖα σχήματα τοῖς ἤθεσι τυπούμενα ταύτην τὴν εὐφροσύνην ἐμήνυσαν; Ἡ μὲν οὖν τοῦ σκιρτήματος αἴσθησις φανερά σοι κατ-

---

commisisti? Quomodo quae in virtutum tuarum recessibus, velut in nuptiali thalamo, moras agere tuas, solamque hanc semitam deambulare solebas, quae ne ad vicinos quidem familiares pedem admovebas, quomodo, inquam, ad nos tam procul dissitos advenisti?

Et sane id maiorem in modum Elisabetham in admirationem rapiebat, longioris scilicet itineris huius portentum, simulque absentia cuiusvis humani comitatus, qui eam ministerii expeteretur. Et exinde velut attonita stupenda haec profert.

XXI. *Ecce enim*, inquit [a], *ut facta est vox salutationis tuae auribus meis, exsultavit in gaudio infans in utero meo.* Quid dicis, o Elisabet? Unde nosti, saltus illos a gaudio profectos esse? Quaenam gaudii indicia in illis motibus advertisti? Quae loquentis hunc foetus nondum loquentis affectum animi prodidit? Quinam gestus, cordis motus designantes, huiusmodi laetitiam manifestaverunt? Nam, esto, saltationis sensus etiam nolenti ex-

[a] *Luc.* I, 44.

ατο καὶ μὴ βουλομένῃ· τὸ δὲ ἐν ἀγαλλιάσει ταύτην γεγενῆσθαι, θεν στοχαζομένη διέγνως;

Τί οὖν ἡμεῖς, τὸν ταύτης ποιούμενοι λόγον, ἐροῦμεν πρὸς τοῦτο; τι σὺν τῷ γεγονότι σκιρτήματι, χαρᾶς ἡ μήτηρ ἐνεφορήθη, καὶ λόγως τούτῳ τὰ τῆς ψυχῆς ἐπεδείκνυτο κινήματα· διὸ ἐκ τού- ν καὶ τὴν τοῦ ἐμβρύου κατενόει ἐνεργουμένην ἀγαλλίασιν. Μᾶλ- ν δὲ καὶ ἐξ ἑτέρου ταύτην εἰκὸς διεσκοπεῖτο. Τίνος τούτου; Τοῦ δύνως τὴν τοιαύτην ὑποστῆναι κίνησιν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν οὕτως μβαινουσῶν περιδινήσεων, οὐκ ἔστιν ὑπονοεῖν ἀναλγήτως διαμέ- ν τὰς μητέρας· δριμεῖαι γὰρ ὠδῖνες ταύτας συνέχουσι, καὶ ὀξύ- οι βελῶν κατατιτρώσκουσι πόνοι· καὶ τούτων ἀψευδὲς τεκμήριον, ἐν τῷ τίκτειν καθεστήκασι περιστάσεις, παντὸς ἀλγεινοῦ πόνον ερβάλλουσαι. Ἐπεὶ οὖν ἡ Ἐλισάβετ σφοδρὸν μὲν τὸ σκίρτημα ναισθομένη, ἀπόνως δὲ τοῦτο γεγενημένον κατενόησεν, ἔγνω διὰ

---

s tibi fuerit; at quod saltatio ista suum ab exsultatione ortum cat, quibusnam coniecturis cognovisti?

Quid itaque nos, qui de ipsa (Elisabet) verba facimus, quoad ec dicemus? Nimirum interim dum saltatio perageretur, ma- m repletam gaudio fuisse, et consentanee per id motiones mae fuisse detectas; ex his igitur etiam in foetu excitatam titiam intelligebat. Magis vero et ex alio indicio laetitiam il- n probe animadvertebat. Ex quonam signo? Ex eo nempe, od hi saltus sine ullo eiusdem dolore acciderint. Non enim stimandum est, nullo vexari dolore matres, cum foetus hoc do hinc inde agitatur; nam vehementes utique aerumnae il- corripiunt, et sagittis ipsis acutiores sauciant easdem dolo- ; et horum sane certum argumentum sunt molestiae, quae s in partu invadunt, quae quovis alio dolore ac molestia que graviores sunt. Quandoquidem ergo Elisabet ingentem am saltationem persenserat, eam tamen sine ulla sui molestia enisse considerabat; facile perspexit, novam illam commotio-

τοῦ ἐνεργήσαντος πνεύματος ἐν ἀγαλλιάσει γεγονέναι τὴν ἐν τῇ ἐγγαστρίῳ καινοτομηθεῖσαν κίνησιν.

XXII. Διὸ ταύτην ἐξειποῦσα, τὰ ὑπὲρ λόγον ἐγκώμια τῆς παρθένου καταγγέλλει· καὶ μακαρία, φησὶν, ἡ πιστεύσασα· ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου. Ὦ ἀνεμφατου πίστεως. Ὦ μακαρίας καὶ τρισμακαρίας ὡς ἀληθῶς τῆς ἀκακίας ἐκείνης· ἥτις πρὸς τοσοῦτον ἦρθη τῆς πίστεως ὕψος. Τοῦτο αὖ ἡ Ἐλισάβετ προσεμαρτύρησεν, ὅτι τοιαῦτά ἐστι τὰ ἐν σοὶ τελούμενα, καὶ τοσοῦτον ἀπέχει πρὸς παραδοχὴν, ὥστε οὐδεὶς ἂν παραγγελλομένοις αὐτοῖς ἀναμφιβόλως ἐπείσθη, πλὴν τῆς σῆς ὑπερφυοῦς καὶ ἀκηράτου πίστεως. Οὐ γὰρ δὴ Ἀβραὰμ, ἢ Ἰσαὰκ, ἢ Ἰακὼβ, ἢ Μωϋσῆς ἀβασανίστως ἂν ὑπεῖξαν τῇ καινῇ ταύτῃ καὶ ξένῃ λειτουργίᾳ. Πῶς γὰρ οἱ τεκμήρια παρὰ Θεοῦ τῶν ταπεινῶν ζητήσαντες πάλαι, νῦν τῷ ὑπὲρ ἔννοιαν ἀνενδοιάστως ἐπείσθησαν; Τὸ

---

nem foetus, quem utero gestabat, in gaudio ex Sancti Spiritus operatione factam fuisse.

XXII. Quocirca cum illud edixisset, in laudes dein Virginis plane singulares erumpit: *Et Beata*, inquit [a], *quae credidisti, quoniam perficientur ea, quae dicta sunt tibi a Domino.* O fidem nulla oratione enarrabilem! O beatam ac vere ter beatam illius mentem, quae ad tantam fidei celsitudinem evecta est! Hoc nempe testimonium est, quod virgini perhibuit Elisabet: eiusmodi, inquit, sunt, quae in te perficiuntur, atque adeo longe sunt supra fidem, ut nemo, praeter te, quae purissima atque omnem naturae ordinem transcendente fide excellis, iis sic denunciatis absque haesitatione crediturus fuerit. Neque enim aut Abraham, aut Isaac, aut Iacob, aut Moyses inusitato hactenus tamque novo ministerio facile ac nullis sibi signis ostensis tam promptos exhibuissent. Et sane quomodo illi, qui testimonia olim a Deo exquisiverunt in rebus levis momenti, nunc rei, quae omnem superat cogitatum, nihil haesitantes credidissent?

a *Luc.* I, 45.

πῆρχε πρὸς τὸ ἐπὶ γῆς ὀφθῆναι Θεὸν, καὶ ἐκ σοῦ τὴν ἀν-
ίαν ἀναλαβεῖν φύσιν, γῆς κατάσχεσις καὶ πληθυσμὸς σπέρμα-
καὶ δουλείας ἀπαλλαγὴ, ἐν οἷς ἐκεῖνοι τῆς διὰ τῶν τεκμηρίων
ησαν βεβαιώσεως; Διὰ δὴ τοῦτό φησι· Σὺ μόνη μακαρία, ἡ
λως μὴ περιπεσοῦσα λογισμοῖς, ἢ ὡς ἐν ἅπασιν, οὕτω καὶ
πίστει, τῆς ὅλης κατακρατοῦσα φύσεως.

III. Ὅτι δὲ ταῦτα τὸν τοιοῦτον συνίστησι λόγον ἀληθῆ τε
καὶ τοῖς πράγμασι τὸ βέβαιον ἔχοντα, καιρὸς ὡς ἐφικτὸν ἐπι-
Καὶ μηδεὶς κατάγνωσιν τὴν τῶν δικαίων σύγκρισιν ὑποτο-
ἄτοπον γὰρ τὸ τοιοῦτον διανοεῖσθαι· ἀλλὰ διεχέσθω τὸν λό-

---

nim aut terrae possessio, aut seminis multiplicatio, aut a
ıte liberatio, de quibus illi ad firmam fidem signa postu-
, qui, inquam, comparari ista queant cum mysterio,
Deus in terra visus fuerit, et humanam naturam ex te
sserit? Et hac sane de causa dicit: Tu vere sola beata,
nullatenus dubiis cogitationibus haesitasti, quae cum
s omnibus, tum etiam fidei excellentia creaturas omnes
a.

II. Quod vero omnimoda veritate constent, quae affirmo,
nam ex rebus ipsis fidem habeant, iam tempus est, ut
ribus demonstrem. Nemo porro suspicetur, in reprehen-
ı forte iustorum cedere hanc inter illos comparationem;

im sententiae fac probe advertas. Nullum, inquit, virtutis aut
timiae genus est, quo non quaslibet creaturas Virgo Deipara su-
it. At enim si de iis sermo sit, quae ad prima cuiusque initia
t, quis nesciat, caelestes Spiritus hac gloria beatitateque auctos
ut in ipsa eorum creatione lucidissimis gratiae splendoribus ni-
ıt, Deique amicitia fruerentur? Quis nesciat, hoc idem munus
quoque parentibus collatum fuisse, imo vero et daemones hanc
ui nobilitatem iactare posse? Postulat ergo allata sententia, ut
o beata a prima sui origine praeclarissimis divinae gratiae mu-
exornata fuerit. Sin aliter, tanto Angelis ac primis parentibus
Deipara inferior erit, quantum a divinae gratiae luce distant pec-
ıebrae,

γον ἐπιδεικνῦντα ὥσπερ ἐκείνους ὑπερκειμένους ἐν τῇ πίστει, οὐ ταύτην ἀνερμηνεύτως τὴν αὐτῶν ὑπεραναβᾶσαν ἀρετὴν, οὐ τῇ ρεᾷ τῆς χάριτος, οὐδὲ τῷ ξένῳ τῆς κυήσεως, ἅπερ ἄῤῥητα μένει, ἀλλὰ τῇ τῆς προαιρέσεως φιλοτιμίᾳ καὶ τῷ οἰκείῳ τῶν θῶν πλεονεκτήματι.

Τίς οὖν ἐστιν ὁ περιβοητοτέρως ἁπάντων ἐν τῷ τῆς πίστεω γαλοφυεῖ κηρυττόμενος; Ἀβραὰμ πάντως· οὗ τὰ ἄλλα μὲν ἅ τῆς κρείττονος ὑποδοχῆς γέγονεν ἄξια, μᾶλλον δὲ τὸ τῆς θυσί προσδεκτότερον, καὶ τοῖς ἔπειτα θαυμασιώτερον κατελείφθη. ἔστι καὶ τοῦτον ἐν τισὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις περιπίπτοντα κατιδ γισμοῖς, διελεγχόμενόν τε τῇ τῶν σημείων τῆς κληροδοσίας ἐπιζ τήσει. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ, ἀναγκαῖον γὰρ αὐτὴν εἰς μέσον παρ γαγεῖν τὴν ἱστορίαν.

XXIV. Εἶπε, φησὶν, ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἀβραάμ· Ἐγώ εἰμι

---

absurdum quippe est vel hoc cogitare; sed orationem exspe ctet, quae ostendat, quemadmodum illi virtute fidei excellu runt, ita Virginem non quidem gratiae muneribus neque no partus prodigio, quae sane nullus potest sermo attingere, egregio voluntatis proposito suaque operum strenuorum pra stantia, eorum virtutem ineffabiliter supergressam esse.

Quis est itaque, qui maiori plausu prae reliquis omnibus fid suae excellentia celebratur? Abraham profecto; cuius cun quidem alia gesta digna exstiterunt, quae plurimum probare tur; sed longe maiorem aestimationem, maioremque apud po steros admirationem illius sacrificium sibi vindicavit. Hunc tam videre licet in humanas quasdam cogitationes prolapsum, et no tatum, propterea quod de obtinenda haereditate signa postu laverit. Quomodo autem et qua ratione, utique opus est, ut ipsa palam faciat historia.

XXIV. *Dixit Deus*, ut sacrae litterae tradunt *a*, *ad Abraham*:

a Gen. XV, 7-8.

ου, ὁ ἐξάγων σε ἐκ γῆς Χαλθαίων, ὥστε δοῦναί σοι τὴν γῆν
ν κληρονομῆσαι αὐτήν. Εἶπε δὲ· Δέσποτα Κύριε, κατὰ τί γνώ-
τοῦτο, ὅτι κληρονομήσω αὐτήν; Ὁρᾷς τὸ ἀμφίβολον τοῦ πα-
ου; Διὰ τεκμηρίων ἐπεζήτει φανερωθήσεσθαι τὸ ζητούμενον.
ἱκανὸν ἦν αὐτῷ σημεῖον ἡ τῆς εὐεργεσίας ὑπόμνησις, καὶ τα
ἔναι τὸν ὑπισχνούμενον εὐεργέτην. Ἀλλ' ὅμως ἐπεζήτει, καὶ
ν οὐκ ἔχων τῷ λέγοντι, περὶ τὸ ξένον τῆς ὑποσχέσεως διε-
, καὶ τεκμήρια ταύτης ἀπῄτει, καὶ τὸν τρόπον, ὁποῖος, διε-
ετο.

V. Τί οὖν ὁ πανάγαθος δεσπότης; Οὐ σφοδροτέρως φερόμε-
ῖς ὀνειδισμοῖς αὐτοῦ καθήψατο· οὐ βαρέως ἐπιτιθέμενος τοι-
τρὸς αὐτὸν ἀπετείνατο· Τί τοῦτο, ὦ Ἀβραάμ; Τοιαύτην τὴν
αρ' ἐμοῦ λεγομένων ἐν ἑαυτῷ κατέχεις πεῖραν; Οὕτω πεπλη-
μένως περὶ τῶν γεγενημένων εἰς σὲ προδιετέθης εὐεργεσιῶν;

---

*um Deus tuus, qui eduxit te de terra Chaldaeorum, ut da-
ibi terram istam, ut possideres eam. At ille ait: Domine
unde hoc sciam, quod possessurus sim eam?* Videsne pa-
hae dubitationem? Poscebat, ut per signa certior de eo
, quod desiderabat. Atqui sufficiens profecto signum esse
buisset beneficiorum, quae iam acceperat, recordatio, et
ille idem promitteret, qui se iam beneficum ostenderat.
lat tamen; et cum non posset fidem abnegare loquenti,
minus ex peregrina promissorum ratione ansam dubitandi
at, et exquirebat eorumdem signa, ac modum, qualis
m futurus esset, sciscitabatur.

V. Quid porro ad haec benignissimus Dominus? Neque
s id ferens acerbis eum verbis coepit increpare; neque
enter indignatus illum hisce dictis aggressus est: Quid-
hoc est, o Abraham? Talemne eorum, quae a me dicun-
habes in te ipso experientiam! Istamne tibi post ea, quae
collata sunt beneficia, persuasionem inducere in animum
sti? Quid in his habes, quod redarguas, quasi fraudatus

Τί ἐν ταύταις διαμαρτῶν τῶν ὑποσχέσεων κατέγνως; Οὐκ ἐγώ σε, καθάπερ ῥόδον ἐξ ἀκανθῶν, τῆς προγονικῆς ἀναλεξάμενος δυσδαιμονίας, εἰς τὴν ἐμὴν ἐπίγνωσιν μετεφύτευσα; Οὐκ ἐγώ σοι παρακελευσάμενος ἐκ τοῦ πατρῴου κλήρου καὶ τῆς συγγενείας ἀπαίρειν, τὰ τῆς κατασκηνώσεως προσυτρέπισα; Οὐ τὴν τῶν ἀλλογενῶν Χαναναίων ἐγώ σοι καθυπέταξα γῆν, καὶ ἥρεμον τὴν ἐν ταύτῃ κατασκεύασα κατοικίαν; Τίς ὁ τὴν εἰς Αἴγυπτον διευθύνας σοι κάθοδον; Τίς ὁ χαλεποῖς ἐτασμοῖς τὸν Φαραὼ καθυποβαλὼν διὰ τὸν σύνευνόν σου Σάῤῥαν; Τίς ὁ πανοικὶ φοβερὸν αὐτῷ τὸν ὄλεθρον ἐπισυσάμενος, καὶ ἐν περιουσίᾳ σε πολλῇ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐπιβολῶν ἀναγαγόμενος; Ποίαις δυναστείαις εἰς ἄμυναν χρησάμενος, τὸ σπέρμα τῶν βασιλέων συνέκυψας; Τίνας ἀνταγωνιζομένας αὐτοῖς στρατιὰς μαχίας εἶχες, ἡνίκα τὴν πρὸς αὐτοὺς συνῆρας μάχην; Μὴ γὰρ ἦν συνασπισμὸς τῶν τριακοσίων οἰκογενῶν τὸ τοιοῦτον κατώρθωσε τρόπαιον; Πῶς, καὶ τίσιν ἐμπειρίαις πολεμικαῖς προασκηθείς, ὁ τῆς κατ' οἶκον μόναις ὑπηρεσίαις γεγυμνασμένος, καὶ μηδὲν πλέον τῶν

---

promissis fueris? Nonne ego te ex paterna infelicitate, tamquam rosam e spinis colligens, in mei agnitionem transtuli? Nonne ego, cum auctor tibi fuissem, ut a paterna sorte et cognatione discederes, domicilium in antecessum tibi adornavi? Nonne ego nigenarum Chananaeorum terram ego tibi subieci, et tranquillam in ea tibi sedem comparavi? Quis est, qui tuam in Aegyptum migrationem direxit? Quis Pharaonem gravi cit animadversioni propter coniugem tuam Saram? Quis mendam illi ac toti eius domui cladem intulit, te vero opibus onustum ex Aegyptiorum insidiis eripuit? Quibusnam ribus ad vindictam instructus, bellicas regum phalanges cidisti? Quasnam adversus illos pugnantes acies tibi socias buisti, cum praelium adversus eos committeres? Nonne tercentorum vernarum agmen huiusmodi erexit tropaeum? modo et quibus exercitationibus ad pugnam instructa illa, quae mere domesticis ministeriis operam dederat,

ωτατῶν ἐν μελέτῃ παούμενος πραγμάτων, τὴν ἄπειρον ἵππαν ὑπὸ
ν σὴν ποησάμενος χεῖρα; Τίς ὁ διὰ Μελχισεδὲκ τὰς εὐλογίας
ι παρασχόμενος; Οὐκ ἐγώ σοι διὰ ταῦτα πιστεύσαντι εἰς δι-
ιοσύνην τὴν πίστιν λελόγισμαι; Τί τοῦτο πέπονθας, ὁ θεράπων
μός; Πῶς ἀλλότρια τῆς οἰκείας ἀρετῆς προέτεινας ῥήματα;

XXVI. Οὐδὲν τούτων ὁ πανάγαθος προσωνείδισε δεσπότης· ἀλλὰ
ως μὲν τὸν τῆς διαπορήσεως χρησμὸν, οὐκ ἀθρόως δὲ οὐδὲ
ὲ ταὐτό· ἀλλὰ μεταξὺ τὴν τοῦ πατριάρχου γυμνάζων γνώμην,
ησι· λαβέ μοι δάμαλιν τριετίζουσαν, καὶ αἶγα τριετίζουσαν,
κριὸν τριετίζοντα, καὶ τρυγόνα, καὶ περιστεράν· πάντα καιροῦ
ἀσχολίας δεόμενα· ἐπειδὴ γὰρ ἔσπευδεν ὁ δίκαιος τὴν ἔκβασιν
μέλλοντος εἰσδέξασθαι χρησμοῦ, παρέτεινεν αὐτῷ τὸν χρό-
διὰ τῆς τῶν ἀναφερομένων ζώων ἐπιλογῆς. Εἶτα εἰκὸς ἐκ
προχείρου τὰ τετράποδα συναθροισθῆναι· πάλιν περὶ τὴν τῶν

---

ad amplius, quam res privatas curare assueverat, innume-
lem potuit equitatum in tuam potestatem redigere? Quis
dictiones tibi per Melchisedechum impertivit? Nonne ego,
propter haec credidisses, fidem tibi ad iustitiam reputavi?
sic afficeris nunc, serve meus? Quomodo verba a virtute
am aliena praetendisti?

XXVI. At nihil eiusmodi benignissimus Dominus exprobra-
sed ad haesitationem abigendam vaticinium addit, non
subito et eodem illo tempore; sed interim patriarchae
um exercet, et idcirco dicit [a]: *Sume mihi vitulam trien-
et capram trimam, et arietem annorum trium, turturem
ue et columbam;* quae quidem omnia exquirebant tempus
egotium facessebant: nempe cum iustus ille valde cuperet
ni oraculi enarrationem, tempus illi Deus prorogavit, dum
alia, quae offerenda erant, colligeret. Porro verisimile
em est, facile inventa et congregata fuisse quadrupedia;

[a] *Gen.* XV, 9 sec. LXX.

ὀρνέων θήραν ἡ ἀσχολία συνέβαινε· κἀντεῦθεν τὸ τοῦ πατριάρχου κατετιτρώσκετο συνειδός.

Ἔλαβε δὲ, φησὶν, αὐτῷ ταῦτα πάντα, καὶ διεῖλεν αὐτὰ μέσον[1], τὰ δὲ ὄρνεα οὐ διεῖλεν. Ἐμοὶ δοκεῖ, ἐπισπεύδων τὴν τῶν ὀρνέων [illegible] ἐποιήσατο διαίρεσιν· εἰ καί τινα μυστικὸν τὸ τοιοῦτον ἐμφαίνει λόγον.

XXVII. Ἀπαρτίσας τοίνυν τὰ τῆς θυσίας, ἐκάθητο τὸ [illegible] διασκοπούμενος, καὶ ταῖς ἀναβολαῖς τοῦ χρησμοῦ ἀνιώμενος. Ὅσον γὰρ ὁ τῆς ἡμέρας παρέτρεχε χρόνος, τοσοῦτον αὐτῷ καὶ τὰ τῆς ἀθυμίας ἐπλεόναζε. Προσετέθη δὲ αὐτῷ καὶ ἡ τῶν πτηνῶν [illegible] δρομὴ, κολαφίζουσα καὶ παρενοχλοῦσα· Κατέβη γὰρ, φησὶν, [illegible] ἐπὶ τὰ σώματα τὰ διχοτομήματα αὐτῶν. Καὶ συνεκάθισεν [illegible] Ἀβραάμ· ὅπερ τις τῶν ἑρμηνευσάντων, ἀπεσόβησεν, ἔφη· ὥστε [illegible] ἐπιθυμίᾳ τῶν σαρκῶν, τὰ καταπτάντα ὄρνεα καὶ τὸ θυσιαστήριον

1 Comm. lect. LXX, μέσα.

---

sed rursus negotium haud leve illi exhibebat avium venatio, et exinde patriarchae animus excruciabatur.

Accepit autem, inquit [a], *sibi haec omnia, et divisit ea per medium, aves autem non divisit.* Et has quidem, ut mihi videtur, non divisit propter festinationem; quamvis hoc ipsum aliquem mysticum sensum praeseferat.

XXVII. Cum igitur ea, quae pertinebat ad sacrificium, perfecisset, sedebat rei eventum expectans, et oraculi dilatione discruciatus. Quantum enim illius diei tempus protendebatur, tantundem illi augebatur anxietas. Accessit autem et volucrum incursus, qui afflictionem illi molestiamque addebat. *Descenderunt* enim, inquit [b], *volucres super cadavera* dissecta, *et Abraham illis assidebat* (quod quidem aliquis interpres reddidit, *abigebat*), adeo ut aves ob carnium aviditatem advolantes et altare [illegible]

a *Gen.* XV, 10.
b *Ibid.* v. 11 sec. LXX.

α, πλείστην αὐτῷ τὴν ὄχλησιν ἐνεποίει. Διὸ πρός τε ἐποσόβησιν καὶ πρὸς τὴν τοῦ χρησμοῦ μεριζόμενος μέστον τὸ ἄλγος ἐδέχετο. Εἶτά τι παρέδραμε τὸ τῆς ἡμέ-ν, καὶ τὸν οἰκεῖον ὁ ἥλιος διήνυε δρόμον. Ὁ τοίνυν πα-πενὲς μὲν τὸ ὄμμα πρὸς οὐρανὸν ἔχων, τὴν δὲ τοῦ ν ἀναμετρούμενος, τήν τε ψυχὴν διεσπαράττετο, καὶ αὐτῷ τὰ τῆς ἐκβάσεως καθίστατο. Τέλος δυομένῳ τῷ ὰ τοῦ χρησμοῦ συνῆλθε προοίμια, οὐ κατὰ τὸ ἐλπι-ες, πολὺ δὲ τῆς προσδοκίας ἐναντία. Περὶ δὲ ἡλίου ησὶν, ἔκστασις ἐπέπεσε τῷ Ἀβραάμ· καὶ ἰδοὺ φόβος τεινὸς ἐπιπίπτει αὐτῷ καὶ ἐρρέθη πρὸς Ἀβραάμ· γι-ῃ, ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμά σου ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ. ντιλογίας τὸ πέρας.

μὴ τὸ πάρεργον τὸν τοῦ ἔργου διακωλύῃ [2] σκοπὸν, το

ox μεγας[a communi lectione LXX.
κωλοίη.

---

upantes plurimam illi molestiam ingererent. Quocirca sa distractus partim ut volucres depelleret, partim animum intenderet, intolerabili angore vexabatur. pe maxima decurrebat diei pars, et cursum suum olvebat. Patriarcha ergo modo in caelos obtutum odo iter solis dimetiens, et tristabatur animo et du-rei exitu suboriebatur. Tandem occidente iam sole uoque vaticinii simul apparuere, non quidem secun-, quem sibi pollicebatur, sed prorsus contra ac *umque sol occumberet*, inquit [a], *sopor irruit super t ecce horror magnus et tenebrosus invasit eum, di-ad Abraham: scito praenoscens, quod peregrinum erit in terra non sua.* Atque hic oppositionis finis.

quod est operi accessorium, operis ipsius scopum

*, 13.

ὀρνίων θήραν ἡ ἀσχολία συνέβαινε· πάντοθεν τὸ τοῦ πατριάρχου κατετιτρώσκετο συναθός.

Ἔλαβε δέ, φησὶν, αὐτῷ ταῦτα πάντα, καὶ διεῖλεν αὐτὰ μέσα· τὰ δὲ ὄρνεα οὐ διεῖλεν. Ἐμοὶ δοκεῖ, ἐπισπεύδων τὴν τῶν ὀρνίθων ἐποίησατο διαίρεσιν· εἰ καί τινα μυστικὸν τὸ τυχὸν ἐμφαίνει λόγον.

XXVII. Ἀπαρτίσας τοίνυν τὰ τῆς θυσίας, ἐκάθητο τὸ πρᾶγμα διασκοπούμενος, καὶ ταῖς ἀναβολαῖς τοῦ χρησμοῦ ἀνιώμενος. Θερμὸς γὰρ ὁ τῆς ἡμέρας παρέτρεχε χρόνος, τυχὸν αὐτῷ καὶ τὰ τῆς ἀθυμίας ἐπλεόναζε. Προσετέθη δὲ αὐτῷ καὶ ἡ τῶν πτηνῶν ἐπιδρομὴ, κολαφίζουσα καὶ παρενοχλοῦσα· Κατέβη γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὰ σώματα τὰ διχοτομήματα αὐτῶν. Καὶ συνεκάθισεν αὐτοῖς Ἀβραάμ· ὅπερ τις τῶν ἐρμηνευσάντων, ἀπεσόβησεν, ἴσως διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν σαρκῶν, τὰ κατεπτάντα ὄρνεα καὶ τὸ θυσιαστήριον

1 Comm. lect. LXX, μέσα.

---

sed rursus negotium haud leve illi exhibebat avium ven
et exinde patriarchae animus excruciabatur.

Accepit autem, inquit [a], *sibi haec omnia, et divisit ea per m
dium; aves autem non divisit*. Et has quidem, ut mihi vide
non divisit propter festinationem; quamvis hoc ipsum ali
mysticum sensum praeseferat.

XXVII. Cum igitur ea, quae pertinebat ad sacrificium, p
fecisset, sedebat rei eventum expectans, et oraculi dila
discruciatus. Quantum enim illius diei tempus protendebat
tantundem illi augebatur anxietas. Accessit autem et volucr
incursus, qui afflictionem illi molestiamque addebat. *Descen
runt* enim, inquit [b], *volucres super cadavera* dissecta, *et Abra
illis assidebat* (quod quidem aliquis interpres reddidit, *abigeb
adeo ut aves ob carnium aviditatem advolantes et altare circ

a *Gen.* XV, 10.
b *Ibid.* v. 11 sec. LXX.

πλεῖντα, πλείστην αὐτῷ τὴν ὄχλησιν ἐνεποίει. Διὸ πρός τε ἄτων ἀποσόβησιν καὶ πρὸς τὴν τοῦ χρησμοῦ μεριζόμενος μέ-, ἀνίμεστον τὸ ἄλγος ἐδέχετο. Εἶτά τι παρέδραμε τὸ τῆς ἡμέ-λεῖστον, καὶ τὸν οἰκεῖον ὁ ἥλιος διήνυε δρόμον. Ὁ τοίνυν πα-γος, ἀτενὲς μὲν τὸ ὄμμα πρὸς οὐρανὸν ἔχων, τὴν δὲ τοῦ πορείαν ἀναμετρούμενος, τήν τε ψυχὴν διεσπαράττετο, καὶ ορον αὐτῷ τὰ τῆς ἐκβάσεως καθίστατο. Τέλος δυομένῳ τῷ , καὶ τὰ τοῦ χρησμοῦ συνῆλθε προοίμια, οὐ κατὰ τὸ ἐλπι-ν πέρας, πολὺ δὲ τῆς προσδοκίας ἐναντία. Περὶ δὲ ἡλίου ὡς, φησὶν, ἔκστασις ἐπέπεσε τῷ Ἀβραάμ· καὶ ἰδοὺ φόβος [1] σκοτεινὸς ἐπιπίπτει αὐτῷ καὶ ἐρρέθη πρὸς Ἀβραάμ· γι-ν γνώσῃ, ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ.) τῆς ἀντιλογίας τὸ πέρας.

λλ' ἵνα μὴ τὸ πάρεργον τὸν τοῦ ἔργου διακωλύῃ [2] σκοπὸν, το

Abest vox μεγαςῖa communi lectione LXX.
Cod. διακωλοίη.

---

que occupantes plurimam illi molestiam ingererent. Quocirca diversa distractus partim ut volucres depelleret, partim aculo animum intenderet, intolerabili angore vexabatur. prope maxima decurrebat diei pars, et cursum suum ol absolvebat. Patriarcha ergo modo in caelos obtutum , modo iter solis dimetiens, et tristabatur animo et du-illi de rei exitu suboriebatur. Tandem occidente iam sole dia quoque vaticinii simul apparuere, non quidem secun-exitum, quem sibi pollicebatur, sed prorsus contra ac at. *Cumque sol occumberet*, inquit [a], *sopor irruit super ; et ecce horror magnus et tenebrosus invasit eum, dic-est ad Abraham: scito praenoscens, quod peregrinum erit uum in terra non sua.* Atque hic oppositionis finis.
um ne quod est operi accessorium, operis ipsius scopum

[a] Gen. XV, 13.

ἀψευδὲς τοῦ λόγου διὰ τῶν εἰρημένων, δίκαιον ἐπισφραγ
πάντας ἡττᾶσθαι δικαίους ταῖς κατὰ μέρος ἀρεταῖς τῆς
νεύτου καθυποδείκνυται παρθένου. Ἀλλ' ἀκόλουθον πρὸς τὸ
ρίας ἐξῆς ἰέναι.

XXVIII. Ἔμεινε δὲ Μαριὰμ σὺν αὐτῇ ὡσεὶ μῆνας τρ
ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Ἄξιον μὲν οὖν διαπορῆσα
ρον· ὅτου χάριν τὸν τριμηναῖον χρόνον ἐν τοῖς τῆς Ἐλι
παναμώμητος ἐνδιατρίβει, καὶ διὰ τί οὐκ ἐρρέθη μῆνας τρὶ
ὡσεὶ τρεῖς.

Διττὴ γέγονεν αὕτη τῆς ἀπεκδοχῆς ἡ ἀνάγκη· πρώτη
καὶ εὐλόγως κατεπείγουσα, ἡ τῶν ὠδίνων Ἐλισάβετ περαίω
ἡ τοῦ τόκου φανέρωσις. Μέχρι γὰρ τούτου συνῆν τῇ κα
στείρᾳ· ἑβδόμῳ μὲν ἐπιδημήσασα τῆς συλλήψεως μηνὶ, πρὸ
τῆς ἀποτεύξεως, ὃς δὴ ἔννατός ἐστι, παλινοστήσασα. Τοῦτο δ
τὸ τεχθησόμενον ἰδεῖν βουλομένη, καὶ τῇ χαρᾷ τῆς τικτού

---

impediat, ex iis quae dicta sunt, praemissae sententiae v
iam pronum est legitime inferre, videlicet iustos omne
gulis virtutibus manifestissime ab ineffabili Virgine s
Restat nunc ut ad reliquum historiae ex ordine proc

XXVIII. *Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus*
et reversa est in domum suam [a]. Et primum quidem ope
tium est in quaestionem adducere, curnam purissima
trium mensium spatium maneat in domo Elisabet, et c
dictum sit *tribus mensibus*, sed *quasi tribus mensibus*.

Duplex porro ista fuit longioris huius morae necessi
prima quidem, et quae merito ad id permoveret, causa
tempus gestationis Elisabetae impleretur, foetusque eder
lucem. Ad id enim usque temporis cum sterili illa uterum
permansit: quippe quae cum septimo a conceptione illius
advenisset, ipso partus mense, qui palam est nonus, i
versa est. Hoc autem praestitit, utpote quae et puerum

[a] *Luc.* I, 56.

χηθῆναι. Εἰ γὰρ τούτῳ πάντες τελεσθέντι συνήδοντο τῷ τόκῳ ι τῆς φυλῆς μετέσχον, πολλῷ μᾶλλον ταύτην ἔδει παρεῖναι, τὴν γνησιώτερον τῆς συγγενείας βεβαιοῦσαν. Ὅτι δὲ πολλοὶ τῇ παρ' ἰφα συνευφραίνοντο κυοφορίᾳ, ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς διατρα- ἤκουσαν γὰρ, φησὶν, οἱ περίοικοι καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῆς, ὅτι γάλυνε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ μετ' αὐτῆς, καὶ συνέχαιρον αὐτῇ, Ἐλισάβετ δηλονότι· ὥστε αὐτῶν συνευφραινομένων, πρόσῳκε μηδὲ ἣν ἀπολείπεσθαι, αὐτῶν καὶ μὴ βουλομένην βίᾳ κατασχόντων.

XXIX. Δευτέρα δέ ἐστιν αἰτία, ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τοῖς ἐκεῖσε ἣν κατεῖχε, καὶ μᾶλλον ἀναγκαιοτέρα κρινομένη· ἡ εἰς ὅτι ἂν οὖ Ζαχαρίου συναποβήσεται σιωπή. Συνεπάθει γὰρ τῇ ἀφωνίᾳ ἐκ ῥρόντων ἔχουσα τὰς ἀφορμάς. Πρώτη μὲν ἐκ τοῦ τῆς συγγε- ὑπογύου· ἔπειτα δὲ καὶ τῆς τῶν μαρτυρηθέντων αὐτῇ μνήμης.

---

am videre, et parientis gaudio congaudere cupiebat. Si enim quot erant eiusdem tribus, omnes isto partu ad felicem am perducto una iucundabantur, multo magis hanc oportebat non abesse, quae arctiorem hoc pacto cognationem suam batur. Quod vero multi insperato hoc partu collaetati fue- manifeste tradit divinitus afflatus Evangelista [a]: *Audierunt* , inquit, *vicini et cognati eius, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei*, Elisabetae icet. Istis igitur congaudentibus, prorsus congruum erat, ut e quoque non desideraretur, praesertim vero quod vel no- em ipsi vi detinuissent.

XXIX. Sed et altera adest causa, quae tamdiu illic eam con- t, et quidem quae merito maiorem induxisse necessitatem imetur: ut scilicet videret, quem tandem finem habiturum Zachariae silentium. Condolebat enim illi, quod voce ca- , dolendique non una ei ratio erat. Ac primo quidem ob e vinculum cognationis; deinde vero ex recordatione quo-

[a] *Luc.* I, 58.

Γλῶσσαν γὰρ ἐκείνην τὴν προφητεύσασαν, καὶ μυστικῶς τὰ μ
λοντα προσφθεγξαμένην, ἀργὴν τέως καὶ ἀνενέργητον ἐντὸς χαλ
καθειργμένην ἑώρα. Ἤδει μὲν γὰρ τῷ προφητικῷ λαμπρυνομένη
ρίσματι, ὡς δὴ συναπολυθήσεται ταῖς ὠδῖσι, καὶ πάλιν ἐνάρ
φωνῇ τὰ τῆς γλυκείας ἐκείνης διατρανώσει προφητείας· δαιμονόμε
ἄριστα ἐνεργουμένῳ τούτῳ παρεῖναι, καὶ συνησθῆναι τελουμένῳ.

XXX. Ἐπεὶ οὖν ἕνεκα τούτων τὴν αὐτόθι διατριβὴν ἐπεκτά
τὰς μέχρι τῆς ἀποκυήσεως καὶ ἀπαλύσεως τῆς γλώττης ἡμέρας
καρτερήσασα, παλινοστεῖν κατεπείγετο. Διὰ τοῦτο καὶ ὡσεὶ τρεῖ
νές φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς, καὶ οὐχὶ τρεῖς, δῆλον ὡς οὐκ ἀπαρτιζό
τούτων, διὰ τὸ ἐν ὑστάταις τοῦ ἑβδόμου ταύτην ἐπιδεδημηκέναι.

Τεχθέντος τοίνυν τοῦ προδρόμου τοῦ ἀπορρήτως κυοφορουμέ
βασιλέως, καὶ τῶν τῆς σιγῆς δεσμῶν διαῤῥαγέντων προστάγμα
πάλιν ἡ εὐχαριστία τῷ δεσπότῃ, καὶ πάλιν εὐφημίαι τῇ παναχράν
διεπλέκοντο. Πρότερον μὲν ὁ Ζαχαρίας τὰ τῆς συγκαταβάσεως αὐ

---

que eorum, quae sibi ille testatus fuerat. Linguam enim illa
quae prophetare et futura praenuntiare arcana ratione solet
otiosam interim suaque destitutam virtute, intra labia con
ctam cernebat. Prophetiae porro charismate exornata, illam
gravi hac calamitate certe liberandum noverat, ac rursum
culata voce dulcissimae illius prophetiae mysteria revelaturam
atque adeo ibidem consistebat, quo illi divina inspiratione e
acto ac perfecto et adesse et congaudere posset.

XXX. Quandoquidem ergo hisce de causis ibi moram fec
cum iam sustinuisset usque ad diem, quo partus in lucem
editus, et lingua soluta est, ad sua remeare iam festinab
Hinc etiam *quasi tres menses* Evangelista dicit, et non
plane quia nondum expleti isti erant, quippe sub ultimis
ptimi mensis diebus ipsa advenerat.

Nato igitur praecursore illius regis, qui in utero ineffabil
gestabatur, atque huius imperio vinculis silentii perruptis,
sus gratiarum actiones Domino, ac rursus immaculatissimae
laudationes persolvebantur. Ac primum cum Zacharias gratu

στήρια τῷ οἰκονομοῦντι νοίμας· ὑμνήσας δὲ τὸ μυστήριον, καὶ τὴν, ἣς ἐπραγματεύθη, μεγαλύνας μητέρα, οὕτω τὴν ᾠδὴν ᾖσε τῆς προφητείας. Ἔχει γὰρ ἡ αὐτῷ προοιμιασθεῖσα δοξολογία, καὶ τὸ ὑπερβὰς μεγαλύνουσα τοῦ θαύματος οὕτως·

XXXI. Ὦ θείας καὶ παναγάθου ἐπισκοπῆς. Ὦ καινῆς καὶ παραδόξου κηδεμονίας. Ὁ ἐν ὑψίστοις Θεὸς, ἐπὶ γῆς διὰ φιλανθρωπίαν· ὁ τῶν ἁπάντων δημιουργὸς, τὴν ἀνθρωπείαν ὑποδύεται φύσιν· πλάστης καὶ Κύριος, ξενοπρεπῶς βρεφουργεῖται· ὁ ἐν κόλποις πατρικοῖς ἐπαναπαυόμενος, ἐν κοιλίᾳ μητρικῇ περιέπεται· ὁ ἐν φλογερῷ ὀχούμενος θρόνῳ, ἐν μήτρᾳ πανακηράτῳ συνέχεται. Νῦν ἡ ἀπόρρητος ἐπεδήμησε χάρις· νῦν ἡ προσδοκωμένη παραγέγονε σωτηρία· νῦν οἱ παλαιὰ παρατρέχουσι θεσμοί· νῦν ἡ καινὴ ἀντεισάγεται εὐθεσία. Ἄρτι τῶν τῆς ἁμαρτίας ἡ ἀνθρωπότης ἀπολύεται δεσμῶν· ἄρτι τὸ ἀρχαῖον ἀμφιέννυται κάλλος, καὶ πρὸς οὐρανὸν ἐγκαινίζεται. Ἰδοὺ νῦν πάρεστιν ὁ ταύτην ἀνυψώσων δεσπότης· πάρεστιν ἀπο-

---

...ticum oeconomiae auctori pro ineffabili condescensione per...visset; tum et mysterium ipsum celebrans, et matrem, per ...m perfectum fuerat, magnificans, sic prophetiae hymnum ...ere coepit. Glorificatio enim, quam ipse exorsus est, et qua ...terii extulit ineffabile portentum, eiusmodi est:

XXXI. O divina et benignissima visitatio! O nova prorsus et ...miranda sollicitudo! Qui in altissimis sedet Deus, propter ...m erga homines charitatem in terra apparet: qui creator ... omnium, humanam induit naturam: qui omnium plasmator ...-et Dominus, stupenda prorsus ratione factus est infans: qui ...tris quiescit in sinu, in utero fovetur matris: qui flammeo ...rono insidet, vulva purissima continetur. Nunc apparuit ineffabilis gratia: nunc exspectata salus advenit: nunc veteres ritus ...etereunt: nunc vicissim nova filiorum adoptio inducitur. Iam ...vitur a peccati vinculis humana natura: iam antiquam induit ...chritudinem, et ad coelum renovatur. Ecce nunc adest qui ...m in sublime eriget Dominus: adest in utero matris abscon-

κρύφως κυοφορούμενος, ὁ ὑπὸ πάντων προσκυνούμενος· πάρεστιν πανταχοῦ παρών, καὶ σὺν ἡμῖν διὰ φιλανθρωπίαν συνών. Ὦ τῆς ἐπιλάμψαντος φωτός. Ὦ χαρᾶς τῆς ἐπιφαιτησάσης. Ὦ πλούτου τοῦ ἐν τοῖς ἐμοῖς εἰσοικισθέντος ταμιείοις. Ὦ δωρεᾶς τοῦ ἐν εὐτελεῖ θησαυρισθέντος ταμείῳ.

XXXII. Τί ἄν σοι τῇ φερούσῃ παρθένῳ τῶν τοιούτων ἀντιφέροιμεν εὐεργεσιῶν; Οἷον ἀντάξιον ἐγκώμιον προσενέγκωμέν σοι; τῶν ἐλπίδων ἐκβάσει, τῇ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν προξένῳ, τῇ σίτιδι τῶν ὑπὲρ λόγον ἀγαθῶν; Σὺ εἶ τῶν ἀποκεκρυμμένων μυρίων ἡ δήλωσις· σὺ τῶν προσδοκωμένων καλῶν ἡ τελείωσις· σὺ λογισμοῖς ἅπασιν ἀνεπίβατον νόημα· σὺ νοεροῖς ὄμμασιν ἀπερίληπτον θέαμα· σὺ φρικτὸν ἄκουσμα, καὶ μόνον ἐνηχούμενον· σὺ ξένον γημα καὶ γλώσσαις φερόμενον. Σὺ φέρεις σωματούμενον, τὸν πάντα τῷ νεύματι φέροντα. Σὺ τῶν οὐρανῶν εὐρυχωρότερος οὐρανός· σὺ τῶν σεραφικῶν θρόνων πολυφωτότερον ὄχημα· σὺ καθαρώ-

---

ditus, qui ab omnibus adoratur: adest qui ubique praesens est, et nobiscum propter suam in nos homines dilectionem familiariter versatur. O quae nobis lux resplenduit! O quod nobis gaudium advenit! O quales in promptuaria mea affluxerunt delitiae! O quale donum ceu thesaurus in paupere cella repositum!

XXXII. Quid tibi retribuam, o Virgo, quae eiusmodi beneficia contulisti? Quale tibi condignum rependamus encomium, quae et spes nostras ad exitum deducis, et ineffabilia nobis bona concilias, et mediatione tua nobis munera impetras, quae omnem omnem excedunt? Tu revelatio es absconditorum myriorum: tu bonorum, quae exspectabamus, es implementum: tu cogitatum es cuivis intellectui inaccessum: tu spectaculum intelligibilibus oculis incomprehensibile: tu auditio tremenda, ubique resonans: tu narratio peregrina, omniumque linguis celebrata. Tu corpore indutum eum portas, qui nutu suo portat universa. Tu caelis spatiosius es caelum; tu currus seraphicis thronis es longe lucidior: tu sedes igne micantior: tu re-

ς φωτοειδεστέρα· σὺ παλάττειν βασιλικῆς κατασκηνώσεως· σὺ ἡ θεϊκῆς ἐπιφοιτήσεως· ὁ δεδεξασμένος ναὸς, τὸ λευϊτικὸν ἐγκόσμιον, ὁ τῆς ἱερατείας κόσμος, τὸ προφητικὸν πλήρωμα, ἡ τῶν προπατόρων ἀπεκδοχὴ, ἡ τῆς φύσεως καταστολὴ, ὁ ἀφαίρετος αὐτῆς ὡραϊσμὸς, τὸ πολυποίκιλον διάδημα, ἡ τῶν ἐν πρεία τελούντων παραγενομένη θυμηδία, ἡ παρρησία τῶν ἐπταικότων, ἡ τῶν σεσιγηκότων γλῶσσα, ἡ τὸν τὰ δεσμὰ τῆς ἐμῆς διαρρήξαντα σιωπῆς κυοφορεῖσα· οὗ φωνὴν, ὡς λόγου, σήμερον ὑπὲρ ἐλπίδας ἐκαρποφόρησα· οὗ λύχνον, ὡς ἡλίου δικαιοσύνης, ἀνῆψα ἐμαυτῷ, τὸν τὰς αὐτοῦ διευθύνοντα τρίβους, τὸν τῆς αὐτοῦ παρουσίας κήρυκα, τὴν σάλπιγγα τῆς οἰκονομίας, τὸν μάρτυρα τῆς συγκαταβάσεως, τὸν νυμφοστόλον τοῦ ἐν σοὶ θαλαμεύοντος νυμφίου. Σὺ εἶ παστὰς, ἐξ ἧς ὡραιότατος προελθὼν οὗτος, πᾶσαν τῆς θεότητος ἀκτῖσι καταυγάσειε τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ περιέρχεται τὰ πέρατα, ἀπ' ἄκρων τῶν οὐρανῶν μέχρι τερμάτων ὁ τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐνηχηθήσεται φθόγγος. Διαβοηθήσονται σὺν τῷ

---

tationis palatium, tu tabernaculum Dei praesentis: tu templum glorificatum, leviticum ornamentum, sacerdotii decus, prophetiarum implementum, ingis primorum parentum exspectatio, naturae stola, non perituris eiusdem ornatus ac varietatis diadema: tu moerentium praesens laetitia, lapsorum fiducia, tacentium lingua, quae in utero eum gestas, qui silentii vincula disrupit; cuius, utpote Verbi, vocem praeter spem tuam ego fructum protuli; cuius, utpote solis iustitiae, lumen egomet accendi, praecursorem nempe, qui semitas eius rectas faciat, qui adventum eius annuntiet, qui velut tuba sit dispensationis, condescensionis eiusdem testis, et sponsi, qui in te versatur, paranymphus. Tu es thalamus, e quo pulcherrimus procedens, omnem, quae sub caelo est, terram divitiis suae radiis illuminabit, et quae resonabit vox charitatis in homines, fines omnes a summis caelorum usque ad ima perlustrabit. Etiam magnalia tua cum laude celebra-

κηρύγματι καὶ τὰ σὰ μεγαλεῖα, δεδοξασμένα περὶ σοῦ λαλ
ται, τρανωθήσεται τοῖς πᾶσιν ἡ δόξα σου. Πάντα τὰ ἔθνη
λογηθήσονται τῇ σῇ εὐφροσύνῃ· κροτήσουσιν ἅπαντες ἐπὶ σ
ἀγαλλιάσονται τὴν σὴν ὑπερυψοῦντες κυοφορίαν· καυχώμενοι
μεγαλύνουσι τὸν τόκον σου. Σὺ γὰρ ὄντως καὶ τῶν καλῶν
ξενος, καὶ τοῦ κόσμου καύχημα·

XXXIII. Ταύτην, οἶμαι, τὴν δοξολογίαν ἐν προοιμίοι
λέξας ὁ Ζαχαρίας, ἤδη τὰ τῆς προφητείας μεγαλοφωνότερ
βόησεν. Οἷα δὲ ταῦτα καὶ ὅσα, οὐκ ἀγνοεῖν οἶμαι τῶν ε
πιστῶν οὐδένα. Ὅσοι γὰρ τῆς πανσεβάσθου ταύτης ἐτύχομεν
σίας, κοινὴν ταῦτα καθεκάστην εὐχαριστίαν ἀναφέροντες,
δώροις τὸν εὐεργέτην τούτοις ἀμειβόμεθα. Ὧν τὸ μεγαλοφ
θεολογίας καὶ τὸ τρανὸν τῆς προφητείας, τό τε δυσθεώρη
νευμάτων, ἑτέρῳ ταμιευσάμενοι καιρῷ καὶ λόγῳ διεξιέναι, ν
παλιμπάνομεν.

---

buntur, gloriosa de te dicentur, gloria tua omnibus m
apparebit. Universae simul gentes cum gaudio tuo benedi
applaudent tibi, et conceptum tuum superextollentes e
bunt, ac partum tuum, in te gloriantes, magnificabun
enim tu et bonorum auctrix es, eademque mundi g
exsistis.

XXXIII. Et haec quidem praeconia cum veluti dicen
oemium Zacharias praestruxisset, iam clariori voce, q
vaticinia spectabant, edicere aggressus est. Haec autem q
quantaque sint, neminem unum e fidelibus arbitror ig
Quotquot enim praestantissimi huius beneficii participes
sumus, haec ipsa quotidie celebrantes quasi communem
tiarum actionem offerimus, ac benefico largitori haec
cuiusdam doni rependimus. Quae porro ad eorum theo
sublimissimam, et ad vaticiniorum perspicuitatem, et a
sus reconditos pertinent, cum explananda ea alio tempo
que alio sermone reservaverimus, in praesens praetermit

Ἁπάντων τοιγαροῦν τελεσθέντων τότε, ὧν δὴ κατὰ σπουδὴν τὸ ἁρμὸς τῇ κεχαριτωμένῃ προσῆν, εἰς τὴν οἰκίαν αὐτὴν μεταστέλλεσθαι ἦν ἀναγκαῖον. Διό φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς· Καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Ἀλλὰ σκόπει πάλιν τὰ προπεμπτήρια παρὰ τῆς Ἐλισάβετ, ὡς τὸ εἰκὸς αὐτῇ ἐπᾳδόμενα· μείζονα γὰρ ἢ κατὰ τὴν παρουσίαν, τὴν εὐχαριστίαν προσήρμοσεν· ὅσῳ καὶ μᾶλλον τοῦ μυστηρίου κατετρύφησεν.

XXXIV. Ἔχει γὰρ ὧδε ταῦτα· Ἤδη μέν σου, μητροπάρθενε, ἡ παρουσία συνειωχηθεῖσα, ἐπιβατήριον ὥσπερ τὴν εὐφημίαν ᾠδήσασα· παρ' ἐλπίδα μὲν ἐπιδημοῦσάν σε κατανοοῦσα, καινὰ δὲ καὶ παράδοξα συνεπιφέρουσαν μυστήρια. Διὰ τοῦτο χαρᾷ τὴν ἔκπληξιν ἀναμίξασα, ἥσθην, ἐσκίρτησα, οὐρανοδρομεῖν μᾶλλον ἐνόμιζον, ἢ ἐπὶ γῆς ἐνδιατρίβειν, ὑπερβῆναι τὰ τῆς ἀνθρωπότητος εἴσεων μέτρα, ὑπεράνω τῆς φύσεως ἐφανταζόμην. Πῶς γὰρ ἂν μὴ

Omnibus itaque tunc expletis, quae perficere illa *gratia plena* *a* studiose satagebat, iam oportebat, ut domum suam reverteretur. Hinc Evangelista ait *b*: *Et reversa est in domum suam.* Sed rursus attende, quibusnam vocibus abeuntem Virginem, uti par erat, Elisabet sit prosecuta. Uberiores enim, quam in eiusdem adventu, gratiarum actiones illi persolvit, quanto uberiorem ex mysterio iucunditatem perceperat.

XXXIV. Eiusmodi porro erat illius alloquium: Equidem in adventu tuo, o Mater Virgo, iucundissimo voluptatis sensu affecta, gratulatorium ascensui tuo veluti hymnum applaudens canini; cum scilicet te et praeter spem omnem huc advenientem, nova ac mirabilia tecum adferentem mysteria cernerem. Quocirca gaudio simul et stupore abrepta, laetitia gestiebam, exsultabam, super caelos magis me excurrere, quam in terris versari existimabam, conditionis humanae modulos supergressa

a Vide quomodo laus illa praestantissima, qua Virgo ab Angelo salutante praedicata est *gratia plena*, in appellationem deinde, qua antonomastice a fidelibus designaretur, ipsi accessit.

b *Luc.* I, 56.

ταῦτα εἶναι κατενόησα, τὸν δημιουργὸν αὐτῶν ὁρῶσα, καθάπερ ἐν οὐρανῷ, σοὶ ἐποχούμενον, καὶ πρὸς τὴν ἐμὴν ἑστίαν ἀφικούμενον, τὸν ἐν τοῖς χερουβικοῖς ἐφεζόμενον θρόνοις, ἐν ἀκηράτῳ σωματούμενον νηδύϊ, οὐρανὸν ἐξ ἀνελπίστου τὴν εὐτελῆ μετασκευαζόμενον σκηνήν; Μύστιν ἑαυτὴν τότε πραγμάτων ἀπορρήτων ἠσθανόμην, παρθένον κυοφόρον ὑπεδεχόμην, νεφέλην φωτοδόχον ἐδεξιούμην. Ταῦτα δὴ κατανοοῦσα, ὡς συγγενίδα μὲν περιεπτυξάμην, ὡς δὲ βασιλίδα ἐπευφήμησα, ὡς τῶν ἁπάντων ἀνύμνησα δέσποιναν, ὡς μητέρα κατηδέσθην τοῦ κτίσαντος, ὡς κυρίαν ἐν τοῖς ἐμοῖς συνῳκισάμην ταμιείοις. Εὐλογίας φωναῖς τὴν τῆς εὐλογίας ἐφιλοτιμούμην ῥίζαν· χαρᾷ καὶ μακαρισμοῦ ῥήμασί σε τὴν τῆς ὄντως χαρᾶς κατεστεφάνωσα πρόξενον.

XXXV. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ τῆς ἐπιδημίας σου καλά. Ἐπὶ δὲ τῇ ἐπὶ πλεῖστον συνδιατριβῇ μεῖζον ἢ κατὰ χάριν τῶν σῶν ἀπήλαυσα μυστηρίων, ὑπὲρ ἐλπίδα τῆς δωρεᾶς ἀπωνάμην, διότι τὰ μὲν τῆς

---

mihi videbar, ac super ordinem naturae elatam me quodammodo intuebar. Et sane quomodo haec ita se habere non putarem; cum eorum creatorem in te, tamquam caelo quodam, insidentem, atque ad domum meam divertentem, et illum, qui cherubicis sedet in thronis, in immaculato tuo sinu indutum corpori viderem, meumque pauperculum tabernaculum ex insperato in caelum commutatum? Memetipsa tunc ineffabilia arcana edoctam persensi; excipiebam scilicet praegnantem Virginem, nubem, quae servabat in se lucem, amplectebar. Haec cum mihi animo obversarentur, profecto te amplexata sum quidem uti cognatam; at acclamavi simul tamquam reginae, celebravi velut omnium dominam, reverita sum ceu Creatoris matrem, et tamquam herae habitandam tibi domum meam obtuli. Benedictionis vocibus benedictionis radicem honoravi; gaudii et felicitatis verbis tibi, quae verum gaudium affers, coronam texui.

XXXV. Et haec quidem mihi ex adventu tuo bona. Cum vero magis quam pro meritis, ex diuturniori tua consuetudine mysteriis tuis perfrui mihi licuerit, atque ultra spem omnem hoc

προσδοκίας συνηυξήθη τοῖς πράγμασι, σὲ δὲ πρὸς τὴν οἴκαδε πορείαν ἐπειγομένην κατανοοῦσα, ἔχω μὲν τῶν συλλεγέντων μυστηρίων τὸν θησαυρὸν ἀναφαίρετον· ἀνία δὲ, ἡ τῆς ἀποδημίας, τὴν τῆς ἡδονῆς ἀνακόπτει θυμηδίαν. Αἱ γὰρ τῶν μειζόνων ἀγαθῶν ἀπογεύσεις, χαλεπὴν τῆς ἀφαιρέσεως τὴν ὀδύνην καὶ τοῖς ἐν μεθέξει τούτων γινομένοις ἐμποιοῦσιν. Ἀμαυρᾶ γὰρ τὴν ἐν μέρει κοινωνίαν, ἡ τοῦ πάντος μὴ προσοῦσα ἀπόλαυσις· καὶ καλὸν ἐκεῖνο τοῖς μετόχοις γίνεται, οὗ μὴ ἐνδεῶς ἔχοντες, τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς κτήσεως ἐξελέγχονται. Ἀγαθὸν δὲ εἰκότως ἂν ἐκεῖνο μεῖζον λέγοιτο, ὃ συγκρίσει τῇ πρὸς τὸ ἧττον, τοῦτο εἶναι κεκλήρωται. Τὸ δὲ πάσης ἀντεξετάσεως ἀνφκισμένον, καὶ συγκριτικὴν ἅπασαν διαδιδράσκον ἔννοιαν, πῶς ἂν τὴν τοῦ μείζονος ἐπιδέξηται προσηγορίαν, αὐτοαγαθότης τε ὂν, καὶ τῶν μεγίστων ἀγαθῶν παρεκτικόν; Τοῦτο δέ ἐστιν, ὃ διὰ σοῦ ἐπιδημήσας δεσπότης, ἡ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος, τὸ μόνως ἀναλλοίωτον καλὸν, τὸ ἄτρεπτον ἀγαθὸν, τὸ ὡσαύτως ἔχον

---

munere oblectari; propterea hinc quidem desiderium factis ipsis [illegible]dauctum est; inde vero cum te domum tuam versus iter fe[illegible]tinantem videam, utut collectum mysteriorum thesaurum ita [illegible]ud me servem, ut auferri mihi non possit, dolor tamen de [illegible]cessu tuo iucunditatis meae gaudium retundit. Ampliorum [illegible]m bonorum fruitio, gravis tristitiae, si quando auferatur, [illegible] quoque origo est, qui aliquam eorum partem teneant. [illegible]btracta enim plena cuiuspiam boni possessione, vilescit quod [illegible]huc ex parte habere licet; et illud parumper degustantibus [illegible] ceu bonum exhibet, cuius cum plane non sint exsortes, [illegible]tius potiundi desiderio non cruciantur. Maius porro bonum [illegible]rito illud appellabitur, quod ex comparatione cum minori, [illegible] tale habeatur, assecutum fuerit. Quod vero commensuratio[illegible]m omnem excedit, et quamlibet comparationis rationem praetergreditur, quomodo maioris boni appellatione donari poterit, [illegible]m et ipsa per se bonitas idem sit, et ad maxima quaeque bona tribuenda proclive? Eiusmodi autem est, qui per te huc advenit Dominus, fons ille bonitatis, pulchritudo illa indeficiens,

ἐφετὸν, ἡ γλυκεῖα καὶ κόρου παντὸς ἐπέκεινα ἡδονὴ, ὁ ὑπερμεγέθ
τῇ αὐτεξουσιότητι, οὗ πάντα ὡς δημιουργοῦ καὶ φιλαγάθου ἐφίετ
δεσπότου· πῶς οὖν τὸ ὑστερεῖν, οὐκ ἂν ἀνάλγητον ἐμποιήσειε τὸ λ
πηρόν; Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναλγήτως μὲν τὴν διάστασιν φέρω· φέρω δ
ὅμως τὰ τοῦ μυστηρίου εἰς τὸ ἐμφανὲς προχωροῦντα· βλέπουσα, κ
εὐθεῖαν προβαίνουσαν τὴν οἰκονομίαν, λαμπρῶς τὰς τῆς φιλανθρ
πίας ἐφαπλουμένας ἀκτῖνας, ἐπαφιεῖσαν ἤδη τὴν πηγὴν τοῦ ἐλέ
καινῇ τῷ γένει τοὺς τῶν ἀγαθῶν ὀχετούς.

XXXVI. Ἄπιθι τοίνυν ὁ θησαυρὸς τῆς σωτηρίας, ἡ σκηνὴ
ᾗ ὁ τῆς εὐεργεσίας ἐταμιεύθη πλοῦτος. Ἄπιθι τὸ τῆς χαρᾶς εὐ
γέλιον, ἡ προκήρυξις τῆς εὐφροσύνης, ἡ ἐπιθυμητὴ τοῦ γένους δ
δοχὴ, τὸ πολυτίμητον ἐνέχυρον, ἡ ἀξιόλογος καταλλαγὴ, ἡ
ζήτητος μεσιτεία, ἡ ἐλπιζομένη παῤῥησία. Ἄπιθι δεδοξασμέ
δόξα τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ νοητὴ ὡραιότης, τὸ πάσης εὐπρ
ἐξηρημένον κάλλος, ἡ τῆς ἀγγελικῆς ὑπεραστράπτουσα λαμπρό

---

bonum immutabile, semper desiderabile, dulcedo ac satietatis omnis expers suavitas, supremus ille immensae potestatis rex, quem cuncta, utpote creatorem ac benignissimum Dominum concupiscunt. Quo ergo pacto huius boni absentia consentaneum non afferat tristitiam? Et idcirco non equidem sine dolore disiunctionem hanc fero; sed tamen fero, dum mysterium ita revelari incipiens, divinam faustissime progredientem dispensationem, divinae in homines charitatis radios late circum undique sese effundentes, ac misericordiae fontem bonorum rivos universis in commune hominibus emittentem cerno.

XXXVI. Abi igitur, salutis thesaurus, tabernaculum divitias recondens beneficentiae ac liberalitatis. Abi, fausta gaudii annuntiatio, laetitiae promulgatio, concupita generis nostri expectatio, arrha pretiosissima, eximia reconciliatio, mediatio cupide quaesita, sperata fiducia. Abi gloriose, o humanae gloria naturae, venustas sola mente conspicienda, cuiusvis pulchritudinis selectus decor, prae angelico fulgore renitens, ac lucidiores

ἡ φωτεινοτέρας πάντων λαμπτήρων ἐπαφιεῖσα τὰς ἀκτῖνας. ...ου τὸ ἀνεθεώρητον ὕψος, τὸ πολύφθογγον διήγημα, τὸ ἡδι...ῶν σε ποθούντων θέαμα, τὸ γλυκὺ καὶ μὴ νοούμενον θαῦμα. ..., τὸ τῶν ἐμῶν ὠδίνων ἐγκώμιον, τὸ σεμνολόγημα τοῦ τόκου ἡ τοῦ προελθόντος κήρυκος τὸν κηρυττόμενον κυοφοροῦσα, ἡ ...χθέντος στρατιώτου τὸν βασιλέα καὶ κτίστην ἐπιφέρουσα. ...υ τῆς στειρωθείσης φύσεως ἡ εὐφορία, τῆς ἐν λύπαις ὠδῖνος ...θιρία, χαρὰ τὴν σὴν προσδοπεσεῖται ἄφιξιν, εὐφροσύνη τῶν ...ροτρέχει διαβημάτων; δόξα σε κύκλῳ περιστοιχίζουσα, δορυ...ὡς βασιλίδι, ὡς μητέρα τοῦ κτίστου κατακοσμεῖ, ὡς δέσποι...ριαστράπτει ταῖς χάρισιν· ἐντεῦθεν ἄρα εὐλογημένη σου ἡ ...σία, καὶ δεδοξασμένη ἡ ἀποδημία.

XXVII. Οὕτω τάχα περιπτυσσομένη τὴν ὁλοπόθητον ἡ Ἐλι...βετ, τὰ ἐξιτήρια προσέλεγεν. Αὐτὴ δὲ τὴν ἐπ' οἴκου ποιουμένη ...είαν, συνοδοιπόρον ἑαυτῆς, τὴν δεηνεκῆ δοξολογίαν ἐπιφέρετο· καὶ ...τὰ τοῦ μυστηρίου εἰς τὸ φανερώτερον ἐχώρει αὐτῇ, τοσούτῳ

...ndoribus quibuslibet radios emittens. Abi, sublimitas nulla ...lorum acie assequenda, narratio linguis omnium celebranda, ...vissimum te desiderantium spectaculum, dulce et cogitationi ...pervium miraculum. Abi, o partus mei encomium, prolis ...e ornamentum, utero eum gerens, quem praecurrens an...nciabit praeco, natique militis regem creatoremque circum...dus. Abi, sterilis naturae foecunditas, doloris partum comi...lis exemptio; viam abeunti sternit gaudium, gressus tuos ...titia praecurrit, te gloria, circum undique cingens, tamquam ...inam, comitatur, tamquam creatoris matrem exornat, tam...um dominam fulgentissimis circumdat gratiis. Exinde sane ...edictus adventus tuus, et discessus tuus glorificatus.

XXVII. Hisce verisimiliter vocibus totam desiderabilem illam ...ginem Elisabet amplexata, abeuntem prosecuta est. Ipsa vero ...num versus iter faciens, iugem Dei laudem quasi sibi viae ...nitem deducebat; et quo manifestius mysteria illi revelaban-

τὴν εὐχαριστίαν γεγωνοτέραν ἐπεκρότει, οὐ τῷ μεγέθει τῶν ἀ τῇ διανοίᾳ μετεωριζομένη· τῷ δὲ τῶν χαρίτων ἀναλόγῳ ὑψι ἄπειρον τῆς ταπεινότητος ἐπιδεικνυμένη.

---

tur, tanto elatiori voce plaudens, gratias Deo agebat, non se ipsam vanis cogitationibus ob donorum amplitudinem erigens, sed consentaneae gratiarum celsitudini infinitam humilitatem praeseferens.

IN HOMILIAM

IOHANNIS EUCHAITENSIS

ADMONITIO.

Quo loco habendus sit Auctor, cuius homiliam subiici-, luculenter testatur Io. Albertus Fabricius [1], ex cuius sen-ia *Iohannes Mauropus* [2] *monachus atque inde metropolita Eu-ensis poetis christianis elegantioribus accensendus venit.* Huic icii sententiae consentit Graecorum suffragium, uti patet revi elogio, quod tum in codice Caesareo inter graecos logicos ducentesimo undecimo [3], tum in codice, quem manibus habuit Matthaeus Bustus [4], iambicis eiusdem Io-

---

Biblioth. Graec. Vol. VIII, pag. 627, edit. Harl.

Petrus Lambecius (*Comment. de Biblioth. Caesar.* Lib. I, pag. 149) lem hunc Iohannem invenit designatum nomine *Iohannis Mapro-*; qua de re ita scripsit: *Legendum est τοῦ μαβρόποδος, sive* Ma-dis, *hoc est, cognomine* Nigripedis. Μαβρός *enim et* μαυρός *grae-recentioribus idem est ac* μέλας. Μαβρόπους *igitur vel* μαυρόπους *est atque* μελανόπους.

Vid. Lambecius in *Comment. de Biblioth. Caesar.* Lib. V, p. 28-29.

Matthaeus Bustus iambicos Iohannis versus edidit Etonae anno 1610 hoc titulo: *Iohannis metropolitani Euchaitensis versus iambici rincipalium festorum pictas in tabulis historias atque alia varia ositi, nunc primum in lucem editi cura Matthaei Busti Etonensis.* ıtione autem instituta apparet, aut ab eodem archetypo deductum utrumque, et Lambecii scilicet et Busti, exemplar, aut ipsorum um alterius esse apographum. Nam in Caesareo codice, quem Lam-

hannis carminibus praefigitur cum titulo, ὁ βίος, et ita se ha bet [1]: Οὗτος ἦν ἐπὶ τοῦ Βασιλέως Ῥωμαίων Κωνσταντίνου τοῦ Μο νομάχου, καὶ Ζωῆς τῆς Βασιλίσσης. Ἔτη δὲ τὰ ἀπὸ τότε συντε ἑξήκοντα τέσσαρα πρὸς τοῖς πεντακοσίοις. Ἀνὴρ δὲ σοφώτατος κ ἁγιώτατος ὤν, συνέγραψε πλείους τῶν λόγων, καὶ ἐπιστολὰς, κ στίχους ἰαμβικοὺς, καὶ ἄλλα πολλὰ λόγου καὶ χάριτος ἄξια, πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐξεπαίδευσε, πεπληρωμένος ὢν τῆς τοῦ ἁ ἁγίου Πνεύματος χάριτος. *Hic vivebat sub Imperatore Romano Constantino Monomacho, et Imperatrice Zoe. Exinde autem extenduntur sexaginta quatuor supra quingentos. Cum vero sapi et sanctitate vitae in primis excelleret, conscripsit plures o nes et epistolas et versus iambicos, aliaque multa, digna laudentur grataque habeantur: multos insuper homines pie eru vit, utpote repletus gratia Spiritus Sancti.* Hoc tamen elogium uti patet ex annorum supputatione, non est antiquissimum immo Bollandiani [2] opinantur, illud auctorem habere *Andr Darmarium Epidauriotam*, qui et tamquam codicis exscriptor il dem adnotatur. Matthaeus vero Bustus [3] cum monuisset, h elogium *in ipso quidem codicis frontispicio reperiri summo ma ptum artificio, in quo tamen hellenismum praestare* non possi dein autumare se dicit, *ista omnia non aliunde desumpta esse deri, quam ex hoc ipso libro* (videl. ex versibus iambicis); *ti tim enim*, inquit, *inter legendum in oculos incurrunt.*

Verum necesse non est, ut hanc Busti coniecturam ampl ctamur, easque Iohannis laudes unico carminum ipsius te monio inniti putemus. Nam haec eadem legimus in Graecor

---

Lambecius l. c. describit, eam cernere est ordinis perturbationem, q Bustus in suo codice lamentatur et pro viribus emendare studuit, ipse in praemisso ad lectorem monito affirmat. Utut vero commend sint Busti labores ad ordinem illorum carminum restituendum susce plura sunt tamen, quae adhuc correctione indigent, idque si qu otium dabitur, alias palam faciam.

1 Hoc breve elogium legitur non modo apud Lambecium (l. c.) s apud Bustum (in not. in fine adiectis), verum etiam apud Bollandian (*In Comment. de tribus Dorotheis* § III, n. 17, ad Iunii diem V, Tom. I, pag. 594), et apud Le Quien (*Orient. Christ.* Tom. I, col. 546).

2 l. c. n. 18.

3 In not. ad calc. adiectis.

[illegible], et quidem ea reperio in Veneta illa Menaeorum edi-
, quae cum prodierit anno 1551, epocham elogii scripti
dice *Andreae Darmarii* aperte antecedit. In his dum enar-
1, quae occasio ac ratio impulerit ad sanctos Doctores
um magnum, Nazianzenum Gregorium et Iohannem Chry-
um die XXX Ianuarii simul honorandos, reperis Iohan-
Euchaitensem, cui tres ss. Doctores apparuisse feruntur,
ena doctrina et virtutis eminentia summopere commenda-
Ὀπτάνονται (ita Menea de tribus illis ss. Doctoribus) οἱ
τα οὗτοι, καθ' ἕνα πρότερον, εἶτα καὶ ἅμα, ὑπαρ οὐκ ὄναρ, τῷ
τῆς Εὐχαΐτων πόλεως τῶν ἱερῶν ἐξηγουμένῳ, Ἰωάννῃ τῷ πάνυ,
τ' ἄλλα μὲν ἐλλογίμῳ, καὶ παιδείας ἑλληνικῆς οὐκ ἀμαθῶς
ε, ὡς τὰ αὐτῷ πονηθέντα δείκνυσιν, ἀρετῆς δὲ εἰς ἄκρον ἐλη-
τι. *Sacro Euchaitensis urbis antistiti, Iohanni illustri viro, cum*
er alia celebri, tum disciplinis graecis, sicut scripta eius ja-
ciunt, non inerudito, et ad sublime virtutum provecto,
ui illi (tres ss. Doctores) *primum quidem singuli seorsim,*
e vero simul omnes non per somnium, sed in visione conspi-
os se praebent. Quanta vero existimatione et auctoritate in
constantinopolitana civitate Iohannes polleret, ostendunt,
imbi sic leguntur: Ὁ δὲ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἀναστὰς, ὁ
ἅπτων δηλαδὴ Ἰωάννης, καθὼς οἱ ἅγιοι εἰσηγήσαντο, διεπρά-
τό τε πλῆθος καὶ στασιάζοντας καταστείλας (ἐδόκει καὶ γὰρ
ρετῇ διαβόητος ὁ ἀνὴρ) τὴν ἑορτὴν ταύτην παρέδωκε ἐκκλησία
ἄγειν Θεῷ. *Surgens autem vir ille divinus, Euchaitensis nimi-*
Iohannes, fecit sicut beati illi praeceperant; et cum multitu-
n atque contendentes compescuisset (etenim insignis erat ob
m virtutis), hanc in Dei honorem solemnitatem celebrandi ec-
ae auctor fuit. Dixi autem, Iohannem eiusmodi auctoritate
antinopoli potitum esse; nam haec in constantinopolitana
evenisse sub Alexio Comneno, diserte hisce verbis ipsa
mittunt Menaea [2]: Ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ,
ετὰ τὸν Βοτανειάτην τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας ἐδέξατο, ἐν Κων-

---

Ianuarii die XXX *in Synaxario.*
loc. cit.

σταντινουπόλει στάσις γέγονε παρὰ τῶν ἐλλογίμων καὶ ἐναρίτων ἀν δρῶν κ. τ. λ. *Regnante Alexio Comneno, qui post Botoniatem Im perii sceptrum accepit, contentio exorta Constantinopoli est inte viros doctrina ac virtute praestantes* etc.

His vero, quod maioris est momenti, accedit Iohannis no stri encomium, quod a iuniore Michaele Psello conscriptu commemorat Le Quien [1] cum hoc titulo: Ἐγκώμιον εἰς τ θεοσεβέστατον μητροπολίτην Εὐχαΐτων καὶ Πρωτοσύγκελλον, illu que in codice Reg. 1837. asservari affirmat. Pretium fa operae heic exscribere, quae panca ex illo encomio idem Quien collegisse videtur: *Hunc*, inquit, *pastoralibus munc excelluisse ait (Psellus), ut, quamvis non politica admodu saeculari scientia, attamen eloquentia, quae ad Isocratis cha rem accederet, philosophia praesertim christiana ac theologic clarueril, ut Gregorius alter esse videretur.*

His porro laudibus non indignam esse eam homiliam, qu edimus, facile lector persentiet, dummodo tamen textus g tius graeci, quam interpretationis latinae rationem habeat; n non diffiteor ipse, valde esse dolendum, quod meliorem, qu ego sim, interpretem oratio haec nacta non fuerit.

De gestis eiusdem Iohannis communis est querela resciri ni posse praeter ea, quae ex allatis testimoniis colliguntur, gr vioremque hanc querelam ingeminavit Matthaeus Bustus [2], c praeter breve illud elogium iambicis versibus praefixum, n ad manum adfuit. Diligentem autem et felicem operam id Bustus adhibuit [3], ut aliquam Euchaitarum seu Euchaitorum vitatis notitiam suppeditaret; nec minori diligentia, atque felicius in id ipsum adlaborarunt Bollandiani [4]; e quibus sces, sitam fuisse Euchaitarum urbem in Helenoponti provin cuius metropolis erat Amasea, et ab hac iter unius diei dissitam; deinde vero triplex illi fuisse nomen; nam prius χαΐτων, et Εὐχανείας, posterius vero Θεοδωροπόλεως appell

1 *Orient. Christ.* Tom. I, col. 645.
2 In not. iam cit.
3 Ibid.
4 *Comment. de tribus Dorotheis* § III, a n. 22, Tom. I, pag. 586.

facta est, ex quo Iohannes Zimisces, Russis ope s. Theo-
martyris devictis ac profligatis, novum caelesti Patrono in
Euchaitensi, ubi reliquiae eius servabantur [1], templum
uxit, et ex eo tempore etiam metropolitici honoris titulo
ecclesia exornata est [2].

hannis recensendis scriptis haud opus est immorari, post-
a ea diligenter enumeravit Iohannes Albertus Fabricius [3],
as et nonnulla sunt addenda, quae Michael Le Quien com-
porat [4]: neque tamen ab horum utroque adnotata integrum
rum catalogum exhibent, qua de re commodius dixerim,
quando nonnulla alia Iohannis eiusdem scripta in lucem pro-
ere mihi per otium dabitur. Interim homiliae in Deiparae
rnitionem, quam edo, duplici usus ms. codice, Vaticano
pe, quem et Ethus Maius coaevum Auctori iudicavit, et
urentiano, e quo apographum diligentissime exscriptum hu-
itati acceptum refero praeclarissimi viri Petri Del Furia
liothecae Laurentianae Praefecti, quinque iuvat praemittere
dem Iohannis epigrammata necdum edita, quae in vetusti
s Vaticani codicis initio reperi: aliquam tamen interpre-

---

[1] Magno in honore habitas s. Martyris Theodori reliquias et illud
cit, quod Constantinus Porphyrogenitus in libro I de Thematibus
em. XIII), Seleuciae urbes enumerans ac decimam Dalisandum me-
ans, subdit: Δαλισανδὸς, ἐν ᾗ τὸ σκουτάριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος
ρου ἐν τῷ τρούλλῳ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἀποκρέμαται. *Decima Dalisandus,*
qua clypeus seu scutum magni tilius Martyris sancti Theodori in
illo templi ipsius pendet.

[2] Hisce de rebus Georgius Cedrenus (*Hist. compend. in Iohanne*
Iusce Tom. II, pag. 411, edit. 1839): Τὸν μάρτυρα δ' ὁ βασιλεὺς τι-
ᾳ καὶ τῆς ἐπικουρίας ἀποτιννὺς αὐτῷ τὰς ἀμοιβὰς, τὸν ναὸν, ἐν ᾧ τὸ
ν αὐτοῦ ἀπόκειται σῶμα, ἐκ βάθρων καταβαλὼν, μέγαν τε καὶ κάλλιστον
ήμησε, μεγαλοπρεπεῖς αὐτῷ κτίσεις προσαγορίσας· ὃν καὶ ἀντὶ Εὐχα-
Θεοδωρόπολιν κατωνόμασεν.
Non aliter Zonaras (*Annal.* Lib. XVII § III): Τὸν μάρτυρα δ' ὁ βα-
ς τῆς βοηθείας ἀνταμειβόμενος, ναὸν αὐτῷ κατὰ τὴν Εὐχάνειαν ἣ Εὐ-
ν περικαλλῆ ἐδομήσατο, τὸν πρώην καταβαλὼν, ἐν ᾧ τὸ πολύαθλον
ὸν σῶμα κατέθετο, καὶ τὴν πόλιν ἀντὶ τῆς προτέρας αὐτῆς κλήσεως Θεο-
πολιν ἐκωνόμασεν.

[3] *Biblioth. Graec.* l. c.

[4] *Orient. Christ.* Tom. I, col. 547.

tationem addere animus refugiebat, quia, ut Matthaei Busti eadem de re verbis utar [1], *exsangue latinae versionis cadaver graeco poetae animato et vivido alligare non sustinui.*

I [2]

Ἰωάννου φρόντισμα ταῦτα καὶ πόνος,
Ἀνδρὸς φυγόντος κλῆσιν ἄλλην δευτέραν.
Ὡς ἀσθενὴς γὰρ, ἀξιώματος βάρος
Ὄγκον τε δόξης οὐχ ὑπέστη βαστάσαι.
Κοῦφος διέπλει τὴν θάλασσαν τὴν βίου,
Καὶ τῆς προνοίας ἐτρύφησε τὴν χάριν.
Οὐκοῦν ἄμοιρος προσθέτων ἐπωνύμων,
Τῇ κυρίᾳ κλήσει δὲ κοσμεῖται μόνῃ.
Πλὴν εἴ τις αὐτὸν ἐν Θεοῦ διακόνοις [3]
Τάττων, ἐκεῖθεν μείζονα κλῆσιν νέμοι
Φέρουσαν οὐδὲν εἰς διάγνωσιν πλέον.
Οὐ, δ' εἰ θέλεις, τρίσσευε τὸν τοῦ Κλαυδίου,
Φθόνος γὰρ οὐδεὶς πατρικῶν γνωρισμάτων.

II

Πάλαι μὲν οὕτως, ἀλλὰ νῦν οὕτω πάλιν·
Πειμὴν μὲν οἰκτρὸς Εὐχαΐτων ὁ γράφων,
Ἔστι δὲ καὶ Σύγκελλος [4]· ὦ πῶς καὶ πόθεν·

---

1 Op. cit. in monit. ad lect.

2 Primo huic et sequenti epigrammati titulum non praefiximus, quia in resarciendo olim codice ita charta recens superposita fuit veteri folio, ut in utraque facie recta et versa titulus legi non possit. Non tamen longe aberraverit, qui coniiciat, primo quidem εἰς τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα, alteri vero εἰς ἑαυτόν, titulos fuisse praefixos.

3 Patet hinc, a Iohanne haec fuisse conscripta, cum adhuc diaconus esset.

4 Συγκέλλου imo et Πρωτοσυγκέλλου titulum Iohanni Euchaitensi tributum cernis etiam in epigraphe orationis encomiasticae a Paullo in

Θεία πρόνοια, σοὶ χάρις· σὰ γὰρ τάδε.
Αὐτὴ γὰρ οἷς ἔκρινας εἰργάσω τρόπους·
Πρὸς ταῦτα δ' ἡμεῖς οὐδέν· αὐτὴ μαρτύρει.

III

Εἰς τὴν αὐτοῦ βίβλον.

Τίς ἄν σε προσβλέψει, φιλτάτη βίβλε;
Τίς ἐντύχοι σοι; Τίς δ' ἂν εἰς χεῖρας λάβοι;
Οὕτως ἔχει φόβος με τῆς ἀχρησίας,
Κἄν τι προσείη χρήσιμον τοῖς σοῖς λόγοις.

IV

Ἄλλοι.

Φεῦ, φεῦ· ποθῶ μὲν πανταχοῦ πλείω γράφειν·
Ὁρῶ δ' ἐπιβλέποντας οὐδὲ πρὸς τάδε.
Ἄλλους γὰρ ἄλλοι νῦν ἐπείγουσι πόνοι·
Λόγων δὲ τούτων καὶ γραφῶν οὐδεὶς λόγος.
Ὅθεν τὸ δῶρον τοῦ Θεοῦ μου, τὸν λόγον
Ἔχων πρόχειρον, οὐκ ἔχω τούτου χάριν,
Ἀλλ' εἰς σιωπὴν συγκεκλεισμένον βλέπων,
Ὡς τἄλλα πάντα καρτερῶ που καὶ τόδε.

---

e habitae, quam superius ex Le Quien retulimus: quem tamen titulum unctum cum dignitate Episcopi tum in hoc epigrammate tum in illa raphe invenimus. Id vero nihil is mirabitur qui noverit, penes grae- non modo Syncellum dictum fuisse presbyterum qui cum Patriarcha itabat, atque adeo primaria inter honoratiores dignitate potiebatur, praeterea, ut notat Cangius (Gloss. Vet. Latin. V. *Syncellus*) *Syn- dignitatem a Constantinopolitanis Imperatoribus Episcopis et Ar- piscopis titulo tenus attribui consuevisse.*

V

Ἄλλοι.

Καὶ ταῦτα πολλὰ, πρός γε τοὺς κεχρημένους
Μᾶλλον δ' ὅλως ἄχρηστα ταῖς νῦν ἡμέραις·
Καθ' ἃς δοκεῖ δεῖν χρημάτων, οὐ ῥημάτων,
Ζήλου κρατοῦντος πραγμάτων, οὐ γραμμάτων.
Τοιοῦτόν ἐστιν, ὦ πόνοι τε καὶ λόγοι,
Τὸ συμπέρασμα τῶν ἐμῶν σπουδασμάτων.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΟΑΝΝΟΥ ΕΥΧΑΙΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΝΣΕΠΤΟΝ ΚΟΙΜΗΣΙΝ
ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.

Σοὶ τοῦτο πλεκτὸν ἐξ ἀκηράτου στέφος
Λειμῶνος, ὦ Δέσποινα, κοσμήσας φέρω.
Ἀλλότριον πρόσφθεγμα, σοὶ μᾶλλα πρέπον.

Laur. addit ἡμῶν.

SANCTI PATRIS NOSTRI

IOHANNIS

EUCHAITARUM ARCHIEPISCOPI

AUGUSTISSIMAM DEIPARAE SANCTISSIMAE DORMITIONEM

SERMO.

PROOEMIUM α

Intaminatis e vireto floribus
Sertum tibi, Regina, contextum fero,
Munus peregrinum, tibi decens tamen:

Habetur hoc epigramma inter graece edita a Matthaeo Busot . 16-18), et titulum praefert: Πρόγραμμα εἰς τὸν τῆς Κοιμήσεως λόγον. n ex Vaticano codice accuratius descriptum, et latina praecl. *viri* *nrici Valle* poeticae tradendae apud Collegium hoc Rom. Professoris pretatione auctum sermoni, quem Deiparae offert, visum est con- re.

Ἅπαντα γὰρ σὰ δοῦλα καὶ τὰ τῶν ξένων.
Λόγων ὁ λειμών, τῆς Ἐδὲμ φυτὰ τρέφων,
Βρύων τε πολλοῖς ἄνθεσι καὶ ποικίλοις,
Ὧν οὐ μαραίνει τὴν καλὴν ὥραν χρόνος,
Οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς τὴν χάριν φθείρει τρόπος·
Ἀλλ' εἰσαεὶ θάλλει τε καὶ λάμπει πλέον
Τῶν ἄρτι φαιδρὸν ἐξανισχόντων ῥόδων.
Ἐκεῖθεν ἐδρέφθησαν ἡμῖν καὶ τάδε,
Τοῖς νῦν γεωργεῖν αὐτὸν ἠξιωμένοις.
Ἐκεῖθεν οὗτος ὁ στέφανος ἐπλάκη.
Οὐκ ἀξίως μὲν (καὶ γὰρ οὐδὲ πᾶν τόδε
Ἐπάξιόν σου) τοῦ πόθου δ' ἐπαξίως,
Ὃς πᾶσαν εἰσένεγκεν ἰσχὺν ἐνθάδε,
Οἷς εἶχε, τιμᾶν τὴν ὑπέρτιμον θέλων.
Σὺ δὲ πρὸς αὐτὸν εὐμενὲς βλέψασά μοι,
Δέχου παρ' ἡμῶν ὡς βασιλὶς μὲν στέφος,
Ὡς τοῦ Λόγου μήτηρ δὲ τὸ πρὸς τῶν λόγων

Nam, vel peregrina, cuncta serviunt tibi.
Laudum hortus est, Eden et plantas educat,
Multis renidens herbulisque et floribus,
Queis nulla demunt vernum honorem tempora
Nullaeque caeli gratiam laedunt vices;
Perenne sed virescit et nitet magis,
Rosarum quam recentium nitet decor.
Ex hoc mihi demessa sunt haec germina,
Cui hortulum mollire cultu contigit:
Ex hoc corona florum conserta haec fuit,
Indigna te; Virgo (nihil nam te viget
Mortale dignum), sed amori convenit;
Huc namque cunctas contulit vires amor
Te gestiens ornare opimis laudibus.
Ergo benigno conspicata lumine
Hanc tu coronam ceu Regina suscipe,
Quae texta verbis te, Parens Verbi, decet:

Τῆς δουλικῆς τε χειρὸς ἀντειλημμένη.
Εὔθυνε πρὸς σὲ, καὶ δίδου παῤῥησίαν,
Ὡς ἄν σε λαμπρῶς, ᾧ φέρει, στέψῃ στέφει.
Εἰ δὲ σὺν τὸ δῶρον δεξιᾶς σῆς ἀξίου,
Αὐτή τε σαυτὴν εὐπρεπῶς τούτῳ στέφε·
Ἢ μᾶλλον εὐπρέπειαν αὐτὴ τῷ στέφει
Προσψαύσεως σῆς ἀξιουμένῳ δίδου.
Ἡμᾶς δὲ τοὺς λόγοις σε τιμῶντας μόνοις
Ἔργοις συ πάντως ἀντιτίμησον πλέον.
Οἴκῳ τε τῷ σῷ γειτονοῦντας ἐνθάδε,
Καὶ τῆς ἐκεῖ σου στῆσον ἐγγὺς οἰκίας,
Ἣν ἀμφέπουσιν οἱ χοροὶ τῶν ἀγγέλων,
Ἣν προσκυνοῦσι πᾶσα τάξις τῶν ἄνω.
Ταύτην ἀμοιβὴν τοῦ πόθου καὶ τοῦ λόγου
Λάβοιμεν ἐκ σοῦ, καὶ τὸ τῆς δόξης στέφος·
Κἂν ταῦτα μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς ἐλπίσαι.

Servique munus dedicantis dum capis,
Illum fove, fiduciamque ultro insere,
Ut splendide te floribus circumtegat.
Ergo tua dignare donum dextera,
Sertoque te decenter ipsa cingito;
Quin muneri, Virgo, novum praebe decus
Dum destinata te corona protegis.
Nosque ore tantum, Diva, plaudentes tibi
Tu re vicissim fac honores amplius;
Et quos tuae sedi heic habes domesticos,
Et alteri sursum propinquos advoca,
Quam caelites circum angelorum stant chori,
Quam cuncta certatim colit divum cohors.
Hac nos amoris, debitae hac laudis vice
Per te fruamur cum coronae gloria,
Maiora quamquam haec sunt spei fiducia.

I. Ἐπὶ τὴν μητέρα τοῦ λόγου, μετὰ [1] τὸν λόγον, ὁ λόγος. Τὴν γὰρ βασιλέα προπέμψας, τῇ βασιλίδι προσυπαντᾷ, ἀπὸ δόξης δόξαν ἀμείβων, καὶ μεταβαίνων εἰς δύναμιν ἐκ δυνάμεως. Οὕτως ἐντρυφᾷ τῇ τῶν καλῶν εὐπορίᾳ, καὶ τοσοῦτον χαίρει φιλοτιμούμενος τῇ περισυσίᾳ τῶν ὑποθέσεων.

Χριστὸς μὲν ἡμῖν, ἡ πάντων ἑορτὴ τῶν αἰώνων [2], ἑορτὴ [3] χθὲς ἦν, ἀλλ' ἑορτὴ, φωτισμὸς, καὶ πηγὴ φωτὸς ἀϊδίου, καὶ αὐτεφῶς. Διὰ τοῦτο καὶ φῶς ἀναβαλλόμενος ὡς ἱμάτιον, τὴν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀναβολὴν, καὶ τῷ προσώπῳ λάμψας ὡς ἥλιος, ἐξ ὄρους ἁγίου ταῖς ἀστραπαῖς ἡμᾶς ἔβαλε, καὶ τὴν θέαν οὐ φέροντας παρῆλθε ταχύ

1 Mendose apud Fabricium (*Bibl. Graec.* Tom. X, pag. 283) κατὰ τὸν λόγον.

2 Laur. αἰωνίων.

3 Cod. Vat. addit καί.

I. Ad matrem Verbi oratio, postquam cum Verbo versata est, se convertit. Postquam enim Regem comitata est, Reginae occurrens, gloriam alternat gloria, et de virtute transit in virtutem. Adeo in bonorum deliciatur copia, et de thematum ubertate adeo sibi placens collaetatur.

Et superiore quidem festo *a* celebrandus nobis proponebatur Christus, qui saeculorum omnium festum est, sed festum qui et illuminatio sit, imo fons lucis aeternae, atque ipsa per se lux. Propterea et *b* *amictus lumine sicut vestimento*, vestimento inquam, quod ipse ex natura sua induit, et *c* *facie resplendens sicut sol*, fulgetris suis *d* *e sancto monte* nos eiaculavit, ac cito non ferentes splendorem vultus eius pertransiit *e*, seu melius

a Indicat Auctor solemne transfigurationis dominicae festum, quod paucis ante diebus celebratum fuerat.

b *Ps.* CIII, 2.

c *Matth.* XVII, 2.

d II *Petr.* I, 18.

e *Exod.* XXXIII, 22.

ἄλλον δὲ μεθ' ἡμῶν ἐστι ἀεὶ κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ λάμπει ἐς ἀξίους καὶ νῦν, ἀλλὰ πρὸς ἀξίαν, καὶ μετριώτερον.

II. Ἡ σήμερον δὲ τὴν Χριστοῦ μητέρα ποιεῖται μυστήριον ἐκ γάλου τε μέγα καὶ λαμπρὸν ἐκ λαμπροῦ, καὶ προφθάνει φαιδρότατα φαιδρότης δημοτελὴς καὶ μεγίστη πανήγυρις τηλικαύτην καταβάνει. Οὕτω πάντα τρόπον ἡμῖν ἀγαθυνούσης τῆς ἀγαθότητος, ἀ χάριν διδούσης κατὰ καιρὸν ἀντὶ χάριτος. Οἶδε γὰρ ἡ σοφία φαμυθεῖσθαι σοφῶς τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ἀψίκορον [1], ἵν', περ κακόσιτοι [2], τῷ πολυτελεῖ καὶ ποικίλῳ τῶν προκειμένων ἀναιμεθα τὴν ὄρεξιν κάμνουσαν, καὶ ταῖς προθυμίαις ἀκμάζοντες, ἁκις [3] ἂν δέοι, πρὸς τὴν τῶν χρησίμων ἀπαντῶμεν ἀπόλαυσιν.

III. Ἀλλά με θερμότερον κινεῖ τὰ παρόντα, καὶ φέρειν μετρίως ε ἔχω τὴν ἡδονὴν, καὶ ξητῶ φωνὴν ἀξίαν τοῦ θαύματος. Βοή-

1 Cod. uterq. ἀψίκορον.
2 Cod. Laur, κακώσιτοι.
3 Cod. Laur. ὁσάκις.

---

terim, semper nobiscum est secundum promissionem suam, nunc quoque eorum, qui digni sint, pro cuiusque tamen gitis et qua ferri possit ratione, oculis resplendet.

II. Hodierna vero dies solemni cultu celebrat Genitricis Christi sterium, magnum utique post magnum, ac splendidum post endidum, et laetitia communem omnium laetitiam praeeuntem bet, ac maxima solemnitas maximam excipit solemnitatem. Sic npe modis omnibus bonitas ipsa beneficiis nos cumulat, et tiam gratiae opportune adiungit. Novit enim (divina) sapientia rmitatis humanae desiderium ad fastidium proclive provide re- ire; ut non secus ac qui stomacho laborant, exquisitis varie- e epulis propositis elanguentem rursus excitemus appetentiam, uiderioque alacres effecti, ad ea, quae nobis prodesse queant, gustanda, quoties opportunitas se nobis offerat, occurramus.

III. Verum quae nunc geruntur, vehementiorem in me affe- m accendunt, nec facile exuberantem ferre iucunditatem ssum, et verba, quae miraculo respondeant, me deficiunt.

I. Ἐπὶ τὴν μητέρα τοῦ λόγου, μετὰ [1] τὸν λόγον, ὁ λόγος. Τὴν γὰρ βασιλέα προπέμψας, τῇ βασιλίδι προσυπαντᾷ, ἀπὸ δόξης δόξαν ἀμείβων, καὶ μεταβαίνων εἰς δύναμιν ἐκ δυνάμεως. Οὕτως ἐντρυφᾷ τῇ τῶν καλῶν εὐπορίᾳ, καὶ τοσοῦτον χαίρει φιλοτιμούμενος τῇ περισσείᾳ τῶν ὑποθέσεων.

Χριστὸς μὲν ἡμῖν, ἡ πάντων ἑορτὴ τῶν αἰώνων [2], ἑορτὴ [3] χθὲς ἦν, ἀλλ' ἑορτὴ, φωτισμὸς, καὶ πηγὴ φωτὸς ἀϊδίου, καὶ αὐτοφῶς. Διὰ τοῦτο καὶ φῶς ἀναβαλλόμενος ὡς ἱμάτιον, τὴν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀναβολὴν, καὶ τῷ προσώπῳ λάμψας ὡς ἥλιος, ἐξ ὄρους ἁγίου ταῖς ἀστραπαῖς ἡμᾶς ἔβαλε, καὶ τὴν θέαν οὐ φέροντας παρῆλθε ταχύ

1 Mendose apud Fabricium (*Bibl. Graec.* Tom. X, pag. 283) κατὰ τὸν λόγον.

2 Laur. αἰωνίων.

3 Cod. Vat. addit καί.

I. Ad matrem Verbi oratio, postquam cum Verbo versata est, se convertit. Postquam enim Regem comitata est, Reginae occurrens, gloriam alternat gloria, et de virtute transit in virtutem. Adeo in bonorum deliciatur copia, et de thematum ubertate adeo sibi placens collaetatur.

Et superiore quidem festo *a* celebrandus nobis proponebatur Christus, qui saeculorum omnium festum est, sed festum qui et illuminatio sit, imo fons lucis aeternae, atque ipsa per se lux. Propterea et *b* *amictus lumine sicut vestimento*, vestimento inquam, quod ipse ex natura sua induit, et *c* *facie resplendens sicut sol*, fulgetris suis *d* *e sancto monte* nos eiaculavit, ac cito non ferentes splendorem vultus eius pertransiit *e*, seu melius

a Indicat Auctor solemne transfigurationis dominicae festum, quod paucis ante diebus celebratum fuerat.

b *Ps.* CIII, 2.

c *Matth.* XVII, 2.

d II *Petr.* I, 18.

e *Exod.* XXXIII, 22.

ν δὲ μεθ' ἡμῶν ἐστι ἀεὶ κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ λάμπει ἀξίοις καὶ νῦν, ἀλλὰ πρὸς ἀξίαν, καὶ μετριώτερον.

Ἡ σήμερον δὲ τὴν Χριστοῦ μητέρα ποιεῖται μνοστήριον ἐκ ου τε μέγα καὶ λαμπρὸν ἐκ λαμπροῦ, καὶ προφθάνει φαιδρό- φαιδρότης δημοτελὴς καὶ μεγίστη πανήγυρις τηλικαύτην κατα- άνει. Οὕτω πάντα τρόπον ἡμῖν ἀγαθυνούσης τῆς ἀγαθότητος, ράριν διδούσης κατὰ καιρὸν ἀντὶ χάριτος. Οἶδε γὰρ ἡ σοφία ιυθεῖσθαι σοφῶς τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ἀψίκορον [1], ἵν', κακόσιτοι [2], τῷ πολυτελεῖ καὶ ποικίλῳ τῶν προκειμένων ἀνα- θα τὴν ὄρεξιν κάμνουσαν, καὶ ταῖς προθυμίαις ἀκμάζοντες, ς [3] ἂν δέοι, πρὸς τὴν τῶν χρησίμων ἀπαντῶμεν ἀπόλαυσιν.

I. Ἀλλά με θερμότερον κινεῖ τὰ παρόντα, καὶ φέρειν μετρίως χω τὴν ἡδονὴν, καὶ ζητῶ φωνὴν ἀξίαν τοῦ θαύματος. Βοή-

Cod. uterq. ἀψίκορον.
Cod. Laur, κακώσιτοι.
Cod. Laur. ὡσάκις.

---

im, semper nobiscum est secundum promissionem suam, unc quoque eorum, qui digni sint, pro cuiusque tamen is et qua ferri possit ratione, oculis resplendet.

Hodierna vero dies solemni cultu celebrat Genitricis Christi erium, magnum utique post magnum, ac splendidum post didum, et laetitia communem omnium laetitiam praeeuntem , ac maxima solemnitas maximam excipit solemnitatem. Sic e modis omnibus bonitas ipsa beneficiis nos cumulat, et am gratiae opportune adiungit. Novit enim (divina) sapientia nitatis humanae desiderium ad fastidium proclive provide re- ; ut non secus ac qui stomacho laborant, exquisitis variis- epulis propositis elanguentem rursus excitemus appetentiam, erioque alacres effecti, ad ea, quae nobis prodesse queant, standa, quoties opportunitas se nobis offerat, occurramus.

I. Verum quae nunc geruntur, vehementiorem in me affe- accendunt, nec facile exuberantem ferre iucunditatem m, et verba, quae miraculo respondeant, me deficiunt.

σομαι τοίνυν λαμπρόν τι καὶ διαπρύσιον [1], καὶ τῆς ἡμέρας τὴν χάριν ὑψηλῷ κηρύξω [2] κηρύγματι.

Μητρὸς Θεοῦ κοίμησιν ἑορτάζομεν σήμερον, μητρὸς Θεοῦ κατάπαυσιν, μητρὸς Θεοῦ μετάστασιν, ἀνάβασιν, ἔπαρσιν· καὶ προσθήκη τοῦ θαύματος, ὅτι καὶ θυγάτηρ ἡ μήτηρ, ἔστι δ' ὅτι καὶ νύμφη, καὶ παρθένος αὖθις ἡ νύμφη, καὶ διὰ πάντα βασίλισσα, καὶ δούλη πρὸ πάντων, καὶ τῶν χαρισμάτων τὸ πλῆθος ποικίλον καὶ πολυάνυμον·

IV. Ταύτης αἴρεται νῦν ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωή· καὶ πρὸς οὐρανὸς ἀνυψοῦται τῶν οὐρανῶν τὸ μυστήριον, τῶν ἀγγέλων τὸ θαῦμα, τῶν

1 Cod. Laur. διαπύρσιον.
2 Laur. κηρύξων.

Quidpiam igitur splendidum atque praeclarum inclamabo, et huius diei gratiam sublimi praeconio efferam.

Genitricis Dei hodierna die celebramus dormitionem, Genitricis Dei depositionem, Genitricis Dei resurrectionem, ascensionem *a*, exaltationem; ac miraculo accedit, quod et filia ut quae mater, et quod insuper sponsa, ac rursus quod virgo ut quae sponsa est, atque per omnia regina et ante omnia ancilla, divinorumque charismatum varia ac praeclarissima plenitudo *b*.

IV. Huius nunc vita ab hac terra sursum evehitur; ac caelum versus ea attollitur, quae est caelorum mysterium, stupor an-

a Licet communis titulus huius solemnitatis apud Graecos sit *Dormitio SS. Deiparae*, et homiliae hac occasione habitae inscribi consueverint *in sanctissimae Deiparae Dormitionem*, ex hoc tamen loco manifeste liquet, eadem festivitate celebratam fuisse non *dormitionem* modo, sed etiam eiusdem Virginis *resurrectionem*, corporisque simul cum anima in caelos *assumptionem*.

b Observa, quaeso, quomodo non modo Deipara gratia plena dicatur, sed *plenitudo* quoque *charismatum* appelletur; quo sane nihil significantius dici potest ad perfectissimam munerum ipsi collatorum copiam exprimendam. At vero plane ista plenitudo abesset, si charisma illud tantopere exoptandum, quo a foeda diaboli captivitate est praeservata, ipsi defuisset.

ρώπων τὸ κράτος, ἡ τοῦ γένους εὐγένεια, ἡ χριστιανῶν παῤῥη-
, τὸ παντὸς καλοῦ μεῖζον [1] ἀσυγκρίτως καλόν· καὶ τὸν θνητὸν
:ον κόσμον τοῖς θνητοῖς καταλείψασα [2], αὐτὴ πρὸς ἣν ἔτεκε
ι μεταχωρεῖ [3].

Ἡ δὲ τὴν μητέρα καὶ δεξιοῦται λαμπρῶς, καὶ φιλοτίμως ἀσπά-
ται. Ὁ κρατῶν γοῦν ἀῤῥήτως τῇ χειρὶ πνοὴν ἅπασαν ἐπὶ ταύτην
ιασι [4] αὖθις, οὐκ ἐνοικήσων, ὡς πρὶν, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, ἐξοικί-
, μᾶλλον δὲ κατοικίσων, οὗ πρεπωδέστερον, καὶ μετάξων ἐν-
θεν πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἐν σπλάγχνοις ἀχράντοις κενωθέντα βα-
σασαν. Διὰ τοῦτο καὶ πάρεστι καὶ στρατὸν ἀγγελικὸν καὶ οὐ-

[1] Cod. Laur. μεῖζων, ubi ipse accentus circumflexus ostendit men-
a alterius syllabae.
[2] Cod. Laur. καταλήψασα.
[3] Vat. ἐκδημεῖ.
[4] Cod. Laur. καίτσιν.

---

orum, hominum fortitudo, generis sui nobilitas, christiano-
i fiducia, bonum quovis bono incomparabiliter maius [a]; et
rtalem hunc mundum mortalibus dimittens, ipsa ad eam,
m gennit, vitam transmigrat.

Haec [b] vero matrem et data dextera liberaliter salutat, et
iter amplexatur. Is itaque, qui ineffabiliter auram omnem
u continet, ad hanc rursus descendit, non ut in ea, sicut
a, sedem defigat, sed, prope dixerim, ut a sua illam sede
at, seu potius ut eam ad sedem deducat quae congruentior
, et penes semetipsum hinc illam transferat, quae eum exi-
tum immaculatis visceribus gestavit. Ideirco et praesens ipse
t, et secum Angelorum ac caelestium civium exercitum si-

[a] Hoc sane de bonis creatis intelligendum est. Videsis tamen, quam de Virgine Patres senserint, et in eamdem transferant, quae de solo praedicantur; et simul quam longe haec notio Virginis ab eo malo et, quod a prima origine miseri illii Adae contrahunt.
[b] Haec nempe *Vita*, de quo Paulus (Coloss. III, 4): Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ὑμῶν: *Cum Christus apparuerit vita nostra.*

ράσιον ἑαυτῷ [1] συνεπάγεται· μεθ' ὧν [2] πάλιν ἄνεισι [3], τὴν τ
ἀπάγων, καὶ μεγάλην ἀντέκτισιν μεγάλου καταβάλλων [4]
παλιγγενεσίαν ἀντὶ γεννήσεως, καὶ ἀντὶ σαρκώσεως θέωσιν

V. Τοῦτο ἡμῖν τῆς ἑορτῆς τὸ κεφάλαιον· αὕτη [5] τῆς ἡ
δύναμις. Τίς οὐ χαίρει πρὸς ταῦτα, καὶ τὴν ψυχὴν ἐπέρ
ρῶται, καὶ τὸ σῶμα κουφίζεται, καὶ ὅλος εἰς ὕψος με
ται; Τίς τοιούτοις θεάμασιν ἐντυχών, οὐκ ἐπαίρεται, καὶ π
τ' ἄλλα πάντα, καὶ πρὸς ἓν τοῦτο φέρεται; Τίς ἡδέων ἀκο
Τίς ἀμείνων τρυφή; Τίς ἑτέρα τέρψις χαριεστέρα τῆς [6]
φαιδρότητος; Ἦν Θεός τε παρών, καὶ χορὸς ἀγγέλων συν
λειτουργοῦντες ἀπόστολοι, καὶ μήτηρ Θεοῦ τιμωμένη, δι' ἣν
πάντα, καὶ περὶ ἣν λαμπρὰν λαμπρῶς συγκροτοῦσιν;

1 Cod. Vat. ἐν αὐτῷ.
2 Cod. Laur, ὃν.
3 Cod. Vat. ἄεισι.
4 Cod. Laur. καταβάλλον.
5 Laur. αὕτη,
6 τῆς abest a Cod. Vatic.

---

mul adducit; quibus stipatus ascendit rursus, suam secu
nitricem attollens, et ingens illi fenus pro ingenti usur
solvens, pro generatione regenerationem, et pro humana
deificationem.

V. Haec solemnitatis huius nostrae summa est: haec pr
tis festivitatis tessera. Quis ad ista non laetetur, et anima
non attollatur, atque ipso corpore levis non sublevetur,
que in sublime feratur? Cuiusnam oculis eiusmodi specta
obversetur, et non sursum attrahatur, et contemnat re
omnia, atque ad hoc unum non rapiatur? Quaenam su
oblectatio? Quaenam potiores deliciae? Quae alia volupta
huiusmodi hilaritate iucundior? Ubi et praesens adest De
simul astat Angelorum chorus, et sacro ministerio fung
Apostoli, et honoribus cumulatur Dei mater, in cuius gr
haec omnia, et cuius splendoribus splendido plausu gratula

Ἀλλ' ἆρα ἐκεῖνό μοι παρ' ἐλπίδα πρεσβύτη. Τοιαύτης γὰρ θεομήτορι παρασκευασθείσης πομπῆς ἐκ τηλικούτου συστή-, τίς ἐκεῖ δοθήσεται [1] χώρα τοῖς ἐλαχίστοις ἡμῖν πρὸς τὴν κοινὴν δέσποιναν ἡμῶν [2] τιμήν; Τίς δὲ [3] ἱκανὸς καταλαβεῖν ἔσαν ἐν οὕτω θεσπεσίῳ θεάτρῳ, καὶ καλλίστης ὁράσεως βραχύ κατολαῦσαι; Ἆρ' οὐκ ἐδείσατε; Οὐχὶ μὴ κατόπιν, ὃ δὴ φαλθοιμεν [4] ἑορτῆς; Ἀλλὰ τὸ δεινότερον ἔτι, μὴ, καὶ παρόνμαρτοιμεν αὐτῆς, ὡς ἀνάξιοι;

λλά μοι [5] θαρσεῖτε· μάτην γὰρ ἡ δειλία, καὶ τὸ δέος οὐκ εἰς ν. Τίς γὰρ αὕτη καὶ πόθεν, περὶ ἣν ἡ ξένη τιμὴ, καὶ τὸ δεῖς ἀπρόσιτον; Οὐκ ἐξ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων; Ἐξ ἡμῶν δη· καὶ κἂν ὑπὲρ ἄνθρωπον, ἀλλὰ ἄνθρωπος. Τί δ' ὁ ταύτην

Cod. Laur. δοθείσεται.
Abest ἡμῶν a Vatic.
Heic Vatic. addit ἡμῶν.
Laur. ἔλθωμεν.
Cod. Laur. ἀλλ' ἄμοι.

Verum quidnam illud mihi praeter exspectationem con-! Cum enim Dei genitrici tam nobilis ex eiusmodi con- tam parata sit pompa, ecquis nobis minimis locus ibi tur, ad communem dominam nostram honorandam? Ecquis bis dignus est, ut in theatrum adeo divinum vel oculos iat, et pulcherrimo horum adspectu vel obiter ad brevem am horam perfruatur? Numquid non vos tremor occupavit? quid non, quod utique est in proverbio, post festum ac- mus? Nonne, quod etiam gravius est, etsi praesentes festo us, eiusdem tamen exsortes, utpote indigni, manebimus? rumtamen bono animo, quaeso, estote: inanis enim est metus, neque hic timor opportunus nunc accidit. Quae et unde ista est, cui peregrinus hic honor, et incompa- haec gloria defertur? Nonne ex nobis hominibus? Ex sane; et licet humanam conditionem transcendat [a], atta-

[a] Si humanam conditionem transcendit, ergo frustra ex iis, quae pro-

δοξάσας ἐπὶ τοσοῦτον; Οὐχὶ καὶ αὐτὸς καθ' ἡμᾶς ἀπὸ ταύτης εὐσπλαγχνίαν, ὁ καὶ πρὸ ταύτης ἀῤῥήτως ὑπὲρ ἡμᾶς ὢν [1] ἐκ Τῶν ἀριδήλων καὶ τοῦτο. Κατ' οὐδὲν τοίνυν ἔλαττον καὶ ἡμῖν Θεκτέον [2] τῆς τοῦ καλοῦ μετουσίας. Ἡ γὰρ ἐκ τοῦ γένους εἰκὼν ὀρέγει τὴν παῤῥησίαν· καὶ τὴν φύσιν οὐχ ὅπως ἀνθισταμένην, καὶ συμπράττουσαν ἔχομεν.

Ὡς ὄφελον οὕτω καὶ τὸν τρόπον ἔχοιμεν συναιρόμενον. Ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦτο πρσῃ, θαυμαστή τις εὐτυχία τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐκέτι μέλλωμεν ἄνθρωποι, ἀλλὰ τοῖς ἀγγέλοις θαῤῥοῦντες ἀναμίξωμεν. Οὐ γὰρ κρίσις ἐνταῦθα τῆς ἀξίας τῶν φύσεων, θυμηδίας ἰσομοιρία, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν φύσεων ἐντεῦθεν ὁμοῦ

1 Cod. Laur. ὤν.
2 Cod. Laur. ἀνθεκταῖον

---

men homo est. Quid vero ille, qui ad tantum gloriae hanc provexit? Nonne et ipse propter misericordiam suam ab natus est homo nobis similis, qui utique ante ipsam, natura hac nostra supra quam dici possit praecelsior, ab aeterno existebat? Et hoc prorsus manifestum. Nihilo igitur minus et communis boni participes esse debemus. Nam quae ex communi genere oritur necessitudo, hanc plane facultatem facit; porro non modo non pugnantem, immo vero consonam habemus.

Atque utinam et vivendi rationem pari elatam nobilitate varemus! Si enim etiam mores ita compositos gereremus, miram quamdam felicitatem res tota verteret, et mox non homines essemus, sed cum fiducia nosmetipsos Angelis sceremus. Neque enim ex naturarum nobilitate res huic tur, sed par omnibus ex aequo ius est participandae seu melius dixerim, aequalis ipsarum quoque naturarum

pria sunt conditionis humanae, ineluctabile quoddam argumentum quidam putarunt, quo Virgo Deipara communi hominum vitio evinceretur.

διὰ τὸν ἐκ τριαύτης ἡμῖν ὁμοιωθέντα μητρὸς, καὶ τοῖς ἐπουρανίοις[2] ἑνώσαντα θεοπρεπῶς τὰ ἐπίγεια.

Ταγαροῦν ἐπὶ ταῦτα καὶ τοσούτου θεάματος μεταλαβεῖν θα· ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ συνεληλύθαμεν· τιμήσωμεν ἁγνῶς τὸν υἱόν, τὴν μητέρα γνησίως, τὴν νύμφην παλυτελῶς, τὴν θεόδοτον ἐνδόξως, ὑπερκοσμίως τὴν ὑπερκόσμιον· καθαροὶ τὰ καθαρᾷ λειτουργήσωμεν, εὐλαβῶς τῇ δεσποίνῃ, τῇ βασιλαμπρῶς τὰ πρὸς θεραπείαν ἐπιτελέσωμεν. Μηδὲν τῶν ἀναγκαίων ῥέσθω τῇ παναγίᾳ· μηδὲν τῶν κάτω κειμένων τῇ τῶν οὐρανίων ὑπερτέρᾳ· ἔστω κράτιστα πάντα, καὶ μεγαλοπρεπῆ[3], καὶ ἅγια, καὶ τηλικαύτῃ πομπῇ καὶ πανηγύρει πρέποντα.

Ἐγὼ μὲν ἐπάσω τῇ δεσποίνῃ τὰ προπεμπτήρια[4]· ὑμεῖς δὲ ἄλλοθεν ἄλλος ἀκολούθως ἐπευφημεῖτε, καὶ τὸ πρὸς δύναμιν ἕκαστος

Absunt a Laur. Cod. verba μᾶλλον δὲ καὶ τῶν φύσεων ἐντεῦθεν ἰσοτιμία.
[2] Cod. Laur. ἐπ' οὐρανίοις.
[3] Cod. Laur. μεγαλοπρεπεῖ.
[4] Cod. Laur. προμπτήρια.

---

nor propter illum, qui per tam praecelsam matrem factus obis similis, et terrestria caelestibus divinitus coniunxit.

Quandoquidem ergo hisce de causis digni effecti su-, ut etiam tam miri spectaculi participes simus; nam et er hoc idem in hunc coetum convenimus; puris mentibus ram, sincero affectu Matrem, magnifice Sponsam, gloriose ntem gloria, terrenis omnibus praecelsiorem laudibus non is honoremus: quae Puram deceant, sacra puri peragamus, nter Dominae, splendide Reginae exhibeamus famulatum, non purum sanctissimae offeratur; nihil, quod terram re-, illi, quae caelis est sublimior; omnia prorsus eximia sint, munificentiae decorisque plena, et pompae tam augu- atque conventus solemnitati congrua.

go quidem, quae ad abeuntem Dominam deducendam nt, decantabo; vos autem alii alia ex parte vosmet con- fausta acclamate, et quod quisque possit, quantum in

παρ' ἑαυτοῦ συνεισφέρων, τὴν ὁσίαν αἰσίως τῆς ἑορτῆς συμπληροῦ-
μοι. Οὐ χεῖρον μέντοι, τὸν λόγον ἀνωτέρω προαγαγεῖν, ἵν' ἐκ
τοῦ τόκου τοῦ θείου τιμήσω τὴν Θεοτόκον, καὶ καλὴν ἀρχὴν ὑπο-
θῶ καλῷ πράγματι.

VIII. Ἦν ὅτε κόσμος πρὸς κόσμον ἀλλοτρίως εἶχε καὶ πολε-
μίως, ὁ ὁρώμενος οὗτος πρὸς τὸν ἀόρατον, ὁ τῆς φθορᾶς πρὸς
ἄφθαρτον [1], ὁ ἀπιὼν [2] πρὸς τὸν μένοντα, καὶ τὰ [3] τεῦ αὐτεῦ
στου κτίσματα κακῶς ἐστασίαζεν. Ὁ μὲν τὸν οἰκεῖον, ὡς θε-
παιτὴν περιεῖπε [4], κἀκείνῳ τὴν δόξαν ἀπεδίδου καὶ τὴν τι-
δὲ ῥᾳθυμίᾳ τοῦ ὄντος διαμαρτών, ἀπηνέχθη πρὸς τὰ μὴ
καὶ τοὺς ἐχθροὺς εὐεργέτας ἀνοήτως ὑπέλαβε, καὶ ὡς ἀλη-
πλάνῃ δὲ ἀπροσεξίαν κατηκολούθησεν· Ἐντεῦθεν τοῦτο τὸ μέγα τῶ
Θεοῦ πείημα, ἀλεθρίων δαιμόνων γέγεται παίγνιον· καὶ τὸ κα-

1 Cod. Laur. πρὸς ἀφθαρσίαν.
2 Cod. Laur. ὁ ὁποιῶν.
3 Cod. Laur. τὸ.
4 Cod. Laur. περιείπτε.

---

se est, simul omnes offerentes, solemnia mecum parentalia ce-
center persolvite. Verumtamen non abs re erit sermonis cur-
dium paulo altius petiisse, ut Deiparae laudes e divino
deducam, et egregiae pertractationi egregium initium facia

VIII. Fuit, quando mundus alienus et inimicus erat mundi
videlicet aspectabilis hic invisibili, corruptibilis incorrupti
dilabens firmiter consistenti, et creaturae contra ipsum Cre
rem suum impie rebelles erant. Et alter quidem conditori
proprium, ut par est, reverebatur, eique gloriam reddebat
honorem; alter vero animi socordia ab eo, qui est, declinans
abductus est ad ea, quae non sunt; et tamquam beneficos
amplexus est inimicos, et per segnitiem errori ceu veritati
haesit. Hinc nobile hoc Dei opus exitialium daemonum
dibrium; et in contumeliam archetypi proculcatur quod

πατεῖται πρὸς ὕβριν τοῦ ἀρχετύπου· καὶ ὁ βραχὺ παρ' ἀγγέλους παρασυνεβλήθη τοῖς κτίσμασιν.

IX. Ἐντεῦθεν τὰ σπλάγχνα πάσχει τοῦ ἀπαθοῦς· καὶ τὸ πάθος, ὡς περὶ τὸ πλάσμα, καὶ φιλανθρωπία περὶ τὸν ἄνθρωπον. Ἐνθεν ἡ ἀρχαία βουλὴ καὶ ἀληθινὴ, καὶ βοηθεῖν ἐδόκει καιρός· τῆς βοηθείας ὁ τρόπος, ὡς ὑπερφυὴς καὶ παράδοξος.

Μετὰ πᾶσαν ἄλλην μηχανὴν ἀπρακτήσασαν, αὐτὸς, ὁ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως, τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὑπέρχεται· καὶ θεὸς τῶν ἀνθρώπων διὰ τοὺς ἄνθρώπους ἐνανθρωπεῖ· καὶ ὁ πάντων ὑψῶν, ταπεινοῦται· καὶ τὸν πρὸς τὸν ἀντίπαλον πάλην τοῦ ἰσου τοῖς πίπτουσιν ἡμῖν ὑποδέχεται. Τί γὰρ, εἰ καὶ νεύματι μόνῳ τὸν ἐχθρὸν ἐξ ὕψους ἀνάλωσεν, ἐν ἀσφαλεῖ καθεστῶς

[1] *In Cod. Laur. eadem manus e regione in rubrica subiecit:* τίς ὁ σκοπὸς τῆς θείας σαρκώσεως.

---

eadem imaginem factum fuerat; et [a] *comparatus est iumentis*, et [b] *paulo minus erat ab Angelis*.

IX. Exinde vero illius, qui nescit affici, viscera afficiuntur; fectus autem miseratio fuit in opus suum, et clemens erga homines charitas. Hinc [c] *consilium* illud *antiquum ac verum*, et tem ferendi auxilii tempus definiebatur. Ipsa autem opitu-li ratio quam longe naturae fines praetervolans, quamque ferenda illa fuit!

Postquam alia admipicula omnia nihil profecerant; is ipse [d], *omnia portat verbo virtutis suae*, certamen hoc subit; et qui est hominum, fit homo propter homines; et [e] qui exaltat ngiles, ad humilem conditionem se demittit; et luctam contra ertarium non secus ac unus e nobis, qui prosternebamur, ripit. Quid enim, si vel solo nutu e caelo, tuto ipse in su-

[a] *Ps.* XLVIII, 13.
[b] *Ps.* VIII, 6.
[c] *Is.* XXV, 1 sec. LXX.
[d] *Hebr.* I, 3.
[e] *Luc.* I, 52.

ἐπὶ τῆς οἰκείας περιωπῆς, καὶ μηδένα φάνου ἢ κίνδυνον ἢ συμπλοκὴν ὑποστάς; Τί δὲ μέγα, δραπέτην, πονηρὸν καὶ μονα, ὑπὸ Θεοῦ χειρωθῆναι, καὶ ἁπαχθῆναι [1] κάκιστον δοῦλ δεσπότου δυνατοῦ δέσμιον; Τοῦτο μὲν οὖν ῥᾴδιον μᾶλλον, ἢ δοξον ἦν, καὶ τῆς θείας πλείον ἰσχύες ἢ φιλανθρωπίας κατόρ

Ὁ δὲ τῆς ἰδίας ὥσπερ ἀξίας τὴν ἐμὴν προθεὶς εὐδοξίαν θεος εὐσπλαγχνίας Θεοῦ ὦ χρηστότητος πέλαγος· ἐμὲ μ τὸν χοϊκὸν, ἵνα τὸ ἐμὸν ἀσθενὲς, τῆς ἑαυτοῦ πληρώσας δυ δι' αὐτοῦ [2] καταβάλοι τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τῇ τὴν ἧττων εἰς φύ ἕξεως δεξαμένῃ σαρκὶ παραδοῦς ἀνέλπιστον νίκην, ποιήσοι [5] ποιοῦ ταύτης μᾶλλον ἢ ἑαυτοῦ· καὶ οὕτως ἀφελὼν τὸ μεσό

1 Laur. ἀπιχθῆναι.
2 Laur. κατὸρθωμα.
3 Laur. δι' αὐτοῦ.
4 Laur. abest εἰς φύσιν.
5 Laur. ποιήσει.

---

blimi sua consistens sede, ac nullum in conflictu labor periculum sustinens, inimicum perdidisset? Quid vero m (fuisset), fugitivum illum, improbum et ingratum, a De ici; scelestissimumque servum a Deo potente vinctum a Id enimvero facile potius fuisset, quam admiratione di ac res feliciter gesta divinae magis fortitudini, quam e erga homines charitati adscribenda esset.

Verum ille gloriam meam suae ipsius quodammodo d anteponens (o misericordiae Dei abyssum! O pelagus bon terrenam formam meam induit; ut infirmitatem meam su virtute supplens, ipse per se prosternat fortem *a*, et cum prava agendi ratione cladem passa fuerat in natura, ins tribuens victoriam, huic potius quam sibi tropaeum sta atque ita demum *b* intermedium tollens parietem, in e

a Matth. XII, 29.
b Eph. II, 14, 15.

τὸ καταργήσας ἐν ἑκείνῃ τὴν ἔχθραν, συνάψοι τὰ διεστῶτα, καὶ πρὸς μίαν ὁμόνοιαν ἁρμόσοι τὸ πᾶν. Οὗτος ὁ λόγος τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως· τοῦτο τῆς μεγάλης κενώσεως τοῦ Θεοῦ τὸ μυστήριον.

X. Ἐπεὶ δὲ τῇ θείᾳ σαρκώσει θείας ἔδει γεννήσεως, καὶ τοιαύτῃ γεννήσει καὶ [1] τοιαύτης μητρός· ἐνταῦθα τὸ μέγα τοῦ καθ' ἡμᾶς τοῦδε [2] γένους δῶρον [3] καὶ καρποφόρημα, ἡ κοινὴ φιλοτιμία τῆς φύσεως, τὸ ἐν ἀνθρώποις ἐξαίρετον, τῶν ἐν κόσμῳ τὸ κάλλιστον, ἡ τηνικαῦτα [4] μὲν κόρη καθαρὰ καὶ ἀνέπαφος, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ γυνὴ καθαρωτέρα πολλῷ, καὶ τὴν ἁγνείαν τῷ τόκῳ μὴ διαβολῆς ἁγιάσασα. Οὐ κατὰ μητέρας γὰρ μήτηρ ἡ τοῦ πατρὸς

1 Laur. omitt. καὶ τοιαύτῃ γεννήσει.
2 Vat. omitt. τοῦδε.
3 Laur. ἐνταῦθα τοῦ καθ' ἡμᾶς τοῦδε γένους μέγα κ. τ. λ.
4 Laur. τοινικαῦτα.

---

nimicitiam destruens, dissita in unum coniungeret, et omnia in perfectam concordiam componeret. Haec ratio exstitit, cur carnem materiae crassitiem indueret; hoc magnum est Dei sese humiliantis exinanientis mysterium.

X. Porro cum ad divinam hanc incarnationem divina opus esset generatione, et ad tam divinam generationem etiam condigna mater requireretur; ecce magnum illud donum, eximiusque flatus huiusce nostri generis [a], communis ista naturae gloriatio, singulare hoc in hominibus portentum, omnium, quae in mundo sunt, pulcherrimum, quae tunc quidem virgo erat pura et illibata, deinde vero et mulier multo purior, quippe quae puritatem suam per ipsum partum puritate incomparabiliter splendidiori exornavit. Neque enim secundum communium matrum

a Duo hic habemus, quae ad primam Deiparae originem sponte sua fluxerunt; tunc enim nobis hoc donum collatum est, ac pari modo eatenus solum generis nostri laudari potest fructus, quatenus prima illius ipso spectatur. Atqui ex tunc, uti patet, exhibetur non modo ut quidquam excellens, ac donum Deo dignum, sed ut portentum quoddam, et omnium, quotquot sunt, quid pulcherrimum.

πάντων μήτηρ· οὐδὲ κατὰ παρθένους παρθένος ἡ τὸν ἀγιασμὸν τοκιῦσα· ἀλλ' ἀμίγες μὲν οὐδ' ἕτερον· ἀκριβὲς δὲ ἑκάτερον, μᾶλλον δὲ καὶ ἀμφότερα πολὺ καθ' ὑπεροχήν [1]. Παρθένος μὲν, ἀλλ' ἄκαρπος, οὐδὲ ταῖς [2] μητράσι δοθείσης [3] εὐλογίας ἐπιδεὴς· τὸ ἔτι καινότερον, ὅτι οὐκ ἄλλεν [4] ἡμῖν, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον τέτευ, ταῖς τικτούσαις τὸ τίκτειν ἐπ' εὐλογίαις δωρεύμενον. Πρῶτος αὐτὸς, μετὰ τῆς τοῦ χαίρειν προσρήσεως τὴν ἁγίαν μήτρεν εἰ καὶ λύσας ἑτοίμως τῇ πρὸς τὴν [5] μητέρα χαρᾷ τὴν εἰς τοὺ γόνους ἀρὰν, εὐλογημένην [6] τε προσεικὼς τῇ τοῦ ἀγγέλου καὶ κεχαριτωμένην, καλέσας τὴν καὶ προϋπάρχουσαν [7] ταῦτα,

1 Laur. καθυπεροχήν.
2 Vat. τῆς.
3 Laur. δοθίσης.
4 Laur. ἄλον.
5 Laur. τῇ μητέρα.
6 Laur. εὐλογημένη.
7 Laur. πρὸ καὶ ὑπάρχουσαν.

---

rationem mater illa fuit, quae omnium Patris mater exstitit; neque aliis virginibus similis illa Virgo fuit, quae virtutis sanctificatricem genuit; sed et horum neutrum sine alterius participatione, imo perfecte utrumque, quin etiam utrumque eminentissima ratione fuit. Et sane Virgo fuit, sed non infoecunda neque benedictionis illius expers, quae matribus impertitur, quod vel magis est inauditum, non alium nobis parit, sed illum eumdem, qui parientibus largitur, ut cum benedictione pariat. Primus enim ipse, cum post salutationem gaudii sanctum illum ingressus esset, perque gaudium matri denuntiatum protinus maledictionem protoparentibus inflictam dissolvisset, ac pro Angeli vocem allocutus esset *benedictam* illam, eamque *gratia plenam* compellasset, quae et prius iam erat eiusmodi [a] et

a Ergo *varia illa ac praeclarissima charismatum plenitudo*, qua Auctor superius loquebatur (§ III, pag. 542), Maria exstitit etiam antequam ei nuntium de Verbo Dei concipiendo ab Angelo deferretur; et proinde eo nomine donata est etiam propter ea charismata, per quae ad Deum gignendum apta evaserat.

ρῆμα πλέον ὑπάρξουσαν, ἀπ' αὐτῆς αὐτίκα καὶ δι' αὐτῆς
ῥῳ [1] τῷ γένει, τὴν εὐλογίαν διέδωκε. Μήτηρ μὲν, ἀλλ' ἀκη-
καὶ γαμικῶν νόμων κρείττων, καὶ τῶν ἀναγκαίων ταῖς ἄλ-
ις κυοφορίαν ἐπέκεινα. Καὶ θαυμαστοῖ τὴν τεκοῦσαν ὁ γεννηθεὶς
κενῇ μίξει ταύτῃ τῶν ἐναντίων, καὶ μαρτυρεῖ τῷ τεχθέντι τὸ
τὰς φύσεις διπλοῦν δι' ἑαυτῆς ἡ γεννήσασα.

XI. Ὁ μὲν γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς [2], εἶτα γέγονε· καὶ προσλαβὼν,
ἦν, καὶ ὅπερ ἦν, συντηρεῖ· καὶ μένει πάλιν οὐχ ἧττον ὢν
προαιώνιος, καὶ ὁ νεόκτιστος ἄνθρωπος· ὅλος τοῦτο κἀκεῖνο,
κατ' ἄμφω, καθ' ἑκάτερον τέλειος· ἡνωμένος μὲν ἀσυγχύ-
[3] εἰς ὑπόστασιν μίαν· διῃρημένος δὲ τοῖς θελήμασι καὶ ταῖς
φύσεων ἰδιότησιν. Ἐχρῆν γὰρ, αὐτὸν τῶν θαυμασίων ὄντα
, θαυμαστὰ πανταχοῦ τὰ ἑαυτοῦ ποιεῖν πράγματα· καὶ μὴ

1 Laur. ὁλοχλήρῳ τῷ γαίνει.
2 Laur. ἀπαρχῆς.
3 Laur. ἀσυγχήτως.

---

ieri copia id ipsum futura erat, statim post ipsam et per
m universo generi benedictionem effudit. Porro et mater
, sed intacta, et nullatenus nuptialibus legibus obnoxia, et
erumnis libera, quibus ratione partus reliquae subiiciuntur.
que nova hac invicem sibi adversantium coniunctione mira-
n praestat genitus gignentem, tum gignens genito testimo-
de duplici natura per se reddit.

I. Et sane is deinde nascitur, qui erat ab initio; et dum
assumit, quod non erat, etiam id, quod erat, conservat:
rsus manet nihilo secius Deus ante saecula exsistens, qui
omo est recens conditus, totus hoc et illud, in utroque
unoquoque eorum natura perfectus; in unam quidem hy-
sim sine confusione unitus; distinctas tamen voluntates
us, et naturarum proprietates. Par erat enim, ut qui Deus
mirabilium, etiam quae sua ipsius sunt, omni ex parte mi-
lia faceret; adeo ut non modo vel in concordia concinnitatem

s Ps. LXXI, 18, Ps. LXXVI, 14.

μόνον ἁπλῶς ἢ τῇ συμφωνίᾳ δεικνύντα τὸ ἐναρμόνιον, ἢ τῷ διαφόρῳ πρὸς τὸ καινὸν ἐξαλλάττοντα· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὰ ἐντρόπως ἀντίθετα καὶ ἀντίστροφα.

Διὰ τοῦτο διπλοῦς καὶ τὴν γέννησιν, διπλοῦς καὶ τὴν φύσιν· τὸ μὲν ἐν ἀμφοῖν ὑπερκόσμιον καὶ ὑπέρχρονον· τὸ δὲ κατὰ κόσμον καὶ περὶ χρόνον. Τοῦτο μὲν τὸ ἀκόλουθον, ἀμήτωρ τὸ πάλαι· τίς γὰρ μήτηρ ἐκεῖ τοῦ τοὺς αἰῶνας γεννήσαντος; Ἀπάτωρ τὸ νῦν· τοῦ γὰρ κάτω πατὴρ, τοῦτον μόνον ἔχοντος ἄνωθεν; Τίς δ' ἀνὴρ τῆς ἀχράντου καὶ παναμώμου, ὁ παρ' ἑαυτοῦ συντελέσας τι πρὸς τὴν ἄῤῥητον γέννησιν; Σὺ δ' ἐντεῦθεν ἐκδέχου τὸ ἀντιστρέφον [1]· μόνος οὖν ἀμήτωρ, ὁ καὶ ἀπάτωρ· μόνος δ' αὖ ἀπάτωρ, ὁ καὶ ἀμήτωρ· τῆς αὐτῆς γὰρ ἄμφω δυνάμεως· μᾶλλον δὲ ὁ αὐτὸς καὶ ἀμφότερα.

XII. Ἐκεῖ Θεὸς εἷς, ἀλλ' οὐχ ἓν ἁπλῶς ὡς καὶ τρία· καὶ τὰ

1 Laur. τὸ ἀντιστρέφων.

---

ostenderent, vel novitatem sua ipsorum diversitate praeferent, verum etiam ut mira quadam ratione sibi invicem oppositi atque adversantia apparerent.

Idcirco et nativitatem duplicem habet, habet duplicem et naturam: et in ambobus unum quidem est, quod mundi habet ordinem ac tempus omne excedit; aliud vero, quod mundi legibus ac tempori est obnoxium. Hoc enimvero inde consequitur, ut quatenus est ab aeterno, matrem non habeat; quae enim illi mater illi esset, qui saecula condidit? Sine patre vero sit, qui tenus natus est in tempore, nam quomodo terrestris ei sit pater, qui hunc solum habet in caelis? Quis autem vir intemerato illius atque immaculatissimae, qui ad ineffabilem illam generationem quidpiam ex se contulerit? Tu vero hinc vide invenias rei rationem: solus igitur sine matre, qui est et sine patre; rursus autem solus sine patre, qui et sine matre: nam utrumque eamdem requirit virtutem, seu, melius dixerim, idem ipse est utrumque.

XII. Unus ibi Deus, sed non unum simpliciter eadem ratione.

οὖν ἓν, ἐπειδήπερ εἷς πάλιν Πατὴρ, καὶ Υἱὸς, ἡ Τριὰς
ρία, καὶ Πνεῦμα. Υἱὸς ἄναρχος ἐξ ἀνάρχου πατρὸς, ὁ νῦν
χὴν ἀπὸ μητρὸς τοιαύτης γενόμενος. Μία φύσις τὸ πᾶν, μία
ις, κίνησις, ἐνέργεια, δύναμις, οὐσία, θεότης, τὸ συνεκτι-
ν ἁπάντων καὶ κυριώτατον· τ' ἄλλα μὲν, τὸ [1] καθόλου μονα-
ς ἁπλότης καὶ ἑνιαία, τρισσουμένη δὲ μόνον ταῖς ὑποστάσεσι,
ῖς [2] ἐπ' αὐταῖς [3] ἰδιώμασιν. Εἷς κἀνταῦθα Θεὸς, ἄχρι
, καὶ μόνον ἡ ὁμοιότης· τὸ δ' ἑξῆς ὅρα δὴ παραλλάττον
ιοῦ, καὶ ἀντανακλώμενον [4]. Οὐ γὰρ ἁπλοῦς ἔτι νῦν, ὡς καὶ [5]
πος· τὴν οὖν φύσιν διπλοῦς, ἀλλὰ τὴν ὑπόστασιν εἷς· ὅπερ
ν πάλιν πρὸς τὸ ἐκεῖ. Οὕτω κρείττοσι [6] λόγοις ἡ κρείττων

aur. τὰ.
aur. ταῖς.
aur. ὑπ' αὐταῖς.
aur. ἀντανακλώμενος.
aur. abest καὶ.
aur. κρείτωσι.

---

t tria: consequenter autem et tria sunt unum, quando-
n unus denuo sunt Deus, Pater et Filius et Spiritus San-
quae est beata Trinitas. Aeterno ex Patre aeternus est
, qui nunc, a tali matre genitus, exsistendi initio factus
noxius. At quod summa potestate omnia continet ac mo-
r, una omnino natura est, una voluntas, actio, energia,
, substantia, divinitas; et in ceteris quidem simplicitas
um prorsus monadica atque una, solum vero quoad hy-
es, et quoad proprietates, quae ipsis insunt, trina. Hac-
itaque unus ibi Deus, ac nil nisi aequalitas; quod ad
vero spectat, videsis, quomodo et dissimilia habeat,
ul in idem recidat. Nunc enim iam non amplius simplex
ur, quippe qui etiam homo est. Duplex itaque est, quan-
d naturas attinet; verumtamen unus quoad hypostasim:
sane inversa, atque illic, ratione se habet. Sic dispensa-

οἰκονομία, τὸ μὴ διαφέρον ἅμα καὶ διαφέρον, πρὸς τὸν ἄνω φέρεται τρόπον· ἵνα καὶ τὸ ἄτρεπτον δείξῃ, καὶ γνωρίσῃ τὸ πρόβλημα, ἔτι δὲ τῆς ὅλης θεότητος τὸ περὶ τὰ πρόσωπα πλούσιον, εἰς ἓν αὐτῇ στενωθὲν ἀναπληρώσῃ πανσόφως τῇ συνθέσει τῶν φύσεων.

XIII. Ἀλλά τί μοι τούτων νυνί; Τοῖς τοίνυν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ τὰ περὶ τὴν τεκοῦσαν ἑπόμενα. Καὶ μὲν ἐκεῖνος ἄνθρωπος ὕστερον, καὶ μήτηρ ἡ ἐνεγκοῦσα· καὶ δὲ καὶ θεὸς, οὐδὲν ἧττον καὶ παρθένος, οὐχ ἧττον καὶ μετὰ γέννησιν κἀκείνη [1]. Τὸ μὲν, τῆς πληρώσεως· τὸ δὲ τῆς κενώσεως· καὶ τὸ μὲν, ὡς μόνου [2] Θεοῦ, θεῖον ὅλον· τὸ δὲ, ὡς καὶ ἀνθρώπου [3], ἀνθρώπινον. Τούτου τί συμφωνότερον, ἢ Θεῷ πρεπωδέστερον, ἢ μητρὶ χαριέστερον;

1 Vat. alio verborum ordine, ἧττον κἀκείνη καὶ μετὰ γέννησιν.
2 Vat. μόνως.
3 Laur. ἄνθρωπος.

---

tionis mysterium, praestantiori quavis ratiocinatione sublimis, ad divinitatis rationem se habet tum secundum id, quo convenit, tum secundum id, quo discrepat, adeo ut et id ostendat, quod est immutabile, et id, quod assumptum est, palam exhibeat; insuper autem per naturarum compositionem summa sapientia illud suppleat, quod ratione personarum in tota deitate late protenditur, in ipsa vero in unum coarctatur.

XIII. Verum horum nunc mihi satis; his autem, quae ad filii Dei, qui et filius est et Deus, connectuntur et ea, quae ad genitricem pertinent. Et quidem quatenus ille dein factus est homo, ea, quae ipsum gestavit, etiam mater est; quatenus autem etiam est Deus, rursus illa nihilo minus et Virgo est; et talis non minus etiam post partum perseverat. Alterum plenitudinis est (divinitatis), alterum exinanitionis; alterum, quippe solius Dei opus, totum divinum; alterum, utpote etiam hominis, humanum. Quid hoc magis consentaneum, vel quid magis Deo conveniens, aut matri iucundius esse possit?

: Πλὴν ὁ μὲν τοῦτο δεύτερον, τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς τε καὶ καθ' ἑννησιν ταύτην, γεννηθεὶς ἀπὸ μητρὸς ἀξίας, ἦν [1] ὑποτυπος τοῖς γονεῦσι, κατὰ τὸ λόγιον, δῆλον δ' ὅτι γονεῦσι τῇ μὲν φύσιν καὶ ὑπὲρ φύσιν, τῷ δὲ κατά τινα σχέσιν· εἴτ' οὖν εἰ βούλει, καὶ πρὸς φύσιν οὐδέν. Ὡς [2] γὰρ ἀνὴρ, ὁ μνηστὴ τοῦ τεχθέντος πατήρ. Γονεῖς τοίνυν ὁμῶς, εἰ καὶ μὴ [3] ἀμφότεροι· ὑφ' ὧν καὶ λαμβάνει τὸ σωτήριον ὄνομα τὸ χρηματ αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου καὶ πρὸ συλλήψεως.

ὡς πρωτότοκον [4] ἅγιον κυρίῳ προσάγεται. Βαβαὶ [5] καρποῦ ὑπερφυοῦς. Θεὸς Θεῷ δῶρον καὶ υἱὸς πατρὶ δίδοται, μεγαστατον δῶρον ἁπάντων καὶ γνησιώτατον. Ὑφ' ὧν ὁ πάντα ; καὶ εἰς Αἴγυπτον φυγαδεύεται, καὶ ἐξ [6] Αἰγύπτου πληθεὶς,

dd. ἦν.
ur. *In marg. eadem manu* ὡραῖον.
ur. abest μὴ.
ur. πρωτότοκον.
ur. in marg. rursus, ὡραῖον.
ur. ἐς.

. Ceterum ille, qui in secunda hac forma a digna matre de ista praecellentiore iuxta ac nostrae simili genitus est, um evangelicum oraculum «, *erat subditus parentibus*, vi- et illi, quae secundum naturam ac simul supra naturam genuit, et illi, qui relatione quadam, scilicet, si ita vis, one, nullatenus vero naturâ, eidem pater fuit. Sponsus tiam nati pater habebatur, utpote (Mariae) vir. Ambo pariter genitores, sed non eadem ambo ratione; a quibus en accipit *Salvatoris*, quod vel ante conceptum divinitus elo revelatum ipsis fuerat.

tamquam primogenitam sanctum Domino sistitur. Prob nem fructus, qui excedit naturam! Deus Deo, et Filius lonum datur, donum prae omnibus magnificentissimum, time congruum. Qui omnia implet, ab iisdem per fugam legyptum defertur, et ex Aegypto vocatus denuo repor-

ic. II, 51,

ὡσαυτομίζεται πάλιν· καὶ μετ' ὀλίγον ζητεῖται προσεδρεύων τῷ ἰδίῳ πρὸς οὓς εἰς καιρὸν καὶ παῤῥησιάζεται, ἐν τοῖς τοῦ ὄντως ὢν ὀλίγων εἶναι τὸ πλέον, οὐκ ἐν τοῖς τοῦ δοκοῦντες [1] πατρός. Ἤ καὶ χαρίζεται τὴν παρὰ τῷ γάμῳ θαυματουργίαν, λόγῳ μόνῳ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον ἐκβιασάμενος. Ἔκ τε τῆς ἄχρις ἐντελοῦς ἡλικίας περὶ τοὺς πατέρας ὑποταγῆς, καὶ τοῦ τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ἐκείνοις προσαναθεῖναι [2], νομοθετῶν ἡμῖν ἄντιπρυς τὴν εἰς τοὺς τεκόντας τιμήν.

XV. Ἀλλὰ Χριστὸς μὲν ἐντεῦθεν τῶν θαυμάτων ἀρξάμενος, περὶ τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν ἀπασχολεῖται, καὶ τὴν βασιλείαν κηρύσσει τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῖς εἰς τοῦτο φερούσαις ἐνεργείαις πᾶσι πράξεσιν, ἑαυτὸν ἐπιδίδωσιν, ἕως τὸ ἔργον τοῦ ἀληθινοῦ πατρὸς ἐτελείωσε· καὶ τῷ σταυρῷ δοξασθείς, πρὸς ἀξίαν κἀκεῖνον ἑαυτῷ [3] ξυνεδόξασεν· ὅτε πάλιν εὑρίσκει τὴν μητέρα πλησίον, καὶ τῇ μα-

1 Laur. δοκοῦντως.
2 Laur. προσαναθῆναι.
3 Laur. ἑαυτόν.

---

tatur, et paulo post cum in templo versaretur, requiritur; quibus in praesentia et illud libere respondet: *in iis* potius, inquiens *a*, *quae* veri *patris mei sunt, oportet me esse*, non in iis quae patris sunt putatitii. Ad nuptias insuper in genitricis gratiam miraculum largitur, sola verborum vi aquam in vinum convertens; et tum eiusmodi erga parentes ad perfectam aetatem subiectione, tum initio patrandi signa in gratiam eorum anticipato, honorem parentibus deferendum nobis aperte inscribebat.

XV. Porro Christus cum miraculis suis initium inde fecisset, iam ad salutem mundi labores suos confert, et praedicat regnum caelorum, seque actis et operibus, quae ad id conducerent, totum impendit, quousque *b* veri patris sui opus perfecit; et cruce gloriam adeptus, istam quoque pro dignitate sua ad eamdem gloriam secum evexit; quando matrem denuo prope

a Luc. II, 49.
b Ioh. XVII, 4.

ι αὐτῇ προμηνυθείσῃ [1] ῥομφαίᾳ δεινῶς τὴν καρδίαν σπαρασ-
ν ἰδὼν (καὶ τί γὰρ ἡ μήτηρ ἐπὶ ξένῳ πάθει μονογενοῦς;)
υθεῖται καὶ προνοεῖ, καὶ παρθένον παρθένῳ μαθητῇ παρα-
ν, ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν στεργόμενον εἰσποιήσας τῇ στεργομένῃ·
ῦτον τὸν τρόπον, ὡς ἱλαρῶς τε διάξοι τὸν λοιπὸν βίον, καὶ
όνωσιν [2] ταύτην ὑπενέγκοι ῥᾷον, οἰκονομήσας.

μὴν ἀλλὰ καὶ θρηνεῖ τὸν ἑαυτῆς ὡς νεκρὸν ἡ θεόπαις [3],
ρίζει, καὶ τὸν ἐπιτάφιον νόμον, ὡς εἶχε, σὺν ταῖς ἄλλαις
ῇ γυναιξίν. Εἶτα παραυτίκα καὶ βλέπει τὸ καλὸν ἐκεῖνο καὶ
καὶ γλυκὺ θέαμα· Χριστὸν τὸν ἄρτι ταφέντα (ὢ τῆς θεϊκῆς
ς· ὢ τῆς δυνάμεως), ζῶντα πάλιν εἰς τρίτην, καὶ γνωρίζει
ίλτατον, καὶ περιχεῖται τῷ ποθουμένῳ, αἰδοῖ τε καὶ φόβῳ

aur. προσμηνυθήσει.
aur. μόνοσιν.
at. alio verborum ordine ἡ θεόπαις ὡς νεκρόν.

---

item cernit, eiusque animam gladio, de quo iamdiu [a]
nciatum illi fuerat, videns acerbe dilaceratam (ecquid
aliud matri fieret in unigeniti inaudita passione?), sola-
praebet, et providas curas impendit, et virginem virgini
ulo committit, dilectum pro se ipso dilectae tradens; et
acto prospicit, ut et reliquum vitae tempus ducat moerore
m, et eiusmodi solitudinem facilius ferat.
mtamen Dei filia [b] natum suum utpote mortuum lamen-
, et imbuit unguentis, et prouti potest, iusta funebria
liis mulieribus persolvit. Mox vero et pulchrum illud et
m et dulce prae oculis habet spectaculum, Christum
, qui paulo ante sepulchro fuerat reconditus (O potestatem
m! O virtutem!) ad tertiam diem rursus viventem, et di-
imum agnoscit, et desideratum amplectitur, ac reverentiam

ac. II, 35.
ece tibi singulare illud Deiparae encomium, ut antonomastice Dei
pelletur.

καὶ πόθῳ μεριζομένη καὶ τῇ χαρᾷ περιγάννυται, τὰ παρόντα τε μετ' ἐκπλήξεως ὁρῶσα πολλῆς, καὶ τὰ προλαβόντα συμβαλλοῦσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. Καὶ θαυμαστήν τινα πάσχουσα [1] πρὸς πάντα τὴν ἡδονὴν, μεταξύ τι βραχὺ καὶ πρὸς οὐρανοὺς ἐν νεφέλαις ἁρπαγέντα ὁρᾷ, καὶ τῆς ἀγγελικῆς ὁμιλίας [2] καὶ παρηγορίας [3] ἀκούει εὐαγγελιζομένης καὶ πάλιν τοῦ ἀπιόντος τὴν ἔλευσιν.

XVI. Ἀλλ' οὐδὲν ἄρα ταῦτα μητρικῷ πόθῳ κάμνοντι, καὶ παιδὸς ἀκθημίαν, ὅσον πρὸς τὸ φαινόμενον (ἀλλὰ παιδὸς πῶς ἂν εἴποιμι θεοπρεπῶς καὶ ἀξίως παιδὸς ἡλίκου καὶ τίνος) φέρειν οὐκ ἔχοντι. Διὰ τοῦτο ζητεῖ τὴν πρὸς αὐτὸν ἄφιξιν [4] καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνει καὶ τοῦτο προθύμως, διδόντος [5] φιλοφρόνως, ὡς εἰώθει. Ἀπόδειξις αὐτάρκης τοῦ λόγου ἡ μετ' ὀλίγον ἐντεῦθεν τῆς ἀθανάτου μετάθεσις· ἣν πανηγυρίζομεν [6] σήμερον, κλητὴν ἁγίαν ἡμέραν, τὴν

1 Uterq. cod. πασχουσαν.
2 Laur. ὁμηλιας.
3 Laur. παροιγορίας.
4 Laur. ἄφηξιν.
5 Laur. διδόντως.
6 Laur. πανιγυρίζομεν.

---

inter ac metum, amoremque et gaudium, tum praesentia ingenti cum stupore considerans, tum praeterita in corde suo conferens collaetatur. Et cum interim mirabilem quamdam ad haec omnia experiretur iucunditatem, paulo post etiam ad caelos in nubibus evectum eum videt, et colloquium audit Angelorum, laetumque eorum nuntium, eum, qui abierat, rursus esse venturum.

XVI. Verum nihil utique haec valebant ad leniendum desiderium matris, quae dolebat, et filii (atque utinam quanti et qualis filii, dicere possem, prout Deum decet ac filio condignum est) quoad visibilem eiusdem aspectum, absentiam ferre non poterat. Quocirca ad ipsum venire discupit; et hoc etiam prompte ab eo consequitur, qui benevole, prouti consueverat, id concedit. Hoc ipsum vero, quod dixi, satis evincit quae paulo post subsequuta est immortalis illius translatio; quam hodie, festivitatem hanc agentes, quae et dies sancta vocari promeruit,

ν ἄγοντες ταύτην, καὶ μετὰ τοσαύτης [1] αὐτὴν ὑποδεχόμενοι
ιμῆς.

VII. Καλὰ μὲν γὰρ ἤδη καὶ τ' ἄλλα, καὶ καλῶν κάλλιστα,
ῆς θεομήτορος θαύματα. Τίνα ταῦτά φημι; Τὰ πρὸ τοῦ [2]
παράδοξα, τὰ ἐν τόκῳ, τὰ [3] μετὰ τόκον· τὴν ἄσπορον σύλ-
; τὴν ἄλυπον κύησιν, τὴν ἄφθορον γέννησιν, τὴν ὄψιν [4]
ν τοῦ ἀγγέλου τὴν φοβερὰν, τὴν φωνὴν ἐκείνην τὴν θείαν,
αμπρὰν, καὶ χαρμόσυνον [5]· τὰ Ἰωάννου τοῦ πάνυ θαυμαστὰ
ήματα [6], τιμῶντος ἐγγάστρια τὸν ἔτι κατὰ γαστέρα· τὴν Ἐλι-
· ἐπίγνωσιν τῆς τοῦ τιμηθέντος ἀξίας, καὶ τὴν ἀξίαν περὶ
νοῦσαν εὐλάβειαν, καὶ ἀνάῤῥυσιν [7]· τοὺς ἀγγέλους μετὰ βραχὺ,
ποιμένας, τοὺς μάγους, τοὺς ὕπαρ, τοὺς ὄναρ, τοὺς ἐν ἐκ-
ει χρηματισμούς· τὴν Συμεὼν προφητείαν, τὴν Ἄννης ἀνθο-

Laur, τοσούτης.
Vat. abest τοῦ.
Laur. abest τὰ.
Laur. ὄψιν.
Laur. τὴν λαμπρὰν, καὶ θείαν χαρμόσυνον.
Vat. θαυμαστὸν σκίρτημα.
Ita codd., sed forte ἀναῤῥήσιν legendum.

---

ac ipsam tanto honore prosequentes sollemni conventu
ramus.

VII. Nam et cetera Dei genitricis portenta sane eximia sunt,
eximiis maxime eximia. Quaenam haec dico? Scilicet quae
partum, quae in partu, quae post partum mirabilia su-
nus: conceptum satus expertem, gestationem ab aerumna
m, partum corruptionis nescium, tremendum illum Angeli
ctum, vocem illam divinam, praeclaram, ac iucundam;
admirandas Iohannis exsultationes, honorantis ex utero
s in utero gestatum; Elisabetae conscientiam de dignitate
, qui honorabatur, tum eiusdem erga gestantem (Virginem)
entiam condignam, ac praeconium; angelos paulo post,
res, magos, et divina modo per vigiliam, modo per somnum,
per exstasim oracula; Simeonis vaticinium, Annae con-

μολόγησιν. πρὸς δὲ τούτοις ἢ καὶ πρὸ τούτων, τὰ ταύτης αὖ
ὥσπερ ἴδια, ὡς εὐχῆς δῶρον ἄνωθεν τοῖς ἱεροῖς ἐδόθη πατρ
ὡς μητρικὴν παραδόξως ἀγονίαν διέλυσεν· ἔδει γὰρ, ἔδει πρ
μεῖν θαῦμα θαύματος, καὶ καρπὸν νεκρᾶς μήτρας, παρθενικ
κον πιστώσασθαι· ὡς εὐθὺς δοτὸν δῶρον ἀντεδόθη πάλιν τῷ
κότι [1]· ὡς χερσὶν ἱερέων τῷ ἱερῷ προσαχθεῖσα [2] τὴν ὑπὲρ
πίστιν [3] ἀνήχθη παρὰ τοῖς ἁγίοις αὐτοῖς ἀναγωγήν, τὸν
ρανοῦ ξένον ἄρτον, τὴν ἀγγέλων τροφὴν ἐκεῖ δεχομένην τ
οἷς καλῶς αὕτη πόρρωθεν ἁγνιζομένη Θεῷ πρὸς ὑπαδοχὴν πύρ
ζετο τῆς θείας ἁγωσύνης, ὧν οὐδὲν ἀπαικὸς ἐπὶ μυστηρ
σεύτῳ, κἂν πολύν [4] ἐστιν ἃ τὸν παράλογον ἐν τῷ ὑπερβάλλοντι φέρ

Πόσαι μοι καθ' ἑκαστον τούτων πανηγύρεις καὶ τελεταὶ, ὧν π

1 Laur. διδοκότι.
2 Uterq. cod. προσαχθησαν.
3 Laur. πίστην.
4 Ita codd. Num legendum, πολλά ἐστι ἃ τὸ παράλογον....

---

fessionem; ad haec autem, seu etiam ante ista, ea quoque, qu
eiusdem huius (Virginis) propria quodammodo exstiterunt, vid
licet quod precibus sanctorum parentum veluti donum divin
concessa fuerit: quod maternam sterilitatem mirabili ratio
dissolverit; oportebat enim, plane oportebat, ut miraculo pro
curreret miraculum, et ut virginitatis partui fidem faceret
effoeti uteri fructus: quod concessum donum statim ei, qu
dederat, redditum rursus fuerit: quod sacerdotum manibus in
plo oblata, in sacris penetralibus, eo vitae instituto, qu
omnem fidem excedit, novum e caelo panem, cibum ibi ang
licum accipiens, educata fuerit: tum alia, quibus eam Deu
in antecessum sibi pulchre purificans, ad suscipiendam in
divinam ipsam sanctitatem parabat, et quorum nihil in hoc
mysterio non congruum reperitur, etsi sint quae supra omn
munem ordinem eminentia communem rationem longe prae
grediuntur.

Quot mihi ad horum unumquodque festivitates, ac sacra

ον ἓν ὑπερφυές τε καὶ μέγιστον, Θεοῦ ἐνανθρώπησις ἐπὶ τῷ
νθρωπον θεωθῆναι. Καὶ τούτων ἑκάστην μετὰ τοῦ ἰδίου και-
ι καὶ μυστηρίου δεχόμεθα καὶ προπέμπομεν, ὥσπερ ὥρας ἄλ-
ὐτάκτους ὑπαπιουσας ἀλλήλαις ἐν κόσμῳ, καὶ ἐπιούσας, καὶ
κυτῶν ἡμῖν χάριν ἐκ διαδοχῆς φιλοτιμουμένας.

VIII. Τὰ δὲ νῦν ἡ σφραγὶς ἐκείνων πασῶν, καὶ βεβαία συμ-
ησις· ἡ ἐσχάτη καὶ πρώτη καὶ μεγίστη τῶν ἑορτῶν· χρόνῳ
σχάτη καὶ τάξει· τ' ἄλλα δὲ δυνάμει καὶ ἀξιώματι.

ἄλλεταί μοι τὸ πνεῦμα πρὸς τὰ παρόντα, καὶ ἡ καρδία σκιρτᾷ·
περισκοπεῖ τινας λόγους λογισμοῖς ὑψηλοὺς [1] καὶ ἀξίους τῆς
λοπρεπείας τοῦ θαύματος. Ἀπαίρει, πρὸς οὐρανοὺς ὁ ἔμψυχος
νος τοῦ Θεοῦ μετατίθεται· ὑψοῦται τῆς δόξης ἡ κιβωτός· ἡ

Laur. ὑψηλοῖς.

---

nia, quorum una est radix augustissima iuxta ac nobilissima,
ia scilicet humanae naturae assumptio, ut ad divinam na-
n homo proveheretur! Et horum quidem singula secundum
rium et tempus et mysterium excipimus ac praemittimus,
secus ac annuas mundi tempestates, quae pulchro ordine
a alteri locum praebent, et succedunt, et sua ipsarum be-
la per vices nobis largiuntur.

VIII. Quae autem in praesens agitur sollemnitas, illarum
um obsignatio est ac stabilis consummatio; festivitatum
ema est, et prima simul, et maxima: tempore scilicet et
e postrema; prima vero et summa, si dignitatem ac vir-
n spectes.

hemens mihi spiritum ad praesentia commotio ciet, et cor
tat, atque conceptus sensu sublimes ac portenti magnifi-
a dignos circumspiciens requirit. Abit, ad caelos transfertur
atus Dei thronus; attollitur arca gloriae; fons lucis a ad

Vide, an sibi constet, fontem lucis aliquando in tenebris, peccati
et, fuisse.

πηγὴ τοῦ φωτὸς μεταχωρεῖ πρὸς τὸ φῶς· ὁ τῆς ζωῆς θησ
μεταβαίνει πρὸς τὴν ζωήν. Καὶ τὰ συντρέχοντα θαύματα περὶ
ἐκδημίαν, ἡλίκα.

XIX. Χριστὸς αὐτὸς ἄνωθεν ἐνταῦθα [1] προσυπαντᾷ, τὰς
καὶ φίλας καὶ δούλας [2] δυνάμεις συνεπαγόμενος ἐν κύκλῳ δ
ρούσας· καὶ τὴν ἀγκαλισαμένην [3] πολλάκις, φιλόστοργος εἶ
καὶ γνησίως ἀνταγκαλίζεται· καὶ γίνεται πλοκὴ θαυμαστὴ κ
φωνία τοῦ πράγματος. Ὁ δεσπότης ἄγει τὴν δέσποιναν·
λεὺς τὴν βασίλισσαν· ὁ γυμφίος τὴν νύμφην· ὁ υἱὸς τὴν μ
τὴν παρθένον ὁ καθαρός· τὴν ἁγίαν ὁ ἅγιος· ὁ πάντων ἐξά
τὴν πάντων ὑψηλοτέραν· καὶ δέχεται ψυχὴν ὁ [4] οὐρανὸς ἐπ

1 Laur. ἐνταῦτα.
2 Laur. abest καὶ δούλας.
3 Laur. ἀγγαλισαμένην.
4 Vat. abest ὁ.

---

lucem transmigrat; thesaurus vitae transit ad vitam. Mirus porro, quae discessum illius comitantur, quanta ea sunt!

XIX. Christus ipse e caelo, sibi et amicas et famulantes cum adducens Virtutes, quae circumcirca satellitium agunt, usque in occursum advenit; et eam, quae toties ipsum complexa gestaverat, summo et utique sincero filii affectu cissim amplectens sustinet; ac mira quaedam fit compositio rei parilitas *a*. Dominus deducit Dominam, reginam rex, sponsam, filius matrem, virginem qui purus, sanctus cunctis praecelsior praecelsiorem omnibus: et caelum anim

a Plane mirum est, quam saepe ac studiose Patres inculcent Deiparae cum Deo similitudinem, ac parilitatem, adeo ut Virgini per gratiam quantum creatura capax esse potest, collata suspicere debeamus ea, quae divinitatis sunt propria, eiusque perfectiones ad perfectionem divinam, quoad creaturae licet, accedant. Advertas porro velim, hanc comparationem ad puritatem, ac sanctitatem extendi; quod quidem per se satis est ad repellendam quamlibet suspicionem cuiusvis peccati, quod ipsam aliquando contaminaverit.

ντέραν· καὶ προπέμπουσιν ἄγγελοι τὴν ἀγγέλων ἐνδοξοτέραν· συντρέχουσιν ἄνθρωποι, καὶ πονοῦσιν ἀπόστολοι [1] ἄλλος ἄλλ- ἄρτι συνεφανέντες ἀθρόον, καὶ, ἵν' οἰκειότερον εἴπω τι, ἐξ οὐκ οἶδ' ὅθεν, ἐπιβραχέντες τῇ γῇ.

καινῆς ἐπομβρίας. Ὦ πτηνῶν ὁδοιπόρων. Ὦ πεζῶν ἀερίων [2], εἶδε, ὡς νεφέλαι, πέτανται, καλῶς Ἡσαΐας μεθ' ἡμῶν ; Τίς ὁ λόγος τῆς οὕτω παραδόξου καινοτομίας; Πόθεν ἐκ ἡμῖν ἄνθρωποι; Πῶς ἐπίγειον στράτευμα τοσοῦτον ἐξ οὐρα- Οὐ γὰρ εἷς ὧδε μόνον Ἠλίας αἰθεροδρόμος· οὐχ εἷς Ἀββα- [3] ἐπὶ νεφέλης μετάρσιος· οὐδὲ Παῦλος μόνος ἐκ γῆς πρὸς νὸν τρίτον· ἀλλ' οὐρανόθεν εἰς γῆν μετὰ πολλῶν ἄλλων πάρε- μυστηρίῳ γὰρ μείζονι καὶ πλειόνων ἔδει τῶν λειτουργῶν.

1 Laur. in margine: περὶ τῆς μετεωροπορίας τῶν ἀποστόλων: *de apo- orum per aethera adventu.*
2 Laur. ἀερίον.
3 Laur. Ἀβακούμ.

---

ipso ampliorem suscipit; et angeli comitantur gloriosiorem gelis; et simul accurrunt homines, et apostoli, alii aliis ex adi plagis, eodem tempore iam in unum convenientes, immo, magis proprie dicam, ex aëre, nescio unde, in terram pluen- adproperant.

novam pluviam! O viatores volantes! O pedites aethereos! *nunc isti, qui ut nubes, volant*, pulchre nobiscum Isaias tur *a*? Quae causa tam admirandi novique eventus? Unde is e nubibus homines? Quomodo e caelis tantus terrestris citus? Non ergo unus dumtaxat Helias *b* heic per aethera litur; non solus Abbacum *c* sublimis supra nubem attollitur; te solus Paulus e terra ad tertium caelum rapitur; sed a in terram hic simul cum multis aliis se sistit; quippe liori huic mysterio et amplior ministrorum coetus opus erat.

Is. LX, 8.
IV. *Reg.* II, 11.
Dan. XIV, 35.

XX. Ἡ μὲν οὖν χερσὶ δεσποτικαῖς καὶ γνησίαις ἑαυτὴν ὅλως πιστεύσασα [1], τῷ βασιλικῷ [2] προσάγεται θρόνῳ ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη πεποικιλμένῃ κατὰ τὴν ἐπ' αὐτῇ παλαιὰν συγγενικὴν προφητείαν, καὶ τὴν ἑαυτῆς βασιλείαν τε καὶ δόξαν παραλαμβάνει ἐκ δεξιῶν ἡ [3] βασίλισσα παραστᾶσα τοῦ βασιλέως ἐπὶ κοινωνίᾳ τῆς ἴσης ἀϊδίου μακαριότητος.

Οἱ δὲ ταφῆς μνημονεύουσι, καὶ περὶ τὸ ἄχραντον σῶμα καὶ θεοδόχον φιλοπονοῦσι [4]. Φεῦ δεινῆς ὕβρεως, καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἄξιον τὸ πρᾶγμα σχετλιασμοῦ; φεῦ ζημίας [5] οὐ φορητῆς, εἰ θάνατος εἶχε [6] τὴν ἀπαρχὴν τῆς ζωῆς, καὶ τάφος κατέσχε τὴν τοὺς τάφους νωώσασαν τῷ τόκῳ τῷ ζωηφόρῳ.

1 Laur. πιστεύσασαι.
2 Laur. βασιλειχῷ.
3 Laur. abest ἡ.
4 Codd. ad oram: περὶ τῆς τοῦ σώματος μεταθέσεως: *de corporis depositione.*
5 Laur. Ζημείας.
6 Laur, εἰχε.

XX. Illa itaque Domini ac filii sui manibus semetipsam suaviter cum credidisset, *in vestitu*, iuxta vetus congeneris de ipsa oraculum [a], *deaurato circumdata varietate* ad regium thronum adducitur, et regina a dextris regis astans, eiusdemque cum eo aeternae beatitatis particeps, debitis sibi et regno et gloria potitur.

Hi vero quae sunt funeris, haud oblivioni tradunt, et ad corpus illud immaculatum ac Dei hospitio nobile curas suas convertunt. Proh dirum probrum! Quomodo enim non dignum id fuerit, quod lamentemur? Proh iniuriam non ferendam, quod mors primitias vitae possederit, atque illam sepulchrum tenuerit, quae partu suo vivifico sepulchra evacuavit!

a *Ps.* XLIV, 10.

Ἀλλ' εὐλαβείσθω μηδείς, μηδ' ἀγωνιάτω τὸν κίνδυνον. Ἐπὶ καινοῖς γὰρ καιναὶ, καὶ τοῖς ἀεὶ παραδόξοις ἐπισυμβαίνει παράδοξα. Οὐ γὰρ ἤνεγκεν ἡ γῆ [1] τὸ οὐράνιον, οὐδ' ἡ φθορὰ [2] τὸ ἀκήρατον. Ἐνθέν [3] τοι κἀκεῖνο ταχὺ τὴν αὐτὴν ἀπαίρει [4] κατόπιν, καὶ ψυχὴν

1 Vat. γῇ.
2 Laur. ὁ φθορεύς.
3 Laur. ἐνθέν τι.
4 Laur. ἐπαίρει.

At nemo haec vereatur; neque de eiusmodi angatur discrimine. Novis enim nova congruunt *a*, atque iis, quae iugi quodam portento constant *b*, merito alia portenta accedunt. Non enim tulit penes se tellus, quod erat caeleste; neque corruptio, quod immaculatum erat, invasit *c*. Et hoc igitur a tergo cito eam sequitur, et animae prorsus immaculatae corpus prorsus

a Optandum sane fuerat, ut hanc sententiam prae oculis ii haberent, qui ex communi stirpis humanae conditione sese permoveri aiebant ad dubitandum, an ex ruina ab Adam propagata excipiendae Virgini locus esse posset. Meminisse tunc iuvabat, novis non communes, sed novas leges congruere.

b Si *iuge portentum* suspicere in beatissima Virgine debemus, frustra ergo et conceptum eius ad communes leges exigimus.

c Manifeste hic se prodit veterum sententia de immunitate Virginis beatissimae a communi generis humani lapsu: eoque opportunior est modus, quo ea doctrina proponitur, quod, cum ex ea ratio petatur, cur eiusdem Virginis corpus corruptionem passum non fuerit, non quidem disputando contenditur, sed veluti explorata praesumitur. Atque hunc primo quidem tradit Iohannes, dum inquit, non potuisse terram quod se id retinere, quod caeleste erat, quod nempe expers erat illius culpae, propter quod in terram reverti indictum fuit homini (neque enim negat alioquin Iohannes, Virginem e terra fuisse), quodque propterea caelestibus potius spiritibus comparandum est: deinde vero multo diserte, dum ait, propterea corruptionem Virgineum corpus invadere non potuisse, quod labem istud nesciret. Aperte enim liquet, hoc neque de originali integritate, neque de ulla emundatione, quae communis aliis fuit, accipi posse. Eodem spectat, quod paulo post immaculatam animam cum incorrupto corpore Iohannes comparat. Cum enim integritas corporis absolutissima fuerit ac perpetua, postulat comparatio, ut id ipsum de animae integritate intelligatur.

ὅλως ἄμωμον, ὅλως ἄφθαρτον σῶμα μεταδιώκει ὑπὸ δορυφόρων τ
οὑτων μετὰ τῆς ἴσης τιμῆς πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνῃ [1] κατάπεμ
καὶ λῆξιν φερόμενον. Τέως δ' οὖν ὡς νεκρὸν νόμῳ φύσεως, τ
τάφον ἀπάγεται, ἀποστολικαῖς τε χερσὶν καὶ [2] ἱερατικαῖς ἀνυ
μενον, καὶ γλώσσαις καὶ στόμασιν ὁσίοις κατευφημούμενον.

XXI. Πόθεν οὖν ἐνταῦθα σὺ [3], βέβηλε [4], μεταξὺ τῶν ἁγί
ἵνα καὶ πρὸς σὲ κατὰ πάρεργον ἐπιστραφῶ τι βραχύ; Πῶς
τοσοῦτον ἐξέστης τῶν σαυτοῦ λογισμῶν, ὡς ἀνάγνοις μὲν ὄμμα
ἀνάγνοις δὲ καὶ χερσὶ τῶν ἁψαύστων τούτων κατατολμῆσαι,
πειραθῆναι τὸ φρικωδέστατον, εἰς τὰ ἀνύβριστα ἐξυβρίσαι; Οὐ

1 Laur. πρὸ τὴν αὐτὴν ἐκήνην. Vat. πρὸς τὴν ἐκείνῳ.

2 Laur. abest καὶ.

3 Vat. ad marginem: περὶ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ ἰβραίου: *de insidiis iusdam Hebraei:* Laur. vero paulo infra itemque ad marginem περὶ τόλμης τοῦ ἰβραίου: *de hebraei cuiusdam audacia.*

4 Laur. βέβυλε.

---

incorruptum vestigiis haeret, et pari cum honore a praecla illis satellitibus ad eamdem cum illâ quietem, sortemque beatu evehitur. Tantisper nihilominus, quippe naturae lege morti tra ditum, apostolorum simul ac sacerdotum manibus elatum, lin guisque ac vocibus sacris collaudatum, ad sepulchrum defertu.

XXI. Qui tu igitur (ut ad te quoque hic obiter sermonem brevi convertam), o impure *a*, inter sanctos? Qui usque adeo e tua ipse mente excidisti, ut impuris oculis, impurisque ma nibus adversus haec plane non tangenda quid auderes, et hor rendum illud scelus conareris, atque ea, quae probro sunt vacua,

a Per apostrophen hic Auctor alloquitur iudaeum quemdam, qui lectulum, quo Virginis Deiparae corpus ab Apostolis ad sepulchrum ferebatur, voluisse impetu facto in terram deiicere, gravique poena tum ipsum multatus, in pristinam sanitatem statim restitutus eiusdem Virginis virtute dicebatur. Haec fusius enarrata cernere est etiam in sermone, quem subiicimus, Isidori Thessalonicensis. Quod autem Auctor ex abrupto verba ad iudaeum illum sic convertat, indicio id est, per vulgata ac notissima inter fideles ea fuisse, quae de hac re narrabantur.

χως ἀκούειν, κἂν οὐδὲν ἕτερον, ἐν τοῖς προγόνοις τοῖς σοῖς οἷα ἐπαθεν Ὀζὰ [1] διὰ τὴν προπετείαν; Καὶ τί τύπος ἐκεῖνος [2] τῶν νῦν; Καὶ κιβωτὸς χειρῶν ἔργον τὸ ἐκεῖ κομιζόμενον· καὶ σαῖς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἁγίων ἡ πρόψαυσις. Θάνατος μέντοι τὰ τῆς ὑπουργίας [3] ἐπίχειρα. Καθαροῦ γὰρ δέον προσάπτεσθαι, μηδ' ἐπιμῆ τὸν μὴ καθαρόν· ὅτι τὸ καλὸν οὐ καλὸν, εἰ μὴ καλῶς, φασὶ, ποιτο. Αὐτὴ δέ σοι νῦν, ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια.

XXII. Τὸ γὰρ προπεμπτόμενον τοῦτο, ἡ ἀκατάλυτος αὕτη σκηνὴ ἡ ἀχειροποίητος, οὐ λιθίνας [4] πλάκας ἐντὸς, οὐδὲ ῥάβδον φέρει βλαστουργόν· ἀλλ' [5] ὃ πολλῷ μεῖζον, αὐτοῦ τοῦ καὶ δόντος ἐκεῖνα ἡ θαυμαστώσαντος τέμενός ἐστιν ἅγιον· ὃν οὐδ' ὄρος δύναται στέγειν καταβάντά τι μικρὸν ἐπ' αὐτὸ, ἀλλ' ἁπτομένου μόνον καπνίζε-

1 Laur. ὁ ζᾶν.
2 Vat. ἐκεῖνα.
3 Laur. ὑπουργείας.
4 Laur. λιθήνας.
5 Laur. ἀλλὰ, et omittit sequens ὃ.

---

contumelia afficeres? Nonne enim, sin aliud quidpiam, audire illum potuisti, quid propter temeritatem in avis tuis factum fuit Ozae? Ecquid enim typus ille prae his, quae nunc oculis nostris obversantur? Quae tunc scilicet vehebatur arca, manuum erat opus, et tactus eius prorsus in salutem sanctorum vertebatur. Exhibiti tamen ministerii stipendium mors fuit. A puro enim tangi oportuit, nec in honorem cedebat, ut tangeret impurus; quandoquidem bonum, nisi (ut inquiunt) fiat bene, non bonum non computatur. Quae vero tibi nunc adest, ipsa est veritas per ea obumbrata.

XXII. Quod enim nunc deducitur, tabernaculum hoc indissolubile et non manufactum, non lapideas intus habet tabulas, neque virgam continet prodigiorum foecundam; sed, quod multo nobilius est, templum sanctum est illius, qui et ea dedit, et portenta operatus est; quem neque mons ferre valet, si in eum brevem horam descendat, sed illo vel dumtaxat tangente

ται. Οὗ σαλπίγγων φωναὶ φοβερὸν ἠχοῦσαι [1] καὶ μέγα, λαμπάδες [2] καιόμεναι πυρὶ φλογερῷ, ἀστραπαί τε διάττουσαι καὶ γνόφος φρικώδης, καὶ βολίδες, καὶ λίθοι, καὶ τοιαῦτα δείματα [3] πλεῖστα, μακρὰν καὶ τοὺς ἤδη καθηγνισμένους ἀπάγουσι. Πῶς οὖν, ἄναγε, σὺ τοῖς ἀπροσίτοις ὑπέμεινας ἐπενεγκεῖν ὑβρίστριαν χεῖρα, καὶ τὸ μέγα τοῦτο ἤλπισας [4] ἔργον, τὸν ἀσάλευτον θρόνον τοῦ βασιλέως τῆς δόξης ἐπ' ἀτιμίᾳ σαλεῦσαι, καὶ περιτρέψαι; Τίς ὢν τὴν δύναμιν, ἢ τίνα τοῦ μίσους [5] ἐπαγόμενος πρόφασιν τῆς ἀπονοίας, ἐπὶ καὶ θεομαχεῖν οὐκ ἐνάρκησας;

XXIII. Ἦπου τάχα καὶ [6] σῶμα καὶ κλίνη σε, καὶ τὰ ἐπιτάφια σύμβολα, ὡς περὶ νεκροῦ τινος ἄλλου τῶν συνήθων καὶ κατὰ σὲ,

1 Vat. ἠκοῦσαι μεγα, καί...
2 Laur. λαμπάδαις.
3 Laur. δείγματα.
4 Laur. ἤλπησας.
5 Laur. μείσους.
6 Vat. abest καί.

---

fumigat [a]; cuius tubarum voces terribile quid atque ingens resonantes, lampades flammeo igne ardentes, et discurrentia fulgura et turbo horrendus, sagittaeque et saxa, et terrifica modi alia plura, procul et eos repellunt, qui iam sunt e dati. Quonam ergo pacto tu, o impure, inducere animum tuisti, ut insolentem manum iniiceres, et magnum hoc spe facinus, inconcussum nempe regis gloriae thronum contum concutere ac deiicere? Quibusnam polles viribus, vel qua odii ac vecordiae causam affers, quandoquidem vel Deo in bellum non dubitasti?

XXIII. Enimvero et cadaver forte, et lectulus et symbola te deceperunt, ut de hoc immortalitatis thesau aliter, ac de cadavere cuiuspiam alterius e vulgo et ex

a *Ps.* CIII, 32.

; ἀθανασίας παρέπεισε θησαυροῦ οἰκεῖναι· καὶ διὰ τοῦτο
τος ἀσωφρόνιστον καὶ ἀκάθεκτον.
κ μέν, ἀλλ' ἀκράτητον οὐ θανάτῳ μόνον [1] καὶ τάφῳ, ἀλλὰ
σὶ πελαζούσαις οὕτω θρασέως [2] ταύταις [3] μέντοι καὶ πλέον
, ἢ ἀκράτητον, ὅσῳ καὶ τὸ μὴν ἐπιφέρει τῆς θρασύτητος
σν, ὡς αὐτὸς σαφῶς μαρτυρεῖς, οἷς ἐνδίκως πεπείρασαι.
η μέν [4] ἀλλ' ἐπίσχες. Αὐτίκα γὰρ ὅπου γε φανεῖται καὶ
ὶ γοῦν ἤδη φαίνεται) τῆς σῆς κιβωτοῦ κατὰ πολὺ σεμνοτέρα,
τέρῳ πάνυ χωρίῳ τεθησαυρισμένη καὶ σεβομένη ἐσθής τε
ιη. Σύμφημι γὰρ τὰ τυχόν σοι τέως καὶ χλευαζόμενα, τῷ
κῳ μόνῳ προσέχοντι, καὶ μηδέν τι βαθύτερον, ὥσπερ [5] νόμις
ιταχοῦ, συνιδεῖν δυναμένῳ. Ἀλλ' οὐκ εἰς μακράν, ὦ θαυ-

ur. μόνῳ.
ur. θρασαίως.
ur. ταύτας.
utroq. codice ad marginem: περὶ τῆς τιμίας κλίνης (Laurent. κλη-
ἐσθῆτος καὶ ζώνης: *de venerando lectulo, et veste, et zona.*
t. ὅς περ.

---

is, existimares, et exinde insana ista atque effraenis

ero demortui quidem corpus est; sed quod non solum et tumulo, verum etiam manibus tam audacter irruentitineri nequeat; hisce tamen etiam magis tremendum sit, ncibile, quandoquidem poenam quoque temerarii ausus o irrogat, prout ipse per ea, quae merito expertus es, ter testaris.

ilus est quidem; verumtamen fac animum advertas. Mox pparebit utique et tibi (saltem mihi iam apparet) longe ri, quam arca tua, cultu insignis tum vestis (eius), tum oco prorsus sacratiori ceu thesaurus reconditae, et reveneratione honoratae. Et concedo equidem, abs te forte iterim etiam derideri, quippe qui id solum consideras, ncurrit in oculos, nec quicpiam vales, non secus ac ubi- tua, intimius perspicere. At si necdum vales, o egregie,

μάσιε, καὶ τὴν ζώνην ὄψει ταύτην καὶ τὴν ἐσθῆτα, εἰ μήπω καὶ νῦν σὺν ἡμῖν βλέπειν ἔχεις, τοῖς τῶν ἁγίων ἁγίοις ἱερῶς ἐμβατεύοντα, καὶ τιμῆς παρὰ πᾶσι θεοπρεποῦς ἀξιούμενα [1]. Πῶς δὲ οὐκ ἔμελλεν, ἃ καὶ χρόνος ἠδέσθη, καὶ φθορᾶς ἀδυσώπητος νόμος ἐδυσωπήθη, τὰ κατὰ πάντων ὁμοῦ τῶν [2] ὁρατῶν δυναστεύοντα;

XXIV. Ἤδη γοῦν μοι δοκεῖς, οὐδ' αὐτὸς ἔτι μελλήσειν ἐπὶ πολύ· ἀλλὰ παραχρῆμα δὴ μάλα [3] συμφρονήσειν [4] τὸ δέον, τῇ καλῇ παιδείᾳ [5] νευθετηθείς, ἣν ὁρῶ κατὰ πόδας σε μετιοῦσαν ἀπρόοπτον· ὡς ἂν αὐτός τε περὶ ταῦτα διατεθῇς [6] εὐπειθέστερον, καὶ πολλοῖς ἄλλοις κήρυξ τῶν ἐπ' αὐτοῖς φανῇς [7] θαυμασίων, μαθὼν, ἐξ ὧν πέπονθας, οἷαν ἔχει τὴν δύναμιν.

Τοιγαροῦν νοῦν κτησάμενος, ἐπείπερ ἐπλήγης, καὶ παρὰ τοῦ τρώσαντος αὖθις, ὅπερ ἀκούεις, καὶ τυχὼν τῆς ἰάσεως ὅτι χρη-

1 Laur. ἀξιούμεθα.
2 Laur. abest τῶν.
3 Laur. μᾶλλα.
4 Laur. συμφρονήσει.
5 Codd. παιδίᾳ.
6 Laur. διατεθεὶς.
7 Laur. φανεὶς.

---

nunc quoque nobiscum cernere, haud diuturnum intercurret tempus, quum et hanc zonam videbis et vestem in sancta sanctorum religiose deferri, et a cunctis sacro cultu honorari. Et sane qui non primum prae omnibus prorsus visibilibus locum ea obtinerent, quae et tempus est reveritum, et inexorabilis lex corruptionis ausa non est attingere?

XXIV. Iam itaque censeo, haud diutius te quoque adhuc cunctaturum; sed potius in id, quod aequum est, cito prorsus consensurum, postquam egregia illa eruditus es disciplina, quae statim impetitum inopinato te video, ut scilicet postquam ea iis, quae passus es, qua polleant virtute, didicisti, et ipse consequentius adversus ea te haberes, et apud alios multos praeco exsisteres mirabilium, quae propter ipsa evenerunt.

Mentem igitur, quandoquidem percussus fuisti, indeptus, et rursus, prout testis es, medelam quoque a percutiente accu-

ιθαι πέφυκε καὶ πρὸς τοὺς ἀχαρίστους οὕτω καὶ πονηρούς,
νέστερος γίνου μοι τῶν ἐξῆς θεατής· καὶ τὴν θαυμαστὴν παρ-
ε [1] ἠλλοιωμένης ἀλλοίωσιν, μεθ' ἡμῶν ἤδη σκόπει τά τε ἄλλα
ὐλαβείᾳ, καὶ τὴν κορυφαίαν ἐκείνην καὶ πρεσβυτάτην τῶν θεο-
ακρότητα, κατ' αὐτοὺς ἐκείνους εἰπεῖν, ὡς αὐτοὶ πάντων ἄρι-
ρους ἐξοδίους [2] πρῶτοι διατιθοῦσι, θεοφόρητοί τε γινόμενοι καὶ
τὴν ἄνωθεν ἔμπνευσιν ὅλοι μεθαρμοζόμενοι [3]· εἶθ' ὡς ἐφεξῆς
ξῆς [4] τὴν καλὴν ὑπουργίαν ταύτην παραδιδοῦσι, καὶ ὡς ἀνα-
οὕτω τοῖς πᾶσι τὰ τῆς εὐφημίας καταμερίζεται.

V. Ἀλλ' οἱ μὲν ἀγωνίζονται, καὶ περὶ τὴν ἀνήκουσαν ἕκα-
αὐτῷ λειτουργίαν [5] ἐκθυμότατα κάμνουσιν, ἐκ τοῦ πλέον δο-
καὶ πλέον δοξασθῆναι φιλοτιμούμενοι.

Vat. ἐλπίδας.
Laur. ἐξωδίους.
Laur, μεταρμοζόμενοι.
Laur. ἐξοῖς.
Laur. λειτουργείαν.

---

quia nempe ex natura sua ad benefaciendum vel ingratis
ac sceleratis fertur, sapientior, quaeso, reliquorum esto
ator; et admiranda conversione in alium praeter spem
ntatus, iam nobiscum venerabundus intuere cum caetera
a, tum, ut eorumdem illorum verbis utar *a*, *principem*
atque augustissimam theologorum summitatem; quomodo ipsi
toli) et a Deo afflati et toti ad supernam inspirationem
ositi, omnium praestantissime funebres modulos primi con-
nt; quomodo deinde eximium hoc ministerium futuris
ndum tradunt, et quomodo sic collaudandi ratio conve-
ɜr omnibus assignatur.

V. Ast illi quidem certatim omne studium adhibent, et
i proprium cuiusque ministerium postulat, maxime alacri
ɔ operam suam conferunt, maiorem sibi quoque ex maiori
a tributa gloriam ambientes.

Ex Dionys. Areop. *De div. nomin. cap. III: summitas autem theo-*
um hoc loco Petrus Apostolorum princeps intelligitur.

Ἐμὲ δὲ καὶ πάλιν ἐκφέρει τὸ θάμβος τῶν ὁρωμένων, καὶ συναπαίρειν ἡγοῦμαι τῇ δεσποίνῃ πρὸς οὐρανὸν καὶ τῇ διανοίᾳ μικροῦ παραψαύω τοῦ στερεώματος. Διὰ τοῦτό μοι δέξασθε [1] φωνὴν μετάρσιον [2], ὡς ἐξ ὕψους τοσούτου πρὸς ὑμᾶς φερομένην εὐφρανίσθω [3] ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ δικαιοσύνην αἱ νεφέλαι βανάτωσαν· ῥηξάτω τὰ ὄρη εὐφροσύνην, καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλλίασιν· σαλευθήτω ἡ θάλασσα καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ· εὐφρανέσθωσαν ἄγγελοι καὶ ἀγαλλιάσθωσαν ἄνθρωποι, πᾶν γένος θνητὸν, πᾶν ἀθάνατον· ἔμψυχος ἅμα φύσις καὶ ἄψυχος, αἰσθητή τε καὶ νοητὴ, ὁρατὴ καὶ ἀόρατος· πᾶν ὅσον ἐγκόσμιον καὶ πᾶν ὑπερκόσμιον [4]. Ἡ γὰρ ἀνασωσαμένη τοῖς πᾶσι [5] τὴν χαρὰν ἀπελθοῦσαν, αὐτὴ πρὸ πάντων ἀξία τὰς ἀπαρχὰς αὐτῆς φέρεσθαι.

1 Laur. δίξασθαι.
2 Vat. μεταρσίαν.
3 Laur ὑφαινέσθω.
4 Laur. voces καὶ πᾶν ὑπερκόσμιον exciderunt.
5 Laur. abest τοῖς πᾶσι.

Me vero et rursus abripit vehemens eorum, quae cernuntur, admiratio, et in caelo simul cum Regina migrare me existimo, ac propemodum firmamentum attingere ipse mihi videor. Quapropter sublimem, quaeso, veluti e tanta celsitudine ad vos delatam, vocem excipite [a]: *Laetetur caelum desuper, et nubes pluant iustitiam:* montes stillent laetitiam, et colles exsultationem: [b] *commoveatur mare et plenitudo eius, orbis terrarum et omnes qui habitant in eo:* gaudio gestiant Angeli, exsultent homines; genus omne mortalium, immortalium omne, natura animata et mutum et inanimis, sensibilisque et intelligibilis, visibilis atque invisibilis; et quidquid in mundo est et quidquid supra mundum. Quae enim longe digressum gaudium omnibus restituit, digna ipsa est, ut ante omnes eiusdem gaudii primitias sibi reportet.

a Is. XLV, 8. sec. LXX.
b Ps. XCVII, 7.

Δεῦτε τοιγαροῦν, εὐφρανθῶμεν ἐπὶ τῇ προξένῳ τῆς εὐφροσύνης· ἐπιλπίσωμεν σάλπιγξιν εὐήχοις καὶ μουσικαῖς ἐν πανηγύρει λαμπρᾷ, ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ ἑορτῆς ἡμῶν· συνδράμωμεν ἕκαστος εἰς τὴν κοινὴν ἀγαλλίασιν, βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ πάντες λαοὶ, ἄρχοντες καὶ πάντες κριταὶ γῆς, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων· προφητική τε γὰρ ἡ παραίνεσις [1], καὶ μάλα δικαία [2].

XXVI. Ἀλλ' εἰς δέον ἐμνήσθην προφητείας καὶ προφητῶν. Ποῦ ποτέ μοι νῦν αἱ θαυμασταὶ καὶ πολλαὶ περὶ τῶν παρόντων ἐκεῖναι [3] προαγορεύσεις; Ποῦ τὰ πάλαι θρυλούμενα τοῖς τὰ ἔμπροσθεν βλέπουσι; Ποῦ πρὸ πάντων Δαβὶδ, ὁ βασιλεὺς καὶ προφήτης, καὶ Χριστοῦ προπάτωρ, τὸ μεῖζον; Τί τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα, περὶ ἧς τοιαῦτα μεγάλα καὶ λαμπρὰ προεθέσπισεν, οὐκ αὐτὸς πανὸν ᾄδει, καὶ τιμᾷ τοῖς καθήκουσι, τὸ δεκάχορδον ἐκεῖνο ψαλτή-

1 Laur. παραίνησις.
2 Laur. δίκαίω.
3 Laur. ἐκείνων. quod ad prophetas referri posset.

Agite proinde, collaetemur in laetitiae auctrice; sonoris harmonicisque tubis canamus in splendido conventu [a], *in insigni solemnitatis nostrae;* simul accurramus quisque ad communem exultationem, [b] *reges terrae et omnes populi, principes et omnes iudices terrae, iuvenes et virgines, senes cum iunioribus:* prophetica etenim vox, et aequissimo sane iure, id praecipit.

XXVI. Opportune vero prophetiae et prophetarum iniecta est mentio. Ubinam mihi nunc admiranda illa ac plura de praesentibus rebus praeconia? Ubinam quae olim palam enunciabantur ab iis, qui praesentia haec prospiciebant? Ubinam ante omnes David rex et propheta et, quod magis est, Christi proavitor? Quid est, quod suam ipsius filiam, de qua in antecessum tam praeclara ac splendida vaticinatus est, non praeterea ipse cantu celebrat, et opportune honorat, multo conve-

a *Ps.* LXXX, 4.
b CXLVIII, 11, 12.

ριον καὶ τὰ εὔηχα κύμβαλα, καὶ τὸν χορὸν, καὶ τὰ τύμπανα, καὶ πᾶν, εἴτι ἄλλο, μουσικόν τε καὶ τερπνὸν ὄργανον, μεθ' ὧν ἡμῖν πλεονάκις τὸν Θεὸν αἰνεῖν παραινεῖ, νῦν ἐνταῦθα παράγων, καὶ τὴν ἡδίστην [1] πασῶν ἁρμονίαν ἀνακρουόμενος, ὡς πολὺ δικαιότερον, ἢ ὁπόταν ἐκεῖ τῆς κιβωτοῦ προηγεῖτο, ποικίλην τινὰ μουσικὴν καὶ παντοδαπὴν καὶ πολύφθογγον συναπηχῶν ἐκ μέλους παντὸς, ἢ τὰ πάντα κινῶν, ὑφ' ἡδονῆς κἀκεῖνος εὐρύθμως συνυπωρχεῖτο, καὶ τερπόμενος τέρπειν ὡμολόγει Θεόν;

XXVII. Ποῦ δὲ τὰ τῶν ἄλλων ἁγίων καὶ δικαίων συστήματα, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα, παραβολαί τε καὶ λόγοι σκοτεινοὶ καὶ δυσέφικτοι, πρὶν εἰς πέρας ἐλθεῖν, ἕνα πάντες σκοπὸν, ἓν κεφάλαιον, ὑπόθεσιν μίαν, τὴν πολυΰμνητον [2] ταύτην καὶ πολυσύμβολον παρθένον ποιούμενοι· καὶ ἄλλος μὲν ἄλλως τὰ κατ' αὐτὴν φαν-

1 Laur. ἡδύστην.
2 Laur. πολὺ ὕμνητον.

---

nientius nunc decachordum illud psalterium et cymbala bene sonantia, et chorum et tympana, et cetera, si quae sunt alia, musica ac suavia organa, quibus nos saepenumero excitat ad laudandum Deum, hic proferens, et harmoniam omnium suavissimam ciens, quam cum illic ante arcam praeiret, ex omni melodia variam quamdam, omnigenamque ac multisonam musicam contexens, qua cum cuncta permoveret, prae iucunditate et ipse ad numerum saltabat, et cum gaudio Deo se gratum facere affirmabat?

XXVII. Sed et ubinam concordes aliorum sanctorum ac historum voces, sapientiumque effata atque aenigmata, proverbiaque ac sermones occulti, atque, priusquam ad exitum perveniant, ad intelligendum ardui, qui quidem unum omnes [a] scopum, unum argumentum, unum thema propositum sibi ha-

a Vide constantem Veterum sententiam, innumeris nempe Veteris Testamenti symbolis Virginem Mariam praesignatam fuisse, nullumque reperiri ex illis hagiographis, cuius oculis Virgo non obversaretur.

ιζόμενος, ἀλλ' οὐδ' ἄλλος οὐκ ἔλαττον ἐνθειάζων τὸ φαντασθὲν, ἢ συμφώνως ἐντεῦθεν ἡμῖν εὐαγγελιζόμενοι σωτηρίαν παγκόσμιον; Ἀλλ' οἱ μὲν, εὖ οἶδ', ὅτι καὶ πάρεισιν [1] ἀφανῶς. Καὶ παρέσονται τῶν προρρηθέντων [2] αὐτοῖς ἀποβάσει συνησθησόμενοι, καὶ ταῖς αὐτοῦ [3] φωναῖς ἕκαστος, μᾶλλον δὲ ταῖς τοῦ πνεύματος, τὴν τῶν καλῶν τούτων πάντων αἰτίαν συνανυμνήσοντες. Δίκαιοι δέ εἰσιν, ὥσπερ πάλαι μέλλουσαν ἔτι οὕτω καὶ [4] νῦν πολλῷ μᾶλλον ἤδη παῤῥησίαις καὶ κρότοις δεξιοῦσθαι τοῖς λαμπροτάτοις·

1 Laur. πάρεησιν.
2 Laur. προρεηθέντων.
3 Laur. αὐτοῦ.
4 Vat. abest καὶ.

---

ent, hanc scilicet laude dignissimam, innumerisque symbolis raesignatam Virginem *a*; et alius quidem alio, quae ad ipsam pectant, schemate designat, neque tamen alius alio minus id, uod designant, divino honore effert, et unanimiter omnes ommunem inde salutem nobis spondent? Verum hos probe io invisibiliter hic quoque adesse. Adsunt autem, ut in eo- m, quae praedicta ab ipsis fuerant, exitu congaudeant, et suis quisque vocibus, seu melius dixerim, vocibus divinitus spiratis, omnium horum bonorum auctricem simul hymnis lebrent. Aequissimum porro est, ut quemadmodum olim nuc venturam, sic multo magis et modo iam praesentem lendidissimis laudibus ac plausibus comitentur.

a Placet heic eiusdem Iohannis epigramma ex Mattheo Busto (P. 71.) erre, in quo nonnulla beatissimae Virginis symbola simul collecta bentur:

Εἰς ὑπεραγίαν Θεοτόκον ἰαμβοι.

Ποιμὴν, τράπεζα, ῥάβδε, λυχνία, κλίμαξ,
Κλίνη, κιβωτέ, νεφέλη, λαβίς, θρόνε.
Κόσμει με ποιμὴν, ἐμπίπλα τράπεζά με,
Στήριζε ῥάβδε, λυχνία φώτιζέ με,
Ἄναγε κλίμαξ, ἀνάπαυέ με κλίνη,
Τήρει κιβωτέ, νεφέλη λάμπρυνέ με,
Λαβίς με προσλάμβανε, τίμα με θρόνε.

XXVIII. Τοιγαροῦν ἀκολούθως προστιθέσθω καὶ τὸ ἡμέτερον· ἡ τῆς προσθήκης δὲ τρόπος. Καὶ μηδεὶς ἀπληστίαν [1] κατεγνωότω [2] τοῦ λόγου. Ὁμολογεῖ γὰρ ἡττᾶσθαι τοῦ πάθους διὰ τὸν πόθον· καὶ ὑμῖν [3] αὐτὸ τοῦτο περὶ τὰ παρόντα βουλόμενος, ἐμβοᾷ μέγα πᾶσι τὸ παρακλητικόν.

Καὶ συνέπεσθε· ἐπάρωμεν εἰς ὕψος φωνήν· κροτήσωμεν χεῖρας· αἰνέσωμεν Θεὸν μετ' ᾠδῆς, τὸν ποιοῦντα τοιαῦτα θαυμαστὰ πράγματα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαίσια [4], ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, τὸν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν ἐπιβλέψαντα τῆς δούλης αὐτοῦ, καθάπερ αὐτή φησι ἡ τῶν Χερουβὶμ ἀνωτέρα, καὶ τοσαῦτα ποιήσαντα [5] μετ' αὐτῆς μεγαλεῖα. Μακαρίσωμεν ἄνθρωποι τὴν τοῦ πλάστου μητέρα, ἐξ ἧς ἡ τοῦ πλάσματος καὶ ἀνόρθωσις καὶ ἀνάπλασις [6]. Ἀψευδὴς

1 Laur. ἀπληστείαν
2 Vat. καταγνώτω.
3 Laur. ἡμῖν.
4 Laur. ἐξίσια.
5 Laur. ποιήσαντι.
6 Vat. ἀνάπλασις καὶ ἀνόρθωσις.

XXVIII. Consequenter proinde et quod nostrum est, iis accedat; nam ut et nostra adiiciamus, mos postulat. Nec sermonem quispiam reprehendat, quod satiari non posse videatur. Fatetur enim, affectu se vinci propter vim amoris; pariqne vos erga praesentia studio affici discupiens, vehementer omnes excitans inclamat:

Addite vosmet mihi socios; attollamus ad caelum vocem; plaudamus manibus; cum cantico Deum laudemus, qui eiusmodi mira, gloriosaque et magnifica, quorum non est numerus, operatur; qui, sicut inquit illa eadem, quae Cherubim est praecelsior, *a respexit in humilitatem ancillae suae*, et cum ipsa tam ingentia fecit magnalia. Beatam homines proclamemus Conditoris matrem, ex qua creaturae et reparatio est, et nova

a Luc. I, 48.

τρόῤῥησις ταύτης τῆς μεγάλης προφήτιδος, ὑπὸ πάσης εἰ-
μακαρισθήσεσθαι [1] γενεάς [2]. Μεγαλοπρεπῶς μὲν οὖν καὶ
πρῶτα μὲν ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀχράντων εὐαγγελίων τὸν πρέ-
λαμβάνει μακαρισμὸν, πρὸς τὸν ἑαυτῶν [3] ἐφ' ἑκάστης δεσπό-
βοώντων. Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ,
ἔλασας· εἶθ' ὑπὸ πασῶν γενεῶν, ὡς ἡ προαγόρευσις, ἤδη
κάρισται, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα μακαρισθήσεται.
αριζέσθω τοίνυν οὐχ ἥκιστα καὶ νῦν παρ' ἡμῶν, καὶ τὸν
ενον ἔρανον ἐκ τὸν καθ' ἡμᾶς ἄρτι γένους ἀνενδεῶς ἐκπλη-
. Δότε αὐτῇ ἀπὸ καρποῦ χειλέων αὐτῆς, ἡ σοφὴ παροιμία
αιρὸν ἡμῖν ἐγκελεύεται· αὐτὸς δὲ ἂν εἴποιμι μᾶλλον, ἀπὸ
κοιλίας αὐτῆς· καὶ δι' εὐλογίας ἁπάσης ἡ εὐλογημένη γεν-

ur, μακαρισθήσεσαι.
ur. γεναιάς.
dd. ἑαυτόν.

---

tio. In id conspirat falli nescium prophetissae huius ma-
vaticinium, dum ab omnibus generationibus beatam se
atum iri affirmavit. Magnifice ergo et condigne conve-
n beatae praedicationem primo quidem ab ipsis inteme-
vangeliis accipit, quae ad Dominum suum quotidie cla-
: *Beatus venter, qui te portavit, et ubera quae suxisti;*
vero, prout vaticinium portendit, ab omnibus genera-
s et iam praedicata est beata, et usque in saeculum beata
abitur.
) et nunc a nobis beata studiosissime celebretur, et de-
ei tributum a genere nostro nunc ipsum large solvatur.
i *de fructu labiorum eius*, opportune nobis sapiens pro-
n indicit *b*; ipse vero potius dixerim, *de fructu ventris*
tque omni benedictione benedicta genitrix benedictionis

uc. XI, 27,
rov. XXXI, 31 sec. LXX.

νήτρια τῆς εὐλογίας ἀγέσθω. Μή τις [1] ἀγνώμων ἔστω περὶ τὴν εὐεργέτιν [2]· μή τις ὑπερόπτης τῆς βασιλίδος [3]· μή τις ὀλιγώρως ἔχων πρὸς τὴν δεσπότιν· ἀλλὰ πάντες ἅμα καὶ πᾶσαι μετὰ τοῦ πρεσήκοντος κόσμου πρὸς τὴν πάνδημον ταύτην ἑορτὴν ἀπαντήσωμεν, καὶ σὺν ἀλλήλοις [4] ὁμοῦ φαιδρυνθῶμεν πανηγυρίζοντες, πλούσιοί τε καὶ πένητες, ὑψηλοί τε καὶ ταπεινοὶ, ἱερεῖς καὶ λαός, μοναδικοὶ καὶ μιγάδες· ὅσον ἐν ἄρχουσιν, ὅσον ἐν ἀρχομένοις, ὅσοι ἐν ἀνδράσιν, ὅσον ἐν γυναιξίν.

XXIX. Ἀλλὰ μεταξὺ λέγοντί μοι προσέπεσέ τι τῶν ἀβουλήτων, μᾶλλον δὲ τῶν τῇ τάξει μαχομένων τῆς φύσεως. Αἱ γάρ με γυναῖκες ἐνταῦθα πλεονεκτοῦσι, καὶ ἀξιοῦσι πρωτεύειν, εἴς γε τοῦτο τὸ μέρος, ἡμῶν τῶν ἀνδρῶν, οἷς τὸ ἄρχειν αὐτῶν καὶ πανταχοῦ πρωικρίσθαι, ἥ τε φύσις πάλαι ἀπέδωκε καὶ ὁ τὴν φύσιν δημιουργήσας· τὰ τοῦ γένους γοῦν δίκαια πολλὰ παρ' αὐταῖς καὶ βοηθεῖσθαι δοκοῦσι πανταχόθεν εἰς τὴν προτίμησιν. Οὐχ ἧττον μέν τι κἀκεῖνα

1 Laur. ἤ τις.
2 Laur. εὐεργέτην.
3 Laur. hoc incisum abest, nec obscura omissionis est causa.
4 Laur. συναλλήλοις.

---

celebretur. Ne quis adversus benefactricem ingratus exsistat: ne quis superbus Reginae contemptor: ne quis erga Dominam incurius; sed cuncti simul, et cunctae cum decenti ornatu ad communem hanc solemnitatem conveniamus, et omnes simul texentes laudes, tum divites collaetemur tum pauperes, praecelsique et humiles, sacerdotes et populus, solitarii et in societate viventes, et quantum in se est, imperantes et subditi, viri ac mulieres.

XXIX. Verum inter dicendum mihi quidpiam excidit, quod inconsulte prolatum, seu potius cum ordine naturae pugnans videri potest. Hic enim me vincunt mulieres, et hac saltem ex parte merito praecedunt nobis viris, quibus tum natura tum naturae Creator dedit pridem, ut in illas dominaremur, primaque in omnibus partes haberemus; multa igitur sexus iura et illis suppetere videntur ad primos usquequaque honores. Neque

ρὸς ἑαυτὰς στασιάζουσιν [1], αἱ παρθένοι πρὸς τὰς μητέρας, αἱ μήτηρες πρὸς τὰς παρθένους, καὶ φιλονεικοῦσιν ὅλον ἑκάτεραι τὸ [2] καλὸν ἰδιώσασθαι.

Ἀλλὰ ταύταις μὲν, εἰ δοκεῖ, καταλλαγὴν [3] πρὸς ἀλλήλας ἡμεῖς ἐπάξωμεν τῷ τῆς φυσικῆς ἐξουσίας ὀρθῶς χρησάμενοι νόμῳ, καὶ μερίδα ἴσην [4] ἑκατέραις ἀπονείμαντες μοῖραν· οὐ γὰρ τοῦτο μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο, ἀλλ' ἐπίσης ἀμφότερα, καὶ παρθένος καὶ μήτηρ ἡ τιμωμένη, καὶ κοινὸν ὁμοίως ἁπάσαις γυναιξὶ τὸ καλλώπισμα [5]. Αὐτοῖς δ' ἡμῖν ὡς ἐκείνας εἰσαῦθις ἡ δικαία τάχα δικάσει καὶ κοινὴ δέσποινα, πάντα καὶ ὅπως εὐδοκήσει καὶ δοκιμάσει. Τὰ δὲ νῦν (ἑορτὴ γὰρ ἐν, ἀλλ' οὐκ ἀγὼν τὸ προκείμενον) ἐν εἰρήνῃ πανηγυρίσωμεν, ἐν ἕξει συνεορτάσωμεν, καὶ τὴν καλὴν τέως ἅμιλλαν πρὸς ἀλλήλας ἅμα καὶ πρὸς ἐκείνας κατ' ἰσοτιμίαν ἀμιλληθῶμεν [6]. Λίσχυ-

1 Laur. στασιάζουσαι.
2 Codd. τὸν.
3 Laur. καταλογήν.
4 Laur. ἴσιν.
5 Laur. καλώπισμα.
6 Laur. ἀμιλληθῶμεν.

---

nus profecto et illae inter se dimicant, virgines cum matribus, matres cum virginibus, et quod commune est, utraeque ut tamquam proprium vindicare totum contendunt.

Verum his quidem, si ita videtur, mutuam conciliationem ipsi imponamus, naturalis in ipsas potestatis iure recte utentes, et aequalem utrisque portionem assignantes: quae enim moratur, non hoc magis est quam istud, sed peraeque utrumque, et virgo et mater, et commune omnibus ex aequo mulierum est ornamentum. Et rursus quod ad nos ipsos prae illis attinet, iusta illa et communis Domina, quando et quomodo placuerit ac visum fuerit, facile diiudicabit. Quod autem praesens attinet (non enim ineundum certamen, sed sollemnis nobis agenda proponitur) conventum in pace celebremus, charitate simul peragamus festum, et pulchro quodam interim parem assequendum honorem certamine cum inter nosmet-

θῶμεν ἄνδρες φανῆναι γυναικῶν ἐλάττους περὶ τὰ κράτιστα· καὶ τὸ πρεσβεῖον κάνταῦθα τῆς τάξεως ἐκ τοῦ κατὰ ταῦτα μᾶλλον πρωτείου λαβεῖν φιλοτιμησώμεθα. Αἰδέσθητε, μητέρες, ἥττηθῆναι παρθένων, αἷς αὐταὶ τὸν νυμφίον τὸν καθαρὸν ἐκ καθαρᾶς [1] μητρὸς ἐχαρίσασθε. Αἰδέσθητε, παρθένοι, μητέρων ἀπολειφθῆναι, αἷς αὐταὶ τὸ μηκέτι τίκτειν ἐν λύπαις ἐδώκατε, δι' ἀμωμήτου παρθένου, ἐν χαρᾷ καὶ χαρὰν καὶ τεκούσης ἅμα καὶ συλλαβούσης.

XXX. Τί μοι διατάττειν καθ' ἕκαστα; Τί δὲ λέγειν τὰ πλείω; Νῦν ἄγγελοι χαίρουσιν, ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες, ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὴν μητέρα τὴν ἄνθρωπον· καὶ τὸ τῶν πυλῶν αὖθις ἔπαρσιν ἀλλήλοις διακελεύονται, οὐχ ἃ τὸ πρὶν ἀπρεπῶντες καὶ πυνθανόμενοι [2], τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Ἤδη γὰρ ἐγνώσθη κἀκείνοις ἐμφανῶς διὰ ταύτης, ὅτι ὁ κε-

1 Laur. καταρᾶς.
2 Laur. πινθανόμενοι.

---

ipsos invicem, tum cum illis suscepto, nullatenus primas cedamus. Erubescamus viri, quod ad optima quaeque mulieribus imbecilliores appareamus; et hic quoque ordinis primatum potius ex primatu quoad ista sumere studiose adnitamur. Erubescite matres, quod vincamini a virginibus, quibus ipsae puram sponsum per puram matrem largitae estis. Erubescite virgines, quod vobis praecedant matres, quibus vos ipsae dedistis, ut non amplius in dolore pariant, per virginem scilicet immaculatam, quae in gaudio et gaudium et peperit iuxta et concepit.

XXX. Verum quid per singula ex ordine discurro? Aut quid plura persequendo immoror? Nunc gaudio gestiunt Angeli *ascendentes et descendentes tum supra filium hominis* a, tum supra matrem hominem; et alter alteri indicunt, ut rursus elevent portae, non quidem, ut prius, dubitantes, et sciscitantes b, *Quis est iste rex gloriae?* Iam enim per hanc ipsam et illis aperti-

a *Ioh.* I, 51.
b *Ps.* XXIII, 8.

ἀβας πρὶν ἐκεῖθεν, αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστιν [1] καὶ ὁ ἀναβὰς πάλιν ἕτερον ἀλλ' ἐξ ἑτέρας ἄλλα γραφῆς μετὰ τῆς ὁμοίας ἐρωτῶντες κλήξεως· Τίς αὕτη ἡ ἐγκύπτουσα ὡς ὄρθρος, καλὴ ὡς ἡ σελήνη, κλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος;

Νῦν ἀὴρ ἁγιάζεται τῇ τῶν ἁγίων ἀνόδῳ, καὶ φωτὶ ξένῳ σύμπας φρυατωρεῖται καὶ καταλάμπεται. Νῦν οὐρανοὶ σκιρτῶντες ἀνοίγονται, καὶ Θεοῦ βασίλεια δέχεται περιχαρῶς τὴν βασίλισσαν. Νῦν ὁμοῦ τὰ ἄνω καὶ κάτω ἐμμελῆ τινὰ χορείαν [2] χορεύει καὶ πανήμόνιον· καὶ πανήγυρίς τις [3] παγκόσμιος συγκινοῦσα τὴν κτίσιν εἰς εὐφροσύνην ἡ παροῦσα καθέστηκεν ἡμέρα τῆς Θεομήτορος.

XXXI. Ἐπαινῶ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν καιρόν [4]. Τῇ γὰρ μεθ' ἡμῶν τῆς δεσποίνης ἀναστροφῇ καὶ τὸ [5] ἔτος ἥδη συναπελήγει [6].

1 Vat. ἐστι.
2 Laur. χορίαν.
3 Laur. abest τις.
4 Heic Vatic. ad marginem; Περὶ τοῦ καιροῦ τῆς κοιμήσεως: *de tempore dormitionis.*
5 Laur. abest τὸ.
6 Laur. συναπολάγη.

---

me apparuit, quod [a] qui prius inde descendit, ille idem est, ui iterum deinde et ascendit; sed ex alia scriptura [b] pari cum pore alia interrogant: *Quae est ista, quae ascendit sicut aurora surgens, pulchra ut luna, electa ut sol?*

Nunc aer ascensu sanctorum sanctificatur, ac nova luce totus minatur, ac refulget. Nunc caeli cum exsultatione panduntur, mula Dei regia laetanter reginam excipit. Nunc caelestia simul terrestria festivam quamdam et aptissime ordinatam choream unt; et praesens haec Dei Genitricis dies facta est univer- quaedam sollemnitas, quae simul creaturas omnes ad lae- m provocat.

XXXI. Praeter cetera vero etiam tempus (festivitatis) habeo, ed collaudem. Simul enim cum Dominae nostrae inter nos

a Eph. IV, 10.
b Cant. VI, 9.

ὥσπερ πρὶν εἰς τὸν κόσμον ἐρχομένη διὰ γεννήσεως συνεισῆλθε [1], καὶ συνδιήγαγεν, οὕτω πάλιν ἐντεῦθεν ἀπιοῦση συναπιὸν, ἵνα καὶ αὐτὸ τὴν πρσσήκουσαν ἐκπληρώσῃ δορυφορίαν τοῖς τῆς βασιλίδος κινήμασι δουλεῦον καὶ παρεπόμενον.

Νυνὶ δὲ καὶ δῶρα προσάγει τῶν ἑαυτοῦ τὰ κρείττω [2] καὶ τελεώτατα, μεθ' ὧν χαῖρον χαίρουσαν προπέμπει καὶ συναπέρχεται. Ἥδιστον μὲν ἔαρ ἐν ὥραις (τίς ἀντείποι λόγος τῷ λόγῳ;) καὶ ποικίλη χάρις ἀνθέων, καὶ ἁπαλὴ φυτῶν βλάστη, καὶ ὡραιότης ἀγρῶν, καὶ χλοάζουσα πόα, καὶ καλὸν ταῖς ἀρούραις ἐπικυματίζοντα λῆμα· ἡδὺ δὲ καὶ στάχυς παῤῥησίαν ἄρτι λαμβάνων, καὶ προκύπτων εἰς φῶς, εἷα βρέφος εὐγενές τε καὶ χάριεν, ὡς ἐκ μήτρας τῆς κάλυκος, καὶ βότρυς [3] ἐπαγγελλόμενος καὶ τοῖς δροσεροῖς ἔτι φύλλοις

1 Laur. συνῆλθε.
2 Laur κρήττω.
3 Laur. βότρυσιν

---

conversatione etiam anni circulus iam finem habet *a*; quemadmodum scilicet antea, cum hunc mundum illa per nativitatem ingrederetur, simul annus intravit et simul moram egit, ac rursus, hinc illa abeunte, et hic simul abit, ut ipse quoque ad omnes Reginae gressus famulum se viaeque comitem exhibens, congruum satellitii munus expleat.

Nunc autem et dona ex iis, quae habet, optima ac perfectissima offert, cum quibus gaudens gaudentem comitatur, atque una discedit. Et iucundissima quidem inter anni tempestates est verna (quis repugnare ausit?), et varia florum gratia, et delicata plantarum germinatio, et agrorum venustas, ac virescens herba; et pulchrae sunt undabundae per agros segetes; oblectat desuper et spica iam audacula erumpens, et ex calice veluti e matrice quasi infans ingenuus iuxta atque elegans in lucem prodiens, ac racemus (velut primo) annunciatus, et in-

a Graeci a kalendis septembribus novi anni initium ducebant.

στέλλειν ἀρχόμενος· καλὰ δὲ καὶ τ' ἄλλα καθεξῆς [1] τῶν
ν [2], οἷς ἡ ὥρα τρυφᾷ καὶ ταῖς ἐλπίσιν εὐφραίνει τὸν θεατὴν
όν.

λὺ [3] δ' ἔτι κάλλιον [4] ἡ πάντων τελεσφορία, καὶ τὸ πρὸς ἐκ-
σιν ἔργον τὴν ἐπαγγελίαν ἐλθεῖν, ὅπερ οὗτος ἡμῖν ὁ καιρὸς
αρίζεται. Νῦν γὰρ [5] αἱ μὲν ἀποθῆκαι τὸν σῖτον, οἱ ληνοὶ [6]
ν οἶνον, καὶ τὴν ἄλλην τοῦ ἔτους εὐετηρίαν ὁ προσήκων δέ-
τόπος, καὶ οὐκ ἔτι προσδοκωμένην, ἀλλ' εἰς χεῖρας ἤδη
ομένην, καὶ τὸ τῶν ἐλπίδων ἀμφίβολον ἀσφαλεῖ τέλει κρίνου-
Νῦν [7] ὁμοῦ καὶ ὁ σπείρας χαίρει θερίσας, καὶ ὁ φυτεύσας
ύνεται, τοὺς καρποὺς τῶν πόνων θρεψάμενος. Ὁ κύριος ἔδωκε

Laur. καθ' ἑξῆς.
Laur. ὁρίων.
Quod superius Vaticanus, hoc loco Laurent. cod. ad marg. habet: οὗ καιροῦ τῆς κοιμήσεως.
Laur. κάλιον.
Laur. νῦν μὲν γάρ.
Laur. αἱ λινοί.
Laur. νῦν μὲν

---

is foliis etiamnum tenellis suboriri; sed et alia eximia ve-
ti illi accedunt, quibus tempestas illa luxuriatur, et spe-
m agricolam multa spe exhilarat.
rumtamen etiam longe his praecellentior est fructuum
am maturitas, et certa eorum, quae promittebantur, asse-
o; quod haec modo nobis tempestas elargitur. Nunc enim
rrea frumentum, et dolia vinum, et idoneus quisque locus
annuae ubertatis proventus excipit, eosque non quidem
adhuc in spe sitos, sed iam manibus apprehensos, et certo
de spe incerta decernentes. Nunc pariter et qui semina-
, metens laetatur, et qui plantaverat, laborum colligens
s exsultat. *Dominus dedit benignitatem* a, *et terra nostra*

Ps. LXXXIV, 13.

χρηστότητα, καὶ ἡ γῆ ἡμῶν ἤδη τὸν καρπὸν αὐτῆς ὁλοκλήρως [1], εἰ μή τί [2] που τέλεσν ὑπερήμερον καὶ ἐκπρόθεσμεν.

XXXII. Τῆς γῆς δὲ τὸ ἴδιον ἐντελῶς ἀπεχούσης, καὶ ὁ οὐρανὸς ἀναλόγως ἀπέχει τὸ ἑαυτοῦ, τὸν οὐράνιον φημι τοῦτον θησαυρὸν καὶ ὑπέρτιμον· ὃν ἀπολαμβάνων σήμερον γεγηθε τὴν αὐτοῦ γλυκεῖαν ἐλπίδα, τὴν εὐφορίαν τῆς κτίσεως, τὸ μέγα τοῦ κόσμου γύεργιον· καὶ θησαυρίζει τὸν πλοῦτον ἐν ἀσύλοις ταμείοις, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τοῖς ἅγαν ἐνδοτάτοις ἐναποτίθεται· ἐκλεγεῖσαν μὲν ὡς καιρὸν, μετὰ τὴν τῆς οἰκονομίας [3] συμπλήρωσιν, καὶ τὴν θαυμαστὴν ὑπουργίαν τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου· ὡς δὲ θέρος εὖ μάλα πῖον καὶ εὔσταχυ [4], καὶ τῆς ὥρας ἔχων ἐπιτηδείως, ἐν θέρει συγκομισθεῖσαν· καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν κατάπαυσιν ἐντεῦθεν μ-

1 Laur. ὁλοχλήρως.
2 Laur. abest τί.
3 Laur. οἰκονομοίας.
4 Laur. ἄσταχυ.

---

iam fructum suum integre *dedit*, nisi si quid alicubi tempus suum praetergrediatur, ac debitum post praestitutum diem solvat.

XXXII. Porro cum terra integre suum recipiat, consentaneum et caelum, quod suum est, recipit, caelestem hunc, inquam, pretiosissimumque thesaurum; quem quidem hodierna die tanquam dulcem spem suam, creati huius universi ubertatem, praecellentem mundi istius fructum excipiens gaudio gestit, et hasce divitias in promptuariis non praedandis recondit, et hoc titatem hanc in recessibus prorsus penitissimis deponit; et cum opportuno sane tempore, postquam dispensatio scilicet opus completa est, et admirandum ministerium suum ipsa praebuit mysterio Christi (redimentis), decerpit; congruam itidem aut tempestatem observans, per aestatem, quippe aestas maxime opima est segetumque ferax, eamdem colligit; et licet hinc eam ad tranquillitatis propriae sedes transferat, non prius

ιχθεῖσαν, οὐ μέντοι [1] καθάπαξ ἀπενεχθεῖσαν ἡμῶν, οὐδ' ἀποσαν εἰς τέλος τῶν καθ' ἡμᾶς, κἂν μεθίστηκεν. Ἐκείνη γὰρ ῶν τῇδε προνοοῦσα καὶ νῦν· ἐκείνη καὶ βραβεύει, καὶ φέρει, συντηρεῖ τὰ ἡμέτερα· ἐκείνης ἔργον καὶ δῶρον ἡ εὐνομία τῶν ων, ἡ τῆς οἰκουμένης εἰρήνη, τῶν ἐκκλησιῶν ἡ ὁμόνοια, τῶν πτρῶν ἡ δυναστεία, τῶν στρατοπέδων [2] ἡ εὐτυχία, ἡ τῶν των, ὧν ἔχομεν, καλῶν χορηγία· δι' ἐκείνην καὶ ζῶμεν καὶ ὑμεθα καὶ ἐσμέν· δι' ἐκείνην πιστεύομεν καὶ θανόντες εὖ ι ἐπὶ χρηστοτέραις ἐλπίσιν ἐνθένδε μεταχωρεῦντες [3]· καὶ συνε- ια [4] φάναι, παρ' αὐτῆς κἀνταῦθα κἀκεῖσε τὰ τῆς εὐπραγίας ν, κατὰ πάντα χρόνον καὶ τρόπον ἱλεουμένης τὸν ἑαυτῆς μὲν ', τὸν οἰκτιρμῶν δὲ πατέρα· καὶ παρ' αὐτοῦ ταῦτα πόντα πα-

1 Laur. *μέν τι.*
2 Laur. *στρατοπαίδων.*
3 Laur. *μεταχορεῦντες.*
4 Vat. *συνιλόντα δέ.*

---

en nobis illam aufert; neque, utcumque ipsam amoveat, ab tamen, quae ad nos pertinent, illa omnino digreditur. Ipsa n terrestrium horum etiamnum curam gerit; ipsa res nostras noderatur, et promovet, et conservat; ipsius opus ac donum felix reipublicae regimen, terrae universae pax, ecclesiarum oordia, sceptrorum potentia, prospera exercituum fortuna, ium, quae habemus, bonorum suppeditatio; per ipsam *et* mus, *et movemur*, *et sumus* [a]; per ipsam certiori hinc spe migrantes, etiam post mortem bene nos habituros confidi- s; atque ut paucis universa complectar, res secundae omnes a ad praesentem hanc vitam tum ad futuram spectantes, ab a nobis profluunt, quae omni tempore et modis omnibus pitium nobis filium suum et *misericordiarum patrem* [b] reddit,

[a] *Act.* XVII, 28. Habes autem hoc loco doctrinam illam, quam to etiam ab Isidoro Thessalonicensi propositam cernimus, videlicet Vir m Deiparam quodammodo causam exstitisse, cur Deus hanc rerum eraitatem conderet.
[b] II *Cor.* I, 3.

ρίχευσαν ἡμῖν καὶ παρέξευσαν· καὶ τὸ μέλλον γὰρ ὑπολάμπει τοῖς παροῦσιν ἤδη φαιδρότερον διὰ τὸ πρὸς τὸ εὐεργετεῖν, ὡς ἂν εἴποι τις, ἄπληστον καὶ ἀκάματον τῆς καινῆς ἡμῶν πάντων [1] εὐεργεσίας καὶ εὐεργέτιδος ταύτης [2].

XXXIII. Ταῦτά σοι, Δέσποινα, τὰ παρ' ἡμῶν προπεμπτήρια ταῦτά σοι τὰ γέρατα τὰ [3] ἐξιτήρια· ἀνθ' ὧν εὐπεποίηκας τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν· ἀνθ' ὧν ἡμῖν πᾶσι σωτηρίαν ἐπήγασας· ἀνθ' ὧν ζωὴν ἔτεκες· ἀνθ' ὧν χαρὰν ἔβλυσας τῷ γένει τῷ ἀνθρωπίνῳ. Εὖγε τῶν ἐκ σοῦ δωρημάτων, οἷς ἐπλουτίσθημεν· εὖγε τῶν πολλῶν χαρισμάτων, οἷς ἐδοξάσθημεν. Οὐκέτι προστίμιος προγονικῆς ὑποκείμεθα· οὐκέτι δουλεύομεν ἀρᾷ καὶ φθορᾷ· θάνατος ἡμῶν οὐκέτι κυριεύει. Διὰ σοῦ ταῦτα πάντα, καὶ διὰ σέ, καὶ ἐκ σοῦ. Σὺ γὰρ ἀφεῖλες πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς· σὺ τὴν κτίσιν ἐνέπλησας παντοίας εὐεργεσίας· τὰ οὐράνια εὐφρανας· τὰ ἐπίγεια

1 Quae sequuntur, sic paulo aliter in Vat. πάντων τῶν εὐεργέτιδος ταύτης.
2 Vat. in marg. οἱ ἐπίλογοι.
3 Laur. abest τά.

---

et haec omnia nobis ab ipso et praestat et praestabit; nam propter communis huius omnium nostrum beneficii simul et benefactricis insatiabile, ut quispiam dixerit, et infatigabile benefaciendi studium, iam ex praesentibus et laetiora illa, quae subsequentur, augurari licet.

XXXIII. Haec tibi a nobis, o Domina, abeunti consolationis hi tibi discedenti sunto honores, quoniam bene naturae nostrae fecisti; quoniam nobis omnibus affudisti salutem; quoniam peperisti vitam; quoniam gaudium humano generi depluisti. Benedicta sint promanantia ex te dona, quibus divites facti sumus; benedictae sint tam multae illae gratiae, quibus gloriose coronati sumus. Non amplius damnationi subiicimur primorum parentum; non amplius maledictioni et corruptioni sumus obnoxii; non amplius nostri dominatur mors. Per te, et propter te, et ex te ista omnia. Tu etenim lacrymas a facie terrae pro-

πωσας· τὸ πλάσμα κατήλλαξας· ἐξιλάσω τὸν πλάστην· τοὺς ἀγγέλους ὑπέκλινας· τοὺς ἀνθρώπους, ἀνύψωσας· τοῖς ἄνω, τοῖς κάτω [1] ἑαυτῆς ἐμεσίτευσας· μετεσκεύασας ἄριστα τὸ πᾶν πρὸς τὸ βέλτιον. Πολλαὶ θυγατέρες, πολλαὶ καὶ μητέρες ἐποίησαν δύναμιν· σὺ δὲ ὄντως ὑπέρκεισαι καὶ ὑπερῆρας πάσας.

XXXIV. Ἀλλ' οὗτος μὲν ἐπὶ πᾶσιν ὁ βραχὺς χαριστήριος, οὐ ἱκέσιός τις· λαὸς ἡμεῖς σὸς, ὦ κυρία τῆς κτίσεως, σὸς ἐξαίρετος κλῆρος, σὴ μερὶς ἐκλεκτή· σοὶ γὰρ φέρων ἡμᾶς ὁ ἐκ σοῦ τεχθεὶς ἔδωκε, πατρικὴν εἰκότως κληρονομίαν προσφιλεῖ μήτρι χαριζόμενος. Σὺ καὶ σώζεις, καὶ σώζοις, τὴν καλὴν δωρεάν· μᾶλλον

1 Cod. Laur. hinc sermonem his paucis absolvit: τοῖς ἄνω, τοῖς κάτω ὑπῆρχεις ὁ ἐξοικονομήσας τὴν ἑνότητα· καὶ διὰ σοῦ ἐγνώκαμεν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρί, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

---

bstulisti: tu creaturas universas omnigenis cumulasti beneficiis; tu caelestia exhilarasti; tu salvasti terrestria; creaturam conciliasti; Creatorem propitium reddidisti; angelos humiliasti; omines exaltasti; superna inter et haec infima per te ipsam incessisti mediatrix *a*; et mirum in modum omnia in melius transmutasti. Multae filiae, multae etiam matres fecerunt virtutem; tu autem vere vicisti et supergressa es universas *b*.

XXXIV. Verum pauca haec demum gratiarum potius actio- quam supplicationis sint verba: Nos populus tuus, o totius undi Domina; tua peculiaris hereditas; tua portio electa suus. Tibi enim nos ille ultro dedit, qui ex te natus est, paterm dilectae matri convenienter donans hereditatem. Tu vero nium donum servas, ac servare persistas; seu potius e con-

a Cum aperte heic agatur de causa totius humani generis propria, immunis autem omnium hominum causa sit nulla praeter crimen ab eo propagatum; extra causam ergo fuit beata Virgo; neque enim ullo crimine obstricta potuisset *per se mediatrix intercedere*.

b Prov. XXXI, 29.

δὲ, τὸ ἀγχίστροφον, σώζοις, ὥσπερ καὶ σώζεις· τό τε κρα
τες ὡσαύτως κατὰ πάντων κρατύνουσα, καὶ ὁμοίως εἰς τέλος εὐ
νουσα τὸ πολίτευμα· τήν τε πόλιν τὴν σὴν, τὸ διὰ σὲ μέγα θαῦ
τοῦτο καὶ περιβόητον, ἣν ὡς βασιλὶς βασιλίδα συνέχεις καὶ κ
ριέπεις· καὶ τὴν, ὅση ταύτης ὑπήκοος, τῇ μεγάλῃ χειρί σου κ
βερνῶσα καὶ κατευθύνουσα· ἐν ἀκινδύνῳ τε μάλιστα τὰ κατὰ τ

---

verso, servare persistas, sicut et servas, et virtutem pari
contra adversantia omnia corroborans, atque itidem vitae gres
usque in finem dirigens, et civitatem tuam, magnum hoc propi
te et ubique celebre prodigium, quam uti Regina reginam tu
ac protegis, simulque universam, quae ei subiicitur, ditionem
manu tua praecelsa gubernans ac prospere regens, atque a
omnia rempublicam in tuto constituens, et si quid adversum,

a Non levem haec possent iniicere suspicionem, postremam hu
sermonis partem esse addititiam; Eucharistiam enim urbs, quam Io
nes noster regebat, nuspiam nota fuit uti *prodigium magnum et ubiq
celebre*, nec multis opus est, ut suadeatur, hoc loco Constantinopolita
nam prorsus urbem designari. Huic vero suspicioni magnam vim adde
videtur Laurentianus codex, a quo ista omnia absunt. Verumtamen de
ficit huius argumenti robur, si utriusque codicis rationem inspicias. Lau
rentianus enim profert homiliarium, in quo plures diversorum auctorum
sermones ad usum cuiuspiam Ecclesiae collecti cernuntur; Vaticanus vero
nihil exhibet, nisi collectionem opusculorum nostri Iohannis, carmina
scilicet, epistolas, et homilias. Manifestum est autem, suspicionem in
terpolationis facilius cadere in homiliarium cuiuspiam Ecclesiae, a quo
ea amputantur, quae minus ad rem faciunt, quam in codicem, in quo
apposite cuiuspiam Scriptoris opera simul collecta fuerint. Accedit, quod
si fides habenda iis est, quae ipsemet adnotata vidi a praeclariss. viro
Angelo Maio, Vaticanus codex ipsi Auctori coaevus dicendus est: ex quo
fit, ut minus verisimilis interpolatio huius videatur. Quod vero ad illa
spectant, quae homiliam in urbe regia, non autem in Euchaitarum op
pido dictam suadent, genuina haberi possunt, si quis putet, Iohannem
hanc orationem non in Ecclesia sua, sed in Constantinopolitana urbe,
cum forte ibi versaretur, habuisse. Et reipsa Iohannem Constantinopoli
esse moratum, et plurimum ibidem auctoritate valuisse, in Praefatione
innuimus.

ωστῶσα κἂν ἀντίπαλόν τι προσβάλοι· κἂν ἕτέρως ἀβούλητον, αὐτὴ ὃν σὸν τρόπον, ὃν οἶδας, ὃν εἴωθας, μετιοῦσα τὸν κίνδυνον· καὶ διοχλοῦν ἀζημίως καὶ ἀβλαβῶς ἀποτρέπουσα· ἵν' οὕτως ἡμῖν πανεχόθεν τὸ ἀσφαλὲς διὰ τὴν σὴν χάριν ἔχουσιν, ἐξῇ μεγαλύνειν καὶ δοξάζειν ἀεὶ τὴν τὸ γένος ἡμῶν ὑπερφυῶς μεγαλύνασαν· ὅτι σοι πᾶσα δόξα πρέπει καὶ τῷ σῷ τόκῳ σὺν Πατρί τε καὶ Πνεύματι νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

---

aid utcumque inopinatum impendeat, ipsa more tuo, quo scis, o consuevisti, periculum solvens, et quidquid conturbet, sine mno et sine noxa avertens; ut sic nobis securam undique nquillitatem gratia tui adeptis liceat, te, quae genus nostrum n admiranda ratione magnificasti, magnificare ac glorificare mper, quoniam tibi gloria omnis decet ac Filio tuo simul cum tre ac Spiritu nunc et in secula, amen.

IN HOMILIAM

ISIDORI THESSALONICENSIS

MONITUM.

Peculiarem nobis difficultatem obiicit iste Isidori sermo *in Deiparae Dormitionem*. Iam enim alias Isidori opuscula laudavi quam opportunissima ad coarguenda nova opinionum portenta [1], quae recentiores quidam graeculi ceu genuinas veteris Ecclesiae traditiones de prima beatae Deiparae origine vendidere non dubitarunt. Atqui fac adeas tricesimam tertiam huius sermonis paragraphum; et monstra illa, tantum non omnia, ibi habebis.

Verum haec eiusmodi non esse, quae deterrere me possent, quominus Isidori auctoritatem hisce neo-graecanicis opponerem, levi negotio patebit; neque enim adeo operosum est, quemcumque hunc nodum dissolvere. Et quidem si haec una tantum quaestio vertatur, an pro illis graecorum somniis potius quam pro communi Ecclesiae catholicae doctrina stet Isidori suffragium, paucissimis expediri res potest. Alibi enim vertimus [2], hunc sermonem *in Deiparae dormitionem* conscriptum habitumque prius ab Isidoro fuisse, quam alterum iam

---

[1] Vid. *Praefat. ad Orat. Isidor. Thessalon. in Deiparae Nativit.* [I] seqq., huius Syll. Part. I, pag. 196-202.

[2] In not. ad § XVI Sermonis eiusdem Isidori *in Nativit. Deiparae;* [c.] Part. I, pag. 236,

a nobis editum *in eiusdem Deiparae Nativitatem*. Porro nemini diffitente vera ac genuina sententia Scriptoris illa censetur, qua posterius tradiderit, et qua, si quid forte aliter prius sentserit et dixerit, hoc ipsum retractasse existimatur. Ergo cum Sermone *de S. Deiparae Nativitate* plura omnino eaque luculentissima occurrant, quae et plane iis repugnant, quae ex Sermone *in Dormitionem* obiici possent, et primam sanctae Virginis originem purissimam ab omni peccati naevo vindicent, nihil ambigendum est, absurdis neotericorum inventionibus Isidorum adversari.

Sed alia praeterea dirimenda superest controversia. Nam certum ne adeo dicendum est, ea, quae nunc in homilia *in Deiparae Dormitionem* legimus, reipsa Isidori calamo deberi, ut ea de re dubitare nullo modo liceat? Non ita sane visum est Hippolyto Marraccio qui [1] particulam illam homiliae eam *spuriam illegitimum atque Isidoro dolose omnino suppositum* habendam nihil haesitans affirmavit.

Neque vero hoc Marraccii iudicium levibus nititur rationibus. Et in primis vix credibile videri debet, Isidorum Episcopum tam pugnantia, eaque in sermonibus ad eundem gregem eodem habitis tradidisse, neque tamen vel unicum addidisse verbum, quo vel mutationem sententiae excusaret, vel saltem a doctrinis alias traditis se discedere innueret. Nam non utcumque sed maxime et apertissime pugnantia esse tum ea quae § XXIII huius in *Dormitionem B. V.* homiliae, tum in § XIII homiliae quam dedimus, in eiusdem *Deiparae Praesentationem*, ex collatione manifestissime patet: et in altera quidem beatam Deiparam originali labe inquinatam fuisse diserte affirmat, atque addit praeterea necessario id factum fuisse; in altera vero sanctam Virginem peccato originali obnoxiam fuisse non modo negat diserte, sed etiam ut id eidem obtingeret, oportuisse contendit: ac rursus in altera allegans propheticam illam sententiam [2], *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea*, aperte inficiatur, fieri potuisse,

1 In not. *ad Mariale Isidori* pag. 145.

2 *Ps.* L, 7.

illam Deipara evitaret; in altera vero inter praerogativas, quibus Virgo Deipara cecinit [1], *Fecit mihi magna qui potens est*, hanc quoque adnumerandam dicit, quod ipsa sola de se asseruerit affirmare: *In iniquitatibus concepta non fui, nec in peccatis concepit me mater mea.* Cum itaque tam manifeste alia aliis repugnent, inolita autem pietas, ardensque studium in colenda Deipara non sinant, ut plebs fidelium aequo animo et citra gravem turbationem e labiis Pastoris sui audire eiusmodi puantia queat; profecto fidem praetergreditur, haec Isidoro posse tribui.

Id ipsum et quidem iure quodam potiori de alia eiusdem homilia *in Deiparae Nativitatem* dicendum est. Ut enim iam praeeximus, haec habita post illam est, quae sanctae Virginis *Dormitionem* celebrat: idque post exiguum temporis intervallum evenisse, inde constat aperte, quod in posteriori ita prior homilia allegatur, ut auditorum animis obversari adhuc censeatur, quae in prima illa dicta fuerant; hisque omnino consentit brevis dierum numerus, quo altera ab altera festivitas in Graeco quoque kalendario distat. At vero quae suadent Deiparam beatissimam originali vitio nullatenus infectam fuisse, posteriori homilia *de Deiparae Nativitate* et plura omnino et luculentissima, quemadmodum in notis ad eamdem homiliam saepius animadvertimus. Dicendum ergo foret, non modo dierum brevi illo dierum spatio sententiam mutasse, sed optatam statim doctrinam praedicasse, et quidem eidem illi quae paulo ante contraria ab ipso audierat, atque inter non dubitasse praecedentem homiliam allegare, neque tainnuisse ulla ratione, a priori, quam paucos ante dies fidelibus tradiderat, se doctrina recedere. Haec autem quis videat, incredibilia prorsus esse?

Addendum et illud, in priori ista *de Deiparae Dormitione* milia ea principia statui, easque proponi doctrinas, e quiin posteriori *de Deiparae Nativitate* summam illam beatae rgini puritatem vindicat, quae corruptionem quamlibet tum

[1] *Luc.* I, 49.

ab actuali tum ab originali peccato profectam nesciat. (autem non videt, instar portenti habendum esse, quod in dem homilia Isidorus eam doctrinam protulerit, quae ipso ctore ex principiis ibidem statutis impugnabatur ?

Sed et inspectio illius paragraphi hoc idem persuadet sane numquid, si genuina habenda sit ea pars homiliae hoc solummodo ageretur, an Isidorus aliquando sensi B. Virginem in exsistendi initio peccati labe non caruisse? qui Isidoro insuper tribuenda foret doctrina (et quidem populo proposuisset per solemnem concionem), quae Virg Deiparam non conceptam modo, sed et natam in peccat firmat; sed Isidorus praeterea auctor fuisset, eamdem D ram multum deinde operae contulisse, ut illam labem a s tergeret, plurimaque purgatione abs se abraderet, quasi sc Virgo diu hanc luem pertulerit, originalis autem macula tura ea sit, ut paulatim purgari queat. Quae quidem opinio monstra quam longe abhorreant tum a perspectis eiusdem dori doctrinis, tum ab eiusdem ingenio et eruditione, tu communi ecclesiae graecae sensu, satis manifestum est.

Ipsa denique digressionis illius ratio facile se addititiam dit; adeo nempe frigida ea est, adeo inopportunum ibi lo habet. Adde absurda illa et puerilia de palma, cuius sum tatis eadem sit mensura, sive cum e solo enascens vix dum ctylum satum effert, sive cum adultam in arborem excreve adde quae omnino abs re disputat de monachis tum stromi e ramis palmarum texentibus, tum e fructu palmae victitantib et haud aegre fateberis, ineptam hanc appendiculam indo potius cuipiam monacho, quam doctissimo Isidoro archi scopo tribuendam esse. Hac autem unice de causa retinend eam particulam esse censui, ut quae de ipsa decernenda m visa sunt, suismet lector oculis inspicere queat.

ΙΣΙΔΩΡΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΝΣΕΠΤΟΝ ΚΟΙΜΗΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΧΡΑΝΤΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΠΑΡΘΕΝΟΥ ΜΑΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ.

Ι. Εἰ δὲ οὐρανοῦ κάλλος, καὶ αὐγὴν ἡλίου φαιδρὰν, οὔτ' ἐσιδεῖν ἑωρακὼς, καὶ θαυμάσας οὐχ ἱκανὸν ἀπέδωκε τῇ μεγαλουργῷ τὸν κρότον, καὶ διὰ τοῦτο, ἕως ἂν ὁρᾷ, καὶ ἄκων ἐκφέρει[1] θαῦμα· πῶς ἂν τῇ πολυϋμνήτῳ μητρὶ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ἑκάστοτε

1 p. m. ἐνφέρει.

ISIDORI

SANCTISSIMI ARCHIEPISCOPI THESSALONICENSIS

IN SUMME VENERANDAM DORMITIONEM

IMMACULATISSIMAE DOMINAE NOSTRAE DEI GENITRICIS ET SEMPER VIRGINIS MARIAE

SERMO.

I. Si quisquis pulchritudinem caeli, et fulgidum solis iu- contemplatur, etsi, dum stupore percellitur, haud pares gnificentiae operis laudes persolvat, continere tamen linguam solet, atque adeo quamdiu ea contueatur, miraculum vel tus extollit; quomodo non aequum fuerit, omni laude di-

πλέκειν δίκαιον εἴη τὸν ὕμνον, εἰ καί τις πολλάκις τοῦ τοιοῦδε χρέους ἐκτινυὺς ἔφθασε κέρματα; Εἰ γὰρ ὅτι φωτὸς μὲν ἥλιός ἐστι χορηγὸς, οὐ φαῦλον δὲ δυνάμεως ἔργανον ζωογόνου, οὐρανὸς δὲ τῇ τῶν ἀστέρων λαμπρὸς ποικιλίᾳ, καὶ τῷ μεγέθει εἴκοντα πάντα τιθεὶς ἑαυτῷ, διὰ ταῦτα τὸν ἔπαινον ἔλκυσιν· ἢ τὸ ἀληθινὸν καὶ ἄσβεστον φῶς ἀνατέλλει τοῖς πέρασι, ζωῆς τε τῆς ἀλήκτου δίοπας δέδεικται φαεινότατος, οὐρανοῦ δὲ καὶ ὥραν ἡττάσθαι ποιεῖ καὶ μέγεθος, ὅτι καὶ ἐραστὴν ἔσχε, καὶ παντὶ τὸν ἀχώρητον ἐχώρησι, τίνα ἂν εὐφημίαν οὐκ ἀεὶ καλέσει [1] παρ' ἑυτῇ;

II. Εἰ δὲ τὸ ἐπαινεῖν ἐκεῖνα, Θεῷ προσάγει τὸν κήρυκα· Θεοῦ

1 Cod. καλέσαι.

---

gnissimae Dei Matri indesinenter hymnos nectere, utut iam saepius huiusmodi debitum aliqua ex particula solvere quispiam studuerit? Nam si sol, propterea quod lucem suppeditat, ac genitalis virtutis foecundum est instrumentum, caelum vero, quia vario ac multiplici nitet stellarum decore, ac reliqua omnia magnitudine longe superat, suam idcirco laudem habeat; ad quaenam enimvero sui praeconia in omne tempus illa non provocabit, quae ad extremos usque terrae fines veram et attingui nesciam lucem emittit, ac sol splendidissimus *a* indeficientem vitam tribuens, apparuit, ac caelos denique tum venustate vincit tum amplitudine *b*, postquam et ad amorem sui pellexit, et in se continuit eum, qui nullibi contineri potest?

II. Quod si laus illis tributa laudatorem ipsum ad Deum ad-

a Vide sanctae Virgini tributam eam laudem, quae proprie soli Christo reservari solet, ut sub splendidissimi solis symbolo designetur.

b Caelos vicisse dicitur Maria non solum amplitudine, quippe quae sinu suo inclusum gestavit eum, quem (III. *Reg.* VIII, 27) *caelum caeli caelorum capere non possunt*, verum etiam venustate. Id vero haud levis est momenti; quandoquidem ex omnium sententia ea haberi ac dici solet caeli venustas, quae numquam per se non sit nitentissima, et cui corruptioni inaccessa.

δξαν καὶ οὐρανὸς φιλοσοφεῖ, αὕτη δὲ ἡ δόξα πρὸς Θεὸν ἀνά-
ὸν ἐπαινέτην· ὅταν οὐκ ἄν τις ἑτέρου μᾶλλον οὐδενὸς, ἢ διὰ
ταναχράντου Θεῷ συναφθείη, ἧς οὔτε παραπλήσιον, οὔτ' αὖ-
ῶν ἁπάντων Θεῷ πλησιέστερον, σχολῇ γ' ἂν εὖ φρονῶν, καὶ
αλεῖν καὶ προσκεῖσθαι, καὶ κοσμεῖν ἐγκωμίοις, ἄλλο πρότερον
κιτο τῆς πανάγνου. Καθάπερ τοίνυν ἀνύστακτος ἀγγέλοις δόξα
ἰεῖται Θεῷ, ὅτι καὶ κρεῖττον ἢ ἡμεῖς διὰ τὸ τοῦ χοὸς ἄμικτον,
τὸ ἐμφερὲς σώζουσιν· οὕτω δήπουθεν τὴν μετὰ Θεὸν πρώ-
δι' ἧς ἡμῖν ἀφθόνως τῆς τοῦ Θεοῦ τυχεῖν ἐξεγένετο φιλαν-

---

nam caeli quoque Dei gloriam edocent [a], et haec gloria
idantem adducit ad Deum; profecto cum nulla alia re
, quam intemeratissimae huius ope coniungi Deo quispiam
; hac quippe nihil ex omnibus Deo similius [b], nihil vi-
Deo reperire licet; nae minus sapienter ille ageret, qui
quidpiam, prius quam hanc immaculatissimam, et allo-
lum, et colendum, et encomiis exornandum arbitraretur.
ergo Angeli, quandoquidem expressiorem ac nos cum
similitudinem, utpote materiae expertes [c], gerunt, non
nissa illi laudis cantica modulantur; pari profecto ratione
s eam, quam alteram a Deo suspicimus [d], et per quam
iate nobis uberem Dei benignitatem experiri contigit, quo-

Ps. XVIII, 1.

Ut probe assequaris, quid sibi velit haec Virginis cum Deo simi-
, fac ea relegas, quae ex eiusdem Isidori *Homilia in Nativitatem*
is (§ XVII, Part. I, pag. 238-239) subiecisse hic inverit: *Quod vero*
, *pertinet ad hanc ab omni peccato immunitatem, nemo magis*
innocentissima illa (s. Virgo Maria) *similitudinem cum Christo*
; oportebat enim, ut plus quam alius quilibet, genito genitrix
llaretur. Merito igitur eadem illa innocentissima quibuslibet ho-
s, quantum nec fari licet, purior praedicatur; ac proinde sola
homines fuit plane incorrupta.

Inferre et ex his licet, Graecos per Isidori aetatem nihil detulisse
ni illi quorumdam veterum, qui a communi sententia de natura
orum plane materiae experte discessisse videntur.

Communissimam hic habes expressam SS. Patrum sententiam, Vir-
Deiparam in universis creaturis, post Deum, primatum obtinere.

θρωπίας, διότι καὶ ταύτῃ κατάλληλα τὰ ἡμέτερα, ἀσίγητ' ἐξυμνεῖν, εἰ οἷόν τε, καὶ πανηγυρίζειν ὀφείλεται.

Πολλῶν δὲ ὄντων καὶ μεγάλων, ὅθεν ἄν τις διαυγασθείη, καὶ νοῦν καὶ γλῶσσαν περὶ αὐτῆς διυπνίζων, κερδῆ μέγιστον, καὶ ἀπὸ τῶν γηΐνων πρὸς οὐρανόν τε καὶ θεῖα φέρον τὸν ὑμνητὴν, καὶ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν τῆς παρθένου μετάστασις, δι' ἣν ἡ παρεῦσα πανήγυρις. Καθάπερ γὰρ τὰ κατὰ τὴν πανύμνητον ἅπαντα, ἡ πρε-

---

niam communis insuper cum illa nobis est natura, incessantibus, si fieri possit, hymnis extollere ac celebrare debemus.

Porro cum multa sint et magna, e quibus mutuari quispiam lucem possit, dum ad collaudandam Virginem et mentem et linguam excitat, maximum sane, et laudatorem ipsum ad caelos ac divina e terrenis erigens, est etiam Virginis ad Deum transitus, ad quem celebrandum solemnis hic conventus agitur. Sicut enim omnia, quae ad laudatissimam hanc spectant [a],

a Perpende vim sententiae, *omnia* nempe quae ad Virginem gloriosam pertinent, eiusmodi esse, ut quamlibet humanam laudem nobilitate sua vincant. Erit enim fortasse, cui videbimur nimium quid nobis praesumere, si ex eo effato originem quoque Virginis Deiparae nobilissimam fuisse concludamus; quasi hoc perinde sit, ac plus aequo Auctorum verba urgere, illasque eisdem sententias affingere, de quibus ne cogitaverint quidem. Atqui mox sequentia ostendunt, Isidorum inter admiranda illa etiam primordia sanctae Virginis diserte enumerasse. Et si ulterius quaeras, quidnam mirandum in primordiis Virginis Isidoro visum fuerit, ipsum adi in *Homilia de Praesentatione Deiparae*, atque ipso proclamante audies (§ XIII, part. I, pag. 434-435), inter magnalia illa, pro quibus gratiarum canticum Virgo beata Deo obtulit, et hoc esse enumerandum, quod affirmare de se ipsa potuerit: *In iniquitatibus concepta non fui . . . . . Solam non concepit in peccatis me mater mea.* Quod ergo spectat ad interpretandas generaliores quasdam SS. Patrum sententias, quae diserte non exprimunt originem Virginis a peccato immunem, aptissime tamen generalitate sua eamdem praerogativam comprehendunt, non ii reprehendendi sunt, qui nativae sententiarum vi adhaerentes, expresse ea consectaria eliciunt, quae virtualiter in iis continentur, sed illi citius dicendi sunt peccare, qui obvium sententiarum sensum, nativamque amplitudinem ad lubitum coarctare fas sibi ducunt.

ος ἡ εἰς ἀνθρώπους, ἡ ἐν τοῖς ἀβάτοις τοῦ σεβασμίου τόπου ξένη διατριβή, ἡ οὐκ ἐξ ὧν φύει χοῦς, ἀλλ' οὐρανὸς, χορηγηθεῖσα τροφή, ὁ τοῦ θείου Γαβριὴλ ὑπερφυὴς ἀσπασμὸς, ὁ καινὸς καὶ ἀπόῤῥητος τόκος, ἡ τοῦ γάλακτος παράδοξος βλύσις, καὶ τ' ἄλλα, ὧν τὰ μὲν ᾄδεται περιφανῶς, ἅτε δὴ καὶ θαύματος πέρα, ἔστι δὲ ἃ καὶ ἀκήρυκτα μένει, ὡς ἥττω τῶν παρ' αὐτῆς ὑψηλῶν, εἰ καὶ μείζω τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ὡς ἐκεῖνα τοίνυν τοιαῦτα, ἅπερ λόγον ἐλέγξαι πάντα, κἂν εἰς αἰθέρα καὶ ὑπὲρ οὐρανοὺς ῥητορεύῃ, τὸν ἴσον ἄρα τρόπον, καὶ ἡ λαμπρὰ κοίμησις τῆς θεοδόχου κόρης, ὑπερφυέσι καὶ σεμναῖς συνδέδεται θεουργίαις.

III. Ἀλλ' ἵνα τι μικρὸν ὁ λόγος προθεωρήσῃ, ἡ πάναγνος ἐπείπερ εἰς βίον ἦκεν, ἵνα τὸ παράδοξον ἐκεῖνο διαπλέξῃ τεράστιον, ἔδει τὴν δουλικὴν τῷ δεσπότῃ περιθεῖναι μορφὴν, καὶ εἰς ἑνωτικωτάτην καὶ ὑπὲρ λόγον εὔνοιαν τὸν πλάστην συνάψαι τοῖς πρὶν

---

ius nempe inter homines ortus, admiranda in augusti templi recessibus commoratio, alimentum non e terrae fructibus sed caeli penore suppeditatum, mirifica divini nuntii Gabrielis salutatio, novus atque ineffabilis partus, lac praeter leges naturae manans, et caetera alia, quae partim quidem, utpote quae ad omne excedant miraculum, splendidissime celebrantur, partim vero incelebrata etiam manent, quippe quae etsi aliorum hominum eximia quaeque longe praetergrediantur, praecelsioribus tamen eiusdem magnalibus vincuntur; sicut ergo illa omnia eiusmodi sunt, ut quovis altiora sint sermone, utut ad aethera hic sublimitate sua ac super caelos discurrere videatur; eadem plane modo et splendida Virginis Dei genitricis dormitio excellentissimis magnificisque Dei operibus conserta reperitur.

III. Verum ut enarrando mysterio nonnulla sermo praemittat, quandoquidem purissima illa ideo edita in hanc vitam fuerit, ut stupendum illud prodigium contexeret, videlicet ut hominum servili forma vestiret, arctissimoque et ineffabili benevolentiae vinculo creatorem cum hominibus iam olim pro-

ἀποκτρώκτοις καὶ παλεμίοις ἀνθρώποις, ἑαυτὴν ἐξεμαίνιζε, καὶ σαφῶς διεμόρφου, οἷά τις ἀγαθὸς ζωγράφος, πρὸς τὴν τοῦ δημιουργοῦ καὶ υἱοῦ αὐτῆς εἰκόνα ὁρῶσα. Ὥσπερ γὰρ ὁ κτίστης, τὸν χοϊκὸν ἀναβαλλόμενος παρ' αὐτῆς χιτῶνα, ταπεινὰ καὶ τοῦ χοὸς ἄξια εἰς γῆν ἐνεδείξατο· καὶ τέκτονος γὰρ ἤκουσεν υἱὸς, καὶ λαμπρὰν οὔτ' ᾠκείωσεν οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ ἀλωπέκων πενέστερος [1], τοῦ κλῖναι οὐκ εἶχε τὴν κεφαλὴν, καὶ παῖδα πρὸς ὑπουργίαν οὔτ' ἐπρίατο, αὐτός τε ἦν ἐξυπηρετῶν τῇ μητρὶ, καὶ πάντα ποιῶν, ὧν ὀλιγωρεῖν οὐκ ἐᾷ τὸ φίλτρον φιλοστόργως τοκεῦσιν ὑποτασσόμενον, καὶ ἔτι πένησι πένητα, πτωχὸς γάρ εἰμι ἐγὼ, καὶ ἐν κόποις ἐκ νεότη-

1 Cod. πενίστερον.

---

scriptis et etiamnum inimicis devinciret *a*; in imaginem intuens creatoris ac filii sui, veluti egregius quidam sculptor, ad illud sese exemplar effingere, eamque in se formam exprimere diligenter satagebat. Et sane quemadmodum Creator, terrenam ex ipsa tunicam indutus, humilia terrenaeque conditioni consentanea in terris non abnuit; nam et *fabri filius* audiit *b*, domumque haud splendidam incoluit; quin etiam vulpibus pauperior non habebat, ubi reclinaret caput *c*; neque servulam sibi ad ministerium comparavit; sed e converso ipse matri ministerium exhibebat, eaque omnia praestabat, quae negligi non sinit illa pietas, quae ad obsequendum per ferventissimum amorem parentibus, iisque insuper pauperibus filium pauperem se-

a Si Maria Deum inter et humanum genus Deo ipsi inimicum et damnatum mediatrix intercessit, ut hoc illi reconciliaret, distans igitur ab inimicis et Deo accepta exhibetur, et quidem ad hoc *exorta* dicitur. Atqui damnatio et inimicitia, quae universum genus hominum involvit, nulla est alia, quam quae a primaevo Adae lapsu duxit originem. Virgo igitur ab haereditaria hac miseria distans aperte praesumitur.

b *Matth.* XIII, 55: *Nonne hic est fabri filius?*

c *Luc.* IX, 58: *Vulpes foveas habent . . . Filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet.*

τός μου· οὕτω καὶ ἡ ἱερὰ μητροπάρθενος, τῶν ἴσων ἰχνῶν ἐχομένη, ὅπον τε ἠγάπησεν οὐδένα, μήτε παιδίσκας, μήτε θεραπείαν ἅπασαν οὖν δεσποινικῶς ἑαυτῇ παραστήσα, καὶ βίον εἵλκεν εὐτελῆ διαζῶσα· ἑαυτῇ μὲν οἴκοι μόνῃ χρωμένη ἑαυτῆς διακόνῳ· ἧς δὲ ἔξωθεν ἐδεῖτο παραμυθίας, χορηγῷ τῷ πάντ' ἀρίστῳ καὶ ὑπὲρ πάντας μαθητῇ φιληθέντι, Ἰωάννῃ τῷ παρθένῳ, ὃν, καθάπερ τῆς παναγνου, καὶ χαρίτων μὲν ἕνεκα ἄλλων, οὐδενὸς δ' ἧττον καὶ τοῦ κάλλους τῆς παρθενίας, υἱὸν ὁ πλάστης ἑαυτὸν ἐκαινούργησεν, οὕτω διὰ τὸ ταὐτὸν τῆς ἁγνείας, υἱὸν ὑπέθετο τῇ παρθένῳ.

IV. Ἕξη τοίνυν, τὸν νοῦν περιφέρουσα, ἡ τῶν οὐρανῶν ὑψηλοτέρα, μᾶλλον δὲ, ἧς ἧττω μηδὲ μικρῷ μέτρῳ τὰ Σεραφὶμ, πόρρω φαντασίας καὶ δόξης ἁπάσης κενῆς, λιτῇ καὶ πενιχρᾷ χαίρουσα διαίτῃ. Καθάπερ γὰρ αὐτῇ πρὶν ἂν ἐκεῖνα ἐπιστῆ τὰ μεγαλεῖα τοῦ

---

let impellere: *pauper enim*, inquit [a], *sum ego, et in laboribus a iuventute mea:* ita et augusta illa mater virgo iisdem insistens vestigiis, neque ullum adamavit fastum, neque ancillas, nec aliquem utcumque famulatum sibi more dominarum delegit; sed pauperem constanter vitam trahebat, semetipsa sola sibi famula utens domi; in iis vero, quae extrinsecus ad usum quempiam sibi opus essent, operam adhibens optimi illius ac prae omnibus dilecti discipuli, Iohannis inquam virginis, quem Virgini filium propter castitatis praerogativam Creator suffecerat, plane eadem scilicet ratione ac ipse cum ob alias quidem eximias dotes tum nihilo minus ob virginitatis nitorem semet purissimae illius filium novo portento effecerat.

IV. Sic igitur quae caelis ipsis sublimior, seu melius dixerim, quae longe Seraphim praecellebat, alienum ab omni ostentatione, et quavis inani gloria servans animum ac simplici tenuique gaudens vitae ratione, dies suos agebat. Quemadmodum enim antequam *magnalia illa potentis* [b] in eam conferren-

a *Ps.* LXXXVII, 16.
b *Luc.* I, 49.

δυνατοῦ, καὶ Γαβριὴλ τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν κομίσῃ πρόσφθεγμα, οὐδέν τι τῶν γηΐνων ἢ λαμπρὸν ἐδόκει, ἢ πρὸς ἑαυτὸ μεταστῆσαι τὴν μακαρίαν ἴσχυσεν, ἀλλ' ἦν μὲν ἁπάντων ὑπερορῶσα, οὐράνια δὲ αὐτῆς κατεκράτει μόνα, καὶ Θεοῦ θερμότατος ἔρως, ᾧ καὶ ὑπὲρ λόγον ἥνωται· οὕτω καὶ μετὰ τὸ τὸν Θεὸν λόγον τεκεῖν, καὶ τὸ γένος εἰς οὐράνιον δόξαν ἀνενεγκεῖν, ἐκεῖ τε τὸν αὐτῆς υἱὸν καὶ Θεὸν ἀνελθεῖν, εἴ μηδαμῶς πώποτε κεχώρισται, τῶν κάτω κρειττων ἐτύγχανε πάντων, καὶ τῶν λυομένων οὐδὲν, ἐφ' οἷς ἄνθρωπα μέγα φρονοῦσι, φίλου τρόπῳ τῇ παρθένῳ παρέστη.

Μάλιστα δὲ, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, καὶ μετὰ τὸ παθεῖν τὴν ὑπερφυᾶ [1] καὶ ἄῤῥητον χάριν ἐκείνην, ἥδε, ὅτι Θεὸν ἤνεγκεν, ἐπὶ μέγα ἂν καὶ τοῦ προτέρου μεῖζον ἤρετο πόθου ἡ τῆς πανάγνου πρὸς ὑψηλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἐραστικωτάτη φλόξ. Καὶ ἵν' εἰκὼν μικρὰ χοϊκόθεν βεβαιώσῃ τὸν λόγον, καθάπερ τις μνσγενεῦς μήτηρ, οὐκ ἂν

1 Ita cod. constanter pro ὑπερφυῆ.

---

tur, priusquam scilicet magnum illud ac praecelsum nuntium Gabriel ipsi deferret, nihil in terrenis vel splendidum illi videbatur, vel beatam illam valebat ad se convertere, sed cuncta haec plane despiciebat, soloque caelestium rerum affectu, ardentissimoque Dei amore, cui et ineffabiliter coniuncta erat, tenebatur; sic et postquam Deum Verbum genuit, et ad caelestem gloriam humanum genus evexit, ac filius eius ac Deus eò reversus est, unde nullatenus aliquando discesserat, infima haec omnia aspernabatur, et nihil e caducis rebus, de quibus tantopere superbiunt homines, amore ullo vel exiguo dignum Virgini apparebat.

Maxime vero, ut ego sane arbitror, postquam praecelsissimam illam atque ineffabilem gratiam sortita est, ut scilicet Deum sinu suo gestaret, vehementer ac multo magis quam prius, purissimae illius vota flagrantissimi amoris igne ad superna et ad Deum ferebantur. Atque, ut tenuis e terrenis imago praesentem rem uberius confirmet, quemadmodum unigeniti filii

ἴσον σώσαι φίλτρον περὶ τὸν παῖδα, καὶ ὅτε τοῦτον εἶδε, καὶ ὅτ' ἤκουτο πρὸ τοῦ τυχεῖν, εἰ καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἀκοῦσαι μήτηρ ἐπόθει, παντή που γὰρ δῆλον, ὅτι τὸ φανὲν καὶ εἰς πεῖραν ἧκον ἡδὺ, τοῦ μήπω τοῦτο γεγονότος, ἐρασμιώτερον· οὕτω δὴ καὶ μεθ' ὑπεροχῆς ὅτι πλείστης, καὶ περὶ τῆς πανάγνου λογίζεσθαι χρή. Εἰ γὰρ ταῦτα ὁ πηλὸς ἰσχύει, τί ἂν εἴποις ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης καὶ θείας οἰκονομίας; Ἔτι δὲ, καθάπερ ὁ τὸ θεῖον ποθῶν λουτρὸν, μετὰ τὸ τυχεῖν, διαυγέστερος ἂν εἴη καὶ θερμότερος ἐκ τῆς τελετῆς πρὸς ἔρωτα θεῖον· τὸν ἴσον τρόπον καὶ περὶ ἐκείνων ἄν τις ψηφίσαιτο.

V. Ὅτε δὲ καὶ πρὸς τούτοις τῆς ἱερᾶς ἀπέστη μητρὸς ὁ θεῖος οὗτω καὶ φιλούμενος παῖς, πῶς ἂν οἴει διακεῖσθαι τὴν τοιαύτην μητέρα; Οὐδ' ἂν εἷς τῶν ἁπάντων, οὐδεὶς ἐξειπεῖν ἢ ἐννοεῖν ἔχοι, οἷον ἐκείνη τὸ φίλτρον, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν, πρὸς αὐτόν τε, καὶ ἅπερ αὐτὸς ἐφίλει. Ἀλλ' ἐπεὶ πρὸ τοῦ παραδόξου τό-

---

mater quaepiam haud parem in prolem affectum experitur, sive cum hanc iam oculis suis cernit, sive cum votis eam, antequam consequeretur, expetebat, utut mater audire cupidissime optaret; prorsus enim manifestum est, multo amabiliorem esse sobolem, cum iam in lucem venit et experimento suavis facta est, quam cum nondum nata fuerat; idipsum profecto ac summa cum praecellentia etiam de purissima illa existimandum est. Si enim terrenus haec amor efficit, quid enimvero de sublimi illa ac divina occonomia dicendum? Ac rursus quemadmodum qui divinum exoptat lavacrum, postquam illud assecutus est, lucidior sane fuerit, et e suscepto mysterio ad Dei amorem ferventior; pari modo et de his decernere aequum fuerit.

V. Quando vero his et illud accessit, ut divinus ille tamque dilectus filius a veneranda genitrice longe abesset, quo tandem sensu eiusmodi matrem affectam putas? Nemo prorsus ex hominibus, nemo, inquam, aut enarrare verbis, aut excogitare mente quiverit, quanta post Salvatoris in caelos ascensionem amoris eius vis fuerit tum in hunc ipsum tum in ea, quae fi-

που, εὗρες χάριν, ἤκουσε παρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου, τῆς θεσπεσίας ἀγάπης δηλαδὴ καὶ ἀρετῆς, τὴν τοῦ καινοῦ τόκου ἀντίδοσιν· ἔδει λοιπὸν καὶ λαμπρᾶς ἔπειτα ἄλλης ἀπολαῦσαι χάριτος τῇ παναγίᾳ, πρὸς θείαν ἀγάπην, ἥπερ [1] εἴρηται, φιλοσόφωτερόν τε καὶ ἐνθωτερον ἀναβεβηκυίᾳ. Τοῦτο δὲ οὐ γέγονε· τὸ δὲ αἴτιον, ὡς ἔμοιγέ γε τῶν ἁπάντων οὐδὲν, οὗ τετύχηκεν, εὑρεῖν οἷόν τε ἦν ὑψηλότερον ἐν τῷδε τῷ βίῳ· ὥστε ἐπεὶ λαμπρότερον, ὡς ἐνῆν ἐνταῦθα, λόγος οὐδεὶς συγχωρεῖ, λείπεται ἄρα μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν, τρανότερον ὑπὲρ ὃ καὶ λογίζεσθαι ἔξεστι, τῶν χαρίτων ἔτυχε καὶ λαμπηδόνων τοῦ ταύτης υἱοῦ κατατρυφᾷν καὶ Θεοῦ. Ὅτι γὰρ ὁ Σωτὴρ καινῆς τινος ἐν τῇ πατρικῇ βασιλείᾳ καινωνῆσαι τοῖς μαθηταῖς ἐπηγγείλατο πόσιος, τὴν φανερωτέραν ἐκεῖθεν τῆς πρὸς Θεὸν ἑνώσεως γεῦσιν, καινὴν, εἶμαι, πόσιν διασημαίνουσαν, ἧς τῶν

1 Cod. ἤπερ.

---

lius ipse diligeret. Quoniam vero ante admirandum partum suum a caelesti illo principe audire illud meruerat *a*, *invenisti gratiam*, amoris scilicet Deo digni ac virtutis, ceu novi illius partus remunerationem; oportebat de cetero, ut purissima illa, quae, prouti dictum est, ad Dei amorem sublimiorem divinioremque conscenderat, alio quoque eoque splendido deinde munere ditaretur. Id autem factum non fuerat; et ratio in promptu est, quia nempe in hac vita nihil omnino reperiri erat praecelsius eo, quod iam fuerat assequuta. Itaque cum nihil, quantum fas hic esset, excellentius ratio suppeditaret, supererat omnino, ut cum caelos conscenderet, clarius, quam cogitare liceat, supernis gratiis, suique filii ac Dei splendoribus frueretur. Quandoquidem etiam Salvator novum quendam potum in paterno regno communem cum discipulis suis se habiturum promisit *b*, novi potus nomine, ut arbitror, significans expressiorem inde gustum coniunctionis cum Deo, qua

a *Luc.* I, 30.
b *Marc.* XIV, 25, *Luc.* XXII, 30.

πώντων πινόντων, χαίρει Θεός· καὶ τοῦτ' αὐτό, τὴν χαρὰν, πόσιν φησὶ Θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο συμπίνειν ἀνωμολογεῖτο τοῖς κήρυξι. Καὶ γε μὴ καρπὸς καὶ οὗτος ἐταμιεύετο, ὅτι καὶ τὸ πρὶν ὑπερβάλλεσθαι πρὸς Θεὸν εἶχε φίλτρον, καὶ ἔτι μετὰ τῆς ἁγίας ἐκείνης σαρκὸς, ἵν' ἀμοιβῶν ἀῤῥήτων ἄνω ἐμφορηθῇ, ἔτι δὲ καὶ ἄλλοις ἐνθεῦθα παρασχεῖν ὄνησιν, ἀπαίρων ἂν ὁ μονογενὴς αὐτῆς υἱὸς συναναλάμβανεν, οἶμαι, καὶ τὴν μητέρα πρὸς ὕψος.

Ὅτι δὲ, καθὰ προέφημεν, διὰ τὸν περὶ τὰ θεῖα πόθον, εὐτελῆ καὶ ἀφιλότιμον ἂν εἵλκε βίον ἡ πάναγνος, κατανοεῖν ἔξεστι καὶ ὧδε. Ὡς εἰ καὶ μὴ τηλικαύτη γε οἴκοθεν ἐτύγχανεν οὖσα, ὡς ἄρ' ἐδέχθη, τὸ πᾶν ὑπερβᾶσα γένος τῇ τῶν ἀστάτων ὑπεροψίᾳ· ἀλλ' ἦν τοῦτον ἔτεκεν, οὗ τὸν τῆς ἰσχύος ἥδει μὲν σαφῶς θησαυρὸν, ἠγνόει τοῦ βίου, καὶ ὅπως ἐξὸν διακονηθῆναι, δεκ-

---

otu dum fruuntur iusti, gaudet Deus, et hoc ipsum, nempe ndium, ceu potum Deus habet, ac propterea se cum Evanlii praeconibus bibiturum profitebatur. Et quoniam amor in um, quo pridem ardebat, etiamnum, dum sancta illa carne inebatur, ingens sumere incrementum poterat, ut ineffabiprae praemiis caelestibus abunde ditari deberet, insuper vero is quoque heic afferre poterat utilitatem; iam nisi fructus, me tantus, reconditus fuisset, matrem quoque, ut arbitror, genitus eius filius, cum discederet, in caelum secum susisset.

Quod autem, sicut praemisimus, propter divinarum rerum derium pauperem et ab omni ostentatione alienam purissima vitam duceret, vel ex hoc perspicere licet. Quamquam enim pte ingenio ac sponte hunc animum non gessisset, cuiusdi ostensum palam est ei affuisse, ut in rerum labilium conptu cunctos plane antecelleret; at vero quoniam illum geerat, cuius hinc quidem immensam potentiam probe noverat, de vero humilem non ignorabat vitae rationem, et quo pao, cum ministris uti ei liceret, ministrare tamen maluit [a],

a Matth. XX, 28, *Luc.* XXII, 27.

κονῆσαι εἵλετο, τὴν ἐσχάτην τε ἔχειν τάξιν, τοὺς τῶν πρωτείων ἐφιεμένους ἐδίδασκε, πῶς ἂν ἀπαύδοντα τῷ ταπεινῷ διεπράξατο δεσπότῃ; Διὰ ταῦτα τοίνυν ἀεὶ τά τε σεμνὰ καὶ ὧν ὑπέρτερον οὐδὲν, ἐφίλει· καὶ τῶν ῥεόντων ὑπερορᾷν ἠρεῖτο, καὶ ταπεινῶς ἄγαν, ὡς εἴρηται, καὶ ἀόγκως βιοῦν.

VI. Οὕτω δὲ εἰς γῆν αἰθεροβατούσῃ τῇ μακαρίᾳ, ἄγγελος ὑψηλοτάτην ἄνεδον μηνύει. Περὶ οὗ λόγος, ὡς Γαβριὴλ ἦν ὁ θεῖος, ὃς δὴ καὶ τάδε προσεῖπεν· Ὁ κτίστης τῶν ἁπάντων, καὶ Θεοῦ θεὸς λόγος, καὶ υἱὸς σὸς, καλεῖ σε, παρθένε, παρ' ἑαυτῷ· καὶ εἰς τρίτην μετὰ τὴν ἐμὴν, ὦ πανύμνητε, ἀγγελίαν, ὁ ὑψηλὸς ὑποδέξεσθαί σε δεήσεται χῶρος· χαρᾶς δὲ πλῆρες καὶ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο, πάναγνε, καὶ τοῦ πρίν σοι τὸν ἀσπασμὸν ἐκεῖνον μηνύσαντος, εἰς τέρψιν ἐνδέον οὐδέν· Καθάπερ γὰρ εὐφροσύνης ἦν ἐκεῖνο τὸ πρόσρημα γέμον, ὅτι μόνη τὸν πλάστην ἐβάστασας εἰς

---

ac praeceperat, ut novissimum locum tenerent, qui primi esse vellent [a]; quomodo vivendi rationem ab humili Domino discipuli nam sectata unquam fuisset? His itaque de causis hanc ipsam honore sane dignam et qua excellentius est nihil, numquam non dilexit; et caducarum rerum contemptum, uti dictum est, vitamque valde humilem et tumoris expertem sibi elegit.

VI. Cum porro beata illa caelestem eiusmodi vitam in terris degeret, de ascensu eius ad superna Angelus illi nuntium defert. Et hunc quidem traditio perhibet divinum fuisse Gabrielem, qui his prorsus verbis eam affatus est: Rerum omnium creator, Dei Verbum Deus, et filius tuus, te, o Virgo, ad se vocat; paratusque sublimis est locus, qui te, o laude omni dignissima, tertio ab hac mea legatione die, excipiat. Hoc autem nuntium, o purissima, et ipsum gaudii plenum est, non minus laetitiae affert ac prius illud, quod tibi salutationem illam detulit. Sicut enim laetissimum fuit illud alloquium, propterea quod Creatorem in terram descendentem sola portandum

[a] *Matth.* XX, 26.

τιόντα, οὕτω καὶ νῦν χαῖρε εὐλογημένη, ὅτι μόνος ὁ πάντων ης εἰς οὐρανούς σε δέξεται ἀνιοῦσαν. Ἔνθα θυμηδίας ἀφάτου ὁση, καὶ θεσπρεπεῖς ὁμιλίας ἀπολαύσεις. Θεία δέ σε ὑπερνεῖ ἄϊδιος ἀγλαΐα, καὶ οἷον χιτῶνα λαμπρὸν, ζωὴν ἐνδυθήσῃ , ἄῤῥητόν σοι διδοῦσαν τρυφὴν, τὴν εἰς αἰῶνας ἄπαυστα σὺν σου καὶ Θεῷ ἀγαλλίασιν. Χαῖρε λοιπὸν, ἀγνείας τέλειε διαυε· χαῖρε, ἀλάβαστρον εὐωδίας ἀλήκτου πληρέστατον· χαῖρε, σχε κῆπε, τῆς ἀθανασίας φύων καρπούς. Χαῖρε, ὅτι καὶ τους φαιδρότερον ἐκστίλβεις [1], τοιαῦτά σοι κομίζοντας εὐαγοῦ μοι σαφὴς ἡ πεῖρα διδάσκαλος. Τῆς δὲ ἀειζώου καὶ

lenricus Stephanus (Thesaur. ad V. στίλβω) vitiatae lectioni trimaluit exempla quaedam activae significationis verbi στίλβω: hic sidori locus contrarium suadere videtur.

---

ebas, ita et nunc iam gaude, o benedicta, quoniam re- omnium Dominus te ad caelos ascendentem solus exci- lbi ineffabili iucunditate repleberis, divinoque consortio eris. Fulgentissimae enim lucis te splendor non perituras rabit, et quodam quasi fulgido indumento vita circumis aeterna, quae inenarrabiles tibi delicias, et iuge in i cum filio tuo ac Deo gaudium tribuat. Ave igitur, sol tis nitentissime [a]; ave, alabastrum odore numquam de- e plenissimum; ave, hortus vitam germinans, et immor- s ferens fructus. Gaude, quoniam et incorporeos caeli qui tibi hoc felix nuntium afferunt, splendidiori luce, ipse nunc certa experientia disco, perfundis. Symbolum

dvertimus superius, solis typo, qui proprius est Christi Domini, Virginem Deiparam adumbrari. Heic vero explicatur expressius, quo nparatio spectet. Videlicet sicut Christus dicitur *Sol iustitiae*, sic beatissima appellatur *sol puritatis*, isque *nitentissimus*. At cum m dicimus *solem iustitiae*, hoc significare volumus, iustitiam ita perfectam esse, ut nihil perfectius excogitari queat. Ea igitur Virgine puritas nitentissima praedicatur, qua nihil purius concipi ac propterea quae cuiusvis naevi suspicionem procul a se reiiciat.

ἀειθαλοῦς, ἧς τεύξῃ, γλυκύτητος σύμβολον, τουτονί σοι τὸν θαλλὸν δοῦναι τοῦ φοίνικος προστέταγμαι.

VII. Τούτων ὡς ἀκήκοεν ἡ θεόνυμφος, καὶ παρὰ τοῦ ἀσωμάτου τὸν κλάδον εἴληφε, χαρᾶς εὐθὺς πληροῦται· γλυκύτατος περιῤῥεῖται ψεκάδι, εὐφροσύνην ἔπνει, θυμηδίας ἀνέπεμπεν ἆσθμα· καὶ ἦν ἡδονῆς ὅλη γέμουσα, καὶ ἀγαλλιάσεως πολλαχόθεν δεικνῦσα τὰ σύμβολα. Πῶς δὲ οὐκ ἔμελλε τοῦτο, τοιαῦτα ζωγραφούσης τῆς ἀγγελίας, τρόπον ἕτερον, ἤπερ εἶχεν ὁ πρὶν, παράδοξον δὲ καὶ αὐτὸν, τῷ δημιουργῷ καὶ αὐτῆς υἱῷ προσφῦναι, καὶ αὖθις ἑνωθῆναι, καὶ θεοφθόγγου καὶ υἱϊκῆς αἰσθέσθαι γλώττης, ὑπὲρ ἅπαν ἡδὺ χαριέστατα πρὸς τὴν μητέρα ῥεούσης;

Διὰ ταῦτα καὶ ἄνεισιν ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, εὐχήν τε ἀποδώσουσα τῷ δεσπότῃ, καὶ χάριν τῆς πρὸς αὐτὸν κλήσεως. Εἰώθει γὰρ ἀναφοιτᾷν πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὄρος, καὶ ὡς τῶν ἐμψύχων ἑνὶ, καὶ προσομιλεῖν καὶ προσφθέγγεσθαι, καὶ οἷα φίλῳ τοῦ φιλουμένου

---

porro semper viventis semperque virentis, qua potieris, iucunditatis hunc palmae ramum tibi porrigere iussus sum.

VII. Haec ubi dicta sponsa audivit, ramumque ab incorporeo nuntio accepit, illico novo gaudio redundat, suavitatis rore undique perfunditur, laetitiam spirat, iucunditatis ducit halitum; ac tota dulcissimae voluptatis sensu correpta, exsultationem suam omnimodis indiciis exterius promit. Quidni enim id fieret, dum talia per legationem illam ei ob oculos proponebantur, videlicet alia quidem, ac olim, ratione, at non minus nunc quoque admiranda Creatori ac filio suo arcte adhaerere et coniungi rursus, eumque ore illo divino ac filii affectu et vocibus prae omni suavitate dulcissimis se matrem suam alloquentem audire?

Idcirco et montem olivarum conscendit, ut ibi et preces effundat, et gratias agat Domino, quod ad se illam iam accersit. Solebat enim in eum se montem recipere, ac, velut huic quoque sensus constaret, cum ipso versari et eum alloqui, ad

ὸς καὶ δεσπότου προσέρχεσθαι, ἐν ᾧ καὶ ὁ ἐμὸς Ἰησοῦς τὰς
ς τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ προσῆγεν, ὦ φιλανθρωπίας ἀφάτου, ἔλυ-
ἐκ πηλοῦ φέρων.

VIII. Ἄνεισι τοιγαροῦν, ὡς εἴρηται τελευταῖον, τὰ ἐξιτήρια καὶ
περσῦσα καὶ προσευξομένη τῷ πλάστῃ. Ἦν οὖν ἰδεῖν τότε θέαμα
, καὶ φρικτὸν ἀκοῇ, μόνης δὲ ἄξιον τῆς μακαρίας. Ἀνήει γάρ,
ει εἴρηται, προσευξομένη· καὶ ἕως μὲν ἀνιοῦσα ἐτύγχανε, τὸν
ἴον ἔσωζε νόμον καὶ τῶν ἐκεῖσε φυτῶν ἡ πληθύς· ἐπεὶ γὰρ
ἐν τῶν αἰσθανομένων, οὐδ' ἃ τῷ λογικῷ συγκεκλήρωται διακόσμῳ.
πάναγνος δὲ ὅτε κλίνειν καὶ χεῖρας ἐκίνει, καὶ γούνατα συνέκαμ-
ν εἰς γῆν, ὦ καινὸν θαῦμα, τὰ φυτά τε πάντα ἐκεῖνα καὶ δέν-
, καὶ εἶα νοῦν φέροντα, δοῦλα τῇ δεσποίνῃ συνδικόνει, ὥσπερ
χυνόμενα, εἰ μή γε ὑπερφυὲς σώσειε σέβας, καὶ δι' ὧν ἐνῆν
ίαι, κηρύξειεν, ὅτι πᾶν γόνυ κάμψειν καὶ τῇ πανάγνῳ προσῖκε

---

nque, in quo meus quoque Iesus luto hoc nostro (o inef-
ilem charitatem!) circumtectus, Deo ac Patri preces offerre
neverat, velut ad dilecti filii sui et Domini amicum accedere.
VIII. Ascendit igitur, ut modo dictum est, ut et congrua
edenti officia expleret, et precibus creatorem exoraret. Cer-
e ergo tunc erat spectaculum mirum visu, et horrendum
itu, ac sola beata illa condignum. Ascendebat enim, pro-
dixi, ut preces effunderet; et quoad ipsa ascendere pergo-
, spissae, quae ibi erant, plantae suum servabant modum;
enim quidpiam ostendebant, quod sensu pollentium pro-
m sit, aut quod ad rationalem ordinem pertineat. Ubi au-
purissima, ut se inclinaret, et manus movebat, et genua
lectebat humi, (o novum portentum!) plantae quoque illae
es atque arbores, quasi vel mente essent praeditae, instar
illarum obsequentes simul cum Domina se movebant, pudore
ti suffusae, nisi summa eam prosequerentur reverentia, et
us possent signis proclamarent, prorsus par esse, ut pro-
magnum et excelsum eius nomen omne genu etiam puris-

διὰ τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν αὐτῆς ὄνεμα. Ἡ λόχμη τοίνυν ἐκείνη, καὶ συγκλίνασα, καὶ ὡσανεὶ τελευταίαν ἐκδημούσῃ τὴν προσκύνησιν ἀποσωμένη, προπέμπειν μὲν ἐδόκει· πενθεῖν δὲ εἶσον καὶ σκυθρωπάζειν; ὡς τῆς ξένης, ἧς ἀπήλαυεν ἁγιότητος παρά γε τῆς παρθένου, χωριζομένη.

IX. Ἀλλ' ἐπεὶ πέρας εἶχε τὰ τῆς εὐχῆς, οἴκαδε ἡ πανύμνητος ἐπανήει. Κἀκεῖ τι γίνεται τῶν οὐκ εἰωθότων. Κλόνος καὶ γὰρ περιέσχε τὴν οἰκίαν· καὶ ὃ πρὶν οὐκ εἶχε παθοῦσα, ἅπασα τότε ἐσείσθη. Ἐγὼ νομίζω, στεναγμὸν τοῦτ' ἦν αἰνιττομένης, καὶ ἀντ' ὀδυρμοῦ τὸν κλόνον πενθικῶς προαρύσης [1], ἅτε δὴ τῆς πάντων ἁγνοτέρας, καὶ ἀσυγκρίτως καλλίστης, διεσταλμένης συνοίκου. Οἶμαι δὲ

1 Forte προαρυούσης.

---

simae illi flecteretur *a*. Illa ergo sylva et semet inclinans, ac veluti postremum adorationis obsequium abiturae sancte persolvens, ultimum illi vale dicere videbatur; tum flere velut contristari, quod mira illa sanctificatione orbaretur, qua Virginis praesentiam frui solebat.

IX. Cum autem supplicandi finem fecisset, domum se laudatissima illa recipiebat. Ecce porro et ibi quoddam praeter morem omnem eventum. Domum etenim tremor invasit; et quod antea passa haec numquam fuerat, tota tunc concutiebatur. Erat id, ut puto, prodentis luctum, et loco gemituum motum illum lugubre ex imo cientis, quod scilicet contubernalis illa sanctior universis, et citra comparationem omnem pulcherrima, iam discessura esset. Et siquidem maiori insuper gloria exornata

a Hoc quoque videsis translatum ad Virginem matrem, quod, Apostolo docente (Philip. II, 9), datum est Christo Domino: *ut in nomine eius omne genu flectatur.*

b Cernis, de Virgine Deipara dicenti vel sponte ac nulla penitus causa excidere laudes incomparabilis sanctitatis et pulchritudinis: adeo scilicet vix de Virgine Maria cogitare licet, quin singularissima, quae fulget, sanctitas ac pulchritudo nitentissima menti obversetur.

ὡς, εἴπερ εἰς γῆν πλείονος ἔτι δόξης ἔδει τῇ πανάγνῳ, καὶ οὐκ ἄν, καὶ γῆ, καὶ θάλασσα, καὶ πᾶσα τότε ἡ κτίσις, ἕκαστα νον ἀναπλεξάμενα, δεινῆθῆναι εἶχον, καὶ γοερὸν ἀνοιμώξαι, τὴν μίαν ὀλοφυρόμενα τῆς παρθένου· καὶ ὁ τελευταῖος ἂν ἐδόκει σεις, οὗ τὸ φρικῶδες καὶ νεκροὺς ἀκούομεν ἀνυψώσειν, ὥστε καὶ εἰς ίρα νεφελοβατεῖν, ὡς μικρὰ διαφέρων τῆς ἐπ' ἐκείνην τοῦ θρήκατήσεως. Ὅτι δὲ τοῦ μεγίστου καὶ οὗ πρὸς δόξαν περιφανέσον οὐδὲν, τὸν Θεὸν τεκοῦσα τετύχηκε, λόγου λοιπὸν οὐκ ἦν ν, τοιοῦτόν τι γῆθεν κατὰ τὴν θείαν ἐκείνην κοίμησιν καινοτοῆναι.

Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν οἶκος ἔστη τοῦ κλόνου, ἡ δὲ μετάστασις ὡς ἔργον, καὶ τοῦ λαμπροτάτου, ἀνέπτη φῶτα ἥκιστά γε βρα, τοσαῦτα δὲ, ὅσα πλήρη τὸν οἶκον φωτὸς καὶ ὁλαλαμπῆ πεκε. Τοῦτο δὲ ἦν, ἔμοιγε δοκεῖ, τὴν τηνικαῦτα τῶν ἀγγέλων ημίαν ὑποφαινούσης, ἅτε καταλλήλου τοῦ φωτὸς ὄντος, τοῖς

---

erris purissimam illam oportuisset, enimvero, ut ego quiarbitror, et caelum tunc et terra et mare et creaturae es, lugubre quid singulae concinentes, commoveri debuis, et Virginis discessum lamentantes flebili voce ingemiscere; risa esset postrema illa iam adesse commotio, cuius horrovel ipsos mortuos novimus erecturum, ut in aera instar im discurrant; parum adeo ista a lugubri illa propter inem conturbatione videretur absimilis. At quoniam Virgo, ste Dei mater effecta, decus omnium maximum, et quo splenus nihil conferre ad gloriam potest, sortita iam fuerat, nulla ulabat ratio, ut quodpiam eiusmodi novum portentum ob am illam dormitionem e terra ederetur.

Postquam ergo domus cessavit a motu, cum transitus ille inis ad opera lucis et quidem fulgentissimae spectaret, staexiguas ipsa faculas, easque tot accendit, quot ad implenluce domum, eamque splendidam undique efficiendam sassent. Per haec autem, ut mihi quidem videtur, instantem angelorum adventum indicabat, cum videlicet Dei admini-

τοῦ Θεοῦ λειτουργοῖς, ὡς πῦρ φλέγον πεπεπμένοις· οὐδὲ γὰρ εἶχε ἕτερον εἰκειότερον, ᾧ ἂν τοὺς νόας γηθεν ξενίσαιτο· ἄλλως δ' ὅτι καὶ σφόδρα ἦν τὸ φῶς εἰκεῖον αὐτῇ, πάντων οὖσῃ φωτεινοτάτῃ.

Εἶτ' ἐκκορήσασα τὸ δωμάτιον, καὶ τὴν ἱερὰν κλίνην, ἐφ' ᾗ τὸ τίμιον διανέπαυε σῶμα, εὖ διαθεῖσα, τ' ἄλλά τε παρασκευάσασα, ὅσα ταφῇ νομίζεται, τὰς φίλας αὐτῇ γείτονας συγκαλεῖται. Αἱ δὲ ἦσαν δύο πενιχραὶ χῆραι, τῶν ἐνδεῶν μὲν, ὅσα πρὸς βίον, ὡς θὲ τῇ πάντων εἰκεῖαι βασιλίδι, καὶ τῶν αὐτῆς κληρονόμαι, ὡς ἔφα μετὰ μικρὸν ὁ λόγος δηλώσει, τῶν ἐκ λιπαρῶν καὶ βαθέων οἴκων, εὐδαιμονέστεραι. Γνωρίζει τοίνυν ταύταις τὴν ἐκδημίαν· τοῦ ἀγγέλου δηλοῖ τὰ ῥήματα· τὸ τοῦ ἑαυτῆς υἱοῦ καὶ Σωτῆρος ἀγγέλλει μήνυμα· δείκνυσι καὶ τὸν κλάδον, καὶ λόγοις ἐξιτηρίοις δεσπάζεται ταῖς γνωρίμοις· καὶ ἃς εἶχε διττὰς ἐσθῆτας, τῶν χηρῶν ἑνείματο

---

stris, quippe qui facti sunt ignis urens [a], lux maxime congrua; nam nihil habebat aliud, quo aptius in terris caelestes spiritus hospitio exciperet; praesertim vero cum et ipsi Virgini, utpote rerum omnium lucidissimae, lux esset accommodata.

Deinde cum domunculam verrendo perpurgasset, et venerandum illum lectulum, in quo aliquam solebat pretioso corpori suo requiem dare, concinne disposuisset, cum et alia, quaecumque in funeribus rite adhibebantur, apparasset, vicinas sibi mulieres convocat. Istae porro duae erant inopes viduae, pauperes quidem quod ad vitae conditionem attinet, quatenus autem originae universorum familiares, et in eiusdem hereditatem, ut paulo post sermo enarrabit, adscitae, quibuslibet vel ex opulenta nobilique domo foeminis feliciores. Hasce igitur de discessu suo monet; enarrat verba Angeli; filii ac salvatoris sui nuntium aperit; ramum quoque illis ostendit, et verbis discedentium congruis consuetudine sibi devinctas postremo salutat; tum binas, quas habebat vestes, utrique viduae distribuit. Neque enim pe-

[a] *Ps.* CIII, 4.

ἆρ' οὐδὲ γὰρ ἦν ὅσα γε εἰς θησαυρὸν ἕτερον τῇ πανάγνῳ, ἢ ὅτος ὑπερφυῶν ἀρετῶν, καὶ ὅ τι ἀναγκαῖον εἶλκεν· ἡ χρεία.

II. Ἐπεὶ δὲ ταύτων τὰ σεμνὰ ἐκεῖνα διήκουσε γύναια, γοερῶς ωξεν, πικρῶς ἐκ βάθους ἐστέναξαν, δακρύων ῥύακας ἀπέβλυσαν ὀφθαλμῶν· καὶ οὐκέτ εἶχεν ἀνεκτὴν καρδίαν. Ποῦ δὲ ἀπαίρεις, πον, κυρία; Ποῦ τὴν οἴκησιν εἵλου, δέσποινα, νεουργῆσαι; Τίνα ν σεαυτῇ καθήκοντα παρεσκεύασας; Ποῖος λειμὼν, πάντερπνα ν ἀνθέων κάλλη, τὸ σὸν ὑποδέξεται τίμιον κάλλος; Ποῖος ἄρα ς, τοῦ χρυσοειδεστάτου καὶ λαμπρετάτου σου σκεύους γένοιτ' ἂν ἧς; Πῶς δὲ οὐ γῆ καὶ θάλασσα, καὶ ὁ περίγειος ἅπας κόσμος, σὴν ἐκδημίαν ὀδύρεται; Πῶς ἄσειστα μένει τὰ στοιχεῖα, τὸ μέγα αἰνεῖ τούτων συνεκτικώτατον στοιχεῖον, λυόμενον ἐπιβλέποντα; ', ὡς ἔοικε, χαρὰν ἐλπίζει τῇ σῇ μεταστάσει, κηδεμονικὴν ἐκ- συνοχὴν καὶ μετὰ τὴν σὴν ἀνάλυσιν περιμένει. Οὐδὲ γὰρ συμ- ἰς γέγονέ τι τῶν σῶν αἴτιον, οὐ λύπην ἐδημιούργησεν, οὐ πάθος

---

mae illi aliud quidpiam thesauri erat, quam eminentissi- um virtutum opes, et si quid vitae usus necessario exigebat. I. Ubi vero haec audierunt honestae illae mulieres, in la- abiles gemitus proruperunt; amara ex imo ducebant suspiria, marum profluvia ex oculis profundebant, et non ferendo m dolore discindebantur. Quo vero, inquiebant, o Domina ra es? Ubinam novum tibi domicilium statuere, o Domina, visti? Quamnam congruam tibi sedem parasti? Quodnam um iucundissimas praeseferens florum venustates, honoran- venustatem tuam excipiet? Quis tandem locus corpore tuo ntissimo ac nitidissimo dignus fuerit? Quomodo autem di- um tuum terra ac mare et omnis, quae terram ambit, n universitas non lamentetur? Quomodo inquassata maneant nta, cum nobile hoc, quo maxime et ipsa veluti continen- elementum dissolvi cernant? At gaudium, ut puto, plane ansitu tuo sibi pollicentur, perennem scilicet sibi curam a post resolutionem tuam exspectant. Neque enim quidpiam, l ad te spectet, calamitatis unquam causa exstitit, non

ἔτεκεν, οὐκ ἄλγος ἔφυσεν· ἔχει τὰ φθάσαντα πίστιν ἱκανὴν τῶν μελλόντων. Ἀλλ' εἰ κἀκεῖνα χαίρει διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἡμῖν, φεῦ τοῦ πάθους. Ὦ τῆς συμφορᾶς. Βαβαὶ τοῦ πικροῦ χωρισμοῦ. Οἰαὶ ἡμῖν τῆς ὀδυνηρᾶς θέας. Τίς ἡμᾶς ἐφηξῆς παραμυθήσεται; Τίς ἂν ἡμῖν γένοιτο παρήγορος; Μᾶλλον δὲ, τίς διδάσκαλος καὶ Σωτὴρ, ψυχὴν λαμπρύνων, καθαίρων διάνοιαν, νοῦν φωτίζων, ὅσα ἡμῖν ἐτύγχανες, δέσποινα; Ἀνάβασις θεία, καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ τὸ σοφὸν προτιθεῖσα; Πῶς ἂν ἥλιος, ἢ τί τῶν λαμπρῶν ἕτερον, τερπνόν τι χρῆμα φανείη τῆς σῆς γλυκυτάτης ὄψεως στερηθείσαις καὶ ὁμιλίας; Ἀλλὰ σὲ μὲν, ὦ παντάνασσα Θεοῦ μῆτερ, χαρᾶς ἐκδέξεται καὶ περιπτύξεται πληθὺς ἀνεκλάλητος, ἣν νοῦς ἀπορεῖ ζωγραφεῖν, ὅγ' ἐλεωθέρως πάντα σκιαγραφῶν, καὶ οἷόν τι χορὸς, ἡδονὴν τὸ σύστημα συζεύξας, ἀκάματα διαπηδῶν [1] ἀϊδίως καὶ περιχορεύσει, καὶ γλιαρᾶς

1 Cod. διαπηδῶντας: num vero syllaba τὰς mendum sit, an sit articulus vocis, quae exciderit, incertum videri potest.

---

invexit aerumnam, non tristitiam peperit, non protulit dolorem; et praeterita quidem idoneam de futuris fidem faciunt. At hisce de causis laetari illis licet, nobis vero, eheu dolor calamitas! Proh acerba Separatio! Heu triste nobis spectac Quis nobis in posterum levamen aliquod porriget? Quae erit consolatrix? Imo vero quis magister et auctor salutis mam splendore exornans, cogitationes perpurgans, ment luminans, quae omnia, o Domina, tu nobis eras? Quis no gradus ascensionis ad Deum, opere iuxta ac lingua sapi edocens? Quomodo sol aut alia quaevis e splendentibus ca libus aliquid nobis iucunditatis conferat, cum aspectu et tudine tua dulcissima orbatae fuerimus? Te vero, o Regina Dei mater, excipiet et circumdabit inenarrabili plenitudo, cuius vividam speciem mens, utut ad quidlibe dacter effingendum nata, nullam potest concipere, ac veluti chorus, voluptatum coronam contexens, nulla defatigatione incessanter choreas circum te ducet, et te suaviter circum

ελίξεται. Σὸν δὲ τοῦτο, πανθαύμαστε βασιλὶς, τῆς τε λύπης πολὺ καὶ ἀφ' ἡμῶν ἀφελεῖν, καὶ χαρὰν ἡμῖν χορηγῆσαι, καὶ πάντων χαρὰν καὶ ἐπὶ τῇ σῇ ἱερᾷ δεχομένων ἐξόδῳ, τὸ τῆς ις βέλος τουτὶ, μόναις ἡμῖν παριδεῖν ἐμπηγνύμενον.

III. Πρὸς ταῦτα, ὑμῖν μὲν, ἔφησεν ἡ παρθένος, ὦ φίλαι, πρὸν ἡ ἐμὴ μετάστασις, καὶ τοῦτό μοι ποιεῖ σαφὲς τὸ μέγα ἐμὲ φίλτρον ὑμέτερον. Εἰ μὲν οὖν τοῦτο αὐτὸ, διάζευξις μό- ἡ ἀναχώρησις ἦν, ἤλγησα ἂν οὐ μετρίως καὶ αὐτὴ, ὧν περιε- ην, ὧν τὴν γνώμην ἐφίλουν, ὧν τὴν πρὸς τὸ βέλτιον ἄνεσιν ι ἐνόμιζον, παντάπασι δῃσταμένη. Ἐπεὶ δὲ ὁ πάντα περὶ ἡμᾶς ὡς θαυματοποιήσας δεσπότης, καὶ τὸ τελευταῖον, ὡς εὖ οἶδα, ο τοῖς φθάσασι κατάλληλον συμπεράνει, ἴστε δὲ βεβαίως, ὡς ὑμῶν ἀποστήσομαι, φίλαι, καὶ καρπὸν ἡδονῆς συγκομιεῖσθε πρόν. Τοῦ κόπτεσθαι γοῦν καὶ περιπαθῶς παυσάμενοι θρηνω- , κοινῇ τῷ δυνατῷ προσαγάγωμεν αἴνεσιν, πολλῶν τε ἄλλων

. Tuum porro est, o prorsus admiranda Regina, et nos ba hac maestitia levare, gaudiumque nobis impertiri, ne- committere, ut dum omnia in sacro tuo excessu laetitia unt, nos solae hoc doloris telum infixum geramus.

II. Ad haec Virgo: vos quidem, inquit, o dilectae, do- afficit migratio mea, idque mihi certo suadet ingens in me vester. Et quidem si discessio mea hoc ipsum dumtaxat, am nempe seiunctionem secum ferret, haud mediocriter quoque dolerem, cum ab iis prorsus avellerer, quas di- am, quarum studium mihi carum erat, et quarum in me profectum ipsa meum habebam. At quoniam Dominus, qui a omnia tam sublimia ac prorsus mira praestitit, postre- hoc quoque, ut probe scio, superioribus consentaneum et; pro certo habeatis velim, neque me a vobis, o dile- penitus discessuram, et uberem iucunditatis fructum hinc percepturas esse. A luctu igitur ac moestis lamentis tem- ntes, simul omnes Omnipotentem laudibus extollamus, tum

ἕνεκα, καὶ ὧν εἰς ἐμὲ μεγαλείων μεγαλοφωνοτάτου κώδωνος τρανότερον διεσάλπισε.

XIII. Τοιαῦτα τῆς πανάγνου διεξιούσης, καὶ ταῖς γνωρίμοις ἡδονὴν ἐνσταζούσης, ἅτε τῆς γλώττης θεοκινήτως αὐτῆς ὑπηχούσης, ῥεῖν τε ἡδέως διαπλασθείσης, καὶ τοῖς ἀκροωμένοις χάριεν ἐμφυτεύειν κίνημα, διηχεῖ μὲν οὐρανὸς ἐξαίφνης, βροντὰς ἐπιβρέμων, καὶ οἱονεί τινι σημάντρῳ, τῷ παρ' ἑαυτοῦ πατάγῳ, τοὺς τὰ ἐξόδια τῇ μητρὶ τοῦ Θεοῦ λειτουργήσοντας διαναστῆναι κελεύει.

Νεφέλαι δὲ πολλαχόθεν διέθεον, ὄχημα ξένον ἑαυτὰς ὑποκλίνιαι σπεύδουσαι τοῖς διακονήσουσι τῇ ταφῇ. Ἐνετείλατο γὰρ νεφέλαις ὑπεράνωθεν, ᾗ φησιν ὁ θεῖος Δαβίδ· καὶ πάλιν· ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ταῖς νεφέλαις· τὴν ἐντεθεῖσαν, οἶμαι, προγράφων ἰσχύν, ἣ τοὺς κήρυκας διεβάστασεν.

XIV. Ἔδει γὰρ κινηθῆναι τὰ ἄνω, καὶ καθάπερ τι καινὸν ὑπο-

---

ob alia multa, tum ob magnalia in me perpetrata, quae ipse vocibus prae quovis canorae tubae sonitu clarioribus illustravit.

XIII. Dum hos purissima illa sermones haberet, et familiaribus dulce instillaret solamen, quippe cuius lingua divinum quid resonans et ad suavitatem effundendam, et ad ingerendum audientibus iucunditatis sensum nata erat; insonat repente caelum, tonitrubus fremens, ac fragore suo, quodam veluti signo dato, ministros, qui Dei matri extrema persolvant, iubet assurgere.

Nubes vero e multis partibus accurrentes, novum currum genus sese funeris curatoribus supponere properabant. *Mandavit* enim *nubibus desuper*, ut inquit divinus David [a]; et rursus [b]: *Virtus eius in nubibus;* inditam videlicet, ut puto, vim praesignificans, quae evangelii praecones asportavit.

XIV. Et par erat profecto, ut superna commoverentur, et

a *Ps.* LXXVII, 23.
b *Ps.* LXVII, 35.

δέξεσθαι μέλλοντα χρῆμα, τὰ μὲν ὑπανοίγεσθαι, εὐρύτερα ἑαυτῶν, εἰ οἷόν τε, διαπλαττόμενα, τὰ δ' ὑποχωρεῖν, σώζοντα τὴν αἰδῶ, καὶ τὰ μὲν τῶν ἑπομένων, ἄλλα δὲ τῶν προπεμπόντων τάξιν ἑαυτοῖς διαθεῖναι· καὶ οὕτω θροῦν, ὡς εἰπεῖν, ἄνω διακτυπεῖσθαι.

Θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν, εἰ θορύβου πόῤῥω τὰ κάτω τετήρηται καὶ σεισμοῦ. Ὁ οὐρανὸς μὲν γὰρ, οἷα καινὸν κειμήλιον, παράδοξον εἰσδεξόμενος θησαυρὸν, εἰκότως διεθορυβεῖτο, καὶ σχολὴν ἄγειν οὐκ εἶχεν, ὥσπερ ἐρευνῶν ἀνακυκῶν ἑαυτὸν, ὅπη ἂν τὴν ἀξίαν οἴκησιν τῇ δεσποίνῃ παράσχοιτο. Γῆ δὲ, οἶμαι, διὰ τοῦτο ἀκλόνητος ἔμεινεν, ὅτι τε αὕτη τὸν καινὸν ἀνῆκεν ἄνθρωπον τὴν παρθένον, καὶ τοῦτον ἐπὶ πολὺ περιόντα ἔφερε· καὶ ἦν ἄρα τῶν ἀκολούθων, μηδὲν ἐπὶ τοῖς εἰωθόσιν, εἰ καὶ ἄλλως παράδοξα, διαπράττεσθαι· καὶ ὅτι περ οὐδ' ἐπὶ μακρὸν κατέχειν ἔμελλε τὴν πάναγνον τελευτήσασαν, ἀλλὰ θᾶττον τοῖς ἄνω παραπέμψειν, ἵνα τοῖς ὑψηλοῖς λαμ-

---

utpote quiddam prorsus novum in se susceptura, alia quidem e ipsis, si fieri posset, latiora effecta veluti panderentur, alia autem, velut obsequium reverenter exhibentia, loco cederent; et rursus ut ista postremum subsequentium, alia vero primum praeeuntium ordinem sibi sumerent; atque ita quidam, ut ita dicam, tumultuantium fremitus in supernis personaret.

Quod vero inferiora haec a tumultu et commotione abstinuerint, nil mirum videri debet. Nam caelum utpote novum cimelium, ac thesaurum admirandum excepturum, merito sus deque turbabatur, neque degere otiose poterat, quippe cum se partes in omnes vertens requireret, qua ratione condignam reginae sedem praeberet. At vero terra idcirco, ut puto, imperturbata mansit, tum quia novum hunc hominem, Virginem nempe, ipsa protulerat, tum quia hunc ipsum iamdiu penes se viventem retinebat; et consentaneum utique fuit, ut in rebus sibi consuetis, utut alioquin stupendis, nihil commoveretur; tum etiam denique quia Virginem demortuam non diu apud se servatura erat, sed brevi ad superos transmissura, ut egregia contentione supernis aemularetur, ac porro ostenderet, qualenam humilis

πρῶς ἀνθαμιλληθείη, δεικνῦσα, οἷον ὁ ταπεινὸς χῶρος ἀνθρ
πρεπῆ διεμόρφωσεν ἀνδριάντα καὶ τῶν οὐρανίων ὑπέρτερον.

XV. Διὰ ταῦτα τοίνυν, ὡς ἔφην, οὐρανὸς ἐσείετο καὶ ἐβρό
καὶ ὅλος ἦν περὶ τὴν ὑποδοχὴν ἀσχολούμενος τῆς μακαρίας.
δὴ τῶν βροντιαίων ἐκείνων ἤχων συρρηγνυμένων, καθάπερ αἱ
πιγγες νόμῳ στρατοῦ τὴν παράταξιν διυπνίζουσι, τὸν ἵστν τρ
εἱ λειτουργοὶ τῆς ὁσίας, ὧν τὰ ὦτα τὸν κρότον ἐγνώρισεν, οἷσι
ζωνοι καταστάντες, καὶ καθάπερ ἵππους τὰς νεφέλας ἀναβάν
ἤλαυνον, σπεύδοντες ἑαυτοὺς συντάξαι τῇ φίλῃ παρατάξει,
δὲ, τῷ στρατῷ τῶν ἀγγέλων. Γίνεται τοίνυν ἡ διὰ νεφελῶν π
δοξος ἐκείνη συνέλευσις. Ἄλλου γὰρ τῶν κηρύκων ἀλλαχοῦ
γῆς τῶν περάτων διϊόντος, καὶ τὸν ἄσηπτον καὶ σωτήριον σπ
ταῖς τῶν ἀπίστων, οἷά περ αὔλαξιν, ἐντιθέντος ψυχαῖς,
πάντες παραδόξως συνῆλθον, ἀθρόον ἐπιστάντες τῷ τῆς πανά
δωματίῳ, καὶ οὐκ αὐτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν οὐρανίων σ
ὑφηγητὴς, Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὅ τε ὑψηλὸς Ἱερόθεος,

---

hic locus conditionis utique humanae at caelestibus quib
nobilius simulacrum efformasset.

XV. Ob eas igitur, quas dixi, causas caelum magnis ag
batur motibus, ciebatque tonitrua, ac totum sese ad excip
dam beatam illam studiose conferebat. Et utique excitatis
tonitruum fragoribus, non secus ac per tubarum clangores e
citus in consuetum pugnae ordinem convocatur, haud aliter
nistri sanctae Virginis, quorum aures magni huius murm
indicium agnoverunt, veluti praecincti milites assurgentes
nebulas quasi equos conscendentes, accurrebant, amico ag
angelorum scilicet exercitui, semet adiungere properantes
ergo nubium admirandus ille conventus fit. Praecones
Evangelii, cum alii alios terrae fines discurrerent, et in
ptum ac salutare semen in animas infidelium, veluti in qu
sulcos, spargerent, tunc miro modo una omnes in puris
domunculam repente delati convenerunt; neque ipsi solu
et caelestium sapiens ille enarrator Dionysius Areopagita, a

θαυμαστὸς Τιμόθεος, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῆς Σιὼν τότε πρόεδρος Ἐκκλησίας, Ἰάκωβος ὁ πάνυ. Εἰσὶ δὲ οἵ φασι, καὶ τοὺς ἑβδομήκοντα μαθητὰς συμπαρεῖναι· κοινωνοὶ δὲ οὗτοι καὶ ταυτησὶ τῆς διακονίας ἐγένοντο, ὡς ἂν ἄλλά τε μυστήρια καὶ ὑψηλὰ θεάματα, ταῦτα τὰ παρόντα, ἢ τούτων γλῶττα καὶ ἄλλοις διακενήσῃ.

XVI. Καὶ παρὰ μὲν τῆς γῆς οὗτοι ἦσαν ἐπιδεδημηκότες τῇ παναγάντῳ· ἄνωθεν δὲ στρατιαὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν δικαίων ὁ μεταστὰς σύλλογος ἅπας, πλῆθος καὶ ἀριθμοῦ κρεῖττον συνέμιξεν, τῇ τῶν ὅλων δεσποίνῃ ἀφοσιωσόμενοι τὰ εἰκότα. Πῶς δὲ οὐκ ἔμελλε, τοῦ κτίστου καὶ σοφοῦ νομοθέτου τὸν τοὺς τεκόντας τιμᾶν κελεύσαντα νόμον μᾶλλον ἢ πάντες σώζοντος, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσαι παραγενομένου τὴν εἰκείαν μητέρα, καὶ δέξασθαι τὴν ἁγιωτάτην αὐτῆς ψυχὴν, μὴ ἂν ἅπαντας συνδραμεῖν, καὶ δουλικῶς ὡς καθαροὺς τῇ καθαρωτάτῃ διακονῆσαι τὰ τῆς ἐκφορᾶς καὶ προπομπῆς καὶ τελετῆς ἱερᾶς; Καὶ γῆ δὲ πάντως ἂν, καὶ θάλασσα,

---

Hierosque Hierotheus, et admirandus Timotheus, nec non et beber ille Iacobus, Sionis Ecclesiae tunc praesul. Sunt autem affirment, praeterea septuaginta discipulos ibidem affuisse; sane et ipsi in partem huius quoque ministerii ideo sunt ati, ut sicut et alia mysteria ac praecelsa portenta, ita et nunc gerebantur, eorum lingua aliis quoque enarraret.

VI. Et hi quidem ad intemeratissimam convenerunt e terra; elis vero iusta, ut par erat, persoluturi communi omnium ninae, agmina angelorum, iustorumque, qui antea decesse- , universus coetus, multitudo plane innumera, accurrerunt. sane quo fieri pacto posset, ut dum Creator ac sapiens le- ator legem, quae parentes a filiis honorandos praecipit, ipse iosius, quam quispiam ullus, servabat, ac propterea ad ho- andam propriam matrem, sanctissimamque illius animam ex- iendam praesens ipse aderat, non simul omnes accurrerent, servulorum more, quae ad funus, deductionis pompam, ac ros exequiarum ritus pertinent, puri purissimae non prae-

καὶ ἥλιος, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν κάτω συγκινηθῆναι εἶχον, εἰ μὴ, καθάπερ εἴρηται, τῆς κάτω δόξης ἐπεὶ οὐκ ἔδει τῇ πανάγνῳ, ἁρμεῖν προσετάγησαν· ἄλλως τε καὶ τὴν πρὸς τὰ ἄνω μεθισταμένην, τῶν ἀκολούθων οὐκ ἦν, τῆς ἐκ τῶν κάτω δεῖσθαι διακονίας· ἴδοι δὲ τοὺς ὑψηλοὺς κατελθεῖν, ὃ καὶ ἐξέβη, ἵνα ἣν ἄνω προσλαβέσθαι ἔμελλεν, διακονήσωσι κατὰ τὸ εἰκός. Εἰ δὲ καὶ γῆθεν τῆς λειτουργίας ὁ τῶν κηρύκων ἐκοινώνησε κύκλος, ἀλλ' ὡς ἐφάμιλλα τοῖς αὐλοῖς· Χριστῷ γὰρ ἔζων μόνῳ· τὰ ἄνω καὶ ἥκειν τῷ πνεύματι· κἀκεῖθεν αὐτοῖς εἴ τις ἦν φίλος, εἰ καὶ ὁ χοϊκὸς αὐτῶν χιτωνίσκος ἔτι τῇ γῇ προσεσύρετο· οὐκ ἄρα διὰ ταῦτα φαίη τις ἂν εὖ φρονῶν, τῶν ἄνω λείπεσθαι τοὺς λαμπροὺς ἄνδρας ἐκείνους.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ διττὸν τῆς πανάγνου, ψυχὴ γὰρ ἐκείνη καὶ σῶμα, καταλλήλως τὴν λειτουργίαν ἔκ τε τῶν ἄνω καὶ κάτω ἐζήτει. Ὃ δὴ καὶ γέγονε. Καὶ οἱ μὲν φωστῆρες ἐκεῖνοι τῷ φανο-

---

starent? Profecto et terra et mare et sol, et reliqua mundana omnia commota fuissent, nisi, uti dictum est, gloriae e terrestribus purissima illa non indigente, praeceptum his fuisset, ut quiescerent; praesertim vero, quod nullatenus consentaneum fuisset, ut ad superna transeunti aliquod ex hisce infimis ministerium opus esse videretur; sed caelestes, quod et factum est, descendere par esset, ut qui eam in caelos susceptura erat, ipsi eamdem debito famulatus honore prosequerentur. Quod si e terra quoque chorus Apostolorum ministerii illius effectus est particeps; at illis id tamquam caelestium aemulis contigit; ut quippe Christo vivebant, et spiritu in caelestibus versabantur, et a caelo erat si quis ipsis erat amicus, quamquam terrenum eorum indumentum adhuc in terra volutaretur: ac propterea quisquis sapiat, haud superis cessisse eximios illos homines affirmaverit.

Verumtamen duplex quoque purissimae illius substantia, anima illa videlicet et corpus, congruenter ministerium tum a caelestibus tum a terrestribus exigebat. Atque ita reipsa factum est. Et illa quidem terrae luminaria utut ad praestantiorem su-

μόνῳ τῆς παντίμου τὴν διακονίαν ἀποδεδώκασιν, οἳ δήπουθεν ἔτ' ἂ τῶν κάτω, εἰ καὶ τῆς κρείττονος καὶ ὑψηλῆς ἐτύγχανον μοίρας. Τῇ δὲ θείᾳ ἐκείνης ψυχῇ τὴν λειτουργίαν ἐτέλεσεν, ὅσον οὐράνιον καὶ γῆς ὑπέρτερον ἦν. Οἶμαι δὲ, καὶ τούτων οἱ ὑψηλότεροι ἂν καὶ λαμπρότεροι διακονῆσαι προσῆλθον τῇ θείᾳ ἐκείνῃ καὶ παναμώμῳ ψυχῇ. Οὗ χάριν, ἐγώ τι νομίζω, καὶ ὁ θεῖος εἶπε Δαβίδ, τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύσουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ· τῇ τοῦ πλουσίου φωνῇ τὸ περιὸν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τῆς ἀρετῆς ὑποφαίνων.

Ἔμοιγε δὲ δοκεῖ, ὡς οὐδὲ τῆς κάτω ἂν τῶν ἀποστόλων ἡ πολυύμνητος ἐπιδημίας ἐδεήθη, καὶ οὕτως αἰθερίας, εἴ γε μὴ οὗτος ἦν ὁ σκοπὸς, ἵν' ὅτι καὶ ἀγγελικὴ πρὸς τὴν τοιαύτην λειτουργίαν συνέδραμε διακόσμησις, δῆλον ἡμῖν γένηται. Ἐκ γὰρ τοῦ φανεροῦ τοῦδε καὶ οὕτω παραδόξου μένει καὶ τὸ μὴ ὁρώμενον ἀναμφίβολον·

---

illumque cohortem spectarent, tamen utpote terrenae etiamnum conditionis ministerium erga aspectabilem illius summae venerandae partem obibant. Divinae vero eiusdem animae famulatum exhibuerunt, quotquot erant caelorum incolae, terramque conditionem praetergredientes. Sed et ex istis nobiliores, puto, praestantioresque erga divinam illam et immaculatissimam animam *a* hoc perfungi officio aggressi sunt. Atque, ut mihi videtur, hanc ob causam etiam divinus David inquit *b*: *Vultum tuum deprecabuntur divites plebis*, eos scilicet *divitum* nomine designans, qui reliquis virtute antecellerent.

Porro ego quidem sic sentio, nihil opus fuisse, ut quemadmodum aetherei cives, sic et ex terra ad obsequendum Virgini summi honore dignissimae apostoli convenirent, nisi hoc spectatum fuisset, ut notum nobis fieret, angelicos quoque ordines ad hoc obeundum munus concurrisse. Ex eo enim, quod manifestum est idemque adeo stupendum, firmam fidem indipiscitur

a Vide summam illam puritatem tribui *animae* Virginis, adeo ut nihil dubitandum sit, an ad integritatem virginalem forte haec referantur.
b Ps. XLIV, 13.

καθάπερ καὶ ὁ Σωτὴρ, ἀφέωνταί σοι, τῷ παραλύτῳ πρῶτον εἶπεν, αἱ ἁμαρτίαι σου, ἐκεῖνο δ' ἔπειτα σαφὲς προτιθείς, καὶ ἆρα, πρόσεταξε, τὸν κράββατον.

XVII. Ἐπεὶ δὲ, ὃν εἴρηται τρόπον, αἱ μαθηταὶ τοῦ δεσπότου, καὶ ὁ λειπὸς ἱερὸς σύλλογος, ὃν φθάσας ὁ λόγος ἐγνώρισεν, ὑπερφυῶς παρέστησαν τῇ πανάγνῳ, τῷ μὲν παραδόξῳ τῆς συνδρομῆς, ὅπη τε ὄντες τῆς γῆς παρ' ἀλλήλων μανθάνοντες, καὶ ὅπως ἀθρόοι εἰς ταὐτὸν, τῇ ἀερίῳ συνῆλθον διαρπαγῇ, σφόδρα τεθαυμάκασι, σύν γε τῇ μακαρίᾳ παρθένῳ· καὶ τοῦτο δὲ Δαβὶδ ὁ μακάριος προεκρότησεν ἐκθειάζων· Τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ;

Χάριτας δὲ ὁμολογήσαντες τῷ Σωτῆρι, τῆς αἰθερίας ἐκείνης πτήσεως, πολλῶν τε ἄλλων ἕνεκα, καὶ ὅτι μὴ ἐκδημήσασαν τὸν πολυύμνητον κατέλαβον, ἀλλὰ καὶ ἰδεῖν ἔτι περισῶσαν, καὶ ἐμοὶ

---

et illud, quod in oculos non incurrit; quemadmodum etiam Salvator prius dixit Paralytico *a*: *Remittuntur tibi peccata tua*; et deinde illud, quod perspicue cernebatur, indicans, praecepit *b*: *Tolle grabatum*.

XVII. Postquam ergo discipuli Domini, qua diximus ratione, et reliquus, quem in antecessum sermo commemoravit, sacer coetus, mirum in modum coram Virgine purissima adstiterunt, et alter quidem ab altero audiebat, tum ubinam terrarum versaretur, tum quomodo in aërem rapti miro itinere in eumdem locum extemplo convenissent, vehementer simul cum Virgine beata obstupuerunt. Porro id quoque David valde admirans olim cecinerat inquiens *c*: *Quis in nubibus aequabitur Domino?*

Deinde cum gratias Salvatori concordi animo persolvissent, tum pro illo per aethera volatu, tum pro aliis multis beneficiis, tum etiam quod Virginem prorsus venerandam nondum e terrenis digressam reperissent, sed et videre adhuc superstitem,

a *Luc.* V, 20.
b *Ibid.* v. 24.
c *Ps.* LXXXVIII, 7.

ι τῇ διακονίᾳ ἠξιώθησαν ἐκείνῃ, τοιαῦτα προσεφθέγγοντο τῇ
φ·

III. Τί σοι, δέσποινα, ἐπάξιον ἂν ἡ πηλίνη προσπλέξειεν
ια γλῶττα; Ποῖον αἶνον, ὃν ἡ καθ' ἡμᾶς γεωργεῖ νοῦς, ταῖς
ἀναλογοῦντα δώσομεν ἀγλαΐαις; Τίνα κρότον μεγάλα διασαλ-
α, τοῖς σοῖς μεγαλουργήμασιν ἱκανῶς ἀντηχεῖν συγχωρήσομεν;
εὐπορήσαντες εὐφημίας ταύτην τῶν σῶν ἀξίαν ἐπιψηφισόμεθα
ῳδῶνων;

ὲ σὲ, πάναγνε, οὐρανὸν ὁ δεσπότης παρήγαγε, γῆν ἐθεμε-
, θάλασσαν, ἥλιον, χάριν τε ἄλλην καὶ σεμνότητα καὶ κό-
ὑπέστησε. Διὰ σὲ καὶ ὅσος ἡμῖν ἐννοεῖται διάκοσμος. Σὺ γὰρ,
ασχοῦσα πᾶσι τὸ βέλτιον· τοῦ δὲ βελτίονος ἕνεκα, καὶ τοῦ
ιι τυχεῖν, ἡ κτίσις ἐξυφάνθη τῷ ποιητῇ· διὰ σὲ, πολυύμνητε,
ιεῖς, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἔγνωμεν διὰ σὲ,
ιάνης ἀπηλλάγημεν καὶ σκότου, καὶ τὴν τῶν ἀῤῥήτων ἀγα-

---

isterio illo sanctificari digni habiti fuissent, hisce Deipa-
ocibus allocuti sunt:

III. Quam tibi, o Domina, coronam, quae condigna te sit,
lutea lingua nostra queat? Quodnam offerendum tibi en-
m humana mens nostra elaboret, quod splendoribus tuis
sistat? Quem plausum instar tubae alte resonantem ma-
ntiis tuis apte respondere censebimus? Quas excogitare
poterimus, ut quampiam tuo congruam fulgori decer-
s?

pter te, o purissima, Dominus caelum condidit, terram
vit, mare, solem, atque aliam quamlibet venustatem, et
, et ornatum creavit: propter te est, quidquid ordinis
nostrae obversatur. Tu enim es, quae universis meliorem
comparasti: nam creaturae omnes ut in melius proficc-
et ut felicitatem assequerentur, a Conditore productae
id vero et nos propter te, o dignissima omni laude,
uuti sumus; neque hoc solum, sed Deum insuper propter
movimus, et ab errore ac tenebris erepti sumus, et ine-

θῶν περιμένομεν κτῆσιν· καὶ εἰ μὴ τοῦ ζόφου λυθῆναι, καὶ οὐ τῶν θείων ἐμφορηθῆναι ἡμῖν ἐξεγένετο διὰ σοῦ, μήδε τὴν ἀρχὴν[1] ἂν εὐξάμεθα γενέσθαι περὶ ἡμῶν αὐτῶν. Διὰ σὲ γέγονε τὰ παράδοξα, καὶ θεὸς πατῆσαι γῆν οὐκ ἀπηξίωσε, καὶ ἐν οὐρανῷ σκηνὰς ἔπηξαν ἄνθρωποι. Σὺ τοῖς εὖ πλέουσι πρὸς θεὸν ἔρεισμα, φῶτισμα, οἷόν τις ἡδεῖα πνοὴ, τὴν ἄνοδον εὐμαρίζουσα· σὺ τοῖς ἀπόροις ἐμπόροις πρὸς θεὸν κυβερνήτης. Σὺ τῷ γένει γεέννης ἐγένου χωρισμὸς,

1 Cod. τηναρχὴν.

---

narrabilium bonorum possessionem exspectamus; et neque exoptandum nobis fuisset, ut ab initio crearemur, nisi futurum nobis fuisset, ut per te ab erroris liberaremur caligine, et ita demum divinis muneribus affatim ditaremur *a*. Propter te perpetrata sunt mira, et Deus non dedignatus est terram hanc pedibus calcare, et homines in caelo tabernacula sibi defixerunt. Tu feliciter ad Deum properantibus et fulcimentum es, et lumen, ac velut aura quaedam suavis, quae laborem ascendendi allevat: tu eosdem per devia ambulantes dirigis ad Deum. Tu humanum genus inter et gehennam separatio, tu paradisi

a Haec eadem sensa, nimirum quod propter Virginem Deiparam condita; haec rerum universitas fuerit, quod eidem Virgini debeatur quidquid reliquis creaturis inest decoris ac splendoris, quod denique Mariae acceptum referendum sit, tum quod caetera omnia finem suum assequantur, tum quod humanum genus in praeceps olim prolapsum restaurationem ac spem salutis invenerit, haec omnia, inquam, Isidorus uberius deinceps prosequutus est in Homilia, quam habuit *in Deiparae Natalem* quamque superius (*Part. I a pag.* 205) iam dedimus.. Porro (quod in notis homiliae illi subiectis manifestissime ostendimus) eiusmodi est illa haec oeconomia, ut eidem prorsus repugnet, Mariam eadem illa reliquis obvolutam fuisse, quae reliquos Adae filios perdidit. Id vero et praesenti loco satis elucet. Neque enim contextus ratio patitur, ut Virgo quoque iis tenebris et caligine putetur circumsepta, quarum depulsio per ipsam exspectanda erat. Et confirmant idipsum sequentia, ubi Virgo salutatur ceu murus dividens inter humanum genus ac gehennam. Si enim universo humano generi ob veterem lapsum gehennae addictio Mariam accenseas, qui posset ipsa idem genus a gehenna separare?

φαδείσου δόσις. Διὰ σὲ λοιπὸν, εἴ τι τρυγᾷν ἐνταῦθα πάρεστι ν, καὶ ἣν ὁ μέλλων βίος ἄῤῥητον ἡμῖν εὐφροσύνην παρέξει.

X. Ἀλλ' ἕως μὲν, ὦ δέσποινα, τὴν σὴν ἁγιωτάτην μορφὴν ᾗν εἴχομεν, καὶ παρ' αὐτῆς ἁγιάζεσθαι, τῶν σῶν ἀπολαύσυ- ριτων, ἐκείνῳ συνεῖναι καὶ κοινωνεῖν ἐνομίζομεν ἀφάτου τρυ- τῷ σῷ υἱῷ καὶ Σωτῆρι. Εἰ γὰρ οὗτος ἀναληφθῆναι δεῖν ᾠετο, ποίηκε, καὶ ὁ χωρισμὸς τὴν καθ' ἡμᾶς εἶλκε ζωὴν ἐκεῖνος, ἡ θεία του παρακλήτου ἐπέλευσις, καὶ ἡ σὴ, πάναγνε, πα- , ἡδονήν τε ἡμῖν ἐνέσταξαν οὐ μικρὰν, καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος ῥωσαν ὑστέρημα. Οἷς δὲ μάλιστα τῶν σὺν ἡμῖν τῆς δεσπο- σὺκ ἀπολαῦσαι γεγένηται θέας, ὁ φωτοειδέστατος σὸς χαρα- ὶντὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἣν καὶ ἐδόκει καὶ σοῦ σπλάγχνου Χρι- Καὶ, καθάπαξ εἰπεῖν, παραμυθίας ἔγεμε τὰ σὰ πρὸς ἡμᾶς παραμίλλου ῥαστώνης.

τεὶ δὲ νῦν ἡμῖν, τοῦ πλάστου βουλομένου, καὶ τελευταῖα

---

lo exstitisti. Tibi denique referendum est acceptum, quid- hic haurire solatii licet, et quidquid ineffabilis laetitiae s vita nobis praebebit.

X. Et utique quamdiu nobis, o Domina, sanctissimam formam intueri, et per eam sanctificari, tuisque perfrui s dabatur, videbamur nobis cum filio illo tuo ac salvatore o simul versari, et inenarrabilibus illis potiri deliciis. Si ille ad caelos ascendendum sibi esse duxit, idque reipsa t, et seiunctio illa humanam eius vitam nobis veluti adi- t; at divinus Sancti Spiritus adventus, et tua, o purissima, entia, et nos haud levi perfundebant solatio, et Salvatoris itis locum supplebant. Maxime vero iis ex nostris, quibus n non fuerat, ut Domini aspectu frui possent, loco Salva- erat lucidissima facies tua, in qua Christi, filii tui, faciem rentur. Atque, ut prorsus dicam, tua omnia consolationem s, et incomparabile levamentum abunde effundebant.

andoquidem vero, Creatore sic volente, postremo nunc

προσφθέγγῃ καὶ προσβλέπεις, ἀφόρητα μικρεῖ δοκεῖ τὰ παρόντα, συμφορὰ μεγίστη τὸ πρᾶγμα καθίσταται. Οἷόν τι δόρυ στίεσθαι τὸ πάθος ἡγούμεθα καθ' ἡμῶν, λύπης βέλη πικρὰ χωρεῖν κατὰ τῆς ἡμετέρας καρδίας· ὡς φλόγα ὁρᾷν κατὰ κεφαλῆς ἡμῶν ἀπειλοῦσαν στρατεῦσαι, νομίζομεν· ῥομφαία τὴν ἡμετέραν ἤδη διέρχεται ψυχήν, σχεδὸν οὐχ ἧττον ἧς ὁ μακάριος Συμεὼν ἐμήνυσε, πάντιμε, περὶ σοῦ. Οὐκέτι τῶν ἀνεκτῶν ἡμῖν ἡ τοιαύτη συμφορά· οὐκέτι τῶν παρόντων ἀλγεινῶν ἡ δριμύτης ἄσειστον ἐᾷ τὸν λογισμόν· οὐκέτι τὸ βάρος τῆς ἀνίας, μὴ καταπεσεῖν ἡμᾶς συγχωρεῖ, καὶ ἀσθενείας ἔλεγχον παρασχεῖν. Πῶς γὰρ καὶ γλῶτταν σιγῶσαν ὁρᾷν οἴσομεν, ἧς ὁ γλυκὺς καὶ μελίῤῥυτος φθόγγος, Θεόν τε ἤγαγεν εἰς γῆν, καὶ ἡμῖν ἐτύγχανε παραμυθία μεγίστη τοῖς παρὰ τῶν ἀπίστων δεινοῖς ἐγτυγχάνουσι; Πῶς ὄμματα πρεσιδεῖν καὶ ἥλιος ἀφεγγ

---

nos et alloqueris et ob oculos habes, enimvero vix ferenda praesentia haec nobis parent, resque in summam cedit calamitatem. Angor enim in nos instar lanceae iam intorqueri, corque nostrum acerbis dóloris telis impeti nobis videtur: quoddam veluti incendium videmur nobis cernere, quod minax iam caput nostrum invadat: animam nostram transverberat iam gladius, haud minus propemodum ac de te, honoratissima, beatus Symeon [a] praenunciavit. Iam non eiusmodi est ista calamitas, quam ferre possimus: non ea iam est praesentis doloris asperitas, cui mens occurrere constanter valeat: non sinit immensus moeror, ut non animo decidamus, ac nostra palam infirmitas prodat infirmitas. Quo enim pacto ferat animus, ut matrem oculis cernamus linguam, cuius vox dulcis et melliflua tum Deum traxit in terram [b], tum nos dira ab infidelibus tolerantes reficiebat? Quomodo vel sol ipse patiatur luce orbatos nos

a *Luc.* II, 35.

b Deum in terram attraxere illae voces (*Luc.* I, 38): *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.*

ρτερήσει, ὧν ἡ καλλονὴ καὶ λαμπρότης τῷ ἀδύτῳ φωτὶ καὶ προσ-
λάκη καὶ προσεφύη, καὶ εἰς τὰ τῆς γῆς ἐπέλαμψε πέρατα; Πῶς
ὐν ἡμῖν ἀκινήτους ὄψεται καὶ γῆ χεῖρας, αἱ τὸν κτίστην ἐβά-
τασαν, ὃν αὐτὴ χωρῆσαι, κἂν τοσαύτη μυριάκις ἦν, ὡμολόγησεν
ν ἀσθένειαν;

Ἀλλ', ὡς ἔοικε, συμφερὰν ἡμῖν καὶ ταύτην ὁ χρόνος ἐταμιεύετο.
ναὶ γὰρ πρώην τὸν πλάστην ἑλκόμενον, γυμνούμενον, μαστιγούμε-
ν [1], ὦ τῆς σῆς, δέσποτα, μακροθυμίας, νεκρὸν ἑωράκαμεν ἐπὶ
ύλου. Καὶ νῦν, ὦ πρᾶγμα θαύματος πέρα, νεκρὰν τὴν ἐκείνου μη-
έρα καὶ ἰδεῖν, καὶ τῷ τάφῳ καλύψαι πρόκειται. Πῶς ἄρ' οὐ δα-
ύσομεν; Πῶς οὐ στενάξομεν; Πῶς οὐ πενθήσομεν, τὸ γλυκὺ
ῶς, τὸ τερπνὸν ἄνθος, τὸ εὐῶδες μύρον, τὸν περικαλλῆ λειμῶνα,
ὸ θεσδόχον σκῆνος, τὴν θεοφόρον φιάλην, τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ κό-
μου, τὸ φωταυγέστατον ἔσοπτρον, τὸ θεῖον κάτοπτρον, τὸ πα-

1 Cod. μαστιγόμενον, sed post. man. μαστιγούμενον.

---

ri oculos, quorum venustas ac splendor inaccessibili luci
totus intendit et defixus haesit, et ad fines usque terrae re-
lit? Quomodo nobiscum etiam terra carentes motu eas manus
bit, quae Creatorem portaverunt, quem continere ipsa,
nsi decies millies tanta esset, adhuc tamen se posse negaret?
ed plane hunc quoque moerorem tempus nobis servabat.
enim creatorem ipsum funibus pertractum, nudatum, fla-
is caesum, (o tuam, Domine, patientiam!) in ligno crucis
tuum pridem vidimus. Nunc ergo (o factum stuporem om-
vincens!) mater eius et mortua hisce oculis aspicienda,
umulo recondenda manet. Quo itaque pacto a lacrymis
perabimus? Quomodo suspiriis parcemus? Quomodo abesse
at fletus, dum dulce istud lumen, venustum florem, fra-
ns unguentum, pulcherrimum pratum, tentorium Deum con-
s, phialam Deo plenam, mundi *a*, nitentissimum specu-

a Recole quae de hac sententia diximus in not. ad § VII Homiliae

ράδοξον ἄγαλμα, τὴν ἀληθινῆς πᾶσι ζωῆς αἰτίαν, καὶ ἄλλου παντὸς πρόξενον ἀγαθοῦ, πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν, ἐκδημοῦσαν, ἀπαίρουσαν, μεθισταμένην, φεῦ, ἄπνουν ὁρῶντες; Πῶς οὐκ ἀλγεινὸν ἡμῖν ὁ σὸς χωρισμός; Πῶς οὐκ ἀνιαρὸν ἡ στέρησις; Πῶς οὐ πικρὸν, πῶς οὐ φρίκης γέμον, νεκρὸν, ἀκίνητον, ἄφωνον τὸ ζωοπάροχον σκεῦος παραδοῦναι τῷ τάφῳ; Σείσθητι γῆ, καὶ ἥλιε μελανδύθητι, καὶ οὐρανοῦ τάξις ῥάγηθι, καὶ οἷαν ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς αὐτῆς, διὰ τὴν φρικωδεστάτην νέκρωσιν, τὴν ἴσην καὶ τὸ βαρύτητα τῆς ὀφρύος ἐνδείξασθε.

Ἀλλὰ σὲ μὲν, ὦ Θεοῦ μῆτερ, ἀῤῥήτων ἀγαθῶν ἐκδέξεται κόλπος· ὑπὲρ νοῦν εὐφροσύνη περιστοιχιεῖ· χαρὰ, ἧς οὔτε νοῦς μέτρον

---

lum, divinam imaginem *a*, simulacrum admirandum, verae vitae omnibus auctricem, et cuiusvis alterius boni causam prae oculis nostris abire, discedere, hinc migrare, eheu, spiritu expertem ipsi viderimus? Quomodo non acerbum nobis fuerit abs te seiungi? Quomodo non moestum te privari? Quomodo non amarum, quomodo non plenum horroris, vas illud vitam praebens, mortuum, motu ac voce carens, sepulturae tradere? Tremores iam cieas, o terra, tuque atrum, o sol, velum assume, et consuetum tibi ordinem, o caelum, abrumpe, et quidem ad terrificam unigeniti eius mortem, parem nunc quoque moestissimum vestrum luctum ostendite.

Verumtamen te, o Dei mater, ineffabilium bonorum coronis excipiet: te circumcinget laetitia omnem mentis captum cum-

Theodori Sinaitae (Sup. pag. 223.), ubi palam elucet, *oculum mundi* ideo Virginem appellari, quia caecitatem per primum Adae peccatum inductam non incurrit.

a Quid sibi velit Isidorus, cum Virginem Deiparam appellet *imaginem divinam*, disce ex iis, quae alibi (*Hom. in Deip. Annunt.* § XII sup. pag. 419) affirmavit, videlicet in *sola* Deipara impletum illud oraculum, quod Deus hominem plasmaturus dixit (*Gen.* I, 16): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*; propterea quod et in sola Deipara imago illa ac similitudo nullum passa est detrimentum, et in sola Deipara imago divina suam assecuta est perfectionem.

ἰένειν, οὔτε γλῶσσα πρεάγειν οἶδε, καὶ προπέμψει, καὶ ἀκολουθοῦσα περιζητήσει, καὶ αἰωνίως ἀνακλινεῖ παρ' ἑαυτῇ· δι' ἣν ἄρα ν τῆς χαρᾶς ἔκβασιν, ὡς ἡγούμεθα, οὔτε τόδε τὸ πᾶν ἐκλοθη, ἀλλ' εἰονεὶ χαίρει, καὶ καθάπερ μὴ καινοῦ τινὸς τερατευρμένου, τὸν ὅρον σώζει τὸν ἴδιον. Τῆς σῆς δ' ἂν εἴη λοιπὸν, θεορέτωτε, καὶ παναγίας ψυχῆς καὶ δυνάμεως, καὶ τὸ λυποῦν ἡμᾶς ἄσασθαι νέφος, καὶ χαρίτων γεῦσαι τῶν σῶν, ἐπείπερ νῦν εὖ ἄττει τὰ πάντα καὶ τῇ σῇ μεταστάσει.

XX. Ἐπεὶ δὲ τὰ τοιαῦτα προσρήματα, δακρύων τε ῥεύματα ισεξήντλει, ἃ τῆς ἔνδεν φλογὸς ἄγγελος ἦν τῶν θεοκηρύκων, πάλγησε μὲν ἐπὶ μικρὸν καὶ ἡ μακαρία, καὶ δάκρυσιν ἀπέσταξε ν ὀφθαλμῶν· κρείττων δὲ γενομένη τοῦ πάθους, εὐ δακρύων, στὶν, ὁ παρὼν καιρὸς, ἀγαθεῖ τοῦ κοινοῦ δεσπότου διάκονει· οὐ ἄθους ὑπόθεσις ἡ ἐμὴ μετάστασις· οὐ ποιητὸν στεναγμῶν ἡ ρὸς οὐρανοὺς ἄνοδος· οὐ κατηφείας αἴτιον ἡ πρὸς τὸν κτίστην καὶ

---

me: te gaudium, cuius mensuram neque animus concipere, que eloqui lingua potest, et deducet, et te comitans circumbiet, et penes se in saecula recumbere te iubebit: et laetisnus profecto eiusmodi exitus, ut arbitror, efficit, ut et haec nam universitas nullatenus commota fuerit, imo vero quonmodo gaudeat, ac veluti nihil novi ac stupendi agatur, o se ordine contineat. Quod reliquum est, quandoquidem et transitum tuum nunc omnia bene feliciterque habent, sanssimae animae, o Deo carissima, potentiaeque tuae iam fue, et tristitiae, qua nos afficimur, disiecisse nubem, gratiasque s gustandas nobis praebere.

XX. Cum autem eiusmodi alloquia lacrymarum rivos exprirent, qui intimum prodebant dolorem, quo divini praecones rus urebantur, beata quoque illa Virgo paululum eorum se lori consociavit, lacrymasque oculis effudit. At tristitiam mox hoens: non lacrymarum, inquit, nunc tempus est, o egregii nistri communis omnium Domini: non causa luctus migratio e est: non provocare ad gemitus debet in caelos ascensio,

υἱὸν ἐμὸν ἀναχώρησις. Ἐκεῖνο μόνον τῶν σκυθρωπῶν ἦν, ἡ περὶ τὸν Σωτῆρα παροινία τῶν Ἰουδαίων· τὰ ἀλγεινὰ ἐκεῖνα, καὶ θάνης ἔξω καὶ νόμων, εἶα κατὰ τοῦ πλάστου τὸ ἀπεχθὲς ἐξεβάκχευσε πλάσμα· ἐκεῖνο τῶν σφόδρα ἀνιαρῶν, ἡ γύμνωσις, ἡ στρέβλωσις, αἱ μάστιγες, αἱ ἐμπαιγμοὶ, καὶ τέλος, ὦ γῆ καὶ ἥλιε, ὁ ἀπεκταιότατος θάνατος. Πεῦ δὲ ἡ ὕβρις; ἔνθα μηδὲν μὴτ' ἐγκαλεῖν εἶχον, καὶ τῶν εὐεργεσιῶν ἡ πληθὺς, καὶ ἡ τῶν σημείων καινοτομία, κἂν τὴν πονηροτάτην ἐπηνωρθώσαντο γνώμην. Τὰ δὲ μετ' ἐκεῖνα καὶ περὶ ἡμᾶς πάντα χαρὰ, ἡδονὴ, τέρψις, ἑορτὴ, λευκή τις ἡμέρα.

Ἦ οὐχ ὁρᾶτε νῦν φαιδροὺς τοὺς ἱεροὺς παραγενομένους ἀγγέλους, καὶ πολλαχόθεν τὸ χάριεν ἐπιδεικνυμένους, δι' ὧν τε ἡ γλυκύτης καὶ τὸ προσηνὲς αὐτοῖς ἐπικάθηται καὶ πρᾶον, καὶ δι' ὧν ἡδὺ προσλαλοῦσι, καὶ ἱερόν τι χρῆμα τὴν ἐκδημίαν μηνύουσιν; Οὐχ ὁρᾶτε στρατιὰν τῶν δικαίων, λαμπρὰ περιβεβλημένην, καὶ εἶον σκιρτῶσαν, ἀγαλλομένην, θυμήρη προσφθεγγομένην, καὶ τὴν

---

neque moerorem parere ad Creatorem filiumque meum profectio. Illud unum dolendum fuit, iudaeorum adversus Salvatorem insania: illa prorsus tristia, ac praeter fas omne ac legem, quibus odio percita creatura in Creatorem suum debacchata est: illa sane in miserrimis censenda, (Salvatoris) denudatio, tortura, flagra, ludibria, ac denique, o terra et sol! mors omnium teterrima. Ubinam vero iniuria iis illata? Nihil sane tale habuerunt, quod quererentur; et beneficiorum cumulus ac perpetratorum miraculorum novitas animum eorum, utut pravissimum, ad emendationem provocabant. Quae porro subsequuta sunt etiam quoad nos, omnia gaudium, voluptatem, iucunditatem, laetitiam, serenum quemdam diem habent.

Quid enim? An non sanctos Angelos cernitis nunc alacriter advenientes, et laetum quid undique explicantes, quo et dilectionem, et benignitatem, et lenitatem prae semet ferunt, hinc que nos suaviter alloquuntur, et ingens quid, meum nempe hinc discessum nuntiant? An non iustorum videtis exercitum, splendore circumamictos, ac veluti salientes, exsultantes, amice al-

ν ἐκδεχομένην ἀνάλυσιν ; Οὐκ ἄρα τἀναντία καὶ φρονεῖν καὶ εἶν, τῶν ἐφεστώτων καὶ ἀγγέλων καὶ ἁγίων προσῆκεν οὐ τρα-ίας καιρὸν τίθεσθαι καὶ ὀδυρμῶν, ὅτε συγχαίρει τῷ πλάστῃ ὑπερκόσμια· οὐχ, ὅτε πανηγυρίζειν ἔδει χαρμόσυνα, πενθι-φάτην ἀναβάλλεσθαι χρή. Οὐ τὰ κρότου παντὸς καὶ σκιρτη-των λαμπρότερα, ἐκχύσει θρήνων ἀμαυρῶν ἄξιον· οὐκ ἀῤῥήτῳ πῳ, καὶ ὄψῳ Θεῷ προσῆκε, τοῦ κτίστου καὶ νῦν ἡμῖν ἐπιστάν-, μεθ' ὑπεραπείρου στρατιᾶς νοουμένης, ὡς ἄν μοι καὶ αὖθις δυνατὸς, χαρᾶς μεγαλεῖα ποιήσῃ, ταπεινόν τι καὶ ταῦτα τῶν ὑμνων νεῖν ἢ φθέγγεσθαι δεῖ· ἀγάλλεσθαι δὲ μᾶλλον, καὶ μου-ῆς τερετίζειν εὐφρόσυνα, δίκαιον· ὅτι καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν αἱ γενεαὶ ται μακαριοῦσί με, καὶ νόων μὲν πληθὺς, σὺν ἄσμασιν ὑψηλοῖς, ρ ἡμῶν σκιρτήσει, ἀνθρωπίνη δὲ γλῶττα μεγάλα ὁμοίως ᾄσει ἡμια χαίρουσα. Εἰ δ' ὑμῖν, ὦ συνδικασταὶ τοῦ πλάστου, νῦν

---

uentes, meamque dissolutionem exspectantes ? Haud consen-eum est igitur, a praesentibus et Angelis et Sanctis dissona sentire seu peragere, aut flendi ac lamentandi tempus censere e adesse, quando caelestes omnes simul cum Creatore lae-am agunt; neque par est lugubres cantus persequi, quando am cum gaudio celebrandum est. Haud aequum est, haec vis plausu atque exsultatione splendidiora lacrymarum ef-one obnubilare; neque vile quid ac tristia mente agitare loqui congruit, dum ratione ineffabili et quae Deum de-, nunc quoque ipse nobis praesens cum innumero spirituum estium exercitu Creator adest, ut mihi, et quidem iterum ati potens est, gaudium magnificentissime conferat; imo exsultare expedit, et laetis modulis cantica perniscere; idoquidem et ex nunc *generationes omnes me beatam dicent* [a], ngelorum multitudo cum sublimibus hymnis causa nostri e exsultatione gestiet, et humanum pari modo genus con-ens sonoris vocibus laudes meas praecelsas celebrabit. Quod obis, o Creatori coniudices, discessio mea quid triste modo

[a] *Luc.* I, 48.

ἀνιαρὸν ἡ ἀναχώρησις δοκεῖ, ἀλλ' ἐπὶ μικρὸν τοῦτο, ὡς ἔτι τῷ τῆς σαρκὸς εἴκουσι νόμῳ· μετὰ βραχὺ δὲ, μηπω καὶ τῆς γῆς ἐκστάντες, πείρᾳ τὸ τῆς χαρᾶς εἴσεσθε μέγεθος· καὶ τὴν ἐνταῦθεν εὐφροσύνην καὶ καλλονὴν, καὶ τὸ μέγα τῆς ἀληθοῦς ἡδονῆς πέλαγος, ἐξυμνεῖν οὐχ οἷοί τε ἔσεσθε. Ἀλλ' ὥρα, φίλοι, τῇ τοῦ δημιουργοῦ λειτουργῆσαι ψήφῳ· καὶ τὸ μὲν ἐμὸν ὑμεῖς σῶμα καὶ κηδεύσατε, καὶ συγκαλύψατε τάφῳ· ὁ δὲ πλάστης καὶ υἱὸς ἐμὸς, θεοπρεπῶς παραλήψεται τὸ πνεῦμα.

XXI. Ἐπὶ τούτοις, εὐλογίας αὐτοῖς ἡ πάναγνος μεταδίδωσι καὶ τὰς ψυχὰς εἰς τὸ χάριεν μετατίθησι· πᾶσί τε εἰρήνην ἐπεύχεται καὶ τὰ σωτήρια· καὶ μετὰ τοῦτο λύεται μὲν ἡ παναγία ψυχὴ τοῦ παναγεστάτου σώματος ἐκείνου· ταῖς δὲ τοῦ μονογενοῦς αὐτῆς καὶ παντοκράτορος ἐντίθεται χερσίν.

Ἦν οὖν ἰδεῖν εὐθὺς τὰ τῶν θεοκηρύκων ὅτα ἐκείνων, ὕμνων ἀῤῥήτων ἀῤῥάτως πληρούμενα. Καὶ γὰρ ἦν ὁ μέσον οὐρανοῦ καὶ γῆς χῶρος, ἁγιοπρεποῦς ἅπας συλλόγου γέμων, οἳ καὶ τῷ δεσπότῃ

---

videtur; at ad brevem horam, quippe qui adhuc legi carnis obnoxii, hoc sustinebitis; paulo post vero, etiam ab hac terra nondum egressi, amplitudinem gaudii experiri incipietis, laetitiamque ac praestantiam atque immensum non vanae voluptatis pelagus, quod exinde consequetur, nec celebrare quidem pro merito sat valebitis. Sed iam hora est, o dilecti, Creatoris parere voluntati; et vos quidem corpus meum et curabitis, ac sepulchro recondetis; spiritum vero Creator ac filius meus divinitus excipiet.

XXI. Post haec benedictionem eis purissima illa imperti, moeroremque eorum in laetitiam transmutat, et omnibus pacem precatur ac salutem. Tum vero a sacratissimo illo corpore solvitur anima sanctissima, atque unigeniti et omnipotentis dei filii manibus excipitur.

Ilicet ergo cernere erat divinorum illorum praeconum aures inenarrabilibus melodiis invisibili modo recreatas. Quantum enim caelum inter ac terram medium spatium interiacet, to-

φέροντι τὴν θείαν ἐκείνην ψυχὴν συνανήεσαν, ἱερὰ ᾄσματα, λόγου πρείττω, καὶ μέλος ἐλέγχοντα πᾶν, τῇ παναμώμῳ καὶ μητρὶ τοῦ θεοῦ λόγου προσᾴδοντες. Ἐντεῦθεν αἱ γνώμιμοι τῶν ᾀσμάτων ἐκείνων ἀκοαὶ ἡδονὴν ἐδέχοντο, ἁγιασμοῦ πλήρεις ἐγίνοντο, καὶ οὐκέτ' ἄγειν ἔχον σχολήν· διανίστασθαι δὲ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς οἱ ἀπόστολοι παρεσκεύαζον, τοῖς τε αὐλοῖς κάτωθεν συνᾴδειν, κατάλληλά τε τοῖς μουμένοις, ὡς δυνατὸν, καὶ προσπλέκειν καὶ συμφθέγγεσθαι, μελέτην ἐτίθεντο.

Διὰ ταῦτα καὶ ὁ θαυμάσιος Ἱερόθεος, κατὰ τὸν θεῖον εἰπεῖν Διονύσιον, ὃς ἅπερ ἑώρακεν ἀπαράγραπτα μαρτυρεῖ, ἔκθεμος γέγονεν ὅλος, ἐξιστάμενος ἑαυτοῦ· τὴν πρὸς τὰ ὑμνούμενα κοινωνίαν πάσχων, καὶ πρὸς πάντων ὧν ἠκούετο καὶ ἑωρᾶτο, καὶ ἐγινώσκετο καὶ οὐκ ἐγινώσκετο, θεόληπτος εἶναι καὶ θεῖος κρινόμενος ὑμνολόγος [1]. Ὃ δὴ καὶ πᾶσι δοῦναι οὐκ ἀπεικὸς, τοῖς τῷ ζωαρχικῷ καὶ

1 In editis Dionys. ὑμνολόγος κρινόμενος.

---

tam splendido tenebatur sanctorum agmine, qui simul cum Domino divinam illam animam ferente ascendebant, et immaculatissimae illi ac Dei Verbi matri sacra cantica quodvis melos concentia ac verbis non efferenda, modulabantur. Ad hosce porro concentus auribus excipiendos admissi, iucunditate perfundebantur, sanctis replebantur sensibus, neque amplius iam aures trahere moras poterant; sed suas quisque apostolorum animas excitare satagebant, et ab his imis suas caelestibus vocibus iungere, et prout vires dabant, laudes iis, quae aure percipiebant, consentaneas texere et simul hymnis plaudere studebant.

Quocirca et admirandus ille Hierotheus (ut verbis utar divini Dionysii [a], qui ea, quae ipse viderat, sincere testatur), *totus extra se raptus est, quippe qui ad ea, quae canebantur, participanda fuerat adscitus, et ab omnibus, a quibus audiebatur et videbatur sive notis sive ignotis, divino numine afflatus, divinusque laudator censebatur*. Quod quidem merito et de reliquis omnibus existimandum est, qui ad corpus illud, vitae prin-

a *De Div. Nomin.* Cap. III.

Θεοδόχῳ συνδραμοῦσιν ἐκείνῳ σώματι καὶ τῶν οὐρανίων αἰσθομένας ὑμνῳδιῶν.

XXII. Τίνα γὰρ μὴ χαίρειν καὶ κροτεῖν καὶ προσυμνεῖν ἐν ἐκείνοις, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς ποθεῖν συντάττεσθαι μελῳδοῖς, εἴγε ἐνῆν ἀφίπτασθαι τῆς γῆς, ὧν ἡ διειδὴς ἀκοὴ τὰς ἐμμελεῖς ἐκείνας καὶ ὑπερφυεῖς ὑπεδέχετο ἱερουργίας, ἃς χερουβίμ τε καὶ Σεραφίμ, καὶ ἡ ἀγγελικὴ πᾶσα διακόσμησις, ἔτι δὲ καὶ ἡ τῶν πρωτοτόκων ἐκκλησία κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, εἴη δ' ἂν τοῦτο, πατριαρχῶν ψυχαὶ καὶ προφητῶν ὁμοῦ καὶ δικαίων τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, τῇ πανάγνῳ καὶ θεοειδεστάτῃ ψυχῇ, καλλιεπῶς τι καὶ ἡδυφθόγγως ἐπῇδον, καὶ ἔμελπεν, καὶ σεμνῶς, τελετουργικῶς, ἀῤῥήτως ἐξύφαινον; Ὅτε καὶ τοῦ δημιουργοῦ προερχομένου, σὺν ἡδονῇ τε πλείστῃ καὶ ἀγαλλιάσει τὴν παναμώμητον

---

cipium Deique capax, accurrerunt, et caelestes illos audiret concentus.

XXII. Et sane quis non ad collaetandum permoveretur, et ad plaudendum, laudesque canendas, ac caelestium illorum concentuum, siquidem e terra avolare fas esset, exoptandum consortium, quando perspicue ferebantur ad aurem suavissimae illae ac supernae hymnodiae, quas et Cherubim, et Seraphim, et omnes Angelorum ordines, nec non et *primitivorum*, iuxta beatum Paulum [a], *ecclesia*, animae scilicet, ut puto, patriarcharum et prophetarum simul et iustorum omnium in caelis descriptorum, purissimae illi ac Deo simillimae animae [b] concinnis ac dulce sonantibus vocibus canebant et modulabantur, et decora quadam, sancta, ineffabilique ratione harmonias contexebant? Quando Creatore ipso praeeunte et summa cum iucunditate et gaudio immaculatissimam [c] matris suae gestante

a Hebr. XII, 23.

b Vide quam saepius auctor inculcat maximam illam Virginis cum Deo similitudinem, quam modo quidem cum superna coniungit puritate, alias vero expressius dixerat, in immunitate quoque a quavis spirituali corruptione ac labe esse reponendam.

c Cum in caelos nihil inquinatum ingredi queat, iam si putes ideo

τῆς αὐτοῦ μητρὸς φέροντος ψυχήν, ἧς οὔθ' ἡδύτερον, οὔτ' αὐτῷ τερπνότερον, οὔτε ἦν, οὔτε ἔσται τῶν ἁπάντων οὐδέν, τὸ ἱερὸν ἅπαν ἐκεῖνο σύνταγμα, ἄλλοι τῶν προσδευόντων, τῶν παρεπομένων ἕτεροι, εὔκοσμον σώζοντες τάξιν, πάντες δὲ εὐρύθμως καὶ ὁμοφώνως μελίῤῥυτον ὑπὲρ νοῦν ἐξεβόων μελῳδίαν· καὶ σὺν θαύματι καὶ ἄσμασιν ἐκήρυττον τερπνοῖς τῆς πανυμνήτου τὰ μεγαλεῖα; Ὅτε πάντως ἂν ἐξηκούετο, καὶ ὅπως ταῖς ἄνω δυνάμεσι πύλας αἴρειν ἅπασας τῇ βασιλίδι παρεκελεύοντο, οἷόν τι πρὶν καὶ Χριστοῦ γέγονεν ἀνιόντος· καὶ αὖ ὕμνος ὑπερφυής τε καὶ ἔμμουσος τῶν ὑψηλῶν θυρωρῶν, ἀσμένως ὑποδεχομένων τὴν τῶν οὐρανῶν ὑπερτέραν, καὶ ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς παραπεμπόντων, καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐκεῖνα τὰ παράδοξα θαυμαζόντων; Ὅτε καὶ δαίμονες ἔστενον μόνοι, πάντοθεν ἐλαυνόμενοι, καὶ ὡς ἀπὸ πυρὸς ὠθούμενοι τοῦ ἁγιασμοῦ, οὗ-

---

animam, qua dulcius nihil ex omnibus, nihil ipsi pretiosius aut fuerat aut futurum erat, cuncta illa veneranda turma, alii quidem praecedentes, alii subsequentes, mirum servantes ordinem, simul omnes numerosas ac consonas voces ad melodias supra mentis captum blandisonas inflectebant, ac tum suo ipsorum stupore, tum iucundis canticis laudatissimae illius magnalia praedicabant? Quando utique audire erat, et quomodo superis virtutibus indicebatur, ut portas omnes attollerent Reginae, quemadmodum prius et Christo ascendente factum fuerat, et rursus quomodo ianitores caelestes nobilissimis et canoris hymnis laetissimi eam, quae caelis erat sublimior, excipiebant, ac super caelos deducebant, ingentique miraculorum illorum stupore rapiebantur? Quando praeterea soli gemebant daemones undequaque expulsi, ac sanctitate, qua totus aer perfusus fuerat, quodam

immaculatissimam hoc loco dici sanctae Virginis animam, quia tunc ab omni naevo munda erat, nihil sane habebis, quod in singularem Mariae laudem cedat; quippe hoc decus commune iis omnibus est, qui caelos ingrediuntur. Ad stadium igitur mortalis vitae id referendum est; et tunc solum singularis erit laus Virginis, si nulla immaculatissimam eius animam unquam labes infecerit.

περ ἀὴρ ἅπας ἐμπέπληστο, τὸ φίλον αὐτοῖς σκότος, καὶ τὰς ὑποχθονίους οἰκήσεις, ὡς οἰκίας ἂν ἐζήτουν μάλα περιφανεῖς; Διὰ δὴ ταῦτα πάντα οὐδὲν ἀπεικὸς, ὥσπερ ἔφημεν, ὡς ἄρα τῶν ἀκροατῶν ἐκείνων ἕκαστος, ἐξιστάμενος ἑαυτοῦ τότε κατέστη, καὶ ὡς εἶχε ἀναβάσεως πρός τε Θεὸν καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα, πρὸς τὰς οὐρανίους διημιλλᾶτο σάλπιγγάς τε καὶ θείας ᾠδάς· θεόληπτοι δὲ πάντες, ἥπερ εἴρηται, καινουργηθέντες, ὑπερφυᾶ καὶ τὸν καθ' ἡμᾶς ὑπερβαίνοντα λόγον τοῖς ἀσωμάτοις ἂν συνέψαλλον ᾄσματα.

XXIII. Ἀλλ' οὕτω τούτων ἐχόντων, αἴρουσιν οἱ προΰχοντες τῶν ἀποστόλων τὸν τῆς μακαρίας νεκρὸν, εἰ τοῦτο χρὴ καλεῖν τὸ ζωοδόχον ἐκεῖνο σκῆνος, τὸ τῆς δεξιᾶς σύστημα τοῦ ὑψίστου, τὸ μέγα φωταυγὲς κειμήλιον, τὸ φαιδρότατον καὶ ὑπερουράνιον καὶ κεχαριτωμένον ἄγγος, τὸ καθαρώτατον καὶ ἀσφαλέστατον κιβώτιον, ὃ τὸν μόνον ὑπεδέξατο ἀκηλίδωτον· αἴρουσιν οὖν ἐπὶ σκίμποδος κείμενον, ἄφωνον μὲν, καθάπερ εἰκὸς, σάλπιγγος δὲ ἁπάσης

---

veluti igne fugati, amicas sibi tenebras, ac subterraneas sedes tamquam domos valde illustres requirebant? Nil mirum profecto ad haec omnia videri debet, quod, quemadmodum diximus, quisque illorum, qui haec audierunt, utique extra se raptus tunc mente fuerit, et prout ad Deum eiusque matrem elevabatur, caelestes illas tubas, divinasque hymnodias fuerit aemulatus, ac superno omnes, ut dictum est, numine afflati, cantica sublimissima et cogitationi nostrae impervia simul cum incorporeis spiritibus prompserint.

XXIII. Porro cum haec ita agerentur, apostolorum primores beatae illius tollunt cadaver, si tamen hoc nomine fas est appellare vas illud subsistentis vitae capax, habitaculum dexterae excelsi, cimelium splendidissimum, nitidissimam urnam, caelis praestantiorem, et gratia plenam, arcam purissimam et tutissimam ab insidiis, quae illum in se excepit, qui solus est immaculatus; tollunt ergo cadaver in lectulo iacens, vocis quidem expers, non secus ac quotquot ortum ex pulvere duxerunt, sua tamen

φανότερον τὰ ἑαυτοῦ μεγαλεῖα προφαίνοντα, καὶ ὑπὲρ ἥλιον χάριτας ἀστραπτούσας ἐκλάμποντα καὶ τὴν πρὸς τὸν τάφον, ἐν Γεθσημανῇ δὲ οὖτος, ἐβάδιζον φέροντες, καὶ μελουργικοὺς ἱεροὺς συνέλεκον ὕμνους, οὐ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπὶ ταῖς τῶν λοιπῶν ἐκφοραῖς, λέγω δὲ πρὸς Θεὸν πρεσβείαν, ἵν' ἵλεως ᾖ τῷ μεταστάντι, καὶ τῶν ἐγκλημάτων ἄφεσιν, καὶ τόπον ἀπονέμῃ ῥᾳστώνης, ὅθεν ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμὸς, κατὰ τὸν μακάριον Ἡσαΐαν· πῦ μὲν τῇ πανάγνῳ καὶ ἀῤῥυπώτῳ τοιούτων ἔδει ψυχῇ; ἀλλὰ δὲ ὡς ὑπερφυέστερά τε καὶ ὑψηλότερα, καὶ οἷα τό τε πανάγιον πνεῦμα πλήκτρου δίκην, καθάπερ ἄλλας κιθάρας τὰς ἐκείνων ψυχὰς, μουσουργεῖν θεοπρεπῶς ὑπεκίνει, καὶ ἡ κειμένη, καὶ ἐπ' ὤμων φερομένη, προσεχορήγει τε καὶ κατηύγαζε.

XXIV. Τὰ δὲ ἦν, ὡς ἐν εἰκόνι σκιαγραφῆσαι μικρᾷ, ὅσα περὶ τῆς πανυμνήτου καὶ οἱ πάλαι προέγραφον τύποι, σκηνὴ καὶ κιβωτὸς,

---

ipsius magnalia clarius qualibet tuba manifestans, et gratiis praesole micantibus relucens; dumque ad sepulchrum, quod in Gethsemane erat, euntes asportabant, suaves ingeminabant sacros hymnos, non tamen, ut moris est in aliorum funeribus, preces scilicet ad Deum, ut defuncto propitius sit, eique remissionem peccatorum, et locum quietis concedat, unde, secundum beatum Isaiam *a*, *fugit dolor, et tristitia, et gemitus:* quorsum enim purissimae illi et incontaminatae animae *b* his opus erat? sed sublimiora sane canebant et excellentiora, et qualia Sanctissimus tunc Spiritus, instar plectri eorum animas quasi totidem citharas pulsans, ad modulandum divinitus permovebat, atque ipsa Virgo, quae iacebat, eorumque humeris gestabatur, mentibus eorum lumen adspergens, suggerebat.

XXIV. Porro, ut eorum breve schema exhibeamus, eiusmodi fierunt quotquot de laudatissima Virgine et veteres praefigura-

a Is. XXXV, 10 sec. LXX.

b Inspice studium puritatem singularem beatae illius animae celebrandi.

καὶ τρόπαια Μωϋσέως καὶ τέρατα καὶ τἄλλα, δι' ὧν Ἑβραί
ἦν τὸ σεμνὸν καὶ ἐδόκει, καὶ ὅσα προφητῶν ἐμπνεύσεις θεα
τατα διεπωδώνισαν· εἶτα καὶ τὰ λαμπρὰ κατ' αὐτὴν ἐκεῖνα
ἐξ ἀνθρώπων ὑψηλῶς προῆλθεν, ἄβατος ὂν ᾧκει τόπος, ὃν
ρανόθεν ἐτρέφετο, οἷος ἀσπασμὸς ὂν ἐδέξατο, ὁ ὑπερφυὴς καὶ
στος τόκος ἐκεῖνος, τὸ ἡμέτερον ὃ παραδόξως παρ' αὐτῆς ὁ π
περιεβάλλετο ἔνδυμα, ἡ καινή γ' ἐξ αὐτῆς ἐκβλύσασα τῷ
συργῷ τράπεξα. Ἐμοὶ δοκεῖν, περὶ αὐτῆς μόνης καὶ ὁ θεῖο
φησε Δαβὶδ, εἰ καὶ πᾶσιν ἐπᾴδεται νῦν, τὸ, Μακάριοι οἱ
ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ κυρίου· μακάριοι οἱ ἐξερευνῶ
μαρτύρια αὐτοῦ, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτόν. Τίνι

---

bant typi, videlicet tabernaculum, et arca, et trophaea M
et portenta, et reliqua, quorum gratia Hebraeorum Sy
et erat et putabatur veneranda, et quaecumque divinissi
flati prophetae praedicaverunt *c*: deinde et praeclara illa
impleta in ipsa fuerant, ratio nempe praecelsa *d*, qua ex
nibus orta fuerat, inaccessus (templi) locus, quem inhal
rat, caelestis, quo nutrita fuerat, cibus, salutatio, qua
honorata, supernaturalis ille atque ineffabilis partus, hum
quo ex ipsa Creator miro modo circumamictus est, inc
tum, novum, quod ab ipsa effluxerat, Creatori alimentu
ut mihi quidem videtur, de ipsa sola divinus David vati
illud fuerat, quod tamen de omnibus nunc cani solet *a*
immaculati in via, qui ambulant in lege Domini; Beati qu

a Quod ergo ad Virginem Deiparam praesignandam spectare
quot penes Iudaeos sacra et veneranda habebantur, itemque
veteris testamenti prodigiis, ac Prophetarum oraculis eadem p
Virgo adumbraretur, id ex apostolica, uti patet, doctrina et
deducitur.

b Videsis inter praeclara Virginis portenta primam quoque e
originem censeri: *primam*, inquam, *originem*; neque enim de
Nativitate singulare quidpiam veteres tradiderunt.

c *Ps.* CXVIII, 1 3.

ἀκατέστρεπτον, ἢ τῇ πανάγνῳ, γένοιτο ταῦτα; Ἦν οὖν ἄρα καὶ τοῦτο τῷ φαύλῳ εἰς αἶνον προσθήκην τοῖς θεοκήρυξιν. Ἔτι δὲ, κατὰ τὸν θεῖον Διονύσιον, τὴν ἀπειροδύναμον ἀγαθότητα τῆς θεαρχικῆς ἐξυμνοῦσιν ἀσθενείας· δηλοῖ δὲ τοῦτο, ἅπερ ὁ ἐμὸς Ἰησοῦς δι' ἐμὲ τὰ κάτθανε ἐκεῖνα καὶ ὑβριστικώτατα ἐφιλοσόφησε πάθη. Τοιαῦτα τοίνυν, καὶ ὡς ἡμῖν ἐξυμνεῖν οὐκ ἔνι, τὸ γὰρ εἰπεῖν ἱκανῶς τῆς ἐκείνου δεῖται φωνῆς, ἱεροπρεπῶς ἄγαν οἱ λαμπροὶ νεκροπομποὶ ἀξιολογοῦντες διῆσαν τὴν ὁδόν.

XXV. Ἀλλ' οὐκ ἦν ἀνεκτὰ ταῦτα τῷ φθόνῳ· οὐδὲ ἡ πονηρὰ γνώμη φέρειν εἶχε τὴν χύσιν τοῦ ἀγαθοῦ· οὐδ' ὁ τῆς κακίας ἐφευρετὴς ἡσυχίαν ἄγειν ἠγάπα, ὡς ἄλλον αἶρα, τὸν ἁγιασμὸν ὁρῶν διαπλέοντα· καὶ διὰ τοῦτο τὸ πρόθυμον τῇ κακίᾳ διακονεῖν, τὸ

tantur testimonia eius, in loto corde exquirunt eum. De quo enim congruentius, quam de Purissima illa, dici haec poterant? Et hinc igitur haud leve profecto laudandi argumentum divinis praeconibus addebatur. Insuper, ut eximius inquit Dionysius [a], *immensa potentia praeditam divinae infirmitatis collaudabant bonitatem*; quam quidem palam ostendunt passiones illae plenae doloris et contumeliae, quas Iesus meus propter me ardenti studio exquisivit. Haec itaque, et ea ratione, qua hymnos dicere nobis non datur, quippe quae ut apte promantur illorum sibi vocem postulant, insignes illi demortui corporis deductores laudes decentissimo ritu celebrantes, viam peragebant.

XXV. Verum haud ferenda haec visa sunt invidiae; neque effusionem boni tolerare poterat pravus animus; neque malitiae omnis architecto deses arridebat otium, cum sanctificationem virtutem tamquam alterum aerem diffundi cerneret; et propterea id, quod apte pravitati inserviret, idoneum impro-

[a] *De Div. Nomin.* Cap. III. Hunc Dionysii locum sic explanat S. Maximus Martyr. (*In Schol.* ad eund. loc.): *Divinam imbecillitatem* (ἀσθένειαν) *hic vocat voluntariam condescensionem Filii Dei ad corpus absque peccato.*

δεξιὸν ὄργανον φαύλων συμπερασμάτων, τὸ εὐρυχωρότατον ἐργα
ριον καὶ ζάλης, καὶ μάχης, καὶ θορύβων καὶ φόνων τὸ τελειοτ
τὸν βάσκανον ὀφθαλμὸν, τὴν καθέδραν τοῦ διαβόλου, τὸ πο
τατον δημιούργημα, λέγω τοὺς Ἰουδαίους, ἐκμαίνει πάλιν, κα
περ κατὰ Χριστοῦ πρότερον, οὕτω καὶ νῦν κατὰ τοῦ νεκροῦ
ἐκείνου μητρός.

Καὶ δὴ ῥοπάλοις καὶ λίθοις καὶ τοῖς προστυχοῦσιν ἄλλοις,
περ ἀμυντηρίοις χρησάμενοι, ἔτι καὶ ξίφεσιν, ὡς φασιν ἔνιοι, ἐ
χωροῦσι, θηρίου παντὸς ἀλογώτερον, κατὰ τῶν ἱερᾶς ἐξαγωγῆ
κόνων ἐκείνων, καὶ τοῦ διαβασταζομένου τιμιωτάτου σκήνους.
πτοὶ δὲ ἄνωθεν μὲν οὐ κατέφλεξαν τοὺς ἀλιτηρίους, οὐδὲ πυρ
τοὺς παρανόμους ἐνέπρησαν, γῆ δὲ οὐ διηνοίχθη καὶ κατέπι
πάντολμον γένος, ὡς πάλαι τοὺς ἐκ πηγῆς τῆς αὐτῆς Δαθὰν
νον ἀκούομεν καὶ Ἀβειρών· ἀλλά τις ἐνσκήπτει δίκη τοῖς τὰ
ταῖς ἑτέρα, ἣ καὶ τοῦ ζῆν εἰ καὶ μὴ πικρῶς ἐκείνους ἀφήρπ
ἀλλά γε μὴ ἄδικον χεῖρα κινεῖν κατὰ τῶν τοιούτων ἐπαίδευ

---

borum facinorum instrumentum, amplissimam et turbini
pugnae et tumultuum ac denique caedium officinam, live
oculum, diaboli cathedram, malignissimam creaturam, Iu
dico, quemadmodum antea adversus Christum, sic et nunc
versus matris eius cadaver, ad immanem iterum furorem p

Fustibus itaque et lapidibus, et si quid aliud ad manu
niebat, velut armis ad vindictam aptis, imo, ut nonnulli
rant, etiam gladiis instructi, adversus illos sacri funeris
nistros, pretiosissimumque, quod efferebatur, tabernacu
irrationabilius quam fera quaelibet, simul omnes irruunt.
que tamen aut e coelo ignita procella scelestos absumpsit,
iniquos fulmina combusserunt, aut velut olim Dathan
Abiron eadem stirpe prognatis factum novimus, dehiscens
lus audacissimam progeniem deglutivit; sed alia quaedam
daces invadit ultio, quae etsi illis acerba morte vitam non
tulit, satis tamen admonuit tum eos, qui eruditi sic

τούς τε τοὺς μαθόντας, καὶ οἷς τὸ συμβὰν οἱ πληγέντες ἐξέ-
κλεον. Ἡ δίκη δὲ ἦν, ἀφρασία δεινὴ, καὶ τεχνικὴ τυφλωσις,
ὄντως ἐτύγχανον ὄντες ἐκεῖνοι κατὰ ψυχὴν, εἴπερ ἄλλό τι·
ἡ πληγὴ τῆς μὲν ἀνοσιωτάτης ἀπάγει τόλμης, τοῦ δὲ πλα-
σθαι καὶ προσκόπτειν, τοὺς πεπλανημένους ὄντως ἐκείνους καὶ
τυφλούς, οὐ πόρρω προὐτίθησαν· ἀλλ' ἄθλιοι, ἄλλων αὐτοῖς ἡγου-
μένων, τῆς ἀσυμπαθοῦς ἐκστρατείας τὴν δικαίαν ἐκείνην μάστιγα
ὡδε φέροντες ἐθησαύριζον.

XVI. Εἷς δέ τις τῶν βεβήλων ἱερέων τοῦ χριστομάχου συνε-
δρου ἐκείνου, μὴ τῷ ἴσῳ πάθει πληγεὶς, ἀφίησι τοὺς χεῖ-
ρας ἄλλως ὡς Ὀξὰν [1] ἐκεῖνος, ὅλῃ μοχθῇ τῇ ῥύμῃ, καθάπερ μὴ
ὁδηγὸν ἔχων, ὥστε ἀπρὶξ λαβόμενος περιγράψαι, καὶ εἰς
ἀτίμως καταγαγεῖν τὴν πάντιμον κιβωτὸν ἐκείνην, καὶ τὸν
αὐτῇ τιμιώτατον θησαυρὸν, τὸν θαυματουργὸν ἐκεῖνον λέγω

1 Cod. ὁ Ζὰν: Ὀζὰν autem pro Ὀζὰ habet et edit. Ald.

---

alios, quibus tacti vindicta factum enarrabant, ne scelera manum in eos (discipulos) moverent. Haec autem ultio atrox luminis orbatio et artificiosa caecitas, quemadmodum caecitate animi prorsus ac potissimum laborabant. Ista vero calamitas a nefandissimo quidem ausu eos continet; nec vero illos vere deceptos ac impios ab errore et acerbo odio retrahit; sed miseri, aliis eos deducentibus, iustam illam impiae facinoris poenam, promeritum vere thesaurum, domum portarunt.

XVI. Verum unus quidam e profanis sacerdotibus synedrii illius Christo infensi, qui calamitate illa tactus non fuerat, quam antiquus ille Oza consilio, stulto prorsus impetu, quam qui duce rationis lumine destituitur, manus immittit ut tenaciter apprehendens retineat inque terram ipsa ignominia evertat arcam illam prorsus venerandam, ac pretiosissimum, qui in ea ferebatur, thesaurum, illud inquam corpus,

νεκρὸν, ἐκχέαι καὶ τὰ δεινότατα ἐξυβρίσαι. Ἀλλ' ἡ ἄρρηκτος τῆς παιμένης ἰσχὺς θαυματουργεῖ καὶνταῦθα παράδοξον. Καθάπερ γάρ τοῦ κινήσαντος ὀργάνου τὰ βέλη διίστανται, οἷς ἂν ἐπιθοι πηγνύμενα· οὕτως αἱ βέβηλοι χεῖρες ἐκεῖναι, ὁμοῦ τε ἔφθασαν κατὰ τοῦ ἱεροῦ σκίμποδος, καὶ τοῦ βάλλοντος σὺκέτ' ἦσαν· ἀλλ' ἔμειναν, ὡ τοῦ θαύματος, ἐμπαγεῖσαι τῷ σκίμποδι, καὶ τοῖς ὁρῶσι τὴν τῆς πονηρᾶς τόλμης καινὴν στηλιτεύουσαι δίκην. Ὁ δὲ πολέμιος ἄχειρ ἐδείκνυτο, ἐξ αὐτῶν ἀγκώνων τὰ ἄδικα βέλη ζημιωθεὶς ἐκεῖνα, ἐλεεινὸς τοῦ πάθους, ἄθλιος τῆς συμφορᾶς. Ἦν γὰρ ἰδεῖν θέαμα καινὸν τὰς μὲν χεῖρας παραδόξως τοῦ σκίμποδος ἀπηωρημένας, καὶ θερμὲν ἐκρεούσας αἷμα· τὸν δὲ πρὶν τολμητὴν ἐκεῖνον, κατὰ γῆς τραυματίαν, αἵματι πεφορμένον, ἐρρημένον [1] ὥσπερ τι πτῶμα δακρύων ἄξιον, ἄνθρωπον δίχα χειρῶν· αὐτὰς μὲν ὁρῶντα πρὸ ὀφθαλμῶν, τὴν δὲ πρὶν συμφυΐαν καθάπαξ ἀπειρηκότα,

1 Ita codex tum heic, tum alibi.

---

unde tot portenta, deiiciat ac diris contumeliis afficiat. At Virginis iacentis invicta virtus heic quoque mirum edit portentum. Quemadmodum enim ex vibrantibus arcuum nervis se proripiunt sagittae, et quo latae fuerint, haerent infixae; haud secus impurae illae manus simul atque sacrum lectulum attigerunt, non amplius immittentis iam erant, sed, o prodigium! lectulo defixae, et contuentibus novae impii ausus poenae indicium permanserunt. Adgressor porro scelestis illis multatus armis, ex ipsis cubitis cernebatur mancus, doloris sensu aerumnosus, spectura infelix. Novum enim videre erat spectaculum, manus scilicet admirandum in modum e lectulo pendentes, calidoque cruore manantes; eum vero, qui prius steterat audax, humi iacentem saucium, sanguine inquinatum, proiectum velut cadaver quodpiam lacrymis plorandum, hominem truncatum manibus, et has quidem coram oculis aspicientem, de primo autem earum nexu prorsus desperantem, et simul suas non audentem

καὶ μήτε θαῤῥοῦντα ζητῆσαι τὰς χεῖρας, καὶ αὖ τῇ τῶν μελῶν συγγενείᾳ πρὸς τὴν αἴτησιν τυραννούμενον.

Ἀλλ' ἐπιγινώσκει, δι' ὧν πέπονθε, τῆς κειμένης τὴν δύναμιν. Πρόσεισι τοίνυν ἱκέτης ἐλεεινός· προσπίπτει τοῖς τῶν ἀποστόλων ποσίν· ἀντιβολεῖ, δεῖται θερμῶς, πηγὰς δακρύων ἀφίησι, κηρύττει τοῦ Χριστοῦ μου τὴν δύναμιν, δοξάζει τὰ μεγαλεῖα τῆς ἐκείνου ἰατρὸς, ἔξαρνος γίνεται τῆς πάλαι κακοδόξου θρησκείας· καὶ ἀντὶ τούτων ἀποκαταστῆναι αὐτῷ τὰς χεῖρας, τὸ μέγα αἰτεῖται τῶν ἀνθρώπων ὄργανον. Ἐπεὶ δὲ παροφθῆναι οὐκ ἦν τὴν ὁμολογίαν εἰσφέροντα, καὶ διὰ τοῦτο πληγέντα, ἵνα τὸν σταυρωθέντα κηρύξῃ, συγχάνει τῆς δεήσεως, εὐχῇ μὲν τῶν ἀποστόλων, δυνάμει δὲ τῆς ἐκφερομένης· καὶ οἷον τοῦ σκίμποδος αἱ χεῖρες ἐκπετασθεῖσαι, τῷ συγγενεῖ τὴν τάξιν ἔσωσαν σώματι, καὶ γέγονεν ἄρτιος ψυχὴν καὶ σῶμα ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὕτω χαίρων διῄει καὶ μεγαλύνων τὴν πάνσαρνον. Τῷ δὲ ἰαθέντι τούτῳ φύλλον ἐγχειρίζουσιν οἱ ἀπόστολοι

---

manus requirere, simulque ipsas requirendi desiderio ob membrorum cognationem excruciatum.

At discit per ea, quae passus fuerat, iacentis virtutem. Miser ergo accedit supplex; semet ad pedes apostolorum prosternit; orat, vehementer obtestatur, lacrymarum rivos effundit, praedicat Christi mei virtutem, magnalia Matris eius effert; pristinae pravae superstitioni nuntium remittit; atque horum gratia sibi manus, magnum illud hominibus praesidium, reddantur, ixe rogat. Quandoquidem autem despiciendus non erat, qui confessionem offerebat, et qui ideo percussus fuerat, ut Crucifixum praedicaret, intercessione apostolorum, ac virtute illius, quae efferebatur, voti fit compos; ac manus a lectulo veluti vellantes, suum cognato corpori ordinem sartum tectum redderunt, animaque simul homo ille et corpore sanus effectus est, et sic gaudens ibat ac purissimam magnificans. Postquam autem sanitati restitutus est, apostoli frondem ei tradunt ger-

τοῦ Θαλλοῦ, ὃν τῇ παρθένῳ παρέσχεν ὁ ἄγγελος, καὶ ἰατρὸν χειροτονοῦσι τῶν ἐκτυφλωθέντων Ἑβραίων ἐκείνων καὶ τῆς ὑγιοῦς πέρυσι πίστεως. Ὁ δὲ σώζει καὶ ἄμφω· ἰᾶται μὲν τῷ φύλλῳ τοὺς πληγέντας, εἰ καὶ τυφλοὶ διέμειναν τὴν ψυχήν· τὴν δὲ ἀληθῆ δόξαν σεσίγηκεν οὐδέποτε.

XXVII. Ἔχαιρον οὖν οἱ νεκροπομποὶ τῇ καινοτομίᾳ τοῦ θαύματος, καὶ τοῖς ὕμνοις ἄλλους ἐπικροτοῦντες, φαιδρότερον τὴν ἐπὶ τὸ τάφον ἐχώρουν. Γεθσημανῆ τοιγαροῦν αὐτοὺς ὑποδέχεται, καὶ ὁ τάφος τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον ἐζήτει φόρτον. Οἱ δὲ καταθέντες τὸ παναγιον ἐκεῖνο κειμήλιον, τὴν ὑστάτην ἐπᾴδουσι δεξολογίαν. Εἶτα τὸν ἄφθαρτον θησαυρὸν, τὸ θαυμαστικὸν σκεῦος, τὸ οὐράνιον χρῆμα ὑπὸ γῆν κρύπτουσιν, ὃ καὶ οὐρανῶν ὑπέρτερον.

Ἐπεὶ δὲ πάντα διήνυστο μεγαλοπρεπῶς, καὶ ὡς ἐπῆτει τὰ πρ' αὐτὴν, καὶ τὰ τῆς ἐκφορᾶς καὶ τῆς ταφῆς εἰκότως ἀφωσιώτο τῇ μητρὶ τοῦ Θεοῦ, ἐμέμνητο μὲν εἰ καλοὶ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων διακονοι καὶ λειτουργίας ἄλλης τῆς τοῦ κηρύγματος. Ἀλλ' οὔτε ὁ πά-

---

minis, quod Angelus Virgini exhibuerat, et eum tum medicum constituunt illorum Hebraeorum, quibus ademptus visus fuerat, tum sanae fidei praeconem. Ipse porro utrumque re ipsa praestat; et frondis quidem ope medetur percussis, utcumque isti in animae caecitate permanserint; veram autem doctrinam numquam silentio pressit.

XXVII. Qui ergo deducebant cadaver, novo hoc prodigio laetabantur, atque hymnis alios adiicientes hymnos, alacriores viam ad sepulchrum usque percurrebant. Hinc eos excipit Gethsemane, et tumulus sacrum illud pondus sibi poscebat. Illi autem purissimum illud cimelium reponentes, postremas ei laudes persolvunt. Deinde incorruptum thesaurum, vas admirandum, caeleste illud, quod caelis ipsis est sublimius, sub terra recondunt.

Postquam autem omnia summo cum honore, et pro illius dignitate peracta sunt, et quae pertinebant ad funus ac sepulturam, prouti Dei Genitrici conveniebat, rite sunt expleta, meminerunt rerum harum illustrium ministri utique ad alterum eorum

καὶ τὸ περὶ τὴν πάναγνον ἀποστῆναι ἐπίτρεπε σέβας, καὶ ἱεραὶ ἐς ἄνωθεν ὑμνῳδίαι, καὶ ὑπὲρ τῆς πολυϋμνήτου δόξα ἀσίγητα μετά τινος ὑπερφυοῦς εὐωδίας, αὐτόθι καὶ εἰς τρίτην κατεῖχεν αὐτούς· μεῖζον ἢ ταῖς σειρῆσιν ὁ μῦθος δίδωσι τῶν παριόντων παρατεῖν. Θεία δὲ πάντως καὶ τοῦτ' ἦν οἰκονομία, ἵνα καὶ ἄλλο μυστηρίου ἐπόπται γένωνται, καὶ πιστοὶ κήρυκες τοῦ φανέντος, ὃ νῦν ὁ λόγος ἐρεῖ.

XXVIII. Βραδύνει τις τῶν ἀποστόλων, καὶ ἄμοιρος γίνεται τῆς εἰς τὴν ταφὴν ἐκείνην δαπανίας. Εἶτα φθάνει τῆς τρίτης ἐπιούσης ἡμέρας μανθάνει τὴν διαίρισιν τῶν συναποστόλων συνέλευσίν τε μυεῖται τὰ παράδοξα ἐκεῖνα καὶ πράγματα καὶ μέλη ῥήματα, ἃ πάντα ἐκδιδάσκεται, οἷα κατὰ τὴν ἱερὰν ἐξέβη τελετήν. Ὡς οὐρανιά τινα καὶ ὑπερφυᾶ διακούσειε τὰ πραχθέντα, ἐκπλήττεται μὲν, καὶ θαυμάζει· ἀλγεῖ δὲ, ὡς εἰκὸς, καὶ λυπηρὸν οἴεται τὸ συμβὰν, καὶ σφόδρα πλήττεται τὴν καρδίαν, ὅτι μόνος κα-

---

mus, praedicationis videlicet, animum couverterunt. At neque amor, neque reverentia erga Purissimam illam permittebant, inde avellerentur; et caelestes quidam sacri concentus, ac non intermissa laus illius omni honore dignissimae simul cum rosae cuiusdam suavitatis fragrantia, melius sane ac in Sirenibus ad detinendi praetereuntes comminiscantur fabulas, illos ibidem ad tertium usque diem retinuere. Verum et id divino providentiae est numine factum, ut alterius quoque mysterii spectatores eosque portenti illius praecones forent, quod enarraturus nos oratio est.

XXVIII. Procrastinat apostolorum quidam, atque adeo exsors fuerit funerei illius ministerii. Illucescente dein tertia die advenit, audit de coapostolorum per aethera in eumdem locum adventum: discit de miris illis tum factis tum concentibus, atque etiam docetur, quaecumque in sacra illa pompa evenerant. Ubi enim caelestia quaedam ac praeter naturae leges mira patrata fuerit, percellitur ipse, et obstupescit; tum vero, ut res fert, dolet, acerbumque habet quod sibi evenerat, et intimo corde

θυστέρησε, μόνος οὐκ ἠξίωτο καὶ ἰδεῖν τὴν πάντιμον τελευταῖν, καὶ ἀπολαῦσαι τὰ ἐξιτήρια, καὶ τῆς θείας τῶν θεωμασίων τυχεῖν μόνος ἐνταῦθα τῆς περὶ τὴν ἐκφορὰν τοῖς φίλοις οὐκ ἐκοινώνησε λειτουργίας. Ἀλλ', ἐπείπερ ἀπελείφθη τῶν παραδόξων ἐκείνων, τῷ τάφῳ προσελθεῖν αἰτεῖται τῆς μακαρίας, καὶ τὸ κάλλιστον ἐκ μέσων θεμένων, ἰδεῖν τὸν νεκρὸν, καὶ περιπτύξασθαι, καὶ προσκυνῆσαι, καὶ οὕτω τυχεῖν παραμυθίας ἐνόμιζεν ἐπὶ τῇ συμφορᾷ, τῆς τε ἀνίας τὸ πλεῖστον περιαιρεῖσθαι, καὶ τὴν τῆς βραδυτῆτος ὑποχωρεῖν ἀδεξίαν. Οἱ οὖν συμμῦσται πεισθέντες, συνηγωνίσαντο γὰρ πόνου περαιτέρω τῶν φίλων, εὐχὰς ἱκετηρίους τῇ θεῷ τε ἀναπεμφαν καὶ τῇ ἐκείνου μητρί. Καὶ μετὰ τοῦτο, γυμνοῦ τοῦ καλύμματος τὸν τάφον πεποιηκότες, τὸν νεκρὸν, ὦ τοῦ θαύματος, οὐρισκον οὐδαμοῦ. Οὐδὲ γὰρ νεκρὸς ἦν ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς οὐδὲ γῆ καὶ τάφος καλύπτειν εἶχεν ἐπὶ μακρὸν τὸ τὸν σῴσαντα χωρῆσαν καινότατον σκῆνος· διὰ τοῦτο ἀφίησι μὲν, ἀπὸ

---

tristatur vehementer, quod solus tardius venerit, solus haud dignus effectus fuerit, qui et illam summe venerandam postrema ea hora videret, supremumque illi vale diceret, et aspectu tot mirabilium frueretur: solus ibi funebris caerimoniis cum dilectis sociis particeps non exstiterit. At vero, quando quidem stupendis illis non affuerat, hoc saltem rogat, ut illi beatae illius sepulchrum sibi liceat accedere, amoventibusque eis operculum, cadaver illud intueri, et amplecti, et adorare; hoc enim pacto et aliquod sibi in calamitate solatium praebiturum, plurimumque auferri moeroris, et tarditatis ignominiam quodammodo depelli posse arbitrabatur. Symmystae itaque eius, si gerentes (quippe qui dilecto socio admodum dolenti condolebant), supplices et Deo et Matri eius preces effunderent. Cum vero operculum dein e sepulchro amovissent, o portentum! cadaver nequaquam invenerunt. Non enim mortem fons vitae; neque humus ac sepulchrum diu tegere vas illud prorsus novum poterat, quod incomprehensibilem in se comprehenderat; atque idcirco eam dimittit, utpote cui infixa haec

νη τὰ κάτω κατάλληλα. Ἄνεισι δὲ ὑπερφυῶς, ἔνθα ὁ συγγενὴς
ῆ παρεσκεύαστο χῶρος.

XXIX. Ἔχει δὲ καὶ λόγος, ὃν τοῖς πιστοῖς οὐ συγχωρῶ διαπιστεῖν
κατὰ τὴν πάναγνον, ὡς ἄρα τεθέαται τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν
ν ταφὴν, πρὶν ἢ τὸν βραδύναντα ἐπιδεδημηκέναι, μάλα λαμ-
ς εἰς οὐρανοὺς ἀνιοῦσα, καὶ μετὰ δόξης ἀγγελικῆς ὑπὲρ λόγον
ρχομένη, καὶ ἀῤῥήτου τὸν ἀέρα πληρώσασα εὐωδίας. Σαφῆ δὲ
τῳ τὴν ἀπόδειξιν δίδωσι καὶ ἡ τοῦ τάφου κένωσις.

Ἔτι δὲ λέγεται καὶ ἄλλος ἐναργέστατος καὶ αὐτὸς, ἐγγραφῆναι
τάφῳ ὅλον δῆτα τὸν τύπον τοῦ πανάγνου ἐκείνου σώματος· καὶ
άπερ ἐκ διαγλυφῆς τινος ἀριδηλότατα ἐξεικονίζεσθαι τὸν τόπον,
ν καὶ οἷον ἡ τοῦ θείου σκήνους ἐπέσχε κατάθεσις, ἐμοὶ δοκεῖ,
τὴν πρὸς τὸν Σωτῆρα κἀνταῦθα σώσῃ κοινωνίαν ἡ πάναγνος.
ὥσπερ ὁ δεσποτικὸς τάφος ἐκεῖνος τὰ ὀθόνια διετήρησε μόνα,

---

llatenus consentanea essent. Ipsa porro mirandum in modum ascendit, ubi congruus illi paratus locus fuerat.

XXIX. Fertur porro et alia traditio (quam quidem incredula ldelibus aure excipi caetera Purissimae magnalia neutiquam mittunt), hanc scilicet, postquam sepulchro tecta iam fue- et antequam is, qui serius accurrit, advenisset, visam me Apostolis ad coelos splendidissime ascendentem, inter- angelicos honores mire procedentem, atque aerem inef- ili implentem fragrantia. Et huic quidem famae luculentam m illud etiam facit, quod vacuum dein sepulchrum fuerit ntum.

Aliud insuper enarratur, quod et facto ipso evidentissime firmatur, totam prorsus corporis illius purissimi figuram lchro impressam esse, ac sculptili veluti opere designatum ssime cerni, quantum qualemve locum tabernaculum illud tum ibi depositum occupaverit, ut scilicet, quemadmodum videtur, in hoc quoque Purissima illa similitudinem cum atore gereret; et sicut in dominico illo sepulchro sola re- sunt lintea, ita et in Genitricis Conditoris sepulchro sola

οὕτω καὶ ὁ τῆς τοῦ κτίστου μητρὸς τάφος, τὸν ἐγκαλανθέντα μόνον τύπον, ἀντὶ τῶν ὀθονίων φέρῃ· πρὸς δὲ καὶ ὅπως τῆς λεγομένης καὶ πιστευομένης περὶ αὐτῆς ἀναλήψεως, λαμπρὰν ἀεὶ παρέχῃ τὸ μνῆμα τοῖς ὁρῶσι τὴν μαρτυρίαν, οἷον δὴ καὶ τῶν ἱερῶν τῆς πολυϋμνήτου δακρύων ἐς δεῦρο φέρει τοὺς τύπους ὁ τὸν Σωτῆρα δεξάμενος σινδόσι νεκρὸν εἱλισσόμενον, ὦ τοῦ θαύματος, σεβάσμιος λίθος, ὃς ἀπό τε τῆς ὄψεως καὶ ἁφῆς τρανὴν ἡμῖν τὴν τῶν δακρύων εἰκόνα διασημαίνει.

XXX. Ἐχρῆν γὰρ, δι' ὧν τὸ ὕψος ἔδει μηνύεσθαι τῆς πανάγνου, μηδὲν, κατὰ τοὺς λοιποὺς, διαῤῥεῖν. Ἄλλως τε καὶ οὐδ' ἂν ἦν ἀκόλουθον, πιστευθῆναι μὲν ἡμῖν τῶν λοιπῶν ἁγίων τὰ ἱερὰ σώματα, ἁγιασμοῦ ἕνεκεν, τοῦ δέ γε πάντων ἁγιωτάτου σώματος ἐκείνης, μήτ' ἴχνος ἢ τύπον, ἤ τι τῶν ἐκείνην σκιαγραφούντων; μηδὲν περιλελεῖφθαι δι' ἴσην αἰτίαν. Οἶμαι δὲ, καὶ ἵνα τὸ περιὸν εἰς ἁγιαστικὴν δύναμιν τῆς πανάγνου διαδειχθῇ, διὰ τοῦτο καὶ τῶν

---

pro linteis impressa servaretur imago; tum etiam ut ipsius Assumptionis, quae narratur et creditur, praeclarum perenniter testimonium ipse tumulus intuentium oculis obiiceret, non secus ac sacrarum quoque laudatissimae illius lacrymarum impressa signa etiamnum praefert (o portentum!) lapis ille venerandus, qui mortuum Salvatorem sindone involutum excepit, quique nostris et oculis et tactui manifesta lacrymarum signa exhibet.

XXX. Et sane par omnino erat, ut (quod circa caeteros Sanctos factum novimus) nihil eorum decideret, quae ad testandam Purissimae celsitudinem opportuna forent. Praesertim vero cum nullatenus consentaneum esset, ut ad sanctificationis nostrae praesidium caeterorum quidem Sanctorum sacra corpora nobis concrederentur, Virginei vero huius corporis, omnium sane sanctissimi, nec vestigium nec imago nec quidpiam aliud eam adumbrans in eundem finem relinqueretur. Arbitror autem, ideo etiam immaculatorum eorum membrorum figuram tantummodo ad nos usque remansisse, ut potior ad sanctificandum virtus Purissimae ostenderetur, cum videlicet palam fi-

ἄντων ἐκείνων μελῶν, εἰς ἡμᾶς οἱ τύποι μόνοι παρέμειναν, ἅτε τοῦτο δυναμένων, μᾶλλον δὲ καὶ πλέον, τῶν τοῦ ἱεροῦ ἐκείνης κάσου τύπων, ὅπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων ἄλλον τὸ λείψανον.

XXXI. Ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἁγίας ἂν ἐκείνης εἰκόνες, ὡς ἔγωγε εἶ-, τὰ τοιαῦτα θήπουθεν εἰκονίσματα, λέγω δὲ τοὺς θείους τύ-. φέρειν εἶχεν ἡ γῆ, εἴ γε μὴ καὶ ὁ πλάστης καὶ υἱὸς αὐτῆς, ευσοῦς ἕνεκεν ὠφελείας, τοῖς κάτω τὴν οἰκείαν ἐκείνην καὶ θείαν πάσατο μορφήν. Αὐγάρῳ, ὃς Ἐδέσσης ἦγεῖτο, τὸν ἀτίμητον ἐκεῖ- ἐμπιστευθῆναι ἀκούομεν θησαυρόν. Ἵνα τοίνυν μὴ τῷ μὲν τῶν ν ἀπολίπηται κἀνταῦθα ἡ ὑπεράμωμος μήτηρ, διὰ ταῦτα καὶ συγχεχώρηται, τὰς ἱερὰς ἐκείνας, ὡς εἴρηται, θησαυρίζειν ἀγῖδας.

Ἐπεὶ καὶ κατὰ πολλὰ ἂν ἴδοι τις ἄλλα, τῷ κτίστῃ τὸ ἐμφερὲς ὑσαν τὴν πανάχραντον. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἔπιε μὲν τὸ τοῦ κτου δι' ἐμὲ ποτήριον, οὐ κατὰ τοὺς λοιποὺς δὲ τῶν νεκρῶν,

---

, illud ipsum, quod integra aliorum Sanctorum pignora stant, id ipsum, immo vero etiam plus posse sola sacrarum exuviarum vestigia.

XXI. Verum, ut mihi quidem videtur, ne eiusmodi qui- sanctae illius imaginis vestigia, divinas inquam illas figu- , suscipere terra potuisset, nisi prorsus Creator quoque ac eius, multiplicis emolumenti ergo, propriam illam divi- que figuram terrestribus dono dedisset. Siquidem Abgaro, Edessae principatum obtinebat, pretiosum illum audimus missum fuisse thesaurum. Ut ergo ne in hoc quidem pu- a Mater dissimilis Filio esset, propterea hoc etiam datum rrae, ut sacra illa signa, velut thesaurum quemdam, ut ius est, penes se reconderet.

sane etiam quoad alia plura pervidere quis poterit, Im- latissimam cum Creatore similitudinem servasse. Nam quem- odum ille bibit quidem propter me poculum mortis, non su instar aliorum mortuorum stabilem, ut ita dicam, do-

μόνιμον, ὡς εἰπεῖν, οἰκίαν τὸν τάφον ἐκτήσατο, ἀλλὰ τὸ πρέπον αὐτῷ καταγώγιον ἐπιζητήσας, ἀνέστη· οὕτω καὶ ἡ τοῦ δημιουργοῦ μήτηρ, ὑπὸ γῆν μὲν ἦλθεν, ἅμα τε ἐκεῖνον μιμουμένη, τῇ τε ἐκείνου ψήφῳ πειθομένη, ἣν οἱ πρόγονοι πρὶν ἀκηκόασιν, ἦν γὰρ ἀληθῶς καὶ αὐτὴ ἐκ τῆς γῆς, εἰ καὶ μηδέν τι γήϊνον κατὰ διάνοιαν ἔφερεν· ἀνέστη δὲ, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνέπτη, ἔνθα καὶ ὁ ταύτης υἱός. Καὶ ὥσπερ τριήμερος ἐκείνη ἡ ἔγερσις, παραπλησίως τὸν ἴσον ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν ἐτήρησε καὶ αὐτή· καὶ καθάπερ ἡ τοῦ δεσπότου ἀνάστασις, σαφῆ μὲν ἡμῖν τὸν ἀριθμὸν ἐγνώρισε τῶν ἡμερῶν, ὅτι τριήμερος, ἔκρυψε δὲ τὴν ὥραν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ μητρός.

---

mum sepulchrum sibi habuit, sed ut congruam quaereret sibi sedem, resurrexit; sic etiam Conditoris Mater terram utique subiit, tum ut Filium imitaretur, tum etiam ut illius pareret sententiae [a], quam olim protoparentes audierant, quippe quae et ipsa vere e terra erat, etsi nihil terrenum secundum animum gereret; verumtamen resurrexit, et in caelos, ubi erat et Filius eius, avolavit. Et quemadmodum resurrectio illa tertia die contigit, eumdem perinde dierum numerum et ipsa servavit; et sicut dominica resurrectio aperte utique nobis prodidit dierum numerum, tertium videlicet, attamen horam occultat, eumdem in modum et Dei Matri factum est.

[a] Sententiam hanc refert liber Genesis (III, 18): *Donec revertaris in terram, de qua sumptus es, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.* Quocirca subdit Auctor: *Quippe et ipsa vere e terra erat.* At ne quis putaret, Virginem beatam illius quoque participem exstitisse reatus, qui mortis causa fuit, propter quem scilicet gratuito immortalitatis munere humanum genus exspoliatum est, protinus idem Auctor subdit: *Quamquam nil terrenum secundum mentem Virgo gereret.* Quinimo ultro hinc se offert argumentum immunitatis Virginis a primo illo reatu. Si enim ex Isidori sententia et Virgo eo vitio infecta fuisset, pronum omnino erat hoc loco verissimam ac potissimam causam mortis proferre, videlicet Virginem quoque ea animi corruptione tactam fuisse, quae hominem morti tradidit.

XXXII. Ἔτι δὲ καὶ τὸν τοῦ φοίνικος κλάδον, ὃν δι' ἀγγέλου μακαρίᾳ, καθάπερ ἔφημεν, πέπομφεν ὁ Θεὸς, πρὸς ταύτην ἴσως, καὶ, τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος φέρειν. Καθάπερ μετὰ κλάδων οἱ Ἑβραίων παῖδες, τὰ τῆς κακίας ἄδολον πλῆθος ἐκεῖνο, τῷ τῆρι ὑπήντων, ψελλιζούσῃ τε γλώττῃ τὸν αἶνον καὶ τὸ σίβας τέρτιζον· καὶ ὡς ἐκείνας ἐνῆν, δι' ὧν ἐπαίνουν, νικητὴν τοῦ θανάτου τὸν δεσπότην ὑπέφαινον· οὕτω δὴ τῷ πάσης ἀμυήτῳ κακίας γέλῳ, ἀντὶ τῶν ἀκάκων νηπίων ἐκείνων, ὁ θαλλὸς ἐγκεχείριστο, τῇ δεσποίνῃ προσάξῃ[1], καὶ τὴν τοῦ θανάτου νίκην ὑπογράψῃ. Οὕτως ἡ πάναγνος ἀκριβῶς κἀνταῦθα τὴν ὁηλωθεῖσαν διέσωσεν ὁνα ἐκείνην. Ἔδει γὰρ τῇ ἀγαθῇ μητρὶ ἐφ' ἅπασι τὸν καινὸν μιμήσασθαι υἱόν· καινὸν δέ τι καὶ ἀντίστροφον καινοτομηθῆναι ταῦθα, παρά γε τὰ τοῖς κατὰ φύσιν υἱάσι πρὸς τοὺς τεκόντας εἰωμένα. Ὁ μὲν γὰρ φυσικὸς συγχωρεῖ νόμος, τοῖς ἀγαθοῖς τῶν υἱῶν ἀρχέτυπον τοὺς ἀρίστους προκεῖσθαι πατέρας· ἵν' ἔχωσιν ἐκ

[1] Poster. man. προσαγάγῃ.

XXXII. Illum insuper palmae ramum, quem per Angelum huic illi, uti diximus, Deus misit, imaginem puto referre victoris. Quemadmodum scilicet pueri hebraeorum, turba illa malitiae expers, cum ramis Salvatori occurrebant, et balbuta lingua laudes persolvebant, praestabantque obsequium, et uti poterant per ea, quae gerebant, victorem mortis Dominum proclamabant; ita sane et Angelo ab omni malitia puro, decentium illorum puerorum loco, ramus datus fuerat, ut ea Dominae afferret, perque id referendam de morte victoria significaret. Sic et in hisce imaginem illam, quam diximus, exacte in se sima servavit. Et par erat profecto, ut bona Mater in omni novum Filium imitaretur, simulque ut hic novum quid et his plane diversum fieret, quae inter filios consueto naturae ine progenitos eorumque parentes solent contingere. Fert naturae lex, ut bonis filiis optimi patres seu exemplar

τῆς πρεσβυτέρας πείρας, ἣν ὁ φθάσας χρόνος ἐχορήγησε τοῖς τεκοῦσι, συλλέγειν τὰ κάλλιστα. Ἐπὶ δὲ τῆς καινῆς τοῦ Θεοῦ μητρὸς τοὐναντίον γέγονεν ἅπαν, καὶ ὁ νέος ἐκείνης υἱὸς εἰς ἀρχέτυπον τῇ μητρὶ προὐτέθη, καὶ πρὸς ἐκείνην ἀφορῶσα τοῦ υἱοῦ τὴν εἰκόνα ἡ πάναγνος, καὶ ἑαυτὴν ἐχρώννυε καὶ διεμόρφου καὶ διετύπωσεν. Ἀλλ' οὐκ ἔξω λόγου καὶ τοῦτο. Ἦν γὰρ, καθ' ἕτερον καὶ ὑψηλὸν τρόπον, πρωτότυπον ὄντως καὶ παντὸς ἄλλου πρεσβύτερον ὁ δημιουργὸς λόγος καὶ υἱὸς τῆς πανάγνου· καὶ διὰ τοῦτ' ἐσώζετο ἡ εἰκὼς, τοῦ ἐλάττονος ἀπό γε τοῦ κρείττονος δεχομένου τὴν εὐλογίαν.

XXXIII. Ἐπεὶ δ' ὁ λόγος περὶ τοῦ φοίνικος μικρόν τι φθάσας ἐθήλωσεν, ἀναγκαῖον εἶμαι, τάς τε ἰδιότητας δεῖξαι τοῦ δένδρου, καὶ ὅτι φέρουσιν αὗται πρὸς τὴν πάναγνον, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον. Ἐπεὶ οὐκ ἄν, εἰ μὴ σφόδρα προσῆκεν αὐτῇ, τοιοῦτον εἴληφεν ἐκ Θεοῦ κλάδον.

---

proponantur; ut scilicet ex diuturna experientia, quae ex elapsa aetate parentibus accessit, optima quaeque colligere queant. At in nova Dei Matre e contrario prorsus se res habuit, et Matri novus eius Filius in exemplar est propositus, in eamque imaginem oculos Purissima illa defigens, et colores et formas et lineamenta in semetipsam transferebat. Neque vero praeter rationem id factum est. Alia enim sublimique ratione Verbum Creator ac Purissimae Filius vere prototypus et quavis re alia antiquior exsistebat; ideoque congruus servabatur ordo, ut inferiorem decus omne e superiore profluueret.

XXXIII. Quoniam *a* autem de palma paulo ante diximus; nunc esse existimo, et arboris proprietates demonstrare, et quam istae habent similitudinem cum Purissima secundum meum iudicium. Quoniam si non valde conveniens esset ipsi, non atque talem a Deo accepisset ramum.

a Huius paragraphi versionem praebeo, quam Hippolytus Marracius iam vulgaverat. Neque enim operae pretium erat, huic particulae, quae dubiae prorsus fidei esse in Praefatione dixi, ulteriores curas adhibere

Ὁ φοίνιξ τὸ δένδρον, βραχέα μὲν τῇ γῇ προσομιλεῖ· καὶ τοσαῦτα, ὅσα τὴν ἀναγκαίαν ἕλκειν ἰκμάδα, πρὸς στάσιν τὴν ἑαυτοῦ· παιδεύει δὲ ἄνω, κλάδους ἰθυτενεῖς προβάλλων, καὶ τούτους ἐπὶ πλεῖστον ὕψος ἀναδιδούς, ὡς φθάσαι τὸν οὐρανὸν εἶπεν ἄν τις ἰδών, μελέτην θεῖναι τὸ δένδρον. Ταῦτα δὲ σαφῶς εἰκονίζει τὴν πανύμνητον. Κἀκείνη γὰρ, ὀλίγα μὲν τῶν γηΐνων ἐκοινώνει· φημὶ δὲ σαρκὸς, ὕπνου, καὶ ὅσα τῶν ἀναγκαίων· οὕτω γὰρ τούτων ἄρα μετεῖχε σωφρόνως, καὶ ὡς ἀναγκαῖον ἀνθρώπῳ, ὥσθ' ὅτι τε ἐξ ἀνθρώπων ἡ πρόοδος αὐτῇ δεῖξαι, πάντά τε αὖτη φέρει τοῦ ἀνθρωπείου νόμου, εἰ καὶ τὴν γνώμην πρὸς ἀνθρώπους, εὐκ ἦν τι κοινὸν τῇ πανάγνῳ. Τὰ πλείω δὲ, καὶ ὅσα πρὸς λόγον ἕλκει ψυχῆς, ἄνω πρὸς ὑψηλὰ καὶ ὑπὲρ οὐρανὸν αὐτὸν διέθει τε καὶ διέπτενε.

Καθάπερ γὰρ τῶν ζώων, ὅσα τρέφει πτερὸν, κάτεισι μὲν εἰς γῆν, τὴν φυσικὴν ἀνάγκην παραμυθούμενα, τὸ δὲ ὕψος ἀεὶ, καὶ τὸν ἀέρα ποθεῖ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις κοινωνεῖν οὐχ αἱρεῖται, οὕτως

Palma arbor parum quidem conversatur cum terra, et tantum, quantum possit necessarium ad suum statum humorem trahere. Tendit autem sursum, erectos producens ramos; et in summam eos altitudinem porrigit; ita ut qui videret, ad caelum pervenire arborem cogitaret, diceret. Haec vero manifeste effigiant summe laudandam Virginem. Nam illa quoque pauca quidem terrestrium participabat; dico autem alimentum, somnum, et quaecumque sunt necessaria. Sic enim haec modeste participabat, et ut necessarium est homini, ut ostenderet quod ab hominibus orta est: omniaque fert ipsa humanae legis, quamvis secundum animam nihil cum hominibus commune erat Puellae. In pluribus autem, quae ad rationem animae spectant, sursum ad sublimia et ad caelum ipsum percurrebat, et quasi alio celeriter vehebatur.

Sicut enim animalia, quae alis praedita sunt, descendunt quidem in terram, necessitatem naturae consolantia, sed semper sublimia et aerem desiderant, et cum hominibus conver-

εἶχε πρὸς γῆν μὲν ἡ πάναγνος, διότι ἄνθρωπος· διὰ δὲ τὸ σῶφρον τῆς γνώμης, πρὸς μετέωρά τε καὶ θεῖα καὶ καθάπερ ὁ ὀφθαλμὸς, ὁρᾷ μὲν τὰ ὁρατὰ, ψαύει δὲ οὐδενὸς τῶν ὁρωμένων, ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ σάρξ, οὐδὲ τῆς τοιαύτης δεῖται τοῦ θίγειν (sic) ἀνάγκης, ἵνα τῆς θεωμένης προσβάλλῃ, ἀλλὰ κοινωνεῖ μὲν ἡ ὄψις τοῦ προκειμένου, μένει δὲ ἡ τῆς ὄψεως ὕλη ἀπαράτευστος τῶν φαινομένων, οὐ αὐτὸν δὴ τρόπον, καὶ κεκοινωνοῦσα καὶ ἄμικτος τῶν τοῦ χοὸς ἔμπειρος παντάμωμος.

Πρόσεστι τῷ φοίνικι καὶ ἰδιότης ἑτέρα· ἡ δὲ, πρόεισι μὲν τῆς γῆς ὁ φοίνιξ, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ τῶν δένδρων· αὐξάνει δὲ οὐ πάνυ ἐκεῖνα· τοὺς μὲν γὰρ κλάδους ἐπὶ μέγα αἴρει μῆκος, ὡς εἴρηται· τὸ δέ γε τῆς κορυφῆς πάχος, ὅσον ἂν τῆς γῆς ὑπεραίρῃ ἔχων φανείη, τοῦτο προσθήκης ἄμοιρον ἠστινοσοῦν, μένει διατηρῶν καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τὴν πάναγνον, τοῦτον εἶμαι σκιαγραφεῖν λόγον. Ἡ παρθένος; προῆλθε μὲν τῆς ἰδίας μητρὸς, ὥσπερ ἄνθρωπος καὶ

---

sari nolunt; sic se habebat ad terram quidem Purissima, quoniam homo erat; propter modestiam autem animi sublimia et divina contemplabatur. Et quemadmodum oculus videt quidem visibilia, nihil vero eorum, quae videntur, attingit oculi caro nec huiusmodi tangendi necessitate illi opus est ad videndum, sed participat quidem visus obiectum, manet autem materia visus absque eo quod attingat res visibiles; eodem modo Immaculatissima et participans et immixta a terrenis manebat.

Adest palmae et alia proprietas; est autem haec: producitur quidem palma de terra, quemadmodum et reliquae arbores; crescit autem non sicut illae; nam ramos quidem ad magnam extollit longitudinem, ut dictum est, summitatis autem tenuis crassitiem, quam tunc habet, cum de terra producta apparuerit, hanc conservat cuiuscumque additionis expertem; et hoc autem ad purissimam hanc habet, ut arbitror, rationem imaginis. Nata est quidem Virgo ex propria matre, sicut homo;

τοῦτο, τὸ ἀρχαῖον πάχος, λέγω δὲ τὴν προγονικὴν ἁμαρτίαν, ἧς ἐγεννήθη, ἥν τε ἀκουσίως εἴληφε, διαφυγεῖν τε τρόπος ἦν εἰς, οὐδὲ ὑπερβῆναι· περὶ ἧς καὶ ὁ θεῖος φιλοσοφεῖ Δαβὶδ, ἐν ρτίαις, φάσκων, ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου. Ταύτην δῆτα καὶ μό- ἧκεν εἰς βίον φέρουσα, καὶ τῷ γένει δεικνῦσα· παχυτῆτος δ' ρας οὑτινοσοῦν δηλαδὴ ῥύπου, παντάπασι μεμένηκεν ἀνεπίδεκτος· οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν πατρῷον ἐκεῖνον καὶ ὀλέθριον τῆς ἀπέῤῥιψε κλῆρον· καθ' ὃ δὴ καὶ ταυτησὶ περιεγένετο τῆς ίνος. Ὁ μὲν γὰρ φοίνιξ οὔτε ὃ κυηθεὶς ἔδειξε περὶ τὴν κορυφὴν, τίθεται πάχος, οὔτε οὗπερ ἔσχεν ἐξαρχῆς, ἔλαττον πεποίηκεν ἐπώποτε. Ὅδε μακαρία, οἷον ὑπὲρ πᾶσάν τε οὖσα εἰκόνα, ἀπείρῳ τῷ μέτρῳ, καὶ αὐτὸ ὑπερβᾶσα τὸ γένος, ἔσπευσε καὶ τὸ ἀρ- γονον πάχος, φημὶ δὲ τὸν ἐκεῖνον Ἀδαμαῖον ὄλισθὸν, ἀποβαλεῖν καὶ ἀποξέσαι, καὶ τὸν ἀνδριάντα, τὸν ἄνθρωπον λέγω, οἷον λκευσεν ὁ δημιουργὸς, στίλβοντα καὶ λαμπρὸν ἀποφῆναι· καὶ

---

o antiquam crassitiem, dico autem peccatum originale, cum nata fuit, et quod invito acceperat, nullo modo poterat are nec transgredi: de qua et divus David philosophavit ns [a]: *in peccatis concepit me mater mea*. Hoc igitur solum in c vitam edita tulit, ostendens humano generi: alterius vero sitiei, cuiuscumque videlicet inquinamenti prorsus incapax sit. Nec solum hoc, sed illam quoque paternam et perni- am sortem abiecit a se, sicut etiam hanc imaginem supe- it. Nam palma nec illam, quam, cum orta fuerit, monstravit summitatem, deponit crassitiem, et illam, quam ab initio uit, minorem fecit unquam (sc. *nunquam*). Beata autem Virgo supra omnem existens imaginem infinito intervallo ipsum- genus superans, properavit ad illam antiquam crassitiem, mi inquam lapsum, abiiciendum, statuamque, hominem in- m; quem Opifex fabricavit, splendidam ac nitidam osten-

a *Ps.* L. 7.

τὸ δὴ τούτου παραδοξότερον, ὅτι οὐ μικρὰν εἴλετο σχεῖν κάθαρσιν, καὶ εἶα ἂν αὐτῇ μόνῃ γένοιτο ἱκανή· ἀλλὰ τοσούτῳ καθαρότητος βάθει προσομιλῆσαι διηγωνίσατο, ὅσῳ καὶ ἄλλοις ἐκχέαι δυνήσεται, ῥᾴπον τε ἀποκλῦσαι δι' αὐτοῦ, τὸν παχύτατον τε καὶ μιαρώτατον.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ τοῦ φοίνικος καρπὸς, ὅσα ἐμὲ νομίζω, τὸν καινὸν ζωγραφεῖ τῆς παρθενίας υἱόν. Καθάπερ γὰρ ὁ τοῦ δένδρου τούτου καρπός ἐστι μὲν τὴν τε ὥραν λαμπρὸς, καὶ τὴν γεῦσιν ἡδὺς ὑπὲρ τοὺς λειποὺς, ὁ δὲ ἔνδον καλύπτει, πάννυπέφαυε (sic) στερρόν, καὶ συντριβῆς σχεδὸν ἀντώερον· οὕτω δὴ καὶ ὁ ἐμὸς Χριστὸς, ὁ τῆς παρθένου καρπὸς, τὸ μὲν ὁρώμενον γλυκὺς καὶ ὡραῖος, ὡς ἥκιστά γε τῶν ἁπάντων οὐδείς· τὸ δὲ νοούμενον, ἰσχυρῷ παντὸς ἐπικρατέστερος καὶ στερρότερος, καὶ αὐτὴν πλουτῶν τὴν ἀπόθειαν. Ὁ δὴ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ αἰνιττόμενος, οἶμαι, δίκαιον ὡς φοίνικα, εἶπεν, ἀνθήσει· δίκαιον μὲν τὴν παρθένον ὀνομάζων ἐξόχως·

---

dendam; et quod admirabilius est, quia non parvam voluit habere purgationem, et quae ipsi soli sufficeret; sed cum tanta profunditate puritatis conversari conata est, ut aliis quoque effundere potuerit, sordesque expurgare per ipsam crassissimas ac scelestissimas.

Ad haec autem fructus quoque ipsius palmae, ut ego arbitror, novum Virginis filium figurat. Sicut enim huiusce arboris fructus est quidem pulchritudine splendidus, et gustu dulcis plusquam alii: quod autem intus operit, valde solidum est, et quasi infrangibile: sic etiam meus Christus, Virginis fructus, aspectu quidem dulcis et speciosus, ut nemo omnium alius; intellectu autem omni forte validior ac solidior est, et ipsam possidens impassibilitatem. Quod iam et David propheta inuens, ut ego puto, *Iustus*, dixit [a], *tamquam palma florebit*, iustum egregie vocans Virginem: florem autem ex ipsa natum,

[a] *Ps.* XCI, 13.

ς δὲ τὸν ἐξ αὐτῆς, ὃν ἔφην, γλυκύτατον Ἰησοῦν, καθὰ καὶ
μὼν περὶ αὐτοῦ δήπουθεν τοῦ Χριστοῦ, ἐγὼ, φησὶν, ἄνθος τοῦ
υ, καὶ κρίνον τῶν κοιλάδων. Εἰ δὲ μὴ τὸ ἔνδον ἀπαθὴς ὁ
ξ, οὐ παρὰ τοῦτό μοι δοκεῖ τὸν λόγον διαμαρτάνειν· οὐδὲ γάρ
ἐν τοῖς κτιστοῖς εἰκόνα εὑρεῖν τῆς θείας καὶ ἀπαθοῦς φυ-
ἀπαράλλακτον.

ἔτι δὲ καὶ οἷς ἐπῆλθεν ἀπορραγῆναι κόσμου, καὶ ὑψηλὰ φιλο-
σαι, καὶ Θεῷ προσεντυχεῖν ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, ὅτι τοῦτον
κούομεν πρὸς οἴκησιν εἵλοντο τὸν τόπον, ὃς τοὺς φοίνικας φύει,
μὲν καρπὸς οὐ μικρὰ πρὸς τροφὴν αὐτοῖς ἐτύγχανε παραμυ-
τοὺς δὲ κλάδους ἔργον εἶχον αἱ ἱεραὶ τῶν ὁσίων ἐκείνων χεῖ-
κατὰ πολὺ καὶ τοῦτο συνᾴδειν οἶμαι τῇ παρούσῃ θεωρίᾳ· καὶ
ἔξω λόγου, οὐδὲ αὐτόματον, ὡς ἄν τις φαίη, τὴν τοιαύτην
βὴν, τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀνδρῶν, συγχωρήσαιμι ἂν ἔγωγε·
γὰρ ἔχω νοεῖν καὶ περὶ τούτου· ὡς ἐπείπερ τῇ πανάγνῳ μὲν,

---

lixi, dulcissimum Iesum, sicut etiam Salomon de ipso Chri-
Ego, inquit *a*, *flos campi et lilium vallium*. Quod si palma,
d intus, non est impassibilis, non propterea sermo aber-
neque enim in creaturis inveniri potest divinae et impas-
naturae imago omnino similis.

lhuc etiam et qui voluerunt a mundo secedere et alta phi-
hari, Deumque alloqui, quantum homini est possibile,
locum ad habitandum, ut audimus, elegerunt, qui pal-
producit; quarum fructus quidem non parvo erat ipsis
io: rami autem opus erant, quod sacrae illorum sancto-
manus operabantur; et hoc valde consonum esse arbitror
senti speculationi, et non sine ratione; nec casualem, quod
is diceret, concederem unquam huiusmodi vitam sancto-
illorum virorum; sic enim intelligere possum de hoc: quo-

Cant. II, 1.

ὡς ἔφημεν, ὁ φοίνιξ ἀναλογεῖ, ὁ δὲ τούτου καρπὸς τῷ ὑπερφυεῖ καὶ παραδόξῳ ἐκείνης καρπῷ, διὰ ταῦτα χεῖρες μὲν τῶν ὁσίων κλάδους μετεχειρίζοντο φοινίκων· στόμα δὲ τὸν ἐκεῖθεν ἐδέχετο καρπὸν, ἵνα περὶ ἃ τὴν μνήμην καθεύδειν οὐδέποτ' ἐπόθουν, λέγω δὲ τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν πάναγνον, πρὸς ταῦτα καὶ ἡ τῶν χειρῶν ἐργασία καὶ ἡ τράπεζα συνεργοὶ γένοιντο· ἐπεὶ καὶ κρατεῖν εἴπέρ τι τὸν Ἰησοῦν ἐβούλοντο, καὶ εἰ οἷόν τε, τοῦτον ἀεὶ σιτεῖσθαι καὶ ἀναπνεῖν. Τοῦτο δὲ δι' ὧν ἐποίουν, ὑπέφαινον, καὶ σαφῆ τὸν οἰκεῖον προύθηκαν σκοπόν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις.

XXXIV. Αὐτὴ δὲ, ὦ Θεοῦ μῆτερ, ἀγλάϊσμα τῆς ἡμετέρας φύσεως, καινοπρεπέστατον δημιούργημα, οὐράνιον ὕψος, χαρίτων θάλασσα, ἥλιε τοῦ φαινομένου λαμπρότερε, ἱερωτάτων ἀρετῶν πλήρης

---

niam purissimae virgini, ut diximus, palma assimilatur, huius vero fructus ineffabili, admirabilique illius fructui: propterea manus quidem sanctorum palmae tractabant ramos; os vero illius fructum sumebat, ut circa quae memoriam numquam dormire desiderabant, Iesum inquam et purissimam Virginem. Ad haec autem et manuum exercitium mensaque cooperentur; quoniam et tenere, si quid aliud, Iesum volebant, et si fieri posset, hunc semper manducare atque spirare. Hoc autem ostendebant per ea, quae faciebant, et proprium scopum manifestum posuerunt. Et de his quidem satis dictum est.

XXXIV. Ipsa vero, o Dei mater, splendor nostrae naturae, opus novum ac iucundissimum *a*, caelestis altitudo, gratiarum mare *b*, sol conspicuo isto splendidior, arca sacratissimis vir-

a Attendenda heic vis est graecae locutionis. Ex usu enim Patrum δημιουργὸς, ubi de Deo dicitur, est *Creator*, ac propterea δημιούργημα de opere per *creationem* e nihilo educto usurpatur. Sermo est ergo de Virgine, quatenus e manibus Dei prodiit. Exhibetur autem tamquam opus non modo *novum* sed et *splendidissimum*. E communi ergo ordine recedens ac splendidissima describitur prima Mariae origo.

b Notissimum est, ad significandam rei alicuius amplitudinem tunc adhiberi tropum e *mari* deductum, cum rem qualibet mensura maio-

κβωτὲ, ἀνθέων ἁπάντων εὐωδεστάτη μυροθήκη, ἡ ἐμὴ σωτηρία, δι' ἧς καὶ οὐρανοὺς οἰκοῦμεν, καὶ παράδεισον ἀπειλήφαμεν, τί δεῖ πολλὰ λέγειν; Θεοῦ τοῦ ἀχωρήτου δοχεῖον καὶ μήτηρ καὶ διὰ τοῦτο, Θεοῦ πλὴν, ὁρωμένων ἁπάντων καὶ ἀοράτων δέσποινα, εἶης ἡμῖν, ἐνταῦθα μὲν, καὶ βίου θεοπρεποῦς κυβερνήτης, καὶ ἀληθείας ὁδηγὸς, καὶ προασπιστὴς τῆς καθ' ἡμῶν τοῦ πολεμίου μελέτης· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι, τὴν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν χορηγήσαις ἀπόλαυσιν. Ἧς γένοιτο πάντας ἐπιτυχεῖν, μεσιτείᾳ τῆς Θεοτόκου, καὶ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

---

utibus exundans, pigmentarium ex omnibus floribus fragrantissimum, salus mea, per quam et caelos inhabitamus, et paradisum recuperavimus, et (quid plura enumerem?) incomprehensibilis Dei receptaculum ac mater, et idcirco visibilium omnium et invisibilium, Deo excepto, Domina, sis nobis hic quidem tum sanctioris usque vitae gubernatrix, tum veritatis dux, tum propugnatrix adversus insidias, quas inimicus contra nos molitur; in futuro autem saeculo aeternorum bonorum nobis fruitionem praebeas. Quam utinam assequamur omnes, mediatrice Deipara, et gratia Domini nostri Iesu Christi, quem decet gloria omnis, honor et adoratio cum aeterno eius Patre et sanctissimo ac vivificante eiusdem Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum, amen.

---

um significare volumus. Sic *bonitatis pelagus* dicere solemus, ut immensam Dei bonitatem significemus. Sic ergo gratiae dona sanctae Virgini collata quamlibet mensuram excedentia praedicantur.

IN HOMILIAM

COSMAE VESTITORIS

PRAEFATIO.

Vestitoris appellatione Cosmae tributa § I. - An laicus sermones conscripserit § II. - An certa Cosmae eiusdem aetas definiri queat § III.

E paucis quibusdam Cosmae Vestitoris sermonibus, quos nsim ab historiae litterariae scriptoribus enumeratos videre et, primus hic, quod sciam, in lucem producitur, et eo quim opportunius, quo luculentius orientalis ecclesiae fidem de maculato Virginis Mariae conceptu testatur.

Causam, cur *Vestitoris* (graece Βεστήτορος, voce a latinis mutata) appellatio illi adhaeserit, hanc communiter eruditi adnant, quod in constantinopolitana aula munus eo nomine notatum obiverit, de quo videndus est Georgius Codinus Curalates [1]. Nec movere debet, quod hic vocibus Βεστιάριος

---

[1] *De officialibus Palatii Constantinopolitani et de Officiis Magnae Ecclesiae* Capp. II et V, pag. 11 et 41 Edit. Bonnae 1839: conf. *notas Reiskii et Goarii*, ibid. pag. 208-209.

potius ac Πρωτοβεστιάριος utatur; nam utrumque vocab βεστήτωρ et βεστιάριος ad illud idem officium significa usurpatum fuisse, testis est Theophanes [1], et cum eo vul Graecorum Euchologium [2], in quo tamen immutata pau scripturae ratione Βεστίτωρ pro Βεστήτωρ adhibitum cernas. alio etiam vocabulo id ipsum indicari consuevisse discim Georgio Cedreno [3]; siquidem eiusdem rei narrationem ret quam texuerat Theophanes [4], ubi iste habet βεστήτορες scribit βεστιαρῖται.

II. Quamquam vero admittamus, *Vestitoris* appellatio palatina dignitate Cosmae accessisse, non idcirco tamen co affirmare, eumdem rarissimo sane exemplo, dum adhuc in imperatoria aula versaretur, sermones, de quibus dic conscripsisse [5]. Immo, mea quidem sententia, minus a mili abludere ille videbitur, qui Cosmam in ecclesiasticum ordinem, priori dimisso officio, sese recepisse opinetu homiliis scribendis tunc animum adiecisse. Et sane iu r scura, de qua scilicet nihil historia tradit, id plane ver lius videri debet, quod ex communi rerum ordine usu solet; nec recta ratio consentit, ut nulla cogente causa confugiamus, quae ab eodem ordine recedunt. At vero ho habere aut conscribere laicorum esse non solet; neque aut alterum, quod ex antiquitate opponatur, exemplum el debet, ut gratis id alias factum suspicemur: e converso

---

1 *Chronographia* ad an. 6041, Edit. Bonnae 1839 pag. 351.

2 Edit. *Iacob. Goar.* Paris 1647 pag. 925.

3 *Compend. Historiar.* ad an. 21 *Iustiniani Imp.* Edit. B pag. 658.

4 Loc. cit.

5 Guillelmus Caveus (*Dissert. de Script. incert. aetatis* pag. Cosmas) scribit, βεστήτωρ *nomen fuisse dignitatis et officii tum l latio tum in ecclesia, eorum nempe qui a vestibus erant vel impe vel patriarchae;* et mox Codinum pro ea sententia allegat. Opport sane in rem nostram id cederet, cum libentius opinemur, ab b iam in clerum adscito scriptas hasce homilias fuisse. At sincere fate est, βεστήτορα seu βεστιάριον apud Codinum inter palatinos tantum officiales censeri; qui vero *a vestibus* erat Patriarchae, ipso Codin ctore (Cap. I pag. 4), non βεστιάριος, sed καναστρίσιος vocabatur.

mera occurrunt hominum exempla, qui aut terrestrium repertaesi, aut sanctioris vitae desiderio abrepti, aut aliqua nitate impulsi, pristinis honoribus abdicatis, clero nomen runt, aut monasticam vitam sunt amplexati. Neque his piam obest, quod *Vestitoris* appellationem Cosmas retinue- Consuevisse enim interdum dimissi honoris titulum eiusmodi inibus deinceps inhaerere, ne in re notissima plura sine a congeram, satis id suadet Cassiodori Magni exemplum, licet vitam monasticam professus, tamen *Viri Clarissimi et Icti* titulis insigniri hucusque consuevit.

I. Dicendum nonnihil superest de Cosmae aetate, non quasi statui hanc posse putem, sed ut hoc ipsum, eam videlicet ic incertam esse, contra ac censuit Casimirus Oudinus, e pateat. Arbitratus enim hic est, tempus, quo Cosmas vi- saeculo IX atque imperio Leonis VI, cognomine *Sapientis*, endum esse; idque aperte colligi affirmat [1] ex quodam Scri- um catalogo, quem anonymus auctor Vitae S. Iohannis sostomi, a Savilio graece editus [2], biographico operi suo misit. Quin etiam, praeiacto hoc fundamento, eo usque inus progreditur, ut quamdam Cosmae veluti historiam , eumque fingat Leonis lateri ita assidentem, ut Impera- m ac Dominum suum imitatus ad scribendos sermones ani- operamque contulerit.

aec porro omnia cum Rhemigius Cellierius [3] fidelissime scripsisset, addendum tamen duxit, ea demum merae con- rae inniti. Sed par erit, paulo diligentius praeterea inspe- , cuius tandem ponderis sint Oudini rationes; et in eam proderit sane, tum catalogum illum Scriptorum, e quibus ymus Chrysostomi biographus S. Doctoris gesta mutuatus tum argumentum exinde ab Oudino deductum lectorum is subiecisse.

nonymus itaque [4] praemisso huic titulo, Ὅσοι εἰς τὸν βίον Χρυσοστόμου συνεγράψαντο, *Quinam scripserint de vita Chry-*

De Script. Eccles. ad an. 950, Tom. II pag. 400.
Opp. S. Ioan. Chrysost. Tom. VIII pag. 293, Edit. Etonae 1612.
Histoire Génér. des Auteurs Sacr. Tom. XIX.
Apud Savilium l, c.

sostomi, hanc continuo subiicit nominum seriem, quam cernere licet etiam apud Lambecium [1] ac Montfauconium [2]: I *Socrates historiographus*, II *Palladius Helenopolitanus*, III *Proclus Constantinopolitanus*, IV *Cyrillus Alexandrinus*, V *Georgius item Alexandrinus* [3], VI *Sophronius Hierosolymitanus*, VII *Iohannes Damascenus*, VIII *Martyrius Antiochenus*, IX *Cosmas qui temporibus Chrysostomi fuit Diaconus Apostolopolitanus* [4], X *Theodoretus Episcopus Cyri*, XI *Nilus Magnus*, XII *Isidorus Pelusiota*, XIII *Evagrius Asceta*, XIV *Cosmas Vestitor*, XV *Leo Imperator*, XVI *Nicetas* Σκευοφύλαξ, XVII *Nicetas Paphlago*, XVIII *Eustathius* Πρίμ. XIX *Basilius* Πρωτόθρονος, XX *Constantinus Porphyrogenitus*. Hucusque anonymi catalogus; quo sibi proposito ita in rem suam argumentatur Oudinus [5]: *Anonymus biographus auctorum nomina describit iuxta ordinem temporis; Cosmam ergo Vestitorem et Leonem Sapientem, quorum alterum XIV loco ponit, alterum XV, ideo simul coniungit, quia eiusdem sunt aetatis.* Ita ille, et eo quidem, ut illico patet, argumenti genere, quod et manifeste falso innitatur fundamento, et fallacissima constet argumentandi ratione.

Et falsum est in primis quod velut fundamentum statuitur, in describendo illorum auctorum elencho ordinem temporis servatum fuisse, ut prorsus mirum sit, excidere ea verba potuisse e calamo Oudini, hominis scilicet, qui historiam litterariam iuxta ordinem temporum describebat. Quid enim? Numquid Palladio, Proclo et Cyrillo antiquiorem Socratem historiographum putabimus? Numquid Martyrius, Theodoretus, Nilus ac Pelu-

---

1 *Comment. de Biblioth. Caesar.* Tom. VIII pag. 299-300

2 *Praefat. ad Tom. XIII Opp. S. Io. Chrysost.* IV-V.

3 Hunc omittit Montfauconius nulla alia, ut videtur, de causa, quam quod Georgii mentio inseritur eidem, quae de Cyrillo agit, periodo adeo ut oratio hic non resumatur a capite, prouti fit ad singula caeterorum nomina.

4 Male Cosmam hunc diaconum cum Cosma Vestitore confuderunt Io. Albertus Fabricius et post eum Harlesius (*Biblioth. Graec.* Vol. II pag. 182). Ceterum codices graeci hic legunt, Κοσμᾶς ὁ . . . . . διάκονος Ἀποστολιτῶν: Lambecius tamen (l. c.) contendit, legendum esse Ἀποστολοπολιτῶν.

5 Loc. cit.

nota Isidorus recentiores habebuntur non solum Georgio Alexandrino, qui Iohanni Eleemosynario successit, ac Sophronio, qui Cyro Georgii Alexandrini successori coaevus fuit, verum etiam Iohanne Damasceno, qui saeculo VIII floruit? Quid quod anonymus biographus nono loco post Damascenum enumerat Cosmam diaconum, quem disertis verbis ipse testatur Chrysostomo coaevum fuisse? Palam est ergo, non eo ordine auctores illos describi, ex quo inferri possit, quisnam prius, quisnam posterius floruerit.

Sed non minus fallax est argumentandi ratio, qua usus est Oudinus. Etsi enim fingas, verum illud esse, quod manifeste falsum deprehendimus, auctorum illorum seriem pro singulorum aetate digestam fuisse, illud unum denique consequeretur, Cosmam Vestitorem posteriorem iis omnibus esse, qui ei in elencho praecunt, ac pari iure concludendum foret, Leonem quoque Imperatorem posteriorem Cosma fuisse. Quod si ex Oudini ratione ii merito censendi sint coaetanei, quorum alter alteri, nomine interposito, in catalogo coniungitur, nonne rectissime concludemus, nostrum ergo Cosmam coaevum habendum esse Evagrio Ascetae, cum tamen scriptorem monachum huius nominis neminem cognoscamus praeter *Evagrium Ponticum*, qui ex paulo suppar Chrysostomo statui potest, et qui propterea perquam egregie ex Oudini sententia cum Isidoro Pelusiota in eadem serie coniungeretur? Immo si eamdem argumentandi legem serves, ut quisque proxime sequenti coaevus dicendus sit, omne aperte concludes, quotquot in eo catalogo recensentur scriptores, omnes aetate aequales esse?

Hisce ergo dimissis, quae licet magna cum fiducia ac pompa eo more suo ab Oudino iactentur, inania tamen manifeste apparent, sincere profitendum est, nullum adhuc indicium suppetere, vi cuius Cosmas Vestitor e censu Scriptorum *incertae aetatis*, ubi iamdiu collocatus fuerat [1], eximi queat; nisi quod certo nunc constet, eum antiquiorem esse anonymo illo Chry-

---

1 Vid. *Guillelm. Caveum*, *Diss.* I ad calcem *Historiae litterariae* pag. 6.

sostomi biographo, quem superius memoravimus. De quo tamen illud advertendum est, quod et Lambecius scite monuerat [1], Oudinum nec satis accurate anonymi huius aetatem anno 950 consignasse. In allato enim scriptorum elencho Constantinus quoque Porphyrogenius enumeratur, atque illa quidem verborum formula, ut tunc temporis fato functus videatur: notissimum autem est, Constantinum ultra annum 950 dies suos protraxisse. Verumtamen ne hinc ansam quis arripiat suspicandi, Cosmam Vestitorem ad sequiorem quoque aetatem pertrahi posse, silentio non praeteribo, eiusdem sermonem, quem modo edimus, in perinsigni illo codice Vaticano contineri [2], quem commode ad saeculum decimum referri posse alias [3] ostensum est, in eoque quemadmodum et in Regiis codicibus a Cotelerio [4] memoratis, Cosmam Vestitorem *Beati* titulo exornari. Atque haec de Cosma sufficiant.

Monendus lector, praeter Vaticanum Codicem inter Graecos n. 455, eumdem hunc sermonem in binis quoque codicibus Othobonianis, qui in eadem vatic. bibliotheca servantur, me reperisse, et collatione instituta e variis lectionibus, quae plurimae occurrebant, eas selegisse, quae opportuniores visae sunt. Vaticanum Codicem 455 indicabit littera A, Othobonianum 411 B, alterum Othobonianum 379 C.

---

1 L. c. pag. 301.

2 Est inter Graecos Vaticanos n. 455 notatus.

3 *Huius Syllog.* Part. I, in *Disquisitione critica de homiliis Germanis inscriptis* a § XXI, pag. 274.

4 *In not. ad Lib. III Cap. VI Constit. Apostol. PP. Apost.* Tom. I pag. 279 Antuerp. 1698.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΟΣΜΑ

ΤΟΥ ΒΕΣΤΗΤΟΡΟΣ

ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΙΟΑΚΕΙΜ ΚΑΙ ΑΝΝΑΝ ΤΟΥΣ ΕΝΔΟΞΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΜΑΡΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ [1].

Εὐλόγησον Πατέρ [2].

I. Ἡ χθὲς τῆς Θεοτόκου γενεθλιακὴ πανήγυρις τῆς κοσμικῆς ἅπασι ἡμῖν τὴν ἑορτὴν εὐφήμοις δεδοξολόγηκεν [3] ὑμνῳδίαις. Ἡ δὲ [4]

[1] C abest λόγος: B vero brevius, Τοῦ μακαρίου Κοσμᾶ βεστήτορος εἰγιον εἰς τοὺς δικαίους Ἰωακείμ καὶ Ἄνναν. Et quatenus *iustorum* titulo istos illos Deiparae parentes exornat, haec inscriptio aptius congruit Graecae Ecclesiae consuetudine, quae hunc *iustorum* titulum sanctis himo et Annae singulariter reservavit. Vide quae diximus in not. ad III *Orat. Isidori in Delp. Nativ.* huius Syllog. Part. I, pag. 230.

[2] Haec verba in B et C desiderantur.

[3] A δεδοξολόγικεν.

[4] B γὰρ.

BEATI COSMAE VESTITORIS

IN SANCTOS IOACHIMUM ET ANNAM

GLORIOSOS DEI GENITRICIS MARIAE PARENTES

SERMO.

Benedic Pater.

Hesterna Dei Genitricis natalis festivitas [a] sollemnem diem hii, universo mundo communis, faustissimis laudibus nobis

---

[a] Graeca Ecclesia, ut ex Menaeis patet, solemnem sanctorum Dei- Parentum memoriam postridie Nativitatis eiusdem Virginis die IX is Septembris agere consuevit.

σήμερον ἡμέρα τὴν εὐχαριστίαν [1] τῇς γεννήσεως προσφέρει [2] τῆς Θεοτόκου· δι' ὧν ἀπαρχὴ [3] τῆς πάντων [4] γέγονεν [5] σωτηρίας. Τοίνυν [6] τῆς Θυγατρός ἐστιν ἡ τῶν γονέων πανήγυρις. Ὥσπερ γὰρ

1 Codices concorditer εὐχαριστείαν: sed C ad marg. εὐχαριστίαν.
2 C προσφέρ;.
3 B δι' ὧν ἀφορμὴ ἀπαρχή.
4 B ἁπάντων.
5 B γέγονε.
6 Solet quidem particulae τοίνυν etiam in periodorum initiis vox aliqua praeponi; at codices, quos inspicere mihi licuit, omnes concorditer hanc graecorum canonem hic negligunt. Sed forte vox quaepiam excidit, idque ut suspicemur, sententiae ratio sinit, imo suadet.

---

coronavit. Hodierna vero dies grati animi canticum offert Dei Matris genitoribus; per quos communis omnium salutis primitiae *a* in lucem prodierunt. Et quidem festum filiae festum est

a Commune cum Christo singularissimum hoc encomium Virgo Dei para sortita est, ut multiplici ex capite *primitiarum* appellatione exornaretur. Illud autem satis sit in praesens animadvertisse, hoc ita de sancta Virgine praedicari, ut in parentum ipsius gloriam id ipsum cedere debeat: innuitur scilicet, eam *primitias* non decursu dein temporis effectam, sed talem a parentibus prodiisse. Caeterum adeo non unus nobis occurrit Cosmas, qui hanc sanctis Ioachim et Annae tribuat, ut hoc ipsum commune fuerit graecae Ecclesiae universae. Sic enim eorundem Sanctorum memoriam celebrantes canunt (*Men.* IX *Septembr. ad Vesp.*): *Iucundantur Ioachim et Anna, quod primitias genuerint salutis nostrae, eam scilicet, quae sola sortita est, ut Dei mater esset* (Ἱωακεὶμ καὶ ἡ Ἄννα πανηγυρίζουσι, τὴν ἀπαρχὴν τεκόντες τῆς ὑμῶν σωτηρίας, κ. τ. λ.) Et haec quidem ad conceptionem eiusdem Virginis spectare ex eo confirmatur, quod hanc ipsam laudem in solemni Officio, quo Conceptio recolitur, graeca Ecclesia deferat. Ita in Menaeis die IX Decembris ᾠδὴ γ΄: *Laetentur montes et colles, campi et mare, Angelorum multitudo et universum mortalium genus; quandoquidem Anna divinum Domini delubrum, et primitias novae aedificationis concepit* (Ὄρη καὶ βουνοὶ πεδία καὶ θάλασσα, Ἀγγέλων πληθὺς καὶ πᾶσα φύσις βροτῶν εὐφρανθῆσαν· τοῦ Δεσπότου τὸ θεῖον γὰρ τέμενος, ἀπαρχὴν ἀναδομήσεως ἐβλάστησεν Ἄννα).

δόξῃ μητρὸς συνδοξάζεται τέκνον, οὕτως [1] καὶ ἐπὶ εὐλογίᾳ [2] νου συνδοξάζεται [3] μήτηρ. Ἦν οὖν ἡ χθὲς ἡμέρα θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν· καὶ ἡ σήμερον εὐφροσύνη μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων.

II. Ἐγένετο ἐν τοῖς πάλαι καιροῖς ἀνὴρ δίκαιος [4] ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ᾧ ὄνομα Ἰωακείμ· ἀνὴρ ἔνδοξος ἐν ὁσιότητι [5] καὶ δικαιοσύνῃ [6] ἀνὴρ ἐπίσημος ἐν εὐγενείᾳ [7] καὶ πλούτῳ· ἀνὴρ ἁπλόψυχος [8] ἐν προσαγωγαῖς [9] θυσιῶν· ἀνὴρ ἐν πᾶσιν [10] εὐάρεστος τῷ θεῷ· ἀνὴρ ἐπιθυμειῶν τῶν τοῦ πνεύματος· ὅτιπερ ἄτεκνος ὢν καὶ [11] ἐπιθυμίᾳ περὶ [12] τέκνου συνεχόμενος, τὴν τοῦ ἁγίου [13] πνεύματος γεγέννηκεν [14] νύμφην· ἀνὴρ ὡς ἀληθῶς ἐπιτυγχάνων, ὅτιπερ

1 B οὕτω.
2 ὑμνῳδίᾳ.
3 B συνμεγαλύνεται.
4 Voces ἀνὴρ δίκαιος absunt a Codd. A et C.
5 A ὁσιώτητι.
6 B εὐλαβείᾳ.
7 A εὐγενίᾳ.
8 B ἁπλόψυχο.
9 A et C. προαγωγαῖς.
10 B πᾶσι.
11 B abest ἐν.
12 B ἐπί.
13 B παναγίου.
14 C γεγέννηκε.

---

entum. Quemadmodum enim ex gloria matris simul glorifer proles, sic et ex prolis laudatione simul glorificatur mat. Fuit igitur hesterna dies *mirabilis in oculis nostris* a; hodierna o laetitia memoriam iustorum cum laude celebrat.

II. Fuit in prisca illa aetate vir iustus ex tribu Iudae, cui nen Ioachim; vir sanctitate ac iustitia celebris; vir nobili- et divitiis insignis; vir in sacrificiorum oblatione sincere s; vir in cunctis studens Deo bene placere; vir desiderio-, quae sunt ex Spiritu: quandoquidem cum liberorum expers t, ac desiderio prolis teneretur, Sancti Spiritus sponsam

a *Ps.* CXVII, 23.

εἰσήκουσεν ὁ Θεὸς τῶν εὐχῶν αὐτοῦ, δωρησάμενος τούτῳ τὴν ὑπὲρ [1] πάντα τὰ σκηνώματα Ἰακώβ· λέγειν δὲ μᾶλλον, τὴν ὑπὲρ ὅλα τὰ [2] ποιήματα τῶν ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων ὑψηλοτέραν [3] ἀξίως θυγατέρα [4].

III. Καὶ τῷδε ἦν γυνὴ Θεοσεβὴς [5] ὄνομα αὐτῆς [6] Ἄννα, ἀ τῆς βασιλικῆς καὶ αὐτὴ [7] φυλῆς τοῦ Ἰούδα, ἥ τοι τοῦ Δαυὶδ κατα γομένη· γυνὴ παντὸς ἀπεχομένη κακοῦ· γυνὴ πιστῶς τὰ πρὸς τὸν [8] Θεὸν συνοικοῦσα τῷ ἀνδρί· γυνὴ προσευχαῖς [9], καὶ νηστείαις, καὶ προσφοραῖς μεγαλοδώροις, σὺν τῷ ἰδίῳ συμβίῳ [10], τῷ ναῷ τοῦ

1 B desunt quae sequuntur usque ad voces τὰ ὅλα: omissionis eius in promptu est, repetita scilicet praep. ὑπέρ.
2 C. τὰ ὅλα ποιήματα.
3 A ὑψηλωτέραν.
4 B θυγατέραν.
5 A Θεοσεβείς.
6 B αὐτῇ.
7 B αὐτῆς.
8 B abest τὸν,
9 B προσφοραῖς καὶ εὐχαῖς μεγαλοδώροις.
10 B ἀνδρί.

---

genuit; vir votorum suorum felicissime compos, quoniam preces eius exaudivit Deus, eique illam dono dedit, quae praestat *super omnia tabernacula Iacob* a, seu melius dixerim, filiam dedit, quae supra universas creaturas b caelestes iuxta ac terrestres merito extollitur.

III. Atqui illi pia erat uxor, cui nomen Anna, et ipsa regia tribu Iudae, quippe quae e Davide originem duceret; mulier ab omni malo abstinens; mulier in iis, quae ad Dei cultum pertinent, fideli viro suo comes; mulier in precibus et ieiuniis, et splendidis oblationibus cum coniuge suo in templo

a *Ps.* LXXXVI, 2.
b Habes effatum penes SS. Patres tritissimum, Virginis Deiparae prerogativas nobilitatem quamlibet etiam angelicam longe praetergredi.

ρτερῦσα· γυνὴ ἐν ὁμονοίᾳ ψυχῆς καὶ σωφροσύνης [1] σώμα-
ότροπον ἀεὶ τῆς γνώσεως [2] μετὰ τοῦ ἀνδρὸς κτησα-
τὰ γὰρ τὴν πλάσιν τοῦ συζευχθέντος αὐτῇ [4] παρὰ τοῦ [5]
ὀστοῦν διέσωσεν [6] ἀσυντρίπτως [7] τοῦ ἀνδρὸς, διὰ τὸ
φιλάνθρωπον [8] αὐτῷ παραφυλάττουσα [9] τῆς ξυνωρίδος.
γὰρ βλαπτικῶς, ὡς ἡ Εὔα, μετεποιήθη [10], ἀλλὰ βοηθὸς
ὑνορμόσθη [11] ἐπί τε τοῖς τῶν ἀρετῶν πολιτεύμασιν,
ς διὰ τὴν πρὸς Θεὸν [12] ἱκεσίαις [13], Ἴσως γὰρ [14] οἱ

ibest σωφροσύνης: videtur autem legendum σωφροσύνῃ.
ιης.
τισαμένη, quam lectionem praefert et B, sed addita ad oram

αὐτή.
it τοῦ.
τωσεν·
it ἀσυντρίπτως.
ινδρον.
ιφυλάξασα.
abest μετεποιήθη.
μώσθη.
ν Θεόν.
ἱκεσίαν.
abest γάρ.

---

a; mulier, quae per concordiam animi, corporisque
am pari semper cum viro suo sapientia enitebat.
enim (primam illam mulieris) formationem ex eo,
ipsi coniux a Deo fuit, os illud viri a ab omni de-
ervavit integrum, coniugalem nempe illi affectum pro-
em Dei sartum tectumque custodiens.
enim in perniciem viri, ut olim Eva, versa est; sed
se illi praebuit tum per iugem virtutum exercitatio-
per preces quotidie ad Deum effusas. Nam pari studio

ae costa plasmata est Eva; unde illud (Gen. II, 23): *Hoc ossibus meis*. Os istud integrum viro servare uxor dicitur, m illi affectum integrum custodiat.

δύο περὶ τὴν δέησιν τῆς ἐπιθυμίας ἀπέκαμον τοῦ τέκνου· καθ' ὃν τρόπον [1] γεωργὸς [2] ἅμα τῆς αὐτοῦ γυναικὸς, χώραν καλλιεργήσαντος χέρσον, τὸν σπόρον καταβαλλόμενοι, τὴν εὐφορίαν [3] τῶν καρπῶν [4] ἐπιτυχεῖν δι' εὐχῆς ἀπεκδέχονται [5]. Οὐχ ὡς ἡ Εὔα συζήσασα [6] τῷ Ἀδὰμ, ἀλλ' ὡς συνεργὸς εὐχαριστίας [7], καὶ συμπονοῦσα μετ' αὐτοῦ ταῖς ψυχικαῖς [8] εὐεργεσίαις· καὶ οἷς ἀληθῶς ἀγαθὴ μερὶς [9] τελεσφορήσασα [10] τὴν κοίτην τῷ ἀνδρί. Ἡ μὲν γὰρ Εὔα διὰ καρπὸν φυτοῦ τῷ κόσμῳ λυπῆς ἐγένετο πρόξενος· ἡ δὲ τοῦ Ἰωακεὶμ Ἄννα διὰ καρπὸν κοιλίας τῷ κτίστῃ [11] κεχρημάταιν [12] χαρά [13]:

1 B. καθάπερ.
2 A C γεωργῶς: sed C ad margin. notam addit lectionis var.
3 A εὐφορείαν.
4 B τῆς εὐφορίας τὸν καρπόν.
5 B ἐκδέχονται.
6 A C συζήσα, sed C cum signo lect. var.
7 A C εὐχαριστείας.
8 A ψυχηκαῖς.
9 B μερὶς ἀγαθή.
10 A τελεσφορήσασαν.
11 B τῷ κόσμῳ.
12 B κεχρημάτηκε, C κεχρημάτικε.
13 A χαρά.

---

ambo illi coniuges precibus ex desiderio prolis insistebant, secus atque agricola simul cum uxore sua asperam terram diligenter excolentes, dum proiiciunt semen, uberem fructum consecuturos se per precationes exspectant. Non instar Evae cum Adam, versabatur cum viro suo, sed veluti ipsi comes in operibus Deo acceptis, ac simul cum eo in benefactis spiritualibus collaborans; atque ut portio viri prorsus bona, concubitus ipsi eximium protulit. Et profecto Eva quidem pro arboris fructum universo mundo causam se moeroris praebuit; coniux Ioachimi Anna per fructum uteri [a] gaudio Creatori fuit.

a Si statuas, hunc uteri fructum prius vitio communi infectum

V. Πᾶσιν μέντοι γνωστὸν, ὡς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ τῶν ἐθνῶν ἡ [illegible]τόκος εὐηγγελίσθη Μαρία ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ τέκτονος Ἰωσὴφ, τοῦ [illegible] χρηματίσαντος [1], κατὰ συναρπαγὴν τοῦ διαβόλου [2], συζύγου [illegible] παρθένου· Εὔδηλον δὲ πάλιν, ὅτι [3] ἐν [4] Βηθλεὲμ γεγέννηκεν [illegible] Χριστόν· ὅτι καὶ πατρὶς αὐτῆς αὐτὴ [5] ἡ πόλις [6] ἐτύγχανεν [illegible] ἀπὸ μητρὸς, καθὰ παρακατιὼν ὁ λόγος παραστήσει [7]. Ὁ γὰρ [illegible]τρικὸς αὐτῆς οἶκος, ὁ τὴν προβατικὴν περικλείων ἐν Ἱερουσαλὴμ [illegible]ῆρχεν, ὡς λόγος εἰπεῖν [8], κολυμβήθραν [9], ἐν ᾗ τὸν ἐν τριά-

1 A B κεχρηματήσαντος.
2 A C abest κατὰ συναρπαγὴν τοῦ διαβόλου.
3 B ὡς.
4 B ἐκ.
5 A B abest αὐτὴ.
6 B abest ἡ πόλις.
7 A παραστήσοι, B παραστῆσι, C παραστήσοι, sed cum not. var. lect.
8 B abest εἰπεῖν.
9 C κολυμβρήθρα.

V. Omnibus porro exploratum est, Mariae Dei Genitrici fau[illegible]um illud nuntium delatum fuisse in Galilaea gentium, in domo [illegible]ephi Fabri, qui ad eludendas diaboli machinationes datus [illegible]am Virgini coniux fuerat. At rursus compertum est, ipsam [illegible]istum peperisse in Bethleem; quandoquidem haec ipsa urbs, [illegible]ita matris ratione, etiam patria ipsius erat, prouti sermo [illegible]rius demonstrabit: nam paterna eius domus Hierosolymis [illegible], quae circumcingebat probaticam, ut vulgo appellabatur,

[illegible] postea et sanctificatum fuisse; primo quidem fructus, prout spe[illegible] germinans ab utero, ad iram potius quam ad gaudium Deum [illegible]ovisset; deinde vero nulla hinc singularis Annae gloria accederet, [illegible] commune hoc sit matribus omnibus, quarum proles divinae gra[illegible] munere regenerantur; denique vix ratio adesset, cur Anna Evae op[illegible]eretur: cum enim moeror per Evam inductus in eo resideat, quod [illegible] ipsa corrupta eamdem corruptionis haereditatem proli legaverit, [illegible] idem de Anna affirmandum foret.

κοντα καὶ ὀκτὼ χρόνοις κατακείμενον παραλυτικὸν [1] ὁ Χριστὸς Θεὸς [2] ἡμῶν ἐθεράπευσεν ἐξεγείρας, ὡς ἐξ ἐκείνου μέλλοντα οἴκου ἐκπορεύεσθαι συμβολικῶς [4] ποιμὴν τῶν λογικῶν προβάτων. Εἶτα καὶ [5] διὰ [6] τῆς ἐκείσε [7] τοῦ ὕδατος κολυμβήθρας πτίσματος προτυπωθῆναι τὸ χάρισμα [8]· καὶ γὰρ χρονίας νης ἡ νόσος [9], τὰς τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἐν τάξει μελῶν [10]

1 A C παράλυτον.
2 A C abest καὶ Θεὸς.
3 A μέλλον.
4 B invers. ord. συμβολικῶς τοῦ οἴκου.
5 B abest καί.
6 A abest διά.
7 A ἐκεῖσαι.
8 A C χρῆσμα: at C cum not. var. lect. ad marg.
9 B ἡ νόστος.
10 A μέλων.

---

piscinam *a*, in qua Christus ac Deus noster paralyticu ginta et octo annis ibi iacentem surgere iubens sanavi qui ex illa domo allegorice egressurus erat pastor ov tionalium. Deinde et in illius aquae piscina symbolice ex novimus baptismi gratiam; nam et diuturni erroris aeq quae, non secus ac in corporis membris fieri solet,

a Paternam Deiparae domum eodem modo designat etiam S nes Damascenus, inquiens (De Fid. Orthod. lib. IV, cap. XIV *gratia (nam hoc sonat Annae vocabulum) Dominam parit (Mariae nomine significatur, quae vere omnis creaturae Dom sit, cum mater Creatoris exstitit); nascitur autem in domo cae Ioachim, atque ad templum adducitur* (Τίκτεται δὲ ἐν τῇ βατικῆς τοῦ Ἰωακεὶμ οἴκῳ, καὶ τῷ ἱερῷ προσάγεται). Ad quem Da locum haec adnotat Lequinius (in not. ad h. l.): *Nascitur a domo probaticae: hoc est in aedibus pecuariis. Probaticae nom cum servavi propter celebre templum sanctae civitatis, quod pr nuncupant, in quo Damascenus sermones habuit in Natali B. V Ibidem aiunt, probaticam illam piscinam fuisse. At nullam domum Hierosolymis post excidium stetisse locupletissimus a Iosephus* etc. Verum quae habet Cosmas, suadent, appellatio προβατικῆς nihil ad templum Virginis aut ad domum, quae s manserit excidio Hierosolymitano, pertinere.

λύσασα [1] ψυχὰς, καθάρσει τοῦ πνεύματος δι' ὕδατος ὑγιώθη· περ καὶ ἐν προσώπῳ τῆς Βηθλεὲμ ὁ ἄρτος ἐζυμώθη ὁ νοητὸς [2] ς ζωῆς. Ἔνθα καὶ ὁ Χριστὸς ἀγγελοφανὴς ὑπεδείχθη τῷ Ἀβραὰμ, [3] καὶ τῷ Ἰακὼβ προσπαλαίσας [4] ἐν [5] ἀγγέλου μορφῇ. Αὐτὸς γάρ τιν ὁ ἐλθὼν εὐαγγελίσασθαι τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς· [6] αὐ- ἐστιν [7] τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης· αὐτός ἐστιν ὁ δι' ἀγ- λων τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· αὐτός ἐστιν ὁ τῆς γάλης βουλῆς ἄγγελος, ᾧτινι ὁ Πατὴρ σύμβουλος [8] γεγονὼς [9] πει· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν [10]. τός ἐστιν καὶ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς ὁ ἄρτος, ἐν τῷ τῆς Βηθλεὲμ

1 B παραλύσας.
2 A C νοητῶς.
3 A C abest ὁ.
4 B συμπαλίσας.
5 A B abest ἐν.
6 A C ἐγγοΐς, at C cum not. var. lect.
7 B C ἔστι.
8 B συμβούλῳ.
9 A γεγονός.
10 B κατεικόνα ἡμετέρα καὶ καθομοίωσιν.

---

minum quadam veluti paralysi debilitaverat, purificante Spi- per aquam sanata est; quemadmodum etiam in figura Beth- eum cernimus, qui fermentatus est spiritualis panis vitae. Christus et sub Angeli specie visus est Abrahae, qui pariter rforma Angeli cum Iacobo luctatus est. Ipse est enim, qui vangelizandum venit tum iis, qui procul, tum iis, qui pe erant; ipse est laeta iustitiae annuntiatio; ipse per An- promulgatio est legis Dei ac Patris; ipse *Angelus* est *magni consilii* a, cui Pater consiliarius existens, dixit b: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Hic est et is verae vitae, per nomen Bethleem praenunciatus; nam

a *Is.* IX, 6 sec. LXX.
b *Gen.* I, 26.

ὀνόματι προκηρυχθείς [1]· Βηθλεὲμ γὰρ ἑρμηνεύεται οἶκος ἄρτου· ὁ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Ἀβραὰμ ἐγκρυφίας πεφθεὶς [2], ἤγουν ἐν μυστηρίῳ ζυμωθεὶς ἄρτος, τοῦτ' ἔστιν ἡ γεννητικὴ σὰρξ τοῦ Σωτῆρος ἐκ τῆς παρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας.

VI. Πρόσφορον οὖν εἰπεῖν διὰ ταῦτα· Εὐλόγησεν [3] κύριος τὸν οἶκον Δαυὶδ τοῦ βασιλέως διὰ τὴν προέγγονον αὐτοῦ καὶ ζωοτόκον Μαρίαν. Εὐλόγησεν τὸν οἶκον Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης τῶν δικαίων διὰ τὴν τούτων ἡγιασμένην θυγατέρα. Εὐλόγησεν τὸν οἶκον Ἰωσὴφ διὰ τὴν χρηματικῶς καὶ μόνον παραδοθεῖσαν [4] νύμφην, τὴν ὄντως ἁγνὴν καὶ ἀειπάρθενον τοῦ Χριστοῦ μητέρα καὶ θεοτόκον Μαρίαν.

Ὅθεν διὰ ταῦτα τρισμακάριοι [5] τῆς Θεομήτορος οἱ γονεῖς, οἷς πᾶς [6] ὁ κόσμος χρεωστεῖ [7]· οἱ μὲν γὰρ προφῆται, δι' αὐτῶν ὅτιπερ ἀψευδῶς [8] ἐχρημάτισαν περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως [9] τοῦ Χρι-

1 B προσκυρωθείς.
2 A C πεμφθείς, B πεμφθῆς.
3 B C εὐλόγησε.
4 A παραδωθῆσαν.
5 B τρισμακάριστοι.
6 B abest πᾶς.
7 A B C χρεοστῆ.
8 B ἀψευδεῖς.
9 A ἐνανθρωπίσεως.

Bethleem explicatur domus panis; subcinericius est panis de tabernaculo Abrahae apparatus, hoc est, in mysterio fermentatus, caro videlicet Salvatoris ex Virgine et Dei matre Maria progenita.

VI. Has igitur ob causas consentaneum est exclamare: Benedixit Dominus domui Davidis regis propter Mariam eiusdem proneptem, ac matrem vitae. Benedixit domui iustorum Ioachimi et Annae propter sanctificatam eorum filiam. Benedixit domui Iosephi propter traditam in potestatem illius, vere dumtaxat sponsali, plane puram ac semper virginem Christi matrem et Deiparam Mariam.

Beatissimi proinde hac de causa Dei matris parentes, quibus universus se mundus obstrictum profitetur: et prophetae quidem, propterea quod veracissima eos de incarnatione Christi

οἱ [1] ἀπόστολοι, ὅτι διὰ τῆς αὐτῶν θυγατρὸς υἱὸς φωτὸς ἀνεδείχθησαν· οἱ ἅγιοι μάρτυρες, ὅτι [2] ἐστεφανώθησαν· οἱ ὅσιοι καὶ ἱκέται, ὡς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν κληρονόμοι· οἱ ἁμαρτωλοὶ [3], καὶ τῶν πρεσβειῶν τῆς Θεοτόκου ἐλεούμενοι.

II. Οἷς καὶ βοῶμεν εὐχαρίστως· Χαῖρε, πάνσεπτε πάτερ [4] μετὰ Θεὸν ἐλπὶς ἡμῶν, Ἰωακείμ [5]· χάρις τῇ ὀσφύϊ [6] σου· χαῖρε, πάντιμε μῆτερ [7] τῆς μητρὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν, Ἄννα· δόξα ἡ πλευρά σου. Χαῖρε, πάτερ ἀγαθοσπόρε [8], καὶ τοῦ πολυσπόρου γάματος [9] γεωργέ. Χαῖρε, μῆτερ [10] μεγαλόκαρπε [11], τῆς σω-

B οἱ δέ.
A C absent ὅτι: B vero, οἱ ἅγιοι, ὅτι μαρτυρικῶς.
A ἁμαρτολοί.
A μῆτερ.
C absent Ἰωακείμ, B Ἰωακείμ.
C τῆς ὀσφύος.
C μήτηρ, B μήτερ πάντιμε.
A ἀγαθόσπορε.
B γενήματος.
C μήτερ.
A C γαλόκαρπε.

---

ala edidisse, per ipsos apparuit; apostoli, quia per eorum
m nova generatione facti sunt filii lucis; sancti martyres,
coronati sunt; pii ac iusti, tamquam futurorum heredes
rum; peccatores, utpote per Deiparae preces misericordiam
equentes.

II. Et nos itaque grato animo iisdem acclamemus: Salve,
him, augustissime illius pater, quae spes est nostra post
m; lumbis tuis sint gratiae *a*. Salve, Anna, summe hono-
a illius mater, quae mater est vitae nostrae; utero tuo sit
la. Salve, pater, optimi sator *b*, culterque uberrimam pro-
s segetem. Salve, mater, immenso fructu laeta, radix il-

1 Fac advertas, quomodo Auctor ad primam Mariae originem bonum referat, quo parentes eius merito gloriantur. Eadem de causa paulo alloquens Annam, inquit: *utero tuo sit gloria.*
Nisi decernas, a primordiis suis Virginem immaculatam fuisse, af-

τηρίας ἡμῶν ῥίζα [1]. Χαῖρε, πάτερ, τοῦ εὐφόρου βότρυος ἀμπελουργέ. Χαῖρε, μῆτερ [2], τῆς ἀγαθῆς γῆς ἑκατονταπλάσιον [3] ἄρουρα. Χαῖρε, πάτερ, τοῦ ἐμψύχου παραδείσου φυτουργέ. Χαῖρε, μῆτερ, τοῦ ἀνεγκλήτου κλάδου δένδρον. Χαῖρε, πάτερ, τοῦ ἀσπίλου [4] μαργαρίτου κογχέ [5]. Χαῖρε, μῆτερ, τοῦ καθαροῦ ὑμνέ-

1 B abest ῥίζα.
2 C μήτηρ.
3 B ἑκατονταπλασίων, A C ἑκατονταπλάσιε.
4 A C ἀσπόρου.
5 A C λοχέ.

---

lius, quae salus nostra evasit. Salve, pater, ex culta a te vinea opimum praebens racemum *a*. Salve, mater, terrae bonae fertilissimum arvum. Salve, pater, animati paradisi *b* plantator. Salve, mater, arbor ramum vitii expertem habens *c*. Salve, pater, immaculatae margaritae concha *d*. Salve, mater, integri a naevo

firmare utique licebit tibi, id, quod aegrum foedumque ortum fuerat, sanitate dein et pulchritudine donatum, atque optimum evasisse: at properam omnino diceres, optimum satum fuisse.

a Virgini accommodatum vides symbolum, quo designari Christus solet, velut racemus e vite nullius manibus exculta prodiens.

b Paradisus nempe spiritalis dici solet Virgo, quo Deus delectabatur. Plantasse porro paradisum non diceretur Ioachimus, nisi ab origine illa paradisus exstitisset.

c Poteratne apertius immaculata Virginis origo significari?

d Non affingendus profecto Cosmae turpissimus error est, quasi putaverit, Mariae personam in patre praeexstitisse. Potius hinc discere nobis licet, quam explorata animisque infixa fidelibus esset doctrina sancta et purissima Deiparae origine. Idcirco enim beatissimae Deiparae generatio hac imagine exhibetur, velut ipsa a Ioachimo prodierit, non secus ac margarita cuiusvis naevi expers e sua concha. Et plane eodem spectat altera, quae mox sequitur, imago, qua beata Anna designatur veluti cautes, in qua pellucidus atque omni naevo carens smaragdus lateat. Vis tamen sententiae evidentior in iis est, quae de Ioachimo dicuntur. Quod enim ad matrem attinet, contendere quispiam possit, nitidissimam utique ab Annae utero, tamquam purissimum a cautis

γδου πέτρα. Χαῖρε, πάτερ, τῆς ζωῤῥύτου [1] πηγῆς φλέψ. Χαῖρε, μῆτερ [2], τῆς τεκνογόνου δίψης ὑδρία.

Πληροῦται τὰ στόμα ἡμῶν τοῦ ὑμνῆσαι [3] τῆς ἁγιοσύνης ὑμῶν τὰ ἐξαίρετα [4]· ἀλλ' οὔκ ἐσμεν ἱκανοὶ [5] τὴν Θεόζυκτον ὑμῶν ὑμνῆσαι [6] δυάδα, εἰ μή γε κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ ἐγγόνου ὑμῶν κατὰ

1 A ζωορύτου, B ζωηῤῥύτου.
2 C μήτηρ.
3 A ϑμνεῖσαι.
4 A ἐξέρετα.
5 A ἡκανοὶ
6 B ἀνεῖσαι, A C ὑμνεῖσαι.

---

maragdi petra. Salve, pater, vena fontis manantis vitam. Salve, mater, hydria sitim suscipiendae prolis extinguens.

Impletur os nostrum laudibus eximiae sanctitatis vestrae; at vestrum Deo auspice initum coniugium *a* celebrare nequaquam valeres sumus, nisi usurpando voces Christi, vestri secundum

maragdum, prodiisse; non constare tamen, an talis a prima sui formatione fuerit. At ubi de Ioachimo agitur, nullus ambigendi locus reinquitur. Huius enim partes nisi ad exordium plasmationis prolis spectare non possunt. Ergo si ab eo egressa est proles tamquam *immaculata margarita e sua concha*, haec puritas necessario ad prima refertur initia; et sic eorum quoque, quae de Anna subduntur, certus exsurgit manifestusque sensus. Ceterum hic iuverit meminisse, sententiam eiusmodi Leo non esse Cosmae singularem, ut eadem etiam in sacris graecae Ecclesiae Officiis recurrat. Vide quae attulimus ex Menaeis in not. ad § XI sermonis Isidori Thess. Part. I pag. 227.

a Nequaquam est obscurum, hoc loco δυάδα poni pro δυασμὸν, ac significare coniugalem actum, ex quo beata Virgo concepta est. Praeterquam quod enim nullus alius probabilis sensus in contextus adiunctis occurrit, eiusdem contextus ratio id plane postulat; unde et concluditur his verbis, *satis esse ad ipsorum laudem, quod Matrem Dei genuerint*. Nihil porro illustrius iuxta et aptius ad laudandam Dei Genitricis conceptionem dici potuit, quam generationis opus Deo auspice fuisse susceptum. Quod sane congruit cum iis, quae apud Isidorum legimus (*Hom. in Praesent. Deip.* § XIII, Part. I, pag. 434), *oportuisse scilicet, ut ad congressum, unde Virginis processit conceptio, nil aliud quam congressus cum Deo impelleret atque adduceret.*

σάρκα Χριστοῦ μακαρίσαι τοὺς ἀμφοτέρους, καὶ εἰπεῖν· Χαίρετι [1] καὶ ἀγαλλιᾶσθε [2], ὅτι ὁ μισθὸς τοῦ καρποῦ τῆς γαστρὸς [3] ὑμῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὑμεῖς γάρ ἐστε οἱ διὰ τὴν ἀτεκνίαν ὀνειδισθέντες ἅγιοι, καὶ ῥημάτων ἀκούσαντες πονηρῶν. Ἀλλ' εὐφρανθέντες μετ' ὀλίγον [4] ἐπὶ τεκνογονίαν, καὶ ἀρκεῖ ὑμῖν πρὸς ἔπαινον τὸ [5] μητέρα Θεοῦ γεγεννηκέναι.

Ἀληθῶς γάρ, ὡς ἄξιοι, προωρίσθησαν οἱ δίκαιοι τῆς Θεοτόκου γεννήτορες, συγγενιᾶσαι Χριστῷ κατὰ σάρκα, καὶ, ὡς ἐκ γένους [6] ἐπισήμου, βασιλικοῦ λέγω καὶ ἱερατικοῦ, τιμηθῆναι. Ἐξ ἀμφω γὰρ ἡ Θεοτόκος γενεαλογεῖται [7] ἐπιμίκτων [8] τῶν δύο φυλῶν ἀπ' ἀρχῆς [9] κατὰ διαφόρους [10] τρόπους γενομένων.

1 A χαίρεται.
2 A B ἀγαλλιάσθαι.
3 C κοιλίας, B omitt. τοῦ καρποῦ τῆς γαστρός.
4 A ὀλίγων.
5 B abest τό.
6 B ἐκγένεις, A C εὐγενεῖς.
7 B σεμνολογεῖται: sic et Cotelerius legebat in Codd. Regiis.
8 B ἐπιμύκτων.
9 A B ἀπαρχῆς.
10 B καταδιαφόρους.

---

carnem nepotis, beatos vos ambo praedicemus ac dicamus [a]: *Gaudete, et exsultate, quoniam merces* fructus uteri vestri, *in caelis est.* Vos enim estis, qui cum iusti essetis, propter sterilitatem opprobriis fuistis impetiti, et iniqua adversum nos vota audivistis. At paulo post laetissime de suscepta prole gavisi estis, et satis est vobis ad laudem, quod matrem Dei genuerit.

Prorsus enim divino praedefinitum fuerat decreto, ut iusti illi Deiparae genitores cognatione cum Christo secundum carnem devincirentur tamquam digni, et honoribus cohonestarentur tamquam nobilitate generis, regni nempe et sacerdotalis, insignes. Ex utraque enim duarum illarum tribuum, quae iam inde ab initio diversis modis permixtae fuerant, genus suum Deipara ducit.

a Matth. V, 12.

VIII. Ἔνθα[1] λοιπὸν καὶ ἐπὶ τῶν τῆς Θεοτόκου γονέων[2] οὕτως. Ζαχαρίας[3], ὁ πατὴρ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ[4], ἀδελφὸν ἔσχεν συνιερέα[5], καλούμενον Ἀγγαῖον[6], πρὸ αὐτοῦ τετελευτηκότα[7]. Τούτου τοῦ Ἀγγαίου θυγατέρα πρὸς γάμον ἤγαγεν[8] Ἰωσὴφ ὁ τέκτων· ἐξ ἧς ἐγέννησεν τέσσαρας υἱοὺς καὶ δύο[9] θυγατέρας· ὧν εἷς ἦν Ἰάκωβος, ὁ ἐπικληθεὶς ἀδελφὸς τοῦ Χριστοῦ[10], ὁ καὶ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων· καὶ τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς

1 B et Cotelerius, ἔνθεν.
2 B γονέων.
3 A B abest Ζαχαρίας: B ad marg. poster. manu habet: ἡ γενεαλογία τῆς Θεοτόκου.
4 B abest τοῦ βαπτιστοῦ.
5 A C abest συνιερέα.
6 A Ἀγγέον.
7 A τετελευτικότα.
8 B C et Cotelerius ἠγάγετο.
9 C abest δύο: Cotelerius, τρεῖς.
10 B ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου.

VIII. Caeterum de genitoribus Deiparae et ista adiici hic possunt [a]. Zacharias, Iohannis Baptistae pater, fratrem consacerdotem habuit, Aggaei nomine appellatum, qui et ipsi praemortuus est. Huius Aggaei filiam in matrimonium duxit Ioseph faber; e qua quatuor suscepit filios, ac duas filias, quorum unus fuit Iacobus, cognominatus frater Christi, qui et primus constitit Hierosolymorum episcopus; nomen autem uxoris ipsius

[a] Nullius sane frugis videbitur, ea, quae sequuntur, oculis subiecisse, praesertim quod in historia hac genealogica texenda de castissimo Deiparae sponso ea Auctor commemoret, quae communi fidelium sententiae adversantur, quaeque iam inde a quarto Ecclesiae saeculo S. Hieronymus (*Advers. Helvid.* n. 19) refutaverat. At cum eamdem hanc paragraphum iam in editis haberemus apud Cotelerium (*PP. Apost.* Tom. I. pag. 279 *in not. ad Lib. III, Cap. VI Constit. Apost.*), nulla aderat ratio, cur eam cum homilia non vulgaremus.

αὐτοῦ [1] Σαλώμη [2], οὐχ [3] ἡ μαῖα, ἀλλ' ἑτέρα. Μετὰ θάνατον δὲ αὐτῆς [4] μνηστεύεται ὁ Ἰωσὴφ τὴν Θεοτόκον Μαρίαν τὴν [5] κατὰ τὸν μητρικὸν γένος καταγομένην [6] ἀπὸ Ματθὰν τοῦ ἱερέως, καὶ αὐτοῦ ἀπὸ [7] Σολομῶντος [8], τοῦ υἱοῦ Δαυὶδ [9], ὡς φησὶν τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον γενεαλογούμενον [10]. Οὗτος γὰρ ὁ Ματθὰν τρεῖς ἔσχεν θυγατέρας ἐκ Μαρίας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ· ὧν ὀνόματα Μαρία, Σοββὴ, Ἄννα. Ἡ οὖν Μαρία γεννᾷ Σαλώμην τὴν Μαῖαν· ἡ Σοββὴ [11] γεννᾷ τὴν Ἐλισάβετ [12], τὴν μητέρα Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ· ἡ δὲ [13] Ἄννα γεννᾷ τὴν [14] Θεοτόκον Μαρίαν ἐν Βηθλεὲμ, τὴν κατὰ τὸ ὄνομα τῆς μάμμης [15] καὶ θείας ἐπικληθεῖσαν Μαρίαν [16].

1 B τούτου.
2 B Σαλόμη.
3 B οὐχί.
4 B Μετὰ δὲ θάνατον ταύτης.
5 B abest τὴν.
6 A καταγωμένην.
7 A τοῦ ἀπό.
8 B Σολόμωντος.
9 B et Coteler. addunt καταγομένου.
10 Coteler. γενεαλογοῦν.
11 B ἡ δὲ Σοβή.
12 A C abest τὴν Ἐλισάβετ.
13 A abest δὲ, C καὶ Ἄννα.
14 Cotel. addit παναγίαν.
15 B μάμης.
16 Coteler. ἐπικληθείσης Μαρίας.

---

erat Salome, non quidem obstetrix, sed alia. Porro post hujus mortem Ioseph sponsam accepit Mariam Deiparam, quae genere materno originem trahebat a Mathan sacerdote, qui ipse erat ex stirpe Salomonis, filii David, ut habet Evangelium Lucae, ubi genealogiam dominicam describit. Iste enim Mathan ex Maria uxore sua tres habuit filias, quarum nomina sunt Maria, Sobbe, Anna. Maria itaque Salomem obstetricem genuit; Sobbe genuit Elisabet, Ioannis Baptistae matrem; Anna vero in Bethleem genuit Deiparam Mariam, quae ex nomine

ὡς εἶναι τὴν Ἐλισάβετ ἀνεψιὰν μὲν τῆς Ἄννης, ἐξαδελφὴν δὲ τῆς Θεοτόκου. Κυροῦντος [1] τὰ ἑκάτερα τοῦ εὐαγγελίου, διὰ [2] τὸ μὲν πατρῷον γένος καὶ σαρκικὸν τοῦ Χριστοῦ· Ἦν, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ἀρχόμενος ὡς ἐτῶν τριάκοντα, υἱὸς [3] ὡς ἐνομίζετο τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Ἡλὶ, τοῦ Ματθάν· διὰ δὲ τὸ [4] μητρικὸν [5]· Ἰδοὺ, φησὶν, καὶ Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου. Ὧν ἕνεκεν δόξα τῇ συγκαταβάσει τοῦ Θεοῦ [6] νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

1 A κληροσάμενος, C κληρωσάμενος.
2 A C abest τοῦ εὐαγγελίου· διὰ.
3 A Ἰησοῦς.
4 A τῷ.
5 B μητρῷον.
6 B Θεοῦ ἡμῶν; Cotel. Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

---

aviae et materterae Maria appellata est; adeo ut Elisabet Annae quidem ex sorore neptis, Deiparae vero consobrina fuerit. Quod quidem utrumque confirmat evangelium, ubi ad indicandum Christi secundum carnem paternum genus, *Erat*, inquit *a*, *Iesus incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathan;* de materno autem genere, *Ecce*, inquit *b et Elisabet cognata tua.* Quorum gratia, gloria sit benignissimae Dei charitati nunc et semper et in saecula saeculorum, amen.

a Luc. III, 23.
b Luc. I, 36.

DE SEQUENTI FRAGMENTO

MONITUM.

Cum Iohannes Albertus Fabricius [1] praeter tres illas Andreae Cretensis homilias in Deiparae Dormitionem, quas graece ac latine evulgaverat Combefisius [2], quartam eiusdem tum Auctoris tum argumenti enumeraret, cuius esset initium, Οἱ τὴν ἐν πνεύματι θεωρίαν κ. τ. λ., et quam nullibi editam reperiremus, desiderium mihi incesserat, eam quoque, si fieri posset, e tenebris ducendi. Nec ardua res visa est, quando Bernardus Montfauconius in Bibliothecae Coislinianae [3] descriptione testabatur, eam inibi codice CCLXXIV contineri: et reipsa levi negotio obtinui, ut inde diligentissime exscriberetur eiusdem homiliae exemplar ac mihi transmitteretur. Verum vix dum aliquot paginas oculis perlustraveram, cum in sententias incidi, quas eadem omnino verbis alibi a me lectas memineram, ac cito comperi eas ad tertiam eiusdem Andreae de eodem argumento homiliam pertinere; collatione autem diligentiori instituta, animadverti eamdem prorsus esse homiliam, nisi quod diversum utraque haberet exordium. Alterum porro istud exordium haud inutile fuerit heic subiecisse, quamquam suadere mihi non possim, ad genuinas Sermonis Andreae partes idem spectare. Ac ne latis, ut puto, hoc patet ex prima sententia, quae occurrit communis utrique exemplari. Sic enim ea apud Combefisium legitur [4]: Εἰκαστικῶς γάρ, καὶ ὡς ὁ νοῦς ἐμβάλλειν ἠδύνατο (τοῦ

---

1 *Biblioth. Graec.* Vol. X, pag. 284 Edit. Harl.

2 *Andreae Archiep. Cretens. Orationes* etc. *R. P. Francisci Combefisii opera et studio editae*, Paris. 1644, pag. 115-155.

3 Pag. 389.

4 Op. cit. pag. 143.

γὰρ ἀκριβοῦς μόλις ἂν καὶ ἄγγελοι τύχοιεν) ταῦτα πρὸς ἡμῶν τεθεώρηται. Ἤδη μὲν οὖν ὁ μυριάνδρος ἐκεῖνος τῶν θεοφόρων στόλος, καθάπερ ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρήκαμεν, ἀθρόως ἀγήγερτο· καὶ πᾶσα τάχα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ διακόσμησις κ. τ. λ. Quae ex Combefisii versione sic sonant: *Velut enim coniectando, atque ut mens potuit assequi (vix enim vel Angeli rem accurate ediderint) sumus haec contemplati. Iam ergo, ut in superioribus diximus, classis illa Deo afflatorum pene innumerabilis congregata erat: forsque omnes caelestium Virtutum spirituales* etc. Ex ista porro sententia nihil in Coisliniano exemplari habes praeter verba, ταῦτα πρὸς ἡμῶν τεθεώρηται: quae cum nullum habeant cum praecedentibus nexum, palam quid produnt assutum. Adde, per totius sermonis decursum modo nonnulla verba desiderari, modo aliquod periodorum incisum, modo integras etiam periodos; quae tamen in Combefisii exemplari non solum non redundare, sed etiam nativum omnino locum tenere videntur.

Neque vero concludi ex his potest, genuinum ergo esse exordium, quod eidem homiliae praefixum apud Combefisium legimus; imo vix credibile est, sermonem ita, prouti iacet, ab Andrea dici potuisse. Sic enim incipit: *Vocat nos iterum sermonis continuitas ad laudationem* (πρὸς τὴν πανήγυριν); *ac plane oportet, ut, quae desunt, ordine connectamus, ut sit sermo integer nec solutus, quem nulla ex parte aliquid dividat. Paucis ergo in superioribus, quantum licuit, quae ad corporis, quod vitam genuit, ad virginalis inquam Dei genitricis tabernaculi spectaculum pertinent, enarravimus;* etc. Porro eiusmodi exordium utique congruere potuerit alicui ex multis sermonibus, qui per plures non interruptos dies, aut saltem per plures dies dominicos de eodem argumento habiti fuerint; at quem locum habere potuit, quando ea de re semel per annum in solemni memoria *Dormitionis Deiparae* sermo habebatur? Non diffiteor tamen, quae illi leguntur, ea posse, si non prorsus omnia, at plurima ex parte pro genuinis haberi, si in eam veniamus opinionem, quam rei inspectio suadet, tertiam illam homiliam nihil esse reapse, nisi partem secundae, quae praecedit: adeo ut neque quatuor, ut tradit Fabricius, neque tres, ut vulgo Omnes censent, sed omnino duos Andreae sermones *de Deiparae dormitione* habeamus.

ΑΥΓΟΥΣΤΩ, ΔΕΚΑΤΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΝΔΡΕΟΥ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΙΜΗΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΕΝΔΟΞΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΠΑΡΘΕΝΟΥ ΜΑΡΙΑΣ.

Εὐλόγησον, Πάτερ.

Ι. Οἱ τὴν ἐν πνεύματι θεωρίαν τῷ ἀΰλῳ καὶ καθαρωτάτῳ φωτὶ της γλαυκῶς ἐλλαμπόμενοι γνώσεως, καὶ ταῖς ἀδιδάκτοις μυσταγωγίαις τῶ πνεύματος λογικῶς ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς Θεολογίας χειραγωγού-

---

DECIMA QUINTA AUGUSTI.

SANCTI PATRIS NOSTRI

ANDREAE IEROSOLYMITANI

BEATISSIMI ARCHIEPISCOPI CRETENSIS

SERMO

IN DORMITIONEM GLORIOSISSIMAE DOMINAE NOSTRAE DEIPARAE ET SEMPER VIRGINIS MARIAE.

Benedic Pater.

Quicumque per spiritualem contemplationem caelesti ac purissima luce illius scientiae, quae nescit errorem, illuminamur, per eam Spiritus disciplinam, quae verbis non traditur, ad sublimia divinae sapientiae dogmata rationabiliter manuducimur,

μενοι δόγματα, δεῦρο πᾶσαν ὁμοῦ τὴν γεηρὰν καὶ πρόσυλον ἀπαδυσάμενοι τοῦ βίου προσπάθειαν, καὶ φλῳ πνεύματι μυστικῶς συγκραθέντες, ἐπὶ τὴν νοητὴν καὶ πολύφωτον τῆς θεοτόκου πανδαισίαν συνδράμωμεν, τῆς μὲν γεώδους καὶ γνοφερᾶς τῶν παθῶν πρότερον ἀπαλλαγέντες ἀχλύος, τῆς δὲ ἄνωθεν παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων πατρούσης ἐλλάμψεως τὸ φῶς περιθέμενοι. Λελαμπρυσμένους γὰρ ἤδη [1], καὶ πράξει καὶ γνώσει, καὶ τῷ κάλλει τῶν ἀρετῶν πάντοθεν ἀποστίλβοντας, καὶ Χριστὸς αὐτός, ὁ ἐξ ἡλίου, τοῦ πατρός, ἀφράστως καὶ ἀνεκφοιτήτως, ὡς ἐκ φωτὸς φῶς ἀποστράπτων, βούλεται ὡς ἡμᾶς ἐν ταὐτῷ ἀχθέντας μυστικῶς ἑστιᾶσαι· καὶ δείκνυσι τῶν σαφῶς, ἐξ ὧν τὴν ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα, πρὸς ἣν κατελθὼν ἄνωθεν ἐκ τῆς ὑπερκοσμίου περιωπῆς καὶ τὴν ἡμετέραν ὑποδὺς φύσιν, ἐκ τῶν τῆς γῆς σήμερον χωρίων, ὡς βασιλίδα τῆς ὅλης τῶν ἀνθρώπων μεθίστησι φύσεως· ὅποι τάξας ἢ μεταστήσας, ἀνέκφραστον πάντη, καὶ ἀδιεξίτητον τοῦ μυστηρίου καταλείψας τὴν δύναμιν.

1 Cod. ἴδῃ.

---

eia agite, terrena quavis vanaque huius vitae affectione pariter exuti, et toti ad spiritum mystice contemperati, ad spirituales ac splendidissimas Deiparae epulas simul omnes accurramus, postquam a terrestri quidem ac tenebricosa capiditatum caligine prius erepti, luce autem illius splendoris, qui *descensum est descendens a Patre luminum* a, circumcincti undique summa. Iam enim nitentes, et recta vita ac scientiae lumine atque virtutum pulchritudine undequaque splendentes, ipse quoque Christus, qui ex sole, Patre scilicet, tamquam lux de luce aeternaliter et a Patre non recedens emicat, procul dubio nos in unum congregatos mystico convivio excipiet; et hoc palam ponit ob oculos, dum suam ipsius matrem secundum carnem, ad quam desuper a superna sede descendit, ut nostram naturam induceret, ab huius terrae regionibus ceu reginam universi hominum generis transfert, mysterio, quod magnitudine sua inter-

1 *Iac.* I, 17.

Πρόκειται γοῦν αὕτη τράπεζα πνευματικὴ θεοτελῶν μυστηρίων, καὶ
ίνης πρόξενος εὐωδίας. Ταύτης κἀγὼ σήμερον ἑστιάτωρ, ὁ ξένος
αὶ ἔπηλυς· καὶ τῶν ὑψηλῶν θεαμάτων ὑπὲρ ἀξίαν ὑφηγητής. Ἀλλὰ
ήτις, πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς ἡμετέρας ἀπιδὼν εὐτελείας, ἀνανεύ-
οι πρὸς τὴν ἑστίασιν· ὅτι μὴ παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς ἡτοί-
ασται τῆς θεοτόκου τῶν ἐνθεαστικῶν τούτων μυστηρίων τὰ καλὰ
ηγήματα· οὐκοῦν ἐπειδὴ πλήρης ἡ τράπεζα, καὶ τὸ συμπόσιον εὐ-
οεπὲς, ἴωμεν κατ' ἀξίαν τοῦ πνεύματος, εἰς τὰ βάθη τοῦ πνεύματος.

II. Ταῦτα πρὸς ἡμῶν τεθεώρηται· ἤδη μὲν οὖν ὁ μυρίανδρος
εῖνος τῶν θεοφόρων στόλος, καὶ πᾶσα (τάχα) τῶν ὑπερκοσμίων
ναμέων ἡ νοητὴ διακόσμησις, κ. τ. λ.

---

essum sit verbis iuxta ac mentibus, occultans qua tandem
ede eam collocaverit, quove eam extulerit.

Prostat igitur spiritualis haec mensa, quae mysteria divinitus
erfecta exhibet, et insolitam exhalat fragrantiam. Cuius qui-
em mensae ego quoque peregrinus et advena, hodierna die
inister adsum et, praeter mea merita, sublimium spectaculorum
terpres. Verumtamen nemo, propterea quod tenuitatis nostrae
biectionem despiciat, ad mensam accedere recuset; non enim
nobis, sed ab ipsa Deipara parata est divinorum horum my-
eriorum egregia expositio. Cum itaque plena sit mensa, et
nvivium optime instructum, ad profunda spiritus, prout spi-
u quisque dignus est, gradiamur.

DE IACOBI MONACHI FRAGMENTO

MONITUM.

Alias diximus [1], opus Iacobi Monachi sex sermonibus constare, quibus secundus tantummodo, qui est *in Deiparae Nativitatem*, lucem aspexerat. E reliquis autem iam quatuor dedimus, videlicet I *in Deiparae Conceptionem*, II *in eiusdem ingressum in templum*, sive *in Praesentationem*, III *in Annuntiationem*, IV denique *in Visitationem*, licet non integrum postremum hunc ederimus, propterea quod nonnulla mere historica, quae minus ad scopum nostrum facere videbantur, et quae vix alicuius utilitatis esse poterant, omittenda visa sunt. Eadem porro causa effecit, ut alium quoque, qui ordine quartus est, praetermittendum arbitrarer. Nam huius argumentum, si e potiori parte fas est totum sermonem denominare, dici utique posset *in Virginis Desponsationem*. At quid re ipsa contineat, melius sic docet praefixus titulus [2]: Λόγος Ἰακώβου Μοναχοῦ ἐκλεγεὶς ἐκ τῶν θείων γραφῶν εἰς τὸ, γενομένης ἂν τῆς θωδεκαετοῦς· καὶ εἰς τὴν τῶν θείων συμβουλὴν περὶ τῆς ἐξόδου τοῦ ναοῦ τῆς ὑπεραγίας παρθένου· καὶ εἰς τὸ, ἐξῆλθον οἱ κήρυκες καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας· καὶ εἰς τὴν Ἰωσὴφ ἀντιλογίαν, καὶ ἀποκατάστασιν εἰς τὸν οἶκον Ἰωσὴφ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου· καὶ περὶ τῆς τοῦ καταπετάσματος ἐκστάσεως. Videlicet, *Iacobi Monachi sermo, e sacris scriptis decerptus,*

---

[1] Part. I huius syllog. pag. 155.

[2] Cod. Vatic. Graec n. 1162, fol. 83

in illud, cum facta esset (puella) duodecim annorum, *et in consultationem sacerdotum de sanctissima Virgine e templo educenda; et in illud, Iussi sunt praecones [illegible] universam Iudaeam; et in Iosephi repugnantiam; et in deductionem sanctissimae Deiparae ad Iosephi domum; et de iniuncto veli opere.* Haec autem dum Auctor enucleate evolvit, multus quidem est pro more suo in rationibus quaerendis, cur hoc illudve gestum fuerit; verum non modo vix aliud quidpiam hisce adiungit, sed insuper quasdam intermiscet opiniones, quae plane obsoletae iam sunt, et quas propterea nullius frugis esset nunc denuo promere. Particula tamen occurrebat, quae non omnino negligenda visa est. Ubi enim Auctor sacerdotes exhibet multa consilia agitantes de Virgine beata cuipiam, qui eam custodiret, committenda, brevi digressione ab historia discedens sermonem ad serpentem antiquum ita convertit, ut inde eliceat, draconem infernum nihil in Mariam potuisse, nec unquam in eadem dominatum fuisse. Est autem eiusmodi.

EX QUARTO IACOBI MONACHI SERMONE

IN DEIPARAE DESPONSATIONEM

EXCERPTUM 1.

Επειδὴ γὰρ ἀπόῤῥητόν τι οἰκονομεῖν τὸ μυστήριον ἔμελλε, καὶ
ιαις αὐλαις Δυνάμεσιν ἀδιάγνωστον ἦν, λαθεῖν ἔδει τοῦτο πάν-
τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους καὶ τοὺς τούτου συναποστάτας. Ὁ
δηλαδὴ καὶ ἐκπεπλήρωται. Ὅθεν τῶν μυστικῶς ἐν τῷ ναῷ τε-
θέντων μηδὲν ὁ τύραννος κατανοήσας, μόνην τὴν ἀμίαντον πα-
ρεῖτο Μαρίαν. Ἑώρα γὰρ αὐτῆς ἀνωτέραν τῆς φύσεως οὖσαν,
ἀπροσπέλαστον πάντη ταῖς αὐτοῦ κακοτεχνίαις. Διὸ προσβάλ-
ταύτῃ μὴ ἰσχύων, μηδὲ ψιλῶς τὸν αὐτῆς ὑπεράμωμον νοῦν
ιδονῆσαι δυνάμενος, αὐτὴν περιεσκόπει μόνην. Ὅθεν τρανῶς
ἱερέως τὰ κατ' αὐτὴν μυουμένου μυστήρια, οὐδὲν ὁ τῆς κακίας

1 Ex laudato Cod. Graec. Vatic. 1162, fol. 91 vers.

---

uandoquidem de ineffabili quodam mysterio disponendo
batur, hoc autem internoscere neque ulli ex incorporeis
utibus datum fuerat, multo magis oportebat, ut hoc idem
ncipem tenebrarum et rebellionis eius socios lateret. Idque
sa factum est. Quocirca tyrannus ille nihil eorum, quae in
plo mystice perficiebantur, animadvertens, solam immacu-
m Mariam pravis suis intentus consiliis observabat. Eam
n cernebat communi sublimiorem conditione, pessimisque
technis prorsus inaccessam. Cum itaque adoriri eam non
ret, animumque eius immaculatissimum ne minimum qui-
a commovere posset, ipsam tantum attente circumspicie-
. Hinc licet mysteria, quae ad illam spectabant, clare sa-
doti revelarentur, nihil eorum omnium, quae sive per
culum manifestabantur sive facto complebantur, intellexit;

συνῆκεν εὑρέτης οὐδὲ τῶν χρωμένων οὔτε τῶν πραττομένων· καὶ τὴν μὲν παρθένον ἐσκόπει, τὰ δὲ περὶ ταύτην ἠγνόει.

Διὸ καὶ νῦν εὐκαίρως μοι νῦν ἐπεισέρχεται τῇ τούτου καταπαίζοντι ἀβρανείᾳ, τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ἀπεφήνασθαι· Ποῦ ποτέ εἰσιν αἱ πανουργίαι σου, τύραννε; Ποῦ τὸ ἠλίθιον τῆς κατὰ τοῦ θεοῦ ἐπαναστάσεως καύχημά σου; Ποῦ τὸ τῆς ἀλαζονείας σου φρύαγμα; Πῶς ὁ τὸν θρόνον ἐπάνω τῶν ἄστρων τιθεὶς, ταπεινότερος ἐδείχθης τῶν κατωτέρων κτισμάτων; Πῶς ὁ μωρίᾳ ὑπερβολῇ ὅμοιον ἑαυτὸν τῷ ὑψίστῳ γενήσεσθαι φήσας, πρὸς ἴσην τῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων οὐκ ἦλασας φρόνησιν; Ὁ τὴν οἰκουμένην ὡς νεοσσιὰν καταλαβόνων, πῶς κατεπόθης ἅθροον; Ὁ πᾶσαν αὐτὴν ἀπρεστάτευτον, ὡς καταλελειμένην, αἱρεῖν αὐχήσας, πῶς ἐκλάπης ἀνοίας ὑπερχῇ; Οὐκ ἐνενόεις, ὁρῶν τὰ τῆς παρθένου μυστήριον; Οὐκ ἤδεις, ἵν' τοιοῦτον καρπὸν αἱ πᾶσαι γενεαὶ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἤνεγκαν; Οὐ

---

et in Virginem quidem intentos oculos habebat; sed nihil, quod ad ipsam pertineret, noverat.

Quapropter nunc ipsum mihi opportune subit imbecillitatem illius irridere, eumque huiusmodi dictis compellare: Ubinam, o tyranne, sunt versutiae tuae? Ubi stolida illa gloriatio tua propter rebellionem adversus Deum? Ubinam ille iactantiae tuae fastus? Quomodo ipse, qui super astra thronum tuum ponebas *a*, abiectioribus creaturis abiectior evasisti? Quomodo tu, qui ob stultitiae excessum, te ipsum Altissimo fore similem iactasti *b*, ne cum illius quidem creaturis parem assecutus es prudentiam? Qui velut nidum arripiebas universam terram, quomodo illico absorptus es? Qui ipsam totam, tamquam ea derelicta, defensore orbatam te occupaturum gloriabaris, quomodo per summam dementiam captus ipse es? Non advertebas animum, cum videres, ad Virginis mysterium? Non noverat, quotquot fuerant hominum generationes, numquam eiusmodi

a Is. XIV, 13.
b Ibid. v. 14.

πάντι γεννητῷ κακοτεχνῶν ἀρχῆθεν ἐνέσκηπτες; Καὶ γὰρ σός ἐστιν ὁ τοῦτο παριστῶν λόγος, κἂν βουληθείης παραγράψασθαι τὴν αἰτίαν· Περιῆλθον γὰρ, τῷ δημιουρῷ, πᾶσαν τὴν ὑπουράνιον, ἔφησας. Εἰ μὲν οὖν ἄλλος ἦν τοῦτο λέξας, καὶ μαρτυρίαις ἑτέραις πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπεχρώμεθα σύστασιν, εἴχες ἂν τῷ ψεύδει προφασίσασθαι τὴν ἀντιλογίαν. Ἐπεὶ δὲ τοῖς σοῖς ἁλισκόμενος λόγοις, δεσμοῖς ἀλύτοις δέδεσαι πανταχόθεν, ἀμήχανόν σε τοῦτο διαδράναι. Τί οὖν, ἅπασι πονηρῶς ἐπιβαίνων, ἔγνως τοιοῦτόν ποτε καθαρώτατον κειμήλιον, ὁποῖον τὴν ἀκατανόητον παρθένον ἑώρακας; Εἶδες τοσοῦτον ἁγνείας θησαυρὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ κρυπτόμενον φύσει; Προσέσχες ἀρετῶν τοσούτῳ πλούτῳ ἐφ' ὅσοις δολίως ἐνέσκηψας; Προσέβαλες ἀνεπάφῳ ποτὲ τοιούτῳ σώματι; Ἔγνως ἀκηλίδωτον τοιαύτην ψυχὴν, καὶ ταῖς ἐπηρίαις σου ἀπροσπέλαστον;

---

fructum protulisse? Nonne in universam hominum progeniem malis utens artibus ab initio invasisti [a]? Nam verba tua sunt, quae palam id faciunt, utcumque causam praetermitti volueris. Dixisti enim Creatori [b]: *Terram omnem, quae sub caelo est, circuivi*. Porro si qui id dixit, alius quispiam esset, et ad hoc ipsum confirmandum alienis uteremur testimoniis, haberes fortasse, quo mendacem defensionem praetenderes. Sed quoniam ipsis tuis verbis captus, insolubilibus vinculis constrictus es, hinc aufugere nullo modo potes. Quodnam igitur, cum omnia scelerate invaderes, purissimum eiusmodi cimelium unquam novisti, cuiusmodi incomprehensibilem hanc vidisti virginem? Inspexisti ne tam praeclarum innocentiae thesaurum in humana natura latitantem? Advertistine ad tantas virtutum divitias in illo eorum, adversus quos per insidias irruisti? Occurritne tibi unquam corpus tanta puritate nitens? Novisti unquam animam tam immaculatam, tamque incursionibus tuis imperviam? Nihil

a Ab initio videlicet cum Protoparentes Satanas per fraudem decepit, reipsa universae humanae progeniei ruinam paravit.

b *Iob.* I, 7.

Οὐδέν ποτε τοιοῦτον ἐν γεννητῇ τεθέασαι φύσει. Πῶς οὖν ἐσκοτίσθη σου τὰ μηχανήματα; Πῶς τὸ πανεῦργόν σου εἰς ἔργον ἀπεπαύθη; Πῶς κατὰ τῆς σῆς καρδίας τὰ πεπυρωμένα σου πέπηγε βέλη; καὶ βλέπων οὐ κατανόεις, καὶ μηχανώμενος οὐκ εἶδας; Ὅντως ἐματαιώθη σου τὸ φρύαγμα, καὶ μῶρον εἶναι τῇ ἀσθενείᾳ δέδεικται.

---

unquam tale in humanis generationibus vidisti. Quomodo artes tuae nullam nocendi viam vident? Quomodo solertia tua in omnimodam inertiam desiit? Quomodo ignita iacula tua in cor tuum defixa sunt, et dum cernis, non intelligis, et dum fraudes agitas, plane es caecus? Vere vanus effectus est fastus tuus, ac fatuum eum esse ex imbecillitate aperte patuit.

ΚΑΝΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΟΡΤΗΝ ΤΗΣ ΣΥΛΛΗΨΕΩΣ

ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

ΟΥ Η ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΣ ΚΑΤΑ ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ [1]

ΩΔΗ α'.

Ἀγνὴν παρθένον Θεόπαιδα, μητέρα ἐσομένην τοῦ κτίσαντος, τρὶς δεξαμένη ἐχάρην ἡ Ἄννα ἀναβοῶσα· τῷ Ἰσραὴλ πᾶσαι αἱ φυλαί, μοὶ συνευφράνθητε· ἰδοὺ κἀγὼ συνέλαβον.

Βιβλίον, ὅπερ προέφησε προφήτης σφραγισθὲν θείῳ πνεύματι, ὅσον αὐτῆς κατέχουσα Ἄννα, πᾶσιν ἐβόα· ἣν αἱ γραφαὶ πᾶσαι ἠλεῦσι, μεγαλύνομαι ἐγὼ φύουσα σήμερον.

1. Hunc canonem e veteribus menaeorum editionibus depromptum sui hic subiiciendum, quia cum in recentioribus editionibus per schiticos curatis omissum fuerit, recitatum tamen a catholicis olim fuisse uetudo Monasterii Cryptoferratensis luculenter testatur.

IN FESTIVITATEM

CONCEPTIONIS SANCTISSIMAE DEIPARAE

CANON

CUIUS ACROSTICHIS ALPHABETUM SEQUITUR.

ODE I.

irginem innocentem Dei filiam, futuram Creatoris matrem, a Anna in utero concepisset, laetitia gestiens exclamabat: ngratulamini mihi, omnes tribus Israel; ecce et ego concepi. Cum Anna in sinu suo illum, quem Propheta praedixerat, mo obsignatum spiritu, librum contineret, clamans ad omnes iebat: summam ego adipiscor gloriam, quippe hodierna die progermino, quam Scripturae omnes praesignant.

Γαστρὶ χωρεῖται καὶ πλάττεται ναὸς ὁ Θεῖκὸς καὶ σωτηρίως λαγόσι μητρὸς φυτεύεται κλίμαξ, ἡ πρὸς τὰ ἄνω πάντας βροτοὺς ἐπαναγαγοῦσα· ἧς τὴν σύλληψιν πιστῶς πανηγυρίσωμεν.

ΩΔΗ γ'.

Δέχεται ἐξ ὕψους προσεδρεύων κυρίῳ ὁ Ἰωακεὶμ πεποθημένην ἀγγελίαν, ἐπιστάντος τοῦ ἀγγέλου αὐτῷ, καὶ λέγοντος· ἄπιθι, τὰς σὰς ἐντεύξεις ὁ πάντων Θεὸς, δίκαιε, ἐπλήρωσεν.

Ἐπικαλουμένη τὸν Θεὸν τῶν ἁπάντων ἡ Ἄννα, ποτὲ ἐν παραδείσῳ ἱσταμένη, ἐπιστάντα ἑώρα αὐτῇ ἄγγελον καὶ λέγοντα· μὴ ἀθυμήσῃς· μετρὸς γὰρ Θεοῦ μήτηρ μέλλεις ἔσεσθαι.

Ζηλοῦσα τὴν Ἄνναν τὴν πρὸ σοῦ, ἱκεσίας προσῆξας Θεῷ· καὶ τὴν ἀσπόρως δεξαμένην τὸν ἀχώρητον λόγον ἀγνὴν ἐν μήτρᾳ συνέλαβες, τῇ εὐτεκνίᾳ σου πάντας ἡμᾶς χαριτώσασα.

Divinum ac salutare templum utero recipitur ac formatur: in matris visceribus plantatur scala, quae mortales omnes ad superna reducet; fideliter huius Conceptionem solemni conventu celebremus.

ODE III.

Dum Domino Ioachimus vacat, desideratum e caelis nuntium accipit; quippe illi se Angelus sistit et inquit: Abi, postulationes tuas, o iuste, universorum Deus ratas habuit.

Cum Anna in horto aliquando commorans Deum universorum deprecaretur, astantem sibi cernit Angelum ac dicentem: animum ne despondeas; mox enim mater Matris Dei eris.

Antiquae illius Annae aemula, preces, o Anna, obtulisti Deo, et eam, quae incomprehensibile Dei Verbum sine semine conceptum continuit, immaculatam in utero concepisti, et de nobis omnibus foecunditate tua es optime merita.

ΩΔΗ δ'.

Ἤνοικται ἡ μήτρα σου, τὸ πρὶν ἡ ἄγονος, καὶ δέδεκται, Ἄννα, φέλην τὴν οὐράνιον· ἐξ ἧς ἡμῖν ὁ φαιδρὸς ἀνατείλας ἥλιος, πάντας φωτισμῷ τῆς ἀληθείας κατηύγασε, καὶ βαθὺ σπότος ἀθείας ἐλάσεν.

Θρόνος ὁ πυρίμορφος Θεοῦ λαγόσι σου ἐνίδρυται· ἐν ᾧ καθίσας ἀναπέπαυται, καὶ πάντων τῶν εὐσεβῶν τὸν κόπον ἀφείλετο, καὶ τὴν πάλαι θεογνωσίαν ἐνίδρυσεν ἐπὶ γῆς, Ἄννα μακαρία θεόληπτε.

Ἴδε, ἣν προέφη Σολομών, ἐν μήτρᾳ κλίνην εἴληφας, τετηρημένην ἀληθέστατα τῷ ἀληθεῖ βασιλεῖ θείαν πρὸς ἀνάκλισιν [1] γένους τῶν βροτῶν ἐπανακλήσει· διό σε χαρμονικῶς, Ἄννα, οἱ πιστοὶ μακαρίζομεν.

ΩΔΗ ε'.

Κατῆλθεν ἐξ ὄρους ὁ Ἰωακείμ, οὐχὶ πλάκας τοῦ νόμου δεξά-

1 Edit. ἀνάκλησιν.

ODE IV.

Apertus est, o Anna, uterus tuus, generandi antea impos, et caelestem excepit nubem; e qua splendidus nobis sol exortus, fulgore veritatis universos illuminavit, et profundas impietatis tenebras disiecit.

Igniformis thronus Dei tuis, o beata Anna a Deo vocata, sacerdotibus infunditur; in quo ille sedens requievit, laboresque eorum omnium abstulit, atque caelestem erroris expertem sententiam effudit.

Ecce lectulum, quem vero Regi in generis humani restaurationem ad divinitus discumbendum prorsus servatum Salomon praedixit, sinu tuo, o Anna, concepisti; propterea quotquot unus fideles te praedicamus beatam.

ODE V.

E monte descendit Ioachimus, non iam legis tabulas, sed

μενος, ἣν νόμος δὲ προέγραψε, καὶ πᾶσαι προφητῶν ἐδήλωσαν αἱ ῥήσεις, Θεοῦ ἁγνὴν μητέρα· καὶ σκιρτῶν ἀνεβόα· ἐμεγαλύνθη ἡ καρδία μου.

Λαγόσιν ὡς ᾔσθετο Ἄννα ποτὲ φυτευθεῖσαν τὴν εὔκαρπον ἄμπελον, ἐξ ἧς ὁ βότρυς [2] ἤνθησεν ὁ πέπειρος ἡμῖν οἶνον, ἀθανασίαν, πλουσίως ἀποστάζων· Τί σοι ἀνταποδώσω, εὔσπλαγχνε κύριε, ἐφθέγγετο.

Μὴ φέρων τὴν κτίσιν ὁ Ἰοακεὶμ καθορᾷν εὐσεβείᾳ στειρεύουσαν, τὴν στείρωσιν ἱκέτευε τῆς Ἄννης παρελθεῖν, καὶ ταύτην ἔξειν παῖδα, ἐξ ἧς υἱὸς ἐδόθη πάντας υἱοθετήσας τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ ὁ ὕψιστος.

ΩΔΗ ϛ'.

Νόμου αἱ σκιαὶ σαφῶς παρατρέχουσιν. Αὐγὴ γὰρ ἰδοὺ τῆς θείας χάριτος ἐμφανίζεται, ἡ παρθένος, νεφέλη, ἐξ ἧς ὁ φαιδρὸς τῆς

1 Edit. Βότρις.

---

quam lex praemonstrabat, quamque omnes prophetarum praedictiones indigitabant, immaculatam Dei matrem adeptus; et exsultans exclamabat: exaltatum est cor meum.

Ubi Anna tandem aliquando persensit, visceribus suis illam insitam esse vitem fructiferam, e qua racemus effloruit, qui ad maturitatem perductus vinum nobis, videlicet immortalitatem copiose stillat, quid tibi, exclamabat, misericors Domine, retribuam?

Cum pietate sterilem naturam cernere Ioachimus non ferret, effundebat preces, ut Annae sterilitas auferretur, eamque prolem ipsa sortiretur, e qua daretur filius ille altissimus, qui universos mortales patri suo filios efficeret.

ODE VI.

Magnificans Anna Israelis Deum clamabat laetabunda: praetereunt procul dubio umbrae legis; ecce enim splendor divinae

θεότητος ἀντίσχει ὄντως ἥλιος· Ἄννα γηθομένη ἔκραζε, τὸν Θεὸν Ἰαραὴλ μεγαλύνουσα.

Ξένον, εἰ κἀγὼ συλλήψομαι, θέαμα, ἡ ἄγονος πρὶν, καὶ ἡ οὐ τέκτουσα, Ἄννα ἔλεγε, φθεγγομένου ἀγγέλου ὡς ἤκουσεν, ὅτι τέξεται παιδίον, καὶ ἐκραύγαζεν· εὖγε, τοῦ καλοῦ ἀκούσματος, εἰ τῶν λόγων ἔκβασις γένηται.

Ὄρη καὶ βουνοὶ, πεδία καὶ θάλασσα, ἀγγέλων πληθὺς καὶ πᾶσα φύσις βροτῶν, εὐφραινέσθωσαν· τοῦ δεσπότου τὸ θεῖον γὰρ τέμενος ἀπαρχὴν ἀναδομήσεως ἐδέξατο· Ἄννα ὁπηνίκα ᾔσθετο ἑαυτὴν συλλαβοῦσαν, ἐφθέγγετο.

ΩΔΗ ζ'.

Πυρφόρον πάλαι βάτον Μωϋσῆς ἐν Σινᾷ ἣν ἑώρακεν, Ἄννα συνέλαβε γαστρὶ, ἀπαιδίας πῦρ σβεννύουσα, ὡς ἐσύστερον δυσσέβειαν τοῖς μέλπουσιν· Ὁ τῶν πατέρων Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

---

gratiae apparet, Virgo scilicet, nubes illa, e qua fulgidus sol Deitatis vere enascitur.

Ubi Angelum Anna audivit nunciantem, se parituram esse infantem, novum sane, inquit, spectaculum, si et ego, prius infoecunda et partus nescia, iam concepero; hinc exclamabat: Euge, proh felix nuntium, si verba exitus sequatur.

Ubi Anna se concepisse persensit, exclamabat: Laetentur montes et colles, campi et mare, Angelorum multitudo et universum mortalium genus: divinum enim Domini delubrum initium novae aedificationis sumpsit.

ODE VII

Quem Moyses olim in Sina vidit rubum flammiferum, hunc Anna sinu concepit, et infoecunditatis ignominiam, qua urebatur, quemadmodum deinde impietatem exstinguit eorum, qui canunt: Benedictus es Deus Patrum nostrorum.

Ῥανὶς [1] τῇ σῇ νηδύϊ παραδόξως νῦν, Ἄννα, ἐξέβλυσεν· ἥτις τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς ὅλον ἔνδον εἰσεδέξατο, τὸ δροσίζον τοὺς πιστῶς αὐτῷ κραυγάζοντας· Ὁ τῶν πατέρων Θεὸς, εὐλογητὸς εἶ.

Στρουθίων ὡς ἔωρας καλιὰν [2], ἀναπτηρώθης πνεύματι· καὶ προσευχῇ περιστερὰν ἐκομίσω τὴν ἀμίαντον, κάρφος φέρουσαν Χριστὸν ἐλαίας, Ἄννα, ἡμᾶς κατακλυσμοῦ νοητοῦ ἐλευθεροῦντα.

Ω Δ Η Η'.

Τί μοι μήτραν ἀπειργάσω ἀτεκνοῦσαν, καὶ μαστοὺς ξηρούς, καθὼς προέφης ἐν προφήταις, δέσποτα; ἀνεβόα Ἄννα ποτέ· ἀτεκνίας μου τὸ ὄνειδος διάλυσον, καὶ δός μοι καρπὸν, μεθ' οὗ βοήσομαι· Εὐλογείτω ἡ κτίσις πᾶσα τὸν κύριον· καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

1 In Edit. Ῥαγὶς

2 Edit. καλλιάν.

Mirum in modum, o Anna, nunc illa depluit in sinum tuum stilla, quae totam intus se excipiet aquam vitae, irroratos eos, qui fide accensi ad eum clamant: Benedictus es Deus Patrum nostrorum.

Passerculorum nidum, o Anna, cum aspiceres, spiritu sursum evolasti; et precibus immaculatam assequuta es columbam, quae ramum olivae, Christum nempe e spirituali cataclysmo nos liberantem gerit.

O D E VIII.

Clamabat aliquando Anna: quid mihi, Domine, uterum sobolis infoecundum, atque arentia fecisti ubera, quemadmodum in prophetis praedixisti? Solve sterilitatis meae opprobrium, et fructum mihi tribue, cum quo clamabo: Benedicant Domino creaturae omnes, et superexaltate eum in omnia saecula.

πῆλθε τὴν σὴν, Ἄννα, μήτραν λυχνία, τὸ λαμπάδιον, ὅτις εἶσν μυστικῶς ἐχώρησε τὸ φωτίσαν πᾶσαν πνοὴν φρυκτωρίαις ικαῖς τῆς θείας γνώσεως· διὸ γηθσύνως ἀνεκραύγαζες· Εὐλο- ὁ ἡ κτίσις πᾶσα τὸν κύριον, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς ας.

ἔρουσιν ὡς ὡραιότατον νῦν ζεῦγος θείαν δάμαλιν, ἐξ ἧς ὁ μό- ὡραῖος ἔλαμψεν, ὑπὲρ πάντων σφαγιασθεὶς, ὁ κλεινὸς Ἰωα- καὶ Ἄννα μέλποντες· Εὐλογείτω ἡ κτίσις πᾶσα τὸν κύριον, ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ω Δ Η Θ'.

ορεύσατε πᾶσαι ψυχαὶ καὶ σκαρτήσατε· γῆ νῦν πεπλαστουργη- ἥτις καρποφυεῖ ἀνηρότως στάχυν ζωηφόρον, ἐξ οὗ φαγόντες, ευνάσουσί [1] ποτε, μεγαλύνοντες αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα.

ᾼλτήριον μετὰ κιθάρας ἀνάλαβε Δαυὶδ, μηλῴδησον· ἰδοὺ κι-

In edit. ποινάσουσι.

---

num tuum, o Anna, candelabrum subiit, quod mystice di- m lampadem, omni spiritui divinae scientiae lumen mysticis us affundentem, in se excepit; propterea cum gaudio cla- as: Benedicant Domino creaturae omnes, et superexaltate in saecula.

iclytus Ioachimus cum Anna, quippe coniugum par nobi- num, divinam nunc gignunt iuvenculam, e qua ortus est Fi- in omnium salutem mactatus; atque adeo concinunt: Be- icant Domino creaturae omnes, et superexaltate eum in nla.

O D E IX.

aetamini omnes animae, et exsultate; nunc condita illa est , quae nescia aratri fert spicam vitae; e qua quotquot man- verint, magnificantes bonitatem eius non esurient amplius. me, o David, psalterium cum cithara, et concine: ecce

βατὸς ἀνεφάνη Θεοῦ, ἣν προέφης σαφῶς ἐσομένην εἰς ἀνά
δι' ἧς ἐξανέστημεν ἡμεῖς τοῦ παραπτώματος.

Ὡς μέγιστοι δύο ἀστέρες ἠνέγκατε τὴν αὐγὴν τὴν πά
ἥτις ἐξανατείλῃ τὸν μέγαν ἥλιον τῷ κόσμῳ· διὸ εὐφημοῦ
δοξάζομεν ὑμᾶς, Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννα, ὡς Θεόφρονας.

---

apparuit arca Dei, quam futuram in restaurationem p
praedixisti, per quam nos e lapsu resurreximus.

Velut bina maxima astra auroram totam lucidam at
quae magnum mundo solem afferat; propterea vos,
et Anna, tamquam divina mente praeditos celebramus
rificamus.

IN VIRGINEM DEIPARAM

HYMNUS

EX HYMNARIO TABULARII SUBLACENSIS

SUB N. CLXVII SAECULO XIII.

Nunc tibi, Virgo Virginum,
Laudes ferimus carminum:
Te, quia caeli domina,
Resultet haec plebecula.
Tu porta domus fulgida,
Egressionis inscia:
Et Virgo fructu florida,
Virgoque nato gravida.
Te nostra sonant carmina,
Te Angelorum agmina:
Infernus tibi ululat,
Fretumque maris insonat.
Lacta, Regina, parvulum
Aeterni Regis filium;
Lacta sacrato ubere,
Qui te concessit vivere.

Hoc monimentum debeo humanitati Adm. R. P. D. Columbani illo in eodem perillustri Monasterio Novitiorum Magistri, cui multeterea gratias habeo, quod variantes lectiones Hymni S. Ambrosii, ea parte huius Sylloges editi, mihi perhumaniter suppeditaverit.

Tu clara stirpe regia,
Iureque mundi domina,
Desideratum omnibus
Tu pertulisti gentibus.
O stella maris fulgida,
Absolve plebis crimina;
Fletus quandoque supplicum
Immuta dando gaudium.
Laus Patri invisibili,
Laus eius almo flamini,
Laus sit Unigenito,
Orbis terrarum Domino. Amen.

DE S. BERNARDI SCRIPTIS

A DEIPARAE VIRGINIS CONCEPTIONEM

DISSERTATIO

HISTORICO-CRITICA.

imentum Lugdunensis Ecclesiae producitur, quo et historia conversiae a Bernardo, ut fertur, excitatae illustratur, et haec ipsa ıtroversia Apostolicae Sedis iudicio praeoccupata ostenditur § I-XIX.
ua agendi ratio arguitur eorum, qui obiectare nobis Bernardi ipta nunquam cessant, cum nihil ea ad rem facere iam cen- Theologi evicerint § XX-XXVI.
qui Bernardum obiicere adhuc cupiant, necessitas indicitur sol- ıdi dubia, quae de obiectorum opusculorum fide moveri possunt XVII-LXIII.

Notissima est controversia, cui locum dedit celeberrima, ertur, S. Bernardi ad Canonicos Lugdunenses de *Conceptae ae Festo* epistola; et satis perspecta ea quoque sunt, qui- ri docti (utut non eamdem omnes viam tenuerint) diffi- , quae inde adversus immaculati Virginis conceptus do- a petebatur, vim elidere studuerunt. Haec porro sedulo eranti quidpiam mihi occurrebat, quod ab eruditis illis tilibus disputatoribus neglectum tantisper fuisse, haud riter, ut plane dicam, mirabar. Nam et a proposita one non erat alienum, et in gestis, quae occasionem con- iae praebuerunt, eminebat adeo, elucebatque, ut iure s merito ad sese oculos converteret.
ane cuiusnam, quaeso, obtutum non feriat hiatus ille, ars haec gestorum S. Bernardi praesefert? Hiatum autem, e ingentem omnino ac conspicuum, paremque ad Criti- excitanda studia id dixerim, quod ex communi opinione

constet quidem de lite gravissima Canonicis Lugdunensibus a S. Bernardo intentata; quem vero processum res nacta sit, quove pacto ad exitum aliquem perducta fuerit, densissimis tenebris obvolvatur. Neque vero solum hiscit nobis hoc loco historia; verum quaecumque de hoc negotio prodita sunt memoriae, parum adeo invicem cohaerent, ut si affirmaverim, non facilis solutionis nodum hinc viris criticis offerri, haud rem verbis amplificasse dicendus sim. Unde huiusmodi nodus oriatur, paucis exponam.

II. In primis extra controversiam esse debet, causam, quae beatum Bernardum ad dandas illas litteras Lugdunensi Ecclesiae permovit, sane gravissimam sancto Doctori visam fuisse. Id enim manifeste produnt tum ratio criminationis in se spectatae, tum severissimae verborum formae, quibus Lugdunenses Canonicos S. Doctor reprehendere non dubitat. Et quod ad criminationem spectat, apertissime profitetur sanctus Bernardus, de superstitioso cultu rem esse, et quidem de eo superstitionis genere, quo vel ipsi peccato religiosus honor deferri videatur. *Libenter*, inquit *a*, *gloriosa (Virgo Deipara) hoc honore carebit, quo vel peccatum honorari, vel falsa induci videtur sanctitas. Alioquin nulla ei ratione placebit contra Ecclesiae ritum praesumpta novitas, mater temeritatis, soror superstitionis, filia levitatis.* Severitatem vero reprehensionis eo usque S. Doctor perducit, ut et *optimi coloris mutationem*, et *iuvenilem in novitatibus repentinis levitatem*, et *praesumptionem periculi plenam*, et *falsum ac indigni expertem honorem Virgini tributum* Lugdunensi Ecclesiae exprobret *b*. Porro qui reputet, haec sanctum Doctorem non de qualibuscumque hominibus scripsisse, sed de Canonicis illius Ecclesiae, cuius et ipse in eadem epistola primatum inter Gallicanas Ecclesias depraedicat, quin immo et de eiusdem Ecclesiae Episcopo, Galliarumque Primate Falcone; nam utut solos alloquatur Canonicos S. Doctor simulet, palam tamen est, reprehensionis illis primario, ne dicam unice, eum impeti, cuius nutu et auctoritate Ecclesia regebatur, episcopum scilicet; qui

---

a *Epist.* CLXXIV, n. 9.

b Vid. eund. epist. n. 1 et 2.

quis, inquam, haec reputet, diffiteri sane non poterit, plane gravissimum hoc negotium a S. Doctore habitum fuisse.

Et his quidem paucis continetur, quidquid de eiusmodi lite a beato Bernardo adversus Ecclesiam Lugdunensem excitatae certis memoriis proditum est. Uti enim praemisi, de controversiae huius processu, deque fine, quem fuerit sortita, penitus historia silet, adeo ut unum denique totius controversiae monimentum supersit, memorata S. Bernardi epistola.

III. At vero aliud interim oculis nostris monimentum obiicitur, atque illud quidem animadversione dignissimum, propterea quod cum praemisso conciliari vix aliqua ratione posse videatur. Exstat enim decretum cuiusdam Attonis, Prioris in Monasterio S. Petri de Regula, in quo de beata Deiparae Conceptae festivitate haec leguntur [a]: *Anno incarnationis dominicae* 1154 *ego Atto, Prior Monasterii S. Petri de Regula, praesente Domino Vasatensi Episcopo Guillelmo Arnaldi, collaudante totius nostri Capituli benigna humanitate, statuimus, ut festum de beatae Dei Genitricis Mariae Conceptione, quod iam fere per totam Galliam devotissime ab omni Christiano percelebratur populo, hoc et a fratribus nostris et tota Sede venerabiliter deinceps solemnizetur.* Ego si fides huic monimento habenda est (nulla autem ratio apparet, cur fidem ipsi detrectemus), exploratum esse debet, anno 1154 ritum celebrandi festum Conceptionis Deiparae iam per universam prope Galliam invaluisse. Hanc vero Festi per Gallias propagationem, si fidem epistolae Bernardi habeas, palam est evenisse per illud temporis intervallum, quod ab eadem Epistola ad Lugdunenses scripta ad Attonis usque decretum decurrit; nam quo tempore S. Bernardus epistolam illam scripsit, paucos aliquos tantummodo hoc festum celebrasse, testis est ipse sanctus Doctor, ubi scribit [b]: *Et ante quidem apud aliquos errorem compertum: illi dissimulabam, parcens devotioni, quae de simplici corde et amore Virginis veniebat.* Tam mira igitur huius ritus per omnem fere Galliam propagatio ab anno 1140, quo ex Mabillonii sententia acta est epistola, ad annum usque 1154 facta est.

---

[a] Apud Martene *De Antiquis Monach. ritibus* Lib. IV, Cap. II, n. 16.

[b] *Epist.* CLXXIV *ad Canon. Lugdun. n.* 9.

IV. Atqui si adiuncta tum rei tum temporis attente spectentur, id enimvero vix credibile videri potest. Nam Bernardus ad annum usque 1153 vitam protraxit, adeo ut decretum illud Attonis topescentibus adhuc sancti Doctoris cineribus scriptum fuerit. Usus ergo celebrandi festum Conceptae Deiparae quaquaversus invaluisse putandus est ipso sancto Doctore vivente et spectante. At vero qui tandem fieri id potuit? Nam ut aliqua huius eventus ratio reddi queat, alterutrum prorsus coniiciamus oportet: nempe aut incomperta omnino per Gallias ea permansisse, quae adversus huius festi ritum S. Bernardus ad Lugdunensem Ecclesiam scripserat, ipsumque insuper sanctum Doctorem, utut improbatum ritum latius diffundi cerneret, rem deinceps constanter per annos tredecim dissimulasse, aut certe Gallos, nequicquam sancto Doctore reclamante, novam religionem tam gravitèr reprehensam turmatim amplexos fuisse. Atqui utrumque sic difficile apparet, ut vix aliquam veri speciem habeat. Non licèt fingamus, rumores de epistola S. Bernardi ad Lugdunenses data non late percrebuisse; at numquid sanctus Doctor eius indolis vir erat, ut ab incoeptis, praesertim si gravis urgeat causa, facile desisteret? Porro quod hanc causam non gravem utcumque, sed plane gravissimam ipse existimaverit, ea satis ostendunt, quae superius praemisimus. Inde est, quod dissimulare sese non potuisse diserte sic ipse fateatur [a]: *Verum apud sapientes, atque in famosa nobilique Ecclesia, et cuius specialiter filius sum, superstitione deprehensa, nescio, an sine gravi offensa etiam vestri omnium dissimulare potuerim.* Quod si tacuisse nefas sibi duxit, quando *deprehensa*, ut ipse inquit, *superstitione* apud Lugdunenses, timendum illi videbatur, ne ex Ecclesia primaria ad reliquas facilius superstitio propagaretur; quo demum pacto virum alioquin propositi tenacissimum siluisse putabimus, cum non modo Lugdunenses tam gravibus reprehensionibus nihil moveri, sed idem, prout putabat, malum quaqua late serpere suis ipse oculis cerneret? Et rursus si a reclamando nullatenus sanctum Doctorem deterruit primariae in Galliis Ecclesiae auctoritas, quin et hanc ipsam tam severe monere nihil cuncta-

---

[a] *Epist.* cit. n. 9.

est; quomodo ita inferiores veritus esset, ut eis parceret, decrescente superstitione conniveret?

V. Verum si in iis rerum adiunctis prorsus a verisimilitudine non videtur S. Doctoris silentium; profecto non abhorret nec a veri specie, Conceptae Deiparae cultum S. Bernardo quamodo non suffragante, sed tam vehementer contradicente reprobante in Galliis invalescere potuisse. *Cuius enim*, inquit de S. Bernardo Guilielmus Abbas S. Theodorici [a], *voluntatis detulit, cuius consilio sic se humiliavit omnis tam sacerdotii, quam ecclesiasticae dignitatis altitudo? Reges superbi, principes et tyranni, milites et raptores sic eum timebant; ut videtur in eis impletum, quod in Evangelio legitur Dominus dixit discipulis suis: Ecce, inquit, dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit. Porro inter spirituales, et ubi spiritualia spiritualiter examinantur, longe si alia auctoritas erat. Sicut enim dicitur per prophetam de sanctis animalibus, quia cum fieret vox supra firmamentum, quod imminebat capiti eorum, stabant et submittebant alas suas: sic hodie, ubique terrarum spirituales quique, quente eo seu tractante stant, cedendo praecedenti, et sensibus vel intelligentiis submittunt sensus et intelligentias suas.* Nec ver Caesarius Heisterbacensis tantam ait S. Bernardi fuisse auritatem [b], *ut per unius os Bernardi purpurati patres, reges ncipesque terrarum, quasi per commune oraculum, loquerentur.* ec cum ita sint, qui fieri ergo poterat, ut illi viro, qui urbes, populosque ac nationes, ac principes sive Ecclesiae sive uli secum, quocumque vellet, abripiebat, nunc reclamanti, testantique auscultaret nemo?

VI. Haec porro dum mecum ipse perpenderem, illud sane im ad implicatissimum hunc nodum explicandum conducere ebatur, si coniiceremus, hosce motus, a S. Bernardo circa iparae Conceptae festum excitatos, ea forte ratione compos aut saltem sedatos fuisse, quam et ipse sanctus Doctor

---

a Vita S. Bernardi Lib. I, cap. XIV, n. 70.
b Apud Mabillon. *in Praef. ad Opp. S. Bernardi* n. XXVI.

ceu uniquam ad id optam ium innuerat, aliquo scilicet Apostolicae Romanae Sedis interveniente iudicio. Etenim hoc quidem pacto sibi satisfactum iri S. Doctor diserte professus fuerat, inquiens *a*: *Romanae praesertim ecclesiae auctoritati atque examini totum hoc, sicut et caetera quae huiusmodi sunt, universa reservo, ipsius, si quid aliter sapio, paratus iudicio emendare*; id ipsum autem maxime idoneum esse potuisse ad erigendos animos, ne quis propter S. Doctoris epistolam ab amplexando Conceptionis Deiparae cultu absterreretur, quisque per sese videt. Conficiendum igitur mihi videbatur, aut Lugdunenses, quos sanctus Bernardus ad romanum iudicium provocaverat, aut ipsum Bernardum eiusmodi causam ad Romanam Sedem detulisse, ne forte aut superstitio inolesceret, aut pax ecclesiarum perturbaretur. Nec quidpiam erat profecto, quod Bernardum arceret Roma, ubi propter exstinctum Petri Leonis schisma, rebellesque Innocentio Pontifici opera ipsius reconciliatos non multo antea, ut inquit Ernaldus *b*, *ab omnibus auctor pacis et patriae* fuerat salutatus. *Procedentem*, ipse Ernaldus subdit, *ei nobiles prosequuntur, acclamat populus, matronae sequuntur, et omnes ei prompto animo obsequuntur ..... Exeuntem Roma prosequitur, deducit clerus, concurrit populus, universa nobilitas comitatur. Nec poterat sine communi moerore dimitti, qui colebatur amore communi.*

Neque vero ambigendum valde foret, cuiusmodi tandem responsum e Romana Sede in iis adiunctis proficisci posset. Numquid enim id in Galliis Apostolica Sedes reprobasset, quod in ipsa Romana urbe prae omnium oculis fieri consueverat? Num plures Romae resedisse Graecos, qui certissime per eam aetatem Conceptae Virginis festum agebant, in comperto est *c*.

---

a Epist. CLXXIV, n. 9.

b In Vita S. Bernardi Lib. II. cap. VII.

c S. Leo IX in *epistola ad Michaelem Constantinopolitanum, adversus eius et Leonis Acridani inauditas praesumptiones et nimias vanitates* diserte testatur, non permissum modo, sed suasum fuisse Graecis Romae commorantibus, ut propriis uterentur institutis. Sic enim inquit S. Pontifex (Cap. XXIX.): *Ut enim fertur, omnes Latinorum*

Atque ita quidem difficultati, quam controversiae huius historia praemissis monumentis subnixa praeferebat, occurrendum inibar, quando nulla alia ratione explicari posse videbatur, quomodo aut S. Bernardus a pugnando adversus Festum Conceptae Deiparae, maxime dum eiusmodi scandalum celeri gradu ius usque sub oculis eius serperet, destitisset, aut Galli, spreta Bernardi reclamantis voce, prope universi idem festum amplexi essent.

VII. Nunc vero iam non multis ad enodandam hanc quaestionem opus est coniecturis; quando ope monumenti, quod hucusque delituerat, eo res adducitur, ut sin minus excludenda videatur superius memorata hypothesis, necessaria tamen ad rationem gestorum reddendam nullatenus existimari iam ipsa debeat. Historia loquor antiquissimi Monasterii Athanacensis a S. *Mauro* Patrono compellati, quod ad confluentes Araris et Rhodani tum, ob idque etiam *Interamne* appellatum, olim extra Lugdunensis Urbis muros dein ipsis inclusum ditissime floruit, donec anno 1684, cum claustrum aliaque aedificia fere solo essent aequata, basilica vero coenobii inculta, in *Collegiatam ac Parochialem Ecclesiam* haec demum conversa est *a*. Haec historia, ius manuscriptum exemplar Auctori coaevum in publica civitatis Lugdunensis Bibliotheca asservatur *b*, auctorem habet D. Baptistam *de la Mure*, et eiusmodi praefert titulum: *Chronique de la très-ancienne abbaye royalle d'Ainay, sacré trophée des premiers martirs de Lyon; tirée sur preuves authentiques par la suite*

---

icas penes vos clausistis, monachis monasteria et Abbatibus tulistis, nec vestris viverent institutis. Ecce in hac parte, Romana Ecclesia multo discretior, modestior, et clementior vobis est! Siquidem cum intra et extra Romam plurima Graecorum reperiantur monasteria sub Romana Ecclesiae, nullum eorum adhuc perturbatur, vel prohibetur a paterna traditione sive sua consuetudine: quin potius suadetur et admonetur ea observare.

a Vid. Manninos Scriptores *Galliae Christianae* Tom. IV, col. 233 et 258, tum etiam P. De Colonia *Histoire Littér. de la Ville de Lyon* t. II, pag. 30. Ecclesia autem, de qua sermo est, etiamnum appellatur *L'Eglise de Saint Martin d'Ainay*.

b Inter manuscriptos Bibliothecae Lugdunensis codices signatur n. 877.

de ses Abbez tant réguliers que commandataires - Par Jean Marie de la Mure, Prestre, Docteur en théologie, Conseiller Aumosnier du Roy, Sacristain et Chanoine de l'Eglise royalle de Montbrison 1675. Quae autem in rem nostram faciunt, ea sunt, quae ibidem de sacello et altari *immaculatae Conceptioni Virginis* dicato leguntur.

VIII. Et de hoc quidem sacello, altarique *Virgini Conceptae* dicato alii mentionem iniecerant. Sic P. De Colonia in Historia Lugdunensi [a] : *Ce fut aussi par un grand bonheur, ou plutôt par une protection spéciale de la Providence, que les mêmes Protestans, en démolissant le magnifique Cloître d'Aisnay rebâti par Amblard, et en renversant la voute et les chapelles de son Eglise, épargnerent néammoins un des plus precieux morceaux de cette Abbaye. C'est la chapelle de l'immaculée Conception de la Mere de Dieu, qu'on y voit encore aujourd'hui toute entiere du côté de l'Evangile.*

C'est une ancienne tradition dans l'Eglise de Lyon, que cette Chapelle a été érigée du tems de saint Anselme Archevêque de Cantorbery, et qu'elle est la plus ancienne qui ait été bâtie à l'honneur de l'immaculée Conception; j'ai voulu approfondir cette tradition singuliere. Elle m'ha paru bien fondée, et je ne craindrai pas de l'adopter, mais avec certaines modifications.

Deinde cum ea attulisset, quae de S. Anselmo constant ex historia, nempe eum pluries ac diutius apud Lugdunenses versatum fuisse, atque inibi opusculum exarasse *de Conceptu Virginali et peccato originali*, in quo tam eximium prostat de summa Virginis puritate testimonium, suam P. De Colonia sic sententiam subiicit [b]: *Mais fut-ce saint Anselme lui-méme, fut-ce l'Abbé du Monastére, ou la pieté de quelque Particulier, qui érigea cet Autel, et quelle est l'époque précise de cet établissement, c'est ce qu'on n'est pas en état de décider.* Ita De Colonia, qui in ancipiti ea relinquenda censuit, quibus affirmandis aut negandis pares rationes praesto non erant.

---

a Part. II, pag. 36. In describendis textibus *P. De Colonia* seruandam duxi orthographicam rationem, quam in editis illius operibus animus; itidemque in afferendis verbis Io. Baptistae *de la Mure* eam orthographiae methodum custodiendam curari, quam ms. codex praebet

b l. c. pag. 38.

erum quae Iohannes Baptista *de la Mure* in historia Athanacensis tradit, non modo affirmata a De Colonia nt, definiuntque illa, quae huic incerta supererant, sed illud addunt, quod et Canonicis Lugdunensibus ad s inductumque ritum adversus S. Bernardi obiecta tueneliquis Gallis ad scrupulos, si qui animis insederant, exiac denique S. Doctori Bernardo ad temperandum ab ea ne satis esse potuit, videlicet sacellum illud atque altare nsis Ecclesiae, quod Virgini Conceptae dicatum erat, io Pontefice aliquot ante annos consecratum fuisse. onsecrationibus quidem Ecclesiarum etiam per Gallias a Romano Paschali II celebratis ita constat, ut et Iosephus , *multas in Galliis Ecclesias ab ipso consecratas* tradat. s vero recensendam esse Athanacense S. Martini, temon modo testantur Maurini *Galliae Christianae* Scriptod et Bullam eiusdem Paschalis ad Gauceranum Abbatem scribunt, in qua Pontifex id ipsum affirmat, inquiens: *Ecclesiam, Deo disponente, consecravimus.* Quin et perenne ntum huius consecrationis in ipsa Ecclesia relictum est; P. De Colonia, qui suis illud oculis inspexit, haec ha- *'Eglise d'Aisnay*, inquit, *voulut transmettre à la posterité ir de l'honneur qu'elle avoit reçu, et le perpetua par un t des plus durables, qu'on voit encore aujourd'hui dans son e. C'est un pavé à la Mosaique, c'est-à-dire fait de petits de pierres de diverses couleurs naturelles et fort artistement s. Au milieus de ce pavé on voit l'effigie du Pape Pascal II, lacée devant le grand Autel, et qui tient entre ses mains la la nouvelle Eglise qu'il venoit de sacrer. J'ai dit dans mes s sur les antiquitez de Lyon, que cette effigie pourroit bien de l'Archevêque Amblard, insigne restaurateur de cette lise; et je l'ai dit sur la foi et sur l'autorité du célèbre an- Monsieur Spon, qui a été un de nos plus illustres citoyens.*

Romm. Pontiff., in Vit. Paschalis II, § III.
. IV, pag. 236.
. *Instrum.* pag. 13.
cit. Part. II, pag. 31, 32.

Mais l'inscription qui accompagne cette effigie Mosaïque, me fait croire, que c'est celle du Pape Pascal, dont on lit le nom encore bien intier et bien marqué dans ce Vers à demi rongé par le tems :

Hanc aedem sacram Paschalis Papa dicavit.

X. Quod tamen neque Iacobus Sponius, qui hoc ipsum monumentum descripsit atque illustravit in opere, cui titulus: *Recherche des Antiquitez de la Ville de Lyon* a, neque De Colonia, neque etiam Maurini *Galliae Christianae* Scriptores iudicaverant, Pontificem scilicet simul cum Ecclesia tria etiam altaria consecrasse, quorum alterum titulum *Conceptae Deiparae* ferebat, id ex Iohannis Baptistae *de la Mure* historia discimus. Hoc ille argumentum pertractat in historiae seu chronici sui capite XV, cuius hic est titulus b: *De la sixième restauration de l'Abbaye d'Aisnay par l'Abbé Gauzeran (seu Gauceran), depuis archevêque de Lyon, et de la Consecration de l'Eglise abbatiale dudit lieu par le Pape Pascal second. - Chapitre quinzième;* et in eo dum diffuso calamo et Pontificis Paschalis II adventum et consecrationem templi S. Martini enarrat, diserte tria altaria consecrata commemorat, e quibus maius *S. Martino,* qui et nunc est titularis Ecclesiae Patronus, alterum ad cornu Evangeli *Virgini Mariae Conceptae,* tertium vero ad cornu epistolae *sanctis Photino et Landulpho* sacra exstabant. Et de secundo illo quidem disertissime id affirmat, inquiens: *Quant à l'autel de Notre Dame, qui est le second, qu'il consacra dans cette église etc.* Addit demum ipse, quae ab aliis didicimus de monumento ad perennem huius consecrationis memoriam servandam posito. ita scribens c: *Pour*

---

a Pag. 156.

b Universum opus capita habet viginti et tria; exaratum est autem in folio parvo, ac singulis foliis in recta parte enumeratio addita est posteriori manu, quae n. 88 attingit, adeo ut, si pagellas recenseris, habeas 176. Quae heic affero ex hoc manuscripto, primum debeo Rev. Domino Boué, eiusdem Ecclesiae Athanacensis Parocho, qui singulari humanitate haec mihi transmisit, et cui propterea meritam gratiam persolvo. Sed et consodali meo egregio, P. Iohanni Mariae Pat multas habeo gratias, qui non modo quaedam alia ex eodem ms. Lugdunensi codice excerpta, sed et quidquid ars critica animadverti iubet haec mihi diligentissime et amicissime suppeditavit.

c Fol. 62. verso, seu pag. 124.

émoire perpétuelle de la chose; le Sanctuaire de ladite église de Martin d'Ainay fut pavé en marqueterie de briques et pierres dorées disposées en telle sorte, que d'une part elles représentent l'effigie de ce Pape et la figure de cette église par lui consacrée, et ailleurs elles forment des lettres, dont sont composés des mots, lesquels font mention de cette mémorable cérémonie, par ces vers latins, hinc eadem sacram Paschalis Papa dicavit; *en suite duquel sont aussi tracés et écrits en marqueterie quatre autres vers latins, etc.*

XII. Heic tamen superest inquirendum, an prudenter fis, quae hac historia enarrantur, fides haberi queat. Nam Iohannes Chorista *de la Mure*, utpote qui mortem obiverit circa an. 1682 *a*, huic sane distat a gestis, quae scripto consignavit, ut idoneus rum testis haberi possit; constare ergo aliqua ratione debet, vetustis monumentis haec illum mutuatum fuisse.

Verum haud aegre hoc ipsum suaderi potest. Et in primis il adverterim, Athanacensis Abbatiae monumenta adeo non fuisse, ut Scriptores quoque *Galliae Christianae* seriem Abba eiusdem monasterii illustrare satis potuerint.

Quod autem ad *Iohannem Baptistam de la Mure* attinet, ni illum extitisse novimus, qui et in veterum monumentis involvendis laboriosum se assiduumque alias probavit, alios historicos commentarios multa cum laude conscripsit. Nam *Antiquitates* edidit *Prioratus Religiosarum De Beaulieu in Lug dunensi dioecesi* *b*, tum *Historiam Ecclesiasticam dioecesis Lugdu nensis* *c*, tum *Historiam universalem civilem et Ecclesiasticam Pro vinciae Forensis* *d*. Quid autem de eiusmodi scriptis sentiendum, discamus licet ex *Francisco Xaverio de Feller*, qui de duo

---

a Heic adnotare non omiserim, Historiae Athanacensis codicem, quem Lugdunensi Bibliotheca servari diximus, annum, quo exaratus est, praeferre 1675; conscriptus ergo fuit Auctore adhuc vivente.

b Titulus est, *Antiquités du Prieuré des Religieuses de Beaulieu de l'ordre de Fontevrault. Lyon* 1654.

c Titulus est, *Histoire Ecclésiastique du diocése de Lyon selon la suite chronologique des Archevêques*, Lyon. 1671.

d Titulus est, *Histoire universelle civile et ecclésiastique du Forez*, an. 1674.

bus posterioribus (nam primum ignorasse Feller videtur) ita decernit [a]: *Ces deux ouvrages, pleins de recherches savantes, sont estimés.* Ex eruditorum ergo sententia Io. Baptistae *de la Mure* labores historici investigationis sapientis, quae scilicet diligentiam cum acri iudicio coniungit, laude decorantur; iis scilicet nitent dotibus, quae fidem Scriptoribus conciliare natae sunt.

XII. Verum et in ipsa monasterii Athanacensis historia, de qua in praesens sermo est, haud obscura prostant indicia, Iohannem Baptistam *de la Mure*, quaecumque demum in ea conscripsit, haec veterum monumentorum fide innixum scripsisse.

Et in primis id aperte Auctor testatur in ipso libri sui titulo, qui est eiusmodi: *Chronique de la très-ancienne abbaye royalle d'Aimay .... tirée sur preuves autantiques.*

Id ipsum deinde repetit in *Monito ad Lectorem*, ubi cum dixisset, ex authenticis monumentis se opus suum compilasse, addidissetque, Auctores *Galliae Christianae* (Sammarthanos intelligo) tantummodo pauca quaedam de Athanacensi Abbatia enarrasse, propterea quod idoneis destituebantur instrumentorum praesidiis, mox subdit [b]: *Cette brièvité forcée, qu'ont eu ces Autheurs, désavantageuse à la gloire de cette célèbre Abbaye d'Aimay, trouve son remède et sa réparation en la présente chronique, expressement dressée pour conduire l'histoire de cette Abbaye insigne depuis ses premières origines jusques à présent, découvrant ses commencements et pour le sacré et pour le prophane avec des recherches autant solides qu'agréables, distinguant les diverses restaurations, qui l'ont rétablie depuis son premier établissement, et formant par une tissure de chronologie, autant exacte que curieuse, l'enchaisnure et suite des Abbez d'Aisnay tant réguliers que Commandataires, dans un nombre beaucoup plus grand qu'ils n'ont paru jusques à maintenant, à cause des belles et heureuses découvertes, qu'en a fait l'autheur de cet ouvrage, et par la lecture de plusieurs livres anciens et modernes, et par l'inspection de plusieurs monuments publies, et par la visite de plusieurs archives*

---

a *Dictionnaire historique* V. *Mure*.
b Fol. 4 vers.

et autres lieux, d'au comme d'assurées et irreprochables il en a puisé les lumières. Ex his itaque satis elucet, non Chronici huius auctorem non temere, sed diligentissimis itionibus adhibitis opus suum digessisse, verum etiam, sane maioris est momenti, *de la Mure* eius indolis ho- exstitisse, qui probe nosset, nonnisi solidis fundamentis cinnanda historia utendum esse, eumque propterea hanc n scribendo legem certo praestituisse.

I. Nil proinde mirum, quod Maurini *Galliae Christianae* res tanti fecerint istam Monasterii Athanacensis historiam, alogo Abbatum Athanacensium ex ea decerpto in suam rem uterentur. Sic enim inde desumptum breve chro- ipsi memorant [a]: S. *Anselmus in chronico abbatum Athana- m a variis scriptoribus variis temporibus aucto, quod compilavit m D. La Mure, et ex bibliotheca dom. Falconnet medici do- noster D. Claud. Estiennot excerpsit, numeratur abbas XII.* ud quidem breve chronicon edendum Mabillonius in ap- ce ad Tom. V. Annalium Benedictinorum censuit [b]. Quod magis in rem praesentem confert, doctos *Galliae Chri-* Auctores reperies utique nonnulla subinde catalogo La- ho addentes, at non item plura habentes, quae in eo erent. Id autem manifeste evincit, defuisse quidem Do- *de la Mure* monumenta quaedam, quae Maurinis dein to fuerunt; at simul in seligendis monumentis, e quibus hauriret historiam, cl. virum acri usum fuisse iudicio.

V. Quod vero is fuerit D. *de la Mure*, cui nullo modo ret ea historiae suae permiscuisse, quae solido non in- ntur fundamento, satis id illa demonstrant, quae excerpta . XVI historiae illius heic subiicio [c]: *On auroit de quoy ajou- x noms de ces Abbez et de plusieurs autres, qui seront nommez a suite, quantité de belles remarques, si les archives de cette ne et devote Abbaye d'Aisnay n'avoient été la proye de la furie ge des huguenots, dont les ravages luy ont été plus injurieux,*

Galliae Christian. Tom. IV, Col. 234.
Pag. 672, n. LXII.
Fol. 67 recto.

que ceux des Huns, des Vandales, des Lombards et des Sarrasins; mais ces déserteurs et ennemis de l'Eglise l'ayant dépouillé de tous ses tiltres, on est contraint d'avoir recours à d'autres archives tant d'Eglises que d'autres lieux, sur quoy et sur ce qu'en ont écrit quelques historiens, on appuyera le peu, qu'on a à dire des autres abbez qu'elle a eu, tant réguliers que commandataires. Quod igitur ad indolem Lamurianae historiae generatim internoscendam pertinet, ratum haberi debet exploratumque, eam non e qualicumque traditione aut incertis vulgi rumusculis contextam esse, sed e fontibus, quos ars critica probat ac legitimos habet, deductam fuisse.

XV. Quod si quis aliquod insuper indicium cupiat, quo appareat, ea quoque, quae speciatim de Ecclesiae Athanacensis consecratione per Paschalem II peracta enarrantur, ab aliquibus monumentis *Iohannem de la Mure* hausisse, enimvero ne istud quidem penitus desideratur. Eiusmodi enim indicium idque luculentum in eo prostat, quod narrationi eas addat circumstantias, quae resciri aliunde, nisi ex monumento aliquo, non possunt. Sic cum alii disputaverint, cuinam anno sit consignandum illud Paschalis II in Galliam iter, cuius occasione ad Monasterium Athanacense diversatus S. Martini aedem dedicavit [a], cumque vel ipse *de la Mure in Historia Ecclesiastica*, quam vulgaverat, Dioecesis Lugdunensis in sententiam inclinasset, quae id anno 1113 evenisse fert [b], suam ipse dein opinionem in historia Athanacensi corrigit, et illud iter ad annum 1106 reiicit, quam postea sententiam et Maurini Auctores *Galliae Christianae* uti veram habendam censuere [c]. Praeterea in eadem Athanacensi historia et mensem, et mensis etiam diem (de quibus nihil alii habent, nihil ipse quoque in Lugdunensi historia dixerat) diligenter notat, quo peracta est consecratio. At vero nonne probabilem est, eum, qui prius in assignando anno aberraverat, mensemque ac diem omiserat, ideo postea et errorem rectius

---

a Vid. *De Colonia Hist. Litt. de la Ville de Lyon Pari. II. pag.*

b Vid. *De Colonia* l. c.

c *Gall. Christ.* Tom. IV, col. 236.

ndasse et defectum supplevisse, quia documenta, quibus ea carebat, dein ad manum fortunate habuit?

XVI. Hoc autem monumenti alicuius oculis scriptoris obvertis indicium, diligentia videlicet in minimis quibusdam rei umstantiis persequendis, in illa quoque historiae particula cet, quae ad consecratum Deiparae Conceptae altare pertinet. n ubi huius altaris dedicationem memorat, diligentius enu- at sacras reliquias, quas Pontifex ibidem reposuit. Ita ille *a*: *nt à l'autel de Notre Dame, qui est le second, qu'il consacra s cette Eglise, il y mit quelques reliques des cheveux de cette glo- se Vierge, de la crèche où avoit reposé Notre Seigneur, et des peaux* (langes ou linges) *dont elle les avoit enveloppé* (sic), *et de lques ossements de S. Polycarpe, maître et Père spirituel des Pothin et Irénée, premiers evèques de Lyon, et quelques uns ry de la vierge Sainte Euphémie. Cet autel est dans la chapelle m void à main gauche de cette église, et qui dez ce temps-là fut iée en l'honneur de la Conception immaculée de la Très Sainte rge, à cause de la dévotion à ce mistère, qui depuis quelque temps sit insinuée dans Lyon par le zèle du grand S. Anselme, Arche- ue de Cartorbery, dans les divers voyages qu'il y fit pendant son l. Car ce saint panégiriste de la S. Vierge, dévot à sa Conception aculée entre tous ses autres mistères, lequel avoit été avant son tificat religieux Bénédictin, et qui avoit une particulière inclina- pour les Religieux, fit étant dans Lyon une speciale part à l'Abbaye isnay de cette dévotion, laquelle ensuite y occasionna la construction dédicace de cette chapelle, et depuis la peinture du tableau, qui été mis, et qui est un des premiers, qui ayent été faits en France l'honneur de ce mistère* *b*.

XVII. In exploratis itaque esse debet, ea, quae *de la Mure* onit de Athanacensi Ecclesia S. Martini deque altaribus a tifice Paschali II consecratis, a vetustis monumentis hausta ne; cumque idem *de la Mure* tum ex eruditorum sententia

---

a Fol. 64 recto et verso.

b Antiqua haec Conceptae Deiparae imago sive perierit, sive fuerit ta, modo in sacello illo desideratur.

tum ex scriptorum eius inspectione iis dotibus instructus appareat, quas in historiarum scriptore vel severissimi artis criticae canones requirunt, concludendum est demum, eiusmodi esse hanc narrationem, quam prudenter amplecti fas sit, nec nisi imprudenter respuere liceat.

In his vero non solum facilis se nobis ratio offert, qua, ut superius diximus, difficultas ex simul collatis S. Bernardi contradictione et cultus Deiparae Conceptae propagatione emergens solvatur; sed praeterea, quod maioris sane momenti videri debet, quodque nec quisquam adhuc suspicatus fuerat, nec ex monumento ullo coniicere licebat, iam inde a Paschalis II aetate atque ante excitatas Bernardi tempore controversias Romanam Apostolicamque Sedem habemus tum explicito suffragio cultum Immaculati Deiparae Conceptus comprobantem, tum hoc ipso suffragio vel primos adversus eumdem cultum per S. Bernardi scriptum excitatos motus compescentem.

XXIII. Heic porro ad huius argumenti complementum iuverit aliud subiecisse instrumentum, e quo eluceat, quibus tandem animi sensis in Athanacensi Abbatia Conceptae Deiparae mysterium coleretur. Feliciter enim contigit, ut hucusque servaretur *Missa*, quae recurrente Conceptae Deiparae festo in S. Martini Athanacensi ecclesia cani solebat. Praemittam autem quae hac de re in litteris ad me datis admonuit laudatus consodalis meus P. Iohannes Maria Prat, cui et hoc cimelium acceptum refero.

Ioannes Baptista La Mure, inquit, *subinde allegat vetustum Athanacense Missale, quod in usum eiusdem Abbatiae olim impressum typis fuit. Perquam rarissima Missalis huius sunt hodierna ac exemplaria. Unum tamen servat Lugdunensis domus nostrae Bibliotheca, quamquam malo fato binis ternisve foliis tum ab initio tum in fine mancum, ex quo fit, ut notam temporis, quo typis commissum fuerit, reperire nullam liceat. Veruntamen vel sola characterum inspecta forma prorsus suadet, nihil a vero cum aberrare qui illud circa annum* 1480 *impressum a arbitretur. In hoc autem Missali*

---

a Illud tamen Missale impressum censeri debet, quod in nostris diebus ad usum ecclesiae eiusdem servabatur.

it ad diem octavam Decembris Missa, quae olim in Abbatiae nacensis ecclesia canebatur; et gratum tibi fore ratus, tuismet nosse oculis potuisse, eius exemplar hic subiicio.
issae praemittitur sequens rubrica, quae vocabulis compendio- criptis ac purpureo colore signatis exhibetur.

n Conceptione Beatae Mariae Virginis. Ambe misse it de festo: tamen si fuerit de feria IV aut VI, matutina missa erit de Adventu cum Epistola et ngelio de dicta feria. Post tertiam Collecta super al- Beate Marie. *Colleta*; Supplicationem servorum etc. CCI [a]. *Antiphona in Choro:* Audi filia. *Finita Anti- na, fiat processio per claustrum solemniter cum Reli- s.* ℣ felix valde *cum* ℣. *Ad introitum ecclesie* ℣ solem tie.

Ad Maiorem Missam.

ıtroit. Vultum tuum deprecabuntur omnes divites ple- adducentur Regi virgines post eam, proxime eius ıcentur tibi in leticia et exultatione. *Ps.* Eructavit cor m verbum bonum: dico ego opera mea Regi. Vultum n. Gloria Patri. Vultum tuum Domine.
Kyrie Virginitatis [b].

Nempe commemoratio in priori missa sumebatur ex festo Nativi- eiusdem Deiparae.

Innuitur per ista verba, assumi heic illa oportere, quae cantari per ilas Deiparae festivitates solebant. Sic autem se habent:

yrie virginitatis amator inclyte. Pater et creator Marie, eleyson.
yrie, qui septiformis repletum gratie pectus consecrasti Marie, on.
yrie, qui nasci natum volens de Virgine, corpus elegisti Marie, on.
hriste, unice de Maria genite, quem de virgine nasciturum stirpis tice desideraverunt prophete, eleyson.
hriste, celitus nostris adsis precibus, quas pro viribus ore, corde, ue psallimus: proles pie Iesu Mariae, eleyson.
hriste vsie gigas fortis germine, qui pro homine homo sine virili ie prodisti de ventre Marie, eleyson.

Gloria in Excelsis Deo, de Beata Maria [a].

Oratio.

Omnipotens et misericors Deus, qui corpus beatissime Virginis Marie sanctum esse praeordinasti: et ab omni peccati immundicia preservasti, ut Verbum tuum ex eo carnem assumeret, et in eo naturam humanam ad divinam in suam uniret personam: te suppliciter exoramus, ut cuius conceptum devotis veneramur obsequiis: piis eius muniamur auxiliis. Per Dominum.

Epistola. Egredietur virga de radice Iesse..... et fides cinctorium renum eius.

℣ Audi filia et vide, et inclina aurem tuam, quia concupivit rex speciem tuam.

℟ Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede et regna. Alleluia.

Conceptio gloriose Virginis Marie ex semine Abrahe, orta de tribu Iuda, clara ex stirpe David.

Kyrie, Spiritus alme amborum nexus amorque caelestis gratie rorem infudisti Marie, eleyson.

Kyrie, qui incarnato de Marie carne Christo sub nostra specie supra florem requievisti, eleyson.

Kyrie, simplex et trine: crismate sacro nos reple, ut digno carmine decantemus laudes Marie, eleyson.

a Etiam huic hymno in festivitatibus beatae Mariae quaedam propria inserebantur; et cum omnia consona cum communi hoc hymno servarentur usque ad ea verba, *Domine fili unigenite Iesu Christe*, sic dein reliqua se habent: *Spiritus et alme orphanorum Paraclite. Domine Deus agnus Dei filius Patris. Primogenitus Marie Virginis matris. Qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Qui tollis peccata mundi suscipe deprecationem nostram, ad Marie gloriam. Qui sedes ad dexteram Patris miserere nobis. Quoniam tu solus sanctus, Mariam sanctificans. Tu solus Dominus Mariam gubernans. Tu solus altissimus Mariam coronans, Iesu Criste. Cum Sancto Spiritu. In gloria Dei Patris. Amen.* Haec tamen non ita propria sunt Monachorum Athanacensium, ut aliis Ecclesiis non fuerint communia. Hic enim hymnus eamdem omnino lectionem habet in Liturgia S. Paulini Aquileiensis, nisi quod ubi hic legimus *ad Mariae gloriam*, ibi habetur *ad sanctae Mariae gloriam*. Vid. *Paulin. Aquil.* Opp. pag. 157, Venet. 1737.

Prosa [a]

Conceptio Marie Virginis, que nos lavit etc.

Evangelium. Liber generationis Iesu Christi filii David, Abrahae... de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus (t. I). *Credo.*

Offertorium. Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventui tui.

Secreta

Deus, qui omnes matris tue cultores exaltare statuisti: cede propicius, ut qui sanctissimum eius Conceptum hec sacra mysteria iubilando veneramur: tuam semper ubique illius precibus misericordiam consequamur. Qui is etc.

Prefatio. Et te in Conceptione.

Communio. Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea edixit te Deus in aeternum.

Completa (Postcommunio).

Benedicte Virginis Marie Immaculata Conceptione gaudes, te supplices deprecamur, omnipotens Deus, ut qui ffabilem eius innocentie puritatem sincera devotione fitemur: ad contemplandam eius gloriam in celesti pao ipsa intercedente sublevemur. Per Dominum...

IX. Hucusque de Athanacensi monumento, deque praesi-, quod peti ex eo potest ad obscurissimam illam partem oriae S. Bernardi illustrandam. Verum non hoc unum nobis inde emolumentum. Etenim aliud praeterea responsum ibi stat, quod illis reddatur, qui adversus catholicam de Immata Deiparae Conceptione doctrinam testimonio Bernardi abutur, quasi nempe huic doctrinae, statim ac prodiit, S. Doctor

---

[a] Etiam *haec* communis erat aliis Deiparae festivitatibus, immutata taxat voce *Nativitas*, vel *Conceptio* etc. ubi opus esset.

obstiterit, adversus eam vehementer reclamaverit, immo et acerbissime eam reprehenderit.

XX. Novum tamen responsum dum promi posse affirmo adversus eiusdem doctrinae impugnatores, nolim enimvero isti arbitrentur, necessarias infirmae ac prope labanti causae suppetias per id a nobis conquiri. Quis enim nesciat, si unquam alias nunc maxime cum inepte tum inique contra originalem Deiparae innocentiam obtusa illa arma, quasdam certas nempe Bernardi sententias proferri?

Affirmaverit sane (paucis enim iuverit universam istorum heic promere supellectilem), affirmaverit inquam, S. Bernardus, sese nullam in Conceptione beatae Virginis sanctitatem reperire [a],

---

a Sic legimus in Bernardi epist. CLXXIV *ad Canon. Lugdun.* n. 7: *Unde ergo conceptionis sanctitas? An dicitur sanctificatione praeventa, quatenus iam sancta conciperetur, ac per hoc sanctus fuerit et conceptus: quemadmodum sanctificata iam in utero dicitur, ut sanctus consequeretur et ortus? Sed non valuit ante sancta esse, quam esse: siquidem non erat, antequam conciperetur. An forte inter amplexus maritales sanctitas se ipsi conceptioni immiscuit; ut simul sanctificata fuerit et concepta? Nec hoc quidem admittit ratio. Quomodo namque aut sanctitas absque Spiritu Sanctificante, aut sancto Spiritui societas cum peccato fuit? aut certe peccatum quomodo non fuit, ubi libido non defuit?*

Hisce verbis subiicit Mabillonius eiusmodi scholion (not. b.): *Similia habet, sed universim dicta, sanctus Odo abbas Cluniacensis in Collationum lib. II, cap.* 24. Mirum sane! Odonis enim sententia ita se habet (*Bibl. PP. Lugd.* Tom. XVII, pag. 289): *Verum ut aliquid sub argumento dicamus* (disputat contra vitium luxuriae), *quare iustus Deus infantem legitimo matrimonio et absoluto tempore conceptum, etiam si antequam peccare possit, moritur, cur aeternaliter condemnet? Sed dum proprio reatu minime punitur, manifestum est illud fieri propter illud peccatum, quod fit hora conceptionis. Si ergo tanta est culpa in coniugali concubitu, ut infans pro illa sola puniri debeat, quanta in sanguine est vel in pollutione, quae ad solam libidinem explendam patratur?* Hucusque Cluniacensis Odo. Porro si hoc proprium censetur scholiorum munus, ut lumen textui affundant, numquid (pace enim omnium, qui Mabillonii suspicimus eruditionem, dictum fuerit) scholii nomine haec docti viri notula exornabitur? Profecto nemo diffitebitur, ex hisce Odonis verbis potius quam lucem aliquam, tenebras quibusvis tenebris densiores Bernardi sententiae offundi.

sive quia non potuit sanctificatione ita praeverti, ut iam sancta conciperetur, quippe quae nec valuit ante sancta esse, quam esse, nec erat sane, antequam conciperetur: sive quia non potuit inter amplexus maritales sanctitas se ipsi conceptioni immiscere, ut simul sanctificata putetur et concepta.

Dixerit haec Bernardus. At enim numquid ea doctrinam illam impetunt, quam de sancta Virginis Conceptione catholici profitemur? Num affirmamus, Virginem Deiparam ante sanctam fuisse quam esset? Num in actu parentum coniugali statuimus sanctitatem, qua sanctam in Conceptione Deiparam praedicamus? Profecto quo haec religio in Ecclesia Catholica spectet, immo vero quo et anteactis temporibus spectaverit, et cuiusmodi sanctificatio sit, quam in Deiparae Conceptione veneramur, clarissimis verbis sic edixit ac veluti ob oculos explicuit Alexander VII Romanus Pontifex *a*: *Sane vetus est Christi fidelium erga eius beatissimam Matrem Virginem Mariam pietas, sentientium, eius Animam in primo instanti creationis atque infusionis in corpus fuisse speciali Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Iesu Christi, eius filii, humani generis Redemptoris, a macula peccati originalis praeservatam immunem; atque in hoc sensu eius Conceptionis festivitatem solemni ritu colentium, et celebrantium.* Inepte igitur Bernardi sententia, quae aut de tempore Conceptionem praecedente, aut de amplexibus agit coniugalibus, opponitur sententiae catholicae, quae sanctitatem animae, cum primum creata est corporique infusa, attribuit.

XXI. Huic porro insolitae parem ista accusatio adnexam habet inverecundiam et iniquitatem. Et sane non heic nobis res est cum illis, qui forte aliquid adhuc incompertum, ac numquam antea discussum nunc primo protulerint, adeo ut condonari demum eorum imprudentiae possit, quod statum quaestionis nescientes, sententias S. Bernardi, quarum vim non assequerentur, adversus communem doctrinam imperite obiecerint; sed in controversia versamur, quae iam centies agitata est. Quocirca quae superius de genuina S. Bernardi sententia animadvertimus, ea passim iam apud viros doctos legebantur. Haec prostabant

a In Constit. *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*, § 2.

in Opusculo P. Iohannis Perrone [a]: haec adnotaverat Iohannes Mabillonius [b] qui diligenter monuit, *aliter neotericos, aliter auctores Bernardo suppares vocem Conceptionis usurpasse;* huius autem verba iam et P. Perrone [c] retulerat: eadem dilucide exposita cernebantur apud Benedictum Piazza [d]: eadem occurrebant apud Angelum Manrique, qui sibi probandum proposuit [e], ac porro luculenter evicit, *Mellifluum Doctorem nihil de instanti animationis Virginis, in quo praeventam gratia hoc nostro saeculo totius fere Ecclesiae consensus clamat, sed de paterni susceptione seminis intra maternam vulvam loquutum fuisse*: nec minus fuse et clare ista proponebantur apud Franciscum Bivarium, qui hanc thesim propugnat [f]: *Controversia Bernardi cum Lugdunensibus non fuit de contractione aut praeservatione peccati originalis in anima Virginis*: et ne in infinitum excurramus, hoc ipsum scripserat Bellarminus, cuius haec sunt verba [g]: *Quod vero vir sanctus affirmat, B. Virginem in peccato esse conceptam, ac per hoc Conceptionem eius non fuisse sanctam, de prima Conceptione, qua in ipso concubitu parentum fieri solet, non de animatione accipiendum est. Nam inde probat S. Bernardus, eam Conceptionem non fuisse sanctam, quia inter amplexus maritales non se immiscuit sanctitas. Atqui amplexus maritales in prima Conceptione, non in secunda, quae magis proprie dici posset animatio, locum habent.*

XXII. His vero addendum, quod eruditi viri non solum monuerant atque adeo ex S. Bernardi verbis palam fecerant, S. Do-

---

a De Immac. V. M. Conceptu Part. I, Cap. XIV, §. II.

b In Not. 141 ad S. Bernard. col. LXII.

c L. c. n. 1, pag. 98. Ibidem vero (pag. 100) P. Perrone satis ostendit, haud acu rem tetigisse Mabillonium, dum aliis usus rationibus verosimilius duxit, S. Bernardum etiam a recentiorum sententia de Virginis conceptu alienum fuisse. Addiderim, neque accurate illud dictum fuisse, *aliter neotericos aliter Bernardo suppares vocem conceptionis usurpasse.* Rectius Mabillonius dixisset, tum recentius tum antiquius duplici sensu eam vocem fuisse adhibitam.

d Causa Immacul. Concept. Act. VI, art. I, n. 37. seq. pag: 468.

e Annal. Cistercens. ad ann. 1136, cap. IV, n. 7.

f) *Bernardus Vindicatus* Lib. II, §. 7, pag. 109, Lugdun 1624.

g) *De amiss. grat. et stat. pecc.* lib. IV, cap. XVI.

rem de nulla alia Conceptione disceptasse, nisi de ea, quae fit parentum concubitu; sed praeterea tum dubiis occurrerant, a alio ex capite, eoque gravissimo, confirmaverant, omnes erpretationis canones ab iis pessumdari, qui S. Doctoris verba alium sensum detorquent.

Ac primo quidem ne absonum videretur, ut nomine *Conceptio-* designata tantummodo seminalis commixtio putaretur, cla- simis adhibitis testimoniis ostenderunt, per Bernardi aetatem que hanc potestatem illi voci attributam fuisse.

Eam in rem tum Bellarminus [a], tum Io. Baptista Poza [b], tum nciscus Bivarius [c], tum Angelus Manrique [d] luculentum hunc um attulere S. Anselmi [e]: *Videtur itaque sequi, quod aut infans tim ab ipsa Conceptione animam habet rationalem, sine qua vo- latem rationalem nequit habere; aut in eo non est originale catum, mox cum conceptus est. Quod autem mox ab ipsa Con- tione rationalem animam habeat, nullus humanus suscipit sensus. nitur enim, ut quotiens susceptum semen humanum, etiam ab o momento susceptionis, perit, antequam perveniat ad humanam ram, totiens in illo damnetur anima humana....: quod est nimis rdum. Haec igitur pars huius divisionis penitus relinquenda est. si non statim ab ipsa Conceptione habet peccatum; quid est, quod it Iob Deo f*: Quis potest facere mundum de immundo con- tum semine: nonne tu qui solus es? *Et quomodo verum est, d dicit David g*: In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis cepit me mater mea? *Quaeram igitur, si possum, quomodo, nvis non statim ab ipsa Conceptione sit in infantibus peccatum, mundo tamen semine in iniquitatibus et in peccatis concipi dicantur.*

Huc pariter revocari, ea possunt quae habet Petrus Lom- dus [h]: *In ipso conceptu* (inquit), *ubi dicitur transmitti peccatum,*

---

a *De amiss. grat. et stat. pecc.* lib. IV, cap. XVI.
b *Elucidarium Deiparae* Lib. IV, Tract. IV, cap. V, pag. 1176.
c *Bernard. Vindicat.* Lib. II, § 6, pag. 102 seqq.
d *Annal. Cisterc.* ad an. 1136, Cap. V, n. 2.
e *De Concept. Virgin. et origin. pecc.* Cap. VII.
f *Iob.* XIV, 4.
g *Ps.* L, 7.
h Sent. Lib. II, Dist. XXXI.

propagatur caro: nec tamen tunc infunditur anima secundum physicos, sed iam effigiato corpore . . . . . Formatum vero intelligitur propria anima animatum; et informe, quod nondum habet animam. In ipso ergo conceptu cum caro propagatur, nondum infunditur anima. Quomodo ergo ibi peccatum transmittitur, cum peccatum non possit esse, ubi anima non est? Ad quod dici potest, quod in illo conceptu dicitur peccatum transmitti, non quia peccatum originale ibi sit, sed quia caro ibi contrahit id, ex quo peccatum sit in anima, cum infunditur.

Accedit et Conceptionis definitio, quam sic tradit Alexander de Hales *a*: *Conceptio dicit commixtionem, quae est in principiis seminalibus viri et mulieris, quae commixtio fit per naturam.* Unde et illud Roberti Pulli *b*: *Quando tamen unitur (filius Dei carni)? Num in ipsa Conceptione, idest dum originalis portio separatur a vassa, an hominis effigie completa?* Nihil ergo mirum esse debet, quod eodem sensu vocem Conceptionis Bernardus usurpaverit.

Praeterea cum allati textus S. Anselmi ac Petri Lombardi, quorum alter paulo superior, alter coaevus Bernardo fuit, liquido evincant, non abfuisse ab illius aetatis consuetudine, ut conceptio diceretur *facta in peccatis*, seu ut infans diceretur *in peccato conceptus*, licet reipsa nullatenus sermo esset de peccato, quod anima infantis contraxisset; consequitur manifeste, etiam verba S. Bernardi, in quibus fit mentio peccati in conceptione, non exigere, ut contra ac postulat epistolae contextus, de alia, quam de seminali, conceptione intelligantur.

XXIII. Diligenter vero advertendum heic est, nomine *Conceptionis* utique venisse seminalem prolis generationem, et certissime hoc sensu eam vocem a Bernardo fuisse adhibitam; non tamen concludi inde posse, materiali huic Conceptioni cultum tributum ab iis fuisse, qui Conceptionis festum celebrabant. Etenim (quod satis nunc fuerit adnotasse) ex eiusdem aetatis scriptoribus discimus, ea voce aliam quoque indicatam fuisse Conceptionem, qua foetus per animae infusionem homo esse incipiebat, quaeque et *prima nativitas* appellata est.

---

a Summ. Theolog. Part. III, quaest. IX, Memb. II, art II.

b Sententiar. Part. III, cap. XVI. Fac advertas, Robertum Pullum a communi doctrina Ecclesiae circa Christi conceptum discessisse.

Sio duplicem istam Conceptionem praeclare distinxit Petrus mbardus, inquiens [a]: *Dici potest, quod in illo conceptu (semi-lis) dicitur peccatum transmitti: non quia peccatum originale ibi d sed quia caro ibi contrahit id, ex quo peccatum sit in anima, m infunditur. Et utrumque vocatur conceptus, scilicet et cum caro opagatur, formamque corporis humani recipit; et cum anima in-ditur, quod aliquando etiam dicitur nativitas..... Proprie autem tivitas dicitur in lucem editio.*

Id ipsum habet scriptor Lombardo prope coaevus, Petrus ictaviensis, qui de Christi Conceptione disserens, ait [b]: *Conceptio itur sive prima nativitas primum est opus nostrae salutis coope-tivum.* Prima nativitas, *ideo dixi, quia duplex est hominis, na-vitas corporalis; una est in utero, quando anima infunditur; unde,* nod natum est in te sanctum, vocabitur filius Dei [c]. *Altera utero, quando in lucem homo editur, de qua dicitur* [d]: Puer tus est nobis etc. *Ita ergo facta est Christi conceptio, quod mul concepta est caro Christi et Verbo unita et anima infusa; cum nge aliter fiat in caeteris hominibus, quorum corpora prius con-piuntur, post effigiatis corporibus, quadragesimo sexto die anima funditur.*

Quam dein distinctionem et apud alios reperimus, v. gr. nd Innocentium III, ubi inquit [e]: *Est duplex conceptio: una minum, et altera naturarum. Prima fit in commissis, secunda fit contractis. Parentes enim committunt in prima; proles contrahunt secunda.* Et paulo aliter Henricus a Gandavo [f]: *Est quaedam nceptio seminis, et est quaedam conceptio hominis formati ex se-ne secundum formam corpoream.*

XXIV. Caeterum S. Bernardi verba non ad secundam sed primam Conceptionem spectare, eruditi validissimo illo con-maverant argumento, quod ex veterum Doctorum, qui patilo st Bernardum florucre, interpretatione suppeditatur. Et sane

---

a Sent. Lib. II, Dist. XXXI.
b Sententiar. Part. IV, Cap. VII.
c Luc. I, 35.
d Is. IX, 6
e De contemptu mundi Lib. I, cap. IV.
f) Quodlibet XV, *quaest.* XIII.

res est compertissima, tum Alexandrum Halensem [a], tum B. Albertum Magnum [b], tum S. Thomam [c] ac S. Bonaventuram [d] S. Bernardi epistolam atque illa adamussim loca, quae adversus communem doctrinam obiici solent, allegasse, ut eiusdem S. Doctoris auctoritate conficerent, Virginem Deiparam non fuisse sanctificatam ante animationem seu ante infusionem animae.

Et heic quidem haud erit inutile subiecisse, quae scribit

---

a Summ. Theolog. Part. III, quaest. IX, membr. II, art. II, ubi quaerens, *utrum Beata Virgo sanctificari potuit in conceptione sua*, respondet: *Ostendit B. Bernardus, quod non, dicens: Forte inter amplexus maritales sanctitas ipsi conceptioni se immiscuit, ut simul sanctificata fuerit et concepta. Ita forte dicet. Sed contra hoc obiicit sic: sed hoc (inquit) non admittit ratio: quomodo namque aut sanctitas absque Spiritu sanctificante, aut sancto Spiritui societas cum peccato fuit; aut peccatum quomodo non fuit, ubi libido non defuit? Idem Bernardus: Ante conceptionem minime sanctificari potuit, quia non erat: sed nec in ipso conceptu propter peccatum, quod inerat.* Advertimus autem superius, ab Alexandro Halensi hoc ipso in loco conceptionem definiri *commixtionem, quae est in principiis seminalibus viri et mulieris.*

b In lib. III Sentent. Dist. III, art. IV disputans, *An caro B. Virginis fuit sanctificata ante animationem*, respondet: *Dicimus, quod B. Virgo non fuit sanctificata ante animationem: et qui dicunt oppositum, est haeresis condemnata a beato Bernardo in epistola ad Lugdunenses, et a Magistris omnibus Parisiensibus.*

c In III Sent. Dist. III, quaest. I, art. I, quaerit Angelicus, *Utrum B. Virgo fuerit ante sanctificata, quam conceptio eius finiretur*; seu, ut mox explicat, *antequam conceptio carnis eius finiretur*. Quae controversia quo spectet, liquet ex istis: *Sed contra: Quod non est, non potest sanctificari: Sed b. Virgo non fuit, antequam conciperetur in utero matris suae. Ergo non potuit ante conceptionem sanctificari.* Ad huius porro quaestionis solutionem dein scribit: *Propter quod b. Bernardus ad Lugdun. scribit, conceptionem illius celebrandam non esse.* Ubi velim advertas, S. Thomam hoc loco sequutum esse rationem loquendi, quam superius (n. XXII) communem S. Anselmo et Petro Lombardo fuisse vidimus; nimirum affirmat, *b. Virginem in peccato originali fuisse conceptam;* et tamen loquitur de tempore, quod animationem antecedit; unde in responsione ad tertium inquit: *Dicendum, quod concubitus, quo b. Virgo concepta fuit, meritorius creditur* etc. Eodem ergo sensu, ac relata verba S. Anselmi ac Lombardi et S. Bernardi, haec sunt intelligenda.

d In III Sent. Dist. III, art. I, quaest. I.

S. Bonaventura; quippe qui clare doceat, ad tempus animationem praecedens revocanda esse illa quoque verba, in quibus comparatio inter Conceptionem Christi Domini ac Matris eius instituitur. Probaturus enim Doctor Seraphicus, *Quod caro b. Virginis ante animationem non fuit sanctificata*, negat, hoc potuisse *fieri per gratiam, quae collata fuerit animabus parentum.* Id autem triplici ratione sic confirmat [a]: *Prima* (inquit), *quia ratio sanctificationis non habet transfundi a parente in prolem, pro eo quod proles non est in parente secundum animam: ideo nec in parente habet sanctificationis gratiam. Et hoc est, quod dicit S. Bernardus ad Lugdunenses:* Ante Conceptionem minime sanctificari potuit, quia non erat: *exponendum est secundum animam; erat enim in eis secundum carnem causaliter, sed illud esse non sufficiebat ad sanctificationis gratiam, quae respicit animam. Secunda ratio est, quia etsi hoc esset possibile, quod sanctificatio derivaretur a parente in prolem, sicut originalis iustitia: numquam tamen derivatur coitu libidinoso: quia tunc duo opposita essent simul et semel in eodem. Et ideo dicit Bernardus:* Forte inter amplexus maritales sanctitas ipsi Conceptioni se immiscuit, ut simul sanctificata fuerit et concepta. Sed hoc ratio non admittit. Quomodo namque sanctitas absque Spiritu sanctificante, aut Spiritus sancti societas cum peccato fuit? Aut quomodo peccatum non fuit, ubi libido non defuit? *Tertia ratio est, quia esto quod sanctificatio adesset, et libido defuerit virtute divina: non tamen decuit, ut deesset: propter hoc, quod haec est solius beatae Virginis praerogativa: sola enim ipsa, ut sancti dicunt, sine peccato concepit et sine dolore peperit: et ideo hoc parentibus concedi non potuit beatae Virginis, sed soli Virgini reservari. Et ideo Bernardus:* Dico, Virginem gloriosam de Spiritu Sancto concepisse, non autem conceptam fuisse: dico peperisse Virginem, non autem partam a Virgine: alioquin ubi erit praerogativa matris, de qua singulariter creditur exultare et munere prolis et carnis integritate? si eam dederis matri, non est hoc Virginem honorare, sed eius honori detrahere. *Et ideo simpliciter concedendum, quod caro eius ante animationem non fuit sanctificata.*

Ita S. Bonaventura, qui caeterum cum nullam S. Bernardi

mentionem faciat in altera eiusdem articuli quaestione, in qua disputat, *an gratia collata fuerit animae Virginis Deiparae in primo instanti suae creationis*, hoc ipso silentio luculenter testatur, ad posteriorem istam controversiam S. Bernardi epistolam nihil spectare.

Porro cum haec omnia, ut superius dictum est, passim in vulgatis libris legerentur; cumque eiusmodi essent, ut controversiam de genuino Bernardinae epistolae sensu inter res iudicatas habendam esse suaderent, immo palam facerent; profecto summae iniquitatis est, catholicae doctrinae hanc denuo litem adhibita Bernardi epistola intentare.

XXV. Neque aliud ferri iudicium debet de iis, quae ex eiusdem S. Doctoris *Sermone secundo in Assumptione Beatae Mariae* solent proferri. Numquid enim non iam millies responsum id fuit, quod et verba et contextus Sermonis per se clamant, videlicet non constare, num eo loci Bernardus suam aliquam sententiam promat, an vero de eo loquatur, quod fingere quispiam possit? Hortabatur suos Bernardus ad parandum Domino interius hospitium, quod et mundatum simul esset et ornatum et non vacans. *Intret ergo*, inquit [a], *dominum Salvator, et frequenter visitet eam; quam poenitens Lazarus mundat, ornat Martha, et Maria replet internae dedita contemplationi.*

Inde vero gradum facit ad Virginem Deiparam, quam, ceu domicilium Verbi divini, non solum mundissimam et eximie ornatam ac plenam depraedicat, sed praeterea singulari laude ideo celebrat, quod ea munditie niteat, non quam poenitentis maculas abstergens adducit, sed quam perpetua et omnimoda inquinamenti absentia praefert: addit vero, in lectione evangelica idcirco nullam fieri mentionem Lazari, qui typus est poenitentiae. *Sed forte*, ait [b], *curiosius quisquam requirat, cur in praesenti evangelica lectione nulla prorsus Lazari mentio fiat. Arbitror sane, a id quidem a proposita similitudine dissidere. Virginalem etenim domum intelligi volens Spiritus, siluit non incongrue poenitentiam, quae malum utique comitatur. Absit enim, ut proprii quidquam*

---

a In Assumpt. B. Mariae Serm. II, n. 7.
b Ibid. n. 8.

mamenti domus haec aliquando habuisse dicatur, ut in ea ide scopa Lazari quaereretur.

ibdit autem, id nihilo secius se habere, etsi fingatur, Vir- m Deiparam contraxisse peccatum originale; quippe hoc pec- m non vi poenitentiae, sed sola gratia abstergitur. *Quod si nalem*, inquit [a], *a parentibus maculam traxit; sed minus a nia sanctificatam in utero, aut non magis a Iohanne Spiritu to repletam credere prohibet pietas christiana: nec enim festis ibus nascens honoraretur, si non sancta nasceretur. Postremo omnimodis constet, ab originali contagio sola gratia mundatam Mariam, quippe cum et nunc in baptismate sola hanc maculam t gratia [b], et sola eam raserit olim petra circumcisionis; si, ut ino pium est credere, proprium Maria delictum non habuit, lo minus ab innocentissimo corde etiam poenitentia longe fuit. rgo Lazarus apud eos, quorum necesse est ab operibus mortuis cientias emundari: secedat inter vulneratos dormientes in sepul- ; ut in thalamo virginali inveniantur Martha et Maria tantum.* orro hypothetica hac loquendi ratione utique interdum uti- , etiam quando hypothesi subest quidpiam plane certum, t cum dicis: *Quod si Christus Dominus crucifigi se passus at paulo post resurrexit.* Sed rursus eadem locutione ex ae- utimur, etiam cum hypothesis nihil continet aliud, quam lpiam aut incertum, aut etiam ex sententia nostra omnino im, quod tamen aut ipsi ad plenam rei evidentiam confin- us, aut ad adversam sententiam plenius refutandam dare isper simulamus, veluti cum dicis: *Quod si de S. Crucis ntione silvisse putandus est Eusebius Pamphili; ast alii testes vi ac fide dignissimi certissimam inventae crucis fidem faciunt.* um illa itaque, quae de contracto a Virgine peccato in verbis gatis dicuntur, ita efferantur, ut plane incertum sit, pro- r necne ea auctori hypothesis; vanissime, uti patet, eius-

---

a Ibid.

b Cum in praesenti textu *originale contagium*, *originalisque macula* rtissime designentur per eam maculam, *quam modo gratia lavat aptismate, quamque radebat olim petra circumcisionis*; minus forte ptoris menti consentanea videri poterit interpretatio, qua nihil aliud, n *concupiscentiae morbum*, hoc loco significari statuatur.

modi locus obiicitur, quo suadeatur, S. Bernardum communi doctrinae infensum fuisse.

XXVI. Haec, ut saepius dixi, in libris cuique obviis prostabant, haec notissima erant, haec in se manifestissima. Quocirca si in controversia de Virginis Deiparae Conceptione etiam S. Abbatis Bernardi ratio necessario habenda erat (neque enim ullus unquam ecclesiasticus canon hoc scholae catholicae indixit, ut doctrinam aliquam amplecti sibi nefas ducat, nisi scriptorum prorsus omnium sive vetustae sive mediae aetatis etiam in rebus tunc nondum plene eliquatis consentiens suffragium habeat), prospectum satis huic quaestionis parti iam fuerat; adeo ut singularis tantummodo inscitiae atque improbitatis foret, bina illa S. Bernardi loca adversus doctrinam catholicae ecclesiae denuo recantare.

Veruntamen morosis hisce disputatoribus, si forte nondum satis sibi factum putent, aliud responsum paratum adest in iis, quae de monumento Athanacensi disseruimus. Nam esto demum illud, quod vidimus falso iactari; fingatur scilicet, S. Bernardum festivitati Deiparae Conceptae non modo fuisse infensum, sed ideo infensum fuisse, quod B. Virginem communi legi obnoxiam atque adeo peccati originalis reatu obligatam fuisse autumaverit; permittatur et illud, quod, contra ac postulent S. Doctoris verba et contextus, isti contendunt, hanc Bernardi sententiam ex epistola ad Canonicos Lugdunenses data, aliisve scriptis liquido colligi. Quid vero? Num iure Bernardum nobis obiicerent?

Etenim id, quod ex historia manifesto constat, demum etiam ipsi fateantur oportet, S. Doctorem ab incoeptis destitisse. Bernardo enim obnitente et reclamante potuisse in Galliis cultum Conceptae Deiparae late quaqua versus propagari, hoc, uti iam ostendimus [a], fidem omnem praetergreditur. At vero si abs guenda atque impugnanda nova, quae inducebatur, reli Bernardus cessavit; quaenam tandem par huic effectui adsignabitur? Ea videlicet indoles erat tum S. Doctori controversiae, ut nulla cessationis huius et silentii ratio queat, nisi quidpiam accessisse putemus, quo etiam apud

---

a Sup. n. IV-V.

ctorem novus ille cultus a superstitionis atque erroneae doctrinae labe purgari posse videretur.

Porro quidnam illud fuerit, quo vehementissimus S. Bernardi pro sincera religione ac doctrina zelus potuit cohiberi, in laudatis Monasterii Athanacensis memoriis de altari in Conceptae Deiparae honorem per Romanum Pontificem Paschalem II dedicato iam tenemus. Quamquam enim ista altaris dedicatio non ea per se suppeditaret argumenta, quae ratione quadam definitiva docerent sancirentque, quidnam de tota hac re necessario sentiendum foret, sed multis adhuc gravibusque quaestionibus locus superesset; viro tamen prudentissimo atque in Apostolicam Sedem obsequentissimo satis superque suaderi exinde potuit, a controversia illa et ab exagitandis Conceptae Deiparae cultoribus saltem temperandum esse, quousque de tam gravi negotio clarius quid eluceret, et omne abesset periculum, ne per importunas de re non manifesta disputationes sanae forte cuipiam doctrinae, sinceraeque fidelium pietati, et Sedis Apostolicae auctoritati iniuria inferretur. Cum itaque I pro certo habendum sit, S. Bernardum a disputatione vix dum inchoata adversus Deiparae Conceptae cultum destitisse; cumque II cessandi ratio ea exstiterit, quae S. Doctorem ab incusationibus iam intentatis iterandis urgendisve plane deterruerit; iure merito ab iis, qui Bernardum nobis obiicere solent, postulabimus, ut aptum suis eorum obiectis responsum in mox sequuto eiusdem S. Doctoris entio, et in causa, quae tam altum silentium ipsi imponere t brevem utique at simul vehementissimam contentionem nit, sibi habeant.

XVII. Si quem vero post ea, quae hucusque diximus, mo- s adhuc pruritus mordeat obiiciendi Bernardum; non deest, quidem sententia, et tertium quoddam remedium, quo incommodo consulatur; quod quidem ideo etiam iuverit nisse, quo manifestius eluceat, num firme demum pedem ii nt, qui nullum crepandi Bernardum finem faciunt.

iceat itaque tantisper ea, quae disputata superius sunt, ita onere, ut vix ulla, si sic lubet, ratio eorum habeatur: fas egregiis istis antiquarum, ut aiunt, Bernardi doctrinarum defensoribus illa omnia contempsisse. Veruntamen ne, quaeso, causam iam sibi adiudicatam putent. Illud enim praeterea po-

stulari ab ipsis licet, ut in antecessum nonnullos eximant scrupulos quorumdam, quibus suaderi nondum plane potuit, epistolam illam S. Bernardi ad Lugdunenses Canonicos omni prorsus carere suspicione. Licet, inquam, id ab ipsis postulare, quinimmo et eo pacto exigere, ut nequaquam integrum ipsis sit hoc periculum evitare. Quid enim? Nonne ex communi omnium sententia elumbe habetur illud argumentum, quod e suspecto fonte petatur? Si quid ergo extundere ex iis instrumentis exoptant, ac S. Bernardi auctoritate instructi prodire in aciem, necesse est omnino, ut hunc in se laborem suscipiant, dubitationesque omnes ita dissiciant, ut certam iisdem monumentis fidem constare manifesto appareat.

XXVIII. Neque vero existiment, dissolvi propositam controversiam posse compendiaria quadam ratione, quam obviam et ad manum sibi adesse forte quispiam putabit, obiectis videlicet tot virorum tum veterum tum recentiorum nomine ac suffragio, qui de Bernardi sententia disceptantes nullum de instrumentis ipsis dubium excitarunt, sed omnes vires suas ad eorum interpretationem velut ad disputationis summam contulerunt. Nam etsi, uti par est, concedamus, ex perspecta hac disceptantium methodo aliquod, generatim loquendo, adversae parti praeiudicium parari posse; ad decernendum tamen, an grave censeri eiusmodi praeiudicium debeat, accurate in primis dispiciatur oportet, quid tandem in causa esse potuerit, cur illam potius quam aliam viam sectati eorum plerique fuerint.

Et sane quid demum eorum prodesset tacitum illud suffragium, quando coniici haud inaniter posset, plures ex iis ne rescivisse quidem, quaestionem ea de re aut motam fuisse aliquando, aut saltem moveri posse? Quid, si haud immerito credi queat, pluribus eorum utique non omnino incompertum exstitisse, disputationes de eo argumento ultro citroque agitatas fuisse; haud tamen e re visum esse iis insistere, tum quia ad propositum attingendum scopum alia facilis iuxta ac tutissima via iam pateret, tum etiam quod non videretur operae pretium, lectores, cum nulla postularet necessitas, diuturniore atque implicatiore disceptatione defatigare, tum denique quod ipsis forte controversia ipsa obscura, ac nondum satis eliquata appareret, ea autem sit hominum indoles, ut graves labores sine

gravi causa non aggrediantur, ac dimicaturi fere armis aliorum studio paratis utantur libentius, quam ad ea per se fabricanda animum operamque adiiciant?

Quoadusque ergo palam fiat, rationem, cur plures quaestionem de pretio monumentorum taciti praeteriverint, non quidem ex causis, quas verisimiliter coniici posse diximus, sed ex eo omnino esse repetendam, quod post rem perpensam [a] ex unanimi omnium suffragio controversia illa iam definita et in censu iudicatarum rerum habenda sit, casso opere silentium illud doctorum hoc loco obiicietur.

XXIX. Pari modo existimare isti non debent, omnem de hisce scriptis praecidi quaestionem posse, obtenta eorum auctoritate, qui S. Bernardi opera cum ederent, ac porro curis adhibitis spuria a sinceris discernerent, scriptis, de quibus est sermo, locum inter genuina nunquam non dederunt.

Quid enim? Nonne obiici eodem iure id ipsum adversus eos poterat, qui post aliorum studia, institutasque germanorum ac nothorum operum recensiones, indigos tamen novae emendationis labores illos existimarunt, atque adeo iis rursus emendandis manum admoverunt? Et si vetustiorum iudicia posthabuisse iis licuit, qui primi a communi Doctorum opinione discedendum esse arbitrati sunt, nec denegare Bernardo, quae Bernardo vulgo tribuebantur ut propria, formidarunt; si posterioribus pluries licuit priorum corrigere editiones; si licuit Iacobo Horstio in dubium revocare ea, quae certa aliis visa fuerant, immo si suum ipsi Horstio opus displicere deinde adeo potuit, ut aliam accuratiorem editionem prorsus necessariam

---

[a] Plerique videlicet hisce in rebus aliorum duci solent iudicio. Quinimmo non modo Doctores, qui veterum Scriptorum opera allegant, sed vel ipsi interdum operum editores nulla alia norma in discernendis genuinis ac spuriis utuntur. Id candide de se fatetur Iohannes Gillotius (In Praefat. ad S. Bernardi Opera, Edit. Paris. an. 1572) hisce verbis: *Quod reliquum est, non cuiquam temerarium et arrogans videbitur, si tamquam iudicium nostrum aut censuram interponentes alia ut notha repudiamus, alia ut germana recipimus. Nam, ut ingenue fateamur, quid de his certo pronunciemus non habemus, nisi quod iam sic visum est Theologis, qui prius imprimenda curarunt.*

duxerit [a], ac novum hunc laborem, utut morte praereptus opus non absolverit, aggredi non dubitaverit; si postea etiam Iohanni Mabillonio, qui inchoatum Horstii opus, post Claudii Chantelovii nondum absoluta studia, perfecit, ipsius Horstii sententiam, utcumque post secundas diligentioresque curas latam, deserere licuit [b]; ac postremo si nec sua eidem Mabillonio editio ita satisfecit, ut hanc ipsam denuo corrigendam non censeret, unde et Bernardo abiudicavit quae tamquam Bernardi germana scripta ipsemet antea probaverat [c]; quo demum iure recensio quaepiam instar legis proferetur, quam transgredi, immo et in dubium adducere non liceat?

Ad haec si rationes perpendas, quibus permotos se fatentur editores ad hoc illudve iudicium ferendum, nonne tam leves eas deprehendere interdum continget, ut nedum certo, ne probabili quidem modo definiendae liti pares exsistant? Ergo plurimum quidem commodi attulisse dicendi sunt generatim Operum SS. Patrum Editores, expeditioremque viam parasse ad germana falsave internoscenda. At quando de sententia decretoria agatur, eo deveniendum demum est, ut tantum cuiusque iudicio deferendum sit, quantum rationes aut ab eo allatae aut quae possunt al-

---

a *Merlonus Horstius* (inquit Guil. Cave *in Hist. Litter.* ad V. BERNARDUS) *novam Bernardi editionem in se suscepit, quam et absolvit et in lucem emisit* Paris. 1641. *Sed auctiorem et accuratiorem editionem meditans, operi immortuus est an.* 1644. *Horstianam provinciam in se recepit Claudius Cantelovius Benedictinus; sed eo paulo post morte sublato, in eius locum superiorum iussu successit Iohannes Mabillonius, qui magna cura et diligentia editionem promovit, absolvit, ediditque ann.* 1666-1667.

b Id Mabillonius ipse testatur in Praefatione ad S. Bernardi Opera Parisiis edita anno 1667, inquiens: *Bernardi contextum qua potui diligentia restitui, opera genuina quantum licuit a spuriis iterum expurgavi, sparsas diversis in locis Bernardi reliquias conquisivi* etc.

c Sic idem Mabillonius in *Praefatione edit. an.* 1690. n. X: *Neque tantum in textu restituendo censura a me adhibita est, sed etiam in secernendis Bernardi genuinis scriptis a suppositiciis et falsis, quae in editione Horstiana et nostra priori* (quam scilicet dederat an. 1667 eodem fere tempore ac dabat Horstianam) *inter Bernardina adhuc delitescebant.*

terius afferri, postulent. Hanc ipsam et non aliam iudicandi normam sequuti sunt magni illi viri, de quibus sermo est: hanc suo ipsi exemplo nobis commendaverunt. Ergo et in re praesenti non nominum pompa, sed pondere rationum quaestio erit dirimenda.

XXX. Dixi, *pondere rationum*, eo videlicet, de quo ex momentis aequa lance perpensis demum constet, non autem quod in obsequium magni alicuius nominis adesse praesumatur. Nam percommodum utique esse Iohanni Nicolai potuit, ab hac controversia se brevi hac notula expedire *a*: *Quam utique* (epistolam) *Bernardi esse ita planum est, ut hoc negare (quod aliqui faciunt arguiatores otiosi) non sit aliud quam nugari pro arbitrio; sicut Horstius novi Bernardi apparator in suis notis egregie ostendit b.* Percommodum item esse Iohanni Mabillonio potuit de hoc negotio sic paucis decernere *c*: *Epistola CLXXIV ad Canonicos*

---

a In not. marg. ad S. Thom. in III Sent., Dist. II, Quaest. I.

b Dum haec audis a *Nicolai*, enimvero putes, Horstium mirifica quaepiam de hoc argumento protulisse. Reipsa tamen vix aliud hic habet, quam quae apud Salazarium (*Defens. pro Immac. Deip. Concept.* cap. XXXV, § 6) et apud Franciscum Bivarium (*Bernard. vindic.* Lib. I) iam legebantur, et quae Mabillonius in altera editionum, quas ann. 1666-1667 curavit, expungenda censuit. Verborum autem aculei, quos e penu suo Nicolai addidit, vim nullam, uti patet, argumentis Horstii addere potuerunt. Caeterum recte haec continuo subdit: *Quidquid alias de veritate ipsa rei* (de sanctitate nempe Conceptionis Deiparae), *dici debeat, si non praeiudicat auctoritas epistolae illius, quantumcumque Bernardo asseratur:* quam sententiam ab eodem Horstio *Nicolai* mutuatus est.

c In *Praefat. ad Opp. S. Bernardi an.* 1667. Et haec quidem iuvenili adhuc aetate Mabillonius scripsit, in quibus nihil aliud expressit, quam quod ex fusiori Horstii adnotatione ad epist. 174 ebiberat. Eadem autem veritate ex Horstio hausit et ea, quae dein ipse in suis ad eamdem epistolam notis, Horstianae adnotationi expunctae substitutis, de S. Bernardi sententia circa Deiparae Conceptionem addidit, quemadmodum et Horstius eadem a Salazario mutuatus fuerat. Quamquam vero quae hic animadvertimus ex eius Praefatione ad editionem anni 1667, ipsemet ex alia praefatione expunxerit, quam anno 1690 iisdem S. Bernardi Operibus praefixit, itidemque nullatenus ista appareant in editione anni 1719, quae licet anno duodecimo ab illius morte vulgata, *tertiis* tamen curis adornata dicitur; nihilominus sententiam, quam in Notis iuvenis

*Lugdunenses a quibusdam recentioribus inter supposititias numeratur, creditur*que *conficta a Nicolao Claraevallensi, S. Bernardi quondam Notario. Sed eorum argumenta leviora sunt, quam ut referri ac refutari mereantur: cum unanimis veterum consensus, nempe SS. Thomae Aquinatis et Bonaventurae, item Alberti Magni, Alensis et aliorum cum omnibus Mss. eam S. Bernardo adscribat.* Verum si causam hisce definiendam quis putaret, hic a nobis exigeret, uti patet, non quidem ut vi rationum, sed ut cedamus obsequio erga magna Nicolai et Mabillonii nomina, seu potius ut cedamus obsequio, quo et Nicolai et Mabillonius Iacobum Horstium coluerunt.

At enim nonne aequo iure possent partis adversae patroni percommodam et ipsi hanc solvendae litis methodum adhibere? Profecto ut antiquiores nunc praetermittam, producere licebit scriptorem Mabillonio recentiorem, qui apposite librum de S. Bernardi mente exaravit, atque hanc thesim statuendam censuit [a]; *Epistola* 174 *ad Canonicos Lugdunenses de Conceptione S. Mariae, si non ad spurias, ad dubias saltem est reiicienda.* Et quemadmodum Mabillonius leviora appellare non dubitavit argumenta, quae contra afferebantur, sic Pasqualius confidenter affirmat [b], *adversa omnia argumenta in opusculo suo diluta manere.* Porro si ex quopiam erga scriptores obsequio praesumi debet, haud gratis eos affirmare, quae affirmant, quid ex hisce omnibus demum erit concludere? Si quid ergo rite decernere in

---

expresserat, nunquam correxit; quinimmo dum nonnulla addere de historia cultus Conceptionis Deiparae in posteriori editione voluit, inani sententiae inanes historicas opiniones coniunxit (qua de re videsis, quae in Disputatione de S. Hildefonso diximus), ut prorsus infelix in hoc argumento pertractando dicendus sit. Nec mira videri ista debent. Nam licet magna eiusdem in rem litterariam procul dubio merita exstiterint; cuiusdam tamen in ferendis iudiciis levitatis indicia non raro se produnt, quae vetus illud adagium confirmant: *Pluribus intentus minor est ad singulos sensus.*

a Titulus Operis est: *Mens Divi Bernardi de Immaculata S. Mariae Virginis Deiparae Conceptione exposita a R. P. D. Antonio Raymundo Pasqual Monacho Cisterciensi.* Palmae Maioricarum. 1783. Vid. § V. pag. 77.

b In tertia pagella moniti ad Lectorem.

est, plane oportet, ut remotis nominum obsequiis remo-
praesumptionibus, momentis hinc inde allatis libratisque
ta definiatur.

XI. Antequam tamen hasce rationes ob oculos lectorum
am, velim et quidem impense velim, ut hi advertant, non
o parem conditionem esse tum eorum, qui Bernardi au-
ıte ac sententiis pugnare instituunt, tum eorum, qui iis
ıdendi et obiecta retundendi provinciam sibi assumunt.
lio in promptu est. Quisquis enim Scriptoris cuiuspiam
itatem obiicit, operam sane perdit, nisi scripta, quibus uti-
l eum auctorem pertinere certo, id est, argumentis prorsus
evincat. Contra vero nihil opus est, ut qui adversam partem
, spuria esse ac subdititia scripta evidenter probet; satis
erit, si ostendat, rem in ancipiti versari. Id vero plane
ıetur, quando primo quidem satis probet, non firmissimam
im eorum argumentorum, quibus prolata scripta auctori
m vindicantur; deinde vero rationes haud spernendas ad-
ıuae ad suspicionem iniiciendam de eorumdem scriptorum
ıares videri merito queant.

porro praestituta lege, quae cum ex ipsa rerum natura
at, nemini non probari ceu aequissima potest, haud aegre
t, quo tandem loco rationes, quae pro utraque parte af-
ıossunt, controversiam de his Bernardi scriptis habendam
ant.

XII. Et in antecessum quidem facile dandum est, non
ı rationes, quibus vetustiores usi sunt disputatores, aeque
s exstitisse, quin et earum nonnullas reipsa omni prorsus
e carere; de quibus propterea recte scripserit Mabillonius [a],

---

[a] id. sup. n. XXX. Mabillonius, ut diximus, commodiorem hanc
lendi quaestionem elegit methodum. Si tamen tantisper rationes
disset, cupide enimvero scire vellem, quid responsurus fuisset huic
ento, quod ad negandam S. Bernardo epistolam 174 quidam ute-
. Sic enim apud Franciscum Bivarium *(Bernard. vindic.* Lib. I, § I)
ıtiocinabatur Petrus de Hojeda: *In ista epistola festivitas Conce-*
ı *Deiparae dicitur novitia et paucorum tantummodo simpliciorum*
a. Aliqui refugit animus, haec praesumptionis et inscitiae plena
ıardo tribuisse. Praeterquam enim quod mentio huius festi in anti-

leviores eas esse, quam ut referri ac refutari mereantur. Cavendum tamen, ne hac ipsa in re forte iniurii in patres nostros merito videamur. Et sane quisquis eorum scripta perlegerit, fateatur

---

quis quibusque martyrologiis reperitur, nonne prostat hoc festum in vetustissimo Mozarabico S. Isidori Missali, quo quidem non modo universa olim utebatur Hispania, sed etiam Gallia Narbonensis, quae Gothorum ditioni subiiciebatur? Condonetur porro, quod de vetustis S. Hieronymi, Adonis, Usuardi etc. martyrologiis Hoieda dicit, utpote qui illud ignoraret, quod ex veteribus codicibus alii palam demonstrarunt, hoc festum posteriori aetate iis fuisse additum. Sed quod attinet ad Isidorianum Missale etiam in Gallia Narbonensi usitatum, quid demum reponent Mabillonius, qui, prout in Praefatione huius voluminis videre licet, primo quidem uti genuinam vulgavit Vitam S. Hildefonsi, in qua eiusmodi festum institutum ac per universam Hispaniam propagatum ab eodem S. Hildefonso dicitur; qui dein id ipsum accita Ervigii regis lege confirmare voluit; qui denique in notis ad hanc Bernardi epistolam contendit, saeculo X eamdem illam S. Hildefonsi Vitam ex Hispaniis in Gallias asportatam a Godescalco Podii Episcopo fuisse, ac proinde saltem ea aetate cultum Conceptae Deiparae in Hispaniis viguisse? Profecto si condonandum Mabillonio est, quod et illa aetate vivens et criticam artem professus tot inanes opiniones amplexus fuerit, potiori iure dónandum est antiquioribus, quod argumenta, quibus historicum fundamentum deficeret, interdum adhibuerint.

Iuvat interim heic subiicere, quid huic difficultati occurrens responsi Franciscus Bivarius (*Bernard. vindic.* Lib. I, § 4, pag. 45); nam saniori usus critica, negat in Isidoriano antiquo Missali hoc festum exstitisse. *In Breviario* (inquit Bivarius) *ac Missali Gothico Toletano constat de novo positum* (festum Conceptionis) *esse in impressione a Card. Cimeros facta, quod expresse asserit Alfonsus Villegas Tom. I Flor. Sanctorum, dum agit de Officio Mozarabe; debetur autem illi fides, utpote qui multos annos Cappellae Gothicae Cappellanus fuit et in eo Missali versatissimus.* Et prorsus operae pretium est, Alfonsi Villegas verba referre. Ex iis enim discimus, etiam labente XVI saeculo easdem ac acute Lorenzanae exortas de officio Mozarabico dubitationes, easdemque non tas esse controversias; Alfonsum autem Villegas eodem modo ac Lorenzana, auctoritate scilicet vetustorum codicum litem de antiquis Gothorum festis ac de festo Conceptae Deiparae diremisse; e quibus mea ea confirmantur, quae de hoc argumento in Praefatione disseruimus. Cum itaque Villegas in primo Tomo Operis, cui titulus, *Flos Sanctorum*, de Sanctis quoque Ecclesiae Hispanae ageret, in Vita S. Isidori occasionem sumpsit nonnulla adnotandi de Officio Mozarabum; et postquam narravit, Card. Franciscum Ximenez de Cisneros selectis e clero viris

oportet, neque sagacitatem in rationibus quaerendis, neque mentis aciem in rerum nexu pervidendo, neque in perpendendis momentis iudicium iis defuisse; verum, quod sane aetatis potius conditioni quam hominum vitio tribuendum plane est, defuit plerumque rerum notitia, quam et plura monumenta deinde edita et laboriosae eruditorum disquisitiones pepererunt. Quocirca insipientis prorsus arrogantiae est, has veterum disputationes cum eorum contemptu commemorasse.

Cavendum deinde et illud est, ne quis forte existimet, eorum tantummodo, qui Bernardo epistolam abiudicarunt, hoc proprium ac singulare privilegium fuisse, ut rationibus uterentur, quae modo nullius roboris apparent. Reipsa enim utrique parti hoc infortunium fuit commune. Et ne gratis id videar affirmare,

---

demandasse, ut litteris latinis describerent Mozarabum Officia, quae veteri gothico charactere scripta servabantur, haec subdit, quae, prouti iacent hispanice exarata, censeo exhibenda (fol. 388 vers. Edit. Caesaraug. an. 1585): « Sucedio de aqui, que juntandose destos Clerigos para hazer » esta transmutacion de la letra, aunque les dieron por acompañado » un doctor Theologo y famoso en su tiempo en esta facultad, llamado » Alonso Ortiz, Canonigo de la misma sancta Iglesia, estando este Officio » falto de Sanctos, porque solo rezava de los que avian precedido a sant » Isidoro que lo compuso, acordaron de mezclarle, añadiendo muchos » Sanctos de los que rezava España en aquella sazon. Esto desautorizò » el Officio a cerca de algunos que ignoran el secreto. Porque como yo » he oydo muchas vezes a personas estrangeras y doctas, que viendo como » en el se reza de Sanctos modernos y que fueron muchos centenares de » años despues de sant Isidoro, pareceles que està todo confundido, y » que ni rastro queda ya del Officio de sant Isidoro. A estos desengaño » yo, como persona que lo ha bien examinado y visto, pues vinieron a » mis manos muchos pedaços de los libros Goticos antiguos. Y digo que » no ay porque el Officio pierda de su autoridad, ni se crea que està » confundido, sino en la misma forma que sant Isidoro le dexo, pues » solo tiene añadidos Sanctos modernos, y alguna Missa, como es la de » la Concepcion de nuestra Señora. » Quod vero addit Bivarius, fidem huic scriptori deberi, propterea quod per multos annos versatus in eo officio fuerat, id reipsa sic ab initio idem Villegas praemiserat (l. c.): A cerca del Officio que este sancto Perlado Isidoro instituyo, llamado comunemente Moçarabe, porque puedo yo dar buena relacion, por averme exercidado en el mas de treynta años, para los que del no tienen noticia, no vendra fuera de proposito darsela.

fuerunt v. gr. qui ideo negarent, adscribi epistolam Nicolao Monacho posse, quia ex sententia Baronii haec conscripta anno 1136 censeri debeat; Nicolaus vero inter Claraevallenses sedente iam Eugenio III, nempe post decennium susceptus sit [a]. At enim quid tandem valet eiusmodi argumentum? Nam etsi epistola praeferret aliquod indicium temporis, quo fuit scripta; at nonne quisquis epistolam confinxisse existimetur, etiam et temporis indicia confingere potuisset? Deinde vero scitari licet: quo iure epistola anno 1136 affigitur? Indicium enim, quo de tempore coniectetur, nullum in ipsa reperire est. Confugere ergo eo debent, ut tempus coniiciant ex loco, quem haec inter epistolas obtinet; et exinde Mabillonius eam non anno 1136 sed 1140 consignavit. At primo quidem fatetur Mabillonius [b], eum epistolarum ordinem non in omnibus antiquis libris eum constantem. Deinde vero, etsi Mabillonius [c] dicat, rationem temporis in hoc ordine *utcumque servari;* tamen mox lamentatur *epistolarum quarumdam intolerabilem confusionem, ubi ordine praepostero aliquando responsio ad quasdam litteras facta longo intervallo eas praecedit.* Et ne confusionis exempla longius petantur, post epistolam 174, quae anno 1140 affixa a Mabillonio fuit, sequens 175 anno 1135 notata cernitur. Quid itaque valet ratio deducta a datae epistolae tempore, quod et nulla probabili ratione assignari potest, et nihil insuper suspicionem *suppositionis* removeret, etiamsi posset definiri?

Rursus fuerunt, qui Nicolaum epistolae 174 auctorem haberi non posse contenderent hac omnino de causa, quod potius quam infensus cultui Conceptae Deiparae, studiosissimus immo eiusdem ex litteris ad Petrum Cellensem datis manifeste ipse appareat. At, ut omittamus alia responsa, quibus infringere vim huius difficultatis alii olim potuere, nunc liquet, illud argumentum nullius esse pretii. Ostensum enim est deinde, alium esse Nicolaum, qui pro cultu Conceptionis Deiparae ad Petrum

---

a Vid. Manrique, *Annal. Cisterc.* ad an. 1136, Cap. 4, n. 3.
b *Praefat. ad S. Bernardi Opera* § XVII.
c Ibid. § XVI.

lensem scripsit, alium vero, qui Bernardi notarius fuit, et confictae epistolae suspicionem venit.

Cum itaque hic defectus utrique contendentium parti commu- fuerit, nulla profecto ex alterutrius infirmis quibusdam argu- ntis arripi ansa debet, aut alteram alteri praeferendi, aut etiam alterutra quidpiam praesumendi; sed eo convertendae curae it, ut dispiciamus, an quaepiam pro alterutra parte militent, ne hisce vitiis non laborent; atque his perpensis aliquid dein- de re tota, si fieri possit, aut certo aut probabiliter iu- emus.

XXIII. Et siquidem non de abiudicanda S. Bernardo con- versa ad Canonicos Lugdunenses epistola agatur, sed tantum- do de assignanda ratione, qua litterae quaepiam supponi nardo potuerint; vix ullam quaestio difficultatem praefert; fatendum omnino est, historiam non modo alicuius epistolae nardo affictae hypothesim nullatenus excludere, sed certo et nifeste modum nobis et quidem facillimum indigitare, quo tingere id potuerit.

d autem ex factis luculentissimis patet. Nam vel ipse Ber- dus conqueritur, quod falsatae litterae, et non paucae illae dem sed omnino multae, eius nomine missae huc illuc fue- ; monetque Pontificem Eugenium, vel ipsum sigillum, quo ras consueverat obsignare, mutandum a se fuisse, propterea d hoc quoque falsatum fuisset. Sic ille [a]: *Periclitati sumus in is fratribus, et multae litterae falsatae sub falsato sigillo nostro manus multorum exierunt: et (quod magis vereor) etiam usque vos dicitur falsitas pervolasse. Hac necessitate abiecto illo, no- lo, quod cernitis, de novo utimur, continente et imaginem nostram nomen* [b]. *Figuram aliam tamquam ex nostra parte iam non re-*

---

[a] *Epist.* CCLXXXIV *ad Papam Eugenium.*

[b] Testatur Mabillonius (in not. ad h. epist.), *in charta ipsius Ber- pro compositione litis inter monasteria S. Genovefae et S. Victoris sum esse Bernardi sigillum cum eius nomine et effigie, librum ra, pedum sinistra tenente.* Ipsum autem, quo Bernardus utebatur, um cupreum in Rothomagensi Archaeologico Museo modo asserva- illudque describit Dom. *Deville* eiusdem Musei Praeses in litteris arisiensem *Inscriptionum Academiam* 26 Augusti 1837 datis. Censet

cipiatis, nisi forte pro Episcopo Clarimontis, cui sub altero sigillo litteras dedi, cum necdum istud haberem.

Quod vero notatu dignissimum est, ne per sigilli quidem mutationem incommoda ac fraudes cavere satis potuit; quippe et novellum sigillum falsatum lamentatur Bernardus in altera ad eumdem Eugenium epistola, in qua et fraudis auctorem sic designat [a]: *Nicolaus ille exiit a nobis, qui non erat ex nobis: exiit autem foeda post se relinquens vestigia. Et ego longe ante hominem noveram; sed exspectabam, ut aut Deus eum converteret, aut instar Iudae ipse se proderet; quod et factum est. Praeter libros, denarios, et aureos multos, in ipso exitu eius inventa sunt super eum sigilla tria, unum eius proprium, alterum Prioris, tertium nostrum, ipsumque non antiquum, sed novellum, quod et ob ipsius dolos et furtivas subreptiones mutare nuper coactus fueram. Hoc enim est, quod vobis tacito nomine scripsisse me memini: quia videlicet periclitati sumus in falsis fratribus.* Igitur si generatim sermo sit de litteris per fraudem Bernardo suppositis, non coniecturis, quid fieri potuerit, divinamus, sed ex certis instrumentis, quid factum reapse sit, tenemus.

XXXIV. Sed et illud concedi facile debet, fieri omnino potuisse, ut quaedam, sive plures sive pauciores, Nicolai fraudes detectae nunquam fuerint.

Et sane de iis satis cognoscendis, deque ratione, qua disseminatis per falsatas litteras a Nicolao calumniis occurri posset, desperare sese Bernardus affirmabat, uti haec eiusdem ad Eugenium verba testantur [b]: *Quis possit dicere, ad quam multas personas sub nomine meo, me ignorante, quae voluit, scripsit? Quis sub del, ut vel eorum innocentia, qui mecum sunt, satis valeat excusari apud circumventos et praeventos impudentissimis eius mendaciis? Vobis quoque in eadem falsitate scripsisse et non semel, partim convictus, partim et confessus est.* Et merito sane hanc et suam et suorum conditionem ceu miserrimam Bernardus lamentatur.

---

porro *Deville*, non librum reipsa, sed quidpiam aliud, quod portae templi simile videatur, in dextera Bernardi conspici. Vid. appendic. Tom. II *Historiae S. Bernardi* per Theodorum Ratisbonne Paris. 1840, pagg. 334-337.

a Epist. CCXCVIII *ad Dominum Papam Eugenium.*

b Epist. cit.

enim eiusmodi insidiarum est proprium, ut ab iis, quamvis ime cupias, cavere satis non possis, neque rescire, quo te, as declinandas, convertas.

nod si admittamus, saltem decursu temporis, atque etiam S. Doctoris mortem, quae biennio post hasce tragoedias equuta est, technas illas deprehensas eversasque fuisse, qui- innocentia quorumdam impetebatur; nam testes supererant, impactas calumnias eluere possent: at si falsatae litterae ad negotia spectabant, de quibus Bernardus aut eius domestici uspicarentur quidem [a]; si negotia eiusmodi erant, quae sublatum iam ex hac vita Bernardum nova domesticis illius lerent, incertique iidem haererent, quid de illis sentiendum ; quid mirum, quod fraus quaepiam occulta permanserit?

XXV. Magnum quid proferre quidam sibi videntur, dum stylum S. Doctoris confugiunt, aiuntque, quamdam sibi riam faciem propriosque colores hunc ita gerere, ut hoc sidio et olim potuerit, et etiamnum internosci falsatarum litterarum fraus possit.

erum (quod cum bona eorum venia dictum fuerit) nihil tius in rem praesentem poterat afferri, idque non uno ex ca- Ac primo quidem numquid isti illud ignorant, quod vulgo simum est, saepe saepius Bernardum in dandis litteris alio- opera, sic negotiorum copia postulante, usum fuisse, atque de causa plures habuisse notarios, qui lateri ipsius assidе- ? Satis sit huc advocasse ea, quibus S. Doctor semet ac

---

Franciscus Bivarius (*Bernard. Vindicat.* Lib. I, § 2, pag. 14) fa- quidem, *plures epistolas sub nomine Bernardi ab ipsa Claraе- domo in diversas mundi plagas evolasse, quae tamen longe alte- auctoris erant;* sibi autem magis probari ait, si potiusquam ob causam, datae illae dicantur, *ut aliqua negotia facile expedi- r, quibus S. Doctor favere nequiret.* Quam quidem opinionem ae- rofecto ille admittet, qui allegata verba S. Bernardi legerit; ex his liquet, Nicolaum per falsatas litteras operam etiam dedisse, ut bus calumniaretur. At neque alienum est a specie veri, quod ait Bi- , scilicet alias quoque litteras de aliis quibusdam negotiis Nico- conflinxisse. Hae autem fraudes, uti patet, iis sunt connumeran- quae facilius latere potuerunt.

litteras suas apud Petrum Cluniacensem excusat [a]: *Utinam*, inquit, *sicut praesentem epistolam, ita vobis mentem meam mittere possem! Sine dubio tunc clarissime legeretis, quid in corde meo de amore vestro digitus Dei scripserit, quid meis impresserit medullis..... Haec dico, quia Nicolaus meus immo et vester, in spiritu vehementi commotus, commovit me, asserens se vidisse epistolam nostram directam ad vos, in qua voces amaritudinis claudebantur* [b]. *Credite amanti, quia nec in corde meo ortum est, nec ab ore meo exortum est, quod aures vestrae beatitudinis exasperaret. Multitudo negotiorum in culpa est, quia dum scriptores nostri non bene retinent sensum nostrum, ultra modum acuunt stylum suum, nec videre possum quae scribi praecepi. Parcite hac vice: quia quicquid de aliis sit, vestras videbo, et non credam nisi oculis et auribus meis.* Dicendum est ergo, aut hanc styli in cunctis epistolis aequalem faciem gratis confingi, aut certe Bernardi notarios hanc styli similitudinem assecutos fuisse [c].

---

a Epist. CCCLXXXVII *ad Petrum abbat. Cluniacensem.*

b Mabillonius (*Annal. Benedict.* Lib. LXXIX, n. CLI, Tom. VI, pag. 499) hisce Bernardi verbis glossam istam subiicit: *Nescio an haec dissensionis semina iam consulto spargeret inter amicos Nicolaus, ut, si a Bernardo recederet, apud Petrum gratiam hac arte inveniret. Itane magnis illis viris illudebat versipellis ille impostor, ut ambobus se gratum redderet!* Quae quidem coniectatio utrum firma sit, alii viderint; at satis ex his elucet, quid ex Mabillonii quoque sententia de Nicolai ausibus liceat coniectare.

c Mabillonius ad allata verba Bernardi haec adnotat (In not. brevior. ad epist. cit.): *Hinc apparet, multas, si non ex his, saltem ex aliis, epistolas a Bernardi notariis compositas fuisse, quales sunt Nicolai infra in appendice.* Non ausus nempe diserte et intrepide affirmare, ex epistolis S. Bernardi, quas ipse vulgabat, nullam haberi, quae composita ab aliquo eiusdem notario censeri possit, id saltem insinuare studet, praesidiumque ad id suadendum sibi adesse putat in tribus Nicolai epistolis (Bernardi nomine datis) iam in appendicem reiectis; quasi vero arti criticae et perspecto utriusque stylo debeatur, quod in appendicem tres illae reiectae sint epistolae, quas Nicolaum ipsum inter suas numerasse (in serie epistolarum Nicolai sunt 13, 30, 37) atque amicis suis Girardo et Henrico nuncupasse simul cum aliis (Vid. *Nicolai Epist.* I, *Bibl. PP. Lugd.* Tom. XXI, pag. 518) iam exploratum erat. Profecto altera Bernardi ad eumdem Petrum Cluniacensem epistola his verbis

e vero (quod pressius ad rem nostram spectat) nonne
ius ipse testatur [a], Nicolaum *Bernardi, toto orbe tunc scribendi modum imitari studuisse?* Immo nonne alibi [b]
Nicolaum *Bernardi magistri sui stylum prope assecutum*
Nonne et alibi rursus de ipso scribit [c]: *Valebat enim*
ipsum tantum non Bernardum exprimebat? Idipsum et
us Bivarius, utut invitus, coactus est fateri, ubi scribit [d]:
us et mihi hactenus visum est, Nicolaum Magistri sui, si
s, imbibisse stylum.

ipsa a veteribus quoque scriptoribus laudatas in epistolis
dotes illas videmus, quas ceu Bernardini styli proprias
, miram scilicet in movendis affectibus efficacitatem
cum dicendi suavitate coniunctam. Qua de re Petrus
nsis audiatur, dum Nicolaum ipsum alloquitur [e]: *Si* (inquit) *minorem maioribus licet, non solum tuum sequeris Tullianus . . . . ; sed quod est dignius, imitaris Apostolum us . . . . Utrumque fuit in Apostolo, et vivax spiritus in epi- vivificans sermo in lingua. Utrumque hoc et in te aequa tura polivit, utrumque et superaddita gratia condivit: ita r vim quamdam vivo innatam sermoni, nil ultra citraque, minusve, ipse acer et aemulus scrutator inveniat. Ut quid*

(*Epist.* CCCLXXXIX): *Ego Nicolaus vester saluto vos in ae- t ultra, et domesticam illam familiam, quae lateri et spiritui thaeret.* Haec autem satis indicant, hanc quoque epistolam Ber- ique nomine, et ex eiusdem sententia, sed a Nicolao fuisse con- . Neque commissum Nicolao opus scribendi epistolam repugnat in litteris praecedentibus ad praecavenda incommoda ex nota- rbitrio profluentia Bernardus Petro promiserat, inquiens: *Parcite : quia quicquid de aliis sit, vestras videbo, et non credam lis et auribus meis.* Neque enim per haec pollicetur Bernar- posterum se notarii opera in litteris ad eum dandis non usurum, mo fieri posse adsignificat; sed non permissurum, ut mittantur, n vel oculis suis eas perlegat, vel legi se audiente iubeat.
nal. Bened. Lib. LXXVIII, n. LV, Tom. VI, pag. 388.
ref. ad Tom. III Opp. S. Bernardi, n. XXVII.
t. in Epistol. CCXCVIII S. Bernardi, pag. LXXX.
rnardi vindicat. Lib. I, § 2, pag. 19.
istt. Lib. VI, Epist. XXXVI.

et ista? Quia traxit, fateor, quia non parum traxit, immo rapuit cor meum epistola tua: illa plane epistola, quae ex abundantia cordis loquuta est, quae de multo adipe et pinguedine amoris processit. Quam cum scriberes, ut de illo tibi noto dictum est [a], *non quidem calamum, sed pennulam in mente tinxisti. Stillabat, dum legeretur mihi, illa dulcedinem, et cordi meo infundebat per singula verba lac et mel. Cogitabam ea similitudine, quam verum esset, quod a David Deo dictum est:* Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel et favum ori meo. *Si adeo dulce eloquium hominum, quanto magis divinum? Si adeo dulcis terrena gutta, quam dulcior caelestis imber?* etc. Hinc alibi, quod tessera Bernardini styli ita habetur, ut ei in agnomen cesserit, *melleas* vocat Nicolai epistolas [b]: *Legi*, inquit, *melleas litteras a te mihi, charissime, missas, quibus festinanter vel negligenter respondere impium et amori mutuo inimicum putavi.*

Eadem de causa Nicolai epistolas sic laudat Petrus Cellensis [c]: *Mirabili conditas sapore litteras aviditati meae componitis, quotiens scribitis. Ut enim veraci amico veraciter loquar, illud pane proprie proprium apud me habent: Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient.*

Cum itaque in confesso sit, Nicolaum scribendi stylo summum cum magistro suo Bernardo similitudinem adeptum fuisse; nihil mirum aut a veri specie alienum videri debet, post S. Doctoris mortem inter huius epistolas, quae magno studio requirebantur, irrepere aliquas ex iis potuisse, quas Nicolaus, *Bernardi indulgentia* (ut Mabillonius ait [d]) *et facilitate abusus, eius nomine, e inconsulto, ad diversos scripsit*, falsatoque sigillo obsignavit.

XXXVI. Haec vero et confirmantur egregie, ac nova lux perfunduntur ex iis, quae de sermonibus utriusque, S. Bernardi scilicet et Nicolai, acta et disputata novimus.

Et in primis illud, quod certe constat, memorabimus, Nicolai sermones Bernardi auctoris existimatos fuisse, atque adeo ab

---

a Spectare haec ad Bernardum videntur.
b Lib. VI, Epist. XXXIV.
c *Epistolar.* Lib. IV, Epist. III, *ad Nicolaum*.
d *Annal. Benedict.* Lib. LXXIX, n. CLI, Tom. VI, pag. 496.

Bernardi nomine fuisse allegatos. Id factitatum videmus saeculo XV a Iohanne de Turrecremata *a*, et saeculo quoque XVI a Bartholomaeo de Spinis *b*.

---

a Vid. *Tract. de veritate Conceptionis beatissimae Virginis*, Part. VI, cap. IX, ubi sub Bernardi nomine allegat Sermonem *Iohannis Baptistae: Hodie, dilectissimi, dies illuxit insignis.* Hic autem primus est ex sermonibus Nicolai, quos edidit Bertrandus Tissier (*Bibl. PP. Cisterc.* T. III, pag. 194), et vigesimum tertium locum obtinet inter sermones S. Petri Damiani. Rursus autem eumdem sermonem sub Bernardi nomine laudat Turrecremata (Op. cit. part. XII, cap. XI), additque hunc esse *sermonem secundum nativitatis Iohannis Baptistae.*

b In scripto, cui titulus: *Contra Opusculum Caietani de Concept. Beatae Virginis* (cap. IX) haec habet: *Unde Bernardus in sermone Assumptionis Beatae Virginis, qui incipit:* Hic totum, *ait: Tota pulchra es* etc. Hic autem sextus est inter sermones Nicolai editos a Bertrando Tissier (op. cit. pag. 205.), quadragesimus vero inter editos S. Petri Damiani.

Porro inter Sermones S. Petri Damiani aliquem irrepsisse, qui eiusdem S. Doctoris non esset, *iampridem*, ut inquit Philippus Labbeus (*Dissert. de Script. Eccl.* ubi *de Petro Damiani) observarunt Baronius, Possevinus, Vossius et alii.* Plures itidem sermones alterius esse manus monuerat Theophilus Raynaudus (*Erotem. de bon. et mal. libris*, Part. I, Erot. X, n. 244, Opp. Tom. XI, pag. 292), et post eum Guilielmus Cave (*Hist. Litter. ad V.* PETRUS *de Honestis).* Quod autem nondum hi compererant, palam id fecit Bertrandus Tissier (*Biblioth. PP, Cisterc.* Tom. III, pag. 193), inter Sermones S. Petri Damiani fuisse insertos et illos, qui Nicolaum Claraevallensem habent auctorem; quod ipsum deinde memoratum videas a Dupinio (*Nouvelle Biblioth. des Auteurs* etc. *Siècle onzième*, pag. 334), a Remigio Ceillierio (*Hist. Génér. des Auteurs* etc. Tom. XX, Cap. XXXIII, n. XLI) et ab Ioh. Alb. Fabricio (*Biblioth. med. et inf. Latin.* V. DAMIANI). Immo Casimirus Oudinus (*Comment. de Script. Eccl.* Tom. II, Col. 689) non modo illud idem advertit, sed praeterea integrum catalogum Sermonum Nicolai, qui inter Damiani Opera latent, cum titulis cuiusque propriis exhibet. Verum Venetus editor Operum S. Petri Damiani an. 1743 (quae editio fictum Parisiorum nomen praefert) id quidem in *Praefatione* diligenter notavit, et, non secus atque Oudinus, elenchum Sermonum Nicolai oculis subiecit, et insuper indicavit, quota Tomi secundi pagella exstarent, quin et in indice Sermonum, quem eidem secundo Tomo praemisit, quinam Nicolaum haberent auctorem, asterisco rursus praesignavit; tamen, quod non leviter mireris, neque consuetum Sermonum ordinem immutavit, neque indicium ullum singulis addidit, quo lector eos discernere a Damiani sermonibus queat.

Hos autem sermones non S. Bernardum, sed plane Nicolaum habere auctorem, res est compertissima. Recensentur enim in illis novemdecim, quos Nicolaus ipse in epistola nuncupatoria ad Theobaldum Campaniae comitem sic commemorat [a]: *De caetero mitto gloriae tuae decem et novem sermones a festivitate S. Iohannis Baptistae usque ad festivitatem S. Iohannis Evangelistae, aliosque sermones, et quosdam Psalterii versus, meo sensu inventos, meo stylo dictatos, nisi quod paucis in locis de sensibus aliorum accepi.*

Veruntamen in antiquis manuscriptis codicibus adscriptos eos Bernardo fuisse, liquido ostendunt Turrecrematae allegationes, quemadmodum Bartholomaei de Spinis allegatio testatur, illos in libris quoque praelo impressis Bernardi nomen gessisse; et id ipsum, ut plures alios nunc praeteream, confirmat in sua *Bibliotheca Patrum Cisterciensium* Bertrandus Tissier, diserte inquiens [b]: *Sermones quidem sequentes inter opera S. Bernardi et Petri Diamani magna ex parte reperiuntur.*

Et his autem illud saltem conficitur, rationem styli nihil impedivisse, quominus Bernardo tribuerentur Nicolai opuscula,

---

Hinc vero factum, ut ad hosce usque dies sub Damiani nomine allegatos Nicolai sermones reperias, prouti videre est (ut recentissimum memorem) in egregio Commentario P. Passaglia, in quo v. gr. ceu Damiani laudantur Sermones Nicolai, tum *in Virginis Annuntiationem* (*Comm. de Im. Virg. Concept.* Part. III, n. 302, pag. 1326), tum *in Virginis Assumptionem* (ibid. n. 1632, pag. 1801), tum *in eiusdem Nativitatem* (ibid. Part. I, n. 61, pag. 44), quos apud Tissierium (l. c. pagg. 205, 207, et 211) invenies.

Heic vero non omittendum puto, Casimirum Oudinum (l. c.) acerbis verbis insectari non dubitasse eruditum virum Constantinum Caietanum, quasi hic ex mero ambitu gloriae sui Ordinis, S. Benedicti videlicet, per nefas sermones Nicolai, Cisterciensis Scriptoris, Petro Damiani Benedictino adscripserit. Atqui haec deputanda sunt merae calumniandi cupiditati. Mitto enim, Nicolaum hos sermones scripsisse, cum adhuc monachus Benedictinus in Coenobio Arremarensi versaretur; sed, quod magis ad rem facit, nonne ante Caietanum eosdem sermones et Surius et alii Petro Damiani iam tribuerant? Cur autem tribuerunt, nisi quia sive in editis sive in mss. codicibus illos iam permixtos Operibus Damiani invenerant?

a Apud Tissier, *Biblioth. PP. Cisterc.* Tom. III, pag. 193.

b In *Monit. ad Nicolai Sermones*, Biblioth. PP. Cisterc., loc. cit.

et quidem illa opuscula, quae non Bernardi, sed sua ipsius esse Nicolaus testatus diserte fuerat. Multo magis igitur fieri illud potuit de iis scriptis, quae Nicolaus ipse per fraudem supponere Bernardo forte voluerit.

XXXVII. Quod vero etiam maioris est momenti, ne Mabillonius quidem graves diluere valuit suspiciones, certos quosdam Nicolai sermones etiamnum inter opera, quae genuina Bernardi putantur, locum habere.

Et sane Bertrandus Tissier in *Monitione*, quam novemdecim Nicolai sermonibus subiecit, haec animadvertit [a]: *Sequebantur alii quatuor* (sc. sermones Nicolai), *quos Auctor confuse indicat in praedicta epistola seu praefatione sua* [b]: *primus de verbis libri Sapientiae, Iustum deduxit Dominus per vias rectas: secundus de quinque lapidibus David contra Goliam: tertius de carne et cute et ossibus animarum: quartus de triplici gloria in illud apostoli, qui gloriatur, in Domino glorietur.* Et rationem, cur eos omittat, sic Tissier subiicit: *Sed primus, tertius, et quartus inter Sermones* De diversis *S. Bernardi habentur; secundus etiam in prima classe Sermonum eiusdem S. Patris locatus est, et hactenus illius creditus: quos proinde ad alia festinantes hic omittimus.*

Quid ad haec Mabillonius? Fatetur scilicet [c], quatuor hosce reliquis Nicolai sermonibus in ms. codice subiici: fatetur, *non obscure hos Nicolaum in Praefatione sua indicasse;* verum, inquit, *omnes Bernardo tribuuntur.... non solum in prima editione Lugdunensi, sed etiam in omnibus aut fere omnibus mss.; quos proinde Bernardo abiudicare incongruum duxi, maxime cum eos sibi tribuere potuerit Nicolaus eius notarius, in aliis haud satis religiosus, uti observatum est in Notis ad epistolam CCXCVIII.* Ita vir eruditus. At primo quidem illud in rem nostram facit, quod hanc litem nullo modo ex styli ratione dirimendam ipse putaverit, sed ad codicum auctoritatem confugerit. Deinde vero liquet parum nostra intersit, num Bernardo an Nicolao quatuor illi sermones vindicandi sint, pronum tamen est advertere, ar-

---

[a] *Biblioth. PP. Cisterc.* Tom. III, p. 236.
[b] Haec Nicolai verba n. praec. retulimus.
[c] *In Praefat. ad Tertium Tomum Opp. S. Bernardi,* n. XXVII.

gumentum e codicibus petitum haud par rei conficiendae hoc loco videri.

Nam mitto, quod parum sibi Mabillonius cohaereat, ut, cum in superius allegatis pro Nicolao quidem *unum* codicem, pro Bernardo vero aut *omnes* aut *fere omnes* stare dixerit, in notula deinde, quam Sermoni *de David et Golia* ipse praemittit, iam non unus sed multiplex exsurgat pro Nicolao codex, pro Bernardo vero tantummodo appareant *non pauciores;* sed, quod caput est, nonne advertit Mabillonius, illa omnia, quae Bertrandus Tissier recenset ceu contenta in codice, quem prae manibus habebat [a], ad unguem iis respondere, quae Nicolaus in *nuncupatoria ad comitem Theobaldum epistola* tamquam sua offert, dicatque? Interclusus ergo omnis est aditus dubitationibus, an forte ex errore factum sit, ut aliquis Bernardi sermo in eum codicem irrepserit. Contra vero num pari modo res pro Bernardo definitur ex eo, quod iidem Sermones in multis, et, si vis, in plerisque codicibus etiam Bernardo tribuantur? Iam enim alia Bernardo tributa in codicibus scimus, quae nullatenus sunt Bernardi. Quod vero rariores sint codices, in quibus Nicolao, frequentissimi autem illi, in quibus Bernardo sermones tribuuntur, quid hoc mirum? Videlicet non par cura, et quidem merito, veteribus fuit transcribendi utriusque opuscula: omnes S. Doctoris Bernardi, vix ullus Nicolai scripta quaerebat. Postquam igitur sermones illi inter Bernardinos quomodocunque irrepserunt, res ipsa postulat, ut in plurimis exemplaribus Bernardi reperiantur; et eadem de causa quo antiquius permitte

---

a Vid. Monitionem a Tissierio subiectam sermonibus Nicolai, (*Biblioth. PP. Cisterc.* Tom. III, pag. 236.), in qua se omittere dicit *notas seu animadversiones morales in aliquot versiculos psalmorum, officia de S. Cruce et B. Virgine* etc., quae scilicet in codice legebat; porro et in epistola Nicolai (ibid. pag. 193) memoratos vides *quosdam Psalterii versus, responsoria et lectiones de Cruce, responsoria et lectiones de Virgine* etc. Quin et in Nicolai epistola XXIV *ad Petrum Cellensem* (*Bibl. PP. Lugdun.* Tom. XXI, pag. 530) officium de S. Virgine sic ab eo commemoratum habemus: *Libellulum autem, qui ita inquit, Tres sunt, quibus reconciliari debemus, et horas nostras, quas habetis de Domina nostra, remittite.*

illa facta putatur, eo rariora Bernardi exemplaria his sermonibus carentia occurrent.

Pervidit Mabillonius, quam infirmum esset prae Nicolai testimonio argumentum e codicibus petitum; atque, ut vidimus, eò se tandem recepit, ut *Nicolaum potuisse per fraudem sibi sermones illos tribuere*, affirmaret. Atqui plane immerito exigitur, ut eiusmodi hypothesim admittamus. Et primo quidem rationes vindicandi Bernardo illa scripta non sunt firmae adeo, ut ius fingendi Nicolaum mendacem tribuant. Deinde nulla ipsi rei inest veri species. Numquid enim magnum quid et sublime sunt quatuor illi sermones, ut ingentis gloriae spe Nicolaum illectum ad struendam fraudem suspicemur? Immo cum facile prodi fraus posset, si quidem reipsa inter Cistercienses monachos notum fuisset, sermones eos ad Bernardum pertinere, quo pacto sine ulla emolumenti spe gravissimi dedecoris discrimini se Nicolaus commisisset? Concludamus ergo, gratis hanc fraudem a Mabillonio confingi, ac longe saniori critica usum esse Bertrandum Tissierium, qui, prouti vidimus, quae Nicolai cognoscuntur, utcumque diu Bernardinis immixta fuerint, Nicolao restituenda censuit. Quod si Mabillonius ad hos sermones Bernardo asserendos permovebatur, quia et non indigni sunt Bernardo, eiusque genium sapere videntur [a], id consentaneum iis est, quae de Nicolai stylo ex veterum et ex Mabillonii ipsius sententia diximus, iisque adhuc maius hinc robur accedere dicendum est.

XXXVIII. Verum ad diluendum dubium quodlibet, an facile supponi S. Bernardo quodpiam scriptum a Nicolao potuerit, nihil iis est aptius, quae idem Mabillonius disputat, dum quaestionem agitat [b], *num Bernardus sermones suos latina, an vulgari lingua eloqueretur*. Ea de re sententiam suam his verbis aperit [c]: *Sed nihilo minus Bernardi Sermones in latina lingua natos, latine prolatos, atque eodem prorsus modo ab eius discipulis exceptos fuisse, indubitanter existimamus*. Et alii quidem dispicere poterunt, num rationes ab eo allatae pares sint ad rem evincen-

---

a Vid. *Notas* a Mabillonio praemissas Sermm. VI et VII *De diversis*.
b *Praefat. ad Tomum Tertium Opp. S. Bernardi.*
c Ibid. n. X.

dam, aut certe num id de omnibus, an solum de quibusdam sermonibus evincant. Quod nunc attinet, opportunius nobis accidit ea perpendere, quae paulo post de eadem quaestione, occasione sumpta ex quadam Nicolai epistola, subiungit.

Significat in ea epistola [a] Nicolaus, se a Petro Cellensi rogatum, ut lucubrationes Bernardi ad eum mitteret, et amoris vi se compulsum esse dicit, ut, licet quodammodo invitus, opus tamen aggrederetur. *Sufficere vobis deberet* (inquit), *si vos diligerem, sicut me: quia nunc vos plusquam me, me constat dilexisse. Furtum enim feceram propter vos: nunc furatus sum me mihi pro vobis. Ego enim, qui stylum abiuraveram, dignus latebris et omni solitudine, postquam aviditatem vestram praesensi et persensi, quam habetis de verbis et pro verbis hominis illius, cuius eloquentia et sapientia, vita et fama non immerito per totam latinitatem decucurrit, accepi tabulas, et quod habui et feci.*

Reddens deinde rationem, cur quasi invitus opus susceperit, illud ceu silentio, et quieti, ac vitae monasticae inimicum sic describit: *Cum laborare et plorare et orare deberem, ut propitiaretur Dominus peccato meo (multum est enim), in linguae volubilitatem refusus, secretum cordis mei succussi pariter et concussi. At dicitis: Haec omnia in silentio et magis cum silentio operari potuistis. Mirum, si hoc ex sententia dicitis. Quis enim magis in turba est, quam ille, qui faciendis dictaminibus implicatur? Perstrepunt enim, ut digne inveniri possint, sensuum veritas, verborum varietas, quid melius ad consequentiam, denique quid, quando, ubi et quomodo proferri oporteat. Hoc ergo vos iudicabitis silentium et quietem, maxime homini imperito, cui et sensus nullus adest, vel sermo non est venustus et facilis ad sententias vestiendas? Denique vel monachi, quod esse videor, vel peccatoris, quod sum, non est officium dictare, sed flere. Dictare ergo nec indocto est in promptu, nec monacho in ausu, nec poenitenti in affectu.*

Mirum est autem, quantum ad haec se Mabillonius contorqueat. Nam, ut inquit [b], *Nicolaus his verbis non obscure indicare*

---

a Inter Nicolai epistolas est XXIV, et Petro Cellensi inscribitur. Vid. *Biblioth. PP. Lugd.* Tom. XXI, pag. 530.

b Praefat. in Tomum Tertium Opp. S. Bernardi, n. XXXIV.

videtur, se multum locasse operae in dictando, stylo componendo, argumentis ex ordine digerendis eorum sermonum, quos transmittit. At quos sermones transmittit? Utique Bernardi; ita enim (Nicolaus) subdit: Coegi tamen me contra me, et duo volumina sermonum hominis Dei mitto vobis, in quorum uno ego dictavi, quod ita incipit: *Solet Apostolus Paulus in verbis esse brevis etc.* [a]; aliud vero volumen iam pridem dictatum est etc. *Sane si bene verborum sensum capio, inde colligi videtur, Nicolaum suis verbis, idest latinis, dictasse sermones in altero volumine contentos.* Ita Mabillonius, qui ad huius rei confirmationem notat, *magnam esse aliquando varietatem in sermonibus maxime de diversis, quae varietas inde nata esset, quod alii aliter hos sermones in latinum eloquium converterint.*

Et utique dicta sua mox Mabillonius retractans [b], negare properat iam concessa: et sibi aliisque suadere cupit, Nicolai verba intelligi posse de renitenti ad scribendas epistolas voluntate: a quo paradoxo mox recedens, saltem contendit, sic ea accipienda, ut Nicolaus desiderium suum expresserit utrumque officium a se amovendi, nempe et *litteras scribendi*, et *sermones ex codice dictand* [c].

Verum quaecumque demum confingere fas sibi vir eruditus ad tuendas praeconceptas animo sententias duxerit, manifestissimum est, Nicolaum neque de epistolis scribendis, neque de sermonibus ex codice (quasi nempe codicem Bernardi prae manibus haberet) dictandis verba facere, sed de eo circa Bernardi lucubrationes munere, quod scribenti seu dictanti necessitatem imponeret tum *sensuum veritatem*, tum *varietatem verborum* inquirendi, tum denique perpendendi, *quid, quando, ubi, quomodo, proferri quaeque oporteret.* Ita sonant Nicolai verba, neque nobis hanc veniam facimus, ut pro lubito sententias sententiis substituamus. Sive autem quis putet, eam necessitatem inde profe-

---

a Est S. Bernardi Sermo XIX *de Diversis.*

b Praefat. cit. n. XXXV.

c Huc revocat Mabillonius epistolae Nicolai titulum, qui est huiusmodi: *Ad Abbatem Cellensem excusativa scribendi vel dictandi;* quasi vero quisquis hunc titulum apposuit, voces *scribendi* atque *dictandi* referre ad aliud potuerit, quam ad illud, de quo in epistola sermo esset!

ctam, quod sermones ex ore dicentis lingua vulgari excepti [a] in latinam linguam essent transferendi, sive inde, quod ea sententiis Bernardi ore sic exceptis sermones seu opuscula ab aliis conflarentur, quae, ut inquit Mabillonius [b], tum *Bernardi* ut *auctoris*, tum *alterius uti collectoris* dici poterant, parum nostra nunc interest; satis enim est, si certo constet, Nicolaum circa Bernardi lucubrationes munus huiusmodi sibi assumpsisse, ac perfunctum fuisse.

Et sane quis non plane videat, latissimam exinde et commodissimam Nicolao viam patuisse, tum ad quodpiam Bernardo scriptum supponendum, tum etiam ad inserendas suas, si quas cuperet, Bernardinis scriptis sententias?

XXXIX. Quod ut adhuc magis perspicuum fiat, nonnulla sedulo sunt advertenda. Ac primo, nemo sibi suadeat, Nicolaum cum uno Petro Cellensi id egisse, ut scilicet elaborata eo, quo diximus, modo Bernardi scripta mitteret; id enim eum et cum aliis praestitisse certum est. Hoc aperte ipse testatur in superius allegata epistola: in qua cum dixisset, se *duo volumina sermonum hominis Dei* [c] ad Petrum mittere, mox subdit: *Quaerite, quis diligenter et sapienter illud* (secundum volumen) *scribat; multis enim sensibus plenum est. Illud autem scitote, quia non parvam amicorum multitudinem contempsi, quibus nolui praestare ea; ad vos enim festinabat cor meum:* videlicet prius amicissimo Petro satisfacere se voluisse, inquit, quam *amicorum multitudini.*

Secundo, aliam quoque rationem Nicolaus excogitaverat, qua exemplaria istorum scriptorum facillime multiplicaret. Nam non

---

a Mabillonius in *Admonitione ad Gaufridi Abbatis Declamationes* (S. Bernard. Opp. T. V, pag. 297, edit. Paris. an. 1719) fatetur, tunc *moris fuisse, ut ex ore loquentis (Bernardi) sermones exciperentur.*

b In mox cit. *Admonitione ad Gaufridi declamationes.*

c Mabillonius postquam (*Praefat. in Tom. III. Opp. S. Bernard.* n. XXXII) recensuit XLIV Bernardi sermones in quodam Fuliensi codice contentos, mox (n. XXXIII) addit: *Hos omnes, aliosque tertii tomi Sermones, duobus voluminibus contentos, ad Petrum Cellensem transmisit Nicolaus Clarevallensis, testante eius epistola XXIV.* Verum nec in epistola quidpiam tale legitur, neque id satis verisimile videtur.

solum alios sub se notarios habebat, uti Mabillonius testatur [a], sed exemplaria ab amicis, ad quos codices mittebat transcribendos, exigebat. *Eo autem pacto*, inquit Mabillonius [b], *librorum exemplaria transmittere solebat, ut remisso exemplari, aliud sibi exemplum gratis remitteretur*. Idque clare eruitur ex ipsa ad Petrum Cellensem epistola, in qua de duobus missis voluminibus ista subnectit: *Festinate et haec festinanter rescribere, et exemplaria remittite mihi: et sic ad opus meum, secundum pactum meum, rescribi facite. Sed et illa, quae misi vobis, et rescripta eorum, secundum quod dictum est, mittite mihi, et videte, ut nec unum iota perdam.*

Tertio, tum exemplaria, quae plures illi amici penes se transcripta retinebant, tum apographa, quae ex his fuisse deducta, in communi scriptorum S. Doctoris aviditate, non immerito coniicimus, tum denique nova exemplaria, quae Nicolaus ab amicis ceu foenus *secundum pactum*, ut dicentem audivimus, recipiebat, quaeque ad alios, Bernardi scripta petentes, transcribenda mittere potuit, haec omnia, inquam, exemplaria non Nicolai ipsius, sed alterius manu, uti patet, se conscripta monstrabant. Ergo, quidquid demum de Nicolao ipso factum deinceps fuerit, facile tamen tot illa exemplaria carere suspicione potuerunt.

Quarto, denique in his rerum adiunctis haud difficile facto existimandum est, ut, si quod forte scriptum, vel si quas sententias Bernardo Nicolaus supposuit, id oculos aliorum praeterfiverit; tum quia abesse potuit quaelibet suspicandi causa; tum quia scriptorum, quae latine concinnata a notariis ex iis fuissent, quae ex ore Bernardi loquentis fuerant excepta, haud facile fuisset comparationem instituere. Et sane numquid certo constat, aut saltem probabili aliquo indicio colligi potest, sive ipsa Bernardi aetate, sive non multo post illius obitum, ita collecta alicubi fuisse S. Bernardi scripta, aut saltem elenchum eorum confectum, ut facili dein negotio internosci possent, si qua false Bernardo tribuerentur? Profecto si hoc praesidium affuisset, nec tam tenuis esset catalogus, quem legimus apud Gau-

---

a Praefat. in Tom. III. Opp. S. Bernardi, n. XLII.
b Ibid. n. XLIII.

fridum, S. Doctoris notarium [a], nec tanta nothorum opusculorum copia genuinis permixta fuisset, nec operum ipsorum genuinorum tam multae subinde accessiones auxissent novas successive editiones. Postremo si inter Bernardi opera irrepere potuere tot aliorum scripta, quae tamen certum nec omnino ignotum habebant auctorem; absurde profecto negaretur, hoc ipsum de scriptis, quae a Nicolao per fraudem fuissent Bernardo supposita, fieri potuisse.

Illud ergo haberi tamquam exploratum debet, hypothesim alicuius scripti a Nicolao, aut interpolati, aut Bernardo afficti, non ideo posse reiici, quod difficile fuerit, aut fraudem strui, aut hanc incompertam manere.

XL. His porro praemissis, iam facili negotio patet, quam levis, immo nullius momenti sint rationes, quarum praesidio dubitantibus de fide celebris Epistolae *ad Canonicos Lugdunenses* os illico obstrui posse quidam existimarunt. Cernes nimirum Horstium [b] magna cum pompa tum obiicientem tibi codicum, eorumque veterum, auctoritatem, tum his addentem suffragium veterum Doctorum, Alberti Magni, Alexandri Alensis, Thomae Aquinatis, Bonaventurae etc. [c], quippe qui unanimiter eamdem epistolam Bernardo tribuant; denique subiicientem testimonium Nicolai Monachi Angli, ac Petri Cellensis, qui prope coaevi Bernardo haberi possint. Duo autem ex his priora argumenta Mabillonius invicta adeo, adeo decretoria censuit, ut ne disputandum quidem de hac re putaverit [d].

---

a Vitae S. Bernardi Lib. III. Auctore Gaufrido, Cap. VIII. Gaufridum Mabillonius inter eos recenset, qui S. Doctoris Operum indicem exhibent. Vide *Praefat. Gen. ad S. Bern. Opp.*, n. XI.

b In not. ad Epistol. CLXXIV. *S. Bernardi.*

c Horum Doctorum auctoritatem Horstius (l. cit. pag. 702) adhibet etiam cum contendit, in ea epistola non de prima conceptione, quam materialem dixerimus, sed de secunda seu de *animatione* sermonem esse; cum tamen manifestum sit, veteres illos Doctores oppositum prorsus sensisse (Vid. sup. n. XXIV). Sed unde Horstii error profluxerit, non arduum est divinare. Has nempe allegationes, sicut et alia, a Salazario transcripsit, parum advertens, non in hunc finem illos Doctores a Salazario fuisse allegatos.

d Mabillonii verba superius (n. XXX) descripsimus.

At enim possemus accommode responsum Mabillonio reddere, quod ipse nobis suppeditat. Num ubi antiquissimum ac sibi probatissimum indicat instrumentum, quo usus est ad censuram agendam Operum S. Bernardi, fatetur, non unum sed omnino plura spuria opuscula tamquam Bernardi in eo ipso proponi *a*: et rursus, ut id excuset, addit *b*, hoc mirum non esse, *cum et S. Bonaventura idem peccet in illa epistola* (scilicet spuria ceu genuina laudanda). At vero si antiquissima et optima instrumenta non carent scriptis, quae, ipso fatente, habenda sunt spuria; insuper si S. Bonaventura spuria epistola utitur tamquam genuino Bernardi foetu (neque Bonaventurae singularem censere opinionem eam possumus); quo tandem iure ea instrumenta, allegationesque Doctorum, qui eiusdem cum Bonaventura aetatis fuerint, nobis ingerit ceu normam falli nesciam, e qua de veris aut falsis scriptis Bernardi definitive diiudicetur?

XLI. Verum nihil nobis opus est hac responsione, cum alia etiam magis obvia et ex ipsa re profluens ad manum sit.

Urgent videlicet auctoritatem Alberti, Aquinatis, aliorumque eius temporis Scriptorum. Atqui conferrent utique ista ad litem dirimendam adversus eos, qui forte contenderent, epistolam illam concinnatam et Bernardo affictam fuisse post eorumdem Doctorum aetatem; nam prolatis horum testimoniis invicte probaretur, exstitisse iam epistolam ante illud tempus, quo conficta forte diceretur. At si fraus censenda est horum doctorum aetate anterior, quid conficiunt istae allegationes, praeter quam eosdem Doctores in ea opinione sive vera sive falsa fuisse? Num enim constat, ingentes ab iis susceptos fuisse labores, ut noscerent, an per fraudem in Bernardi codices ea epistola irrepsisset?

Proferuntur dein antiqui codices, in quibus cernitur eadem epistola, Bernardi nomine inscripta. Sed rursus hi evincunt quidem, epistolam non fuisse posterius fabricatam; at si suspicio est, initium fraudis deducendum esse ab codicibus, qui Bernardo adhuc vivente Nicolai artificio in multorum manus devenerint; quid prodest posteriores hosce codices protulisse, qui

---

a Vid. *Praefat. Gener. ad Opera S. Bernardi*, n. XI.
b Ibid.

in hac hypothesi a falsatis illis suam ducunt originem? Utrumque ergo argumentum, quo controversiam definiri tam fidenter Mabillonius contendit, nihil reipsa conficit.

XLII. Et eadem plane de causa nihilo his validius est argumentum, quod ex mutuis Nicolai Angli et Petri Cellensis litteris tum Franciscus Bivarius *a*, tum post eum Iacobus Horstius *b* in eumdem scopum petierunt. Etenim quid est demum, quod certo concludi ex controversia inter hos agitata possit? Hoc unum scilicet, codicem, in quo et ea ad Canonicos Lugdunenses epistola contineretur, in Angliam ad monasterium S. Albani, ubi Nicolaus degebat, perlatum aliquando fuisse; hunc autem epistola illa permotum (quippe in Monasterio S. Albani iamdiu Conceptionis Deiparae festum solemni ritu *c* celebrabatur), in litteris ad Petrum Cellensem datis acerba quaedam *d* de Bernardo, cuius nomine insignitam epistolam cernebat, conscripsisse.

At enim quandonam haec gesta, scriptave sunt? Id nosse licet ex inscriptione alterius epistolae, quam Petrus Cellensis de hoc argumento dedit *e*, et quam sic legimus: ***Petrus Carnotensis electus Nicolao S. Albani monacho.*** Haec ergo quaestio per illud tempus agitabatur, cum Petrus Cellensis, seu potius Re-

---

a *Bernard. Vindicat.* Lib. I, § III, pag. 23.

b *In not. ad Epist.* 174 *S. Bernardi.*

c Memoriam festi Conceptionis B. V. in eo monasterio ritu solemni celebrati servavit nobis Matthaeus Paris in opere cui titulus: *Vitae viginti trium Abbatum Sancti Albani;* quod simul cum *Vitis duorum Offarum* editum est Londini ann. 1639. Nam ubi agit de Gaufrido eiusdem monasterii Abbate XVI, haec scribit (pag. 62): *Statuit quoque festivitatem Ascensionis Domini principalem fieri, et festivitatem beati Matthaei Apostoli et Evangelistae, et beati Iohannis ante portam latinam, et beati Egidii, et Conceptionem beatae Virginis, et festivitatem beatae Katherinae ob reverentiam Dei et Sanctorum in cappis festive celebrari.* Gaufridus autem Monasterium S. Albani rexit ab an. 1119, ut liquet ex anno praecessoris Richardi emortuali (ibid. pag. 56), usque ad annum 1146 (ibid. pag. 64).

d Vid. Nicolai epistolam, quae est IX libri IX epistolarum Petri Cellensis. Quaedam vero alia prius quoque Nicolaum scripsisse, patet ex alio Petri responso, quod habes in epist. XXIII libri VI.

e Est decima libri noni.

mensis ex Cellensi Abbas, electus est in Episcopum Carnotensem. Atqui ista Petri electio contigit anno 1181 *a*. Haec ergo sexto a Bernardi morte lustro gesta sunt. Ergo ex tota hac historia illud unum tandem colligitur, epistolam, Bernardi nomine ad Canonicos Lugdunenses inscriptam, triginta circiter annis post S. Doctoris obitum exstitisse *b*; et quidem id ita colligitur, ut nota quidem tunc Nicolao Anglo epistola dicenda sit; inspectis tamen Petri ad Nicolaum responsis, incertum maneat, visane unquam, aut etiam nota eadem Petro fuerit: quippe significat hic utique, sese aegre ferre, ut Bernardi fama dilaceretur; de epistola tamen nihil affirmat, nihil negat, sed omnino silet.

---

a Vid. Tom. VIII *Galliae Christianae*, col. 1150.

b Dicimus hoc unum ex hac historia colligi certo posse; nam non diffitemur quidem, de Conceptae Deiparae festo inter Nicolaum et Petrum etiam ante illud tempus disputatum fuisse; id enim satis eruitur ex alia Petri epistola (Lib. VI, epist. IV), in qua Nicolaum, quem mortuum putaverat, ad disputationem diu intermissam denuo sic provocat: *Iam namque a multis retro annis te in fata concessisse acceperam; quod veraciter falsum esse nuper, quasi de gravi somno evigilans, gavisus sum.... Quaero a te, memor favoralis non odiosae altercationis dudum inter nos habitae, utrum ficta morte emendatus, errorem, qui non de odio, sed de summo aut plusquam summo favore Virginis virginum venit, deleveris aut delinieris.* Veruntamen plane gratis affirmaret quispiam, de Bernardo disputatum etiam in primo illo controversiae stadio fuisse; quinimmo tum ratio, qua Petrus S. Bernardum ac Cistercienses Monachos defendit (Epist. XXIII libri VI), tum iterata deinde a Nicolao expostulatio (Epist. IX libri IX) satis suadent, solum posteriori hoc tempore motam fuisse ea de re quaestionem. Deinde etiamsi fingas, antea quoque de Bernardo controversum fuisse, quid elici demum ex eo posset? Petrus enim, ut vidimus, Nicolaum invitat ad interruptam disceptationem rursus aggrediendam. At vero quis non videt, ab omni veri specie abesse, de re agi, quae triginta ante annos gesta fuerit? Semper ergo superest statuendum, has lites post Bernardi mortem, et quidem haud paucis annis, exortas esse. Hoc autem suspicionem fraudis, de qua sermo est, nullo modo aufert.

Caeterum notanda sunt verba Petri, quae in citata epistola VI libri VI sic legimus: *Equidem de numero amicorum nostrorum ex eo habere te censui, ex quo scripta tua legi.* Sunt enim qui putent, heic designari *librum* seu *duos libros de Conceptione Virginis Mariae*, quos Hugoni abbati S. Remigii Nicolaus nuncupaverit. Vid. Benedictus Piazza (*Caus. Imm. Concept.* Act. VI, n. 176, pag. 507.)

Porro quod trigesimo circiter anno post defunctum Bernardum ea epistola exstiterit, hoc nullatenus, uti patet, hypothesi repugnat illorum, qui statuant, eamdem epistolam Bernardi scriptis huc illuc disseminatis Claraevallensis Nicolai fraude fuisse insertam, sive quis demum velit, epistolam ad Canonicos Lugdunenses reipsa aliquando missam, sive malit, eo quidem titulo conflictam, missam tamen fuisse numquam. Concludere ergo est, ne historiam quidem altercationis Nicolai Angli cum Petro Cellensi impedire, quominus epistola ad Canonicos Lugdunenses ceu conficta haberi queat.

XLIII. Tria igitur ex hucusque dictis explorata habemus: videlicet I in promptu esse, qui auctor fraudis credi possit, Nicolaum Claraevallensem, quippe qui et his moliendis idoneus fuerit, et reipsa alias epistolas fraudulenter Bernardo supposuerit; II facilem hanc fraudem Nicolao fuisse, quippe cui ratione tum loci, in quo versabatur, tum officii, quo fungebatur, tum denique styli Bernardini, quem imitari callebat, percommode aut interpolare, aut confingere Bernardi scripta, eaque late disseminare impune licuerit; III denique rationes, quas ad vindicandam Bernardo eam epistolam eruditi viri protulerunt, non esse eiusmodi, quae fraudis aut possibilitatem aut facilitatem aut suspicionem excludant.

Haec tamen nondum paria sunt, uti patet, ad quaestionem dirimendam, num aut illa ad Canonicos Lugdunenses epistola, aut quodpiam aliud scriptum, quod nomen Bernardi gerat, inter conficta aut interpolata censeri debeant. Quod quidem velim probe illi advertant, quibus ex superius disputatis effici forte videatur, ut prope omnia S. Bernardi opera in dubium revocari queant. Et sane ut opus aliquod aut suppositum aut saltem dubium existimetur, non satis est ostendisse, fraudem fuisse possibilem; sed necesse est insuper, ut rationes afferantur, cur opus alteri abiudicandum sit, alteri vero tribuendum videatur. Hae rationes si absint, quaelibet interpolationis aut suppositionis suspicio merito contemnitur *a*.

---

a Vana ergo terriculamenta obiicit Theophilus Raynaudus, dum inquit (*Dyptic. Marian.* Part. II, Punct. II, n. 30, Opp. Tom. VII, pag. 145

Hoc itaque et nobis reliquum est, ut dispiciamus, an adsint rationes eaeque non contemnendae, propter quas quaecumque demum proferri ex Bernardo solent adversus communem de Conceptione Deiparae doctrinam, aut supposita aut suspecta iudicari queant, ac Nicolao potius Bernardi notario, quam Bernardo ipsi videantur adscribenda: *non contemnendas* autem dixerimus eas rationes, quae viros criticos, censuram operum sive S. Bernardi sive alterius cuiusvis Scriptoris agentes, permovere alias potuere, ut quaepiam e censu germanorum expungerent, et inter spuria aut dubia sine reprehensione reiicerent. Num autem eiusmodi sint illae, quas subiicimus, penes prudentem lectorem iudicium erit; qui exinde etiam decernet, an non praematura sententia Theophilus Raynaudus affirmaverit [a], eos, qui epistolam S. Bernardi in suspicionem vocant, evasione uti, quae sit *hominis aliud, quod causetur, non habentis* [b].

Nisi omnes D. Bernardi epistolas ei abiudicare placeat, hanc, quae omnium maxime Bernardum sapit, alteri tribuere tanquam germanum foetum prohibemur. Caeterum pro sententia, quam tuetur, nullam rationem affert, sed mere Horstium allegat; nec tamen video cur dicat, *Horstium recte* oppositam opinionem refellisse, cum superius dixisset *Salazarium, frustra* eamdem fuse refellisse. Quid enim aliud habet Merlonus Horstius, quam quod a Salazario exscripsit? Verum inter haec aliquid Raynaudo excidit, quod ad rem facit. Nam dum non advertit, Nicolaum, qui de fraude suspectus est, alium esse a Nicolao Monacho S. Albani, quem et ipse cum notario Bernardi confundit, de Nicolao Claraevallensi, cuius tunc prodierant epistolae, sincere scribit (ibid.): *Fateor, Nicolaum illum, cuius nonnullae epistolae nuper prodierunt, S. Bernardi stylum aliqua ex parte esse aemulatum.* Et sic argumento, quo uno ipse utitur, petito ex styli Bernardini sapore, nervos ipse succidit.

a Dyptic. Marian. Part. II, Punct. II, n. 30.

b Dubitantes de epistolae Bernardinae genuinitate idem Raynaudus sic alibi comparat cum iis, qui Anselmo negabant librum de passiva Virginis Conceptione (*Erotem. de bon. et mal. libris*, Part. I, Erot. X, n. 192, Opp. Tom. XI, pag. 271): *Diffiteri librum de Conceptione passiva..... esse vere Anselmi, eorum fuit, qui desperantes aliter excutere S. Anselmi auctoritatem, illud male tutum latibulum captarunt; non dissimiliter atque alii pro Conceptione pura satagentes, ut declinarent auctoritatem S. Bernardi, simplicissime dixerunt, epistolam eius* 174 *fuisse suppositam; quo figmento vix scio quid possit quis incongruentius comminisci, ut dictum est in Dypticis.* Ita ille, qui tamen nos remittit

XLIV. In primis igitur ne quaedam extrinseca, ac minus quidem gravia, non tamen prorsus inania praetermittamus, proderit epistolae huius causam conferre cum historia, quae profecto hac in re apud criticos insignem sibi locum merito vindicat.

Itaque certum est, Bernardum anno 1138, dum ab Italia rediret, Lugdunum divertisse, ut negotium, Romae inchoatum, de electione novi Episcopi Lingonensis, ad finem perduceret *a*. Itidem constat, eum, dum Lugduni moraretur, egisse cum Lugdunensibus Canonicis *b*. Hos vero secum stetisse affirmat, et ex iis diserte memorat Falconem tunc eiusdem Ecclesiae decanum *c*, cuius et constantiam laudat. Quinimmo et Lugduno digressus S. Doctor litteras dedit ad eumdem Falconem et ad Guidonem Ecclesiae Lugdunensis thesaurarium, quos et miris encomiis extollit *d*. Insuper insequenti anno 1139, cum Petrus Lugdunensis Episcopus decessisset, et in eius locum electus fuisset superius laudatus Decanus Falco, Bernardus ipsum summopere apud Innocentium Papam commendavit tum ex sua *e* tum ex Godefridi Lingonensis Episcopi *f* persona. Denique eodem anno 1139, dum commendaturus eidem Falconi Archiepiscopo Cistercienses suos, alias ad ipsum mittit litteras, suas in his pro eo ad Innocentium memorat, praeclarique in eum amoris ac fiduciae sensu

---

ad Dyptica, ut dein in Dypticis nos remittat ad Horstii armamentarium. Caeterum quae superius praemisimus, satis suadere queunt, non ideo hanc a nobis institui controversiam, quod Bernardi auctoritatem aliter excutere desperantes, latibulum aliquod nobis captandum existimemus.

a Vide *S. Bernardi Epist.* CLXIV, n. 1-2.

b Epist. cit. n. 2.

c Ibid. n. 5.

d Epist. CLXV. *Quibus vos laudibus efferam, dilectissimi, qui mihi condoluistis afflictioni (ecclesiae Lingonensis), et tam in prima quam in secunda sua defensione oppressae adstitistis, ascendentes ex adverso et opponentes vos murum pro domo Israel?*

e Epist. CLXXI ad Innocentium Papam. *Est quippe illustris non minus mentis generositate, quam sanguinis; est scientia, est vitae honestate. Denique famae eius integritas nec inimici quidem denigraverit.*

f Epist. CLXXII.

significat *a*. Haec, inquam, certa ex historia tenemus. Iam vero si res ita se habebant, quis enimvero neget, absonum quid et a veri specie alienum in eo apparere, quod Bernardus, qui Lugduni tot sibi notos, amicosque, ipsumque Archiepiscopum Falconem arctissimis familiaritatis ac mutuorum beneficiorum vinculis adstrictum habebat, anno (uti volunt) mox sequenti abruptam illam tamque acerbam scripserit ad eos epistolam, neminem e tot sibi notis indicaverit, compellaverit neminem, nullum pristinae consuetudinis atque amicitiae indicium subintulerit? Numquid is erat Bernardus, qui amicitiae officia nesciret? An forte negotio oberat, necessitudinis mentionem aliquam iniecisse? Aut forte aliquot mensium intervallum e Bernardi memoria ita amicos deleverat, ut hoc praesidio ad finem assequendum uti non potuerit? An non potius hinc iam quaedam suspicio oboritur de manu hominis, qui, dum confingit, non assequitur, ut suis rem adiunctis apte circumvestiat?

XLV. Sed neque perspecta sancti viri sapientia ac prudentia consentire videtur, ut haec agendi ratio in iis rerum personarumque adiunctis ipsi tribuatur. Quod quidem ut manifeste eluceat, fac revoces in memoriam, officium potestatemque decernendi de festis agendis aut non agendis nequaquam ad Canonicos, sed ad Episcopum pertinuisse; atque adeo quidquid demum ad eiusmodi institutiones spectet, prorsus Episcopo, non autem Canonicis esse adscribendum.

Cum itaque negotium ad Episcopum pertineret, quorsum enimvero, si quid in ea institutione reprehendendum fuit, Bernardus redarguisset Canonicos? Quorsum de Episcopi erroribus querimonias tam acerbas cum Canonicis movisset? Num suadet prudentia, ut de Praelatorum erroribus querelas misceamus cum subditis? An non potius hoc speciem habet illius obtre-

a Epist. CLXXIII. *Scripsimus ad Dominum Papam Dominus Episcopus et ego pro vobis, prout oportere putavimus, et habetis exemplum litterarum. Habemus autem in voluntate in aeternum non deficere vobis pro viribus, propter bonum quod de vobis confidimus . . . De caetero si inveni gratiam in oculis vestris, intelligite super egenos et pauperes illos, qui sunt apud Benedictionem Dei . . . Denique experiar, si mihi curetis.*

ctationis et susurrationis, qua subditi ad dissensiones, ad odia, contemptumque Praelatorum excitantur? Numquid non iure merito haec Falco Archiepiscopus aegre tulisset, praesertim ab eo amico, qui paulo ante testatus fuerat, *habere se in voluntate in aeternum numquam illi deficere* [a]?

Illud enim prae oculis habendum, quod ex epistola deducitur, tunc primum a Bernardo hoc negotium inchoatum fingi, adeo ut suspicari non possimus, hanc viam ideo Bernardum tenuisse, quod nihil aliis adhibitis remediis profecisset. Et si tunc primo negotium Bernardus suscipiebat, nonne tum rei natura, tum ratio obsequii in Archiepiscopum, tum iura amicitiae postulabant, ut res cum ipso Falcone ageretur? Monet heic Salazarius [b], *verendum, ne dum quidam haec curiosius examinant, et vellicant,... ipsius Bernardi iniurii exprobratores efficiantur*. At vero non minus a recto ordine ac sana ratione abhorret, ideo illa, quae per se iniuria videntur S. Doctori, dissimulasse, ne opusculum, de quo quaestio sit, abiudicare ab eo vel invitus quispiam cogatur?

Caeterum indigna Bernardo epistola videtur, non modo ratione habita reprehensionis acerbae, qua, contra ac res ferret, Canonicos, ad quos non pertinebat causa, exagitat, sed etiam rationis finis, quem sibi epistola praestituit. Nam si non mere ad mordendum scripta illa fuit (et hoc etiam vix quispiam probabit, quod in ipsis medicinae adhibendae initiis, antequam eorum, quos redarguis, animum explores, sufficiatne comis quaepiam admonitio, ad acerbiora proveharis), profecto hoc assequi auctor epistolae voluit, ut superstitiosus, quem vocat, cultus auferretur. At si hoc vehementer cupiebat, numquid e re erat, ut praetermisso Falcone, cuius erat de tota hac re statuere, apud quem plurimum amicitia et gratia et beneficiorum memoria valebat, quemque ipse non multo antea tamquam *mentis generositate, scientia, honestate, famaeque integritate insignem* laudaverat [c], adiret Canonicos, ad quos eo de negotio arbitrari.

---

a Vid. superius allata ex Bernardi epistola CLXXIII.

b *Defens. pro Imm. Virg. Concept.*, Cap. XXXV, § VI, n. 48.

c Vid. superius allata ex epistola Bernardi CLXXI.

putatoque incommodo remedium adhibere nullatenus spectabat? Non immerito igitur, spectata Bernardi cum Falcone consuetudine negotiique indole, ambigitur, an ista Bernardo sint tribuenda.

XLVI. Quandoquidem autem de difficultatibus agimus, quae ex historia sponte sua enascuntur, haud omiserim meminisse, quinam inextricabilis nodus heic eos maneat, quibus forte minus ea satisfaciant, quae ab huius tractationis initio diximus de monumento Athanacensis monasterii, deque eius opportunitate ad hanc Bernardi controversiam, si epistolam genuinam habeas, cum aliis certis monumentis conciliandam. Reddenda enim ratio est de rei exitu: reddenda ratio est, cur tota illa controversia hac unica epistola inchoata fuerit simul et absoluta; cur rumor nullus excitatus; cur nullum Lugdunensium responsum noscatur; cur Bernardus, alioquin in urgendis negotiis etiam levioris momenti constantissimus, in graviori hoc ab incoeptis statim destiterit.

Huius difficultatis vim probe persensit Salazarius; quocirca sibi persuasit [a], Canonicos Lugdunenses festum Conceptionis deseruisse. Id ipsum et Iacobus Horstius confinxit, dicens [b], rem silentio forte peractam, et Canonicos statim Bernardo cessisse. Quae quidem evasio sane lepidissima videri debet. Cum enim certum ex monumentis sit [c], non modo Lugdunenses a Conceptae Deiparae cultu non destitisse, sed vivente adhuc S. Doctore idem festum late quaqua versus propagatum per Gallias fuisse, quae tandem ratio reddi ab iis poterit silentii illius atque omnimodae quietis, quam obtinuisse non diffitentur? Quae reddi potest ratio, cur aut S. Bernardus superstitionem in dies excrescentem tacitus spectaverit, aut S. Doctoris voces populi surda aure exceperint? Fateantur ergo oportet, huic historiae inesse eiusmodi portenta, ut iure ars critica suspectam eam habeat.

XLVII. Sed iam oculos ad epistolam convertamus, et exploremus tantisper, num vere in ea Bernardi animus, perspectaeque eius virtutes, modestia, prudentia, sapientia, doctrina eluceant.

---

a Defens. pro Immac. Deip. Virg. Concept. Cap. XXXV, § VI, n. 49.
b Not. in epist. CLXXIV, pag. 700.
c Vid. sup. n. III.

Mitto nunc, quod et Raymundus Paschalius advertit [a], epistolae auctorem plane abscedere ab ea modestia, qua Bernardus quaestiones novas, utut minus difficiles, aggrediebatur; id probe intelliget, quisquis perpendat, qua ratione S. Doctor in epistola XCVIII *respondet ad quaestionem, Cur ex iustis antiquae legis, solis Macchabaeis Ecclesia diem festum decreverit.* Mitto etiam, quod abesse a sancti viri modestia visa multis fuerit ea scribendi ratio, qua homo extraneus et sponte arbitratuque suo eiusmodi munus monendi sibi assumens, dum fatetur, se agere cum ea Ecclesia, quae in Galliae Ecclesiis praeeminebat, in ipso tamen rei aggrediendae initio partes accusatoris et iudicis tum de factis tum de doctrinis sibi vindicans, acerbo styli velitat, reprehendit, exagitat. Missa haec fiant, quae alii acuti zeli adscripserint; nonnulla alia inspiciamus.

XLVIII. In fine illius epistolae [b] haec legis: *Quae autem dixi, absque praeiudicio sane dicta sint sanius sapientis. Romanae praesertim Ecclesiae auctoritati atque examini totum hoc, sicut et cetera, quae sunt eiusmodi, reservo: ipsius, si quid aliter sapio, paratus iudicio emendare.* In quibus duo auctor dicit: I se nihil velle detrahere sapientiorum iudicio; II haec se praesertim examini Ecclesiae Romanae reservare.

At enim quaerere subit: Quorsum istae alieni iudicii obtestationes? Profecto eiusmodi verba, nisi quadam fictae modestiae specie, ne hypocrisi dicam, addita putentur, haec, inquam, verba sunt hominis, qui errare se posse censet, atque adeo plenam dictis suis nec ipse quidem fidem habet: et prorsus apud Bernardum, sicubi certa de causa agat, hasce formulas non reperimus, quemadmodum v. gr. cernere licet in prolixo ad Magistrum Hugonem Tractatu [c], in quo de variis doctrinae capitibus quaestiones multiplices instituit.

At vero si ita se res habet, pronum est scitari, an congruum videatur, ut vir sapiens, qui et existimet et fateatur, adhuc locum

---

a Mens D. Bernardi de Immac. V. Concept., § V, n. 10, pag. 85

b Epist. CLXXIV, n. 9.

c In vetustioribus editionibus est epistola LXXVII, dein inter Tractatus decimum locum obtinuit.

superesse exquirendi sapientiorum iudicium, in decretorias tamen eas voces prorumpat [a]: *Superstitione apud vos deprehensa, dissimulare non potui?* Si iudicium sapientium exspectari adhuc poterat et par erat, cur certam damnationis sententiam fert? Nonne prudentis erat viri, ut aut ipse hoc sapientiorum iudicium antea exquireret, aut saltem exquirendum suaderet Lugdunensibus, quam tot acerbas in eos reprehensiones congereret?

Romanae Ecclesiae, inquit, *auctoritati et examini totum hoc.... reservo*. At si totum hoc reservat Romanae Ecclesiae examini, quid ipse iudicium praeoccupat, et *totum illud* in antecessum damnat ibidem ceu *praesumptam novitatem, matrem temeritatis, sororem superstitionis, filiam levitatis?* Cur sententiam praevertit, et abrupte proclamat, a Lugdunensi Ecclesia *honorari peccatum, falsamve induci sanctitatem*? Profecto cum ipse affirmet [b], consulendam (a Lugdunensibus scilicet) prius fuisse Apostolicae Sedis auctoritatem, numquid vero abs re Lugdunenses vicissim respondissent, prudentius eum facturum fuisse, si et ipse sapientiorum iudicia, et Romanae Ecclesiae examen postulasset, antequam fulmina intorqueret, dissensionesque sereret? Non ergo gratis dubitatio subest, num haec incomposita Bernardi sint, viri scilicet qui prudenti maturitate perpendebat, quae scriberet, an vero sint hominis, qui ad rem confingendam intentus suimet facile obliviscitur.

XLIX. His alia ista ex eadem epistola succedant [c]: *Non ita praecipitanter* (inquit) *atque inconsulte paucorum sequenda (erat) simplicitas imperitorum. Et ante quidem apud aliquos errorem compereram; sed dissimulabam, parcens devotioni* etc.

Sunt, quibus minus Bernardo dignum, et sane non immerito, videtur, quod ait, se errorem dissimulasse, cum de imperitis ageretur. Nam esto, turpior sit error, si in hunc viri doctrina et iudicii maturitate pollentes impingant, atque adeo maius

---

a Epist. CLXXIV, n. 9. Coniici ex his posset, posterius in Lugdunensi Ecclesia, quam in Monasterio Athanacensi, Conceptionis Festum celebrari coepisse.

b Ibid. *Nam si sic videbatur, consulenda erat prius Apostolicae Sedis auctoritas.*

c Ibid.

istis error, quam illis, dedecus inferat; at superstitio, qua peccatum videatur honorari, siquidem in se inspiciatur, profecto non diversam habet pro personarum diversitate naturam. Quid est ergo, quod heic fingitur, Bernardum nihil sibi agendum putasse cum imperitis, quando e converso miselli isti tanto magis indigebant doctiorum piis curis, quanto minus ad excutiendum superstitionis errorem ob imperitiam pares per se erant? Deinde, sinebatne prudentia, ut remedium tunc quidem negligeretur, cum malum in pancis et simplicibus facilem curationem admitteret, ad id autem temporis reservaretur, quando lues late serpens plures infecisset, et vix ferro aut cauterio cohiberi posset?

Verum in allatis epistolae verbis quidpiam gravius habemus. Nam quid sibi demum vult, quod inquit, *paucorum* tantummodo *imperitorum* fuisse, Conceptae Deiparae festum celebrare? Omittantur enim modo, quae ad Orientales Ecclesias ipsamque Italiam spectant: ea siquidem Bernardo incomperta facile dicerentur. At nonne tunc temporis hoc festum in Hispaniis, et certe in toto Navarrae regno, Galliis contermino, celebrabatur, prout ex Vita et Gestis S. Veremundi Abbatis manifeste colligitur *a*? Nonne iam in Anglicis Ecclesiis hoc festum agebatur *b*, adeo ut et plurimi Cistercienses Monachi, qui inibi degebant *c*, ipsum putandi sint celebrasse? Sed praeterea nonne Rothomagenses,

---

a Vid. quae de hac re diximus in Dissert. *de Institutione Festi Concept. Deip. in Hispania*, n. XXXVI.

b Vid. quae superius (n. XLII) attulimus de Monasterio S. Albani. Ceterum Michael Alfordus (*Annal. Eccl. Anglican.* ad an. 1129, n. IV) simul cum Iohanne Stoo et Harpesfeldo refert, anno 1129 in Concilio nationali Anglico omnium Episcoporum sententia decretum fuisse, ut Virginis Deiparae Conceptio per universum Angliae regnum ageretur.

c Ante annum 1140 Cistercienses Monachi plura in Anglia monasteria habebant. Vid. *Annales Cisterciens. auctore Angelo Manrique* ad annum 1131, Cap. V, n. 6, et cap. VII, n. 1- ad an. 1129, Cap. VII, n. 6- ad an. 1139, cap. X, n. 10- ad an. 1132, Cap. VIII, n. 6-8. Porro si Concilium totius Angliae edixerat, ut festum Conceptae Deiparae ab omnibus celebraretur, par est existimare, etiam Cistercienses decreto Synodi obsequutos fuisse. Advertendum autem duas ex illis Abbatiis, videlicet *Fontium*, et *Rievallis*, filias Claraevallis, atque idcirco Bernardi, exstitisse

prouti constat ex Bulla Leonis X [a], inductum festum in universam Galliae provinciam, quae Normannia appellabatur, iam inde a Guilielmi Conquaestoris aetate testabantur? Denique tum Pothonis Prumiensis de recepta Conceptae Deiparae nova festivitate querelae [b], tum decretum Attonis Prioris Monasterii *S. Petri de Regula*, qui, ut diximus [c], primo post beati Bernardi obitum anno fidem facit, festum Conceptionis Deiparae *fere per totam Galliam ab omni populo Christiano* celebrari consuevisse, plane ostendunt, ipsa Bernardi aetate ritum celebrandi Conceptionis festivitatem etiam per Gallias latius fuisse propagatum. Quae cum ex certis constent monumentis, quid est denique, quod epistolae ad Lugdunenses auctor obtrudit, *paucos* extitisse, qui hoc festum agerent? Dicemusne haec e calamo excidisse viri tum docti tum sancti, qui zelo veritatis scriberet? Num, inquam, par erit, fallacia ista Bernardo tribuisse?

Sed et aliud non minus grave animadvertendum occurrit. Nam quinam tandem ii sunt, quorum nutu in Ecclesiis festa peraguntur? Non alii profecto, quam Episcopi, quibus Ecclesiae regendae traditae fuerunt; neque multis opus est, ut probemus, nihil in hisce christianum populum agere posse sine praesidum facultate. Atque hinc est, quod Potho Prumiensis [d] solum adversus Praelatos ob inductum hoc festum lamentationes suas ingeminat. Quae cum ita sint, quis vero non miretur, et christianas plebes et Ecclesiarum aut Monasteriorum Praelatos in ista epistola ceu *imperitorum* vulgus traduci? Quis eiusmodi verba, arrogantiae plena, modestissimo Bernardo adscribat? Quis, inquam, Bernardo tum fallaciam, tum insolentiam affingat, quae in iis verbis, *paucorum simplicitas imperitorum*, eminent?

L. Sed deveniendum iam est ad praecipuum controversiae caput. Epistola id palam per se edicit, quod et confirmat unanimis Doctorum tum veterum tum recentiorum consensus [e],

---

a Conf. *Bullar. Carmelit.* Vol. I, pag. 500.

b *De Statu domus Dei* Lib. IV. Vid. quae ex eo retulimus in cit. Dissert. *de Institutione Festi Concept. Deip. in Hispan.* n. XXXVI, in not.

c Vid. sup. n. III.

d Loc. cit.

e Vid. sup. n. XXIV.

videlicet ab auctore oppugnari illorum errorem, qui materiali seu seminali Conceptioni Deiparae religiosum cultum tribuerent: ex quo errore illud etiam consequeretur, ut et peccato, quod commixtioni parentum carnali inesse ibidem auctor contendit, deferretur honor, et falsa sanctitas induceretur. Heic sane ea auctoris sententia superstitiosa residebat religio; heic *praesumpta illa novitas* residebat, quae simul *mater temeritatis* esset, *soror superstitionis*, *filia levitatis*.

At enim quodnam de hisce iudicium ferendum erit, si cum iis comparentur, quae ex certa historia constant? Quae ratio reddi horum poterit? Difficultatem, quae hinc sponte enascitur, probe persensit etiam Angelus Manrique; atque ut conficeret, haec neutiquam obstare, quominus ea epistola S. Bernardo vindicetur, eo demum adductus est, ut affirmaret [a], *Canonicos Lugdunenses* aeque, atque *alios omnes*, in gravissimum hunc errorem impegisse, ut seminali Virginis conceptui solemnem cultum deferrent. Plane scilicet Manrique id perspexit, quod et omnibus manifestum est, nisi turpis hic error illis imputetur, qui sive in Galliis, sive ubivis per id tempus Conceptionis Deiparae festum celebrabant, concludendum necessario fore, aut Bernardum calumniae crimine se obstrinxisse, aut ad minus eumdem mire hallucinatum esse, et prorsus extra chorum cecinisse.

Verum facilesne admittent eruditi, universos, quotquot in Galliis atque alibi Deiparae Conceptionem celebrarent, nullam aliam religiosi cultus metam sibi praestituisse, quam ut carnalem in actu coniugii commixtionem, gratiamve huic conceptioni

---

[a] *Annal. Cisterc.* ad ann. 1136, Cap. V, n. 4. *Puto autem*, inquit Manrique, *in ea controversia Lugdunenses Canonicos cum aliis.... putasse, in Maria vel conceptionem, idest seminis, ex quo concepta fuit, in vulva susceptionem, sanctificatam: atque eam ab ipsis gratiam celebrari ritu solemni, duo mihi argumenta persuadent, quae pulo et cunctis idipsum persuasura. Alterum sumptum a die celebrationis, alterum a Bernardi impugnationibus.* Verum quaeri ab ipso Manrique poterat, an existimaret, universam Catholicam Ecclesiam, quae profecto eadem illa die Conceptae Virginis festum semper celebravit, reipsa eam sanctam coluisse seminalem conceptionem dicenda sit. Quod si hoc neque admisit ipse, neque admittere potuit; quo tandem recidit suum illud argumentum a die festivitati assignata desumptum?

insitam venerarentur? Trepidavit ad haec (et merito quidem) ipse quoque Manrique; atque adeo emollire tantisper sententiam studuit, scribens, *Canonicos Lugdunenses cum aliis putasse, in Maria* vel *Conceptionem, idest seminis. . . . in vulva susceptionem, sanctificatam:* per particulam VEL nempe subinferens, haud abnuere sese, *Conceptae* Virginis cultum alio quoque spectasse, ac tacite satis adsignificans, compulsum sese ad duplex hoc obiectum Lugdunensium aliorumque religioni tribuendum, ne qua in S. Doctorem Bernardum dedecoris nota alioquin refunderetur, aut ne hanc eidem epistolam ipse cogeretur denegare. Pervidere tamen egregius vir potuit ac debuit, ne hoc quidem pacto epistolam ab omni labe detergi. Etenim si in eo peccabat Gallorum aut generatim Mariae Conceptionem colentium religio, quod perperam in eadem Conceptione duplicem profiterentur sanctitatem, alteram quae seminali commixtioni inesset, alteram qua anima in prima sui creatione exornaretur; cur epistolae auctor concluderet, priori illa sanctitate, utpote absurda, exclusa, nihil in obiecto cultus superesse, quod sanctum dici posset? Cur Conceptionis cultores urgeret huiusmodi argumento *a*: *Si igitur ante Conceptum sui sanctificari minime potuit, quoniam non erat; sed nec in ipso quidem conceptu propter peccatum b, quod inerat... quaenam iam erit festivae ratio Conceptionis?* Cur, inquam, universim concluderet, cultum Conceptionis, utpote superstitiosum, ablegandum esse, atque a festo prorsus cessandum? Numquid animae in ipsa sui creatione sanctitas ex scriptoris sententia nullam fidelibus causam praebebat, quare religioso cultu eam prosequerentur? Inani ergo conatu absona haec utcumque componere et a labe purgare Manrique contendit.

Caeterum quod vel invitus ipse fatetur, Gallis et generatim fidelibus christianis in festivitate hac celebranda id praestitutum

---

a Epist. CLXXIV, n. 8-9

b Peccatum intellige, de quo superius dixerat: *Quomodo namque aut sanctitas absque Spiritu sanctificante, aut Sancto Spiritui societas cum peccato fuit? Aut certe peccatum quomodo non fuit, ubi libido non defuit?* Haec autem non possunt intelligi de peccato, quo anima prolis inficeretur: nondum enim anima tunc creata erat.

fuisse, ut sanctitatem venerarentur, quae Virginis Deiparae animam ab omni peccati macula praeservasset, atque illam vel in ipso exsistendi initio invictam infernarum potestatum debellatricem exhiberet, hoc ita in confesso est apud omnes, ut probatione non indigeat *a*. Et satis profecto ad quamlibet dubitationem removendam foret advertisse, veterum memorias, quotquot exstant, religionis huius indolem utcumque explicantes, omnes in id ipsum collineare, neque ullum immutatae aliquando et alicubi cultus rationis vestigium apparere. Mire autem id confirmant monumenta Ecclesiae Anglicae, e qua cum in alias regiones tum in Gallias dimanasse haec religio putatur. Disertissime enim testantur, rationem cultus ad Virginis Deiparae *creationem* spectasse: creatio autem, uti per se patet, ad animam, quae Dei omnipotenti virtute e nihilo educitur, suapte natura refertur. Sic ea de re antiquissimus auctor *Tractatus de Beatae Mariae Virginis Conceptione* inter S. Anselmi opera *b*: *Primordia itaque creationis tuae merito filii sanctae Ecclesiae debent venerari, si sancta, si casta, si a corruptionis vel peccati ruga illa credunt esse discreta.* Neque aliter habet auctor epistolae, qua revelatio Abbatis Elsini continetur *c*: *Diem Conceptionis*, inquit, *et Creationis Matris Domini nostri Iesu Christi solemniter celebrabis, et celebrandum praedicabis.*

Si itaque nullo non tempore Deiparae Conceptae cultus eo spectavit, ut sanctitati, qua in prima sui creatione Virginis beatissimae anima refulsit, religiosus honor tribueretur, quid enim vero est, quod epistolae auctor tum Lugdunenses tum quotquot Deiparae Conceptionem colerent, incusat et acerbe carpit, quod commixtionem carnalem venerantes, peccatum quodammodo honorent? Undenam, quaeso, haec sibi confinxit *d*? Nam siquidem

---

a Suspicandi heic de errore penes veteres ansam praebere non debent quaestiones, quas deinde Scholastici ea de re instituerunt. Secus admittendum foret, quosdam insuper exstitisse, qui Virginem, etiam antequam esse inciperet, quin et antequam materialis conceptio ulla fuisset, sanctam praedicarent.

b *In append. Opp. S. Anselmi*, pag. 502, edit. Paris. an. 1721.

c Ibid. pag. 506.

d Haec sibi pro lubitu auctorem epistolae confinxisse inde etiam con-

mutuae praecessissent de hoc argumento litterae, coniici enim-vero posset, ex Lugdunensium confessione Bernardum de illo errore certiorem esse factum. At cum plane ex epistola ipsa eluceat, primam eam de hac re datam fuisse; omnino fateamur oportet, eiusmodi phantasmata, adversus quae tanto deinde apparatu dimicaret, scriptorem sibi adornasse. Quae cum ita prorsus sint, numquid vero sine causa quispiam dubitabit, utrum reipsa epistola Bernardum habeat auctorem? Nam quisquis hoc credat, compellitur sane, Bernardum profiteri praeclari huius facinoris auctorem, ut praecipiti consilio (siquidem imprudentiae potius, quam calumniandi studio tribuenda illa videantur) et plane ignarus de qua re scribat, perillustrem Lugdunensem Ecclesiam in negotio gravissimo accuset, damnet, temere redarguat; cum tamen nedum S. Doctorem Bernardum, sed ne rudem quidem e vulgo hominem fugisset, prudentiae leges sibi postulasse, ut Canonici ipsi prius et amicus Falco Archiepiscopus interrogarentur, aut saltem e re fuisse, ut *simplices illos imperitos*, apud quos errorem auctor comperisse se dicit [a], sin minus corrigeret (nam subdit, se maluisse dissimulare), accurate tamen de eorum sensibus antea percontaretur, quam stylum adversus quempiam acueret.

Dixi autem, *Si imprudentiae potius, quam calumniandi studio tribuenda ea videantur*. Nam, quod sane gravius atque ad benigne explicandum multo difficilius videri debet, ex eadem epistola aperte colligitur, haud ignotum auctori fuisse scriptum superius memoratum, in quo et revelatio Abbatis Elsini narrabatur, et simul tradebatur ratio festi celebrandi. Haec enim ea de re in epistola legimus [b]: *Sed profertur scriptum supernae, ut aiunt, revelationis. Quasi et quivis non queat scriptum aeque producere, in quo Virgo videatur idipsum mandare et de parentibus suis, iuxta Domini mandatum dicentis: Honora patrem tuum et matrem*

---

pertum fit, quod modo exagitat opinionem sanctitatis, quae conceptionem anteverterit, modo sanctitatem refellit, quae socia conceptioni materiali fuerit.

a Epist. cit. n. 9.

b Ibid. n. 6.

tuam. Ipse mihi facile persuadeo scriptis talibus non moveri etc. Non heic quaeram, an ratio, qua *scriptum revelationis* auctor repudiat, satis sit consentanea modestae gravitati, quam nunquam a S. Doctoris scriptis abesse iure arbitramur: esto enim, non tantum auctoritatis visum fuerit illi scripto inesse, ut omnimodam fidem exigeret; num ideo vir modestus abrupte decerneret accensendum impostoris, quas pro lubito quisque fraudulenter queat confingere? Num insuper decebat, augustissimam Deiparam ficta illa hypothesi in ludicram scenam inducere, et ludiera haec, usurpatis etiam sacrae Scripturae verbis, scurrili quadam gravitate exornare? Sed missa ista fiant. Quod in praesens attinet, exploratum haberi debet, illud *revelationis scriptum* auctori epistolae plane visum fuisse et perspectum; inde enim ansam sumpsit instituendi hypothesim falsae revelationis, qua Virgo suorum quoque parentum festivitatem praecipiens fingeretur. Porro si scriptum illud auctor viderat, atque adeo suismet oculis legerat; non ignoravit igitur, gratiam, quae celebranda fidelibus proponebatur, ad benedictissimae animae creationem, cui sanctitas esset comes, spectare. Concludendum ergo est, epistolae auctorem non solum portentosos errores, quos colentibus Deiparae Conceptionem tribueret, marte suo sibi confinxisse, neque solum de confictis hisce erroribus nobilissimam Lugdunensem Ecclesiam per summam imprudentiam redarguisse, sed non dubitasse praeterea eas accusationes intentare, quarum falsitatem vel ex ipsis instrumentis, quae habebat prae manibus, plane dignoscebat. Et cum haec omnia ex ipsa epistola clarissime pateant, num egregie de Bernardo meritus is iam videbitur, qui eamdem ipsi vindicare summis studiis conetur?

LI. Nondum tamen hic finis. Perpendamus ulterius, an dignae eximio Doctore Bernardo videantur peculiares quaedam sententiae, quas in eadem epistola deprehendimus.

Et in primis ea inspiciantur, quae disputat de rege Davide[a]: *Et de Ieremia*, inquit, *siquidem lego, quod priusquam de vent exiret, sanctificatus sit: et de Iohanne Baptista non secus sentio, qui ex utero Dominum in utero sensit. Videris etiam tu*, an de

---

a *Epist.* CLXXIV, n. 3.

sancto Davide idipsum liceat opinari, pro eo quod dicebat Deo a: In te, ait, confirmatus sum ex utero: de ventre matris meae tu es protector meus. Item b: de ventre matris meae Deus meus es tu, ne discesseris a me.

Nonne heic aperte insinuatur opinio, etiam prophetam David in utero fuisse sanctificatum? Nemini tamen hominum ista in mentem adhuc venerant; neque de hac Davidis sanctificatione suspicandi ansam quispiam ex iis psalmorum verbis sumpserat, uno (quod sciam) excepto Nicolao Lyrano, qui attamen eam memorat, non ut probandam censeat, sed ut reiiciat, inquiens c: *Non est per hoc intelligendum, quod fuerit (David) in utero sanctificatus; sed hoc dicit* etc. Heic autem scitari licet: eratne S. Doctor Bernardus eius indolis, cui nova opinionum portenta excogitare arrideret?

LII. Sed videamus an magis Bernardo digna ea sint, quae, postquam de Ieremia disseruerat, de Iohanne Baptista subdit d: *Quid respondebitur,* inquit, *de Iohanne Baptista, quem Angelus praenunciavit Spiritu Sancto repletum iri adhuc in utero matris suae? Prorsus hoc ad praedestinationem praescientiamque referri posse non arbitror. Verba nempe Angeli, sicut ipse praedixit, completa absque dubio sunt in tempore suo: et quem praeloquutus est Spiritu Sancto replendum, non est fas credere non repletum; idque loco et tempore, quo praedixit. Certissime autem Sanctus Spiritus, quem replevit, sanctificavit.* Dubium ergo, cui occurrat, auctor movet, an verba Gabrielis de Iohanne, intelligi a quopiam forte queant de mera praedestinatione ac praescientia. At enim numquid haec Bernardo consuetudo fuit, ut otiosas absurdasque quaestiones, quae ne per somnium quidem cuiuspiam menti se offerre potuerint, tractationibus suis immisceret?

Verum obiter haec dicta fuerint, et ad sequentia properemus, ubi tum de Ieremia tum de Iohanne non audet auctor decernere, an vi sanctificationis, qua in utero ditati fuerunt, aeter-

---

a Psalm. LXX, 6.
b Psalm. XXI, 11.
c In Psalm. LXX, 6.
d Epist. CLXXIV, n. 4.

nae damnationis discrimen evaderent [a]: *Caeterum*, ait, *quatenus adversus originale peccatum haec ipsa sanctificatio valuerit sive pro isto (Iohanne) sive pro illo (Ieremia) propheta, vel si quis alius simili praeventus gratia fuerit* (scilicet, ut vidimus, etiam de Davide quaestionem moverat, an fuerit in utero sanctificatus); *non temere dixerim. Sanctificatos tamen non dubitaverim dicere, quos Deus sanctificavit* [b], *et cum eadem sanctificatione prodiisse ex utero, quam acceperunt in utero* [c]: *nec reatum, quem in conceptione traxerunt, valuisse ullatenus horum natali iam donatam praepedire seu praeripere benedictionem. Attamen quis dicat, Spiritu Sancto repletum, manere adhuc filium nihilominus irae, et si mori in utero contigisset cum hac plenitudine Spiritus, poenas luiturum aeternas? Durum est. Minime tamen ausim hinc quippiam mea sententia diffinire.* Sic auctor cum paulo ante potestatem faceret arbitrandi, etiam regem David fuisse in utero sanctificatum, nunc e converso anceps haeret, an Iohannes Baptista, si mori ei in utero, postquam Spiritu Sancto repletus fuerat, contigisset, aeterna effugere supplicia potuisset; adeo ut ex eius sententia id *temere* affirmari videatur.

At quidquid demum sit de eiusmodi opinione, quam Franciscus Bivarius ideo excusandam contendit [d], quod auctor voluisse vereri S. Augustini sententiam putandus sit [e], nunc nostra

---

a Epist. cit. n. 4.

b Contuere et mirare stupendum sententiae acumen: *Sanctificatos tamen* (inquit) *non dubitaverim dicere, quos Deus sanctificaverit!*

c Huius quoque illationis miram sapientiam obstupesce!

d Bernard. vindicat. Lib. I, § IV.

e Cornel. a Lapide (*In Luc.* I, 15) affirmat, hanc SS. Hieronymi et Augustini sententiam fuisse, sanctificationem Iohannis in utero non eiusmodi exstitisse, quae illum a peccato originali mundaret. At quod de Hieronymo dicit, plane falsum est, nec locus, quem allegat, quippiam tale exhibet. Quod autem ad S. Augustinum attinet, tam diversa in diversis locis habet, ut haud facile concludas, quid demum de eo decernendum sit. Et in *Epistola* quidem *ad Dardanum* (Epist. 187, Cap. X, n. 32) potius quam cum Cornelio a Lapide dicas, Iohannis mundationem negari, rectius cum Calmet (*In Luc. I*, 15) statueris, *videri Augustinum dubitasse:* nam reipsa de Iohanne ibi nihil pronunciat; sed loquens de communi hominum conditione, hoc solum contendit, ex iis, quae de

maxime interest inspexisse, quid tandem ex hisce inferat. Attentius, quaeso, audiatur, dum egregiae illi de Iohanne Baptista tractationi coronam sic imponit [a]: *Sed quidquid*, inquit, *de hoc sit, merito Ecclesia, quae caeterorum non nativitatem, sed mortem Sanctorum iudicat et praedicat pretiosam, singulari quadam exceptione festis praefert gaudiis, veneraturque illius natalem, de quo nuntiante Angelo singulariter legit*: Et multi in nativitate eius gaudebunt. *Cur enim non sit illius exitus sanctus ac proinde festivus et laetus, qui potuit exultare et in utero?* Fac, quaeso, probe perpendas, quid sibi ea verba velint: *Sed quidquid de hoc sit.* Referuntur enim, uti patet, ad praecedentia. In praecedentibus autem, prouti modo vidimus, quaestionem auctor agitabat, num *sanctificatio Iohannis valuerit adversus originale peccatum*, num ipse Iohannes, licet sanctificatus, *manserit nihilominus filius irae;* et num, *si mori in utero eidem contigisset, supplicia luiturus esset aeterna.* Illa ergo verba, *Quidquid de hoc sit*, ratione contextus perinde valent, ac si diceres: *sive sanctificatio valuerit, sive non valuerit adversus originale peccatum* etc; itidemque, *sive Iohannes manserit, sive non manserit filius irae* etc., et demum, *sive luiturus sive non luiturus esset aeterna supplicia, si mori in utero contigisset.* Quibus praestitutis, quae tandem vis est totius sententiae? Haec nimirum: *etiamsi sanctificatio Iohan-*

Iohanne ac Ieremia leguntur, inferendum non esse, parvulos sanctificationem accipere posse, antequam nati per baptismum renascantur. Quod si alibi (*Op. imperf.* Lib. IV, n. 134; Iohanni negat sanctitatem, quae *vinculum solverit obnoxiae successionis*, sanctificationemque in eo statuit, quod *praeco Salvatoris fuerit designatus*, quin et *cum peccato natum* (*Serm.* 293, n. 12) affirmat; at rursus alibi (*Serm.* 291, n. 1) eum ita *ex utero repletum Spiritu Sancto* dicit, *tantaque gratia donatum*, ut vel tunc *Deum promeruerit*; dumque addit (*Serm.* 292, n. 1) *nativitatem* eius *prophetasse*, quia *ex utero Deum salutavit*, iam incertum est, utrum, cum dicit eum *natum* cum peccato, de *nativitate in utero*, an vero de *nativitate ex utero* id intelligendum sit. Ceterum cum remotissima ab his dubiis sit reliquorum SS. Patrum de Iohannis sanctificatione sententia, cur tandem *temere* a peccato emundatus diceretur? Ad haec si attente inspicias hanc epistolae partem, illuc te tot istae ambages adducent, ut dubitandum videatur, an saltem B. Virgo ex auctoris sententia per sanctificationem in utero certe a peccato purificata dici queat.

[a] *Epist.* CLXXIV, n. 4.

nis nihil valuerit adversus originale peccatum, et licet manserit filius irae, adeo ut aeterna luiturus esset supplicia, si mori in utero contigisset; tamen merito Ecclesia illius natalem festis praefert gaudiis veneraturque.

Haec cum manifesta sint, prudentem enimvero lectorem appello, num vel haec pauca satis superque non sint ad controversiam de epistolae auctore dirimendam. Etenim quid per totam illam epistolam evincere auctor contendit? Hoc scilicet, celebrandum non esse festum Conceptionis Virginis Mariae. Quibus autem argumentis decretum hoc suum egregius disputator suffulcit? Hoc maxime, ne dicam unice: quia in Virginis Conceptione reperire non est sanctitatem. Et si postremo quaeras, cur sanctitas inesse conceptioni non potuerit; respondet [a], *ne in ipso quidem conceptu (sanctificari Virginem potuisse) propter peccatum quod inerat. Quomodo namque*, ait [b], *aut sanctitas absque Spiritu sanctificante, aut Sancto Spiritui societas cum peccato fuit?* Praeclare enimvero! At enim si ex auctoris sententia minime fas est celebrari festum, ubi sanctitas non est; sanctitas autem adesse absque sanctificante Spiritu non potest; ac demum Spiritus sanctificans non adest, ubi peccatum non deest, quia nulla Sancto Spiritui societas esse potest cum peccato; quid est, quod dicit, merito natalem celebrari Iohannis, utut adversus originale peccatum sanctificatio nihil valuerit? Profecto si Iohannes filius irae mansit, nec quidquam sanctificatio valuit adversus originale peccatum; Iohannes ergo *natus est* filius irae, et eius *nativitati* non defuit illud peccatum, cui Spiritus sanctificans, atque adeo sanctitas, ut auctor ait, sese immiscere non potest. Et si sanctitas in nativitate adesse non potuit, *propter peccatum quod inerat;* quo pacto hunc natalem venerandum ac celebrandum auctor affirmat veluti *sanctum, festivum*, et *laetum?* Nonne agens de Virgine, disertissime ipse negat, festivum posse haberi conceptum, qui non sit sanctus? Nonne denuo adversarios urget illis verbis [c]: *Quo pacto, inquam, aut sanctus asseretur conceptus, qui de Spiritu Sancto non est, ne dicam, de peccato est: aut festa*

---

a Epist. CLXXIV, n. 7.
b Ibid.
c Ibid. n. 9.

habebitur, qui minime sanctus est? Si summam ergo splendidae argumentationis, qua constat epistola, et qua rem auctor conficit, paucis constrictam nosse cupias, haec habebis: celebrari non potest conceptio Deiparae, quia ab ea abfuit illa sanctitas, quae non potest sociari cum peccato; at potest celebrari Iohannis nativitas, utut nativitati eius adesset illud peccatum, quocum sanctitas sociari non potest. Haeccine tam praeclara e Bernardi calamo quis dixerit profluxisse?

LIII. Non ergo gratis (haec enim ex ea epistola [a] delibasse

---

a Ad cognoscendam ulterius indolem scriptoris iuverit inspicere, quo pacto respondeat obiectioni, quam sic proponit (Epist. CLXXIV, n. 6): *Quid adhuc addendum his putamus honoribus? Ut honoretur, inquiunt, et conceptus, qui honorandum praetvit partum: quoniam si ille non praecessisset, nec iste esset.* Quibus haec reponit: *Quid si alius, propter eamdem causam, etiam utrique parenti eius festos honores asserat deferendos? Sed de avis et proavis id ipsum posset pro simili causa quilibet flagitare: et sic tenderetur in infinitum, et festorum non esset numerus. Patriae est, non exsilii frequentia haec gaudiorum: et numerositas festivitatum cives decet, non exsules.* Quaerere porro omittimus, an speciosa haec magis sint, quam solida, atque adeo num sophistae potius, quam S. Doctoris stylum redoleant. Illud unum scitemur: est ne viri gravis et modesti, qui cum viris itidem gravibus ac reverentia dignis agat, disputationem eo usque promovere, ut postquam rem ad aliquod absurdum, quod ab adversarjis non admittatur, deduxerit, alia ex hoc primo absurda eliciat, atque adversariis exprobet? Licet itaque ex adversariorum placitis recte inferri potuisset, etiam Deiparae parentum, et, si vis, etiam avorum et proavorum festa esse celebranda, adeo ut vel *in infinitum tenderetur;* cum tamen haec ab adversariis non reciperentur, quis, nisi cui abiectus intemperansque esset animus, reliqua illa de festorum numero patriae potius quam exsilii proprio addenda censeret? Quorsum enim frigida ista atque inepta spectant, nisi ad adversarios quasi prostratos per vanissimam arrogantiam irridendos? Sapiant haec cuilibet Bernardum; mihi sanctum Doctorem Bernardum non sapiunt.

Heic vero addam, rationem, qua veteres illi utebantur ad cultum Deiparae Conceptae tuendum, fortasse non absurdam adeo exstitisse, ut eo pacto ab auctore epistolae exagitari promeruerit. Fac enim ista epistolae verba perpendas n. 6): *Nam quid consequentiae habet, ut quoniam praecessit natalem conceptus, propterea reputetur et ipse sanctus? . . . Potuit sane illa, quae in iam concepta facta est sanctificatio, ad ipsum qui sequebatur, transire natalem: redire vero retrorsum ad conceptum, qui praecesserat, iam omnino non potuit.* Patet itaque, ideo illos reprehendi, quod ex Deiparae nativitate, quam sanctam omnes

iam satis in rem nostram fuerit), non gratis, inquam, nec immerito aliis quidem de ipsius epistolae fide ambigendum, aliis vero ne dubitandum quidem visum est, quin ad scriptiunculas

fatebantur, etiam conceptum sanctum fuisse concluderent. Atqui ista argumentatio adeo potuit non absurda videri, ut eam etiam in S. Paschasii Ratberti opusculo *de Partu Virginis* usurpatam reperiamus. Sic enim ipse quoque ratiocinatur (Tom. I PP. Toletan. pag. 298-299): *Sed quia tam solemniter (Nativitas) colitur, constat ex auctoritate Ecclesiae, quod . . . neque contraxit in utero sanctificata originale peccatum.*

Neque vero huic rationi argumentandi inest reipsa illud vitium, quod ad eam irridendam epistolae auctor illi affingit, quasi nempe sanctificationem, quae sanctum fecit natalem, retrorsum redire ad conceptum sive Ratbertus sive alii putarent; sed alia omnino via, eaque non inepta, ex certissimo illo principio ad conclusionem deveniebant. Videlicet cum ex auctoritate Ecclesiae, ut ait Ratbertus, constaret, Virginem Deiperam natam fuisse sanctam; alterutrum statuendum necessario fuit, aut ipsam originale peccatum non contraxisse, atque adeo a primo existendi initio sanctitate fuisse exornatam, aut, si peccatum contraxit, ab eo, dum adhuc in utero matris esset, emundatam fuisse. Si itaque posterius hoc excludendum videretur; plane sequebatur, quia sanctam nativitatem Ecclesia profitebatur, conceptum quoque sanctum esse profitendum. Porro numquid difficiliter altera hypothesis videri potuit excludenda? An quidpiam enim vel in Ecclesiae sensu vel in SS. Patrum scriptis forte recurrebat, quo ad cogitandum vel de peccato a Virgine contracto, vel de emundatione ab eo in matris utero facta impellerentur? Immo vero, ut alia nunc praetereamus, notissima erat illa S. Augustini sententia (De Nat. et Grat. Cap. XXXVI, n. 42): *De Sancta Virgine Maria propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, haberi volo quaestionem.* Hanc repetit vetustus Auctor Sermonis *de Assumptione Virginis Mariae* (apud Maium, N. PP. Bibl. Tom. I, pag. 452, n. 2, inquiens: *Haec est enim illa gemma gloriosa paradisi, de qua supra diximus . . . quia propter honorem Domini, cum de peccatis agitur, nullam prorsus de Maria volo haberi quaestionem.* Hanc repetit et B. Ogerius paulo suppar Bernardo, neque repetit modo, sed inde Conceptionem Virginis a peccato immunem deducit, scribens (*De Verb. Domin. in Coena* Serm. XIII, n. 1): *Non est in filiis hominum magnus vel parvus, tanta praeditus sanctitate, nec tantae religionis privilegiatus honore, qui non in peccatis fuerit conceptus, praeter Matrem immaculati peccatum non facientis, sed peccata mundi tollentis, de qua, cum de peccatis agitur, nullam prorsus volo haberi quaestionem.* Et plane hoc ipsum sic repetit Auctor Sermonum *in Antiphon. Salve Regina* (Serm. IV. n. 3): *Libanus mons, qui dicitur dealbatio, altam prae omnibus signat innocentiam tuam. Innocens fuisti ab originalibus et ab actualibus pe-*

false Bernardo affictas sit amandanda. Quod quidem manifestius illi elucescet, qui superius notata cum iis rationibus conferat, quibus Mabillonius alias epistolas aut sermones Bernardo abiudicavit. Videas nimirum Mabillonium expungentem epistolam 420; cur autem? Quia, inquit, *et si pia est, nescio quid tamen contortum et elaboratum habet, quod Bernardi genium et dicendi facilitatem non sapit; et in ipso epistolae contextu quiddam habetur Bernardi sententiae non satis conveniens.* Epistolam autem 421 ad Alphonsum regem Portugalliae, et sequentem 422 ad Iohannem Ciritam cur reiicit ad spurias? Quia, ait, *Bernardi genius, stilus, modestia in eis desiderari videntur.* Quod si et quaerere libeat, quid illud sit, quod in epistola 420 sententiae Bernardi minus conveniens paulo ante Mabillonius notabat, haec ille nobis verba prae oculis subiicit [a]: *Si (Christus) condemnat, benedictum sit nomen eius, quia sic meruimus: si salvat, gloriosum sit nomen eius, quia superabundavit misericordia iudicio.*

At vero quid tandem sunt eiusmodi defectus, si cum iis conferantur, quibus foedari epistolam CLXXIV vidimus? Recolantur, quaeso, et huc revocentur quaedam capita, e quibus ferri iudicium de epistolae auctore licet, quibus animi dotibus, quibus virtutibus, qua ingenii acie praeditus fuerit, qualis in eo mode-

---

catis. Nemo ita praeter te. Unde auctoritas Augustini: Cum de peccatis agitur, nullam de beata Maria volumus fieri mentionem.

Cum ergo et Ecclesiae sensus et SS. Patrum effata plane discederent ab hypothesi, qua beatissima Dei Mater a peccato iam contracto purgata per sanctificationem in utero fingeretur; utique ex auctoritate Ecclesiae, ut dicit Ratbertus, quae sanctam Deiparae nativitatem praedicabat, recte concludi poterat, aeque sanctam Deiparae fuisse Conceptionem. Et si quidem ex allatis verbis epistolae ad Canonicos Lugdunenses liceat coniicere, huc pertinere rationem, qua quidam per eam aetatem Deiparae Conceptionem colendam contendebant; aliud indicium praesto nobis erit, quo eamdem epistolam Bernardi esse denegemus. Numquid enim fas est Bernardo tribuere studium ita detorquendi aliorum argumenta, ut quae recta sunt, absurda appareant? Atqui id auctor epistolae praestitisset, si vafre adversarios confinxit retrorsum ad Conceptionem agentes vim sanctificationis, quae eamdem Conceptionem secuta fuisset.

a Epist. CCCCXX, n. 7. Utrum autem tanta sit in hisce verbis labes, alii viderint.

stia eluceat, qualis in negotiis gerendis prudentia, qualis in omni re sapientia, qualis quamque eximia eiusdem doctrina, qualis sententiarum cohaerentia, qualis ratiocinandi methodus, ac vis, qualis in disputando gravitas ac maturitas, qualis in exhibendis aliorum sententiis fides, et in refellendis robur iuxta ac temperantia et aequitas: haec, inquam, ut alia praetereamus, sedulo perpendantur, ac dein ad S. Doctoris Bernardi perspecta lineamenta comparentur et commensurentur. Profecto si nemo Mabillonio ideo succensuit, quod propter quemdam aut *genii Bernardini*, aut *modestiae*, aut *consentientis sententiae* defectum, quem sibi visus est in aliqua epistola deprehendere, hanc reiicere ad spurias aut saltem dubias non dubitavit; num merito nos iis succensebimus, qui frustra ullum notissimae S. Doctoris sapientiae virtutisque vestigium in memorata epistola requirentes, aut plane confictam eam, aut ad minus prorsus suspectam habendam esse arbitrentur?

LIV. His vero insuper addendum est, quod si quid ex certis monumentis constat de Nicolao Claraevallensi, qui, uti iam praemisimus, in confictae huius epistolae suspicionem venit, id omne non solum fraudis hypothesi, contra ac quidam opinati sunt, non obstat, sed e converso tantam ipsi vim ac veri speciem tribuit, quinimmo adeo eam quodammodo postulat et exigit, ut affirmare ausim, licet tot illas ab ea epistola tamque foedas abesse labes fingamus, nihilominus Nicolao potius quam Bernardo ipsam videri adscribendam.

Dixi fuisse, qui putarent, obstare Nicolai gesta, quominus illius epistolae auctor ipse putetur. Etenim, ut inquiebant, quin infensus Nicolaus esset tum festo Conceptionis, tum doctrinae, quae hanc ab omni peccato puram tuetur, immo acerrime utrumque propugnavit, prouti ex mutuis illius ac Petri Cellensis litteris dignoscitur. Quo pacto igitur auctor epistolae confingitur, qua suam ipse sententiam impugnasset? Cui difficultati primo quidem nonnulli respondendum censuerunt, Nicolai in Bernardum odio ea deberi; quippe, aiebant, cum multa eius crimina in lucem venissent, eiusque fraudes fuissent detectae, atque adeo expulsus ipse esset e monasterio Claraevallensi, livore percitus ad creandam Bernardo invidiam, has litteras fraudulenter eidem supposuit. Verum, ut superius advertimus,

Nicolaus Claraevallensis, qui confictae epistolae auctor dicitur, ullus omnino fuit ab Anglo illo Nicolao, monacho S. Albani, qui de eodem argumento cum Petro Cellensi disputavit. Prorsus ergo abest illa difficultas, quae ex mera duorum hominum confusione ortum ducebat.

Alia tamen fuit ratio, quae alios a controversa epistola Nicolao adscribenda deterruit. Si enim, hi dicunt, ideo haec epistola Bernardo abiudicanda videtur, ne S. Doctor cum magno sum propriae existimationis tum causae detrimento Immaculati Virginis Conceptus cultui ac doctrinae adversatus esse falso putetur; omnis ergo veri species tunc abfuisset, qua affingi illi huiusmodi epistola posset. Quis enim credere potuisset, illam epistolam fuisse a Bernardo conscriptam, quando constabat, pro opposita illum stare sententia? Absurde ergo arbitraremur, Nicolaum eiusmodi fraudem struere voluisse, cui nemo omnino habuisset fidem. Eamdemque ob causam frustra confingimus, eum ad hoc facinus odio in Bernardum fuisse compulsum. Si enim fraudi deerat veri species, nullam sane hac ratione diversus Bernardum invidiam conflavisset. Si autem e fraude turpe illud emolumentum sperare Nicolaus non potuit; utut iniquissimus existimetur, cum tamen nemo gratis sit malus, nulla iam superest causa, quae ad fraudem eiusmodi excogitandam ac moliendam posset eum permovere. Ita quidem nonnulli; quos hisce rationibus adeo praefidentes cernas, ut nullam amplius de Nicolao quaestionem moveri posse autument.

Verum si consulamus historiam, non modo haec omnia prorsus inania apparebunt, sed facili etiam negotio comperiemus, neque aliquem veri colorem, quo fictae epistolae fraus obtegeretur, neque aliam, praeter odium in Bernardum, causam defuisse, quae Nicolaum ad supponendam S. Doctori epistolam impelleret.

LV. Et ad primum quod spectat, illud sedulo prae oculis habendum est, quod luculenter eorum temporum docet historia, non unam nempe eamdemque omnium fuisse sententiam, esset necne Deiparae Conceptae festum celebrandum; sed contra diversas ea de re diversorum fuisse opiniones, atque adeo acriter de hoc argumento disputatum fuisse. Id manifeste discimus ex libris Pothonis Prumiensis *De statu domus Dei*, in quibus lamentationes de hoc festo inducto resonant; id testatur *Tractatus de*

Conceptione Beatae Mariae Virginis, qui inter Opera S. Anselmi legitur; idipsum denique confirmant epistolae, quae de hac controversia a Nicolao Anglo ac Petro Cellensi ultro citroque datae sunt.

Cum haec certa omnino sint, quaerere iam est, pro qua contendentium parte S. Doctor Bernardus steterit. Atque illum quidem cum iis stetisse, qui celebrandum festum negabant, non concedent modo, sed contendent ii omnes, qui epistolam ad Lugdunenses ipsi vindicant. At ratio controversiae postulat, ut hoc ipsum ratum habeatur, etiamsi haec illi epistola denegetur; et id levi sane negotio conficere licet. Nam sive epistolam putes esse Bernardi, sive alterius, palam est, eam tamquam Bernardi foetum disseminari ac recipi potuisse. Atqui hoc factum nunquam fuisset, si epistolae alia facta repugnassent, si nempe Bernardus et Claraevallenses monachi Conceptae Deiparae festum tunc celebrassent ac porro celebrandum censuissent. Idipsum perspicue colligitur ex Petri Cellensis litteris. Nam primo quidem negat hic constantissime, Conceptionis festivitatem esse celebrandam; aliam autem in sententiam plane ivisset, si quidem nosset, Bernardum, quem tanta reverentia prosequebatur, aliter et iudicasse et egisse. Deinde cum in iisdem litteris et Bernardum et Cistercienses ab Nicolai Angli acerbissimis aculeis defendat, doctrinam quidem S. Doctoris exaltat, sanctitatem commendat, tum ipsius tum Cisterciensium etiam in Deiparam pietatem ac devotionem eximiam [a] laudat; nunquam tamen id memorat, quod ad sedandam Nicolai Angli indignationem maxime idoneum fuisset, Bernardum scilicet et Claraevallenses in eadem cum illo esse sententia, ac Deiparae Conceptae festum agere. Ratum ergo haberi debet, S. Bernardum cum suis Claraevallensibus accensendum iis esse, qui a celebranda Conceptione Virginis Mariae abstinendum arbitrarentur. Neque tamen (quod probe advertendum est) inde consequitur, ex eiusdem S. Doctoris sententia Virginem Deiparam originali peccato obnoxiam existimari debuisse. Numquid enim haec tantum causa arcere a celebrando eo festo potuit? Profecto habes, quos paulo ante

---

a Vid. Lib. VI, Epist. XXIII.

memoravimus, Pothonem Prumiensem ac Cellensem Petrum, quorum uterque a celebranda hac festivitate abhorrebat. Quam vero ob rem? Quia, inquit Potho [a], *superba mente praesumimus, quidquid ipsorum (Patrum) in talibus prudentia praeterivit.* Petrus vero Cellensis [b]: *Abstinere certe ab omni praesumptione volo..... Utinam (Apostolica Sedes) haec domina et moderatrix totius Christianitatis, Conceptionem Virginis librasset, et a mari usque ad mare propagasset. Sole, idest Apostolico, ac luna, idest Curia Romana, praeeunte, tam secure quam expedite in lumine vultus eorum gressus meos ponerem et disponerem, ex hoc videns vitare lubricum, et sequi solidum et securum.* Studium ergo novitates cavendi, aut certe nova festa non admittendi, antequam legitima auctoritate probarentur, par causa esse potuit, cur et Bernardus Conceptionis solemnitatem non recipiendam putaret. Porro, quod nostra nunc refert, semel atque praestituatur, Bernardum ab eo festo recipiendo alienum exstitisse, sponte liquet, quo pacto eiusmodi epistola sub eiusdem nomine confingi, nec tamen cuipiam suspecta esse potuerit. Quid enim a verisimili aberat, festum Conceptionis ab eo carpi et impugnari, quem eidem festo inducendo adversum esse constabat? Quod ergo ad hoc caput attinet, nihil erat profecto, quod aut Nicolaum a molienda, si quam vellet, fraude, aut alios ab epistola tamquam Bernardi habenda ac recipienda morari posset.

LVI. Illud ergo superest dispiciendum, an Nicolao Clarae-vallensi quaepiam causa inesse potuerit, cur hanc fraudem excogitaret, perficiendamque statueret.

Verum et haec quaestio plane facilem habet explicationem. Sat enim erit, si verisimiliter existimare liceat, Nicolaum non modo a cultu Conceptae Deiparae alienum fuisse, sicut et alios tunc exstitisse diximus, sed praeterea studiosum adeo eamdem religionem impugnandi, ut suus eum ardor ad impugnandam ipsam quoque festi rationem abripere potuerit: perutile autem iudicare potuisse, ut pondus, quod huiusmodi doctrinis suo se nomine addere desperabat, Bernardi, qui penes omnes in summa

---

a De Statu domus Dei, Lib. III, *Bibl. PP. Lugd.* Tom. XXI, p. 502.
b Lib. VI, Epist. XXIII.

existimatione erat, adscito nomine tribueret. Sat, inquam, erit existimari id posse: nam caeterum Nicolaum hominem fuisse audacissimum, qui ad aliquem propositum sibi finem assequendum fraudibus et praesertim confingendis Bernardi epistolis non parceret, id luculentissimo eiusdem s. Bernardi testimonio superius iam ostensum est *a*. Summa ergo quaestionis in eo demum sita est, ut statuatur, an eo usque Nicolaus provectus fuerit, ut non modo festum Conceptionis oppugnasse, sed et Conceptionem ipsam, quatenus huius sanctitas ratio festi erat, impetivisse dicendus sit.

Atqui hoc neutiquam in dubiis aut incertis reponi potest. Quid enim de tota ista re ipse senserit, certa produnt monumenta, illius videlicet sermones, quos, ut alias diximus, simul collectos edidit Bertrandus Tissier in *Tomo Tertio Bibliothecae Patrum Cisterciensium* *b*, dispersos vero et ordine mensium dispositos inter *Sermones B. Petri Damiani* *c* habemus. Porro ex his Sermonibus manifeste conficitur, Nicolaum originali Virginis Deiparae sanctitati plane infensum exstitisse.

Et sane fac, quaeso, inspicias, quae habet in Sermone *De Assumptione B. Virginis Mariae* *d*, ubi eiusdem Deiparae, caelum ingredientis, puritatem collaudat. Eam nempe proclamat utique totam pulchram et sine macula; at maculae expertem non ideo dicit, quod hac semper caruerit, sed quod ipsam mundavit Spiritus Sanctus. Ita ille: *Matri vero caelorum palatia penetranti Filius ipse cum tota curia tam Angelorum quam iustorum solemniter occurrens, evexit ad laetae consistorium sessionis, et ait* *e*: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te. Tota pulchra, quia tota deificata; macula non est in te, quia Spiritus Sanctus supervenit in te, qui te mundavit* *f*.

---

a Sup. n. XXXIII.

b A pag. 194.

c Opp. Tom. II.

d Sextus est apud Tissier pag. 205, quadragesimus vero inter sermones S. Petri Damiani, Opp. Tom. II, pag. 97, Edit. *Paris.* idest *Venet.* an. 1743.

e *Cant.* IV, 7.

f Scite Benedictus Piazza (*Causa Immac. Concept.* Act. II, n. 167.

Multo autem manifestius mentem suam aperit Nicolaus in sermone, quem habuit *De Nativitate S. Iohannis Baptistae* [a]. Verum antequam id exponam, ab incidenti quaestiuncula me expediam, oportet.

LVII. Nam Mabillonius in monito, quod huic sermoni praemisit [b], nonnulla dubia de eiusdem auctore sic iniecit: *Hic sermo recensetur inter Opera Petri Damiani, tribuiturque Nicolao Claravallensi in Bibliotheca PP. Cisterciensium et in Codicibus Manuscriptis. Sed huic obstare videtur, quod Auctor n. 5 dicit, suo tempore solius Christi et S. Iohannis Nativitatis festivitatem in Ecclesia receptam: cum tamen ex S. Damiani epistola 86, tum etiam ex epistola 174 ad Canonicos Lugdunenses constet, tunc temporis B. Mariae Nativitatem fuisse sollemnem, imo ipse Nicolaus pro ea sermonem habeat. Nisi forte quis dicat, illud de universali et antiquiori more seu ritu accipiendum esse.* Cl. vero P. Carolus Passaglia ne dubiam quidem rem habendam cum Mabillonio putat: sed allata postrema illa eiusdem coniectura, mox subiicit [c]: *Quam viri critici suspicionem nemo pluris ducat, neque facile cum ecclesiasticis monumentis conciliet.* Hinc eumdem sermonem sic ipse allegat [d]: *Succedit beatus Petrus Damiani vel quisquis sit alius eruditus auctor sermonis in Nativitate Baptistae* etc. Quo satis significat, sese arbitrari, hunc sermonem neque Nicolao neque Petro Damiani [e] tribui posse, sed adscribendum auctori, qui morem celebrandi Nativitatem Deiparae aetate antecesserit.

Ab hac tamen egregii sodalis mei sententia, invitus licet, vi- tus tamen rationum evidentia cogor discedere, neque modo

---

sag. 167), atque alii ante eum adverterant, voce *mundare* non necessario maculam praecedentem adsignificari. Verum quae ex Nicolao subiiciemus, nullum locum huic animadversioni faciunt.

a Primum locum obtinet inter editos a P. Tissier (l. c. pag. 194); et igesimum tertium inter Sermones S. Petri Damiani (l. c. pag. 56 seqq.).

b *Opp. S. Bernardi* Tom. V, pag. 689, Edit. Paris. 1719.

c *Comment. de Immac. Virg. Deip. Concept.*, Part. III, n. 1315, ot. 3, pag. 1340.

d Ibid. n. 1315.

e Sic clar. viri verba intelligo; et reipsa Damiani aetate adeo celerabatur Nativitas Deiparae, ut ipse quoque sermones de ea habuerit.

quoad Sermonis auctorem, sed etiam quoad eiusdem interpretationem.

Et quod attinet ad auctorem Sermonis, quominus antiquior putetur inducto Nativitatis Deiparae festo, plane obstat ratio styli. Ad quamcumque enim aetatem institutionem huius festi in Occidentali Ecclesia referas, nullam reperies huic praecessisse, cui stylus huius sermonis congruat. Obstat deinde apertissimus ipsius Nicolai testimonium. Uti enim superius advertimus [a], in epistola, qua ipse suos Theobaldo Campaniae Comiti sermones nuncupat, etiam sermonem *de Nativitate Iohannis Baptistae* expresse commemorat. Atqui unicus hic est huius argumenti sermo, qui Nicolai nomine inscribatur; et quidem unicus est huius argumenti inter illos novemdecim, quos Nicolaus a se scriptos testatur; et insuper in antiquis manuscriptis, quae Nicolai sermones continent, cum aliis octodecim cumque aliis opusculis, quae Nicolaus in nuncupatoria illa epistola recenset, coniunctus et permixtus constanter reperitur. Non igitur fas est dubitare, an forte cuipiam alii, quam Nicolao, vindicari hic queat.

At quomodo, inquies, affirmasset in eo Sermone Nicolaus, solius Christi et Iohannis Praecursoris nativitatem celebrari, quando sermonem de Deiparae quoque Nativitate eum scripsisse [b] constat?

Respondeo, ad hanc difficultatem solvendam nihil reipsa opus esse sive memorata Mabillonii suspicione, seu quibusvis aliis coniecturis. Satis namque fuerat periodum illam, in qua putatus iste nodus continetur, in eo codice seu editione perlegisse, quam vel ipse P. P. allegat. Ibi enim non modo Christi Domini et Iohannis Baptistae, sed etiam beatae Virginis nativitas diserte sic recensetur [c]: *Nullius hominis Nativitatem, praeter solius Dei*, EIUSQUE MATRIS, *in auctoritatis arcem recepit Ecclesia, huius*

---

a Sup. n. XXXVI.

b Est ille idem sermo, quem P. P. plus semel sub nomine S. Petri Damiani allegat (Vid. *Comm. de Imm. V. Deip. Concept.* n. 62 et 116, pagg. 44 et 1109), quippe quadragesimum quartum locum ex veteri ordine obtinet inter huius S. Doctoris sermones.

c *Opp. S. Petri Damiani* Vol. II, Serm. XXIII, pag. 58, Edit. Paris. (scil. *Venet.*), 1743.

istius (Iohannis) exceptione servata. Omnis ergo ansa adimitur sive rationes cum Mabillonio excogitandi, ob quas de nativitate Deiparae auctor, utut recentior, siluerit, sive scriptorem cum P. P. quaerendi, qui ritu celebrandi hanc Deiparae festivitatem antiquior exstiterit.

Caeterum voces illae, quae nativitatis Matris Domini mentionem faciunt, utique ab eodem sermone absunt, prouti in Appendice Operum S. Bernardi inter spuria opuscula edi consuevit. Verum eaedem non modo leguntur in Veneta operum S. Petri Damiani editione, qua, uti diximus, etiam P. P. usus est, sed constanter in antiquioribus quoque tum Lugdunensi an. 1623 *a*, tum Romana per Constantinum Caietani an. 1606 *b*, tum denique, ut alia omittam, in exemplaribus, e quibus eumdem sermonem vel Laurentius Surius an. 1579 *c*, et Aloisius Lipomanus an. 1560 *d* exscripserunt, vel italice convertit Gabriel Fiamma *e*. Neque vero ambigendum, utra praeferri, ut genuina, lectio debeat; quando, vocibus illis expunctis, habes sermonem, cuius aetas cum stylo plane repugnat; contra vero ut eas retineas, exigit simul cum stylo ineluctabile Nicolai auctoris testimonium. Quod si praeterea recensionis utriusque merita, alteram cum altera comparando, libeat perpendere; habes sane eruditum virum, Constantinum Caietani, qui comparandis emendandisque sermonum, quos edebat, exemplaribus mss. plurimum laboris se impendisse testatur *f*; at nescio enimvero, an aliquis editor operum S. Bernardi emendando ope codicum sermoni, qui inter supposititia iacebat, ullam unquam curam contulerit.

LVIII. Dubitationibus de sermonis auctore exemptis, iam videamus, quomodo Nicolaus sententiam suam de Virgine Deipara manifestius explicet.

---

a Opp. S. Petri Damiani Tom. II, pag. 202.

b Opp. S. Petri Damiani T.II, pag. 66.

c Histor. Sanctorum Tom. III, *mens. Iun.*, pag. 914, Edit. Colon. Agripp. 1579.

d Vit. Sanct. Tom. VIII, fol. 523 vers., Rom. 1560.

e Le vite dei Santi descritte dal R. P. D. Gabriele Fiamma Canonico Lateranese, Venezia 1602, Lib. VI, Vol. III, fol. 145 verso.

f Opp. S. Petri Damiani Tom. I, *Praefat.* pag. XLIII, Rom. 1606.

Rursus itaque in hoc sermone id Nicolaus inculcat, quod ab eo iam audivimus, beatam nempe Virginem fuisse *mundatam*; sed praeterea, quod alibi silentio presserat, hic aperte significat, quid sibi ea *mundatio* velit. Ac primum illud quidem sic enuntiat [a]: *Quamquam et de singulari Virgine nulla sit ambiguitas, quin et ipsa maternis circumsepta visceribus sublimiore sanctificationis genere mundata sit, utpote sacrarium illud, in quo Dei Filius carnem fuerat suscepturus.* Tum ne quis dubius haereret, quo sensu Virginem *mundatam* diceret, sollicite rem ipse edisserit, ac plane profitetur, eam *a peccatis fuisse ablutam.* Sic ille paulo post allegata [b]: *Ineffabiliori autem modo supervenit (Spiritus Sanctus) in Virginem, quam tota Divinitatis plenitudo sine mensurae discretione perfudit: ut totam caperet, qui fecit totum: ut non solum a peccatis abluta, repleta Spiritu, sed et de Spiritu Sancto concepisse credatur: quia quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est.* Porro quisquis dubitet, an *abluere a peccatis* forte idem significet ac *a peccatis* praeservare, hic profecto pari iure dubitabit, an ullus e solis disco lucis radius emicet.

Verum eximius P. P. heic quoque in aliam, ut superius innui, sententiam abit, utpote qui existimaverit, in hoc sermone egregium *vetusti* (uti putavit) *auctoris* testimonium pro originali Deiparae innocentia prostare. Ac prae oculis habens primum quem descripsi, textum, sic disserit [c]: *Sublimius illud Sanctificationis genus*, quod Virgini tribuitur, nisi hoc idem valeat ac praeservatio a peccato originis, *in aliquam tandem recidet temporis maturitatem, eoque pertinebit, ut aliquanto celerius Maria soluta, quam Iohannes liberatus videatur. Sed quis ferat hanc Commentarii tenuitatem* etc.?

Iure merito vir praecl. in his notat *tenuitatem commentarii*; sciteque adversus eos, si qui sint, qui Nicolai verba mere ad maturiorem quamdam Virginis sanctificationem inflexerint, addit. ista de *qualitate* potius sanctificationis, quam de *tempore* acci-

---

a Serm. de Nativ. S. Iohan. Bapt., *Opp. S. Petri Damiani* Tom II. pag. 57, Edit. Venet. 1743.

b Ibid.

c L. c. n. 1315, pag. 1341-1342.

pienda esse; adeo ut *sublimius sanctificationis genus* significare quid nobilius debeat ac praestantius, non autem quid celerius. Verum nescio, an exinde etiam sequatur, intelligi ea oportere de *praeservatione a peccato*. Et sane quis dubitet affirmare, Virginem Deiparam non modo ab exsistentiae suae primordiis divina gratia, non secus ac Angeli, refulsisse, sed et sublimiore prae Angelis sanctificationis genere vel tunc fuisse divino munere ditatam? Videlicet sublimius sanctificationis genus aestimare licet ex praecellentiori gratiae dono, quod conferatur. Et quemadmodum nobilius alterius prae altero sanctificationis genus esse inter eos potest, qui originalem ex aequo sortiti sint sanctitatem; sic nobilius alterius prae altero genus sanctificationis potest et inter illos statui, qui in antecessum aeque peccatores exstiterint. Et reipsa etiam Iohanni prae Ieremia nobiliorem, ut mox videbimus, sanctificationem Nicolaus tribuit; nec tamen opus est propterea, ut ex Nicolai sententia Baptistam ab originali noxa praeservatum esse dicamus.

Caeterum ut certe definiatur, quid sibi velit haec vaga dicendi forma, seu quid penes Nicolaum valeat *sublimius hoc sanctificationis genus*, haud sane necesse est, ut peregrinae exquisitaeque adhibeantur curae, neque ut magna Criticorum ingenia defatigentur. Satis est integram perlegisse paragraphum, e qua sententia illa est excerpta; nam contextus, quem et idem P. P. heic consulendum non diffitetur [a], facile iuxta ac dilucide per se rem conficit.

Et adverti posset in primis, tale proponi sanctificationis genus, quo Virgo dicatur *mundata*. Ita enim Nicolaus [b]: *Quamquam et de singulari Virgine nulla sit ambiguitas, quin et ipsa..... sublimiore sanctificationis genere mundata sit*. Porro vox *mundata* adeo heic praeservationem non significat, ut mox eamdem vocem Nicolaus de *Ieremia* sic usurpet [c]: *sanctificatio..... emundationem significat*. Vox ergo *mundare* heic indicat a peccato contracto purgationem, quae confundi cum praeservatione nullo

---

a L. c.
b L. c.
c Ibid.

modo potest. Illud ergo *sublimius sanctificationis genus* ipsa periodo, qua continetur, ita circumscribitur, ut ad praeservationem detorqueri nequeat. Sed missa haec fiant; ac iam latius inspiciatur tantisper contextus.

Tota haec sermonis paragraphus, in qua *de secundo Iohannis honore agitur*, ita bifariam, prout legenti patet, dividitur, ut pars parti mutuo respondeat, atque adeo altera alterius sit explanatio. At vero cuiusmodi tandem ea sunt, quae controverso loco respondent? Haec plane, quae iam attulimus: *Ineffabiliore autem modo (Spiritus) supervenit in Virginem . . . . . , ut non solum a peccatis abluta, repleta Spiritu* etc. Vi ergo παραλλαγῆς aperte patet, *sublimius sanctificationis genus*, quo Virgo *mundata est*, nihil ex Nicolai sententia esse aliud, quam *ineffabiliorem modum adventus Spiritus Sancti*, quo Virgo *abluta est a peccatis*. Atqui haec pertrahi ad significandam praeservationem nequeunt; hanc igitur frustra et in illis inquirimus.

Multo autem evidentius Nicolai sententia ex duplici elucet comparatione, quae in utraque paragraphi parte instituitur. Utrobique enim primo quidem inter se quoad sanctificationem comparantur Ieremias, Iohannes, ac Deipara; deinde vero horum sanctificatio cum *singulari Christi praerogativa* confertur. Utraque porro comparatio eo collineat, ut Virginem beatam peccato obnoxiam evincat.

Et sane quod ad primam comparationem attinet, quae nempe inter Ieremiam, Iohannem ac beatissimam Dei Matrem instituitur, aliquid ibi reperis cunctis commune, et rursus aliquid singulis proprium. Quid vero omnibus commune, quid singulis proprium Nicolaus statuit? Commune nempe deprehendis dici peccatum et sanctificationem in utero; singulis autem proprium excellentiorem alterius prae altero sanctificationem. Commune Spiritus sanctificantis donum, et simul diversam doni rationem sic ab initio Nicolaus enunciat [a]: *Attende, obsecro, diligenter, quam ordinata dispositione Spiritus ille multiplex Ieremiam sanctificat, implet Iohannem, supervenit in Mariam.* Eamdem autem

---

[a] *Serm. in Nativ. S. Iohan. Bapt.*, *Opp. S. Petri Damiani* T. II pag. 57.

diversitatem quoad sanctificationis gradum et simul commune illud peccatum, e quo illorum quisque vel *sanctificari* vel *purgari* vel *ablui* dicitur, sic habes in mox sequentibus [a]: *Et Ieremiae quidem* (inquit) *admiranda sanctificatio, qui etsi in peccato conceptus est, nascitur tamen sine peccato. Antequam enim exiret de ventre sanctificatus est . . . . Iohannem vero longe gloriosior virtus implevit, qui et sanctificatus est a peccato, et ita* [b] *dominante Spiritu superfusus, ut et purgatus exeat et repletus . . . . Ineffabiliore autem modo supervenit in Virginem, quam tota Divinitatis plenitudo sine mensurae discretione perfudit: ut totam caperet, qui fecit totum; ut non solum a peccatis abluta, repleta Spiritu, sed et de Spiritu Sancto concepisse credatur. Inde est, quod singulari praerogativa fides catholica Filium Dei natum de Virgine, conceptum de Spiritu confitetur.* Commune itaque asseritur peccatum; in eo autem diversa collati doni excellentia commendatur, quod Ieremias mere sanctificatus dicatur; prae illo autem Iohannes et beata Dei Genitrix Spiritu affirmentur repleti; prae Ieremia denique et Iohanne Virgo Deipara sine mensurae discretione divinitatis plenitudine exhibeatur perfusa.

Quoad alteram autem cum Christo comparationem, res brevissime iuxta et manifestissime expeditur; nam trium illorum, Ieremiae scilicet, Iohannis, ac Deiparae discrimen a Christo Domino in hoc statuitur, quod illi concepti fuerint de peccatis et in peccatis, Christus vero conceptus sit de Spiritu et in Spiritu. Ita Nicolaus statim post ea, quae modo attulimus [c], *Vides ergo, quam remotiore privilegio speciosus forma prae filiis hominum a filiis hominum in concipiendo discretus sit? Illi etenim de peccatis et in peccatis concepti sunt; hic in Spiritu et de Spiritu Sancto concipitur.*

Atque idem prorsus elicitur ex comparatione, quae rursus Christum inter et reliquos omnes in peccato conceptos in prima parte eiusdem paragraphi recurrit. Nam et ibi Ieremiam, Iohan-

---

a Ibid.

b Mendose editio Veneta an. 1743 inverso ordine legit, *ita et*; reliquae omnes editiones legunt, *et ita*.

c L. c.

nem, ac Virginem adnumeratos iis cernis, qui in peccatis concepti sunt, et e quibus solus Christus seiungitur; singulare tamen trium illorum privilegium praedicatur, quod sanctificati intra materna viscera, nati sint sine peccato. Ita Nicolaus [a]: *Quicumcumque de massa praevaricatrice mundum ingredimur, longam retem originalis peccati trahimus nobiscum. Solus ille, qui peccatum non fecit, excipitur . . . Cum igitur omnes in iniquitatibus concepti sint, neminem unquam mortalium intra materna viscera sanctificatum legimus, praeter Ieremiam et Iohannem Baptistam; quamquam et de singulari Virgine nulla sit ambiguitas, quin maternis circumsepta visceribus sublimiore sanctificationis genere mundata sit.*

Contextus igitur id confirmat, quod priora verba a nobis allata sponte sonant, ac suapte natura significant; quin et Nicolaus nobis exhibet summopere sollicitum sententiam illam suam audendi et ingerendi, Virginem nempe Deiparam iis esse accensendam, qui originalem labem contraxerunt; nam nihil alioqui postulabat, ut Iohannis in utero sanctificati privilegium celebraturus, sermonem de beata Dei Genitrice huc arcesseret; et nihil itidem exigebat, ut dicta iterando sententiam hanc suam de Virgine denuo in eadem paragrapho inculcaret.

Ergo, ut ad propositam quaestionem demum nos recipiamus, si idoneam causam statui oportuit, qua Nicolaus ad confingendam *epistolam ad Lugdunenses Canonicos* permotus dici posset: eiusmodi autem causa concinne in eo adsignari potest, quod doctrinam, quam Nicolaus foveret, adversam cultui atque adeo privilegio Conceptionis Deiparae, adscito insignis Doctoris Bernardi nomine corroborare ac nobilitare studiose vellet; profecto non coniecturis, sed certis instrumentis conficitur, hanc causam Nicolao reapse affuisse

LIX. Quinimmo non hoc tantummodo emolumenti ex praemisso Nicolai sermone praesenti controversiae profluit; sed praeterea manifestum ac prorsus insigne habetur in eo indicium, quo Nicolai manum operamque tum in *epistola ad Canonicos Lugdunenses*, tum in *secundo* illo *sermone de Assumptione Beatae Mariae*, qui, non secus atque ea epistola, obiici consuevit

---

[a] L. c. in laudato Sermone *de S. Iohan. Bapt. nativitate*

adversus Immaculatam Deiparae Conceptionem *a*, agnoscamus. Quodnam porro eiusmodi est indicium? Tanta, inquam, tamque evidens inter omnia ista scripta similitudo, tam similis ratio sententiarum, tam similis argumentandi modus, tam similis ductus orationis, ut nec ovum ovo similius dici possit.

Et sane fac, quaeso, rursus inspicias pauca illa, quae ex *sermone de Nativitate S. Iohannis Baptistae* in praecedenti paragrapho descripsimus: fac, inquam, advertas, quomodo auctor totam doctrinam suam de Deipara peccato inquinata et in utero emundata permisceat seu involvat disputationibus illis de Ieremia ac Baptista item in materno utero sanctificatis et emundatis. Atqui ecce tibi gemina omnia, ut mox videbimus, in *sermone de Assumptione*, gemina omnia et in *Epistola ad Lugdunenses*. Nam utrobique simul cum Virgine Deipara in scenam prodeunt tum Ieremias propheta, tum Iohannes Praecursor, nisi quod *in Epistola ad Lugdunenses*, cuius binae omnino paragraphi *b*, inanibus de Ieremia et Iohanne quaestionibus impenduntur, novo opinandi portento tertius comes additur vel saltem permittitur regius Psaltes *c*.

Sed parum hoc fuerit: allatis in praecedenti paragrapho Nicolai verbis ex *Sermone de Iohannis nativitate*, comparationem ita institui vidimus inter Ieremiam, Iohannem ac beatam Virginem, ut alter prae altero nobilius sanctificatus diceretur; neque hoc solum advertere licuit, sed praeterea proprias cuiusque sanctificationis notas, quibus alterius prae altero excellentia apposite designabatur, prae oculis habuimus; et Ieremiam quidem mere *sanctificatum* dici, Iohannem vero insuper Spiritu *repletum*, Virginem autem Deiparam sublimius et ineffabilius muneribus divinis ditatam, utut, non secus atque alii, a peccatis *mundata* seu *ablata* affirmaretur. Atqui ecce tibi ad unguem ista omnia, et gradus comparationis, et proprii illi sanctificationis uniuscuiusque characteres, et Virginis quoque *mundatae* mentio in paucis hisce verbis *sermonis secundi de Assumptione B. Mariae* disertissime

a Vid. sup. n. XXV.
b *Epist.* CLXXIV, n. 3, 4. Vid. quae supra diximus n. LI, LII.
c Vid. sup. n. LI.

recurrunt [a]: *Quod si originalem a parentibus maculam (b. Virgo) traxit; sed minus a Ieremia sanctificatam in utero, aut non magis a Iohanne Spiritu Sancto repletam credere prohibet pietas christiana. . . . Postremo cum omnimodis constet, ab originali contagio sola gratia mundatam esse Mariam* etc.

Sed et plane simillima, immo eadem omnino contuere in *Epistola ad Canonicos Lugdunenses*. Vis enim tesseram Ieremiae, qui mere *sanctificatus* dicatur? Ecce eam tenes in hisce [b]: *Et de Ieremia quidem*, inquit, *siquidem lego, quod, priusquam de ventre exiret, sanctificatus sit.* Vis tesseram Iohannis, qui ceu *Spiritu repletus* designetur? Ecce et istam habes [c]: *Quis dicat*, inquit, *Spiritu Sancto repletum (Iohannem) manere adhuc nihilominus filium irae etc.?* Vis nobiliorem prae his Virginis Deiparae sanctificationem? Et hanc in hisce vides [d]: *Ego puto, quod et copiosior sanctificationis benedictio in eam (Virginem) descenderit.* Vis etiam Virginem cernere a peccato in utero mundatam? Inspice sequentia [e]: *Restat, ut post conceptum in utero iam existens (Virgo Deipara), sanctificationem accepisse credatur, quae excluso peccato sanctam fecerit nativitatem.* Vis denique et illam omnium comparationem cum Christo, qualem vidimus in Nicolai sermone, ut omnes quidem dicantur in peccato concepti, solus vero Christus excipiatur, quia de Spiritu Sancto conceptus? Ecce et eam in epistola sic reperis [f]: *Quamobrem etsi quibus vel paucis filiorum hominum datum est cum sanctitate nasci, non tamen concipi: ut uni sane servaretur sancti praerogativa conceptus, qui omnes sanctificaret, solusque absque peccato veniens, purgationem faceret peccatorum. Solus itaque Dominus Iesus de Spiritu Sancto conceptus... Quo excepto, de caetero universos respicit ex Adam natos, qui unus humiliter de semetipso ac veraciter confitetur: In iniquitatibus, inquiens, conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.*

---

[a] *In Assumptione Beatae Mariae Sermo secundus*, n. 8, *Opp. S. Bernardi* Tom. III, col. 1005.

[b] *Epist.* CLXXIV, n. 3.

[c] Ibid. n. 4.

[d] Ibid. n. 5.

[e] Ibid. n. 7.

[f] Ibid. n. 8.

Quid vero plura? Etiam illud, quod in praecedentibus vidis [a], auctorem *epistolae ad Lugdunenses* dubitationibus quibusn ea temperasse, quae de Iohanne disputabat, ipsissimum c et in *Sermone de nativitate S. Iohannis Baptistae* deprehendis. ragraphum enim, de qua diximus, sic absolvit [b]: *Haec sane ta sint de conceptione Iohannis, nihil praeiudicantia sanius santi.. Sed et si in aliquo Sanctorum auctoritatibus videntur obre* etc.

Ergo, quod manifestissima indicia suadent, immo clamant [c], ncludendum est, Nicolai manum non aliter, ac in *Sermone de tivitate S. Iohannis Baptistae*, in *Epistola* quoque *ad Canonicos ldunenses* et in *Sermone secundo de Assumptione b. Mariae* apere.

---

a Sup. n. XLVIII et LII.

b Serm. de Nativ. S. Iohan. Baptist. - *Opp. S. Petri Damiani* Tom. II, m. XXIII, pag. 57.

c Si sectari minutiora quis velit, alia utique in iis scriptis inveniet, e unum eorum eumdemque scriptorem produnt. Sic duplex indicium es in paucis hisce epistolae 174 verbis (n. 9): *Quo pacto, inquam, aut ctus asseretur conceptus, qui de Spiritu Sancto non est, ne dicam peccato est: aut festus habebitur, qui minime sanctus est? Libenter tosa hoc honore carebit, quo vel peccatum honorari, vel falsa tur induci sanctitas.* Nam primo cum ex phrasi Scripturarum pro- (*Ps.* L, 7) homo dici soleat *conceptus in peccato*, auctor mavult re, *conceptus de peccato*, ut servet verbalem antithesim cum alia phrasi, ceptus *de Spiritu*. At ecce eadem cernis in Nicolai sermone *de Nate S. Iohannis*, ubi inquit (pag. 57): *Illi de peccatis . . . concepti s hic . . . de Spiritu Sancto concipitur*. Vide deinde, quomodo Dei- antonomastice designetur per vocem *gloriosa*. Inquirere enimvero , an Bernardus in Sermonibus, quos plures habet de laudibus Virs Deiparae, sin minus antonomastice designare, saltem epitheto *glote* exornare illam consuescat. Mirum! nisi quod semel ea voce utitur significandum, quomodo Deipara caelos intravit (*Serm. I de Aspt. B. M. V.* n. 1) inquiens: *Virgo hodie gloriosa caelos ascendens, rnorum etc.*, nunquam hoc epithetum tributum Mariae reperi. E contra lege Nicolai Sermones; et non modo Mariam compellatam invenies *gloriosam Virginem* (*Inter Opp. S. Petr. Dam.* Tom. II, Serm. XXIII, 57), tum *gloriosiorem reginam* (Ibid. Serm. XLIV, pag. 107), sed torem hac voce, eiusque cognatis adeo delectari cernes, ut et Virginis d. Serm. XL, pag. 97) *gloriam gloriosam* dicat. Levia haec in se t; at non levia sunt indicia, quibus de auctore scriptorum diiudicetur.

Et unum sane est, quod obiici his posse video, aliam videlicet rationem huius similitudinis reddi non aegre posse. Nam, inquiet aliquis, Nicolaus diu in Monasterio Claraevallensi versatus est, immo et lateri Bernardi assedit: ad manum ergo scripta Bernardi habuit; quin et ipse Bernardi sermones ex ore dicentis excipiebat, exceptos latine reddebat, mittebatque ad amicos [a]. Quae igitur in Nicolai sermone legimus, licet ea ex S. Bernardi scriptis mutuata censere.

Verum huic exceptioni occurrunt ea, quae de Nicolai sermonibus Bertrandus Tissier admonuit [b], eos scilicet *a Nicolao scriptos fuisse in Arremarensi Coenobio*, ubi monasticam vitam diu professus est, antequam ad Claram Vallem transiret. Neque gratis id Tissier affirmat; in ipsis enim sermonibus luculenta exstant indicia, quae eos habitos in monasterio Arremarensi evincunt. His accedit et Nicolai testimonium. Nam in epistola nuncupatoria ad Theobaldum Comitem diserte scribit [c], *haec omnia se in viridiori aetate dictasse*. Quae autem posset viridior Nicolai aetas putari, inde etiam desumi potest, quod annò 1140 adeo matura aetate esset, ut Romam ad Innocentium Papam ob causam Abaelardi missus fuerit [d]. Ergo cum neque Nicolaus a Bernardo mutuatus illa fuerit, quae in *Sermone de Nativitate S. Iohannis Baptistae* legimus; multo vero minus Bernardus putandus sit e Nicolai penu quaesivisse suppetias, et inde ea deduxisse, quae tum in *Epistola ad Canonicos Lugdunenses* tum in *sermone secundo de Assumptione B. Mariae* illis plane similia reperimus; statuendum est, similitudinis huius rationem ex hoc unice pati posse, quod ea omnia uni eidemque Nicolai manui debeantur.

LX. In eamdem vero conclusionem prorsus compellit et alius argumentum, quod itidem ex illo Nicolai sermone sponte profluit. Cum enim ex eo manifeste compertum sit, quid ipse

---

a Vid. sup. n, XXXIX.

b In Monit. ad Nicolai Sermones, Biblioth. PP. Cisterc. Tom. III, pag. 193.

c Biblioth. PP. Cisterc. Tom. III, pag. 193.

d Vid. *S. Bernardi Epist.* 189 *ad Innocentium Papam*, num. 3, et *Epist.* 338 *ad Haimericum Cardinalem*, n. 2.

Virginis Deiparae Conceptione senserit, pronum est sic ratiocinari: Utcumque evinci non possit, doctrinae, quam de sancta Virginis Conceptione catholici profitentur, vere ea opponi, quae sive in *epistola ad Canonicos Lugdunenses*, sive (diversa tamen de causa) in *secundo sermone de Assumptione B. M.* leguntur; tamen si de duobus quaestio habeatur, utri tribuenda illa sint, Bernardo ne, qui pro originali Deiparae innocentia stetisse alioquin putetur, an vero Nicolao, qui eamdem, ut vidimus, impugnavit; res per se ipsa clamat, et diffitebitur nemo, postremum hunc, non vero primum illum eorum auctorem esse existimandum.

Et sane si statuendum illud est, quod cordati sapientesque theologi communiter admittunt, quin et contendunt, S. Doctorem Bernardum pro originali Virginis Deiparae innocentia ac puritate stetisse; quae tandem ratio reddi idonea posset, cur eam discrendi de hoc argumento methodum sive in *Epistola* sive in *Sermone* ipse usurparet? Nam mitto nunc plura, quae a Bernardi virtutibus, doctrina, ingenio alienissima alias in ea epistola advertimus; hoc unum quaero: cur illam disputationis partem, in qua summa rei residebat, Bernardus omisisset? Nam si impugnandi ei videbantur errores de falsa quapiam sanctitate, quae forte subinferretur; nonne par quoque erat, ut sua verae sanctitati, si qua aderat, iura assererentur? Et siquidem in pertractanda quaestione adeo rem in omnes partes versavit, ut sanctitatem vel ipsi conceptioni praecedentem, quam nemo ne per somnium quidem sibi confingeret, ipse excogitaret ac porro refelleret; quid est, quod de animae sanctitate, quam tamen a primordiis exsistentiae suae Virgini ipse tribuebat, quamque coli ab iis, adversus quos disputabat, ex lecto *revelationis scripto* satis didicerat [a], ne verbum quidem addendum putaret? Curnam, cum mentionem faceret peccati [b], quod affuisse Virginis conceptui affirmat propter sententiam, quae universos filios Adae respicit, *ecce enim in iniquitatibus conceptus sum* [c], quodque

---

a Vid. sup. n. L.
b *Epist.* CLXXIV, n. 7.
c Ibid. n. 8.

cum sanctitate pugnare in ea epistola toties inculcat [a], cur, inquam, studiosissimus, ut plane erat, laudis honorisque Virginis Deiparae, penitus siluit singularissimum eiusdem privilegium, peccatum scilicet ad beatissimam animam non pertinuisse? Cur immo non gratulatus est sibi ex aequo et Lugdunensibus Canonicis, quod ex communi sua et illorum sententia Virgo sanctissima semper, semperque labis expers praedicanda esset? Rursus num sapientissimum Doctorem Bernardum fugiebat, festum Conceptionis Deiparae, utut reprehendendum videri posset, quatenus sine Apostolicae Sedis auctoritate induceretur, ratione tamen habita ineffabilis sanctitatis, quae animam Deiparae in primo exsistendi initio exornaverat, legitimum censeri posse? Cur igitur haec quoque dissimulasset, et festum Conceptionis universim exagitasset?

Quod vero attinet ad *sermonem de Assumptione B. Mariae*, quid permovere S. Doctorem potuisset, ut hypothesim illam de Deipara peccato originali infecta inter eiusdem Virginis celebrandas laudes insereret? Nam ad evincendum id, quod contendebat, *scopam Lazari, poenitentiam scilicet, in domo Virginis necessariam nequaquam fuisse*, adeo illa hypothesi opus non erat, ut si particulam illam ab ea paragrapho sermonis expungas, orationis contextus optime adhuc sibi cohaereat, ac fateri immo debeas, eiusmodi hypothesim eo loci parum adeo ad rem facere, ut praeter rem accersita et illuc per vim intrusa videatur [b].

---

a Ibid. n. 6-9.

b Serm. II de Assumpt. B. Mariae, n. 8. Scopus orationis, ut alias advertimus, est causam assignare, *Cur in praesenti evangelica lectione nulla prorsus Lazari mentio fiat.* Et quaestioni sic auctor respondet: *Arbitror sane, ne id quidem a proposita similitudine dissidere. Virginalem etenim domum intelligi volens Spiritus, siluit non inconvenire poenitentiam, quae malum utique comitatur. Absit enim, ut propria quidquam inquinamenti domus haec aliquando habuisse dicatur, ut in ea proinde scopa Lazari quaereretur.* Porro cum peccatum originale, ut auctor ipse fatetur, non tollatur poenitentia, ac propterea ad hanc quaestionem non pertineat, et caeterum nec Bernardus nec auditores Bernardi putarent, Virginem Mariam peccatum illud contraxisse, atque adeo nulla adesset causa investigandi, an forte Lazarus, idest poenitentiae scopa ad illud expurgandum necessaria ibi fuerit; nonne patet praeter

Quorsum ergo hypothesim illam, quam falsam ipse arbitraretur, in medium vocasset? Quam ob rem ea proponeret, quae immo, contra ac ipse vellet, originalem Deiparae puritatem in dubium adducere penes auditores suapte natura possent? Quisquis ergo teneat, Bernardum iis esse accensendum, qui Virginem Deiparam a prima origine sanctam ac puram arbitrati sunt, fateri debet, vix ac ne vix quidem explicari posse, quomodo ab eiusdem calamo ea exciderint, quae de eodem argumento et in *Epistola ad Lugdunenses* et in *secundo sermone de Assumptione B. Mariae* disputantur.

Contra vero quis dubitet, haec omnia aptissime cum Nicolai sententia, originali Virginis innocentiae adversa, consentire? Nisi forte quis ideo ambigendum putet, quod in *Epistola ad Canonicos Lugdunenses* potius quam genuina doctrina de immaculato Virginis conceptu, alii refellantur errores, qui forte nullius unquam hominis menti insederunt: cum tamen in *sermone de Nativitate S. Iohannis Baptistae* diserte originalem Deiparae puritatem Nicolaus neget. At enim advertamus oportet, aliud esse Deiparam peccato infectam existimasse, aliud autem apte argumenta concinnasse ad eos impugnandos, qui Conceptionem Deiparae celebrarent. Quid si Nicolaus in controversia adhuc obscura, dum bicorni suo illo argumento sanctitatem excludere sive a tempore Conceptionem praecedente sive ab actu ipsius Conceptionis conatur, ac sibi adeo egregie rem videtur egisse, ut sibimet de victoria gratuletur, ex mera imperitia seu imprudentia, quae in tota illa epistola elucet, praeteriisse illud di-

---

rem, et per vim hypothesim istam huc intrudi? Profecto quisquis originalem Virginis sanctitatem profitetur, si quidem de peccato originali in tractanda hac quaestione mentionem faciendam putaret, sponte illud ante omnia moneret, quod quaestionem praecidit, nec scopa Lazari nec alio remedio eam indiguisse, quae ista labe nunquam fuit infecta. Dixi autem, *orationis contextum sibi optime constare, etiamsi particula illa a paragrapho expungatur.* Nam ista mox sequuntur: *Sit ergo Lazarus apud eos, quorum necesse est ab operibus mortuis conscientias emundari: secedat inter vulneratos dormientes in sepulchris, ut in thalamo Virginali inveniantur Martha et Maria tantum.* Quocirca contextus nihil obstat, quominus interiecta hypothesis de Virgine infecta peccato originali per interpolationem huc intrusa putetur.

cendus sit, quod caput est quaestionis, animae scilicet sanctitatem in ipsa sui creatione et corporis animatione aut non cogitaverit, aut tunc non adverterit, aut denique quamlibet sanctitatem satis exclusam autumaverit per generaliores quasdam sententias, quibus epistola non caret?

Ergo, ut tandem concludamus, cum aut Bernardus aut Nicolaus auctor scriptorum, de quibus est sermo, dici debeat; ea vero scripta nullatenus illi congruant, qui puram ab origine Mariam censuerit, apprime vero conveniant homini, qui eidem doctrinae fuerit infensus; palam est, non Bernardum sed Nicolaum illorum auctorem esse dicendum.

LXI. Quod vero dixi, Bernardum reipsa cum iis stetisse, qui Virginem Deiparam ab origine sanctam fuisse senserunt, id nunc multis firmare ideo etiam parco, quia haec in scriptis eruditorum virorum passim iam prostant *a*. Duas tamen S. Doctoris in hanc rem sententias placet innuere, quae sua se perspicuitate commendant.

Primam desumo ex sermone in *Nativitate B. Mariae*, qui etiam inscribitur *de aquae ductu*, ubi S. Doctor de Maria mediatrice sic loquitur *b*: *Ad Patrem verebaris accedere, solo auditu territus ad folia fugiebas: Iesum tibi dedit mediatorem. Quid non apud Patrem Filius talis obtineat? Exaudietur utique pro reverentia sua. Pater enim diligit Filium. An vero trepidas et ad ipsum? Frater tuus est, et caro tua, tentatus per omnia absque peccato, ut misericors fieret. Sed forsitan et in ipso maiestatem vereare divinam, quod licet factus sit homo, mansit tamen Deus. Advocatum habere vis et ad ipsum? Ad Mariam recurre. Pura siquidem humanitas in Maria, non modo pura ab omni contaminatione, sed et pura singularitate naturae.*

Triplici autem modo hinc se prodit proposita Bernardi sententia. Ac primo vi verborum in se spectata; nam falso dicitur *purum ab omni contaminatione*, quod peccato originali contami-

---

a Prae omnibus adeundum opusculum, cui titulus: *Mens Divi Bernardi de Immaculata Sanctae Mariae Virginis Deiparae Conceptione exposita a R. P. D. Antonio Raymundo Pasqual Monacho Cisterciensi*. Palmae Maioric. 1783.

b N. 7.

natum fuerit. Neque vero accipi ea verba possunt de puritate, quae contaminationem fuerit subsequuta; non enim caruisse omni contaminatione singularis esset Deiparae praerogativa, sed decus commune iis omnibus, qui prius vel maxime inquinati, stolas deinde suas in sanguine Agni dealbaverunt.

Secundo ex sensu, quo *contaminationis* vocem alias Bernardus usurpat. Hoc enim vocabulo omne quidem peccatum, sed potissimum originale S. Doctorem designasse, ut alia nunc omittam [a], patet ex hoc eiusdem testimonio [b]: *Sola nimirum secundi Adae tribulatio purgat, quos contaminavit offensio sola prioris.*

Tertio demum ex comparatione, quae ibidem Deiparam inter et Christum Dominum quoad munus mediatoris instituitur. Fac enim advertas, non fortuito, sed vigilanter Christum ibi a Bernardo expresse proponi *absque peccato*. Cur? Quia de Christo mediatore agebat; exploratissima autem penes Patres doctrina est, rationem mediatoris postulare, ut impollutus sit et a peccatoribus segregatus. Quod ergo Bernardus, de Virgine Deipara ut generis humani [c] apud Filium mediatrice loquens, studiose mentionem fecerit singularis eius ab omni contaminatione puritatis, eo solum spectat, immo spectare potest, ut quod de Christo Domino dixerat, id ipsum, proportione servata pro utriusque conditione, de Virgine affirmaret, videlicet ut eam ad id muneris aptissimam propter omnimodam a communi omnium reatu segregationem ac distantiam praedicaret [d].

---

a Videri ea possunt in allegato *Ant. Raym. Pasqual* opusculo pag. 86.

b *De diversis Serm.* XXVIII, n. 3.

c Ex Bernardi iuxta atque omnium Patrum sententia haec Virginis beatae est singularis praerogativa, ut *in generis humani restauratione* mediatrix intercesserit. Videsis quae idem Bernardus habet in *Sermone Dominicae infra octavam Assumptionis B. Mariae.*

d Percupide huc arcessissem et alium modum argumentandi ex eadem Bernardi sententia, quippe quem expeditiorem ad eamdem conclusionem eliciendam dixeris, quemque sic proponi video: *Omnium prima ac maxime propria naturae contaminatio ea est, quae consortio hereditariae labis contrahitur. Huius igitur expers haberi debet Deipara, si, quod Bernardus affirmat, pura fuit ab omni contaminatione naturae.* Verum fateor sincere, non videre me, ubinam S. Bernardus Deiparam dicat *puram ab omni contaminatione naturae*, aut certe cur vox *naturae* a postremo inciso ad praecedens transferatur. Bernardi

LXII. Alterum testimonium Bernardi nobis suppeditat secunda e quatuor homiliis *super Missus est*, in cuius prima paragrapho haec praeclara leguntur: *Factor hominum, ut homo fieret, nasciturus de homine, talem sibi ex omnibus debuit diligere, immo condere Matrem, qualem et se decere sciebat, et sibi noverat placituram. Voluit itaque esse Virginem, de qua immaculata immaculatus procederet, omnium maculas purgaturus.*

Etenim sermo heic est de operatione divina, quae ad *creationem* Mariae spectat, et quidem de operatione, quae Mariae animam singulari modo gratam divinis oculis effecerit; qua de gratia paulo ante Bernardus dixerat: *Deus.. Matrem suam singulari in caelestibus donaturus gloria, singulari in terris praevenire curavit et gratia.* Atqui collatio gratiae, quae et creationem comitetur, et animam Deo singulariter gratam efficiat, nihil est aliud, quam *originalis*, eaque singularis sanctitas. Disertissime ergo Bernardus originalem Deiparae innocentiam profitetur.

Quod revocari forte in dubium hic possit (si quid tamen potest), illud unum erit, an vox *conditio* seu *condere* ad creationem referatur. Sed hoc dubium plura omnino excludunt. Ac I quidem dubium excludit nativa vocabuli potestas, quae sane, nisi ad absurda deducere videatur, semper retinenda est. Nati-

---

verba haec sunt: *Pura siquidem humanitas fuit in Maria, non modo pura ab omni contaminatione, sed et pura singularitate naturae.* Sensus autem, nisi totus fallor, hic est: Pura humanitas in Maria est, et quidem pura duplici modo: pura in primis, quia omnis contaminationis fuit expers; pura deinde, quia non alteri naturae fuit associata, contra ac scilicet humanitas Christi cum natura divina in unitate personae coniungitur. Haec, praecedenti adhibito contextu, quem iam descripsimus, sat clara videntur. Quocirca neque consona Bernardi sententiae videtur ratio argumentandi, qua sic usus est Theophilus Raynaudus (*Dypt. Mar.* Part. II, Punct. II, n. 30, Opp. Tom. VII, pag. 148): *Nec minus apte in eamdem sententiam sumi possunt sequentia verba, quibus asserit, b. Virginem fuisse* puram singularitate naturae. *Quis enim alius sensus subiici potest verbis illis, quam quod cum alii omnes, communi peccato sordentes, sint natura filii irae, ipsa sola singulariter fuerit, et naturam acceperit in sua specie mere humana unicam, cui beneficium incontaminatae semper puritatis et praeservationis obtigerit?* Videlicet vocibus, *singularitate naturae*, potest, immo, exigente contextu, debet subiici hic sensus, ut significent, Mariae *meram ac solam humanitatem, seu naturam hominis* fuisse. . . . . .

vam autem vocis *Conditionis* potestatem hanc esse, ut *creationem* significet praesertim in monumentis ecclesiasticis, in quibus agatur de Deo creaturas condente, res est manifestissima. II Dubium excludit figura *Correctionis*, quam ibidem S. Doctor usurpat. Vigilanter enim *conditionis* voce eum usum fuisse, haec plane suadet, immo clamat. III Dubium denique excludit eiusdem vocis perspectus usus apud S. Doctorem. Facile enim est prope innumera proferre e Bernardo loca, in quibus hunc sensum illi voci affixum constanter cernas. Id, ut unum alterumve exemplum afferam, habes in illis Bernardi verbis [a]: *Altissimus enim Deus Pater, quamvis omnipotens sit, non potuit tamen vel aequalem sibi condere creaturam, vel inaequalem gignere filium.* Et alibi [b]: *Memento iam, te, etsi de nihilo factum, non tamen de nihilo redemptum. Sex diebus condidit universa, et te inter omnia. At vero per totos triginta annos operatus est salutem in medio terrae.*

Cum itaque heic de *creatione* agatur, videlicet de operatione, non qua Virginem Mariam Deus suam effecit matrem, sed qua Mariam, quam in matrem eligeret, creavit; patet ad primam Mariae creationem pertinere, quod Bernardus inquit, talem sibi Matrem Deum condidisse, *qualem et se decere sciebat, et sibi noverat placituram.*

Neque minus eadem sententia elucet in verbis, mox sequentibus: *Voluit itaque esse virginem, de qua immaculata immaculatus procederet omnium maculas purgaturus.* Haec enim cum praecedentibus nectenda esse palam facit illativa particula *itaque*; eo igitur spectant, ut explicent uberius, quid Deus praestiterit, cum in prima Mariae conditione Matrem sibi paravit. Atqui propositum Dei in condenda Maria hoc exstitisse dicitur, ut purgaturus omnium maculas *immaculatus de immaculata procederet.* Ergo quod S. Doctor dixerat, Deum sibi Matrem condidisse, huc pertinet, ut a prima sui conditione Maria praedicetur immaculata.

Quandoquidem vero ad explorandam Magistri mentem plurimum prodest discipulorum sensa inspexisse; par erit, heic subiicere testimonium B. Ogerii, qui paulo suppar Bernardo fuit [c].

---

a Super Missus est Homil. III, n. 12.

b In Cantic. Serm. XI, n. 7.

c Ex iis, quae refert Angelus Manrique in Tom. III *Annalium Ci-*

Praemissam enim Magistri sui Bernardi sententiam, qua decentissimum divinum consilium immaculato Filio immaculatam Matrem in ipsa huius creatione parandi proponitur, prae oculis habuisse eum dixeris, cum de Conceptione Mariae, utpote *Matris Immaculati*, haec verba, quae alibi iam attulimus, scribebat a:

---

sterciensium (ad ann. 1193-1205), satis colligitur, Ogeriam ad initia usque saeculi XIII vitam protraxisse. Hoc tamen non impedit, quominus cum Bernardo magistro vixisse eum putemus.

a *De verbis Domini in Coena* Serm. XIII, n. 1. Haud probandum videtur argumentum, quod Mabillonius addit, ut evincat, Ogerium fuisse Bernardo posteriorem. In *monito* enim, quod huius sermonibus praefixit, ista habet (*Opp. S. Bernard.* Tom. V, pag. 610): *Posteriorem (Ogerium) fuisse . . . suadere videtur Ogerii sententia de immaculata SS. Virginis Conceptione, quae Bernardi aevo necdum recepta erat.* Quasi vero posterior Bernardi aevo censendus sit, quisquis Mariam a peccato originis immunem fuisse senserit.

Atqui Mabillonius ipse in eadem appendice Operum S. Bernardi binos sermones edidit, qui ex eius quoque sententia tribuenda sunt Ekkeberto Abbati Schonaugiensi. Hic autem Bernardo fuit coaevus; et tamen nonne aperte eam doctrinam profitetur, ubi inquit (*Serm. de B. Maria V.* n. 11. Tom. V *Opp. S. Bernardi*, pag. 708): *De lignis vero Sethim condita est arca, in qua thuribulum, manna, et virga fuit recondita: quia licet Maria de patrum natura per peccatum vitiata duceret originem, praeelecta tamen per Spiritum Sanctum et praeservata ad purum, Deum nobis obtulit et hominem.* A quo enim vitio *praeservata ad purum* dicitur, nisi ab eo peccato, quod patrum naturam vitiaverat?

Praeterea nonne immaculatam Mariae conceptionem profitebatur Nicolaus Anglus, qui hac de causa et Bernardum ob epistolam 174 vellicavit? Quinimmo, ut antea innuimus, binos hic libros scripserat *de Immaculata Deiparae Conceptione*, cuius Operis initium servavit nobis Iohannes Pitseus (apud Piazza *Caus. Imm. Concept.* pag. 507). Qua de re addam, vix apparere, cur Fabricius (*Biblioth. med. et inf. Latin.* V. NICOLAUS ANGLUS) putaverit, Pitseo affirmanti, hosce libros Hugoni Abbati S. Remigii fuisse nuncupatos, quodammodo obstare mutuas Nicolai et Petri Cellensis litteras. Videtur scilicet falso suasisse sibi, *libros illos de Conceptione* nihil esse aliud, quam litteras ad Petrum Cellensem missas. Verum nullae sunt Nicolai litterae, quae praeferant illud initium, quod Pitseus indicat. Facile autem omnia compones, si cum Pitseo putes, libros *de Conceptione* missos fuisse ad Hugonem: Petrum autem, qui Hugoni successit in Abbatia S. Remigii, ut testantur Maurini Scriptores *Galliae Christianae* (Tom. IX, pag. 284), hos libros ibi reperisse

Non est in filiis hominum magnus vel parvus tanta praeditus sanctitate, nec tantae religionis privilegiatus honore, qui non in peccatis fuerit conceptus, praeter Matrem Immaculati, peccatum non facientis, sed peccata mundi tollentis; de qua, cum de peccatis agitur, nullam prorsus volo haberi quaestionem. Ex eodem ergo principio, nempe ex sanctitate et puritate, quae deceret *Matrem Immaculati*, Magister quidem intulit, talem conditam esse Mariam, qualis Deo singulariter placeret; discipulus vero, quod in eo ipso implicite affirmabatur, explicite conclusit, Mariam sine ulla peccati sorde fuisse conceptam.

Sed et alium Bernardi discipulum habemus in veteri auctore quatuor Sermonum *super Salve Regina*, qui sub ipsius S. Doctoris nomine prius ferebantur. Nam et Bernardi studiosus proditur, quippe qui plus semel e Bernardo exscribat, et praeterea, si sententia admittatur praeclar. viri *Theobaldi Caesari*, nunc electi in Abbatem Generalem Ven. Ordinis Cisterciensis, et ipse monachus Cisterciensis haberi possit [a]. Hic itaque [b] et eamdem, atque Ogerius, sententiam de beata Virgine a peccato

---

de quibus deinde ad Nicolaum illa scripserit (Lib. VI, Epist. VI): *De numero amicorum meorum ex eo habere te censui, ex quo scripta tua legi.*

Denique, ut alia modo praetermittamus, numquid dubium Mabillonio fuit, illos, quos Auctor epistolae 174 impugnat, ceu sanctam veneratos fuisse Deiparae Conceptionem? Habet ergo sane, qui aevo Bernardi immaculatam Dei Genitricis Conceptionem reciperent. Quinimmo cum ex falsa eiusdem opinione origines huius cultus ad remotiorem aetatem pertingant, prouti vidimus, cum de S. Hildefonso ageremus; affirmaret immo oportuit, multo ante Bernardi aevum exstitisse, qui immaculatam Deiparae Conceptionem reciperent.

Concludamus ergo, eruditum virum in novo illo statuendo canone circa Scriptorum aetatem, nec sibi satis nec veteribus monumentis consentire.

a Vid. Opusculum, cui titulus: *Ordinis Cisterciensis suffragia pro dogmatica ferenda sententia super mysterio Imm. Conceptionis B. V. Mariae per D. Theobaldum Caesari*, n. 31, pag. 21-22. Dolendum vero, quod Auctor eximius, brevitate opusculi, ut videtur, praepeditus, latius de hoc argumento scribere, ac memorias, quae rem confirment, depromere non potuerit.

b Super Salve Regina Serm. IV, n. 3.

etiam originali exempta profitetur, et iisdem, atque Ogerius, S. Augustini verbis illam confirmat. Dixi *eamdem sententiam*; quidquid enim de hac re Theophilo Raynaudo visum fuerit [a], adeo manifeste Auctor mentem suam prodit, ut et Mabillonius de hoc consenserit, ac porro ad marginem eius loci hanc notulam adiecerit [b]: *B. Virgo a peccato originali et actuali immu-*

---

a ***Dyptic. Marian.*** Part. II, Punct. II, n. 18, Opp. Tom. VII, pag. 142

b ***Opp. S. Bernardi,*** Tom. V, pag. 749. Heic porro Mabillonius prorsus eximendus est notae, quae iniuste ipsi inusta est, quasi auctor aut fautor exstiterit illius fabulae, quae quatuor Sermonum *in Antiphonam Salve Regina* auctorem Bernardum Episcopum Toletanum venditat: quo nomine eum vellicat etiam benedictus Piazza (*Caus. Immac. Concep.* pag. 504, n. 164.

Dixi autem, *fabulae:* nam nemo inficiari potest id, quod et Mabillonius advertit, et ex collatione patet, hunc Auctorem plus semel e Bernardi scriptis et praesertim ex § 4 *serm. XVI in Cantica* prope integram paragraphum tertiam Sermonis tertii exscripsisse. Concinnata ergo haec sunt, postquam illa Bernardus exaraverat. Cumque, ut ex Gaufrido ostendit Mabillonius (*Praef. ad Tom. IV Opp. S. Bernardi,* n. II), manum Operi *in Cantica* Bernardus non admoverit nisi anno 1135; post hunc igitur annum et Sermones *in Salve Regina* conscripti sunt. Atqui Bernardus Toletanus, qui ad Sedem episcopalem invitus raptus e monasterio fuit anno 1086 (Vid. *Acta Concil. Tolet.* an. 1086, apud Aguirre *Coll. Hisp.* Tom. III, pag. 287), in bona senectute obiit anno 1126, prout a Franciscus de Pisa (*Descripcion de Toledo,* Lib. III, Cap. XIX) et Mariana (*Hist. Hisp.* Lib. X, Cap. XIV) testantur; immo si certa fides est litterarum Honorii II Papae, quas Nicasius refert (*Defens. Primat. Eccl. Tolet.*, Part. II, Cap. IV, pag. 195, Rom. 1729), Raymundus, Bernardi successor, Toletanam sedem anno 1125 iam obtinebat. Manifestum est ergo, hos sermones Bernardo Toletano adscribi non posse, atque adeo eam opinionem fabulis esse accensendam.

At vero prodierat quidem primum haec fabula in apocrypho Chronico quod sub nomine *Iuliani* editum est Parisiis anno 1628; verum licet quidam fidem ei habuissent, uti Theophilus Raynaudus (*Dyptic. Marian* Part. II, Punt. II, n. 18, pag. 142), quem secutus est Vincentius Placius (*De Scriptor. Pseudonym.* n. 386, pag. 119, Hamburg. 1708); alii tamen, uti Labbeus (*De Script. Eccl.*, ubi *de S. Bernardo*), et Nicolaus Antonius (*Bibl. vet. Hisp.* Lib. VII, cap. VIII), nullam, et prorsus merito, accomodandam pseudonymo impostori fidem censuerant. At aliter sese res habuit, cum pro ea falsa opinione iacturi nomen Mabillonii coepit. Videas enim Casimirum Oudinum utroque pede in eam sententiam

nis. Sic ergo se habent Auctoris verba: *Turris es Libani; Libanus mons, qui dicitur dealbatio, altam prae omnibus signat innocentiam tuam. Innocens fuisti ab originalibus et ab actualibus*

---

ob auctoritatem Mabillonii euntem. *Sed Iohan. Mabillon*, inquit (*De Script. Eccl.* Vol. II, pag. 881), *Bernardo Archiep. Toletano (quatuor sermones) asseruit... Quem proinde ex auctoritate Mabillonii Scriptoribus Ecclesiasticis accensuimus*. Videas huius vestigia mox prementem Ioh. Albertum Fabricium (*Bibl. med. et inf. latin. V. Bernardus Toletanus*). Et ne plures recenseamus, videas et cl. P. Passaglia iisdem sermonibus praefigentem *Bernardi Toletani nomen* (*Comm. de Immac. V. Deip. Conc.* nn. 360, 1640, 1641 etc. pagg. 302, 1814, 1816, etc.). Putasse autem et P. P., Mabillonii vestigiis sese insistere, ex eo patet, quod quamdam illius ad hos sermones *Notam* in eam rem arcessat (Op. cit. Part. I, n. 38, pag. 25, not. 4), ac describat.

Ast haec quoque opinio inanis est; neque enim Mabillonius reipsa sermones illos unquam Bernardo Toletano aut ipse tribuit, aut tribuendos suasit; quinimmo eiusmodi vánum inventum aperte reiecit ac refutavit. Et sane quod attinet in primis ad illam *Notam*, quae et Oudinum decepit (Vid. *Notam* praemissam his sermonibus pag. 778; in editione autem anni 1690 eam legis in § V Praefationis ad Tom. V), nihil ibi Mabillonius dicit, nisi eos sermones *Bernardo Archiep. Toletano tribui a Claudio de Rota;* nam quod addit, *posteriorem sententiam* placuisse Durando, id non de auctore *Sermonum*, prout accepisse ea verba videtur P. P., qui idcirco et ea in hanc rem exscripsit, sed de auctore *Antiphonae Salve Regina* affirmat. Quod vero *Claudii de Rota* opinionem uti falsam Mabillonius reiecerit ac refutaverit, id patet ex *Nota* 304 e fusioribus, quas ad calcem primi Voluminis eorumdem Operum S. Bernardi apposuit. Sic enim ibi de hac re ipse decernit (Pag. CXIX): *Idem Auctor* (nempe Claudius de Rota) *ibidem etiam asserit, quatuor hosce sermones a Bernardo Archiep. Toletano editos fuisse. At cum quaedam ex S. Bernardi Sermone XVI in Cantica de verbo referantur in Sermone III, non possunt hi Sermones adscribi Bernardo Toletano, qui ante S. Bernardum, idest Gregorii VII pontificatu, ad finem saeculi XI floruit.* Ergo non solum falsam hanc opinionem Mabillonius non tenuit, aut tamendam censuit, sed diserte et invicto argumento confixit.

Et haec quidem sic adnotaverat etiam Remigius Cellier (*Hist. Générale* etc. Tom. XXI, Chap. XXI, n. XIX): *Dom Mabillon . . . remarque que Claude de la Rote . . . les donne à Bernard, Archevêque de Tolede, et c'est sur cette remarque que Casimir Oudin et M. Fabricius ont mis Bernard de Tolede au rang des Ecrivains Ecclésiastiques . . . Cependant Dom Mabillon avoit remarqué ailleurs qu'y ayant dans le troisiéme un endroit tiré mot à mot du seiziéme Sermon de saint Ber-*

peccatis. Nemo ita praeter te. Unde auctoritas Augustini: Cum de peccatis agitur, nullam de beata Maria volumus fieri mentionem etc.

Igitur si spectes Bernardi sententias, sive etiam eorum doctrinam, qui Bernardi discipulis adnumerandi veniunt; facile dabis, nihil a vero discessisse catholicos theologos, cum S. Doctorem Bernardum originalis sanctitatis Deiparae, atque adeo eiusdem ab originaria labe immunitatis patronis accensent. Ex his vero, iuxta id quod iam praemisimus, statuendum fateberis, scriptorum, de quibus controvertitur, auctorem Bernardum haberi non posse.

LXIII. Et haec quidem de re praesenti iam satis fuerint; quae paucis sic complecti possumus.

1. Licet demus, ea Bernardi opuscula, quae obiici adversus Immaculatam Deiparae Conceptionem consueverunt [a], non posse reipsa ab adversariis huic doctrinae prorsus repugnantia ostendi [b], negari tamen neque debet, neque potest, eiusmodi indolis ea esse, ut scriptori, qui alioquin originalem Virginis innocentiam ac sanctitatem admiserit, suisque sententiis adstruxerit, nullatenus congruere videantur [c]. Porro statuendum iam vidimus, quod communiter decernunt doctores, Bernardum pro originali illa Deiparae puritate stetisse [d].

---

nard sur les Cantiques, il ne pouvoit être de l'Archevêque de Tolede, mort plusieurs années avant que l'Abbé de Clairvaux travaillât à l'explication des Cantiques, ce qu'il ne fit qu'en 1135.

At inquiet quispiam cum Benedicto Piazza (l. c.), Sermones hos diserte Bernardo Toletano inscribi in indice, qui praemittitur Tomo V in utraque Bernardi editione ann. 1690, et 1719. Sic enim ibi indicantur: *Bernardi Archiepiscopi Toletani Sermones IV in Antiphonam Salve Regina.* Sed, uti patet, nulla hinc dubitandi ratio est. Allata enim verba hoc unum suadent, eum indicem hominis manu compactum esse, qui non advertens, quorsum Bernardus Toletanus in Monito ad eos sermones memoraretur, perperam arbitratus est, ex Mabillonii mente eum eos sermonum auctorem ibi nominari, atque adeo ceu talem in indice designandum.

a Intellige *Epistolam CLXXIV ad Canonicos Lugdunenses*, et *Sermonem II in Assumptione B. Mariae Virginis*, aut saltem huius partem.

b Sup. n. XXIV-XXV.

c Sup. n. LX.

d Sup. n. LXII-LXIII

2. Insuper si eadem illa opuscula, praesertim vero litterae ad Canonicos Lugdunenses datae, attente, uti par est (quod tamen haud plures praestitisse suspicor), et accurate inspiciantur; tot in illis tum historiae, tum S. Doctoris Bernardi aut modestiae, aut prudentiae, aut sapientiae, aut insigni doctrinae, aut etiam perspectae morum sanctitati reluctantia reperientur, ut haec illi affingere animus penitus refugiat *a*.

3. Contra vero inter illa opuscula et quasdam Nicolai Claraevallensis lucubrationes tantam in sententiis, in argumentationibus, in rationibus allegandis, in ductu orationis, ac demum vel in minimis quibusque similitudinem cernimus intercedere *b*, ut unam eamdemque manum utraque plane redoleant; et quidem manum redoleant hominis, quem, utpote doctrinae de originali Virginis puritate infensum *c*, opuscula illa sibi auctorem suo iure poscunt *d*.

4. Hisce argumentis per se gravissimis et ad dirimendam quaestionem omnino paribus, duo alia accedunt itidem gravia indicia, tum videlicet quod Claraevallensem Nicolaum ex historia comperiamus notorium exstitisse falsarium, eumque in falsando audacissimum *e*; tum quod, si huc celebre illud *Cui bono* invocetur, fraudem studiis eius apprime accommodam inveniamus *f*.

5. Quaecumque caeterum ad moliendam atque apte exsequendam eiusmodi fraudem excogitari possunt tum adiuncta tum praesidia, haec omnia praesto Nicolao affuisse videmus: praesto scilicet in hanc rem illi fuere stylus ad simulandum Bernardum accommodatus *g*: notarii penes Bernardum officium, atque adeo scribendarum nomine Bernardi epistolarum munus: mos scribendi, aut latine vertendi, et utcumque concinnandi sermones e Ber-

---

a Sup. n. XLIV-LIII.
b Sup. n. LIX.
c Sup. n. LVI-LVIII.
d Sup. n. LX.
e Sup. n. XXXIII-XXXIV.
f Sup. n. LVI.
g Sup. n. XXXV-XXXVIII.

nardi ore exceptos, quos interpolare pro lubito posset *a*: consuetudo huiusmodi lucubrationes disseminandi inter amicos, atque earum exemplaria ita multiplicandi, ut interim prima manus, e qua prodierant, penitus lateret *b*: opportuna denique ad fraudem velandam, ac suspiciones cavendas, occasio, Bernardus scilicet et Claraevallenses a celebrando Conceptionis festo alieni *c*.

6. Eiusmodi autem circumstantiae si rite perpendantur, palam faciunt, ad suspicionem avertendam fraudis, quam Nicolaus his praesidiis instructus molitus fuisse putetur, perperam argumenta conquiri sive ab antiquis codicibus S. Bernardi Opera continentibus, sive a veteribus Doctoribus, qui Bernardi Opera allegaverint, cum haec omnia utique simul componi non aegre possint *d*.

7. Haec vero si videar non affirmasse tantummodo et iactasse gratis, sed firma monumentorum fide et idoneis rationibus communivisse; profecto illud tenemus, quod satis esse diximus ad infirmanda argumenta e Bernardi opusculis adversus Immaculatam Deiparae Conceptionem arcessita *e*. Si enim ad id assequendum ostendi oportuit, primo quidem non omnino firma esse momenta, quibus ea opuscula Bernardo assererentur, deinde vero rationes haud spernendas adesse, propter quas alteri potius viderentur tribuenda; utrique sane huic muneri per ea, quae disseruimus, non utcumque sed abunde satisfactum est.

Caeterum nemo eo consilio haec a me proposita fuisse existimet, ut minus probanda videatur responsio, quam Bernardum obiicientibus hucusque eruditi quique reddere consueverunt: tantum enim id abest, ut immo ipse quoque illa responsione usus fuerim, et nihil, sive dum ea uterer, sive dum agerem de Athanacensi monumento, a communioribus de tota controversiae huius historia opinionibus discesserim: quippe sive absolute sive

---

a Sup. n. XXXVIII.
b Sup. n. XXXIX.
c Sup. n. LV.
d Sup. n. XLI-XLII.
e Sup. n. XXXI, XLIII.

hypothetice, atque, ut inquiunt, *ad hominem* istae usurpentur, propositum scopum ex aequo attingunt. Sed non negligenda et alia ideo etiam censui, quo manifestius pateret, eos quam vanissime garrire, qui in Bernardi nomine sibi telum adesse putant, quod adversus catholicos, Mariam a prima origine Immaculatam profitentes, intorqueant. Istos utique, antequam eiusmodi pugnam denuo instaurent, haec insuper sparta manet, ut obiicienda testimonia a suppositionis, interpolationisve aut nota, aut suspicione in antecessum eximant; et quidem hoc opus ea lege aggrediantur, ut controversiam non vacua nominum utut insignium auctoritate [a], sed solo rationum pondere dirimendam noverint.

---

[a] Sup. n. XXVIII-XXXII.

DE VETERI GALLICO CANTICO

MONITUM.

Subiectum canticum gallice conscriptum debeo egregio viro *Gustavo Servois*, qui cum illud reperisset in Vaticano ms. codice n. 1468 ex iis, qui *a Regina* nomen habent, meque edendis nonnullis de B. V. Deipara monumentis operam impendere audiisset, humanitate sua illud mihi ultro obtulit.

Desumptum autem est hoc Canticum ex opusculo, cui titulus hic praefigitur [a]: *Ci cet le Doctrinal de la secunde Retorique fait par Bauldet Herenc l'an de grace mil quatre cent trente et deux.* De quo opusculo ut nonnulla innuam, occurrit in primis quoddam veluti lexicum seu vocum elenchus alphabetico ordine conscriptus cum hac epigraphe [b]: *Premièrement s'enfuit ung a, b, c, sur le 6 royeulx pour aprendre a espeler en la dite secunde Rhétorique.* Dein sequitur alia vocabulorum sylloge, quae ad componendos similiter cadentes versus parata videntur: sunt enim similiter desinentia. His autem ista praemittuntur [c]: *Cy s'ensuit une regle de mos plains sonnans, equivoques, et rèsonnans selon les lettres de l'a, b, c, finissans et premièrement en forme d'a.* Pergit postea Auctor ad

---

a Cod. Vat. 1468 *Reg.* fol. 73 rect.
b Ibid.
c Ibid. fol. 83 rect.

describenda varia Canticorum genera, quae in antecessum sic enumerat [a]: *Cy s'ensuit plusieurs et diverses tailles de de* (sic) *labrnuré de la dite secunde Rhetorique. Et est nommée secunde Rhetorique pur ce que que* (sic) *la première est prosayque. Lesquelles tailles et oeuvres sont mises chacune par ordre, comme lays amoureuses, sernentais, chant royal, ... ;* [b] *amoureuse. pastourelle, balade en plusieurs fassons, rondaulx aussi en plusieurs et diverses faissons tant de vielle taille comme de nouvelles, flatras possibles et impossibles, vers dauzains, lignes alexandrines et lignes daublettes.*

Cantico autem, quod subiicimus, ista praeeunt: *Cy s'ensuit la forme e taille d'ung chant royal, qui se font à Dieppe en Normandie, et s'appelle chant royal pour ce que l'on commence et fine en telle manière que l'on veult, et doibt parler de la Nativité Notre Dame et de la passion notre Seigneur et de l'assumption Notre Dame.*

Quod quidem canticum cum non ipse Bauldet, uti patet, concinnaverit, sed ex iis selegerit, quae in Normannia cani solebant, incerti igitur auctoris dicendum est. Aetatem autem, quo scriptum fuerit, ad eos pertinet coniicere, qui pares sint ad hoc iudicium ex philologicis indiciis ferendum. Illud, prouti in codice iacet, edimus, licet non levis sit ratio dubitandi, veteris amanuensis incuria minus emendate exaratum fuisse. Ipsum vero edendi causa sufficiens nobis haec adfuit, quod cum beatissimae Deiparae animam describat ceu elegantem turturem e paradiso in sinum Annae delabentem, communem per vetus illud tempus plebis christianae sententiam de mundissima eiusdem S. Virginis origine aperte testatur.

---

a Ibid. fol. 105 recto.

b Vox heic omissa est, cuius elementa omnia nosse datum non fuit

Caeterum quod superius allatis verbis tradit Bauldet, eiusmodi cantica, quae *regalia* appellabantur, in Normanniae Provincia fuisse usitata, id memoratum reperio et in Leonis X Constitutione [a] data apud S. Petrum IX Kal. April. an. 1520, qua Summus Pontifex Confraternitatis in *Deiparae Conceptae* honorem in Rothomagensi Civitate erectae Statuta confirmat, amplissimaque Confratribus privilegia, ac spiritualia beneficia largitur. Nam ubi Statutum exponitur, quo decernebatur, singulis annis habendum poetarum conventum, quibus cura esset laudes Deiparae Virginis celebrandi, inter poeticas lucubrationes etiam *regales cantus* recensentur. Et prorsus gratum lectori me facturum arbitror, si eam Constitutionis partem heic subiiciam, e qua et singulares illius aetatis mores, et mirum laudaudae Virginis Conceptae studium nosse licet.

Inter illa itaque, quae Confraternitati servanda sanciebantur, recensetur « *Podium, Coetum Musarum nuncupatum, seu doctorum virorum conventum in loco eminenti commode et decenter ornato celebrari, ac in eodem Podio varia poemata . . . tum carminibus latinis, quam etiam dicteriis gallico seu patrio sermone compositis in laudem Virginis et Sanctissimae Conceptionis huiusmodi edita recitari et cantari, ac notulis chartis affigi, et ad ipsum Podium, propositis per loca publica edictis; ac etiam in sermonibus et praedicationibus publicis, seu alias, prout Magistro tunc praesidenti videretur, omnes docti et praeclari viri invitari, ac eidem Podio omnes magistri et quicumque Confratres Confraternitatis huiusmodi per ipsum Magistrum tunc praesidentem requisiti, et ultra eos viri litterati cuiuscumque scientiae, praesertim Theologiam, Iura, Poesim, et Oratoriam profitentes, observaturi, ne quid in fide dubium aut si-*

---

a Legitur in Bullario Carmelitar. Tom. I, pag. 500, Rom. 1715.

nistrum in Carminibus ac dicteriis et operibus huiusmodi commiscere contingat, iudicaturique aequo iudicio praestantiam et excellentiam carminum ac dicteriorum et operum huiusmodi, advocari et adhiberi; et ut praeclara ingenia ad se se in latissimo laudum eiusdem Virginis campo ferventius exercendum magis accenderentur, cuius Rithmi seu Dicterium, quod Cantus Regalis nuncupatur, fuisset excellentius iudicatum, Victricis Palmae praemio: qui autem praestantiora carmina latino sermone iuxta normam a dicto Magistro publicatam composuisset, Corona laurea, aliorumque quoque operum tam latino quam gallico idiomate elegantiores scriptores, Lilio, annulo aureo, aliisque insignibus secundum Magistrorum eorumdem decretum et discretionem pretio nummario reducendis, donari ac decorari, ac ipse magister pro tempore ad propagandas ubique et praedicandas laudes huiusmodi, reddendumque ipsum Conceptionis festum in dies magis celebre, illaque ex praedictis carminibus, Dicteriis, et operibus, quae excellentiora fuerint iudicata, in unam vel plures tabellas accurate et decenter conscriptas redigi, illasque in dicta Ecclesia affigi et collocare facere . . . .»

Confirmationem autem Apostolicae Sedis spectasse ad huius quoque Academiae seu Podii institutionem, patet ex iis, quae sic inferius ibi leguntur: *Nobis fuit humiliter supplicatum, fundationem et institutionem Confraternitatis et Podii praedictorum ac Statutis praedictis pro illorum subsistentia firmiori robur Apostolicae Confirmationis adiicere, aliasque in praemissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur . . . .»*

TAILLE DE CHANT ROYAL.

Par les faulx cris d'une escouffle envieuse,
Nous mist Adam tous à la mort d'enfer;
Mais par les biens d'une turte amoureuse,
Nous volu Dieu le meffait pardonner,
Et radrechier en perdurable vie:
La turtre entens pour la vierge Marie,
Qui vray confort de salut nous présente,
Et l'escouffle plaine de faulx entente
Prens pour Eve qui ne cessa de braire
Avant qu'Adam heust du fruict de l'ente
Mors le morsel qui tant nous fut contraire.

Ce fu pour nous viande merveilleuse,
Car ung chacun le covint comparer
Dedans enfer, en chartre ténébreuse,
Ou covint bons et maulvais aler;
Mais qnant Dieu pleut qui tout a eu baillie,
Il ot pitié de l'umaine lignie;
Lors envoya la digne turte gente
Qui avola sans faire longue attente
En une Anne pour son digne nyt faire:
Saint Esperit fu à l'oeuvre présente
Et Dieu le voult divinement parfaire.

Ceste oeuvre fut divine et précieuse,
Car par avant Anne ne put porter;

Mais quant Dieu fit la turtre gracieuse
De Paradis en cette Anne avoler,
Au rever d'une fleur sy jolye
Que la sainte tourterelle prisie,
Y fu neuf mois sans partir de sa tente,
Puis en issi d'humanité parente,
Pure et sainte de si très-digne affaire
Que Dieu la fit estre tant excellente
Qu'il se volu en ses dignes flans traire.

Amer debuons la journée eureuse
Que d'Anne yssi la turtre sans amer,
Qui rappaisa l'invie haineuse
De l'escouffle qui nous fist tous dampner
Par le serpent qui l'ot mal conseillie.
Cette turtre dont Anne est aconchie,
Foy, vie, loy et gloire reprèsente
A tous ceulx que le faulx ennemy tempte,
Car par lui fu Diu si très-dèbonnaire
Qu'il en offri son digne corps en rente
Et à morir sur le mont de Calvaire.

Vierge roial, turtre délicieuse,
Nous debuons bien votre venue amer,
Car votre nativité glorieuse
Fist aux humains Paradis recouvrer.
De vous parla le prophete Ysaie,
David, Amos, Abias, Jheremie;
En affermant, sainte Vierge prudente,
Qu'Adam et sa compaignie dolente
Raroit par vous des cieulx le luminaire,

Ainsi que c'est vraie chose évidente,
Défendes nous du Sathan députaire.

Priuce, prions à la sainte jouvente
Qui d'Anne issi de tous péchés exempte,
Qu'elle nous veuille à telz vertus attraire,
Que notre cueur la grace de Dieu sente,
Et en la fin es sains cieulx le repaire.

EXCERPTUM EX OFFICIO

CONCEPTIONIS VIRGINIS DEIPARAE.

Legitur hoc Officium in libro membranaceo Parisiis an. 1495 impresso cum hac inscriptione: *Les présentes heures à l'usage de Rome furent acheuées le sizieme jour d'octobre, l'an. MCCCC. IIII. XX et XV. pour Simon vostre libraire demourant a Paris en la rue neuve nostre dame à l'enseigne sainct Iehan l'évangéliste.* Continetur autem in hoc libello non quidem Breviarium ex praescripto a Clericis recitandum, sed brevius illud Officium B. Virginis cum Sanctorum commemorationibus, Officio defunctorum etc., quod etiamnum ad usum fidelium circumfertur. Cum vero opusculum dicatur concinnatum *à l'usage de Rome*, hinc quoque discere licet, quis sensus etiam fidelibus romanis inesset in Conceptione Deiparae celebranda.

INCIPIT OFFICIUM

DE CONCEPTIONE B. MARIAE VIRGINIS

AD MATUTINAS.

HYMNUS

Fletus longaevi rex regum misertus, angelum mittit. gaudium pro luctu, ut dicat Annae: tempore senili prolem habebis;

Aeterni Verbi concipies matrem, Anna; tu gaude, quoniam nec talem esse, nec credas futuram: hanc dicent omnes beatam.

Ioachim magno gaudio repletur, vocem dum audit Angeli dicentis: Pariet tibi Anna Matrem Dei, grandem prae

cunctis. Gloria Patri, genitaeque proli, Flamini sancto, Virginique matri, quae Dei natum genuit hominem, sit laus perennis.

℣ Nec dum erant abyssi
℟ Et ego iam concepta eram.

OREMUS

Deus ineffabilis misericordiae, qui primae piacula mulieris per Virginem expianda sanxisti, da nobis, quaesumus, Conceptionis eius memoriam digne venerari, quae Unigenitum tuum Virgo concepit et Virgo peperit Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

AD PRIMAM

HYMNUS

Terminum noctis aeternae aurora reddidit mundo Mariam praemittens, gaudium mundi, stellam matutinam praeviam solis.

In ortu lucis stellae maris, pontus, terra laetatur: gaudeat peccator, nascitur [a] mater Iesu Redemptoris, Maria clemens.

Felici (*sic*) cives, reges terrae colunt: sterilis parit, miratur natura, stupet infernus videns sine labe Virginem nasci.

Gloria Patri, genitaeque proli, Flamini Sancto, Virgi-

---

a Hoc intelligendum esse non de nativitate proprie dicta, sed de existendi initio, docet luculenter versiculus qui subiicitur, ubi diserte = *Conceptio* memoratur.

nique matri, quae Dei Natum genuit hominem, sit laus perennis.

℣. Conceptionem Virginis Mariae cum gaudio celebremus.
℟. Ut ipsa pro nobis intercedat ad Dominum.

ORATIO

O Domine Iesu Christe, lux vera, quae illuminas omnem hominem venientem in hunc mundum: da nobis ortum Genitricis tuae digne celebrare, ut eius intercessione aeternae lucis praemia valeamus obtinere, qui vivis etc. [a].

Leguntur in eodem codice nonnullae ad Virginem precationes: visum est autem pauca quaedam ex iis decerpta heic subiicere, quibus pateat, haud inusitatas penes Latinos fuisse illas beatae Virginis laudes, quae in graecorum precibus recurrunt.

EXCERPTUM EX PRECATIONE

QUAE INSCRIBITUR

ORATIO DEVOTISSIMA DICENDA DIE SABBATI AD HONOREM INTEMERATAE DEI GENITRICIS VIRGINIS MARIAE.

Ave Maria, imperatrix reginarum, Dominus tecum: laus sanctarum animarum, Dominus tecum: vera salvatrix earum . . . . : (*omittimus scilicet quod ad singula repetitur, Dominus tecum*): excellentissima Regina caelorum...: veneranda Domina Angelorum . . .: omnium plena virtutum ...: Flos florum . . .: Lilium convallium . . .: Me-

a Reliqua praetermittimus, quae spectant ad alia SS. Deiparae mysteria.

diatrix Dei et hominum . . .: Indeficiens gaudium . . .: Rosa sine spina . . .: Stella matutina . . .: Virgo Dei inviolata . . .: Virgo innupta . . .: Virgo intacta . . .: Virgo incorrupta . . .: Virgo Deo grata . . .: Virgo ante partum . . .: Virgo in partu . . .: Virgo post partum . . .: Splendor inextinguibilis . . .: Virgo inaestimabilis . . .: Virgo, immarcescibilis vitis . . .: Uva germinans . . .: Virgo incomparabilis . . .: Virgo, cui non est nec erit similis . . .: Virgo generosa . . .: Virgo speciosa . . .: Virgo pulchra . . .: Fons mire cum omni copia . . .: Virgo eximia . . .: Virgo pia . . .: Virgo mater sine ruga . . .: Virgo dulcis Maria . .: Laus prophetica . . .: Salomonis fabrica . . .: Mater Dei et Virgo, unica Dei filia [a]. .: Laus habitationis gloriae Dei . .: Hortus conclusus . . .: Fons signatus . . .: Aquae vivae puteus . . .: Paradisus cum pomorum fructibus . . .: Venter rore caelesti rigatus . . .· Aeternitatis domus . . .: Veteris et novi Testamenti armarium . . .: Spiritus Sancti sacrarium . . . . . .: Decus mulierum . . .: Via errantium . . .: Arca Dei . . .: Templum Domini . . .: Reclinatorium Iesu Christi . . .: Luminare caeli . . .: Sponsa Dei . . .: Prophetarum oraculum . . .: Dei umbraculum . . .: Pastoris tabernaculum . . . . . Te deprecor ergo mitissimam, piissimam, misericordissimam, castissimam, speciosissimam Dei Genitricem Mariam, semper Virginum gemmam, ut in sancto, tremendo, ac terribili iudicio in conspectu unigeniti filii tui, cui Pater dedit omne iudicium, me liberes et protegas a poenis inferni, et participem me facias caelestium gaudiorum, praestante eodem Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

---

a In alia precatione item legitur: *Obsecro te, Domina sancta Maria . . ., summi Regis filia* et.

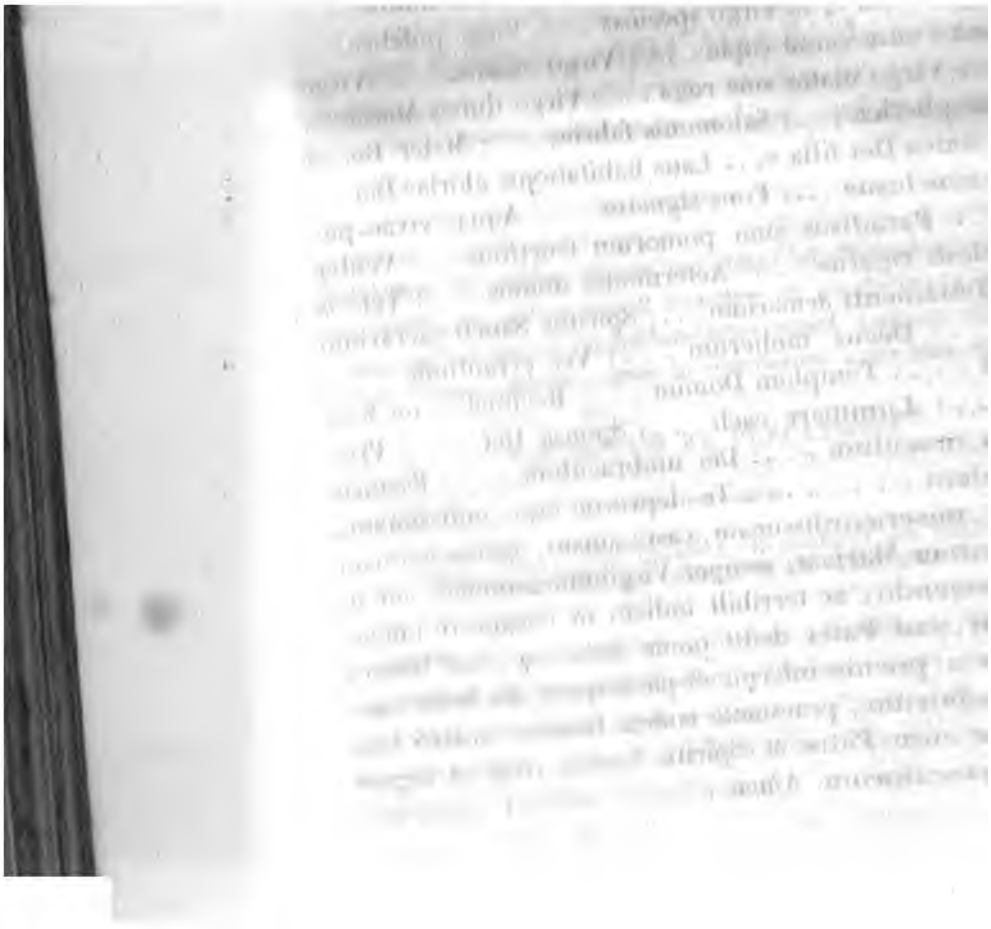

DE CONSTITUTIONE

QUAM S. M.

BENEDICTUS XIV.

PROMISIT AC PARARI IUSSIT

CIRCA

IMMACULATAM DEIPARAE CONCEPTIONEM.

Quandonam, et cur adumbratum fuerit hoc Constitutionis seu Bullae schema, idem ille, qui iubente Benedicto XIV ipsum descripsit, in prologo, ut videre est inferius, enarrat. Illud autem hic inserendi non una caussa fuit.

I. Quia cum in Commentario probandum mihi proposuerim, Romanis maxime Pontificibus deberi, quod fides Immaculatae Conceptionis Deiparae tam late per Ecclesiam diffusa sit, tamque alte fidelium insita mentibus inhaeserit; opportunissimum contingit, ut plurimam ea de re supellectilem, quam brevitas ibidem congeri non sinit, heic lectori offerre possim.

II. Quia hinc satis apparet, quo loco apud Apostolicam Sedem haec controversia habita sit. Quamquam enim, Deo in arcanis sapientiae suae consiliis ita disponente, res ad exitum perducta non fuerit; attamen quisnam Romanae Ecclesiae atque Apostolicae Sedi sensus inesset, ex hisce manifesto liquet.

III. Quia palam hinc fit, quantum ponderis ad rei veritatem et evincendam et confirmandam insit superioribus Sedis Apolicae Actis. Censuerat nempe Benedictus XIV, in edenda eiusmodi Constitutione non esse discedendum a consuetudine, Romanae Ecclesiae Praesulibus familiarissima, ut quoties de re gravis momenti statuendum sit, Decessores suos, ut ita dicam, interrogent atque appellent, eorumque vestigiis se insistere profiteantur. Quae quidem oeconomia efficit, ut dum Pontificem

loquentem audimus, ita ad Praedecessores rapidissimo intuitu assurgamus, ut non consistamus demum nisi in iis, qui, ut Tertullianus inquit [a], felici huic Ecclesiae totam doctrinam cum sanguine suo profuderunt, atque, ut alibi idem habet [b], *Evangelium sanguine quoque suo signatum reliquerunt.* Quod itaque Benedictus XIV ad Acta Decessorum appellandum duxerit, abunde significavit, non modo ea, quae constituere ipse vellet, ab eorum sensu non esse difformia, verum prospexisse se, in iisdem Actis velut in semine sat contineri, quo de eadem controversia expresse decerni quidpiam ulterius posset.

Prologum Constitutionis italice a P. Budrioli [c] exaratum, ne quid nativae eiusdem simplicitati detractum videatur, italice dandum censui.

Siegue ora, che qui si spieghi quello, che nel sopraddetto mio biglietto del 16 Ottobre 1742 al Papa io accennai della Bolla che aveva promesso di fare per l'Immacolata Concezione: la quale ho detto, che ci darebbe l'argomento della seconda controversia.

Nel 1. Decembre del suo Pontificato, non avendomi egli peranche assegnato giorno fisso della settimana per andare da lui, e però potendo io scegliere il giorno, che volessi; andai a bella posta nel giorno dell'Immacolata. E dopo aver discorso di tutto quello, che occorreva: Padre Santo, dissi, la solennità di questo giorno mi suggerisce di ricordare a V. S. due cose. L'una è, che in tutta la Chiesa cattolica non vi è fedel cristiano, che abbia più bisogno d'esser aiutato, e protetto da questa gran Signora, che chi è capo di essa Chiesa, come è ora V. Santità. E questo, egli rispose, esser verissimo per i continui, e gravi emergenti nel governo della Chiesa universale.

E l'altra (soggiunsi) è, che per meritarsene l'aiuto, e protezione, non dubito, che V. S. anderà facendo varie cose ad onor suo; e già mi ha detto, che pensa di rifare a S. Maria Maggiore nobilmente

---

a De Praescript. Cap. XXXVI.

b Advers. Marcion. Lib. IV, Cap. V.

c P. Budrioli Soc. Ies. quinque spississimis voluminibus, quae mss. servantur, plurima de immac. Deip. Conceptione collegit; quae tamen ad tempora pertinent recentiora, cum haec controversia iam exarserat. Inde haec mutuatus sum.

portico, e la facciata, impiegandovi anco i ventimila scudi, che degli arretrati delle Chiese colà vacanti Le dà il Re di Portogallo: e voglio credere, che questa sarà la prima, ma non l'ultima spesa, che farà per abbellire quella sua primaria, e gran Basilica. Tutto va bene; ed ella tutto gradirà: ma non mai tanto, quanto, se V. S. pigli a favorirla in questo punto dell'Immacolata sua Concezione. Nella maniera, che una principessa novella, e non per anco trattata come tale, a cui taluno andasse mandando in regalo vezzi, gioielli, smaniglie, anelli, e pendenti per altro preziosissimi, non li gradirebbe mai tanto, quanto se nel mandarle non più che quattro pere nel soprascritto del biglietto le desse il titolo d'*Eccellenza*, contrastatole da qualcheduna delle più antiche principesse. Gli altri pregi della Madre di Dio stanno in pace; questo solo ancor ha qualche contrasto, benchè da pochi, anzi pochissimi, ed universalmente nella Chiesa così mal tollerati, che per ordine di Papa Gregorio XV, degno Predecessore e paesano ancora di V. S., sono costretti a non parlare, o parlando, a non dare alla Concezione di lei altro titolo, che d'Immacolata.

In questo contrasto incominciò gia Papa Sisto IV, ed hanno proseguito, chi più, e chi meno, i Successori suoi a favorirla: perciocchè *tutti i Sommi Pontefici* (disse il P. Vincenzo Giustiniano Autist dottissimo Teologo Domenicano), *che da Sisto IV in qua governarono la Chiesa, hanno favorito molto, e fatte molte grazie a coloro che tengono nostra Signora concetta senza peccato originale: ed al contrario non si troverà un Papa, che abbia fatto la minor cosa del mondo, in favore della contraria opinione.*

Ed Alessandro VII (che più di tutti l'ha favorita) mentre stava ordinando la celebre sua Bolla, fattosi porre sul tavolino tutte le Bolle, i Brevi, Decreti, e Rescritti de' suoi Predecessori; venendo poi sovente i contrarii per disturbarlo dall'impresa: Vedete voi (diceva) lì quel monte? Tutto questo hanno fatto a favore dell'Immacolata Concezione i miei Predecessori: ora volete voi, che sia il primo io a fare in disfavore? E con ciò levavaseli d'attorno.

Ma prima di lui si era Paolo V in altro modo dall'importuna loro vessazione liberato. Avendo il Cardinale Montalto fabbricata nel 1613 ai Minori Osservanti di Frascati una Chiesa in onore dell'Immacolata, e scritto a grandi lettere nella facciata: *Ave Virgo sine peccato originali Concepta;* piacque molto questa iscrizione a molti, ma particolarmente al Papa, che andando spesso a villeggiare colà, ogni volta che la vedeva, ne mostrava gusto, e divotamente la Madonna, come tale, chinando il capo, salutava. Altrettanto però dispiacque ad alcuni, che non potendola vedere, andarono a farne con S. Santità lamento,

e istanza, perchè si rimovesse. Uditili pazientemente il Papa: vedete (disse loro sorridendo) siano i frati, o il Cardinale, che nella facciata di quel Tempio abbia così scritto; anche esso dirà come Pilato: *Quod scripsi, scripsi;* e forse ancor qui potrebbe dire S. Agostino: *Ideo ille, quod scripsit, scripsit, quia Dominus, quod dixit, dixit.* E non vorrà scrivere altrimenti; perchè pare, che non altrimenti della Concezione di sua Madre parli, e dica Iddio. Ma voi altri fate così, e rendete loro la pariglia. Trovate voi pure un Cardinale divoto, che di rimpetto a quello alzi alla Madonna vostra conceputa, come dite, in peccato originale, un altro Tempio; e scrivetegli in fronte a caratteri anco più grandi: *Ave Virgo cum peccato originali Concepta.* Non so però, se vi sarà facile trovar chi spenda per farvi tal Chiesa, scrivendo il P. Giustiniani, poco fa gran Teologo dell' Ordine vostro nella Spagna, che «*in onor dell' Immacolata Concezione tutto il mondo è* » pieno di Tempii, ed Altari: laddove niuno insino ad ora si muove » a fabbricar, non dico un intero monastero, o Chiesa, ma neppure » un' imagine in protestazione, che la Madonna fosse Conceputa nel peccato *Originale.* » Pur fate diligenza, industriatevi, e vedete, se vi riuscisse d' indurre almeno il Cardinal vostro Protettore a farvi questa fabbrica. Intesero ben' essi, che questo era come un dire: *Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur;* perchè quando anche a proprie spese fabbricassero un tal Tempio; niente meno, che quello di Gerusalemme, a furia di popolo verrebbe subito distrutto; onde passarono ad altro, nè mai più parlarono di questo. E di qui ancora io presi occasione di addurre a S. Santità qualche altro motivo prudenziale, che attesa la naturale sua propensione, a me ben nota, doveva in lui fare impressione.

Ma molto più è da credere, che in quel suo giorno dal cielo si aiutasse la Madonna stessa, (alla quale io pure nel salire le scale di palazzo ero andato raccomandando la sua causa) e toccasse il cuore al Papa; perciocchè alzatosi da sedere battè colla mano sulla tavola, e disse queste precise parole: *Sì, lo vogliamo fare:* studiate quello, che si possa fare (senza però venire a formal difinizione), e proponetelo; che, se si avrà da fare per Breve o Bolla, vogliamo, che la stendiate voi.

Indi a qualche settimana interrogandomi egli poi se avessi finito di studiare su questo punto, io risposi di nò; perchè anco la sola scelta di quello, che paresse più da proporsi in materia così grave, e contenziosa, richiederà non pure molto studio, ma gran consiglio ancora, e matura deliberazione.

Tornò dopo alcune settimane di suo proprio moto a fare istanza,

che se fossi in grado di proporre, proponessi; ma non cosa, che si avesse a decidere da credersi di fede. Io veramente avrei voluto piuttosto porgli sotto l'occhio questa proposizione in iscritto, e ben giustificata, acciò potesse considerarla meglio, e risolver più accertatamente. Ma perchè per una parte egli non mi dava tempo, e per l'altra io avevo già fermato dentro di me quello, che parevami da proporsi, informandolo brevemente in voce: io propongo, dissi, che a favore dell'Immacolata Concezione V. Santità per Bolla non faccia più, nè meno di quello che S. Pio V., Papa Domenicano, per essa fece, già ordinandone l'officio; cioè, che siccome S. Pio prescrivendo a tutta la Chiesa, sì per la Concezione, che per la Natività della Madonna un istesso officio, con questa egualità venne per via di fatto a dichiarare, che non meno l'una, che l'altra, era da celebrarsi nella Chiesa: così V. S. per via di Bolla si degni di dichiarare, che siccome celebrandosi nella Chiesa universale la Natività di Lei, non può prudentemente dubitarsi, che nascesse santa; così parimente celebrandosene nella Chiesa istessa la Concezione, non può altresì prudentemente dubitarsi, che santa fosse conceputa.

E soggiungo, che siccome dal celebrarsi nella Chiesa la Natività, e però dal non potersi della santità nel nascer suo prudentemente dubitare, che santa nondimeno ella nascesse, non è, nè sarà mai articolo di fede, insino a tanto che la Sede Apostolica, o un Concilio generale non proponga da credersi di fede: così dal celebrarsi ugualmente nella Chiesa la Concezione, e però dal non potersi altresì della santità nel suo concepirsi prudentemente dubitare, che santa nondimeno ed immacolata ella fosse conceputa, non è, nè sarà mai articolo di fede, finchè da credersi di fede non lo proponga la S. Sede, o un Concilio Ecumenico.

Con che V. S. ben vede, che non verrà a fare veruna definizione, o dichiarare alcun articolo di fede; ma solo a torre dalla Chiesa una difformità, e incoerenza, che non par da tollerarsi, qual è questa, che non potendosi, come colla commune de' Dottori insegna puranche V. S., prudentemente dubitare della finale santità, non dirò di un santo solennemente canonizzato, ma beatificato solamente, *per æquipollens*, del quale non per precetto rigoroso, ma per mera permissione della Sede Apostolica si celebri, e non in tutta la Chiesa, ma in un angolo di essa, nè solamente con festa comandata, e sotto rito doppio con ottava, ma pur anche solamente sotto rito semplice: si possa poi prudentemente dubitare della prima santità, o Concezione Immacolata della Madre di Dio, della quale, non per mera permissione, ma per precetto rigoroso della Sede Apostolica si celebra, e

non in qualche parte, ma in tutta quanta è la Chiesa Universale, festa di precetto, e sotto rito doppio con ottava: e tutto questo poi dopo che la Sede Apostolica medesima colla penna d'Alessandro VII dichiarò, quella, che in tal giorno nella Chiesa si celebra, si onora, si festeggia, essere la prima santità della Madre di Dio preservata dal peccato originale in quel primo istante, che l'anima di Lei si unì al corpo. Che di questa, dico, sua prima santità si possa ora prudentemente dubitare, non pare, che sia più da tollerarsi, anco al parere del precitato maestro e gran Teologo Domenicano, il quale dice, che « *siccome, benchè non costi finora che il* B. S. Rocco sia » stato mai solennemente canonizzato, con tutto questo però, per » aver egli in quasi tutta l'Europa Chiese o cappelle, o immagini » in vista de' Vescovi, de' Cardinali, del Papa, niuno cerca, o aspetta, » che solennemente si canonizzi, per venerarlo: così sarà cosa d'in- » gegni candidi, e cuori nobili, e volontà pie non aspettare determi- » nazione di concilio, o decreto di Papa, per seguir l'opinione di » cui parliamo, sapendo tutti i Prelati nella Chiesa, che in onor di » essa (Immacolata Concezione di Maria) è pieno il mondo di Tempi, » e di Altari in troppo maggior numero, che non sono *quelli di* » *S. Rocco.* »

È il Papa uno de' maggiori ingegni, che io abbia mai conosciuto in vita mia, sottile, chiaro, celere, comprensivo, e che ove non sia preoccupato da contrario affetto, in ogni genere di cose piglia subito, e afferra il punto. Onde nè pure tutto questo egli mi lasciò dire, nonchè aggiungere altro del molto, che mi rimanea da dirgli a fine di persuaderlo; ma da questo poco mostrandosi già pienamente persuaso, nel suo giardino, dove allora passeggiava (Deus scit, quod non mentior), *ci vengo* (mi rispose) *ci vengò;* anzi (aggiunse) *mi par poco;* e senz'altro mi ordinò di stendere la Bolla.

Nè io tardai punto a cominciarla, ma parte perchè S. Santità varie altre cose, secondo le occasioni, mi andava commettendo, parte perchè in questa io proposi, ed egli approvò, che nella parte proemiale della Bolla, non solo si accennasse, ma distintamente si esponesse quanto a favore dell'Immacolata Concezione sino a quell'ora disposto avevano tutti i Suoi Predecessori, affinchè apparisse con quanta ragione poi egli vi aggiungesse questa sua dichiarazione; e parte in fine, perchè, sebbene S. Santità non avea bisogno, che le si giustificasse questa Bolla, ne avrebbero però, e pur troppo, bisogno quelli, per le cui mani aveva da passare, acciò non si opponessero: io non potei avere tutto questo all'ordine, che sul principio di Giugno.

Nel qual tempo scrivendo ancora per altre cose al Papa in Castel

Gandolfo, dove allora villeggiava, e fra l'altre dicendogli, che mi trovavo attualmente indisposto per vigilie, e per febrette, soggiunsi: » e perchè ho qualche, e più che qualche dubbio, che queste disgrazie » mi vengano per aver differito, e posposto a tante altre faccende » commessemi quella, che dovea preferirsi, della Madonna; ecco qui » libero la fede datale, e in non molti fogli presento a V. S. ristrette » non piccole fatiche. Ella farà poi quello che Iddio le ispirerà, o » più veramente le ispirò già, quando nel giorno istesso festivo » dell'Immacolata sua Concezione, compiacquesi ordinarmi, che stu- » diassi per essa, e digerita la materia, proponessi; e indi a non » molto approvando quello, che le proponevo, mi ordinò di stenderne » la Bolla, che le mando, e non comunque, ma (con quanta fatica, » e diligenza lo sa Iddio, e la Madonna) per ogni verso così ben giu- » stificata, che nè V. Santità, nè altri, che l'abbiano a vedere, po- » tranno, credo, richiedere di più. A me basterà di avere ubbidito, » e fatto, che non istia per me, che questa gran Signora non ri- » ceva dalla S. Sede quell'onore, che per giustizia gli si deve, sicuro, » che da lei avrò il premio delle mie *povere fatiche*. »

Dubitando poi, se la S. Santità fosse per aver tempo di vedere, oltre alla Bolla tutta questa gran giustificazione, che insieme le mandavo, stimai bene di ridurgli a mente almeno quello per cui mi parve, che principalmente si fosse mosso ad ordinare questa Bolla, col seguente memoriale.

BEATISSIMO PADRE

Insegnando V. Santità, nella degnissima opera sua *De Canoniz. SS. lib. I, c.* 42 coll' autorità di molti e gravi Dottori, che quantunque la Santità nell' ultimo istante di uno beatificato dalla Sede Apostolica, anche solo *per aequipollens v. g. per declarationem cultus immemorabilis*, non sia certa di fede; nulladimeno « certum est *a nota temeritatis* immunem eum non futurum, qui Summum Pontificem errasse contenderet in hoc, aut illo casu etc. *nec sine temeritatis* nota licitum est venerabili Romani Pontificis iudicio refragrari, *etiamsi tantum permittenti;* »

I devoti dell' Immacolata Concezione della Madre di Dio, che sono molti, ma particolarmente quelli, che a V. S. già sono noti, se bene sull' autorità dei Dottori, e per qualità, e per numero ancora molto più riguardevoli, potrebbero pretendere canonizzata già da questa S. Sede la Santità nel primo istante, se non *formaliter et per definitionem*, almeno *aequipollenter*, e ciò non solo *per Missam, et Officium toti Ecclesiae praeceptum*, nel qual modo insegna V. S. nel cap. 41, essere stati dalla S. Sede *canonizatione aequipollenti* canonizzati li SS. Romualdo, Norberto, Brunone, Pietro Nolasco, Raimondo Nonnato, Giovanni di Mata, Felice di Valois, Margherita di Scozia, Stefano d' Ungheria. Venceslao di Boemia e Gregorio VII; ma inoltre (dopo la Costituzione di Papa Clemente XI di glo. me.) *per Festum in universa Ecclesia de praecepto.*

Si contentano nondimeno solamente di supplicare, che V. S. si degni almeno riporre la certezza della prima santità della Madonna, benchè non sia di fede, in quel grado di certezza, nel quale a giudizio di V. S. stessa si ripone la finale Santità non de' Canonizzati, ma de' Beatificati solo dalla S. Sede non più, che *per aequipollens*, e dichiarare, che dopo un tal giudizio della S. Sede medesima, dependentemente da tanti esami, e riesami sopra ciò, non si possa prudentemente dubitare di essa santità, e molto meno negarla; *nec sine temeritatis nota licitum sit venerabili Romani Pontificis iudicio refragari, non ali-*

cubi modo permittenti, verum etiam ubique per Ecclesiam praecipienti Missam et Officium, et Festum duplex cum octava: nel modo che V. S. *Suprad. cap.* 42. *et in Annot. ad Festum Assumpt.* n. 115., e con Lei tutti affatto i Santi, e Dottori, e Teologi della Chiesa concordemente insegnano, non essere definito, nè di Fede, che l'istessa Madre di Dio nascesse santa, o fosse nel Tempio presentata, o col corpo ancora fosse assunta in cielo; ma però, dopo istituite dalla S. Sede per tutta la Chiesa tali feste, tutti pure ad una voce aggiungono, che non può senza temerità veruno dubitarne.

Tutto questo, ed altro più ancora, vedrà V. S. nell' annessa giustificazione della Bolla (che d' ordine suo, e secondo la sua mente si è distesa, e qui Le si presenta) pienamente provato. E però degnisi avvertire, che non viene supplicata qui tanto di grazia quanto di giustizia: non celebrandosi dal primo dì dell' anno sino all' ultimo in tutta la Chiesa di Dio Festa di verun' altra cosa capace di Santità, come l'è la Concezione della Madre di Dio, niente meno, che lo sia la sua Natività (che però S. Pio V ne ordinò per amendue un istesso uffizio, che dice *Sanctam Nativitatem*, e parimenti *Sanctam Conceptionem*), la quale nel concetto comune de' Fedeli non sia almeno in tal grado certamente santa. Al qual paragone riflettendo un pio, e dotto Teologo, si duole colla S. Chiesa di questa quasi poca coerenza con dire: *sed nescio, quo iure, cum totam suam vim servet consuetudo cum Sanctis particularibus; non tueatur illam in causa SS. Mariae Sanctae Sanctorum. Io. Euseb. Nieremberg. de Sanctit. Fest. Concept.* §. 7.

E sperano gli Oratori, che siccome a Monsig. Ludovico Crespy Borgia, Ambasciatore di Spagna per l'Immacolata Concezione, dicendo Alessandro VII nella prima udienza, che gli diede: *Nella Chiesa di Castel Gandolfo Noi la teniamo con questo titolo e facciamo ivi orazione con gran gusto nostro*, soggiunse l'Ambasciadore: E certo B. Padre, che l' orazione di V. B. alla purissima Concezione nell' immagine di *Castel Gandolfo* mira alla santità del primo istante; or questo appunto è quello, di che supplica il mio Re: ed ottenne poi colla bramata Bolla l' intento suo, secondo che nella vita di lui racconta Gio. Marciani nell' Istoria della Congregazione dell' Oratorio T. V, L. I, C. 22.

Così orando adesso con egual gusto V. S. innanzi all' immagine medesima in Castel Gandolfo, ben presto si troverà disposto per fare non meno ad essi oratori questa grazia, che all' istessa Madre di Dio questa giustizia: la quale anch' Essa però riceverà per grazia: e in ricompensa dal suo divino Figliuolo le otterrà un lungo, e prospero Pontificato, siccome del Pontefice precitato potè con verità scrivere il suo Teologo: « Unum affirmo, SS. D. N. Alexandrum antea *incerta valde valetudine* usum, et saepius per eam impeditum in suis functionibus, *ab* 8 *Decembris, quando Constitutioni in favorem immaculatae Conceptionis editae subscripsit, huc usque constanter valuisse quam optime, omnesque functiones Pontificias obivisse.* » Quod Deus eiusque Mater etc.

SCHEMA CONSTITUTIONIS

DE

IMMACULATA DEIPARAE CONCEPTIONE.

Mulierem pulchram, ut Luna, electam, ut sol, quin et sole ipso amictam, stellarumque duodecim serto coronatam, stellaene solummodo nocturnae, ut puerum olim Ioseph, adoraverint; an ut primum tanta in luce apparuit, laudaverint simul astra matutina, quod nempe suum veluti Tabernaculum sanctificans Altissimus mane diluculo, et non sero, eam adiuverit, quae de hoc nostro quidem deserto ascendit, sed gratiae deliciis affluens innixa super dilectum suum: Aurora consurgens primamne diei suae lucem diviserit a tenebris, an ipsa quoque prodierit caligine, tamquam infantiae pannis, obvoluta: Hortus, licet undique conclusus, antiquo nihilominus patuerit serpenti: Fons, tametsi signatus, veneno illius fuerit infectus: terraque, olim germinatura Salvatorem, divinae prius maledictioni fuerit subiecta; cum illa, quae spinas, et tribulos datura erat, quando primus homo, pater orbis terrarum simul et eversor, a Deo factus est, necdum esset maledicta; ipsa vero inter mulieres dicatur benedicta, et benedictum etiam fructum allatura: Arca, ad humanum genus universum ab inundantis peccati diluvio eripiendum fabricata, num supernataverit, an ipsa etiam cum aliis fuerit misere submersa: et quae non manna, non legis Tabulas, non Virgam Aaron, sed panem de caelo vivum, ipsumque legislatorem, et florem de radice Iesse sinu suo gestatura, et editura erat, putrido fuerit ex ligno, et non ex Tabulis Sethim imputribilibus compacta: Et qui deinde natus ex illa, non pullo, nisi super quem nemo adhuc hominum sederat, imponi, nec nisi Syndone munda vel

mortuus involvi, nec nisi novo in monumento, in quo nondum quisquam positus fuerat, sustinuit vel triduo iacere, nasciturus, in sinu, quem olim anguis tartareus foedasset, non aegre tulerit novem mensibus morari: Et qui plusquam Salomon erat, lignum sibi, plumbeumque solium construxerit; cum sapiens ille sibi struxerit, quale in universis regnis non fuit, candido ebore, atque auro praefulgido conspicuum: Ac sapientia ipsa sibi domum apud nos aedificans, in eaque columnas septem, quibus fulciretur, iuxta septiformem Spiritus Sancti gratiam excidens, fundamenta eius luteam super arenam, et non in montibus sanctis posita voluerit; cum tamen Domum Dei deceat in longitudinem dierum, atque adeo perpetua sanctitudo: An denique pro regina etiam sit, quae pro omnibus est constituta lex paternae labis contrahendae; cum vere non inter, sed super omnes sit Regina; et quae nec primam similem visa est, nec habere sequentem, sicut caeteri tamen hominum dicere debuerit: *In iniquitatibus concepta sum, et in peccatis concepit me mater mea;* longa profecto, et gravis in Ecclesia Dei quaestio fuit, magnis etiam animis, nec facile cedere paratis utrinque agitata, cum utrique obsequium se praestare Deo, eiusque Matri arbitrentur; ii praesertim, qui sine macula conceptam pie sentiunt: rati divinae probari Sponsae studiosam defensionem omnimodae illius puritatis, qua sponso, qui pascitur inter lilia, una prae aliis placuerit; quippe cui, et aliae, quibus abstersa labes fuerit, placent utique, sed minus; ut proinde mirum non sit, si uni prae aliis dicat: *Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te.* Et. *sexaginta sunt Reginae, adolescentularum non est numerus; una est columba mea, perfecta mea,* macula nimirum carens, non quod lota sit, sed quod non habuerit unde lavaretur. Itaque illam existimant divitias, quibus una supergressa est universas, coronam, annulum, sceptrum, purpuram, et reliquum ornatum, quo adstat a

dextris sponsi sui Regina in vestitu deaurato circumdata varietate, facile daturam, ac fore ut malit non esse Angelorum Regina, quam vel puncto temporis mancipium Diaboli; non fuisse in thalamo nuptiali Virgo, quam in sinu matris vel uno momento minus pura; non esse Mater Dei, quam aliquando irae filia: ceterorumque sibi a Deo gratis collatorum munerum facere iacturam, quam primaevae Sanctitatis: quod praeoptandum sit, plagam non accepisse, quam cicatricem eius, vel acu phrygia pictam exornari, non habuisse maculam, quam eius umbram vel gemmis, et unionibus distinctam illustrari, ac numquam non fuisse amicam Deo, quam post inimicitiam quantumlibet brevem, redintegrata, et aucta etiam in immensum gratia cumulari: abituram denique, ac prudentis negotiatoris instar, omnia, quae habuerit, venditurum, ut emat pretiosam istam primae, ac perpetuae gratiae margaritam.

In qua quidem quaestione, sicut olim cum inter cognatos, et vicinos ex una parte, et Matre Elisabeth ex altera orta esset lis de Nomine, quo recens natum Christi Praecursorem placeret appellari: quod illi quidem contenderent, vocandum nomine Patris sui Zachariam, ista vero nequaquam, sed Iohannem seu donum gratiae (cuius ille potius quam sterilis naturae filius nasci videbatur), tametsi nemo erat in cognatione sua, qui hoc vocaretur nomine, nuncupandum iudicaret: ad mutum Patrem, simulque sacerdotem Zachariam appellatum est, qui cum eloqui non posset, postulato pugillari scripsit, Iohannem esse nomen eius: qua sententia statim illa omnis altercatio conquievit.

Ita cum de imponendo Conceptioni Virginis nomine inter Fideles nunquam hactenus convenerit, quod quibusdam, usque a B. Bernardi tempore, haec, utpote Adami filiae Conceptio, nomine Patris sui maculata, aliis autem tamquam Dei Matris conceptio, immaculata, et sancta, novo licet in Adami familia vocabulo, appellanda videretur: quos B. Doctor reprehendisse fertur, quod novi tunc Festi

celebritatem, inconsulta Sede Apostolica, aris inferentes, illius quodammodo sententiam praevenirent; paratus tamen et ipse, si quid aliter saperet, ipsius iudicio emendare: hinc saepe ad Summum Ecclesiae Sacerdotem, ac familiae Christianae Patrem, Romanum Pontificem recursum est, et controversiae dirimendae causa, eius oraculum quaesitum.

Quem quidem Divina Providentia diu mutum tenuit, ne scilicet, probata cito sententia, communis Fidelium in Virginem Pietatis, dantis ei, quod poterat non dare, voluntarium, atque incoactum studium extingueret. Donec tempore praeordinato Romani Pontifices fel. re. Praedecessores Nostri pugillarem et ipsi postularunt ad scribendum. Nam dum tempus affuit, quo sol refulsit, qui prius erat in nubilo, ignis magnus etiam in ipsorum cordibus accensus est: ut deinceps, prout, dempto quasi paulatim atque per partes velo, divinum se arcanum reserabat, gradatim et ipsi Pontificio calamo describerent Ecclesiae.

Igitur Sixtus Papa IV sua perpetuo valitura, et iuri canonico inserta iam Constitutione *Cum praeexcelsa* dat. Romae apud S. Petrum III Kal. Maii 1476, dignum, quin potius debitum reputans universos Christi fideles, ut omnipotenti Deo de immaculatae Virginis mira Conceptione gratias, et laudes referrent, et instituta propterea in Dei Ecclesia Missas, et alia Divina Officia dicerent, et illis interessent, indulgentiis, et peccatorum remissionibus invitare, Festum eius (quod ipse anno deinde 1480 coepit Pontificali etiam, ut ex antiquis Diariis constat, Cappella celebrare) instituit cum Officio et Missa, cuius oratio erat: *Deus, qui per Immaculatam Virginis Conceptionem* etc. iisdemque cum Indulgentiis, quae pro Festo Corporis Christi eiusque octavis a suis Praedecessoribus fuerant concessae. Ac simili Constitutione *Grave nimis* dat. ibid. prid. Non. Sept. 1483 cum S. Romana Ecclesia de Virginis Conceptione publice Festum celebraret, et speciale, ac proprium

super hoc Officium ordinasset; assertiones affirmantium, omnes illos, qui tenerent et assererent, gloriosam et Immaculatam Dei Genitricem absque originalis peccati macula fuisse conceptam, mortaliter peccare, vel esse haereticos, eiusdemque Immaculatae Conceptionis Officium celebrantes, audientesque sermones illorum, qui eam sine huiusmodi macula conceptam esse affirmabant, peccare graviter, utpote falsas, et erroneas, et a veritate penitus alienas, editosque libros id continentes, motu proprio reprobavit, et damnavit sub poena excommunicationis ipso facto incurrendae: simili poenae subiiciens eos, qui ausi essent asserere, contrariam opinionem tenentes haeresis crimen, vel peccatum incurrere mortale, cum id nondum esset a Romana Ecclesia, et Sede Apostolica decisum.

Innocentius Papa VIII Const. *Inter innumera* dat. ibidem pridie Kal. Maii 1489 monasterium sub invocatione Conceptionis in civitate Toletana erigi mandavit cum proprio habitu, et Officio cum antiphonis, versiculis, capitulis, et orationibus de illa, et variis Indulgentiis aliisque privilegiis.

Alexander Papa VI Const. *Illius qui* dat. ibidem 8 Kal. Martii 1502 ad removenda scandala non modica, Sixti IV decretalem *Grave nimis*, insertam, motu proprio confirmavit, ac donec per Sedem Apostolicam aliter decisum, et ordinatum foret, eius observantiam praelatis omnibus curandam iniunxit, poenis in transgressores aggravatis, et invocato etiam ad hoc, si opus esset, auxilio brachii saecularis.

Iulius Papa II Constitut. *Dum praeclara* dat. ibidem sub annulo piscatoris 10 Iulii 1510 quasdam Indulgentias largitus est Christi fidelibus, in regno Castellae constitutis, vere poenitentibus, et confessis, qui imaginem Beatae Mariae, et Unigeniti eius Filii, quam dilectae in Christo filiae moniales Ordinis Sanctae Conceptionis Toletanae in scapulario, et homines in pectore deferre consueverant, deferrent, et novies salutationem angelicam devote reci-

tarent. Et Const. *Ad statum prosperum* dat. ibid. 15 Kal. Oct. 1511 auctoritate Apostolica laudavit, approbavit, et confirmavit Ordinem Conceptionis a Beatrice de Silva institutum, in propria eius regula monialibus praescribens, ut Dei Genitricis Immaculatam Conceptionem venerantes, hac formula voverent: *Ego soror* N. *ob amorem, et servitium Domini nostri, et Immaculatae Conceptionis eiusdem Genitricis, voveo, et promitto* etc. Atque ut gloriosae Virginis piis in cordibus augeretur devotio purissimae Conceptionis, eumdem voluit Cardinalem huius, et Ordinis Minorum esse protectorem. Iussit eas omnibus festis simplicibus, et dominicis non primo ponendis, dicere Officium Conceptionis, cum commemoratione dominicae, iuxta formam breviarii Ordinis ad hoc illis deputati, minus autem Officium Conceptionis dicere secundum quod sibi moris erat. Adiecitque facultatem, tempore interdicti auctoritate ordinaria appositi, in eodem monasterio Missas, et alia divina Officia, etiam apertis ianuis in festo Conceptionis, excommunicatis dumtaxat exclusis, celebrandi.

Leo Papa X Const. *Supra gregem Dominicum* dat. ibidem sub annulo Piscatoris die 22 Maii 1517, cum festum Conceptionis in Hispania singulari in veneratione haberetur, suprad. statutum, et ordinationem Sixti IV circa festum, cum Officio, et Missa, et Indulgentiis, auctoritate Apostolica extendit, et ampliavit, ad hoc ut, et pro tempore interdicti quavis auctoritate et quibusvis causis pro tempore appositi, in quibusvis Hispaniae Ecclesiis et locis, a primis vesperis dicti festi Conceptionis, usque ad illius totalem octavam inclusive, Missam, et alia divina Officia apertis ianuis, et pulsatis campanis, atque alta voce, excommunicatis dumtaxat, et nominatim interdictis exclusis, celebrari, et singuli Christi fideles non excommunicati, nec nominatim interdicti, ad Missas, et alia divina Officia audienda, ac indulgentiam, et remissionem huiusmodi peccatorum consequendam, sicut in festo et octava Corporis

Christi, admitti libere et licite possent. Atque idem Const. *Sane Religionis* dat. ibidem die 22 Martii 1521 concessit Congregationi Vallisoletanae Ordinis S. Benedicti, et Const. *Pia Christi fidelium, et praesertim in Immaculatae Conceptionis* dat. ibidem sub annulo Piscatoris die 18 Februarii 1518, cum Rectores, et Beneficiati parochialium Ecclesiarum oppidi Molinae, Seguntinae dioecesis, simul convenirent, et pia devotione ducti in nocte ante festum Conceptionis gloriosissimae B. Mariae Virginis horas matutinas, et laudes in parochiali Ecclesia S. Aegidii in canta celebrarent, et populus Matutinis, et laudibus huiusmodi interesse attentiori animo satageret, perpetuo indulsit, ut ea nocte, post laudes unam Missam in canta cum presbytero, diacono, et subdiacono solemniter celebrare libere, et licite valerent, non obstantibus etc. Et Const. *Animas lucrifacere* dat. ibid. 18 Kal. Iulii eiusdem an. 1518, ob singularem affectum, quem ad Immaculatam Conceptionem gloriosissimae Virginis Mariae in oppido Lebrixa gerebant, monasterii sub eo titulo erectionem approbavit. Const. *Quia nuper* dat. ibidem die 10 Februarii 1520, cum accepisset, nonnulla in partibus Hispaniarum monasteria monialium Ordinis Immaculatae Conceptionis Virginis Mariae in regulari observantia diu noctuque Altissimo famulatum praestare; auctoritate Apostolica largitus est illis omnia et singula privilegia, concessiones, praerogativas, immunitates, exemptiones, favores, gratias, et indulta spiritualia, et temporalia per Sedem Apostolicam fratribus tertii Ordinis S. Francisci quomodolibet concessa et concedenda. Et Const. *Ineffabilia gloriosae* dat. ibid. 9 Kal. Apr. 1520, cum festum Conceptionis, quod bo. me. Guilielmo olim Normannorum duce, dum viveret, instante, celebrari publice incoepit, ab inde citra in Civitate Rothomagensi, et tota Provincia Normanniae solemniter celebratum, et magna veneratione habitum fuerit, et per omnes Galliae partes celebretur, supplicante Propraetore

ac civibus, auctoritate Apostolica approbavit, confirmavitque fundationem, institutionem, ac statuta Confraternitatis sub invocatione Conceptionis Beatae Virginis Mariae in Ecclesia Ord. B. Mariae de Monte Carmelo Rothomagensi; atque inter caetera, quod quilibet ex Magistris, et Confratribus, propriis sumptibus, annis singulis, unum cereum cerae albae in designationem puritatis eiusdem Conceptionis emeret, et pro tempore celebrandis Missis ardere faceret. Podium etiam, *Coetum Musarum* nuncupatum, seu doctorum virorum conventum in loco eminenti, commodo, et decenter ornato celebrari, ac in eodem Podio varia poemata tam latinis carminibus, quam etiam rythmicis dicteriis gallico seu patrio sermone compositis in laudem Virginis, et Sanctissimae Conceptionis huiusmodi edita recitare, et cantare, ac notulis chartis affigi, ac eidem Podio ultra Magistros, et Confratres, viri litterati cuiuscumque scientiae, praesertim Theologiam, Iura, Poesim, et Oratoriam profitentes, iudicaturi aequo iudicio praestantiam, et excellentiam carminum, ac dicteriorum, et operum huiusmodi advocari, et adhiberi; et ut praeclara ingenia ad sese in latissimo laudum eiusdem Virginis campo ferventius exercendum magis accenderentur, cuius rythmi, seu dicterium, quod *Cantus Regalis* nuncupatur, fuisset excellentius iudicatum, victricis palmae praemio; qui autem praestantiora carmina latino sermone iuxta normam, a d. Magistro publicatam composuisset, corona laurea; aliorum quoque operum tam latino, quam gallico idiomate, elegantiores scriptores lilio, et annulo aureo, aliisve insignibus, secundum Magistrorum eorundem decretum, et discretionem, pretio nummario reducendis, donari, ac decorari: ac ipse Magister pro tempore ad propagandas ubique, et praedicandas laudes huiusmodi, reddendumque ipsum festum Conceptionis in dies magis celebre, illa ex praedictis carminibus, dicteriis, et operibus, quae excellentiora fuerint iudicata, in unam, vel plures tabellas

accurate, ac decenter conscripta redigi, illasque in dicta Ecclesia affigi, et collocari facere: et cum aliquis ex Magistris ab humanis decederet, unum cereum cerae candidae cum palma, et octo taedis coram funere deportare, et cereo, ac palma huiusmodi super tumulo defuncti Magistri ad declarandum, defunctum ipsum perpetuo fidei lumine vestitum, sinceritatem Conceptionis huiusmodi usque ad mortem tenuisse, ac defendisse, ac Palmam Virginalem in Cades exaltatam, quam contra omnem etiam originalis culpae labem reportasse ipsam Virginem vivens contenderat, quasi ante summum Dei tribunal post obitum repraesentasse; et per aliquem, secundum ordinem, una funebris oratio de defuncti Magistri obitu ad laudem Conceptionis huiusmodi inter Missarum solemnia haberi: dictamque Confraternitatem caeteris aliis civitatis ac provinciae Rothomagensis Confraternitatibus in omnibus etiam honoribus anteferri.

Adrianus Papa VI Const. *Romanus Pontifex* dat. Tarracone die 31 Iul. 1522 Confraternitatem sub vocabulo Conceptionis gloriosissimae Virginis Mariae a cl. me. Francisco Cardinali Ximenez Archiepiscopo Toletano erectam Toleti, aliasque similes per Hispaniam et extra sub eodem vocabulo erectas vel erigendas, approbavit, confirmavit, ac variis Indulgentiis, et privilegiis, ornavit, relaxato etiam pro Confratribus interdicti ubilibet rigore, Statutisque praedicti Cardinalis confirmatis; quibus inter caetera praescribebatur ritus Sanctissimae Conceptionis festum celebrandi, et iubebatur etiam celebrari festum S. Annae, ut purissimae Conceptionis eius filiae memoria haberetur.

Clemens Papa VII Const. *Cum sicut* dat. apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 17 Octobris 1528, cum Reipublicae Senensis populus ob singularem, quem erga Immaculatam Dei Genitricem gerebat devotionis affectum, festum Conceptionis eius in civitate, et toto dominio suo ab omnibus celebrari summopere desideraret, nonnulli

vero, suorum superiorum prohibitionem sub censuris obtendentes, recusarent: ut etiam permissione sua, festum hujusmodi ab universis, et singulis personis tam saecularibus, quam ecclesiasticis, et cuiusvis Ordinis regularibus in quibuscumque Ecclesiis, ac monasteriis, et domibus Senensis civitatis, et totius dominii eius perpetuis futuris temporibus celebrari posset, auctoritate Apostolica concessit, et indulsit: mandans Archiepiscopo pro tempore, vel in spiritualibus Vicario, ut cunctis Christi fidelibus dictae civitatis, et dominii Pontificia auctoritate insinuaret, et indicaret, ac publice ab omnibus festum huiusmodi celebrari permitteret, etiam a quibusvis cuiuscumque Ordinis et qualitatis existerent, ita quod quicumque festum huiusmodi celebraret, nullam excommunicationis sententiam, nec alias sententias, censuras, et poenas ecclesiasticas incurreret, non obstantibus etc.

Paulus Papa III Const. *Breviarii divini Officii* dat. ibid. sub annulo Piscatoris die 3 Julii 1536 Breviarium a cl. me. Cardinali Quignonio elaboratum, in eoque Officium Conceptionis, cuius invitatorium matutini erat: *Immaculatam Conceptionem Virginis Mariae celebremus* etc. auct. Apost. approbavit. Ac per vivae vocis oraculum eidem Cardinali die 7 Ianuarii eiusdem anni datum, Confratribus utriusque sexus Confraternitatis Conceptionis B. Virginis in partibus Hispaniarum, qui vere contriti, et confessi, seu confitendi propositum habentes, in festo eiusdem Conceptionis, sive aliqua per octavam die, aliquam eiusdem B. Virginis Ecclesiam, aut si talis Ecclesia vel facultas eam visitandi deesset, ante aliquam eius imaginem novies angelicam salutationem recitarent, concessit Indulgentias Stationum, et septem Urbis Ecclesiarum, cum facultate idoneum eligendi confessorem, qui posset eos absolvere ab omni excommunicatione, suspensione, interdicto (dummodo ipsi causam non dedissent) nec non a votis quibuscumque (solitis quatuor exceptis), confirmavitque gratias

ombes, et Indulgentias ipsis a Se Suisque Praedecessoribus concessas. Et Const. *Dum praecelsa* dat. ibid. VII Idus Mart. 1537, cum in Ecclesia SS. Laurentii et Damasi de Urbe, et Cappella sub invocatione Conceptionis gloriosae Virginis Mariae dicata, ad Omnipotentis Dei laudem, et gloriam, et ipsius Conceptionis honorem et reverentiam una notabilis utriusque sexus Christi fidelium Confraternitas sub eadem invocatione Conceptionis laudabiliter ac pie a pluribus annis instituta esset, ut Confratres eo ferventius in eorum devotione perseverare studerent, et alii ad ingrediendum eamdem Confraternitatem eo libentius inducerentur, quo se per hoc maiori caelestis gratiae dono refici posse cognoscerent, eidem Confraternitati, ac illius Guardianis, et Confratribus praesentibus et futuris, etiam a Romana Curia pro tempore absentibus, ut omnibus et singulis privilegiis, auctoritatibus, conservatoriis facultatibus, indulgentiis, et peccatorum remissionibus, etiam plenariis, ac gratiis, favoribus, et indultis Confraternitati Charitatis de eadem Urbe quomodolibet concessis, pariformiter et aeque principaliter uti, potiri et gaudere libere et licite possent, auctoritate Apostolica concessit, et indulsit, non obstantibus etc. Const. *Exponi nobis* dat. ibidem sub annulo Piscatoris die 16 Iul. 1548 eadem auctoritate concessit, ut Pistorii Hospitale sub invocatione S. Mariae Immaculatae conceptae, sive de Conceptione erigeretur. Et Const. *Cum sicut* dat. ibid. die 16 Septembris 1549 secundum S. R. E. usum, nqviter editum et per se approbatum dixit Missale Romanum cum oratione *Deus, qui per Immaculatam Virginis Conceptionem* etc. Ap tum Ipse, tum Praedecessores, tum Successores Eius, praesertim ea. me. Pius V, quam plurima Monasteria, Cappellas, Altaria, Beneficia sub invocatione eiusdem Conceptionis erecta vel fundata, praedicta auctoritate confirmarunt. T Pius Papa IV Const. *Benedictus Deus* dat. ibid. VII Kal. Febr. 1563, Sacrosanctum Concilium Tridentinum, appro-

bavit, in eoque clausulam illam, qua declarat S. Synodus, non esse suae intentionis comprehendere in decreto, ubi de peccato originali agitur, Beatam et Immaculatam Virginem Mariam Dei Genitricem, sed observandas esse Constitutiones felicis rec. Sixti Papae IV sub poenis in eis contentis, quas innovat. Extatque Missa, quam in festo Conceptionis idem Concilium celebravit, ab eodem Sixto approbata, cum Oratione, *Deus qui per Immaculatam Virginis Conceptionem* etc.

S. Pius Papa V Const. *Ex omnibus* dat. ibidem Kal. Octobr. 1567, inter alias Michaelis Baii propositiones damnavit et hanc: *Nemo, praeter Christum, est sine peccato originali; hinc B. Virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque eius afflictiones in hac vita, sicut et aliorum iustorum, fuerunt ultiones peccati actualis, vel originalis.* Eodemque anno vivae vocis oraculo S. Carolo Borromaeo, suo tunc Poenitentiario, specialiter mandavit, ut Confraternitatis in Ecclesia monasterii Reginae Angelorum Ord. FF. Praedicatorum S. Dominici Hispalen. sub invocatione Conceptionis S. Mariae Virginis fundatae Statuta, per Iohannem Baptistam Cassaneum Sedis Apostolicae Nuntium in Hispaniis approbata, et confirmata, Apostolico munimine roboraret, prout fecit die 17 Maii eiusdem anni 1567. Const. *Quod a nobis* dat. ibid. 7 Idus Iul. 1568, ut diversitatem divinorum in Ecclesia Officiorum tolleret, et communionem illam uni Deo una et eadem formula preces, et laudes adhibendi revocaret, novum approbavit et edidit Breviarium Romanum, in eoque Officium, in quo B. Virginis Conceptio ut *dignissima* et *sancta* celebratur. Et Const. *Super speculam* dat. ibid. prid. Kal. Dec. 1570 Praedecessorum Suorum saluberrima decreta salva esse cupiens, illaque potissimum, quae a Tridentina Synodo confirmata erant, liberam facultatem reliquit huius controversiae quamlibet partem opinandi, prout quisque vel magis pium vel magis probabile esse

iudicaret: motu proprio vetuit, adiectis poenis, quemquam de hac quaestione vulgari sermone scribere, aut dictare, vel etiam in popularibus concionibus disputare, non autem in publicis Academiae disputationibus: et quamdiu altera pars definita per Sedem Apostolicam non esset, servari iussit decreta Sixti IV, quae duxit innovanda.

Gregorius Papa XIII Const. *Super gregem* dat. V Idus Maii 1580 Confraternitatem sub invocatione Sanctissimae Conceptionis in Ecclesia parochiali S. Iohannis de la Palma Hispalensis dioecesis auctoritate Apostolica approbavit, et alias ibi quam plures.

Sixtus Papa V Const. *Expositum nobis* dat. apud S. Petrum die 18 Octobris 1586, cum plurima Monialium monasteria Conceptionis B. Virginis Mariae in orbe christiano aedificata reperirentur, Indulgentiam plenariam perpetuo concessit ipsis monialibus, et aliis earum Ecclesiam in festo eiusdem visitantibus. Et Const. *Ineffabilia* dat. ibid. sub Annulo Piscatoris die 30 Martii 1588, *cum omnes Ordinis Minorum utriusque sexus personae ex ipsius Ordinis instituto purissimam Dei Genitricis Conceptionem devotissime celebrare, ac illam condignis laudibus, et honoribus extollere, ac fidelibus praedicare, et explanare; ipsiusque festum maxima reverentia venerari consueverint; tam pium, et laudabile propositum fovere volens*; auctoritate Apostolica concessit, ut omnes dicti Ordinis fratres, et moniales Officium Conceptionis eiusdem B. Mariae per totam octavam recitarent.

Clemens Papa VIII Const. *Gratae devotionis* dat. sub annulo Piscatoris die 9 Maii 1600 in Ecclesia S. Flaviani beneficium ecclesiasticum ad cappellam sub Immaculatae Conceptionis B. Mariae Virginis invocatione auctoritate Apostolica instituit. Et simili Const. *Dignum* dat. XI Kal. Februarii 1601 aliud simile beneficium ad altare Immaculatae Conceptionis in Ecclesia S. Iohannis de Mercato, Valentinae dioecesis, ac decreto ex sacra Rituum Congregatione dato

19 Apr. 1603 monialibus S. Annae Ordinis S. Benedicti in Urbe, ut Officium eiusdem Conceptionis, quod ab immemorabili recitare sabbatis non impeditis consueverant, aliquot per annos intermissum, auctoritate Apostolica repeterent, indulsit. Idem, et Eius exemplo Gregorius XV, Urbanus VIII, Alexander VII, Clemens IX, X, et XI, Innocentius X, et XI., Successores Eius, B. Virginem sub hoc titulo Patronam adoptasse visi sunt, monetis cudi iussis cum Imagine, qualem B. Iohannes in Apocalypsi descripsit, populusque christianus ad exprimendam eius Immaculatam Conceptionem sibi elegit, mulieris amictae sole, stellis coronatae, ac lunam pedibus calcantis, adscripta epigraphe: *sub tuum praesidium*, vel aliis eiusmodi.

Paulus Papa V Const. *Apostolicae Sedis* dat. 5 Idus Maii 1606 unam sub titulo Immaculatae Conceptionis Beatae Mariae perpetuam cappellaniam in Ecclesia S. Petri, Somaldi nuncupati, Ludanae dioecesis, auctoritate Apostolica instituit. Et Const. *Vitae et morum* dat. pridie Kal. Sept. 1607 simplex beneficium sub invocatione Immaculatae Conceptionis in parochiali Ecclesia loci de Reus, Tarraconensis dioecesis, et alias alibi cappellanias aliaque beneficia sub eodem titulo Immaculatae Conceptionis. Die 19 Ianuarii 1609 vivae vocis oraculo per cl. me. Pompeium Cardinalem Arigonium Ordinis Minorum Observantium protectorem excepto, subscriptoque, atque in regesta Congregationis sacrorum Rituum relato, propter eximiam devotionem, quam totus Ordo habet in Deiparae Virginis Immaculatam Conceptionem, concessit, ut omnibus diebus sabbati non impeditis possent recitare Officium Immaculatae Conceptionis, quod incipit, *Sicut lilium*, sub ritu semiduplice. Idemque de consilio Congregationis sacrorum Rituum die 30 Ianuarii 1612 concessit Ordini Minorum Conventualium, ac die 16 Iulii eiusdem anni Ordini FF. Cappuccinorum. Const. *De Salute gregis* dat. Kal. Maii 1614 auctoritate Apostolica approbavit, et Indulgentiis ornavit

in Ecclesia Conceptionis loci de Caprilea, Feulanae dioecesis, piam Confraternitatem sub invocatione Immaculatae Conceptionis eiusdem B. Mariae Virginis. Ac simili Const. *De salute* dat. ibidem (mense) Mart. 1617 aliam piam et devotam utriusque sexus Christi fidelium Confraternitatem sub invocatione, sive ad altare Sanctissimae Conceptionis gloriosissimae Virginis Mariae in parochiali et matrice Ecclesia S. Leonis Terrae Saracenae, Cassanensis dioecesis. Et simili Const. dat. 7 Kal. Octob. 1617 aliam piam et devotam utriusque sexus Christi fidelium Confraternitatem sub invocatione Immaculatae Conceptionis beatae Mariae Virginis in Ecclesia Hospitalis generalis Pampilonensis. Const. *Ad augendam* dat. Romae apud S. Mariam Maiorem, sub annulo Piscatoris die 10 Iul. 1615 omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, qui antiphonam, et orationem Conceptionis approbatam recitarent, quo die id agerent, centum dies de iniunctis eis, sive alias quomodolibet debitis poenitentiis in forma Ecclesiae consueta relaxavit. Const. *Regis pacifici* dat. ibid. 6 Iul. 1616, ad avertendas contentiones, et rixas, non sine Dei offensa, et scandalo plurimorum exortas, et nisi opportune provideretur graviores orituras, supradictas Sixti IV, ac Pii V Praedecessorum constitutiones motu proprio approbavit, confirmavitque, ac sub iisdem et gravioribus etiam poenis inviolabiliter observari mandavit. Et Const. *Sanctissimus* dat. in Generali Congregatione S. Inquisitionis die 31 Augusti 1617 provide considerans, quod quamvis in constitutionibus Sixti IV, et Pii V relinquatur unicuique libera facultas tenendi et etiam asserendi utramque partem huius controversiae, dummodo tamen neutra velut erronea aut haeretica damnaretur; nihilominus ex occasione assertionis affirmativae in publicis concionibus, lectionibus, et actibus publicis oriebantur in populo christiano, cum magna Dei offensa, scandala, iurgia et dissensiones: propterea donec articulus huiusmodi a Sede Apostolica foret definitus, vel

aliter ab ea ordinatum, vetuit, sub poenis alias propositis, affirmari, B. Virginem conceptam fuisse in peccato originali; negari autem publice permisit, sed ita, ut affirmativa non impugnaretur, nec ullo modo de illa ageretur: per haec tamen non intendens eam reprobare, nec ullam ei prorsus praeiudicium inferre, eam relinquens in eodem statu, et terminis, in quibus reperiebatur, praeter quam quoad supra disposita.

Gregorius Papa XV die 13 Aprilis 1621 ad preces comitis de Monterey, Regis Catholici Oratoris, centum annorum Indulgentiam concessit his, qui pie dicerent: *Benedicta sit Purissima, et Immaculata Conceptio B. V. Mariae.* Const. *Sanctissimus* dat. in congregatione generali S. Inquisitionis die 4 Iun. 1622, et iisdem, ut supra, causis evitandi scandala, dissensiones, atque discordias in populo christiano, quae pari ratione oriri poterant, et in aliquibus regionibus iam orta erant, ex sermonibus privatis, occasione assertionis affirmativae, Pauli V decretum cum iisdem poenis, et cautionibus extendit, et ampliavit etiam ad privata colloquia, et scripta, mandans omnibus et singulis, ne de caetero, donec articulus huiusmodi a Sede Apostolica definitus, vel aliter ordinatum foret, neque etiam in sermonibus, et scriptis privatis auderent asserere, quod B. Virgo concepta esset cum peccato originali, nec de hac opinione affirmativa aliquo modo agere; exceptis tamen quibus a S. Sede Apostolica foret super hoc specialiter indultum; prout die 28 Iulii sequentis indultum est Fratribus Ordinis Praedicatorum. Et insuper cum S. R. Ecclesia de beatissimae, et intemeratae Virginis Conceptione festum solemniter, et Officium celebraret; ecclesiasticis omnibus tam saecularibus, quam cuiusvis Ordinis, et Instituti regularibus mandavit, ac praecepit, ut in sacrosancto Missae sacrificio, ac divino Officio celebrandis tam publice, quam privatim, non alio, quam *Conceptionis* nomine uti deberent. Const. *Considerantes* dat.

sub annulo Piscatoris 2 Nonas Iul. 1622, auctoritate Apostolica instituit in Ecclesia monasterii monialium Limpidae Conceptionis Mexican. unam piam et devotam utriusque sexus fidelium Confraternitatem. Et Const. *Vitae arumorum* dat. IX Kal. Mart. 1623 perpetuum simplex Beneficium sub invocatione, sive ad altare Sanctissimae Conceptionis B. Mariae Virginis olim in collegiata Ecclesia loci Buxeti, Burgi S. Dominici dioecesis, fundatum, tunc vero ad Ecclesiam domus Ordinis Minorum Observantium translatum approbavit.

Urbanus Papa VIII Const. *Imperscrutabilis* datum Romae apud S. Petrum prid. Idus Febr. 1624 ad petitionem Ferdinandi Mantuae, et Caroli Nivernensium Ducum, et Adolfi Comitis ab Althan, Militiam Christianam nuncupandam sub titulo Conceptionis B. Mariae Virginis Immaculatae, in qua omnium nationum, quae christiano nomine censentur, nobiles, et ingenue nati viri pro fide catholica, et adversus illius hostes certaturi reciperentur, auctoritate Apostolica perpetuo erexit, et instituit, cuius professionis votum erat: *Promitto obedientiam, Superiori religionis Immaculatae Conceptionis B. M. V.* etc. Et Const. *Quapietate* dat. 20 Sept. 1625, Isabellae Hispaniarum Reginae Catholicae munitum Apostolica benedictione misit habitum militiae huius Christianae, quae a Virginis Conceptione petiit equestris familiae nomen, et auspicium. Mox et similem huic Ordinem ad instantiam cl. me. Vladislai IV Regis instituit pro Polonia. Const. *Rationi congruit* dat. 4 Idus Aug. 1624 Indulgentiam plenariam in festo Sanctissimae Conceptionis concessit visitantibus Ecclesiam S. Catharinae Squillacensis; et Const. *Illius vices* dat. ibid. Novemb. 1624 pro festo Immaculatae Conceptionis in Ecclesia Aversana. Inter Indulgentias crucibus, numismatis, coronis a monasterii B. V. in Monte Serrato Abbate benedici solitis collatas, atque a secretario Brevium die 18 Nov. 1623 subscriptas, hanc posuit primam:

quoties quis dixerit: *Benedicta sit purissima, et Immaculata Conceptio B. V. Mariae*, obtineat centum dierum Indulgentiam. Const. *Illius vices* dat. Nonis April. 1625 approbavit Confraternitatem Sanctissimae Conceptionis in Ecclesia Clarissarum Mexican. Const. *Laudabilia* dat. XI Kal. Iul. 1626 perpetuam cappellaniam instituit ad altare, vel sub invocatione Sanctissimae Conceptionis in saeculari, et collegiata Ecclesia SS. Trinitatis loci de Sinalonga, Pientinae dioecesis. Et alibi alia eiusmodi beneficia quam plurima. Const. *Ex commissi* dat. Kal. Iunii 1629 magnopere laudavit Annam Iuliam Garagozziam, Baronissam et Dominam Feudi Novi, Cassanensis dioecesis, quod piae devotionis zelo ducta, et ob eum, quem erga Sanctissimam Dei Genitricem gerebat devotionis affectum, ex bonis sibi a Deo bonorum omnium largitore concessis, Ecclesiam sub Conceptionis Immaculatissimae eiusdem B. M. V. invocatione fundavit, construxitque. Eodemque anno Indulgentiam plenariam concessit omnibus affuturis, dum Ipsemet die 4 Octobris primum iaceret lapidem in fundamenta Ecclesiae fratrum Cappuccinorum, quam deinde ipso sedente, Faustus Polus Archiepiscopus Amasiensis in honorem Immaculatae Conceptionis B. V. consecravit. Const. *In specula* dat. Oct. 1645 monialibus Ordinis Praedicatorum in oppido de Lueches Toletanae dioecesis praescripsit, ut singulis sabbatis non impeditis Officium Conceptionis, prout in Ordine S. Francisci fieri consuevit, et singulis diebus in completorio antiphonam eiusdem Conceptionis cantarent, tenerenturque sub poena excommunicationis gestare in scapulario scutum eiusdem Conceptionis, opere phrygio expressum. Const. *Ex iniuncto* dat. prid. Kal. Maii 1631 Confraternitatem Sanctissimae Conceptionis in Ecclesia domus Regularis fratrum Ordinis S. Francisci Castrimaris canonice erectam approbavit. Const. *Litterarum scientia* dat. idibus Novemb. 1631 Vespasiano Praenestino Rectori contulit parochialem Ecclesiam Sanctissimae Con-

ceptionis B. M. ruris Carroni, Nicoterensis dioecesis. Const. *Sanctae et Immaculatae* dat. 26 Nov. eiusdem anni 1631, ut in Ecclesia S. Iacobi Nationis Hispanorum in Urbe festum Conceptionis B. V. etiam ipsa secunda dominica Adventus, cum in illam incideret, sub ritu duplici primae classis, iuxta rubricas missalis, et breviarii Romani celebrare licite, et libere valerent, auctoritate Apostolica concessit. Const. *Vitae ac morum* dat. XIV Kal. Febr. 1638 Iohanni Baptistae Torsono contulit parochialem Ecclesiam Sanctissimae Conceptionis B. M. V. Casalis Comparni, Militensis dioecesis. Const. *Debitum Pastoralis* dat. VI Idus Maii 1682, ad instantiam nobilis viri Martii Pignatelli Carrafae, ac Minerbinensis civitatis Domini, Vicario Archiepiscopi Tranensis, mandavit, ut fundatum ab ipsis monasterium monialium sub regula S. Clarae, et invocatione Immacolatae Conceptionis B. M. cum Ecclesia et claustro erigeret, et institueret, illudque sub sedis Apostolicae patrocinio auctoritate item Apostolica perpetuo retineret. Const. *Vitae ac morum* dat. VIII Kal. Martii 1685 parochialem contulit Ecclesiam, Archipresbyteratum nuncupatum Sanctissimae Conceptionis B. M. V., terrae seu loci Licentiae, Tiburtinae dioecesis. Decreto ex S. Rit. Congregatione dat. 11 Novembris 1641 indulsit Ordini Minorum, ut indultum a Paulo V Officium Conceptionis pro sabbatis non impeditis, vivae vocis oraculorum revocatione non obstante, continuaret. Et Const. *Sacri Apostolatus* dat. 14 Kal. Decembris 1643 Caiacensis Episcopi Vicario mandavit, ut Conservatorium Virginum cum Ecclesia a quondam Iulio Hectore nobili Caiacensi erectum sub invocatione, seu denominatione Immaculatae Conceptionis B. M. V., reductum in monasterium monialium sub denominatione eiusdem Immaculatae Conceptionis, et sub regula S. Francisci, cum dicta, sive alia de novo construenda Ecclesia, auctoritate Apostolica erigeret, et institueret.

Innocentius Papa X Const. *In his per quae* dat. Romae

apud S. Petrum die 10 Novembris 1654, ad instantiam cl. me. Philippi IV Regis Catholici permisit, ut festum Conceptionis Deiparae Virginis in Regnis Hispaniarum esset inter festa de praecepto observanda.

Alexander Papa VII Const. *Sollicitudo omnium* dat. Romae apud S. M. Maiorem sub annulo Piscatoris 8 Decembris 1661, cum vetus esset Christi fidelium erga Dei Matrem pietas sentientium, eius animam in primo instanti creationis, atque infusionis in corpus fuisse speciali Dei privilegio, intuitu meritorum eiusdem Filii Redemptoris nostri, a macula peccati originalis praeservatam immunem, atque in hoc sensu eius festivitatem solemni ritu colentium, et celebrantium; crevisset autem horum numerus, et cultus huiusmodi post editas a Sixto IV in eius commendationem Apostolicas constitutiones, quas sacrum Concilium Tridentinum innovaverat, atque observari mandaverat; auctaque rursus, et propagata esset pietas haec et cultus post erecta hoc nomine, approbantibus Romanis Pontificibus, Religiosum Ordinem, et Confraternitates, ac concessas ab iis Indulgentias; ita ut accedentibus ad hanc sententiam celebrioribus Academiis, iam omnes fere Catholici eam complecterentur: dolens, pergere tamen aliquos contrariae opinionis assertores, contra Pontificum prohibitiones tum privatim tum publice praefatam sententiam aut impugnare, aut vellicare, et favorem a Romanis Pontificibus cultui, et festo secundum illam praestito ita interpretari, ut frustrarentur, imo Ecclesiam Romanam huic sententiae et cultui iuxta illam B. Virgini exhibito favere negabant, pios Christi fideles e sua pacifica quasi possessione deturbare conando: ac volens laudabili huic pietati, ac devotioni, et festo, ac cultui secundum illam exhibito in Ecclesia Romana post ipsius cultus institutionem numquam immutato, Romanorum Pontificum Praedecessorum exemplo favere, nec non tueri pietatem hanc, et devotionem colendi, et celebrandi beatissimam Virgi-

nem, praeveniente scilicet Spiritus Sancti gratia, a peccato originali praeservatam, cupiensque in Christi grege unitatem spiritus in vinculo pacis, sedatis offensionibus et iurgiis, amotisque scandalis, servare, Constitutiones et Decreta a Romanis Pontificibus Praedecessoribus Suis, et praecipue a Sixto IV, Paulo V, et Gregorio XV edita in favorem piae huiusmodi sententiae ac festi et cultus secundum illam, ut praefertur, exhibiti, innovavit, et sub censuris ac poenis inibi contentis observari mandavit: et insuper omnes et singulos, qui praefatas Constitutiones seu Decreta ita pergerent interpretari, ut favorem per illa dictae sententiae ac festo seu cultui secundum illam exhibito frustrarentur, vel qui hanc eandem sententiam, festum seu cultum in disputationem revocare, aut contra ea quoquo modo directe vel indirecte aut sub quovis praetextu seu occasione, scripto seu voce loqui, concionari, tractare, disputare, contra eam quicquam determinando aut asserendo, vel argumenta contra ea afferendo et insoluta relinquendo, aut alio quovis excogitabili modo disserendo ausi fuissent, etiam concionandi, publice legendi seu docendi et interpretandi facultate, ac voce activa et passiva in quibuscumque electionibus, Pauli V et Gregorii XV decreta innovans, eo ipso privatos esse voluit: ac libros, in quibus praefata sententia, festum seu cultus secundum illam in dubium revocatur, aut contra ea quomodocumque, ut supra, aliquid scribitur aut legitur, seu locutiones, conciones, tractatus, et disputationes contra eandem continentur, post Pauli V decretum editos, aut in posterum quomodolibet edendos prohibuit sub poenis et censuris in indice librorum prohibitorum contentis, et ipso facto absque alia declaratione pro expresse prohibitis haberi voluit. Vetans tamen, Sixti IV Constitutionibus inhaerendo, quempiam asserere, quod propter hoc contrarium opinantes haeresim aut peccatum mortale incurrerent, cum a Romana Ecclesia et Apostolica Sede nondum fuerit

hoc decisum, prout ipse tunc minime decidere voluit aut intendit; quin potius contrariam illam opinionem haeresis aut impietatis aut peccati mortalis damnare audentes poenis etiam supra expositis subiecit. Idem Alexander Conceptae Virginis Imaginem, Agnis Dei cereis insculptam, consecravit, hoc ex Canticis commate subscripto: *Et macula non est in te.* Ac decreto ex Congregatione sacrorum Rituum dat. die 2 Iulii 1664 iteratis piisque precibus clarae mem. Philippi IV Regis Catholici benigne inclinatus, ut in omnibus regnis Hispaniarum et Indiarum, eius imperio subiectis, Officium, et Missa Immaculatae Conceptionis cum octava in posterum de praecepto recitaretur, indulsit; indultumque mox ad regna Neapolis, Siciliae, Sardiniae, ad Archiducatum Austriae, Ducatus Mediolani, et Bavariae, ad Belgium, et Burgundiam extendit.

Clemens Papa IX Const. *Augustissimae* dat. 27 Sept. 1667 ut in Societate Iesu Officium, et Missa Conceptionis cum octava de praecepto in posterum recitaretur, mandavit, praecepitque. Et Const. *Sincera* dat. 21 Octob. eiusdem anni, mandatum et praeceptum hoc extendit ad omnes S. Romanae Ecclesiae, mox et serenissimae Reipublicae Venetae dominio subiectos, et Const. *Exigit* dat. 31 Octobris ad universum Ordinem Eremitarum S. Augustini. Et decreto ex s. Congregatione Rituum dat. die 8 Febr. 1668 gratiam recitandi Officium cum octava Immaculatae Conceptionis concessit Ecclesiae ac Dioecesi Mutinensi.

Clemens Papa X Const. *Rationi congruit* dat. 5 Idus Maii 1670 retulit, S. Petrum de Alcantara primum Reformationis suae coenobium angustissimum et pauperrimum sub Immaculatae Conceptionis titulo apud Petrosum in Beturia construxisse. Idem decreto ex Congregatione sacrorum Rituum dat. die 1670 concessit, ut Officium Sanctissimae Conceptionis cum octava recitaretur ab universo clero Portugalliae. Et Const. *Eximia* dat. die 8 Maii 1671 ad preces cl. me. Petri Principis, auctoritate Apostolica

confirmavit decretum, quo S. R. Congregatio approbaverat electionem B. M. V. sub invocatione Sanctissimae Conceptionis in particularem, unicam, et singularem Patronam et protectricem Regnorum Portugalliae per cl. me. Regem Iohannem IV in Comitiis generalibus regni, celebratis an. 1646 cum interventu omnium Statuum; et propterea declaraverat et concesserat, tuto fieri de ea posse omnia veris et legitimis Patronis particularibus, unicis, et singularibus Regnorum competentia.

Innocentius Papa XI Const. *Superioribus mensibus*, seu litteris ad cl. me. Leopoldum Imperatorem datis die 18 Decembris 1678 negavit, prohibitum esse Officium illud Immaculatae Conceptionis, quod ab antiquissimo tempore S. Sedis permissu in Ecclesia recitatur. Const. *Creditae nobis* dat. die 7 Iun. 1680 inter statuta Congregationis Ecclesiasticorum in Bavaria, auctoritate Apostolica approbavit et hoc, ut clerici pueri, qui prae aetatis teneritudine Officium parvum B. V. necdum orarent, Officium Immaculatae Conceptionis, a Sede Apostolica approbatum praecipue pro conservanda castitate, persolverent. Const. *In supremo* dat. die 20 Martii 1683 inter alia statuta Hospitalis S. Antonii Nationis Lusitanae in urbe, eadem auctoritate approbavit et hoc, ut die 8 Dec. celebretur Missa cantata de Immaculata Conceptione B. M. V. Patronae Regni Portugalliae. Et Const. *Exponi* dat. die 18 Septembris 1685 pro Minorum Ordine inter caetera decreta et hoc auctoritate eadem approbavit, ut in die Conceptionis Purissimae V. M. res divina fiat cum concione: cum iustissimum sit, illam laudibus extollere, quam pro ipsis apud Filium advocatam agnoscunt, et eius illibatae Conceptionis in primo suae creationis instanti a primaevis Ordinis sui fundamentis praecipui cultores et defensores speciali Dei gratia instituti sunt. Et Const. *Cum sicut*, atque alia *Omnium saluti* dat. una eademque die 22 Septembris 1688 auctoritate Apostolica approbavit duas socie-

tates sub denominatione Ieiunii perpetui in honorem Immaculatae Conceptionis B. M. V.

Innocentius Papa XII Const. *Cum sicut accepimus* dat. die 6 Decembris 1692 Confraternitati sub titulo seu denominatione Ieiunii perpetui in honorem Immaculatae Conceptionis B. M. V., erectae in Ecclesia Conventus Ord. Min. Observantium Salmanticae, varias largitus est Indulgentias, praesertim die festo eiusdem Immaculatae Conceptionis.

Idem Innocentius Papa XII Const. *Ad ea per quae* dat. die 24 Dec. 1692 multas item concessit Indulgentias Confratribus et Censoribus quarumlibet Confraternitatum et societatum, sive sub Immaculatae Conceptionis B. M. V., sive sub alio quovis titulo seu invocatione, tam hactenus in fratrum et monialium Ordinis Minorum de Observantia Ecclesiis canonice erectarum, quam in posterum canonice erigendarum. Et Constit. *In excelsa* dat. die 15 Maii 1693 pro singulari sua in B. Virginem devotione, et piis etiam precibus cl. me. Caroli II Regis Hispaniarum Catholici benigne inclinatus, ut Officium et Missa Conceptionis cum octava, quod iam pridem ex diversis Sedis Apostolicae indultis seu decretis in plerisque christiani orbis provinciis et regnis recitari consueverat, ubique terrarum de praecepto recitaretur, auctoritate Apostolica mandavit et decrevit. Et Const. *Coelestium* dat. die 4 Octobris 1696 auctoritate Apostolica concessit, erigi Confraternitates decem beneplacitorum seu virtutum B. M. V. sub titulo Sanctissimi Sacramenti, vel Sanctissimi Sepulchri, vel Immaculatae Conceptionis.

Clemens Papa XI decreto ex sacra Rituum Congregatione dato die 10 Martii 1708 Confraternitati Tertii Ordinis S. Francisci Cadicensis indulsit, ut infra octavam Sanctissimae Conceptionis, diebus etiam festo duplici impeditis, Missam de illa votivam solemnem celebraret. Et decreto ex S. Congregatione Indulgentiarum dato . . . . . nobi-

lium feminarum Confraternitati Immaculatae Conceptionis Ulysippone, praeter Indulgentias Confraternitatibus concedi solitas, concessit Indulgentias septem annorum semel in mense. Constit. *Commissi nobis* dat. Romae apud S. Petrum die 6 Decemb. 1708 sincera erga augustissimam caeli Reginam patronam suam devotione incitatus, festum Conceptionis ipsius B. M. Virginis Immaculatae, ubique terrarum in posterum sicut alia festa de praecepto observationis festorum comprehendi auctoritate Apostolica decrevit, praecepit, et mandavit. Cumque in sac. Congregatione Cardinalium contra haereticam pravitatem generalium Inquisitorum postea quaereretur, an in posterum titulus Immaculatae Conceptionis esset permittendus, cum in postrema hac Constitutione Pontificia, non Conceptioni, sed Virgini adderetur, die 25 Maii 1712 responsum est, esse permittendum. Quod ipsum et antea sub aliis Romanis Pontificibus decretum fuerat, et postmodum etiam sub fel. rec. Clemente XII die 19 Ian. 1734, ac 22 Ian. 1738 est confirmatum. Const. *Caelestium munerum* dat. ibidem die 12 Maii 1710 laudabilem Christi fidelium erga mysterium eiusdem Conceptionis devotionem magis magisque augeri et propagari cupiens, scapularia eius parva caerulei coloris a clericis Regularibus Theatinis distribui solita variis ornavit Indulgentiis; et decreto ex Congregatione sacrorum Rituum dato die 10 Martii 1714 electionem B. M. V. sub mysterio Sanctissimae Conceptionis in Patronam principalem fratrum Ordinis Minorum Cappuccinorum, servatis servandis rite factam, approbavit et confirmavit, eidemque Immaculatae Conceptioni sic in Patronam electae praerogativas omnes patronis principalibus competentes cum Officio duplici primae classis et octava attribuit et concessit. Ac decreto ex sacra Congregatione Indulgentiarum dat. die 28 Maii 1714 iisdem Cappuccinis in festo Conceptionis B. V., quam sub hoc titulo Patronam elegissent, plenariam pro suis Ecclesiis Indulgentiam postulanti-

bus benigne annuit. Et Const. *Ex iniuncti* dat. 6 Maii 1720 auctoritate Apostolica confirmavit et approbavit decretum Definitorii generalis Ordinis Minorum Conventualium Beatissimam Virginem sibi sub titulo Immaculatae Conceptionis in Patronam principalem assumendi, quod firmissimam ex eo spem conciperet, fore ut in Ordine suo erga illam, eiusdemque Immaculatae Conceptionis mysterium pietas et religio fervesceret et augeretur.

Innocentius Papa XIII Const. *Cum sicut* dat. die 26 Martii 1722 Constitutiones Congregationis sub titulo Immaculatae Conceptionis, et S. Ivonis pauperum advocati apud Clericos Regulares S. Pauli, olim ad Columnam Romae, nunc autem ad Ecclesiam S. Caroli ad catenarios, Apostolica auctoritate confirmavit. Decreto ex Congregatione sacrorum Rituum dat. die 3 Iulii 1723 ad satisfaciendum maximae devotioni totius Ordinis S. Iohannis de Deo erga Sanctissimam B. M. V. Conceptionem, ei benigne indulsit Missam et Officium de illa sub ritu semiduplici singulis sabbatis, extra tamen adventum, quadragesimam, quatuor anni tempora et vigilias, recitare. Et Const. *In supremo* dat. die 3 Sept. 1723 auctoritate Apostolica confirmavit et approbavit Statuta Patrum Marianorum Ordinis B. M. V. sub titulo Immaculatae Conceptionis, defunctis et Parochis in animarum cura suffragantium, Congregationis Poloniae: in quibus inter caetera praescribitur, ut Officium divinum iuxta ritum Ordinis Minorum, et in specie Officium Immaculatae Conceptionis recitetur: ut renovatio votorum fiat quolibet anno in festo Immaculatae Conceptionis: ut praepositus in singulis domibus assignet promotores Confraternitatis Immaculatae Conceptionis, iique adlaborent, ut quam plurimos clientes et cultores Immaculatae Conceptionis B. M. V. pariant.

Benedictus Papa XIII decreto ex sac. Congregatione Indulgentiarum dat. 5 Sept. 1725 indulsit, ut in omnibus Ecclesiis Ordinis Minorum Conventualium in Germania.

Hispaniis, et Galliis (ubi tamen Episcopi non essent refractarii) acquiri posset Indulgentia plenaria pro festo Immaculatae Conceptionis B. M., non obstante universali suspensione Indulgentiarum anno Iubilaei; ac die 28 Sept. eiusdem anni indultum hoc extendit ad omnes Ecclesias Ministro Generali Ordinis Minorum subiectas. Decreto ex sac. Rituum Congregatione dat. 3 Augusti 1726 B. Virginem sub titulo Immaculatae Conceptionis Patronam principalem Burgi Crucis, Derahonensis dioecesis, electam confirmavit. Decreto ex eadem Congregatione dat. die 15 Dec. 1727 ad preces sacrae Caesareae Maiestatis, Officium, ut supra, hebdomadarium Immaculatae Conceptionis sub ritu duplici concessit universo clero saeculari et regulari eius ditioni extra Italiam subiecto; ac die 10 Aprilis 1728 ad universum Ordinem Minorum S. Francisci de Paula sub ritu semiduplici extendit. Const. *Ex quo sedes* dat. apud S. Petrum Kal. Apr. 1727, eiusdem Conceptionis cultum et venerationem augere cupiens, Ministro Generali Ordinis Minorum Observantium indulsit, ut in Ecclesia S. Mariae de Aracoeli in Urbe auctoritate Apostolica erigeret Archiconfraternitatem, et in quibusvis aliis Ecclesiis aut Oratoriis sub eius directione aut regimine positis Confraternitates sub invocatione seu denominatione Conceptionis, iisque privilegia et Indulgentias omnes similium Archiconfraternitatum, et alias etiam concessit. Et Const. *Piis Orthodoxorum* dat. die 21 Martii 1729 ad preces Catholicorum Philippi V Regis et Elisabethae Reginae Hispaniarum auctoritate Apostolica approbavit confirmavitque summarium Indulgentiarum crucibus, numismatibus, rosariis et coronis a pro tempore abbate monasterii Montisserrati Congregationis Vallis Soletanae Ordinis S. Benedicti in Catalaunia benedictis concessarum, de mandato Congregationis Cardinalium, Indulgentiis et sacris Reliquiis praepositorum, per sex consultores ad id specialiter deputatos confectum, et ab eadem Congregatione Cardinalium

recognitum, et approbatum, ubi haec inter caetera indulgentur: *Qui solitus fuerit dicere semel aut pluries in die: Benedicta sit purissima, et Immaculata Conceptio B. M. V., lucretur Indulgentiam dierum quadraginta. Quisquis rosarium, aut coronam dixerit in honorem purissimae ipsius et Immaculatae Conceptionis, ut sibi ab ipsius Filio impetret vivere ac mori sine mortali peccato, consequatur Indulgentiam septem annorum.* Quisquis infirmitate, aut aliter legitime impeditus, non poterit audire vel dicere Missam, aut recitare Officium divinum vel B. V., aut alia obire virtutum exercitia ad consequendas supradictas Indulgentias praescripta, eas nihilominus consequetur, si peracta confessione et communione, vel saltem contritus de peccatis cum proposito ea confitendi, dictorum operum loco dicat *ter Pater, et Ave,* semel vero *Salve Regina;* et post haec addat: *Benedicta sit Sanctissima Trinitas, et laudetur Sanctissimum Sacramentum, et purissima Conceptio SSmae Virginis Mariae conceptae sine peccato originali.* Decreto ex sacra R. Congregatione dat. die 20 Aug. 1729 Provinciae S. Didaci Excalceatorum Ord. Min. in Regno Mexicano indulsit, ut singulis sabbatis, exceptis solemnioribus primae et secundae classis, Missa votiva Sanctissimae Conceptionis, dummodo non omittatur Missa conventualis, celebrari posset. Et Const. *Ad augenda* dat. 12 Dec. anni eiusdem omnibus qui aliquam ex Ecclesiis tam fratrum Min. Observantium et Reformatorum, quam monialium eiusdem Ordinis ubicumque existentium die festo Conceptionis visitaverint, Indulgentiam plenariam, ante ad septennium dari solitam, in perpetuum concessit.

Clemens Papa XII decreto ex s. Rituum Congregatione dat. die 26. Octobris 1730 universo Ordini Servorum B. M. V. benigne indulsit, ut Officium proprium cum Missa Immaculatae Conceptionis in festo eius, et per totam octavam, ac semel in mense, prout in Ordine Minorum.

recitaret. Decreto ex sac. Congregatione Indulgentiarum dat. die 4 Octobr. 1731 missionariis Apostolicis in fine Regni Mexicani exponentibus, tantum in festo Conceptionis esse fidelium concursum, ut ob exiguum sacerdotum numerum ne octidui quidem spatio satisfieri omnibus posset, itaque petentibus Indulgentiam per illud octiduum plenariam, septem autem annorum in reliquis B. V. festis, rescripsit; *affirmative*. Decreto ex Congregatione sacrorum Rituum dat. die 17 Maii 1732 ad preces serenissimi Augusti II Regis Poloniae, universo eius regno ac provinciis ipsi adnexis Officium et Missam Immaculatae Conceptionis pro singulis sabbatis, ut supra, non impeditis indulsit. Mox et ad alias regiones et civitates, etiam in Indis, sub ritu semiduplici ampliavit. Const. *Ex iniuncto nobis* dat. die 31 Augusti 1732 auctoritate Apostolica confirmavit et approbavit, ut hospitium pro mulieribus pauperculis, alias ex defectu habitationis noctu per urbem vagantibus, apertum esset ac sit sub titulo Immaculatae Conceptionis et S. Aloisii Gonzagae. Et Constit. *Datum arcano* dat. die 15 Iul. 1739 Apostolica auctoritate confirmavit approbavitque, inter caetera per Ven. Fratrem Ludovicum titulo S. Praxedis presbyterum Cardinalem Bellugam pie disposita, ut in cappella B. V. ab eo in civitate Motril, Granatensis dioecesis, erecta et dotata, Missa cantetur in festo Immaculatae Conceptionis.

Cum autem, quemadmodum ex his, aliisque Summorum Pontificum responsis, constitutionibus, decretis, praeceptis, mandatis, approbationibus, confirmationibus, concessionibus, gratiis et privilegiis, indultis liquido constat, Sedes Apostolica re diu ac saepius, ac multo quam in alia ulla eiusmodi controversia diligentius ad examen revocata, iustumque ad pondus sanctuarii librata, B. Virginem Urbium, Provinciarum, Regnorum Patronam principalem sub titulo Immaculatae Conceptionis eius electam confirmaverit: Confraternitates, Congregationes, Societates, Religio-

nes in eius honorem rite fundatas approbaverit: Xenodochia, Conventus, Monasteria, Ecclesias, Altaria, Cappellas in iisque cappellanias, ecclesiasticaque beneficia sub illius invocatione passim erecta comprobaverit: festum eius solemne in universa Ecclesia non instituerit modo, verum etiam indixerit servandum, ab operibus servilibus ubique abstinendo, ac multis in locis interdictum ecclesiasticum et alia impedimenta, si qua forent, removendo; imo ad illud celebrandum propositis Indulgentiarum praemiis, etiam anno Iubilaei, non obstante generali earum suspensione, populum christianum invitando: Officium eius cum octava pro universa pariter Ecclesia ordinaverit, cum iisdem, quae pro solemnitate Corporis Christi proponuntur, Indulgentiis: cum facultate alicubi praecedente Conceptionis festum nocte post matutinum et laudes Missam, ut in Natali Domini, solemniter cantandi; alibi Missam diebus infra octavam etiam impeditis similiter canendi: quam plurimis demum in locis Missam et Officium eiusdem sabbatis non impeditis recitandi: faventem Immaculatae Conceptioni sententiam piam dixerit, sinatque praedicari super tecta: contrariam vero ita hactenus permiserit, ut sileri tamen vel in cubiculis voluerit: eos, qui piam huiusmodi sententiam tenerent, peccati aut haeresis insimulantium assertiones, tamquam falsas et erroneas atque a veritate penitus alienas, una cum libris eiusmodi, damnaverit, poenis in transgressores non semel aggravatis: partim in his, partim aliis litteris Apostolicis, quas recensere longum esset, semper vel Conceptionem ipsam Immaculatam et Sanctam appellaverit, vel talia de illa dixerit, propter quae merito Immaculata et Sancta censeretur: denique veterem esse fidelium erga Matrem Dei pietatem sentientium eius animam, non in secundo aut alio posteriore, sed in primo instanti creationis atque infusionis in corpus, fuisse speciali, sed Matri Dei futurae non indebito ac incongruo, privilegio a macula originali praeservatam, atque in hoc, et non in alio

sensu Conceptionis eius festivitatem solemni ritu colentium, et quidem cultu in Romana Ecclesia post ipsius institutionem nunquam immutato declaraverit.

Quibus Romanorum Pontificum favorabilibus iudiciis, et indultis veluti enutrita et roborata communis haec fidelium de Virginis praeservatione, non minus pia, quam antiqua, et fortis persuasio visa est, et videtur continuis ita semper adolescere incrementis, et quo validius oppugnatur, eo ardentius invalescere ac latius propagari, ut iam inde ab aevo praelaudat. mem. Alexandri Papae VII, accedentibus quoque ad hanc sententiam celebrioribus studiorum universitatibus (maxime vero nostra Bononiensi, quae pluribus iam ab hinc saeculis se illi ab antiquo addictam gloriari, et quotannis die 8 Decembris, musicis cum instrumentis, apparatuque sumptuoso ad S. Francisci Ecclesiam longo ordine procedere, atque in cappella Immaculatae ipsi Conceptioni sacra festum eius magna religione celebrasse, et nunc etiam anniversaria in eius laudem Academia litteraria celebrare perhibetur) omnes fere Catholici, tot nimirum celebres Magistros boni velut discipuli sequentes, eam sententiam miro consensu amplecterentur: ut plane appareat, consilium hoc non ex hominibus esse, sed ex Deo, atque adeo nunquam dissolvendum.

Post tot Praedecessores, et Nos ipsi tandem, postulato pugillari, ut si quid etiam Humilitati Nostrae ostendere ad laudem et gloriam Matris suae non dedignaretur Deus, eorum exemplo, scriberemus; attenta consideratione nobiscum reputantes, primum, quid Matri suae Deum dare, atque illam ab eo accipere decuerit, deinde vero, quot et quanta Romani Pontifices Praedecessores nostri fecerint, decreverint, concesserint, indulserint, ut donum innocentiae originalis a Deo accepisse illam pii crederent fideles, et quantum hi vicissim laboraverint, ut hoc ipsum credere divina fide iuberentur; etsi nondum quoad hoc auribus nostris insonat vox Domini condensa revelantis, ut in templo eius

omnes hanc etiam ipsius Matri dicant gloriam; cum tamen ex una parte certum sit, neque Petri Successores, Deiparam Virginem, quo primum momento coepit esse, sanctam et cultu sacro ac veneratione dignam proponendo, et Ecclesiam ad cultum hunc et pietatem tot modis, ut praefertur, invitando, neque Ecclesiam ipsam eos hactenus sequendo falli potuisse, cum pro Petro Dominus rogaverit, ut non deficiat fides eius, et Ecclesia sit columna et firmamentum veritatis, imo nec etiam humanitus contingat vel contigerit, ut unus omnes, aut omnes unum fefellisse unquam glorientur: ex altera vero praemem. inter Successores sanctissimae mem. Pius Papa V pro festo Conceptionis B. V. Officium et Missam Nativitatis eius, mutato dumtaxat nomine, toti Ecclesiae praescribendo, Conceptionem ipsam Nativitati parem fecerit, et aeque voluerit, utramque velut *dignissimam* et *Sanctam* in Ecclesia celebrari, aequum autem non sit, ut cum utraque nunc eiusdem Sedis Apostolicae auctoritate, pari cultu praeceptoque, quin et eodem Officio et ritu indiscriminatim catholica in Ecclesia celebretur, de unius quidem non liceat, de alterius vero liceat sanctitate dubitare; hinc re prius Deo, ut daret nobis sedium suarum assistricem sapientiam, et Spiritum Sanctum suum de altissimis mitteret ad nos, ut sciremus sensum eius, nostris, aliorumque precibus enixe ac diu commendata; tanti Praedecessoris vestigiis inhaerendo, et quod ille facto potius quam verbo explicando docuit, hac nostra perpetuo valitura Constitutione declaramus, non licere in posterum, quemadmodum de Nativitatis, ita neque de Conceptionis Reginae Angelorum (quae tamen ipsis tanto melior Angelis effecta est, quanto prae illis differentius nomen Matris Dei hereditavit) Sanctitate in primo illo instanti, quo felix eius anima creata est, et corpori infusa, prout communis fidelium pietas tenuit ac tenet, dubitare: cum utriusque, hoc est tam Nativitatis quam Conceptionis Sanctitas, vel

ex hoc ipso, quod utraque Sedis Apostolicae auctoritate instituto festo, et quidem de praecepto, Catholica in Ecclesia celebratur, aeque certa sit et esse debeat, tametsi neutrius adhuc sanctitas definitivo eiusdem Sedis oraculo tamquam certitudine fidei certa deque fide credenda proponatur, atque adeo sicuti Nativitatem, ita et Conceptionem ipsam Matris Dei tuto posse, imo et debere Sanctam et Immaculatam teneri, dici, scribi, nuncupari; ut idipsum sentiamus, id ipsum dicamus omnes, et non sint in nobis schismata; sed unanimes uno ore honorificemus non Patrem modo, sed et Matrem Domini Nostri Iesu Christi. Quin tamen ii peccasse putandi vel dicendi sint, qui hactenus aliter sensere: cum et bonis, ut putabant, auctoribus (qui tamen si nunc viverent et quid hac de re Ecclesia faciat et dicat, viderent, audirentque, et ipsi aliter facturi fuisse, dicturique merito creduntur) ita senserint; ac re necdum satis declarata, ut ita hactenus sentirent, Sedes Apostolica permiserit: eamque hactenus id illis permisisse Deus disposuerit, ut ex longo conflictu oppugnata veritas magis elucesceret, et propugnantium pietas magis exardesceret, et caeli terraeque Regina ultroneo tot clientum suorum tributo diutius gloriaretur. Non obstantibus etc.

INDEX.

I. Praefatio 1. Quaestio definitur, an S. Hildefonsus Episcopus Toletanus Deiparae Conceptae festum in Hispaniis instituerit . . . . . pag. V

2. Ea confirmantur, quae in prima parte de homilia S. Tarasii in Praesentationem Deiparae disputata sunt . . . . . pag. LXXXVI

II. Monitum in homiliam Antipatri Bostrensis . . pag. 1

Antipatri Bostrorum Episcopi sermo in S. Iohannem Baptistam et in silentium Zachariae, et in salutationem Deiparae . . . . . » 5

III. In homiliam S. Sophronii praefatio . . . . . » 27

Sancti Hierosolymorum Patriarchae Sophronii sermo in Annuntiationem Sanctissimae Deiparae. Graec. lat. » 35

IV. In Iohannis Geometrae orationem praefatio . . » 131

Beati Iohannis Geometrae in SS. Deiparae Annuntiationem sermo prosphoneticus seu gratulatorius Graec. Lat. . . . . » 141

V. In Theodori Moneremitae sermonem praefatio . . » 207

Theodori minimi moneremitae in Annuntiationem Deiparae sermo laudatorius Graec. Lat. . . . . » 211

VI. In Iacobi monachi sermonem monitum . . . . » 237

Iacobi monachi in Sanctissimae Deiparae Annuntiationem oratio e sacris scripturis desumpta Graec. Lat. . . . . » 241

VII. De Germani homiliis in Annuntiationem Deiparae praefatio . . . . . » 281

Germani Sanctissimi Constantinopoleos, novae Romae, Archiepiscopi et oecumenici Patriarchae sermo in Deiparae Annuntiationem Graec. Lat. . . . . » 293

VIII. Isidori Sanctissimi Thessalonicensis Archiepiscopi sermo in Annuntiationem gloriosissimae et gratia plenae Do-

minae nostrae Deiparae et semper Virginis Mariae Graec. Lat. . . . . pag. 377
IX. De Auctore homiliarum, quae Antipatro Bostrensi inscribuntur praefatio . . . . . , » 441
Sancti Patris nostri Antipatri Episcopi Bostrensis in sanctissimae Deiparae Annuntiationem sermo Graec. Lat. . . . . » 444
X. De oratione Iacobi Monachi in Deiparae Visitationem monitum . . . . . » 471
Iacobi Monachi sermo in illud: *Exsurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana etc.* Graec. Lat. . . . . » 473
XI. In homiliam Iohannis Euchaitensis admonitio . . » 529
Sancti Patris nostri Iohannis Euchaitarum Archiepiscopi in augustissimam Deiparae sanctissimae dormitionem Graec. lat. . . . . » 537
XII. In homiliam Isidori Thessalonicensis monitum . » 593
Isidori Archiepiscopi Thessalonicensis in venerandam Dormitionem Immaculatissimae Dominae nostrae etc. Graec. Lat. . . . . » 597
XIII. In homiliam Cosmae Vestitoris praefatio . . . » 663
Beati Cosmae Vestitoris in sanctos Ioachimum et Annam gloriosos Dei Genitricis Mariae parentes sermo Graec. lat. . . . . » 669
XIV. De fragmento homiliae Andreae Cretensis monitum. » 687
Fragmentum homiliae Andreae Cretensi inscriptae in Deiparae Dormitionem . . . . . » 689
XV. De Iacobi Monachi fragmento monitum . . . » 693
Excerptum ex quarto Iacobi Monachi sermone in Deiparae Desponsationem . . . . . » 695
XVI. In festivitatem Conceptionis Sanctissimae Deiparae hymnus Graec. Lat. . . . . » 699
XVII Hymnus in Virginem Deiparam ex Tabulario Sublacensi . . . . . » 707
XVIII. De S. Bernardi Scriptis circa Deiparae Virginis Conceptionem Dissertatio, in qua
1. Monumentum Lugdunensis Ecclesiae producitur. quo et historia controversiae a Bernardo, ut fertur,

excitatae illustratur, et haec ipsa controversia Apostolicae Sedis iudicio praeoccupata ostenditur § 1. » 706

2. Iniqua agendi ratio arguitur eorum, qui obiectare nobis Bernardi scripta nunquam cessant, cum nihil ea ad rem facere iam centies Theologi evicerint § XX . . . . . » 728

3. Iis, qui Bernardum obiicere adhuc cupiant, necessitas indicitur solvendi dubia, quae de obiectorum opusculorum fide moveri possunt § XXVII » 739

X. De Veteri Gallico Cantico monitum. . . . . » 823

Canticum Gallicum . . . . . » 827

I. Excerptum ex veteri Officio de Conceptione Virginis Deiparae . . . . . » 830

II. Excerptum ex veteri Precatione ad B. V. . . » 832

III. De Constitutione, quam Benedictus XIV parari iussit circa Immaculatam Deiparae Conceptionem, Prologus. . . . . » 836

Schema eiusdem Constitutionis . . . . . » 845

Pag. XXX, lin. 17, lege *col. LXI* — p. 3, l. 10 *adhibiti* — p. 45, 30 *negare* — p. 50, l. ult. *dedit eis* — p. 89, l. 28 *Patrum* — p. 90, 29 *educatam* — p. 153, l. 12 *graecae* — p. 183, l. 25 *demissum* — 191, l. 30 *reparatio* — p. 210, l. 13 *Theodoris* — p. 215, l. 24-25 *rham* — p. 244, l. 16 *transcendunt* p. 266, l. 16-17 *obtexisti* — 293, l. 20 ὄχους — p. 306, l. 23 *tritissimam* — p. 310, l. 32 *miserrium* — p. 311, l. 15 *infima* — p. 374, l. ult. *foenoris* — p. 414, l. 7, σαρεφθιαν, *Sarephthium* — p. 434, l. 24-25 *nitidum* — p. 481, l. 27 *mimodam* — p. 493, l. 22 *murus* — p. 514, l. 21 *pertinebant* — 524, l. 22 *memetipsam* — p. 668, l. 5 *Porphyrogenitus* — p. 711, 4 *excitatae* — p. 716, l. penult. *curavi* — p. 719, l. 7 *aedem* — p. 720, 33 *publics* — p. 721 l. 1 *d'or.* — p. 756, l. 18 *Ex his* — p. 812, 4 *deligere*

IMPRIMATUR

Fr. Dominicus Buttaoni O. P. S. P. A. Magister

IMPRIMATUR
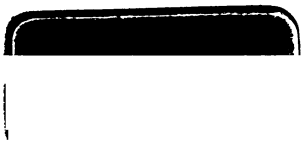
Fr. A. Ligi Bussi Archiep. Iconien. Vicesgerens.